This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

J. H. KRELAGE.

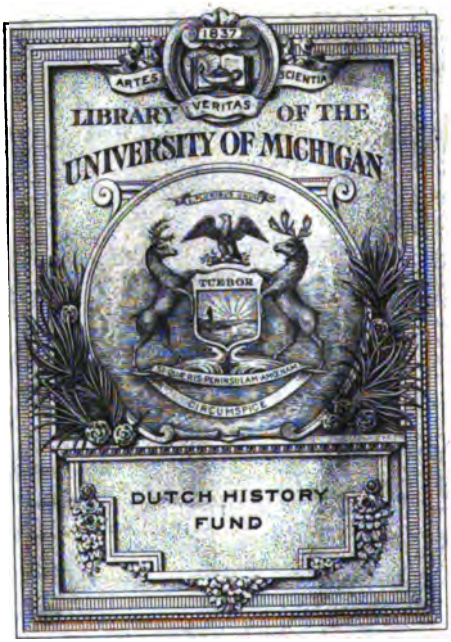

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1842.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE
LETTEROEFENINGEN,
OF
TIJDSCHRIFT
VAN
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,
WAARIN DE
BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1842.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1842.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dutch Lit.
Nijhoff

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Voorlezing, over de Levenswijsheid, die SALOMO's *Prediker* ons leert. (*Vervolg en slot van N°. XVI des vorigen jaars.*) Bl. 1
Het *Socialisme*, of het *jonge Engeland.* 11
De *Neva.* 27
Iets over de Afbeelding van den Duivel met een' Staart. Door den Weleerw. J. C. SCHULTZ JACOBI, Predikant te *Zutphen.* 37
Paardenhandel met eenen *Arabier.* 41
De Loods van *Helgoland. Verhaal.* 44
Kluchtige Tooneelanekdote. 51
Aanmatiging en Bescheidenheid. 52
Vensterbelasting. 52
De *Engelsche* Componist. 52
Oude Spreuk. 52
Toespraak aan de Leden van het Genootschap: *Tot Nut en Beschaving*, te *Amsterdam*, bij gelegenheid van de jaarlijksche Algemeene Vergadering, op den 19 December 1840, door Mr. JERONIMO DE VRIES, *Lid van Verdienste des Genootschaps.* 53

Digitized by Google

Opmerkingen zonder bril, over de Geneeskunde en de Geneeskundigen tegenover het Publiek. 66

De *Neva*. (*Vervolg en slot van bl.* 36.) 73

Iets over de hulde en vereering, SHAKSPEARE na zijnen dood toegebragt. 88

De Geestelijkheid in *Spanje*. 93

De Wolmarkt te *Breslau*. 99

Een merkwaardig Grafteeken. 104

Geneesdranken en Poeders, uit Parels en Diamanten bereid. 106

Zonderlinge en kwalijk geplaatste Aalmoes. 106

Het onontvreemdbare. 107

O'CONNELL en KLEBAN. 108

Wat is beter, Zon of Maan? 108

Boeren-snedigheid. 108

Wettige Verontschuldiging. 108

Wat is Dichtkunst, en hoedanig behoort zij beschouwd en beoefend te worden? 109

Iets over het *Tagebuch einer medizinischen Reise nach England, Holland und Belgiën, von* G. VARRENTRAPP, *Dr. in Frankfurt am Main*. Eene Bijdrage, hoe spoedig, oppervlakkig, partijdig en ligtgeloovig Vreemdelingen vaak over *Holland* oordeelen. Medegedeeld door Prof. F. VAN DER BREGGEN, CORN. Z. 121

Voorlezing over het *Cluys-werck* van CONSTANTYN HUYGENS. Door Mr. HUGO BEIJERMAN. 132

Een Ochtend van PETER DEN GROOTEN te *Parijs*. 153

De Maria-dukaat. *Verhaal*. 159

Nog een woord over Parels en Diamanten als Geneesmiddel. 171

Grafschrift voor een' Ledigganger. 172

Op de Dansmanie van Lize. 172

Vlugtige Opmerkingen nopens den waren aard, de weldadige invloeden en de zedelijke gevaren der Vriendschap. Door v. G., te *Zaandam*. 173

Digitized by Google

De Financier LAW en deszelfs Plans. 201
Algeheele Omwenteling in den Akkerbouw. 208
De Spion. *Verhaal.* 212
Ongehuichelde Verklaring. 219
Huwelijkskeus. 220
De opregte Grafzerk. 220
Voorganger en Opvolger. 220
De pit der dingen. 220
Puntdicht. 220
Het gewigt der bronnen in de Geschiedenis, aangetoond uit een verhaal van APPIANUS betreffende den ondergang van *Karthago.* Door H. C. MICHAËLIS, *Lit. Dr.* 221
De Financier LAW en deszelfs Plans. (*Vervolg en slot van bl.* 208.) 231
Een Reisje door de Residentie *Bamtam.* 240
De Man met het ijzeren Masker. 253
De Spion. (*Vervolg en slot van bl.* 219.) 256
De *Columbacser* Vliegen. 263
Zijn fortuin maken in de wereld. 266
De genomene Voldoening. 267
Niet dreigen, wat men niet kan of mag volvoeren. 267
Directe betaling van directe Belasting. 268
De Directeur der Menagerie en diens Echtgenoote. 268
Het Genootschapswezen een kenmerk van onzen leeftijd. Verhandeling van den Eerw. J. BOEKE. 269
Gevoel voor Kunst en Kunstverdiensten. 291
De EVA van den Heer VAN DER VEN. 294
Iets over en uit Sir HUMPHRY DAVY's *Salmonia.* 298
De jonge Ridmeester. *Verhaal.* 305
Eene Verschijning uit de andere Wereld. *Anecdote uit den tegenwoordigen tijd.* 315
Verhandeling over de Wijsbegeerte op haar tegenwoordig standpunt, in hare betrekking tot Christendom en Godgeleerdheid. Door Mr. A. F. SIFFLÉ. 321

Digitized by Google

Uittreksels uit een zeer onlangs in *Duitschland* verschenen Reisverhaal rakende *Egypte.* 345

De *Lazzaroni.* 354

De Bankiersdochter. Door J. P. R. JAMES. *Verhaal.* 362

De Speler. Naar het *Hoogduitsch* van PASSY. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. *Dichtstukje.* 373

Bijzondere genegenheid van het *Londensche* graauw voor de nalatenschap van vrekken. 375

Rollenwissel. 376

Welke is de reden, waarom de Dichtkunst, onder onze Landgenooten, voor het tegenwoordige, minder algemeenen bijval schijnt te vinden, dan in vroegere tijdperken? 377

Over de during der Bliksemstralen. Door ARAGO. 389

De Asphaltische of Doode Zee. 394

Een Bezoek bij CHARLES DICKENS. 403

Eene Bezoekreis van Koningin ELIZABETH van *Engeland.* 408

Een driejarig Kind als Getuige voor den Regter. 419

Satyrisch Woordenboek. 420

Middel om Matrozen-genegenheid te winnen. 421

Pro en *contra.* 421

Anecdoten uit *Normandije.* 422

De Biechtenden. 423

Redding van een aantal Menschen door eenen Hond. 424

Mededeeling van eenen Brief van MARIA VAN REIGERSBERGEN aan HUGO DE GROOT. (Met *Facsimile's* van beider Handteekening.) Door Mr. JERONIMO DE VRIES. 425

Over de during der Bliksemstralen. (*Vervolg en slot van bl.* 394.) 435

Reisuittreksel van J. G. KOHL. 442

Eene Bezoekreis van Koningin ELIZABETH van *Engeland.* (*Vervolg en slot van bl.* 419.) 448

Digitized by Google

INHOUD.

Verhaal van de Schipbreuk, de Gevangenschap en het Lijden van twee *Amerikaansche* Matrozen. 461

Bij het zien eener Afbeelding van den weleerwaarden zeer geleerden Heer SERVAAS GREGOOR, Predikant te *Rotterdam*, overleden den 2 Junij 1842. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 472

De *Alpen*. Door ALBRECHT VON HALLER. Naar het *Hoogduitsch*, door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 473

De Hoofdstad der Steenkolen. 485

Verhaal van de Schipbreuk, de Gevangenschap en het *Lijden* van twee *Amerikaansche* Matrozen. (*Vervolg van bl.* 472.) 499

Een *Iersch* Nachttooneel. 507

Godsdienstoefening door teekens. 516

MENSEN ERNST, de Snellooper. 517

Dat is.....! 519

Middel van bestaan. 520

Adel. 520

De vijfde. 520

Over het vereeren van ware verdienste. *Eene Voorlezing*. 521

De Spijsfabrijk te *Leith* bij *Edenburg*. 534

Natuurtooneelen aan de *Oostzee*. Door J. G. KOHL. 541

Verhaal van de Schipbrenk, de Gevangenschap en het Lijden van twee *Amerikaansche* Matrozen. (*Vervolg en slot van bl.* 507.) 551

De *Points d'Alençon*. 564

Vischregen. 565

De Vierschaar der Wolven. 566

Een drietal Dieren-Anecdoten. 567

Zelfverminking. 568

Redevoering bij het Verslag en de Prijsuitdeeling in de Maatschappij *Felix Meritis*, onder voorzitting van het Departement Teekenkunde, op den 27 Januarij 1841

Digitized by Google

gehouden, door Mr. JERONIMO DE VRIES, *Lid van Verdiensten der Maatschappij.* 569

Geneeskundige blik op het laatste tijdvak uit LODEWIJK VAN BEETHOVEN's leven. Door wijlen Prof. A. WAWRUCH, *M. D.* enz. 593

Natuurtooneelen aan de *Oostzee.* (*Vervolg van bl.* 550.) 599

De Belooning. *Verhaal.* 604

Een Gevecht met *Alligators.* Naar BASIL HALL. 611

Anecdote uit DECATUR's Leven. 614

Liefde, Vriendschap, Kunst, Deugd en Godsdienst. Door W. H. WARNSINCK, BZ. *Dichtstukje.* 615

Huiselijkheid. *Eene Voorlezing.* 617

Natuurtooneelen aan de *Oostzee.* (*Vervolg en slot van bl.* 604.) 623

Bijzonderheden over Graaf RASTOPTSCHIN. 629

Schetsen van *Siberië.* Uit de *Herinneringen van een Russisch Reiziger.* 639

Eigenaardige Fabrijk te *Weenen.* 651

Geneeskundige Curiositeiten. 655

Een *Engelsche* Matroos. 656

Lord BYRON's Drinkbeker. 660

Invallende Gedachte. *Dichtstukje.* 660

Over den invloed van het toeval, de behoefte, de practijk en de theorie op de ontwikkeling van Kunsten en Wetenschappen. Door Dr. S. BLEEKRODE. *Voorlezing* 661

Brand door eene met water gevulde karaf. 677

Schetsen van *Siberië.* (*Vervolg en slot van bl.* 650.) 679

Tooneelen uit den Brand van *Moskou* en den Overtogt over de *Beresina.* 691

Iersche Cretins. 704

Hazardspelen en Speelhuizen. 705

Digitized by Google

INHOUD.

Iets rakende den Zoon van Koning LODEWIJK, bij des laatsten beklimming van den *Hollandschen* troon. 708

De Heer GROEN VAN PRINSTERER als Geschiedschrijver. 709

Toestand van het Volksonderwijs en van de Godsdienstkennis in *Engeland*. 710

Het verzuimde Bedrijf. 711

De Matigheidsprediker. 712

Chineesch Spreekwoord. 712

Vertoog, over het ontstaan, de behandeling en de wering der Armoede. Door M. H. DE GRAAFF en F. W. WILCKE. 713

De *Katholiek* en de *Kerkbode*. 736

De Modderwellen op *Java*. Door J. MUNNICH, te *Samarang*. 742

Tooneelen uit den Brand van *Moskou* en den Overtogt over de *Beresina*. (*Vervolg van bl.* 704.) 744

De *Russen* in den *Kaukasus*. 754

Een Mededinger van Lord BYRON in de Zwemkunst. 755

Het verzuimde Leven. *Verhaal*. 757

Een staal van Koninklijke Erkentelijkheid. 764

Brief van eenen Advocaat aan den Regtsverdediger zijner Tegenpartij. 765

Eene Chirurgische Aanwending van den Magneet. 767

De Heer OUVRARD. 767

LODEWIJK FILIPS oordeel over de Renpaarden. 768

Het Regt. 768

Beijersch Walhalla. 768

Vertoog, over het ontstaan, de behandeling en de wering der Armoede. (*Vervolg en slot van bl.* 735.) 769

Tooneelen uit den Brand van *Moskou* en den Overtogt over de *Beresina*. (*Vervolg en slot van bl.* 753.) 784

Digitized by Google

De Oudejaarsavond. *Vertelling.* 793
MEIJERBEER. 800
De halfvolle Flesch. 804
Gelukkige Inval. 805
Hij verdiende het. 806
De vier *Berlijner* Komieken. 807
Onthouden vele Zonen wel beter? 808
Het besliste Vraagstuk. *Puntdicht.* 808

Digitized by Google

MENGELWERK.

VOORLEZING, OVER DE LEVENSWIJSHEID, DIE SALOMO'S PREDIKER ONS LEERT.

(Vervolg en slot van N°. XVI des vorigen jaars.)

Doch de mensch is niet alleen een wezen, dat voor 's levens vreugd en 's levens leed zeer gevoelig is, en onder het genieten en dragen van dezelve hoogst belangrijke pligten heeft te vervullen, maar hij is ook een *maatschappelijk* wezen. Duizenderlei en onverbrekelijk zijn de banden, waarmede hij aan alle zijne natuurgenooten in 't algemeen, en aan sommigen nog meer in 't bijzonder is gehecht. Hoogst belangrijk zijn dan ook de pligten, die hij in dit opzigt te vervullen heeft. En ware wijsheid mag het heeten, zoo men geleerd heeft *zich jegens anderen op de regte wijze te gedragen.* Welaan, laat ons ook hier 's *Predikers* raadgevingen hooren.

De ware wijze stelt dan allereerst het *gezellige leven* op den hoogsten prijs. En kan dit ook anders? Gezelligheid is immers een grondtrek der natuur; en wie zou wijs mogen heeten, die aan hare stem gehoor weigert? Neen, de eenzaamheid moge hare genoegens opleveren, alleen het gezellige leven is geschikt, om alle onze redelijke en zedelijke vermogens in werking en tot rijpheid te brengen. Het levert tevens de reinste genietingen en het uitgestrektste nut op; en wie wijs wil genoemd worden, zal de eerste waarderen en van het andere een regt gebruik zoeken te maken. Immers, de Prediker zegt het teregt: *Beter zijn twee dan één, want hun is de loon huns arbeids zoet. Want wanneer zij vallen, de een kan den ander oprigten; maar wee den eenzamen, die valt, en er is geen tweede, om hem op te rigten! Ook waar twee te zamen liggen, verwarmen zij elkander; maar die alleen is, hoe zal hij zich verwarmen? En indien men den éénen zou*

Digitized by Google

kunnen overweldigen, twee zullen daartegen bestand zijn, en een drievoudig snoer wordt niet ligt verbroken. (IV: 9—12.) Wij zien er dus uit, dat het echte levenswijsheid is, om, benevens de genoegens des gezelligen levens, ook nog meer bijzonder die der vriendschap en der liefde te zoeken. Wie toch zou, zonder dwaas te zijn, het gezelschap dier twee vriendelijke leidsvrouwen weigeren, en zijnen weg alleen vervolgen op deze onherbergzame aarde?

Al verder: de ware wijze draagt een *gevoelig hart* met zich om voor het lijden der menschheid. Er is voor hem, benevens den tijd om te *lagchen*, ook een' anderen om te *weenen*. En gelijk hij zich gaarne in *het huis der maaltijden* begeeft, om anderer vreugde door het genot der vriendschap te verhoogen, zoo is hij niet minder te vinden in *het klaaghuis* en in *de woning des rouwgeklags*. (VII: 1—4.) Het is zijn wellust, tranen te droogen, en daartoe zijne tranen met die der lijdende menschheid te vermengen. Ja, zoo diep gevoelt hij zich door haar leed getroffen, dat hij, met den *Prediker*, (IV: 1, 2) *wanneer hij alle onderdrukkingen beschouwt, die onder de zon gepleegd worden, en tranen der onderdrukten, en niemand, die hen vertroostte, en aan de zijde der onderdrukkers magt, en niemand, die wraak van hen nam, de dooden gelukkig zou roemen, die reeds stierven, boven de levenden, die nog levend zijn*, ware het niet, dat hij wist, hoe *God het is, die den zondaar moeite en zorgen geeft.* (II: 26b.)

Van daar dan ook, dat hij, als warm menschenvriend, verre is van alle karigheid en bekrompenheid. *Hij werpt zijn brood uit in waterrijke streken.* (XI: 1.) Daar hij weet, dat, *waar het goed vermeerdert, ook diegenen vermeerderen, die het eten*, (V: 10) of dat vaak *een vreemde het verslindt*, (VI: 2) zoo is hij wars van alle nijd, gierigheid en baatzucht. En verre is hij van het bestaan van hem verwijderd, die geld en rijkdom liefheeft, omdat hij weet, dat *de zoodanige van geld en inkomsten niet verzadigd wordt.* (V: 10.)

Eindelijk, zijn geheele omgang met anderen is geken-

Digitized by Google

merkt door wijze en noodzakelijke *bedachtzaamheid.* Hij is niet haastig tot drift of toorn, en weet, dat *geduld beter dan hooghartigheid is.* (VII: 8, 9.) Al ziet hij, dat geringen in hooge eereposten geplaatst worden en vermogenden in de laagte blijven; al ziet hij *slaven op paarden, en koningen als slaven over den grond gaande,* (X: 6, 7) toch verzet hij zich niet, omdat hij weet, dat *die een kuil graaft er vaak zelf in valt.* (vs. 8.) Hij weet te zwijgen, waar het noodig is, *omdat men aan veelheid van woorden de stem van eenen dwaas erkent.* (vs. 2.) *Hij vloekt geenen Koning, zelfs niet in zijne slaapkamer,* (X: 20) maar *verlaat evenmin vreesachtig zijne plaats, wanneer vorstelijke toorn zich tegen hem verheft,* (vs. 4) en *neemt het koninklijke bevel steeds in acht.* (VIII: 2.) Getrouw en bedachtzaam in het beloven, *belooft hij liever niets, dan dat hij beloven en niet betalen zou.* (V: 4.) Evenmin *boven mate regtvaardig en wijs, als goddeloos en dwaas,* (VII: 16, 17) weet hij in alles het juiste midden te bewaren, en strekt alzoo, in den vollen zin des woords, ten sieraad van zijnen kring, ten zegen voor zijnen tijd.

En wanneer wij nu nog eindelijk de aandacht vestigen op het werk, den mensch op aarde toevertrouwd, dan zien wij, dat ook hier *wijsheid* noodig is; en van den *Prediker* willen wij dus ook hooren, *hoe de ware wijze de taak, hem opgelegd, volbrengt.*

Hier behoort al terstond, dat hij zich de bezwaren, die zich altijd opdoen, en die *of* zijnen ijver verflaauwen, *of* den gelukkigen uitslag zijner pogingen in den weg staan, niet ontveinst. *Wat heil heeft de mensch,* zoo vraagt hij somtijds, *van al zijnen arbeid, dien hij arbeidt onder de zon?* (I: 3.) Ik moet dien achterlaten aan een mensch, *die na mij wezen zal. Ik weet niet, of deze wijs of dwaas zal zijn, en echter zal hij heer zijn over alles, wat ik met zooveel moeite bearbeid.* (II: 18, 19.) Met moeite volbragte en met voorspoed bekroonde arbeid berokkent ons vaak nijd van onzen naasten, en eindelijk *allen gaan naar dezelfde plaats; wat heeft dan de mensch van zijnen arbeid?* (IV: 4.) Teleurstelling, miskenning, tegen-

Digitized by Google

werking, en eindelijk *eene plaats naast den dooden dwaas, of naast het gedierte des velds, waar voor hem geen loon meer is, en, gelijk aller werken, liefde, haat en ijverzucht, zoo ook zijne gedachtenis spoedig is vergeten.* (IX: 1—6. II: 15, 16.)

Doch zou hij nu daarom den moed opgeven? Zou het 's *Predikers* bedoeling zijn, dat de mensch in werkeloosheid en moedeloosheid zijne dagen zou doorbrengen? Neen, *met ijverige getrouwheid vat de ware wijze de levenstaak aan.* Hij weet het, eerlang gaat hij henen naar het graf: die tijd is onzeker; maar is dezelve eenmaal daar, dan is daar *geene wijsheid, noch werk, noch wetenschap, noch verzinning;* en daarom, *alwat zijne hand vindt om te doen, hij doet het met al zijne magt;* (IX: 10) den ganschen dag werkt hij ijverig voort, eer de nacht hem overvalt, en gelijk hij zijn werk zóó aanlegt, dat hij het noodzakelijke vóór het nuttige, en dit weder vóór het aangename verrigt, zoo is hij niet minder met gezette vlijt bezig, en *zaait zijn zaad des morgens en onttrekt zijne hand des avonds niet;* (XI: 6) hij laat zich niet door omstandigheden afleiden, maar door beginselen besturen: want hij weet, dat *die op den wind acht geeft niet zaaijen, en die op de wolken ziet niet maaijen zal.* (XI: 4.)

En opdat zijn werk des te gelukkiger slage, *neemt hij*, al verder, *tot alleś den juisten tijd waar.* Hij weet het, dat niet elk oogenblik tot iedere bezigheid geschikt is, maar dat *voor alles een bestemde tijd is, en eene gelegenheid voor alle onderneming onder den hemel.* Elke bezigheid heeft dit met eene andere gemeen, en de Voorzienigheid zelve heeft dit zoo beschikt: immers, zij heeft *ieder ding zóó gemaakt, dat het slechts schoon is in zijnen tijd.* (III: 1—11.) Wordt niet deze opmerking van den wijzen *Prediker* door geschiedenis en ondervinding bevestigd? *Tijd* is de voorwaarde van alle menschelijke daden, ontwerpen en lotgevallen. Wij leven in den tijd. Slechts door denzelven komt alles tot ontwikkeling, bloei en wasdom. En niets, wat groot en goed is, kan, om tot rijpheid te komen, de hulp van den tijd ontberen. Het

Digitized by Google

is moeijelijker, dan men denkt, van en tot alles den regten tijd te kennen; en echter onbedenkelijk veel hangt hiervan af, dewijl het meeste in de wereld slechts, op eenen bepaalden tijd verrigt wordende, gelukkig slagen kan. Het is de ware wijze, die deze kunst verstaat. *Hij wacht de kwade dagen en lustelooze jaren des ouderdoms niet af, om aan zijnen Schepper te gedenken; maar hij doet dat in de dagen zijner jongelingschap.* (XII: 1.) Hij weent niet, wanneer het tijd van lagchen is, en zwijgt, wanneer het geen tijd is van spreken. Zoo wordt hij voor smartelijke teleurstelling bewaard, omdat hij geene vruchten zoekt op den tijd, dat hij eerst bloesem zou kunnen vinden; en geene plannen doorzet op het tijdstip, dat voor derzelver ontwikkeling nog niet rijp mag heeten.

Eindelijk: hij houdt zich overtuigd, dat werkzaamheid enkel tot genot ijdelheid is, en laat zich daarom *door hoogere beginselen besturen.* Vervalt hij er ook al somtijds, met den *Prediker*, toe, om zich groote werken te stichten, zich een' schat van zilver en goud te verzamelen, en zich alleen in zinnelijk genot te baden, weldra moet hij echter bekennen, dat een oogenblikkelijk en oppervlakkig genot al zijn deel van dit werk, en dat ook *dit alles ijdelheid en geesteskwelling is.* (II: 1—11.) En daarom geeft hij aan zijne werkzaamheid edeler rigting en hoogere wijding. *Kennis te verzamelen*, die hem hooger opleidt, is zijne keuze. (XII: 9.) *God te vreezen en zijne geboden te bewaren*, wordt zijn *alles;* (vs. 13) en ontvangt hij hier ook het loon zijner godsvrucht niet, kan hij hier, bij de ongelijke lotsbedeeling en vergelding, niet altijd de bedoelingen eener wijze Voorzienigheid doorgronden, toch weet hij, dat *het alleen hun wèl zal gaan, die God vreezen en ontzag koesteren voor zijne tegenwoordigheid.* (VIII: 12, 13.) Ziet dan zijn oog geen' anderen lichtstraal meer, met vast vertrouwen blijft zijn blik gevestigd op eene andere wereld; en het beroep blijft hem over op die regtbank, waar *God alle werk in 't gerigt zal brengen, en alwat verborgen is, het zij goed, het zij kwaad.* (XII: 14.)

II. Zoo heb ik dan getracht, M. H., u zoo volledig

Digitized by Google

en beknopt, als mij bij den rijkdom des onderwerps mogelijk was, het beeld der echte levenswijsheid, voor zoo verre als het ons uit den *Prediker* mogelijk was, voor te stellen. Mij dunkt die voorstelling moet ons reeds overtuigd hebben van het hooge belang dezer zoo onontbeerlijke kennis, en slechts weinige woorden zullen er noodig zijn, om u nog nader hiervan te overtuigen, en u, wederom op grond van 's *Predikers* verklaringen, het antwoord te geven op de vraag: *is zulk eene levenswijsheid hoogst begeerlijk?* — Het zou bij den eersten opslag kunnen schijnen, als vond de *Prediker* inderdaad weinig voortreffelijks in haar bezit, vooral ten aanzien van het lot, dat zij den mensch aanbrengt. Immers hij sprak tot zichzelven: *Wat het lot des dwazen is, dat kan ook mij bejegenen: wat baat het mij dan, zooveel wijzer te zijn geweest?* (II: 15.) Maar weldra komt hij hiervan terug, en leert ons, *hoe deze wijsheid den mensch voor verleiding bewaart, in het licht doet wandelen, werkzaam maakt tot heil zijner natuurgenooten*, en, in den vollen zin des woords, *aan hare bezitters het leven schenkt.*

Dat de echte levenswijsheid haren beoefenaar *voor verleiding bewaart*, wordt ons door den *Prediker* uitdrukkelijk geleerd. *Wijsheid*, zegt hij, *is voor den wijze grooter sterkte, dan tien bevelhebbers in eene vesting.* Waarheid moge het zijn, dat *geen mensch op aarde zoo deugdzaam is, dat hij goed doet en nooit zondigt; echter zal hij, die God vreest, dit gevaar ontgaan.* (VII: 18—20.) En wat de *Prediker* hier leert, dat bevestigt de ondervinding. Of is niet elke afwijking van het regte spoor tevens dwaasheid te achten; en is niet ware levenswijsheid hier het beste behoedmiddel? Medgezellen op 's levens trouwelooze zee! wat leert ons met goeden wind en gunstig tij uit te zeilen? wat doet ons den regten koers houden en in de onverwrikte vuist het geslingerde scheepsroer knellen? wat bewaart ons, om op bank en klip te verloopen en have en leven te verliezen? wat doet ons de noordster steeds in het oog houden en dreigende gevaren trotseren? Het is levenswijsheid, M. H., die nimmer verlegen laat, nimmer

Digitized by Google

bedriegt, nimmer ontzinkt. Zij doet ons 's levens zee veilig bezeilen en 's levens stormen doorstaan, en voert ons eenmaal, zonder dat wij hebben behoeven af te zwerven, op veiliger ree, in behouden haven binnen.

En zou zij het dan ook niet zijn, die *licht over het levenspad verspreidt*, en den mensch leert, zich in allen gevalle op de regte wijze te gedragen? Zoo althans oordeelt de *Prediker* er over. Hij hield *de wijsheid voor zooveel uitnemender dan de dwaasheid, als het licht uitnemender is dan de duisternis.* Immers *de wijze heeft oogen in zijn hoofd, maar de dwaas gaat in de duisternis daarheenen.* (II: 14, 15.) Reisgenooten langs 's levens baan! wat zal onzen voet voor struikelen bewaren? wat zal ons, wanneer het donker is om ons heen, gerust en veilig doen henengaan? wat zal ons over hobbelige streken henen helpen, en gapende afgronden doen mijden, en het doel onzer reize gelukkig doen bereiken, zoo het niet deze wijsheid is? Zij maakt ons geschikt voor elke betrekking, waarin wij hier op aarde zijn geplaatst. Haar raad in moeijelijke gevallen, haar bestuur in twijfelachtige zaken, hare stem bij het zwijgen van elke andere komen ons immer te stade. Immers, gelijk de *Prediker* zegt, *het hart des dwazen moge ter zijner slinkerhand zijn, dat des wijzen is hem ter regterhand;* dat is, het wijst hem in alles het regte spoor; hij heeft in zijne levenswijsheid den besten gids en raadsman immer bij zich.

Mag ik er al verder niet bijvoegen, dat hij, die echte levenswijsheid bezit, daardoor het werktuig wordt in hooger hand *tot heil zijner natuurgenooten?* De *Prediker* althans had het gezien, dat *in eene kleine, weinig volkrijke stad, door een groot koning aangevallen en omsingeld, een arm, wijs man opstond, die dezelve verloste door zijne wijsheid; en, schoon geen mensch zijner meer gedacht, had hij toch bij zichzelven gezegd: Wijsheid is beter dan heldenkracht; wijsheid is beter dan krijgswapenen.* (IX: 13—18.) En is niet hetzelfde nog heden ten dage het geval? Ach! wij allen zijn dwazen en kortzigtigen; maar toch behaagt het vaak hooger Wijsheid, door

Digitized by Google

onze gebrekkige kennis, wanneer zij slechts sprank is van Haar licht, anderen te verlichten, te helpen en te verblijden. Vanwaar die hooge vereering, die ten allen tijde aan die weinigen ten deele viel, die den naam van ware wijzen mogten dragen? Was dezelve niet de bijtendste satyre des menschdoms op zichzelf, en tevens de onpartijdigste hulde, aan hunne weldadige verdiensten gebragt? Elke ware wijze is het zout der aarde, is een geschenk aan den grooteren of kleineren kring, waarin hij leeft, oefent onberekenbaar zegenrijken invloed, en verspreidt licht, warmte en vruchtbaarheid, even als de zon, rondom zich.

Eindelijk zegt de *Prediker: Dit is het uitnemende van wetenschap en wijsheid, dat zij haren bezitters het leven geeft.* (VII: 12.) Inderdaad, eerst het leven van den waren wijze mag *leven* heeten. Het is overeenkomstig met zijne waarde als mensch. Het verheft hem hoog boven al het geschapene rondom hem. Zijne levenswijsheid geeft hem den smaak voor, en het genot van het reinste geluk. Zijne levenskrachten zijn verhoogd, zijn levenslust is veredeld, zijn levensdoel is helder in het licht gesteld. Zoo leeft hij oneindig meer dan anderen, die hun aanzijn hier beneden doorsluimeren en wegdroomen. Zoo rijpt de levenswijsheid in hem tot vatbaarheid voor hoogere kennis en volmaking. En wanneer hij, aan de hand van deze vriendelijke leidsvrouw, eenmaal zijne bestemming gelukkig zal hebben bereikt, dan zal hij het in volle kracht ervaren, dat zij haren bezitters *het leven* geeft.

III. Mij is overig, dat ik met een kort woord u nog des *Predikers* antwoord doe hooren op de laatste vraag: *Is deze levenswijsheid verkrijgbaar; en op wat wijze?*

Des *Predikers* ervaring antwoordt ons hier vooreerst, dat de verkrijging van echte levenswijsheid *hoogst moeijelijk* is. Hoort hemzelven spreken! *Dit alles heb ik met wijsheid beproefd: ik zeide, ik wil wijs worden, maar ziet zij was nog zeer verre van mij: wat ver af is, en diep, zeer diep ligt, wie zal dat vinden?* (VII: 23, 24.) En is het niet vaak op dezelfde wijze gegaan met velen, die naar wijsheid zochten? Tot wijsheid wordt vereischt, dat

Digitized by Google

men het ware wezen der dingen weet te kennen en te waarderen; maar hoe moeijelijk valt het in deze wereld der verschijnselen, zich boven allen schijn, die bedriegt, te verheffen! hoe vaak wordt men integendeel door dezelve begoocheld en weggesleept! En waarom blijft de nagedachtenis van ware wijzen en edelen zoo lang in het geheugen van tijdgenoot en nakomelingschap? Is het niet ook daarom, omdat zij zeldzaam en weinig in getal waren?

Evenwel, M. H., moeijelijk moge het zijn tot levenswijsheid te geraken, onmogelijk is het niet. Immers, 's *Predikers* voorbeeld en geschrift leeren ons dit overtuigend. *En vraagt gij*, hoe hij tot die levenswijsheid gekomen was; voorzeker langs geenen anderen weg dan dien van langdurige, naauwkeurige en onpartijdige *opmerkzaamheid op de wereld en de menschen.* Hij sloeg een' vorschenden blik op alles, wat er onder de zon geschiedt; en volgens zijne eigene getuigenis *onderzocht hij gedurig.* (XII: 8.) En ziet daar dan ook den weg, die nog tot levenswijsheid leidt! Voorzeker, men moet de menschen en de wereld meer dan oppervlakkig hebben gadegeslagen, men moet een' diepen blik hebben geworpen in de geheimste schuilhoeken van het hart, om altijd te weten, hoe zich te gedragen. Men moet vrij wat maskers hebben onder de oogen gezien, en door vrij wat valschen schijn hebben weten henen te dringen, om het leven, ontdaan van allen valschen tooi en bedriegelijk klatergoud, in deszelfs ware gedaante te kunnen beschouwen. Hebben wij dit niet gedaan, wij zullen het ontbrekende in de zoo dikwijls gebruikte spreekwijzen: *Het leven is een — de mensch is geboren om te* — nimmer kunnen invullen; en kunnen wij dit niet, hoe kunnen wij dan immer *levenswijsheid* verkrijgen?

En hiermede is naauw verbonden een ander middel, om tot levenswijsheid te geraken; een onaangenaam, maar echter zeer heilzaam en gemakkelijk te bekomen middel; ik bedoel *grievende teleurstelling.* O, zoo lang wij ons baden in het genot, en geen hooger geluk kennen dan te eten en te drinken en van goeder harte vrolijk te zijn, hoe

Digitized by Google

verre zijn wij dan van levenswijsheid verwijderd! Neen, vaak is er een gevoelige schok noodig, om ons uit dien droom te doen ontwaken, en alleen uit smartelijke teleurstelling wordt die overtuiging geboren, die de grondslag van alle levenswijsheid uitmaakt: *IJdelheid der ijdelheden; 't is alles ijdelheid!* Vandaar dan ook, dat verder gevorderden op den levensweg althans in de gelegenheid zijn, om een' rijken voorraad van levenswijsheid verkregen te hebben. Immers het is onmogelijk, eenen langen tijd hier beneden te hebben verkeerd, zonder dat men door rampen wijs heeft *kunnen* worden?

Door naar de zoodanigen getrouw te luisteren, (en ziet daar een nieuw middel u herinnerd) zullen wij dan ook het best die moeijelijke levenswijsheid leeren. *Het is beter zelf het scherp verwijt der wijzen te hooren*, zegt de *Prediker, dan te luisteren naar het gezang der dwazen.* (VII: 5.) En wie zou meer regt hebben op onze achting en op ons vertrouwen, dan zij, die wij als ware wijzen en grijs door ondervinding leerden kennen? Er zijn, ja, onleerzamen, die jaren lang de levensschool bezoeken, en zonder vrucht de lessen der ondervinding hooren, en zonder nut nog de privaatlessen van bijzondere onheilen en rampen ontvangen; maar toch, zal de mensch immer wijs worden, zoo moet hij het althans wezen, wanneer hij zestig of zeventig jaren bereikt. Die dan nog een oningewijde bleef in de hoogere kunst des levens, leert dezelve nimmer. Aan hen dan gewillig het oor geleend, die ons in jaren en ondervinding verre overtreffen. Het is ook daarom, M. H., dat ik, toen ik over levenswijsheid spreken wilde, meende niet beter te kunnen doen, dan u de lessen en opmerkingen van een' man te doen hooren, die in zijn geheele geschrift toonde, niet alleen grijs van hairen, maar ook grijs in ervaring te zijn.

Met vrijmoedigheid voeg ik er nog, als een laatste middel tot verkrijging van echte levenswijsheid, op 's *Predikers* gezag, *dit* bij: *Levenswijsheid is onafscheidelijk van echte Godsvrucht, en is eene gave Gods. God te vreezen, en zijne geboden te bewaren, dat is des men-*

Digitized by Google

schen alles. Aan den mensch, die goed is voor zijn aangezigt, geeft God kennis en vreugde en wijsheid. (XII: 13. II: 26.) Zoo spreekt de *Prediker;* en die zichzelven, de wereld en de ware levenswijsheid kent, zal in dit laatste gezegde nog wel iets meer zien dan een Hebreeuwsch spraakgebruik, volgens hetwelk alles, ofschoon dan ook in een' oneigenlijken zin, van *God* wordt afgeleid. Neen, M. H., zal de levenswijsheid eene echte, regt bruikbare zijn, zij moet dan eene hoogere, eene godsdienstige, en (waarom het regte woord hier niet genoemd?) eene *Christelijke* levenswijsheid wezen. Eerst dàn onderscheidt zij zich van slawe geslepenheid, die ten kwade zoowel als ten goede wordt aangewend. Eerst dàn wordt zij meer dan moreel overwigt, waardoor men zwakke zielen en wankelende omstandigheden weet te leiden. Eerst dàn, wanneer eerbied voor God de bron onzer wijsheid is, wordt niet alleen ons verstand verlicht, maar ook ons levensbeginsel gereinigd, ons levensgenot veredeld, ons geduld tot onderwerping, onze welwillendheid tot liefde, onze arbeid tot voórbereidingsmiddel voor edeler werkkring verhoogd.

Ik eindig, M. H., met den hartelijken wensch, dat ons leven voor de verkrijging dezer wijsheid niet verloren zij, maar door vele van hare uitnemendste vruchten gekenmerkt worde! Heil onzer dan! want het is deze wijsheid, die niet alleen van boven komt, maar ook naar boven leidt.

HET SOCIALISME, OF HET JONGE ENGELAND.

England has always had its school of infidelity.

Het Socialismus in *Engeland* heeft de strekking, om alle grondslagen der bestaande kerkelijke en burgerlijke gemeenschap omverre te werpen. Die rigting, gelijk de beginselen, van welke zij uitgaat, is dus in regelregten strijd met haren naam. Het meest antisociale stelsel, dat de wereld ooit kende, wil het zoogenaamde Socialismus vestigen. Het is dan ook hierom vooral, dat het betee-

Digitized by Google

kenis heeft gekregen, en dat het de openbare opmerkzaamheid tot zich heeft getrokken. De rigting, welke het heeft, is wel noch nieuw noch eenig; een *Engelschman* alleen kan er *a new system of philosophy* in vinden; maar nieuw en eenig, vreemd, ja wonderbaar is het toch, dat het Socialismus juist den laagsten stand der maatschappij tot den kring zijner werkzaamheden heeft gekozen; dat het, eene geheele hervorming van alle menschelijke betrekkingen zich ten doel stellende, deze van onderop begint, en dat het zijne bemoeijingen met eene stoutheid en vastheid doorzet, welke blind zijn voor al de groote hinderpalen, welke het van alle kanten in den weg staan, en niet afgeschrikt wordt door al de mislukkingen en teleurstellingen, welke het tot hiertoe heeft ondervonden.

Tot leus, als 't ware, heeft het Socialismus den naam van eenen man gekozen, die sinds meer dan het vierde van eene eeuw bezig was, om, naar zijn begrip, in het groot te algemeenen nutte iets goeds tot stand te brengen, en die gewis ook iets beters tot stand gebragt zoude hebben, wanneer met zijne talenten eene goede en veelzijdige beschaving ware gepaard gegaan, en hij even wijs en vroom, als stout en ondernemend ware geweest. ROBERT OWEN, een rijk Fabrikant in *Schotland*, een man van practisch verstand en van welwillende gezindheid, maar geheel zonder theoretische kennis en ook zonder ware vroomheid van gemoed, ergerde zich aan de verbazende ongelijkheid, welke er overal bestaat, maar bijzonder in *Engeland*, waar de hoogste rijkdom tegen de diepste armoede scherper overstaat, dan in eenig land ter wereld, in de verdeeling van de goederen en genoegten des levens. Eene voorname oorzaak van die ongelijkheid meende hij te vinden in het thans zoo algemeen heerschende sijstema van concurrentie (*competition*), waardoor de menschen, in plaats van elkander naar vermogen te helpen en te ondersteunen, als benijders tegen elkander overstaan, en alleen werken, om de een den ander vooruit te komen en ten koste van elkander zich te verheffen. Daarin meende hij de bron van alle tegenwoordige men-

Digitized by Google

schelijke ellende te hebben gevonden. Als het beste middel, om die bron te stoppen, beschouwde hij het beginsel van *weêrkeerige ondersteuning en gemeenschappelijke werkzaamheid*, (*system of union, of cooperation*) volgens hetwelk de arbeider niet, als ware hij een bloot werktuig, met een gewoon dagloon wordt afgezet, maar tot een zelfstandig deelgenoot wordt gemaakt van de geheele winst, welke de arbeid opbrengt. Dit beginsel bragt hij het eerst in werking bij zijne eigene fabrijk te *New-Lanark* bij *Glasgow*. Hierbij nam hij ook, nevens de zorg voor de uitwendige, de inwendige welvaart der arbeidende klasse zeer ter harte, en was hij bijzonder bedacht op de verbetering van het schoolonderwijs (*). Zijn plan, met gematigdheid voortgezet, gelukte zeer goed, en de inrigting van OWEN wekte de opmerkzaamheid niet alleen van *Engelschen*, maar zelfs van buitenlanders, die dan ook naar dezelve onderzoek deden. Zijne groote rijkdommen verschaften hem den toegang tot de kringen der Aristocratie. Na den tweeden *Parijschen* vrede werd hij zelfs te *Londen* aan de verbondene Souvereinen voorgesteld. Toen later Keizer NICOLAAS *Engeland* bezocht, ging hij ook naar de fabrijken te *Lanark*; en OWEN werd kort daarna medelid van de Akademie te *St. Petersburg*. Het welgelukken der eerste onderneming had nogtans het nadeelige gevolg, dat OWEN, die nu er niet aan twijfelde, of zijn plan zou ook in veel wijderen omvang uitvoerbaar

(*) Eene belangrijke schets van hetgene, dat OWEN's voorganger, zijn schoonvader DALE, voor de godsdienstige behoeften der arbeiders in zijne fabrijken gedaan heeft, vindt men in een' brief van GRANT aan den beroemden WILBERFORCE. (*Correspondence of* W. WILBERFORCE, *ed. by his Sons*, 2 *Vol. London* 1840.) Omtrent 2000 menschen waren daar werkzaam, en daaronder 500 kinderen uit Armgestichten. Tot onderrigt van die kinderen hield DALE 18 onderwijzers. Dat OWEN in den beginne niet ongelukkig in zijne onderneming slaagde, had hij meer te danken aan het navolgen van zijnen voorganger, dan aan het in praktijk brengen van zijne eigene denkbeelden.

Digitized by Google

zijn, het ten eenemale overdreef, en op het denkbeeld kwam, om het regt van particulier eigendom en alle onderscheid van standen te doen ophouden. Naardien hij hierdoor met alle burgerlijke verordeningen in strijd moest geraken, en dien strijd ook niet schroomde, zoo was het niet vreemd, dat hij spoedig nog eenen stap verder ging, en ook de godsdienstige grondslagen van maatschappelijke vereeniging bedreigde. Hij erkende namelijk in deze de verheffing en de heiliging van alle maatschappelijke beschaving; maar juist die beschaving, zoo als zij thans is, beschouwde hij als de oorzaak, waardoor het menschdom tot den afgrond des verderfs was gebragt.

Ondertusschen bleven alle bemoeijingen van OWEN, hoe hij ze ook doorzette, te vergeefs bij alle *Europesche* Staten. Geen' van dezelve kon hij voor haar belangstelling inboezemen. Daarom wendde hij zijn oog naar *Amerika*, dat *land der toekomst*. Hij hoopte aldaar voor de zaden, welke hij zocht uit te strooijen, eenen welgeschikten grond te zullen vinden, waar geen onkruid van ingewortelde vooroordeelen eerst behoefde uitgerooid te worden. In 1828 werd hij door den Hertog VAN WELLINGTON aan de Zaakgelastigden der *Britsche* Regering te *Mexico* en te *Washington* aanbevolen. Hij verkreeg van de *Mexicaansche* Regering de vrijheid, om zijne beschavende hand te leggen aan de destijds nog weinig ontgonnen provincie *Texas*. Vermoedelijk dacht men toen nog weinig aan de godsdienstige theorie van OWEN, aan zijne bedoelingen met opzigt tot de Godsdienst, daar deze ook destijds, in vergelijking met zijne industriële en philantropische bedoelingen, nog geheel op den achtergrond stonden. Ondertusschen moest OWEN voor deze aanbieding van het *Mexicaansche* Gouvernement bedanken, omdat het hem aangeboden terrein, hoe uitgestrekt ook zijne middelen waren, toch te groot was, om hem de onevenredigheid tusschen gene en deze niet te doen beseffen. Hij verkoos liever, in het Westen van *Noord-Amerika*, in den Staat *Ohio*, een stuk lands van zekeren RAPP, een *Wurtemberger*, te koopen, en in eene nieuw gevestigde kolonie,

Digitized by Google

New Harmony, zijne socialistische hervorming tot stand te brengen. Hij had aldaar omtrent 800 personen om zich verzameld. Als grondslagen van de nieuwe kolonie werden gesteld Vrijheid en Gelijkheid. De werkzaamheden van den dag werden gevolgd door vermaken en drinkgelagen bij nacht. Op zondag werden voorlezingen gedaan over allerlei onderwerpen, behalve over — Godsdienst. Maar na verloop van een jaar ging de kolonie te niet, daar de leden van dezelve, al spoedig de vrijheid en gelijkheid moede, of haar overdrijvende, aanspraken maakten, waaraan OWEN, wilde hij aan zijne grondbeginselen getrouw blijven, niet toegeven kon. Hij keerde naar *Engeland* terug, waar hij in stilte begon te werken, en men verloor hem uit het oog.

Bij het streven in *Engeland* onder de arme volksklasse — dat door de steeds toenemende Industrie wordt begunstigd — om door inspanning van eigene kracht voort te komen in de wereld, heeft het nooit aan apostelen ontbroken, die zich geroepen gevoelden, om de zaak der armen zich aan te trekken. Daardoor ontstonden ondernemingen, zoo als die der *Zaturdagavond-* en *Penning-Magazijnen*, welke ten doel hadden, de kennis en wetenschap der arme volksklasse uit te breiden. Zoo kwamen er ook Associatiën tot stand, welke de verlichting der lagere volksklasse, bijzonder met opzigt tot maatschappelijke betrekkingen en inrigtingen, op allerlei wijze wilden bevorderen. De medeleden noemden zich *Socialisten*. Onder hen werden vooral twee vereenigingen van beteekenis, de *Association of all Classes of all Nations* en de *National Community Friendly Society*, welke beide al spoedig zich met elkander vereenigden, en zich *The Universal Community Society of Rational Religionists* noemden. Derzelver werkzaamheden bestonden in voorlezingen, welke iederen avond te *Londen* en in groote Fabrijksteden werden gehouden, over onderwerpen, die de staatshuishoudkunde, de Godsdienst en het dagelijksche leven betroffen. Werklieden met hunne vrouwen en kinderen werden, tegen betaling van een klein entrégeld,

Digitized by Google

daarbij toegelaten. Ook verspreidde men kleine geschriften van gemengden inhoud. Aan deze vereenigingen sloot zich OWEN aan, of liever zij vervoegden zich bij hem, toen hare fondsen begonnen te verminderen. Het koh hem niet moeijelijk vallen, al spoedig bij deze menschen de voorname man, en in hunne zaak, als 't ware, het beginsel van leven en werken te worden. Daar hij reeds te voren, in zijn denken en handelen, dezelfde vijandige rigting had, als zij, tegen alle bestaande orde van zaken, zoo was het hem zeer welkom, hier eenen kring te vinden, waarin hij aan zijne inzigten en plannen ter reorganisatie der menschheid (der lagere volksklasse) vrijen loop kon geven.

Het is hier de plaats, om het oog te vestigen op de fondamentele leerbegrippen van het socialistische stelsel. Deze moeten gekend worden, ten deele uit den zoogenaamden *Sociaalbijbel*, een vlugschrift van een enkel blad in omvang, ten deele uit de Tijdschriften, welke als organen der partij uitkomen, zoo als: *de Star in het Oosten* (*the Star in the East*) uitgegeven door HILL, en de *nieuwe zedelijke Wereld* (*New Moral World*) van FLEMMING, den Secretaris van het Genootschap, waarin ook de eigene schriften van OWEN, zijne voorlezingen namelijk, stukswijze worden gevonden; voorts uit de talrijke en alom verspreide Traktaatjes der socialistische Vereeniging. (*) Van de practisch-industriële zijde des systeems van OWEN heb-

(*) Tot de voornaamste geschriften van het Socialismus mag nog gerekend worden te behooren: *The Book of the New Moral World*, bij R. OWEN, onlangs in het Hoogduitsch vertaald, uitgegeven door FURST, in *Nordhausen*, 1840. Het stelt de 5 onloochenbare daadzaken en de 20 wetten der menschelijke natuur, waarop het *rational system* gegrond is, op den voorgrond, en behandelt die vervolgens in 9 hoofdstukken. In armoede aan denkbeelden of beperktheid van zin en droogheid van voorstelling is het onovertrefbaar. Voorts behoort er ook nog toe: *Community the only salvation of man. The Holy Scriptures analysed, shewing its contradictions, absurdities and immoralities, by* R. COOPER. (In hoogen graad boosaardig en gemeen.) *London* 1839.

Digitized by Google

ben wij te voren reeds gesproken. Hier zal het bijzonder aankomen op den theoretischen of — bijaldien men in dit geval deze uitdrukking gebruiken mag — religieus-zedelijken grondslag van hetzelve. Als grondslag van het geheel schijnt men te mogen aannemen een *Atheïsmus* van de oppervlakkigste en ruwste soort. Het bestaan van God, als persoonlijk en hoogst Wezen, wordt ronduit ontkend, en niet alleen elke stellige Godsdienst, ware of valsche, maar ook in 't algemeen elke betrekking tusschen God en den mensch, tusschen Hemel en aarde, verworpen. »Bestond »er ooit zulk een hoogste Wezen — zegt OWEN — dan zou»de het zich aan de menschen, zonder wolken en nevelen, zonder geheimenissen, geopenbaard hebben. De »Godsdiensten, welke onder de namen van BUDDHA, JE»HOVA, CHRISTUS, MOHAMED gesticht zijn, hebben »slechts menschelijke wetten verbreid, welke in tegenspraak »zijn met de eeuwige wetten der natuur. Ontleedt men die »wetten, dan loopen zij uit op deze drie absurditeiten: »Geloof aan mijne leeringen, zoo als die, door mijne Pries»ters, aan u verklaard worden; gevoel zóó, als deze lee»ringen, overeenkomstig de verklaringen, welke de Pries»ters er van geven, u bevelen, dat gij gevoelen zult; be»loon mijne Dienaren er voor, dat zij zulke grondleeringen »u inprenten." In den *Sociaalbijbel* leest men: »Alle »vereering van eenen Oorsprong aller dingen, wiens eigen»schappen toch onbekend zijn, (want de mensch bezit nog »geene genoegzame kennis van daadzaken, waaruit hij tot »zulk eenen Oorsprong en tot diens eigenschappen besluiten »kan) komt uit onwetendheid voort, en heeft niets ver»standigs ten oogmerk. Bij zulk eene vereering kunnen »de menschen onmogelijk tot verstandige wezens opgevoed »en gevormd worden." Naardien derhalve het Socialismus zich volstrekt met God niet bemoeit, zoo zou men kunnen denken, dat hetzelve, bij de bewustheid eener Godheid; welke toch de menschen als aangeboren schijnt, schoon zij ook ganschelijk onderdrukt of verloochend zij, hun eene plaats zou aanwijzen, op welke zij boven de gewone menschelijke betrekking waren verheven (*apotheoseren*); maar

Digitized by Google

dat is geenszins het geval. In plaats van den mensch te verheffen, vernedert het hem tot een wezen, dat volstrekt en noodzakelijk aan allen mogelijken invloed der zinnelijke wereld is onderworpen. De mensch is, volgens OWEN, een met verstand begaafd dier, (*a reasoning animal*) door zijne natuurlijke gesteldheid gedwongen, om zijn zinnelijk gevoel als overtuiging, als waarheid en als eenige drijfveer van zijne daden aan te nemen. Hij is een schepsel van uitwendige omstandigheden, een speelbal van alle winden; door opvoeding, gewoonte, omgang, behoefte en verloiding datgene geworden, wat hij is, eene levende machine. De aarde is zijn Paradijs, en het graf de eindpaal van zijn bestaan. (*) Ten einde het genot van dat bestaan zich niet te verbitteren, moet hij allen *onnatuurlijken* gewetens- en doodsangst van zich verwijderd houden, en zich tevreden stellen met de kennis, dat hij, stervende, in het *al der natuur* terugzinkt, om tot nieuwe stof voor nieuwe vermenging en vorming te dienen. De mensch bezit het vermogen niet, om de vrijheid van zijnen wil tegen den aandrang van zijne zinnelijke natuur te doen gelden. Juist dan zou hij onnatuurlijk handelen, wanneer hij zulks deed; want de wil van den mensch is over 't geheel niets anders, dan het resultaat van de ondervindingen van zijn ligchaam en van zijnen geest, en deze zijn op hare beurt weder slechts instincten der menschelijke natuur, welke ieder genoodzaakt is te hebben of in zich op te nemen. Daarom bestaat er voor den mensch boosheid noch zonde, maar alleen kwaad (*evil, only evil*); en die leerlingen, welke het te-

(*) »Ik leef — schrijft de zoon van OWEN — voor *deze* »wereld, omdat ik van geene andere wereld iets weet; en »ik wenschte, dat alle pogingen der menschen zich daartoe »alleen uitstrekten, om den toestand van zichzelve en van »hunne medemenschen hier op aarde te verbeteren, en dat »alle hunne gedachten zich enkel bepaalden tot hetgene, »dat zigtbaar en kenbaar is. Wij zouden daardoor meer »tevreden en ook werkdadig welwillender zijn, dan zieke»lijke inbeeldingen omtrent eene toekomst aan de andere »zijde des grafs ons kunnen maken."

Digitized by Google

gendeel stellen, zijn door onwetenden of door bedriegers uitgedacht, door de laatsten om de groote menigte door schrik in bedwang te houden. »Het denkbeeld, — zegt OWEN — dat men gewoon is aan het woord boos of zonde »te hechten, is eene ongerijmdheid, die aan het brein van »overspannen Fanatieken haar oorsprong is verschuldigd; aan »menschen, die met de wezenlijke gesteldheid en de wet»ten hunner eigene natuur onbekend waren." Daarom is dan ook, volgens hem en de zijnen, ieder individu niet verantwoordelijk voor zijne gezindheden, en alzoo ook niet te prijzen of te beschuldigen; »want daar de mensch — zoo leest men in den *Opstand der Bijen*, *Revolt of the Bees*, een socialistisch Traktaat, dat overigens, niet zonder scherpzinnigheid en welsprekendheid geschreven is — niet »zelf zijn karakter vormt, zoo is het onregtvaardig, ja wreed, »hem te willen vergelden, hem te willen straffen. Het is »niet in het vermogen van eenen roover, zijne handelin»gen te besturen, naardien de beweegredenen, welke hem »daartoe dringen, gegrond zijn in eene hem bijzonder »eigene organisatie (*his peculiar organisation*); en derhalve »moeten, ten gevolge hiervan, alle systemata van straffen »en vergelden te eenemale wegvallen." (*)

Naardien deze begrippen en bedoelingen van het Socialismus niet alleen met alle Godsdienst, maar ook met alle beschaving, ja met alle maatregelen van Policie in strijd zijn en deze als bespotten, zoo ontstaat van zelve de vraag: wat dan toch wel de band van vereeniging zij, wat het middel ter instandhouding van dien band wezen mag, en wat denzelven tegen de poging ter ontbinding, die van

(*) Toen vóór eenigen tijd te *Liverpool* een moordenaar werd teregtgesteld, beweerde een prediker, die tot het Socialismus behoorde, voor eene verzamelde menigte volks, dat de Staat geen regt had, om dien mensch te straffen, daar deze, overeenkomstig met zijne natuur, niet anders had kunnen handelen. De eenige straf, waarvan OWEN te voren in zijne kolonie gebruik maakte, wanneer het al te erg werd, bestond in verbanning van die medeleden, welke hij voor onverbeterlijk hield. Hoe *antisociaal!*

Digitized by Google

buiten mogt komen, zal beveiligen, indien het althans bij de Socialisten waarlijk ernst is, om eene Vereeniging, eene Gemeenschap te stichten? De *Sociaalbijbel* geeft het antwoord op deze vraag: »Zal er voor het menschdom ooit »een gelukkige toestand plaats grijpen, dan moet ieder in»dividu van kindsbeen af in eene betrekking gesteld wor»den, welke hem liefde omtrent alle menschen en goed»hartigheid omtrent alle levende wezens inboezemt. Maar »deze liefde en goedhartigheid zijn met onwetendheid, »misdaad en armoede, welke noodwendig uit de tegen»woordige maatschappelijke betrekkingen voortvloeijen, te »eenemale onbestaanbaar. Desniettemin is het mogelijk, »deze hoogere gevoelens, liefde en goedhartigheid, der »geheele menschheid, allen hare individus in te boeze»men." De wijze, waarop het Socialismus de oplossing van dit vraagstuk wil beproeven, leidt tot de verbreking van alle die banden, door welke de menschelijke maatschappij als zoodanig bestaat; het staat regelregt in tegenspraak met alles, wat heilig in dezelve is, en ademt vijandschap en haat tegen het leven als echtgenooten en familie. Owen zelf is wel, in zijne vroegere geschriften, dit punt met stilzwijgen voorbijgegaan; maar later heeft hij, in eene reeks van voorlezingen, tien in getal, welke onlangs in het licht zijn gekomen, zijne denkbeelden over het huwelijk en over familiebetrekking breedvoerig ontwikkeld. Het huwelijk verklaren hij en zijne Medesocialisten voor *eene vloekwaardige instelling*, voor *eene onnatuurlijke misdaad*, voor eene *misgeboorte van Hierarchie en Despotismus*, voor *eene uitvinding van den Duivel*, voor *de voorname bron van alle demoralisatie en van de grootste ellende.* Een man tot de gemeenschap met ééne vrouw en eene vrouw tot de gemeenschap met éénen man te bepalen, dat noemen zij eene verschrikkelijke schennis van de goede wetten der natuur (*a horrid infraction of the kind and genial laws of nature.*) In plaats van eene verbindtenis voor het geheele leven, moet men vrijheid hebben, om voor eenigen tijd het voorwerp zijner gemeenschap te kiezen; en wat te dezen opzigte bij de dieren plaats

Digitized by Google

heeft, dat moet voorbeeld voor de menschen zijn. »Beide »geslachten — zoo leest men in den *Sociaalbijbel* — moe»ten eene gelijke opvoeding, gelijke regten en dezelfde »persoonlijke vrijheid hebben; hunne wederzijdsche ver»bindtenissen moeten voortkomen uit de algemeene sympa»thie van hunne natuur, waarbij geen kunstmatig onder»scheid (*artificial distinction*) behoort in aanmerking te »komen. Alle kinderen moeten, als kinderen van het al»gemeen, (van de Vereeniging) ook gemeenschappelijk »opgevoed en met de wetten hunner natuur tijdig bekend »gemaakt worden. De menschelijke maatschappij moet niet »uit bijzondere familiën bestaan, maar uit vereenigingen »van mannen, vrouwen en kinderen, ten getale van 300 »tot 2000, naar gelange van de plaatselijke omstandighe»den. Zoodra de kinderen volwassen en in de natuurlijke »grondbeginselen wèl onderwezen zijn, moet het bezit van »bijzonder eigendom, dat nutteloos is, geheel ophouden." Het bezittelijk voornaamwoord *mijn*, in den zin van *mijn kind, mijne vrouw, mijn huis*, behoort niet tot de spraak van het Socialismus; want naardien de Vereeniging aanspraak heeft op iederen individu, zoo hebben ook deze weêrkeerig aanspraak op ondersteuning van de zijde der Vereeniging. Met de opheffing van het bijzonder eigendomsregt staat de grondregel, dat alle menschen in rang en stand gelijk zijn, in noodzakelijk verband; maar men is slim genoeg, om te begrijpen, dat het vooralsnog niet noodzakelijk is, dat dit geloofsartikel openlijk en sterk gepredikt worde.

Ziet daar de losse grondtrekken van een systeem, waardoor men de wereld tot een aardsch Paradijs wil herscheppen en aan de menschheid alle heil en geluk wil verschaffen (*the only salvation for men*)! Men ziet, hoe ook hier, gelijk zoo dikwijls elders, de uitdrukkingen en denkbeelden: natuur, verstand, vrijheid, menschelijke regten en dergelijke meer, de hoofdrol spelen, en aangewend worden, om aan het grofste Materialismus ingang te verschaffen. (*)

(*) Zeer kenmerkende is de zamenstelling van de 12 voorwaarden, van welke het Socialismus de menschelijke wel-

Digitized by Google

Wat nu den staat van het Socialismus betreft, het heeft tusschen de zestig en zeventig afdeelingen of takken, welke door geheel *Engeland* zijn verspreid, en gevestigd zijn in groote Fabrijksteden, zoo als *Birmingham*, *Manchester*, *Liverpool*, *Leicester*, maar ook in afgelegene landdistrikten, zoo als *Wisbeach*, *Peterborough*, en andere. Uit deze afdeelingen worden afgevaardigden benoemd, die van tijd tot tijd zamenkomen op eene plaats, welke daartoe jaarlijks bij afwisseling wordt gekozen. Men zou deze afgevaardigden kunnen beschouwen, als het wetgevend ligchaam van het Socialismus uitmakende. Het uitvoerend bewind is in handen van een centraal bureau, dat te *Birmingham* is gevestigd, en van waar ook de meeste zendelingen ter verkondiging van het socialistische Evangelie in de wereld uitgaan. De verspreiding van deszelfs leer geschiedt door zendingen, door openbare voorlezingen, welke ook door vrouwen gedaan mogen worden, en door het verspreiden van een onnoemelijk aantal van traktaatjes, welke voorbeeldeloos goedkoop verkocht worden. Men is onbeschaamd en slecht genoeg, om deze traktaatjes in te naaijen bij die van het bekende groote *Britsche* Traktaatgenootschap, ten einde dezelve aan iedereen, en ook aan geestelijken van allerlei gezindheden, te doen toekomen. Elk lid van het Socialismus betaalt wekelijks een' *Eng.* schelling aan de kas der Vereeniging, waaruit de zendelingen bezoldigd

---

vaart afhankelijk beschouwt. Bovenaan staat *the possession of good organisation, physical, mental and moral*, en daarop volgt *the power of procuring at pleasure whatever is necessary to preserve the organisation in the best state of health*, tot welke categorie dan ook het vrije Concubinaat behoort. Hoe fraai verschijnen dan de volgende: *the inclination and means of promoting the happiness of our fellow-beings; the absence of superstitions, supernatural fears, and relief from the fear of death; the utmost individual freedom of action*, waarmede zal zamengaan *pure charity for the feelings, thoughts and conduct of all mankind.* Wanorde in denken en in bepalen van zedekundige begrippen, schijnt wel bij het Socialismus tot *the utmost individual freedom of action* te behooren.

Digitized by Google

worden met 30 zulke schellingen in de week. In de gewone bijeenkomsten, waartoe men te *Manchester* eene *zaal voor de wetenschappen* gebouwd heeft, worden de zoogenaamde wetenschappelijke voorlezingen afgewisseld met amuserend onderhoud van allerlei aard. Het bovengenoemde dagblad, *the New Moral World*, verhaalt het volgende van zulk eene bijeenkomst te *Wisbeach*: »De »muzikanten speelden in het begin en aan het einde eenige »vrolijke stukjes; en het was waarlijk hoogstbelangrijk om »te zien, hoe een zoo groot getal van schrandere koppen »met diep gevoel naar de voordragt luisterden van grond»stellingen, welke, schoon met alle bestaande wetten en »gewoonten der maatschappij in strijd, naar een' gelukkiger »en voor alle standen verkrijgbaren staat van zaken heen»wijzen, niet die gezocht moet worden daar boven de wol»ken in onbekende gewesten, maar die hier op aarde is te »vinden. Hoe gansch anders gaat het in de woningen des »bijgeloofs (in de kerken), waar de zwarte gunstelingen »van het Heiligdom (*the black minions of the shrines*) de »menschen, door schilderingen van vuur en zwavel, angst »en schrik aanjagen, en slechts aan eenige weinige uit»verkorenen den toegang beloven in die onbekende gewes»ten daarboven!"

Zeer langen tijd heeft de socialistische sekte ongestoord hare verkeerdheden voortgezet, en zij mogt zich verheugen, dat noch de Staat noch de Kerk van den Staat eenige opmerkzaamheid op haar vestigde. Eerst vóór eenigen tijd, toen ROBERT OWEN door Lord MELBOURNE, bij eene gehoorgeving der Koningin, aan haar werd voorgesteld, werd men er opmerkzaam op gemaakt, dat zijne leeringen eene algemeener verspreiding en ook een' meer beduidenden invloed verkregen hadden, dan men te voren had kunnen denken, althans gedacht had. De zaak kwam in het Hoogerhuis ter sprake en gaf tot de levendigste debatten aanleiding. Toen namelijk de Socialisten, in Januarij 1840, door Lord BROUGHAM, den schrijver van het fameuze boek over de *Natural Theology*, een verzoekschrift ten voordeele van hun sijstema lieten aanbieden,

Digitized by Google

trad de Bisschop van *Exeter*, Dr. PHILPOTTS, op met een verzoekschrift tegen het Socialismus, dat door 4000 inwoners van *Birmingham* was onderteekend. Hij hield eene lange en krachtige rede tegen het zedebedervend leeren en handelen der Socialisten. Hij gaf eene uitvoerige schildering van de inrigtingen en de bedoelingen van die menschen, en betoogde, dat het dringend noodzakelijk was, dat de Regering zich met de zaak bemoeide. Hij stelde voor, dat door het Huis aan de Koningin het verzoek zou gedaan worden, om door eene Kabinetsorder de verspreiding van Godslasterlijke en zedelooze leeringen, het zij die door mond of pen geschiedde, tegen te gaan, bijzonder het Socialismus. Daar de Aartsbisschop van *Londen*, Dr. BLOMFIELD, en die van *Canterbury* hem ondersteunden, hield hij zijn voorstel vol, en noch de tegenstand van Lord BROUGHAM, die de eere van den achtbaren stichter en hoofd der sekte, den Heer OWEN, die door WILBERFORCE en CANNING vroeger zoo hoog was geschat, wilde handhaven, noch de bedenking van Lord MELBOURNE, dat eene vervolging van speculative begrippen volstrekt nutteloos was, noch ook de voorslag van den Marquis VAN LANSDOWNE, om ten aanzien van het Socialisme te doen, zoo als het *Fransche* Gouvernement met opzigt tot het *Simonismus* gedaan had, en er zich niet ontijdig mede te moeijen, omdat het wel van zelve ophouden zou te bestaan, vermogten er iets tegen. Het verzoek werd aan de Koningin gedaan, en het Hoogerhuis ontving al spoedig ten antwoord, dat zij deze gewigtige zaak zou laten onderzoeken, en dat de Lords en het geheele Rijk op haar vast besluit konden rekenen, dat zij tegen alles, wat Godsdienst en goede zeden dreigde te ondermijnen, hare maatregelen zou nemen. Ten gevolge hiervan zond de Minister van Binnenlandsche Zaken aan de Lordlieutenants der Graafschappen eene circulaire, waarbij zij werden aangeschreven, om alle openbare verspreiding van zedelooze schriften te beletten. OWEN heeft van zijnen kant, op den 2 Februarij, een Manifest in de nieuwspapieren geplaatst, waarin hij, onder algemeene uitdrukkingen en met gewone

Digitized by Google

aanprijzing van hetgene, dat hij bedoelt en werkt ten algemeenen beste, de grondstellingen van zijn sijstema blootlegt, en zijn verlangen dringend te kennen geeft, om voor het Parlement geroepen te worden, ten einde voor hetzelve zichzelven en zijne zaak te verantwoorden. Toen, in Augustus 1840, (kort vóór de sluiting van het destijds bestaande Parlement) de Bisschop van *Exeter*, ten gevolge van eene ingediende Petitie, om de socialistische schriften toch tegen te gaan, de schandelijke en verderfelijke zaak der Socialisten weder ter sprake bragt, ontving hij ten laatste van den Minister van Binnenlandsche Zaken, van uit de hoogte, dit scherpe bescheid: »dat de absurde leeringen der *Owenisten* reeds lange der verachting en der vergetelheid zouden overgegeven geweest zijn, bijaldien de onverstandige ijver van den Bisschop van *Exeter* en van gelijkgezinde Prelaten niet had veroorzaakt, dat zij eene zekere populariteit hadden verkregen."

Men ziet hieruit, hoe weinig genegen de Regering is, om afdoende maatregelen te nemen in eene zaak, welke zij meent voor niets meer te moeten houden, dan voor een' strijd over de gevoelens van eene bijzondere sekte. Zij gevoelt maar al te wel, dat zij aan den eenen kant geweldigen tegenstand zou ontmoeten, en aan de andere zijde zelve zou verlegen zijn, waar te beginnen en waar te eindigen, bijaldien zij, in een land, hetwelk te allen tijde een kweekhof was van allerlei sekten, en waar het geloof van de eene in het oog van de andere als ketterij voorkomt, met het zwaard der wet eenen oorlog wilde beginnen tegen speculative meeningen en begrippen. De zaak blijft dus ter bestrijding overgelaten aan de Kerk en hare Dienaars. Ondertusschen zou het ook weinig baten, dat men het verdervende vuur door debatten in het Parlement zocht te blusschen. Het is genoeg bekend, dat de Socialisten alle redenen hebben, om zich over dergelijke debatten te verheugen, wanneer die te hunnen opzigte plaats hadden. (*) Gelijk de pogingen van owen zich bijzonder

(*) Vandaar dat zij in eene hunner openbare vergaderin-

Digitized by Google

tot de lagere volksklasse bepalen, zoo moet ook de Kerk, wil zij het Socialismus met vrucht te keer gaan, aan die lagere volksklasse een goed onderwijs in Godsdienst en zeden verschaffen. Zoo lang er ondertusschen over dit eenige hulp- of geneesmiddel tusschen de hooge kerkelijke partijen nog verschil blijft bestaan, heeft het Socialismus van deszelfs kant, helaas, geen gevaar te duchten, en zal het door de heerschende Kerk in zijn rustig bestaan niet gestoord worden. De Dissenters daarentegen hebben al spoedig begrepen, dat het hunne zaak was, hier werkzaam te zijn. Het is bekend, dat hunne pogingen altoos en overal, meer dan die der heerschende Kerk, ten nutte en beste van het volk dienden. Tegen de socialistische bemoeijingen stelden zij over, Christelijke prediking, bijzondere zielzorge, openbare voorlezingen voor het werkvolk, strijdschriften en traktaatjes. De *Christian Instruction Society*, de *London City Mission* en de *Religious Tract-Society* onderscheiden zich hierin door bijzonderen ijver. Men mag het als een gunstig getuigenis voor deze pogingen beschouwen, dat tijdschriften, gelijk het *Quarterly Review*, dat door den geest van de *Oxfort-Tracts* is aangestoken, de bestrijding van het Socialismus van het standpunt der Dissenters voor nutteloos verklaren, naardien het Socialismus niets anders is, dan een met de stoutste consequentie doorgezet Protestantismus!

Wanneer wij nu, ten slotte, het *Owenismus* met soortgelijke treurige verschijnselen van onzen tijd vergelijken, zoo als met het *Simonismus* in *Frankrijk*, met de *Rehabilitation des Fleisches* in *Duitschland*, dan is het niet te ontkennen, dat in allen eenige verwantschap of overeenkomst is; schoon het Socialismus, misschien van wege de onbeduidendheid des geestes van den man, die aan het hoofd staat en ook bijzonder het woord voert, volstrekt niets van dat *geniale* heeft, waarmede de groote hoofden

---

gen het voorstel deden, om, uit dankbaarheid, aan den Bisschop van *Exeter*, bij uitsluiting, te vergunnen, zijn' mijter in de nieuwe morele wereld te dragen!

Digitized by Google

en sprekers der beide andere Vereenigingen deze als met een' *nimbus* weten te omgeven. Owen verstaat gelukkig de kunst niet, om zijne materiële belangen als in te kleeden in iets, dat spirituëel schijnt te zijn, en er alzoo eenen indrukmakenden vorm aan te geven. Daarin was het vroegere *Engelsche Deïsmus* hem vooruit. Bij zijne beperktheid van geest en zin, waardoor hij wat waar en wat valsch is door elkander slaat, en bij zijne dwaze vooringenomenheid met zijne grondbeginselen van algemeene zamenwerking, maakt hij de Industrie, de kracht der Machines, tot zijne Godsdienst, en hij telt vermetel de hinderpalen niet, die hem in den weg staan, en welke hij in zijne verblindheid ook niet eens overzien kan. Vergelijkt men het *Socialismus* met het *jonge Duitschland*, dan moet men erkennen, dat de vijandige gezindheid van het eerste tegen huwelijks- en familiebetrekking niet uit zulke zelfzuchtige, lage, vleeschelijke beginselen voortkomt, als die van het laatste.

DE NEVA.

(*Petersburg in Bildern und Skizzen von* J. G. Kohl; *Dresden und Leipsig*, 1841.)

De *Neva* is de uitstrooming, waardoor het meer *Ladoga* (*) zich ontlast, en haar water, dat in dit honderd vierkante mijlen groote bekken het laatste overblijfsel van bergstof heeft laten bezinken, komt zoo zuiver en helder als kristal bij *Petersburg* aan. Het vormt een' stroom van weinige mijlen lengte, en deszelfs naam, die thans door geheel de wereld weêrgalmt, bleef duizende jaren lang in den nacht der onbekendheid bedolven. Door de *Finsche* visschers uit den omtrek gedoopt, goot deze vriendelijke riviernimf, ter naauwernood in de hutten der *Ingren* en *Karelen* bekend, de geheele roemruchtige oudheid en de dadenrijke middeleeuwen door, eenzaam en onbezocht, hare golven dwars door moerassen en donkere wouden in den Oceaan. Mildelijk laafde

(*) Het IJs-meer.

Digitized by Google

zij uit hare stroomkruik de kudden der rondom haar wonende veehoeders, en voedde aan hare borst de visschen, die slechts leefden en opwiessen om zich onderling te verslinden. Aan het uiterste eind van den *orbis terrarum* verwezen, en de gebrekkige schuitjes der *sordidissima gens Fennorum* van TACITUS vriendelijk en geduldig op haren rug dragende, kon zij onmogelijk vermoeden, dat zij tot eene zoo grootsche bestemming geroepen was, dat haar schoot de kiem van zoo veel heerlijkheids in zich droeg, en dat uit hare kristallen schaal nog eenmaal de magtigste Keizers van den aardbol hunnen dorst zouden lesschen. Met kleine huiselijke aangelegenheden bezig, de morsige *Finnen* wasschende, de grondregten der *Ingren* en *Karelen*, die minst beroemde aller volken, scheidende, hoogstens getuige van de gevechten tusschen de ondernemende *Noormannen* en *Novogoroders*, gevechten, wier wapenklank in *Europa* niet gehoord werd, hoe kon zij verwachten, eenmaal de prachtigste aller Keizersteden in hare armen te zullen omvangen? Wie zou in staat geweest zijn, haar de schatten te voorspellen, welke zij thans ontvangt en verzendt, de paleizen, die zich op hare oevers als verdringen, de drijvende zeekasteelen en wereldomzeilende koopvaarders, die thans in grooter aantal hare golven doorsnijden, dan vroeger schuiten en bootjes?

De *Neva* heeft, even gelijk de *Narowa*, de *Woxen*, de *Kymmena* en al de overige uit binnenmeren voortkomende *Finsche* rivieren, en verschillende van de morsige, geelachtige wateren van het noordelijke *Duitschland* en van *Polen*, als ook geheel anders dan de zwartachtige en roskleurige stroomen van het zuidelijke *Russische* steppenland, een wonder schoon, klaar, min of meer groen schijnend water, het naast gelijk aan dat van den *Rijn*, waar hij uit de ijsgrotten der *Alpengletschers* naar buiten stroomt. Eene mijl van haren mond deelt zij zich in vier armen, de groote en kleine *Neva* en de groote en kleine *Nevka*. Deze hoofdarmen splitsen zich vervolgens in eene menigte neventakken en kanalen, en vormen op deze wijs, bij het uitstroomen in zee, eenen Archipel van eilanden, op welke het schoone panorama van *Petersburg* zich ontvouwt. — In zooveel betrekkingen, als eene rivier slechts immer eene stad kan bevoordeelen, bevoordeelt de *Neva* de aan hare oevers gestichte residentie. Uit de binnendeelen des lands voert zij den overvloed der provinciën aan, en brengt spijs, voeder, kleeding

Digitized by Google

bijeen. Aan haren mond ontvangt zij de heerlijkste voortbrengselen der buitenlandsche kunstvlijt, en draagt ze tot in de paleizen der grooten. Zij vult den *Petersburgeren*, die slechts dezen éénen schoonen watervliet, en behalve dezen ook niet eene enkele heldere bron of put bezitten, hunne bekers met eenen verfrisschenden dronk. Zij kookt hunne spijzen, brouwt hun de liefelijkste koffij en thee. Zij kweekt de vischen voor de tafels hunner gasten. Ja zij verrigt voor hen het geringste slavenwerk, wascht hun linnen, en, zich in menigvuldige kanalen door de straten verspreidende, reinigt zij hunne riolen. Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat het *Neva*-water tot onderwerp aan de dagelijksche *gesprekken* der *Petersburgers* dient, en dat deszelfs kritiek en lof bij hen even zoo gedachten en tongen bezig houdt, als die van het zeewater de in hetzelve levende en zwevende schippers, of die van den *Nijl* de *Egyptenaars*. Hierover behoort men zich des te minder te verwonderen, daar zij hun niet altijd vreugde verschaft, maar ook dikwijls nood en lijden berokkent, daar zij niet zelden hunne tuinen verwoest, hunne huizen beschadigt, ja zelfs hun gansche bestaan bedreigt, hetgeen, trouwens, gelijk wij zoo straks zullen zien, niet de schuld is van de *Neva* alleen.

De strenge noordsche winter slaat, helaas! de *Neva*-nimf bijna gedurende de helft des jaars in ijsboeijen, zoodat zij slechts zes maanden lang hare weldaden in derzelver gansche volheid kan uitdeelen. Eerst in het begin van April, zelden reeds in het laatst van Maart, zijn hare wateren warm en krachtig genoeg, om den ijsmantel, die hen bedekt, te doen openscheuren. Met ongeduld haakt men naar dit oogenblik; en naauwelijks hebben de vuile ijsschotsen, bij het voortschuiven, den gladden waterspiegel der rivier zoo ver ontbloot, dat eene boot de noodige ruimte kan vinden om over te varen, of het geschut der vesting verkondigt, door zijn gebulder, deze blijmaar aan de bewoners der hoofdstad. Ter zelfder tijd, het mag dag zijn of nacht, stijgt de Kommandant der vesting, met al de eereteekenen van zijne waardigheid bekleed en door zijne officieren verzeld, in eene prachtig versierde gondel, om naar het tegenover liggende paleis des Keizers te varen. In eenen grooten, schoonen beker van kristal schept hij het heldere *Neva*-water, om het, als eerste en schoonste gaaf der rivier, in naam der lente, den Keizer over te brengen. Hij berigt zijnen heer, dat de magt des

Digitized by Google

winters gebroken is, dat de wateren weder vrij zijn, en dat men weldra eene blijde scheepvaart hopen mag; toont hem, als eerste waterswaan, zijne aan den oever liggende gondel, welke hij behouden heeft overgebragt, en reikt hem den beker met *Neva*-water, welken de Vorst op de gezondheid zijner residentie ledigt. Het is het best betaalde glas water, dat ergens op den geheelen aardbodem gedronken wordt; want, overeenkomstig het gebruik, geeft de Keizer aan den Kommandant zijnen beker met goud gevuld terug. In vorige tijden kreeg hij dien letterlijk gestreken vol met dukaten; doch, daar allengskens deze lentebekers in grootte toenamen, zoodat de Keizers steeds meer water te drinken en meer goud te betalen hadden, werd eindelijk de som op 200 dukaten bepaald, die den Kommandant toegetelé worden. Voorzeker nog altijd een keizerlijk loon voor eenen dronk waters!

Het *Neva*-ijs geraakt tegen het eind van den winter, wanneer reeds menige warme dag op deszelfs oppervlakte gewerkt heeft, in eenen eigenaardigen, brossen toestand. Het lost zich namelijk op in eene menigte dunne ijsstaafjes van een' duim over het kruis en zoo lang als het ijs dik is. Deze staafjes, uit welke de ijsvloer alsdan bestaat, hangen ten langen laatste zoo los aan elkander, dat men zich volstrekt niet meer op het ijs kan wagen. Waar geene sneeuwkorst deszelfs oppervlakte bedekt, zinkt men met den voet door el-dik ijs, alzoo men een aantal dier staafjes naar beneden drukt. Groote, op het drooge liggende ijsschotsen, die naar den uiterlijken schijn nog digte, hecht aaneenhangende massa's vormen, versplinteren, bij de geringste aanraking met eenen stok, in eene menigte glazen zuiltjes en staafjes. Reeds verscheidene weken derhalve vóór den verwachten ijsgang wordt alle rijden op de *Neva* verboden. Hier en daar ontstaan groote gaten in den ijsvloer, en op deszelfs oppervlak verzamelt zich troebel sneeuwwater. De geheele ijsvlakte, die aanvankelijk, door sleden en voetgangers verlevendigd, regt aanlokkelijk zich vertoonde, wordt thans tot een' hinderenden last, en men wenscht zoo spoedig mogelijk van deze nutteloze en morsige korst ontslagen te zijn. Menigmaal heeft men weken lang het schoonste lenteweder, en evenwel ligt de *Neva* nog onbewegelijk vast. Over het algemeen werkt de zon niet zoo oplossend en vernielend op haar ijs, als regen en wind. Eéne enkele dreigende regen-

Digitized by Google

hui, over welke de *Petersburgers* dan ook omstreeks dezen tijd steeds eene groote blijdschap aan den dag leggen, werkt meer dan drie dagen zonneschijn. Gewoonlijk ligt de ijsvloer zonder eenige beweging, tot dat een paar winderige en regenachtige dagen invallen. Het onbedriegelijke teeken van den op handen zijnde *ijsgang* is het verdwijnen van alle opperwater. Zoo lang er nog water op het ijs staat, al is het ook zoo diep, dat de paarden hier en daar bijna zwemmen moeten, waagt alles nog den overgang; doch verdwijnt het opperwater, zoo is zulks een bewijs, dat het ijs overal de oevers heeft losgelaten, en tevens zoo sponsachtig geworden is, dat het opperwater overal heeft kunnen doorzijpelen.

Gewoonlijk gaat de *Neva* tusschen den 6 en 14 April, *ouden stijl*, (18 en 26 nieuwen stijl) los. Het meest gebeurt zulks op den 6den, te weten in de honderd jaren tienmaal, zoodat men steeds een tegen tien kan wedden, dat de ijsgang op dezen dag beginnen zal. De laatste *ijsgang* der *Neva* viel op den 30 April (12 Mei), eenmaal in honderd jaren, de vroegste op den 6 Maart, mede eens in honderd jaren, voor. Doorgaans zet zich het ijs der *Neva* in het midden van November vast, het meest op den 20sten dier maand, te weten negenmaal in eene eeuw. In het jaar 1826 vroor de rivier eerst den 14 December toe, en in het jaar 1803 reeds den 16 October.

Een merkwaardig tijdstip is dit losgaan der *Neva*. Alles is vol verwachting daarop, want alles heeft er belang bij. De kooplieden zien er met verlangen naar uit, omdat menige handelsspeculatie van het vroeger of later openraken der rivier afhangt; de timmerlieden en daglooners, omdat er bij het slaan der bruggen wat voor hen te verdienen zal komen; de voornaame dames, omdat, wanneer de *Neva* en de *Kronstadter* zeeboezem vrij van ijs zijn, de *Lubecker* stoomboot niet lang draalt, zich met nieuwe modes uit *Parijs* en alle andere *nouveautés* aan te melden; de boekverkoopers en geleerden, omdat na het verstandelijk verkeer met *Europa* weder begint, en zij alsdo vernemen kunnen, welke geschriften gedurende het winterhalfjaar in het licht gekomen zijn; de inlandsche zieken of aan heimwee lijdende buitenlanders, omdat nu de wegen naar de baden en naar het zuidwestelijke *Europa* weder openstaan. In dezen tijd loopen de gesprekken te *Petersburg* slechts over de eenige vraag, of de *Neva* tegen Paasch-zondag of Paasch-maandag

Digitized by Google

zal opengaan, en voor het eene of het andere geval worden de grootste weddingschappen gedaan. In 1836 was te *Petersburg* een man, die voor elken dag, van den eersten tot den 17den April, eene weddingschap had aangegaan, eene daarvan zelfs ten beloope van 8000 roebels. Daar nu het ijs dat jaar vrij lang bleef liggen, had zijn kassier genoeg te doen, om al de vervallende posten te innen.

Nadat de schoone stroomnimf den geheelen winter door in hare ijsbanden gelegen heeft, biedt hare bevrijding het liefelijkste schouwspel, wanneer dezelve bij helder, aangenaam weder plaats heeft, en zij, den morsigen mantel afwerpende, met lagchend oog uit haar bed naar boven ziet, en zich in haar watervlak de paleizen weder spiegelen. Aan de schoone *Neva*-oevers verdringen zich alsdan, door het kanongebulder derwaarts gelokt, de wandelaars, om de rijk vergulde gondel van den Kommandant te zien aankomen; en naauwelijks is zij behouden aan de kaai van het winterpaleis geland, of oogenblikkelijk ziet men den stroom met honderden van booten overdekt, om de afgebrokene gemeenschap tusschen de onderscheidene eilanden te herstellen.

Wel is waar is deze eerste, als door eenen tooverslag bewerkte, gedaanteverwisseling meestal niet van duur; want gemeenlijk is het slechts het naaste, bij *Petersburg* gelegene *Neva*-ijs, dat aldus met eenen ruk wegdrijft, en eerst later volgt het bovenijs, hetwelk nog eenige malen de spiegelvlakte van het water met zijne schotsen stoort en de vrije gemeenschap afbreekt, ja lang, dikwijls verscheidene weken lang, duurt nog de voorbijtogt der talrijke scharen uit het *Ladoga*-meer. De oppervlakte van dit meer bedraagt honderd vierkante mijlen; en moest deze geheele ijskorst langs de ongeveer eene werst breede en niet zeer snel stroomende *Neva* afkomen, zoo zouden daartoe, volgens eene niet zeer moeijelijke berekening, niet minder dan twee geheele maanden vereischt worden. Het meeste ijs smelt dus natuurlijk in het meer zelf; niettemin komt er nog genoeg in den bevrozen vorm langs de rivier naar beneden, om menigmaal haren mond in het meer te stoppen, en bij tusschenpoozen los te breken. Daar ondertusschen de *Petersburger* schuitenvoerders aan den ijsgang gewoon zijn, zoo gaat hunne scheepvaart desniettegenstaande voort, en men heeft alsdan menigmaal het opmerkelijke schouwspel, midden in de fraaije residentie, nevens zich, op de voorbijdrijvende ijsschotsen, de

Digitized by Google

spaanders en krullen te zien aankomen, welke de *Fin* in den winter, bij zijnen arbeid op het ijs verstrooid heeft, of ook sleden, of wel het lijk van eenig arm paardje, hetwelk in hetzelfde saizoen op de baan verongelukt is. Daar het ijs, ter plaatse waar deszelfs oppervlakte druk bereden is geworden, vaster aan elkander kleeft, zoo komen somwijlen lange stukken van den *Ladogaër* winterweg aandrijven. De uitwatering der *Neva* ligt ongelukkiglijk in den achtersten hoek van den *Finschen* zeeboezem, die hier als het ware een' kleinen naauwen zak vormt, verholen. In dezen zak, de golf van *Kroonstad*, houdt het ijs gewoonlijk nog veel langer stand dan op de *Neva* zelve, zoodat, wanneer ook reeds de lente het land is begonnen toe te lagchen en zich in het schoone *Neva*-water spiegelt, de geweldige massa's ijs de zee nog gesloten houden.

Ten gevolge dezer ligging gaat de *Petersburger* haven later open, dan die van menige andere, hooger noordwaarts op gelegene steden der Oostzee, vermits het groote binnenmeer achter *Petersburg* en de enge zeeboezem vóór hetzelve het evenzeer onaangenaam belemmeren. Hebben nu eindelijk de vervelende ijsschotsen uit rivier, meer en zee zich opgelost en verloren, dan haasten zich de schepen, die reeds in de *Zond* hierop wachteden of op de Oostzee kruisten, om de Keizersstad te bereiken. Het eerste zeil, dat op de *Neva* aankomt, wordt met onbeschrijfelijk gejuich begroet. Het trekt aanzienlijke premiën en kan op groote winsten rekenen. Meestal is het met china's appelen, modewaren, manufakturen en andere zoodanige goederen geladen, naar welke het ijdele *Petersburg* met het meeste ongeduld verlangt. Men betaalt voor dezelve eenen prijs, die de waarde dubbel en driedubbel overtreft. Is nu eenmaal, met het eerste schip, een begin van handel gemaakt, zoo verschijnen er weldra meer, en op dezelve volgen met uitgespreide vleugels de vloten der *Zweden*, *Engelschen*, *Nederlanders*, *Hanzeaten* en *Amerikanen*. Alles gaat ras in dit land der plotselinge overgangen en tooverachtige gedaantewisselingen. Op bewegingloze doodstilte volgt het woeligste leven. De honderd natiën van *Europa* komen, op hooggewimpelde schepen, van den zeekant aangetogen, en van de bovenrivier, op broze houtvlotten en ruw getimmerde schuiten, de volken en waren van het binnenland. De tot nog toe in de voorraadhuizen opgestapelde landsproducten komen in

Digitized by Google

beweging en gaan naar alle landen uit. De oorlogsvloot, die reeds lang met hare uitrusting bezig was, loopt uit tot vreedzame togten en oefeningen op de Oostzee, en stoomschepen bruisen, boodschappen brengende en halende, onder het uithijgen van hunnen zwarten adem, de schoone stroombaan op en neder, waar nog onlangs een zeehond naauwelijks ruimte vond om lucht te scheppen. Elke dag, elk uur brengt nu iets nieuws, iets schoons, en de ontlooverring van het verstijfde ijspaleis is volkomen.

De *Russen* hebben er zich aan gewend, eene ontzettende menigte ijs in hunne huishoudingen te verbruiken. Al hunne dranken koelen zij gaarne met ijs, verkwikken zich aanhoudend met bevrorene fruitsappen, die den geheelen zomer door op de straten hunner steden te koop geboden worden, en drinken niet alleen ijswater, ijswijn, ijsbier, maar ook zelfs ijsthee, daar zij, in plaats van klontjes suiker, stukjes ijs in het theekopje werpen. Hun korte, maar verbazend heete zomer zou alle ligt bederfelijke eetwaren in gevaar brengen, bijaldien niet de winter hun het middel leverde, om de ontbinding, welke door de warmte bespoedigd wordt, te stuiten. IJskelders zijn daarom in geheel *Rusland* iets onontbeerlijks; elke huishouding heeft dezelve noodig, en niet alleen bij de burgers in de steden, maar ook op het land bij de boeren, vindt men deze overal. Te *Petersburg* telt men nabij de tienduizend zoodanige kelders. Men begrijpt ligt, dat het niet weinig inheeft, zulk een groot aantal kelders van de vereischte hoeveelheid ijs te voorzien. Voorzeker is het geen te hoogen aanslag, wanneer men aanneemt, dat elke dezer 10,000 kelders omtrecks 50 sledevrachten ter vulling noodig heeft. De visch-, vleesch- en kwasverkoopers of anderen, die soortgelijke neringen drijven, hebben niet zelden zoo groote kelders, dat verscheidene honderd vrachten voor hen niet toereiken. De bierbrouwerijen, branderijen enz. verbruiken ontzettende hoeveelheden ijs. Uit dien hoofde worden er dan ook jaarlijks 500,000 vrachten uit de *Neva* gehaald, en dit is nog als een minimum te beschouwen. Zeker kan men het jaarlijksch verbruik der *Petersburger* bevolking, door elkander gerekend, op eene sledevracht ijs per hoofd begrooten. IJs is de waar, welke men in het midden van den winter het meest ziet vervoeren. Lange treinen van sleden, met ijsschotsen beladen, stijgen uit de *Neva* naar boven, en vele duizend

Digitized by Google

menschen zijn op al de armen der rivier aan het werk, om dit koude produkt uit het water te halen.

De wijs, waarop men bij het uitbreken van het ijs te werk gaat, is de volgende. In de eerste plaats reinigt men de oppervlakte van het ijs van de daarop liggende sneeuw, ten einde men er de gedaante der uit te breken stukken zuiver op kunne afteekenen. Daarna meet men een groot parallelogram af, en hakt de grenslijnen van hetzelve met de bijl in het ijs. Door middel van evenwijdige strepen deelt men vervolgens deze vierkante ruimte, naar derzelver lengte, in smalle strooken, en deze strooken wederom, door kleine dwarsstrepen, in eene menigte kleine vierkanten van de grootte eener schots, zoo als zij juist voor de slede past. Na dezen voorbereidenden arbeid begint nu het losmaken van het groote parallelogram uit de gezamenlijke massa van het rivier-ijs, hetwelk geschiedt door met de bijl geheel in het rond eene diepe voor of groeve uit te hakken. Daar het ijs gewoonlijk anderhalve à twee ellen dik is, verdwijnen de gebukte werklieden eindelijk geheel in hunne groef, even als in een bergwerk. Natuurlijk moeten zij op deze wijs onder hunne voeten nog een ijsvlies overlaten, juist dik genoeg om hen te dragen; hetzelve wordt naderhand doorgestoken. Wanneer nu aldus het parallelogram uit deszelfs verband is losgemaakt, valt het vervolgens gemakkelijker, hetzelve in de afgeteekende strooken te splijten. Hiertoe plaatst zich op iedere streep eene rij van werklieden, die op de maat, allen te gelijk, hunne zware ijzeren ijsbrekers op de getrokkene linie instooten. Wanneer dit meermalen geschied is, alsdan brengt de sterke, op dezelfde linie plaats hebbende trilling der indringende ijswiggen eindelijk spleet en breuk op deze streep te weeg. Op de drijvende strooken springen dan enkele arbeiders, en scheiden dezelve, al stootende, met minder moeite in de kleine, door dwarslijnen aangewezene parallelepipedons. Om de drijvende schotsen gemakkelijker op het ijs te brengen, vormen zij in hetzelve eene soort van helling, daar zij het dikke ijs naar den kant der opening schuin weghakken. Men hakt, om de houvast te hebben, een paar gaten in den bovenkant van elke schots, slaat er groote ijzeren haken in, en nu stijgt, onder een vrolijk hurrah geroep, de schoone, heldere, groenachtige kristalklomp uit het water naar boven. Het *Neva*-ijs is smaragd-

Digitized by Google

groen, of schijnt zulks ten minste des winters te zijn, wanneer het op de witte sneeuw ligt; hierbij is het uiterst digt, zonder blazen of scheuren. In lange rijen zet men nu de in voorraad gezamelde ijsblokken rondom de bijt, en levert dezelve af aan de slepers, die een paar dezer geweldige stukken op hunne slede pakken, zelf op dien kouden troon plaats nemen, en al zingend er mede de stad injagen. Geen onvermakelijk tijdverdrijf is het, deze bijna ontelbare ijsbreuken op de *Neva* te bezoeken, en de *Russen* bij dit werk, waar zij zich zoo regt in hun element gevoelen, gade te slaan.

In de kelders worden de ijsklompen regelmatig op elkander gestapeld, en ter wederzijden groote muren daarvan opgetrokken. In deze muren hakt men vervolgens allerlei banken en nissen uit, om melk, vleesch enz. te gemakkelijker in deze koele uitholingen te kunnen plaatsen. Zoó handelt men namelijk in de kelders, waar eenigzins op orde gezien wordt. Algemeener en nationaal te noemen is de gewoonte, om de schotsen slechts in den kelder te werpen, met de bijl in stukken te hakken, en in alle hoeken vast zaam te stampen. Men zou kunnen denken, dat deze verbrijzeling voor de vastheid en den duur van het ijs nadeelig zou zijn; doch dit is geenszins het geval. Integendeel vriezen, na eenigen tijd, al de ijssplinters, wanneer zij op deze wijs digt in elkander gestampt worden, door hunne eigene koude, tot eene eenige vaste massa zaam, waarop nu de waren, welke men goed houden wil, worden nedergezet. In deze kelders smelt het ijs niet ligt, en verteert meer door uitdamping dan door afsmelting. De *Russen* zijn aan deze ijskelders zoo gewoon, dat zij niet begrijpen, hoe zonder dezelve eene huishouding bestaan kan; en hunne huisvrouwen geraken in de grootste verlegenheid, wanneer zij bemerken, dat zij gedurende den winter geen ijs genoeg voor haar huisgebruik hebben opgedaan, en zien moeten, dat haar voorraad ten einde loopt. Alles zamengenomen kan men aannemen, dat, den aanleg der ijskelders medegerekend, het ijsgebruik de stad *Petersburg* jaarlijks zeker op twee à drie millioenen roebels te staan komt; eene uitgaaf, welke onze steden niet kennen.

(*Het vervolg hierna.*)

Digitized by Google

IETS OVER DE AFBEELDING VAN DEN DUIVEL MET EEN' STAART.

De Schrijver van de *Verhandeling over het booze wezen in het bijgeloof onzer natie* (*), de Heer A. NIERMEIJER, zegt in de *Nalezing* daarvan, bl. 110: »Na het voorlezen »van de schets dezer Verhandeling, ter vervulling eener »spreekbeurt, werd mij de opmerking gemaakt, dat men »aan de Dames, wier rok eenigzins uit den japon hangende »zigtbaar is, wel eens toeroept: »*Gij zijt Luthersch!*" om- »dat de *Lutherschen* den Duivel *met een' staart*, de overige »Christenen (denzelven) *zonder staart* afbeelden. Schijnbaar »*is dit ongegrond*, omdat de *staart* in de afbeelding van den »Duivel vrij algemeen is (verg. ook het spreekw. *spreekt men »van den Duivel, dan ziet men zijn' staart*); en toch zou »ik niet durven stellen, dat het geheel en al uit de lucht »is gegrepen."

Toen ik dit las, herinnerde ik mij terstond de verklaring, die ik reeds in mijne jeugd aan den oorsprong van dien toeroep had hooren geven. Hij werd namelijk geacht in verband te staan met den laster, dat LUTHER zijne CATHARINA VON BORA vermomd uit haar klooster zou geschaakt hebben, en dat het haar daarbij omgehangen kleed ongelukkig zoo kort zou zijn geweest, dat haar eigen gewaad daaronder uitstak, en de gepleegde maagdenroof terstond kennelijk werd. Dat dit vertelsel in geen enkel opzigt iets waars bevat, is te kennelijk uit de geschiedenis van 's mans huwelijk, dan dat daarover een woord zou behoeven gezegd te worden. Gemakkelijk is het na te gaan, hoe de fabel tot bovengenoemden toeroep aanleiding zou hebben kunnen geven. Doch ware zij er werkelijk de verklaring van, dan had die toeroep niets met den Duivel gemeen.

Nogtans is de opmerking, die den Heer NIERMEIJER werd gemaakt, niet alleen niet uit de lucht gegrepen, maar, indien de grenslijnen slechts naauwkeurig waren afgebakend en aangewezen, mijns bedunkens volkomen waar. Wel is de voorstelling van den Duivel met een' staart vrij algemeen, en bij Roomschen en Onroomschen, en onder de laatsten wederom bij Hervormden en Lutherschen aan te wijzen; en waar hij *naakt* wordt voorgesteld, zal men hem niet ligt,

(*) *Rotterdam*, 1840. 8vo.

Digitized by Google

schoon toch somtijds, zonder staart vinden. Doch bij het opzettelijk gadeslaan van eenige Duivelen-gedaanten zal ons eene bijzonderheid in de oogen vallen, die de zaak in geschil genoegzaam oplost. Laat ons zien, wat er van zij.

In de geschiedenis van het kerkelijk leerstuk van den Duivel beslaat de beschouwing van 's Heilands verzoeking, vóór de openlijke aanvaarding van het door God Hem opgedragen werk, eene voorname plaats. Het is bepaaldelijk en uitsluitend met die beschouwing, dat wij hier te doen hebben. Inzonderheid moeten wij het oog slaan op het verhaalde bij MATTH. IV: 2—4.

Soms vindt men in de voorstelling daarvan den Duivel naakt, en in de afzigtelijkste gedaanten, gelijk onder anderen in het *Passionael Winterstuc* (1505) fol. 55 verso, waar hij geschetst is met een' kattekop met te berge staande borstels op het achter- en één' dikken hertehoorn op het voorhoofd. Het lijf is met afschuwelijke schilden en puisten, de rug met naar omlaag stekende egelpennen bezet. Van den korten dikken krulstaart zijn de wervels ter halverwege zigtbaar. En het geheel eindigt in vogelklaauwen met zwaar uithangende eeltkussens.

Soms echter vindt men er den Duivel in het gewaad van eenen Rabbi, het zij zonder, het zij met een of ander symbolisch teeken. Zoo mist men b. v. in de *Lyonnesche* uitgave van de *Vulgata*, (*) 1573 in 8vo, de horens en den staart, doch merkt de onder het gewaad uitstekende haviksklaauwen op.

Houdt men nu in het oog, dat LUTHER in zijne leerrede over 's Heilands verzoeking (†) gezegd had: »*Er wird aber »des Teufels Gestalt freylich nicht geführet haben, denn er »ist gern schön, wenn er lügen und trügen will, wie St. »Paulus von ihm sagt, 2 Cor. XI: 14, dass er sich als ein*

(*) Vreemd vond ik in deze uitgave de voorstelling bij *Openb. XX*, waar de Satan, die in den vuurpoel wordt gesloten, en daar naakt voorkomt, met een enkel voorwaarts gekromd hoorntje, ezelsooren, tijgermuil en dikken staart, blijkens de nederhangende linker borst, eene *vrouwelijke* is. Zou aanhankelijkheid aan het *coelibaat* daaraan ook deel gehad hebben?

(†) *Predigt am Isten Sonntag in der Fasten, von Christi Anfechtung.*

Digitized by Google

»*Engel des Lichts stellet*," zoo verwondert het ons wel niet, dat wij in *Lutherschs* Prentbijbels bij de geschiedenis der verzoeking slechts eenen *vermomden* Duivel te verwachten hebben. Doch worde nu, bij die vermomming, elders de staart stellig gemist, in afbeeldingen van *Lutherschen* oorsprong komt hij zonder twijfel voor. Het eerste bewijs hiervan leverde mij *Der kleine Darmstädtische Kathechismus D.* M. LUTHERS. *Marburg, bey* HEINRICH LUDWIG BRUNNER, 1795 in 16°, waar, bij de zesde bede van het Onze Vader: »*und führe »uns nicht in Versuchung*," ter opheldering een slordig houtsneeprentje is geleverd, dat MATTH. IV: 2—4 voorstelt. Den Satan steken daar de horens door de kap of muts heen, en voeten en staart; de laatste al vrij lang, onder den tabbert uit. Ter zijner *linker* zijde staat een tijger. — Evenwel was ik hier nog niet zoo zeker als ik wel wenschte. De teekening kon toch ook in dit opzigt slechts misteekend zijn, en de staart den tijger toebehooren. — De Hoogduitsche Luthersche folio-Bijbel, die in 1672 te *Luneburg* werd uitgegeven met fraaije platen, naar de teekening van M. SCHEITZ, (*) gaf mij weldra zekerheid. Daarin toch vond ik ter bedoelde plaatse den Duivel mede in het gewaad van een' Rabbijn, wien niet alleen de horens door de kap of muts steken, maar onder wiens lang gewaad ook de staart eenigzins uitsleept; terwijl, bij het niet aanwezig zijn van eenig dier, de teekening geenen twijfel overlaat. F. HALMA liet deze platen van SCHEITZ in 4to formaat nasnijden, met bovenschriften in het *Engelsch* en onderschriften in het *Fransch* en *Nederduitsch*. Alleen de eerste plaat van het Oude Testament vermeldt den naam »M. SCHEITS," zonder hem echter als oorspronkelijken teekenaar te doen kennen. Aan de andere zijde leest men: »F. HALMA *excud. cum privil.*" De overige platen missen alle aanwijzing van teekenaar, plaatsnijder en uitgever. Men vindt dezen, doorgaans

(*) De gravure is van H. BARY, A. BLOTELINGH, A. BÖNER, CHR. HAGENS, PHILIP KILIAN, MATTHEUS KÜSEL, MELCH. KÜSEL, J. SANDRART, CORNELIUS NICOLAUS SCHURTH, J. VENNUYSEN, J. DE VISSCHER, J. G. WALDTREICH en GEORG ANDREAS WOLFGANG. Er hebben dus, gelijk men aan de namen van JOCHEM SANDRART, JAN DE VISSCHER en anderen bespeurt, ook *Nederlanders* aan gearbeid.

Digitized by Google

vrij slordig bewerkten, nadruk in allerlei soort van 4to Bijbels bijgebonden. Ik zag er b. v. in de 4to uitgave van den Staten-Bijbel van 1786. Ook hier heeft de Duivel den staart; maar de teekening is dan ook van *Lutherschen* oorsprong.

Wat nu verder hieruit zij af te leiden ook met betrekking tot het gezegde: »*gij zijt Luthersch*," en het spreekwoord: »*spreekt men van den Duivel, zoo ziet men zijn' staart*," laat ik den lezer over. Dit ééne nog slechts moet ik doen opmerken, dat LUTHER niet meer dan iemand anders aan het denkbeeld van eenen Duivel *met een' staart* heeft gehecht. Want in het antwoord, dat hij eens iemand gaf, die hem betuigde: »*Ich möchte gern wissen, wie der Teufel* »*gestalt, und gesinnet wäre*," komt, niettegenstaande dat antwoord vrij uitgebreid was, (*) geen woord van een' staart voor. Had hij iets met den staart opgehad, hij zou zonder moeite een punt van vergelijking daarmede gevonden hebben. En even zoo is het hun, die zijne Hervormings-*beginselen* in waarde houden en volgen, geheel onverschillig, hoe de teekenaar zijnen Duivel gelieve voor te stellen. Nogtans is de staart, die bij SCHEITZ in een kwast of pluim eindigt, zeker beter symbool van het *vleijende der verzoeking* dan horens of klaauwen. In zoo verre verdient de voorstelling in *Lutherschc* Prentbijbels de voorkeur. Het is echter hoog tijd, dat al het symbolische worde achterwege gelaten, en de teekenaar of schilder, die het bijbelsch verhaal zigtbaar wenscht voor te stellen, loutere *waarheid* uitdrukke. (†)

Aangenaam zou het mij zijn, te vernemen, of het door mij opgemerkte ook nog uit andere Prentbijbels of van andere kanten blijkt of wederlegd wordt. Zij, die hieromtrent in-

(*) LUTHER's *Werke in einer das Bedürfniss der Zeit berücksichtigenden Auswahl. Hamburg.* 1826. 12*mo.* 3*tes Bändchen. S.* 193—198.

(†) Loutere waarheid; derhalve ook geen lichtkrans meer, om den Heiland en zijne jongeren aan te duiden; geen Oostersch hoofd zonder wrong of tulband; geen beeld van het bovenzinnelijke; geen voorstelling van 's Heilands gelijkenissen, enz. enz.. De beoordeeling van eenen Prentbijbel zou, ook zonder al te streng te zijn, tot hiertoe veelal een zondenregister wezen.

Digitized by Google

lichting kunnen geven, worden daartoe mits dezen vriendelijk uitgenoodigd.

SCHULTZ JACOBI.

PAARDENHANDEL MET EENEN ARABIER.

Een *Turksch* Kavallerie-generaal, DAUD-Pacha, te *Wardin*, stond reeds sedert lang in onderhandeling met eenen *Arabischen* stam, wegens aankoop van eene edele merrie uit het geslacht der *Meneghi:* eindelijk komt men overeen omtrent eenen prijs van 60 beurzen. Op het bepaalde uur verschijnt nu het hoofd van den stam met zijne merrie in de woning van den Pacha; deze poogt nog af te dingen, maar de Scheik antwoordde fier, dat hij geen para minder zal aannemen. Verdrietig werpt de *Turk* hem eindelijk het geld toe, met de aanmerking, dat 30,000 piasters (namelijk *Turksche*) toch een ongehoorde prijs voor een paard zijn. De *Arabier* ziet hem zwijgend aan, en knoopt bedaardelijk het geld in zijnen witten boernoe; vervolgens klimt hij af naar het huisplein, om afscheid van zijn paard te nemen. Hij fluistert het eenige *Arabische* woorden in het oor, streelt het over voorhoofd en oogen, onderzoekt de hoeven, en gaat peinzend en alles naauwkeurig bezigtigend rondom het dier, dat alle teekenen van oplettendheid geeft. Plotseling zit hij, met éénen *sprong*, op den naakten rug der merrie, die oogenblikkelijk, als een pijl uit den boog, van het plein naar buiten schiet. De vaste gewoonte in groote *Turksche* huizen is, dat hier dag en nacht paarden, met den palan of het uit vilten kleeden bestaande zadel op den rug, tot het uitrijden gereed staan. Elk voornaam man houdt ten minste een of twee paarden in zijnen stal bereid, die slechts opgetoomd behoeven te worden, om tot oogenblikkelijk gebruik te dienen; de *Arabieren* rijden geheel en al zonder toom; de halster dient slechts om het paard vast te houden; een ligte slag met de vlakke hand op den hals doet het regts of links wenden. Het duurde dan ook weinige oogenblikken, of de Aga's van den Pacha zaten in den zadel en joegen den vlugteling na. — De onbeslagen hoef van het *Arabische* ros had nog nooit eenen bestraten grond betreden: behoedzaam ijlde het dus den hobbeligen, steilen weg af, die van het slot des Pacha's naar beneden leidde. De *Turken* daarentegen galopperen eene

Digitized by Google

steile helling vol scherpe losliggende steenen even stoutelijk af, als wij het eenen zandheuvel opwaarts doen; de dunne, ringvormige, koud gesmede hoefijzers beschutten den hoef tegen alle beschadiging, en de paarden, aan zulk eenen rid gewoon, struikelen nooit. Aan het uiteinde des dorps hebben derhalve de Aga's den Scheik bijna ingehaald; doch nu zijn zij op de vlakte, de *Arabier* is in zijn gewone element en jaagt in eene regte lijn voort, want hier stuiten noch grachten noch heggen, noch rivieren noch bergen zijnen aan vogelvlugt gelijken loop. Even als aan een welervaren Jockey bij eene harddraverij, komt het er echter bij den Scheik op aan, niet zoo snel, maar zoo langzaam mogelijk te rijden; gedurig naar zijne vervolgers omziende, houdt hij zich, even buiten bereik van het schietgeweer, van hen verwijderd; winnen zij grond op hem, zoo versnelt hij zijne beweging; rijden zij langzamer, zoo matigt hij den loop van zijn dier; houden zij aan, zoo stapt hij. Op deze wijs duurt de jagt voort, tot dat de gloeijende zonneschijf naar de westkim begint te zinken; toen eerst doet de *Arabier* zijn paard al deszelfs krachten inspannen: hij buigt zich voorover op deszelfs hals, slaat het de hielen in de zijden, en schiet met een luid *Jallah* voort. De zoden grond dreunt onder den slag der krachtige schenkels, en weldra toont nog slechts eene stofwolk den vervolgeren de rigting, waarin de snelle ruiter ontvloden is. — Onder deze breedten, waar de zon bijna loodregt op den gezigteinder nederdaalt, is de schemering buitengemeen kort: weldra dus verbergt eene diepe duisternis alle spoor van den vlugteling. De *Turken* bevinden zich, zonder leeftogt voor henzelven, zonder water voor hunne paarden, wel twaalf of vijftien uren van huis, in eene hun geheel onbekende streek. Wat kunnen zij wel anders doen, dan omkeeren en hunnen verbolgen Heer de onaangename boodschap brengen, dat ros, ruiter en geld verdwenen zijn? Eerst den derden dag komen zij half dood van vermoeidheid en van honger, met paarden, die zich naauwelijks meer kunnen voortslepen, *te Wardin* terug; hun blijft slechts de droevige troost, op dit nieuwe voorbeeld van de trouweloosheid eens *Arabiers* te schelden, waarbij zij echter gedwongen zijn, het paard van den verrader alle regt te laten wedervaren en te erkennen, dat zulk een dier niet ligt te duur betaald kon worden. Den volgenden morgen, juist toen de Iman tot het ochtendgebed roept, hoort de Pacha

Digitized by Google

hoefslag onder zijn venster; en ziet, daar rijdt, alsof er niets gebeurd was, onze Scheik het slotplein binnen en roept naar boven: »*Sidi!* (Heer) wilt gij uw geld of mijn paard?"

In den *Arabischen* stam der *Nedschi*, beroemd wegens het uitmuntende ras van deszelfs paarden, was onder anderen eene merrie, welke mede gerekend werd tot de voortreffelijkste paarden van geheel *Arabie* te behooren. Gelijk men weet, zijn de *Bedouinen* zoo groote liefhebbers van schoone en snelle paarden, dat zij, wanneer zulk een dier hun bevalt, alle middelen aanwenden, om het in hunne magt te krijgen. Een man uit eenen anderen stam, DAHER geheeten, geraakte in zulk eene mate op de bedoelde merrie verzot, dat hij al zijne kameelen, schapen, paarden, kortom al wat hij bezat, aan NABEK, den bezitter van het dier, als koopprijs voor hetzelve aanbood; doch te vergeefs, het was aan dezen voor geene som ter wereld veil. Nu kwam DAHER op de gedachte, door list aan het voorwerp zijner wenschen te geraken. Met het sap van zekere plant verwde hij zijn aangezigt, zoodat het onkenbaar werd, kleedde zich in lompen, legde een verband om hals en voeten, gelijk bedelaars en kreupelen gewoon zijn te doen, en plaatste zich in dien toestand aan den weg, langs welken hij wist, dat NABEK met zijne merrie moest komen. Toen hij hem zag naderen, riep hij, met veranderde en schijnbaar zwakke stem, hem toe: »Ik ben een arm man — in drie dagen heb ik geen spijs genuttigd — het is met mij gedaan, ten zij gij mij helpt! God zal er u voor beloonen!" De *Bedouin* biedt hem aan, hem bij zich op het paard te nemen en hem in zijne woning te brengen; maar de looze DAHER antwoordt: »Ik kan niet opstaan; de krachten ontbreken er mij toe." Doordrongen van mededoogen, stijgt NABEK af en heft DAHER met veel moeite op den rug der merrie. Niet zoodra echter voelt de boosaard zich in den zadel, of hij zet de merrie den hiel in de zijde en roept: »Ik ben DAHER, die uwe schoone merrie buit gemaakt heeft en haar u nu ontvoert!" NABEK roept hem na, dat hij hem toch nog slechts mogt willen aanhooren. Overtuigd, dat hij niet ingehaald kan worden, vooral daar NABEK te voet is, houdt DAHER aan. Alstoen zegt NABEK hem: »Gij hebt mijne merrie. Daar het Gode behaagt heeft, dat gij ze krijgen zoudt,

Digitized by Google

wensch ik er u geluk mede; maar één ding smeek en bezweer ik u: vertel aan niemand, hoe gij u die hebt toegeeigend." — »En waarom dat niet?" hernam DAHER. »Omdat alsdan misschien een andermaal een wezenlijk arm man ziek en verlaten aan den weg zou kunnen blijven liggen. Gij zoudt in dat geval de oorzaak zijn, dat niemand meer barmhartigheid zou oefenen, uit vrees van bedrogen te zullen worden, als ik." Getroffen door deze aanmerking, bleef DAHER een oogenblik peinzen. Vervolgens steeg hij van het paard, en gaf de schoone merrie, het voorwerp van al zijne wenschen, na haar geliefkoosd te hebben, aan haren eigenaar terug. Beide gingen vriendschappelijk naar NABER's woning, waar DAHER drie dagen lang vertoefde en met de uiterste gastvrijheid onthaald werd.

DE LOODS VAN HELGOLAND.

(*Verhaal.*)

Het eiland *Helgoland* is een verschijnsel in de natuur, welks ontstaan men moeijelijk kan begrijpen, en waarbij men zich vergenoegen moet met de gedachte, dat de wereld in hare uitwendige vorming even raadselachtig is, als in hare morele ontwikkeling. Als men op de spoorlooze vlakte der wateren voortzeilt, en plotseling de steile, naakte rotsen ziet opstijgen, zoo zou men geneigd zijn te gelooven, dat het een vergeten stuk grond is, dat is blijven liggen, toen het drooge van de wateren werd gescheiden, zoo eenzaam en verlaten staat de rots daar in zee. Er zijn niet veel zulke eenzame wachters des oceaans. De meeste eilanden hebben hunne kleine eilandjes rondom zich, die met hen als eene familiegroep uitmaken. Slechts *Helgoland* is met nog twee andere eilanden alleen gebleven, met welke het niets gemeens heeft, dan zijnen kleinen omtrek en zijne eenzaamheid. Het eene van deze twee eilanden ligt midden in de ontzettende waterwoestijn, die de oude wereld van de nieuwe afscheidt, ook eene eenzame naakte rots zonder naam, zonder roem, tot dat zij tot den kerker en het graf van den gevallen wereld veroveraar werd uitgekozen. Toen was haar naam in aller mond; nu heeft men haar hare beroemdheid weder ontnomen, en behalve de zeeman, die eenige oogenblikken bij

Digitized by Google

haar vertoeft, zal niemand zich verder over haar bekommeren. Men had den Titan daar moeten laten rusten; de steile rots ware zijn waardig grafteeken geweest, en *St. Helena* ware voor alle volgende tijden een gedenkwaardig punt in de wereldgeschiedenis gebleven. Het tweede van die beide eilanden, ook klein en eenzaam, ligt in de Middellandsche zee. Eens was zijn naam wijd en zijd beroemd; want het was het laatste bolwerk van eene schaar gewijde kampvechters tegen de ongeloovigen, in eenen tijd, toen men nog met het zwaard in de vuist het woord des levens predikte. Thans is de tijd gekomen, dat men met andere wapenen strijdt; het geestelijke kan slechts door den geest zegepralen en is slechts door zulke triumfen eeuwig. Doch gedenkwaardig blijft het kleine *Maltha* altijd, als de schouwplaats, waar de laatste daden van dweependen geloofsijver verrigt werden.

Van dergelijke herinneringen heeft het stille, bescheidene *Helgoland* niets aan te wijzen. Geene wereldveroveraars zijn er geboren of begraven, geene daden zijn er verrigt, die in marmer of erts schitteren; het heeft geene stof tot een heldengedicht geleverd. En toch heeft het kleine, ongeachte eiland zijne geschiedenis gehad, want het is niet zonder strijd gebleven, en strijd vormt geschiedenis. Maar het is een treurige, hopelooze strijd, de strijd met den sterksten en volhardendsten van alle vijanden — met de Natuur. Sedert eeuwen woedt de zee tegen de weerlooze rotsen; met ieder tiental jaren brokkelt het gesteente meer en meer af; nog een paar eeuwen, en van het steile rotseiland *Helgoland* is niets meer overig, dan misschien de naam, indien althans de nakomelingschap een beter geheugen heeft, dan onze tijdgenooten.

Het gedeelte, dat nu nog van het eenmaal veel grootere geheel overig is, wordt meest door visschers en loodsen bewoond, een zonderling volkje, dat zich even ver van zijne naburen heeft afgescheiden gehouden, als het eiland zelf van het vasteland; wild, ruw, vormen zij een afzonderlijk menschenras. Zij hebben vele gebreken der onbeschaafdheid, maar ook de deugden der onbedorvene natuur. Men erkent de eersten spoedig, want menschen van dat slag geven zich weinig moeite, om hunne zwakheden te verbergen; de laatsten komen zeldzamer aan het licht, omdat zij als in hunne natuur zijn ingeweven en niet ten toon worden gedragen. En toch komen er in het ruwe leven van den loods trekken

Digitized by Google

van zelfopoffering voor, die met de aandoenlijkste geschiedenissen der romantiek mogen vergeleken worden. Een voorbeeld daarvan werd mij gedurende mijn verblijf op *Helgoland* medegedeeld, en ik wil die gebeurtenis der vergetelheid ontrukken.

Aan het uiterste einde van het bewoonde en bewoonbare lage of duinland van het eiland (de eigenlijke stad ligt boven op de vlakte van de rots) leefde een oud, maar nog altijd krachtig man, door zijne buren HANS ROLF genoemd. Hij oefende het moeijelijke, hem weinig opbrengende beroep van loods uit, dat hij van zijnen vader had geërfd, en waarin hij ook zijnen zoon (zijne vrouw was sedert jaren overleden) opvoedde. HANS ROLF was een zonderling man, maar het ware toonbeeld van een' echten *Helgolandschen* loods; ruw en ongepolijst, als de rots van zijn eiland; woest en onstuimig, als de zee, die het omspoelt; maar daarbij streng eerlijk, en, als men zijne herhaalde aanvallen van opvliegendheid en wantrouwen voorbijzag, ook goedhartig en spraakzaam. Bijzonder naauwgezet en oneigenbatig was hij op het punt van gestrande scheepsgoederen. Daarin onderscheidde hij zich vooral van zijne land- en beroepgenooten, bij wie de oude, onuitroeibare zonde van het strandregt, wel niet zoo woelderig als voorheen, toen men openlijk om een rijkgezegend strand bad, maar toch nog welig genoeg opschoot. Het gestrande beschouwde ROLF als Gods eigendom, en met den naam van strandrooverij bestempelde hij deze menschelijke verdorvenheid. Deze onbuigzame eigenzinnigheid in zaken, die anderen als geoorloofd beschouwden, was ook de reden, waarom het den ouden ROLF, wat zijne tijdelijke omstandigheden aanging, niet zeer voor den wind ging. Daarom zeiden zijne buren ook, als er van hem gesproken werd: »De oude ROLF is een wakker man en een uitstekende loods; maar hij zal het nooit ver brengen." En daarin hadden zijne buren gelijk, want de oude ROLF bragt het nooit ver in geldwinnen.

Innerlijk den vader geheel gelijk, maar uitwendig geheel zijn tegenbeeld, was de jonge ROLF, STEVEN. Moedig en eerlijk was hij, gelijk zijn vader, maar zacht, stil, in zichzelven gekeerd en gesloten, karig op woorden, als het hemzelven betrof; terwijl de oude HANS daarentegen het hart altijd op de tong had. Nimmer hoorde men STEVEN zeggen: »Dit of dat zal ik doen." Als er iets te doen was, dan sloop

Digitized by Google

hij stil heen en deed het, maar liet zich dan niet weder zien. Daarom hoorde men STEVEN even min zeggen: »Ik heb dit of dat gedaan." Als hij met de zaak gereed was, zoo was zij voor hem ook afgedaan, en hij liet het aan anderen over, om er over te spreken. Dat alles beviel nu den ouden HANS, die rond en open was, zeer slecht. »Wie geen kwaad doet, behoeft ook het licht niet te schuwen; wat verborgen wordt gehouden, wekt altijd kwaad vermoeden; een eerlijk woord hoeft niet weg te schuilen." Dergelijke redenen hield hij dag op dag; en daar STEVEN in zijn onoverwinnelijk stilzwijgen volhardde, en de oude BOLF in zijne opvliegendheid en wantrouwen altijd nieuwe stof tot verwijten vond, zoo was de zamenwoning der beide mannen juist niet de vrolijkste. Wel stonden zij niet in openlijke tweedragt tegen elkander over; zij beminden elkander zelfs, gelijk twee wezenlijk goede menschen, door den band des bloeds verbonden, wel doen moeten; maar de regte vertrouwelijkheid bestond tusschen vader en zoon niet.

Op zekeren avond, toen een drukkend zwoele dag voorbij, de lucht met loodkleurige wolken bedekt, en de zee met dof gebrul aan het koken was, zei STEVEN: »Leg u nog maar een uurtje te rusten, vader; de storm breekt vóór middernacht niet los; ik zal u roepen, als het tijd is." Hij ging hierop naar het strand; zijn weerkundige blik had hem niet bedrogen; de wind stak op en groeide weldra tot een orkaan. Torenhoog stegen de golven op, en braken tegen de brokkelige rotsen, als wilden zij het aangevangen werk der verwoesting nog in dezen nacht voleindigen; een onafgebroken gedruisch, den donder gelijk, overschreeuwde ieder ander geluid in de schepping; een digte, ondoordringbare nacht hing tusschen den hemel en de zee; slechts nu en dan zag men het vuur op den vuurtoren, die boven op de rotspunt was gebouwd. Toen eindelijk eene flaauwe schemering van den dageraad aanbrak, meende STEVEN, te midden van het gebrul der golven, zeer in de nabijheid een noodsein te hooren. IJlings keerde hij naar de hut terug, riep zijnen vader, en binnen weinige oogenblikken stonden beide, met het noodige toegerust, aan het strand, en waren bezig met de dikwijls beproefde loodsboot los te maken. Zonder verdere afspraak, die daarenboven bij het gedruisch onmogelijk zou zijn geweest, rigtten de ervarene bootslieden, die ieder punt der kust naauwkeurig kenden, hunnen koers naar de

Digitized by Google

plaats, waar het gevaar waarschijnlijk bestond. Met geweldige, maar onafgebrokene inspanning dwongen zij hunne boot door de vreeselijke branding, die met iederen golfslag een dreigend graf voor hen opende. Eindelijk bereikten zij uitgeput, maar vol hoop, de gezochte plaats, eene vooruitspringende zandbank, die, door de watervlakte bedekt, verraderlijk den schepeling met het verderf dreigde. Een vrij groot vaartuig zat daar, vast in het zand geboord, met den voorsteven in de hoogte, reeds bijna vaneengespleten en gedeeltelijk verbrijzeld.

Er was geen oogenblik te verliezen. Met een stevig touw om het lijf en een' ijzeren haak in de hand, stond STEVEN op den rand van de boot, de volgende golf afwachtende, die hem op het wrak dragen of verpletteren zou. De golf nadert; — een goed berekende, gelukkige sprong, en STEVEN is behouden op het gestrande schip; hij trekt het touw aan, en ROLF ligt met zijne boot vast aan het want van het vaartuig. Met welberaden spoed (want iedere nieuwe golf kan het onredbare wrak geheel verbrijzelen) zoekt STEVEN de manschap, maar vindt slechts twee mannen, den Kapitein en den Stuurman. Eene vrouw ligt bewusteloos tegen de verschansing; de overigen, zoo verhalen de beide mannen, waren reeds van boord geslagen; de laatste golf, die STEVEN had medegebragt, had ook aan genoemde vrouw het kind, dat zij in de armen hield, ontrukt, en haar met geweld tegen de verschansing geslingerd.

STEVEN, ziet een oogenblik zoekend rond; vervolgens, een snel besluit nemende, legt hij de bewustelooze vrouw in de armen van den Kapitein, en laat beide behoedzaam in de boot zijns vaders af; de Stuurman volgt langs denzelfden weg, en STEVEN blijft alleen op het wrak achter, dat met iederen nieuwen golfslag meer uit elkander wordt geslagen. Daar klinkt de stem van den ouden ROLF, wien de beide mannen spoedig van alles kennis hebben gegeven, door den huilenden storm, en vermaant STEVEN, zich te haasten; er is niemand meer op het wrak; de boot kan niet langer zee houden. Maar er komt geen antwoord. ROLF wacht eene minuut en nog eene minuut. Geen geluid, geen teeken van STEVEN! Daar stijgt eene rampzalige gedachte op in de ziel van den achterdochtigen grijsaard, en ijlings, gelijk zijne gewoonte is, spreekt hij die gedachte uit. »Ellendige knaap," schreeuwt hij te midden van het rumoer, »wilt gij nog plun-

Digitized by Google

deren? Verga dan in uw bedrijf, strandroover!" En hij heft zijnen arm op, om het touw los te maken, dat de boot aan het schip vasthoudt. Doch zijn arm zinkt krachteloos neder; het vaderhart zegepraalt over het eergevoel van den loods. Maar de elementen voltrekken den vloek, die den vader reeds berouwde. Eene vreeselijke, berghooge, vernielende golf rolt aan, en dringt tusschen de beide vaartuigen; als een' dunne draad scheurt het touw vaneen, de loodsboot danst hoog op de golven, en met een ontzettend gekraak slaat het laatste overblijfsel van het wrak uit elkander.

De dag was intusschen geheel aangebroken, en verspreidde zijn licht over het tooneel der verwoesting. Met blikken, als wilden zij de golven doorboren, zag de oude ROLF rond, maar van zijnen STEVEN was geen spoor te vinden. Daarentegen zag hij zich, zonder te weten hoe hij daar gekomen was, vlak bij het strand, digt bij de plaats, waar zijne hut stond; de storm had de boot landwaarts gedreven. Met voorzigtigheid droegen de mannen de nog altijd bewustelooze vrouw aan land, en beproefden, haar in het leven terug te roepen. Eindelijk kwam haar bewustzijn weder; maar het was een ontwaken tot het vreeselijkste jammer, want eerst nu miste de moeder haar kind. Als een waanzinnige scheurde zij zich uit de handen der mannen los en snelde kermend naar de zee, om haren zoon te zoeken, die immers nog leven moest, want het was haar eenig kind, haar alles op de wereld! Daar niets haar tot bedaren kon brengen, en van hare vertwijfeling alles te vreezen was, zoo gaven de mannen aan het smeeken der ongelukkige gehoor, en maakten zich gereed om naar het kind te gaan zoeken. De Kapitein bleef bij de moeder achter, om haar te bewaken; de stuurman en ROLF, die ook zijnen STEVEN niet geheel opgegeven had, bestegen de boot ten tweedemale.

De storm, als ware hij met zijnen buit tevreden, scheen uitgewoed te hebben, en schoon de zee nog altijd hoog genoeg ging, zoo was het toch mogelijk haar te bevaren. De plaats, waar het schip gestrand was, was ledig; maar vaten, balken en planken dreven in menigte rond en dansten op de golven op en neder, als spotteden zij met de ijdele pogingen der menschen, die hen zoo zorgvuldig hadden zamengevoegd. Van het kind en van STEVEN was geen spoor te vinden. Toen dreef een donker, onwederstaanbaar gevoel den ouden ROLF naar eene plek, die door de loodsen de

Digitized by Google

snede wordt genoemd, een puntig, klippig voorgebergte, een paar honderd schreden verder van het strand. Met ijzeren armen voerden de wakkere bootslieden hunne riemen, en in weinige minuten was de gewenschte plaats bereikt. Nog voordat de stuurman begon op te klimmen, was de oude ROLF reeds boven op de klip. Maar welk een schouwspel trof daar zijn oog! Daar lag STEVEN uitgestrekt, bleek, zonder beweging, een lijk! Vast omklemd in zijne armen hield hij eenen knaap van omstreeks vijf jaren, die gezond en ongedeerd de naderende mannen te gemoet schreeuwde.

Een blik op den levende en een tweede op den doode was voldoende, om het treurige raadsel voor den ouden HANS op te lossen. Blijkbaar had STEVEN bij zijnen koenen sprong op het wrak den knaap bemerkt, die wel aan de armen der moeder ontrukt, maar niet, gelijk de anderen meenden, van boord geslagen was, maar in een' hoek van het schip aan het touwwerk was blijven hangen. Snel, maar in stilte zijn besluit nemende, gelijk dat zijne gewoonte was, had hij, het noodzakelijkste eerst bezorgend, de bewustelooze moeder gered, en vervolgens, zonder een woord te zeggen, was hij naar het kind geijld, maar te laat gekomen, om de boot nog te bereiken. De golf, die het wrak had verbrijzeld, had hem met zijnen beschermeling in de woedende zee geworpen. Doch, ook in dat oogenblik zijne bewustheid behoudende, en op zijne bekwaamheid in het zwemmen vertrouwende, had STEVEN den korteren weg naar de *snede* gekozen, waartoe hem ook de rigting van den stroom behulpzaam was.

Op welke wijze hij den dood had gevonden, dat toonde de breede bloedstroom, die uit zijnen mond vloeide. Slechts aan den knaap denkende, zichzelven vergetende, moest hij door de laatste golf aangegrepen en met de borst tegen de rots geslingerd zijn. Zijne bloedig gewonde handen toonden, met hoeveel moeite hij in den laatsten doodstrijd, met den geredden knaap op den rug, de veilige klip had beklommen. Daar was hij, na stilzwijgend, als altijd, zijn dagwerk te hebben volbragt, gestorven.

Langzaam stond de oude ROLF op van den grond, waarop hij weenende en biddende was nedergeknield. Toen droeg hij met den Stuurman het ontzielde ligchaam van zijnen zoon in de boot; de stuurman den herlevenden knaap. Toen zij het strand naderden, hief gene het kind in de hoogte, om het reeds van verre aan de moeder te toonen. Een vrolijke

Digitized by Google

en luide vreugdekreet weerklonk door de branding. Weinige minuten later stonden twee menschen naast elkander met smartelijk tegenstrijdige aandoeningen: eene boven alle beschrijving gelukkige moeder en een troosteloozen kinderlooze vader!

KLUCHTIGE TOONEELANEKDOTE.

Toen de vermaarde KEMBLE *Coventgarden* bestuurde, kwam hem een Heer over het engagement zijner dochter spreken. Toevallig verwachtte KEMBLE op hetzelfde uur een' paardenkooper, dien hij had bescheiden, om met hem over den aankoop eener fraaije merrie te onderhandelen. Zich in den persoon vergissende, en kort van stuk zijnde, vroeg hij den vader terstond: »Hoe oud is zij?" — »Zij heeft verleden Mei haar zestiende jaar bereikt." — »Zestien jaar! dan is zij voor geen zwaar werk geschikt. Is zij zachtaardig?" — »Dat is zij; ik heb nooit zachtzinniger schepsel ontmoet." — »Is zij reeds lang in stad?" — »Vóór eene week is zij met mij van *Grimstead* hier gekomen." — »Heeft zij school?" — »De Heer THELWELL heeft haar eenige lessen gegeven." — »Ik wil haar nog wel eens zien." — »Zij wacht beneden; zal ik haar hier brengen?" — »Hier brengen!" riep KEMBLE met een' spottenden lach; »och neen; breng haar bij mijn' rijknecht; die zal haar wel op stal brengen, en dan ga ik haar zien." — »Op stal!" riep de bezoeker met steeds klimmend misnoegen. — »Wel ja, Sir, op stal; en daar gij zegt, dat zij zeer zachtzinnig is, zoo wil ik zelf haar proberen. Mijn vriend WORTON schrijft thans een Melodrama, waarin ik optreed, en, zoo wij den koop eens worden, heb ik besloten, op haren rug haar in dat stuk te doen debutéren." — »Op haren rug! dat gaat te ver; op den rug mijner dochter, Sir! waartoe al die beleedigingen?" — »Ik vraag u duizendmaal om verschooning, Sir! maar komt gij niet uit de stoeterij van *Cumberland*?" — »Neen, ik kom van *Grimstead*." — »Met een paard?" — »Neen, met eene dochter." — »Bewaar ons!" riep de ernstige Tooneeldirecteur; »hier heeft een geweldig misverstand plaats. Goed, dat wij alleen zijn;" terwijl hij deftig een snuifje nam »dergelijke ontmoetingen behooren onder vier oogen te blijven."

Digitized by Google

AANMATIGING EN BESCHEIDENHEID.

De vermaarde ESLAIR had te *Munchen* den *Koning Lear* voortreffelijk gespeeld en werd teruggeroepen. »Sinds vele jaren," zoo sprak hij toen tot het publiek, »heb ik op alle tooneelen van *Duitschland* algemeenen bijval van mijn streven gevonden; doch de warme deelneming, welke *gij* mij thans betoont, is mij het zekerste bewijs, dat de goede smaak en zin voor echte, ware kunst nog niet uit *Munchen* geweken is."

De beroemde DEVRIENT, daarentegen, werd ook eens, na het spelen van *Frans Moor*, teruggeroepen; en wat zeide hij? »Tot nu toe drukte ik uit, wat ik niet *gevoelde*; maar thans gevoel ik, wat ik niet kan *uitdrukken*!"

VENSTERBELASTING.

COBETT's medehelper of adjudant bij de parlementsverkiezingen was een zeer stoute en tevens zeer geestige knaap, schoenmaker van beroep. Toen PITT de vensters aan eene nieuwe en zware belasting onderwierp, deed hij aan zijn huis drie vensterramen met planken toespijkeren, dezelve vervolgens door eenen kladschilder van buiten als ruggen van boeken beschilderen, en tot titel daarop zetten: »PITT's *Werken*, 1ste, 2de, 3de Deel."

DE ENGELSCHE COMPONIST.

De *Engelsche* toonkunstenaar KELLY vond, dat men zijn inderdaad onbeduidend talent niet ruim genoeg beloonde, en besloot derhalve daarenboven de wijnkooperij ter hand te nemen. Over dit voornemen vroeg hij SHERIDAN om raad. »Ik heb er niets tegen," antwoordde deze, »en zoo gij het uitvoert, sla ik u voor, op uw uithangbord te zetten: »KELLY, *Muzijkhandelaar en Wijncomponist*."

OUDE SPREUK.

Wie niet zijn speelzucht kan betoomen,
Heeft hare ellende steeds te schromen;
Want, vangt men als *bedrogene* aan,
Nooit blijft men als *bedrieger* staan.

Digitized by Google

MENGELWERK.

TOESPRAAK AAN DE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP TOT NUT EN BESCHAVING, TE AMSTERDAM, BIJ GELEGENHEID VAN DE 33STE JAARLIJKSCHE ALGEMEENE VERGADERING, OP DEN 19 DECEMBER 1840,

DOOR

Mr. JERONIMO DE VRIES;

Lid van Verdiensten des Genootschaps.

Het is een wonderlijke, ja woelige tijd, M. T. Er is verschil, ja botsing van meeningen van allerlei aard, in het godsdienstige, in het staatkundige, in het wetenschappelijke, letterkundige, kunstmatige, en wat verder en meer de heiligste, innerlijkste en genoegelijkste beginsels van het leven betreft. Sommigen meenen, men gaat vooruit; anderen daarentegen, men gaat merkelijk achterwaarts. Het terugkeeren vindt goed- en afkeurders. Er was wel ook te allen tijde verschil van gevoelen over dergelijke teedere punten; maar zelden, meen ik, was de afscheiding zoo scherp, de spanning zoo groot, het overwigt zoo onzeker, de kans zoo hagchelijk en gewigtig. Er is dus *een geest des Tijds* van belang en echter onbepaald; de een schreeuwt, de ander zwijgt. Bedaard nadenken en in der minne spreken zal zeker wel het best zijn. Gunt mij, door het Bestuur van dit Genootschap uitgenoodigd tot eene Voordragt, bij dit jaarfeest, hierover eens welmeenend eene toespraak te houden, en naar de behoudende en goede beginsels in het algemeen, met een' meer zijdelingschen blik op het letterkundige in het bijzonder om te zien, en zoo op mijne wijze u mijne gedachten mede te deelen. Op mijne wijze zeg ik; dat is: kort, vrij, los, ongedwongen, hoezeer daardoor dan ook wat onbe-

Digitized by Google

paald en ongeregeld. Hoe vrijer toch elk, mits altijd met bescheidenheid voor anderen, zich beweegt, hoe openhartiger hij de indrukken mededeelt, die hij in deze wonderlijke en woelige wereld ontvangt, — des te belangrijker, des te levendiger zal daardoor de mededeeling, ook de onderlinge betrekking, zamenstemming en zamenwerking zijn. Bij vrije en milde uitstorting van ieder in het bijzonder wint het algemeene, het geheel voorzeker. Gepaste wrijving wekt ook hier vuur en leven, mits de harten slechts wèl gestemd zijn, en dat verzeker ik u van het mijne, bij het voordragen van deze korte, losse, vlugtige invallen, die ik gaarne loslaat bij betere overtuiging.

De een roept: de mensch is van nature boos, tot zondigen geneigd, van God vervreemd, en de wereld wordt daardoor al boozer en boozer. Deze stelling is noch opbeurend, noch vertroostend; zulk een donker inzigt is, mijns oordeels, Hem onwaardig, die ons schiep naar Zijn evenbeeld. Ons hart, meen ik, is van nature tot het goede gevormd; tot aanbidding van de Bron van al dat goede, heerlijke en weldadige, dat ons omringt, geneigd; willig tot vervulling van Gods wil en wet. Liefde was zeker het beginsel der schepping, en ik kan mij geenen anderen God voorstellen dan eenen God van liefde. Wij miskennen dien dikwerf, bezoedelen onszelven door onbedwongene hartstogten en lusten, door gehoor te geven aan verleiding en eigenwaan; maar het ons van God geschonken hart, zoo als het van den Gever komt, is, gelijk alles van Hem, Zijns waardig, van nature zuiver, rein, en draagt den stempel des Makers, wiens hooge doel zeker is opleiding tot beter en tot eindelijke volmaking. Een ander zegt: de mensch, dat pronkstuk van Gods schepping, wordt van stond tot stond, van trap tot trap al beter en verstandiger. Hij nadert al meer en meer met rassche schreden de volmaking. Welke verbazende vorderingen, in wetenschap, letteren, kunsten, in allerlei voertuigen tot maatschappelijke ontwikkeling, zijn er niet, tot geluk en genoegen, zelfs binnen weinige jaren tot stand gebragt! Al meer en meer kent men er de aanstaande vervulling der bekende groote voorzegging van

Digitized by Google

JESAJAS in. Och, M. T., ik zie ze nog niet, dien wolf bij het lam, dat kind spelende met den basiliscus. Deze ziet in den mensch bijna een' Engel, gene bijna een' Duivel. Beide dwalen van den middelweg af. Het is, mijns oordeels, veelal met de menschen als met de zaken. De individus, de aard en de wijziging van deugden en gebreken mogen verschillen, veranderen, de massa is en blijft, naar ik meen, al zoo dezelfde. Er is veel compensatie, veel aantrekkende en terugstootende kracht, veel evenwigt in de morele zoo wel als in de natuurlijke en politieke wereld; maar desalniettemin is het de pligt van ieder, zich, zoo veel mogelijk, rein en zuiver te houden, te strijden, te jagen naar den prijs voor het goede. Aan den eindpaal alleen toch is de kroon der overwinning opgehangen. En waarlijk dit is ons genoeg. Waarom zouden wij er ons niet aan houden? Dat wij het nooit vergeten!

Niet alleen is men het oneens over onzen natuurlijken aanleg en de ontwikkeling van den mensch op zichzelven, maar men is het ook oneens bij vergelijking der tijden. Hoort gij dezen, M. H.; hij spreekt u van de eenvoudigheid, de zedelijkheid, de vastheid der vooronders, toen de tijdgeest nog door geene drukpers, tijdschriften, dagbladen was bedorven; toen nog de heiligschennende hand aan de kostbare erfenis van vroegere eeuwen niet was geslagen. Hoort gij genen; zij, die vooronders, zaten in het duister; nu eerst is het licht van waarheid, zedelijkheid en verdraagzaamheid opgegaan; het wijder opengeslagen boek der Natuur en der Openbaring geeft nu eerst regt weêrklank in alle landen, in aller harten; juist door die meer algemeene toepassing der boekdrukkunst, en voornamelijk door de veelvuldige openbare, wijdklinkende en veelvermogende tijdschriften en dagbladen van allerlei aard.

Wat mij betreft, wanneer ik die hooggeroemde zeden der vooronderen eens van meer nabij bezie, vind ik dezelve, zoo al eenvoudiger in vorm, op de keper beschouwd, niet zoo veel beter en voortreffelijker, als de afstand van tijd en de eerbied voor het vroegere ze voor onze verbeelding wel voert. Wie zou b. v. hunne brasserijen, hunne drink-

Digitized by Google

malen, hunne kluchtspelen terugwenschen? Ik evenmin als hunne koude, wijde stookplaatsen en kleine, donkere, looden glasruiten.

Het is waar, er was, wij ontkennen het niet, over het geheel meer ernst en vastheid, maar ook meer afscheiding en min algemeene ontwikkeling. Men is thans losser, bevalliger, kiescher en vrijer. De drukpers heeft, bij vrij wat schadelijks, toch ook veel goeds in ruime mate aangebragt. Die voorouders misten, ja, die menigte van tijdschriften, die alles willen ontleden, alles aantasten, veel twijfel en onrust verspreiden; die, door den hoogen en beslissenden toon, dien zij voeren, hunne vermeende orakeltaal ons opdringende, eenen onberekenbaren invloed op het algemeen oefenen. Wij zijn er verre af, behagen te vinden in dien vloed of liever overstrooming van dag-, week-, maand- en jaarschriften, die veel tijd tot wezenlijker zaken wegnemen. Vreemde en nationale dagbladen alleen te lezen, zou een geheel leven verslinden; maar juist die gedurige herhaling, juist dat wederspreken onderling en van zichzelven maken ze in vele opzigten min aanlokkend en min gevaarlijk, ten minste niet van eenen zoo beslissend nadeeligen invloed, als velen wel meenen. Het groote kwaad zit in de losheid en oppervlakkigheid. Geen wonder! Wel eens aan jeugdige Schrijvers, somwijlen aan haast, winzucht of partijdigheid prijs gegeven, is er weinig tijd tot bezadigd nadenken en oordeelkundig wikken en wegen. Gij ziet, T., wij stemmen het nadeelige van tijdschriften, vooral in betrekking tot de verwaarloozing van die schriften, welke met den vlugtigen tijd niet verouderen, toe; maar wij moeten het voordeelige niet voorbijzien. Wat in de tijden van MAERLANT, REINEKE DE VOS, de Ridderromans, ERASMUS, de Rederijkers en later, verbloemd en met merkelijk gevaar gezegd werd, waarom zouden wij niet daarin roemen, dat het nu dagelijks, openlijk en, mits met bescheidenheid, zonder gevaar kan gezegd worden? Met de afzwering van *Spanje*, met den gezegenden invloed der Hervorming gaf het Boek Gods licht, lucht, ruimte en vrijheid aan geprangde harten

Digitized by Google

en met moeite bedwongene monden. Het is niet vreemd, thans eene *Moeder de Gans*, een' *Ridder met de Zwaan* en dergelijke weder uit den hoek te zien halen, ja als leerboeken te zien aanprijzen. Het is niet vreemd, tegen een beproefd, verheterd lager Onderwijs, bijna eene halve eeuw gehandhaafd, weder het harnas te zien aantrekken. Onvoorzigtige overdrijvers! Omdat hier of daar het heilige en onheilige zaamgemengd weleens schemerlicht verspreidt, wilt gij het licht van den kandelaar weren, en den God der Duisternis eene hulde toebrengen, die den Vader der Lichten toekomt! Neen! Het ware licht van kennis en wetenschap, van godsvrucht en deugd wordt, door onderzoek en vergelijking, meer en meer bevorderd; en aan het menschdom kan, mag en zal, zoo lang er boeken gedrukt, tijdschriften en dagbladen geschreven worden, de blinddoek zoo gemakkelijk niet, door wien dan ook, voor de oogen gebonden worden, of, daarvoor gebonden kunnen blijven. Zoo lang ware beschaving en verlichting, zoo lang verstand, gezond oordeel, onderzoek en vrije uitstorting met de meer en meer verspreide Heilige Schrift behouden blijven, zal noch ongeloof, noch tirannij, noch hiërarchij op den duur kunnen bestaan.

Niets echter is voor ware verlichting en beschaving nadeeliger, dan tweedragt tusschen welmeenenden, dan onverdraagzaamheid, harde beoordeeling van anderen, eigenwaan bij zichzelven. Veel kwaad is hierdoor en door misbruik van theorie en geleerdheid ontstaan, veel opgewekt leven daardoor ten grave gestort. Geleerdheid, in dienst der waarheid, heeft zeer veel nut; maar men zoeke haar niet te onvoorzigtig tot het volk af te doen dalen. De geleerdheid der vaderen, in het jaar 1618 en later, in libellen en pamfletten, in kroeg- en schuitpraatjes afgedaald, heeft in dien tijd evenveel, zoo niet meer, kwaad, liefdeloosheid, onverstand en vervolging te weeg gebragt, als tijdschriften en dagbladen van gelijken aard in onze dagen veroorzaken. Wat men niet begreep, niet verstond, wat men begrijpen noch verstaan kon, en waarover men echter de beroemdste, de geleerdste mannen, verstanden en vernuften van den eer-

Digitized by Google

sten rang op leven en dood zag vechten, als wachthonden op den berg *Sion* hoorde blaffen en bijten, of als ganzen op het Kapitool voor eigenbehoud hoorde schreeuwen, werd, onder het gemeen gebragt, stok, zweep, bal en prikkel bij den grooten hoop, om te slaan, te werpen, te wonden en op te hitsen, en de verstandigste en onpartijdigste zelfs had moeite genoeg, om op eigen behoud bedacht te zijn. Wie zou zulke tijden terugwenschen, waardoor de gevoelige, welwillende, melancholische, godsdienstige, maar voor geleerde of staatkundige uitpluizing en bedaard onderzoek weinig geschikte VONDEL tot allerlei scherpte vervoerd, en, zichzelven noch anderen voldoende, gedrongen werd eene Kerk te verlaten, (*) waar hij te huis behoorde, en rust te zoeken, zoo hij meende, in eene *algemeene*, waar hij, als bij overdragt, eene priesterschap verantwoordelijk waande voor de rust zijner rustzoekende ziele? HOOFT, HUYGENS, CATS, DE DECKER waren wijzer, maar zij hadden minderen geestdrift, mindere opgewondenheid; zij waren minder dichters, min prikkelbaar, min verlegen met zichzelven, meer zelfstandig, omdat zij meer wezenlijke gronden van kennis en overtuiging, meer ware klassische beschaving en wetenschap erlangd hadden. CATS vooral stond, als volksdichter, aan het hoofd van zijnen tijd; zijn zacht en liefderijk godsdienstig hart, zijne diepe menschenkennis, zijn ijver voor ware verlichting en beschaving, zijne rijke en gemakkelijk vloeijende dichtader zijn als het beeld van het ware, huiselijke en maatschappelijke leven, dat hij in zijnen tijd wilde bevorderen, als afdruk zijner ziel en echte gemoedelijke stemming te beschouwen en te bewonderen. CATS, hoewel minder schitterend dichter dan VONDEL, was nuttiger voor zijnen tijd, daar hij zijne veelomvattende kennis en geleerdheid voor het volk naar deszelfs bevatting zóó juist en gemakkelijk wist te vormen en mede te deelen, dat het zijne werken, als een heilig boek, naast den Huisbijbel plaatste.

(*) VONDEL was vroeger armbezorger bij de Doopsgezinde gemeente.

Digitized by Google

Men ziet dus, buitengewone, verhevene Poëzij verwekt geestdrift; eere den dichter, die ze gaande maakt! maar daarom juist niet altijd blijvenden, algemeenen, godsdienstigen indruk. POOT in het begin, FEITH aan het einde der vorige eeuw toonden, dat fijngevoeligheid en zachte godsdienstige stemming de moeder, de vriendin der Dichtkunst is. Voor Godsdienst streden HOOGVLIET, VAN WINTER, VAN MERKEN en SMITS van harte, maar met zwakker wapenen; hen verzelden een FEITEMA, VAN DER WILP, DE BOSCH, DE MARRE, LUTKEMAN en vele anderen, die, omdat zij te veel aan een stil, bespiegelend leven gewoon, aan bijbelsche waarheid en eenvoud te naauwgezet gehecht waren, en zich daaraan al te vast hielden, hoe welmeenend minder dichters waren. De VAN HARENS, hoog in stand en beschaving, wrongen zich van dien Kamer- en Genootschapsband los; zij werden grooter dichters, voorgangers van eenen NIEUWLAND, BELLAMY, HELMERS, LOOTS, KANTELAAR en, wien ik het eerst had moeten noemen, BILDERDIJK. Gelooft mij, mijne T., ik kan den naam van BILDERDIJK niet hooren, niet uitspreken, of eene eerbiedige huivering voor dien zeldzamen, bewonderenswaardigen, wonderlijken en van mij hoogstgeëerbiedigden man bevangt mij! Ik juich in mijnen leeftijd, omdat ik hem en zijne werken gekend en gewaardeerd heb. Ik juich in het voorregt, dat hij mij vriend noemde en zich steeds als mijnen vriend betoonde. Ik durf, ik mag de waarheid zijner overtuiging in hetgeen hij voordroeg niet in twijfel trekken, veelmin het hun gewonnen geven, die zijne verbeelding zoo levendig en zijnen betoogtrant zoo klemmende achten ook voor hemzelven, dat verbeelding door stelling en stelling door betoog hemzelven menigwerf als wezenlijk gevoelen voorkwamen en misleidden. Ik hoop en vertrouw betere dingen van hem. Hij poogde toch, met de hem eigene kracht en kunde, het vaderlandsche, taalkundige en godsdienstige, en ik meen naar zijne innige overtuiging, op te wekken. Daarvoor verdient hij achting, eerbied, navolging. Zijn zeventigtal deelen bevatten zeer zeker veel meerder, dan zwaarmoedige bitterheid van een miskend Genie; menig waar woord,

Digitized by Google

menige vermaning, menige profetie ligt daarin voor *Nederland* opgesloten. BILDERDIJK is bij mij eene époque, een instituut. De goudmijn zijner werken is nog maar even geopend; kostbare aders loopen er door, nog niet genoeg gekend, gewaardeerd, gelouterd. Wie durft in de mijn met het licht van kennis en vuur tot scheiding afdalen? wie den sleutel tot die schatkamer opnemen, dezelve openen zonder vrees voor overstelping der toestroomende schatten? wie het goud, dat zij bevat, toetsen, de parelen en juweelen opzoeken en ze in glansrijk omkleedsel in het licht stellen? Voor het nageslacht, voor welwikkend en bedaard oordeel zij het bewaard! Gij ziet, ik stel den man, vooral den Dichter, den Taalgeleerde, hoog, en echter betreur ik bij hem *hier* duisterheid, *daar* zwaarmoedigheid, *elders* ontevredenheid, bitterheid, meestal overdrijving en gebrek aan onpartijdigheid; dit toch, met de Hollandsche bedaardheid, vastheid en wijsgeerigen aanleg zoo weinig strookende, was noch goed noch prijsselijk in zichzelven, noch geschikt om op ons publiek met vrucht en ter opwekking van vaste en grondige overtuiging te werken. Indien minder hevigheid en bitterheid, meer helderheid, meer ontzag jegens den naaste, meer eerbied voor de gevoelens en overtuiging ook van anderen zijne pen bestuurd hadden, — indien in hem, bij de kracht van den tweeden VONDEL, iets van het wegslepende van den voorganger CATS of den tijdgenoot FEITH ware gevoegd geweest, zoo ware hij voor tegenstanders zeker gevaarlijker, maar voor medestanders meer nuttig geweest; maar dan, ik beken het, dan ware hij als Dichter misschien minder, als Wijsgeer meerder en beter geweest: de eerste treft, doet ons soms trillen, bewonderen en verstommen; maar de laatste gunt ons meer nadenken. Eigen onderzoek, met een heilbegeerig, waarheidlievend gemoed, doet overtuigen en beslissen. Hollandsche bedaardheid, zachtheid door ernst en kracht gelouterd, waardering en daardoor liefderijke beoordeeling van anderen, van hunne gevoelens en overtuiging, openen die harten, waarin het breekijzer der oppermagtige beslissing niet inbreken kan of mag. O! dat

Digitized by Google

de bewonderaars van dien grooten man onzer eeuw, die met eenen nog onvolprezenen VAN DER PALM, die beter zijn' tijd en volk kende, als het tweelingsgesternte aan onzen letterhemel blonk, o! dat de welmeenende en hoogbegaafde navolgers en leerlingen van BILDERDIJK dit toch beseffen, en hem wel in geestdrift en kunst, maar in dat donkere en ontevredene niet navolgen! Men verkettere noch ons noch onzen tijd te zeer; men bezware onze Eeuw niet boven en buiten mate; men verzette of verdichte het losse Fransche Liberalismus niet te zeer op onzen vasteren grond; men verwarre geene *objective* denkbeelden met *subjective* bestanddeelen; men zie hier geene zamenspanning, geene zucht van omverwerping, geene revolutiekoorts, waar niemand er aan denkt, dan misschien zij zelve, die ze bestrijden en er van droomen! Men zij zelf niet revolutionair, waar men den naam en de wapens aangrijpt om het revolutionaire tegen te gaan! Men zoeke niet omver te werpen, wat met moeite sinds eene halve eeuw omzigtig is opgebouwd; men zoeke zelfs geene afgetrokkene waarheid ontijdig en onvoorzigtig door te dringen, waar dat veranderen zelfs meer kwaad dan goed zou doen, ja welligt op bloed en tranen te staan zou komen! *Alles stemt zich* reeds genoeg, ik zeg het met schroom en huivering, tot eenen krijg van tegen elkander overstaande meeningen. O, M. H., laat ons den vrede prediken en bewaren; houden wij vast aan waarheid en overtuiging; maar ook aan ware liberaliteit en nationaliteit! Gode zij dank, het Nederlandsche beginsel van ernst en trouw is nog niet voor zuidelijke ligtvaardigheid bezweken! Ondanks de vroegere vereeniging met *Frankrijk* is er nog tusschen dat land en ons eene merkbare groeve en kloof. Eendragt geeft nog magt. Houden wij haar vast! Gepaste vrijheid geeft in alles blijheid, ook in het letterkundige. Laat de een dan maar op zijn *Byronsch*, een ander op zijn *Walter Scottsch*, een derde op zijn *Victor Hugosch* of *Lamartinesch*, waar die vreemden onze navolging nog verdienen, een vierde op zijn *Romantisch*, een vijfde op zijn *Humoristisch*, een zesde *à la renaissance*, de een in gebon-

Digitized by Google

den, de ander in ongebonden stijl aan zijnen letterlust voldoen, zijn hart lucht geven, en tot algemeen of tot bijzonder genoegen spreken, schrijven en werken: het nationale moet, al is het ook in de keus of bewerking, blijven doorblinken. Het verfrisschende water mag, ja moet nu en dan, van buiten worden ingelaten, maar er moet geene verdringing van het zuivere, Hollandsche, verkwikkende en lavende nat, veel min overstrooming plaats grijpen. Het antinationale, het duistere, het bonte, het wanstaltige, het overdrevene, het onzedelijke, het harde, onnatuurlijke, akelige, donkere, bijna zeide ik het helsche van vreemde toovenaars bezoedele toch onze letterkunde niet! Laten wij ons onderling zacht, innig, welmeenend hiertoe aaneensluiten, en zorgen, dat noch door eigen noch door vreemden de *Rubicon* worde overgetrokken, veelmin burgerbloed gestort. Staan wij slechts welgewapend ter verdediging op onze eigene wallen! Mistrouwen wij vreemde wolven in schaapsvachten, die het op onze stallen gemunt hebben! Laten schrijvers, redenaars, dichters ons overtuigen, treffen, niet als gevangenen medeslepen! De stille, roerende snaar van zedelijkheid, Godsdienst, deugd en liefde, die velen doen trillen, geven toch ook nog weêrklank in welgestemde Nederlandsche harten. De fijnste, de edelste vruchten schuilen onder het digte gebladerte. Zoo is het althans veelal met de Godsvrucht. Wachten wij ons voor ophef, voor uitersten; zien en beproeven wij vooral ons zelve; beginnen wij van daar alle verbetering. — Goed voorgaan doet goed volgen. Dat wij ons eigen licht rustig zetten en ronddragen op eigen kandelaar, maar er omzigtig mede omgaan, opdat het, brandbare stoffen al te nabij gekomen, niet, tegen onzen wil en onze bedoeling, brand bij ons of anderen verwekke! Trekken wij niet onvoorzigtig en ligtvaardig aan de alarmklok, noch steken wij de schelle trompet, die vijanden, zoo binnen als buiten, wakker maken, en tegen ons in het harnas jagen. Ons garnizoen is nog sterk genoeg. De oude wapenen, schilden en zwaarden, liggen bij ons wel eens in den hoek, maar zijn nog niet geheel onbruikbaar of verroest. Wat

Digitized by Google

in 1830 tot verdediging van het Vaderland gold, zou in 1841 en later voor waarheid, vrijheid en Godsdienst nog evenzeer en vooral niet minder gelden. Men schermc niet met magtspreuken, maar wachte bepaling van tijd en loopplaats rustig af. Wat helpt een voortdurend en herhaald protest tegen de gezegde breidelloosheid en dagelijksche uitspattingen der eeuw en der letterkunde, zoo het niet aangenomen wordt, tegenprotesten uitlokt, en geen arrest, saisie of executie ten gevolge heeft? Mijden wij het navolgen van het min goede, het gebrekkige, dat onze tijd oplevert, maar verheugen wij ons in het tegenwoordige goede. Wie zou de oude, stijve, hoogopgetrokkene en regte beuken- of palmlanen weder terugwenschen, of ze bij eenen nieuwen aanleg weder planten in zijnen tegenwoordigen lust- of rusthof? waarom zouden wij, al viel er dan ook eenig nog wassend hout in 't ronde, bij den aanleg tot onze rust en ons genoegen, onder den ouden, welgespaarden eik of linde niet rusten, en ons verheugen in een meer nieuw, ruim, ver en helder, min kostbaar om- en uitzigt? Denkt niet, M. T., dat ik den tijd, dien wij beleven, niet ernstig inzie. Ik zie zware wolken en droeve teekenen, *hier* van ligtvaardigheid en bandeloosheid, *daar* van ongeloof, dweeperij en overdrijving, meer dan mij lief is; maar des te meer moet tweedragt gemijd, aaneensluiting van allen, die op waarheid, Godsvrucht, goeden smaak en ieders redelijke vrijheid prijs stellen, gezocht en gewaardeerd worden. Verdraagzaamheid en liefde moeten de teekenen zijn, waarmede wij uittrekken, de banieren, waaronder wij strijden. Hoe vele burgers, door wrevel en tweedragt verwijderd, zouden voor het rijk van waarheid, van deugd en verlossing gewonnen zijn, zoo zachtmoedigheid en liefde in de kamers van onderzoek en de zalen van prediking hadden voorgezeten!

Ik zou hier kunnen eindigen, zoo ik niet meende, als een ouder en niet geheel onervaren zeeman, jonger en moediger scheepsvolk, vriendschappelijk en openhartig, vooral voor twee klippen te moeten waarschuwen. De eerste is die der Staatkunde. Laten anderen zich in cijfers,

Digitized by Google

in politieke bespiegelingen verdiepen: wij behooren praktisch te leven voor onzen pligt, ons beroep, en bovenal voor ons huisgezin; zoo leven wij ook ten beste van het Vaderland. Laat ons het politiek geschrijf en gewrijf, vooral over fel betwiste punten in onze geschiedenis, daarlaten, niet weder op den voorgrond brengen, wat bereids op den achtergrond geraakte. Laat ons het gordijn voor zulke tooneelen, bedroevend genoeg, digtschuiven, en liever rondom ons zien, wat in den tegenwoordigen tijd ten beste onzer medeburgers en ons zelven nu voor ons te doen is. Laat onze staatkunde zich in de eerste plaats in de kleine wereld van ons beroep, van een geliefd gezin, waaraan groote en gewigtige pligten ons verbinden, gezocht worden. Dáár toch is ons waar belang en de beste belooning te vinden. En hier, zeer geëerde Toehoorderessen, roep ik uwe hulp in. Uw vermogen is groot op de harten der mannen. Gij vooral kunt ze stemmen tot rust, kalmte, zachtheid en huiselijkheid. Ik verzeker u, Gij zelve zult de vruchten van uwen veelvermogenden invloed en liefderijken bijstand inoogsten.

De andere klip acht ik het onverdraagzame omtrent de godsdienstige gevoelens van anderen. Niemand stelt meer prijs op ware Godsdienst, op het werk der Verlossing, dan ik zelf. Waren Godsdienstzin te bevorderen, is mij pligt en genoegen. Zonder Godsdienst, zonder Christendom is het leven mij een raadsel, het tegenwoordige mij ondragelijk, de toekomst mij nacht, vreeselijke nacht. Van deze alleen zijn, naar mijn gevoel en oordeel, rust en licht te hopen en te wachten. Ons geloof, onze hoop, onze overtuiging mogen en moeten groot en hoogst gewigtig zijn bij en voor ons zelven, maar onze liefde, die de meeste is als uitvloeisel der Godheid, die de hoogste Liefde zelve is, moet jegens anderen vooral blijken. Zij zal blijken, zij zal tot proefsteen van ons geloof en onze hoop strekken, zoo wij liefderijk verdragen, beoordeelen, niet zelfzuchtig en te zeer ingenomen met ons zelven en onze systemata, de teedere en gevoelige snaren tot ieders bijzondere overtuiging slechts zacht en minzaam aanraken, om welgestemde har-

Digitized by Google

ten in onze godsdienstige vreugd en ons zalig gevoel te doen deelen, opdat alles zooveel mogelijk meer en meer harmonisch klinke in ons algemeen maatschappelijk concert. Dan wordt de eindelijke vervulling der groote profetie door ons meer en meer voorbereid en bevorderd. Eendragt en hulpvaardigheid zullen onze harten, kinderlijk en vreedzaam gestemd zijnde, tot de regte dienstknechten en arbeiders maken in den hof, ons ter bearbeiding door den Vader en hoogen Opziener aangewezen; wij zullen vruchten kweeken, die aan tijdgenoot en nakomelingschap des te beter zullen smaken en hen voeden, naarmate zij meer en beter geënt, gegroeid en gerijpt zijn aan den boom der liefde, dat is des levens, die minder aanleiding geeft tot zondigen, dan die van de speculative kennisse des goeds en des kwaads bij anderen, waarvan wij, trotsch en opgeblazen, tegen hooger gebod, niet te zeer mogen plukken en eten.

Een kort woord ten slotte. — Schoon ik verre ben van onzen letterkundigen toestand zoo zwart en donker, als menig ander, in te zien, stem ik toch gaarne toe, dat er veel verkeerds, loszinnigs, oppervlakkigs, hards en vreemds, ook in onze letterkunde, van lieverlede is ingeslopen en meer en meer insluipen kan. Ik wederspreek niet, dat, bij ruimere en welligt al te ruime ter marktbrenging, veel letterkundig kaf voor koorn geveild, en misschien minder wezenlijk voedsel gekocht en genuttigd wordt, dan vroeger bij schraler, doch welligt uitgezochter spijskraam, voor min talrijke maar meer kiesche marktgangers. Waar echter een BILDERDIJK en VAN DER PALM, om deze hoofdmannen van onzen tijd slechts te noemen, nog kort geleden zoo rijke vruchten aanbragten, behoeven wij over geene schrale markt te klagen. En hun geest leeft nog in anderen, vol waarheidsliefde, vuur en leven. Laat ons, al is het van verre, het goede waarderen en navolgen; wat ons minder bevalt, niet veroordeelen, maar aan bijzondere inzigten toeschrijven, en op de zaken zelve letten. Laten wij, regt zuiver, grondig, uitlokkend, natiqnaal, beschaafd, het onze voor- en bijdragen. Laat ons vooral geene vreemde kleur te zeer in het onze brengen. Dat wij

Digitized by Google

hardheid, aanstootelijkheid, vooral dat, wat aan Godsdienst en zeden hinderlijk is, vermijden, het oude en proefhoudende handhaven, het nieuwe toetsen, het schoone en goede aannemen. Laten wij ons naar den tijd, naar de maatschappij, waarin wij leven, schikken, en de middelen, die beide aanwijzen, te baat nemen, — niets willen, dat onbereikbaar is, maar het dégelijke, het verkrijgbare najagen. Laten wij in alles toonen, dat wij aan geene kleur of geen systema, aan geene andere partij gehecht zijn, dan die van het ware schoone en goede. Laten wij anderen behandelen en beoordeelen, zoo als wij zelve wenschen behandeld en beoordeeld te worden, allen onnoodigen aanstoot mijden, niet als patronen, strenge vaders of voogden, maar als liefderijke, toegevende broeders onderling verkeeren. Zoo zullen wij overal en altijd, zoo zal dit Genootschap in het gemeen en ieder der Leden in het bijzonder de eervolle taak vervullen van, naar zijn beste vermogen, onder Gods hulp en zegen, *Nut* te stichten *en Beschaving* te bevorderen.

OPMERKINGEN ZONDER BRIL, OVER DE GENEESKUNDE EN DE GENEESKUNDIGEN TEGENOVER HET PUBLIEK.

»De wereld wil bedrogen zijn; met geweld wil men wat nieuws, wat wonderbaars, wat schitterends hebben; de *gewone* geneeskunde is een vervelend, kwalijk geluimd ding, dat zich met den vlinderzin van onzen tijd niet verdragen kan; en hierom dan waagt het heirleger van weetnieten, bedriegers, dwarsdrijvers, gedurig nieuwe, gedurig meer belovende dingen uit te bazuinen, en onze gezondheid tevens met onze beurs op de deerlijkste wijs te mishandelen." Zoo spreekt een man, die het even eerlijk met de wereld als met zijne kunst gemeend heeft: CHR. WILH. HUFELAND; een man, wiens naam eene halve eeuw lang door artsen en niet-artsen met eerbied genoemd geworden is. Des menschen streven naar *afwisseling* is eene der hoofdoorzaken, waarom hij zich steeds door nieuwig-

Digitized by Google

heden laat wegslepen, al biedt hem ook de ondervinding van jaren her het beproefde oude en betere aan. »Wij willen het alledaagsche, afgezaagde der gewone geneeskunst niet langer; geeft ons een nieuw stelsel, een algemeen werkend middel," zoo roept het grillige publiek den geneesheeren toe. »Waarom niet *à la Priesznitz*, waarde dokter?" zegt men: in zeker opzigt is het toch ontegenzeggelijk, dat water alle ziekten genezen kan." — »Hebt gij niet van de zware ziekte der Gravin H. gehoord? Zij heeft de homoiopathie aangewend en is thans weder frisch en gezond," hoort men anderen zeggen. »Weg met dat eeuwige eenerlei!" Maar de eerlijke arts geeft hierop ten antwoord: »Ik mag immers ten koste uwer gezondheid geene hulde toebrengen aan nieuwe modes in mijne kunst? Gezonde vruchten willen tijd om te rijpen." Dit baat echter niets. Men houdt hem voor een' pedant, voor een' in de oude vormen verstijfden eigenzinnige, die zich niet tot de geniale denkbeelden der jonge kunst verheffen kan. En wat is hiervan het gevolg? Men werpt zich den eersten besten weetniet in de armen, die de nieuwsgierige luim der mode weet te vleijen, die elken dag, elk uur nieuwe arcana te voorschijn brengt. Hij wordt als vergood; zijn naam vliegt van mond tot mond, en, doet zijn geweten hem nog nu en dan een verwijt, zoo wiegt hij het in den slaap met de spreuk: *Mundus vult decipi. Decipiatur ergo.*

Of ook, men begint zich zelf te cureren: men rigt zich eene homoiopathische huisapotheek in, en doet de eerste proefnemingen op die geduldige huisgenooten, honden, katten en paarden; of men koopt voor een paar stuivers een' zoogenaamden geneeskundigen raadgever, ook, naar mate zijner behoefte, een den onlangs van stapel geloopene, onwaardeerbare blaauwboekjes: *Geene aambeijen meer! — De tering geneeslijk. — Cognac met zout*, enz., of een' waterkatechismus, waarin alle ziekten en derzelver behandeling, in vragen en antwoorden, duidelijk en voor iedereen vatbaar voorgedragen zijn.

Maar, wat baten al deze klagten? Het is immers steeds

Digitized by Google

zoo geweest en zal ook wel zoo blijven! Men wil nu eenmaal het oude, gewone, alledaagsche niet meer. Wij leven in de eeuw van den vooruitgang. En daarom gaat het der geneeskunst even zoo; zij ook, oude moeder Hippocratica, moet het moderne sleepkleed met naauwe mouwen aantrekken, en, op bevel der mode, er de straat meê vegen.

De keus eens dokters was van oudsher een ding van smaak, en: *de gustibus non est disputandum.* Hoe zonderling echter de oordeelvellingen over artsen uitvallen, om hiervan een denkbeeld te geven, zal de volgende, naar waarheid afgeschreven assemblee-conversatie in dertig uitspraken over verscheidene geneesheeren eener zekere stad misschien het best kunnen dienen. — »Wien hebt gij als dokter?" vroeg A aan zijnen buurman B. — Dokter N." was het antwoord; »hij heeft veel te doen." — »Maar," zeî A., »uit al te groote drukte luistert hij naar niemand zoo als het behoort, en kan zijne patiënten dus niet behandelen gelijk het eenen gemoedelijken arts betaamt. Ik ben geen vriend van die dokters met groote praktijk." — »Ik ook niet," zeî C.; »maar ik zou toch ook niet over mij kunnen verkrijgen eenen arts met weinig praktijk te nemen, die misschien eerst aan mijnen baard zou willen leeren scheren. Ik ben met mijnen Dr. T. volkomen tevreden." — »Neen, die zou mij te oud zijn," zeî een vierde; »hij gaat met den geest zijner wetenschap niet meer voorwaarts. Ik bemin de jonge doctoren, die het nieuwste *con amore* opvatten en terstond met energie aanwenden. Daarom kan ik Dr. L., een' wel is waar jongen, maar zeer kundigen en beschaafden arts, niet genoeg aanbevelen." — »Vergeef mij," valt E. hem in de rede, »die zou mij niet alleen te jong en tot het aannemen van alle nieuwigheden te bereidvaardig zijn, maar ook te geleerd en dus meer een boeken-dokter dan een practicus." — »Ik voor mij," antwoordde D., »houd van bij den tast gaande practici niet, die alleen aan de ruwe uiterlijke verschijnselen blijven hangen en van geene theorie iets weten willen; zij blijven gaarne bij den ouden slendergang, en

Digitized by Google

hebben volstrekt geene kennis van hetgeen onze eeuw voor uitgegaan is." — »Zoo; en kunt gij dan uw leven aan iemand toevertrouwen, die steeds het nieuwste stelsel voorstaat? Prijst gij eenen man aan, die alles zoo nieuwerwetsch en kunstig hebben wil? Ik ben voor het nieuwe niet; de ouden waren ook geene gekken. Onze tegenwoordige jonge dokters zijn meer belletristen dan artsen, werpen zich in de kritiek, en vergeten, dat de bestemming van den arts is, te genezen en niet te kritiseren. Neen, dan houd ik het met mijnen dokter; die is een strenge empiricus; die volgt naauwkeurig wat de onbevangene ondervinding hem aanwijst. Wel is waar, men zegt van hem, dat het hem aan alle philosophie ontbreekt, aan alle kundigheden, welke den welonderwezen arts tegenwoordig niet vreemd mogen zijn; dat hij min of meer opvliegend en in geenen deele beleefd is; maar met beleefdheid geneest men niemand. Hij slaagt gelukkig in zijne kunst, en meer toch, dunkt mij, is er niet noodig, om iemand aan te prijzen." — »Ja," roept H., »gij bedoelt zeker Dr....; mag ik dan ook een woordje medepraten? Ook ik ben geheel en al voor hem ingenomen. Hij kwelt de menschen niet met aanhoudend vragen, maar maakt het kort, en zijne snelle besluiten dragen het kenmerk van genie en practischen tact. Te voren had ik Dr.... tot huisarts; maar die had de ongelukkige gewoonte, om iemand in het verhoor te nemen, alsof hij regter van instructie was, bleef uren lang u op den hals zitten, en wilde de geheele levensbeschrijving van den zieke hebben, alvorens hij besloot eene pen op het papier te zetten. Op deze wijs blijft men langen tijd in de pijnlijkste onzekerheid; eene onzekerheid, die dikwijls folterender is dan de ziekte zelve." — »Ik ben het niet met u eens," sprak met veel ernst de Heer....; »wel is waar kan ik niet goedkeuren, dat men te lang beraadslaagt en weifelt, den zieke in het verhoor neemt alsof hij een halve delinquent was, en het voorschrijven van geneesmiddelen zoo lang uitstelt, tot dat het te laat is; maar uw dokter is ook wat al te snel met de pen bij de hand; hij beschouwt zijnen patiënt als eene vesting,

Digitized by Google

op welke men niet te ras en te krachtdadig kan instormen. Ook heeft hij het gebrek van niet dan dure medicijnen voor te schrijven; hij is mij wat al te kostbaar. Zeker, de apothekers moeten ook leven, maar hij behoorde het toch niet al te erg te maken." — »Ik vraag om verschooning," zeide de Heer IJ.; »ik geloof, dat gij wat te ver gaat. Wildet gij dan, dat uw geneesheer het maakte als Dr. Q. gewoon is zulks te doen? Die schrijft niet dan goedkoope artsenijen voor, somwijlen zelfs huismiddeltjes, en deze kan ik maar om den dood niet lijden. Met dezelve bespaart men niets; alleen heeft men het genoegen, voor zijn geld regt lang ziek te zijn. Ook heeft deze dokter nog het gebrek, uit en daarna bij een en hetzelfde recept te blijven stilstaan. Dit is hoogst vervelend en doet menigmaal aan hem en aan zijne kunst wanhopen, wanneer men ziet, hoe weinig afwisseling zij oplevert. Mijn vorige arts viel in de tegenovergestelde fout; hij wisselde al te snel met zijne middelen, en schreef niet zelden op éénen dag verschillende medicijnen voor. Dit verraadt weifeling en gebrek aan overtuiging. Ook stelde hij alles terstond als gevaarlijk voor. Zijne angstvalligheid en besluiteloosheid bewogen mij, in zijne plaats Dr.... aan te nemen. Met dezen ben ik nu regt in mijn' schik. Wel is waar zegt men van hem, dat hij alles wat ligt opneemt, dat hij al te stout is, en beter voor een' soldaten-dokter zou passen; maar zijn moed wekt vertrouwen in hem en in zijne kunst. Ook rekt hij de zoogenaamde reconvalescentie zoo lang niet als zekere andere doctoren, met welke men in het geheel niet aan een eind komt, en die iemand met nakuur en diëet zoo lang kwellen, dat men vreest nimmer weder uit hunne voogdijschap te zullen geraken of zijn eigen meester te zullen worden. Hunne overmatige strengheid verbiedt het kleinste genot — zij laten den armen genezende liever versmachten, dan hem een enkel glas wijn te gunnen." — »Maar gij wilt dan toch niet," roept Heer X., »dat een arts zijnen zieke niets verbieden zal. Zoo doet Dr....; die veroorlooft zijnen patiënten te veel; en wat is het gevolg van deze al te weekhartige toegevend-

Digitized by Google

heid? De naauwelijks herstellenden maken er misbruik van, en eten en drinken zich op nieuw weder ziek. Onlangs was zulk eene instorting oorzaak, dat een mijner vrienden in eene hoogstgevaarlijke ziekte verviel; ik deed dezen arts verwijten over zijne inschikkelijkheid, maar hij lachte mij uit en zei, dat ik er geen verstand van had. Over het algemeen is zijn gedrag niet al te wellevend; het komt mij voor, dat hij zich al rijk genoeg acht, het geld niet telt, en er niet om geeft, of hij zieken heeft of niet. Hierdoor is mijn vertrouwen op hem verloren gegaan, en nu wend ik mij telkens tot Dr. J. Wel is waar legt men *hem* te last, dat hij rijke patiënten beter behandelt dan arme; dat hij geen kinder- en ook geen vrouwen-dokter is; dat hij titel en ridderorde aan gedweeheid en kuiperij, niet aan zijne kunde te danken heeft; maar ik ben rijk, betaal hem zijne visiten gaarne, en ik moet erkennen, bij mij is hij steeds gelukkig geslaagd. Ja, gelukkig slagen, dat is toch bij eenen arts de hoofdzaak."

Deze uit het leven opgegrepene voorbeelden mogen toereikend zijn om te bewijzen, hoe uiteenloopend de wijs van oordeelen der menschen is over hen, die de geneeskunde beoefenen. Helaas! hoe dikwerf gebeurt het niet, dat hij, die zich naar de grillen zijner zieken weet te schikken, hunne vooroordeelen te sparen, ja zelfs te vleijen, door hen een lief, vriendelijk, charmant, interessant man genoemd en als zoodanig overal aanbevolen wordt: heeft de arts slechts éénc, in de oogen van het publiek, gelukkige kuur volbragt, zoo geldt hij terstond voor den bekwaamsten geneesheer der stad en den matador onder de artsen; zelfs de lompste kwakzalverijen kunnen dan zijnen roem nog verhoogen. Zoo hoorde ik onlangs nog van zulk eenen arts verhalen, dat hij eenen armen zieke, die zich door hem veronachtzaamd meende, de woorden toegesnaauwd had: »Wat denkt gij wel? Gij zijt de honderdachtste zieke, dien ik heden bezoek." Maar geenen eerlijken geneesheer zal het invallen, aan de vooroordeelen van het publiek in zulk eene mate toe te geven, dat het welzijn van den kranke daaronder kan komen te lijden:

Digitized by Google

hij zal ernst met menschlievendheid minzaam verbinden; doch de pligten van zijn beroep zullen hem meer gelden dan alle oordeelvellingen van het publiek.

Het is ook regtstreeks onmogelijk, aan al de ongerijmde vorderingen te voldoen, welke domheid, eigenliefde en zucht om te schitteren bij den geneesheer durven opperen. Wat moet men er, bij voorbeeld, van zeggen, dat iemand eenen dokter laakte, omdat de apotheker, tot het gereedmaken van deszelfs recepten, in zijnen winkel nooit de ladder behoefde te gebruiken, maar al de bestanddeelen beneden reeds bij de hand had; hij besloot daaruit, dat derzelver voorschriften niet veel te beduiden hadden? En niettemin is de meening des publieks, zoo onbevoegd en op vooroordeelen gebouwd, gelijk zij is, het eenige, waarop het bestaan van den geheel door den Staat verlaten arts moet rusten. De uiterlijke eer van den geneeskundige, de credietbrief tot zijne praktijk, hangt menigmaal van de beuzelachtigste omstandigheden af; elk acht zich geregtigd, voorbarig over hem den staf te breken, en reeds lang geleden heeft LORCKRENS gezegd:

Fingit se medicum quivis idiota —
Vult medicas quivis habere manus. (*)

Hoe ontmoedigend is het niet voor den regtschapen arts, in zijn moeijelijk beroep, aan hetwelk hij vaak al zijne werkkracht, zijne gezondheid, ja zijn leven offert, wanneer, zelfs nog in onze schoone tijden van vooruitgang, aldus door het publiek over hem en zijne kunst geoordeeld wordt; wanneer winzuchtige kwakzalvers, om de mode en de luim van het publiek te huldigen, onbeschaamd het vonnis vellen over de achtbare wetenschap van eeuwen tijds, ja wanneer zelfs ambtgenooten zich met de olieteitenkraam als op de openbare markt plaatsen, en, hetgeen nog vergiftigender is dan hunne middelen zelve, aan een ligtgeloovig publiek hunne, de kunst, de waardigheid

(*) Ieder domoor waant zich een arts te zijn; elk wil de kunstervarene handen van een' doktor hebben.

Digitized by Google

van den arts en de gezondheid der menschen verdervende, prulschriften uitventen!

Met DANTE mag men dan wel uitroepen:

Voi ch' intrate lasciate ogni speranza! (*)

(*) »Gij, die binnentreedt, laat alle hoop varen!" — DANTE's opschrift boven den ingang der Hel.

DE NEVA.

(*Vervolg en slot van bl.* 36.)

Alleen de grachten te *Petersburg*, of eigenlijk de in grachten veranderde, uitgegravene en bemuurde, van sluizen en kaaijen voorziene, smalle armen der *Neva*, de *Fontanka*, *Moika*, het *Katharina-kanaal*, de *Ligowka* enz., hebben vaste bruggen. De meeste dier bruggen zijn door Keizerin KATHARINA gebouwd geworden, zeer hecht van gehouwen steen opgetrokken, tamelijk nutteloos met poorten, poortdeuren en deurtjes voor voetgangers bezwaard, en alle naar één model gevormd. Men telt er ruim tachtig. Zij zijn voor de tegenwoordige drukte van het stadsverkeer veel te smal, en de gang van den door de straten snellenden drom der rijtuigen wordt bij dezelve altijd min of meer gestremd. Derhalve staan er bij deze bruggen policiewachten, om de orde te handhaven en ongelukken te verhoeden; en, terwijl men in *Duitschland* twee daalders boete moet betalen, wanneer men te snel over de bruggen rijdt, hebben hier paarden en koetsier van de policiedienaren stokslagen te vreezen, wanneer zij niet op vollen draf er over heen jagen. In lateren tijd zijn, bij de oude bruggen, nog vele nieuwe gevoegd, die mede een tachtigtal bedragen zullen, en van welke sommige zeer sierlijke kettingbruggen zijn. Desniettemin is in deze eilandstad de behoefte aan bruggen zeer groot, en met der tijd zullen er nog meer moeten gebouwd worden.

Met name is de bruggengemeenschap over de groote en breede rivierarmen nog niet in den gewenschten toestand van volkomenheid. De beide gewigtigste deelen der stad, bij voorbeeld, te weten het *Basilius-eiland* en de Groote Zijde,

Digitized by Google

zijn slechts door eenen eenigen droogen weg, de *Izaksbrug*, met elkander verbonden; even zoo, door slechts ééne brug (*Troskoi-most*), de Admiraliteitsdeelen en de *Petersburger* zijde. Het *Basilius-eiland* en de *Petersburger* Zijde verbindt de *Tutschkoi-brug*; en de *Wiborgsche* zijde, met de Groote en met de *Petersburger* zijde, de *Wossnesenskische* en de Hospitaal-bruggen. Al deze vijf groote bruggen en nog vier kleinere, ter verbinding van het Apothekers-eiland, het Steen-eiland, *Jelagin* en *Krestowsky*, zijn slechts houten, op pontons liggende rijwegen. Tot nog toe heeft men de geweldige hoeveelheden ijs, die uit het meer *Ladoga* afkomen, als ook de ontzettende kosten en zwarigheden, welke het bouwen van vaste bruggen over zoo breed en diep eenen stroom verzellen, te zeer geschuwd, om zich aan het bouwen van blijvende, steenen bruggen te wagen, ofschoon men reeds sedert dertig jaren over het aanleggen van zulk eene brug gesproken heeft, en plaats, plan, inrigting en kosten jaar op jaar weder in overweging neemt.

Somwijlen gebeurt het, dat stormen het ijs in de golf van *Kronstad* opligten en breken of verschuiven, op een tijdstip wanneer het *Neva*-ijs zich reeds min of meer van de oevers losgemaakt heeft, doch nog zoo sterk is, dat geene openingen den zamenhang van deszelfs deelen verbroken hebben. Alsdan, zegt men, trekt en schuift menigmaal de geheele korst van het *Neva*-ijs in massa het ijs van den zeeboezem achterna, en hoogstwaarschijnlijk zou dan geen brug ter wereld sterk genoeg zijn, om dezen aandrang te weêrstaan. Zeker zouden hiertegen ook weder behoedmiddelen uit te denken zijn, bij voorbeeld het scheiden der ijskorst, door midden in dezelve eene strook open te houden enz.; maar ook de weeke grond, waarop *Petersburg* gebouwd is, en in welken men moeijelijk vaste rustpunten voor genoegzaam zware brugpijlers zou vinden, gelijk ook de moerassige veenbodem, waaruit de eilanden bestaan, en die bezwaarlijk den vereischten steun aan de brugvleugels zou leveren, vormen ongemeene zwarigheden, die evenwel met der tijd voorzeker te boven gekomen zullen worden.

De negen schipbruggen te *Petersburg* zijn alle zoodanig ingerigt, dat zij snel afgebroken en in weinig uren weder gelegd kunnen worden. Zij bestaan uit twee of drie groote stukken, en sommige hebben nog een afzonderlijk klein lid van twee pontons met den over dezelve gelegden bruggeweg,

Digitized by Google

om op zekere tijden de schepen te kunnen doorlaten. Den geheelen zomer door blijven deze bruggen liggen, de schuiten met lange kabels aan ankers gehecht en ook nog aan in den grond geheide palen bevestigd; doch zoodra in den herfst de rivier te veel ijs begint af te voeren, worden zij uit elkander genomen. Elke brug heeft haren kommandant, die een paar honderd arbeidslieden tot zijne hulp onder zich heeft. De stukken worden vaneengescheiden, en, door den stroom voortgestuwd, leggen zij zich aan den oever in de haven. In den tusschentijd wordt de gemeenschap tusschen de eilanden alleen met schuiten onderhouden. Zoodra het ijs der *Neva* vastait, worden de bruggen weder zamengevoegd en in orde gebragt; want daar de *Neva* gewoonlijk eene zeer ruwe en ongemakkelijke ijsvlakte heeft, zoo zoekt ook gedurende den winter alles gaarne de bruggen, en doet dit vooral, wanneer, tegen het eind van het koude saizoen, het ijs onveilig begint te worden. Evenwel vormen zich ook, nevens de houten bruggen, over de woestijn van het rivier-ijs, menigvuldige paden en wegen, die zich in alle rigtingen kruisen.

In het voorjaar rijdt en gaat alles nog zoo lang mogelijk over de bruggen, tot dat het geschut der vesting het oogenblik van het losgaan der rivier verkondigt, en de bruggenkommandanten met hunne behendige manschap dezelve doen verdwijnen. Ten einde de pontons zich gemakkelijk en zonder gevaar in de rivier mogten kunnen bewegen, heeft men reeds verscheidene dagen te voren het water onder de bruggen van ijs vrijgehouden. Zoodra het afkomend ijs voorbij is, worden de bruggen weder opgeslagen; doch elk schotsenkorps, hetwelk op het eerste volgt, doet ze op nieuw verdwijnen. Het verlangen der onderscheidene stadswijken naar eene gemakkelijke en veilige gemeenschap is zoo groot, dat men elk oogenblik, waarin de ijsgang ophoudt, terstond waarneemt; en ofschoon het leggen der *Isaks-brug*, bij voorbeeld, aan arbeidsloon enz. telkens verscheidene honderd roebels kost, zoo heeft zich echter reeds het geval opgedaan, dat zij in éénen dag twee-, ja driemaal afgebroken en weder opgeslagen is, en in één voorjaar moet zij zelfs drieëntwintigmaal uit elkander genomen en weder ineengevoegd zijn.

De behendigheid en stoutheid der werklieden bij deze verrigtingen, de ijver en werkzaamheid der brugkommanden-

Digitized by Google

ten, de van nabij dreigende ijsschotsen, de bruggen zelve bij het afdrijven op de rivier, en allerlei kleine daarbij gebeurende voorvallen, leveren een hoogst belangrijk schouwspel. Nogtans heeft hierbij somwijlen ook wel iets menschelijks plaats. Zoo geraakte in het voorjaar van 1836 de *Izaksbrug*, de gewigtigste van alle, onverwacht op strand. Sommigen zeiden, dat gedurende den nacht de wind onverwacht oost geloopen was, en het zoo hevig gestormd had, dat het *Neva*-water daardoor in zee gejaagd en dus de noodige diepte verloren gegaan was. Anderen meenden, dat de brugkommandant door de pachters der schuitenveerders omgekocht was, om opzettelijk de brug te doen stranden, opdat het schuitenveer hun des te meer mogt opbrengen. Wat hiervan zij, de brug bleef acht dagen lang op strand zitten, de schuitenpachters wonnen ontzettend veel gelds, en de kommandant was langen tijd in gevaar van proces en arrest, tot dat er op eenmaal van den Policieminister een beslissend bevel kwam. Nu zag men plotseling driehonderd man tot aan den hals toe in het water, palen, boomen, breekijzers werden aan de pontons gezet, en krakend en krassend, buigend en brekend werd de brug met een hoerah uit het moeras geheven, en zweefde over het vlak der rivier naar hare oude ligplaats terug.

Men kan denken, dat op deze wijs aan de stad *Petersburg* hare houten bruggen niet goedkoop te staan komen. Het gedurig in en uit elkander nemen doet de naden gapen; het pas gevelde hout, hetwelk tot den bouw der brug genomen wordt, draagt reeds van den beginne de kiem van een snel bederf in zich; het onophoudelijke jagen der rijtuigen slijt de bevloering zoo geweldig af, dat zij aanhoudend met eene dikke laag houtsplinters overdekt is, en dus heeft de *Izaksbrug* alleen, gedurende den korten tijd dat zij bestaan heeft, misschien reeds meer gekost, dan, bij voorbeeld, de massive *Dresdensche* brug in de meer dan driehonderd jaren van haar aanwezen.

Daar natuurlijk de onderscheidene deelen der stad, gedurende den tijd, dat zich de armen der rivier zonder bruggen of ander middel van overtogt bevinden, in geenen zeer behagelijken toestand geraken, (het groote, zoo innig verbondene geheel der stad scheidt zich alsdan eigenlijk in even zoo vele afzonderlijke stedekens, als er eilanden zijn; bloedverwanten vernemen dagen lang niets van hunne aan

Digitized by Google

de overzijde der rivier wonende verwanten; de regeringsbeambten, die uit het middelpunt geene bevelen ontvangen kunnen, moeten op eigen gezag en verantwoordelijkheid handelen; de handelshuizen kunnen elkander onderling geene berigten mededeelen; de onderwijzers komen niet op de scholen; de *Iswoschtschiks* of voerlieden kunnen slechts in eene beperkte ruimte rondrijden; de gezelschappen in de afgelegene eilanden zijn schaars bezocht; kortom elk smacht naar verlossing) — zoo zoekt men dan ook zoo wel in den herfst de nog door hare jongheid als in de lente de reeds van ouderdom zwakke ijskorst op alle mogelijke wijzen te versterken en te benuttigen. Naauwelijks staat het rivierijs, of er worden, in onderscheidene rigtingen, over dien nog doorbuigenden watervloer stroowegen gelegd, en in het voorjaar maakt men kleine van planken getimmerde paden over de verweerde schotsen, of legt ook alleen losse planken nevens elkander, om het gevaar van het doorzinken te verminderen. Eerst wanneer alles onveilig geworden is, wordt de overgang ook over die bruggen-surrogaten verboden. Alsdan staan overal aan den waterkant policie-soldaten, om te beletten, dat iemand zich op de rivier wage. Desniettemin, daar somtijds de berigten, die naar de overzijde gebragt moeten worden, van groot gewigt zijn, en het beloofde loón daarom aanmerkelijk is, ziet men menigen behendigen *Muschik*, tot groote verlustiging van het publiek, trots policie en *ijsgang*, den overtogt ondernemen; en niet zelden gelukt het hun, om, met eene plank gewapend, welke zij van de eene drijvende schots op de andere werpen, het levensgevaar op den stroom en den stok van den aan den oever op hen wachtenden gendarme te ontgaan. Overigens verslinden op deze wijs de onderscheidene takken der *Neva* jaarlijks hun bepaald aantal slagtoffers, en het is als waarschijnlijk aan te nemen, dat bij geene stad zoo veel menschen in het water omkomen, als bij *Petersburg*.

De gedachte, dat ook deze schoone, jeugdige stad, met al hare grootsche bouwwerken, eenen misschien kort op handen zijnde ondergang gewijd is, is verschrikkelijk. Er zijn vele steden, voor welke eene gedeeltelijke vernieling als eene weldaad te beschouwen zou zijn; maar in het overal nieuwe en vrolijke *Petersburg* is alle vernieling door natuur- of menschen-geweld slechts te beklagen, en evenwel wordt het aanhoudend door zoo verderfelijke krachten bedreigd,

Digitized by Google

dat men wel zeggen mag, dat het op eenen gevaarlijker bodem staat dan misschien eenige stad ter wereld.

De *Finsche* golf strekt zich, in hare grootste lengte, van *Petersburg* regtstreeks naar het westen, uit welk punt de hevigste stormen waaijen. Deze drijven alzoo natuurlijk de gansche watermagt der zee op de stad aan. Ware nu in hare nabijheid de zeeboezem wijd, en breidde hij zich ter wederzijde breed uit, zoo zou zij er nog, vergelijkenderwijs, misschien weinig van ondervinden. Ongelukkig echter loopt de golf van *Finland* naar den kant van *Petersburg*, hetwelk aan hare uiterste spits gelegen is, gedurig naauwer toe, zoodat eindelijk haar water als in een' engen zak, den *Kroonstadschen* boezem, gevangen en opeengedrongen wordt. Daarbij komt nog, dat de *Neva* juist hier, van het oosten naar het westen stroomende, zich in zee stort, en hare wateren aan de van het westen komende zeebaren regtstreeks te gemoet werpt.

De eilanden van den *Neva-Delta*, op welke *Petersburgs* paleizen hunnen grondslag hebben, zijn uiterst laag en effen. Met hunne zeewaarts gekeerde onbewoonde einden verliezen zij zich allengskens tot op en onder den waterspiegel, en zelfs de afgelegenste en hoogste, meest met huizen opgevulde deelen der stad liggen slechts 12 tot 14 voet boven het gewone peil der zee. Vijftien voet rijzing van het water is dus genoeg om geheel *Petersburg* te doen onderloopen, en steeg het tot 30 of 40 voet, dan verdronk geheel de stad. De inwoners zweven dus aanhoudend tusschen leven en dood, en zijn geene vierentwintig uren zeker, dat zij niet alle vijfmaal honderdduizend te gelijk in het kille watergraf verzwolgen zullen worden.

Hiertoe is niets anders noodig, dan dat eens in het voorjaar een geweldige westewind juist met den hoogsten waterstand en den ijsgang zamenloope. Alsdan zouden de groote massa's van het zeeijs landwaarts indringen, en de rivier met hare schotsen hun te gemoet stroomen. De reuzenworsteling dezer natuurkrachten zou al de kasteelen en bevestigingen der wonderstad ligtelijk met den grond gelijk maken, en zoude zij met al hare bedelaars en Vorsten in de golven omkomen, gelijk PHARAO met zijne benden in de *Roode Zee*. Bijna durft men er niet eens zoo ligtvaardig over spreken; want het gevaar dreigt van te nabij, en menigen *Petersburger* klopt bij de bloote gedachte daaraan het hart. Hunne eenige

Digitized by Google

hoop grondt zich daarop, dat de drie omstandigheden, welke tot bewerking van hunnen alsdan onvermijdelijken ondergang vereischt worden, ijsgang namelijk, hoog water en westewind, niet alle op eenmaal in hetzelfde tijdstip zullen zamenloopen. Gelukkigerwijs zijn er 64 windstreken in de kompasroos, en wanneer het hoog water is, zal, denkt men, juist niet een eigenzinnige westewind aan hetzelve den uitgang stoppen; een wegbanende oost- of zuidewind zal aan het overtollige nog wel ter regter tijd eene gemakkelijke afstrooming verschaffen, en zelfs al blies, bij hoog water, de wind uit het westen, zoo zou dan waarschijnlijk het ijs zich wel een tijdlang houden, tot dat de wind naar het noorden omliep.

Met dat al is het ontegenzeggelijk, dat in het voorjaar menigmaal aanhoudende westewinden heerschen, en dat er niet zelden op de *Neva* en in de *Finsche* golf eene opbreking van het ijs plaats heeft, waarbij de schotsen nog sterk genoeg zijn om de uiterste bezorgdheid te wekken. Hadden de vroegere *Finsche* bewoners van den *Neva-Delta* slechts waarnemingen gemaakt en aangeteekend, zoo zou de waarschijnlijkheidsrekening wel leeren, hoe vele malen in een tiental, laat het zijn in een honderdtal eeuwen, al die omstandigheden in een en hetzelfde tijdstip moeten zamenkomen. Kortom, wij hebben ons niet te verwonderen, wanneer wij den eenen of anderen dag uit de nieuwspapieren vernemen, dat *Petersburg*, hetwelk als eene schitterende ster uit de *Finsche* moerassen is opgegaan, even plotseling, als een dwaallicht, daarin is uitgeblusch. God behoede het!

Menschenhoede is hier geheel en al krachteloos. Hoe weinig aan het ondernemende *Rusland* ook onmogelijk schijnt, zoo kan het er toch niet aan denken, vader Oceaan binnen dijken te besluiten, of aan de Riviergoden andere wegen te willen banen (*); en ofschoon er zeker hier en daar van afleidingskanalen en van schutdammen gesproken is, zoo heeft men echter, het vruchtelooze van zulk eenen arbeid wel inziende, nog niets van dien aard ondernomen, en *Petersburg* ligt volkomen open en weerloos, prijs gegeven aan den

(*) En waarom niet? Heeft *Nederland* minder gedaan? Is al, in sommige opzigten, misschien, de plaatselijke ligging ongunstiger, de krachten des rijks zijn oneindig grooter, en de menschelijke wetenschap verder gevorderd. *Vert.*

Digitized by Google

grilligen moedwil der golven. Daar de stad elk oogenblik het vernielende water verwachten kan, even als elke andere stad het verterende vuur, (in verscheidene stadswijken zijn de overstroomingen zoo menigvuldig en komen zoo onverhoeds, dat men dikwijls, wanneer men des avonds uit een gezelschap terug wil keeren, indien middelerwijl de wind is omgeloopen, de straten onder water vindt en niet naar huis kan komen) zoo zijn er te *Petersburg* schikkingen gemaakt, om de inwoners snel van het gevaar, dat hen bedreigt, te onderrigten, ten einde ieder al wat mogelijk is doen kunne, om zich en de zijnen te redden. Wanneer, bij aanhoudenden westewind, het zeewater in de *Neva* dringt, en de uiterste punten der eilanden onder water geraken, zoo wordt op de Admiraliteit een kanonschot gelost en van alle torens de watervlaggen uitgestoken, ten teeken dat de stad door de *Neretden* in staat van beleg gesteld is. Dit kanonschot wordt, zoo lang deze toestand duurt, alle uren herhaald. Rijst het water hooger, en overdekt het de benedendeelen der eilanden, alsdan volgen de seinschoten van het alarmkanon elkander alle vierendeel uurs. Stijgt het nog hooger, en sluipt het in de stad zelve, dan buldert het geschut alle vijf minuten, en roept eindelijk, wanneer het water nog verder gaat, met elke minuut herhaalden noodklank, de hulp van schuiten en schepen in.

De nood en ellende, welke eene overstrooming te *Petersburg* veroorzaakt en na zich sleept, is onbeschrijfelijk. Ieders mond is nog vol van de treurtooneelen en het lijden, hetwelk de groote watersnood van den 17 November 1824 te weeg gebragt heeft. (*) Hij was de zwaarste, welke de stad nog beleefd had. Het kwam zeer bedaard en schijnbaar gevaarloos aanvloeijen, gelijk zulks bij alle *Petersburger* overstroomingen, daar hier geene dijkbreuken gebeuren kunnen, het geval is, en vele lieden, die, in afgelegenen stadswijken, het alarmkanon niet gehoord hadden, verwonderden zich, zonder nog veel kwaads te vermoeden, over het heldere water, hetwelk zij in de straten zagen blinken. Duizenden lieten zich door hetzelve in hunne bezigheden niet storen, maar reden of gingen er frisch door henen, en honderden hebben dit gebrek aan ergdenkendheid met den

(*) Ook in 1726, 1752 en 1777 hadden zeer hooge en zeer vernielende waterstanden plaats.

Digitized by Google

dood bekocht. Door eenen hevigen westewind voortgezweept, rees het water gedurig sterker, en schoot eindelijk pijlsnel door de straten, hief alle equipaadjen en ander rijtuig, die het op zijnen weg vond, op, stortte zich door de vensters in alle kelders, kluizen en benedenverdiepingen der woningen, en brak in geweldige stroomen uit de openingen der groote riolen naar boven. Den grootsten nood leden *Basilius-eiland* en de *Petersburger zijde*, op welk laatste eiland vele geringe lieden in niet zeer hechte huizen wonen. Vele dier houten woningen werden door het water zacht en onbeschadigd opgetild, en dreven met derzelver bewoners in de straten rond. De rijtuigen, van welke koetsiers en passagiers hier en daar de eerste de beste door het water nog niet bereikte hoogten beklommen hadden, en voor welke de paarden, die zich in derzelver tuig niet vrij bewegen konden, meestal ellendig om het leven kwamen, verzamelden zich bij dozijnen op de boerenwerven. Al de boomen der stadspleinen zaten zoo vol menschen als anders van musschen. Het water steeg tegen den avond zoo hoog en de wind werd zoo sterk, dat men alle oogenblikken vreesde, dat de oorlogschepen zich losrukken en in de huizenrijen zouden inbreken. Het ongeluk had des te verderfelijker uitwerkselen, daar niemand het voor zoo erg gehouden had, vermits het water, zonder bruisen of woeden, als op wollen sokken de stad bekropen had. Het noodlottigst waren deszelfs aanvankelijk onzigtbare werkingen, als ook de daaruit naderhand voortkomende gevolgen. Zeer vele huizen storteden eerst den volgenden dag in, toen de wateren reeds weder binnen derzelver bed teruggekeerd waren, even gelijk oude zwakkelijke zieken, die na het doorstaan des aanvals bezwijken. Uit de meeste gebouwen was de vochtigheid, welke zij ingezogen hadden, niet weder te verbannen. De bewoners zegen op het krankbed, en moorddadige ziekten heerschten nog weken lang in onderscheidene deelen der stad.

De nacht vooral was schrikkelijk, daar het water tot den avond toe nog altijd bleef rijzen, en er, bij de vreeselijke donkerheid, ingeval het aanhoudend steeg, geen uitweg van redding over scheen te zijn. Duizenden van huisgezinnen, welker leden in onderscheidene deelen der stad verstrooid waren, bragten dien nacht in de grootste bezorgdheid en onder de vurigste angstgebeden door. De

Digitized by Google

schriktooneelen onder het halve millioen der *Petersburger* bevolking zijn in dezen nacht ontzettend, maar sommige ook kluchtig geweest. Nog tegenwoordig is eene menigte van deels grappige, deels treurige anecdoten omtrent dezen zoo schrikkelijken dag te *Petersburg* in omloop.

Een tuinman verhaalde mij, hoe hij, op eenen boom aan het snoeijen zijnde, het snelle rijzen van het water niet terstond bemerkt had, en vervolgens gedwongen was geweest, tot lijfsbehoud, op het dak van een klein tuinhuis te klimmen. Op hetzelve had zich echter ook allengskens zoo groot een aantal rotten en muizen verzameld, dat hij in ernst beducht geweest was, door deze dieren, wanneer de honger hen zou geprangd hebben, gebeten te worden.

Desgelijks vertelde mij een koopman, hoe hij, uit het venster zijner tweede verdieping kijkende, zag, dat drie, op het afgebroken stuk van een' bruggevloer gevlugte menschen, naar zijn huis dreven en aan de vensters zijner eerste verdieping strandden. Daar zij in hunnen angst, om redding smeekende, de handen naar hem uitstrekten, had hij snel een touw naar beneden geworpen, en, met hulp van zijnen bediende, den een' na den anderen opgeheschen. De eerste, dien zij optrokken, was een sidderende *Jood*, de tweede een langbaardige *Grieksch-Christelijke Rus*, en de derde een kaalkoppige *Mahomedaansche Tartaar*. Hij, de Protestant, had deze allen vervolgens, nadat zij hunne onderscheidene door en door natte nationale kleederen hadden afgelegd, in zijne Fransche fracs en fijn Londensch linnen gestoken, en hierop met hen, zijne dankbare vrienden, een regt Christelijk en verkwikkend avondeten genuttigd.

Men wil, dat aan bedorven waren, vernielde huizen, verbrijzelde meubelen, uitgespoelde bestrating, ingestorte trottoirs enz., deze watersnood de stad meer dan honderd millioenen, en aan middellijk of onmiddellijk door denzelven omgekomene menschen verscheidene duizenden verloren heeft. In al de straten heeft men de hoogte van den vloed door eene aan de huizen getrokken streep, met bijvoeging van den datum, doen aanteekenen. Elke duim, dien men deze strepen hooger zou hebben moeten zetten, zou de stad een paar millioenen meer gekost en een honderdtal huisgezinnen meer in rouw gedompeld hebben.

Het *Neva*-water behoort tot de zuiverste en onvermengdste rivierwateren, die er zijn. Het is aan den mond van den

Digitized by Google

stroom nog even helder als aan deszelfs oorsprong. Men weet echter, dat deszelfs gebruik in den beginne (even als dat van het veel minder reine *Maas*-water) eigenaardige werkingen oefent; waarom dan ook pas aangekomenen het niet anders drinken, dan vermengd met wijn of rum. Doch spoedig gewent men er zich aan, en erkent het dan voor eenen zoo heerlijken drank, dat men daaraan boven alle ander water de voorkeur geeft. De *Petersburgers* wenschen zich steeds, wanneer zij van lange reizen terugkomen, geluk, dat zij weder *Neva*-water drinken kunnen; en hoe menigmaal mag niet wel reeds een aldus in den kring der zijnen wederkeerende verwelkomd geworden zijn, gelijk ik het eenmaal door eenen geïmproviseerden redenaar doen zag, met eenen beker *Neva*-water in de hand. Keizer ALEXANDER liet, gelijk men mij verzekerd heeft, op zijne reizen gewoonlijk het *Neva*-water, op flesschen bewaard, medevoeren. Tot het zetten van thee en koffij leent het zich voortreffelijk, en met gerstensap aangezet, als bier, gaat het door geheel het rijk. Tot wasschen is het mede overheerlijk geschikt, en de hier wonende *Engelschen* zijn onuitputtelijk in deszelfs lof, van wege de goede eigenschappen, welke het aan hun linnen bijzet.

Behalve het groote, door de natuur gebouwde aquaduct der *Neva*, heeft echter ook de stad niet een eenig waterwerk, geene bruikbare bron, ja zelfs geenen put, niet eens buizen om het *Neva*-water naar de huizen te leiden, en menige stadswijk zou zeker met blijdschap eenen geheelen, haar niet zeer gelegen *Neva*-arm voor een paar putten verruilen willen, welke haar nader ter hand waren. De bronnen, die op het gebied der stad opwellen, leveren een niet drinkbaar water en zijn zoogenaamde *tschornije rätschki* (zwartbeken), en even zoo is al het water, hetwelk men door het graven van putten zou kunnen erlangen, niets anders dan *Neva*-water, hetwelk door het veen des bovengronds heenzijpelt en daardoor geelachtig gekleurd wordt.

Al het water, hetwelk de stad noodig heeft, moet derhalve uit de *Neva* geschept worden. Hiertoe is er in elke huishouding een watervat, hetwelk door een opzettelijk daartoe aangenomen waterputter bediend wordt. Hij en zijn klein voertuig met een paard hebben gewoonlijk den geheelen dag door genoeg te doen met water aan te voeren. De armen zenden eenigen hunner eenvoudiglijk naar den oever der

Digitized by Google

Neva, waar zij, met emmers, die aan lange stokken gehecht zijn, het water, zoo ver zij van den oever reiken kunnen, tot hun gebruik scheppen. Ten dienste der meer gegoeden zijn er kleine huisjes, waar het water uit de rivier wordt opgepompt. Evenwel is men in het voorjaar, wanneer, tijdens het smelten der sneeuw, uit alle straten beken van morsig water in de *Neva* loopen, bij de meeste huishouders in geene geringe verlegenheid, vermits de zuigbuizen dier pompen te nabij aan den oever liggen, en alsdan juist niet het zuiverste water opbrengen. Des winters worden vele schepgaten in het ijs der rivier gehakt, en in derzelver nabijheid ook troggen, tot het drenken der paarden, uit ijs vervaardigd. De waterscheppers, met hun eenspannig voertuig en hunne druipende en spattende vaten, behooren derhalve tot de vaste straatfiguren van *Petersburg*. Aanhoudend ziet men hen, in lange treinen, aan de schepplaatsen post vatten. Zoo kan men dan ook begrijpen, dat er te *Petersburg* nog veel te doen blijft, om de stedelijke inrigting te vervolkomenen, en voorzeker kon, door het daarstellen van eenig waterwerk, hetwelk de geheele stad op eene betere wijs van deze eerste levensbenoodigdheid voorzag, een Keizer zich te haren opzigte allerverdienstelijkst maken.

Het wasschen is in de *Duitsche* steden een werk, hetwelk niet dan in het binnenste der huizen of op derzelver opene plaatsen geschiedt, en men ziet hoogstens alleen nog op eenig idyllisch schilderstuk vrouwen, onmiddellijk aan de rivier, in de vrije natuur, met wasschen bezig. In *Rusland* daarentegen kent men bijna geen ander wasschen, dan hetgeen aan de rivier plaats heeft, en zelfs in de residentie komen overal de vrouwen, gelijk eertijds de *Pheacische* Prinses NAUSIKAÄ met haar gevolg en hare fraaije lijnwaadweefsels, naar de woning der Nimfen gereden, om van dezelve nieuwen glans en nieuwe frischheid ten geschenke te erlangen. Op alle grachten der stad en aan de oevers van al de armen der rivier zijn hiertoe opzettelijk ingerigte vlotten gebouwd. Midden in deze vlotten zijn openingen, waarin zij het linnen werpen, en rondom loopen gangen van gemeenschap. De geheele waschverrigting bestaat eenigelijk daarin, dat zij het linnengoed aanhoudend nat maken en met een glad stuk hout weder uitkloppen. Deze wijs van wasschen ontmoet men bij alle *Slavische* volken, van *Petersburg* tot *Macedonië*. Zelfs des winters, wanneer zij de openingen der vlotten vrij van

Digitized by Google

ijs houden, hebben deze tegen de koude geharde vrouwen geene andere waschmanier, en bemerkt men niet, dat eenige graad van koude haar hare werkzaamheid doet staken. Onophoudelijk met haren arbeid bezig, en hoezeer van top tot teen met ijs overkorst, komt het haar zelfs niet in den zin, eene enkele zucht of klagt over de strengheid van het jaargetijde te doen hooren. Echter vergenoegen niet al de zoo weelderige *Petersburgers* zich met deze niet zeer verfijnde waschwijze. Ja zelfs drijft menigeen de keurigheid in dezen zooverre, van te beweren, dat in geheel *Petersburg* geene vrouw in staat is een hemd wit te wasschen; waarom zij dan ook hun vuil linnen alle veertien dagen regelmatig naar *Londen* zenden, ten einde van daar elken zaturdag het noodige, zorgvuldig gereinigd en gebleekt, terug te bekomen.

Nog meer, dan de van waschvrouwen wemelende vlotten, trekken de aandacht der vreemdelingen, op de grachten en riviertakken, de daarop drijvende vischkramen, of zoogenaamde *Ssadoks*. Alles, wat het vangen, bewaren en verkoopen van visch betreft, is bij de *Russen*, die zich op dit vak uitmuntend verstaan, voorbeeldig ingerigt, en met name zijn dit deze overal door *Petersburg* verspreide *Ssadoks*. Het zijn zeer aardige, fraai geschilderde en sierlijk gevormde houten huisjes, bijna gelijk aan de *Hamburgsche* koepeltjes langs de *Elbe* en *Alster*. Zij drijven op vlotten, liggen bij den oever voor anker, en hebben met den wal gemeenschap door middel eener brug. Inwendig hebben zij eene ruimte, waar de gezouten en gerookte visch opgehangen is, op de wijs der hammen en worsten in de huizen van het *Westfaalsche* landvolk. Midden tusschen dien visch ziet men, als beschermers der inrigting, een paar groote heiligenbeelden, met brandende lampen voor dezelve, even als ware het huisje de tempel der stroomgodin, waarin de visschen als offeranden voor haar opgehangen waren. Behalve zouten en rooken, hebben de *Russen* nog eene wijs om den visch te bewaren, welke wij niet kennen — te weten het laten bevriezen. Ten gevolge hiervan staan er des winters groote bakken, als onze meelbakken, ten toon, gevuld met stijf bevroren visch, met nawaggen, *Archangelsche* haringen, de zoo lekkere *Ierschtschis* uit het meer *Ladoga*, enz. Ter wederzijde der beschrevene ruimte ziet men een paar nette vertrekjes voor het volk van den *Ssadok*, en een derde voor de gasten, die hier gaarne versche kaviaar komen eten. Achter

Digitized by Google

het huisje, onder water, zijn de groote vischkaren voor den levenden visch, van welken steeds een ongemeene overvloed voorhanden is, daar de *Russen* met opzigt tot visch groote lekkerbekken zijn en ze liefst bijna nog levend in den ketel doen. Met levenden visch wordt verregaande weelde gedreven, en vindt men hier, in de bewaarplaatsen op de *Neva* bij voorbeeld, ook eene menigte vischsoorten uit de *Wolga*, die met ontzettende kosten herwaarts gebragt worden. De *Sterlets*, die dood voor 30 à 40 roebels te krijgen zijn, kosten levend van 100 tot 300 roebels, en vinden desniettemin koopers, welke er trotsch op zijn, dezelve kort vóór het eten nog levend aan hunne gasten te kunnen vertoonen.

De *Neva* is midden in de stad een werst (een kwartier uurs) breed, en, de groote kromningen medegerekend, ruim drie *Duitsche* mijlen lang. Men kan zich dus verbeelden, welk eene woeste vertooning des winters hare oppervlakte, bij zoo onregelmatig bevriezen, als hier gewoonlijk plaats heeft, moet opleveren. Alsdan kan men hier, bij nacht, midden in de stad togten doen, op welke men zich even verlaten zou wanen, als op de eenzaamste meren van *Finland*. De kaarsen in de huizen schemeren slechts uit de verte, maneschijn en noorderlicht moeten u den weg wijzen, en uwe rigting moet gij naar de sterren nemen. In welk een' kwaden naam dan ook des winters deze nachttogten op het ijs staan — diefstal toch en moord gebeuren hier het menigvuldigst — en hoe gaarne men dezelve vermijdt, laat zich ligt begrijpen.

In den zomer verandert alles, wanneer scheepstogtjes op de *Neva* een der aangenaamste en meest geliefkoosde stadvermaken zijn. De heerlijke stroom, welks oppervlakte in den winter als 't ware verbleekt, omgeeft dan de schoonste deelen der stad met den naam van schitterend zilver. De nachten zijn warm en bijzonder helder, en de *Petersburgers*, die met prachtige sledevaarten minder ophebben dan wij, omdat de slede bij hen meer een voorwerp van levensbehoefte dan van weelde is, gelijk bij ons, geven zich alsdan met des te meer wellust aan het vermaak van het gondelvaren over, daar hetzelve hun slechts gedurende eenen korten tijd gegund is. In de zoo schoone en warme maanden *Junij* en *Julij* zijn de *Neva*-armen dag en nacht met roeijende en zeilende grootere en kleinere schepen en gondels bezaaid, die onophoudelijk aan oog en oor de bekoorlijkste

Digitized by Google

voorwerpen leveren; ja alles, wat *Venetië* met deszelfs kanalen en derzelver gondels tooverachtigs hebben mag, is van geene beduidenis, vergeleken met de schilderachtige levendigheid, die zich hier in het alsdan zoo verkwikkelijk warme noorden ontwikkelt. Men verbeelde zich eenen dampkring, van de streelendste zephyrs doorsuisd, zoel en mild, zonder dat de pijlen van den Zonnegod lastig vallen; eenen nacht, als door tooverglans verlicht, in welken niets zich verbergt, niets sluimert, noch de kweelende vogels, noch de bedrijvige menschen, noch de overal zigtbare planten, wier kleuren niet verbleeken, kortom een' nacht met al de bekoorlijkheden der nachten en toch met al de gerijfelijkheden der dagen, even alsof de heldere frissche dag zich den prachtigen mantel van den nacht om de schouderen gehangen had; eenen stroom, die zich nu eens, al dartelende, in eene menigte armen verdeelt, en dan weder, in uitgestrekten waterplas vereenigd, zacht, helder en majestueus daarheenen stroomt; hierbij eenen archipel van eilanden, welker eene helft met prachtige paleizen bezaaid is, terwijl de andere zich versiert met wonderliefelijke tuinen, smaakvolle koepels en weelderige hermitaadjes; dan, kort voor de stadspoorten, de wijde zee, waarin de zes monden der rivier hunne stroomkruik uitstorten. Dit alles verbeelde men zich nu verlevendigd door duizende gondels en scheepjes; zeilkundige *Engelschen*, trotsch op hunne meerderheid in het besturen hunner sierlijke barken, die al wat rondom hen zweeft voorbijstreven; *Duitsche* burgers met hunne gezinnen, zich aan dit nachtvermaak overgevende, om de zorgen van den dag te vergeten; *Ruslands* volk, hetwelk zijne welluidende nationale liederen over de watervlakte trillen laat; de rijken en voornamen des lands, omstuwd van hunne lijfeigenen, die het tooverachtige horenmuzijk doen weêrgalmen; matrozen en scheepsvolk aller zeevarende natiën, zich verbazende over het wonder dezer glansrijke nachten. Dit alles stelle men zich levendig voor den geest, of ook neme men plaats in eene der fraaije booten, omvare eilanden en eilandjes, en men zal moeten erkennen, dat er vruchteloos op den aardbol eene andere stad gezocht zou worden, die iets zou kunnen verschaffen, hetgeen de vergelijking zou kunnen doorstaan met het bekoorlijke van deze zomernachtvaarten op de *Neva* te *Petersburg*.

Digitized by Google

IETS OVER DE HULDE EN VEREERING, SHAKSPEARE NA ZIJNEN DOOD TOEGEBRAGT.

Onder de, ook bij den *Nederlander*, met roem bekende dramatische Dichters behoort voorzeker de Lievelingsdichter der *Britsche* Natie, WILLIAM SHAKSPEARE, die, te *Stratford*, in het Graafschap *Warwick*, in 1564 geboren, aldaar op den verjaardag zijner geboorte, den 23 April 1616, overleed.

Zij ons al weinig met zekerheid van zijnen kindschen leeftijd bekend, meer weten wij van zijn voortreffelijk genie, waaraan het *Engelsche* tooneel, en door vertalingen ook eenigzins het *Nederduitsche*, vele schoone lettervruchten te danken heeft. Hoezeer zijn naam en letterkundige roem bij zijne natie in achting en aanzien is gebleven, moge de eerbied en hulde getuigen, die men niet alleen, lang na zijn overlijden, aan herinneringen, zijne kindsche jaren betreffende, toebragt, maar die men niet minder, ter gelegenheid van een jubelfeest te zijner eere, onder het bestuur van den beroemden GARRICK gevierd, aan den dag legde; en hoe verschillend het oordeel ook over een genie als SHAKSPEARE wezen moge, zoo zelfs, dat een VOLTAIRE van hem zeide: *Il n'y a point de singe en Afrique, point de babouin, qui n'ait plus de gout que* SHAKSPEARE, SHAKSPEARE is voor zijne natie bijna een Heilige; en men mag wel zeggen, wat wij eens elders lazen: »het grootste gedeelte der *Britsche* jeugd kent hem eerder dan hun a. b. c."

Iets van de vereering, SHAKSPEARE na zijnen dood te beurt gevallen, mede te deelen, is het doel van dit schrijven, dat welligt niet ongevallig zijn zal aan hen, die een HAMLET, OTHELLO, een *Koning* LEAR, een ROMEO *en* JULIA en andere meesterstukken van dien Dichter met belangstelling lazen of zagen opvoeren.

Wat de hulde betreft, die men aan herinneringen uit zijnen kinderlijken leeftijd betoonde, diene het navolgende:

SHAKSPEARE had als kind een moerbeziënboom voor de ouderlijke woning geplant, zich den zaligen tijd voorstellende van in den ouderdom onder denzelven te zullen rusten: jaren na zijn overlijden kwam het huis in handen van een' geestelijke, die, zich weinig bekommerende over den

Digitized by Google

roem en de hoogachting, die de geliefde Dichter bij zijne natie verworven had, dezen boom liet omhakken. Naauwelijks was de nedervelling van het kostelijke kleinood vernomen, of de man haalde zich de algemeene verontwaardiging van het geheele oord op den hals; terwijl de ontevredenheid; ja de woede des volks zoo groot werd, dat hij, wilde hij zich niet aan de grofste beleedigingen en grootste gevaren blootstellen, verpligt was de plaats te verlaten, en den moed niet had, om er immer terug te durven keeren. Men vindt aangeteekend, dat de moerbeziënboom door een' ebbenhout-werker werd gekocht, die daarvan theelepeltjes, inktkokers en tabaksdoozen vervaardigde, welke als 't ware tegen goud werden verkocht.

Wat SHAKSPEARE's jubilé betreft, dienaangaande wordt ons het volgende vermeld.

Toen GARRICK het eerst op het denkbeeld kwam, om een jubel ter eêre van den onsterfelijken Dichter te doen plaats hebben, koesterde ieder *Engelschman* reeds zeer hooge gedachten van de wijze, waarop het zoude worden gevierd. Het doel was voorzeker edel, en, in spijt van alles wat afgunst en boosaardigheid ook aanwendden, om hetzelve in een bespottelijk daglicht te plaatsen of te doen mislukken, de uitvoering bleef bepaald. De voornaamste personen van rang en talenten in de letterkundige wereld stemden het toe, dat men geene gelegenheid tot het houden eener feestviering immer beter kon aangrijpen, dan wanneer men den tol van hulde en erkentenis wilde brengen aan de nagedachtenis van zulk een sieraad des geheelen vaderlands, als de onnavolgbare SHAKSPEARE was.

In de lente en den zomer van 1769 werden in zijne geboorteplaats reeds een aantal toebereidselen tot de viering van het aangekondigde jubel gemaakt. Een zeer ruim en prachtig, achthoekig amphitheater werd in de nabijheid van de rivier *Avon* opgeslagen; geschikt om een duizendtal aanschouwers te bevatten.

Aan den oever van de *Avon* werden dertig kanonnen (zestien tweeëndertig ponders en geschut van ander kaliber) geplaatst, om, bij den aanvang van het jubel en gedurende de viering van hetzelve, te kunnen vuren; terwijl eene ontelbare hoeveelheid vuurwerken en een aantal verschillend gekleurde lampions voor de illuminatie, ter veraangenaming

Digitized by Google

der feestelingen en tot opluistering der plegtige gelegenheid, met wagens van *London* werden afgezonden.

Eene sierlijke vlag, welke van de schoonste kleuren schitterde, was tot dat einde te *Coventry* vervaardigd en werd de jubelvaan genoemd.

Door Mr. WESTWOOD van *Birmingham* werd eene medaille te dezer gelegenheid in koper, zilver en goud geslagen. Aan de eene zijde prijkt zij met een zeer goed gelijkend afbeeldsel van SHAKSPEARE, met de woorden uit zijnen HAMLET: »*We shall not look upon his like again.*" — Aan de keerzijde: »*Jubilée at Stratford, in honour and to the memory of* SHAKSPEARE. Sept. 1769."

De aanvang van het feest werd, des Woensdags, den 6 September 1769, des morgens ten vijf ure, door het gebulder van het geschut, bekend gemaakt; waarna onmiddellijk door een aantal vrouwen en meisjes, eigenaardig gekleed en opgetooid, en eenige jonge lieden, allen behoorende aan het tooneel, het volgende lied, begeleid door hobo's, fluiten, clarinetten, guitars en andere muzijkinstrumenten, gezongen werd, waarvan onze vertaling dus luidt:

»De vreugd rijz' met den dageraad,
En brenge aan SHAKSPEARE eer;
De zon zie met een blij gelaat
Op 't vrolijk jubel neêr!

»Haar blozend licht vereer' zijn' naam;
Hier voegt geen sombre toon;
Geen afgunst doov' de stem der faam:
Aan SHAKSPEARE zij de kroon!"

Eene zamengevloeide menigte werd op dit, door GARRICK vervaardigde, gezang onthaald. Geheel de stad, als 't ware, door de uitvoering ontwaakt zijnde, vergaderde de optogt tegen acht ure in eene der voornaamste straten. Een openbaar ontbijt werd ten 9 ure in *Shakspeare's Hall* gehouden, waar ieder kooper van een lootje, voor eene guinie, de gelegenheid ontving, om de verschillende vermakelijkheden (uitgezonderd de maskerade, waarvoor buitendien nog eene halve guinie moest betaald worden) te kunnen bijwonen. GARRICK, die den post van penningmeester vervulde, begaf zich tegen acht ure naar de ontbijtzaal, zoowel om te zien,

Digitized by Google

of alles behoorlijk voor de menigte in orde was, als om zelf zich gereed te maken haar statiglijk te ontvangen.

Vóór de aankomst van het geheele gezelschap wachtte de Major en magistraatsleden GARRICK te *Shakspeare's Hall* op, alwaar de stadsklerk hem de teekens van zijn ambt overhandigde, bestaande in eene rijk in goud gevatte buste van den Bard en een dun stokje, beide uit den beroemden moerbeziënboom vervaardigd. Van daar ging de menigte in geregelde orde naar de kerk, waar het Oratorium JUDITH, gecomponeerd door Dr. ARNE, op een voor deze plegtigheid zeer ruim, onder het orgel opgeslagen, orchest, keurig werd uitgevoerd. De muzijk ving ten 11 ure aan, waarna GARRICK, aan het hoofd der zangers en toonkunstenaars, in statigen optogt, de kerk verliet, en, opgewacht door een' prachtigen stoet van aanzienlijken en edelen, in koetsen en andere rijtuigen gezeten, zich naar het opgeslagen amphitheater begaf. Onder dezen optogt hief het koor het volgende gezang aan, waarvan wij onze overzetting hier inlasschen:

»Dit is een dag, een heil'ge dag!
Laat afgunst, haat en wrevel varen;
Dit is een dag, een heil'ge dag!
Geen moeite of zorg moet ons bezwaren.

»Hier kweekte Natuur haren gunsteling op;
Weg, zorg! dat het harte van blijdschap ons klopp';
Klinkt lied en muzijk vreugdewekkend in 't rond,
De voet drukt met geestdrift den heiligen grond,
Waar SHAKSPEARE eens leefde, waar SHAKSPEARE eens zong,
Waar elk aan den klank van zijn' citertoon hong."

Ten 3 ure werd er een prachtig banquet in het amphitheater gegeven, waar GARRICK als penningmeester voorzat, en bij hetwelk nog vele liederen en muzijkstukken, allen toepasselijk op het jubelfeest, werden gezongen en uitgevoerd. Des avonds was de geheele stad verlicht, trommen werden geroerd, trompetten gestoken, en overal heerschten de onvermengdste blijken van vreugde en ware tevredenheid. Het amphitheater was talrijk bezet, en achtereenvolgens werden de prachtigste vuurwerken afgestoken en vuurpijlen opgelaten. Zonder ophouden duurde de dans op het gemaskerde

Digitized by Google

bal voort, en wel tot drie ure des nachts, waarmede de eerste dag van het jubel een einde nam.

Op den tweeden had er een statige optogt plaats, waarbij verschillende voorstellingen van karakters uit SHAKPEARE's Tooneelstukken gegeven werden: dezelve bestonden uit zegewagens, waarop Koning LEAR, RICHARD III, MACBETH, ROMEO en JULIA, omringd van eene ontelbare menigte, gezeten waren, die zich, onder het geschal der trompetten, naar eenen verlichten eeretempel begaf.

De derde dag deed de feesten ongelukkiglijk minder bezocht zijn, daar een aanhoudende regen het getal der bezoekers aanmerkelijk verminderde, en de uitvoering van andere vermakelijkheden hierdoor zeer gestremd werd.

Zoodanig werd de *Britsche* Tooneeldichter, die Reuzengeest, de voortreffelijke SHAKSPEARE, door zijne landgenooten vereerd en gehuldigd. Had men in de kerk te *Stratford*, waar hij begraven ligt, een eenvoudig gedenkteeken geplaatst, te *Londen*, (echter honderd vijfentwintig jaren na zijnen dood, in 1741) in de abdij van *Westminster*, rigtte men een gedenkteeken van wit marmer op; SHAKSPEARE wordt er voorgesteld in eene staande houding, in de kleederdragt van zijnen tijd: ter zijde staat een altaar, waarop eenige boeken liggen, op welke hij met zijnen regter elleboog rust, en van hetwelk een half ontrold blad nederhangt; op hetzelve wordt uit een zijner stukken, *the Tempest*, het volgende bijschrift gelezen:

The cloudcapp'd-towers, the gorgeous palaces,
The solemn temples, the great globe itself,
Yea, all which it inherit, shall dissolve;
And, like this insubstantial pageant faded,
Leave not a wrack behind. (*)

Steeds hooger en hooger rees de eerbied voor den lieveling der Natie; de vereering steeg ten top, toen de tijd aanbrak,

(*) *The Thempest*, act. IV, scene I. PROSPERO tot FERDINAND:

»De met wolken omringde torens, de prachtige paleizen,
De heilige tempels, de geheele aarbol zelf,
Met alles, wat hij bevat, zal vernietigd worden,
En, gelijk deze broze eerzuil vergaat,
Niet het minste spoor achterlaten."

Digitized by Google

waarop de geleerdste en vernuftigste mannen van *Grootbrittanje* hunne stemmen tot lof en hulde des onnavolgbaren Zangers deden hooren, en toen een POPE, ADDISON, STEELE, JOHNSON en anderen wedijverden, om zijnen naam en zijne verdiensten te vereeren en te verheffen.

Het huis, waar hij geboren werd, waar hij de zorgelooze dagen zijner kindschheid doorbragt; het huis, waar, in de armen der liefde en der vriendschap, zijne laatste jaren heensnelden, waar zijn geest het stoffelijk omhulsel aflegde; de kerk te *Stratford*, waarin zijn gebeente rust, zijn zoo vele lievelingsoorden voor alle standen zijner tallooze vereerders; en jaarlijks gingen en gaan nog duizenden in bedevaart naar deze, door SHAKSPEARE's nagedachtenis geheiligde, plaatsen. Inzonderheid werd vroeger het huisje, waar des zangers eerste toonen klonken, een voorwerp van algemeene nieuwsgierigheid; en nog wordt het met eerbiedigen schroom, die hieraan niet waagt iets te veranderen, in denzelfden staat gehouden, waarin het zich bevond, toen SHAKSPEARE er op zijn stokpaard ronddartelde. Jaarlijks, op den dag, die het feest zijner geboorte en dat van zijnen dood vereenigt, werd in het huisje de nagedachtenis des Dichters, op het voetspoor van GARRICK, gevierd. Thans is, uit hoofde van de weinige ruimte, die het voor het groot aantal bezoekers heeft, de viering van zijn aandenken naar *Londen* verlegd geworden.

Gelukkig de Natie, die zóó hare groote mannen weet te vereeren! Zij toont, door de hulde, die zij hem toebrengt, dat zij hare Letterkunde en de voortbrengselen harer Dichters, Schrijvers en Redenaars op prijs stelt. Gelukkig *Nederland*, dat op zoo vele voortreffelijke talenten bogen kan, en dan ook getoond heeft, en nog toont, hunne nagedachtenis te vereeren; daar zoo vele schriftelijke als marmeren gedenkteekenen het bewijzen, dat zij niet vergeten is bij eene Natie, die, door eenen HOOFT, VONDEL, CATS, FEITH, BILDERDIJK en anderen, haren letterkundigen roem gevestigd, verhoogd en uitgebreid ziet.

DE GEESTELIJKHEID IN SPANJE.

De volgende voorstelling van de Geestelijkheid in *Spanje* is gegeven door den Heer LONING, Officier bij het Carlistische Leger, op wiens eigene waarnemingen zij gegrond is, en zij

Digitized by Google

mag hierom zoowel, als wegens hare onpartijdigheid, als aan de waarheid getrouw opgemerkt worden.

In geen land der wereld speelde de Geestelijkheid van ouds, en niettegenstaande de vele stormen, die zij uitgestaan heeft, ja ook nu nog, eene grootere rol, en nergens geniet zij grootere achting, dan in *Spanje*.

De Spaansche Geestelijkheid kan in drie klassen verdeeld worden: de *reguliere Kloostergeestelijkheid*, de *hoogere* en de *lagere Wereldlijke Geestelijkheid*. — De eerste, als de gewigtigste en magtigste, verdient, hoewel zij voor het oogenblik geheel opgeheven is, nogtans de grootste opmerkzaamheid. Onafhankelijk van alle geestelijk-wereldlijke Overheden, werd zij door een eigen Bestuur geregeerd. Elke Orde had haren Generaal, die altijd na zes jaren zijne waardigheid nederleide, en zijnen zetel beurtelings in *Spanje* en te *Rome* had. De gewone Kloosterbestuurders, die alle twee jaren verkozen werden, stonden onder het opzigt van een' Provincialen Bestuurder, *Provinciaal* genoemd, wiens pligt het was, de gezamenlijke kloosters van zijne Provincie ten minste eenmaal 's jaars te bezoeken, en den Generaal der Orde een gemoedelijk naauwkeurig verslag te doen: van hem hingen de verplaatsingen van het eene klooster naar het andere af, en geschiedden ook elke reis, dat men se voor noodig hield; maar zij mogten alleen onder kloosters van dezelfde Provincie plaats vinden: alleen dan konden Leden der Orde uit de eene Provincie naar de andere verplaatst worden, wanneer een bijzonder bevel van den Generaal de Provincialen daartoe magtigde. De Provincialen stonden onder den Generaal hunner Orde, en deze onmiddellijk onder den Paus. Elke Orde had hare eigene wetten of regels; en alleen dan kon de wereldlijke Magt de handen aan Medeleden der Orde slaan, wanneer het verlof der Kloosteroverheden hiertoe inkwam, maar hetwelk dan als eene uitstooting uit de Orde te beschouwen was.

Elke familie telde ten minste éénen monnik onder hare huisvrienden; en al was er ook menigeen, die met de monniken in hun afwezen spotte en zich vrolijk maakte, zoo werd nogtans zijne gedraging eerbiedig, zoodra één hunner hem naderde. De monniken werden van velen gehaat, en toch kan men hen bij menige gelegenheid niet missen. — Jongens van veertien jaren werden als Novitiën in de Kloos-

Digitized by Google

ters opgenomen, en reeds vroeg prentte men hun derzelver grondstellingen in.

Honderden van armen vonden in de kloosters hun dagelijksch onderhoud; en hoewel deze omstandigheid, van de slechte zijde beschouwd, het nadeel had van deze lieden in hunne luiheid en in hunnen lediggang nog meer te versterken, dewijl zij nooit voor hun middagmaal bekommerd behoefden te zijn, zoo heeft toch de Regering, na het opheffen van de kloosters en het verbeurdverklaren van derzelver goederen, niets voor deze klasse gedaan, om haren toestand te verbeteren, en haar voor eene der menschheid waardige zaak te gebruiken en te vormen. Nooit waren in *Spanje* de dieverijen meerder, dan thans na de opheffing der kloosters; en zeker wordt menigeen meer door honger dan door hebzucht hiertoe verleid. — In de steden, zoo wel als op het land, wenschen zeker degenen, die kloostergoederen in pacht hebben, dezelve in de handen der monniken terug, omdat deze, na afgeloopen termijn, niet hardnekkig op betaling aandrongen, als het een of ander ongeluk den pachter overgekomen was, en hem buiten staat stelde, om het verschuldigde te voldoen. Doch thans is het zoo niet: de opzieners der Koningin verdrukken den armen landman, en menigeen moet zijne hut den rug toekeeren, omdat hij de hebzucht dezer inhalige Commissarissen niet bevredigen kan.

De voornaamste werkzaamheid der Bedelorden bestond daarin, dat zij hare Priesters overal tot prediken uitzonden, die dan in milde giften hun onderhoud zochten. Wie geleerdheid zocht, die vond haar alleen bij monniken: al hunne vrije uren waren aan de studiën gewijd: men mogt eene Kloosterbibliotheek bezoeken op welken tijd men wilde, steeds waren verscheidene monniken hier vlijtig bezig. Ook heeft het geene Orde ten allen tijde aan mannen ontbroken, die zoo wel door hunne groote geleerdheid, als ook door ware vroomheid, der wereld ten voorbeelde dienden, en nog daartoe dienen. Te allen tijde, tot op den huidigen dag, waren verscheidene leerstoelen der Universiteiten door Ordepriesters bezet. — Andere Orden, zoo als de Scholagiërs, de Liguorianen, de Augustijnen, enz. deelden aan burgerzonen kosteloos onderrigt, mede in de Godsdienst en andere met derzelver stand overeenkomstige kundigheden, zoo als in rekenen, schrijven, algemeene Geschiedenis en Aardrijkskunde; ook konden de genen, die zich aan den geleerden stand wil-

Digitized by Google

den toewijden, Latijn en Grieksch bij hen leeren. — Eene volledige overzetting van het Nieuwe en een uittreksel uit het Oude Verbond werd, door bovengenoemde Orden, den kinderen tot onderrigt in de Godsdienst gegeven.

Waren de Spaansche kloosters zonder bezittingen geweest, zij zouden zonder twijfel nu nog bestaan hebben; maar hun onmetelijke rijkdom, dien zij deels aan eigene vlijt, deels aan vrome vermakingen te danken hadden, was den Constitutionelen van den beginne af een doorn in het oog; wederzijdsche hebzucht bragt hier wederzijdsche vijandschap voort: waren de kloosters iets toegevender, en de Liberalen bescheidener in hunne eischen geweest, dan hadden beiden welligt ééne partij gevormd, en het devies: *Viva la libertai y religion!* zou hen onder ééne banier gehouden hebben.

De monniken der Bedelorden werden *Fraylio*, hunne kloosters *Conventos* genoemd; daarentegen heetten de rijkere *Mongis*, en hunne kloosters *Monasterios*. — Daar de monniken hun haar volkomen glad schoren, en slechts eenen krans lieten, zoo onderscheidden zich de eerste door eenen breederen van de laatste. — Zoo vlijtig als de armere klasse der monniken zich met alles, wat met de waardigheid eens Priesters niet strijdig was, bezig hield, en hare kundigheden aan de wereld poogde mede te deelen, zoo karig was de rijkere hierin, de Benedictyner Orde uitgezonderd, die nog eenige Hoogescholen bezette: de oorzaak hiervan lag veelligt in haren grooten rijkdom; en bij eenige was het ook met de Orderegels strijdig, zich veel met het wereldlijke op te houden.

Het eenige (?) kwaad der kloosters was, dat er van dezelve te veel, de inkomsten te groot, en zij zelve van het weldadig oogmerk hunner eerste bestemming afgeweken, en meestal reeds, gelijk het bij alle inrigtingen dezer wereld plaats heeft, ontaard waren. — Ook was het een groot misbruik, veertienjarige Novitiën aan te nemen, waarom vele ouders kinderen, reeds van de geboorte af, voor deze of gene Orde bestemden, zonder zich verder om derzelver roeping te bekommeren, hen reeds in de wieg een Ordekleed lieten dragen, en met ongeduld het bepaalde jaar afwachtten, om van hen ontslagen te worden.

Daar de monniken in het algemeen zich reeds van ouds in politieke zaken gemengd, en voor zoo verre het hun eigen belang betrof, van den beginne af de grenzen verre over-

Digitized by Google

schreden hadden, en zich van elke gelegenheid, die zich aanbood, steeds bedienden, om het Liberalisme met de zwartste kleuren af te schilderen, en van alle kansels hunnen banvloek over de Constitutionelen heenslingerden, maar ook deze niet nalieten gelijk met gelijk te vergelden; zoo is het ligt te begrijpen, van waar de wederzijdsche haat ontstond, en hoe de hatelijkheid steeds grooter werd, hoe meer men in wederzijdsche beschimpingen de maat te buiten ging. Het was te voorzien, dat de eerste gelegenheid niet ongebruikt blijven zou, om die wraakzucht te voldoen, zoo als dit bij de vermoording van de monniken te *Madrid*, *Barcelona*, *Saragossa* en elders gebleken is. — Eenen hoop hebzuchtig gepeupel te vinden en in deszelfs ligtgeloovigheid te versterken, dit viel mannen als MENDIZABAL en consorten juist niet moeijelijk. Men verspreidde overal, voornamelijk in de Hoofdstad, het gerucht, dat de monniken de bronnen en wellen vergiftigd hadden; een gerucht, waaraan de toen woedende *cholera* geloofwaardigheid scheen te geven: doch aan de andere zijde wees men het opgeruide gemeen op de deels werkelijke, deels ingebeelde schatten der kloosters, en dat, op derzelver bezit belust gemaakt, schikte zich naar alles, wat de partijmannen maar wenschten. De Overheden werden vroeg genoeg van het dreigende onheil verwittigd, maar deden niets, om het te verhinderen. MARTIN DE SAN MARTIN, toenmalig *Xefi politico* der Provincie *Madrid*, stond zelf aan het hoofd van deze woedende en bloedgierige horden, en scheen zich bij den aanblik der verpletterde Priesters te vermaken. Druipend van het bloed van zoo vele eerwaardige grijsaards, trok deze dolzinnige hoop ongehinderd door de straten der Hoofdstad, om bij het eerste klooster het beste deze moordtooneelen op nieuw te herhalen, tot dat eindelijk de Staatsminister MARTINES DE LA ROSA maatregelen nam, om deze gruwelen te doen ophouden, waarbij hij zelf welligt voor zijn eigen leven beangst werd. — Te *Barcelona* werd het nog erger: daar het wilde rot in de stad niets meer vond, om zijn moordlust aan te koelen, verbrandde en vernielde het alles, wat maar eenigzins een godsdienstig doel had: *Escala Dei*, na het *Escurial* het prachtigste, en met opzigt tot de kunst een der merkwaardigste kloosters van *Spanje*, gelijk ook *Montalegre*, werden tot den grond toe geslecht: beide behoorden aan de Karthuizers, en lagen het eerste vijf, het andere twee uren van *Barce-*

Digitized by Google

lona: meer dan 35 Ordebroeders vielen hier als slagtoffers van hunnen stand. — Kort na deze gebeurtenissen werden de kloosters langzamerhand opgeheven, de Novitiën en jonge leekebroeders onder het leger gestoken; maar aan de oudere en Priesters werd een dagelijksch pensioen van 5 realen toegezegd, dat uit het kloosterfonds zou betaald worden, doch waarvan zij tot heden toe de eerste betaling nog te wachten hebben, zoodat zelfs tachtig-, ja negentigjarige grijsaards, die zestig of zeventig jaren in het klooster doorgebragt hebben, zich genoodzaakt zien, om het medelijden hunner medemenschen in te roepen, opdat zij niet van honger mogen sterven. De nonnen gaat het niet beter: men heeft haar niet eens terugbetaald, wat zij bij hare intrede in het klooster ingebragt hebben.

De *hoogere Wereldlijke Geestelijkheid* is de beschaafdste, en overtreft in vele opzigten de monniken, hetwelk ook wel van daar komen mag, dat aan deze slechts een bepaaldelijk begrenad gebied aangewezen is, maar voor gene een ruim veld openstaat, en zij zich aan die wetenschappen kunnen toewijden, waarvoor zij neiging gevoelen. Er is geen land, waar men minder op afkomst ziet, en waar voor een' ieder, die zich door bekwaamheid aanbeveelt, de weg tot de hoogste waardigheden beter gebaand is, dan in *Spanje*. Wil de jeugd, die zich aan den geestelijken stand toewijdt, later aanspraak maken op hoogere geestelijke waardigheden, dan moet zij zich aan de behoorlijke studiën onderwerpen, en na de Seminariën nog de Universiteiten bezoeken, waar alleen door vlijt, niet door geld, de Doctorstitel te verkrijgen is, hetwelk menige Universiteiten van andere landen wel ten voorbeelde zou kunnen dienen: dan worden zij in het Collegiaat opgenomen, en in de Bisschoppelijke Seminariën tot Professoren aangesteld, waar zij langzamerhand tot de hoogste waardigheden geraken. — De hooge Geestelijkheid van *Spanje* was een bestendig vijand der monniken, en voor het grootste gedeelte constitutioneel.

Zoo beschaafd de beide reeds beschrevene deelen der Spaansche Geestelijkheid zijn, zoo onbeschaafd is de *lagere Geestelijkheid*. Zij bestaat meest uit zonen van welvarende landlieden, die Vicarisplaatsen, of, zoo als men het in *Spanje* noemt, *Beneficios*, als familieeigendom bezitten, die door hunne zonen, of, bij ontstentenis van deze, door bloedverwanten moeten voorzien worden, om hun regt niet te ver-

Digitized by Google

lieven. Er wordt weinig acht op derzelver roeping geslagen; ja dit punt wordt bijna geheel veronachtzaamd: een weinig Latijn en wat Moraal zijn hier genoeg, om de genoemde plaatsen te bekleeden. Eenmaal Geestelijken zijnde, leggen zij er zich zorgeloos bij neder, en behalve het getijdeboek, en somtijds eene overzetting van den Bijbel, komt er zelden een boek in hunne handen. Jagt en andere vermaken zijn hunne bezigheid; en meest bearbeiden zij eigenhandig hunne velden. Uitzonderingen zijn zeer zeldzaam: slechts weinigen zijn er, die de waarde van hunnen stand erkennen en zich geheel aan hunne edele roeping toewijden. Zij behooren grootstendeels tot de partij der Absolutisten, en zijn meest dweepers.

DE WOLMARKT TE BRESLAU.

Duizenden van menschen uit *Silezië* stroomen van verre en van nabij naar de hoofdstad. Daaronder mengt zich eene menigte van buitenlanders, vreemde ruiters, meestal kooplieden. De wolmarkt is 't het, die allen aantrekt. Men zou schier meenen, dat de bekrompene, van zelf reeds overbevolkte stad deze menschenmassa niet zou kunnen opnemen. Alle bewoonbare ruimte wordt ook gevuld, en wie niet vooraf huisvesting heeft besteld, is er erg aan toe.

Breslau heeft slechts drie, betrekkelijk niet groote pleinen. Op twee daarvan, op den *Grooten Ring* en op het *Blücherplein*, wordt de grootste massa van wol gebragt, wier gewigt ligtelijk ongeveer 60,000 centenaars bedraagt. Wij stellen ons voor, dat wij pas aankomen, en zoodra wij den *Grooten Ring* betreden, worden wij van duizenden omringd. Terwijl wij als met den stroom voortzwemmen, klinkt ieder oogenblik het geroep van: Ruimte! en wie niet terstond gehoorzaamt, krijgt ruwe stooten, of geraakt ook wel eens onder den voet. Het is de stem der zakkedragers, die, nooit meer beleefd, op de wolmarkt geheel in hun element zijn. Het gaat huis in en huis uit, en altijd op een klein drafje. Wij slaan eenen blik in een dier huizen; daar staat zak aan zak naast elkander, van boven met touwen vastgebonden. Daar naast staan de eigenaars, en leggen eene dikwijls acht dagen lange proef van geduld af, waarvoor ze wel een half jaar aflaat verdienden. Tusschen de rijen zak-

Digitized by Google

ken door gaan de koopers, die met kannibalenwoede in de ingewanden der zakken woelen.

Gaan wij verder naar het plein, waar held BLÜCHER met toornigen blik en fladderenden mantel ons oog trekt, omgeven door tenten, die wij bij den eersten opslag voor een legerkamp zouden kunnen houden, zoo niet het kleed van het vreedzaamste aller dieren hier en daar onze oogen trof. Het gedrang en gejaag, het stooten en schreeuwen, het geratel der wagens zou ons in onze dwaling kunnen bevestigen, dat de groote veldheer zijne getrouwen in den strijd voerde. Maar hier kletteren en flikkeren geene wapenen, geene trommen en trompetten laten zich hooren, een oogopslag toont ons den onbloedigen strijd. Aan de andere zijde van den *Grooten Ring* stooten wij op een dergelijk legerkamp, waar wij nevens het Duitsch vrij wat Poolsch hooren.

Nadat wij alzoo een algemeen overzigt van het uitwendige voorkomen der markt hebben genomen, willen wij de innerlijke betrekkingen een weinig van naderbij beschouwen. Vooreerst merken wij de landeigenaars en hunne beambten op in al hunne verscheidenheden, gelijk de verschillende landstreken ze opleveren. Zij maken eene veel langere reeks uit, dan men naar de grootte des lands zou vermoeden. Zij, die van den oorsprong van den *Oder* of den *Weichsel* zijn gekomen, zien er geheel anders uit, dan zij, die in het zuiden aan den *Oder* en de *Wartha* wonen, en de middenSilesiër, de grondtypus des volks, verschilt niet meer van den *Zwaab*, dan de beide zoo even genoemden van elkander. Bijna het vierde deel dezer menschen spreekt Poolsch, maar ook Duitsch, en het een even onzuiver als het ander. Men behoeft geen tien woorden met hen te spreken, of men heeft hen herkend. In één punt komen allen vrij wel overeen, en dat is, bij de landeigenaars hun trots op hunnen adel, en bij hunne beambten zekere gemaakte boerschheid, waarin velen waarlijk zeer uitmunten. Daar zijn natuurlijk ook uitzonderingen.

Vatten wij een oogenblik post, en laat de menigte ons voorbijtrekken. Ik sta borg, dat zelfs een nieuweling, zoo hij slechts eenige gave van opmerking bezit, de onderscheidene personen welhaast naar hunnen stand zal kunnen aanwijzen. Daar strijken met ernstige blikken, waarin men het bewustzijn hunner eigenwaarde duidelijk lezen kan, fraai uitgedoste ridders ons voorbij. Wie ze niet aan de begroei-

Digitized by Google

de bovenlip heeft herkend, zie maar naar hunne kielen, naar het blinkende teeken der ridderschap. Mozes en Levi zien er wel verscheidenen met schuinschen en veelbeteekenenden blik na, maar zij bekommeren zich daarover weinig, daar de schapen hun pels voor hen ter markt hebben gebragt, waarmede men dat volkje den mond kan stoppen. En raadt gij niet aan de breede uitspraak en het boersche voorkomen, wie zij zijn, die ginds door luide zamenspraken de markt helpen verlevendigen, ofschoon zij vastgenageld bij de zakken moeten blijven zitten, tot dat een weldadige kooper de betoovering doet eindigen? Ook eerbare huisvrouwen en knappe, aardige dochters wandelen in menigte rond; want bij vele beambten is het bijna een artikel in het huwelijkskontrakt, dat zij hunne echtgenooten van tijd tot tijd naar de wolmarkt moeten medenemen, opdat deze in de vreugde en in de droefheid harer mannen mogen deelen. Bijna echter zouden de Breslausche dames aan deze indringsters den oorlog verklaren; want er zijn vele knorrige jonge en oude mannen, die gelooven en openlijk zeggen, dat men alleen in den tijd van de wolmarkt te *Breslau* eene menigte mooije gezigtjes te zien krijgt. — Ziet ginds de zonen van *Albion*, met opgeslagene roksmouwen, hoe zij de markt doortrekken, hoe de makelaars zich aan hen vasthechten, opdat zij de provisie toch niet mogen verliezen; de eersten meest lang en schraal, met het onmiskenbare voorkomen van den koopman; de laatsten bij den eersten opslag herkend als zonen van *Israël*. Doch tusschen hen zien wij ook ligtzinnige *Franschen* en krachtige *Nederlanders*. In lange reeksen komen de nog altijd met wol beladene wagens alle poorten binnen; terwijl zij hunne vracht op de markt afladen, rukken intusschen de wagens der kooplieden aan, die het gekochte schielijk wegvoeren. Zoo is er onophoudelijke en levendige afwisseling.

Belangwekkend is het, de nationaliteit der verschillende volken hier op te merken. De *Silezier*, de *Oostenrijker*, de *Sakser* vertegenwoordigen het Duitsche volk; de *Pool* toont zich in al zijne oorspronkelijkheid; de *Engelschman* is het volmaakte beeld van den koopman; de wolkooper uit *Frankrijk* is van top tot teen een *Franschman*; de *Rhijnlander* en *Belg* maken den overgang tusschen hem en den *Duitscher*. Voorheen zag men ook *Noordamerikanen*; maar sedert eenige jaren blijven zij weg. — In het bontst, wor-

Digitized by Google

lige leven en werken mengt zich de Policie slechts weinig en bijna onbemerkt. Men moet haar den lof geven, dat zij slechts beschermt, nergens lastig wordt, en dat het haar toch gelukt ongeregeldheden te voorkomen en overal orde te bewaren.

Waar zoo vele menschen verzameld zijn, daar heeft men ook vermakelijkheden noodig. Iedere plaats heeft in dit opzigt iets eigenaardigs. De meeste herbergen in *Breslau* zijn een weinig sarmatisch, en volgen of overtreffen die van de hoofdsteden van *Duitschland* slechts in den hoogen prijs, dien zij laten betalen. Wee den vreemdeling, die zich vooraf geen kwartier heeft besteld! Hij moet zich op discretie overgeven, en zijne beurs zal het hard te verantwoorden hebben. Ten tijde van de wolmarkt is alles, wat tot de behoeften des levens kan gerekend worden, veel duurder en meestal veel slechter, dan anders. De Breslausche keuken is op zichzelve reeds niet Lucullisch, maar in deze dagen wordt zij nog homoeopathisch verdund. Grappig is het, de *Oostenrijkers* daarover te hooren klagen. De *Silezier* schikt zich in zijn noodlot; hij is daaraan gewend. Vreemd komt het den buitenlander ook voor, als hij den waard zelven aan tafel ziet bedienen, en hij geraakt in verlegenheid, als hij hem als *Kellner* heeft behandeld en later hem als den heer des huizes leert kennen.

Een belangrijk tusschenspel bij den langwijligen en lastigen markthandel levert het wedrennen op. Toen dit voor de eerste maal geschiedde, was het bij de *Breslauers* en de overige provincialen, alsof er een wonder zou plaats hebben. In digte drommen stroomde men naar de renbaan, liet zich dringen en duwen, en was toch tevreden. Van jaar tot jaar neemt die belangstelling echter af, en er is uitzigt, dat zij welhaast tot de historische herinneringen zal behooren. Reeds gebeurt het, dat een eenige wedlooper met zichzelven den wedren moet houden. Met de tentoonstelling van dieren gaat het niet veel beter. Intusschen levert zij inderdaad dieren op van zeldzame grootte en schoonheid, en toont duidelijk den hoogen stand en de gedurige vorderingen der Silezische landhuishoudkunde.

Ook de publieke tuinen moet hij, die de wolmarkt bezoekt, leeren kennen. KROLL's wintertuin staat bovenaan, die inderdaad wijd en zijd zijn gelijke niet heeft. Het is waarlijk jammer, dat God PLUTUS den man niet even gene-

Digitized by Google

gen is als God JOCUS; het staat te vreezen, dat al de heerlijkheden weldra zullen verdwijnen. Geheel eigenaardig zijn de oude Breslauer tuinen, die, als men er in is, veel meer naar zalen gelijken, die den hemel tot zoldering hebben. Wij nemen in een van dezelve onze koffij, en kunnen ons niet begrijpen, welk verband er bestaat tusschen de vele overgegevene peperhuisjes en daarvoor ontvangene blikken teekens, waardoor een gestadig verkeer tusschen de gasten en de oppassers wordt onderhouden. Een deskundige lost ons het raadsel op. Het is eene overoude gewoonte, wier afschaffing reeds meermalen vergeefs is beproefd, dat de gasten hunne koffij en suiker zelve meêbrengen, beide afgeven, en daarvoor een blikken bewijs terug ontvangen, waarvoor zij dan regt hebben op eene portie koffij. Zij beelden zich in, dat zij op deze wijze zuiverder en beter koffij krijgen, ofschoon de gansche hoeveelheid in éénen ketel wordt geworpen, en daarmede even zoo wordt gehandeld, als wanneer de waard zelf den voorraad had geleverd. In spijt hiervan zou eenen echten *Breslauer* geen druppel smaken, als hij niet zijn peperhuisje had medegebragt. Voor de melk en het koken wordt afzonderlijk betaald.

Met den *corso* der Italiaansche steden kan men de openbare wandeling vergelijken, die het grootste gedeelte der stad omgeeft, en die uit de voormalige vestingwallen is ontstaan. Hier wemelt het tegen den avond van wandelaars, en vele bekenden, die elkander vruchteloos in het marktgewoel hebben gezocht, ontmoeten elkaar hier. Hoe weinig echter de *Breslauers* zich om uitspanningen bekommeren, blijkt duidelijk daaruit, dat op dezen geheelen uitgestrekten wandelweg maar een enkel bezocht en een onbezocht koffijhuis is, ja dat het eerste gedurende de wolmarkt meestal half ledig is. Zelfs concerten en illuminatiën kunnen de ruimte niet geheel vullen. Met den schouwburg, die elders voor eene stad uit de provincie naauwelijks groot genoeg zou zijn, gaat het niet beter. Wij willen den nieuwen, *Breslau* waardiger schouwburg eenen beteren tijd toewenschen. De *Breslauers* zijn de getrouwe typen van hunne landslieden, ijverig, maar niet gesteld op vermaken. Van alle grootere Duitsche steden heeft *Augsburg* in dit opzigt de meeste gelijkheid met *Breslau*.

Slechts een enkel woord nog over de nectarbronnen der *Silezièrs*. Het zijn de bierhuizen, waar deze vloeijen. Wij

Digitized by Google

wenden ons af van de klasse, die in een borrel het hoogste genot zoekt. Men is er meer en meer op bedacht om beter bier te brouwen, en sedert *Beijeren* zijn bier derwaarts zendt, doet men overal zijn best, om dit na te maken. Dit heeft aan de brouwerijen nieuwen bloei gegeven, waarvan de weldadige gevolgen zich nu reeds daarin vertoonen, dat velen, die den bijna walgelijken drank, *bier* genaamd, niet lustten en zich aan een borrel hielden, nu tot het betere bier terugkeeren. Gedurende de wolmarkt wordt het in verbazende hoeveelheid gedronken.

Met haastigen spoed verlaten de meeste wolverkoopers de dure stad, zoodra zij hunnen voorraad verkocht, het geld geïnd, hunne schulden betaald en het overgeblevene opgeborgen hebben. Naarmate de verkoop meer of minder gunstig is geweest, brengen zij vriendelijke of knorrige gezigten te huis.

EEN MERKWAARDIG GRAFTEEKEN.

Op het koor der Parochiekerk van het Zwitsersche dorp *Hindelbanck*, op twee uren afstands van *Bern* gelegen, vindt men een merkwaardig grafteeken, ten jare 1751 aldaar opgerigt ter nagedachtenis van de echtgenoote des toenmaligen Predikants, eene der schoonste vrouwen van *Zwitserland*, in achtentwintigjarigen leeftijd in het kraambed van haar eerste kind met hetzelve overleden. De beeldhouwer NAHL, die zich destijds aldaar ophield, door den troosteloozen toestand des Leeraars getroffen, vatte het voornemen op, zijne kunst dienstbaar te maken aan zijne zucht om zijnen vriend eenige verzachting in zijn leed toe te brengen, en volvoerde dit op eene wijze, die de algemeene bewondering moet opwekken.

Het stoutste vernuft en de sterkste vindingskracht schenen uitgeput in het zamenstellen dezer gedenkteekens van menschelijke broosheid, wier talrijke verscheidenheid, naar het scheen, niets nieuws meer kon doen verwachten; maar NAHL verwijderde zich van het gewone en als 't ware platgetreden pad: de gade zijns vriends was des avonds vóór Paschen gestorven, en deze bijzonderheid wekte een denkbeeld in hem op, welks verwezenlijking eene treffende toespeling bevat op de zekerheid onzer opstanding, en even nieuw en oorspronkelijk, als treffend en verheven is.

Digitized by Google

Het gedenkteeken is uit een enkel stuk zoogenaamden zandsteen vervaardigd. De groeve schijnt zich eensklaps te openen, als in den grooten dag der opstanding, wanneer de graven hunne dooden zullen wedergeven. De zerk, die het graf bedekt, breekt in stukken en heft zich eenigzins op, terwijl de jonge en bevallige vrouw met haar kind oprijst en zigtbaar wordt. Zij schijnt juist uit den slaap des doods te ontwaken, en het zalige gevoel der onsterfelijkheid maalt zich in al hare trekken. Met den linkerarm schijnt zij den steen te willen wegdringen, die haar belet zich geheel op te heffen, terwijl zij met den anderen haar kind aan den boezem drukt, dat, even verheugd als zijne moeder, met zijn kleine handjes pogingen aanwendt om dit somber verblijf te ontworstelen. De scheur, welke den steen in drie stukken deelt, is zoo natuurlijk nagebootst, dat de toeschouwer ieder oogenblik verwacht het graf zich geheel te zullen zien openen.

Dit gedenkteeken, dat zich een weinig lager dan de vloer der kerk bevindt, en met een paar houten deuren gedekt wordt, is, behalve met de wapens der echtelingen en de gewone zinnebeelden van dood en eeuwigheid, met het volgend opschrift in de Hoogduitsche taal voorzien, waarvan de versregels door VON HALLER vervaardigd zijn:

Heer! zie hier mij en het kind, dat Gij mij gegeven hebt.

Hoor 't schallen der bazuin! haar klank doordringt dit graf.
Waak, zoon der smart! waak op en leg uw windsels af!
Uw Heiland roept u; Hij, wien dood en tijd vereeren,
Zal 't leed, dat ons weêrvoer, in eindloos heil verkeeren.

In deze blijde hope
is hier het stoffelijk overschot nedergelegd
van
MARIA MAGDALENA LANGHALS,
geb. WABBER,
geboren den 8 *Aug.* 1723 *en overleden des avonds vóór*
Paschen 1751,
diep betreurd door haren Echtgenoot
GEORGE LANGHALS,
Predikant te Hindelbanck.

Rotterdam. J. W. M.

Digitized by Google

GENEESDRANKEN EN POEDERS, UIT PARELS EN DIAMANTEN BEREID.

Aan de hoven der vorsten, want niemand anders kon het wel betalen, waren, hoe vreemd het luide, tot nu omtrent anderhalve eeuw geleden, ja misschien nog wel iets later, allerlei zoogenaamde artsenijen in gebruik, waarvan de hoofdbestanddeelen goud, edelgesteenten en parels waren. Uit die stoffen werden tincturen vervaardigd, waarvan het lood 30 tot 40 guldens kostte; ja Dr. LEONHARDT THURNEISSER, die in het jaar 1596 te *Basel* gestorven is, verzond menigmaal naar vorstelijke hoven dranken, van welke het glaasje 50 à 60 thalers (*) moest kosten. Toen in het jaar 1534 Paus CLEMENS VII ziek lag, gaf men hem poeders van eenhoren, parels en edelgesteenten, en in het bijzonder een diamantpoeder in, welke zoogenaamde artsenijen binnen weinige dagen op 3000 dukaten te staan kwamen. In minder dan tien dagen tijds heeft hij, volgens hetgeen daaromtrent verzekerd wordt, »wel voor 40,000 dukaten aan parels, edelgesteente en eenhoren genuttigd, niet zelden in eene enkele artsenij voor 3000 dukaten aan waarde." Met dat al mogten parels en diamanten niets baten, en de Paus moest, even als alle andere menschen, sterven.

(*) Naar de tegenwoordige geldswaarde 150 à 200 thalers.

ZONDERLINGE EN KWALIJK GEPLAATSTE AALMOES.

Daar tijdens de reformatie de geestelijken verlof bekwamen om in het huwelijk te treden, besloot in 1530 ook zekere priester te *Brussel*, Pater KESSELER geheeten, van die gunst gebruik te maken. Om de blaam te ontgaan, dat hij uit baatzucht of uit blinde hartstogtelijkheid eene echtverbindtenis gesloten had, deed hij de gelofte, om het eerste meisje, hetwelk hij op den weg van zijne woning naar de St. Pieterskerk ontmoeten zou, te huwen, wanneer namelijk hetzelve hem, bij zijn aanzoek, geen blaauwtje loopen liet. Met dit oogmerk nu trad hij op zekeren dag des morgens uit zijne woning. Naauwelijks had hij eenige schreden op de straat gedaan, of eene jonge bedelares verzocht hem om eene aalmoes. KESSELER, haar in het gezigt gezien hebbende,

Digitized by Google

zeide tot haar: »Wanneer gij mij de gelofte wilt doen u goed te gedragen, zoo zal ik u eene aalmoes geven, die u uw leven lang gelukkig zal maken." Zulk een aanbod liet zich niet weigeren. De jonge bedelaarster beloofde KESSELER met hand en mond hetgeen hij van haar begeerd had. »Nu, volg mij dan naar mijn huis," zeide hij. Met haar in hetzelve getreden zijnde, maakte hij haar zijn voornemen, om haar te trouwen, bekend, gaf haar geld om zich naar behooren te kleeden, en, nadat zij hem de schoonste beloften, door haar gedrag hem nimmer stof tot ontevredenheid te zullen geven, herhaald had, nam hij haar ten huwelijk. Doch (hetgeen bij zulk een gewaagd en overijld besluit maar al te ligt gebeuren kon) KESSELER's vrouw hield haar woord niet, en handelde zeer dikwijls zoo zeer tegen de gedane gelofte, dat hij meer dan eens aan zijne vrienden de bekentenis deed: »Van alle aalmoezen, welke ik ooit gegeven heb, is er geene slechter besteed geweest dan die aan deze bedelaarster, en de eenige goede daad in mijn leven, over welke ik bitter berouw heb gehad, is die, dat ik mijne vrouw aan het bedelen onttrokken heb."

HET ONONTVREEMDBARE.

NAPOLEON nam op zijnen veldtogt in *Italië* een Hongaarsch bataillon gevangen. De Kolonel, een' oud man, beklaagde zich bitter over de Fransche wijs van vechten, over de plotselinge en onverwachte aanvallen op de flanken, in het centrum enz., en eindigde met de aanmerking, dat hij in het leger van Keizerin MARIA THERESIA in *Duitschland* gevochten had, toen nog de veldslagen volgens de regels der krijgskunde gewonnen werden. — »Dan moet gij al vrij oud zijn," zeide NAPOLEON. — »Ja, zestig of zeventig jaren." — »Maar, Overste, ik dacht gij hadt lang genoeg geleefd, om uwe jaren wat naauwkeuriger te leeren tellen." — »Och wat, Generaal," antwoordde de *Hongaar*, »ik tel mijn geld, mijne hemden, mijne paarden; maar mijne jaren? van deze ontsteelt mij toch niemand wat."

Digitized by Google

O'CONNELL EN KLEBAN.

Het Londensche hofjournaal schrijft uit *Florence:* »Te *Florence* heeft, na de laatste harddraverij van paarden, eene harddraverij van menschen plaats gehad, te weten tusschen den Heer O'CONNELL, zoon van den grooten volksopruijer, en eenen *Griek*, KLEBAN geheeten. De Heer O'CONNELL bleef in den strijd overwinnaar. De *Griek* verdween, toen O'CONNELL's schaduw hem voorbijzweefde. Men had Prins GALLITZIN gevraagd, of hij niet op een van beiden wedden wilde. »*Non, mon cher*," gaf hij ten antwoord, »die soort van dieren ken ik niet."

WAT IS BETER, ZON OF MAAN?

Twee onnoozele lieden hadden geschil over de meerdere of mindere nuttigheid van zon of van maan. »Neen, dat moet ik zeggen," zei de een, »de maan is mij veel liever, want des nachts helpt mij de maneschijn om naar huis te komen; maar de zon, waartoe baat mij die? Overdag is het toch van zelf licht."

BOEREN-SNEDIGHEID.

Eenige *Duitsche* boeren beklaagden zich in de dorpsherberg bitterlijk over den trots en de aanmatiging hunner Heeren. »Zelfs zijnen hond," zeide een hunner, »moeten wij *Herr Kules*" (Herknles) »titeléren; maar, wanneer hij er niet bij is, noemen wij hem slechtweg *Kules*."

WETTIGE VERONTSCHULDIGING.

»In Gods naam! 'k ben in nood; toon u tot hulp bereid!" —
»Houd, vlegel, mij niet op! 'k moet naar mijn Societeit."

Digitized by Google

MENGELWERK.

WAT IS DICHTKUNST, EN HOEDANIG BEHOORT ZIJ BESCHOUWD EN BEOEFEND TE WORDEN?

Er schijnt, in de dagen die wij beleven, eenig verschil van begrip te bestaan aangaande de denkbeelden, die men, omtrent den waren aard en het wezen der Dichtkunst en derzelver strekking en doelwit, hebbe te koesteren. Dat verschil van begrip is eensdeels blijkbaar uit de dichterlijke voortbrengselen, die de tijd oplevert, en anderdeels uit het uiteenloopend oordeel, over dezelve, in beoordeelende tijdschriften, somtijds ook door de publieke opinie, geveld. Het lust ons niet, dat verschil in bijzonderheden te ontwikkelen, vermits wij daarbij zoo wel van bepaalde dichtwerken, als van bepaalde beoordeelingen zouden moeten gewagen, en daarbij al ligt de eigenliefde van auteur of beoordeelaar kwetsen. Liever houden wij ons bij het algemeene — liever bij de zaak, dan bij personen; en mogen wij, in het onderzoek, dat wij ons voorstellen eenigzins gelukkig slagen, dan gelooven wij niet een' geheel ondankbaren arbeid ondernomen te hebben.

Gelijk men in de Schilderkunst van eene Italiaansche, Spaansche, Vlaamsche, Hollandsche en andere Scholen gewaagt, even zoo kan de vaderlandsche Dichtkunst onderscheidene Scholen aanwijzen. Groote, uitstekende Dichters behoorden onder alle tijden en bij alle volken tot de zeldzame verschijnselen; maar grooter was het getal der Vernuften van minderen rang, die zich naar dezen of dien beroemden Meester vormden, en op deze wijze ontstond datgene, wat men, in een' letterkundigen zin, eene *School* noemt. Het ontstaan van zoodanige Scholen was, in menigerlei opzigt, voordeelig voor den bloei der kunst; maar de voorrang, aan de eene boven de andere School, door de publieke opinie, of somtijds ook door dusgenoemde kunstregters, toegekend, gaf niet zelden aanleiding tot

Digitized by Google

verkeerde en partijdige oordeelvellingen, en, wierden daarbij min edele driften en hartstogten gewekt, tot het voeden van partijschap en vredebreuk onder de Zonen van PHEBUS APOLLO. Vaak werd dan de eenmaal hoog vereerde Zanger miskend en werden zijne werken gering geacht, ja met versmading ter zijde gelegd en vergeten, als hadden dezelve nimmer bestaan.

IJdel roembejag, de zucht om te schitteren, of welke andere onedele bedoeling ook, moge zulk een onbillijk en onregtvaardig bedrijf het aanwezen hebben geschonken, onkunde moge hetzelve hebben goedgekeurd, en onverschilligheid elke verdediging van miskende verdiensten hebben doen achterblijven, doorgaans was een later geslacht billijker en regtvaardiger. Had toch, om hiervan slechts één voorbeeld te noemen, het gezag der dusgenoemde Kunstgenootschappen zich niet ontzien, de eer en de dichterlijke verdiensten van eenen CATS en VAN HAREN aan te randen, die eer en verdiensten werden door eenen FEITH en BILDERDIJK later in het helderst licht gesteld, tot beschaming van onkundige en bevooroordeelde tegenstanders.

Het besluit, uit deze gesteldheid van zaken af te leiden, is dit: dat er, de tijden door, en over het algemeen, niet slechts in de prozaïsche, maar ook in de poëtische wereld, geene gewenschte eenheid van begrip bestaan hebbe aangaande de denkbeelden, omtrent den waren aard en het wezen der Dichtkunst en derzelver strekking en doelwit te koesteren. En is dit besluit wettig, dan is het bestaan van verschillende begrippen, omtrent dit een en ander, ook in onzen leeftijd, gemakkelijk te verklaren. Beschouwt toch een ieder de zaak op zijne wijze; geenszins op grond van een vast en verstandig gekozen beginsel, maar veeleer geleid door een onbestemd en donker gevoel, waarmede zich later onzamenhangende denkbeelden verbinden; waar zal dan eenheid van begrip gezocht, of, onder zoo vele ongelijksoortige bestanddeelen, gevonden worden?

Het moeijelijke, om tot eene gewenschte eenheid te geraken, wordt nog vermeerderd door den heerschenden tijd-

Digitized by Google

geest, en door de rigting, die de beoefening van wetenschappen, letteren en kunsten, bij landgenoot en vreemdeling, heeft aangenomen, en waarop een steeds veranderende smaak en volgzucht niet zelden belangrijken invloed oefenen. Het nieuwe en vreemde trekt dan wel het eerst en het meest de aandacht, en het woord van den dag: *met den tijd vooruit te gaan*, wordt wel eens meer op *de vormen* dan op *het wezen* der zaken toegepast. Het wordt mode, te denken, te schrijven, te dichten en te handelen gelijk anderen, en — wij weten het — de mode bekommert zich luttel om verstandelijke begrippen en wijsgeerige beginselen!

Dwalen wij niet geheel, dan is in al wat wij aanstipten de oorzaak gelegen van de verschillende begrippen, dezer dagen in de dichterlijke wereld gekoesterd. Al die uiteenloopende meeningen op te geven en te toetsen, zou een, in menig opzigt, nutteloze arbeid zijn, en, in het wezen der zaak, ons tot twee tegenovergestelde hoofdbegrippen terugvoeren; hoofdbegrippen, die, in het staatkundige vooral, thans zoo zeer aan de orde zijn, en die ook de poëtische wereld in twee deelen schijnen te splitsen, terwijl zij tevens twee partijen helpen daarstellen, die wij, om het woord van den dag te bezigen, de partij der *beweging* en de *behoudende* partij zullen noemen.

Wij leerden deze twee partijen kennen, én uit derzelver arbeid, én uit de openbare beoordeelingen, én uit de zich nu en dan openbarende publieke opinie; maar verre van ons is het denkbeeld, om, door dit geschrift, de klove, die hen vaneenscheidt, dieper of wijder te willen maken. Wij willen integendeel, en veel liever, onderzoeken, of de bestaande klove wel zóó diep en zóó wijd is, als zij bij eene oppervlakkige beschouwing schijnt, en of er geene mogelijkheid bestaan zou, om dezelve aan te vullen en allengskens te doen verdwijnen. Verwijdering in één en hetzelfde gebied, scherpe afscheiding en afsnijding van Noord en Zuid — wij, *Nederlanders*, hadden zulks bij ervaring! — leidt tot niets goeds, en baart ligt scheuring en openlijken oorlog.

Digitized by Google

De poging, die wij wagen, ontleent haren grond uit onze hoogachting voor- en belangstelling in de vaderlandsche Dichtkunst en den bloei van het gebied van het schoone. Indien binnen deszelfs grenzen veete en krijg bestaat, waar zal dan wel de vrede elders wonen?

Het is vaak gezegd en dikwerf bezongen, dat de taal der oorspronkelijke aardbewoners de taal der Dichtkunst geweest zij. Dit denkbeeld is geenszins in strijd met den beeldrijken en grootdeels dichterlijken inhoud van de oudste, ons bekende, oorkonde der geschiedenis van het menschelijk geslacht — hetzelve vindt bevestiging in de getuigenis van reizigers, ten aanzien van volken, nog niet verre van 's menschen eersten natuurlijken toestand verwijderd — en laat zich uitnemend toepassen op de eigenaardige behoeften van den zich ontwikkelenden mensch, die, ten einde hetgeen hij dacht en gevoelde uit te drukken en aan anderen mede te deelen, bij de aanvankelijke armoede zijner taal, zijne gedachten, maar vooral zijn gevoel, verstaanbaar trachtte te maken door eene beeldspraak, ontleend uit de voorwerpen, die hem in de zigtbare schepping omringden. De toenemende verstandelijke ontwikkeling van den mensch had eene trapswijze verrijking en beschaving der taal ten gevolge, en wel zoodanig, dat, naar mate de ontwikkeling zijner verstandelijke vermogens zich meer uitbreidde, het beeldrijke en dichterlijke der taal allengs in het proza des gewonen, dagelijkschen levens werd opgelost. Deze verstandelijke ontwikkeling hield evenwel, bij alle volken en onder alle tijdperken, geenen gelijkmatigen tred. Nu eens voortgaande, dan achterwaarts keerende, oefende dit een en ander eenen merkbaren invloed uit op de vorming, verrijking en beschaving der taal; en is het daaraan toe te schrijven, dat oude volken, welke het in verstandsontwikkeling slechts tot eene bepaalde hoogte bragten, zonder verderen voorgang in verlichting, nog heden ten dage hunne gedachten, gewaarwordingen en gevoelens in eene beeldrijke en dichterlijke taal aan anderen plegen mede te deelen.

Maar indien de voortgaande verstandelijke ontwikke-

Digitized by Google

ling, verlichting en beschaving des menschdoms de taal des gewonen levens allengs in het dusgenoemde proza hervormde, zoo ontbrak het, van den anderen kant, niet aan mannen, die de aloude dichterlijke en beeldrijke taal niet slechts bleven beoefenen, maar dezelve ook tevens tot een nuttig doelwit wisten aan te wenden. Bij de *Hebreeuwen* waren het Vorsten, Wijsgeeren of Profeten, die door dit middel aan de zedelijke en godsdienstige vorming hunner tijdgenooten wenschten te arbeiden; dat middel was toch allezins gepast, vooral bij eene doorgaans ruwe en nog weinig verstandelijk beschaafde volksmenigte, vaak te eenemale onbekwaam, om de vermaningen en lessen van godsvrucht en deugd, maar in eene bloot wijsgeerige taal ingekleed, te verstaan en ter harte te nemen. Opmerkelijk is het echter, dat wij in de gewijde Schrift nergens eenig spoor vinden, dat aan eenen DAVID, SALOMO, JESAIAS e. a., van wege hunne dichterlijke verdienste, eenige bijzondere lof is toegekend.

Deze lofspraak was bewaard voor Zangers en Barden van lateren tijd, en toen het zoogenaamde proza, meer uitsluitend, de taal van het dagelijksche leven was geworden. Van toen af werd het spreken in dichterlijke taal eene *kunst*, eene gave des Hemels, een geschenk der Goden, en de Grieksche Dichters werden geacht, bij het opzingen hunner Lierdichten, door APOLLO, den God der kunsten, bezield te zijn. In nog latere tijdperken is men van deze en dergelijke overdrevene voorstellingen wel teruggekomen, maar men heeft toch geenszins nagelaten, den verdienstelijken Dichter onder de klasse der bevoorregte stervelingen te rangschikken en in eere te houden.

Ziet daar eene beknopte, en, gelijk wij vertrouwen, op waarheid gegronde, schets van de Geschiedenis der Dichtkunst, tot den rang van *kunst* verheven, zoodra, bij een of ander volk, door den invloed van verstandelijke ontwikkeling, beschaving en verlichting, de oorspronkelijk dichterlijke en beeldrijke taal had opgehouden de gewone en alledaagsche volkstaal te wezen!

Het is wellig niet ongepast, hier op te merken, dat de

Digitized by Google

verandering der oorspronkelijk dichterlijke in de tegenwoordige prozaïsche taal zeer onmerkbaar en trapswijze hebbe plaats gehad, en dat wij daarbij eenen staat van overgang opmerken bij de *Hebreërs*, wanneer wij de beide hoofdafdeelingen der H. Schrift met elkander vergelijken. Wel vinden wij in de beide bekende *Lofzangen* van MARIA en ZACHARIAS een' weêrklank der dichterlijke verrukking, die eens den zoon van ISAÏ bezielde; maar de taal van Hem, die meer was dan SALOMO, is veelal in geene dichterlijke beeldspraak gehuld, en de meer prozaïsche *Gelijkenissen* in zijnen mond vervangen de poëtische schilderingen van eenen JESAÏAS en JOËL. Wij bespeuren het zigtbaar, dat de dichterlijke taal, als taal des volks, geweken is, en dat die der *gelijkenis* een' zachten overgang daarstelt tot het proza van het gemeene leven.

Hebben de geschiedkundige resultaten, die wij beknoptelijk hebben zamengevat, ons de Dichtkunst in haren oorsprong, aard en wezen doen kennen, aanvankelijk als oorspronkelijke menschentaal, later als die van afzonderlijke personen, door eigendommelijken aanleg, oefening en studie, in staat gesteld haar te spreken, even gemakkelijk is het, de strekking der Poëzij en haar doelwit te ontvouwen. Zij *strekt* tot eene bepaalde, verstaanbare en duidelijke voorstelling van 's menschen gedachten, gewaarwordingen en gevoelen; en hare *bedoeling* daarbij is, om, op eene aangename wijze, al wat goed en schoon, waar en nuttig is te bevorderen en aan te kweeken. Door al wat groot en verheven, liefelijk en welluidend is, te verkondigen, poogt zij tevens aan de bevordering van reinheid, waarheid en deugd dienstbaar te wezen.

Het kan niet worden geloochend, dat eene even edele en schoone als verhevene en grootsche bedoeling niet zelden is miskend geworden in tijden, waarin onkunde, wansmaak en gemis van gevoel de Poëzij vernederden tot een werktuigelijk aanwenden van welgeregelde maat- en rijmklanken, als ware daarin, en daarin alleen, de aard en het wezen der Dichtkunst te vinden. De arbeid van een aantal dusgenoemde Kunstgenootschappen leverde, in het

Digitized by Google

midden der jongstverloopene eeuw, van een zoodanig wanbegrip een groot aantal voorbeelden; en alhoewel die koude en zielloze tijden voor eenen beteren dag hebben plaats gemaakt, zoo schijnt men, naar het oordeel van sommigen, nog niet genoeg gedaan te hebben. Naar hunne wijze van zien, klinkt de tegenwoordig in gebruik zijnde poëtische taal nog te prozaïsch, en behoort zij zich boven dat gebrek te verheffen; althans behoort er, volgens hen, een meer kennelijk onderscheid merkbaar te wezen tusschen dichterlijke uitdrukking en geestvervoering en de zwakke taal van het gewone en alledaagsche leven; met één woord: de *Dichter* behoort geheel anders te spreken dan de *Prozaïst*.

Wij zijn geneigd, veel van het gevorderde toe te staan, en stemmen het laatstgenoemde zelfs geheel toe, onder éene uitdrukkelijke voorwaarde evenwel, te weten: dat, indien de Dichter *anders* behoort te spreken dan de Prozaïst, dit *anders* verstaan worde in dien zin, dat het ook voor den Prozaïst verstaanbaar zij, en, zonder eenige de minste inspanning, kan gevat en begrepen worden, zonder dat hij genoodzaakt zij, naar het begrip of de meening des Dichters een moeijelijk en vaak vruchteloos onderzoek in te stellen.

De voorwaarde, die wij vorderen, is in geen geval hard of onbillijk; immers is zij door de eerste en grootste Meesters in de Dichtkunst, onder alle tijden en bij alle volken, als bij eene stilzwijgende overeenkomst, in acht genomen. Waar zal men, het zij wij hunne werken in het oorspronkelijke of naar eene goede vertaling lezen, bij HOMERUS, JESAIAS, VIRGILIUS, JOB, OSSIAN, CAMOËNS of TASSO plaatsen aantreffen, in zulke duistere of onverstaanbare bewoordingen ingekleed, dat wij ons verpligt zien te vragen: »wat wil hier de Dichter, of wat bedoelt hij?" En zijn niet de werken der genoemde Zangers de echte modellen van al wat in de Poëzij schoon, groot, roerend en verheven kan genoemd worden? — Wij herhalen het derhalve: in de door ons gestelde voorwaarde is niets, den echten Zanger onwaardig. Maar, daarenboven, is niet

Digitized by Google

de Dichter, waardig dien naam te dragen, een verkondiger van al wat waar en goed, groot en schoon is? en zou hij dan niet ijverig streven, om voor eene ondichterlijke wereld, op eene hoogstbevattelijke en daardoor aangename en streelende wijze, nuttig te wezen? De menigte verstaat dikwerf het hoogstbelangrijke, in prozaïsche taal voorgedragen, zoo weinig, dat de Dichter, als Leeraar des volks, zich wel op zuiverheid van stijl en duidelijkheid van uitdrukking mag toeleggen, indien hij, voor 't minst, zijne bedoeling bereiken wil.

De kracht en nadruk van eenen prozaïschen of dichterlijken volzin liggen toch wel niet in den klank der woorden, maar in derzelver onderling verband en beteekenis, in een' gezonden, gebruikelijken en algemeen verstaanbaren zin; en daarbij draagt, bij de grootste Meesters, de eenvoudigheid, in de uitdrukking der verhevenste denkbeelden, gewaarwordingen en gevoelens, het kenmerk der waarheid; en wat is schooner dan *deze?*

Men wane niet, dat men door het afzien, om gebruik te maken van wel hoogklinkende, maar zinledige woorden, tot het gewone proza afdalen, of de waardigheid der Dichtkunst aan miskenning zou prijs geven! Integendeel handhaaft het algemeen verstaanbare de waardigheid der Poëzij en den roem harer echte vereerders. Zou de *Hooglander* de liederen van OSSIAN, de *Venetiaan* de stancen van TASSO en DANTE in het geheugen prenten, even gelijk de oude *Rhapsoden* de gedichten van den Zanger der *Iliade*, indien dezelve in onverstaanbare zinsneden waren vervat? Of is niet de hoogstmogelijke waardigheid in eenvoud en waarheid gelegen? Ja, de bedienaren van eene valsche Godsdienst, de Priesters van *Delphi* en *Dodona*, mogten het, tot instandhouding van de gewaande eer hunner zoogenoemde Goden, noodig hebben gevonden, de orakelspreuken te hullen in eene taal, nu eens dubbelzinnig en dan weder onverklaarbaar; de ware Dichter, zijne verhevene en edele roeping, als Priester der Deugd en der Waarheid, vervullende, behoeft zulke ellendige hulpmiddelen niet, en zou zich vernederd achten, indien men

Digitized by Google

hem mogt verdenken, daarvan in eenig geval te hebben willen gebruik maken.

In deze gesteldheid van zaken, en bij de uiteenloopende begrippen, die ten aanzien der Dichtkunst en omtrent haar wezen en doelwit gekoesterd worden, zullen de vereerders en voorstanders der oudere School gewisselijk willen toegeven, dat een tijdsverloop van vele eeuwen, in verband met eene menigte andere en bijkomende omstandigheden, eenige verandering en wijziging in *de vormen* der Dichtkunst noodzakelijk heeft gemaakt. Ook dit is niet vreemd in het gebied der Dichtkunst; en wij behoeven hier slechts de namen van SOPHOCLES en EURIPIDES te noemen, die den bokszang van THESPIS door hunne meesterlijke Treurspelen wisten te vervangen. Maar aan den anderen kant behoeven de scheppers der nieuwere School te bedenken, dat het wezen der Dichtkunst niet in schoonklinkende woorden, maar in de innerlijke kracht van derzelver zamenstelling bestaat, en dat niets schoon mag genoemd worden, hetwelk niet met de waarheid overeenkomstig is.

Vóór en boven alles beschouwen wij het als allerwenschelijkst, (mogten het geene *pia vota* zijn!) dat alle namen, als leuzen van deze of die partij, uit de Republiek onzer vaderlandsche Letterkunde en Dichtkunst geweerd wierden. Partijschap maakt de min edele driften en hartstogten gaande; en hoe weinig voegen deze in het gebied van orde en schoonheid! Is de Kunst dan niet één; of wordt hare waardij verhoogd, wanneer hare vereerders, om harentwille, onderling krijg voeren? Verstrekt het haar tot eere, wanneer een harer Priesters met een luid *hosanna!* begroet, terwijl een ander met een krijschend *weg met dezen!* gesmaad wordt? Betreurt niet de Muze der Historie den rampzaligen strijd van SYLLA en MARIUS; en men zou denzelven in het vreedzaam gebied der Kunst willen doen ontvlammen! Dáár toch voegt geen Dictatorschap. Kan het den luister van *Sirius* verhoogen, wanneer eene nevelwolk den glans van *Aldebaran* verdonkert? of schittert de kunstroem van VONDEL schooner, wanneer wij dien van HOOFT verduisteren? Dan, wat vragen wij!

Digitized by Google

Heeft niet ieder Dichter, waardig dien naam te dragen, zijne eigendommelijke verdiensten in het bijzondere vak, dat hij zich ter beoefening verkoos? Is het billijk, PINDARUS te verachten, omdat hij geen *Heldendicht* — HOMERUS te versmaden, dewijl hij geene *Lierzangen* vervaardigde? Waartoe dat onverstandig vergelijken en wikken en wegen, bij geheel verschil van aanleg, karakter, begaafdheden, die alle vergelijking onmogelijk maakt? Ja, waartoe elke vergelijking in het geheel, bij de groote verscheidenheid van dichtsoorten en de uiteenloopende wijzen, waarop die allen kunnen behandeld worden? Wil men echter wikken en wegen, dan lette men, eerst en vooral op den invloed, dien deze of die Dichter uitoefende op zijne tijdgenooten. CATS en VONDEL, b. v., zijn in geen opzigt onderling te vergelijken, en de laatste overtrof gewis den eersten in eene hooge, poëtische vlugt; maar zullen wij daarom nu den eersten gering schatten of smaden? Immers, slaan wij den zedelijken invloed gade, die beiden op hunne landgenooten hebben uitgeoefend, dan zal gewis niemand aan den edelen CATS den voorrang boven VONDEL betwisten. Ach! waarom veracht en vermijdt men elkander, in onze dagen, wegens de voorkeuze, die de een aan FEITH, de ander aan BILDERDIJK vermeende te moeten schenken? Wij willen aan beiden regt doen wedervaren, en erkennen, dat de laatste, in poëtische verdiensten, den eersten, in sommige opzigten, kan hebben overtroffen, — maar als Volksdichter staat de eerste boven den laatstgenoemden, en na verloop van tijden zal de natie de *zangen* van FEITH in het harte dragen, terwijl zij zich alleen den beroemden *naam* van BILDERDIJK herinneren zal.

Is het niet gelukkig, dat, bij de groote verscheidenheid der menschelijke begaafdheden, gemoedstoestanden, karakters, vatbaarheden en aandoeningen, de gave der Poëzij zich tevens in eene zoo onderscheidene mate bij de beoefenaars der Dichtkunst openbaart? Behandelden allen dezelfde dichtsoort, en wel op dezelfde wijze, hoe onbehagelijk eentoonig zou dan het vereenigd lied onzer vader-

Digitized by Google

landsche Barden klinken! Maar thans, nu bij die verscheidenheid aller behoeften kunnen bevredigd, aller smaak kan gestreeld worden, wordt de Dichtkunst voor allen eene schoone en bekoorlijke bloem op den weg des levens, die onze genietingen verhoogt, en ons, onder leed en smart, de ziel verkwikt. En die verscheidenheid, lost zij zich niet op in eene zuivere overeenstemming in doelwit en streven: bevordering van kennis en licht, hooge beschaving, reine zeden, beminnelijke deugdsbetrachting, en de dienst van God in geest en waarheid?

En zijn deze dingen alzoo, waartoe dan langer namen, als *partijleuzen*, gebezigd — waartoe zich van elkander, in *anen* en *isten*, verdeeld en gescheiden, als ware de roem der kunst van namen afhankelijk? Blonk de tempel der Dichtkunst minder heerlijk, vóór dat MACPHERSON ons de zangen van *Cona* deed kennen; of zou de luister harer Priesterschaar minder glansrijk pralen, indien een TASSO niet had bestaan? Maar wie zal dit willen beweren? Neen, de kunst staat of valt niet met een' harer vereerders; zij is zichzelve genoeg; maar de vereende glans, die al hare echte Priesters doen stralen, omschittert haren eerwaardigen tempel, haar ter eere en het menschdom tot vreugde en heil.

En die glans zal des te schooner blinken, naar mate de Dichters hunne oorspronkelijkheid bewaren. Is de Poëzij de taal des gevoels, dan moet elk gezang uit het hart des Dichters voortvloeijen en zijn lied het zegel zijner ziele met zich dragen. Dát is de ware oorspronkelijkheid, die, in het gemoed en den geheelen aanleg des Dichters bestaande, zichzelve genoeg is, zonder immer op den *schijn* van oorspronkelijkheid jagt te maken, terwijl men inderdaad daardoor tot eene altoos gebrekkige en mislukte navolging vervalt. Even min bestaat de oorspronkelijkheid in de zucht om zonderling te wezen, waarbij dan doorgaans de poging kenbaar wordt, om een of ander beroemd model te volgen. En wat is de zucht, om het oorspronkelijke na te volgen, anders, dan de vruchtelooze arbeid, om het vat der *Danaïden* te vullen? Zingt de leeuwrik ook gelijk de nach-

Digitized by Google

tegaal, of de vink gelijk de leeuwrik? en blijft derzelver gezang niet altijd, en ondanks de meestmogelijke verscheidenheid, oorspronkelijk schoon? Er bestaat wel een vogel, dien de vaardigheid en geschiktheid eigen is, om het geluid van andere zangers na te bootsen, maar hij verkreeg daarom ook den naam van *spotvogel*, welligt te onregt, aangezien dat nabootsen bij hem iets eigendommelijks en dus oorspronkelijks is. Maar deze verontschuldiging kan op geenerlei poëtische navolging van toepassing zijn, vermits de zucht daartoe niet in de natuur van den mensch ligt, maar van elders moet ontleend worden. Het is zoo, er kan tusschen twee Dichters eene groote mate van overeenkomst bestaan, zoo wel in de keuze der vormen als in de wijze van uitdrukking, zoo wel in denken als gevoelen; maar die overeenkomst zal de dichterlijke oorspronkelijkheid niet doen betwijfelen, ten ware de zucht tot navolging zich kennelijk mogt openbaren, en dat kan, waar die zucht aanwezig is, nimmer uitblijven; men bespeurt zulks aan het gezochte der zamenstelling, het gewrongene der volzinnen, het donkere, onbestemde en onverstaanbare der bewoordingen, en vooral aan het gekunstelde des geheels.

YOUNG heeft eenmaal, zoo waar als treffend, gezegd: »Lees de Natuur: de Natuur is eene vriendin der waarheid; zij predikt voor geheel het menschelijk geslacht." En zijn raad is de onze, wanneer wij het behouden der oorspronkelijkheid aanprijzen. Of heeft niet al wat in de schepping aanwezig is deszelfs oorspronkelijke gedaante en wijze van zijn en werken ontvangen? Waarom zou het in het gebied der Dichtkunst anders zijn, en de Priester der waarheid en van het schoone zijn rijkst en waardigst sieraad, zijne oorspronkelijkheid, verloochenen; waarom den ceremantel, die hem tooit, verwisselen voor een geleend gewaad, dat voor zijne gestalte niet passende is, en ons, hier of daar, zijne naaktheid doet aanschouwen? Dat kleingeestig jagen naar oorspronkelijkheid vermoeit den geest, verhit het bloed, en doet, door de hevigheid der inspanning, den boezem hijgen; is het wonder, wanneer

Digitized by Google

dan de welluidendheid, de harmonie en de kracht van het lied verloren gaan, terwijl wij het daaraan bespeuren, dat de zanger het proefhoudend metaal voor klatergoud verwisselde.

Is de echte Dichter een Priester der Waarheid, hij is tevens een Zoon der Vrijheid, en inderdaad, als zoodanig, te groot, om zijne oorspronkelijkheid en zelfstandigheid op te offeren, ter verkrijging van een droombeeld van roem en vermaardheid. Of is het iets meer dan een droombeeld, naar het bezit van een goed te streven, hetwelk, berust het niet in het gemoed, tot geenen prijs, ergens elders, kan verkregen worden? Bemint men de Dichtkunst om haars zelfs wille, en niet om den roem, dien zij aanbrengt, dan zal men haar als de oudste, beminnenswaardige Leermeesteresse van het menschelijk geslacht, als de verkondigster der waarheid en van al wat edel, rein, liefelijk, groot, schoon en verheven is leeren erkennen, die erkentenis innig gevoelen, en, met behoud onzer zelfstandigheid, en overeenkomstig onzen eigendommelijken aanleg, vermogens en begaafdheden, eene kunst beoefenen, die, het nuttige met het aangename verbindende, het voorregt van ons aanzijn in waarde verhoogt, en den sterveling, op den weg naar het graf, den voorsmaak geeft van die hoogere genietingen, die hem in de woningen des lichts, der vreugde en der onsterfelijkheid, als de plaats zijner toekomstige bestemming, verbeiden.

IETS OVER HET TAGEBUCH EINER MEDIZINISCHEN REISE NACH ENGLAND, HOLLAND UND BELGIËN, VON G. VARRENTRAPP, DR. IN FRANKFURT AM MEIN.

(Eene bijdrage, hoe spoedig, oppervlakkig, partijdig en ligtgeloovig vreemdelingen vaak over *Holland* oordeelen.)

Dat vreemdelingen, ons land en onze inrigtingen bezoekende, zeer dikwijls een oppervlakkig, onvolledig, partijdig en *ligtgeloovig* oordeel over dezelve vellen, is eene bekende

Digitized by Google

zaak, van welke derzelver Reisverhalen, Journalen, *Tagebuchen* enz. de duidelijkste bewijzen opleveren. Daarbij moet men maar eens op den spoed letten, waarmede velen bij hunne zoogenoemde onderzoekingen of nasporingen te werk gaan, en hoe weinig zij er zich aan laten gelegen liggen, om met zoodanige personen in aanraking te komen, die juist in de gelegenheid zouden geweest zijn om hun de noodige inlichtingen te verschaffen. Meestal nemen zij, bij hunne komst, hunne toevlugt bij zoodanigen, die, als vroegere vreemdelingen, ons land ter woonplaats en kostwinning gekozen hebben (en wien is het onbekend, dat dit getal al zeer groot is?) en, na een langer of korter verblijf, zich den naam van *Hollander* toeëigenende, zich niet ontzien, op allerlei wijze den goeden naam van den *Hollander*, deszelfs land, zeden, gewoonten en inrigtingen, in een verkeerd of hatelijk daglicht te plaatsen. Het schijnt zelfs, dat onze *Duitsche* naburen er thans, meer dan ooit, op uit zijn, om die goede, gastvrije *Hollanders*, waar zij kunnen, een bespottelijk, dom, bekrompen voorkomen te verschaffen. Een vernieuwd bewijs van het boven aangestipte levert, mijns inziens, dat gedeelte van de *Medisinischen Reise* op van Dr. VARRENTRAPP; dat op *Holland* betrekking heeft. Het overige, verreweg grootste gedeelte, laten wij voor rekening der *Engelschen* en *Belgen*.

Dr. VARRENTRAPP dan begeeft zich den 8 April 1838 van *Frankfort* op reis naar *Holland*, om van daar naar *Engeland* en *België* over te steken, en zit reeds te dien einde den 18 van dezelfde maand op de stoomboot naar *Londen*. Hij heeft dus naauwelijks acht dagen besteed, om ons land en deszelfs geneeskundige inrigtingen te onderzoeken; en zoo zal dit dan, blijkens het slot van zijn *Vorwort*, moeten dienen, om de opmerkzaamheid van anderen op te wekken, of den reiziger tot wegwijzer te verstrekken!!

Te *Nijmegen* aangekomen zijnde, waar de geneeskundige Reiziger geene inrigtingen schijnt gezien te hebben, begeeft hij zich naar *Utrecht*, eene schoone stad door hem genoemd, waar het Ziekenhuis bezocht, en van hetwelk een en ander opgegeven wordt; daarna wordt het Krankzinnigenhuis bezigtigd, dat welverdiende lof bekomt, maar waaromtrent de Reiziger zich vergist, door den Hoogleeraar SCHROEDER VAN DER KOLK der *Arst* te noemen: zijn Hooggeleerde is Mederegent van dit gesticht, bijzonder met het toezigt belast over

Digitized by Google

de behandeling der aldaar verpleegd wordenden; terwijl de bepaalde Geneesheer Dr. VISSER was, thans vervangen door Dr. VAN DER LITH. Ook het Stads-kinderhuis (*selekten Waisenhaus*) wordt bezigtigd, en opgegeven als *gestiftet von der Freifrau* VAN REEDE, *geb.* TUIST VAN VOORHOUT; moet zijn: DUIST VAN VOORHOUT, *Douairiere* VAN RHEEDE, *Vrouwe van Renswoude*. Het militaire Hospitaal schijnt even min als het fraaije Kabinet van Waspreparaten van wijlen den Heer KONING opmerkzaamheid verdiend te hebben; terwijl de Reiziger met geen der Hoogleeraren in aanraking gekomen is.

Nu gaat de reis naar *Amsterdam*, waarschijnlijk per Diligence, voort; men is ten 8 ure vertrokken en was ten 12 ure aldaar. Hoezeer de Reiziger derhalve maar voor een klein gedeelte den *Amstel* gezien heeft, zegt hij toch, dat het éénige belangrijke bij die rivier hierin bestond, dat haar water bij windstilte, de haar omringende voorwerpen helder terugkaatst, maar bij toenemen van den wind en zacht golfgeklots zich als *moeras*-water, zoo zwart als roet, vertoont! Welk eene juiste opmerking! Het water schijnt zoodanig zijne opmerkzaamheid gaande gemaakt te hebben, dat hij niet eens van het inderdaad fraaije gezigt op *Amsterdam*, op de hooge sluis namelijk, gewag maakt.

In *Amsterdam* aangekomen, dat, zoo als VARRENTRAPP zegt, zijn *speciellen Karakter* verkrijgt door zijne *enorme Masse von Kandlen*, wordt eerst het Museum van het Trippenhuis beschouwd. Geen wonder, dat der schilderij van VAN DER HELST, de *Schuttersmaaltijd*, de grootste lofspraak wedervaart. REMBRAND's beroemde tafereel, de *Nachtwacht*, scheen den Reiziger minder te bevallen; maar het benadeelt den roem van den grooten REMBRAND in niets, of zijn penseel de goedkeuring van eenen *Duitschen* Medicus al dan niet wegdraagt. Dat zijn land ons maar eens een' Schilder opgeve, die met REMBRAND in vergelijking kan komen!

Het Werkhuis ligt nu aan de beurt: de schilderijen aldaar wekken vooral de aandacht op, en wij vinden er van eene zoodanige gewag gemaakt, door ZANDERFELDT geschilderd, ons geheel onbekend. Die naam komt onder de schilders van de *Hollandsche* School niet voor. Wij gelooven, dat de Reiziger zich in den naam vergist heeft, en dat de schilderij, door hem bedoeld, die van ZANDVOORD is. Hij heeft ook vergeten die van JAN DE BAAN, QUINKHARD EN B. VAN DER

Digitized by Google

HELST op te geven. Maar wat nu het geboûw zelf betreft, dat kon zijn Ed. *leider nicht sehen, da es gerade von oben bis unten gescheuert werd!* Indien de Reiziger zich bij een' der Regenten van het gesticht had laten aanmelden, of van dezelve een toegangbriefje verzocht had, zoude er, ondanks dat *schrobben*, wel gelegenheid geweest zijn om hem hetzelve te doen zien; waarbij hij dan ook de inrigting van de ziekenkamers in oogenschouw had kunnen nemen, om zich te overtuigen, dat aldaar de kribben niet met dikke, *fur Licht und Luft undurchdringbare Vorhängen* omgeven zijn; iets, dat hij in alle ziekenhuizen zegt gevonden te hebben.

Het Koninklijk Paleis bezoekende, wordt het voorgesteld als het huis der *ehemaligen Generalstaaten*. Neen, Doctor! dat Paleis was te voren het Stadhuis. Nu, wat een *Rathhaus* is, zal zijn Ed. wel bekend wezen. Het zijn *hubsche Gemälde* alleen, die hetzelve bevat. De Nieuwe Kerk volgt nu: een *hässliches Gemengsel aller möglichen verdorbenen Baustyle.* (*Sic!*) De marmeren grafnaalden der *Hollandsche Seehelden* RUYTER, VAN GAALEN en SPIJK worden op éène lijn gesteld. Bezwaarlijk zullen wij aan den laatsten, om zijne grootmoedige opoffering, den naam van *seeheld* geven, daar wij geheel iets anders onder dien naam verstaan, en schenken dien daarom aan DE RUYTER, VAN GAALEN, TROMP, PIET HEIN en anderen, omdat zij de zee schoon veegden van de vijanden van *Nederland* en de belangrijkste zeeslagen leverden. Van het voortreffelijke gedenkteeken, in dezelfde kerk ter eere van den Admiraal J. H. VAN KINSBERGEN opgerigt, de welgelijkende afbeelding des Admiraals levensgrootte voorstellende, rustende op een' lijksteen van bastaard *statuair* marmer, in eene nis, bij wijze van grafkelder, wordt geen gewag gemaakt.

Nu komen wij aan het Geneeskundige. De aanhef: *In medizinischer Hinsicht wird Amsterdam, trotz seiner grossen Bevölkerung, uns sehr unbefriedigt lassen*, begrijpen wij niet juist. Van waar heeft Dr. VARRENTRAPP dit besluit opgemaakt? Hij schijnt niemand anders dan Dr. RIVE gesproken te hebben, en deze moet dus beschouwd worden alleen bevoegd te zijn daaromtrent de noodige inlichtingen te geven, hoewel Dr. RIVE, om de woorden van den Reiziger te bezigen, *der tüchtige Arzt war, der erst zur Zeit der Cholera hierher kam, sich aber von da an sehr schnell eine Carriere machte.* Hij schijnt ook met dien Geneesheer eeniglijk over genees-

Digitized by Google

kundige onderwerpen gesproken te hebben. Van hem heeft hij dus ook vernomen, en dat als het meest belangrijke te beschouwen is, dat de *Typhus abdominalis in seinen Symptomen wie in seinem Sectionsbefund noch keinesweges eine allgemeine Krankheit in Nordholland sei.* Wij laten den *Frankforter* Geneesheer zijne *Typhus abdominalis* gaarne; en indien deze ziekte aldaar eene zoo algemeene ziekte is, wachten wij van hem daarover eene diagnostische en therapeutische Verhandeling. Wij wenschen, dat die ziekte maar aan gene zijde van den *Rhijn* blijven zal; maar welligt ziet men daar meer *Typhus abdominalis* OHNE *Typhus abdominalis*, zoo als HUFELAND eens schreef, *Krankheiten des Herzens ohne Herzkrankheiten*, daarmede ongetwijfeld te kennen willende geven, dat deze ziekten, bij vele Geneeskundigen, meer in de verbeelding dan in wezen bestonden. Maar voorondersteld, dat Dr. RIVE den Reiziger aanleiding gegeven had tot het uiten der boven opgegevene woorden, zou dan die *Typhus abdominalis niet* in hare *constantesten* symptomen door andere Geneesheeren waargenomen kunnen zijn, hoezeer deze niet, zoo als Dr. RIVE, de gaaf mogten bezitten, om dezelve te diagnosticeren? En tegen het besluit *a posteriori*, dat is, uit het lijk afgeleid, valt nog al vrij wat te protesteren, daar oorzaak en gevolg vrij dikwijls met elkander verwisseld worden. Wij hebben niet kunnen nagaan, dat de Reiziger, bij het bezoeken van het Sint Pieters Gasthuis, met de Hoogleeraren XILANUS of SURINGAR eenig gesprek gehouden heeft, dat welligt, in het belang van het gesticht en deszelfs Regenten, noodzakelijk en nuttiger hadde kunnen zijn dan die, welke zoo maar in omtrekken van het gesticht, vroeger een Stadsgesticht, nimmer tot het doel ingerigt, waartoe het later is gebezigd, hebben plaats gehad, en welke bedenkingen niets anders zijn dan overbekende zaken. Dat er in het Binnengasthuis chronische en zoodanige zieken voorkomen, wier gebreken *durch die eigenthümlichen klimatischen Verhältnisse Hollands bedingt sind*, (*Febris intermittens*), is eene bekende zaak; maar daarbij had hij van andere Geneesheeren, die lang reeds de praktijk in *Amsterdam* uitoefenen, kunnen vernemen, dat de *intermittentes* aldaar sedert vele jaren minder voorkomen dan voorheen, hoezeer de *klimatische Verhältnisse* dezelfde zijn. De patiënt, die *nach einer 9 monatlichen Seereise aus Ostindien* aangekomen was, en zich in het Gasthuis bevond, moet verbazend lang op zee rondge-

Digitized by Google

zworven hebben, daar men in ruim drie maanden uit de Oost in het Vaderland terugkeert.

Het oordeel over het Binnengasthuis moest ongunstig uitvallen; had de Reiziger het dezer dagen bezocht, welligt had hij dan eenige verbeteringen kunnen opmerken; dezelve hadden hem althans aangewezen kunnen worden. Maar ik houd het voor eene beleedigende uitdrukking voor de Hoogleeraren, aldaar met de zorg voor de zieken belast, dat het ziekenbezoek van de aldaar aanwezige honderden daarin alleen zoude bestaan, dat *der Arzt die Hunderte von Kranken kurz examinirt, und dann in ein grosses von der Wärterinn dargehaltenes Foliobuch, in welchen unter einander alle die officinellen Formeln des Hospitals gedruckt stehen, hinter diese die Nummer des Bettes schreibt. Es ist dies das Surrogat einer Krankengeschichte.* Ik heb te veel achting voor de Hoogleeraars, dan dat ik een oogenblik zou durven vooronderstellen, dat daarin *allein die Krankenvisite* bestaat. Van het klinische onderwijs zelf, en de wijze, waarop de Hoogleeraars daarbij gewoon zijn te werk te gaan, wordt geen woord gerept.

Dat almede het oordeel over het Buitengasthuis niet gunstig zijn zoude, was te verwachten; hoezeer ook al hetgeen daaromtrent wordt aangevoerd overbekend is en niets nieuws bevat. De Geneesheer van dat gesticht mag zich gelukkig rekenen, dat Dr. VARRENTRAPP zich overtuigd houdt, dat de methode van VEZIN ter behandeling der *Scabies* aldaar aangewend wordt. Wat de krankzinnigen aangaat, zullen deze thans gewis meer dan ooit de zorgen des Geneesheers uitmaken, die zich door eene opzettelijke buitenlandsche reize in staat heeft gesteld, om over de inrigtingen en behandeling te kunnen oordeelen. Ook het daaromtrent aangevoerde is tot vervelens toe gezegd en herhaald.

Noch het *Theatrum anatomicum*, noch het kabinet van den Hoogleeraar G. VROLIK, noch de *Hortus Botanicus* schijnen den Reiziger eenig belang ingeboezemd te hebben; ten minste wij vinden geen gewag gemaakt, dat hij daartoe eenige poging heeft in het werk gesteld. Te verwonderen is het, daar dan toch andere voorwerpen, zoo als een reisje naar *Broek in Waterland*, niet achterwege gelaten zijn, dat het Entrepôt-dok noch het daarbij gelegen Arsenaal en de Werf zijne aandacht opgewekt hebben, daar toch iets dergelijks in *Frankfort* niet te zien valt.

Wat dat *Broek in Waterland* betreft, zoo wordt daarvan

Digitized by Google

eene breedvoerige beschrijving medegedeeld, alsof zijne *Duitsche* landgenooten daarmede geheel onbekend zijn, daar men zulks toch overal vermeld vindt; maar het is eene onwaarheid, dat *jeder Amsterdamer seinen Gast bestimmt fragt, ob er schon Broek gesehen hat, und dringend empfehlt, man möge es ja nicht versäumen.* Hij had beter gedaan zijne landgenooten bekend te maken met de *Willemsluis* en de zoo belangrijke vaart, door welke de grootste schepen tot aan het Nieuwe Diep geraken.

Van *Amsterdam* gaat nu de reis naar *Haarlem*, alwaar de Reiziger zich niet heeft opgehouden, en waar hij dus noch het Museum, noch het gebouw van TEYLER, noch den *fraaijen* Haarlemmerhout, noch de ter zijde af gelegene badplaats *Zandvoort* bezocht heeft; het laatste is voor een' geneeskundigen Reiziger belangrijker dan *Broek in Waterland*. *Leyden* naderende, ziet men *alsbald die alte Universitäts und Gelehrten stadt*; en al aanstonds wordt de lezer, dat wil zeggen de buitenlandsche lezer, vergast op een *charakteristik Beispiel von einem ruhigen, stillen, besonnenen und dabei so sehr gedeihenden holländischen Handels und Fabriken Leben.* Inderdaad, hoe is het mogelijk, dat Dr. VARRENTRAPP zich zulk een sprookje op de mouw heeft laten spelden; en alles voor goede munt opgenomen, en, in de overtuiging der waarheid, zulks zijnen landgenooten kan opdisschen! *Es ungue leonem.* Jammer intusschen, dat hij ons den naam schuldig is gebleven van den *Leydenaar*, die hem zoo deerlijk bij den neus heeft gehad. Dat *Beispiel* bestaat dan hierin: Een der grootste lakenfabrieken behoort den Heere L.... toe. Deze man, een eenvoudig burgerman, een goede slokker, in één woord een werkman, bezit thans een vermogen van *sestien millioenen guldens, twaalf driemastschepen*, en *handelhuizen in Smirna en Kairo!* Wat van *Angora*-wol te bekomen is, koopt hij op, en heeft daarvan eene monopolie gemaakt: deze wol wordt hem door zijne schepen toegezonden. Komt nu zulk een groot transport aan, dan neemt een belangrijke arbeid voor de familie eenen aanvang; want de oude man en zijne familie verstaan alleen de kunst om de wol behoorlijk uit te zoeken en te sorteren (!) Daar zit dan die familie (ja zelfs de aan een' zeer rijken, geachte Geleerde uit den omtrek gehuwde dochter wordt hierbij gevraagd) een paar dagen lang te midden van die stinkende wol, en sorteert alleen de fijnste soort (!) Dit verrigt zijn-

Digitized by Google

de, wordt het overschot aan de werklieden overgelaten, die hetzelve in verschillende soorten verdeelen, welke alsdan verkocht worden. Uit die allerfijnste soort fabriceert de Heer L., met eenige honderde werklieden, zoogenaamde *polemiet*, een zeer fijn, glinsterend, op zijde gelijkend doek. Dit wordt naar *China* uitgevoerd, waaraan door de *Chinezen*, bij de afwisselende hitte van den dag en de koelte van den nacht, boven hunne eigene zijde de voorkeur wordt gegeven, uit hoofde van deszelfs grootere digtheid. De schepen, die het naar *China* voeren, laden aldaar velerlei voortbrengselen van het land, voeren dezelve naar het Oosten, en volbrengen op deze wijze den drieledigen weg. Wat zegt gij van dit sprookje, Lezer? *Leyden* heeft nimmer een driemastschip met wol binnen hare wallen zien binnenkomen; de zoogenaamde *Grootvaarder*, een schip, dat van *Amsterdam* op *Leyden* plagt te varen, is het eenige, dat Wol aldaar aanvoert. En op die wijze 16 millioenen guldens gewonnen te hebben! zouden het ook *kreutzers* zijn? Dit is intusschen waar, dat vele buitenlanders, met zeer weinige guldens in *Holland* gekomen, aldaar vrij aanzienlijke sommen hebben overgewonnen.

In *Leyden* zag de geneeskundige Reiziger alleen het klinische Hospitaal, en dat schijnt hem nog al bevallen te hebben. Het is intusschen onjuist, wanneer hij zegt, dat Prof. MACQUELIJN *der medizinischen Abtheilung vorsteht.* Dit geschiedt afwisselend met Prof. PRUYS VAN DER HOEVEN. Het spijt ons, dat hij zich niet in de gelegenheid heeft gesteld, het anatomische Kabinet te kunnen zien; dan had hij ook de Praeparaten van wijlen den beroemden RUISCH gezien, welke hij niet wist dat aldaar gevonden werden. Het Stadsziekenhuis, dat te gelijk den krankzinnigen tot verblijf dient, heeft hij mede niet bezocht; omdat de Geneesheeren het hem, *ihrer Ehre halber*, niet wilden laten zien!! (*Sic.*) Gelukkig, dat er nog iets in *Holland* en wel te *Leyden* gevonden wordt, dat zijne verwachting zelfs overtroffen heeft, het Museum namelijk voor de Natuurlijke Historie; het was intusschen alomme met roem bekend. Het Museum van Egyptische Oudheden, in waarheid eenig in zijne soort, schijnt voor den Reiziger van geen belang te zijn geweest.

Er had ook geen uitstapje naar *Katwijk* plaats, waar de Schrijver de zoo belangrijke uitwateringsluis, alsmede het

Digitized by Google

einde van die rivier had kunnen beschouwen, welke het *Duitsche* land zoo heerlijk doorkronkelt.

Naar *den Haag* vertrokken, wordt door den Reiziger als eene bijzonderheid al dadelijk opgegeven het verschil in paarden, zoodat men aldaar geheel andere aantreft dan de sterke, zwarte *Friesche*, en verrast wordt door *Mecklenburgsche* en *Engelsche* paarden, tot welker vermeerdering de afgezanten aldaar aanleiding zouden gegeven hebben; terwijl daarentegen het hoornvee ook aldaar, zoo als in geheel *Holland*, wit en zwart gevlekt of bijna geheel zwart is; de zoogenaamde lakenveldsche en roodbonte koebeesten schijnen door hem niet opgemerkt te zijn. Zonderling is het, dat het nabijgelegen *Scheveningen* den geneeskundigen Reiziger geen belang ingeboezemd heeft; ook de aldaar zoo aanzienlijke als belangrijke zeebadinrigting had hij, in plaats van *Broek in Waterland*, wel eens mogen gaan bezoeken. Kon hij dan zijnen spotlust al niet botvieren, hij was door oculaire inspectie beter in staat geweest, om zijnen *Frankforter* lijders, die zijn Ed. over zeebadinrigtingen en het gebruik der zeebaden mogten raadplegen en naar deze inrigting vragen, behoorlijke inlichting te verschaffen. Het *Haagsche* Stadsziekenhuis, het Gasthuis, alsmede het Krankzinnigenhuis, wedervaren eene vrij billijke lofspraak. De Reiziger vertrekt over *Delft* naar *Rotterdam*, en zit, zoo als wij zagen, den 18den op de stoomboot naar *Londen*.

Eindelijk komt, na dit negendaagsche uitstapje van *Frankfort* tot aan den *Haag*, besteed tot bezigtiging der *Hollandische Krankenanstalten*, de reizende Geneesheer als tot eene recapitulatie, waarvan de aanhef is, dat hij alle die ziekeninrigtingen nog verre beneden zijne verwachting, ja zelfs onder nul gevonden heeft. »Hoort! hoort!" zou men in het *Engelsche* Parlement zeggen. Wij zeggen, dat, om zulks te bewijzen, er meer dan eene zoo oppervlakkige beschouwing noodig is, als de Schrijver daaraan te koste gelegd heeft. Deze verklaring vondt weerklank bij de buitenlanders; zij is zelfs door eenen beoordeelaar van het *Tagebuch* van Dr. VARRENTRAPP in SCHMIDT's *Jahrbücher* herhaald geworden. En of dit niet genoegzaam ware, wordt er nog bijgevoegd, dat het voor den Geneesheer, vooral voor den Geneesheer van een Hospitaal, in velerlei opzigten *lehrreich ist zu sehen, wie Hospitäler sammt allen ihren Einrichtungen nicht sein sollen; dabei ist dieser negative Gewinn ziemlich*

Digitized by Google

rasch zu erlangen. Nun ist aber wirklich fast alle und jede Einrichtung total verkehrt oder hinter unserem Jahrhundert und dessen Aufordnungen weit zurückgeblieben.

Ziet hier nu eenen verzachtenden balsem voor deze diepdoorgedrongene wonde: Dr. VARRENTRAPP getuigt, dat alle *Hollandische Hospital-Aerste* niet alleen *unterrichtete*, maar ook *allgemein und allseitig unterrichtete Männer, frei von medizinische Vorurtheilen, theilsweise selbst ausgezeichnete Gelehrten sind;* zoo ten minste kwamen hem alle die Geneeskundigen voor, met welke hij het genoegen had in aanraking te komen, die allen *in rustiger Manneskraft dastanden.* Wij weten evenwel niet, met hoe vele (het schijnt met zeer weinige) en met welke mannen hij gesproken heeft. Wij lazen wel, dat hij met Dr. RIVE zeer vele gesprekken over vele geneeskundige onderwerpen gehouden heeft, welke weten wij niet; welligt dat ze ons in het een of ander *Duitsch* Journaal worden medegedeeld. De naam van Prof. SURINGAR in het Binnengasthuis, die van Dr. HAGEMAN in het Buitengasthuis wordt wel aangetroffen; maar het is ons niet duidelijk, of hij met dezelve bepaalde geneeskundige onderwerpen behandeld heeft. Dit is ook toepasselijk op *Leyden*, waar zijn Ed. slechts den naam van de Hoogleeraren MACQUELIJN en BROES opgeeft; alsmede op *den Haag*, waar die van Dr. DINGEMANS, VAN DE WATERING en MEIJER voorkomen. En evenwel hebben de *Hospitalärzte* hem het allerminste *befriedigt;* want zij bezoeken met den hoed op het hoofd, in de eene hand eene, slechts getallen schrijvende pen, in de andere eene cigaar, of wel met deze in den mond, hunne zieken. Wie de *Hospitalärzte* geweest zijn, die hem zoo het allerminste *befriedigt* hebben, kunnen wij niet nagaan; zij moeten voorzeker geheel andere personen zijn geweest dan die, van welke hij kort te voren getuigde, dat zij *allgemein und allseitig unterrichtete Männer* waren. Wij behooren geenszins tot de voorstanders van het cigarenrooken in het algemeen, en veroordeelen zulks bij of in den omtrek van zieken ten sterkste; maar om daaruit de gevolgtrekking af te leiden, dat zij geene achting voor hunne medemenschen zouden hebben, en dat bij dat cigarenrooken die achting voor hulpbehoevenden verloochend zoude worden, is ongepast en hatelijk. Wij hebben buitenlandsche *Hospitalärzte* aangetroffen, die geene cigaar rook-

Digitized by Google

ten, en bij welke hulpbetoonende bewijzen van menschelijk gevoel of deelneming schaars te vinden waren.

De daarop volgende bedenkingen omtrent vele verkeerdheden, zoo wel wat de inrigting der gebouwen als het daaruit voortvloeijende gebrekkige aangaat, zijn niet van allen grond ontbloot; maar zij zijn overbekend, en tot derzelver verandering en verbetering is meermalen, wij erkennen het, te vergeefs gewerkt. De Geneesheeren hebben daaromtrent dikwijls hunne stem doen hooren; maar het is alwederom te onbepaald gezegd, wanneer de Reiziger meent, dat, *bei der Ruhe des Holländers, und seiner Anhanglichkeit und Verehrung für alte Sitte, dass fast in gar nichts eine Veränderung, eine Verbesserung gegen früher, ja gegen die Zeit der Stiftung der Anstalten eingetreten ist.* Integendeel, wij meenen reden te hebben om overtuigd te zijn, dat sedert eenige jaren verbeteringen hebben plaats gehad; dat, volgens de getuigenis der Hoogleeraren, door hun toedoen vele zoodanige aan de lokalen zijn aangebragt.

En zoo is dan het uitstapje geëindigd, en hiermede het plekje vaarwel gezegd, van hetwelk de Reiziger (blijkens het Voorberigt) alles heeft medegedeeld, wat voor den Geneesheer in het bijzonder en voor den *gebildeten Mann* in het algemeen, met betrekking tot *Natur und Kunst*, als belangrijk kan worden beschouwd!! Waarlijk, wij kunnen niet beter eindigen, dan met hetgeen wij onlangs door een' *Duitscher* opgeteekend vonden: (*Einige Worten über das Reisen, insbesondere über das der Aerzte.*) »Wanneer men »bedenkt, hoeveel wijsheid velen van die plaatsen hebben »medegebragt, waar zij, zoo als men zegt, *nur hineingerochen haben*, dan zoude men inderdaad zich verpligt re»kenen, die zoonen van Aesculapius, welke eene wetenschappelijke reize ten doel hebben, eene voorloopige *Cul»tivirung ihres Geruch-sinnes* ernstig aan te bevelen."

VAN DER BREGGEN. (*)

(*) Door toevallige oorzaken, is bovenstaande Bijdrage later geplaatst als de Redactie wel gewenscht had.

Digitized by Google

VOORLEZING

OVER HET CLUYS-WERCK VAN CONSTANTYN HUYGENS.

Door

Mr. HUGO BEIJERMAN.

Toen ik de vereerende uitnoodiging had aangenomen, om in deze Maatschappij een spreekbeurt te vervullen, was de keus van het onderwerp mij niet lang twijfelachtig.

Onze vaderlandsche Poëzij heeft zeer onlangs een aanwinst gedaan, en wel een aanwinst van bijzonderen aard en hoedanig niemand had kunnen verwachten.

Ik zeg niet, dat het de eenige aanwinst is; want ik zou niet gaarne de vele en verdienstelijke Dichters willen beleedigen, welke er onophoudelijk op uit zijn, om den rijkdom onzer Litteratuur te vermeerderen. Waarlijk, zij lieten zich ook het verleden jaar niet onbetuigd!

Met dat al verdient de aanwinst, nu te vermelden, toch zeer hoog aangeschreven te worden, al viel haar ook die algemeene, die warme belangstelling en luide toejuiching niet ten deel, waarop zij, in mijn oog althans, aanspraak heeft.

Ik bedoel het *Cluys-werck* van CONSTANTYN HUYGENS; een gedicht, waarvan niemand het bestaan vermoedde, en dat door den Heer Mr. JONCKBLOET verleden zomer voor het eerst werd uitgegeven.

Maar, doet welligt vooringenomenheid zich hier hooren? Gaat het mij als velen, die *dat* boven alles en voor elk belangrijk achten, wat *hun* om bijzondere redenen belangrijk is, maar ook slechts voor hen alleen? Slacht ik ook misschien den schipper en akkerman, die, zoo als PROPERTIUS zeer menschkundig opmerkte, gaarne van de windstreken en de oxen spreken?

Mijne Hoorders! staat mij toe, steeds bij die overtuiging te mogen blijven, dat al wat vaderlandsch is bij beschaafde *Nederlanders* zekere aanbeveling met zich brengt.

Ik ken Volken, waar een nieuwgevonden dicht- of prozastuk van een oud, lang geacht Schrijver het onderwerp van

Digitized by Google

de gesprekken in de beste kringen zou uitmaken; waar men den opspoorder èn uitgever prijzen, het stuk zelve lezen, met de reeds bestaande voortbrengselen des Bards of Schrijvers vergelijken, het beoordeelen en er den nationalen roem als min of meer in betrokken zou gelooven.

Indien ik dan niet heb kunnen bemerken, dat het *Cluyswerck* de deelneming van ons beschaafd publiek zoo zeer heeft opgewekt, als *èn* het stuk zelve *en* de naam des Dichters verdienen, dan mag zulks aan geene andere dan toevallige oorzaken worden toegeschreven. Men heeft den mond in *Nederland* te vol van den roem der *groote Vaderen*, dan dat een nieuw gedicht van CONSTANTYN HUYGENS, mits men slechts weet, dat het bestaat, geen belang zou inboezemen. Die roem zal toch ongetwijfeld wel even zeer gegrond zijn op de uitnemende voortbrengselen van onzer Vaderen genie in 't geen tot het gebied van wetenschap en kunst behoort, als op hunnen moed in 't verwinnen en handhaven der nationale onafhankelijkheid en op hun schrander beleid in 't scheppen van welvaartsbronnen?

Ik vlei mij dus, dat ik eenige aanspraak op uwe erkentelijkheid verwerf, wanneer ik dat gedicht tot mijn onderwerp neem. Het is een vondeling, die de sprekendste familietrekken op het gelaat draagt, welken ik in uwen kring wil binnenleiden; een vondeling, maar van goeden huize.

Was ik echter tot een spoedig besluit gekomen ten aanzien van dat, *waarover* ik spreken zou, de wijze, *waarop* ik er over spreken zou, liet mij eenigzins in 't onzekere.

Als men over den een' of anderen Dichter of Prozaschrijver een redevoering houdt — en zulke redevoeringen zijn gansch niet zeldzaam — dan kiest men *of* eenig gezigtspunt, waaruit men zijne werken overziet en waardoor hij bijzonder gekenschetst wordt, *of* men maakt een bloemlezing uit zulk een' Poëet of Schrijver, en tracht hem op die wijze aan te bevelen.

Geen van beide kon mij hier dienen. Er is reeds veel en veel voortreffelijks over C. HUYGENS in Redevoeringen en Geschriften gezegd. Wie zou van zulk een Gehoor, als men hier bijeenziet, mogen onderstellen, het het den inhoud van al, wat er over hem is uitgegeven, of geheel kon vergeten hebben, of daarmede nimmer zou zijn bekend geweest?

Niet dat het mij, ook na al die Geschriften en Redevoe-

Digitized by Google

ringen, aan de mogelijkheid zou ontbreken, nog onderhoudende en, in mijn oog althans, belangrijke oogpunten aan te wijzen, waaruit men HUYGENS als Mensch en Dichter kan beschouwen. Wanneer heeft men over een zoo verdienstelijk man en over een' Dichter, wiens ader zoo mildelijk en in zoo verschillende boken uitvloeide, — wanneer, vraag ik, heeft men over zulk een' man alles gezegd, wanneer alles in hem opgemerkt, wat er van te zeggen en op te merken valt?

Zoo zoude er, dunkt mij, niet slechts voor éene enkele, maar voor verscheidene spreekbeurten stof zijn, wilde men hem doen kennen als onzen grooten Karakterteekenaar, als onzen THEOPHRASTUS of LA BRUYÈRE. Zijne *Zedeprinten*, maar vooral zijn *Oogentroost* en zoo vele andere zijner dichtstukken zouden daartoe overvloedige gelegenheid aanbieden, en het is mij niet gebleken, dat tot nog toe iemand de aandacht opzettelijk hierop gevestigd heeft: ik beken, dat ik hoog zelfs met die *Zedeprinten* loop, welke echter niet eens de meeste en beste stalen opleveren van 't geen HUYGENS in 't karakterteekenen vermogt; en ik ben dus ook wel verre van mij te kunnen vereenigen met een' WITSEN GEYSBEEK, die daar in zijn *Woordenboek der Nederduitsche Dichters* laag op valt, en vraagt, of men niet even zoo goed, als HUYGENS van een' soldaat zegt:

Hij is een ijs're sport in 't hek van 't Vaderland,

zoo van een' schoorsteenveger zou kunnen zeggen:

Hij is een moriaan, die zich met vrucht laat wasschen,
Een levend stuk rookvleesch...

Men zou dat wel met dien soms wat al te spitsvondigen Schrijver kunnen vragen en van een' schoorsteenveger kunnen zeggen, maar alleen dan, wanneer men hem niet op dezelfde wijze wilde karakteriseren, als HUYGENS zijn' soldaat, alleen dan wanneer men juist het minst fraaije en aanbevelenswaardige wilde doen uitkomen en navolgen; wanneer men aan het mindere bleef hangen, om het betere uit het oog te verliezen. Kende WITSEN GEYSBEEK dan, om maar iets te noemen, het beeld van *Een sot Hovelingh* en dat van *Een wys Hovelingh* niet, waarin de fijnste menschenkennis, puntig uitgedrukt, zich vertoont?

Zoo zou men HUYGENS, behalve van deze, ook nog weder

Digitized by Google

van eene andere zijde kunnen prijzen en aanbevelen: en waar nu op gedoeld wordt, is almede niet opgemerkt, of, zoo dit al gebeuren mogt, hem veeleer als een gebrek toegerekend, dat verschooning behoefde; en toch draagt dat, voor mij althans, niet weinig bij, om onzen ouden Dichter aantrekkelijker en beminnelijker te maken: 't is dat spreken over zichzelven, en ook dat, vrij van allen nederigen hoogmoed, zichzelven blootleggen. Hij doet zulks waar het pas geeft, en, laat mij voor de waarheid uitkomen, misschien nog wel eens een enkele reis meer, dan waar het, *streng* genomen, pas geeft. Maar wie zal hem dat kwalijk nemen? Het behoort bij dat *keuvelen*, — vergunt mij de gemeenzame uitdrukking voor iets, dat juist om die gemeenzaamheid zoo veel uitlokkends en boeijends heeft, — dat *keuvelen*, zeg ik, waarbij hij toch niet vervalt in het langwijlige, dat Vader CATS alleen toekomt.

Wanneer geleerden, wanneer zelfdenkers, wanneer — 't geen alles uitdrukt — wijzen, die de wereld in hare regte, maar ook in hare kronkelpaden kennen, ons de eer aandoen, ons in hunnen gemeenzamen en leerrijken omgang toe te laten; wanneer zij ons veroorloven een' blik in hun binnenste te werpen, ja in hunne ziel te lezen, — ik bid u, kan zulks wel anders dan met dankbaarheid aangenomen worden? Met zulke mannen zoeken wij in gezelschap te wezen; zij worden onze vrienden, want zij maken ons wijzer en beter; en als zij dan in die vertrouwelijkheid een' toon aanslaan, die weerklank vindt in ons hart, dan is de bekoring onweerstaanbaar.

Zulk een was mij onder de lateren MICHEL DE MONTAIGNE; en als onze HUYGENS steeds een mijner meest geliefde Nederlandsche Dichters geweest is, schrijf ik dat nog meer toe aan de zoo even genoemde zucht tot ontboezeming, dan aan 's mans geestigheid, die niet altijd zuiver en kiesch, niet altijd onbesmet door dubbelzinnigheid, niet altijd vrij van iets gezochts is; hoewel toch die geestigheid, dat soms op het onverwachtst doen flikkeren van licht, die kwinkslagen en trekken van vernuft en luim, waarlijk niet zoo bij vele anderen aan te treffen, waarlijk niet te versmaden zijn.

Er zouden, behalve de twee daar aangestipte, nog wel meer gezigtspunten te vinden wezen, waaruit men HUYGENS Gedichten kan beschouwen: zij zouden b. v. kunnen strek-

Digitized by Google

ken, om menig belangrijk historisch persoon uit zijnen tijd nader te doen kennen. Als de uitwerking niet al te ongelukkig was, zou men zich ook daarvan iets onderhoudends mogen beloven.

En wat het plukken van ruikers uit den grooten bloemhof, welken zijn genie ons plantte, betreft, niets waarlijk was gemakkelijker, als de keuze zelve niet door den rijkdom bemoeijelijkt werd. Bloemen van allerlei verwen en vormen zouden onmisbaar den keurigsten smaak in ruime mate voldoening verschaffen. Zoo zou HUYGENS zelfs onder het reinste maagdelijk oog kunnen verschijnen.

Maar noch algemeene overzigten, noch kenschetsende eigenaardigheden konden mij hier dienen. Mijn wensch is nu alleen, u met den inhoud van dat oud-nieuw Gedicht *Cluys-werck* bekend te maken, en daartoe is al de tijd, tot eene gewone spreekbeurt vergund, niet te veel. Al wat ik er van het mijne tusschen voeg, zal hoofdzakelijk strekken, om den, uit hoofde zijner lengte, hier en daar door mij afgebroken draad van HUYGENS verhaal en redenering weder aan te knoopen. Ziet dus in de regels, welke ik van hem mededeel, niet eens de fraaiste, niet eens een bloemlezing uit het *Cluys-werck*. Er bloemen uit te lezen, gedoogt de aard van het stuk bijna niet: een poging daartoe zou minder dien naam verdienen, dan wel het rukken van bladeren uit een bloem. Wilde ik over het *Cluys-werck* (zoo als men thans gelieft te zeggen) *verhandelen*, zeker wilde ik het niet *mishandelen*.

Maar zou het niet verkieslijk geweest zijn, in een onderzoek te treden over de kunstwaarde van dit Gedicht? Aangenamer voor den spreker buiten allen twijfel. Maar aesthetische beschouwingen berusten, zullen zij geen schermen in den wind zijn, zullen zij doel treffen, op onderstelde kennis van het stuk, dat er aanleiding toe geeft, even als redeneringen over de Geschiedenis op onderstelde kennis van wat er is voorgevallen. Waar die kennis ontbreekt, mist het onderzoek in beide gevallen zijn' grondslag.

Ware dit Gedicht sedert lang binnen elks bereik, mogt men onderstellen, dat het dus ook gelezen en herlezen was, de poging, om u er bekend mede te maken en het met u door te loopen, zou misschien de eigenliefde van den een' of ander' kunnen kwetsen; maar hier is sprake van een

Digitized by Google

nieuw Gedicht, en dat van een oud Poëet en van een duister Poëet. Dat verouderde alleen zou reeds voor sommigen eenige bezwaren inhebben; maar HUYGENS is bovendien duister, en was dit zelfs reeds voor zijne tijdgenooten.

HINLOPEN heeft daarom later een opzettelijke Verhandeling over dat *duistere* in zijne Gedichten geschreven, en BILDERDIJK begint met die betuiging de *Aanteekeningen*, waardoor hij noodig geacht heeft, den ouden Poëet voor de thans levenden meer genietbaar te maken.

Laat mij dan, in de hoop uwer goedkeuring, tot het uitvoeren van mijn plan overgaan.

Maar, alles wèl bedacht, kan ik daar waarlijk nog niet aan beginnen. Het *Cluys-werck* is een tafereel, hoe HUYGENS zijn allerlaatste levensperk doorbrengt. Een eerwaardige oude-dag krijgt dubbele waarde na een nuttig en waardig doorgebrachte jeugd en mannelijken leeftijd: alleen zóó kan de grijsheid een kroon genoemd worden. En hoe zou men dan ook maar eenigzins het Gedicht, dat ons bezig moet houden, kunnen schatten, stonden 's mans vroegere levensloop en de betrekkingen, waarin hij geweest was, ons niet min of meer voor den geest?

Weinige woorden echter zijn hier toereikend; want tot verlevendiging van 't gehengen van zulken, als ik hier zie, behoef ik alleen te zeggen, dat CONSTANTYN HUYGENS in *'s Hage*, den 4 September 1596, uit aanzienlijke en tevens bemiddelde ouders geboren werd, en dat deze hem eene uitmuntende opvoeding gaven, waarbij men even zeer op de ontwikkeling van zijn zedelijk en godsdienstig gevoel, als op die van zijn vlug verstand en vroeg levendigen kunstzin lette. Reeds op zijn 5de jaar leerde hij muzijk en had daar vatbaarheid voor, zoo als hij trouwens voor alle schoone kunsten, voor teekenen, schilderen, boetseren, gevoel, oogen en handen had. In talen was hij uitgeleerd: Grieksch, Latijn, Fransch, Engelsch, Italiaansch, Spaansch, Hoogduitsch. Buiten weten van zijn' vader liet hij zich steelsgewijze in de wiskunde les geven, waaruit zijn dorst naar kennis, dat beginsel om wijs te kunnen worden, blijkt; en daarbij werden de oefeningen, die tot ontwikkeling des lichaams strekken, paardrijden, schermen, worstelen, zwemmen, geenszins verzuimd. 't Meeste ging hem vlug en handig af.

Digitized by Google

Na te *Leyden* in de regten tot Doctor bevorderd te zijn, bracht zijn vader hem al ras in gunstige betrekkingen. Reeds als knaap had hij bij LOUISE DE COLIGNY den omgang met de Grooten geleerd. De Engelsche Gezant DUDLEY CARLETON nam hem met zich naar *Engeland*, waar hij den Koning op het buitenverblijf van CARON voorgesteld werd. Wat later, in 1620, zien wij HUYGENS, als Secretaris van onzen Gezant VAN AERSSENS VAN SOMMELSDIJK, die hem daartoe zelf uitgekozen had, te *Venetië*; dan tot tweemalen toe in diplomatische zending naar *Engeland*, en door Koning JACOB Ridder geslagen; later tot Raad en Secretaris van den nieuwen Stadhouder FREDERIK HENDRIK aangesteld.

Dien post heeft hij 62 jaren bekleed, en het Huis van *Oranje* gewigtige diensten, zoo binnen als buiten 's lands, bewezen. Menigmaal verzelde hij den Prins naar het leger; en 't was HUYGENS, die de teruggave van 't Prinsdom *Oranje* aan het Hof van LODEWIJK XIV, na oneindig veel moeite, verwierf en er voor WILLEM III op nieuw bezit van nam. Ook had hij veel aandeel in diens Vorsten benoeming, ten jare 1668, tot Eersten Edele van *Zeeland*; een stap tot WILLEMS bevordering.

Hij huwde in 1626, en dus in dertigjarigen leeftijd, met SUSANNA VAN BARBLE, die echter niet behoorde tot het geslacht van KASPAR, wien wij gewoon zijn BARLEUS te noemen; en die allergelukkigste echt schonk hem vier zonen en één dochter. Één dier zonen is de gansch *Europa* door vermaarde CHRISTIAAN geweest. — Slechts tien jaren mogt onze CONSTANTYN zijne *Sterre*, zoo hij haar in zijne Gedichten verdoopt, behouden; alleraandoenlijkst weidt hij telkens in haren lof uit; nooit heeft hij haar vergeten; nooit ook een tweede huwelijk aangegaan.

Zietdaar den man, die ons zijn toestand en levenswijze zal schetsen, zoo als het hem, *vierentachtig*, herzegge *vierentachtig* jaren oud, ging. Zou dat alleen ons het Gedicht niet belangrijk maken? Elk vrij uitgebreid Dichtstuk ('t *Cluyswerck* bevat ruim 600 regels) van iemand, zoo ver in jaren gevorderd, zou onze opmerkzaamheid verdienen; maar zulk een Gedicht!

Onze vierentachtigjarige grijsaard rigt zich tot een' vriend; maar wie dat mag geweest zijn, weten wij niet: misschien heeft HUYGENS zijn Gedicht alleen in den vorm eenes briefs

Digitized by Google

gegoten, ten einde daarin al dat losse, ongedwongene te kunnen doen heerschen, dat aan brieven, uit den aard van zulke geschriften zelve, bijzonder eigen is.

Is 't ernst, geleerde Vriend, en kan 't uw' sorge raecken,
Hoe 't hier mijn' eensaemheit en ick te zamen maecken,
En waerom ick myn huys van kind'ren en kinds-kind
T' ontraymen heb bestaen, en haer schier als ontmint:
Ik will u rekening van seggen, doen en dencken,
Met allen omstand doen, wilt ghij m' een oore schencken;
Twee, meen ick; dat de schael van uw goed oordeel, nett
En onpartydigh in haer waterpas gesett
Gestadigh hangen blyv', soo lang ghij aen myn reden
Uw' stilt' en uw geduld en aendacht sult besteden.

Met dit laatste bedoelt hij 't verzoek om onverdeelde opmerkzaamheid en een onbevooroordeeld toeluisteren. Dichterlijk is deze op zichzelf afgetrokkene gedachte verzinnelijkt door om beide de ooren te verzoeken, en dat de schaal des oordeels niet naar éene zijde moge overslaan.

Nu schildert hij, in een beknopt tafereel, het genoegelijk huiselijk leven, dat hij met zijne bij hem inwonende twee gehuwde kinderen en één kleinkind leidde. Rust en vrede waren elks deel.

Ick leefde rustelyck met kind'ren en kinds-kind,
Noyt tegens dit of die versuft of ongesint,
Altoos gereckelijck. —

En hij laat er zich, *naïf* genoeg, een weinig op voorstaan, dat hij ook altijd met hetgeen de keuken schafte was tevreden geweest, terwijl kieskeurige ongemakkelijkheid op dat punt, ontstaan uit gebrek aan graagheid en eetlust, vaak ouden lieden, en met regt, verweten wordt. Hij getuigt omtrent zichzelven, dat hij zijn leven lang *noyt vies of kies van eten, van dranck noyt onvernoeght* geweest is.

Ick weet't den hemel danck, de minste van mijn sorgen
Is kelder-sorgh geweest, en keucken-angst.

Zoo weinig had hij de geregten berispt, als iemand, die te gast is, (een aardige vergelijking) maar veeleer de vriendelijke toespraak der zijnen, als het voor hem belangrijkste

Digitized by Google

van het maal, op prijs gesteld. — Hij laat die gelegenheid niet voorbijgaan, om, als een echt grootvader, zijn kindskind te verheffen: het snapte

uijt een der schoonste monden
Die oyt mijn' ooghen (lett, grootvaders ooghen) vonden.

Maar de oude man was niet slechts toehoorder. Neen; hij deelde ook zelf op zijne beurt iets mede, en de rijke schat van ervaring, gedurende een zoo lang en belangrijk leven opgedaan, verschafte hem daartoe altijd stofs genoeg. De ondervinding leert zoo veel, dat niet in boeken voorkomt, en HUYGENS is zoo zedig van uit te roepen:

Dit wenscht' ick jonge lien wat meer ter herten namen
Dan ick 't behertight heb.

De woorden, die den ouden man eenige regels later ontsnappen, zijn treffend; zij doen zijn hart eer aan:

wat heb ick wel vergeten
Met vragen t' onderstaen, wat heeft hij wel geweten
Die dertigh jaeren schier mijn wyse vader was,
En om de zeventigh en vier, my noch te ras
Ter tyd uyt wierd geruckt! wat heb ik sien geschieden,
Dat ick mijn' kinderen verr beter kost bedieden
Dan 't haer uijt yemands mond of pen gebeuren kan,
En, sochten sij 't, hoe geern queet icker my niet van!

Nadat het huiselijke middagmaal afgeloopen was, haalde de opgeruimde grijsaard soms het een of ander muzijkinstrument voor den dag, en speelde den zijnen, zoo goed of slecht het mogt zijn, zegt hij, iets voor, niet als een *virtuoos*, maar als een *dilettant*, 't geen hij dus aardig uitdrukt:

't En was geen backers deegh, 't was huys-back, en heel mijn.

Dit zal u misschien bevreemden: een man van in de 80 jaren, die nog luit of guitarre of clavecimbel hanteert. Er is ook iets bevreemdends in; maar van zijne vroege kindschheid tot boven 't geen de Psalmist den mensch toekent, tot negentigjarigen ouderdom toe, zeg ik, leefde HUYGENS voor de kunsten en vooral voor de muzijk. Hij had voor *Engelands* Koning JACOB I met de grootste toejuiching dit zijn

Digitized by Google

talent doen hooren; en er is geen twijfel aan, dat hij ook de muzijk tot aan zijn' dood is blijven uitoefenen, en zijne hand voor het tokkelen der snaren nimmer stram is geworden. In dit zelfde Gedicht, zoo het ook niet van elders bleek, komt nog eens de vermelding van deze inderdaad opmerkelijke en geheel karakteristieke bijzonderheid voor, zoo als wij later zullen bevinden.

Maar niet enkel de Toonkunst, neen, ook de Pen- en Penseelkunst, het Schoonschrift, waar onze Vaderen zoo mede op hadden en zulke meesters in waren, — het een of ander stuk van *kalligrafie* dan, of eene kleine kunstbeschouwing van een paar schilderijen of van een gegraveerde plaat, gaf aan dit gelukkig en kunstminnend gezin stof tot nieuw onderhoud; of er kwam een boek voor den dag: — van de vroegere Auteurs namen zij niets ter hand, dan wat goed was: maar van de levende Schrijvers, die zij zeker dikwijls ook alleen doorliepen om *bij te blijven*, zoo als wij thans nog doen, zegt hij heel aardig en met een' zachten vingertik, geenszins, dat zij altijd vermaakten, maar

Wat vande levende veeltyds te voorschijn quam,
Verheughden ons veeltyds, of maeckten ons wat gram,
Wel magh ick spreecken van vergrammen of verblyden,
Want, kostelijck papier, wat hebt gh' al niet te lyden!

't Was toen ook geen goud, al wat er blonk!

Dan den tuin eens doorgewandeld, wat zij vaak boven een wandeling buitensdeurs verkozen, en vervolgens vader en zoon elk aan zijne bezigheden, na eerst nog, in 't uitgaan, gedachtig aan het spreekwoord: *wat de paarden vet maakt?* een oog in den stal geworpen te hebben.

Zóó aangenaam een zamenwonen scheen levenslang te moeten duren; doch wat was 't geval? Van zijne kinderen zegt hij:

Sij sochten vryheit en gesagh aen eigen diss,
Langh meerderjaerighe: dat kan haer mijn gewis
Ten goede duijden, en wie en waerom ten quade?
Die 't best begrypen will, gaa met sijn hert te rade.

Hoe vol menschenkennis is dit, en hoe gaarne en ruim daarvan op een regt vaderlijke wijze gebruik gemaakt tot verschooning!

Digitized by Google

Zulk een vader moest wel bemind worden, want hij was inderdaad beminnelijk; en als die kinderen al bezweken zijn voor het zwak, om eigen huis en hof te hebben, om aan eigen haard te zitten, aan ongevoeligheid konden zij niet schuldig staan. Neen! de hartelijkheid bleef onverstoord.

Die scheiding in liefde en eendragt was het dan ook niet, welke HUYGENS hinderde: maar wat hem wel hinderde, en vooral aanleiding schijnt gegeven te hebben om dit Gedicht zamen te stellen, was, dat de wereld ook hier weder goedvond zich te bemoeijen met iets, wat haar volstrekt niet aanging; dat zij goedvond hem, die zich in 't minst niet mishandeld gevoelde, mishandeld te verklaren, ten einde zich 't genoegen te gunnen, dit verlaten des vaders zeer in zijne kinderen te berispen.

Mij steeckt maer eene doorn, die 'k wouw my niet en stack:
Ick hoor mijn' kinderen berispen met gemack,
Als leeghe praters doen, altoos met volle kaecken
Door en door zifteren van anderlieden saken:
Men scheldt haer ongevoel, en datse sonder stryd
Den korten uijtslagh van mijn' afgeloopen tyd
En d'aller uren mij aenstaende uer van scheiden
Onmachtigh zijn geweest met eeren uijt te beiden.

Om zijne kinderen in de achting te herstellen, vertelt hij, hoe men in elkanders buurt woont, hoe men in- en uitgaat:

Dit luydt als of daer stad en land verloopen waer,
En of ter wereld d' een den and'ren noyt hier naer
Sien of ontmoeten sou: Maer hoort, besorgde vrinden,
Niet heel een straete weeghs en isser scheid te vinden
Van 't oud aen 't nieuwe huys, wij sien en hooren schier
Malkandere allersinst bewegen of getier,
En waeren w' in Parijs, wy hieten naeste buren.
God gev' het wederzyds geluckelick te duren.

De laatste regel drukt geen vrees uit, zelfs geen onzekerheid, of de onveranderd gebleven goede harmonij wel altijd zal voortduren; daarvoor bestond geen de minste reden van duchten; maar hij hoopt, dat men in beide huizen nog lang zal leven, en het strekt dus juist om te toonen, dat hem de scheiding geen levenslust doet derven.

En dat zal nu verder blijken uit de beschrijving, welke

Digitized by Google

hij van die levenswijs geeft. Deze beschrijving maakt den verderen inhoud van het Gedicht uit.

Maer, hoe bekomt het mij? Hier wacht ghij myn bescheid.
Ick blyv een cluysenaer, daer med' is 't al geseit.

Hij vergelijkt zichzelven hier geestig bij een' Herder, — maar een Herder in *Zeeland*, waar men geen of weinig schapen houdt. Is zijn huis, even als een Zeeuwsche stal van schapen, nu van menschen ledig, ook zóó is 't hem wèl. God heeft hem met een *gevoeghlickheit*, d. i. aanleg, om zich in alles te *voegen*, begiftigd,

die alle bochten lydt,
En, als in alle soet, in alle bitter bijtt.
Ten waere soo geweest, hoe had ick soo 't lang leven
Door soo veel gins en weers standvastelick gedreven?
Hoe had ick mij soo licht gewendt, soo veel gewent?
Best sal hij mij verstaen die hof en leger kent.

Huygens, die partij trekt van alles, wat de taal aanbiedt, en soms nog van iets meer, dan zij eigenlijk aanbiedt, heeft ook hier weder het eensluidend *gewent* in twee beteekenissen bijeengevoegd, te weten in die van *sich naar de vene of de andere sijde te wenden*, *al naar 't anderen behaagde*, en in die van *sich alles ligt tot eene gewoonte te maken*. En bij den laatsten der voorgelezene regels kan ik mij verbeelden, welk een reeks van herinneringen er al, uit zijn lang leven en veelzijdige betrekkingen, voor zijnen geest zweefde.

Hij gaat nu over tot de beschrijving, hoe hij zijn' tijd meestal doorbrengt.

Zijne eerste bezigheid is God te bidden, en daarmede besluit hij ook den dag. In zijn *Dagwerck*, een ontwerp in dicht, naar 't welk hij met zijne geliefde gade, onder afwisseling van arbeid en uitspanning, den tijd wenschte te verdeelen, vinden wij een dergelijk zeer uitgebreid gebed. Hier zegt hij alleen kort en kernachtig, dat zulk een gebed was

Altoos met lof en danck, en altoos om genade,

En het ware doel van 't gebed, afwending van verdiende zondenstraf, of de rampen en wederwaardigheden dezes levens ootmoediger dragen en *standvastiger*, (*constanter*, als zijne

Digitized by Google

zinspreuk was, van zijn' doopnaam ontleend) dat wordt hier in weinige regels fraai uitgedrukt. Dan gaat hij dus voort:

Den nacht besnyd' ick my soo verr natuer kan lyden:

Tijd verslapen, tijd verloren. Daarenboven, zijn nachtelijke slaap is niet zeer verkwikkend:

't Is waer ick droom, en veel; dat 's doof en blindling leven,
En, kost ick my die grill van droom op droom ontgeven,
Ick sprack van voller rust in 't opstaen dan ick doe.

Hij merkt zeer juist aan, dat het zijn lot op die wijze wordt, om van de ijdelheden eens wakenden in de ijdelheden eens droomenden te vervallen.

Soo volgen moeyt op moeyt, en niet op niet in 't ronde.
En altoos ydelheit op ijdelheit, of sonde.

Treffend woord voorwaar over het wakend en slapend leven!

Echter: is zijn nachtrust gebrekkig, HUYGENS heeft het benijdenswaardig vermogen, om over dag den slaap te vatten als hij wil en zoo lang of kort als hij wil; en 't was daarom, dat zijne vrienden hem een *groot slaper* plagten te noemen, zoo als hij elders zegt:

Soo slaep ick, en soo niet, naer 't pas geeft.

Nu vertelt HUYGENS, hoe hij 's morgens en 's namiddags twee uren aan zijne ambtsbezigheden besteedt; eerst om ieder te woord te staan, dan om als Voorzitter de werkzaamheden te leiden in de bijeenkomst met de andere Raden des Prinsen van *Oranje:* en in die tijdsbepaling komt alleen dan eenige verandering, als WILLEM III zelf in hunne vergadering verschijnt. Hier geeft hij een loffelijk getuigenis van 's Vorsten vlugheid en slag om zaken af te doen, dat zelfs eenige historische waarde heeft, ook dewijl er uit blijkt, dat de magtsuitoefening geen willekeur was, daar, waar WILLEM toch slechts te bevelen had.

Want, als 't hem dienstigh dunckt dat hyder by verschyn'
En will sijn eigen raed en rekenmeester zyn,
Soo doet hy 't meesterlyck, en met soo scherpe sinnen,
Dat niemant dencken derv' om tweemael te beginnen
Daer hij 't gelaten heeft. Soo kerft hij spoedigh af
Met snelle vonnissen van toegift of van straf

Digitized by Google

Een lang gegaerde lyst van ongedane saken,
Daer, sonder sijn gesagh, niet door en was te raken;
Maer daer de macht met will en reden gaet verselt,
Werdt veel oneffens slicht naer 't waterpas gevelt.

Onze HUYGENS is uit de vergadering naar huis teruggekeerd.

daer vind ick spraeck noch spreker
Die spraeck te voeren heeft: dat 's klein' genucht, voorseker;
Maer 't is oock klein gerucht; en stilt' houd' ick in acht,
Die mijn' gedachten noo verstoort sie of verkracht;
En daer ick niets van waerd' en wacht te konnen hooren,
Is swygen my een lust en balsam voor mijn' ooren.

Wij zeggen er immers allen ja en amen op, mijne Hoorders, en wenschen liever geen dan beuzelpraat, waaronder wij echter niet verstaan het spreken al is het ook over kleinigheden, mits dat maar levendig, geestig en eigenaardig geschiede, maar dat langwijlige, kleurlooze, droomige, waaronder zaken zelfs van belang alle aantrekkingskracht verliezen.

HUYGENS bedienden hebben ontzag voor den meester. Op zijn vragen antwoord, maar geen *antwoord*, geen tegenspraak als hij wat bevolen heeft. Hij is een voorstander van het monarchaal beginsel:

Daer is een' enkle veer in 't uerwerck, die alleen
De rader-wercken dryft: een wicht, en anders geen,
Dat van om hoogh afhanght, en roert die groote wielen
Die 't slibbren van den tyd kort volgen op syn' hielen.
Een hoofd heeft Scheppers hand op yeder lyf gestelt,
En in dat enckele bestaet macht en gewelt
Van all wat onder haer moet wercken en moet leven;
Dat werck moet stevigh gaen; ten lydt geen wederstreven;
En 't minste datter aen die gangen werdt geroert,
Soo werden lyf en le'en, huys, stad en kerck ontroert.
Tot mijnent weet ick die wanorder te vermijden.

Laat die gestrengheid ons echter geen verkeerden indruk geven: HUYGENS is een zacht meester, en hoe kan zulk een Christen anders dan dat zijn?

Geen' weerspraeck, geen bedill: maer soo sacht en gedwee
Houd ick dien teugel op, als of ick 't niet en de'e.
Ock, siende my ontsien, ontsien ick my te minder

Digitized by Google

Het niewe vande straet of staten hier en ginder
Te hooren opperen, door een bedientes mond,
Dien 't sonder mijn gedoogh niet voeghelijck en stond:
Want (segg ick tegens my) wat heeftse toch bedreven,
Die minder menschlickheit daer om sij slaevigh leven,
En my bedienen moet? en waerom ick niet haer?
Heeft haer' vorouderen van over menigh jaer
Gemeen' of eigen ramp soo heftigh overloopen,
Dat het kinds kinderen als met den hals bekoopen
En slaven onder mijn' bevelen moeten zijn,
Dier bloed ontwyffelick soo goed is als het mijn,
Kan ick daer mede min als medelijden hebben,
En denckende rond om aen 's werelds vloed en ebben,
Beduchten dat de kans kan keeren alle dagh,
En sij haest dat ick ben, ick dat sy werden magh?

Het etensuur heeft geslagen: al de geregten zijn drie schotels, en onze grijsaard eet slechts het achtste deel van 't geen zes menschen gewoonlijk noodig hebben. Dat is niet veel, zegt hij, maar

't is mijn deel, ick heb het self bepaelt,
Wel hem die 't wel geniett, wel magh, en wel betaelt.

Vindt hij het onder den maaltijd wat eenzelvig, hij laat zich iets door een' bediende voorlezen,

die een' tael of anderhalf niet recht,
Niet slecht, maer lijdelijck, ten mond uyt weet te voeren.
Soo voel ick t' eener tyd twee vreughden in my roeren,
Van smaeck en van gehoor.

En nu neemt HUYGENS uit zijn wel sober, maar gezond en smakelijk middagmaal aanleiding om te betuigen, hoe onaangenaam het hem valt, als hij soms welstaanshalve uit eten moet gaan. Hij deelt in veranderde versmaat een' brief mede, vroeger daarover eens aan een' vriend gezonden. Is 't hem wachtend onthaal zóó eenvoudig, als hij het liefst heeft, 't is geen dankens, gezwegen veel strijkaadjen waard: is 't een gastmaal, dáár wordt zwaar gedronken, en hij kan er volstrekt niet tegen; dáár heerscht luidruchtigheid, maar geen reden; allen praten, even als de kanarievogels zingen — dat is, te gelijk. Het tafereel, dat hij van de tafelvreugde

Digitized by Google

ophangt, is levendig, ja eene bijtende satyre: 't Waren toen vooral *symposia* en geen *convivia*, samen drinken en klinken: het wellevend, beschaafd gesprek schijnt slechts eene zeer ondergeschikte rol bij die gastmalen vervuld te hebben: aan het instellen van gezondheden daarentegen geen einde. *Laet loopen* — zoo besluit hij deze tirade. —

laet loopen
De kraen van Baccharach, van Hochem, en met hoopen
Van allerhande druyf, tot datmen 's anderdaegh
Veel'al te sondighe gesontheden beklaegh';
Ick gunt haer dien het lust, mits men my niet en quelle
Met médoen, eijgentlijck haer hemel, en myn' helle.

Maar de groote vraag, waarop hij tot nu toe het antwoord schuldig blijft, is, wat de kluizenaar nu verder doet? Men spijsde toen wat vroeger dan wij thans, vooral in de groote steden. Er zijn nog vele uren voor de borst, eer de dag om is. HUYGENS gaat het zijn' vriend vertellen. *Eer de dag om is!* Wel, waren de avonden er niet bij, ja tot middernacht toe,

Ick vond' my eng ge-uert, hoe is dat? sult ghij meenen:
't Zyn doode menschen, dien ick 't wyten magh; niet eenen,
Maer thienen, vyftighen, ja vele honderden,
En dat een' botten boer wel meest verwonderden,
't Zyn menschen sonder ziel en lijf, die met my spreken,
Als my het hooren lust; 't zyn wysen die my preken,
't Zyn sotten die my vreughd aendoen en vrolickheit.

Hij bedoelt door die *sotten* vrolijke, komische schrijvers, wijsgeeren uit de school van DEMOCRIET, die het er voor houden, dat de wijsheid gereeder ingang vindt, wanneer zij een lachend, dan wanneer zij een strak gelaat vertoont.

't Zyn sotten die my vreughd aendoen en vrolickheit,
't Zyn oude hoofden die my 't aller naest bescheid
Van d' oudste eewen af ordentelijck verthoonen,
't Zyn konstenaers die 'k niet en hoeve te verschoonen:
Ick vraeghe met gebied, sij doen my rekenschap
Van 't innerlyoke mergh van all' haer wetenschapp.
Die luyden houd ick staen gesloten in een kerckhof,
Dat kerckhof is de sael daer ick het meeste werck af.

Digitized by Google

Van all'. myn'. salen maeck, die op haer' schoonsten dagh
Niet schoons en draghen als geweven wollen ragh.

Het prachtigst nederhangend staatsietapijt wordt overtroffen door dat wandbedeksel, welgevulde boekenkassen.

Ontrent die dooden dan (ghij weet, ick meen myn boecken)
Ben ick gedurigh of te vinden, of te soecken.
En voelder my nu eerst soo yverigh aen vast,
Als hadd icker mijn lang, lang leven na gevast,
Nu is 't waer, tyds genoegh heb icker by versleten,
Waer ick niet bott geweest, ick hoorde wat te weten;
Maer vinde dat ick pas een dingh te deghe weet,
Dat 's dat ick my te deegh een' ouden weet-niet heet.
Vraegt niet hoe ick het weet: 'k hoeft maer my selfs te vragen:
Goed' eters hongeren; maer niet met volle maghen.
Voeld' ick my wel vervult, ick hongerde niet meer:
Maer als ick my door all het wetelycke keer,
En tast wat icker van tot mynent vind in lading,
Oh armen! 't is een niets, en alles werdt mijn' gading.

Een man, zoo weetgierig, verzuimt ook niet uit te varen tegen het

Onverandwoordelyck bejagh van *tydverdryven;*

welk laatste woord zeker van eene ongelukkige gemoedsstemming getuigde in hem of haar, die er het eerst een gevoelde behoefte door uitdrukte.

Maar er dient geslapen, merkt onze oude Vriend aan:

Twee oogen veel geverght in vier en tachtigh jaeren,
Seght alle red'lickheit, is 't wel tyd wel te spaeren,
En ick en spaerde niet.

Hij gunt hun echter thans in zijn' ouden dag meer rust, door nu en dan wat anders bij de hand te vatten.

Valt my dan 't lesen bang, ick weet my te verpoosen
Met niew vermaeck van geur als lelien en roosen.

Huygens was een groot minnaar van welriekende parfumen, en in *zijn'* tijd was dit eene weelde, welke thans veel minder gekend wordt. Gij ziet, wat men ook doorgaans elkander naprate, niet in alles is de weelde toegenomen, M. H.;

Digitized by Google

in sommige opzigten nam zij wel degelijk af. De sommen, die men voor reukwerk besteedde, waren niet zelden zeer aanzienlijk; en HUYGENS mogt dan al niet veel met den wijnbouquet ophebben, in reukwerk stelde hij den neus weer schadeloos. Maar dat genot was kort van duur. De muzijk gaf hem langer verpoozing.

Hij vertelt, hoe hij op vele muzijkinstrumenten te huis is. Les echter had hij in de edele toonkunst slechts tot zijn negende jaar gehad. Engelsche viool, luit, clavier, orgel, *Theorbes lang gedarmt*, (hij bedoelt eene soort van luit, die in lage toonen tot begeleiding van den zang diende en van een' zeer langen hals voorzien was, waarom ook de snaren, die men er op spande, zeer lang moesten zijn) guitarre, een *bastard luyt* »uyt der Mooren landen," zoo als hij haar noemt, — die allen hanteerde hij, en van lieverlede had hij wel 900 muzijkstukken gecomponeerd, waaronder ook de Psalmen, voor de cither gezet en te *Parijs* uitgegeven; doch het aantal zelve doet vermoeden, dat het meest kleine liedjens zullen geweest zijn. »Voeg hierbij mijne ambtsbezigheden, mijne gedichten in de moedertaal en in 't Latijn," zoo vervolgt hij,

En denkt of ick gehoor, en handen en gesicht
Gespaert heb, om yets meer van waerden uit te rechten,
Dan ick betrachten sie, by veel' onnutter knechten
Die 'ck, tuschen spel en wijn, all' eer en deugd te spijt,
Sie slijten, en, het best van all, haer' besten tyd.

Wie zal den waardigen Grijsaard deze kleine opwelling van zelfvoldoening over de wijze, waarop *hij* zijn' tijd besteed had, niet vergeven, daar zij uitgelokt werd door de vergelijking van anderer geheele tijdverspilling? Wonder zou 't ook zijn, als HUYGENS niet eenigen tol aan het zwak van oude lieden betaald had, om het na hem opgekomen geslacht een' kleinen tik te geven ter gunste van de vaderen. Zoo roept hij dan ook uit:

Rest my wat levens meer, wat sal ick noch beleven?
'K sie jonge rappe luy haerselven overgeven
Tot vrouwen ydelheit, en in een luy Voorhout,
Haer' lenden slepen doen, als warense stock oud.
Men namse vande ploegh wel eer, de grootste mannen,
Als Roomen all sijn' kracht te veld' had in te spannen,

Digitized by Google

Sulck landvolck dienter tot des vaderlands gebied;
Vergulde ploegen, noch Voorhoutsche ploegers niet.

Door die *vergulde ploegen* versta men kostbare rijtuigen, waarin jonge lieden, alsof zij geen beenen hadden, zich zachtjens lieten rondtoeren.

»Maar," zegt HUYGENS, »ik geraak van mijn' weg af: dat is een mijner gebreken, dat ik mij in den ijver voorbijpraat."

Zijn vriend wist nu, wat hij, *alleen* zijnde, binnenshuis deed. Maar hij is niet altijd alleen. Velen, die hem raad komen vragen; velen ook, die niet, als de raadvragers, om zich, maar die om hem komen, die hem een bezoek brengen, of, met zijne eigene woorden,

Die my om my alleen de soete vriendschap doen
Van haer lief onderhoud; die besigh ick tot voordeel
Van mijn' onkunde, naer een yeders hand en oordeel
In eigen handel van bewint en van beroep.

Hij wil zeggen, »ik spreek met elk bij voorkeur over dat, waar hij in te huis is, en leer dus van elk wat." Die fijnigheid hebben er meer vóór en na HUYGENS in practijk gebracht, en niet tot hun schâ.

Maar bij elk wacht hij niet altijd, tot hij er een bezoek van ontvangt: er zijn er ook, welke hij noodigt, om hun vriendenoordeel te vernemen over 't geen hij in poëzij of muzijk heeft opgesteld: dan lijdt hij wel gewillig tegenspraak, maar is ook gaarne eens geprezen.

Hoe soet is my die slagh van med' en tegenspreken,
En hoeveel vind ick my van soo soet volck gebreken!

Van zulke soort van kunstvrienden kan men er nooit genoeg hebben.

Daer tegen wat zijns' ons tot quelling, leed en pijn
Die by geboorte van ons gilde niet en zijn;
En hoe klein is 't getal van die men met twee ooren,
'K segg ooren van begrip, begaeft vind en geboren!

Hoe weinigen, die het regte gevoel voor 't schoone bezitten, en den gelouterden smaak er bij, om een gedicht of muzijkstuk goed te beoordeelen! HUYGENS is overigens menschenkenner en bevoegd menschenschatter genoeg, om toe te

Digitized by Google

stemmen, dat men, al ontbreekt dat gevoel, toch een fiksche kop zal kunnen heeten. »Groote staatsdienaars," zegt hij, »heb ik soms op dat punt blind bevonden en ongevoelig."

HUYGENS had ook eene uitmuntende verzameling schilderijen. Om die te zien, kreeg hij almede vrij wat bezoeken, en noodigt *kloecke kijckers*, zoo hij ze noemt, om binnen te treden.

Komt binnen, wandelaers: om geen' geringe reden
En gunn ik u mijn huys door en doorheen te treden:
Ick vind mijn voordeel in uw oordeel vande kunst,
En u vermaeck en 't mijn zijn wederzydsche gunst.

Door zulke *kloecke kijckers* leert hij nog gedurig wat nieuws in zijne schilderijen opmerken, en maakt hij tot zijn genoegen gedurig weder nieuwe kennis met die stukken, welke hij eenigzins verzuimd had.

De levendigheid, levenslustigheid, veelomvattendheid van dezen man is inderdaad verwonderlijk. Hij is nog niet uitgestudeerd, maar heeft nog wat achterbaks. »Ontbreekt mij nog wat spels," zegt hij, »ik weet het op te halen."

Van uijt mijn eerste jeugd: 'k sal na mijn' draey-banck talen,
Mijn ambacht lang gepleegt en yverigh bemint,
Maer jnden drang gesmoort van hooger onderwint.
Verroeste beitelen en gudsen en formooren
Sal ick op helderen, en drijvens' als te vooren
Op 't snelste van haer sné; en leveren noch waer
Van ouden voet en hand, of 't van twee jonghe waer.

Zooveel van 't geen hij *binnenshuis* te doen heeft. Maar *buitenshuis* levert hem ook op, waar tijd voor vereischt wordt.

Volght endelick het werck van geen werck,

zoo gaat HUYGENS voort, en hij-zelf zal u verklaren, wat hij daarmeê bedoelt:

leeghe treden
Van stille wandeling, gevoet-rept, of gereden.
Die my waer henen? vraeght, bericht ick, waer niet heen?
Soo veel waer-heenen is den Haegh.

Digitized by Google

Nu doorloopt hij met ons de vele heerlijke wandelingen en streken rondom deze vorstelijke en hem zoo dierbare verblijfplaats, en vergeet daarbij vooral den weg naar *Scheveningen* niet: en hoe ware dat ook mogelijk geweest, want HUYGENS is het, aan wien de *Hagenaars* den weg naar de zee, die hunne stad zoo veraangenaamt, te danken hebben. Hij had het aanleggen van dien weg het eerst ontworpen en er lang vergeefs op aangedrongen, tot een Puntdicht hem ten langen leste in zijn' wensch deed slagen. Op dat geschenk uit zijne hand aan zijne stadgenooten was hij dan ook met reden trotsch; maar wie kent zijn *Zeestraet* niet, en er is ook nu geen tijd, om daarvan meer te vertellen.

Ook aan zijn geliefd *Hofwyck*, almede in een afzonderlijk gedicht bezongen, wijdt hij hier nog eenige regels toe; en dat, waarvan hij in *Hofwyck* zeide, dat het geen *huis* maar een *huisjen* was, wordt hier spottenderwijze zelfs tot een *kasteel* en wel een prachtig kasteel bevorderd, dat omgeven is, let wel, want hij blijft ironisch spreken, door

De woeste wildernis van eicken, hoogh en veel,
De masten steil en recht, om schepen uyt te rusten.

En de vaart van *'s Hage* naar *Leyden* is in dien zelfden toon een schependragende rivier, langs de oevers stroomende, waar HUYGENS den schepter over zwaait.

En nu besluit hij de verdediging zijner beklaagde dagen met het onwaardeerbaar voorregt van eene bezige rust en zulk een eenzaamheid, die toelaat dat men zichzelven niet verlieze, te prijzen, en aan al zijne vrienden datzelfde ongeluk toe te wenschen, waarin hij zoo gelukkig is.

De goede God heeft hem dat nog vijf jaren vergund. In meer dan negentigjarigen leeftijd is de eerwaardige en beminnelijke grijsaard, die de helderheid van zijn' geest en 't genot zijner lichaamskrachten tot den einde toe had mogen behouden, (om eene uitdrukking van HORATIUS, door HOOFT op HUYGENS Vader toegepast te gebruiken) »uit het banket dezes levens geroepen, niet eer hij verzaad, en eer hij overladen was."

Indien het beeld van een' Wijze ons oog boeit en 't bekoorlijkst, den mensch meest verheffend, schouwspel aanbiedt, dan zal, hoop ik, het uwe niet zonder genoegen op

Digitized by Google

dat van den grijzen CONSTANTYN HUYGENS zijn gevestigd geweest. Indien de kennismaking met dit kernachtig, pittig Gedicht van HUYGENS den lust bij u opwekte, om het in de hand te nemen, geheel te lezen en met andere zijner gedichten van denzelfden stempel te vergelijken, ik zou, als voorstander onzer Nederlandsche Litteratuur, den genoegelijken arbeid, aan deze voorlezing besteed, rijkelijk beloond achten.

EEN OCHTEND VAN PETER DEN GROOTEN TE PARIJS.

PETER DE GROOTE, de overwinnaar van KAREL DEN XII, de man, die bijna even min voor eene onmogelijkheid terugdeinsde als voor eenen hinderpaal, die al de kracht van het dwanggezag gebruikte, om zijn nog half in wilden staat verkeerend volk met de weldaden der beschaving te begiftigen, wenschte in het jaar 1689 naar *Parijs* te komen, om aldaar nieuwe kundigheden te verzamelen. Hij wendde zich hiertoe aan het *Fransche* hof; doch LODEWIJK DE XIV, hetzij uit jaloerschheid over eenen roem, die toch niet van zulk eenen aard was, dat hij den zijnen verdonkeren kon, hetzij om staatkundige redenen, deed hem door zijnen gezant te *St. Petersburg* te kennen geven, dat dit bezoek hem niet aangenaam zijn zou (*que cette visite ne lui serait point agréable*), waarop dan ook de Czaar zijne reis onbepaald uitstelde. Toen nu echter LODEWIJK DE XIV in het jaar 1715 gestorven was, kwam PETER, op zekeren dag der maand Mei van het jaar 1717, incognito naar de *Fransche* hoofdstad, en steeg er in het Hôtel *de Lesdiguières*, bij het Arsenaal, af. Allerfeestelijkst ontving hem de Regent PHILIP VAN ORLEANS, in naam van den nog minderjarigen LODEWIJK DEN XV, en haastte zich, hem, tot zijne dienst, eenige kamerheeren toe te voegen, die hem overal, werwaarts hij zich begeven wilde, als geleiders moesten dienen; doch, helaas! maar al te dikwijls is een held eigenzinnig en grillig. Had de Czaar, bij voorbeeld, te kennen gegeven, dat hij naar de Opera wilde gaan, terstond werden al de dansers en muzikanten er van onderrigt. Dansers en muzikanten beide waren marschvaardig; maar PETER kwam niet in de Opera. In plaats daarvan zwierf hij alleen en te voet in de talrijke kroegen rond, die destijds in de *Porcherons* en *la Grenouil-*

Digitized by Google

lère (*) aanwezig waren. Uitte hij den wensch, om eene zitting der Veertigen van de *Fransche* Akademie bij te wonen, oogenblikkelijk werden de heeren leden hiervan aan huis verwittigd; maar PETER, wanneer hij nu in de koets zat, deed zich naar het kabinet van natuurlijke historie in den *Jardin des Plantes* brengen, niet omdat hij een vijand van dichtkunst en welsprekendheid was, maar omdat hij, en met regt, de meening koesterde, dat werkdadige kunst en stellige wetenschap voor een volk, hetwelk nog beschaafd moest worden, beter pasten, dan potsenmakers en redenaars. En even zoo, door dezelfde luim gedreven, trad hij den 13 Mei 1717, terwijl men hem voor het eerst te *Versailles* aan het hof verwachtte, in het Hôtel der Invaliden.

PETER droeg geen uiterlijk teeken, waaraan men zijnen vorstenstand herkennen kon. Zijne kleeding was een overrok van grof donkergroen laken, naar *Poolsche* snede gemaakt, en zijn hoofd was met eene *Astrakansche* pelsmuts gedekt. Voorts droeg hij eene naauwsluitende hertslederen rijbroek en hooge, met stalen sporen beslagene laarzen. Een lederen gordel, aan welken een degen met koperen gevest gegespt was, voltooide zijnen opschik. Zoo gekleed, was hij het groote binnenplein van het Hôtel overgegaan, en, naar de woning van den Gouverneur gevraagd hebbende, in deszelfs vertrek gekomen, zonder dat hij bemerkt was en zonder zich te hebben doen aanmelden.

»Mijnheer," sprak hij, kortaf, tot den Maarschalk DE BELLE-ISLE, na hem gegroet te hebben, »ik zou gaarne uw Hôtel zien. Doe mij dus door iemand van uw volk in alle deelen van het huis rondleiden; doch spoed u wat, als ik het u verzoeken mag, want ik heb haast; ik moet heden nog naar *Versailles*."

»Naar uwe uitspraak te oordeelen, Mijnheer," hernam de Gouverneur, die over de verschijning van dezen zonderlingen gast niet weinig verbaasd was, »zijt gij een buitenlander?" (PETER knikte.) »Gaarne wilde ik aan uw verlangen voldoen; maar ik ben verpligt u te zeggen, dat ik onmogelijk uwen wensch vervullen kan. De bevelen van Z. Kon. Hoogh. den Regent zijn allerstelligst. Ik mag het Invaliden-hôtel aan geenen vreemdeling, hij zij wie hij zij, zonder uitdrukkelijk bevel van den Oorlogsminister, laten zien. Voorzie u

(*) Thans *Faubourg Montmartre* en *Port de Bercy*.

Digitized by Google

eerst van zulk een verlofbiljet, en alsdan zal ik u met genoegen overal, waarheen gij wilt, doen geleiden."

»Wat!" zei PETER, den ouden Maarschalk schuins aanziende; »moet ik, om het Invalidenhuis te zien, een permissiebiljet van den Oorlogsminister hebben?" (De Maarschalk knikte nu op zijne beurt.) »Nu, ik heb er geen," vervolgde de Czaar op een' lossen toon; »maar ik zal toch, zonder hetzelve, het Hôtel bezigtigen."

»Dat zal u moeijelijk vallen, Mijnheer!"

»Niet zoo moeijelijk als gij denkt..... Hola!" riep PETER, zijne stem verheffende; »men brenge mij oogenblikkelijk in de wapenkamer van het Hôtel, daar mijnheer de Gouverneur zich de moeite niet geven wil, zelf er mij heen te leiden."

Ter zelfder tijd sloeg de Czaar met zijn zijdgeweer hevig tegen de deur.

»Halt, Mijnheer!" riep de Maarschalk op een' strengen toon; »weet gij wel, wat gij waagt, met u zulk een gedrag bij ons te veroorloven? Het Invaliden-hôtel is een koninklijk huis, en...."

»Dat weet ik wel," zei PETER, »en juist daarom wil ik het zien."

»Nog eens, Mijnheer, de pligt van mijn ambt gebiedt mij, zoo te handelen; ik moet het u weigeren. Indien gij, gelijk ik uit uw voorkomen afneem, soldaat zijt, zoo veroorloof mij u te zeggen, dat gij beter de achting behoordet te kennen, welke men aan 's Konings wil betoonen moet, en de beleefdheid, welke een edelman, als ik, van eenen vreemdeling, als gij, verwachten mag."

»En ik herhaal u, Mijnheer, dat ik dit Hôtel zien wil; en, ofschoon ik van even goede afkomst ben als gij, wil ik voor u niets verder zijn dan een soldaat, die soldaten bezoekt. Men zal niet zeggen, dat ik den weg hierheen vruchteloos gedaan heb," vervolgde de Monarch, wiens opgewondenheid in toorn begon over te gaan.

De twist zou nu heviger geworden zijn, bijaldien niet op dit oogenblik de oude Markies DE CHARNANCÉ en de jonge Graaf DE SAINT FLORENTIN, die op dien dag den last hadden den Czaar naar *Versailles* te geleiden, de kamer binnengetreden waren.

»Lieve Maarschalk," zei de Markies, »zijne Majesteit de Keizer van *Rusland* behoeft geen bijzonder verlof, om het

Digitized by Google

Invaliden-hôtel te bezoeken; de overwinnaar van *Pultawa* is overal te huis, waar helden en roem gevonden worden."

Op deze woorden had er een ganschelijke ommekeer bij den Hertog DE BELLE-ISLE plaats, die verstomd bleef staan, de oogen wijd opensperde, en vervolgens, voor den Czaar eene knie buigende, stotterend de woorden voortbragt: »Wat! zou het mogelijk zijn?... Ach, Sire, kan uwe Majesteit mij vergeven.... Ik wist niet...."

»Ik heb u reeds alles vergeven, heer Maarschalk," viel PETER hem in de rede, terwijl hij des Hertogs hand greep, om hem op te heffen. »Elk ander zou even min, als gij, onder dezen soldatenrok, dien ik met eere draag, eenen neef des Konings van *Frankrijk* herkend hebben. Ik, integendeel, moet mij bij u verontschuldigen. Ik wilde aan deze beide edellieden, die met zoo veel beleefdheid mijne luimen verdragen, den langen en vervelenden weg uit de wijk van het Arsenaal, waar ik huis en van waar ik te paard hier gekomen ben, besparen. Hunne dienstvaardigheid heb ik echter, naar ik zie, niet kunnen verschalken; en ditmaal weet ik niet, of ik wèl gedaan heb, het te beproeven, want ware ik hun niet vooruitgereden, zoo zouden zij mij ten minste het begaan eener lompheid bespaard hebben. Mijne Heeren," vervolgde hij, zich tot de beide laatst gekomenen wendende, »ik ben slechts een *Scyt;* maar die *Scyt*, gelooft mij, voedt eene ware bewondering en liefde voor den Koning van *Frankrijk* en voor deszelfs volk."

Op dit oogenblik traden de officieren en beambten van het Hôtel, door Graaf FLORENTIN van de aanwezigheid des *Russischen* Keizers verwittigd, de kamer binnen.

»Mijne Heeren," zei de Maarschalk, »doe terstond de trom roeren, de Invaliden opder de wapenen komen en zich op het eereplein in slagorde scharen."

»Neen, neen, lieve Maarschalk," hernam de Czaar al lagchende; »ik heb u gezegd, dat ik niets dan een soldaat ben; ik herhaal u, dat ik heden als soldaat en niet als Keizer de oude *Fransche* soldaten wil bezoeken. Stoor, bid ik u, die dappere lieden niet. Waar zijn zij thans?" vroeg hij hierop met levendigheid aan een' der officieren.

»Sire," gaf de Gouverneur ten antwoord, »'t is het middaguur; zij zijn in de eetzaal."

»In die zaal zal ik hen dan bezoeken. Nu, mijne Heeren," voegde hij er bij, den ouden Maarschalk onder

Digitized by Google

den arm grijpende, »verzelt ons, zoo gij niets beters te doen hebt."

PETER klom langzaam den trap af, want de Maarschalk was niet meer van de vlugsten, en, door zijnen staf, door den Markies DE CHARNANCÉ, den Graaf DE ST. FLORENTIN en vele bedienden gevolgd, trad hij in de groote zaal.

Bij het gezigt dier lange tafels, waaraan vierduizend dischgenooten een gezond en eenvoudig maal nuttigden, bij het waarnemen der zorg, waarmede de oudsten en gebrekkelijksten behandeld werden, bij de stilte, die er heerschte, slechts afgebroken door de stem van den onderofficier, die de levensbeschrijvingen der groote veldheeren voorlas, kon PETER zijne aandoening niet geheel bedwingen; een traan rolde hem over de wangen, en innig bewogen hield hij nog den arm van den ouden Maarschalk; doch weldra nam zijne gemoedsbeweging toe, en zijne tranen stroomden sterker, toen hij bemerkte, dat de slag van *Pultawa* voorgelezen werd, welken hij in der tijd op KAREL DEN XII gewonnen had. Bij de volgende woorden gekomen, welke de onderofficier bijzonder luid en langzaam voorlas: »Op dezen merkwaardigen dag verwierf PETER eenen onverwelkbren roem. Hij streed met leeuwenmoed, en na de overwinning strekte zich zijne zorg gelijkelijk uit over de gekwetsten van beide de partijen," rezen al de Invaliden op eenmaal zwijgend overeind, bragten de linkerhand aan hunne hoeden, en, met de regter hunne drinkbekers in de hoogte heffende, hielden zij het oog op PETER DEN GROOTEN gevestigd.

Dit treffende tooneel kon de Czaar niet langer weêrstaan. »Vrienden," riep hij met luide stem, »mij ook een glas!"

Een bediende, in de lieverei des Konings (*), reikte hem een' zilveren beker, en de Maarschalk wilde hem wijn uit zijn' eigen kelder inschenken.

»Neen, neen!" riep de Czaar, terwijl hij de flesch van den Gouverneur afwees, »ik wil even zulk een' beker hebben als deze dappere lieden, en ook van denzelfden wijn."

Toen gaf de serjant hem zijnen tinnen kroes. PETER schonk dien eigenhandig vol wijn, en vervolgens, den beker boven zijn hoofd verheffende, riep hij met zijne Sten-

(*) Te dien tijde werden de Invaliden door Koninklijke lakkeijen bediend.

Digitized by Google

tor-stem: »Kameraden! PETER van *Rusland* drinkt op uwe gezondheid!" En met één teug leegde hij den kroes.

»Op PETER's gezondheid!" riepen de Invaliden, en allen salueerden.

»Wijn!" riep de Czaar, terwijl hij zijnen beker andermaal den serjant toehield, van wien hij dien ontvangen had; »vrienden! op de gezondheid des Konings! op *Frankrijks* heil!"

»Leve de Koning! Leve *Frankrijk!*" was de tegenroep der Invaliden.

»Vaart wel, kameraden!" zei de Monarch, zich verwijderende; »mijn bezoek bij u zal ik nooit vergeten."

Verzeld door den drom, die hem omgaf, bezigtigde de Czaar vervolgens alle deelen van het gebouw. Zijne schranderheid, zijn doordringende blik toonden hem, beter nog dan de opheldering, welke men hem gaf, het doelmatige der inrigtingen en ook wat er nog aan dezelve te verbeteren was. Alles wilde hij zien, de slaapvertrekken, de kelders, de ziekenzaal, de kerk en zelfs het kerkhof, hetgeen destijds de gebouwen van het hotel omgaf en naderhand in wandelplaatsen veranderd is. Hij stond verrukt over de orde en zindelijkheid, die allerwegen heerschten.

»Spaart God mij het leven," zeide hij tot den Gouverneur, »zoo zal ik trachten, het werk van LODEWIJK DEN XIV te *Petersburg* na te bootsen; ik wil er een Invalidenhuis stichten. Marmer, hout, ijzer, om het te bouwen, zullen mij niet ontbreken; maar wel zal ik mannen, zoo als gij, behoeven, om aan het hoofd van zulk eene inrigting te plaatsen. En echter," voegde hij al zachtende er bij, »kan ik dit alles wel beginnen, zonder dat ik weet, wie mijn opvolger zijn zal?"

»God, Sire," hernam de Markies DE CHARNANCÉ, »God, die de groote rijken beschermt, wanneer de groote mannen niet meer in leven zijn."

De Gouverneur had heimelijk bevel gegeven, om de Invaliden, nog eer de Czaar het hotel verliet, onder het geweer te brengen. Nadat de Czaar zijne rondwandeling ten einde gebragt had, leidde de heer DE BELLE-ISLE hem naar de esplanade, waar de oude krijgslieden in slagorde geschaard stonden. Over deze snelheid verbaasd, zei de Czaar met eenen glimlach: »Waarlijk, in *Frankrijk* jaagt het eene wonder het andere; wij Noordlanders zijn zoo vlug niet.

Digitized by Google

Voorloopig, Maarschalk, benoem ik u tot ridder der St. Andreas-orde, en, zoodra ik in *Rusland* terug ben, zal ik u vijftig vaten van onzen wijn voor het Invalidenhuis toezenden."

Peter steeg hierop, na de vaandels, die voor hem neêrgebogen werden, gegroet, den Maarschalk de hand gedrukt en den soldaten een' afscheidsgroet toegewenkt te hebben, in het rijtuig, hetwelk Charnancé en St. Florentin met zich gebragt hadden, om naar *Versailles* te rijden, waar het hof hem verwachtte.

Toen de dagelijksche gasten van het *Oeil de Boeuf* den *Russischen* Monarch in de kleedij, welke hij niet goedgevonden had te veranderen, de Hercules-zaal zagen binnentreden, geraakten zij buiten zichzelven van verbazing; en deze vermeerderde, toen zij hem tegenover de koninklijke familie eene fierheid zagen aannemen, welke bewees, dat hij het achtentwintig jaren te voren van Lodewijk den XIV ontvangen weigerend antwoord niet vergeten had. Daar hij Lodewijk den XV niet wel vooraf kon gaan, en toch ook een kind niet volgen wilde, nam hij hem, tot groote ergernis der hovelingen, die zeiden, dat de *Russische* Keizer een volstrekte *barbaar* was, op den arm, en trad aldus met hem in de galerij.

De *barbaar* hield twee jaren daarna het woord, dat hij in het Invalidenhuis gegeven had. Volgens de registers van hetzelve, kwamen den 14 September 1719 vijftig vaten *Erivan*-wijn te *Havre* aan, en werden terstond naar *Parijs* gezonden, waar zij den 28sten derzelfde maand in het Invalidenhuis ontvangen zijn.

DE MARIA-DUKAAT.

Verhaal.

Herward, een jeugdig ambtenaar uit een' kleinen *Duitschen* Staat, was op eene, in zaken van dien post aanvaarde reis, naar de schoon gelegene en talrijk bezochte badplaats *N*... gekomen. Aldaar moest hij, volgens last van zijnen Chef, eene som van 500 *thalers* ontvangen. Tegen verwachting werd dit geld hem zonder verwijl uitbetaald, en hij besloot, zich de paar dagen, welke hij nog kon uitblijven,

Digitized by Google

als eene kleine vacantie ten nutte te maken, om eens op zijn gemak het bonte badleven in oogenschouw te nemen. Ligtelijk kan men begrijpen, dat onzen HERWARD te *N*... de tijd niet lang viel. Dit bonte gewoel van menschen, uit alle oorden van *Europa* bijeengestroomd, die schitterende equipaadjen en lievereijen, die rijke toiletten van weelde en mode, moesten voor den matig bezoldigden jongen man, die in al zijn leven geene tien mijlen voorbij den grenssteen zijner vaderstad gekomen was, ongemeen belangrijk zijn.

HERWARD, die zich een half jaar lang op deze reis verheugd had, verzuimde derhalve niet, aan al de min kostbare vermakelijkheden, welke het badleven aanbiedt, ijverig deel te nemen. Nooit nog had hij een zoo uitmuntend zaamgesteld orkest gehoord, nooit nog een zoo voortreffelijk tooneelgezelschap gezien, waarmede de rondtrekkende komedianten, die jaarlijks na de aardappelenmarkt zijne geboorteplaats, voor een paar weken lang, bezochten, voorzeker in geene vergelijking konden komen. Wel is waar erkende HERWARD dikwerf bij zichzelven, wanneer hij in de prachtige, van waslicht schitterende badzaal bescheiden in een hoekje gedoken zat, dat al deze vermaken eerst dan voor hem een waar genot zouden hebben, wanneer hij dezelve met zijne geliefde vrouw en zijn bloeijend, aanminnig deehtertje, MARIE geheeten, mogt kunnen deelen. Bij hen, bij de geliefden, welke hij te huis had achtergelaten, waren zijn hart en zijne gedachten, zoo dikwijls hij des avonds eenzaam door de met veelkleurige lampions verlichte lanen van bloeijende lindeboomen in den badtuin wandelde, en de sterren zijner vaderstad hoog boven zijn hoofd aan den hemelboog schitterden.

Zonder veel kosten te maken, leefde nogtans HERWARD, vergeleken met hetgeen hij te huis verteerde, op een' grooten voet; hij zag zoo niet op elken stuiver, als wel daar het geval was, want hij ging van den geenszins onjuisten grondregel uit, dat men zich eene reis van uitspanning, waartoe de gelegenheid misschien nimmer zoo gunstig zou wederkeeren, door geene al te angstige huishoudelijkheid behoorde te bederven. Om tot deze uitgaven in staat te zijn, was hij reeds sedert een half jaar bezig geweest, door extra-arbeid een *thaler* of wat over te leggen, en ook zijne EMILIA had hem, bij het afscheidnemen, met eenen kus een' door haar bespaarden *louisd'or* in de hand gedrukt. Vast echter stond

Digitized by Google

bij HERWARD het besluit, deze gift der trouwe liefde niet aan te tasten; integendeel dacht en overlegde hij, wat hij wel, uit de rijk voorziene *bazars* der galanteriewinkels, aan vrouw en dochter zou medebrengen. Bij de overgroote menigte van schitterende modewaren viel hem echter het kiezen moeijelijk.

Nadat hij nu alle de aangenaamst gelegene dorpen van den omtrek bezocht en elken aanleg van kunst en smaak in oogenschouw genomen had, werd HERWARD, op een' donkeren regenachtigen dag, gedurende welken hij in de open lucht geen tijdverdrijf zoeken kon, deels door verveling, deels door nieuwsgierigheid, naar dat berugte, gepriviligeerde roofhol der badplaatsen, de *speelzaal*, gedreven.

Gelijk zich overal in het leven de tegenoverstaande uitersten niet zelden vereenigen, zoo is zulks ook met de speelhuizen in de baden het geval. Hier, waar alle inrigtingen ten doel hebben, voor het welzijn des ligchaams te zorgen en de ontredderde gezondheid te herstellen, veroorlooft men tevens, de gezondheid der ziel te ondermijnen. Nevens den heildrank, dien de weldadige natuur er bereidt, wordt er door meêdoogenlooze menschen vergif toegereikt.

Met eene onwillekeurige rilling betrad HERWARD de heillooze zalen, waar zich rondom de groene tafels een winziek publiek had zaamgedrongen. Ondanks de talrijk verzamelde menigte heerschte hier een doodsch stilzwijgen, en men hoorde slechts het gerinkel van het goud, hetwelk door de bankhouders deels opgestreken deels uitbetaald werd, als ook het doffe aanzeggen der kaarten, welke gewonnen of verloren hadden. Met ingehouden adem, met doodbleek gezigt zat hier en daar een *pointeur*, die, na aanhoudende verliezen, thans zijn laatste geld op eene kaart gezet had. Zijne handen waren krampachtig gesloten, en zijn oog met strakken blik op den kaartafnemenden bankier gerigt, van wiens handen dood of leven voor hem uitging. De groote goudhoop, die midden op de eironde tafel schitterde, was als de centraalzon, welke met magnetische kracht de goudstukken der spelers het een na het ander tot zich trok. Meer dan een hunner verliet als een aan den bedelstaf gebragt man dezen tempel des vloeks. HERWARD zag, hoe de voor hem zittende *pointeur* allengskens eene groote geldrol verloor, zonder dat dit verlies hem bijzonder scheen aan te doen. Ach, dacht hij, hoe gelukkig zoudt gij zijn, zoo gij

Digitized by Google

slechts tien of twaalf zulke goudstukken bezat, gelijk er hier bij honderden in de bank stroomen; welke blijde verrassingen zoudt gij EMILIA en MARIE daardoor niet verschaffen kunnen!

Nadat HERWARD het spel nog een tijdlang had gadegeslagen, verliet hij dit gevaarlijk oord, en spoedde zich weder naar buiten. De hemel was helder geworden, en het door den regen verkwikte landschap lachte in het liefelijke licht der avondzon. Welk een contrast bood niet deze reine lucht, deze geur van bloemen en planten, deze kalmte en liefderijkheid der natuur, tegenovergesteld aan den drukkenden, met zuchten en verwenschingen bezwangerden dampkring der speelkamer!

»Hoe vreeselijk is niet die hartstogt!" zei HERWARD, terwijl hij in het bloemrijke dal voortwandelde: »Neen, nimmer moge het eenen boozen geest gelukken, mij tot het hazardspel te verleiden! Waarschuwend zullen, mijn geheele leven lang, die bleeke, verwrongene gelaatstrekken voor mij staan, die ik heden in het speelsalon gezien heb. De goudhoop in het midden, waarop aller blikken met zoo veel begeerte en gretigheid gehecht waren, scheen eene inderdaad magnetische, ja zelfs eene helsche magt te bezitten. Is het dan misschien waar, dat het goud zulk eene magnetische aantrekkingskracht kan oefenen?"

Deze laatste vraag had HERWARD eenigzins overluid gesproken.

»Waarom niet?" antwoordde hem eene stem: »Zie bij voorbeeld eens dit zoo sierlijk bewerkte dameshorologie; dat zult gij mij zekerlijk afkoopen."

Hij, die deze woorden sprak, was een marskramer, welke plotseling van achter een' bloeijenden vlierstruik te voorschijn trad, en aan den min of meer opschrikkenden HERWARD een vonkelend dames-uurwerk voorhield.

De blikken van onzen vriend bleven voor een oogenblik op het horologie gehecht, hetwelk zoo oogverblindend flikkerde, dat de weerglans daarvan hem als in het hart drong.

»Niets meer dan vijf *louis d'or*," ging de verkooper voort, terwijl hij de kast deed openspringen, en achter deze een keurig emailleersel zien liet; »waarlijk een spotprijs."

»Vijf *louis d'or*," dacht HERWARD; »dat is eene som, die mijn vermogen te boven gaat, ofschoon het waar is, dat ik mij geene grooter zaligheid zou weten uit te denken, dan

Digitized by Google

zulk een prachtstuk aan mijne EMILIA mede te brengen. Immers, was niet het bezit van een zoo fraai bewerkt horologie sedert lang de wensch van haar hart? Maar, vijf *louis d'or!* Neen, HERWARD, zulk eene gedachte moet gij u uit het hoofd zetten."

»Vijf *louis d'or*," herhaalde de kramer; »het is immers eene beuzeling, welke gij met een' enkelen Pruissischen *thaler* in het *faro*-spel kunt terugwinnen."

HERWARD wierp nog een' verlangenden blik naar het horologie, maar ontvlood daarop, met een: »Ik dank u, vriend; ik koop niet," den verleider. Evenwel, hoe verder hij in het dal voortging, des te verlokkender schilderde zijne verbeeldingskracht hem het horologie, dat hij gezien had, en des te duidelijker weêrgalmden in zijn binnenste de woorden: »Eene beuzeling, welke gij met een' enkelen Pruissischen *thaler* in het *faro*-spel terugwinnen kunt!"

»Zeker," sprak HERWARD bij zichzelven, »een Pruissische *thaler* meer of minder zou mij niet in den grond helpen, en zelfs de *hoop* alleen, daarmede zoo groot eene blijdschap voor mijne EMILIA te kunnen verkrijgen, zou voor denzelven niet te duur gekocht zijn."

Eene andere stem in hem riep daarentegen: »Laat u niet verlokken; het is een oud spreekwoord: Heeft eens de Duivel u bij één haar, zoo heeft hij u spoedig ook gansch en gaar. Hebt gij de doodbleeke gezigten in de speelzaal niet gezien? Ook zij zijn zeker met eene kleinigheid begonnen."

»Maar als ik," ging HERWARD in zijne alleenspraak voort, »nu eens, bij voorbeeld, heden en morgen niet naar de komedie en niet naar het concert ging, zou ik dan den *thaler* niet weder ruim uitgewonnen hebben, en ben ik EMILIA deze kleine opoffering niet verschuldigd?"

Zoo kampte hij langen tijd met zichzelven, Prachtvol dook de zon, aan gene zijde van het afgelegen gebergte, onder de kimmen; geheel het landschap gloorde in een liefelijk avondrood; onder het zacht gelui der dorpklokken daalde de nacht met zijne geuren op de aarde neder; enkele sterren begonnen aan den hemelboog te flikkeren; in het naaste beukenboschje sloeg een nachtegaal — van dit alles vernam HERWARD niets; de gedachte aan het gouden horologie en de begeerte om het te bezitten hadden zich, als 't ware, van geheel zijn aanwezen meester gemaakt. Hij vertegen-

Digitized by Google

woordigde zich in zijnen geest het zalige tooneel, wanneer hij dit kostbare geschenk aan EMILIA zou overhandigen; en al dit geluk kon hij werkelijk genieten, wanneer hij éénen, hoogstgenomen twee *thalers* daaraan wilde wagen!

HERWARD was van zijne wandeling naar de badplaats teruggekeerd; wederom kuijerde hij de met bonte lampen verlichte lindenlanen van den tuin op en neder, nog gedurig met zichzelven in strijd, of hij het spel zou wagen of niet; zie, daar trad plotseling de marschkramer uit een donker prieel, en, het gouden horologie, hetwelk door eenen in de nabijheid brandenden gascandelaber met een magisch licht bestraald werd, op nieuw aan HERWARD voorhoudende, sprak hij weder: »Vijf *louis d'or*, een spotprijs!"

»Weg van mij, verleider!" riep HERWARD, wien de gedaante van den marskramer gedurig spookachtiger begon voor te komen, en snelde naar de minder eenzame salons, waar hij zich door een glas punch op andere gedachten hoopte te brengen en alzoo de bekoring te keer te gaan. Hij dronk één, twee, drie glazen; maar deze drank werkte geenszins bedarend op zijn gestel; integendeel bragt dezelve te weeg, dat, na een' langen en harden strijd, de hartstogt eindelijk de overhand behield, en HERWARD, onder het uiten der woorden: »Het gebeurt toch alleen om uwentwil; mijne dierbare EMILIA; u een onschuldig genoegen te willen verschaffen, kan toch zeker niets kwaads zijn," met een kloppend hart naar de speelzaal sloop.

Lang stond HERWARD met bang beklemde borst achter een' der *pointeurs*, alvorens hij durfde wagen eenen inzet te doen. Daar hij den moed niet had om een *livret* te vragen, verzocht hij eindelijk den geen, die vóór hem stond, hem wel te willen veroorloven, zijne kaart ook nog met een *thaler* te bezetten. De *pointeur* had er niets tegen, en met eene min of meer bevende hand schoof HERWARD zijn geldstuk op de kaart. Reeds bij het eerste afnemen verloor zij aan den bankier. HERWARD verbleekte.

»Het is een goed teeken," fluisterde een nevensstaande speler HERWARD in het oor, »wanneer men bij den eersten trek verliest; zet maar weder op eene kaart; ik wil wedden, gij zijt gelukkig; maar gij moet op zelf getrokkene kaarten zetten; mag ik u mijn stel aanbieden? ik speel toch niet meer." Met deze woorden schoof hij den nieuweling in het *faro*, die zich van zijn plotseling verlies nog niet hersteld

Digitized by Google

had, de dertien kaartenbladen in de hand. HERWARD liet zich eindelijk verleiden, trok zelf eene kaart, en waagde een' tweeden *thaler*. Ditmaal was het geluk hem gunstiger; de schoppen-heer, dien hij bezet had, won.

»Laat u de winst niet betalen," fluisterde de naast hem staande op nieuw, »vouw een oor in de kaart, dan krijgt gij uwen inzet driedubbel terug."

Uiterst gaarne zou HERWARD den teruggewonnen *thaler* in den zak gestoken hebben, en, door valsche schaamte vermand, volgde hij met tegenzin den raad van zijnen nevenman.

De kaart won andermaal.

»Voortgebogen maar," fluisterde de verleider; »hartentien moet nog eens voor u slaan."

De profeet had waarheid gesproken. Nog was de *taille* niet ten einde, en HERWARD had zes *thalers* gewonnen. Wie was gelukkiger dan hij? Dezelfde kaart echter, die hem zijnen inzet zesvoudig had teruggebragt, had den vóór hem zittenden *pointeur* zijnen laatsten *louis d'or* gekost. Met een' half gesmoorden vloek stond hij op en verliet de zaal. HERWARD, door zijnen nevenman gedrongen, nam den ledig geworden stoel in. Hij speelde nu reeds met meer vertrouwen; de hem tot nog toe onbekend gebleven drift voor het spel sloeg onmerkbaar meer en meer hare harpijenklaauwen om hem henen. Na verloop van een uur, dat hem, als ware het eene minuut geweest, voorbijgevloden was, had hij verscheidene *louis d'or* gewonnen. Meermalen had hij willen ophouden en met zijne hem verbazende winst vertrekken; maar steeds stond de onbekende raadgever achter hem, en hinderde hem zijn voornemen uit te voeren.

»Gij hebt een' geluksavond," blies hij hem in het oor; »het zou eene dwaasheid zijn op te houden; gij kunt heden aanmerkelijke sommen winnen."

HERWARD speelde dan voort, won, verloor, verloor andermaal, werd driftiger om zijn verlies te herwinnen; eindelijk begonnen zijne oogen te gloeijen, en speelwoede verwrong zijne trekken. Tegen middernacht stond de ongelukkige op, bleek als een doode; hij had niet alleen al zijne winst, maar ook al zijn eigen geld en zelfs den *louis d'or*, dien hij van zijne vrouw gekregen had en steeds bij zich droeg, verspeeld. Toen hij opstond en om zich heen zag,

Digitized by Google

was de onbekende raadgever, die hem in zijn verderf gelokt had, verdwenen.

Wie zou in staat zijn, HERWARD's toestand te beschrijven? Half bewusteloos waggelde hij de speelzaal uit; door razernijen gezweept, ijlde hij naar huis, waar hij zich in radelooze wanhoop op de sopha wierp. Van al zijn reisgeld had hij naauwelijks een *louis d'or* over, die niet eens toereikend was om zijne kamerhuur te betalen. Wilde koortsbeelden schoten door zijn brein; booze, naar helsche ingeving gelijkende gedachten suisden als spooksels om zijn gloeijend hoofd. Zulk eenen staat van hellepijn had hij nog nimmer gekend. Plotseling sprong hij op, greep als krankzinnig zijne laatste paar *thalers*, en snelde razend daarmede naar de speeltafel terug. In weinige minuten had de gouddorstende bank ook deze kleine som verzwolgen, en HERWARD had alles verloren.

Wij besparen onzen lezer de schildering der folterbank, op welke de rampzalige HERWARD door zijn geweten gespannen werd; wij willen slechts melden, hoe hij in den donkeren, stormachtigen regennacht door booze geesten rondgezweept werd, hoe hij eerst tegen den ochtend zijn logement weder bereikte, en als vernietigd nederzeeg en in eenen naar slaap gelijkenden toestand van verdooving verzonk.

Welk een ontwaken, toen de morgenzon, na den storm van den nacht, vriendelijk door zijne vensters scheen! Het was de schrikkelijkste dag in HERWARD's leven. Maar, toen de avond naderde, trok deze hem weder als met duizend armen naar de speelbank. Had hij dan niet nog 500 *thalers* onder zich, waarover hij beschikken kon? Kon hij door eenige gelukkige zetten niet zijn geheele verlies herwinnen? Maar, de hand te slaan aan hem toevertrouwd geld! HERWARD huiverde bij de gedachte. Er ontstond een nieuwe, vreeselijke strijd tusschen zijnen goeden en zijnen kwaden engel. »Win slechts zoo veel," fluisterde de laatste, »dat gij de rekening van den logementhouder betalen en zoo zuinig mogelijk naar huis geraken kunt; want, hoe wilt gij anders hier van daan komen?" Hoe hij zich dan nog bij zijnen Chef zou verantwoorden, kwam den ongelukkige niet eens voor den geest.

Het booze beginsel behield de overhand — nog naauwelijks had men met spelen begonnen, of HERWARD zat ook weder voor de noodlottige kaarten. Maar het hem eenmaal ontrouw

Digitized by Google

geworden geluk wilde niet wederkeeren, en hoe hartstogtelijker de ongelukkige pointeerde, des te boosaardiger wendde de grillige fortuin hem den rug toe. Meer dan eens moest HERWARD naar huis gaan, om nieuw speelgeld van de 500 *thalers* te halen. Hij, die tot op den dag van gisteren het pad van deugd en pligt getrouw bewandeld had, wiens goede naam als eerlijk man door geene vlek besoedeld was, hij was nu geheel in de heerschappij van de magten der onderwereld vervallen.

HERWARD speelde den geheelen nacht door, verloor onophoudelijk, en pointeerde gedurig driftiger. Toen de ochtend kwam, was van de 500 *thalers* geen *groschen* meer in zijn bezit!

Wij vinden den rampzaligen speler op zijne kamer weder, waar hij, naauwelijks meer kenbaar, op de sopha ligt. Zijn ongeluk, zijne schande kan hij niet verdragen, en vast is zijn besluit genomen — tot zelfmoord. Nog kampt hij slechts bij zichzelven, of hij zijne gade met de oorzaak van zijnen ondergang bekend zal maken, of niet.

Een' geruimen tijd duurt deze naar de pijnbank gelijkende toestand, terwijl al de furiën der hel zijn binnenste doorwoelen — luister — daar wordt geklopt. HERWARD is buiten staat, het gewone: kom binnen! te roepen — de deur gaat eindelijk open; een briefbesteller vertoont zich, en brengt eenen brief van EMILIA. De minnende gade schrijft hem in de teederste uitdrukkingen; zij wenscht haren echtvriend de genoegelijkste dagen, maar verheelt hem ook niet, met welk een vurig verlangen hij te huis verwacht wordt. In den brief der moeder is nog een tweede, kleiner briefje van zijn MARIETJE besloten, waarin de goede dochter den vader tot geschenk eenen Maria-dukaat zendt, met de bede, zich in de badplaats daarvoor een paar aangename uren te verschaffen. Zij wist wel, schrijft het meisje in hare lieve, kinderlijke eenvoudigheid, dat reizen veel gelds kostte, en zij wilde niet, dat haar goede vader aan iets gebrek zou hebben. Twee volle maanden had MARIE met kunstrijke hand voor vreemde lieden gearbeid, om dezen schat bijeen te brengen. Eindelijk was het haar gelukt, en met kinderlijke blijdschap bood zij thans haren vader het geschenk harer liefde aan.

Was HERWARD's toestand te voren reeds onuitstaanbaar geweest, zoo goten thans deze beide liefdebrieven den gif-

Digitized by Google

beker tot overloopens vol. Haastig had hij MARIE's briefje opengerukt; de daarin bevatte dukaat was hem ontvallen en in de kamer voortgerold. HERWARD sprong op, om dien te zoeken; maar zijn verwilderd oog vermogt het goudstuk niet te ontdekken; wat moeite hij zich ook gaf, en hoe zorgvuldig hij alle hoeken doorzocht, de dukaat scheen verdwenen.

Thans begreep HERWARD, dat het noodlot hem onherroepelijk ten ondergang gedoemd had, daar met dezen dukaat ook de laatste schemering van hoop voor hem uitgebluscht was. Nogmaals wierp hij zich op den grond, en kroop op handen en voeten rond, om het goudstuk te zoeken; maar weder te vergeefs — hoor, daar wordt andermaal aan de deur geklopt, en de ons bekende marskramer treedt de kamer binnen, met het dameshorologie in de hand.

»Hoe staat het er meê, goede heer?" vroeg hij; »nog geen lust om te handelen? Vijf *louis d'or*, een spotprijs!"

HERWARD was overeind gesprongen. Zijn holle blik staarde den handelaar, die voor hem een verleider geworden was, met helsche wanhoop aan.

»Terug!" riep de tot razernij gebragte speler, »terug, of ik verworg u met mijne handen, vervloekte!"

»Nu, nu," zei de kramer, »waarom zoo boos en zoo wanhopig, wanneer het goud rondom ons op den grond gestrooid ligt?"

»Waar, waar?" riep HERWARD buiten zichzelven.

»Wel, daar blinkt het immers aan den leeuwenpoot van de bureau," gaf de koopman ten antwoord; »ik wil wedden, dat het een volwigtige *kremnitser* is."

HERWARD stoof naar de hem aangeduide plaats, en weldra hield hij het schoone goudstuk, dat, gelijk men weet, de vrome zinspreuk draagt: »Heil hem, die vreugde aan zijne kinderen beleeft!" krampachtig in zijne vuist geklemd.

De marskramer, die wel bemerkte, dat voor hem bezwaarlijk hier iets te handelen zou vallen, verwijderde zich spoedig; terwijl HERWARD nog in lang zijnen blik van de glansrijke liefdegift zijner dochter niet kon losrukken. Hoe langer hij het goudstuk aanstaarde, des te zachter gevoel daalde in zijn wild bewogen gemoed; het was alsof eene zegenrijke kracht in den Maria-dukaat verborgen lag; nieuwe hoop ontkiemde in den boezem van den ongelukkige, en diep aangedaan barstte hij in de woorden uit:

»Heil hem, die vreugde aan zijne kinderen beleeft!"

Digitized by Google

Toen de avond viel, zag men HERWARD, maar in geheel andere stemming en de borst van een vrolijk voorgevoel doortinteld, op nieuw de speelzaal binnentreden. Eer middernacht daar was, had hij al zijne zakken vol goud. Hij stond op, ging naar huis, en viel dankend op de knieën. (*)

Des anderen daags telde hij de 500 *thalers* af, voorts den *louis d'or* zijner vrouw, en de niet zeer groote som, welke hij aan eigen geld verloren had; na dezen aftrek bleef hem nog eene hoogst aanzienlijke winst overig. Deze stortte hij in eenen zak, stak dien bij zich, en ging naar het in de badplaats aanwezige gesticht van liefdadigheid voor noodlijdenden. Onderweg ontmoette hij nogmaals den marskramer, die hem het noodlottige horologie wederom te koop bood; maar HERWARD ging hem nu bedaard voorbij.

Toen hij in het Godshuis gekomen was, liet hij de gewonnen goudstukken, zoo onbemerkt mogelijk, in de armbus glijden.

»Moge," zoo sprak hij bij zichzelven, »het lijden, dat gij bestemd zijt in dit huis te lenigen, mij bij mijnen hemelschen Vader vergiffenis verwerven voor de zware misdaad, waaraan ik mij om uwentwille schuldig gemaakt heb!"

Stil, gelijk hij gekomen was, verwijderde hij zich weder; doch den opzigter van het gesticht was de verschijning van den eenvoudig gekleeden man niet ontgaan. Hij werd nieuwsgierig en deed de armbus openen; hoe groot was niet zijne verbazing, toen HERWARD's rijke gift daarin gevonden werd! Hij deed naar hem vernemen, en achtte eenen heiligen pligt te vervullen met den boven dezen ambtenaar gestelden staatsbeambte van de zoo buitengewone milddadigheid zijns onderhoorigen te verwittigen.

Reeds na zeer weinig tijds bevond HERWARD zich weder in den schoot van zijn gezin; wie schildert de vreugde van het wederzien dezer gelukkige menschen? Doch hoe verschrikte niet HERWARD, toen zijn Chef hem plotseling naar de reden vroeg, waarom hij zich op de badplaats *N.* zoo ongemeen milddadig betoond had!

HERWARD wist in het eerste oogenblik niet, wat hij zou

(*) Hoezeer deze onzinnige daad een uitvloeisel van overspannen geestdrift, en geenszins die van een redelijk geloof mag heeten, kunnen wij toch den gelukkigen waaghals onze deelneming niet onthouden. *Vert.*

Digitized by Google

antwoorden, en of hij voor de ware reden moest uitkomen; hij aarzelde.

»Goed dan," sprak de menschlievende beambte, »ik wil niet verder in u dringen: gij hebt u milddadig betoond, dit is mij genoeg; ik kan uwe daad, de reden mogt daarvan zijn welke zij wil, niet anders dan edel en prijzenwaardig vinden."

Op deze woorden kon HERWARD zich niet langer bedwingen. Hij kende immers zijnen Chef als een goed en menschlievend man; en de gedachte, dat deze ook slechts eene schaduw van mistrouwen tegen hem behouden zou, was hem ondragelijk. Derhalve vertelde hij hem, openhartig en volkomen overeenkomstig de waarheid, zijn verschrikkelijk avontuur van het begin tot het einde, zijn lijden, zijne wanhoop, zijne misdaad, en hoe God zich eindelijk zijner weder had aangenomen, om de liefde van zijn kind.

De Raad had deze ontzettende mededeeling met stilzwijgen aangehoord. Toen zij ten einde was, trad hij op den verhaler toe, en vatte met ernstige achtbaarheid, schoon ook niet zonder liefderijke goedheid, HERWARD's beide handen. »Gij zijt op booze, op zeer booze wegen geweest," sprak hij; »doch God heeft u zijne reddende hand gereikt, eer gij nog in den vreeselijken afgrond nederploftet; bid Hem, HERWARD, bid Hem dagelijks, dat Hij dergelijke verzoekingen genadiglijk van u afwende! Gij hebt zwaar misdaan en zwaar geboet. Dat gij het gewonnen geld uit eigene beweging hebt weggeschonken, is mij een troostrijk bewijs van uw opregt berouw en een waarborg voor uwe wezenlijke verbetering. Wat gij mij verhaald hebt, dit verstaat zich, hebt gij mij niet als onder mij geplaatst ambtenaar, maar als ambteloos persoon, als *vriend* verteld; en ook als zoodanig zal ik uwe mededeeling weten te waarderen."

Hoezeer HERWARD aan vrouw noch dochter eenig geschenk uit het bad had medebragt, bleef echter de zegen niet achter. Want toen men, langen tijd daarna, in zijnen familiekring het feest van zijnen geboortedag vierde, verscheen onverwacht de Regeringsraad, en verblijdde den verjarenden met eene verhooging van bezoldiging, EMILIA met een sierlijk gouden horologie, en MARIE met de stof tot een nieuw kleed, dat zij reeds lang gewenscht had.

Den Maria-dukaat, dien HERWARD weder had ingeruild, had hij van een oogje doen voorzien, en droeg dien als een

Digitized by Google

heilig Palladium. Zoo dikwijls naderhand zijn blik op het fraaije muntstuk viel, dacht hij aan de waarheid: »Op het goud rust beide, vloek en zegen; maar heil den sterveling, die deszelfs verleidenden flikkerglans weet te weêrstaan!"

NOG EEN WOORD OVER PARELS EN DIAMANTEN ALS GENEESMIDDEL.

Het is bekend, dat men in de Geneeskunde vroeger somwijlen gebruik maakte zoo wel van smaragden (*) als Mumiën. (†) Paarlen en gepraepareerde menschenschedels (§) kwamen ook al in aanmerking. Bladgoud en roode koralen werden ook somwijlen gebezigd. In het *Pulvis Bezoardicus Anglicus completus*, ook *Gasconii* genoemd, kwamen paarlen, koralen en bezoar. In het *Pulvis cephalicus Winteri* vindt men, behalve smaragd en paarlen, ook chrysolyth, tanden van den Hippopotamus enz. In het poeder van den Graaf VAN WARWICK werden zulke kostbaarheden niet gevonden, zoo als men dit bij de vermelding van den Grafelijken titel misschien zoude verwachten. Daarentegen werden paarlen en twintig blaadjes zuiver fijn goud in het poeder van eenen Markgraaf tegen de vallende ziekte gevonden. Desgelijks in het *Pulvis Holsaticus*, met bijvoeging wederom van gepraepareerden menschenschedel. Welk alles evenwel nog overtroffen wordt door het allieredelste en zekerst werkend poeder van CASP. BARTHOLINUS, tot welks zamenstelling vereischt worden: verbrande beenderen van eenen menschenschedel, die nooit begraven is geweest; verbrande menschenbeenderen; hagedissenbeenderen en ezelshoeven! Maar genoeg van alle deze kostbare snuisterijen van wezenlijke of ingebeelde waarde. Zulke poeders werden evenwel niet alleen te *Rome* en den Paus slechts toegediend. In het begin dezer Eeuw moet er nog eene geneeskundige behandeling in Proces geweest zijn in eene groote stad van het Koningrijk der *Nederlanden*. Een lijder, namelijk, die lang aan eene kwaal geleden en door vele Hoog- en Zeer-geleer-

(*) In het *Pulvis cephalicus albus*.

(†) In het *Pulvis contra casum*.

(§) In het *Pulvis cephalicus Arnisaei*, *Dolaei* en *Ettmülleri*.

Digitized by Google

den te vergeefs behandeld was, kwam eindelijk toch in handen van eenen Arts, die beloofde hem te zullen genezen, en ook zijn woord gestand deed en den lijder herstelde. Toen deze zijne gezondheid herkregen had, moest ook hij aan het gebruik voldoen en om de rekening vragen. De Doctor, die tevens de geneesmiddelen, volgens het gebruik daar ter plaatse, bezorgd had, bragt eenige duizende guldens in rekening. De vroegere lijder had wel *iets* voor zijne herstelling over; maar duizende guldens.... die herstelling was tot te duren prijs gekocht! Men kon met bieden en loven den Geneesheer niet bewegen *iets* van zijnen eisch te laten vallen; hij bleef stijf op zijn stuk staan, en de zaak kwam voor de Regtbank. De gewezen lijder werd echter veroordeeld tot te betaling der gevraagde som en nog bovendien in de kosten; want de Doctor bewees, dat de lijder paarlen gebruikt had, althans zij waren hem voorgeschreven. Daar viel niet tegen in te brengen! Dus, nog eens, de Paus is in dezen niet de eenigste bevoorregte lijder tot paarlen en diamanten.

GRAFSCHRIFT VOOR EEN' LEDIGGANGER.

In 't stille huis, dat mij bealuit,
Rust ik van rusten uit.

OP DE DANSMANIE VAN LIZE.

Schoon Lize er zich eene eer uit maakt,
Dat zij geen danser ooit verzaakt;
Let op: zoo gij dus overdrijft
En op een Bal nooit zitten blijft,
Tot loon van 't overdrijven
Zal Lize zitten blijven.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VLUGTIGE OPMERKINGEN NOPENS DEN WAREN AARD, DE WELDADIGE INVLOEDEN EN DE ZEDELIJKE GEVAREN DER VRIENDSCHAP. (*)

Er ligt in den mensch een onbepaalde trek tot bewondering en hoogschatting van alles, wat groot, verheven, edel en voortreffelijk is in zijne soort. Niet slechts openbaart zich die trek ten opzigte van alles, wat hij door middel zijner zintuigen waarneemt, of hetwelk hem door uitwendigen glans en luister bekoort; ook met betrekking tot die dingen, welker kennis hij zich verwerft door de vermogens zijner redelijke ziel, of welker bestaan overeenstemt met de behoeften van zijn hart, verloochent zich dezelve niet. Het gevoel dezer bewondering openbaart zich meestal in eenen onbepaalden uitbundigen lof; zelfs de rijkste taal is hem niet zelden nog te arm, om alles, wat in zijn binnenste omgaat, uit te drukken. Is hij redenaar, hij zal met welsprekendheid en kracht de hooge waardij verheffen der zaak, welke hij bewondert; is hij dichter, uit de diepte des gemoeds zal de volle toon van het opgewekt gevoel spreken in welluidenden zang. Ja het voorwerp zijner bewondering wordt hem wel eens als 't ware de afgod, aan wiens dienst hij zich heeft gewijd, en wien hij den uitnemendsten wierook van lof en vereering toebrengt!

Niet vreemd is die trek in den mensch, als een wezen, hetwelk zoo vatbaar is voor uitwendige, zinnelijke indrukken, en met het besef, ook van het zedelijk schoone en goede, werd toegerust. Want dezelve is een bewijs te meer voor zijne hooge waarde en het voortreffelijke zijner bestemming. Hij verschaft zich daardoor niet alleen een' rijkdom van genot, hij stelt zich tegelijk in staat, zelf het

(*) Voorgelezen in het Departement *Zaandam*, der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, Jan. 1842.

Digitized by Google

schoone en goede te denken, te willen en te doen, en hetgeen zijne bewondering en lof opwekt alzoo toe te passen en te gebruiken ter verbetering en veredeling van zijn gemoed.

Maar het is een niet minder algemeen verschijnsel in zijne natuur, dat juist het laatste zoo menigmalen achterblijft, en het gevoel zijner bewondering alleenlijk bij hem uitvloeit in eenen doelloozen, ijdelen lof, zonder vele, of althans eenige vruchten van het goede en schoone bij hem aan te kweeken. Hij stelt dan in dien lof de hoofdzaak, het wezen van alles; ja, naar mate dezelve hooger stijgt, schijnt hem zulks wel eens de vergoeding op te leveren voor het geheel gemis of het misbruik der zaak, welke hij prijst. Vatbaar daarenboven voor uiterlijke indrukselen en onverwachte opwellingen, laat hij zich ook niet zelden door den schijn misleiden, en prijst en looft, om den wille der zaak, welke hij voorstaat, ook datgene, wat in waarheid niet tot haar eigenlijk wezen behoort, maar hetwelk daarin alleen, of door misbruik, of door het bekoorlijke van eenen valschen glans, is ingeslopen. En dit verschijnsel loopt te meer in het oog en heeft van zelve te grootere gevolgen, naar gelange van het meer voortreffelijke en verblijdende der zaak, welke hij zijne vereering wijdt. Ja menigmalen wordt alzoo het voortreffelijkste zelve, door zulk een misbruik en doelloos huldebetoon, voor hemzelven een onvruchtbaar iets, voor anderen een voorwerp van miskenning en tegenspraak.

Zoeken wij, ter verduidelijking van een en ander, naar voorbeelden, wij zoeken ze helaas! niet te vergeefs. Denken wij slechts voor een oogenblik aan de Maatschappij, tot welke ook wij door deze Afdeeling behooren. Inderdaad zij is schoon en voortreffelijk in haren aard, en beveelt zich, reeds bij eenen vlugtigen blik, den denkenden en gevoeligen mensch aan. Groot, menigmalen zelfs uitbundig, is de lof, haar door velen, door dichters en redenaars, bij feestelijke gelegenheden of in de gewone zamenkomsten van hare leden, gewijd. Zij is — dus heet het — eene *hoogstbelangrijke*, eene *schoone*, eene *Christelijke*,

Digitized by Google

eene *weldadige* Maatschappij, *de milde kweekster van kennis, verlichting, beschaving, menschelijkheid, de weldoenster der mindere klassen, de rijke bronwel van burgerzin en deugd*, enz. Zóó prijzen haar velen, en handelen hierin evenzeer overeenkomstig de waarheid, als ter goeder trouw voor zichzelven. Hun inwendig gevoel dringt hen er toe. Maar dit gevoel is dan ook bij velen wel eens niets anders, dan eene onwillekeurige, onvruchtbare opwelling, doch welke geenszins eene duurzame en onbevooroordeelde medewerking tot de bedoelingen dezer Maatschappij te weeg brengt. Zij prijzen, en wanen daarmede het geheel gebrek in hen aan den geest dezer vereeniging goed te maken. Zij prijzen, en schermen — om ons zoo eens uit te drukken — met de woorden kennis, beschaving en verlichting, maar begrijpen ze niet, althans zij passen dezelve geenszins ter veredeling hunner denkbeelden en gezindheden toe, of gaan daarbij uit zoodanige beginselen te werk, als strijdig zijn en met den eersten geest, en met de waarachtige schoonheid der zaak, welke zij verheffen. En terwijl zij alzoo NIEUWENHUIZEN's stichting roemende vermelden, is het niet zeldzaam, dat zij zich in dezelve een eigen gebouw optrekken, maar welks verschillende deelen geenszins beantwoorden aan het menschlievend ontwerp van hèm, die zoo groote aanspraak heeft op de dankbare gedachtenis zijner medeburgeren!

Bij den lof, welken wij daar aan het doel van ons gemeenschappelijk pogen zagen toegebragt, zouden wij nog eenen anderen kunnen voegen, door namelijk de Maatschappij te prijzen, *als eene Maatschappij van Vrienden*. Wij merken zulks op, om daarmede over te gaan tot een ander voorbeeld ter ontwikkeling der voorgedragene stelling, en waarin tegelijk het onderwerp dezer Voorlezing vervat is. Ik bedoel namelijk *de Vriendschap*. Wie roemt niet hare waardij; wie telt de loftuitingen, de dichtregelen, de ontboezemingen, waartoe zij aanleiding schonk, — zij, eene dochter des hemels, een sieraad in den voor-, eene toevlugt in den tegenspoed? Haar ter eere tokkelden de zangers der oudheid hunne lier; op hare schoonheid wijzen

Digitized by Google

ons de gedenkrollen der geschiedenis in het voorbeeld van PYLADES en ORESTES, DAMON en PYTHIAS, DAVID en JONATHAN en zoo vele anderen uit vroegere en latere eeuw. Men verblijdt zich in het bezit van vele vrienden; de naam van vriend is een certitel; men sticht gezellige vereenigingen aan de Vriendschap gewijd; want *zij* — dus prijst men — *is het zout des levens; zij maakt woestenijen tot een paradijs; zij is de schoone band der menschelijke zamenleving, de bevorderaarster van kennis, zedelijkheid en deugd, de duurzame steun der echte huwelijksliefde.* — Gewis niemand onzer onttrekt zelfs het minste aan dezen hoogen lof. Immers op de reize des levens is een der grootste voorregten het bezit van eenen braven en trouwhartigen vriend. Niet slechts, waar de beker eener onschuldige vrolijkheid wordt opgeheven, of de geest, ontspannen van de zorg voor hoogere belangen, zich in kinderlijken eenvoud en onschuldige scherts verlustigt, is het de vriendschap, welke elk genot veredelt. Niet slechts, waar zwaarmoedige gedachten den geest benevelen, zorgen des levens het harte prangen, is het de vriendschap, welke het gemoed verruimt, den rimpel van het voorhoofd doet verdwijnen. Niet slechts, waar eene lange scheiding is voorbijgegaan, is het de vriendschap, welke het wederzien des te heerlijker doet zijn; — zij schenkt nog daarenboven zoo vele zedelijke gaven en voorregten, welke den lof, haar gebragt, in eene te hoogere mate verheffen, en haar bezit in waarheid doet zegenen als eene gave des hemels.

Gij bemerkt reeds, Toehoorders! dat onze lof de vriendschap betreft, zoo als ons haar beeld rein en zuiver voor oogen staat, en welk gevoelige zoude niet instemmen met dezen lof? En waarlijk ook hier kan zich het natuurlijk besef van het goede en schoone bij den mensch niet verloochenen. Eene andere vraag is het, of die lof zoo in 't algemeen en onbepaald kan toegepast worden, wanneer wij den invloed en de werking der vriendschap onder het gros der menschen gadeslaan. Inderdaad, gij zult hier met mij wel aan veel menschelijks en onloffelijks willen gelooven. Dat kan geenszins der vriendschap, in het af-

Digitized by Google

getrokkene beschouwd, geweten worden; want deze is heilig en onbesmet, en ook doorgaans geheel iets anders, dan gewoonlijk onder de menschen met dien naam bestempeld wordt. Hun onbegrensde lof doet te dien opzigte weinig af, of bewijst zelfs het tegendeel onzer stelling. Die lof is menigmalen reeds het onbedriegelijk bewijs, dat de ware vriendschap niet in het hart van haren vereerdér woont. Daarenboven, de vriendschap, zoo als wij ze onder menschen aanschouwen, is niet altijd zoo edel en weldadig in hare invloeden, als wij zulks oppervlakkig wanen zouden. Zij heeft zelfs hare teleurstellingen en grieven; zij heeft vooral hare groote zedelijke gevaren, grooter menigmalen, dan uit eene volslagene vijandschap ontstaan. Een oud spreekwoord behelst deze bede: *de hemel beware mij voor mijne vrienden; voor mijne vijanden zal ik mij zelf wel wachten!* — Maar kan nu een en ander wel overeen gebragt worden met den hoogen lof, dien wij aan de vriendschap in het algemeen toekennen? O ja, M. H. indien wij slechts aan den mensch met zijne vooroordeelen, zijne zwakheden en zijne veranderlijkheid terugdenken. Maar dit beneemt aan den anderen kant hare waarde niet, ook al is zij dan bij velen gebrekkig in hare invloeden, of zoude ons het regt geven, hare dienst te minachten, en, als een andere TIMON, de *Atheniënser*, de menschen te ontvlieden en al wat des menschen is. Ongelukkig de mensch, wiens hart zich tegen allen verzet; hij is de ellendigste der stervelingen. Maar ook rampzalig hij, die, door een' ijdelen lof verblind, zonder eenig nadenken, der vriendschap zijne offers brengt, doch haar waarachtig wezen en haren zegenenden invloed niet doorgrondt. Die dien invloed wil, hij moet ook weten, wat *ware* vriendschap is, en gereed zijn aan hare eischen getrouwelijk te voldoen.

Maar tot een en ander behoort een geest des onderscheids, opdat men *de ware* van *de valsche* vriendschap onderkenne. Wil men daartoe geraken, zoo lette men, niet alleen op den waren aard en de natuur van beiden, maar ook op de goede gevolgen en op de groote gevaren, welke met de aankweeking der vriendschap verbonden zijn. Hierin

Digitized by Google

elkander den weg aan te wijzen of te herinneren, is het hoofddoel onzer voorlezing. Wij gaan er terstond toe over, door

I. in eenige bedenkingen te letten op het wezen der *valsche* en der *ware* vriendschap.

1. De vriendschap kan niet eene louter zinnelijke aandoening en behoefte zijn, want zij is uit haren aard iets geestelijks, en betreft geenszins het natuurlijk, maar het zielleven des menschen. Immers, men zoude zich, bij het gemis dezer onderscheiding, al ligt bedriegen, en voor vriendschap aanzien, wat eigenlijk niet anders dan het uitwerksel is van den trek naar gezelligheid en der behoefte aan uitspanning en vermaak. Het is zoo, die behoefte aan gezelligheid is wel eene der bijkomende bronnen of zijkanalen, uit welke de ware vriendschap ontstaat, maar daarom geenszins de eenige, de voorname, de hoofdbron van dat ontstaan. Intusschen, zonder dit vooralsnog door eene juiste bepaling, wat men onder ware vriendschap te verstaan hebbe, nader te staven, merken wij de waarheid onzer stelling reeds overtuigend op, indien wij ons herinneren, dat er zelfs onder menschen, die elkander nimmer te voren aanschouwd hebben, door den loop der omstandigheden, eene zekere gezelligheid ontstaan en heerschen kan, al loopt ook het karakter en gemoedsbestaan der zoodanigen lijnregt uiteen, hetwelk geenszins met de vriendschap het geval is. Maar juist hier zit in het gewone leven de dwaling, dat men namelijk voor vriendschap houdt, wat in den grond niets anders is dan eene vrucht der gezelligheid en der behoefte aan zingenot en verstrooijing. Denke men eens aan zoo vele dusgenaamde vriendschappelijke of vriendbroederlijke bijeenkomsten, vriendenmalen, partijen en dergelijke, welke onder de menschen plaats hebben. Vele der stervelingen brengen daarin een goed gedeelte van hun leven door, en »vliegen — opdat ik de uitdrukking van eenen grijsaard bezige — »van de eene »pleizierpartij naar de andere, gelijk de vogeltjes van tak »tot tak." Naar het uitwendige beschouwd, o dan is daar alles *vriendschap*, wat gezien en gehoord wordt, en har-

Digitized by Google

telijkheid, blijdschap, vertrouwen, overeenstemming en genegenheid (en deze zult gij wel bij voorraad als zoo vele kenmerken der ware vriendschap willen aannemen) heerschen alom; het woord *vriend, broeder* is het wachtwoord voor allen; men noodigt de vrienden tot alle genot; volle schotels en welgevulde bekers zijn daarvan de onbedriegelijke kenteekenen; het veelvuldig gebruik van dezelve is het beste bescheid, en de vriendschap spreekt uit woord en zang, uit pokaal en toast. — Ik weet het niet, Toehoorders! zulks moge menigmalen eenen beteren naam waardig zijn, het zal dikwijls wel niets anders dan eene louter zinnelijke vriendschap zijn!

Maar hoe! verrijzen niet overal, met indrukwekkenden luister, de tempels der vriendschap, gelijk zij eenmaal, in de dagen van ouds, uit marmer gewrocht, met bloemkransen en altaren versierd en door eene juichende priesterschaar omringd, het oog des aanschouwers verrukten, gelijk nu nog hunne brokstukken den gevoeligen oudheidkenner bekoren? Prijken zij niet, nog in onze dagen, met zorg en moeite ontworpen, door vrijwillige negotiatiën daargesteld, met kroonlijsten en kolommen versierd, vaak in gulden schrift hunne bestemming *Amicitia* vermeldende, en met den veelbeteekenenden naam van *Societeiten* genoemd? Dáár immers is alleen ware vriendschap de band, het leven, de geest. Door dien geest bezield, spoedt de vriend zich van den 1sten Januarij tot den 31sten December, met nimmer verflaauwden ijver, naar haar heiligdom heen. Het is hem, alsof de toonen der avondklok louter klanken der uitnoodiging zijn, ja aan zijnen zetel zelven zoo vele prikkelen des ongedulds bijzetten; want immers in dien tempel kruidt de vriendschap het gesprek, verhoogt zij de waarde van het spel; dáár worden de uitkomsten van jagt en visscherij, van regen en wind, van staatkunde, stads- en dorps-nieuws met vriendschappelijken zin behandeld. Kennis en vriendschap gaan alzoo hand aan hand; en dat zulk eene vereeniging bestaan kan, wordt ten overvloede bewezen en als aanschouwelijk voorgesteld in de loffelijke inrigting eener naburige stad (*Doctrina et*

Digitized by Google

Amicitia) voor het aankweeken van kennis en vriendschap opzettelijk daargesteld, waar men zich uit vriendschap op de eene verdieping aan de gezellige ombertafel zet, en uit zucht naar kennis eenige trappen hooger stijgt, om dezen of genen beroemden redenaar en dichter te hooren. (*) En dan eindelijk dat spel, voor hetwelk met elke dalende avondzon de geestdrift als op nieuw ontbrandt, zoude ook dit niet uit loutere vriendschap zijn? Waarom voor die vriendschap dan geene praalgestichten op plein of markt opgerigt, al zette men ook met gouden letteren in den voorgevel de spreuk der oude Rederijkers: *Trouw moet blijken!* trouw der vriendschap, zelfs tot in de ure des middernachts bij de bont gekleurde kaartprent of het gouden metaal betoond?

Doch wat sloven wij ons af met dergelijke lofontboezemingen in eene stad, welke geenszins zoodanig eenen tempel der vriendschap bezit, veel minder den ijver in het bezoeken van denzelven begrijpt; waar men, ja, in het onaanzienlijk en eenvoudig gebouw de vriendschap niet buitensluit, maar toch ook door naam noch teeken op haar bestaan roemt; waar, gelijk men er rond voor uitkomt, gezelligheid en ontspanning, na den moeijelijken arbeid der week, de hoofdzaak is, en waar zeker elk der leden mij zoude tegenspreken, indien ik beweren wilde, dat daar bij uitsluiting de zetel der ware vriendschap gevestigd ware?

Ik beken het u, ik hecht aan dit oordeel mijn zegel. Intusschen, de ware vriendschap *kan* desniettemin, gelijk elders, zoo ook in dergelijke vereenigingen bestaan. Uitzonderingen zijn in alle zaken. Maar, gedachtig aan den geest onzer inleiding en aan alle die lofspraken op de vriendschap in het gemeen, denk ik menigmalen, met het

(*) Ik hoop niet, dat deze zinsnede bij iemand mijner Lezeren den schijn moge hebben eener zekere ingenomenheid tegen het, en teregt, geachte Amsterdamsche Genootschap. Ik zeg den *schijn*, want ik bedoelde niets, als eene onschuldige scherts, en kon niets anders bedoelen, aangezien ik mij uit vroegere jaren steeds het genoegen herinner, in die vereeniging onder *het hooren* gesmaakt.

Digitized by Google

oog op zoo vele gezellige, letterlievende, muzikale gestichten en welke andere ook, die uit vriendschap ondernomen of aan dezelve zijn toegewijd, in hoe groote verhouding de deelen eener zinnelijke tegen die eener waarachtige vriendschap in dezelve zullen overstaan.

Ware vriendschap kan ook niet alleen als 't ware een schoon geschilderd uithangbord zijn, of in een doellooze gebruik van ijdele woorden bestaan. Gij alle kent het gewone formulier in den briefstijl: »Mijnheer en Vriend!" »UE. dw. Dr. en Vr." somtijds met de woordekens »opregt, onderdanig" en met allerlei krullen van »hoogachtende, toegenegen" enz. versierd; maar het heeft dikwijls moeite in, om uit die veelal kleine en gekriebelde lettertjes te ontdekken, dat de briefschrijver in waarheid iemands *dienstwillige dienaar en vriend is.* Ook zijn er onder de kinderen Adams, die zoo eene soort van vriendschapsmanie bezitten. In elken mensch zien zij eenen vriend; het woord vriend! vriend! ligt hun onophoudelijk op de lippen. Ik kan echter bezwaarlijk gelooven, dat zij er ooit iets wezenlijks bij gedacht of gevoeld hebben; wel, dat zij menigmalen, in zulk een ijdel gebruik, de nietigheid en ledigheid van hun binnenste als in eene levende schilderij ten toon stellen. De wereld gelooft daarenboven aan verschillende soorten, — om het zoo eens uit te drukken — van vriendschappen of vrienden. Zij noemt u tafelvrienden, huisvrienden, handelsvrienden, koffijhuisvrienden, beursvrienden, boezemvrienden, staatsvrienden, en welke niet al meer! Het kan aan mij liggen, maar tot nu toe is mij het begrip dier verschillende soorten nog niet regt duidelijk geworden. Wilt gij intusschen weten, wat ik er van geloof, ziet hier de verklaring. Onder *tafelvrienden* stel ik mij regt lieve menschen voor, wier warme genegenheid en deelneming aan de met keurige spijs en drank bezette tafel op aandoenlijke wijze spreekt en zelfs tot geestdrift kan overslaan. *Beursvrienden* zijn bij mij de zoodanige, die, behoudens alle mogelijke achting en genegenheid, wederzijds een plegtig, stilzwijgend verbond hebben aangegaan, om altijd eigen belang en winst op den voorgrond te stellen. *Koffijhuis-*

Digitized by Google

vrienden, eene vriendschap, welke veel heeft van het spel der marionetten, die alle teekenen van leven en wezenlijkheid geven, zoolang het scherm is opgehaald, maar dadelijk voor dood liggen, wanneer het laatste bedrijf is afgeloopen. *Handelsvrienden*, nobele menschen, die om $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{8}$ percent niet kruimelen; brave lieden, die ons op de voor- of najaarsreize met opene armen ontvangen.... en trouw betalen, en bij wie men zoo eene enkele reis eens een knolletje voor een citroentje kan laten doorloopen. *Boezemvrienden* — heilig en veelbeteekenend woord, maar niet altijd als zoodanig opgevat; een verbond van onbreekbare trouw, maar waarin menigmalen de kus des verraads niet op het harte brandt! *Staatsvrienden*, de zoodanigen, die, met de herhaalde verzekering eener onbepaalde hoogachting, u beleefdelijk de keuze geven tusschen den strop en het zwaard, en u nog daarenboven uitnoodigen tot onbepaalde bewondering hunner wijze en vredelievende bedoelingen. En dan eindelijk *huisvrienden*, — o, dit woord begrijp ik ten volle, sinds ik eenmaal van zeker lid uit dat achtbaar gilde hoorde, die, van wege zijne betrekking als zoodanig ergens te logeren verzocht zijnde, uit loutere vriendschap acht maanden aldaar verbleef, en toen nog vriendschappelijk moest onderrigt worden, dat, gelijk alles op dit ondermaansche, zoo ook de vriendschap hare grenzen heeft!

Maar — vraagt welligt iemand uwer — moet ook dit zoo maar onbepaald als waarheid gelden; zouden er ten minste hier geene uitzonderingen, en zoude er ook in die betrekkingen geene ware vriendschap kunnen zijn? O ja, M. H. ik geloof zoo gaarne aan uitzonderingen. Maar toch een huis, eene tafel, de beurs, de handel, het koffijhuis enz. hebben op zichzelve zoo weinig gemeens met de ware vriendschap. En gij zult mij alzoo het verzoek niet weigeren, om, aan deze uitzonderingen gedachtig, van de boven vermelde uitdrukkingen het eerste gedeelte af te knippen en alleen over te houden het zoo veelbeteekenend, goed begrepen woord *vriend!*

Het moge hieruit blijken, hoe grootelijks het verschilt,

Digitized by Google

over den lof der vriendschap in het algemeen, en zonder eenige bepaling, uit te weiden, of te spreken over de eenige ware vriendschap. Maar hierin zult gij allen wel met ons overeenkomen, wanneer wij verder het gedrag veroordeelen van hen, die met de vriendschap een werk van koopmanschap en winst zoeken te drijven. Gedeeltelijk behooren tot deze klasse de zoodanigen, die gaarne met alle menschen wèl en, gelijk men het noemt, *allemansvrienden* willen zijn. Niet zelden zult gij hen op de menigte hunner vrienden of op de vriendschapsbetrekkingen met dezen en genen onder de magtigsten en aanzienlijksten hunner natuurgenooten hooren roemen; en inderdaad het getal hunner vrienden is groot, indien men namelijk aan dit woord niet te veel hecht. Zij bezitten op verwonderlijke wijze den slag, om met alle menschen om te gaan, en onder eene schijnbaar onbegrensde vertrouwelijkheid nu en dan een weinig onschuldige vleijerij te laten doorloopen. Zij zijn daarin van de boven door ons vermelde onderscheiden, dat zij niet zoozeer kwistig zijn in het gebruik van *het woord*, als wel van *de zaak* zelve der vriendschap; een gebruik intusschen, hetwelk, behoudens de opwellingen eener onbegrensde algemeene menschenliefde, toch altijd, en welligt bij toeval, hun uitsluitend de vruchten oplevert. Of er echter op zoodanig eene vriendschap eene *assurantie* te vestigen ware, wil ik liefst niet stellig beslissen; wel geloof ik, dat men veel gevaar zoude loopen, om, als de nood aan den man kwam, het woord te behouden, maar de zaak te verliezen.

Maar nog lof en eere zij hun toegebragt — en hier voegt een meer ernstige toon — in vergelijking van hen, die met bedaardheid en overleg, met fijne berekening en list van de vriendschap een masker vormen, waarachter het laagste eigenbelang schuilt, een eigenbelang, doorgezet en bevorderd zelfs ten koste van de rust en het geluk des bedrogenen. De zoodanigen veilen geenszins hunne vriendschap aan allen uit. Zij weten, wien zij zich bij uitsluiting tot slagtoffer kiezen, maar niet dan na hetzelve eerst veelzijds beproefd en de zwakheid van deszelfs hart bespied te

Digitized by Google

hebben. Zij huichelen een opregt en gevoelig hart, zij lokken door schijnbare vertrouwelijkheid uit, maar koud is dat hart, gelijk het marmer; zij mogen van buiten schoon schijnen, maar in hun binnenste huisvest het verraad. O die beker der vriendschap, zoo geroemd, konde hij het ontdekken, hoe vele malen was dezelve niet de beker der valschheid en des verraads! Menigmalen onderscheidt de wereld tusschen vrienden en bekenden; het laatste woord duidt reeds van zelve een' minderen graad van genegenheid en overeenstemming aan. Maar worden alzoo die bekenden niet tienmaal eerlijker behandeld, dan zij, wie men met dusdanige bedoelingen den naam van vrienden schenkt, en wie men wel gedurig zoude willen toeroepen, wat op de uithangborden van sommige volksspelen (in nog duidelijker taal) gelezen wordt: *neemt u in acht!* — Vriendschap is geen goed, hetwelk men zoo maar met onbedachte en onzuivere hand wegschenkt. Wee hem, die er den schijn van aanneemt; hij zelf zal eenmaal bedrogen uitkomen!

Uit hetgeen wij tot nu toe hebben aangevoerd, zal ten minste wel eenigermate zijn op te maken, dat, wanneer men zoo onbepaald op den lof en de waardij der vriendschap hoort roemen, er nog al wat is af te dingen op dezen lof, of, wilt gij liever, dat niet altijd de daden en gezindheden der menschen op deze hunne lofspraak het zegel drukken. Vriendschap, ja, is eene heilige zaak; maar velen bedienen zich van dezelve als van een kostbaar gewaad, hetwelk, bij gebrek aan de noodige zorg, zoowel op feest- als op werkdagen wordt aangetrokken en dat ras vergaat; of haar invloed rijst en daalt bij hen gelijk de beursprijzen van het staatspapier, en worden hare verpligtingen wel eens eene uitgestelde schuld, maar niet altijd van kansbiljetten voorzien. Bij anderen schijnt er een merkwaardig verband te bestaan tusschen de vriendschap en eene rijzende zon, of welvaart en armoede, blijdschap en druk, hetwelk trouwens reeds de Ouden schijnen te hebben opgemerkt, blijkens hunne bekende spreuk: *een opregt vriend wordt in den nood gekend.* Ja eindelijk

Digitized by Google

schijnt wel bij sommigen de zoo hoog geprezen vriendschap onder die vormen te behooren der maatschappelijke zamenleving, gelijk er zoo vele zijn, vormen, door de gewoonte belangrijk, maar helaas! krachteloos in leven en zin.

Ja, de vriendschap is eene heilige zaak. Maar hoe! woont zij dan nergens op deze aarde, of vloeit zij bij alle stervelingen uit dezelfde onzuivere bronnen voort, welke wij u aanduiden? Geenszins, M. H. Het is waar, geheel zuiver en onbesmet aanschouwen wij haar wezen nimmer onder de menschen, die kinderen der gebrekkigheid. Maar, dat gebrekkige verschoond, o dan zien wij haar hier en elders nog tieren als eene schoone plant, vol van geurigen bloesem en vrucht! Aanschouwt die plant in hare volle schoonheid, het zal u goed zijn, gij, die reeds het uwe tot hare aankweeking deed en hare vruchten begeert. Welaan, wijden wij aan die beschouwing eenige oogenblikken toe; en hebben wij tot nu toe, hier en daar in onschuldige scherts, ons oogmerk zoeken te bereiken, thans zal een doorgaande ernstige toon onze woorden kenmerken, en u, hopen wij, het gewigt des onderwerps op het harte leggen.

2. Alle stervelingen zijn niet slechts door eenen band der gezelligheid, maar ook door dien van onderlinge genegenheid en behoefte ten naauwste aan elkander verbonden. Intusschen bestaat deze onderlinge betrekking daarom niet bij allen in denzelfden graad. Somwijlen namelijk wordt dezelve nog inniger en naauwer door onderlinge overeenstemming in denken en gevoelen, in oordeel en smaak, in zucht voor het goede en schoone. Het besef hiervan brengt den eenen mensch ongevoelig in nadere aanraking met den anderen; die aansluiting, eerst veelal onwillekeurig, wordt alras meer gewenscht, eindelijk zelfs eene dringende behoefte, eene bron van voldoening en genot, met andere woorden datgene, wat wij gewoon zijn *vriendschap* te noemen. Menigmalen ontstaat deze door den eersten indruk en het oppervlakkige eener enkele ontmoeting met den natuurgenoot, en wordt zij in dit geval wel eens bij den magneet vergeleken, die plotseling maar onwederstaanbaar

Digitized by Google

aantrekt. Gelijk ten opzigte der liefde, zoo zijn ook met betrekking tot de vriendschap sommige zielen als voor elkander geschapen, en hangt in dit geval hare vriendschappelijke verbindtenis slechts van hare ligchamelijke verschijning en ontmoeting, of — gelijk wij gewoon zijn te spreken — van het toeval af. En wel eens is zulk een verbond der vriendschap vaster en getrouwer, dan dat, hetwelk eerst van lieverlede en in den loop des tijds ontstaat. Intusschen zouden wij te verre gaan, wanneer wij hier, en in het algemeen bij het ontstaan der vriendschap, den indruk van het zinnelijke geheel buitensloten, hoewel aan den anderen kant dat zinnelijke (gelijk wij hebben opgemerkt) meer een bijkomend iets, dan wel een alles afdoend beginsel en eene bewegkracht der vriendschap kan geacht worden. De mensch blijft toch ook in de vriendschap mensch en verloochent dat menschelijke nimmer geheel. Merken wij slechts, ten bewijze dezer stelling, op, hoe menigmalen het ontstaan eener waarachtig gemeende vriendschap voor een goed gedeelte van uitwendige indrukken, een gunstig voorkomen, smaak, bevalligheid of uiterlijke verrigtingen afhangt en door dezelve mede in stand gehouden en bevestigd wordt. Ware vriendschap heeft verder dit kenmerkende, dat zij in en door haarzelve steeds naauwer en inniger wordt, ja wel eens in een hooger gevoel, de liefde, overgaat. Immers deze, welke kan gezegd worden op dezelfde grondslagen te berusten als de vriendschap, is eigenlijk het verhoogd, veredeld, geheiligd gevoel der vriendschap; een gevoel, hetwelk, ja, schijnbaar bij uitsluiting den man en de vrouw door den teedersten van alle banden verbindt; maar waarlijk menigmalen opregte vrienden niet minder aan elkander hecht en wel eens de woorden vriendschap en liefde woorden doet zijn van één en dezelfde beteekenis. (*)

(*) Liefde zouden wij misschien het *extract*, *de quintescens* der echte vriendschap kunnen noemen. Intusschen zal de grenslijn tusschen vriendschap en liefde wel altijd even moeijelijk zijn aan te wijzen, als de vraag te beantwoorden is, in hoe verre de vriendschap tusschen man en vrouw in

Digitized by Google

Overeenstemming in denken en gevoelen, in oordeel en smaak, in zucht voor het goede en schoone mag alzoo de voorname bron, de vaste grondslag, ja het wezen der ware vriendschap genoemd worden. Wat wij daar intusschen het laatste vermelden, zoude wel in de eerste plaats mogen genoemd zijn — de zucht namelijk voor het schoone en goede. Cicero, wiens voortreffelijk geschrift *over de Vriendschap* onder de vele schatten behoort, welke ons uit de oudheid zijn overgebleven, stelt in die zucht alle kracht der vriendschap, en teregt. Geene duurzame, weldadige geestelijke vereeniging tusschen twee menschen kan zonder haar bestaan. En waarin ligt het verval van zoo menig vriendschapsverbond; waarom kweekt hetzelve elders zoo weinige vruchten, of blijven deze geheel uit? Juist omdat de behoefte aan deugd en Godsdienst niet in het hart der vrienden woont. Door die zucht voor het goede wordt eerst de vriendschap eene toevlugt in den tegenspoed, eene immer vlietende bronwel des heils in den dag der vreugde, eene bezitting boven het kostbaarste der wereld zelve te achten. — Wij noemden verder overeenstemming in denkwijze en gevoelens, in neigingen, oordeel en smaak, eene zekere eenswillendheid eindelijk. Het spreekt wel van zelve, dat deze niet volstrekt en onbepaald zijn kunnen. Gelijk er toch, wat het ligchamelijke aangaat, geene twee menschen letterlijk in alles op elkander gelijken, zoo is het ook met de geestelijke gaven, die hun geschonken zijn. Nu en dan, hoewel zeldzaam, zien wij zelfs eene warme vriendschap gevestigd tusschen de schijnbaar meest uiteenloopende karakters; en toch gelooven wij, dat het geene groote moeite zoude inhebben, om aan te toonen, dat zelfs tusschen zoodanige karakters altijd nog eenige en voor hunne vriendschap alles afdoende overeenstemming bestaat. Immers die meerdere of mindere over-

---

elken leeftijd of in alle betrekkingen denkbaar is en waar ook hier de grenzen zijn? Het algemeene antwoord op deze vraag zal evenwel uit den geest onzer beschouwingen ten minste wel eenigermate zijn op te maken.

Digitized by Google

eenstemming kan nimmer geheel in de ware vriendschap ontbreken. Zij is voor vrienden het bestendige punt van aanraking en toenemende verknochtheid, van steeds hernieuwd genoegen in, en behoefte aan elkanders nabijheid. En hier moge de zoo even genoemde wijsgeer getuigen, wanneer hij aanmerkt: door die onderlinge overeenkomst wordt het eindelijk zóó, dat een waar vriend te zien hetzelfde is als zichzelven te zien; door haar worden de afwezigen als tegenwoordig, de dooden zelfs levend. En hierbij gedenken wij onwillekeurig aan het groot verschil, hetwelk er bestaat tusschen *vrienden* en zoogenoemde *goede bekenden;* of aan het verschijnsel, hetwelk na onze voorafgaande aanmerkingen niet vreemd kan schijnen, dat er tusschen twee menschen, die elkander in alles als kundige, verdienstelijke en brave menschen kennen, dikwijls wel eene bijzondere hoogachting en vereering, maar daarom toch geene vriendschap ontsta.

Het is niet te ontkennen, dat, in weerwil der grootste overeenstemming van denkwijze en gevoelens, het ontstaan en de aankweeking der ware vriendschap van uitwendige omstandigheden niet geheel onafhankelijk is. Rijkdom, aanzien, welvaart, magt, in één woord het verschil van uitwendige lotsbedeeling leveren te dien opzigte meermalen onoverkomelijke zwarigheden op. Het is wel waar, er *kan* te midden van dit verschil ware vriendschap bestaan; het voorbeeld van DAVID en JONATHAN en — al beroepen wij ons ook niet op Koningen en Vorsten — nog andere voorbeelden bewijzen het ons. Meestal echter is het verschil van aardsche welvaart en betrekking een niet onbeduidend struikelblok voor ware vriendschap; want ook hierin verloochent de mensch zijne menschelijkheid niet.

Deze overeenstemming in denken en gevoelen is daarom voor echte vrienden niet altijd de waarborg voor het onbepaald voortduren hunner vereeniging. Wij weten, hoe vaak door opzettelijke of vermeende beleedigingen, dikwijls door de meest onbeduidende redenen zelfs, eene waarachtige vriendschap verbroken wordt of tot verkoeling overgaat. Maar, zelfs deze oorzaken daargelaten, dan nog

Digitized by Google

kan het verminderen der gezegde overeenstemming en verandering van denk- en zienswijze op het bestaan der vriendschap nadeelig invloeijen. Deze verandering kan door verschillende aanleidingen worden uitgewerkt, hetzij door gewijzigden smaak en gewijzigde behoeften, door toenemende zucht en het streven naar de eer en de goederen dezes levens, hetzij door die zinnelijke opwellingen en roerselen, welker ontstaan dikwijls even moeijelijk als derzelver aard en invloed is op te sporen; — beginselen intusschen, welke menigmalen veel onschuldiger en minder beleedigend zijn, dan zij wel eens als zoodanig worden opgevat. En dit laatste moge ook daaruit blijken, dat zulk eene verkoeling in de betrekking met hen, die wij eenmaal in den waren zin boezemvrienden noemden, daarom niet altijd eene geheele verwijdering en vernietiging van het vriendschapsverbond in zich sluit. Immers de wederzijdsche achting en genegenheid blijven in zekere mate standhouden en verloochenen zich nimmer *geheel*, ten minste indien het hart op de regte plaats zit en het sluiten der vriendschap eenmaal eene zaak der waarheid geweest is. Toehoorders! — wij herhalen het — ook hier verloochent de mensch zijne menschelijkheid niet; maar wèl hem, die ook als vriend nimmer vergeet mensch te zijn en dit in den vriend nimmer voorbijziet!

Inmiddels blijft zulk eene mindere mate van overeenstemming en zulk eene verkoeling eene onaangename zaak, en behoort wel eens onder de grievende teleurstellingen des levens. Maar zou dan welligt hieruit de noodzakelijkheid volgen, om, gelijk sommige oude wijsgeeren wilden, te beminnen, even alsof men eenmaal zoude haten? Inderdaad wij zouden al zeer geringe gedachten koesteren nopens de waardij der zaak, welke wij beschouwen, indien wij zoodanig eene stelling de onze konden noemen. Vriendschap eischt en vooronderstelt genegenheid, liefde, gelijk reeds het woord *amicitia* zelve, hetwelk van *amor* (liefde) ontleend is, aanduidt. Hoe zoude daarbij de gedachte kunnen plaats vinden aan eene opvolgende verwijdering en haat? Het is zoo, de mogelijkheid van zulk eene verwij-

Digitized by Google

dering kan nimmer geheel uit het oog verloren worden, en vloeit uit de gedachte daaraan van zelve de noodzakelijkheid voort, om, door wederzijdsche betamelijke voorzigtigheid, inschikkelijkheid, toegevendheid en het zich broederlijk schikken naar elkanders zwakheden, dezelve zoo lang mogelijk te verhinderen of wel geheel onmogelijk te maken. Maar iets anders bedoelden de zoo even genoemde wijsgeeren, en zulks kan nimmer onder vrienden bestaan. Of sluit de ware vriendschap geene opregtheid en vertrouwen in zich? Het zijn geene vrienden, het kan geene echte vriendschap zijn, wanneer men wederzijds zijne geheimen en verborgenheden heeft, wanneer de mate van die opregtheid en dat vertrouwen vooraf berekend is, of deze slechts van één zijde zonder eenig voorbehoud worden betoond. Ook moet, ook behoeft de vriend zich nimmer den *opregten* vriend van den ander' te noemen, want hij kan het een niet zonder het ander zijn. Dit nader te betoogen, zoude hetzelfde zijn als den twijfel te verraden aan de waarde der vriendschap. Evenmin kan deze de bevordering van eenig tijdelijk belang op den voorgrond stellen, of naar belooning uitzien. Haar wezen kenmerkt zich door edelmoedigheid en opoffering; opoffering, waar het geëischt wordt, zelfs van het dierbaarste, dat men bezit, — ziet het in de geschiedenis. Die ook hier het betoog zoude eischen, hij kent de ware vriendschap niet; want voor haren warmen beoefenaar spreekt hier zelfs de kleinste herinnering tot het gevoel.

II. En hier vinden wij ons als van zelve genaderd tot de beschouwing van den weldadigen invloed der ware vriendschap, waarbij ons de waarheid van het tot dusver gezegde nog nader blijken zal. Willen wij bij het schetsen van dien invloed met eenige orde te werk gaan, merken wij dan achtereenvolgens op, hoe de vriendschap den mensch *veredelt* en *ten goede aanvuurt*, hoe zij hem *verbetert*, en in en door alles *de gelukkigste overeenstemming* uitwerkt.

1. *Ja, zij veredelt den mensch!* — Is de mensch, op zichzelven beschouwd, reeds een voortreffelijk wezen,

Digitized by Google

zonderheid door zijne zielenverwantschap met den evenmensch wordt de adel zijner natuur verhoogd. Hieruit blijkt reeds, dat wij den invloed der vriendschap te zijner veredeling geenszins in het louter zinnelijke alleen zoeken. Dat zinnelijke, ja, kan, gelijk wij boven hebben opgemerkt, in de vriendschap niet geheel ter zijde gesteld, veel minder zelfs zonder eenigen invloed beschouwd worden tot vermeerdering van ons genot. Het zijn, bij voorbeeld, oogenblikken van rein genoegen, met den vriend onzer harten deel te nemen aan de gezellige vreugde des levens, of na lange scheiding, of door eene lagchende natuur omringd, onder het genot van het verkwikkelijke dezer aarde bijeen te zijn. Maar ach! dat zinnelijke is ook vaak het eenigste bestanddeel, de eenige losse grond der verbindtenis, welke den zoogenaamden vriend aan zijnen vriend verbindt, een verbond zonder leven en kracht, en hetwelk, hoe lange dikwijls ook onder het uiterlijk voorhangsel van groote- of boezemvrienden voortgezet, nogtans even gemakkelijk kan verbroken worden als de draad van het spinneweb. Neen, de veredeling, door vriendschap uitgewerkt en door ons bedoeld, zij is geestelijk in haren aard. Want wij bespeuren haar in de reine en vruchtbare werking der onschatbare vermogens, welke den mensch naar zijnen onsterfelijken geest zijn toebedeeld. Immers ware vriendschap scherpt het verstand, verfijnt en vormt den smaak, verhoogt het gevoel voor het schoone. Wederzijdsche gedurige aanraking geeft ook eene gedurige wisseling en wrijving van denkbeelden. Men breidt ongevoelig zijne eigen kennis uit door die van den vriend op te merken; men zuivert zijnen smaak, zonder het zelf dikwijls te willen of te bedoelen, door den omgang met den anderen. Wat men beiden naar den geest bezit, het is als 't ware een gemeenschappelijk goed, hetwelk tot wederzijdsch voordeel dient, en hetwelk de een zoowel als de ander niet alleen steeds zoekt te vermeerderen en in waarde te houden, maar hetgeen ook daardoor de bron wordt van een gedurig toenemend, altijd nieuw, altijd nog onbevredigd genot.

Digitized by Google

2. En zoude zulk eene vriendschap dan ook niet wederzijds *aanvuren ten goede*, en mede daarin haar weldadige invloed blijken? — De vriend ziet in zijnen vriend het liefelijk en bekorend beeld, naar hetwelk hij zich, menigmalen zelfs in het gewone, dagelijksche en nietsbeduidende, rigt. Deszelfs wil, neiging en werking worden langzamerhand en wederkeerig de zijne. Op deszelfs goedkeuring stelt hij den hoogsten prijs; deszelfs oordeel geldt bij hem boven alles; het goede in zijnen vriend schijnt in zijn oog van dubbele waardij. Zal hij zichzelven dan niet voelen aangevuurd tot alles goeds? Ja, zijne medewerking is onbepaald; hij zal zichzelven vergeten, om slechts bevorderlijk te kunnen zijn aan de bedoelingen van zijnen vriend, om dien vriend te behagen. En behoort deze nu onder de welmeenenden en braven van ons geslacht — en iets anders laat zich, wanneer wij over *ware* vriendschap handelen, niet denken — zal dan niet zijn voorbeeld voor den ander de krachtigste aanleiding en de schoonste prikkel ten goede zijn? Dat goede en schoone, nooit vertoont het zich aan ons met heerlijker glans, dan in hem, dien onze ziele liefheeft; want het wordt ons eindelijk, alsof dat goede onszelven toebehoort, omdat wij hem, die het betoont, den onzen noemen, en dit ons stilzwijgend ten pligt stelt, om, hetgeen wij in dezen bewonderen, ook in eigen gemoed rein en zuiver te bewaren en aan te kweeken.

3. Maar zoo beschouwen wij ook wederkeerig den invloed der ware vriendschap in *de verbetering van ons eigen hart.* — Immers door den vriend leeren wij onszelve kennen, beoordeelen, vergelijken, doorgronden; een' diepen blik alzoo slaan, niet alleen in zijn hart, maar ook in ons eigen gemoed, ten minste indien er wederzijds oprégtheid gevonden wordt, en deze, gelijk wij gezien hebben, is een hoofdvereischte der ware vriendschap. Onze betrekking tot den vriend kan niet anders dan hoogstweldadig voor ons zijn. Want gelijk de gedurig nedervallende waterdroppel eindelijk den steen zelven uitholt, zoo zal ook de gedurige omgang met den beminden vriend geene minder beslissende uitkomsten te weeg brengen, en moet

Digitized by Google

zulks wel op de bevordering van het goede bij ons invloeijen, ja zelfs ter wegneming strekken van zoodanige verkeerdheden, als welke door gewoonte en lengte van tijd tot zoo vele hebbelijkheden geworden zijn. Wij ontkennen niet, dat hier somwijlen een moeijelijke zelfstrijd ontstaan, en er wel eens een oogenblik van onwil en verkeerde schaamte geboren kan worden — ook hier blijft de mensch aan zijnen aard getrouw — maar het zijn ook slechts oogenblikken; die schaamte weêrhoudt niet op den duur, en ras herneemt een beter gevoel zijne regten. Onze verbetering toch door hen, die wij hoogachten en liefhebben, gaat ongevoelig en zonder groote schokken; want bij den vriend vinden wij deelneming, tegemoetkoming, medelijden, krachtdadig en belangeloos hulpbetoon; en wat zegt het niet, door eenen vriend geholpen te worden? Ziet, zoo wordt het langzamerhand eene loffelijke eerzucht, een edel streven, in alles dat liefelijk voorbeeld te volgen, op hetwelk ons oog met bewondering staart. Wij beseffen het, door onze nalatigheid daarin, door het niet opvolgen zijner welgemeende en bezorgde teregtwijzingen, bedroeven wij den vriend en verstoren zijn geluk. En langs dezen weg wordt het ons eindelijk eene ligte taak, wat buiten ware vriendschap zoo menigmalen een werk is van moeijelijke verpligting.

4. Kan het wel anders, of door een en ander moet *de gelukkigste overeenstemming* daargesteld worden? — De reeds meermalen genoemde wijsgeer, CICERO, drukt dit kernachtig uit, wanneer hij zulks noemt: »hetzelfde te willen en niet te willen." Er ontstaat namelijk langzamerhand eene zekere eenheid, eene harmonie, in welke zelfs schijnbaar tegenstrijdige toonen zamenstemmen. Men leeft en beweegt zich meer en meer in, men bestaat alleen voor elkander, en wat vroeger al onbegrijpelijk mogt schijnen, thans bespeurt men het aan zichzelven, dat ware vriendschap eindelijk tot liefde overgaat, en alzoo de zielen der beide vrienden als twee snaren worden, welke, hoe verschillend dikwijls ook gestemd, nogtans het zuiverst accoord opleveren. Doorgaans wordt deze overeenstemming

Digitized by Google

door de langdurigheid van het vriendschappelijk verkeer al grooter en grooter, en heeft zulks op de wijziging onzer denkbeelden en gevoelens eenen zoo beduidenden invloed, dat wij door de vriendschap eindelijk in vele opzigten geheel andere menschen worden, dan wij bij het sluiten van dit verbond ons herinnerden te zijn. Want, hetgeen dan te regt of te onregt nopens echtelieden door sommigen beweerd wordt, dat hun langdurig en gelukkig huwelijksverkeer somwijlen zelfs op eene zekere overeenkomst en gelijkheid van gelaatstrekken invloeit, dit moge ten minste in een' anderen zin omtrent de zielenvereeniging van vrienden met volle kracht gelden; en wèl hem, bij wien de vriendschap zulk een uitwerksel heeft!

In die overeenstemming ligt dan ook het geheim der aandoenlijke bewijzen van opoffering en trouw, van welke de geschiedenis, en welligt de ondervinding van velen uwer, getuigt. Wilt gij uit de eerste daarvoor een bewijs, een bewijs tegelijk voor de waarheid van het tot dusver gesprokene, ik noem u slechts twee namen — zij zijn DAVID en JONATHAN. Die namen, zij herinneren ons aan het, welligt uitnemendste, voorbeeld eener ware vriendschap, eener zichzelve verzakende liefde en trouw. Want tusschen beide jongelingen en mannen was het, wat de gewijde Oorkonde zoo schoon getuigt. »JONATHAN's »ziele werd verbonden aan DAVID's ziele, en ook deze »beminde JONATHAN als zijne eigen ziele." (I SAM. XVIII: 1.) Ja zelfs toen de laatste reeds in het graf sluimerde, en ISAI's zoon met de volheid der koninklijke magt over alle stammen bekleed was, verloochende zich de trouw der vriendschap niet, maar vervulde de vriend den zoetsten pligt, toen hij den hem omringenden afvroeg: »Is »er ook nog iemand, die overgebleven is van den huize »SAULS; dat ik weldadigheid aan hem doe, *om* JONA»THAN's *wille?*" (*) (II SAM. IX: 1.)

(*) Welk eene treffende bevestiging vinden wij niet in deze vraag van het zeggen des wijzeers: *door de vriendschap worden de dooden als levend!* Zie blads. 188.

Digitized by Google

En inderdaad zulk eene opoffering en trouw houdt eindelijk op, datgene te zijn, wat de wereld gewoonlijk onder dezelve verstaat. Het wordt veeleer eene zoete zaak, voor den vriend alles te zijn; het wordt een edel zoeken, hem de onduhbelzinnigste bewijzen te geven onzer vriendschap en liefde. Ware vriendschap wordt alzoo gelijk de parel, welker schoone, maar zachte glans het gemoed koestert en verkwikt. Kostbaar is haar bezit, heilig zij allen het streven, haar ongeschonden en zuiver te bewaren!

III. Maar, ja, dat is de vriendschap, zoo als zij, rein in beginsel en aard, den schoonen band oplevert, die twee zielen aan elkander verbindt. Vinden wij haar echter in het gewone leven zóó terug? Is het dáár een goed, hetwelk door geene enkele vlek ontsierd wordt; een beeld, hetwelk deszelfs schaduwzijde mist? Kent gij den mensch, Toehoorders! o dan vindt gij reeds daarin het antwoord op deze vragen. De vriendschap is eene teedere bezitting; zij behoort voor den sterveling onder die goederen, welker gevaren geëvenredigd zijn aan den uitnemenden aard dezer goederen. Die gevaren liggen niet in dat goed zelve, maar in het gebrekkige van hem, die hetzelve gebruikt. Zoo aanschouwen wij, zoo is het met de vriendschap onder menschen. Zij heeft hare zedelijke gevaren, en kan ons door dezelve de bron worden van kwelling en verdriet. En er mag dan wel eene groote waarheid liggen in dat spreekwoordelijk gezegde, van hetwelk wij in onze inleiding gewaagden: *de hemel beware mij voor mijne vrienden; voor mijne vijanden zal ik mij zelf wel wachten!* Vestigen wij, ten slotte, daarop nog eenige oogenblikken de aandacht.

1. Wij twijfelen geenszins, of gij zult, oppervlakkig beschouwd, wel genegen zijn, de waarheid van het zoo even genoemd gezegde toe te stemmen. Immers er ligt in elken mensch eene natuurlijke zucht, om zich voor den vijand in acht te nemen. Ontrent niemand anders gebruikt men die mate van voorzigtigheid, is men zoo op het kleinste zelve opmerkzaam; niemand anders beschouwt en beoordeelt men zoo scherp, en menigmalen zoo naar waarheid,

Digitized by Google

als den zoodanigen, van wien onze ziele verwijderd en wiens hand tegen ons is opgeheven. Hieruit vloeit van zelve eene voortdurende naauwlettendheid op deszelfs gangen, een onvermoeid streven voort, om zich in veiligheid te stellen tegen deszelfs aanslagen, en zich bovenal door geenen schijn van gewaande openhartigheid en valsch vertrouwen te laten bedriegen. — Hoe geheel anders is het onder vrienden, waar men geene terughouding kent, waar men zich geheel aan elkander overgeeft, waar men niet schroomt, den vriend in het binnenste zijner ziele te laten lezen. Maar juist dáár zit het gevaar. Wij hebben den vriend lief met ons geheele hart; wij hebben zelfs den vriend met zijne gebreken lief. Onze innige betrekking tot, onze levendige behoefte aan hem doet ons ook alles in hem ongevoelig met hetzelfde vergrootend oog van bewondering en vereering beschouwen. Liefde verblindt ons, om hetgeen in waarheid gebrekkig in hem is als zoodanig op te merken; of wij hebben dadelijk zoo vele verontschuldigingen en bedekselen daarvan bij de hand. Ja, hetgeen wij in anderen menigmalen ten scherpste zouden veroordeelen, verliest in den vriend als zoodanig niet alleen deszelfs kracht, het neemt zelfs wel eens de gedaante van het goede en betamelijke aan, juist omdat het door hem werd verrigt. Er is intusschen hierin iets eigenaardigs, ja zelfs iets schoons. Niet dat wij met deze bewering het kwaad zouden willen vergoelijken, omdat het door vrienden bedreven wordt; maar het doet ons te levendiger opmerken, hoe rein de bron, hoe schoon de band is, waaruit ware vriendschap ontspringt en waardoor zij bevestigd wordt, zoodat zelfs de gedachte aan het kwade in onzen vriend niet bij ons opkomt, hoe veel te minder deszelfs dadelijk bestaan ons mogelijk kan toeschijnen. Maar daar zit dan ook juist de groote bron van zedelijk gevaar. Wij beginnen namelijk al ligt aan dat kwade te gewennen, en, omdat wij het langzamerhand leeren bedekken of geheel eenzijdig uitleggen, bewijzen wij daarin den vriend, zonder het te bedoelen, de slechtste dienst, en plegen jegens hem het verraad der liefde. En dit verraad plegen wij in zekeren

Digitized by Google

zin ook jegens onszelven. Want wij bevinden ons alsdan reeds ongevoelig op den weg, om, hetgeen wij in den vriend moesten veroordeelen, maar nu integendeel bedekken, ja zelfs bewierooken, zelf naderhand te bedrijven en na te volgen. Ach, wij nemen van den geliefden vriend zoo spoedig het goede, maar ook zoo ligt het kwade over! Wij kennen immers dat hart, hetwelk voor ons slaat; hoe zoude dan het kwade, hetwelk wij, omhuld met het gewaad der vriendschap, aanschouwen, voor ons dat afschuwelijke hebben, gelijk het zulks inderdaad bezit, en ons in den vijand met sterk geteekende kleuren zoude voorkomen? — Ziet daar ware vriendschap; ziet daar tegelijk een harer grootste zedelijke gevaren!

2. Intusschen is dat vergoelijken van het kwaad in den vriend geen doorgaande en volstrekte regel. Opmerking, nadenken en trouw leiden ons menigmalen tot groote bezorgdheid voor den geliefden, en sporen ons aan, hem, zoo mogelijk, terug te brengen van den verkeerden weg, of te zuiveren van het gebrekkige, dat in hem is; maar wij zien hierin tegelijk een nieuw gevaar, waaraan vrienden zijn blootgesteld. Dat dit gevaar zeer groot is in die menigte van gewone vriendschapsverbonden, gelijk er in het dagelijksch leven, hetzij uit belang, hetzij uit behoefte aan verstrooijing en zingenot, hetzij uit gewoonte en navolging, bij dozijnen gesloten worden, zal wel geene ontwikkeling behoeven. Want ach! waar geene opregtheid en liefde is, dan alleen in den beker of in den klank van ijdele woorden, dáár kan ook geene waarheid, dáár kunnen geene weldadige vruchten der waarheid zijn. Maar het gevaar, hetwelk wij bedoelen, bestaat zelfs in die vriendschap, welke overigens op betere gronden berust: Teregtwijzing van het gebrekkige in een ander, of het aanhooren der welgemeende waarschuwingen en bestraffingen van den opregten vriend, blijft altijd eene teedere en moeijelijke zaak; eene zaak, waarbij zoo ligt onze eigenliefde, onze vrees, onze hoogmoed in het spel treden. Wij willen, ja, zoo gaarne onszelven kennen, of anderen een' blik doen slaan in hun eigen gemoed; maar, komt het op

Digitized by Google

de proef aan, o dan schrikken wij menigmalen voor onszelven terug; wij kunnen, wij mogen, wij willen niet gelooven, dat wij werkelijk zóó en zóó zouden zijn, en het gaat met onze zelfkennis dan wel eens, gelijk met veler zoo hoog geroemde verdraagzaamheid, welke inderdaad juist het minste betoond wordt door hen, die het overvloedigst zijn in haren lof. En dan bewijst ons de vriend, en wij hem omgekeerd, met deze teregtwijzingen der waarheid menigmalen eene dienst, welker eenig loon miskenning en verwijdering, welker eenige vrucht de voortduring van het gebrekkige is. — Toehoorders! wij zijn menschen. Er behoort grootheid van ziel toe, om de bestraffingen van eenen vriend als zoo vele geschenken zijner liefde aan te nemen; meestal heeft de mensch zijne rust te lief, en — wij herhalen het — ook in de vriendschap verloochent hij zijne menschelijkheid niet!

3. En ook dit is niet het eenigst zedelijk gevaar, hetwelk de vriendschap met zich brengt. Wij aanschouwen het mede in die eenzijdige rigting, of wilt gij liever in die partijdigheid, welke uit meergenoemde betrekking zoo ligtelijk ontstaat. Niet slechts, dat wij in de vriendschap daarvan gevaar loopen met betrekking tot ons oordeel over *zaken*, maar vooral tot dat over *personen*. Langzamerhand toch en ongevoelig beginnen wij te denken, te oordeelen, te gevoelen, zoo als de vriend denkt, oordeelt en gevoelt. Zijne vrienden worden de onze, zijne vijanden staan ook als onze tegenstanders aangeschreven, en beide hebben wij alzoo menigmalen lief, of veroordeelen wij zonder eenigen grond of overwigt van beweegredenen, of zonder dat wij eens de moeite namen, hen te leeren kennen en te beproeven. Wij zeggen niet, dat zulks ten allen tijde het uitvloeisel is der ware vriendschap. Wij willen alleen doen zien, welk een gevaar wij er van kunnen loopen. Gelijk de jaloerschheid, zoo is ook de partijdigheid met onze genegenheid en liefde naauw verwant; en hoe onschuldig ook derzelver eerst ontstaan zijn moge, hare werking is daarom niet minder gevaarlijk; eene werking, welke zich eindelijk niet alleen tot ons oordeel over par-

Digitized by Google

tonen en zaken, maar zelfs tot de verkeerde rigting onzer edelste gevoelens en onzer meest gewigtige verpligtingen bepalen kan.

4. Gedeeltelijk uit dezelfde bron ontstaat nog een ander gevaar, van hetwelk wij nog met een enkel woord willen gewagen. Wij aanschouwen het in zoodanige vriendschapsbetrekkingen, welke tusschen menschen van geheel ongelijke uitwendige omstandigheden of verschil in verstandelijke meerderheid plaats grijpen. Doorgaans, gelijk wij gezien hebben, ligt er in beiden een onoverkomelijk struikelblok tot het sluiten eener waarachtige vriendschap. Er bestaan intusschen uitzonderingen op dezen regel. Maar dan ook is die meerderheid, uit welke als van zelve eene zekere bewondering, eerbied, een zeker opzien tegen zoodanigen vriend geboren wordt, wel eens gevaarlijk, om namelijk zóó te denken, te willen, als wij in hem opmerken, dien onze ziele liefheeft, zonder dat wij zelf de kracht gevoelen, des noodig, de dwaling aan te wijzen, het gebrekkige in hem te bestraffen. En ofschoon dan ook, onzes oordeels, in dit gevaar geene afdoende reden ligt, om (gelijk wij ons herinneren ergens gelezen te hebben) nimmer tot het sluiten van zulk een vriendschapsverbond over te gaan, bevat deze opmerking toch voor ons allen eene gewigtige waarschuwing, om te dien opzigte toe te zien op onszelven, en de invloeden der ware vriendschap zoo zuiver mogelijk te genieten.

En ziet daar eenige vlugtige bedenkingen over *den waren aard, de weldadige invloeden*, en de *zedelijke gevaren der Vriendschap*. — Gij allen zult het mij voorzeker toestemmen, de ware vriendschap, hoe zeldzaam dan ook, in evenredigheid van hetgeen gewoonlijk voor dezelve geldt, is een goed van uitnemende waardij. Maar waarom is zij dan niet voor allen alles, wat zij zijn konde? Het is, omdat men meestal te veel van dezelve vergt en zelf te weinig medebrengt. Wilt gij de middelen daartegen, zoo wel als tot aankweeking eener waarachtige vriendschap —

Digitized by Google

welnu, leert haar dan meer en meer in haren waren aard en invloeden kennen, en vermijdt zorgvuldig de gevaren, die met hare dienst verecnigd zijn. Maar zoekt de vriendschap dan ook niet bij uitsluiting in het gewone leven of in de begoocheling van het zinnelijke. Zeker schrijver der oudheid (de meergenoemde CICERO) stelde de vriendschap verre boven het bezit van fraaije meubelen. Zoude hij daarmede ook hebben willen te kennen geven, dat veler menschen ziele aan deze, gelijk aan alle zinnelijke voorwerpen in het gemeen, oneindig meer hecht, dan aan het bezit van een waarachtig vriend? Zeker zal het wel zijn, wat dezelfde wijze elders aanmerkt, dat vele menschen veel naauwkeuriger weten, hoe vele schapen, koeijen, akkers, huizen enz., dan hoe vele vrienden zij bezitten. Vriendschap eischt verder vastheid van beginselen; beginselen, welke zich door menschenvreeze noch belang verloochenen. Maar zulk eene vastheid brengt van zelve het bezit van weinige vrienden met zich. Beroemt u dan niet, dat gij *vele* vrienden telt; gij hebt ze inderdaad niet! Vriendschap is geen goed, hetwelk als 't ware in portiën kan verdeeld en overal uitgegeven worden. Haar kring bepaalt zich slechts tot weinigen; wat zeggen wij, welligt tot eenen enkelen onder onze natuurgenooten. Maar deze is dan ook de ware vriendschap, zoo als ons haar hemelsch beeld met liefelijken glans voor oogen staat. — Ja, mijne Hoorders! kweekt hare dienst meer en meer in uw harte aan. Zij verheldert het leven met deszelfs zorgen en teleurstellingen; zij is de staf eener blijde hoop in de ure der smart; zij schenkt op de doodsponde balsem en troost; zij is u een getuigenis te meer, dat gij tot iets hoogers, tot iets beters geroepen zijt!

V. G.

Digitized by Google

DE FINANCIER LAW EN DESZELFS PLANS.

(Uit de *Memoirs of extraordinary Popular Delusions.* Door CHARLES MACKAY.)

Den 5 Mei 1716 werd, door den toenmaligen Regent van *Frankrijk*, den Hertog VAN ORLEANS, een edict uitgevaardigd, bij hetwelk LAW, een *Schot*, die de gunst van den Regent had weten te winnen, gemagtigd werd, om, gemeenschappelijk met zijnen broeder, onder de firma: LAW *en Compie*, eene bank op te rigten, welker noten bij het voldoen der belastingen in betaling aangenomen zouden worden. Het kapitaal der bank werd op zes millioenen livres, in twaalfduizend aktiën van 500 livres ieder, vastgesteld, welke aktiën voor een vierde deel met klinkende munt en voor drie vierde deelen met zoogenaamde *billets d'état* betaald konden worden. De door LAW uitgegevene noten waren alle op zigt, en in het tijdens de uitgifte in omloop geweest zijnde geld betaalbaar. Dit laatste was een meesterstuk van finantiële behendigheid, en zette aan zijne bankbriefjes terstond eene hoogere waarde bij dan die van het bare geld. Het geld namelijk was, bij het onverstandig huishouden der regering, aan eene onophoudelijke vermindering van deszelfs gehalte onderworpen. De som van duizend livres kon den eenen dag derzelver nominale waarde hebben en den volgenden een zesde deel dier waarde verminderd zijn; eene noot uit LAW's bank daarentegen behield voortdurend hare nominale waarde. Het gevolg hiervan was, dat zijne noten weldra de gunst van het publiek verwierven en met een percent meer dan klinkende munt betaald werden. Niet lang duurde het, of het handelsverkeer des lands ondervond hiervan het voordeel. De kwijnende handel begon het hoofd weder op te heffen; de belastingen werden regelmatiger en met minder tegenzin betaald, en er ontstond eene mate van algemeen vertrouwen, die, zoo zij duurzaam was, noodwendigerwijs nog grootere voordeelen moest aanbrengen. In den loop van een jaar rezen de noten van LAW op 15 pct. premie; terwijl de *billets d'état*, dat is de noten, welke van wege den Staat, als zekerheid voor de, door den verkwistenden LODEWIJK XIV aangegane schulden, uitgegeven waren, niet minder dan 78½ pct. onder *pari* stonden. Deze

Digitized by Google

vergelijking was voor LAW te gunstig, dan dat niet de aandacht van geheel het Koningrijk zich er op gevestigd zou hebben en zijn krediet met elken dag gestegen zou zijn. Filiaal-inrigtingen zijner bank werden bijna gelijktijdig te *Lyon*, *la Rochelle*, *Tours*, *Amiens* en *Orleans* gevestigd. De Regent schijnt door de uitkomst der zaak letterlijk verbaasd geworden en allengskens op de gedachte gekomen te zijn, dat papiergeld, hetwelk in staat was het metalen geld zoo vermogend te ondersteunen, hetzelve ook wel geheel zou kunnen vervangen. Op deze gronddwaling werd naderhand voortgebouwd. Middelerwijl ondernam LAW het beruchte ontwerp, hetwelk zijnen naam bij de nakomelingschap vereeuwigd heeft. Hij deed den Regent, welke hem thans niets meer weigerde, den voorslag, om eene Maatschappij op te rigten, aan welke het uitsluitend regt zou toegekend zijn, om op de rivier *Missisippi* en de aan derzelver westelijke oevers gelegene volkplanting *Louisiana* handel te drijven. Men koesterde de meening, dat het land overvloed aan edele metalen bezat, en de Maatschappij, die in de winst, welke zij uit haren uitsluitenden handel stond te trekken, haren steun moest vinden, werd bestemd, om de algemeene pachi der belastingen en het munten van het geld alleen op zich te nemen. Het koninklijke patent, hetwelk de statuten dier Maatschappij bekrachtigde, werd in de maand Augustus van het jaar 1717 afgekondigd. Haar kapitaal was in tweemaal honderdduizend aktiën van 500 livres verdeeld, welke voor derzelver geheel bedrag in *billets d'état* betaald konden worden, hoezeer in deze de som van 500 livres slechts eene wezenlijke waarde van 160 livres bezat.

Nu begon eene ware razernij onder geheel de natie te heerschen; het volk was volstrekt verblind in deszelfs vooringenomenheid voor de bank, en de regering niet minder. Het gevolg hiervan was, dat de bank, tot eene nationale bank verklaard zijnde, terstond noten ten beloope van duizend millioenen livres uitgaf. De pogingen van eenige verstandiger lieden en die van het Parlement, om aan deze dolle maatregelen eenen dam tegenover te stellen, bleven zonder vrucht.

Het Parlement werd eindelijk tot stilzwijgen gebragt door het in hechtenis nemen van den president en van twee der raadsleden, die naar afgelegene gevangenissen gevoerd werden. Op deze wijs dreef de eerste wolk voorbij, welke

Digitized by Google

LAW's ontwerpen bedreigd had. Van de vrees voor persoonlijk gevaar ontheven, wijdde hij nu geheel zijne oplettendheid aan zijn *Missisippi*-project, welks aktiën, trots het Parlement, nog steeds aan het rijzen waren. In het begin van 1719 verscheen er een edict, hetwelk aan de *Missisippi*-Compagnie het uitsluitende voorregt verleende, om op *Oostindië*, *China*, de Zuidzee, en op al de bezittingen der door COLBERT opgerigte Fransch-Oostindische Compagnie, handel te drijven. In overeenstemming met haar hierdoor uitgebreid koopbedrijf, nam de Maatschappij den meer gepast voorkomenden titel van *Compagnie des Indes* aan, en gaf vijftigduizend nieuwe aktiën uit. De voordeelen, waarop LAW bij deze gelegenheid het uitsigt gaf, waren allerschitterendst. Hij beloofde een jaarlijksch dividend van 200 livres over elke aktie van 500, hetgeen, daar de aktiën in *billets d'état*, naar de nominale waarde van deze laatsten, (inderdaad waren 500 livres in dezelve slechts 100 waard) betaald werden, eene winst van honderdtwintig percent uitmaakte. De algemeene geestdrift, die zoo lang reeds gedurig hooger en hooger gestegen was, werd door zulk een glansrijk droomgezigt geheel ten top gevoerd. Minst genomen driemaal honderdduizend aanzoekers deden zich voor de vijftigduizend aktiën op, en LAW's huis in de straat *Quincampoix* was van den ochtend tot den avond door lieden belegerd, die om aktiën kwamen vragen. Daar men hun onmogelijk allen genoegen kon geven, duurde het verscheidene weken, eer eene lijst der gelukkige nieuwe aktiehouders tot stand kwam, en in dezen tusschentijd steeg het enthusiasmus des publieks tot volslagene dolheid. Hertogen, Markiezen, Graven bleven dagelijks uren lang voor LAW's huisdeur wachten, om den uitslag te vernemen. Eindelijk, om aan het gedrang van den plebeïschen hoop, die ten getale van duizenden de straat vervulde, te ontkomen, huurden zij kamers in de naburige huizen, om onafgebroken den tempel nabij te kunnen zijn, uit welken de nieuwe PLUTUS rijkdom onder het volk verspreidde. Met iederen dag rees de prijs der oude aktiën, en de aanzoeken om nieuwe, door de gulden droomen van geheel de natie te weeg gebragt, werden zoo menigvuldig, dat het geraden voorkwam, niet minder dan driemaal honderdduizend nieuwe aktiën, elke van vijfduizend livres, uit te geven, ten einde de Regent in staat gesteld mogt worden, de geestdrift des volks te

Digitized by Google

baat te nemen tot het dooden der staatsschuld, waartoe vijftienhonderd millioenen livres vereischt werden. De ijver der natie was zoo groot, dat voor driemaal het bedrag dier som ingeteekend zou geworden zijn, bijaldien de regering het slechts had willen gedoogen.

Law stond nu op het toppunt van zijnen voorspoed, en het volk naderde met snelle schreden het toppunt van deszelfs begoocheling. De aanzienlijksten zoo wel als de geringsten droomden van grenzenloozen rijkdom. Lieden van allen onderdom en van beide geslachten speculeerden op het rijzen of dalen der *Mississippi*-bons. De straat *Quincampoix* was de verzamelplaats aller speculateurs, en, daar zij vrij naauw was, veroorzaakte het volksgedrang in dezelve gedurig ongelukken. Huizen in die straat, die gewoonlijk eene huur van duizend livres gedaan hadden, bragten thans twaalf- tot vijftienduizend livres op. Een schoenlapper, wiens pothuis in deze straat stond, verdiende tweehonderd livres daags, doordien hij het verhuurde, en de makelaars, als ook derzelver cliënten, van schrijfbehoeften voorzag. Men vertelt zelfs, dat een bultenaar aanzienlijke sommen won, door zijnen bogchel aan de driftige speculateurs tot schrijflessenaar te verleenen. De menigte menschen, welke deze papierhandel in de straat *Quincampoix* bijeenbragt, trok eene nog grootere menigte van nieuwsgierige toekijkers derwaarts, en dezen lokten er al de dieven en kwalijk beruchte personen uit geheel *Parijs* henen, zoodat er onophoudelijk oproer en wanorde heerschten. Des nachts moesten menigmaal afdeelingen soldaten afgezonden worden, om de straat van geboefte te zuiveren. Law, wien zijne woning te ongemakkelijk werd, verhuisde naar het *Vendôme*-plein, en geheel de zwerm der agioteurs volgde hem. Dit ruime plein was weldra even zoo vol als de straat *Quincampoix*; van den ochtend tot den avond scheen het er kermis. Kramen en tenten werden er opgeslagen, zoo om in dezelve zaken te verhandelen, als om er ververschingen te verkoopen. Het gedruisch en getier was er den geheelen dag door zoo geweldig, dat de Kanselier, wiens geregtshof aan dit plein lag, bij den Regent en het stadsbestuur klagtig viel, verklarende dat men het pleiten der advocaten niet langer verstaan kon. Toen men zich met dit bezwaar aan Law wendde, verklaarde hij bereid te zijn aan hetzelve een eind te maken, en sloot dienvolgens met den Prins de Carignan een

Digitized by Google

contract, waarbij deze hem het hôtel van *Soissons* inruimde, achter hetwelk een tuin, verscheidene morgens groot, gelegen was. LAW kocht het gebouw voor een' ontzettenden prijs, en de Prins behield slechts den tuin aan zich, om nog verder voordeel uit denzelven te trekken. Zoodra LAW zich in zijne nieuwe woning gevestigd had, verscheen een edict, hetwelk verbood, ergens anders dan in den tuin van het hôtel van *Soissons* bons te koopen of te verkoopen. Nu werden midden onder de boomen ongeveer 500 kleine tenten of huisjes opgerigt, welke men aan de speculateurs verhuurde. Zoo lang de begoocheling duurde, trok de Prins DE CARIGNAN eene allergeweldigste winst uit deze inrigting. Elke tent werd tegen vijfhonderd livres in de maand verhuurd, zoodat hem dit een maandelijksch inkomen van ten minste 250,000 livres verschafte.

Te dezer tijd was LAW, de nieuwe PLUTUS, eensklaps de magtigste man van geheel het Koningrijk geworden. De voorzalen van den Regent stonden ledig. Pairs, Regters, Bisschoppen verdrongen elkander in het hôtel van *Soissons*; officieren der land- en der zeemagt, dames van hoogen rang en afkomst, kortom elk, wien geboorte of ambt het regt gaf ten hove te verschijnen, was in LAW's antichambres te vinden, en bedelde om een aandeel aan zijne Oostindische aktiën. LAW vond zich zoodanig geprangd, dat hij niet in staat was, het tiende deel der genen, die aandeelhouders wilden worden, te ontvangen; en nu werd alles, wat volharding of schranderheid aan de hand kan geven, gebruikt, om toegang tot hem te bekomen. Pairs des rijks, die het eene beleediging hunner waardigheid geacht zouden hebben, wanneer de Regent hen een half uur had laten wachten, getroostten zich, zes uren lang de toevallige gelegenheid te verbeiden, om den Heer LAW te zien. De belagchelijkste listen werden in het werk gesteld, om bij hem binnen te sluipen. Zekere dame, die verscheidene dagen lang vergeefsche pogingen had aangewend om hem te spreken, gaf eindelijk, in wanhoop, het oogmerk op, om hem in zijn eigen huis te zien, en beval nu aan haren koetsier, om, wanneer hij haar in hare koets rondreed, naauwkeurig op te letten, of hij ook die van den Heer LAW zag aankomen; in dat geval moest hij de koets tegen eenen paal of steen aanrijden en onderstboven werpen. De koetsier beloofde te zullen gehoorzamen, en drie dagen lang reed de dame onop-

Digitized by Google

hondelijk in de stad rond, terwijl zij in haar hart om de gelegenheid smeekte van omgeworpen te kunnen worden. Eindelijk ziet zij den Heer LAW aankomen, trekt aan de koetskoord, en roept haren koetsier toe: »Nu werp ons om! om Godswil werp ons om!" De koetsier reed tegen eenen straatpaal, de koets viel om, de dame gilde, en LAW, die het ongeluk had zien gebeuren, schoot toe om te helpen. De loozè dame werd naar het hôtel van *Soissons* gebragt, waar zij geraden vond, van haren schrik te bekomen, en, nadat zij den Heere LAW om verschooning gevraagd had, hare list bekende. LAW lachte, en schreef de dame op zijne boeken in, als koopster van een aantal Oostindische *stocks*.

Somwijlen steeg de prijs der aktiën, in weinige uren, tien tot twintig percent, en vele lieden uit de geringere volksklassen, die des morgens arm waren opgestaan, gingen schatrijk naar bed. Een houder van een groot aantal aktiën, ziek geworden zijnde, zond zijnen knecht, om honderdvijftig derzelven, elke voor achtduizend livres, (dit namelijk was op dat oogenblik derzelver prijs) te gaan verkoopen. De bediende ging; maar, toen hij in den tuin van het hôtel van *Soissons* aankwam, bevond hij, dat zij tot tienduizend livres gerezen waren. Het verschil van 2000 livres per aktie, hetgeen over 150 aktiën 300,000 livres uitmaakte, stak hij bedaardelijk in zijn eigen zak, bragt het overschot aan zijnen heer, en was nog dien zelfden dag op reis naar buitenslands. LAW's koetsier had in korten tijd zoo veel geld verdiend, dat hij zelf koets en paarden houden kon, en verlangde derhalve zijn afscheid. LAW had genegenheid voor den man; hij verzocht hem alzoo, om hem, als eene vriendelijkheid, eenen plaatsvervanger te willen aanbevelen, die even bekwaam in zijn vak was, als hij hem steeds gevonden had. De koetsier beloofde het, en bragt des avonds twee zijner gewezene kameraden bij den Heer LAW, hem verzoekende een van beiden te kiezen, onder bijvoeging dat hij zelf dan den anderen nemen zou.

Een tijdlang, dat is te zeggen zoo lang het krediet der nieuwe bank duurde, werd daardoor aan den handel eene veerkracht bijgezet, die noodwendig voordeelig op denzelven werkte. Vooral te *Parijs* deed zich deze gunstige invloed gevoelen. Vreemdelingen trokken hoopswijs naar die hoofdstad, en beijverden zich niet alleen om geld te verdienen, maar ook om het te verteren. De Hertogin VAN OR-

Digitized by Google

KRANS, moeder van den Regent, berekende de vermeerdering der Parijsche bevolking, door het toestroomen van vreemdelingen uit alle oorden der wereld te weeg gebragt, op 305,000 zielen. De eigenaars van huizen waren genoodzaakt, voor de genen, die bij hen hunnen intrek namen, bedden op zolders, in keukens, ja zelfs in stallen te doen opslaan, en de stad was zoo vol met koetsen en ander rijtuig, dat men in de grootste straten slechts stapvoets durfde rijden, uit vrees van om te slaan. De weefgetouwen werkten met ongehoorde vlijt, om kant, zijden stoffen, laken en fluweel te vervaardigen, welk alles, met papiergeld betaald, vierdubbel in prijs steeg. Even als al het overige werden de levensmiddelen duurder; brood, vleesch en groenten werden tegen hoogere prijzen, dan ooit te voren, verkocht, en de arbeidsloonen rezen in dezelfde verhouding. De handwerker, wiens dagloon te voren vijftien sous bedroeg, kon er thans zestig verdienen. Overal werden nieuwe huizen gebouwd; eene bedriegelijke welvaart wierp haren schijnglans over geheel het land, en verblindde de oogen der natie in zulk eene mate, dat niemand de donkere wolk gewaar werd, die den maar al te spoedig losbarstenden storm verkondigde.

LAW zelf, wiens tooverstaf eene zoo verrassende verandering te weeg gebragt had, had natuurlijkerwijs zijn deel aan den algemeenen voorspoed. De hoogste Adel van het Hof maakte zijn hof bij de vrouw en dochter van den financier, en erfzonen uit Hertoglijke, ja vorstelijke huizen dongen naar eene verbinding met deze laatste. LAW kocht twee prachtige heerlijkheden in verschillende deelen van *Frankrijk*, en trad met de familie des Hertogs VAN SALLY in onderhandeling wegens aankoop van het Markiezaat van *Rosny*. Daar zijne godsdienstige belijdenis hem bij zijne bevordering tot staatsambten in den weg stond, beloofde de Regent hem de plaats van Controleur-generaal der Financiën, onder de voorwaarde dat hij tot het katholijk geloof zou overgaan. LAW, die even zoo weinig ware Godsdienst had als ieder ander speler van beroep, gaf volvaardig zijne toestemming, en werd door den Abbé DE TENCIN, in de hoofdkerk van *Melun*, onder eenen ontzettenden toevloed van menschen, plegtig in den schoot der katholijke kerk opgenomen. Den volgenden dag koos men hem reeds tot kerkverzorger in het kerspel van *St. Roch*, bij welke gelegen-

Digitized by Google

heid hij aan die kerk vijfmaal honderdduizend livres ten geschenke gaf. Doch zijne steeds in het groote loopende bewijzen van liefdadigheid waren niet altijd van zoo veel uiterlijk praalvertoon verzeld. Ook in het geheim schonk hij aanzienlijke sommen weg, en het ongeluk smeekte bij hem nimmer vergeefs om hulp. Te dier tijd bezat hij verreweg den meesten invloed in den Staat. De Hertog VAN ORLEANS stelde zoo veel vertrouwen op zijne schranderheid en op den goeden uitslag zijner plans, dat hij hem bij elke aangelegenheid van gewigt raadpleegde. Zijne fortuin maakte hem volstrekt niet hoovaardig; hij bleef dezelfde eenvoudige, minzame, verstandige man, die hij in zijne vroegere beperkte omstandigheden geweest was.

Natuurlijk is het, dat LAW, de bewerker van de fortuin zoo veler menschen, door de ligt beweegbare bevolking van *Parijs* bijna vergood werd. Geen Monarch is immer meer gevleid geworden dan hij. Alle dichters en geletterden van ondergeschikten rang overstelpten hem met wierook. Zij noemden hem den Heiland des lands, den Beschermgod van *Frankrijk*; vernuft schitterde in elk zijner woorden, goedheid straalde uit elken zijner blikken, en wijsheid kenmerkte elke zijner daden! De stroom van menschen, die zijn rijtuig overal verzelden, was zoo groot, dat de Regent hem een vast eskorte van ruiters toewees, bestemd om hem, wanneer hij uitreed, den weg te banen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ALGEHEELE OMWENTELING IN DEN AKKERBOUW.

Onder dezen vrij revolutionair klinkenden titel deelt het sedert 1839 te *Parijs* verschijnende tijdschrift *la Phalange* een door de Heeren CH. PAILLARD en BERNARD, geachte burgers van *Brest*, geleverd berigt mede, hetwelk, zoo de daarin opgegevene zaken door verdere proefnemingen slechts eenigermate bekrachtigd wierden, inderdaad eenen volslagen ommekeer der tegenwoordige wijze van akkerbouw ten gevolge zou hebben; want men beweert niets geringers, dan eenen rijken oogst te kunnen verkrijgen zonder ploegen, zonder mesten, zonder wieden, en nog daarenboven op slechten grond; de halm zou daarbij eene nooit geziene

Digitized by Google

hoogte en dikte bekomen, en de aar in dezelfde evenredigheid ontwikkeld zijn. Het volgende is de zakelijke inhoud van dit zonderlinge opstel:

Terwijl onze akkerbouw drijvende landgenooten in het gebrek aan toereikende mestspecie den wezenlijksten hinderpaal tegen de verbetering van den landbouw meenen te zien, en hunne voornaamste pogingen op de wegneming van dit beletsel gerigt heeft, zijn wij door den grondregel van onzen leermeester, (FOURIER) »dat de werkzaamheid der natuur tot de bekende door menschen betredene wegen niet beperkt is, en dat men, waar zulks gepast is, een' anderen, van deze middelen afwijkenden weg behoort in te slaan," bij onze nasporingen in eene andere rigting geleid geworden. Wij sloegen de natuurlijke voortplanting der gewassen gade, en bevonden, dat zij, aan zichzelve overgelaten, heerlijk gedijen. Juist die landen, waar de vernielende hand van den mensch nog niet doorgedrongen is, zijn door den weelderigsten plantengroei in rijken overvloed bedekt; naauwelijks echter heeft de mensch er zich genesteld, of hij houwt neder, brandt, plondert en doorwoelt den grond, om op deze wijs de voedende deelen der overblijfsels van vroegere planten voor die, waaraan hij de voorkeur geeft, beter geschikt te maken. En wanneer alsdan deze door hem aangekweekte planten tot rijpheid gekomen zijn, raapt hij ze weg, en begint zijne grondomwoeling van voren af aan, tot dat eindelijk de geheel uitgeputte bodem hem te leur stelt, en de mensch verder trekt, om zijne vernieling over de geheele aarde uit te breiden. Somwijlen, wel is waar, verzamelt hij de overblijfsels van zijn vandalismus, en brengt ze, alles door elkander mengende, op eenen hoop, om dezelve aldus den grond weder in te lijven, aan welken zij in het geheel niet uit hunne natuurlijke orde ontrukt hadden moeten worden. Maar ook deze handelwijs is gebrekkig, doordien de te ver gedreven verrotting bijna het geheele gehalte der in de mestspecie aanwezige krachten, welke de ontkieming bevorderen moeten, vernielt; waarom dan ook eene overgroote hoeveelheid mest vereischt wordt, en desniettemin een daarmede in geene evenredigheid staande, meestal karige oogst verkregen wordt. Toen wij nu verder gadesloegen, hoe iedere plant, nadat zij hare volledige ontwikkeling bereikt en hare vrucht tot rijpheid gebragt heeft, deze laatste ter aarde laat vallen, en haar dan

Digitized by Google

bedekt en beschermt, hetzij nu alleen met haar loof, of, is zij eene jaarsplant, met haren geheelen stengel, om op deze wijs als 't ware het plantenei uit te broeden, zoo kwamen wij er eindelijk toe, om, als leiddraad onzer proeven, de volgende grondstellingen aan te nemen: 1°. Elk gewas vereischt eene eigenaardige mestspecie, en deze is geene andere dan die harer eigene overblijfsels. 2°. De grond, in den eigenlijken zin van het woord, of de onvruchtbare aarde, dient aan het gewas alleen tot steunpunt; het groeit en ontwikkelt zich dus, even als het dier, slechts door de werking van lucht, water, licht en warmte, doch zulks in verhoudingen, welke naar den aard van deszelfs wezen en naar de plaats, welke het bestemd is op den aardbol in te nemen, verscheiden zijn. Daar nu de verschillende soorten van granen onder alle planten diegene zijn, welker aanbouw, althans voor het tegenwoordige, van het meeste gewigt is, zoo hebben wij ook met dezen het eerst onze proeven begonnen. Wij ondernamen onze zaaijing in October van het laatstverloopen jaar. Op een roggeveld had men daartoe eene oppervlakte van ongeveer honderd vierkante voeten aan ons afgestaan; en, zoo ongeploegd en ongemest als dit plekje was, en niettegenstaande het, naar het oordeel der landlieden, voor het telen van tarwe veel te slecht geacht werd, bezaaiden wij het met dit graan, hetwelk wij echter, omtrent een duim hoog, met stroo bedekten. Daarenboven hadden wij, in eenen tuin, welks grond zoo slecht immer mogelijk en in vele jaren niet bemest was, eene vierkante plek zoodanig vastgestampt, dat zij als 't ware tot een' dorschvloer geworden was. Ook hier zaaiden wij onze tarwe, en bedekten dezelve, op de wijs als boven gezegd is, met stroo. En, om eindelijk het treffendste bewijs te leveren, dat de grond blootelijk het steunpunt der planten is, legden wij twintig graankorrels op eene vensterruit, en bedekten ze mede, als boven, met stroo. Niet lang duurde het ook, of de ontkieming vertoonde zich, en wel onder de gunstigste teekenen. De winter was, voor onze landstreek, zeer streng. De blootliggende aarde bevroor tot eene vaste korst van zes duim diepte, zoodat vele planten verloren gingen; onder ons stroo daarentegen bevroor de grond niet, maar bleef los en rul. Ook had ons gezaaide niet geleden. In het voorjaar heerschte eene aanhoudende droogte; maar, terwijl al het omliggende land versmachtte,

Digitized by Google

wiesen onze halmen welig voort, iets hetwelk zij eenig en alleen aan het stroo te danken hadden, dat dezelve vochtig hield. Zoo hebben wij dan een' der heerlijkste oogsten gewonnen: sommige halmen bereikten eene hoogte van zes voet en droegen aren met 50, 60, ja zelfs 82 welgevoede korrels. Zij verwekten de bewondering van vele nieuwsgierigen; maar hetgeen wel inzonderheid de verbazing van dezen gaande maakte, was ons graan op de glasruit: het kwam een' ieder als iets wonderdadigs voor, dat zoo, zonder het geringste aarddeeltje en zonder eenige begieting hoogenaamd, de aren even zoo schoon en even zoo rijkelijk voorzien, als op den akker gegroeide, zich vertoonden. Dit is de uitkomst onzer eerste, maar reeds volstrekt afdoende proefneming, bevestigd door lieden, die daarvan ooggetuigen, en onder welke verscheidene leden der Maatschappij van Landbouw geweest zijn, die nu ook van hunnen kant proeven zullen nemen. Opmerkelijk is het, dat ons graan slechts korte wortels, ongeveer in de gedaante van eenen voet, had; hetgeen volkomen met de bevinding van KASPAIL overeenkomt, die waargenomen heeft, dat juist de krachtigste planten de minst ruige wortels hebben, daar zij hunne kracht niet verstrooijen, maar dezelve geheel en al op het ligchaam der plant doen werken. Onder het stroo scheen voorts elke kiem van onkruid verstikt te zijn. — Uit het hier boven verhaalde volgt nu, dat bij onze wijs van handelen alle ploegen, mesten, eggen, wieden, maaijen en dorschen, kortom de gansche massa van het thans vereischte moeijelijke boerenwerk wegvalt, en in de plaats van hetzelve eene reeks van verrigtingen komen, die, om zoo te spreken, al spelende waargenomen kunnen worden. De aren worden, zoo hoog mogelijk, met een snoeimes of met eene schaar van de halmen gesneden en in een voorschoot gezameld, vervolgens met hulp van een daartoe geschikt werktuig uitgedopt, en laatstelijk doorgezift, om de schoonste voor zaaikoren te kunnen bewaren. De stoppels kaakt men op den grond neder, zonder ze uit te trekken, en het zaaijen bestaat eenvoudig daarin, dat men de korrels op het stroo strooit, en, door ligte slagen op hetzelve, er door heen op den grond doet glijden, waarna men het overige aan de natuur overlaat. Zal het nu wel noodig zijn, op de aanzienlijke besparing aan tijd, arbeid en geld opmerkzaam te maken, welke het gevolg dezer nieuwe wijs van behandeling

Digitized by Google

zijn zal? Maar hiertoe bepaalt zich haar invloed nog niet; integendeel is het waarschijnlijk, dat zij ook de weêrsverhoudingen op eene voordeelige wijs veranderen zal. Want, even gelijk het aan geenen twijfel meer onderhevig is, dat het uitroeijen der bosschen op onze bergen eene hoofdoorzaak is van al de tegenwoordige weêrsverwarringen, van overstroomingen enz., zoo brengt misschien de thans in zwang zijnde wijs van akkerbouw hiertoe mede niet weinig bij. Van de nachtëvening in den herfst tot op die der lente ligt de oppervlakte der aarde genoegzaam naakt; alle spoor van plantengroei, de kleinste stroohalm, de onbeduidendste stoppel, alles is door den ploeg en 's menschen hand bedolven of weggevoerd geworden. Op deze wijs van haar deksel ontbloot, kan de aarde zich niet meer tegen den vermogenden invloed der lucht beschermen, welker onophoudelijke werking haar van alle warmte en vocht berooft. De dus met vocht vervulde lucht werkt nu van haren kant weder op den dampkring terug; en vanhier het onordelijke in de weêrsgesteldheid, dat juist in dezen tusschentijd het meest ontwaard wordt, en meer dan men wel denkt, invloed oefent op onze gezondheid.

DE SPION.

Verhaal.

De gevaren, waaraan een spion blootstaat, die de bewegingen van eenen vreemden vijand gadeslaat en diens legerkamp binnensluipt, kunnen niet in vergelijking worden gebragt met die van den verspieder bij burgeroorlogen. Bij de kans, om door dezen of genen vroegeren bekende of vriend te worden herkend, voegt zich de moeijelijkheid, om menschen te misleiden van hetzelfde land, van dezelfde gewoonten, dezelfde taal sprekende, en die gereed zijn, om de minste strijdigheid in woorden of daden als eene oorzaak van argwaan te beschouwen. Er worden intusschen altijd lieden gevonden, die voor goud, of ook uit geestdrift voor hunne zaak, alle gevaren willen trotseren, om berigten in te winnen of over te brengen.

Gedurende den woesten oorlog tusschen de *Carlisten* en *Christino's* hadden er vele opmerkelijke gevallen plaats, ten

Digitized by Google

gevolge van de groote uitbreiding, die men aan het stelsel van verspieding had weten te geven. De voorstanders van Don CARLOS hadden in dit opzigt het voordeel aan hunne zijde, althans in de *Baskische* provinciën; want daar speelden de landlieden, ijveraars voor de zaak van den Pretendent, vrijwillig de rol van verspieders, of bragten berigten over door de streken, die de vijand bezet hield. Begaf er een zich op weg, op dien snellen draf, dien deze vlugge bergbewoners schier even lang kunnen volhouden, als de bewoners der vlakte hunnen bedaarden stap, en was hij vermoeid, zoo gaf hij zijne *depêche* of welligt zijne mondelinge boodschap over aan den eersten schranderen en vluggen boer, dien hij ontmoette, en zoo ging het van hand tot hand, tot dat het berigt was overgebragt. Zonderlinge middelen werden somtijds gebezigd, om eenen brief te verbergen, in geval de bode door den vijand werd aangehouden. Gelijk de oude man, door SANCHO PANZA veroordeeld, het geld van zijnen buurman in zijnen stok had verborgen, zoo werden *depêches* somtijds gestoken in stokken, die daartoe waren uitgehoold; maar dit was eene list, die oud was en ligtelijk werd ontdekt. Een stuk brood in den zak van eenen boer baarde niet ligt vermoeden, en toch was in dat brood dikwijls een stukje papier gebakken, dat, zoo het gevonden werd, den overbrenger het leven zoude hebben gekost. Een piket van *Christino's* patrouilleerde door *Navarre*, en hield in den schemeravond eenen boer staande. Na vele vragen, waarop de man voldoende antwoorden gaf, liet men zijnen persoon naauwkeurig doorzoeken. Een half dozijn dollars waren er in den wollen gordel, dien hij om het lijf droeg, en, deze in zijne hand nemende, bood hij ze demoedig den onderofficier aan, die de afdeeling commandeerde. »*No somos ladrones*," was het toornige antwoord. »Wij zijn geen roovers; behoud uw geld." De man zette zijnen togt voort, en gaf, drie uren later, een klein, dun papiertje in handen van eenen Generaal der *Carlisten*. Het had verborgen gezeten in een van de geldstukken, die de officier van de *Christino's* had geweigerd.

De lieden, die als spionnen dienden, waren doorgaans, maar niet altijd, boeren of muildierdrijvers. Somtijds keerden soldaten, die tot den vijand waren overgeloopen, onder voorwendsel van afval van de partij, die zij hadden verlaten, na eenige dagen of weken tot hunne vorige gelederen terug

Digitized by Google

met al de berigten, die zij hadden weten in te winnen. Niet zelden voegde zich eene armoedige bedelaarster met een kind op den arm bij het optrekkende leger, en trok eenige uren met de krijgslieden voort, nu eens pratende met de soldaten, dan weder luisterende naar hunne onderlinge gesprekken. Bij het overtrekken van een water of een' hollen weg verdween zij, zonder dat iemand opmerkte, wanneer of in welke rigting zij vertrok; en zelfs als zij bespeurden, dat de vijand, dien zij gingen aanvallen, verdwenen was, of als zij zelve des nachts in hun bivouac werden aangetast, dan dacht er naauwelijks iemand aan, om het onheil toe te schrijven aan de berigten, door de bedelares overgebragt.

Op eenen schoonen herfstmorgen tegen het einde van het jaar 183 . had er op een veld, omstreeks een geweerschot verwijderd van een gehucht van *Noord-Alava*, een tooneel plaats, dat de aanschouwers een treurig belang inboezemde. Verscheidene kompagniën voetvolk en eenige ruiterij stonden daar geschaard; hunne *Baskische* mutsen, die de officieren zoo wel als de soldaten droegen, deden hen als *Carlistische* troepen kennen. Een twintig schreden voor het front was een officier te paard, wiens rijk geborduurde opslagen toonden, dat hij een' hoogen rang bekleedde, in gesprek met anderen van minderen graad. Op eenen korten afstand van die groep, bewaakt door eene wacht, stond een jongman, in de uniform van een' kavalleriëofficier, en wat meer op den achtergrond waren onderscheidene vrouwen en mannen bijeenverzameld in burger- en boerenkleeding.

»Valentino Rojas!" riep de Generaal.

De wacht, die den gevangene omringde, opende hare gelederen, en de jonge officier, tot op weinige schreden den opperbevelhebber naderende, bleef daar staan en groette eerbiedig.

»Valentino Rojas, gij hebt u schuldig gemaakt aan zwaar pligtverzuim, doordien gij uw piket den vorigen nacht, door gebrek aan behoorlijke waakzaamheid, hebt laten overvallen. De krijgsraad heeft u ter dood veroordeeld, maar niet zonder u aan de goedertierenheid van den opperbevelhebber aan te bevelen, om uwen beproefden moed en ijver voor de goede zaak. Ik heb ook de diensten van uwen dapperen vader niet vergeten, die gevallen is aan de zijde van den onsterfelijken Zumalacarregui. Uwe fout moet intusschen geboet worden, en zoo ik u, uit kracht van zijner

Digitized by Google

Majesteits volmagt, genade schenk, zoo geschiedt dit op ééne voorwaarde.". En den gevangene toewenkende, een neder bij te treden, boog hij zich tot hem neder en sprak eenige woorden op een' zachten toon. Eene sterke uitdrukking van afkeer vertoonde zich op het bevallige gelaat van den jeugdigen krijgsman.

»Uwe Excellentie sprak van mijnen vader en zijnen roemrijken dood. Ik zou weinig eer aan zijne nagedachtenis bewijzen, indien ik het leven aannam op de voorwaarden, die gij mij aanbiedt."

»Er steekt geen schande in, zijnen Koning te dienen, op welke wijze dan ook," zeide de Generaal op strengen toon. »De keus staat aan u: dat, of *cuatro tiros*."

»De *laatsten* dan," hernam de jonge man halsstarrig.

»Laat een peloton zich gereed maken om te vuren," zeide de Generaal, op haastigen, ontevreden toon, tegen een' zijner adjudanten.

Een doordringende schreeuw liet zich op dit oogenblik hooren; men zag beweging onder de toeschouwers, en een jong en schoon meisje met loshangende haren scheurde zich los van degenen, die haar poogden te weêrhouden, en, op den gevangene toeloopende, viel zij bezwijmende in zijne armen.

»*Todavia es tiempo!* Nog is het tijd!" zeide de Generaal, zich tot ROJAS wendende. »Arme DOLORES!" voegde hij er bij, een blik van medelijden slaande op het bewusteloose meisje, dat de jonge man ondersteunde.

ROJAS was doodelijk bleek, en de spieren van zijn gezigt waren in vreeselijke spanning. Hij zag met strakke oogen op het bevallige meisje, dat hij nu aan de zorg der vrouwen had overgegeven, die alle pogingen aanwendden om haar weder bij te brengen. Op dit oogenblik opende zij half hare oogen en uitte met eene zwakke stem het woord: »VALENTINO!"

»Ik neem uw aanbod aan!" riep de gevangene.

Tien minuten later waren de troepen naar hunne kwartieren teruggekeerd, en ROJAS had eene geheime samenkomst met den Generaal, die het bevel voerde over het leger in *Alava*.

Het klooster van *Santa Domingo* te *Vittoria*, digt bij de *Bilbao*-poort van die stad gelegen, is in den laatsten tijd, even als vele andere gebouwen van die soort in het noorden,

Digitized by Google

van *Spanje*, gebruikt tot barakken voor te troepen. Het was gedurende het heetste gedeelte van den *Carlistischen* oorlog, dat het uitgebreide voorportaal bij den hoofdingang van het klooster op eenen Octoberavond door een groot vuur werd verlicht, hetgeen ook den breeden gang gedeeltelijk bescheen, die naar het inwendige van het gebouw leidde, zoodat de vochtige muren in den helderen gloed flikkerden. De taptoe had nog niet geslagen, en behalve de soldaten van de wacht, zat een aantal krijgslieden van de Koningin rondom het vuur, wachtende op het gewone teeken, om zich naar hunne stroomatrassen te begeven, en zich intusschen met zingen, lagchen en praten bezig houdende, zoodat er een heidensch leven in het vertrek was. Het was gedurende een oogenblik van stilzwijgen, dat eene kleine opening in den kring gevuld werd door een persoon, die binnensloop, zich zoo smal mogelijk makende. Hij stak zijne handen over het vuur uit, en staarde met zielooze blikken in hetzelve, alsof hij niet begreep, dat hij hier ongenoodigd was, en alsof hij de soldaten niet eens bemerkte. Het was een jongeling van ongeveer twintig jaren, wiens gelaat, van eene zeer bruine tint, geheel zonder eenige uitdrukking was, door het altijd half openstaan van den mond, en door de wijze, waarop zijn haar over zijn voorhoofd was gestreken, zoo laag, dat het hem bijna over de oogen hing. Zijne kleeding bestond uit een buis en broek van het grove bruine laken, dat de *Alavezer* landlieden zelve van de ruwe wol hunner schapen vervaardigen; een breedgerande grijze hoed, geheel achter op het hoofd geplaatst, gaf aan zijn geheele voorkomen nog meer eene uitdrukking van wezenloosheid.

»*Caremba!*" riep een vrolijke korporaal, die, te oordeelen naar het gelach, dat zijne minste woorden vergezelde, de grappenmaker van het gezelschap was. »*Que hoy aqui?* Wien hebben wij hier, en van waar komt hij? Hij is zeker ten minste de *alcalde* van eene *Biscaische* stad. Kijk zijn verstandig gezigt eens, en hoe deftig hij zijn' *tombrero* draagt!"

Deze spotternij werd door vele dergelijke van de soldaten gevolgd, die voor het grootste deel *Castilianen* waren, en eene behoorlijke mate van verachting voelden voor alles, wat *Baskisch* was.

»*Vamos! Camarado*," zei de een, ziende dat de vreemdeling deed, alsof hij de spotternijen, waartoe hij aanleiding

Digitized by Google

gaf, niet hoorde, »gij hebt plaats genomen aan ons vuur, zonder ons zelfs permissie te vragen. Het minste, wat gij doen kunt, is ons zeggen, wie gij zijt."

De boer gaf geen antwoord, en de soldaat, die hem aansprak, vergramd over zijn stijfhoofdig stilzwijgen, maakte zich gereed, om hem uit zijne gevoelloosheid op te wekken op eene wijze, die meer krachtig dan aangenaam dreigde te worden. Zijne bajonet uithalende, stak hij de punt in den zoom van het wambuis van den boer. Maar naauwelijks was het wapen door het laken heengedrongen, of de *Biscaïjer* keerde zich plotseling om, en in een oogenblik was de aanvaller ontwapend en lag aan de voeten van zijnen wederpartijder. De soldaten drongen vooruit, om hunnen makker te helpen; maar de vreemdeling wierp de bajonet weg en barstte los in een' stroom van die zonderlinge, onbestemde geluiden, die de doofstommen uitstooten in hunne vruchtelooze pogingen, om toorn of andere geweldige hartstogten uit te drukken.

»*Es mudo!* Hij is stom!" riepen de soldaten, hunnen makker terughoudende, die opgestaan was, en, de bajonet grijpende, gereed scheen om zijne nederlaag te wreken.

Zij begonnen nu met den stommen boer een gesprek door middel van teekenen en gebaren, die hij echter niet vlug scheen te begrijpen, en weldra bleek het duidelijk, dat de ongelukkige bijna geheel onnoozel was.

Men hoorde nu het geraas van trommels en de schelle en toch welluidende toonen van hoornen; soldaten stroomden de barakken binnen, en zij, die de wacht hadden, schikten zich zoo gemakkelijk mogelijk, ten einde nog een oogenblik rust te genieten, vóór dat het hunne beurt was, om op schildwacht te staan. De *mudo* bleef nog een tijdlang boven het uitgedoofde vuur hangen, maar slenterde ten laatste waggelende heen, zeker om hier of daar een zachter bed te zoeken, dan wat de steenen van het portaal hem aanboden. Den volgenden dag echter keerde hij terug, en dagen achtereen bragt hij lange en menigvuldige bezoeken aan de barakken. De soldaten vermaakten zich met zijne lompe gebaren en poogden door teekenen met hem te spreken, en eindelijk werden zij zoo gewoon aan zijn bijzijn, dat hij hunne toegenegenheid begon te deelen met den hond van het regement, GRANUJA, een schrander dier, altijd gereed om voor de Koningin op te zitten en voor Don CARLOS te brommen,

Digitized by Google

en die daarenboven voor de zaak der eerste geleden had en in eene schermutseling onlangs door een schampschot was gewond. Doch de stomme bepaalde zich niet in zijne bezoeken tot het klooster, ofschoon hij dit tot zijn hoofdkwartier scheen te kiezen. Gedurende den dag zwierf hij van de eene barak naar de andere, en gaf stof tot vermaak aan de soldaten, die zich door de kleinste omstandigheid laten afleiden, welke de eentoonigheid van hun leven afwisselt; en ten laatste was *el mudo de Santa Domingo* aan het garnizoen even goed bekend, als de Gouverneur zelf van de stad.

De maand December was koud en winterachtig begonnen, en, met uitzondering van kleine verkenningen of togten ter fouragering, schenen de militaire operatiën een tijdlang geschorst te zullen blijven. Op zekeren avond evenwel werd er aan de troepen, die in het *St. Domingo*-klooster waren gelegerd, bevel gegeven, om zich gereed te houden, ten einde den volgenden morgen vroeg te marcheren, en het gerucht verspreidde zich, dat een post of een konvooi van den vijand moest worden verrast. Kort daarna kwamen verscheidene officieren in de barakken, en, na zich overtuigd te hebben dat alles voor den togt gereed was, bleven zij een oogenblik bij het wachtvuur en staken hunne cigaren op.

»Wij zullen een beter vuur hebben dan dit, om ons bij te warmen, vóór dat het twaalf uren later is," zei een jonge luitenant, met de voeten stampende, om meer warmte te krijgen, dan het rookende groene hout opleverde.

»Maar zeg eens," zei een ander, »hoe ver is die kruidmolen? Ik herinner mij niet, dat ik dien ooit gezien heb bij onze vroegere uitvallen."

»Hij ligt niet aan den grooten weg, maar is niet meer dan vijf of zes mijlen van *Vittoria* verwijderd. De wegen zijn goed, dank zij het vriezend weder; en als wij vroeg optrekken, dan kunnen wij daar komen, den boel in de lucht laten springen, en ten een ure in den namiddag vóór ons *puchero* terug zijn."

»Stil!" zeide een oude kapitein met dikke grijze knevels. »Gij weet niet, wie ons zou kunnen beluisteren; en schoon de poorten gesloten zijn, zoo zegt men, dat *er Carlisten* in *Vittoria* zijn, die door lichten en andere seinen met den vijand gemeenschap houden."

»Kom, kom!" hernam de jonge officier, die het eerst had gesproken, »gij zijt al te voorzigtig, *mi capitan!* Daar is

Digitized by Google

hier niemand in den omtrek, dan de soldaten van de wacht en die ongelukkige onnoozele doofstomme."

»Muren hebben somtijds ooren," hernam de kapitein. »In allen gevalle, alle onze geheime expeditiën in de laatste twee maanden zijn mislukt. Of onze spionnen zijn hun loon niet waard, of er is verraad binnen de muren. Maar het wordt laat, en dus *buenas noches, Signores!*"

»*Buenas noches! Buenas noches!*" En de officieren verspreidden zich in verschillende rigtingen naar hunne verblijven.

Naauwelijks zweeg het geluid hunner voetstappen, toen uit de verwarde menigte van gedaanten, die rondom het vuur lagen, een hoofd zich ophief, en de zwarte oogen van den *mudo* scherp rondzagen van onder het digte haar, dat hem overschaduwde. De schildwacht stond met den rug naar hem gekeerd en leunde op zijn geweer, ongetwijfeld met ongeduld wachtende, dat hij van zijnen vervelenden post zou worden afgelost, die dubbel onaangenaam was bij de koude van den avond. Met stille schreden sloop de *mudo* in de schaduw van den kloostermuur voort in de rigting van de vestingwallen, die in dien tijd in een' jammerlijken toestand waren. De duisternis stelde hem in staat, om op een' korten afstand meer dan één schildwacht voorbij te gaan, en onbemerkt te komen op eene plaats, waar de niet hooge aarden wal gemakkelijk toeliet buiten de stad te geraken. De *mudo* liet zich zachtjes in de ondiepe gracht zakken, en, tegen den anderen oever weder opklimmende, verdween hij in de donkerheid.

(*Het vervolg en slot hiena.*)

ONGEHUICHELDE VERKLARING.

Toen de *Pruissische* troepen tot den eersten *Silezischen* oorlog te veld trokken, wilde men de spreuk: »Voor God en Vaderland," in de vanen plaatsen; de Koning echter beval de vermelding van God daarnit weg te laten, zeggende, »dat men den naam van het Opperwezen niet aldus in bloot menschelijke geschillen mengen moest; de oorlog werd om eene provincie gevoerd, niet om de Godsdienst."

Digitized by Google

HUWELIJKSKEUS.

Zeker meisje werd tot een huwelijk gedwongen. Toen nu de geestelijke haar voor het altaar afvroeg, of zij bewilligde haren bruidegom tot man te nemen, antwoordde zij trouwhartig: »Waarlijk, Heer Pastoor, gij zijt de eerste, die mij in deze zaak om mijne bewilliging vraagt."

DE OPREGTE GRAFZERK.

Menigmaal, en niet met onregt, zijn grafteekens en grafzerken onder de ergste vleijers geteld geworden; doch dat zij nu en dan ook opregt kunnen spreken, bewijst het op een der kerkhoven van *Londen* gevonden wordende graf van een achttienjarig meisje. De daarover opgerigte steen zegt namelijk: »Zij stierf aan haar keurslijf."

VOORGANGER EN OPVOLGER.

De jonge, onkundige, maar laatdunkende Ontvanger te *W.* werd van daar, waar hij in geenen deele bemind was, naar elders verplaatst, en zei tot eenen inwoner van het stadje, hetwelk hij verliet: »Nu hebt gijlieden wat gij wenscht; maar ik wed gij zult weldra zeggen, er is niets beters in de plaats gekomen." — »Of dit bij ons het geval zal zijn, moet de tijd leeren," hernam de ander; »maar dat de inwoners der plaats, waar gij komt, het zeggen zullen, wed ik op mijne beurt."

DE PIT DER DINGEN.

In het vreemdenboek te *Wartburg* schreef een reiziger de zinrijke spreuk: »In alles bemin ik slechts de pit der zaak." De regte uitlegger kwam spoedig en schreef er onder: »Gek, met u is goed kersen eten."

PUNTDICHT.

»Ik hul mij in mijn deugd," zegt Trijn.

Dat noem ik ligt gekleed te zijn!"

No. III. Meng. reg. 3 van het Puntdicht op de laatste bladzijde leze men:

Let op: zoo zij dus overdrijft

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET GEWIGT DER BRONNEN IN DE GESCHIEDENIS, AANGETOOND UIT EEN VERHAAL VAN APPIANUS BETREFFENDE DEN ONDERGANG VAN KARTHAGO. (*)

Door

H. C. MICHAËLIS, *Lit. Dr.*

Zoo dikwijls het mij door eene of andere aanleiding gebeurt, om aan de voortreffelijkheid der geschiedenis herinnerd te worden, komen mij als van zelve die woorden van CICERO in de gedachte, waarmede hij deze wetenschap »een overblijvend getuige van weggaande geslachten, eene fakkel voor de waarheid der gebeurtenissen, het leven der herinnering, een gids voor onzen leeftijd, en een bode der verloopene eeuwen" noemt. (†) Die woorden toch schijnen mij toe, in 't kort, de geheele voortreffelijkheid dier wetenschap zaam te vatten en uit te drukken. En ik geloof, dat deze allen, wèl begrepen en in volle duidelijkheid doorzien, in staat zouden zijn, om, ook den voor de geschiedenis geheel onverschilligen, tot belangstelling voor deze wetenschap op te wekken, ja hem in ijver te doen ontvlammen.

Voor u, M. H. H., zullen althans die woorden, ook zonder nadere verklaring of uitweiding, voldoende zijn, om uwe belangstelling voor mijn onderwerp van heden op te wekken, wanneer ik u eene stelling, die voor de degelijke kennis der geschiedenis tot grondslag dient, door voorbeeld tracht op te helderen en aan te prijzen.

Verkeerde behandeling van onderwerp zou alleen die aandacht weder kunnen doen verflaauwen of geheel uitdoo-

(*) Voorgedragen in het Gezelschap: *Oefening in Wetenschappen*, te *Haarlem*.

(†) CICERO, *de Orat.* II, IX.

Digitized by Google

ven. Hiertegen zal ik mijne beste pogingen aanwenden, maar hoop daarbij in de toegenegenheid en inschikkelijkheid mijner hoorders steun te zullen vinden.

Het is toch een algemeen erkend beginsel, hetwelk nog onlangs door een vaderlandsch geleerde opzettelijk is bewezen (*), dat diegene, welke in het vak van geschiedenis tot de waarheid zoo na mogelijk wil doordringen, zich tot de bronnen der gebeurde zaken moet wenden. En hoe kan het anders, M. H. H.? Hoe toch zal men den waren aard van dien breeden stroom der gebeurtenissen leeren kennen, hoe zijne voor het oog niet te meten kracht, die alle beletselen vernielt en verzwelgt, zich eenigzins kunnen verklaren, zonder tot die beken en kleine stroomen op te klimmen, welke dien stortvloed vormen en voeden?

Tot die bronnen nu rekent men vooral de schrijvers, die in of zoo na mogelijk aan den tijd der gebeurtenissen, en in het land, waar die te huis behooren, geleefd en dezelve beschreven hebben. Dat dus zoodanige schrijvers boven allen de aandacht verdienen van ieder, die tot de kennis der geschiedenis nader wil doordringen, volgt uit het voorgaande als van zelve. Dit nu wenschte ik, zoo mogelijk, op te helderen, door u eenige niet algemeen bekende stukken mede te deelen, die eene der belangrijkste gebeurtenissen uit de ongewijde geschiedenis, den ondergang van *Karthago*, betreffen, zoo als die bij APPIANUS, den oudsten bewaard gebleven schrijver hiervan, nog gevonden worden. Bestond dit verhaal nog bij den beroemden POLYBIUS, die tijdgenoot van dien ondergang was, ik zou niet twijfelen u dit mede te deelen; maar zijne geschiedenissen zijn op die plaats geschonden, en hierdoor rijst het verhaal van APPIANUS in waarde, daar het aan alles blijkt, dat hij, zoo als veel, ook dit aan POLYBIUS ontleend heeft. Mogt het mij gelukken, u door de eenvoudigheid, waarheid, maar tevens ook schilderachtigheid, in dit verhaal doorstralende, van de hooge waarde van der-

(*) Prof. REES, *Inwijdingsrede aan het Deventersche Athenaeum.*

Digitized by Google

gelijke geschiedbronnen te overtuigen! — Vooraf echter zal het niet ongepast zijn, eenige hoofdpunten uit de drie oorlogen der *Romeinen* met de *Karthagers* aan te stippen, om langs deze tot ons doel, iets uit de beschrijving van den ondergang van den staat, te komen.

Karthago, de volkplanting eener *Phoenicische* moederstad, werd door afkomst en ligging tot handeldrijven als genoodigd. Zucht om dat verder uit te breiden deed haar overal handelplaatsen stichten, en wijze staatkunde der *Karthagers* wist die alle van zich afhankelijk te houden. Zoo waren bijna al de eilanden der Middellandsche zee onder hun gebied; alleen *Sicilië* bleef lang het tooneel hunner vruchtelooze oorlogen met de inwoners. Een deel van het eiland hadden zij eindelijk in, en zouden zich wellig ook van het overige meester gemaakt hebben, zoo de *Romeinsche* wapenen niet tusschenbeiden gekomen waren. Eene gelegenheid, om zich in de *Siciliaansche* zaken te mengen, wordt den *Romeinen* aangeboden, en hun oorlogsmoed, die tot nog toe als eene vlam geheel *Italië* had afgeweid, slaat naar *Sicilië* over. Daar barst de eerste oorlog met *Karthago* uit. Het is een merkwaardig schouwspel in de geschiedenis, M. H. H., *Rome*, wel magtig door de menigte en mogendheid harer bondgenooten, maar zonder vloot en bijna onbekend met de zee, zich te zien wagen tegen een volk, magtig te land en zonder weerga te water, en, in weerwil daarvan, juist door zeeslagen zich de overwinning te zien verwerven. Ja, in onze dagen, waarin een vorst zijn geheele leven zou noodig hebben, om zijne zeemagt uit niets tot de hoogte eener groote zeemogendheid te doen opwassen, zou het ongeloofelijk zijn, dat een volk bijna zonder schepen in zestig dagen eene vloot uitrust en den vijand verslaat, zoo als van de *Romeinen* gemeld wordt; doch dit wordt opgehelderd door aan te merken, dat de kunst, om op zee te oorlogen, toen nog zeer onvolmaakt was. Het waren meer landgevechten dan zeeslagen. De vijandelijke schepen werden met haken aaneengehecht en met bruggen tot een' vasten bodem verbonden.

Digitized by Google

In een dier gevechten streden 130,000 *Romeinen* tegen 150,000 *Karthagers*. Uit den voorrang nu, dien de *Romeinen* te land hadden, laat zich hun voorspoed op zee verklaren. Zeeslagen en eene landing onder aanvoering van den zoo bekenden REGULUS, wiens geschiedenis nog wel zoo misvormd schijnt te wezen, als volgens de ijdele geruchten zijn ligchaam zoude geweest zijn, maken de hoofdzaken des eersten *Punischen* oorlogs uit, die voor de *Romeinen* met de aanwinst van *Sicilië* en groote opbrengsten der *Karthagers* eindigde.

Later breekt een tweede oorlog met *Karthago* uit. *Karthago*, uitgelokt door de goud- en zilvermijnen van *Spanje*, zocht aan dit land weêr te winnen, wat zij aan *Sicilië* verloren had, en veroverde een groot deel van hetzelve. Alzoo was *Spanje*, dat later in bezit was van het *Peru* en *Potosi* der nieuwe wereld, zelf het *Peru* en *Potosi* der oude wereld. »Zonderlinge bestemming," zegt een *Fransch* geleerde, »die geenszins het geluk en de kracht van deszelfs volken heeft uitgemaakt, noch in die oude, noch in de latere tijden." (*)

Ook hier weten de *Romeinsche* staatkunde en *Karthago's* haat aanleiding tot oorlog te vinden, maar HANNIBAL's schrandere moed dien plotseling op 's vijands bodem over te brengen. Wie kent HANNIBAL niet en zijnen oorlog? Zijne stoutheid, om legers uit het heete *Afrika* en *Spanje* over de besneeuwde, ongebaande *Alpen* te voeren, in strijd met derzelver wilde bewoners en de woeste natuur; om van daar in de vlakten van *Italië* neder te dalen en het dapperste volk op eigen bodem te tergen en aan te grijpen; zijne vaardigheid tot overwinningen, waarmede hij *Rome* telkens dreigender naderde; zijne slimheid in het ontkomen van hinderlagen; zijnen taaijen moed, die hem bijbleef en beschermde, toen oorlogsgeluk van hem week; en dat onder een vijftienjarig worstelen met klimaat en moerassen, mismoedigheid in zijn leger en ontrouw van

(*) BOUGAINVILLE, *Acad. des Ins. et B. L. Tom. XXVIII*, pag. 161.

Digitized by Google

bondgenooten, en bijna zonder hulp uit zijn vaderland, te midden des vijands: hierbij *Karthago*, dat, door partijschappen verdeeld, eenheid en dus ook kracht van handelen verliest: daartegen *Rome's* volharding bij de vreeselijke slagen van het zwaard van *Karthago;* slagen, die bij *Cannae* bijna doodelijk voor den staat waren, en juist door deze daden van schitterende *Romeinsche* grootheid, even als afspattende vonken van het gebeukt wordend metaal. Getuige die nederlaag bij *Cannae*, waarna de *Romeinsche* Senaat den verslagen' Consul bedankt, dat hij niet aan het behoud des vaderlands gewanhoopt had, de gevangenen weigert los te koopen, en van geen' vernederenden vrede wil hooren; het beleid van SCIPIO, om den vijand in *Afrika* op eigen grond te bestoken: deze en HANNIBAL tegen elkander in slagorde gesteld; de grootste veldheeren van hunnen tijd aan het hoofd van de dapperste en geoefendste benden der aarde, — dit alles, M. H. H., levert, bij eene naauwkeurige beschouwing, het schoonste tooneel op, dat de *Romeinsche* geschiedenis ons schenkt. Het einde, nog vernederender voor *Karthago* dan dat van den vorigen oorlog, en met het verlies van bijna alle oorlogschepen, olifanten, groote sommen gelds en het bezit van *Spanje* gekocht, was slechts een voorspel van haren ondergang.

Karthago had eene groote hoogte bereikt, en deze juist bereidde haren diepen val. »Mogendheden, die door koophandel gegrond zijn," merkt de groote MONTESQUIEU aan, »kunnen in nederigen staat lang bestaan; maar hare grootheid is veelal kort van duur. Allengs en door niemand opgemerkt verheffen zij zich; want zij doen niets, wat gerucht maakt en hare magt kenschetst; maar als de zaak zoover gekomen is, dat iedereen dezelve wel moet zien, dan zoekt ook ieder aan zulk eene natie een voordeel te ontweldigen, dat zij als bij verrassing nam." Eene magtige factie te *Rome* had *Karthago's* ondergang besloten en zegepraalde eindelijk. De loop van dat groote treurspel is u bekend, M. H. H.! Onder schijn van daardoor den vrede te kunnen bewaren, worden den *Karthagers* eerst

Digitized by Google

driehonderd der aanzienlijkste jongelingen als gijzelaars afgeperst. Hoe zullen de ouders bij dat wegzenden hunner zonen naar den vijand te moede geweest zijn! Dit nu is het, wat ik u het eerst uit APPIANUS wilde mededeelen.

» De jongelingen werden ingescheept onder het schreijen hunner ouders en nabestaanden, doch vooral hunner moeders, die met een radeloos gejammer hare kinderen omarmden, zich aan de schepen, die ze zouden wegvoeren, en aan de stuurlieden, die hen begeleidden, vastklemden, de ankers trachtten tegen te houden, de scheepstouwen vaneen te rukken, en het scheepsvolk omvat hielden om den togt te beletten. Sommige zwommen ver in zee mede, weenende en naar hare kinderen opziende. Andere trokken op het strand zich de haren uit, en sloegen op de borst, alsof zij den dood harer zonen betreurden. Zij toch meenden, dat die naam van gijzelaars slechts diende om een' glimp aan de zaak te geven, maar dat het uitleveren dier kinderen zonder eenige voorwaarde eene overgave der stad was; en vele dier vrouwen voorspelden, onder zuchten, aan *Karthago*, dat haar die overgeleverde kinderen niets zouden baten." (*)

En die voorspelling, gij allen weet het, M. H. H., zij miste hare droevige bevestiging niet. Langzaam maar schrikkelijk zeker naderde de verpletterende ramp, die de groote stad in stofwolken van het vergruisde puin en van den rook der vlammende gebouwen zou doen opgaan. Die gijzelaars waren niet genoeg; andermaal wordt den *Karthaagschen* gezanten bevolen, alle wapens uit te leveren. » Eene ontelbare menigte van allerlei soort werd den *Romeinen* gebragt. De gezanten, (om het verhaal van APPIANUS weder op te vatten) de voornaamsten uit den raad en de stad, priesters en andere aanzienlijken kwamen mede, om de Consuls of tot ontzag of tot mededoogen te bewegen. Binnengelaten, stond elk met de versierselen zijner waardigheid voor de Consuls. Een dezer, CENSORINUS, die beter bespraakt was dan zijn ambtgenoot, stond nu op,

(*) APPIAN, *Punic.* VIII, 77.

Digitized by Google

en, na lang met een ernstig gelaat gezwegen te hebben, sprak hij het volgende: »Wegens uwe gehoorzaamheid en bereidwilligheid tot op dezen oogenblik in het uitleveren van gijzelaars en gevangenen prijzen wij u. In dringende zaken moet men kort zijn. Draagt het laatste bevel van den Senaat manmoedig. Verwijdert u voor ons uit *Karthago*; verhuist, naar welk deel van uw land gij maar wilt, op tienduizend schreden van de zee, want deze stad hebben wij besloten te vernietigen." Terwijl hij nog sprak, hieven zij hunne handen met geschreeuw ten hemel, en beschuldigden de Goden van trouweloosheid in het beschermen der gemaakte verbonden. Vele en hevige verwenschingen wierpen zij den *Romeinen* tegen, om of hierdoor in de verbittering van dezen den dood te vinden, of uit verbijstering, of om de *Romeinen* tot het ombrengen der *Karthaagsche* gezanten op te hitsen, en zich zoo aan dezen te wreken. Ter aarde wierpen zij zich neder, en sloegen die met handen en hoofd. Eenigen scheurden hunne kleederen en wondden hun eigen ligchaam, als door zinsverbijstering verrast. Op dit misbaar volgde eene diepe stilte en weemoed, alsof daar dooden ter neder lagen. De *Romeinen* zelve werden ontroerd, en de Consuls wisten hen geduldig aan hunne verontwaardiging lucht te doen geven bij een zoo onverwacht bevel, niet onbewust, dat de grootste rampen voor het oogenblik tot woeste radeloosheid vervoeren, maar dat die overmoed door de noodzakelijkheid om te verdragen gefnuikt wordt; hetgeen ook toen bij de *Karthagers* het geval was. Want toen na dat stilzwijgen het ongeluk hen dieper in de ziel drong, hielden zij op met razen, maar weenden en weeklaagden over zichzelven, hunne kinderen en echtgenooten, die zij bij name opnoemden, en ook hun vaderland riepen zij aan onder het storten van vele klagten, alsof ook dit, gelijk een mensch, die woorden verstaan zoude. De priesters noemden de tempels en derzelver Goden bij name, en verweten dezen, alsof zij tegenwoordig waren, hunnen ondergang. En het gejammer van hen, die of hun eigen ongeluk of dat des vaderlands betreurden, was zoo treffend,

Digitized by Google

dat het eindelijk zelfs den *Romeinen* tranen afperste." (*) Ik zal hier geenszins de vruchtelooze vertoogen bijbrengen, die de gezanten nog in het werk stelden, om de Consuls tot zachtheid te bewegen, noch de weigerende antwoorden der laatsten, maar wil alleen nog uwe aandacht trachten te vestigen op het verhaal bij onzen APPIANUS van den indruk en de uitwerking, die de terugkomst der gezanten en hun berigt, aangaande het bevel om de stad te verlaten, bij de inwoners te weeg bragt: »De *Karthagers* zagen reeds ten deele van de muren hunner stad naar de gezanten uit, wanneer zij zouden komen, en, in angstigen toorn en bekommering, waarom zij zoo lang wegbleven, rukten eenigen zich de haren uit. Velen liepen hen al op weg te gemoet, die niet konden wachten, maar zich haastten om het nieuws te weten. Hun ernstig gelaat ziende, sloegen zij zich voor het hoofd, en zochten er iets naders van te hooren, door of in het algemeen er de gezanten naar te vragen, of den eenen of anderen vriend of bloedverwant, dien zij er onder hadden, ter zijde te trekken en afzonderlijk te vragen. Toen niemand dezer antwoord gaf, barstten zij uit in gejammer, alsof hun ondergang zeker was. Die op de wallen stonden en dit hoorden, begonnen, hoewel zij er niets stelligs van wisten, met dezen te jammeren, als over een zeker en groot ongeluk. Aan de poort geraakten de gezanten schier onder den voet door de uitstroomende menigte. Ja het volk, woedend over dat stilzwijgen, zou hen verscheurd hebben, indien zij niet zooveel ten minste gezegd hadden, dat zij eerst aan den raad verslag moesten doen. Toen ging men voor hen uit den weg. Sommigen zelfs maakten hun ruim baan, om het des te schielijker te hooren. Toen zij in de raadsvergadering gekomen waren, liet de raad alle overigen zich van die plaats verwijderen, en nam alleen zitting. De menigte stond rondom buiten het gebouw. De gezanten meldden eerst het bevel der *Romeinsche* Consuls, en plotseling ontstond er een angstkreet in de vergadering, en het volk hief buiten ook een

(*) APP., *Pun.* VIII, 81.

Digitized by Google

angstgeschrei aan. Toen de gezanten voortgingen te verhalen, wat zij ter verdediging hadden ingebragt, en hoe zij verzocht hadden in gezantschap naar *Rome* te gaan, was er weder eene diepe stilte in den raad, begeerig om den afloop van dat verzoek te hooren, en ook het volk zweeg met dezen. Toen zij vernamen, dat de *Romeinsche* Consuls zelfs dat gezantschap niet hadden toegestaan, braken zij in een jammerend geschreeuw en angstgeschrei los, en het volk stormde naar binnen. Toen ontstond daar een zin- en grenzeloos woeden en razen, zoo als men zegt dat alleen op de bacchanaliën heerschte. Eenigen dier woedenden scholden, sloegen en sleurden de raadsleden, die het zenden der gijzelaars bewerkt hadden, als de oorzaak van het verraad der *Romeinen*; anderen grepen hen aan, die de wapenen hadden overgegeven. De gezanten werden met steenen geworpen of door de straten gesleept, als kwade boden. Sommigen grepen de *Italianen*, die door den spoed en het onverwachte der gebeurtenis zich niet hadden kunnen wegmaken, en pijnigden ze op allerlei wijzen, om, naar hun zeggen, die gijzelaars, die wapenen en dat bedrog te wreken. De stad was vervuld van jammeren en woeden, van sidderen en dreigen. Op straat riep ieder de hem dierbaarste betrekkingen bij name aan; in de tempels, als een onschendbaar toevlugtsoord, zocht men zijn behoud, maar beschimpte dan de Goden als magteloos zelfs tot eigene hulp. Men liep naar de geledigde wapenhuizen, en weende op dat gezigt; langs de scheepswerven, en bejammerde de schepen, thans in de magt van bondbrekers. Sommigen zelfs noemden de olifanten, eenmaal deelgenooten hunner gevechten, bij name, alsof zij er nog stonden. Hunne voorouders en zichzelven verwenschten zij: men had, riepen zij, olifanten, schepen, schatten noch wapenen moeten overgeven, maar met het vaderland gewapend te gronde gaan. Het meest nog werd hunne woede aangehitst door de moeders der gijzelaars, die, even als de furiën in de tragoediën, elk met gejammer tegengingen, hem de uitlevering harer zonen verwijtende, en hoe zij zich daar vruchteloos tegen verzet hadden; ja zij lachten hen uit,

Digitized by Google

alsof zij meenden, dat de Goden haar hiervoor wraak zouden verschaffen." (*)

Dit, M. H. H., hoop ik genoeg te zijn voor mijn oogmerk, zonder dat ik de laatste en ongeloofelijke inspanning der *Karthagers* beschrijf, met welke zij nog drie jaren de belegering der *Romeinen* uithielden, om daarna met hunne stad bijna allen in asch te verkeeren. Mogt het mij gelukt zijn, u den indruk, dien dit eenvoudig verhaal bij de lezing in het oorspronkelijke uitwerkt, eenigzins teruggegeven te hebben, dan voorzeker zou uwe overtuiging van het hooge gewigt van dergelijke bronnen voor de geschiedenis niet verminderd zijn, veeleer veld gewonnen hebben; en dit voorzeker zou mij eene gewenschte vrucht mijner moeite zijn. Door die overtuiging toch wordt de eer der klassieke schrijvers gehandhaafd, zonder welke de geschiedenis der oudheid een onbekend oord blijkt te zijn, de middel- en nieuwe geschiedenis vele hulpmiddelen tot helderheid te missen. Of zijn de nieuwe rijken niet ontstaan op de puinhoopen en zamengesteld uit de brokstukken van die, welke tot de oudheid behooren? Hoe nu kan men dat ontstaan der nieuwere ophelderen, zonder dat men de redenen van het verval dier voorgaande kent? hoe hunne zamenstelling begrijpen, zonder met de bouwstoffen, die deze vormen, bekend te zijn? Hoe zal men in de kunstige weefsels van staatkunde, bij de nieuwere volken, den weg ter ontknooping beter leeren, dan uit de oude geschiedenis, waar men trapswijze de eenvoudigste regering van herdersvorsten tot de fijngesponnene *Romeinsche* staatkunde ziet opgevoerd, en waar het te gronde gaan en vaneenscheuren van groote staten soms gelegenheid geeft, om den gang der draden in het weefsel ligter te vinden? Door die overtuiging, eindelijk, kunnen wij onzer vaderlandsche geschiedenis van nut zijn. Al zijn er niet vele, wij hebben toch ook mannen als HOOFT, BRAND, WAGENAAR, SIMON STIJL en anderen, die als grondleggers der historische wetenschap bij ons, en als hoofdbronnen der vader-

(*) APPIAN, *Pun.* VIII, 91 en 92.

Digitized by Google

landsche geschiedenis te tellen zijn. Echte belangstelling in deze mannen, uit die overtuiging geboren, en in de kennis van hunne schriften bewezen, zal anderen aansporen, om, op hun voetspoor, nuttig te zijn voor de geschiedenis der *Nederlanden*; en voor onszelven zal die kennis dit kunnen uitwerken, dat ook de *Nederlandsche* geschiedenis ons een overblijvende getuige van verdwenen geslachten is, die de waarheid der gebeurtenissen aan het licht brengt, de herinnering aan de daden onzer voorouderen levendig houdt, een gids voor onzen leeftijd en een bode der vervlogene eeuwen is.

DE FINANCIER LAW EN DEZELFS PLANS.

(*Vervolg en slot van bl.* 208.)

Het stelsel van LAW bloeide tot in het begin des jaars 1720. De meening van het Parlement, dat eene te groote uitgifte van papierengeld vroeger of later het bankroet des lands moest na zich slepen, werd in den wind geslagen. De Regent, die geen het minste begrip van het finantiewezen had, was van gevoelen, dat een stelsel, hetwelk proefondervindelijk zulke goede gevolgen gehad had, nimmer te verre gedreven kon worden. Hadden vijfhonderd millioenen aan papierengeld reeds zoo veel nuts te weeg gebragt, zoo moesten vijfhonderd millioenen meer nog grootere voordeelen aanbrengen. Dit was de groote dwaling van den Regent, en men moet erkennen, dat LAW niets deed, om dezelve te verdrijven. De onbeschrijfelijke gretigheid des volks bevorderde de begoocheling, en hoe hooger de *Indische* en *Mississippi*-aktiën stonden, des te meer bankbiljetten werden er uitgegeven. Het eerste oogenblik van bezorgdheid deed zich reeds vroeg in 1720 op. De Prins VAN CONTI, misnoegd, dat LAW hem niet, tegen den door hem gestelden prijs, nieuwe aktiën der Oostindische Maatschappij had willen overlaten, zond eene zoo geweldige massa van noten tot inlossing tegen klinkende munt naar de bank, dat drie wagens tot derzelver overbrenging noodig waren. LAW beklaagde zich hierover bij den Regent, en stelde hem dringend voor, welk een onheil er uit ontstaan moest, wanneer zulk een voorbeeld navolging vond. Dit zag de Regent maar al te wel

Digitized by Google

in; hij zond derhalve naar den Prins VAN CONTI, en beval hem, op straffe zijner ongenade, twee derde deelen van het door hem uit de bank geligte geld weder in dezelve te storten. Aan dit magtgebod zag de Prins zich gedwongen te gehoorzamen. Gelukkiglijk voor LAW, was de Prins VAN CONTI bij het volk niet bemind; ieder sprak met afkeuring over de laagheid zijner denkwijs en over zijne hebzucht, en erkende, dat LAW onbehoorlijk behandeld was. Te verwonderen is het echter, dat een zoo dreigend, met zoo veel moeite afgewend onweder noch LAW noch den Regent genoopt heeft, behoedzamer in het uitgeven van banknoten te zijn. Weldra deden zich anderen op, die uit mistrouwen het voorbeeld volgden, hetwelk de Prins VAN CONTI uit wraakzucht gegeven had. Het kon aan scherpzinniger speculateurs niet ontgaan, dat de prijzen onmogelijk op den duur konden blijven stijgen. BOURDON en LA RICHARDIÈRE, die beide groote zaken in de fondsen gedaan hadden, begonnen in alle stilte, en steeds in geringe hoeveelheden hunne noten tegen klinkende munt om te wisselen, welk geld zij vervolgens buitenslands uitzetteden. Ook kochten zij zoo veel mogelijk zilverwerk en kleinooden aan, welke zij mede in het geheim naar *Engeland* en *Holland* verzonden. VERMELET, een andere speculateur, die almede een voorgevoel had van den naderenden storm, wist zich goud- en zilvergeld ten beloope van bijna een millioen livres te verschaffen, pakte het op een' boerenwagen en overdekte het met hooi en mest. Hij zelf trok hierop een' boerenkiel aan, en bragt zijne kostbare vracht behouden naar *België*, van waar hij middel vond, dezelve naar *Amsterdam* te vervoeren. Tot nog toe had geen deel der bevolking moeite gevonden, zich de klinkende munt, die tot het gewone levensverkeer vereischt werd, te verschaffen; maar het zoo onvoorzigtig opgedreven stelsel kon niet lang meer voortgezet worden, zonder dat er in dit opzigt gebrek ontstond. Van alle kanten kwamen klagten in, en bij naauwkeuriger onderzoek werd de oorzaak weldra ontdekt. Lang raadpleegde de staatsraad over de maatregelen, welke men behoorde te nemen, om in dit ongemak te voorzien; en LAW, toen men hem om raad vroeg, gaf de meening te kennen, dat een koninklijk edikt de waarde van het metalen geld blijvend op vijf percent beneden de waarde van het papierengeld behoorde te stellen. Dienvolgens werd er zulk

Digitized by Google

een edict uitgevaardigd; doch, daar hetzelve de bedoeling niet bereikte, volgde daarop een tweede, waarbij de waarde van het metalen geld op tien percent onder die van het papierengeld bepaald werd. Te gelijker tijd werd de inlossing der banknoten tot honderd livres in goud en tien livres in zilver telkenmale beperkt. Al deze maatregelen vermogten echter niet, het vertrouwen in het papierengeld te herstellen, ofschoon de zoo naauwe beperking van het inwisselen de bank nog staande hield. Men mogt doen wat men wilde, de edele metalen bleven naar *Engeland* en *Holland* stroomen. De weinige klinkende munt, die in het land bleef, werd zorgvuldig bewaard of verborgen, tot dat eindelijk het gebrek daaraan zoo groot werd, dat de gewone handelsverrigtingen niet meer uitgevoerd konden worden.

In dezen nood waagde LAW de stoute proeve, om het metalen geld geheel en al te doen verbieden. In Februarij 1720 verscheen een edikt, hetwelk, in plaats van, overeenkomstig deszelfs bedoeling, het krediet van het papierengeld te herstellen, hetzelve onherroepelijk vernietigde, en het land aan den afgrondsrand eener omwenteling bragt. Dit beruchte edikt verbood allen en een iegelijk, meer dan 500 livres aan metalen geld in zijn bezit te hebben, op eene zware boete en onder bedreiging van verbeurte der som, welke men daarboven mogt ontdekken. Even zoo werd verboden gouden zilverwerk of ook edelgesteenten op te koopen, en verklikkers werden tot het nasporen der overtreders van het edikt uitgelokt, door toezegging der helft van het door hen te ontdekken bedrag. Geheel het land brak uit in een' kreet van schrik over zoo ongehoorde dwingelandij. Evenwel, de uitvoering ging voort. Dagelijks zag men de hatelijkste vervolgingen. De verklikkers en derzelver handlangers schaamden zich niet, in het binnenste heiligdom van het huiselijke leven in te dringen. De braafste, achtbaarste mannen werden aangeklaagd en van de misdaad beschuldigd, dat zij een' louis d'or meer, dan geoorloofd was, in hun bezit hadden. Bedienden verrieden hunne meesters, de eene gebuur werd de spion van den ander', en gevangenneemingen en verbeurdverklaringen vermeerderden in zulk eene mate, dat de geregtshoven moeite hadden, zich door de ontzettende hoeveelheid der opeengestapelde regtszaken heen te werken. Het was genoeg, dat een aangever verklaarde, hij hield iemand wegens heimelijk bezit van geld in verdenking, om terstond

Digitized by Google

een bevel van huiszoeking te doen uitvaardigen. Alle schimpwoorden, welke de haat des volks aan hetzelve in den mond kon liggen, werden over LAW en den Regent uitgestort. Alle verkeer stond bijna stil; in metalen geld mogt niet boven de 500 livres betaald worden, en papierengeld nam niemand, wanneer hij het slechts eenigzins vermijden kon.

De prijs der *Louisiana-* of *Mississippi*-aktiën was uiterst snel gedaald, en inderdaad vond men nog slechts weinig lieden, die aan de voormaals bijna algemeen geloofde berigten nopens den onmetelijken rijkdom dier gewesten geloof wilden slaan. Derhalve ging de regering tot eene laatste poging over, om het vertrouwen des volks in het *Mississippi*-project te verlevendigen. Te dien einde werd, op haar bevel, te *Parijs* eene opschrijving van alle armen gedaan. Meer dan zesduizend lieden uit de heffe des volks werden, even als in oorlogstijd, geligt, en moesten, zelde men, van kleeding en de vereischte werktuigen voorzien, naar *Nieuw-Orleans* ingescheept worden, om de aldaar aanwezige goudmijnen te bearbeiden. Dag aan dag werden zij met hunne schoppen en houweelen door de straten der hoofdstad rondgeleid, en vervolgens in kleine afdeelingen naar de zeehavens gezonden, om er naar *Amerika* scheep te gaan. Twee derde deelen dier zoogenaamde mijngravers bereikten nooit de plaats hunner bestemming, maar verstrooiden zich door geheel het land, verkochten hun gereedschap om wat men er voor geven wilde, en keerden tot hunne vorige levenswijs terug. In minder dan drie weken was de helft van dit volk reeds weder te *Parijs*. Ondertusschen bragt deze kunstgreep evenwel eene kleine rijzing der *Mississippi*-aktiën te weeg. Velen, die met eene overmaat van goed geloof gezegend waren, dachten, dat nu in ernst de verrigtingen in het nieuwe *Golconda* begonnen waren, en dat men weldra de verkregene goud- en zilverbaren in *Frankrijk* zou zien aankomen.

De willekeurige verordeningen van den Regent, waardoor hij het land uit de verlegenheid poogde te redden, vermenigvuldigden zich gedurig meer, maar dienden alleen om het nog dieper in het slijk te doen verzinken. Er werd bevolen, alle betalingen uitsluitend in papier te doen, en tusschen den eersten Februarij en het einde van Mei werden banknoten voor een bedrag van 1500 millioenen livres gefabriceerd. Maar de vrees was nu eenmaal in hare volle kracht ontwaakt, en geene kunst vermogt aan het volk vertrouwen

Digitized by Google

op een papieren geld in te brengen, dat niet tegen metalen geld verwisselbaar was. De klinkende munt, welker vergelijkende waarde de Regent poogde te verminderen, steeg bij elke daartoe gedane poging in prijs.

In Februarij vond men het raadzaam, de koninklijke bank in de Oostindische Compagnie in te lijven. Het daartoe strekkende edikt werd terstond afgekondigd en door het Parlement geregistreerd. De Staat bleef borg voor de noten der bank, en zonder een bevel van den staatsraad zouden geene nieuwe noten uitgegeven mogen worden. De geheele winst, welke de bank gemaakt had, van het oogenblik af dat zij opgehouden had de bijzondere bank van LAW te zijn en tot eene instelling van den Staat verklaard was, zou door den Regent aan de Oostindische Compagnie overgegeven worden. Deze maatregel had de uitwerking van, voor eene korte poos, de waarde der *Louisiana*- en der overige aktiën van de Compagnie op te beuren, maar was niet in staat het krediet op eenen vasten grondslag te plaatsen. In het begin der maand Mei werd eene zitting van den staatsraad gehouden, die door LAW, D'ARGENSON (zijn' ambtgenoot in het bestuur der finantiën) en door al de overige Ministers werd bijgewoond. Het geheele bedrag der in omloop zijnde banknoten werd in die zitting op 2600 millioenen livres aangegeven, terwijl het binnenslands aanwezige bare geld niet de helft dier som bedroeg. De meerderheid van den raad vond derhalve noodig, een besluit tot gelijkmaking van het bedrag der klinkende munt en der noten te nemen. Dienovereenkomstig werd den 21 Mei een edikt uitgevaardigd, hetwelk bepaalde, dat de aktiën der Oostindische Compagnie en de banknoten eene trapswijze vermindering van waarde zouden ondergaan, zoo dat zij met het einde des jaars nog slechts de helft van derzelver nominale waarde zouden hebben. Het Parlement weigerde dit edict te registreren; allerwegen gingen kreten van verontwaardiging op, en de toestand des lands werd zoo dreigend, dat de staatsraad geen ander middel tot behoud der rust meer zag, dan zijne eigene maatregelen voor nul en van geene waarde te verklaren, en na verloop van zeven dagen een nieuw edict af te kondigen, hetwelk aan de banknoten derzelver oorspronkelijke waarde teruggaf.

Op dien zelfden dag (den 27 Mei) hield de bank op met in geld te betalen. LAW en D'ARGENSON werden uit het mi-

Digitized by Google

nisterie ontslagen. De zwakke, weifelende, lafhartige Regent schoof al de schuld van het ongeluk op de schouders van LAW, aan wien, toen hij in het *Palais-Royal* verscheen, de toegang geweigerd werd. 's Nachts daarna evenwel werd hij bij den Regent ontboden en door eene geheime deur in het paleis binnengelaten. De Regent zocht hem te troosten, en bragt alle mogelijke soorten van verontschuldiging te berde, ter vergoelijking van de gestrengheid, met welke hij beweerde gedwongen geweest te zijn, hem in het openbaar te behandelen; ja in deze inconsequente handelwijs ging hij zoo verre, dat hij hem twee dagen daarna openlijk met zich naar de Opera nam, hem eene plaats naast zich in de koninklijke loge aanwees, en hem voor het oog aller aanschouwers met de uitstekendste onderscheiding bejegende. Maar de haat tegen LAW was zoo sterk, dat deze proefneming hem bijna het leven gekost zou hebben. Het graauw begroette, op het oogenblik dat LAW de groote koetspoort zijner eigene woning binnenreed, zijn rijtuig met steenworpen, en, zoo de koetsier niet snel het voorplein opgedraaid was en de bedienden even snel de slagdeuren gesloten hadden, zou hij, naar alle waarschijnlijkheid, uit de koets gerukt en in stukken gescheurd geworden zijn. Den volgenden dag werden zijne vrouw en dochter desgelijks door het gepeupel gehoond. Toen de Regent van deze voorvallen berigt ontving, zond hij eene sterke afdeeling der Garde *Zwitsers* aan LAW toe, voor wiens deur dezelve dag en nacht de wacht hield. De algemeene verbolgenheid werd evenwel ten laatste zoo luid en hevig tegen den gewezen Controleur der finantiën, dat hij zich, ondanks de wacht, in zijn huis niet meer veilig achtte, en in de vertrekken van den Regent, op het *Palais-Royal* eene wijkplaats zoeken moest. De kanselier D'AGUESSEAU, die in het jaar 1718 wegens zijne tegenkanting tegen LAW's project uit zijn ambt verwijderd was, werd nu teruggeroepen, om zijnen raad tot herstel van het staatskrediet te geven. Bij zijne komst te *Parijs* werden vijf Parlementsraden tot eene conferentie met den Commissaris van finantiën geroepen, en daarop den 1 Junij een edict uitgevaardigd, hetwelk de wet introk, krachtens welke het als eene misdaad beschouwd moest worden, wanneer iemand meer dan 500 livres aan klinkende munt in zijn besit had. Ieder kreeg nu weder vrijheid, zooveel metalen geld te hebben als hij verkoos. Ten einde de noten der bank te

Digitized by Google

kunnen inlossen, werden, ten beloope van 25 millioenen, nieuwe noten gecreëerd, als onderpand waarvoor de inkomsten der stad *Parijs* verbonden werden; ook zouden deze noten twee en een half percent interest geven. De ingeloste banknoten werden in het openbaar voor het stadhuis verbrand. Aan de nieuwe noten was voor het grootste gedeelte eene waarde van tien livres gegeven, en hierop werd den 10 Junij de bank weder geopend, waarbij tevens voor eene genoegzame hoeveelheid zilvergeld gezorgd was, om de noten op vertoon te kunnen inlossen. Deze maatregelen bragten een aanmerkelijk nut te weeg. Geheel de bevolking van *Parijs* snelde niettemin naar de bank, om voor hare noten zilver te bekomen; en daar het zilver hierdoor schaarsch werd, moest men zijne toevlugt tot kopergeld nemen. Desniettegenstaande beklaagden weinigen zich er over, dat het geld hun te zwaar viel, hoezeer men eene menigte arme drommels zag, die, druipende van zweet, door de straten trokken en hetgeen zij voor hunne noten ontvingen naar huis sleepten; een last, welks vervoer hun moeite genoeg verschafte, al bedroeg ook de ingewisselde som niet meer dan vijftig livres. De menigte verdrong zich zoo geweldig rondom het bankgebouw, dat er zelden een dag voorbijliep, waarop niet een of meer menschen doodgedrukt werden; ja op zekeren dag trof dit lot niet minder dan vijftien personen.

Zoo lang de opgewondenheid der menigte duurde, had LAW zich wel gehoed, onbeschermd in het openbaar te verschijnen. In de vertrekken van den Regent verborgen, was hij tegen elken aanval beveiligd; en wanneer hij zich buiten het paleis waagde, zoo geschiedde zulks incognito, of wel onder sterk geleide in een rijtuig van den Regent.

De op de stedelijke inkomsten van *Parijs* gehypothekeerde 25 millioenen waren, wegens derzelver lagen interest, bij de houders der *Mississippi*-aktiën niet zeer in trek. De conversie van dit fonds was dus eene zaak van aanmerkelijke moeijelijkheid, want velen verkozen liever de dalende aktiën van LAW's Maatschappij te behouden, in de hoop dat de zaak nog eenen beteren keer zou nemen. Den 15 Augustus werd, ter bespoediging der conversie, een edict uitgevaardigd, hetwelk verklaarde, dat alle aktiën, die ten beloope van 1000 tot 10,000 livres uitgegeven waren, niet in den handel gebragt mogten worden, dan alleen tot aankoop van lijfrenten

Digitized by Google

en van banknoten, of tot het voldoen van nog achterstallige betalingstermijnen aan de Maatschappij. In October daaraanvolgende verscheen zelfs een edict, waarbij verklaard werd, dat gemelde aktiën, van November af aan, alle waarde verlieten zouden. Het regt der munt, de pacht der staatsinkomsten en alle andere regten en privilegiën, welke de *Oostindische* en *Missisippi*-Maatschappij bezeten had, werden aan dezelve ontnomen, en zij werd tot den staat eener bijzondere handelscompagnieschap teruggebragt. Hiermede was aan geheel het stelsel de doodsteek toegebragt, en hetzelve weerloos aan de wraak van deszelfs vijanden prijs gegeven. Law had allen invloed in den raad van financiën verloren, en de Maatschappij, van hare voorregten beroofd, leverde geenen schijn van uitzigt meer, dat zij immer in staat zou zijn hare verbindtenissen te vervullen. Al de genen, die staande den duur der volksbegoocheling verdacht geraakt waren zich op eene onregtmatige wijs verrijkt te hebben, werden aan een onderzoek onderworpen en met zware geldstraffen beboet. Er werd bevolen, dat men eene lijst van de oorspronkelijke houders der aktiën zou opmaken, en dat diegenen, welke hunne aktiën nog bezaten, dezelve bij de Compagnie zouden moeten deponeren; terwijl dezulken, die het volle getal der door hen verlangde aktiën nog niet afgehaald hadden, dezelve thans nog van de Compagnie moesten koopen, en wel tot den prijs van 13,500 livres voor elke aktie van 500. Om aan de betaling van zulk een' hoogen prijs voor aktiën, die bijna geene waarde meer hadden, te ontkomen, pakten al de aktiehouders, wier betrekkingen zulks veroorloofden, hunne roerende goederen bijeen en zochten eene wijkplaats in vreemde landen.

Law zelf, door wanhoop aangegrepen, besloot een land te verlaten, in hetwelk hij zijn leven niet meer veilig kon achten. In de eerste plaats verzocht hij verlof, om zich van *Parijs* naar zijne landgoederen te mogen begeven; iets, hetwelk de Regent hem allerbereidwilligst toestond. Laatstgemelde was door de ongelukkige wending, welke de zaken genomen hadden, ontzet en bedroefd; maar zijn geloof aan de gegrondheid en voortreffelijkheid van law's finantiestelsel bleef onwankelbaar. Zijne oogen openden zich slechts voor zijne eigene misslagen, en gedurende de weinige nog overige jaren van zijn leven haakte hij aanhoudend naar eene gelegenheid, om het stelsel, doch op eenen hechteren grondslag,

Digitized by Google

andermaal op te bouwen. Dezelfde overtuiging bleef ook den Financier bij. Bij zijne laatste zamenkomst met den Regent zeide LAW tot dezen: »Ik erken, dat ik vele misslagen begaan heb; ik heb die begaan, omdat ik een mensch ben en dat ieder mensch dwalen kan; maar ik verklaar u allerplegtigst, dat geen derzelve uit eene slechte of oneerlijke bedoeling is voortgesproten, en dat in mijn geheele gedrag van niets dergelijks bewijs gevonden kan worden." Twee of drie dagen na zijn vertrek zond de Regent hem een zeer vriendelijken brief, welke hem het verlof verleende, om, wanneer hij zulks verkoos, het Koningrijk te verlaten, en hem tegelijk berigtte, dat er bevel gegeven was, om hem daartoe passen uit te reiken. Daarenboven was elke som, welke hij noodig mogt hebben, te zijner beschikking gesteld. LAW bedankte voor het geld, en ging in eene, aan Madame DE PRIE, de maitres des Hertogs VAN BOURBON toebehoorende postchais, door zes ruiters der gendarmerie begeleid, naar *Brussel* op reis. Van daar begaf hij zich naar *Venetie*, waar hij eenige maanden vertoefde, aangegaapt door de nieuwsgierige menigte, welke hem voor den bezitter van onmetelijke rijkdommen hield. Niets ondertusschen strookte minder met de waarheid. Met een edeler gevoel, dan van een' man verwacht kon worden, die het grootste gedeelte zijns levens een speler van beroep geweest was, had hij alle persoonlijke verrijking ten koste van eene in het verderf gestorte natie versmaad. Zoo lang de geestdrift des volks voor zijne *Missisippi*-aktiën duurde, had hij niet een enkel oogenblik aan het eindelijke slagen zijner plans, om *Frankrijk* tot de magtigste natie van *Europa* te maken, getwijfeld. Zijne geheele winst belegde hij in den aankoop van landerijen in dat Koningrijk; een onwedersprekelijk bewijs voor zijn eigen geloof in de hechtheid zijner ontwerpen. Hij had noch zilverwerk noch juweelen verzameld, en ook niet, gelijk andere eerlooze speculateurs, geld naar buitenslands gezonden. Zijn geheele vermogen, eenen eenigen, op vijf of zesduizend pond sterling geschatten diamant uitgezonderd, had hij in Fransche landerijen besteed, en toen hij het land verliet, was hij bijna doodarm. Deze daadzaak alleen is genoegzaam, om zijne nagedachtenis aan de blaam van schurkerij te ontrekken, waarmede men zoo dikwijls, maar ten onregte, zijne handelingen beklad heeft. Toen zijn vertrek bekend

Digitized by Google

geworden was, werden al zijne goederen en zijne kostbare boekverzameling verbeurd verklaard.

Destijds was het bedrag der in omloop zijnde noten 2700 millioenen, en de grootte der Fransche staatsschuld meer dan 3160 millioenen livres.

Law stierf in ballingschap te *Venetië*, in het jaar 1729, arm, zonder iets na te laten dan schulden. In de laatste jaren van zijn leven schijnt hij zijn onderhoud aan de speeltafel gezocht te hebben.

EEN REISJE DOOR DE RESIDENTIE BANTAM.

(Uit het *Tijdschrift voor Nederlandsch Oostindië.*)

— Eindelijk waren wij gereed. Het was half zeven. Postpaarden die te laat kwamen, kleinigheden die vergeten waren, hadden onze afreize meer dan een uur vertraagd. Spoedig voerden ons nu de rappe viervoeters langs het *Molenvliet* en door de *Chinesche* wijken — droevige overblijfselen der vroeger zoo schoone, thans bijna geheel verlatene hoofdstad van *Nederlandsch Indië* — den weg op naar *Tangerang*. Ik had de postwegen van *Java* steeds hoog hooren roemen en verheffen boven die van *Holland;* mijne dus niet ten onregte hooggespannen verwachting werd echter zeer te leur gesteld; smal, met gras overgroeid en ongelijk, stelden zij mijne leden meermalen op de hardste proef; ook de paarden lieten soms veel te wenschen over. Gaarne gelooven wij echter, gelijk men ons verzekerde en wij ook weldra gedeeltelijk ondervonden, dat overigens paarden en wegen op *Java* beter hunne *Europesche* vermaardheid zullen handhaven.

Tot *Tangerang* is het land vlak; ter linkerzijde ontdekt men in het verschiet de blaauwe streep van het *Buitenzorgsche* gebergte; ter regterzijde weidt het oog over vlakten en *padie*-velden, slechts door weinig geboomte afgewisseld. Is men de *Mokervaart* langs gereden, dan vervolgt men zijnen weg langs de *Tjandi*, welke, in den droogen tijd verre beneden hare oevers gezonken, in den regentijd daar buiten treedt, het omliggende land overstroomt en den weg grootendeels onbruikbaar maakt, zoodat de reiziger genoodzaakt is zijn rijtuig met een jagt te verwisselen. Deze jaarlijksche overstroomingen zijn dan ook de oorzaak, waarom deze weg nimmer goed kan onderhouden worden.

Digitized by Google

Wij bereikten *Tangerang*. De gulheid van den Hoofdschout deed ons spoedig aan een smakelijk onthijt de onaangename reis vergeten. Zijne woning, aan de rivier uitgebouwd, biedt een bekoorlijk gezigt over den kronkelenden stroom, die aldaar in den regentijd tot eene breedte van vijf honderd en vijftig voet kan aanwassen.

Tangerang is een levendig plaatsje; men heeft er het veer, dat, als overtogt tusschen *Batavia* en *Bantam*, gedurige drokte en afwisseling oplevert. Buiten de verspreid wonende Inlanders, hebben er zich nog een tweeduizendtal *Chinezen* met der woon gevestigd. De Hoofdschout en familie zijn de eenige *Europeanen*, te midden eener bevolking, die geenszins de beste is, en onder elkander dikwijls de *grootste* ongeregeldheden bedrijft; gelijk de staat der gevangenissen genoegzaam kan getuigen, die in de laatste vijf-en-twintig jaar slechts één vier-en-twintig uur zonder misdadigers waren, en op het oogenblik, toen wij die bezigtigden, meer dan veertig bevatteden, waaronder eenige moordenaars. Vergeefs zocht ik echter op hun gelaat naar die sterk teekenende lijnen en uitgedrukte hartstogten, welke zulk eene misdaad konden verraden; het karakterlooze gelaat en gluipende oog bevestigden maar al te zeer, dat het sluipmoorders waren. Het zedelijk overwigt en gezag van den *Europeaan* schijnen genoegzaam, om zijne rust, ook te midden van duizende Inlanders, te verzekeren.

Gedurende ons verblijf op *Tangerang* maakten wij een uitstapje naar het een groot uur ter zijde van den weg gelegen *Bergzigt*. Hooger gelegen, kwam het mij voor aldaar reeds in aangenamer dampkring te ademen dan te *Batavia*. Overal is het landleven schoon en genoegelijk; wij ondervonden het ook op *Bergzigt* in ruime mate.

Zondag van *Batavia* vertrokken, verlieten wij Dingsdag's *Tangerang*, om onze reis naar *Serang* te vervorderen. De weg, die op eenige palen afstands evenwijdig van het zeestrand loopt, rijst langzamerhand, en vertoont al spoedig het vergezigt der *Bantamsche* bergen. De weg wordt, hoe meer men *Serang* nadert, beter, en steenen bruggen vervangen die van boomstammen met bamboes overdekt, welke niet gemakkelijk te berijden en dikwijls gevaarlijk zijn. Na de overvaart bij *Tangerang*, gaat men nog over de *Tjikandi* en de *Tjidoeian*. Zij stroomden diep binnen hare oevers en wij kwamen er goed over, hoewel zulks na lange droogte niet

Digitized by Google

zelden met veel moeite verzeld gaat. Hoe geheel anders moeten zij zich na zware regens vertoonen! Onverwacht, met onbegrijpelijke snelheid, zwellen zij op en treden buiten hare bedding. Reeds hoort men in de verte het geweld van den aanbruisenden stroom; hij nadert, boomstammen, alles, wat zich op zijnen weg vertoont, met zich voerende, en stort met oogverblindende snelheid, met oorverdoovend geraas voorbij. Ongelukkig hij, die door hem wordt achterhaald! hij is de wisse prooi van deszelfs woedende kracht.

Na zes uur rijdens, stapten wij af aan het huis van den Heer Resident. Onwillige paarden hadden, langer dan wij verwachtten, de deugd van ons rijtuig op de proef gesteld. Wij zouden een paar dagen op *Serang* vertoeven. Aangenaam was ons echter het berigt, dát wij die dagen op het in het gebergte gelegen *Tjomas* zouden doorbrengen. Ik zoude dan nu die bergen, die schoone, altijd groene bergen van naderbij beschouwen, in hunne verkwikkende lucht ademen; ik zou zien en genieten, waar ik reeds jaren naar gewenscht had! Gij hebt het voorzeker met mij gevoeld, toen gij, langs *Java's* kusten stevenende, — het oog meer dan verzadigd van den duizendmaal overzienen waterplas, van die gezigten, welke, steeds dezelfde, dáár eindigen, waar lucht en golf als zamenvloeijen, — voor het eerst den blik mogt laten gaan langs zijne onbeschrijfelijk schoone stranden en bergen; gij hebt het voorzeker met mij gevoeld, lezer! wat dan de borst doet zwellen. Een levendige indruk had het bij mij achtergelaten; het deed mij steeds wenschen naar die bergen; — en nu zoude ik niet meer wenschen, neen, zien en genieten!

Vijftien paal van *Serang* ligt *Tjomas*, tweeduizend voet boven de oppervlakte der zee. Slechts halverwege kan men met rijtuig naderen, en moet dan zijnen weg te paard of in eéne *tandóe* vervolgen. De gedurig afwisselende hoogten en laagten; de oneindige verscheidenheid van boomen en gewassen, die, waar men het oog wendt, zoo wel het diepe ravijn als den verheven bergtop met hun duizendkleurig groen schakeren; de amphitheaterswijze aangelegde *sawa's*; het klateren harer steeds verder stroomende wateren; het ieder oogenblik verschillend gezigtspunt, nu eens meer beperkt, dan zich verre over bosch en heuvel verliezende,.... dat alles, zoo geheel nieuw voor mijn oog, het leverde een geheel, door geen kunst te malen, door geen woorden te

Digitized by Google

beschrijven! Een eindweg ging ik alleen te voet, om mij geheel aan den indruk van dat verheven schoon te kunnen overgeven.

Fraai gekozen is de ligging van het ruime en gemakkelijke woonhuis. Op eene verhevene vlakte van den berg *Karang* gebouwd, daalt van daar het oog langs velden en bosschen, over heuvelen en dalen, tot waar eene verre bergketen het gezigt bepaalt en zijnen halven cirkel beschrijft. Majestueus verheft de *Karang* ter zijde zijne nog vierduizend voet hoogere kruin.

Eenige palen beneden *Tjomas* vindt men, drie- à vierhonderd voet boven de zee, het door bergruggen ingesloten meer *Dano*. Reeds sedert onheugelijke tijden is het waarschijnlijk door eene bergstorting ontstaan. In den vorm van een langwerpig ovaal heeft het, naar gissing, eenen omtrek van vijftien palen. Slechts door den veertig voet hoogen waterval *Tjoeroek Betong*, langs welken het zich in den *Passang Tenang*, die bij *Anjer* in zee loopt, uitstort, met het benedenwater verbonden, is het zeer opmerkelijk, dat men zoo vele kaaimans in hetzelve vindt. Tijdens het bestuur van Zijne Excellentie den Heere VAN DEN BOSCH, heeft men getracht, door uitkapping van den rotswand aan deszelfs uitwatering, het meer droog te maken, en alzoo de oppervlakte voor den landbouw aan te winnen. Na zeer veel moeite en inspanning, is men er eindelijk in geslaagd, dien zes voet te verlagen, zonder echter het gewenschte doel te bereiken. In de westmousson rijst het water verscheidene voeten boven deszelfs modderachtige diepten, door de gedurige aanslibbingen der medegevoerde bergaarde ontstaan; in de oost-mousson is het echter met zeer veel moeite en gevaar verzeld, om hetzelve ook in eene kleine praauw te bevaren. Bijna in het midden is eene zeer diepe modderkolk, *Pinasa* genaamd, en tegen den oostelijken bergrug ontdekt men eene kokende wel, die echter wegens de hitte niet te naderen is. De geheele modderachtige oever is met zwaar geboomte bezet.

Tjomas is niet geheel zonder historisch belang: aldaar hebben achtereenvolgens hunne Excellentiën de Heeren DU BUS, VAN DEN BOSCH en BAUD eenigen tijd doorgebragt, en ontliep er nog zeer onlangs de vier-en-zeventigjarige grijsaard, de Heer GOLDMAN, oud Vice-President van den Raad van *Nederlandsch Indië*. Die *Tjomas* bezoekt, zal deszelfs

Digitized by Google

had voorzeker niet onbezocht laten; het biedt den badgrage alles, wat hij zich daarvan wenschen kan. Ons verblijf was slecht kort, de genoegens echter waren vele; wij vertrokken van daar over *Pandeglang* naar *Warong Goenong*. De weg loopt twintig palen dwars door het gebergte; slechts voor een klein gedeelte kan men zich van eenen reiswagen bedienen.

Te *Warong Goenong* namen wij onzen intrek bij den Heer S...., die zich daar nog onlangs gevestigd heeft. Naauwelijks twee maanden geleden, was de plaats eene ondoordringbare wildernis, waar zich thans reeds een schoon woonhuis verheft, wegen en plantsoenen zijn aangelegd. Alleen *Bantammers*, onder het toezigt van eenige *Chinesen*, hebben in dien korten tijd deze zoo schoone veranderingen daargesteld. Waarlijk geen gering bewijs voor hunne vlijt en bevattelijkheid! Men heeft van het huis een schilderachtig gezigt over de heuvelachtige oppervlakte tot op de bergen van *Buitenzorg* en de zich daar achter verheffende *Preanger*-bergtoppen.

Gedurende ons verblijf bij den Heer S.... gevoelden wij den schok eener ligte aardbeving, die zich in den voornacht nog eens herhaalde, zoo onbeduidend echter, (hoewel het in den omtrek bezige werkvolk er dadelijk door in beweging werd gebragt) dat zij door eenigen onzer niet eens was opgemerkt. Op andere plaatsen echter, gelijk wij naderhand vernamen, heeft zij zich meer doen gevoelen.

De zoo hoog geroemde gastvrijheid der Ouden vindt men op *Java* in haren geheelen omvang terug. Wij hadden het reeds ondervonden, en mogten er ons gedurende ons verblijf te *Pandeglang*, ten huize van den Heer Kontroleur B..., bij hernieuwing op de genoegelijkste wijze van overtuigen. Die lastige pligtplegingen, ijdele woorden en gemaakte vriendelijkheid der steedsche zamenleving, waarachter zich maar al te dikwerf geheel verschillende gevoelens mommen, worden er gekend noch geduld. Gulle vriendschap tracht u verblijf en reize zoo veel mogelijk te veraangenamen. De dag na onze aankomst was bestemd voor een uitstapje naar de theefabriek bij *Tjimanok*, welke met hare tuinen aan de andere zijne van den *Kasang* is gelegen. Eerst bezochten wij het eenigzins ter zijde gelegene *Tjipânas*, met zijne warme baden. Tot digt bij hetzelve genaderd, daalt men onverwachts langs eene nog al steile helling van meer dan hon-

Digitized by Google

dend voet tot aan het ravijn, waaruit op drie plaatsen het kokende water welt, en waardoor een bergstroom loopt. Even boven de eerste wel heeft men eenen dam gelegd, welke slechts zoo veel koud water doorlaat, als genoegzaam is om de hitte te temperen. Voorbij de brug ontdekt men de beide andere wellen, welker laatste zich eerst uit verschillende spruiten als in eene kom vormt en van daar in den kouden stroom vloeit. De hitte van het ondervloeijend water deelt zich aan den grond mede, zonder echter aan den plantengroei te schaden; ja op eene kleine aardhoogte, door hetzelve ingesloten, kunde ik zelfs geene verminderde vegetatie ontdekken. Nog zeer onlangs heeft men aldaar, door de bemoeijingen van eenige Heeren uit het *Bantamsche*, aangevangen met den opbouw van een bamboesen huis, dat verscheidene lijders een geschikt verblijf kan aanbieden. Velen hebben aan deze baden eene geheel herstelde gezondheid te danken, en toen wij het bezochten hadden twee soldaten de badkuur reeds eenige malen met goed gevolg ondergaan. Minder bekend nog, dan *Tjipánas*, is het drie uur van daar gelegene zwavelbad *Tjibiok*. Insgelijks welt aldaar, in den stroom van een ravijn, het zwavelwater uit den grond, en vormt twee geschikte badplaatsen, de eene van omtrent twaalf, de andere van acht voeten omtrek, die echter met weinig moeite zouden kunnen vergroot worden. Doorgaans is het water laauw, zelden kokend. In den stroom gezien, heeft het eene donker zwarte kleur, in een glas is het helder; steeds vindt men er (*Europeanen* hebben er, zoo veel men wist, nog geen gebruik van gemaakt) meer dan een twintigtal lijders uit de bevolking, die zich aldaar met het beste gevolg voor hunne gezondheid ophouden. Inderdaad moet de genezende kracht dier baden zeer sterk zijn, daar zij de gevaarlijkste en schroomelijkste ziekten doet verdwijnen.

Eenige palen van *Tjipánas* prijkt ook de door zijnen omvang algemeen bekende *Waringie*-boom. Men moet dien zelf zien, om zich een denkbeeld van deszelfs verbazende dikte te vormen. Daar het de eigenschap dezer boomsoort is, eene menigte wortels uit de takken neder te laten, die, zich in den grond of in den stam hechtende, daarna tot nieuwe staminen aangroeijen; zoo heeft deze boom, welke, gelijk men meende, reeds eeuwen heugt, daardoor eene dikte verkregen, naauwelijks door zestig menschen te omva-

Digitized by Google

demen, terwijl men tot dezelfs geheele omvademing, — ook de stammen, die zich eenigzins van den hoofdstam verwijderd gewrteld hebben, mede ingesloten — er meer dan honderd behoeft. Bijna duizend menschen kunnen in zijne koele schaduw rusten. Vroeger ging men met een' kronkelweg midden door den boom, thans echter is de eene ingang toegegroeid. De nedergelatene wortels, die, wanneer zij zich eerst hechten, ter dikte van eenen vinger nog ledig zijn, spannen als de sterkst aangeschroefde snaren. Door de *Bantammers* voor heilig gehouden, vergaderen zij er bij belangrijke ondernemingen, gelijk bij de uitbarsting van eenen voorgenomen opstand, om er te offeren en zich te verbinden. Nog eenigen tijd genoten wij de verkwikking van zijn gewelfd loofdak, en staarden hem aan met blijvende bewondering, als den reus van het *Bantamsche* woudgebergte.

De koffijpakhuizen te *Tjimanok*, 2200 voet boven de zee, liggen nog 800 voet onder de theefabriek. Na ons een medegenomen ontbijt in den *Passan-grahan* goed te hebben laten smaken, gingen wij naar boven. Een meer dan verdubbeld getal *koelies* droegen de Dames in *tandoes*; de Heeren volgden te paard. De laatste aanhoogte, waar de fabriek staat, is zoo steil, dat slechts een goed ruiter en paard die kunnen beklimmen.

Tegen de helling, beneden het gebouw en meer dan een half uur boven hetselve, strekken zich de theeperken uit, die, 74 in getal, ieder met 6000 heesters zijn beplant. Hoewel eenvoudig, is de bewerking der thee echter zeer moeijelijk. De bladeren, na eenige uren aan de drooging der zon te zijn blootgesteld, worden vervolgens tot driemaal in eene stalen pan boven een zeer heet gestookt ovenvuur gekeerd en gedroogd, waarna zij iedere keer worden gerold, om ze dien gewrongen vorm te geven, waarin wij se kennen. Losgeplukt, ondergaan zij eindelijk in korven, boven een gloeijend houtskolenvuur geplaatst, hunne laatste drooging. In kisten van 50 Ned. ponden worden zij naar *Europa* verzonden. Het kwam mij opmerkenswaardig voor, dat de geheele theebereiding en het bestuur der fabriek aan Inlanders is toevertrouwd, daar uitgebreide werkzaamheden den Kontroleur slechts toelaten van tijd tot tijd aldaar te komen.

Regt over den *Karang* verheft zich aan deze zijde de *Peolo Sarie*, en spreidt, als een naijverig mededinger, zijne boschen, die tot de hoogste kruinen achter hun veelkleurig

Digitized by Google

groen verbergen, voor het getroffen oog ten toon. Ter zijde prijkt de *Asserapan*. Eene donkere wolk had zich juist om zijne hoogere gedeelten gelegerd en hing er dreigend over. Met schitterenden gloed boorde de stralende zon door dezelve, en wierp hare verbreedende lichtstrepen langs den donkeren achtergrond. Die scherpe mengeling van licht en duister vormde eene als verblindende duisternis, die haren ondoordringbaren nacht over den *Asserapan* wierp; een zilverwitte wolkenzoom omgaf het treffend schoon geheel. Het lagere gebergte strekte zich aan onze voeten uit als eene effene vlakte, en scheen een groen tapeet, waarover duizend lichtschakeringen lagen verspreid. Het verre verschiet geleek een heideveld, hier en daar door eene witte zandplaat afgeteekend, tot het zich eindelijk in een onzeker nevellicht verloor. Bijna had de schaduw hare grootste lengte bereikt, de avond neigde en trok zijnen sluijer al digter zamen. Wij daalden van den berg, en keerden, begeleid door het vriendelijke schijnsel der nieuwe maan, zeer voldaan naar *Pandeglang*.

Op eene aanmerkelijke hoogte van den *Karang* ligt nog een meer, waarin een zilverkleurig vischje leeft, zoo geheel vreemd van de zijn geslacht anders eigene schuwheid, dat het zonder eenige vrees uit de hand van den bezoeker komt azen en in menigte kan gevat worden. De Inlander heeft het onder zijne heiligen opgenomen, en brengt het zijne offers en gebeden. De verkwikkelijke berglucht, het gezellige verkeer en de genoegelijke uitstapjes hadden ons verblijf te *Pandeglang* ten hoogste veraangenaamd. Wij vertrokken naar *Anjer*. Tot *Serang* voert de weg langs uitgestrekte indigo-velden en koffijtuinen, onder het lommer van hooger geboomte aangelegd. Eenige palen achter *Serang*, waar wij de drukkende hitte van den middag lieten voorbijgaan, wordt de weg meer gelijk afgaande. Zwaar en digt geboomte, hetgeen den geheelen weg van *Batavia* af reeds zeldzaam is, verdwijnt daar geheel, vervangen door kreupelgewas, velden en moerasplekken. Men nadert de stranden.

Aan den tweeden post van *Anjer* hadden wij de onaangename ontmoeting geen postpaarden te vinden; eene teleurstelling, dikwijls onvermijdelijk, daar op de stations in *Bantam* slechts één stel paarden is geplaatst. Na een openthoud van eenige uren, kwam ons rijtuig, door twaalf

Digitized by Google

koelies getrokken, aan het huis van den afwezigen Adsistent-Resident. Reeds lang had de avond de golvende reeks der bergkruinen in zijn duister verborgen. Het was half tien. Hevig klotste de zee langs de stranden. Hare lange, dreunende slagen waren onze eerste welkomst op *Anjer*.

Het was een schoone morgen, toen wij den volgenden dag ontwaakten. Maar welk een verschil! Het zijn geene bergen meer met hunne als opeengestapelde boschen, met hunne zwellende heuvels en dalende diepten, waarvan het rijzend zonnelicht dampen en nevels vaagt, om ze met zijne kleuren te sieren. Het vlak der zee ontwikkelt zich aan ons oog; onbewolkt hangt de hemel er over, slechts afgebroken door den geteekenden omtrek van het overliggende *Dwars in den weg*. Even merkbaar blaauwt *Sumatra's* overkust. Met volle zeilen verdwijnen twee schepen achter het bevallig uit zee verrijzende *Button*; een ander ligt in onze nabijheid geankerd; verscheidene opzeilende dagen in het verschiet; hunne witte zeilen blinken tegen de zonnestralen als zoo vele schitterende lichtpunten. Praauwen en *mayangs* bewegen zich naar alle kanten.

»Wat is de zee?" vraagt ergens een *Engelsch* dichter; en inderdaad, wat is zij, zonder hare schepen en stranden? Wat zal de dichter, de schilder, uwe verbeelding er van maken? Kunt gij u eene zandwoestijn eentooniger, meer onvruchtbaar denken? Reeds zijn verscheidene jaren verloopen, maar nog levend is mij de herinnering. Wij zouden een aan strand gelegen dorp bezoeken, van daar de zee aanschouwen. Hoe vele gelukkige dagen schonk mij dat blijde vooruitzigt! Wij kwamen ter plaatse. Juichend beklom ik het laatste duin. Eene trage golf, als bezweek zij onder den last, rolde kruipend over het strand; een eindeloos effen blaauw vermoeide het oog, dat nergens een rustpunt vond. Zwijgend vroeg ik mijzelf: »is dat nu de zee!" Teleurgesteld keerde ik terug. Misschien had ik te veel verwacht; maar voorzeker, ook te weinig had ik gevonden. En toch is de zee, zoo dikwijls wij haar wederzien, ons welkom, als eene oude bekende. En toch is zij schoon, — zij, die de kusten van het Vaderland bindt aan die van verwijderde landen, wier schoot den last van duizend kielen torscht, — wanneer zij ons eindelijk het schip tegenvoert, dat maanden achtereen hare ongebaande ruimte kliefde en langgewenschte tijding brengt; verheven schoon, wanneer de winden haren

Digitized by Google

slimmer steven, hare wateren schouren, en zij verbolgen de witte kruinen verheft, over elkander stort en vliegend jaagt, tot waar eene grijze rots haar perken stelt, hare woede tergt, en donderend hare krachten breekt; verheven schoon, wanneer in een nachtelijk uur haar geweldige orkanenstrijd eene woning binnendringt, en wij getroffen uitroepen: »de »Heer, die de zee heeft geformeerd en hare krachten, is »ontzaggelijk en zeer te vreezen!"

De weinige huizen van *Anjer* zijn slechts door den grooten weg van het strand gescheiden. Het fort met deszelfs ruime kazernen en gebouwen ligt vlak aan zee; eene cirkel-batterij bestrijkt uit vier metalen stukken den doorgang der straat. Vroeger woonden ook de civiele beambten van *Anjer* in hetzelve, en daar de bezetting, op den voet van vrede gebragt, nauwelijks een derde bedraagt, zoo staan de gebouwen thans meestal ledig, of worden tot koffij-pakhuizen gebezigd. In een' afgelegen hoek van hetzelve staat nog een eenvoudig maar vergeten monument, waaronder een Officier en Sergeant liggen begraven, die aldaar, na eenen dapperen tegenstand, onder de verraderlijke slagen van opstandelingen zijn bezweken.

Langs eene gemetselde leiding voert men dertien palen, uit de bergen, het water naar *Anjer*, waardoor niet alleen ruim in aller behoeften wordt voorzien, maar men ook aan de gedurige aanvragen der schepen kan voldoen. In de nabijheid staat het monument voor den *Engelschen* vlootvoogd KARNE CATCHERAST, die den 10 Junij 1788 in de straat overleed. De teekening later uit *Engeland* overgezonden zijnde, is het op kosten van dat Gouvernement opgerigt. In den vorm eener piramide van aanmerkelijke hoogte op een' vierkanten piedestal gesteld, zijn de verdiensten en de wapenen van den overledene er op uitgehouwen, die op zijn 29ste jaar reeds zulk eene aanzienlijke betrekking vervulde.

Anjer, het onbeduidende *Anjer*, bezit eene algemeene bekendheid: vergeefs vraagt gij den zeevarenden misschien naar den naam en het bestaan van menige beroemde stad, — van *Anjer* zal hij u steeds kunnen spreken. De *Nederlandsche* scheepsvoerder moge er zich nimmer langer ophouden dan om zijn brieven-paket af te geven, die van andere natiën vertoeven er gewoonlijk meest allen, voorzien er zich van hout, water en andere proviand. Die eenigen tijd op *Anjer*

Digitized by Google

heeft gewoond, zal u dan ook veel weten te verhalen van nationale *Engelschen*, en hunne bezoeken bij het graf van hunnen dapperen vlootvoogd, van levendige *Franschen*, van rookende *Spaansche* dames, van hooghartige *Amerikanen*; ja van alle zeevarende natiën:

Onder de Inlanders, die meer dan vijfduizend in getal te *Anjer* wonen, heerscht eene meer dan gewone welvaart, die zij aan hunnen kleinen handel met de dagelijks voorbijzeilende schepen te danken hebben. Ook behooren er vele praauwen te huis, waarmede zij handel drijven op de *Lampongs*, *Tamara* en *Batavia*. Vóór eenigen tijd werd het grootste gedeelte van de *kampong* door eenen fellen brand in de asch gelegd; men was reeds weder ijverig met den opbouw bezig, waaronder eenige huizen en een tempel van steen. Gedurende den opstand in het *Bantamsche* heeft de bevolking hare gehechtheid aan het tegenwoordig bestuur overtuigend bewezen.

De groote weg van *Java* loopt slechts tot *Anjer*. Van daar tot *Tjeringien*, 27 palen, worden dus geen postpaarden verstrekt en moet men de reis met andere transportmiddelen vervorderen. Men houdt tot digt bij *Tjeringien* het begroeide strand, dat bijna overal door de aanslibbingen der zee toeneemt. In het voorbijrijden zagen wij aan het strand een, tusschen het geboomte half verscholen, op zichzelf staanden rotssteen, waarin door de natuur een regelmatig gevormde en vrij hooge boog is gewelfd.

Te *Pasoran*, halfweg, eenigen tijd moetende wachten, betigden wij dien, om den zich in de nabijheid bevindenden *Waringie*-boom te bezigtigen. In gegisten omtrek kwam hij mij voor eenen omvang van zestig voet te hebben, en is dus slechts op verren afstand een mededinger van den reeds genoemden. *Tjeringien* is, gelijk de meeste buitenposten, eene ruime vlakte, waarom de woningen van den Adsistent-Resident en verdere beambten zijn gebouwd. Eene kleine redoute kan het in tijd van gevaar verdedigen. Achter het geboomte verborgen, is het slechts eenige minuten van het strand gelegen, en vereenigt alzoo het schoone van land- en zeegezigten. Aan het strand, op de plaats, waar men nog de grondslagen van een klein fort uit de tijden der *Portugezen* ontdekt, is een koepel gebouwd, waar een paar oude kanonnen zijn nedergelegd, welke de zich van tijd tot tijd vertoonende roover-praauwen in ontzag moeten houden. De

Digitized by Google

in den tuin van den Adsistent-Resident bijeengebragte verzameling van *Hindoe*-beeldjes en andere overblijfselen dier tijden; — welke, in het gebergte aldaar gevonden, door den voormaligen Adsistent-Resident begonnen en door den tegenwoordigen vermeerderd is, — schijnt het gevoelen van RAFFLES en anderen, die meenen, dat in de meer westelijke deelen van *Java* deze Godsdienst geene belijders heeft gevonden, te wederleggen. Gelijk de meeste anderen, die op *Java* zijn gevonden, zijn zij ook beschadigd, is hun het hoofd afgeslagen of het gelaat misvormd. Een vrouwenbeeldje met acht armen, waarvan echter drie benevens het hoofd ontbraken, trok bijzonder mijne aandacht. In losse gedaante als voorttredende, houdt het met de eene hand een' nedergezetene in de haren gegrepen, met de andere een zwaard en pijl, en, zoo het mij toescheen, eene slang aan zijn' staart en eene knods gevat.

De vriendelijkheid van den Heer Adsistent-Resident van *Tjeringien* deed ons aldaar twee genoegelijke dagen doorbrengen, waarna wij de terugreize naar *Serang* aannamen.

Serang, met deszelfs nederige daken en bevallige plantsoenen, is een schoone tuin. Het Residentiehuis, over den grooten weg gelegen, onlangs bijna geheel hernieuwd, vereenigt al de gemakken, die men in het Oosten behoeft, met de sierlijkheid eener smaakvolle bouworde. Aan beide zijden van den weg strekken zich de overige huizen uit, die, door gekozen aanleg en netten bouw, als onderling wedijveren, om der hoofdplaats van *Bantam* een bevalliger aanzien te geven. Het kerkgebouw, welks voltooijing men reeds sedert drie jaren, uit gebrek aan de noodige gelden, heeft moeten staken, staat daar nog altijd in zijne naakte muren, als een droevig bewijs der geringe deelneming, welke een zoo edel doel moest ondervinden. Thans is men er wederernstig op bedacht, het werk te voltooijen. En waarom zouden wij hetzelve dan ook hier niet der Christelijke broederliefde en medewerking onzer lezers aanbevelen? Een Christelijke tempel toch, half opgetrokken, om daarna der vernietiging te worden prijs gegeven, zulks moet onaangenaam zijn voor het gevoel eens Christens, en kan den dienaar van MAHOMED geen gunstig denkbeeld van onze godsdienstigheid inboezemen.

Neemt *Serang* dagelijks toe in bekendheid, de oude stad *Bantam* wordt allengskens vergeten. Ja, meer nog dan *Ba-*

Digitized by Google

tasia, deelt *Bantam* in het lot der verlatenheid. De roem van dat oude, eens zoo magtige Rijk, de luister zijner hoofdstad, het geweld zijner Vorsten is verdwenen; geen schaduw zelfs is overgebleven. Hebben onze voorouders vele moeiten en zorgen, vele ontberingen en gevaren moeten doorworstelen, door den tegenstand en het verraad dier Vorsten, thans is de zege ook geheel volkomen. De laatste Koning zal zijne dagen als balling eindigen, zijn huis is verstrooid, en de luister zijner hoofdplaats, — wat is er van overgebleven?... Gij nadert de stad, maar niets verkondigt u hare nabijheid. De weg is vervallen; onverschillig gaat u van tijd tot tijd een *Bantammer* voorbij; hij torscht eenen last of vervult zijn dienstpligt, maar denkt niet meer aan de grootheid zijner vaderen. Eenige verstrooide bamboeshutten, een paar ingestorte graven van heiligen kunnen het verlangend oog niet bevredigen. Eindelijk rijdt gij langs eenige op zichzelf staande muurstukken en poorten; »dat was een Vorstelijk verblijf," zegt uw geleider, maar gij herkent het niet, want zelfs de dieren des velds zouden er vergeefs eene schuilplaats zoeken. Langs de overzijde der rivier uwen weg vervolgende, wijst men u de plaats, waar nog in 1832 zich de *kraton* van den laatsten Vorst verhief; men verhaalt u veel van hare grootheid, van den eerbied, met welken ieder *Bantammer*, ook de aanzienlijkste, die te voet en met ongedekten hoofde voorbijging; maar, tot den grond afgebroken, ontdekt gij slechts eene begroeide ruimte, waar boomen en struiken u den doorgang betwisten. De weg doorloopt een groot plein: nu vertoonen zich onverwacht de nog eenigzins belangrijke overblijfselen van *Bantam*. Gij beklimt den honderd voeten hoogen toren, dringt u tusschen zijne dikke muren langs eenen wenteltrap tot op den omgang naar boven, van waar in vroeger dagen des *Muezzin's* eentoonig gezang de geloovigen opriep tot het gebed. Een *moské*, die, nog altijd in hooge achting, als de grootste en beroemdste in geheel *Bantam*, van verre wordt bezocht, verheft zich nevens denzelven, maar de met roode pannen gedekte daken benemen hem al het eerwaardige van eenen Tempel; ook het inwendige beantwoordt geenszins aan de verwachting. Aan de andere zijde ontdekt gij beneden u de ommuurde grafplaatsen der Vorsten en aanzienlijksten. Van de hoogte gezien, bieden zij geen onbelangrijk gezigt; van naderbij bedriegen zij uwe verwachting. Slechts het

Digitized by Google

graf van den eersten stichter der *Mahomedaansche* Godsdienst, gelijk onze *Cicerone* zeide, schijnt nog in eere te worden gehouden; de anderen liggen beschadigd, ingestort en overgroeid dooreen, als zoo vele toonbeelden der vergankelijkheid van alle menschelijke grootheid en luister. De Priester, die ons voorging, konde zelf de namen der meest beroemden, die daar begraven liggen, niet meer noemen. Verwonderde ik mij hier over zoo groote verwaarloozing en vergetelheid, niet minder smartte het mij, die ook te moeten opmerken bij een bezoek op het kerkhof der *Europeërs*. Ter naauwernood konden wij er doordringen tot de gedenkteekenen der alhier overledene Kommandeurs. Die kolossale monumenten, waarvan er een naauwelijks eene halve eeuw oud is, door omhakkingen sedert eenigen tijd weder zigtbaar geworden, dragen reeds op vele plaatsen de sporen van de vernielende tanden des tijds; andere zijn nog in goeden staat en zouden met weinig moeite en kosten kunnen bewaard blijven. Bij de ruïnen van het fort *Speelwijk*, welks belangrijke omtrek, kolossale muren en kazematten ons onwillekeurig aan de hechte bouworde en den ondernemenden geest der voorouders herinnerden, vroeger aan zee, thans door de aanslibbingen meer landwaarts gelegen, vindt men nog eenige door *Chinezen* en Inlanders bewoonde wijken; te midden hunner woningen verheffen zich nog muren en poorten, die van het vroeger aanzien van dit gedeelte der stad kunnen getuigen. Van de vele huizen, welke langs de rivier gebouwd waren, en hunne *Europesche* bewoners, is geen spoor meer over. Een beambte, die te *Serang* woont en dagelijks een uur op *Bantam* doorbrengt, is de eenige, die men er nog ontmoet: *sic transit mundi gloria!*

Ruim drie weken mogt ons uitstapje duren. Te spoedig verliepen de laatste dagen te *Serang*. Wij namen afscheid van onzen gullen gastheer en de zijnen; denzelfden dag waren wij terug op *Batavia*.

14 Julij, 1841.

DE MAN MET HET IJZEREN MASKER.

Vele boekdeelen zijn in het licht gegeven, vol van gissingen over dit geheimvolle wezen. Eenige papieren, door SAINT MARS, den kerkermeester van den man met het ijzeren mas-

Digitized by Google

ker, nagelaten, hebben, naar men beweert, dit groote geschiedkundige vraagstuk eindelijk opgelost. Een Fransch dagblad, waaruit dit berigt ontleend is, zegt omtrent deze ontdekking hetgeen volgt:

De Heer BILLIARD, die verscheidene administratieve ambtsbetrekkingen vervuld heeft, werkte gedurende de keizerlijke regering in het kabinet van den Heer MONDALIVET, Minister van binnenlandsche zaken, welke staatsdienaar in naauwen vriendschapsomgang stond met den Heer D'HAUTERIVE, Conservateur van het archief der buitenlandsche betrekkingen. Deze nu wist, dat de Heer MONTALIVET met veel ijver echte bescheiden, tot de Fransche geschiedenis betrekkelijk, verzamelde, en was hem daarbij gaarne behulpzaam. Het gewigtigste stuk van dien aard, hetwelk hem door den Heer D'HAUTERIVE getoond werd, was het schriftelijke verslag over den aan den hierboven genoemden Gouverneur der staatsgevangenissen opgedragen last. SAINT MARS verklaart daarin, dat hij het tot ontlasting en geruststelling van zijn geweten geschreven heeft.

Dit eigenhandig handschrift van SAINT MARS is door den Heer AMYOT afgeschreven; het afschrift is door de Heeren BOURDAULT en LABICHE geverificerd, en bevindt zich tegenwoordig in handen van den Heer MONTALIVET, den Intendant der civiele lijst, die, gelijk men weet, een zoon van den voormaligen Minister is.

* * *

Sterrenwigchelaars hadden hunne waarneem- en werkplaatsen in de torens van het *Louvre* opgeslagen. KATHARINA DE MEDICIS had de verborgene wetenschappen dit paleis der Koningen binnengevoerd. ANNA VAN OOSTENRIJK en LODEWIJK XIII geloofden aan den geheimen invloed der sterren, als ook aan de kunst der lotvoorspelling. Aan dien Monarch nu was voorgezegd geworden, dat de zwangere Koningin tweelingen zou baren, welke kinderen burgeroorlog in *Frankrijk* zouden doen ontbranden. Uit vrees hiervoor besloot hij, datgene dier kinderen, hetwelk na het ander ter wereld zou komen, uit den weg te ruimen. ANNA schrikte, even als haar gemaal, op het vernemen der voorspelling, en besloëde zich aan den wil des Koning te zullen onderwerpen. Toen er nu een zoon geboren was, deed men zijne geboorte, met de noodige plegtigheid verifiëren; maar naauwelijks had

Digitized by Google

de zwerm van hovelingen zich op weg begeven, of de Koningin ondervond op nieuw barensweeën. Zij beval de personen, die bij haar gebleven waren, haar niet te verlaten, en weldra gaf zij het leven aan een tweede kind, insgelijks van het mannelijke geslacht. Bij deze gebeurtenis ontwaakten de onheil verkondigende, nu reeds ten deele vervulde voorspellingen met verdubbelde kracht in haren geest. De staatkunde omwikkelde dit jonge leven met hare netten, en het verdween voor altijd van het tooneel dezer wereld. ANNA's tweede zoon werd aan SAINT MARS in handen gesteld, die hem naar *Bourgondië* bragt en op zijn aldaar gelegen kasteel opvoedde. Het kind wies op. Dagelijks zag het de valbrug nederlaten, om toegang te verleenen aan koninklijke renboden. Steeds berigtte de wachter op den toren de aankomst dier boden in het geheim, en in het geheim deelde ook steeds de burgheer hun zijne antwoorden mede. De koninklijke gevangene had nu zijn zestiende jaar bereikt; hij begon te vermoeden, dat die gedurige boodschappen betrekking hebben konden op hemzelven. Derhalve beloerde hij SAINT MARS, om diens geheim te onderscheppen. Op zekeren dag, terwijl zijn bewaker afwezig was, drong hij in deszelfs kabinet, wist een meubelstuk te openen, waarin hij hem de depêches had zien wegsluiten, vond er de geheele correspondentie van het hof, las die door, en wist nu alles. Op dit oogenblik verscheen SAINT MARS. Op straffe des doods drong hij den Prins, het door hem ontdekte geheim in zijnen boezem te bewaren. De Prins beloofde dit met eenen eed, waarbij hij zijn leven voor de strikte nakoming van de belofte verpandde.

SAINT MARS berigtte het voorval ten hove, en ontving nu bevel, om den jongeling naar de *St. Marguerite*-eilanden, tegenover *Cannes*, aan de kust van *Provence*, te voeren. Een masker verborg zijne gelaatstrekken, welke door derzelver gelijkvormigheid met die van LODEWIJK XIV, de afkomst van den gevangene zouden verraden hebben.

De ondergeschikte beambten bedienden hem, zonder te weten wie hij was of van waar hij kwam. Het masker, 't welk hij droeg, was van zwart fluweel en van achteren door een slot verzekerd; nimmer mogt hij het afleggen. Overigens was de Prins steeds sierlijk gekleed en droeg in zonderheid zeer fijn linnen; zijne kamers waren kostbaar ge-

Digitized by Google

meubileerd, en wanneer SAINT MARS met hem sprak, deed hij het altijd staande en met den hoed in de hand.

Op zekeren dag krabde de koninklijke gevangene met zijn mes eenige woorden op een zilveren tafelbord, en wierp dit door het venster van het kasteel, waarin men hem opgesloten hield, naar buiten. Een visscher nam het bord op, en bragt het aan den Gouverneur; deze vroeg hem terstond: »Hebt gij gelezen, wat op dit bord staat, en heeft ook iemand anders het in uwe handen gezien?" — »Ik kan niet lezen," verzekerde de man, »en niemand anders heeft het bord gezien." Niettemin hield men den visscher gevangen, tot zoo lang SAINT MARS zich overtuigd had, dat hij inderdaad niet lezen kon. — Zekere barbier kwam er minder gelukkig af. De Prins had iets op een zeer fijn hemd geschreven, hetwelk hij vervolgens aan het venster hechtte. De barbier, die het tot zijn ongeluk gewaar werd, gaf er den Gouverneur kennis van. Deze vroeg hem almede, of hij het geschrevene gelezen had; hij loochende, maar niettemin vond men hem, twee dagen daarna, dood in zijn bed. — Op gelijke wijs stierf plotseling in het kasteel een oude bediende van den Prins, omdat men hem verdacht hield, met 's Prinsen geheim bekend te zijn; het lijk werd des nachts en in alle stilte begraven.

Nadat de gevangene elf jaren lang op het *St. Margueriteeiland* gebleven was, werd hij naar *Parijs* vervoerd, waar hij en ook SAINT MARS voortaan hun verblijf in de Bastille bekwamen; laatstgemelde werd tot Gouverneur dier Staatsgevangenis benoemd. Zoo leefde de zoon van LODEWIJK XIII en van ANNA VAN OOSTENRIJK tot aan zijnen dood, die op den 19 November van het jaar 1703 voorviel. Des anderen daags had zijne begrafenis te *St. Paul des Champs* plaats. In de akten van overlijden werd hij MICHALY genoemd, en zoo wel ouderdom als naam verkeerd opgegeven.

DE SPION.

(*Vervolg en slot van bl.* 219.)

Eenige weinige uren later trok eene legerafdeeling de *Bilbao*-poort uit. Het was een heldere sterrenhemel, maar de morgen was vinnig koud, en de soldaten, voor het mee-

Digitized by Google

rendeel uit het zuiden afkomstig en nog ongewoon aan de strengheid van eenen *Bashischen* winter, schenen weinig genoegen te vinden in de scherpe koude, die hunnen adem tot ijs in hunne knevels bevroor, en den weg onder hunne afgemetene voetstappen deed dreunen. Zulk eene luchtsgesteldheid lokte niet uit om te talmen, en met zulk een' snellen stap trokken zij voort, dat zij, toen de dag aanbrak, niet veel meer dan eene mijl van de plaats hunner bestemming verwijderd waren. Zij hadden den grooten weg reeds verlaten, en trokken eene vlakke streek door, die weinig teekenen van bebouwing vertoonde; heide en mos groeiden er in overvloed, en het land was doorsneden met diepe kloven en breede wateren, van wier oevers tallooze snippen en waterhoenders opvlogen bij het naderen van het legertje. Eindelijk werd de grond hooger, en, na een' vrij langen tijd langzaam te zijn opgeklommen, hield het piket ruiters, dat de voorhoede vormde, halt op den top van een' langen bergrug, die zich van weerszijden meer dan eene mijl ver uitstrekte. Aan de anderè zijde van dezen bergrug daalde de grond weder langzaam af, en van daar tot aan den voet van eene rij bergen, die op eenen afstand van twee of drie mijlen zich verhief, vertoonde het land zich veel minder woest en was veel beter bebouwd dan dat, hetwelk de afdeeling reeds was doorgetrokken.

Omstreeks eene halve mijl verder, voor een digt woud, bestaande grootendeels uit altijd groene heesters, stond een vrij wel ingerigt gebouw, dat eenige weinige verspreide hutten in de nabuurschap had en geflankeerd werd door verscheidene aarden wallen, op gelijken afstand van elkander en in eene schuinsche rigting *gescheloneerd*; zoodat, terwijl de beide achtersten bijna de buitenste hoeken van het gebouw raakten, de voorsten ter regter en linker zijde van dezelfde punten vooruitschoten. Het was hier, dat kruid, lood en patronen in groote hoeveelheid voor de *Carlisten* werden vervaardigd. Het lood werd er uit mijnwerken uit de nabuurschap gebragt, en de patronen werden, zoodra zij gereed waren, weggezonden naar de wapenplaatsen van den Pretendent. De militaire gezagvoerders van *Vittoria* hadden lang begeerd dit gebouw te vernielen; en toen zij door hunne spionnen berigt kregen, dat er geene Carlistische krijgsmagt van eenig belang drie uren in den omtrek was te vinden, zonden zij de kleine legerafdeeling uit, waarover wij spra-

Digitized by Google

ten, en die bevel had, alles te vernielen, te verbranden en in de lucht te laten springen en dadelijk naar de vesting terug te keeren.

Het scheen, dat er nog niemand in den kruidmolen of in de omliggende hutten in beweging was. De deuren en vensters waren gesloten, en alles was zoo stil, alof de plaats geheel onbewoond was. Zoodanig was ook de opmerking van den kolonel der *Christino's*, terwijl hij voor het front reed van het eskadron, dat zijne geheele ruiterij uitmaakte; hij beval de infanterie, om zoo snel mogelijk te volgen. Toen hij voor het front van den kruidmolen kwam, gaf hij aan de helft van zijne kavallerie bevel achter het gehucht te patrouilleren, om te zorgen, dat niemand ontsnapte en den vijand berigt bragt. Hij wachtte vervolgens, tot dat de infanterie was aangerukt, die weldra verscheen, geenzins buiten adem, hunne gelederen in wanorde, ten gevolge van den snellen tred, waarmede zij over den bevrozen grond waren voortgetrokken. Nauwelijks was het bevel: halt! gegeven, toen een enkel geweerschot werd gehoord, en terstond weerklonk er zulk een woest en verdoovend geschreeuw, dat het was alof de lucht werd vaneengereten. De verwonderde *Christino's* zagen in verbazing rond; en spoedig bemerkten zij de oorzaak van het gedruisch; want, als ware de grond op nieuw met slangentanden bezaaid, waaruit gewapende mannen opschoten, stonden achter ieder van de dorden wallen waarvan wij spraken, twee of drie kompagniën Carlistische troepen, die te zamen eene strijdmagt uitmaakten, veel grooter dan die der *Christino's*. Zij hadden zich verborgen gehouden door zich in de greppels neder te leggen, die, zoo als gewoonlijk, achter iederen wal waren gegraven, ten einde de verdediging meerdere zekerheid te verschaffen. De morgennevel, die over den grond hing, en de onvoorzigtige nadering van de *Christino's*, hadden hun oogmerk nog meer begunstigd; hunne tegenwoordigheid was zelfs niet vermoed, tot dat zij bij het geweerschot opsprongen en zich in slagorde schaarden. Gelijktijdig werd er een hevig vuur tegen de troepen van de Koningin geopend uit de vensters van de nabijgelegene gebouwen, en een troep van uitstekend bereden Navarresche lanciers, aangevoerd door REAL, een van de beste kavalleriofficiers in dienst van DON CARLOS, kwam uit eene opening in het bosch te voorschijn, waar zij verborgen hadden gelegen; zij vielen op het eskadon huzaren aan, die ach-

Digitized by Google

ter de huizen geplaatst waren, en dreven hen op het hoofdcorps terug, ofschoon zij ondanks de verrassing wederstand boden, langzaam weken, en een goed gebruik maakten van hunne sabels en karabijnen.

De *Christino*-kolonel, aan wiens onvoorzigtigheid in het niet verkennen van den grond het te wijten was, dat hij en zijne troepen, nu in zulk eene gevaarlijke stelling waren, toonde echter te midden van het gevaar groote bedaardheid en tegenwoordigheid van geest. Hij liet geen enkel oogenblik verloren gaan; zijne infanterie eene digte kolonne latende vormen, begon hij snel, maar rustig terug te trekken, hopende altans buiten de aarden wallen en in het open veld te komen, voordat de *Carlisten* hunne verspreide kompagnien tot eene genoegzame magt konden hebben verzameld, om zijnen terugtogt met goed gevolg te belemmeren. Vervolgens de infanterie onder bevel van den tweeden officier latende, plaatste hij zich aan het hoofd van zijn handvol ruiters, en viel de vijandelijke lanciers met zooveel kracht en moed aan, dat hij ze ondanks hunne overmagt, een einweegs met groot verlies terugsloeg. Doch, terwijl hij onder een hevig vuur naar het hoofdcorps terugtrok, trof hem een kogel in de borst. De dappere maar ongelukkige officier waggelde in den zadel, deed eene vruchtelooze poging om zijn evenwigt te behouden, en viel ter aarde. Zijn dood was het sein tot eene algemeene vlugt. De troepen der Koningin hadden nu de uiterste aarden wallen bereikt, schoon niet zonder veel van het vijandelijke vuur te lijden; en ziende, dat de *Carlisten* zich in twee sterke kolonnes hadden gevormd, en snel naderden om hun den terugweg af te snijden, verloren zij geheel den moed, en de terugtogt werd eene ordelooze vlugt. Over beploegde velden, door heide, doornen en distelen, door slooten en greppels, het ijs doorbrekende en in den modder en het water rondspartelende, stolden vervolgden en vervolgers voort. Er werd weinig kwartier gevraagd en nog minder gegeven, want de verbittering was te dier tijde tusschen de beide partijen op het hoogste. Menig ongelukkige, van vermoeidheid bezwijkende, en de voetstappen van zijne bloeddorstige vijanden meer en meer hoorende naderen, tot dat hij zich verbeeldde, dat hij hunnen adem op zijne schouders voelde, verkortte de vreeselijke onzekerheid en besliste de groote vraag: »Zal ik ontkomen of niet?" door zich ter aarde te werpen, en

Digitized by Google

geduldig den bajonetsteek te wachten, die aan zijn lijden een einde moest maken.

Eindelijk verminderde de ijver der vervolgers, en buiten de kavallerie hielden weinigen meer vol. Zelfs de ruiters zakten een voor een af, naarmate hunne paarden waren uitgeput, en welhaast volgde nog slechts een twintigtal, beter bereden of bloeddorstiger dan de overigen, de vlugtelingen op de hielen, die nu meer ten gevolge van den schrik vlugtten, dan omdat er nog wezenlijk gevaar was. Een jong Carlistisch officier, die een prachtig Andalusisch strijdros bereed, was zijne manschappen ver vooruit, en onderscheidde zich door bijzondere woede. Hij had reeds twee lansen gebroken, en gebruikte nu zijn zwaard met doodelijk geweld, doof voor alle smeekingen om genade en iederen houw met een' vreeselijken vloek vergezellende. Hij was op weinigen afstand van een vijf- of zestal *Christino's*, toen deze zich plotseling omkeerden, en, gelijktijdig op hunnen vervolger aanleggende, hunne geweren losten. Eensklaps steigerde het paard, de kogels raakten het dier in plaats van den ruiter, en het stortte neder. Voordat de *Carlist* weder op de been was, zag hij zich in de magt der soldaten. In zijne vergeefsche worsteling, om zich te bevrijden, viel de *boina* van zijn hoofd, en eene groote hoeveelheid lang haar, nat van zweet, viel over zijn voorhoofd. De soldaten staarden hem en vervolgens elkander aan, en zagen toen weder met een' verbijsterden blik op den gevangene.

»*Lo es!* Hij is het!" riep eindelijk een hunner, en, als ware de betoovering verbroken, riepen allen gelijktijdig: »*El mudo!*"

De Carlistische officier glimlachte bitter.

Aan den buitenkant van het bevallige plein te *Vittoria*, uit huizen van dezelfde bouworde bestaande, omringd door eene kolonnade van steenen pilaren, en bekend onder den naam van *Plaza Nueva*, of ook van *Plaza de la Constitucion*, is een open plein, genaamd *Plaza Vieja*. Ofschoon volstrekt niet met het naburige plein kunnende wedijveren, als avondwandeling voor lieden *du ton* in de stad, omdat het ouderwetsch, ongelijk geplaveid en doorgaans morsig is, heeft het toch vooral voor den vreemdeling niet weinig belangrijks. De fontein aan het benedeneinde van het plein, weinige schreden van de *Principal* of hoofdwacht, is elken morgen de verzamelplaats van tallooze *criadas*, dienstmeisjes, en andere

Digitized by Google

vrouwen van geringen stand, die, nadat zij hare steenen of houten potten hebben gevuld, deze eenige minuten op den steenen rand van de fontein laten staan, terwijl zij een praatje houden. Hier kan men de kleeding en de gewoonten van de lagere standen der provincie leeren kennen. De boeren van de omliggende bergen, die muilezels beladen met hout en houtskool ter markt brengen, plaatsen zich bij de fontein, en toonen op hunne boersche wijze hunne galanterie aan de knappe waterdraagsters, wier helder gele of roode rokken, nette voeten, naauwsluitende lijfjes, en overvloed van zwarte lokken, die door eene of andere olie glinsteren, in de oogen der kolenbranders het *non plus ultra* van bevalligheid vormen. De ledige soldaat, de voorbijkomende muildierdrijver, de ambachtsman, die zich naar zijn werk spoedt, alle hebben eene aardigheid over voor de *mozas* (jonge meisjes), die, na hare portie komplimenten en bewondering te hebben ontvangen, vrolijk wegtrippelen, met hare vracht *aqua fresca* op het hoofd, en plaats maken voor nieuw aankoménden.

Er zijn echter ook minder vrolijke denkbeelden met de *Plaza Vieja* verbonden. Het is hier, dat gewoonlijk de misdadigers worden ter dood gebragt, die tot de *garrote* zijn veroordeeld; eene straf, die nagenoeg gelijk staat met ophangen.

Vroeg in den tweeden morgen na den ongelukkigen togt naar den kruidmolen waren daar werklieden druk bezig met het oprigten van een schavot, en weldra vernam men, dat de misdadiger, die zou worden ter dood gebragt, de Carlistische spion was, die de oorzaak was geweest van de nederlaag der troepen van de Koningin. Tegen den middag stond het geheele garnizoen onder de wapenen rondom het plein, en eene groote menigte was bijeengekomen, om de uitvoering van het vonnis te aanschouwen. Op het schavot (eene kleine vierkante stellaadje) was een stevige houten paal bevestigd, waartegen eene bank was vastgenageld. Twee of drie voet boven die bank was eene ijzeren stang, bijna rond gebogen, die door middel van eene groote schroef met zooveel geweld tegen den houten paal kon worden gebragt, dat alles, wat daar tusschen kwam, moest worden verbrijzeld. Twee mannen, die nog iets van het oude Spaansche kostuum hadden behouden, in vaal zwart gekleed, met korte mantels en breedgerande, onopgeslagen hoeden, stonden bij het

Digitized by Google

werktuig des doods, gereed, om hun afschuwelijk werk te verrigten.

Eindelijk verscheen de veroordeelde, geleid door eene sterke wacht en vergezeld van een' grijzen priester. Zijn hoofd was op zijne borst gebogen, en hij scheen aandachtig te luisteren naar de vermaningen van den eerwaarden vader; maar zijn tred was vast, en bleef die vastheid behouden, toen hij de trappen van het schavot opklom. Nadat hij den gevangene had omhelsd, trad de priester ter zijde en keerde de oogen af van het treurige schouwspel, dat moest volgen. De gevangene, den mantel latende vallen, die hem tot dusverre voor het gure weder had beschermd, en die ook ten deele zijn gelaat had bedekt, stond daar in het korte groene buis en de roode opslagen van de Carlistische ruiterij. Zich tot zijne volle lengte opheffende, greep hij zijne *boina* van het hoofd, en met eene stem, zoo helder en welluidend alsof hij zijn regement in den slag aanvoerde, riep hij: »*Viva* CARLOS QUINTO! *Mueren los Negros!* Leve KAREL V! Dood aan de Liberalen!"

Toen door deze beweging van den gevangene zijn gelaat zigtbaar werd, liep er een gemompel door de gelederen der soldaten, en de woorden: »*El mudo!*" gingen van mond tot mond. Voordat dit gemompel, terstond onderdrukt door de officieren, geheel had opgehouden, had de gevangene zich bedaard op de bank nedergezet; de ijzeren stang werd om zijnen blooten hals geslagen, en een der beulen draaide de schroef toe. In een oogenblik waren de wervelen van den hals verbrijzeld, en *el mudo de Santa Domingo* had zijne daad met zijn leven geboet.

Nadat het lijk, volgens gewoonte, eenigen tijd aan de blikken der menigte was blootgesteld, werd het van het schavot weggenomen en buiten de stad begraven. Den volgenden morgen echter was het graf open, en het lijk was verdwenen.

Op het kerkhof van eene kerk, eenige mijlen ten noorden van *Vittoria*, ligt eene eenvoudige zerk van graauwen steen, die gedurende een groot deel van het jaar niet te vinden is, omdat zij verscholen ligt onder een' digten overvloed van roode en witte rozen, die de dorpsmeisjes er rondom hebben geplant. Wanneer men echter het geurige en doornige bedeksel ter zijde schuift, ziet men een opschrift. Het is kort, en luidt aldus:

Digitized by Google

VALENTINO — 17 *Diciembre.*
DOLORES — 23 *Diciembre.*
Poco le sobre vivir. (*)

(*) Zij overleefde hem kort.

DE COLUMBACZER VLIEGEN.

Van het begin der maand April tot in de helft van Augustus wemelt het in de benedendeelen van het *Banaat*, nabij het boschachtige gebergte aan den *Donau*, van digte zwermen kleine vliegen, welke men *Columbaczers* noemt. Er zijn jaren, waarin zij geheele wolken vormen, wanneer namelijk het saizoen derzelver uitbroeding meer dan anders begunstigd heeft.

De vlieg, op zichzelve beschouwd, komt even klein en onbeduidend voor, als de zoogenaamde wijn- of keldervlieg (*musca cellaria*); ook is zij aan dezelve in kleur niet ongelijk. Van hoe weinig beteekenis echter het diertje ook schijnen mag, zoo veel te gevaarlijker is zijn giftige steek, en de sterkste os moet voor een zwerm dezer insekten bezwijken.

's Morgens en 's avonds zijn de *Columbaczers* (daarin aan de gewone muggen en muskieten gelijk) wel het meest in de weer; zij vallen alsdan de weidende kudden aan, en dringen evenzeer door alle spleeten en reten in de stallen, om hunne slagtoffers op te zoeken. Alle weekere deelen van het ligchaam der dieren worden door hen overdekt, en met name dringen zij in derzelver neusgaten, waar zij zich bij hoopen vastzetten. Door den giftigen beet gefolterd en tot razernij gebragt, woedt zulk een gekweld dier onophoudelijk, tot dat het, door pijn en afmatting uitgeput, nedervalt en sterft.

Het ligtst bezwijken runders en varkens; terwijl schapen en paarden door de plaag minder erg worden aangetast. Voelt een rund deze insekten op de slijmhuid van den neus kruipen, zoo poogt het dezelve met de tong er uit te likken, maar werkt daardoor het ongedierte slechts nog dat te hooger op naar de hersens, waarna het arme beest terstond in eene soort van dolheid vervalt en daarin omkomt.

Regen, zware dauw en onweersbuijen zijn de perken, door welke de natuur deze plaag doet eindigen of verminderen;

Digitized by Google

een tweede middel, hetwelk den menschen in handen gegeven is, is vuur en rook. Daarom dan ook brengt men, omstreeks den tijd, waarop de *Columbacsers* zich beginnen te vertoonen, mest en vochtig stroo voor de dorpen en op de weiden, gelijk ook op de bouwlanden, waar eenig vee tot den veldarbeid gebruikt wordt, steekt deze stoffen in den brand, en overdekt op deze wijs geheele landstreken met rook. Naauwelijks beginnen deze schutvuren hunne stinkende dampwolken in het rond te verspreiden, of het vee, door zijn instinkt gedreven, rent van alle kanten derwaarts, de koppen zoo na mogelijk aan het vuur houdende. Dit duurt op deze wijs acht dagen lang, gedurende welken tijd met het vee in het geheel niet gearbeid kan worden, en men het ook alleen des nachts in de wei durft drijven. Om koets- en rijpaarden op de wegen, of in het algemeen dieren, welke men door rooken niet beschermen kan, tegen de woedende aanvallen dier insekten ten minste eenigermate te beveiligen, smeert men hen met vette stoffen in, waaronder iets stinkends of althans sterk riekends gemengd is, als behoed- en tevens als heelmiddel tegen den venijnigen steek der *Columbacsers*.

De wijs, hoe dit tweevleugelig ongedierte ontstaat, is nog niet met juistheid bekend; doch het lijdt geen twijfel, of deze lastige vliegen komen, even als alle op een' lagen trap staande diergeslachten, uit rottende stoffen voort, en vermenigvuldigen in de korst der plantaarde. De plaats, waar dit gebeurt, bevat juist die overoude bosschen langs den *Donau*, waar die magtige rivierstroom reeksen van eeuwen lang slib en vuilnis opeengehoopt heeft. Hierop schijnen ook de onder het volk in omloop zijnde legenden, als ook de naam zelf van *Columbacsers*, te wenken.

Digt aan den oever des *Donaus*, bij het dorp *Moldawa*, staan nog de bouwvallen van het *Columbacser* slot, waarschijnlijk een oud roofnest. Hier ter plaatse is de sleutel tot den wilden weg, dien de *Donau* zich door het geweldige berggevaarte gebaand, en langs welken het binnenwater zich geloosd heeft, waarbnder in vroegere tijden de groote vlakte van het tegenwoordige *Bannaat* bedolven lag. Hier en in de geheele bergengte afwaarts ziet men niets dan onbegane wouden, rotsen en kloven, zoo vele wonden der met geweld opgeretene aardkorst. In deze nu heeft de geweldige stroom zijne slijkerige golven gerold; en, even als

Digitized by Google

de giftige vlieg in de wonden van een gejaagd wild hare eijeren legt, ten einde haar kwellend geslacht daarin uitgebroed worde, zoo heeft de *Donau* in deze holen van den stukgescheurden grond de stof opeengehoopt, waaruit thans, onder de werking van licht en warmte op de oppervlakte van het staan gebleevene water, tallooze zwermen insekten van allerlei aard te voorschijn komen. Zulke holen vindt men bij de *Columbacser* ruïnen; en waarschijnlijk zijn het juist deze bouwvallen zelven, welke het oog des volks meer bijzonder op het oord gevestigd heeft, dat door hetzelve thans als het broeinest dier wolken van giftig ongedierte beschouwd wordt. De volkssprookjes vertellen ook verder, dat, in zeer ouden tijd, een Koning, welke die oorden beheerschte, de *Columbacser* vliegen in hunne spelonk had doen inmetselen; maar dat, toen het werk gereed was, de geweldige druk der millioenen naar buiten dringende insekten den reuzenmuur had doen instorten, en dat ook sedert niemand meer beproefd had, deze verschrikkelijke plaag door zulk een middel in de aarde te bannen, en, gelijk men zich uitdrukt, den Duivel zijn helgeschenk weder in den muil te werpen.

De bedoelde muur, van welken men zegt, dat nog eenige overblijfsels gezien worden, is waarschijnlijk een vestingwerk, dat met de *Columbacser* torens eenerlei doel had, en later misschien aan andere zwermen van schadelijke schepselen, te weten roovers van allerlei natiën, tot sluiphoek diende. Aan de volksvertelling is evenwel dit waar, dat, vóór eenigen tijd, een gelukzoeker werkelijk aangenomen had, eenige holen aan den *Donau* toe te metselen. Bij het geplaagde landvolk dier streken vond hij gereede ondersteuning, zoo aan handen als aan geld; edoch, de moeijelijke arbeid was naauwelijks begonnen, toen de geheimzinnige ondernemer, alles in den steek latende, eensklaps verdween.

De laatstverloopene jaren gedurende een vrij lang tijdsverloop nagaande, heeft men echter bevonden, dat, middelbaar gerekend, de plaag der *Columbacser* vliegen allengs vermindert; en hieruit laat zich niet zonder grond verwachten, dat, wanneer die oorden met den tijd gedurig meer bebouwd zullen worden, de wilde natuur ook ophouden zal dit schadelijk ongedierte voort te brengen. De wonden zullen gedund, aan de stroomen een regelmatiger bed gegeven worden, en de milde straal der zon zal, uit de dikke laag der eeuwig rottende stoffen, in plaats van deze of andere insek-

Digitized by Google

ten, nutte planten en gewassen in weligen overvloed te voorschijn roepen.

ZIJN KORTUIN MAKEN IN DE WERELD.

Sommigen (zoo schrijft MALVOGLIO) zijn groot geboren; anderen maken zich groot, en aan nog anderen wordt het groot zijn toegeworpen: de meesten dergenen, die tot eenige onderscheiding in de wereld geraken, worden min of meer door al deze drie omstandigheden begunstigd; maar het hoofdpunt daarbij is, de bekwaamheid te bezitten, om door eigen toedoen groot te worden. Een mensch kan de omstandigheden, maar de omstandigheden kunnen niet den mensch tot zijne grootheid dwingen. Hij moet daartoe in zichzelven, als 't ware, den stempel dragen, of hij kan nooit iets van beduidenis worden: doch de voortgang van een mensch tot zijne grootheid kan in de omstandigheden bespoediging of vertraging vinden. Elk, die zijn fortuin in de wereld maakt, moet eenig talent bezitten, hetzij zulks het talent is, om in letterkunde uit te munten, of dat om van staatkundig gewigt te worden, of dat om schatten op te hoopen, of om tot iets anders te geraken, hetwelk de voorwaarde van grootheid in het een of ander vak uitmaakt. Natuurgaven zijn een eerste vereischte voor elk uitstekend mensch. Tegen hetgeen wij hier beweren strijdt het niet, wanneer wij niet zelden zotten of domkoppen in de wereld fortuin zien maken: want zotheid is met zekere natuurlijke gaven zeer wel bestaanbaar, ja, dikwijls is zij zelve eene gaaf der natuur. Een man van gering verstand kan muzikaal talent bezitten en zijn fortuin maken, ja een groot man worden, omdat hij paardenharen naar eisch over kattendarmen weet te wrijven. Bij het opwaarts stijgen van begaafde menschen werkt het toeval op verschillende wijs: sommigen worden door vrienden in de hoogte getrokken en opgehouden; anderen door vijanden in de hoogte gestoeten; dezen laatsten gaat het bij slot van rekening gemeenlijk nog beter dan de eersten, want vijandschap is duurzamer dan vriendschap. Vriendschap trekt menigwerf hare hand terug, juist wanneer men haar het meest noodig heeft; vijandschap daarentegen stoot voort, zoo lang zij kan. Een mensch zonder vrienden is ongelukkig; maar iemand, die geene vijanden

Digitized by Google

heeft, mag vrij alle hoop opgeven — zulk een komt nooit vooruit. Kortom, het geheim, om in de wereld fortuin te maken, bestaat daarin, dat men wèl wete, hoe zijne vrienden en hoe zijne vijanden te gebruiken.

DE GENOMENE VOLDOENING.

De Maarschalk VAN X. verzelde op zekeren avond verscheidene dames naar de groote Opera te *Parijs*, doch vond al de loges reeds bezet. Deze zoo onaangename teleurstelling bragt hem in eene zeer kwade luim; en daar, van den eenen kant, zijne galanterie hem niet veroorloofde onverrigterzake met zijne dames naar huis te keeren, en er zich van de andere zijde, geene gelegenheid aanbood, om met eere uit de verlegenheid te geraken, bleef hij geruimen tijd, met moeijelijk verkropte spijt, aan de half nieuwsgierige, half spottende blikken blootgesteld, die van alle kanten op hem gerigt werden. Met des te haastiger onstuimigheid greep hij eindelijk den eenigen uitweg aan, welke zich plotseling over hem scheen op te doen, daar hij in eene nabijgelegene loge slechts eenen bediende gewaar werd, die dezelve voor zijnen heer, eenen rijken Abbé, in bezit genomen had. Snel trad hij met zijne dames in deze loge, en gelastte den verbluften knecht, met barsche woorden, haar voor den Maarschalk VAN X. te ruimen. Al stotterend waagde de bediende, eenige bedenkingen hiertegen in te brengen; maar met donderende stem gebood de Maarschalk hem te zwijgen, en de verschrikte logenbewaarder sloop, zonder verdere tegenkanting, heen. Naauwelijks had de Maarschalk met zijne dames plaats genomen, of de Abbé verscheen, verzeld door zijne zuster en eenige harer vriendinnen. De bediende verschrikte hen terstond door het berigt zijner verjaging, en de Abbé gevoelde zich door deze gewelddadigheid niet weinig beleedigd. Ondertusschen was hij voor het oogenblik wel gedwongen daarin te berusten; maar des anderen daags deed hij zijne partij voor de regtbank der Maarschalken van *Frankrijk* dagvaarden, en begon zijne redevoering van aanklagte met te zeggen, »dat het hem zeer speet, gedwongen te zijn, over een' hunner doorluchtige ambtgenooten klagtig te vallen, die in zijn geheele leven niets *genomen* had dan zijne loge, weswege hij thans voldoening kwam vorderen." De voorzitter van het geregtshof gaf hem bedaardelijk ten antwoord: »Die voldoening hebt *gij* daar zoo even *genomen*," en hiermede hief hij de zitting op.

NIET BEREIKEN, WAT MEN NIET KAN OF MAG VOLVOEREN.

In eene garnizoenstad van het noordelijke *Duitschland* at

Digitized by Google

onlangs een reiziger aan de *table d' hôte*, waar tevens met hem verscheidene officiers hun middagmaal namen. Bij het eind des maals deed de reiziger, in plaats van de Zwitsersche kaas, die op het dessert verschenen was, zich Limburgsche kaas geven. Zijn buurman aan de tafel, een jonge Luitenant, vond den reuk dier kaas onverdragelijk, en vorderde, dat men haar zou wegnemen. De vreemdeling liet zich niet van zijn stuk brengen, en verklaarde, dat hij geen bord zou weggeven, zoo lang hij lust had er van te eten. Het geschil over dit beuzelachtige onderwerp werd, door de laatdunkendheid van den officier, zoo hevig, dat de Luitenant woedend opsprong en zijnen eisch herhaalde, met de bijvoeging: »Weg er meê, of ik steek u overhoop!" De reiziger stond insgelijks op, en zeide bedaard en met vaste stem: »Een hondsvod, die zijn woord niet houdt!" De officier verstomde, werd bleek, en zeeg op zijnen stoel terug; want de tegenwoordigheid van geest zijner tegenpartij had hem plotseling tot bezonnenheid gebragt. Hij was niet in staat, en men zou hem ook niet hebben toegelaten, zijn overijld woord gestand te doen. Men verzekert, dat hij gedwongen geweest is zijn afscheid te nemen.

DIRECTE BETALING VAN DIRECTE BELASTING.

Een boer verzocht gehoor bij LODEWIJK XIV, en, bij den Koning toegelaten, sprak hij dien met de volgende woorden aan: »Sire, mijn geheele vermogen bestaat in een klein stukje land, waarvan ik een' daalder grondbelasting betalen moet. Hier breng ik u dien; want ik heb gehoord, dat het geld, vóór dat het tot u komt, door vele handen gaan moet, en dat er overal wat van kleven blijft. Daarom dacht ik, ik zal zorgen, dat de Koning het mijne ten minste geheel krijgt."

DE DIRECTEUR DER MENAGERIE EN ZIENS ECHTGENOOTE.

De bezitter eener verzameling van wilde dieren, wiens gemalin met een dergelijk dieren-kabinet in het land rondreisde, trof toevallig met haar in zeker stadje zamen. Verrast, zoo al niet verheugd hierover, maakte hij deze ontmoeting terstond, bij aanplakbiljetten, aan het publiek, en wel op de volgende wijs, kenbaar: »Door toevallige aankomst mijner vrouw heeft zich mijne menagerie aanmerkelijk vermeerderd; weshalve ik de vrijheid neem, het geëerde publiek hierop opmerkzaam te maken."

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET GENOOTSCHAPSWEZEN EEN KENMERK VAN ONZEN LEEFTIJD.

Door

J. BOEKE. (*)

Het is onder allen bijkans, die als openlijke sprekers optreden, eene uitgemaakte zaak, dat het vinden van een geschikt en aannemelijk onderwerp een der moeijelijkste deelen is van hunne niet altijd gemakkelijke taak. Daarom wenschte ik, in alle stilte, met blijdschap, mijzelven geluk, toen, zoodra ik mijne gedachten gezet begon te bepalen bij de vervulling van deze op mij genomene spreekbeurt, in plaats van één, er zich wel twee onderwerpen aan mij voordeden, die beide mij geschikt en belangrijk voorkwamen.

Het eerste was: *de Kunst en hare regte waardering*. Trouwens, wie werd dezer dagen niet bijkans als gedwongen, om over dat onderwerp zijne gedachten te laten gaan? Hoe menige stem liet zich openlijk hooren, klagende over miskenning van en onverschilligheid voor de kunst, roemende op haren veredelenden en heilzamen invloed, opwekkende tot hare openbare, ja nationale huldiging, in den persoon van een' harer meest beroemde beoefenaars, en die voorstellende als eene heilige, sedert eeuwen onafgeloste, schuld van *Nederland!* Maar wie ook hoorde niet anderen, mondeling en schriftelijk, nadrukkelijk opkomen tegen die verheerlijking van de kunst en van hare beoefenaars, sommigen met matiging, anderen met onmiskenbare minachting van de door hare voorstanders zoo hemelhoog geroemde gave en van hare uitwerkselen?

Dat ook hier aan de beide uiterste zijden partijdigheid

(*) Uitgesproken in *Felix Meritis* en in het Eerste Departement *Tot Nut van 't Algemeen* te *Amsterdam*.

Digitized by Google

en overdrijving plaats vindt, dat ook hier de waarheid in het midden ligt, daarvan, vertrouw ik, zal wel ieder bedaard en nadenkend, onpartijdig en der zake kundig toeschouwer van dezen opiniestrijd, op meer of minder erkende gronden, overtuigd zijn. Het ware echter, naar mijn inzien, wenschelijk, dat deze overtuiging nog meer algemeen gevestigd en daarom opzettelijk bevorderd en verbreid wierd. Het ware, in deze dagen vooral, gepast en nuttig, dat iemand, door kennis van zaken, verlicht en bezadigd oordeel, bedaardheid en onpartijdigheid daartoe ten volle bevoegd, dit onderwerp eens openlijk behandelde en op goeden grond zocht te bepalen, wat de kunst al en niet vermag, welke waarde aan haar toegekend, welke haar ontzegd moet worden, en welke achting, hulde of vereering alzoo aan hare beoefenaars, naar billijkheid en regt, al of niet toekomt. Mogt er iemand onder mijne hoorders zijn, die voor deze taak berekend is, en ook door dit woord mede zich opgewekt voelde om haar te aanvaarden en te volvoeren, ik zou mij er in verheugen, en alsdan het oogmerk bereikt hebben, waarmede ik de vrijheid nam opzettelijk voor u te gewagen van een onderwerp, dat door mij, schoon het mij aanlachte, niet ter behandeling werd gekozen.

Ik moet, nog meer dan ik het door deze uitweiding reeds gedaan heb, zondigen tegen alle regelen der Redekunst, (niet evenzeer, zoo ik hoop, tegen die der bescheidenheid) door u ook te zeggen, *waarom* ik gemeend heb, dat onderwerp niet ter behandeling te moeten kiezen, op het gevaar af, dat deze of gene aan zoo lange voorafspraak zich ergere en heenga, zonder de opgaaf van het werkelijk door mij gekozen onderwerp zelfs af te wachten. Trouwens, ieder zijne vrijheid, ik de mijne!

Ik heb het bovengenoemde belangrijke onderwerp niet gekozen, eensdeels omdat ik, hoe hoogen dunk ik (natuurlijk!) ook van mijne eigene bekwaamheid en bezadigdheid heb, toch twijfelde, of ik voor die taak wel in allen deele ware opgewassen. Evenwel, op het voorbeeld van menigeen, die stoutmoedig over zoo kleingeestig een bezwaar

Digitized by Google

zich heenzet en den regel: dat een mensch alles kan wat hij wil, eenigzins ruim toepast, zou ook ik misschien mij daardoor niet hebben laten weêrhouden van er frisch op los te gaan; maar er kwam eene andere, zwaardere bedenking bij mij op. (*)

Mijnen eersten inval heb ik dus, gelijk gij ziet, na rijp overleg, laten varen. Bij het tweede onderwerp, dat zich aan mij voordeed, bleef ik mij bepalen. Dat toch kwam mij voor, niet minder dan het andere, tijdig en gepast, belangrijk en aantrekkelijk te wezen. Het kon, dacht mij, u niet onverschillig of onbehagelijk zijn; want het betreft iets, dat mede algemeen voor een kenmerkend verschijnsel van onze dagen wordt gehouden. Nooit althans, in al de dagen, die vroeger geweest zijn, was er een tijd, waarin het zich, in zijne licht- en schaduwzijde, zoo duidelijk vertoonde. Dat iets betreft ons allen, zoo velen wij hier zijn, van nabij; want bestond het niet, dan zou ook ik thans niet hier staan, zoudt gij niet daar nederzitten. Dat onderwerp toch is — ik zou kortheidshalve gaarne zeggen *het Socialisme;* maar gij mogt dan denken, dat ik bepaaldelijk over dat maatschappelijke onkruid spreken wil, 't welk dezer dagen in *Frankrijk* en *Engeland* zoo welig helaas! tiert en steeds meer bedenkelijk zich vertoont. Ik zal dus liever het gebruiken van eenige woorden meer in het Nederduitsch mij getroosten, om u kenbaar te maken, dat ik uwe, zoo ik hoop toegenegene en toegevende, aandacht eenige oogenblikken wensch te bepalen bij *het Genootschapswezen*, door welk min gebruikelijk woord ik wil aanduiden: de zucht, de rigting tot genootschappelijke verbinding, tot het deelen in en werken door maatschappijen en vereenigingen; welke zucht of rigting, naar het

(*) Daar die bedenking geheel betrekking heeft tot eene, in denzelfden kring kort te voren gelezene Verhandeling, en alzoo alleen voor de *hoorders* eenig belang kon hebben, wordt zij hier weggelaten.

Digitized by Google

algemeen gevoelen, mede een onderscheidend kenteeken is van de eeuw, waarin wij leven. Wat ik over dit onderwerp in het midden zal brengen, zult gij, zoo gij genoeg belang in hetzelve stelt om te blijven luisteren, nader vernemen; maar gij dient het mij ten goede te houden, dat ik het niet vooraf in bijzonderheden u opgeef. Het nut van zoodanige voorloopige inhoudsopgave komt mij, althans in eene rede gelijk ik thans voor u houde, hoogst twijfelachtig voor. Bovendien ben ik door mijne breede uitweiding in de inleiding toch reeds van den regelmatigen verhandelingsvorm afgeweken, en maak er dus nu te minder zwarigheid van, om, ook door het achterlaten van eene gedetailleerde opgave van mijn spreekplan, af te wijken van den regel, althans van de gewoonte der verhandelaars. Gij zult dat, hoop ik, niet kwalijk opnemen. Niet iedere spreker toch geeft altijd alles, wat hij bij de openlegging van zijn spreekplan beloofde. Laat mij dus nu zonder eenige voorloopige belofte u geven, wat ik te geven heb. Ik zal daarom, dat vertrouwt gij, hoop ik, van mij, niet minder mij bevlijtigen, om over het aangeduide onderwerp geregeld, duidelijk, niet onaangenaam of nutteloos u te onderhouden. Gij (dit vertrouw ik, op grond van vroegere ondervinding en uit hoofde van het belang des onderwerps, van u) zult, ook ondanks deze afwijking van den gewonen gang, mij niet minder bereidwillig uwe belangstellende en welwillende aandacht bij mijn spreken schenken.

»Onze leeftijd is boven vroegere eeuwen vruchtbaar in »Maatschappijen en Vereenigingen, die uit kunstzin, liefde »tot de wetenschappen, begeerte naar tijdelijk voordeel en »genot, of ook uit zucht voor 's menschen hooger en duur»zaam heil haren oorsprong ontleenen." Deze uitspraak ontleen ik aan de gedrukte Redevoering van eenen beroemden tijd- en stadgenoot, omdat die mij toevallig voor de handen kwam. Ik zou eene dergelijke getuigenis, zoo ik de moeite wilde nemen, aan eene menigte anderen kunnen ontleenen; want van die vruchtbaarheid onzes tijds

Digitized by Google

in Genootschappen en Maatschappijen is en wordt tegenwoordig honderdmaal gewaagd, vooral waar men in of voor Genootschappen het woord voert. Wat nu iedereen zegt, en zelfs mannen van diep inzigt en ruim overzigt, moet wel waar wezen. Ik althans ben niet gezind om twijfeling aan de waarheid dier uitspraken op te wekken. Integendeel mijn oogmerk brengt mede, om, indien zulks noodig zijn mogt, vóór alles de erkentenis bij u te wekken of te verlevendigen, dat onze leeftijd inderdaad bijzonder vruchtbaar is in allerlei Genootschappen, Maatschappijen, Vereenigingen, of hoe gij ze noemen wilt; dat men, op eene waarlijk in het oog vallende wijze, door onderlinge vereeniging en verbindtenis de meest onderscheidene bedoelingen zoekt te bereiken. Maar hoe dit te doen? De namen van alle de mij bekende voor u op te sommen, ware een dor, u ligt verdrietend, weinig batend en ook voor mij weinig aangenaam werk. Zal ik dan, naar de wijze van echte en bekwame redenaars, van de hoofdstrekking van alle die bijzondere vereenigingen, met weinige maar uitgezochte woorden, eene korte doch beredeneerde opgave en beschrijving u pogen te geven? Ik twijfel, of ook dat werk even vruchtbaar en welgevallig voor u, als het voor mij moeijelijk zou wezen. Doch ik mag immers ook niet onderstellen, dat iemand mijner hoorders zulk een vreemdeling in zijnen tijd zal zijn, dat hij een zoo in het oog vallend verschijnsel niet zelf zal hebben opgemerkt, en, des gevraagd, niet zelf in staat zou zijn, eene menigte Maatschappijen en Genootschappen van ons land en van onzen tijd op te noemen. Het zij derhalve, tot verlevendiging van de erkentenis van derzelver groote menigvuldigheid, genoeg, slechts op de voornaamste soorten uwen blik te vestigen, waaronder die ontelbare vereenigingen voegelijk zich laten rangschikken. Wat dunkt u, bij voorbeeld, van dergelijke klassificatie dier onderscheidene vereenigingen, wier getal legio is?

Vooreerst die, welke alleen het tijdelijk, vooral geldelijk voordeel van ieder bijzonder lid regtstreeks zich ten doel stellen. Hiertoe behooren alle verbindtenissen, aan-

Digitized by Google

gegaan om voor gezamenlijke rekening handel te drijven, schepen uit te rusten, fabrijken of trafijken op te rigten, van de Handelmaatschappij af, tot de geringste winstbeoogende Vennootschap toe.

Naast aan deze soort zouden wij kunnen plaatsen die vereenigingen, van welke het twijfelachtig is, of zij aangegaan worden om eigen voordeels wille of ten algemeenen nutte, naardien zij het een zoowel als het ander ten uitwerksel althans kunnen hebben, en het dus alleen van de individualiteit der deelhebbers afhangt, of zij meer op het eigenbatige dan wel op het menschlievende doel bij hunne medewerking het oog hebben. Ik denk, dat gij mijne meening geheel begrijpen zult, als ik zeg, dat ik hierbij het oog heb op de vereenigingen tot ontginning van gronden, tot droogmaking van meren en plassen, tot het aanleggen van wegen en kanalen, en ook op de, in ons land gelukkig vreemd gewordene, staatkundige Genootschappen. Ik geef u zelve in bedenking, of wij niet van deze kunnen en moeten onderscheiden de Genootschappen, regtstreeks bestemd tot onderlinge en weêrkeerige verligting van allerlei rampen en onheilen, en tot vergoeding van de schade of het verlies, door dezelve ondervonden, waartoe behooren alle onderlinge (zoogenoemde) Waarborgmaatschappijen tegen zee- en brandschade, hagelslag en veepest, de Weduwenfondsen, de Maatschappij voor onderlooze Kinderen, de Zieken- en Begrafenissocieteiten. Natuurlijk ga ik daarbij uit van de onderstelling, dat geen van die allen opgerigt werd alleen met het doel, om den Directeur eene brood- of geldwinning te verschaffen. Wie zou dat ook durven denken!?

Ook de Maatschappijen tot gemeenschappelijke beoefening, tot bevordering en volmaking van Wetenschappen, Letteren en Kunsten, maken eene op zichzelve staande klasse uit; en gij weet, dat wij ook daarmede in ons landje niet karig bedeeld zijn. In zooverre als de erkende bedoeling van deze soort vreemd is aan het eigenbelang maakt zij als 't ware den overgang uit tot die, in ons land vooral, mede zeer talrijke Genootschappen, wier doel ge-

Digitized by Google

heel van liefderijken aard is, die niet het eigene maar anderer welzijn beoogen en bevorderen. Ook deze echter laten zich weder voegelijk onderscheiden in die, welke tot het *stoffelijk* en die, welke tot het *geestelijk welzijn* van anderen werkzaam zijn. Tot de eerste behooren de vereenigingen, wier doel en strekking is, den druk van tijdelijke onheilen en rampspoed te verzachten, of het verkrijgen van tijdelijke welvaart te bevorderen; bij voorbeeld de Maatschappijen van *Weldadigheid*, die *voor Blinden en voor Doofstommen*, *voor Drenkelingen* en *voor Schipbreukelingen*, en thans, zoo ik hoor, ook die *tot tegenwerking en afschaffing der Slavernij*, als ook de talrijke bijzondere vereenigingen tot ondersteuning van behoeftige Kraamvrouwen, van armen, die wenken willen, tot het vervaardigen van kleedingstukken, verzorging van spijs en brandstof en dergelijke liefderijke inrigtingen; eindelijk de Maatschappijen tot bevordering der nijverheid.

Onze Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, die, terwijl zij de verlichting en beschaving van het volk, bijzonder van de geringere standen, naar Christelijke grondbeginselen, zich ten doel stelt, doch ook de medewerking tot het algemeene stoffelijke welzijn niet buitensluit, vormt als 't ware den overgang tot die soort van vereenigingen, welke bepaaldelijk den geestelijken welstand van anderen zoeken te bevorderen, Godsvrucht en deugd aan te kweeken, onder welke, zoo als ieder weet, *Bijbel-*, *Zendeling-* en *Traktaatgenootschappen*, dat *tot zedelijke verbetering der Gevangenen en tot godsdienstig onderwijs der Slaven in onze Westindische Bezittingen* bovenaan staan.

Misschien zou ik bij de genoemde nog eene wezenlijk bijzondere soort van vereeniging kunnen voegen, die namelijk, van welke de leden de bevordering van de eigene en van de onderlinge hoogere belangen, eigene en onderlinge stichting en verbetering, zich ten doen stellen, gelijk b. v. de Matigheidsgenootschappen en het zoogenaamde Oefeninghouden; maar dan zou ik er haast toe moeten komen, om ook de Christelijke gemeente onder de Genoot-

Digitized by Google

schappen te rangschikken; en ook zelfs de schijn van zulk eene gelijkstelling van het Goddelijke met het menschelijke zou, vertrouw ik, u allen, evenzeer als mijzelven, ergerlijk en aanstootelijk wezen. Trouwens ik meen ook door hetgeen ik gezegd heb, en door zooveel, wat u daarbij natuurlijk voor den geest moest komen, genoeg gedaan te hebben, om de erkentenis bij u te verlevendigen, dat onze leeftijd verbazend rijk en (in zooverre als de meeste dier vereenigingen binnen de laatste veertig of vijftig jaren ontstaan zijn) verbazend vruchtbaar is in Genootschappen en Vereenigingen van allerlei aard.

En toch heb ik tot dusverre, zoo als gij bemerkt, nog alleen van ons Vaderland gesproken. Ik zou hetzelfde verschijnsel u ook in andere landen kunnen doen opmerken. Het aantal der onderscheidene Genootschappen en Vereenigingen in ons werelddeel en daar buiten is niet op te noemen. Alleen tot verspreiding van den Bijbel bestaan thans, nog geen veertig jaar na de oprigting van het eerste algemeene Genootschap tot dat doel gevormd, ruim *zestig* Hoofdmaatschappijen in *Europa*, *vier* in *Azië* en in *Amerika* *twee*, van welke de eene *acht honderd drieënzestig* Hulpgenootschappen onder zich vereenigt; terwijl het aantal van die plaatselijke vereenigingen tot het genoemde doel, in *Engeland* alleen, *twee duizend en ruim zeven honderd* bedraagt. Wie is nu in staat, om reeds alleen het getal van de leden dezer enkele instelling in *Europa* te berekenen, wier bijdragen in *Engeland* alleen, van de eerste oprigting af, de verbazende som van ongeveer *vijfendertig millioenen guldens* beloopen? En toch is die Maatschappij slechts één uit de vele, die ook in andere landen bestaan en werken. De Zendelinggenootschappen houden doorgaande daarmede gelijken tred. *Engeland* vooral wedijvert, in menigte van onderscheidene Genootschappen, met ons land, zoo het dat, ook al nemen wij het groote verschil van bevolking in aanmerking, niet nog overtreft. Trouwens *Engeland* schijnt, volgens de Geschiedenis, ook voor het eigenlijke moederland van het

Digitized by Google

Genootschapswezen gehouden te moeten worden. In *Duitschland*, *Pruissen* vooral, ontbreken allerlei Vereenigingen en Maatschappijen niet. Daar vindt men zelfs Genootschappen, welke wij hier nog missen, zoo als dat voor *zedelijk verwaarloosde Kinderen* in *Berlijn*, *Hamburg* en elders; dat *tot verbetering van Dienstboden* in *Mannheim*. Verder eene menigte van *Kunstvereine*, *Gelehrte Gesellschaften* en Industriële Vereenigingen. In *Zweden* en *Denemarken* vindt men onder andere ook Genootschappen *voor Onderwijs en Opvoeding*, *voor Blinden*, *Doofstommen*, *Behoeftigen* en *Zieken*. Ook *Frankrijk* heeft, behalve Bijbel-, Zendeling- en Traktaatgenootschap, eene *Société voor de Christelijke Zedeleer* en eene *voor het lager Onderwijs*. In *Spanje*, *Portugal*, *Zuidduitschland* en *Italië* schijnen de opgenoemde godsdienstige Genootschappen, zoowel als die tot verlichting en beschaving des volks, geheel te ontbreken. De reden daarvan is niet verre te zoeken, even als het niet moeijelijk is te begrijpen, waarom ook in *Rusland* vereenigingen van particulieren tot algemeen nut nog zeldzaam zijn en door de Regering met geen gunstig oog aangezien worden. Talrijk daarentegen zijn in *Frankrijk*, in sommige deelen van *Duitschland*, in *Italië* en ook in *Spanje*, zoo 't schijnt, de vereenigingen, die, onder verschillende benamingen, als *Communisten*, *Foerieristen*, *Burschenschaften*, *Carbonari* en dergelijke, meestal politieke oogmerken, vaak van den verderfelijksten aard, zich ten doel stellen, gelijk dan ook *Engeland* van dergelijke vereenigingen niet misdeeld is.

Gij zelve, M. H., erkent voorzeker, tot welke waarlijk belangrijke opmerkingen van onderscheiden aard zoodanig overzigt, hoe vlugtig en onvolledig dan ook, aanleiding geeft. Ik moet mij echter van de aanwijzing en ontwikkeling daarvan nu onthouden en dat aan uzelven overlaten. Mij is het thans alleen te doen om bij u de erkentenis te wekken of te verlevendigen, dat de zucht en strekking tot genootschappelijke vereeniging, tot maatschappelijk werken in onzen leeftijd zich algemeen en sterk openbaart. Eene andere vraag echter is het nog: of dit Genootschapswezen

Digitized by Google

een onderscheidend kenmerk is van onzen leeftijd, of onze dagen zich daardoor wezenlijk van alle vroegere onderscheiden? Dat is het, wat de straks aangehaalde uitspraak zegt; dat wordt door velen in 't algemeen en bij aanhoudendheid verzekerd. Ik wil dat ook geenszins pogen te logenstraffen. Maar ik wenschte alleen te voorkomen, dat gij dergelijke verzekeringen niet al te onbepaald en te sterk opvat. Ik wenschte u te doen opmerken, dat hij grootelijks dwalen zou, die in den waan verkeerde of zich brengen liet, dat eerst in de laatste eeuw die zucht tot vereeniging, tot genootschappelijke verbindtenis en werkzaamheid begonnen is onder het menschdom zich te openbaren.

Die waan zou wel eene groote mate van onkunde en bekrompenheid verraden; maar sommige menschen van onzen tijd schijnen inderdaad zoo onkundig en bekrompen te zijn van veel goeds, wat deze tijd bezit, bij uitsluiting aan denzelven toe te kennen, en niet te weten of te willen begrijpen, dat veel, wat hun geheel nieuw voorkomt, reeds lang te voren aanwezig was, zij het dan ook in anderen vorm of mindere ontwikkeling, of dat althans het tegenwoordige door het vroegere werd voorbereid en mogelijk gemaakt. Sommigen zien in dwazen hoogmoed bijster laag op de voorvaderen neder, die beneden hen staan, zonder te bedenken, dat zij juist op de schouders van die versmade vaderen steunen. Iets dergelijks wil ik echter van niemand mijner geëerde hoorders onderstellen. Uw gezond verstand alleen doet het u, bij voorbeeld, reeds als ongerijmd achten, dat men eerst eene halve eeuw geleden zou begonnen zijn de zoo duidelijke waarheid te erkennen, dat *vele handen ligt werk maken*, dat *als de eene hand de andere wascht beide schoon worden*, of althans die erkende en door de ondervinding gestaafde waarheden, door het werken in vereeniging, in toepassing te brengen. Zijt gij in de Geschiedenis geen vreemdeling, dan weet gij, dat reeds vele eeuwen te voren talrijke en duidelijke sporen van genootschappelijke verbindtenis voorhanden

Digitized by Google

zijn. Ja, de groote HERREN zegt immers ergens, (*) van de Middeleeuwen sprekende, dat *in dien tijd alles genootschappelijk gedreven werd.* Het woord *zunftmässig*, dat hij hierbij bezigt, ware misschien juister vertaald *gildematig*, op de wijze, in den vorm van gilden. Trouwens het waren meestal vereenigingen, wier leden zich tot het vervullen van onderlinge en wederkeerige verpligtingen plegtig verbonden, van welke wij in vroegere eeuwen gewag gemaakt vinden. Derzelver hoofddoel was meestal de gemeenschappelijke beveiliging en verzekering van elkanders leven of bezittingen, regten en vrijheden, koophandel of bedrijf. Daarmede echter paarde zich doorgaans het zorgen voor de weduwen, de kranken en voor de begrafenis van de leden. Ook is het uit eenige sporen op te maken, dat in sommige dier vereenigingen de brand- of zeeschade, die de leden trof, uit eene gemeenschappelijke kas werd vergoed. Deze vereenigingen droegen onderscheidene namen, en waren ook in bijzonderheden onderscheidenlijk gewijzigd; maar alle hadden min of meer ook een godsdienstig karakter, hadden den een' of anderen Heilige tot patroon, en hielden meestal op hooge kerkelijke feestdagen hunne bijeenkomsten, bij welke het aan plegtige gemeenschappelijke maaltijden nooit ontbrak. Evenzeer echter hadden of verkregen zij meer en meer eene staatkundige strekking, en dikwerf grooten invloed op de vorming en ontwikkeling van Staten en steden, van regering en wetgeving. Onder en nevens deze gilden (om met dien naam ze te noemen) bestonden ook vele meer regtstreeks vrome en liefdadige Broeder- of Zusterschappen, die zich huizen aanschaften, waarin zij armen, kranken en allerlei ellendigen verpleegden, die op bepaalde tijden geld en spijzen onder de armen uitdeelden, voor elkanders begrafenis en die van anderen zorgden, en aan de versiering der kerken, waarin zij soms eigene altaren, kapellen en kapellanen bezaten, veel te koste legden. Van zoodanige broederschappen en gilden wordt reeds ten tijde van KA-

(*) *Verm. Hist. Schriften*, II, S. 121.

Digitized by Google

REL DEN GROOTEN uitdrukkelijk gewaagd. Veel vroeger ontdekken wij daarvan de sporen niet. De kloosterlijke vereenigingen toch, tot welke PACHOMIUS in 340 den eersten grond legde; komen mij voor tot de Genootschappen, die wij bedoelen, niet te behooren. Eerder nog ware dan onder dezelve te rangschikken de eerste *Jeruzalemsche* gemeente, van wier leden LUKAS zegt, dat de vermogenden hunne bezittingen verkochten en die aan de Apostelen ter verdeeling onder de behoeftige medeleden ter hand stelden, zoodat alle dingen als 't ware onder de leden dier gemeente gemeen waren. Vóór de invoering des Christendoms in de wereld (en dat is wel op te merken) bestonden zoodanige vereenigingen nergens, althans geene eigenlijk liefdadige Genootschappen. Bij de *Romeinen* alleen vinden wij eenig spoor van vereenigingen van handwerkslieden, meest waarschijnlijk overeenkomstig aan de gilden, gelijk die in de vorige eeuw ook hier en elders nog bestonden. Hunne *Collegia* en *Sodalitia*, gelijk ook de *ἑταιρίαι* der *Grieken*, schijnen hoofdzakelijk een gemeenschappelijk smullen ten doel gehad te hebben; welke smulpartijen dan, zoo als het gaat, vaak gebruikt werden of aanleiding gaven tot zamenzweringen, of althans onderlinge afspraken, die niet zelden der regering zoo bedenkelijk voorkwamen, dat zij de vereenigingen ophief en verbood.

Eerst ten tijde van KAREL DEN GROOTEN, gelijk ik zeide, vinden wij uitdrukkelijk gewaagd van »vereenigin»gen en afgelegde beloften of eeden ter zake van aalmoe»zen, van brand en van schipbreuk," (*) en ook in dien tijd schijnen reeds eenige Genootschappen of gilden van kooplieden en handwerkers bestaan te hebben. Deze vereenigingen hebben niet alleen stand gehouden, maar later, vooral van de twaalfde tot de vijftiende eeuw, tot in het ongeloofelijke bijkans zich vermenigvuldigd. Ook de Kruis-

(*) *Convenientia de eleemosynis aut de incendio aut de naufragio.* Zie de geleerde Dissertatie van C. J. FORTUYN, *De Gildarum historia etc.*

Digitized by Google

togten schijnen tot die vermenigvuldiging dikwerf aanleiding gegeven en medegewerkt te hebben. Meest komen die Vereenigingen en Broederschappen voor in *Engeland* en, over het geheel, in het noordelijke gedeelte van *Europa*. In *Frankrijk* en het overige zuidelijke gedeelte van ons werelddeel zijn zij zeldzamer, hoewel zij in de *Italiaansche* Staten en steden mede niet ontbreken.

Ik zou bij deze vlugtige aanwijzingen nog veel kunnen voegen. Ik zou opzettelijk kunnen spreken over de *Broederschap des gemeenen levens*, over de *Oost- en Westindische Compagniën*, over de *Gilden* onder kooplieden en handwerkers, over de *Schuttersgezelschappen* en *Rhetorijkkamers*, over de vereenigingen tot verbreiding van den Bijbel en tot verspreiding van Christelijke kennis (de laatste in *Engeland* reeds op het einde der zeventiende eeuw); ik zou kunnen gewagen van de in de achttiende eeuw hier te lande zoo talrijke dichtkundige Genootschappen, en u in dat alles de voorloopers als 't ware van vele vereenigingen onzer dagen, de onmiskenbare sporen van eene genootschappelijke rigting en werking kunnen aanwijzen en nader toelichten; — doch ik moet uwe aandacht ontzien en den mij vergunden tijd met overleg gebruiken. Ik meen genoeg te hebben bijgebragt, om, zoo verre dat noodig ware, u te doen inzien, dat wij slechts met zekere bepaling de genootschappelijke rigting en werkzaamheid een kenmerk van onzen leeftijd mogen noemen, en wèl moeten in het oog houden, dat deze ook in vele vroegere eeuwen niet heeft ontbroken of gesluimerd.

Vraagt gij nu, *in hoeverre* dan, naar mijn inzien, *die genootschappelijke rigting en werkzaamheid als een onderscheidend kenmerk onzer dagen kan en moet beschouwd worden*, zoo meen ik daarop dit te kunnen antwoorden:

Of de zucht, de rigting tot genootschappelijke verbindtenis en werkzaamheid inderdaad zoo veel levendiger en algemeener is dan ooit te voren, zou ik niet eens stellig durven bepalen; maar wel, dat zij *meer algemeen en kennelijk zich openbaart*, doch ook (let wel) *meer gelegenheid vindt om zich te openbaren*.

Digitized by Google

Niet minder duidelijk en zeker komt het mij voor, dat de genootschappelijke geest en rigting van onzen leeftijd zich kennelijk van alle vroegere dagen onderscheidt door *de groote verscheidenheid van bedoelingen en oogmerken*, aan welke die rigting dienstbaar gemaakt wordt, tot welker bereiking zij werkzaam is. Denkt slechts aan de klassificatie, straks door mij voorgesteld.

In *den aard en omvang van het doel* van vele der tegenwoordig bestaande Genootschappen ligt mede, mijns inziens, een wezenlijk en vereerend kenmerk van onze dagen. Dat doel toch is bij niet weinigen zuiver van alle eigenbelang, geheel liefderijk en weldadig, de bevordering van het welzijn, stoffelijk of geestelijk, van anderen, van menschen, die men nooit aanschouwd heeft of nimmer denkt te zullen ontmoeten, van bewoners soms van andere, verre verwijderde deelen der aarde. Ja, M. H., in dit opzigt vooral staat onze eeuw verre boven alle vroegere. Verre de meeste toch der vereenigingen van vroegere eeuwen hadden, gelijk wij opmerkten, ten oogmerk de bescherming of bevordering van aardschen welstand, en wel van den eigen' welstand der verbondenen. Men was wel verpligt en ook bereid, om tevens voor dien der medeleden bij te dragen en werkzaam te zijn, maar hoofdzakelijk omdat het eigen belang dit vorderde. Het grootste deel dier vereenigingen was alzoo meest gelijk aan de Gilden van lateren tijd en aan de onderlinge Waarborgmaatschappijen van onze dagen. Er bestonden in die vroegere eeuwen, ja, ook broederschappen tot liefdadige en vrome einden; maar die liefdadigheid en vroomheid was toch meestal beperkt in aard en omvang, overeenkomstig met het meer beperkte standpunt van den menschelijken geest in die tijden. De meeste overeenkomst hadden deze waarschijnlijk met die liefdadige vereenigingen, welke ook nu in de meeste steden, en op vele dorpen, den behoeftigen spijze, kleeding, en in ziekte hulp en verpleging zoeken te verschaffen. Maar vruchteloos zoekt gij in alle vroegere eeuwen naar vereenigingen, die, met evenveel wijsheid als liefde, geld en moeite besteden, om den arme

Digitized by Google

zelven in zijn onderhoud te leeren en te helpen voorzien, en tevens voor zijne verlichting en verbetering te zorgen. Geene vroegere dagen kenden en bezaten Genootschappen, die hare leden bij duizenden tellen, die in alle deelen des lands hare onderafdeelingen hebben, waarvan de leden hun geld en de bestuurders ook hunne zorg en tijd te koste leggen, om geheel het volk naar den geest te ontwikkelen en te verheffen, om het heiligende en zaligende woord van God te geven in de handen van elken heilbegeerige, ook van den behoeftigste, ja om dat woord der zaligheid en die blijmare der eeuwige behoudenis te brengen in de handen en tot de ooren der bewoners van andere werelddeelen. Neen! vereenigingen gelijk het *Bijbel-* en *Zendelinggenootschap*, gelijk de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* en die *van Weldadigheid*, zoo zuiver liefderijk, zoo edel en verheven in bedoeling, zoo uitgebreid van omvang, zoo onbekrompen en heilrijk in strekking, — zoodanige vereenigingen zag eerst onze eeuw geboren worden en werken. Zij mogen teregt een kenmerk, ja zij mogen een sieraad en een roem van onzen leeftijd genoemd worden.

Gij bemerkt, M. H., dat ik *de genootschappelijke rigting* of gezindheid, in zooverre die een onderscheidend kenmerk onzer dagen mag genoemd worden, tot *de gunstige en verheugende teekenen des tijds* meen te moeten rekenen. Niet allen denken daarin met mij eenstemmig. Sommigen zoeken deze rigting van onzen tijd in een bespottelijk daglicht te stellen. Anderen schudden daarover bedenkelijk het hoofd of varen vrij krachtig daartegen uit. Ik weet niet, of die ongunstige beschouwing en behandeling van het genootschappelijke werken bij de zoodanigen even redelijk en welgegrond is, als het klagen over de veelheid der Genootschappen natuurlijk is bij iemand, die liefst alleen voor zichzelven zijn geld behoudt of besteedt; of bij iemand, die om zijne beloofde bijdrage gevraagd wordt op een oogenblik, dat hij niet ruim bij kas is. Maar dit weet ik, dat ik mijne goede redenen meen te hebben, waarom ik de aanwezigheid en werking van zoo vele Ge-

Digitized by Google

nootschappen in onze dagen voor een verheugend en gunstig teeken des tijds houde.

En wie, M. H., zal daarin niet met mij instemmen, als hij let op *de belangrijke en heilrijke uitwerkselen*, welke dat Genootschapswezen hebben kan en werkelijk reeds gehad heeft. Ziet slechts rondom u! Wat werkte zoo krachtig mede, om aan scheepvaart, handel en fabrijkwezen hier te lande in de laatste jaren eene zoo hooge vlugt te geven? Waaraan is het te danken, dat het lager onderwijs in ons land eene algemeenheid en voortreffelijkheid heeft verkregen als nergens elders; dat ons volk in 't algemeen, in wezenlijke verlichting en beschaving, in de laatste halve eeuw onmiskenbaar verre is gevorderd en voor geen ander volk ter wereld daarin behoeft te wijken? Wie deed de gestichten verrijzen, waarin blinden en doofstommen het voorregt, hun schijnbaar voor altijd ontzegd, deelachtig en in staat gesteld worden, om zooveel mogelijk hunne plaats in de maatschappij te bekleeden? Wat bragt die liefelijke verandering te weeg van de vroeger dorre heide, in vruchtbare graan- en weilanden herschapen, bewoond en bebouwd door hen, die vroeger tot den ballast der zamenleving behoorden? Wie bragt het heiligend woord van God in de hutten der armen? Wie vertolkte het in menigte van talen, vroeger niet eens bij name bekend? Wie zond ze uit, die brengers van de blijde boodschap, die in de barre Poollanden en onder *Afrika's* heeten hemel, ja in alle oorden van onzen aardbol, den vrede en de zaligheid door CHRISTUS verkondigen, diens woord in de taal der Heidenen te lezen geven en prediken, en alzoo dagelijks het Koningrijk van God burgers doen aanwinnen onder alle natiën en tongen?

Hoevele dergelijke vragen zou ik hier nog kunnen bijvoegen, op welke alle gij, zoo gij de waarheid wilt huldigen, moet antwoorden: het was de Maatschappij, het Genootschap, 't welk ter bereiking van dit of dat doel zijne krachten bezigde, waaraan die groote, die verheugende uitwerkselen zijn te danken! En dit niet alleen, maar gij zult evenzeer met mij moeten erkennen, dat het alleen

Digitized by Google

voor de vereenigde werkzaamheid van velen mogelijk was, zoodanige uitwerkselen te weeg te brengen; dat het voor enkelen, of zelfs voor eenige weinigen, ook bij het meest aanzienlijke vermogen, de hartelijkste liefde, de wijste beradenheid, den vurigsten ijver, eene volslagene onmogelijkheid zijn en blijven zou, om b. v. tot de volksverlichting en beschaving iets van belang toe te brengen, de armoede te verminderen en haar lot in 't algemeen wezenlijk te verbeteren, of den Heidenen het Evangelie van CHRISTUS te verkondigen. En daarom, M. H., zoo gij ooit, als de uitnoodigingen tot het lidmaatschap van onderscheidene Genootschappen wat snel elkander opvolgden, of de geteekende quitanties op een min gelegen oogenblik arriveerden, misschien over de veelheid der Genootschappen u beklaagd of daarop onvergenoegd gesmaald hebt, doet dat toch nooit weer! Verheugt u integendeel daarover, dat er zoo vele, tot zoo verschillende maar toch alle liefderijke bedoelingen, aanwezig zijn! Bedenkt, dat gij daardoor, en daardoor alleen, in staat en in de gelegenheid zijt, met eene geringe opoffering groot, en uitgebreid nut te helpen stichten, de liefde tot den naaste in alle opzigten naar hartelust en pligt te beoefenen, de weldoener voor tijd en eeuwigheid reeds te worden van menschen, tot welke uwe vurigste en ijverigste liefde hare werkzaamheid anders niet zou kunnen uitstrekken! Wordt leden van zoo vele Genootschappen, als gij slechts kunt, mits hare bedoelingen goed zijn! Geeft den noods eene enkele partij 's jaarlijks minder! Gij kunt daarvoor al ligt een dozijn bewijzen van lidmaatschap betalen. En zoo gij ook al tot allé niet kunt bijdragen, draagt tot die bij, wier doel u meest edel, wier werking u meest heilrijk voorkomt; maar verheugt u desniettemin ook over het bestaan en werken der overige, waaraan gij uwe medewerking niet kunt verleenen! Verheugt u daarover niet alleen wegens de heilrijke uitwerkselen, niet alleen om den wille der velen, die alzoo beweldadigd worden, maar verheugt u ook daarin, als *een teeken van vooruitgang der menschheid in 't algemeen, van ons volk in 't bijzonder!*

Digitized by Google

Ik althans meen het Genootschapswezen onzer dagen als zoodanig te mogen beschouwen, en ook daarom verheug ik mij er in, als een gunstig teeken des tijds.

De vraag: vanwaar toch die opmerkelijke snelle en krachtige uitbreiding van het Genootschapswezen in onzen leeftijd? zal ook wel bij u gelijk bij mij zijn opgerezen. Dat is eene regt interessante vraag, wel eene opzettelijke beantwoording waardig. Ik zou mij over het niet geven daarvan voegelijk met den reeds verre verloopen tijd kunnen verontschuldigen, en de eerste niet zijn, die op zoodanige manier zijne onkunde zocht te bewimpelen. Maar ik wil liever ronduit bekennen, dat dit belangrijke punt mijnerzijds nog niet in alle deelen helder is, en ik mij dus niet volkomen in staat voel, op die vraag een volledig en afdoend antwoord te geven. Maar, voor zoo verre ik de zaak kan inzien, meen ik toch het genootschappelijke leven en werken, zooverre het een kenmerk is van onze dagen, als een verheugend blijk te mogen beschouwen en voorstellen van vooruitgang der menschheid, vooruitgang in ontwikkeling, verlichting en beschaving, ja, wat nog meer zegt, in Christelijk leven.

De grond van deze mijne beschouwing is eenvoudig en duidelijk. De onderlinge verbindtenis van meerderen tot gemeenschappelijk werken is eene vrucht en een teeken van ontwikkeling en beschaving. Daartoe toch is zekere zelfstandigheid van geest, zekere ruimte van begrip, zeker gevoel van de onderlinge betrekking der menschen tot elkander onmisbaar, die bij den onbeschaafden mensch ontbreken. Te vergeefs zoekt gij onder volken, die nog ruw, nog in hunnen kindschen staat zijn, zoodanige onderlinge verbindtenis, zulk een genootschappelijk werken. Zij gevoelen daaraan evenmin de behoefte, als zij de geschiktheid daartoe bezitten. Waar dus gemeenschappelijk werken is, daar is ook ontwikkeling, beschaving aanwezig. Waar wij dat leven en werken derhalve in groote algemeenheid en krachtigen bloei aantreffen, daar mogen wij derhalve ook eene hooge mate van ontwikkeling en beschaving aanwezig achten. Derhalve — nu kunt gij de

Digitized by Google

uitrede met betrekking tot onzen tijd wel verder completeren.

Maar er is nog meer. Beschaving alleen brengt nog het Genootschapswezen niet voort. De Geschiedenis (gelijk ik straks u deed opmerken) leert het ontegensprekelijk: genootschappelijke verbindtenis en werkzaamheid is een uitvloeisel, eene natuurlijke maar heerlijke vrucht van het Christendom. Daarom zoekt gij vruchteloos in den heerlijksten tijd van *Grieksche* en *Romeinsche* beschaving, wat de Middeleeuwen, vaak als zoo barbaarsch en ruw en donker afgemaald, in overvloed u te aanschouwen geven. Wat ook anders, dan die liefde, die uit God door CHRISTUS is, die in al wat mensch heet een kind van denzelfden Vader, een voorwerp van dezelfde genade aanschouwt en bemint, kan het denkbeeld opwekken, veel min lust, moed en kracht geven, om geld en goed, moeite en tijd ten offer te brengen aan het welzijn van verre verwijderde volken, om alzoo heinde en verre een zaad uit te strooijen, waarvan de eigenlijke vruchten eerst in een toekomend leven kunnen gezien worden? Daarom, daarom bovenal, M. H., meen ik in het beschouwde teeken des tijds mij met dankbaarheid te mogen verheugen, en daarop te mogen roemen, als een blijk van levendig en werkdadig Christendom.

Meent echter daarom niet, M. H., dat ik hieruit aanleiding zal nemen, om ook almede een loflied ter eere van onze eeuw aan te heffen, en u uitnoodigen om daarin te stemmen. Waarlijk, zoodanige opwekking hebben de meesten niet noodig! Maar wij mogen immers het goede, dat onzen leeftijd kenmerkt, wel dankbaar opmerken en erkennen. Er staat gewis kwaads genoeg tegenover! Daarenboven ik spreek van *dankbaar*; niet van hoogmoedig erkennen van dat goede. Tot trotsche zelfverheffing zie ik in die erkentenis niet den minsten wezenlijken grond. Dat onze leeftijd hooger staat, dan de vroegere dagen, in ontwikkeling en beschaving en Christelijken zin, is niet meer dan natuurlijk; dat ligt in den aard der dingen. Diep, diep zouden wij ons moeten schamen, indien de gewigtige

Digitized by Google

gebeurtenissen en bijzondere omstandigheden van het einde der vorige en van het begin der tegenwoordige eeuw vooral, indien de omwentelingen met hare gevolgen, de bange tijden, die daarop gevolgd zijn, in 't algemeen de inzigten niet verruimd, den geest niet ontwikkeld, de belangstelling in de Godsdienst niet verlevendigd hadden. Daarenboven is hoogmoedige verheffing op den tijd, waarin men leeft, altijd eene dwaasheid. Het is toch immers onze schuld niet, dat wij niet vroeger of niet later geboren werden. Zoo die leeftijd ook al iets goeds heeft, hoe gering is het aandeel, dat ieder voor zich daaraan met regt zich mag toekennen! En ten slotte komt het nog alles op het beginsel aan, waaruit ieder voor zich tot de voortbrenging van dat goede medewerkte. Al ware iemand ook lid, bestuurder zelfs van alle aanwezige liefdadige en edele Genootschappen, het zou hem immers geen greintje wezenlijke waarde geven, als hij zijn geld of zijn' tijd alleen gaf om alzoo eer en achting te verwerven, of omdat hij fatsoenshalve zich niet durfde onttrekken? De voorvader uit de Middeleeuwen, uit ware welwillendheid lid van slechts één liefdadige broederschap, zou dan immers veel hooger zijn te schatten dan hij. Ook te dezen geldt immers het woord: zonder liefde is men niets, een klinkend metaal, niets meerder of hooger!

Eindelijk moet ik ook nog dit u doen opmerken, dat zelfs de dankbare vreugde, waarmede men, naar mijn inzien, zich mag en moet verheugen in de genootschappelijke rigting van onzen tijd, geenszins onvermengd kan wezen.

In de eerste plaats toch *wordt door dat heerschende Genootschapswezen de individuele, de bijzondere werkzaamheid ligtelijk benadeeld, verzwakt, verminderd.* De Handelmaatschappij b. v. zal wel menige particuliere onderneming belet of verijdeld hebben. De zoo heerschend gewordene manier, om alles bij aandeelen of actiën te doen, is gewis voor de ontwikkeling van den echten ondernemings- en handelsgeest niet voordeelig. Als men getrouw aan alle liefdadige en godsdienstige Genootschappen

Digitized by Google

zijne bijdrage levert, dan komt men, bij de ons zoo natuurlijke traagheid, maar al te ligt er toe, om zich ontslagen te rekenen van de heilige verpligting, die toch op ons blijft rusten, om het tijdelijke en het geestelijke welzijn van onze medemenschen, ieder voor zich in het bijzonder, in zijnen naasten kring, naar vermogen te ondersteunen en te bevorderen. Ik behoef dit, vertrouw ik, slechts aan te duiden; gij begrijpt mijne meening, en zult het waarschuwende daarin niet overbodig rekenen.

En vooral niet minder (dit zij mijne laatste opmerking) wordt onze vreugde getemperd door *het hoogst bedenkelijke karakter, 't welk wij de genootschappelijke rigting bij onze naburen zien aannemen.* Gij begrijpt, dat ik het oog heb op de *Socialisten* bij de *Engelschen*, op de *St. Simonisten*, *Foerieristen*, *Communisten* bij onze *Fransche* naburen. Al hebt gij toch enkel het stuk over de eersten in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* (*) gelezen, dan weet gij reeds genoeg, om u overtuigd te houden, dat deze vereeniging niets minder bedoelt dan eene geheele omkeering van de tegenwoordige maatschappij met derzelver instellingen, rangen en standen; maar ook de opheffing tevens van alles, wat tot dusverre als goed en heilig werd geëerbiedigd en ontzien. Vorstenmoord en oproer, verderf en ellende zijn de vruchten, waardoor dit Genootschapswezen zich doet kennen. Voorzeker mag het zien daarop onze vreugde wel eenigzins temperen; ons bevestigen in de overtuiging, dat toch niet alle Genootschappen goed en heilzaam zijn, of door haren bloei stoffe tot blijdschap geven; ons opwekken tot waken en bidden, dat zoodanige ontaarding der genootschappelijke rigting en werking van onzen grond steeds verwijderd blijve, zoo als zij God lof! tot heden alleen in de verte door ons wordt gezien en vernomen. Want eene ontaarding, een schandelijk misbruik van het in zichzelf goede en heilrijke Genootschapswezen is dat verschijnsel van onze dagen. Daarvan geldt het krachtige woord van den Zanger onzes tijds:

(*) Zie dit Tijdschrift voor dit jaar, N°. I.

Digitized by Google

»Ja, op den bodem dier ontzijde maatschappij
»Ligt tevens de eenheidszucht. Tot eenheid drijft de klemming
»Der opgespannen veer, tot eenheid, de bestemming,
»Maar, buiten God, de vloek der menschheid."

Want, zoo is het. Eenheid, gelijkheid, geluk of liever genot, maar buiten God, buiten al wat Hem behagelijk is, bedoelen en zoeken die gevaarlijke, die huiveringwekkende vereenigingen. Gevaarlijk, verderfelijk, afschuwelijk zijn zij. Doch dat ligt niet in de onderlinge vereeniging, maar in het doel waartoe, in den geest waarmede die verbindtenissen werden aangegaan en waarin zij spreken, schrijven en werken. Die geest toch, dat weet ieder, die de grondstellingen kent, waarvan zij, de *Engelsche* zoowel als de *Fransche Socialisten*, uitgaan, is een geest van volslagen ongeloof aan God en aan zijne openbaringen, van grof materialismus, van wellustige en hebzuchtige begeerlijkheid. Als men de woorden en handelingen dier heillooze woelgeesten gadeslaat, ligt het denkbeeld nabij, dat de geest des kwaads, aan wiens heerschappij juist door het genootschappelijk zamenwerken zoo groote en zigtbare afbreuk gedaan is, thans, uit wederwraak, zelf dit krachtige middel aangrijpt, en zijne dienaars daarmede wapent, om, zoo mogelijk, het verlorene met woeker te herwinnen. Doch dat op te merken moge ons bedachtzaam maken, het zal ons niet angstig doen vreezen; het moge onze dankbare vreugde in onzen leeftijd en de hem kenmerkende rigting temperen, het zal die niet wegnemen. Maar eene krachtige opwekking zij het voor ons en voor alle welgezinden, om, zooveel in ons is, den roem en de vreugde van onzen tijd te bestendigen, om het betamelijke, edele, krachtige middel der onderlinge vereeniging, ijverig en standvastig, steeds en alleen te blijven aanwenden tot bevordering van al wat liefelijk is en wel luidt, van het ware en schoone, het goede en heilige!

Januarij, 1842.

Digitized by Google

GEVOEL VOOR KUNST EN KUNSTVERDIENSTEN.

De beroemde CANOVA, het voorbeeld van POLYCLETES van *Argos* gedachtig, als die een' ronden Tempel, van marmer uit *Paros*, in *Epidaurus*, uit eigene middelen deed bouwen, besloot, in navolging hiervan, in zijne geboorteplaats *Possagno*, op eigene kosten, een Kerkgebouw te doen verrijzen, om daarbij tevens een blijk te geven van zijne Godsdienstigheid en vaderlandsliefde.

Het ligt niet in ons doel, om van dit gewrocht der schoone Bouwkunst in de bijzonderheden te gewagen. De eerste steen aan hetzelve werd op den 11 Julij 1819 gelegd, en daarop met het werk aangevangen, waarvan echter de edelmoedige Bouwheer de voltooijing niet beleven mogt. CANOVA stierf in 1822 te *Venetië*, den verderen opbouw der kerk aan zijnen broeder, onder het bestuur van bekwame kunstenaars, opdragende. Zijne laatste woorden waren: *Possagno en de kerk!*

Hierover alzoo niet verder uitweidende, wenschen wij eenige bijzonderheden te vermelden, die ten bewijze verstrekken, in welk eene hooge mate het *gevoel voor kunst en kunstverdiensten* bij de *Italianen* wordt aangetroffen, en waardoor zij metterdaad verdienen, andere Natiën, met name ook de onze, ten voorbeelde gesteld te worden.

Het is natuurlijk, dat de bewoners van *Possagno*, bij het stijgen van de vermaardheid van hunnen verdienstelijken Dorpgenoot, een levendig aandeel namen in den door hem verworven roem, waarvan een gedeelte, als 't ware, op hen terugkaatste; maar zoodra hij aan zijne voormalige gemeenteleden zijn voornemen tot den vermelden kerkbouw openbaarde, verwekte zulks eene bovenmatige vreugde en de uitboezeming der warmste dankbaarheid jegens den hoogvereerden Landsman. Woorden en betuigingen schenen echter deze eenvoudige Dorpelingen te koel, om van hunne gevoelens te doen blijken, en zij beijverden zich, om, met uitzondering van gehouwen steen en marmer, tot de daarstelling van het grovere muurwerk (*moellon*) het hunne bij te dragen. De bewoners van de omstreken der gemeente leverden het grove zand en den kalk.

CANOVA, die zich over al deze aanbiedingen opregtelijk

Digitized by Google

verheugde, verklaarde inmiddels, dat hij een arbeidsloon voor 250 werklieden, mitsgaders de ongelden van vervoer der materialen, wilde bekostigen. Intusschen was de ijver zoo groot en algemeen, om tot den opbouw te helpen bijdragen, dat zelfs de meisjes zich verlijtigden met het aanbrengen van kleine en voor hare krachten berekende noodwendigheden, waartoe de avonden en de zon- en feestdagen, na volbragte Godsdienst, werden bestemd. De kunstenaar, hierdoor innig getroffen, bestemde eene gift van *duizend lires*, om, telken jare, onder de maagdelijke bevolking van *Possagno* te worden verdeeld. Hij liet bijzonder hiervoor zamengestelde schuifsleden vervaardigen, ten einde den last der draagsters te verligten; en het was een eigenaardig en treffend schouwspel, te zien, hoe eenige honderden meisjes, in haar zondagskleed gesmukt en met een' krans van bloemen in de haren, paarswijze, zingend en vrolijk, met beladene of geledigde sleden heen- en wedertrokken.

Dusverre de mededeeling der historische bijzonderheid, waaromtrent wij nog het een en ander wenschten in het midden te brengen.

Gaarne schenken wij aan de opmerking onzen bijval, volgens welke het lofwaardig gedrag der bewoners van *Possagno* en deszelfs omtrek, voor een gedeelte, aan Godsdienstijver kan worden toegeschreven; maar geen onpartijdige zal willen beweren, dat de Godsdienst hier uitsluitend op den voorgrond staat; en mogt die bewering al bewijsbaar zijn, dan nog aarzelen wij niet, om de bevolking van *Possagno*, van wege hunnen betoonden ijver, te prijzen, en hun gehouden gedrag te roemen boven dat van zoo velen, die, in de zaak van de Godsdienst en de openlijke Godsvereering, eene groote mate van traagheid en onverschilligheid aan den dag leggen.

Wij verklaren het edel en navolgenswaardig gedrag, dat wij schetsten, (zonder daarom den Godsdienstzin buiten te sluiten) als een gevolg van levendige dankbaarheid en een *opgewekt gevoel voor kunst en kunstverdiensten*.

In het nederig dorpje — zoo verbeelden wij 't ons — is, sedert jaren, door de gedienstige Faam, de roem van CANOVA's verdiensten verbreid, en telken male is het gezegd en herhaald: »Hier werd *hij* geboren, die, door zijne »kunstgewrochten, zijnen naam en dien van *Possagno* onsterfelijk maakte! Hij is onze medeburger! Hij is onze Landsman!" en op die wijze deelde elk in *zijne* verworvene ver-

Digitized by Google

maardheid. Maar, terwijl er aan CANOVA gedacht wordt, vergeet hij, ten top van eer gestegen, het afgelegen oord zijner geboorte niet, en het denkbeeld wordt levendig in zijne ziel, om dat vergeten plekje door een luisterrijk godsdienstig gesticht te verheerlijken. Het denkbeeld is zijns waardig; en dat het tevens waardig is aan hen, die gevoel bezitten voor het schoone, en kunst en kunstverdiensten naar waarde weten te schatten, heeft de uitkomst geleerd, blijkens de vermelde geschiedkundige bijzonderheden.

Het is zoo, *erkentenis* staat daarbij wel vooraan en in de eerste plaats; maar *kunstzin en kunstliefde*, gepaard aan het *gevoel voor ware verdiensten*, verhoogen de uitwerkselen dezer erkentenis bij eenvoudige Landbewoners. Bij hen zou men zich met bloote betuigingen van dankbaarheid voor de bewezene eere, het onbeteekenend dorpje aangedaan, hebben kunnen vergenoegen; maar daartoe is hun gevoel voor kunst en kunstverdiensten te fijn, te vurig, te hoog opgewekt. Het te stichten kerkgebouw zal een kunststuk zijn; dat in den lof van volgende geslachten zal deelen; en ook in dien lof — den lof tevens van CANOVA — willen zij deelen. Wat zij geven kunnen, geven zij: metselsteen voor het grove muurwerk (*moellon*), het grove zand en den kalk schenken zij, en daarbij beijveren zich alle, zelfs maagdelijke handen, om aan den spoedigen opbouw bevorderlijk te zijn. Zoo hoog staat de kunst en de verdiensten van den kunstenaar bij deze eenvoudige Dorpbewoners in eere!

En zou men dan, waar de historie ons zulke daden vermeldt, niet op dezelve, als op voorbeelden der navolging waardig, wijzen mogen? Men stoft wel eens op de meerdere kennis en verlichting, die *hier* te lande, boven andere Staten, met name ook *Italië*, worden aangetroffen, en wij zijn verre van dit voorregt gering te schatten; maar wij mogen toch, op onze beurt, bescheidenlijk vragen: waar toch huist, ondanks die meerdere kennis en verlichting, dat *gevoel voor kunst en kunstverdiensten*, die waardering van het schoone, onder onze, zoo het heet, meer bevoorregte Landgenooten? De *Italiaansche* gondelier, de pakdrager, de visscher kent zijnen ARIOSTO, TASSO en DANTE; maar vraagt onze kruijers, sjouwer- en voerlieden eens naar CATS en HUYGENS, VONDEL en HOOFT? De *Italiaan* doet de zangen der oud-vaderlandsche Barden hooren; en wat hoort men hier, doorgaans, langs onze straten, anders dan laffe,

Digitized by Google

walgelijke en zedelooze deunen? En de gewrochten der kunst? deze worden in *Italië* in aandenken en eere gehouden; terwijl straatjongens, in *Haarlem* en *Rotterdam*, de beeldtenissen van COSTER en ERASMUS met slijk, vuilnis en steenen werpen, als wilden zij eene parodie leveren op de beschaving, kennis en verlichting, waarop ons Vaderland overigens, den Hemel zij dank! roem mag dragen.

Ja, waarom het verbloemd? In dat Land, hetwelk, in zoo menig opzigt, in vroegere eeuwen, aan *Europa* den weg aanwees tot den tempel der kunsten, is, bij het gros der bevolking, vooral in de lagere standen, schier geen gevoel voor kunst en kunstverdiensten te bespeuren! De waarheid is hard om te hooren, maar te wederspreken is zij niet; en zeker mag men vooronderstellen, dat het te *Possagno* gegeven voorbeeld in *Nederland* geene navolging vinden zou onder eenvoudige Landbewoners.

De echte kunst wint, bij al de eere, die haar wedervaart, niet het minste; maar daar, waar het gemoed van den mensch voor haar noch voor ware kunstverdiensten iets gevoelt, is het groot verlies aan de zijde dier ongevoeligen. Immers mag men redelijkerwijze besluiten, dat het gemoed, hetwelk de vatbaarheid mist, om door zinnelijke vormen, uit het gebied van het schoone ontleend, aangedaan en gestreeld te worden, ook weinig toegankelijk zijn zal voor hetgeen in de zedelijke orde der dingen schoon en beminnelijk mag heeten.

Veel, zeer veel blijft er alzoo nog overig te doen, om die ongevoeligheid voor kunst en kunstverdiensten, die vooral onder onze lagere volksklassen, helaas! zoo algemeen wordt aangetroffen, voor eene meerdere belangstelling te doen plaats maken. Het aanwijzen der middelen daartoe ligt buiten de grenzen van dit vlugtig opstel, waarbij wij alleen op hetgeen elders plaats vindt wilden wijzen, of het welligt, hier of daar, de onverschilligheid en slaperigheid, die hier te beklagen valt, althans eenigermate, mogt verminderen.

DE EVA VAN DEN HEER VAN DER VEN.

Het afgietsel van dit, door genoemden Landgenoot in marmer vervaardigd, kunstgewrocht, hier ter stede, in het gebouw der *Akademie van beeldende Kunsten*, ter bezigtiging

Digitized by Google

gesteld, is wel waardig, dat van hetzelve eenig verslag gegeven worde. Het werk van den vreemdeling wordt doorgaans, ten gevolge van eene ongelukkige vooringenomenheid met het uitheemsche, boven dat van den Landgenoot, somtijds geheel te onregte, verheven; en het is uit dien hoofde billijk en regtvaardig, den roem van den *Nederlander* waardiglijk en bescheiden te verkondigen.

Wij zien de moeder aller levenden, bekoord door de haar aangeboden vrucht; en zoo wel de eerste aanblik van het beeld, als deszelfs aandachtige beschouwing, wekt de belangstelling in eene hooge mate op. Wij wenschen van het regtmatige dier belangstelling te doen blijken.

Eva is in eene ter aarde zittende houding voorgesteld. Aan hare regterzijde bevindt zich de kronkelende Slang met opgestoken kop en de verleidelijke vrucht in den geopenden slangenmuil. Dichterlijk is de gedachte, dat Eva het geheele regterbeen heeft op- en teruggetrokken, als gevoelde zij eenige vrees voor de nadering van het kruipend gedierte en het haar daardoor in de gevolgen nakend wee. Maar vermits de poëtische kunstenaar gevoelde, dat er in den staat der onschuld aan eigenlijk gezegde vrees niet kon worden gedacht, zoo heeft hij het bij den aanschouwer opkomend denkbeeld van vrees of afkeer weten te matigen en te verzachten door eene andere, allernatuurlijkste voorstelling, waarbij het linkerbeen, geheel uitgestrekt, schijnt te rusten op een gedeelte van den staart der slang; eene houding, die eene volkomene gerustheid schijnt te kennen te geven.

In den natuurlijken stand van het regterbeen, zoo hoog op- en teruggetrokken, dat de voetzool regtstandig op de aarde rust, zou het ligchaam naar de linkerzijde moeten overhellen; maar de kunstenaar heeft hier niet slechts de linkerhand, die ter zijde op den grond rust, tot steunmiddel gekozen, maar tevens tot steunpunt voor het bovendeel des ligchaams, hetwelk, nevens het hoofd, naar de zijde der slang schuins voorover is gebogen, ten einde de verleidelijke vrucht zou kunnen aanschouwd worden. Eva's gelaat en inzonderheid de benedenwaarts gerigte ogen zijn dan ook vol uitdrukking van belangstelling, begeerte en verlangen: Zóó zou eene moeder staren op haren eerstgeboren zuigeling! Maar, als had de kunstenaar gewild, dat wij niet slechts aan de tot zonde en ongehoorzaamheid overhellende *vrouw*, maar ook aan de *geschapene naar Gods beeld* zouden

Digitized by Google

denken, doet hij haar de regterhand ten hemel heffen, met de vingers derwaarts wijzende, als beriep zij zich bij den verleider op het Goddelijk verbod. Dit denkbeeld is dichterlijk aangegrepen en voortreffelijk uitgevoerd; met één woord, de geheele voorstelling is natuurlijk, eenvoudig, waar en poëtisch gedacht, op eene wijze, den echten kunstenaar waardig.

Wij hoorden de aanmerking, alsof het beeld wat zwaar zou zijn voorgesteld. Men neme evenwel hierbij in aanmerking, dat, vermits het origineel te *Rome* is vervaardigd, de kunstenaar vermoedelijk eene *Romeinsche* vrouw tot model heeft genomen; waardoor de aanmerking op het voorkomen der *Nederlandsche* vrouwen, over het geheel genomen, veel van derzelver gewigt verliest. Inmiddels denke men tevens aan de moeder aller levenden, als aan een gewrocht uit de hand des Scheppers zelv' afkomstig, en waarop alzoo de thans gewone of gebruikelijke maatstaf min voegzaam kan worden toegepast; om nu niet te gewagen van het vermoeden, dat de bewoners der eerste wereld en, over het geheel, de oude geslachten zich, boven hunne latere nakomelingen, door een zwaarder ligchaamsbouw hebben gekenmerkt.

Meer gegrond kwam ons de aanmerking voor omtrent de eenigzins kleine voorstelling van hoofd en gelaatstrekken, in verhouding tot de overige ligchaamsdeelen. Het kiezen van een ander model voor hoofd en gelaat kan hiervan als reden worden opgegeven. Intusschen laat dat gelaat en deszelfs karakteristieke uitdrukking niets te wenschen over, en in het geheel der zamenstelling is *begeerte* en *aarzeling* op de gelukkigste wijze uitgedrukt.

De Heer VAN DER VEN houde ons de opmerking ten goede, dat de voorstelling van het hoofdhaar en de schedelvlechten min gelukkig schijnt uitgevallen. Wij beseffen ten volle het moeijelijke der voorstelling van iets zoo bewegelijks en los, als eene haarvlecht, in het onbewegelijke marmer; maar ons kwam de schikking der haren te *gemanierd* voor, in verband met den hoogen eenvoud der eerste aardbewoners. In de voorstelling eener DIANA of VENUS, bewoonsters van den *Olympus* en deelgenooten aan de gastmalen van JUPITER en JUNO, kunnen wij aan zwier en opschik denken; maar niet bij eene EVA, in den staat der onschuld. Er straalt te veel kunstmatige schikking door in de beide vlechten, die

Digitized by Google

langs de slapen des hoofds, met sierlijken tooi, nederwaarts hangen, en waardoor het geheel, vooral in verband met de lokken, die schedel en voorhoofd dekken, aan hulpmiddelen van kunst doet denken, die destijds nog geheel onbekend waren. Met andere woorden: bij het aanschouwen van het haar denken wij, onwillekeurig, aan een veel later tijdperk, toen kunst en weelde het gemis van het natuurlijk hoofddeksel door kunstmiddelen wisten te vervangen.

En nu nog één aanmerking, ten slotte: Gelijk in de meeste afbeeldingen van deze geschiedenis, zoo houdt ook hier de slang de vrucht in haren muil met de tanden gevat. De vraag is: is deze voorstelling waar? is zij natuurlijk? heeft het niet iets stuitends, dat een redelijk wezen eenig voedsel aanneemt uit den bek van eenig dier? Men mag wel aannemen, dat er tusschen de eerste menschen en de dieren, in beider toenmaligen en eigendommelijken toestand, vooral in den staat der onschuld, eene groote mate van gemeenzaamheid hebbe plaats gehad; maar daarbij is het denkbeeld eigenaardiger en menschwaardiger, dat de mensch aan het dier, dan wel het dier aan den mensch eenig voedsel zal hebben aangeboden. Het gevoel van welvoegelijkheid komt er tegen op, dat de mensch eenige spijze aanneme uit den muil van eenig, zij het overigens ook een geliefd dier. Daarom hadden wij gewenscht, dat de waardige kunstenaar, die van zijn fijn gevoel in deze gansche voorstelling zoo menig blijk leverde, aan dat gevoel voor het welvoegelijke had toegegeven. Het zou hem gewis niet moeijelijk gevallen zijn. Aan den steel der vrucht is een tak met afhangende bladeren bevestigd; en hoe gemakkelijk had de slang dien tak met den muil kunnen vasthouden, terwijl de vrucht ter zijde afhing, gelijk thans de tak met de bladeren. Op deze wijze ware het stuitende, in de tegenwoordige wijze van voorstelling, vermeden of althans aanmerkelijk verzacht.

Wij maken deze aanmerkingen niet, om de groote verdiensten van onzen Landgenoot, in dit uitmuntend gewrocht der Beeldhouwkunst ten toon gespreid, te verkleinen, maar om aan den verdienstelijken kunstenaar, nevens het toebrengen van onzen welmeenenden lof, tevens een blijk te geven van de bijzondere belangstelling, waarmede wij zijnen arbeid hebben gadegeslagen.

28 Februarij, 1842.

Digitized by Google

IETS OVER EN UIT SIR HUMPHRY DAVY'S SALMONIA.

De beroemde scheikundige, die het onderhoudende boek geschreven heeft, waaruit wij onze lezers een en ander wenschen mede te deelen, was geen geleerde pedant, die zich enkel tot zijn vak bepaalde, maar een man van veelzijdige kennis, van een beminnelijk karakter en van dichterlijken zin. *Engeland* vereert in hem een zijner edelste zonen.

Sir HUMPHRY DAVY was onder anderen een groot liefhebber van hengelen; eene liefhebberij, die bij de *Engelschen* zeer algemeen is. Het boek, onder den titel van: *Salmonia* door hem uitgegeven, handelt over de kunst van hengelen, en tevens over de natuurlijke geschiedenis der vischen, welke met de angelroede worden gevangen, en de insekten, waarvan die vischen leven, en van welke men zich, hetzij in natura, hetzij in namaaksel, bij het hengelen bedient. Van dit onderwerp dwaalt de Schrijver van tijd tot tijd tot andere dingen af, gelijk dat in ongedwongene gesprekken gaat; want het geheele boek is in gesprekken geschreven, die hengelende vrienden vertrouwelijk met elkander houden.

Van de kunst des hengelens heeft men bij ons geen begrip, omdat het aan de gelegenheid ontbreekt, om haar op dien voet uit te oefenen. In *Engeland* is het eene taak van mode, die met de grootste liefhebberij en naar vaste regelen wordt gedreven. De Schrijver poogt ons, met zekeren volkatrots, al de fijnheden daarvan te leeren. Doch met de belangstelling des vischers verbindt zich daarbij die des natuuronderzoekers. De hengelaar wordt gewoon aan een langdurig, geduldig en scherp gadeslaan der vischen en hunner eigenschappen van de eene zijde, en van den anderen kant aan eene naauwkeurige opsporing van de insekten, die boven het water zweven en den visch tot spijze dienen.

Het zalmengeslacht, waartoe ook de forel behoort, levert den hengelaar den voortreffelijksten buit. Op iedere bladzijde van zijn werk toont de Schrijver, hoe diep hij de natuur der forellen heeft bestudeerd. Men hoore zijne opmerking over de kleur dezer vischen: „De kleur der vischen is iets geheel eigenaardigs; zij hangt van oorzaken af, die men niet zoo gemakkelijk kan opgeven. De kleurende stof zit niet in de schubben, maar onmiddellijk onder deze op de

Digitized by Google

oppervlakte der huid, en is het gevolg waarschijnlijk van eene afscheiding van stof, die misschien in verband staat met den gezondheidstoestand van het dier en daarnaar verandert. In eenige meren van *Ierland* vond ik forellen van de zeldzaamste kleur, gevlekt als eene schildpad, en dat ontstond welligt uit de gesteldheid des waters, uit het vallen van het licht, en waarschijnlijk ook uit de soort van voedsel. Ik acht het mogelijk, dat eene forel, die veel harde zelfstandigheden eet, zoo als b. v. insektenlarven met derzelver bekleedsel en de eijeren van andere visschen, meer roode stippen en roodere vinnen krijgt. Zoo is het met de *Gillaroo*- en de roode forel, die juist zulke dingen vreten; en elke andere forel, die zich op zulk eene wijze voedt, zal haar uiterlijk gelijk worden. Als de forel van kleine visschen, van het jonge broedsel en van insekten leeft, vindt men ze meer met kleine zwarte stippen en de grondkleur is gewoonlijk zilvergrijs. De *Celne*-forellen zijn, in volwassen toestand, aldus zwart gevlekt, zoo ook in *Ierland* die van *Loch Neah*, welke daar *buddocks* en *dolochans* worden genoemd. Deze eigenaardigheden worden dan erfelijk, en de werking van een bijzonder voedsel bepaalt het voorkomen van een volgend geslacht." De Schrijver verbindt daarmede zeer belangrijke opmerkingen over het kruisen en de bastaardsoorten der visschen, b. v. tusschen de gewone forel en de zalmforel, tusschen de gewone forel en de thijmforel. De welriekende en bonte thijmforel werd reeds door den H. AMBROSIUS de bloem der visschen genoemd. Onder de zalmen onderscheidt DAVY vooral die, welke in *Zuidduitschland* de *huch* of *huchen* wordt genoemd, die nergens gevonden wordt, waar alen zijn; maar deze overal, waar zij niet zijn, vervangt. »Men vindt den *huch* in de meeste rivieren, die in den *Donau* uitloopen; in de *Save* en de *Laibach* is hij overal en altijd voorhanden. Algemeen houdt men het er voor, dat hij tweemalen des jaars, in het voorjaar en in den herfst, uit den *Donau* komt en derwaarts terugkeert. Dat hij in het voorjaar eenen uitstap maakt, kan ik zelf getuigen; want ik heb in April in wateren, die met de *Save* en *Laibach* in verband staan, meermalen *huchen* gevangen, die blijkbaar uit stilstaand water in helder en vlietend waren gekomen, hetgeen daaruit bleek, dat zij de bloedegels, die ook de forellen plaagt, op het lijf hadden zitten. Ook zag ik ze in diezelfde maand op de

Digitized by Google

markt te *Laibach* in alle grootten, van ses duim tot twee voet lang. Zij worden evenwel nog veel grooter, en bereiken een gewigt van dertig tot veertig pond. Eenige natuuronderzoekers beweren, dat de *huch* enkel een zoetwatervisch is; dit komt mij zeer twijfelachtig voor, omdat men hem aan geene zijde van sommige watervallen, de *Traun*, *Drau* en *Save*, vindt. Zeevpel is ten minste zeker, dat hij in deze rivieren uit den *Donau* komt, en niet onwaarschijnlijk is het, dat hij in geheel volwassen staat een visch is van de *Zwarte Zee*. Doch hij moge in zoet water overwinteren, hij schijnt niet, gelijk de zalm, gedwongen om de zee op te zoeken, maar daalt in de groote rivieren op den grond, waar het water warmer is, en trekt van daar in het voorjaar weg, om eene koelere temperatuur te zoeken en zich voort te planten. Ook vindt men in *Europa* den *huch* slechts beneden de groote watervallen, welke de stroomen, die in den *Donau* uitloopen, vormen; nooit daarentegen in de wateren van dezelfde streken, die met den *Rhijn* en de *Elve* in verband staan, of zich uitstorten in de *Middellandsche Zee*; terwijl toch de gewone forel in al deze wateren zonder onderscheid, de zalm en de zalmforel alleen in die voorkomt, welke met de zee zijn verbonden. Volgens PALLAS zijn er ook *huchen* in de *Siberische* rivieren, waarschijnlijk in die, welke in de *Caspische Zee* uitloopen. Het is verder merkwaardig, dat hij in die wateren ontbreekt, waar veel alen worden gevonden; dat geldt althans van al de rivieren, die in den *Donau* vloeijen, en, gelijk men verzekert, ook van de *Siberische*. Zoo veel is zeker, dat de alen twee malen heentrekken, eens de stroomen in, de tweede maal de stroomen uit, eens uit de zee, en eens naar de zee. De eerste dezer togten wordt ondernomen door zeer kleine, dikwijls slechts twee of derdehalf duim lange alen; de tweede door groote, van drie tot vier voet lange, die tien, vijftien tot twintig pond zwaar zijn. Groote waarschijnlijkheid heeft de veronderstelling, dat alle alen, die men in zoet water vindt, door dat eerste trekken daar zijn gekomen; zij verschijnen bij millioenen in April en Mei, en blijven tot aan Julij, ook wel tot het begin van Augustus, in de rivieren. Zoo heb ik het in *Ierland* in het jaar 1823 opgemerkt. Het was een koude, late zomer geweest. Ik bevond mij tegen het einde van Julij te *Ballyshannon*, aan den mond van de rivier, die de geheele voorgaande maand

Digitized by Google

hoog water had gehad. Waar zij haren val vormt, was zij geheel zwart van millioenen, kleine, ongeveer een vinger lange alen, die gedurig de natte rotsen aan den oever des watervals poogden te beklimmen. Zij kwam daarbij bij duizenden om het leven; maar hunne vochtige, glibberige ligchamen dienden de overigen weder tot ladder, om hunnen togt voort te zetten. Ik zag ze zelfs loodregte rotsen beklimmen; zij kronkelden zich door het vochtige mos, of hulden zich vast aan de ligchamen van diegenen, die bij de poging den dood hadden gevonden. Hunne volharding was zoo groot, dat zij toch in verbazende menigte zich eenen weg tot aan *Loch Erne* baanden. Hetzelfde gebeurt bij den val van de *Bann*, waar zij dan het *Loch Neah* bevolken. Zelfs de groote *Rhijn*val bij *Schaffhausen* belet hen niet, om den togt naar het meer van *Constans* voort te zetten, waarin ik vele zeer groote alen gezien heb. Er zijn ook alen in het meer van *Neufchatel*, dat door eenen stroom met den *Rhijn* in verband staat; maar er zijn er geene in het meer van *Genève*, omdat de *Rhone* beneden *Genève* eenen onderaardschen val vormt; en ofschoon kleine alen over bemoste of op eene andere wijze begroeide rotsen heenklimmen, zoo kunnen zij toch niet door kalksteenrotsen heenboren, of tegen een' geweldigen waterstroom in kampen, die als door eene buis loopt. Geene alen stijgen uit de *Zwarte Zee* in den *Donau* op; men vindt ze even min in de groote meren, moerassen en stroomen, die met den *Donau* in verbindtenis staan, ofschoon verscheidene van deze meren en moerassen hun uitstekend zouden voegen, en hoewel men ze in dezelfde streken in meren en stroomen, die zich in de zee uitstorten, in menigte vindt. Men kan ze zelfs opgesloten in het water van den *Donau* zetten; zij worden daar dik en vet. *J.* COUCH beweert, dat, volgens zijne opmerkingen, de kleine alen binnen het gebied van eb en vloed worden gekweekt, en over de watervallen heenklimmen, om uit de zee in zoet water te komen. Ik heb ze in het voorjaar menigmalen in verbazende scharen in *Mounts-baai* gezien, waar zij uit den *Atlantischen* oceaan den mond van kleine beken en rivieren poogden te bereiken. Wanneer echter het koude herfstwater de rivieren begint te doen zwellen, trachten zij weder in zee te komen; de kleineren blijven evenwel achter, en verbergen zich gedurende den winter in menigte in den modder, waar zij zich dan als in een'

Digitized by Google

klomp ineenwikkelen en zamenvoegen. Onderscheidene Schrijvers hebben nog meer bijzonderheden van dit trekken der alen opgeteekend; zoo verhaalt b. v. Dr. POTT in zijne Geschiedenis van *Staffordshire*, dat zij des nachts over de velden heen van den eenen vijver naar den anderen kruipen. ARDERON zag ze in *Noorwegen* over de sluisdeuren heenklauteren, ofschoon de planken der deuren gladgeschaafd waren en vijf of zes voet loodregt in de hoogte stonden. Als zij eerst uit het water op eene droogo plank kwamen, rustten zij een poosje uit, gelijk het scheen zoo lang, tot dat zij hun slijm afgescheiden hadden en dit kleverig genoeg was. Dan klommen zij loodregt in de hoogte, even gemakkelijk als ging het over effen bodem. Zonder twijfel worden zij daarbij door hunne kleine schubben geholpen, die, geplaatst even als bij de slangen, hunne voorwaartsche beweging zeer gemakkelijk moeten maken; deze schubben heeft LEEUWENHOEK microscopisch onderzocht. Bij dit trekken uit het zoute water naar het zoete zijn de alen van onderscheidene grootte; doch, naar ik geloof, nooit langer dan een voet; het grootste gedeelte is niet meer dan derdehalf tot vier duim groot. In het zoete water voeden zij zich, worden groot en vet. In kleinere wateren vindt men zelden zeer groote; maar in groote en diepe meren worden zij zoo dik als een mansarm of nog dikker. Wat eenigermate groot is geworden, neemt in October of November den terugtogt naar zee aan, waarschijnlijk omdat zij de herfstkoude van het binnenwater beginnen te gevoelen. De kleineren, gelijk ik reeds gezegd heb, brengen den winter door in den diepsten modder der rivieren en meren, schijnen niet veel voedsel te behoeven, en blijven waarschijnlijk in eene soort van winterslaap. Men kent eigenlijk geen bepaald jaargetijde, waarin zij bijzonder gedijen, maar zeker hangt dit van de hoeveelheid voedsel af; het lijdt intusschen geen twijfel, of zij bereiken in een of twee jaren hunne volle grootte niet. Dit alles evenwel en menige andere eigenaardigheid van dit dier kan eerst door nieuwe en herhaalde waarnemingen en onderzoekingen met zekerheid worden bevestigd. BLOCH beweert, dat de alen zeer langzaam groeijen; vijftien jaren lang had hij er eenigen in denzelfden vijver bewaard. De groote alen keeren, als zij eenmaal volwassen het zoet water hebben verlaten, niet terug; en daar het niet waarschijnlijk is, dat zij in de zee

Digitized by Google

terstond allen sterven, zoo moeten zij voortaan hun duurzaam verblijf in de zee houden, en er is veel grond om te gelooven, dat het deze groote alen, oorspronkelijk zoetwateralen, zijn, die men met den zeeaal heeft verward."

Bij gelegenheid spreekt de Schrijver ook over de fabelachtige zeedieren, en verklaart deze gewrochten der opgewekte verbeelding op eene natuurlijke wijze, b. v. de dikwijls in de scheepslegenden voorkomende zeeslang als eene reeks van achter elkander zwemmende robben. Wanneer hij daarentegen de beruchte *zeekraken* voor eene groote massa van *urtica marina* houdt, kunnen wij ons met deze vooronderstelling niet vereenigen, en wij gelooven veeleer eene aanwijzing van PANTOPPIDAN te moeten volgen, die beweert, dat de luchtspiegeling (*fata morgana*) van tijd tot tijd midden op zee de banken of kustklippen afspiegelt, wier takken dan voor de armen der *kraken* worden gehouden. Hetgeen voor deze verklaring bijzonder pleit, is de omstandigheid, dat de luchtspiegeling van eene zekere weersverandering afhangt, door welke tevens de vischen worden zamengedreven, vanwaar het volksgeloof ontstaan is, dat de *kraken* de vischen tot zich trekken.

Eene van de merkwaardigste opmerkingen, door den Schrijver medegedeeld, is die, welke over de verschillende kleur des waters handelt; een onderwerp, dat tot dusverre niet genoegzaam is verklaard. »Ik heb het water van gesmolten sneeuw of gletschers in verschillende bergstreken onderzocht, en vond het altijd van denzelfden aard en van zoodanige gesteldheid, dat ik het voor zuiver water moet houden. Onder deszelfs kenteekenen neem ik vooral de kleur, die, wanneer het eenige diepte heeft en men door eene massa van hetzelve heenziet, helder blaauw is, en wel, naar mate van de grootere of geringere diepte, meer of minder helder blaauw. Over deszelfs gemis van allen smaak en deszelfs overige physische eigenschappen wil ik, daar deze voor het tegenwoordige oogmerk van geen belang zijn, niet verder spreken. In het algemeen vindt men, als men meren en andere watermassa's op hooge gebergten onderzoekt, die zelfde helder azuurblaauwe kleur weder. Zoo berigt ook Kapitein PARRY, dat het water van het poolijs deze schoone kleur heeft. Wanneer er planten in de meren groeijen, dan wordt de kleur zeegroen, en naar mate het water met opgeloste plantaardige stoffen bezwangerd is, wordt het al groe-

Digitized by Google

ner, tot zelfs geelachtig groen; eindelijk, als de plantaardige stof in groote hoeveelheid aanwezig is, b. v. in streken, waar men turf of steenkolen vindt, wordt het geel, of zelfs bruin. Het meer van *Genève*, b. v., dat het water uit stroomende bronnen (voornamelijk uit de boven-*Rhone*) verkrijgt, die uit gesmolten sneeuw ontstaan, is blaauw. De *Rhone*, die weder uit het genoemde meer stroomt, heeft de kleur van het diepste azuur, en behoudt deze, tot zij zich met de *Saone* vereenigt, die haar eene groenachtige kleur geeft. Het meer van *Morat*, daarentegen, dat uit dieper gelegen grond en minder zuivere bronnen water ontvangt, is grasgroen. Een nog treffender voorbeeld heeft men in verscheidene kleine meren, die op den weg van *Inspruck* naar *Stuttgart* liggen, en hun water uit dezelfde bron putten, tusschen *Nassereit* en *Reit* namelijk. Ik nam ze waar, zoo ik mij wèl herinner, in het jaar 1815. Het hoogste dezer meren, in Maart door gesmolten sneeuwwater gevuld, was, toen ik het zag, helder blaauw. Door een' kleinen stroom loopt het in een ander meer. In dit meer hadden de winterstormen of eenige andere oorzaak een aantal groote pijnboomen doen nederstorten, en het water was blaauwgroen. In een derde meer, waarin niet alleen pijnboomen met hunne takken afhingen, maar waarin ook andere plantaardige stoffen werden opgelost, had het water eene bleek grasgroene kleur, en alle deze kleuren vond men in eenen omtrek van naauwelijks een half uur bijeen. Toen ik, twaalf jaren later, in Augustus en September weder bij dezelfde waters kwam, vond ik ze geheel veranderd. De denneboomen in het tweede meer waren geheel verdwenen; eene groote menigte steenen en kiezel, welke de beken van het gebergte hadden neêrgespoeld, of die met een stuk van den berg waren nedergestort, bedekte den bodem. En nu was de kleur des waters even helder blaauw als die van het bovenste meer; het benedenste daarentegen, waarin nog altijd plantaardige stoffen lagen, had ook nog dezelfde groenachtige kleur. Dat alles geldt nu ook van de *Schotsche* en *Iersche* stroomen. Als zij uit zuivere rotsbronnen voortvloeijen, dan zien zij blaauw of blaauwgroen. Komen zij door turf- of alluviaalbodem, dan is de kleur geel of geelachtig bruin of zelfs donkerbruin, zelfs dan, als zij een deel hunner onzuivere bijmengsels in een groot meer hebben nedergelegd. Somtijds, ofschoon zelden, bepalen minerale bij-

Digitized by Google

mengsels de kleur des waters; ijzerertsachtige aardlagen b. v. geven aan kleine stroomen en beken eene groene of gele kleur. Kalkaardige stoffen hebben zelden op de kleur, maar wel op de doorschijnendheid des waters invloed; zoo is het onder anderen het geval met den *Velino* bij *Terni* en den *Anio* bij *Tivoli.*"

Buitendien vindt men in dit bevallige boekje nog menige aardige opmerking en anecdote. Zoo schrikt hij de vrienden van eenen schotel snippen af door de natuurhistorische aanwijzing, dat de drek dezer dieren zijne beroemde lekkernij aan eene drievoudige vertering te danken heeft, daar de snippen zich met de maden uit den mest van wilde dieren voeden, zoodat datgene, wat men bij de snippen voor het beste houdt, eerst door het hert, dan door eene insektenlarve, en ten derden male door de snip is gegeten en verteerd.

Ten slotte nog eene anecdote. Onze beroemde staatsman en redenaar CHARLES JAMES FOX gaat op zekeren dag met een doorluchtig personaadje *Bondstreet* door, en biedt hem eene weddingschap aan, dat hij onder weg meer katten zal zien dan de Prins; de laatste mogt gaan aan welke zijde van de straat hij wilde. De weddingschap werd aangenomen. Fox zag op zijnen weg veertien katten; de Prins geen enkele. Zeer verwonderd vroeg deze, hoe dit kwam. »Uwe Koninklijke Hoogheid," antwoordde FOX, »koos natuurlijk de schaduwzijde van de straat, als de aangenaamste. Ik wist, dat de zonkant voor mij zou blijven, en de katten zitten altijd liever in den zonneschijn."

DE JONGE RIDMEESTER.

(Verhaal.)

Ons regement lag te *Courtray*, (dus verhaalde een *Fransch* officier aan zijne vrienden) toen, door den dood van een' onzer kameraden, eene Ridmeestersplaats in hetzelve openviel. De vervulling derzelve hing van de regering af, die gewoonlijk hare gunstelingen in zulke posten schoof, zonder zich er om te bekreunen, hoe daardoor menigmaal oude, met wonden bedekte officieren teruggezet werden. Met elk oogenblik verwachtte men den ongelukkigen begunstigde,

Digitized by Google

om hem al de zwaarte der verontwaardiging te doen gevoelen, welke zijne onregtmatige inschuiving bij het korps verwekte.

Fabry, de oudste Luitenant van het regement, was ook, door zijne verdiensten, de meest geregtigde geweest, om het bevel over het eskadron te bekomen. Hij was dapper, had eene goede opvoeding genoten, en werd door zijne krijgsmakkers opregt bemind, maar tevens kende men hem als verschrikkelijk oploopend.

In dezen toestand waren eenige weken voorbijgegaan, zonder dat men te weten had kunnen krijgen, wie de Ridmeesterspłaats bekomen had, toen wij op zekeren dag, in het koffijhuis, de tijding ontvingen, dat de nieuwe Ridmeester gekomen was en op het punt stond om zich bij den Chef van het regement aan te melden. Terstond besloten wij bij deze zamenkomst tegenwoordig te zijn, en ieder zocht een voorwendsel om den Kolonel te gaan spreken.

Toen ik binnentrad, hoorde ik den Kommandant zeggen: »Ik hoop, Heer Ridmeester, dat gij ijverig de dienst ter harte zult nemen, en geenszins de *Parijser* ondeugden in het regement met u brengt."

Melin, dus was de naam van den nieuwen Ridmeester, gaf ten antwoord: »Heer Kolonel, ik zal mij mijne kameraden ten voorbeeld nemen;" en, zich hierop tot ons wendende, zeide hij op een' innemenden toon: »Mijne pogingen om uwe vriendschap te winnen, Heeren, zullen, hoop ik, mij uwen verpligtenden raad verschaffen, waarop ik, bij mijne onervarenheid, hoogen prijs stel."

De Kolonel hernam met hardheid: »Het is zeer sterk, aan eenen jongeling, die pas de school verlaten heeft, het bevel over een eskadron te geven. Gij hadt u, op uwe jaren, met een' minderen rang behooren te vergenoegen. Zie eens daar uwen Luitenant, het moet hem smartelijk vallen, aan zoo jong een mensch, die nog geene de minste ervaring in het militaire vak heeft, ondergeschikt te zijn."

Zonder de geringste verlegenheid te laten blijken, antwoordde Melin: »Heer Kolonel, ik ben doordrongen van de waarheid uwer woorden, en ik zal niet dralen mijn afscheid te nemen, zoodra gij de overtuiging bekomt, dat ik mijnen post niet met eere vervul."

Melin had Fabry oplettend in het oog gevat, toen de Kommandant hem dezen als zijnen Luitenant had aange-

Digitized by Google

duid. Bij het verlaten der woning van den Kolonel trad hij den hem aangewezen officier nader, en verzocht hem beleefdelijk, om hem aan zijne kameraden te willen voorstellen. FABRY gaf hem droogjes te kennen, dat hij daartoe geen hofmeester noodig had en zich maar zelf alleen had binnen te leiden. Een blos van toorn vloog bij deze woorden van FABRY over MELIN's aangezigt; doch hij bedwong zich, antwoordde met eene beleefde wending, en trad terug, wel gevoelende, dat hij bij het regement nimmer bemind zou worden.

Den volgenden dag legde MELIN bezoeken af bij elken officier in het bijzonder, doch werd nergens ontvangen, en hoorde zelfs, hoe verscheidene hunner met luider stem bevel gaven te zeggen, dat zij niet te huis waren. Niemand beantwoordde zijnen groet, niemand gaf bescheid op zijne vragen, en duidelijk liet ieder hem de verachting ontwaren, welke men voor hem had. Bevond hij zich in het koffijhuis en wilde hij er met iemand eene partij op het biljart maken, zoo sloeg men het hem af, en nam te gelijker tijd de uitnoodiging van eenen anderen aan, zonder zich tegen den algemeen gehate in het geringste te verontschuldigen. Op zekeren dag werd het gevoelen der omstanders ingeroepen, om over een' twijfelachtigen stoot te beslissen. MELIN, dien de markeur mede gevraagd had, wilde zijne meening uiten; maar FABRY voorkwam hem, door op een' barschen toon te zeggen: »Voor zoo ver het mij betreft, erken ik het oordeel van dezen Heer niet voor geldend." Een Luitenant maakte hierop, met oogmerk om het geschil aan te stoken, de aanmerking, dat FABRY de redden zijner weigering behoorde op te geven. »Omdat die Heer mij tegenstaat," hernam FABRY kortaf. Elk dacht, dat MELIN deze nieuwe beleediging niet met stilzwijgen zou laten voorbijgaan; maar hij antwoordde niets, verliet na eene wijl het koffijhuis, en kwam er nooit weder terug.

In den Plaatskommandant had MELIN een' ouden vriend zijns vaders gevonden, en was door hem met eene welwillendheid ontvangen, die hem de verbittering der andere officieren ruim vergoedde. Overigens was hij stipt in de dienst en vervulde zijne pligten met naauwkeurigheid, zoodat hem in het openbaar geen verwijt gedaan of smaad kon toegevoegd worden. Doch de gelegenheid tot dit laatste verscheen weldra.

Digitized by Google

Een eskadron Huzaren, met hetwelk wij kort te voren voorpostendienst gedaan hadden, betrok ons garnizoen; wij hadden de officieren van hetzelve op een middagmaal genoodigd, en HELIN kon met geene voegzaamheid zich van hetzelve afzonderen.

Ik moet hier aanmerken, dat ik destijds reeds Ridmeester was, en dus geene persoonlijke reden had, om afkeer tegen HELIN te voeden; integendeel gingen mij de eerste beleedigingen, welke hij ondergaan had, aan het hart, en ik zou zijn verstandig gedrag en zijne omzigtigheid openbaar geprezen hebben, indien zulks niet regtstreeks ingeloopen had tegen den toon, welke toen ter tijd bij de militairen heerschte; ik zou mij nutteloos aan de uitvallen mijner kameraden hebben blootgesteld, zonder HELIN van dienst te zijn, en dus was ook ik genoodzaakt, diens pogingen, om mijne vriendschap te winnen, met koelheid te beantwoorden. Niettemin, sedert ik zijne goede hoedanigheden had opgemerkt, begon ik belang in hem te stellen, en was bij dit feestmaal er op bedacht, om hem, zoo mogelijk, nieuwe onaangenaamheden te besparen. Door zijne beminnelijkheid gelukte het hem spoedig, de Huzarenofficieren, die niets tegen hem hadden, voor zich in te nemen. Zij omringden hem met geestdrift, luisterden naar zijne boertige invallen en kwinkslagen; en wij overigen, die hem voor de eerste maal schertsen en vertellen hoorden, moesten zijne schrandere aanmerkingen, zijn schitterend vernuft, en inzonderheid de goedhartige wellevendheid bewonderen, waarmede hij zich beijverde, zijne meerderheid in het gezellig onderhoud niet te doen gevoelen.

De geestdrift voor HELIN groeide steeds aan, toen FABRY plotseling tot een' der Huzarenofficieren zeide: »Hoe is het mogelijk, GELERT, dat een oud soldaat, gelijk gij, zich om den tuin kan laten leiden door het gesnap van iemand, die door gunst officier geworden is?" GELERT, die naast HELIN zat, schoof zijnen stoel haastig van hem weg, en vroeg hem, of het waar was, dat hij zijn' Ridmeestersrang door gunst bekomen had.

»Zoo is het, Heer Majoor," hernam HELIN; »ik ben niet zoo gelukkig, door mijne verdiensten of door de keus mijner kameraden dien post verkregen te hebben; maar met ongeduld haak ik naar het oogenblik, waarop ik zal kun-

Digitized by Google

nen bewijzen, dat ik waardig ben onder dezelfde vaan te strijden."

»Goed gezegd, zeer goed!" antwoordde GELBERT; »maar FABRY heeft u daar op het oogenblik beleedigd en gij hebt hem niet geantwoord; hebt gij dan geen eergevoel?"

»Hij is een ellendige bloodaard!" riep FABRY, zichtbaar van drift, met alle teekenen van afschuw, uit.

MELIN keerde zich naar GELBERT en zeide bedaard: »Ik zou bij zulk eene beschuldiging niet onverschillig blijven, wanneer ik eenige daad begaan had, die mijne eer te kort deed; maar ik ben vast overtuigd, dat niemand mij iets dergelijks met grond te last kan leggen."

»Hoe!" stoof GELBERT op, »is het niet onteerend, zich voor een' bloodaard te laten uitschelden?"

»Neen, Heer Majoor! Voor onteerd zou ik mij achten, indien deze beschimping door eenige daad van mijzelven bewaarheid was; daar zij dit niet is, valt zij op dengeen terug, die ze mij toegevoegd heeft. Zelfs de onberispelijkste naam kan door een' dwaas, een' beschonkene of een' lasteraar bezwalkt worden."

»Dat zij zoo het wil," hernam GELBERT, »wij soldaten beschouwen dergelijke dingen uit een ander oogpunt. Eene beleediging kan slechts door bloed afgewasschen worden; zoo willen het de oude krijgsmansgebruiken."

»Vergeef mij, Heer Majoor, die gebruiken zijn zoo oud niet als gij misschien denkt; de *Grieken* en *Romeinen*...!"

Hier antwoordde hem een algemeen geroep, dat *Franschen* Fransche gebruiken volgen moesten.

»Dit is ook mijn gevoelen," zei GELBERT; »en gij, Heer Ridmeester, moet noodwendig met FABRY vechten, indien hij niet besluit, zich wegens het door hem gezegde te verontschuldigen."

»Ik? In eeuwigheid niet!" hernam FABRY: »Ik herhaal nog eens, wat ik gezegd heb."

»Dan, Ridmeester MELIN," vervolgde de Majoor, »moet gij u of de verachting getroosten, welke gij verdiend hebt, of de militaire eereteekens afleggen."

»Ik zie de noodwendigheid niet in, om een dier uitersten te kiezen," hervatte MELIN, zonder zich van zijn stuk te laten brengen; »integendeel geloof ik, dat mijn kameraad FABRY, wanneer hij zich beter bedacht heeft, leedwezen gevoelen zal over de harde uitdrukkingen, waarmede hij

Digitized by Google

mij vervolgt, en door welke hij mij tot het offer van den tegenspoed wil maken, dien hij in zijne militaire loopbaan ontmoet."

Bij deze woorden keerde hij zich naar de deur; maar FABRY riep hem, met schamperen trots, achterna: »Ik hoop, Mijnheer, dat gij, eer gij deze kamer verlaat, mij zult gelieven te zeggen, welk uur u morgenochtend het best gelegen komt!" MELIN keerde bedaard op zijne stappen terug en hernam: »En ik verwacht, Heer FABRY, dat gij binnen drie dagen verstandiger zult geworden zijn, en het aan deze Heeren zal blijken, dat het niet noodig is, om, wegens een onbedachtzaam woord, menschenbloed te vergieten." Van alle kanten ging een kreet van verontwaardiging op. MELIN verwijderde zich. Thans spanden al de aanwezige officieren eene soort van raad, in welken besloten werd, dat MELIN met FABRY moest vechten, of wel zijn afscheid nemen.

Het gedrag van den jongen Ridmeester bleef, gedurende de drie dagen, welke op dit vernederend tooneel volgden, zich volkomen gelijk. Door iedereen werd hij met de onbewimpeldste verachting behandeld, en het geduld, waarmede hij zoo vele beleedigingen verdroeg, scheen ook mij toe, het kenmerk van eene lafhartigheid te wezen, die zich door niets liet regtvaardigen. De Generaal zelf, niet vrij van het vooroordeel, waarin destijds bijna ieder militair deelde, verbood MELIN zijn huis, tot dat hij zich van den op hem rustenden smaad gezuiverd zou hebben.

Den derden dag zagen wij dezen laatsten met een ernstiger gelaat, dan gewoonlijk, naar de markt gaan. Een tijdlang als in zelfstrijd heen en weder getreden zijnde, wendde hij zijne schreden naar het koffijhuis. FABRY speelde juist eene partij op het biljart, en wij anderen stonden als toekijkers in het rond. MELIN trad binnen. Hij wachtte tot dat de partij ten einde was; toen sprak hij met vaste stem: »Ik hoop, Mijnheer FABRY, dat gij, gedurende de laatstverloopene drie dagen, de beweegredenen van mijn gedrag getoetst heb. Ik geloof moeds genoeg te hebben, om de uniform, welke ik draag, te eeren; maar ik erken, dat ik gaarne vermijd al wat overdreven is. Ik verlang van u geene voldoening; ontvang mijne hand, en laat ons vrienden zijn!"

»Mijnheer," gaf FABRY hem op den toon der diepste ver-

Digitized by Google

smading ten antwoord, »gij ontvangt mijne hand niet eer, vóór dat gij u waardig gemaakt hebt die aan te roeren; tot zoo lang zult gij wel gelieven mij van uw gezigt te verschoonen!"

»Zoo is het dan onvermijdelijk, dat wij vechten?" vroeg MELIN, terwijl hij ons allen een' somberen blik toewierp. — »Er is geen ander middel!" riepen wij allen uit één'en mond.

»Gij zult ongetwijfeld nog van uwe meening terugkomen," sprak MELIN weder; »en, om er u den tijd toe te laten, verklaar ik, dat het tweegevecht eerst aanstaanden Zaturdag kan plaats hebben. Dien dag zal ik, des morgens ten vijf ure, bij den voor de poort, die naar *Meenen* leidt, staanden molen te vinden zijn, en wensch, dat, wanneer het duël voortgang heeft, drie officieren van ons regement en drie van dat der Huzaren tegenwoordig zijn."

»En waarom zijn er, tot een zoo eenvoudig ding, zoo vele formaliteiten en een uitstel van drie dagen noodig?" vroeg FABRY.

»Wanneer de zaak u al van gering gewigt voorkomt, zoo beschouw *ik* dezelve uit een geheel verschillend oogpunt. Overigens ben ik de beleedigde, en zal dus op mij nemen, de wapenen te bezorgen."

»Ik hoop, Mijnheer; dat het die van een' soldaat zullen zijn."

»Wees niet ongerust; gij zult tevreden wezen." Na deze woorden verliet MELIN de zaal.

Naauwelijks was hij vertrokken, of FABRY riep overluid en al lagchende uit: »Hoe gelukkig, dat ons jonge heertje eindelijk toch besloten heeft te vechten!"

»Lach zoo veel gij wilt, FABRY," hernam ik; »maar ik geloof, dat het jonge heertje niet zoo bloedhartig is, als wij denken. De toon zijner stem was niet die van een' kleinmoedige."

»Dat moet ik bekennen, Ridmeester!" zei FABRY, weder ernstig wordende; »intusschen, wij zullen zien!"

MELIN's gedrag gedurende de beide volgende dagen was vol waardigheid, en men vernam van hem niets verder, dan dat hij GELBRT verzocht had, zijne holsterpistolen mede te brengen.

Eindelijk brak de ongeduldig verbeide zaturdagmorgen aan, en reeds met het slaan van vijf ure waren al de officieren van het garnizoen op de aangeduide plaats, toen,

Digitized by Google

weinige minuten daarna, ook MELIN er aankwam. Zijn bleek gezigt zou voor een teeken van vrees gehouden hebben kunnen worden, zoo niet zijn vaste tred en rustige blik dezen schijn weêrsproken hadden. Hij trok zijn horologie uit, om te zien, of zijn later komen ook zoodanig was, dat het eene verontschuldiging vereischte; en daar hem bleek zulks niet het geval te zijn, vergenoegde hij zich ons een' ligten groet te doen. Zulks verrigt hebbende, sprak hij tot FABRY: »Mijnheer, nadat een dezer beide pistolen in de lucht afgeschoten zal zijn, zal Majoor GELERT de goedheid hebben, hetzelve bij het nog geladene te leggen, zonder dat wij zien waar; elk onzer kiest vervolgens blindelings een der twee pistolen. Overigens schieten wij op een armslengte afstand."

»Zoo is het onder soldaten geen gebruik," merkte FABRY aan.

»Op deze wijs vechten wij, en op geene andere; zij heeft niets onbillijks, en gij kunt er u niet tegen verzetten, daar gij het zijt, die mij gedwongen hebt hier te komen; overigens ben ik de beleedigde, en mij zou dus, wanneer wij de meer gewone wijs volgden, het eerste schot toekomen. Zie nu!" met deze woorden nam hij uit GELERT's handen een der pistolen en loste het op een' ongeveer dertig schreden van ons verwijderden boom. De kogel vloog midden in den stam, juist op de hoogte der borst. FABRY scheen verrast, doch zweeg. Thans nam GELERT het pistool, wischte het af, en bragt het in denzelfden toestand als het andere, zoodat geen van beide te onderscheiden was.

Middelerwijl hadden de twee kampvechters zich ontkleed, en stelden zich, op een armslengte afstand, elkander tegenover. In dezen stand rigtte MELIN ten laatsten male het woord tot FABRY en zeide: »Nog is het tijd de misdaad te vermijden, welke wij op het punt staan van te begaan. Wilt gij uwen haat afzweren en mij als vriend behandelen? Ik bied u mijne hand en mijne achting aan."

FABRY scheen een oogenblik te wankelen; toen hij echter zag, dat eenige officieren elkander met de oogen toewenkten, antwoordde hij: »Het spel is begonnen en moet uitgespeeld worden."

»Het is wel," hernam MELIN, trok uit zijne uniform een papier, en reikte het aan een' der officieren toe, met de woorden: »Wees zoo goed, Mijnheer DE LADAR en stel,

Digitized by Google

indien ik mogt vallen, dezen brief aan den Plaatskommandant ter hand. Thans ben ik bereid! Majoor, werp een geldstuk in de lucht; ik raad kruis." GELERT wierp een stuk hoog op, het viel munt; FABRY kon dus kiezen. »Geef mij het pistool, dat aan den regter kant ligt," zeide hij. GELERT gaf ieder het wapen, dat het lot hem toegevoegd had, en beide legden op elkander aan. Daar op het kommando: »Vuur!" FABRY losdrukte, en nu bemerkte, dat hij het ongeladene pistool gekozen had, werd hij zoo bleek als een doode, liet de armen slap langs het lijf hangen, sloot de oogen, en verwachtte het schot, dat hem het leven ontnemen moest. Maar MELIN, die zich behouden zag, wendde dankend den blik naar den hemel, en in dit oogenblik gaven hem zijne ontbloote borst, het om de naakte schouders golvende hoofdhaar en zijne levendige gelaatstrekken dat verheerlijkte voorkomen, hetwelk de verbeeldingskracht van schilder of beeldhouwer aan bovenaardsche wezens poogt bij te zetten. Nogtans wierp hij ons een' somberen blik toe, die ons ontzette, terwijl hij uitriep: »Gijlieden hebt een offer gewild; uwe vooroordeelen vorderen bloed: wel nu, verheugt u dan, dat gij uwen wensch vervuld ziet! Hij zal sterven, en gij anderen, die deze daad veroorzaakt hebt, zijt zijne moordenaars!" Een oogenblik hierop zweeg hij nog — maar dit was ook al de wraak, die hij nam. Hij wierp het pistool van zich en sprak op een' ernstigen toon: »Wees gerust, FABRY; ik had er eenen eed op gedaan, nimmer in een tweegevecht bloed te vergieten; ik herhaal dien eed nogmaals." En, zich weder tot ons wendende, vervolgde hij: »Mijne Heeren, thans kunt gijlieden mij beleedigen waar en wanneer gij wilt; gij weet nu, hoe ik duëlleer; ik alleen ben daarbij in gevaar."

FABRY was inmiddels van zijnen doodsangst bekomen, en wilde zich nu in de armen zijner tegenpartij werpen; doch deze weerde hem af met de woorden: »Bedaard, FABRY! Ik wensch zulke vriendschapsbetuigingen slechts, wanneer zij regt van harte komen kunnen; ik hoop het echter zoo te maken, dat gij mij in vervolg van tijd toegenegen kunt worden."

Terwijl dit zoo ongewone tooneel plaats had, stonden wij allen verbaasd en peinzend in het rond. GELERT was de eerste, die het woord opnam en tot MELIN zeide: »Ridmeester MELIN, gij hebt ons daar eene groote les gegeven.

Digitized by Google

Vergeef mijnen kameraden en mij, dat wij u tot nu toe miskend hebben. Van nu af aan kunt gij op ons aller liefde rekenen; want de hoogachting van ons allen zij u verzekerd, ondanks uwe jeugd, — neen! mog des te meer uit hoofde van uwe jeugd."

MELIN kon de aandoeningen, die zijn hart overstelpten, niet langer weêrstaan. Tranen sprongen hem uit de oogen; hij omarmde allen, en allen omgaven hem met een gevoel, dat aan eerbied grensde.

Bij het naar huis gaan nam ik MELIN's arm, en inderdaad was ik er trotsch op, in eenige betrekking tot dezen voortreffelijken jongeling te staan. Wij gingen het huis van den Generaal voorbij, die zich heugelijk verwonderde, MELIN in GABRY's gezelschap en in het mijne te zien, en die vervolgens eenen Adjudant afzond, welke hem rapport moest brengen, wat er voorgevallen was.

Onder geleide van GELBAT rigtedden wij onze schreden naar het beste logement der stad, ten einde het onder weg genomen besluit, om MELIN, in naam aller officieren van het garnizoen, een feestmaal te geven, ten uitvoer te leggen. Op het oogenblik, toen de oude Huzaar dit met eenige aandoenlijke woorden te kennen gaf, trad de Generaal binnen en riep: »Ook ik verlang aan deze heugelijke gebeurtenis deel te mogen nemen; ik wil mijne onregtvaardigheid weder goedmaken en den roem van mijnen waardigen vriend helpen medevieren." MELIN, zijne omarming beantwoordende, zeide: »Thans, Heer Generaal, kunt gij mijnen vader schrijven, dat ik mijn leven om een ongerijmd vooroordeel in de waagschaal gesteld, maar dat God mij behoed heeft."

Van dien dag af zijn er bij het regement geene duëllen meer voorgevallen. Op MELIN's raad werden de drie oudste Ridmeesters benoemd, om de voldoening voor elke persoonlijke beleediging te bepalen. Wanneer de beleediger zich aan het oordeel van deze scheidslieden niet onderwerpen wilde, alsdan moest den beleedigde verklaard worden, dat hij door de ondergane beschimping niet in het geringste de achting zijner kameraden verloren had, mits hij buitendien niets onteerends mogt begaan hebben. Zoo lang ik nog bij dit dappere regement Dragonders gediend heb, is niet een enkel dergelijk geval voorgekomen.

»Bravo!" riep Luitenant ST. FELIX, nadat de officier zijn

Digitized by Google

verhaal geëindigd had: »Men kan niet ontkennen, dat HERLIN's gedrag prijswaardig was; maar gij moet mij toestaan, Mijne Heeren, dat er zich menigmaal omstandigheden kunnen opdoen, waarin het eene schande zou zijn, dit gedrag ten voorbeeld te nemen."

»Dat zou mogelijk wezen," hernam de ander, »doch slechts dan, wanneer de vooroordeelen in zeden en gebruiken vast ingeworteld zijn. In zulk een geval zou de beslissing, wat men behoorde te doen, vrij moeijelijk wezen; ofschoon het steeds eene zaernij blijft, *eer* door *wraak* te willen herstellen, en nog verfoeijelijker, eenen *moord* door den naam van *duel* te regtvaardigen. Gelooft mij, mijne vrienden, en vertrouwt hierin eenen onder de wapenen grijs geworden soldaat, dat die lieden, welke hunne dapperheid door duëlleren en hunnen moed door het aandoen van beleedigingen pogen te toonen, meestal bluffers en domkoppen, ja niet zelden bloedaards in den krijg zijn!"

EENE VERSCHIJNING UIT DE ANDERE WERELD.

Anecdote uit den tegenwoordigen tijd.

In Mei 1839 bevond ik mij te *Londen*. Die groote stad was, toen vol van reizigers uit de aanzienlijke standen en van familiën tot den hoogen adel behoorende, want te *Londen* is de lente het schitterendste jaargetijde, en de *Engelschen* ontvangen de eerste stralen der lentezon en de eerste bloemen van het voorjaar onder luidruchtig feestgedruisch. De Italiaansche Opera was geopend. Voormaals mogt men in dien schouwburg niet anders dan in het zwart gekleed en met korten broek in plaats van pantalon verschijnen, en ook thans nog heeft het parterre in de Italiaansche Opera een vernis van coquetterie; nimmer klapt het met bloote handen, en WILLIAM BEAN, een der geestigste schrijvers van de *Times*, zeide daarom eens, bij gelegenheid van een berigt over den door de zangeres PERSIANI behaalden kunstroem: »Het parterre heeft driemaal van handschoenen moeten wisselen."

In het hotel *de Sablence*, waar ik logeerde, bemerkte ik te dier tijd eene zonderlinge beweging. De logementhouder liep onophoudelijk angstig heen en weder, gaf niemand taal

Digitized by Google

of antwoord, en bleef alle oogenblikken voor eene kamer staan, die met het nommer 21 geteekend was. Op zekeren morgen, dat ik geheel alleen het voorplein op en neder ging, zag ik den waard voor de deur van dat vertrek op de knieën liggen. Hij hoorde mijne nadering niet, zoo diep was hij in zijne gepeinzen verzonken. Ik tikte hem op den schouder; hij sprong op met de beweging van een hert, dat zich omsingeld ziet, en zijn aangezigt werd zoo bleek als de dood.

»Vergiffenis! vergiffenis!" riep hij, stotterende van schrik.

»Mijn arme AMPHITRYON!" zeide ik, terwijl ik luidkeels lagchen moest, »kom tot uzelven. Ik sta u niet naar het leven, en zou ook zeker met alle lekkerbekken te doen krijgen, wanneer ik een' zoo onwaardeerbaren kok als u om hals bragt."

»O, Mijnheer, ik vraag u nogmaals wel om verschooning!" hernam hij: »Ik had... ik ben zoo ontsteld...."

»Wat deedt gij daar voor die deur? Welk geheimzinnig wezen bewoont toch die kamer?"

»Stil!" fluisterde hij, mij de hand op den mond leggende; »met ernstige zaken mag men niet spotten. Kunt gij u wel verbeelden, Mijnheer, dat ik, hoe gaarne ik wilde, niet van voor deze deur kan wegkomen, en dat eene onweêrstaanbare aandrift mij onophoudelijk naar dezelve terugvoert?"

»Maar hoe komt dat dan? Wat kan er dan zoo belangrijks in dat vertrek schuilen?"

De waard naderde mij op de toonen en fluisterde mij toe: »Er is een geest in!"

»Kom, kom!"

»Een uit het graf verrezen doode!"

»Een doode dus van uwe kennis?"

»Ja."

»Van welke sekse?"

»Eene vrouw."

»Jong?"

»Ja."

»En schoon?"

»Zeer schoon."

»Voor den drommel," barstte ik uit, »als dat zoo is, dan hebt gij toch waarlijk ongelijk van bang te zijn, manlief! Hoe, gij zijt een *Franschman*, en het gezigt eener schoone

Digitized by Google

vrouw doet u beven? Gewis, de Engelsche lucht heeft u kwaad gedaan."

»Wanneer gij alles wist, Mijnheer, zoudt gij wel anders over mij oordeelen."

»Wel nu, maak mij tot uwen vertrouwde, lieve landsman; misschien verdwijnt de vrees, wanneer wij onzen moed bijeenvoegen."

»Eenige jaren geleden," vertelde nu de waard, »woonde ik te *Manchester*, waar ik mij neêrgezet en een huwelijk aangegaan had. Een knagende hartstogt verbitterde mij mijn leven; ik was jaloersch, tot berstens toe jaloersch. En waarom? Alle zondagen ging mijne vrouw uit, waarheen weet de goede God! Een mijner huisgenooten bragt mij kwade vermoedens in het hoofd, en bood zich aan, mijne vrouw te bespieden. Ik was zwak genoeg, om daartoe mijne toestemming te geven; en denk eens, het kwam uit, dat mijne vrouw elken zondag een kind ging bezoeken!"

»Wis en zeker had de kerel u iets op de mouw gespeld."

»Hij sprak de waarheid. Ik zelf overtuigde mij er van. Ik ging het kind met eigene oogen zien. Ik maakte de vrouw, die het in bewaring had, bevreesd, en vernam, dat de mijne het kind reeds vóór haar huwelijk gehad had. Woedend keerde ik naar huis terug; duizend bloeddorstige denkbeelden gingen mij door het hoofd; ik stoof in de kamer mijner vrouw, en zeide tot haar: »Eerlooze, die gij zijt, gij hebt mij bedrogen, maar ik zal mij wreken!" Bij deze woorden, mijzelven niet meer meester, wilde ik mij aan mijne vrouw vergrijpen, toen een luide schreeuw zich liet hooren.

»Wat was het?"

»Ik wist zelf niet, wat het te beduiden had; maar ik liet af, en nu zag ik eene bleeke vrouw, met bruine haarlokken, te voorschijn treden. Zij kwam regt op mij aan, met de ontzagwekkende achtbaarheid eener Godin, en hief de hand tegen mij op. »Hoed u, een haar op het hoofd dezer vrouw te krenken, vóór dat de tijd gekomen zal zijn, waarop zij zich verdedigen kan!"

»En waarmede zou zij zich dan kunnen verdedigen?"

»Neem dit, gebruik het en wacht!" Met deze woorden gaf de vreemde dame mij een papier, waarop zij in haast een paar woorden geschreven had. Vervolgens nam zij mijne in tranen badende vrouw met zich en verdween."

Digitized by Google

»Heer waard," zeide ik, »uwe historie wordt een roman. Wat behelsde het biljet?"

De logementhouder wierp mij een' verwijtenden blik toe, tastte in zijn' vestzak, en gaf mij een klein gekreukt briefje, waarop de volgende woorden stonden: »Geef aan toonder »dezes toegang en eene plaats in de voorste loge van den »Italiaanschen schouwburg. — M."

»Dat is dan toch, moet ik zeggen, eene zonderlinge manier, om een' bedrogen echtgenoot te genezen!" voerde ik den verteller te gemoet.

»Scherts toch niet, Mijnheer! Ik ging, hetzij dan uit bijgeloof of uit nieuwsgierigheid, naar den schouwburg, en zag aldaar een stuk, dat een' verbazenden indruk op mij gemaakt heeft."

»En dat stuk heette?"

»Otello. Het bevat, gelijk Mijnheer wel weten zal, de geschiedenis van een' man, die zijne onschuldige, te onregt door hem verdacht gehoudene vrouw om het leven brengt. De haren rijzen er iemand bij te berge! Maar kunt gij raden, welke zangeres de rol der gelasterde vrouw vervulde? Het was de vreemde dame, die in mijn logement haren intrek had. Bij het tooneel, waarin Desdemona de door Otello haar toegebragte doodwond poogt te ontwijken, riep ik overluid uit: »Genade! genade! dood haar niet!" Toen het stuk uit was, viel ik in zwijm."

Ik zag den waard aan: het bloed was hem naar het hoofd gevlogen; zijne oogen schitterden, en deze over het algemeen weinig beschaafde man was van zijn onderwerp door en door aangegrepen geworden; de hartstogt had zijn anders zeer dagelijksch organismus als gegalvaniseerd.

»Nu?" vroeg ik hem; »en gij hebt hierop aan uwe vrouw vergiffenis geschonken?"

»Ja," gaf hij ten antwoord; »ik reikte haar de hand. »Arm schepsel," sprak ik tot haar in tegenwoordigheid der vreemde dame, »moge God u vergeven, gelijk ik u vergeef, en moge Hij uit het boek uwer zonden dat misdrijf uitwisschen, waarvan ik thans de herinnering vernietigd wensch."

»Heer waard," hernam hierop de vreemde; »ik zweer u bij alwat mij dierbaar is, dat uwe vrouw onschuldig is! De dag zal komen, waarop ik u de geheele waarheid zal mogen openbaren."

»Maar ach, Mijnheer, deze dag heeft nimmer mogen ver-

Digitized by Google

schijnen! Na een geestelijk concert, waarop zij gezongen had, werd de dame bedlegerig, en van dit haar ziekbed stond zij niet weder op; zij stierf, en heeft mijn geheim met zich in het graf genomen. Wat mijne vrouw betreft, deze heeft zich nimmer willen regtvaardigen; want, zeide zij, alsdan zou zij een geheim moeten prijs geven, hetwelk zij gezworen had te zullen bewaren. Ik heb met den man der overledene dame gesproken; maar hij zegt, dat hij van de zaak niets weet, en ik geloof dit, want de man is niet in staat om te liegen. Op deze wijs nu ligt mijn geluk in de kist dergene begraven, die alleen het had kunnen doen herleven. — Maar dit is niet het eenigste onoplosbare in de geschiedenis; de vrouw, voor wier kamerdeur gij mij verrast hebt...."

»Welnu?"

»Ik heb in haar de vreemde dame herkend."

»De vreemde dame?"

»Ja, die gestorven was."

»Nu schertst gij."

»Dat doe ik niet. Zij draagt nagenoeg dezelfde kleeding, welke ik haar in den Italiaanschen schouwburg heb zien dragen. Ook heb ik hare trekken herkend."

Het schort den man in het hoofd, dacht ik bij mijzelven en wilde heengaan, toen de deur van het geheimvolle vertrek zich opende, eene jonge dame uit hetzelve te voorschijn trad en tot den waard zeide: »Ik heb niet zonder opzet uw hotel tot verblijf gekozen, heer waard...."

»Ziet gij wel," zei de waard al bevende tot mij, »dat ik niet dol ben?"

»Ik heb u te *Manchester* gezocht."

Hij moet dan toch gelijk hebben, dacht ik bij mijzelven, en eene koude rilling liep mij, onwillekeurig, bij die gedachte door de leden.

»Ik breng u," vervolgde de jonge dame, »wat u destijds beloofd werd."

Met deze woorden overhandigde zij den waard een' verzegelden brief. De man viel van schrik op de knieën.

»'t *Is* hetzelfde handschrift als dat van mijn biljet," zeide hij; »de doode heeft aan mij geschreven.... Gij zijt dan uit het graf verrezen?"

»Ik?" vroeg de dame, »uit het graf verrezen! Ik zie er toch immers niet als een spook uit, vriendlief?"

Digitized by Google

»En toch is het de stem, het zijn de oogen, het is hetzelfde handgebaar van haar, die niet meer is! en dan het handschrift. . . ."

»'t Is het handschrift mijner arme zuster," zei de dame; »ik vervul een harer laatste bevelen."

Op deze woorden greep de waard weder moed; hij opende den brief, las dien, en riep vol blijdschap uit: »Het is dan waarlijk zoo?"

»Ja," hernam de jonge vrouw; »geheel de zamenhang van het geval was aan mijne zuster bekend. Uwe vrouw is schuldeloos; het kind, dat zij als het hare heeft doen opvoeden, was de spruit der dochter uit een voornaam geslacht, welker eer zij door haar stilzwijgen gered heeft. Thans kan ik haar noemen; het was Miss G. . . ., die na den dood van haren voogd den vader van haar kind gehuwd heeft."

»En mijne vrouw heeft moeds genoeg bezeten, om mijne verwijten met geduld te verdragen?"

»Ja, en om uwe fortuin te maken," ging de dame voort, »want men heeft hare zelfopoffering met duizend pond sterling vergoed, die u thans uitbetaald zullen worden. Aan mijne zuster is het gelukt, uwen niet onnatuurlijken toorn, die alles had kunnen bederven, te stillen, door u OTHELLO te laten zien; zij wilde u daardoor op eene indrukmakende wijs doen beseffen, hoe ligt een jaloersch man zijne onschuldige vrouw kan verongelijken. Het is haar gelukt, zonder dat zij het in haar gestelde vertrouwen heeft behoeven te schenden. Zij heeft u aan het geluk teruggegeven; gedenk haar somwijlen in uw gebed."

»Mevrouw," sprak ik nu tot de dame, »ik ben in dit kleine drama, waarin gij zulk eene schoone rol speelt, vertrouwde geworden; ik weet alles, behalve den naam uwer zuster en den uwen."

»Dien mag ik u wel zeggen," hernam de schoone vrouw; »mijne zuster heette MALIBRAN; mijn naam is PAULINE GARCIA."

Met deze woorden verdween zij.

Ik was in gepeins over denzen zonderlingen zamenloop van dingen verzonken, toen het geluid van snikken mij in de levende wereld terugriep. Ik keerde mij om. Achter mij stond de waard en hield zijne vrouw in de armen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING

OVER DE WIJSBEGEERTE OP HAAR TEGENWOORDIG STANDPUNT, IN HARE BETREKKING TOT CHRISTENDOM EN GODGELEERDHEID.

Door

Mr. A. F. SIFFLÉ. (*)

Opmerkelijk zijn zeker de woorden van den vermaarden Wijsgeer FRIEDRICH HEINRICH JACOBI, als hij de volgende bekentenis doet aan zijnen zoon: »In de klagten »over de ongenoegzaamheid van al ons philosophéren, stem »ik, helaas! van ganscher harte in; maar ik weet toch »geenen anderen raad, dan maar steeds des te ijveriger »voort te philosophéren. — Gaarne verruil ik mijn ge»brekkig *philosophisch* Christendom voor een *positief* »*historisch*. Een volslagen Heiden met het verstand, met »het gansche hart een Christen, zwem ik tusschen twee »wateren, die zich niet willen verëénigen om mij gemeen»schappelijk te dragen; maar, terwijl het eene mij onop»houdelijk opheft, laat mij het andere onophoudelijk »zinken." (†)

Hoe! zijn Godsdienst en Wijsbegeerte dan elkander uit den aard der zaak en onveranderlijk, of slechts somtijds

(*) Uitgesproken in het Perpetueel Committé van het *Zeeuwsch* Genootschap der Wetenschappen te *Middelburg*, den 3 Nov. 1841.

(†) *Beiträge zur Charakteristik der neueren Philosophie*, van IMM. HERM. FICHTE, bl. 184, aan wien de aangehaalde woorden door den zoon van JACOBI waren medegedeeld, volgens de aanteekening van Prof. TACO ROORDA, op bl. 78 zijner *Ontwikkeling van het begrip der Philosophie*. *Leeuwarden, bij* G. T. N. SURINGAR. 1835.

Digitized by Google

toevalligerwijze, vijandig? — Dwaalde JUSTINUS *de Martelaar* zoo geheel, toen hij, een Kerkvader uit de tweede eeuw onzer jaartelling, in zijne *Zamenspraak met Trypho*, de Wijsbegeerte afschilderde, als Gode hoogst welgevallig en den éénigen weg om tot het geluk te geraken? Toen hij, in diezelfde Zamenspraak, haar de wetenschap der wezens en de kennis van het ware noemde, ja zelfs beweerde, dat de zaligheid het doeleinde der Wijsbegeerte is? En had een ander Kerkvader, CLEMENS van *Alexandrië*, die in dezelfde eeuw, maar iets later bloeide, zoo volstrekt misgezien, toen hij in zijne *Stromata* stelde, dat de Wijsbegeerte den *Grieken* van Godswege geschonken was, als een verbond, eigenlijk tot hen behoorende, en dat zij, ook voor den grondslag gehouden moest worden van de Wijsbegeerte, welke wij van CHRISTUS hebben ontvangen? Of toen hij elders, in hetzelfde werk, uitriep: »De Wet is derhalve wel den *Joden*, maar aan de »*Grieken* de Wijsbegeerte gegeven, tot de komst [van den »Verlosser]. Sinds *dien* tijd is de roeping tot een eigen »heilig volk algemeen door *die* leer, welke uit den geloove »is"; terwijl hij reeds, in het eerste boek zijner *Stromata*, betuigd had: »Ik versta door de Wijsbegeerte niet »die der *Stoïcijnen*, noch die der *Platonisten*, noch die »der *Epicuréërs*, noch die der volgers van ARISTOTELES; maar ik geef dezen naam aan de uitgezochte waarheden, welke die wijsgeerige aanhangen hebben staande »gehouden, en die de menschen ter deugd, kennisse en »godsvrucht kunnen opleiden. Voor het overige noem ik »de verbasteringen, door de menschen ingevoerd, *geens*»*zins* Goddelijk." (*) Waaruit voortvloeit, dat hij alles,

(*) Men zie al deze plaatsen van JUSTINUS *den Martelaar* aangehaald bij MOSHEIM, *Noodige Ophelderingen der Kerkelijke Geschiedenissen. Amsterdam*, 1774, IIde Deel, bl. 90 en 91; benevens die van CLEMENS van *Alexandrië* (*Strom. lib. VI cap.* 8, *cap.* 17, *en lib. I, cap.* 7) in hetzelfde Deel van gezegde Ophelderingen, bl. 95, 96, 97 en 98. En MOSHEIM, die al deze plaatsen aanhaalt, was toch zelf, schoon met verstand, een vriend van kerkelijke regtzinnigheid.

Digitized by Google

wat de Wijsgeeren, overeenkomstig den eisch van gezond verstand en zedelijkheid, hadden aangeprezen, als *Goddelijke* waarheid eerbiedigde.

Zonder dat wij nu daarom de hedendaagsche Wijsbegeerte van den jongeren, dat is van IMMANUEL HERMANN FICHTE, SCHLEIERMACHER en anderen, eenigzins verwarren willen met het door CLEMENS van *Alexandrië* voorgestane *Eclectismus*, noch ook met het daaruit grootendeels ontsproten *Neoplatonisme* van AMMONIUS SACCAS, is het echter waarheid, dat ook *thans* Wijsbegeerte en Christendom elkander de hand reiken en als verzusterd zijn geworden.

Daarom antwoordt de *Amsterdamsche* Hoogleeraar TACO ROORDA, in zijne *Ontwikkeling van het begrip der Philosophie* (*), op de tegenwerping, dat langen tijd de Wijsbegeerte met het godsdienstig geloof in tweestrijd geweest is, en dat dit zelfs blijkt uit de woorden van den beroemden JACOBI, met welker mededeeling deze Verhandeling aanving: »Ik sprak dáár" [waar ik den strijd tusschen Wijsbegeerte en Christendom als een plaats gehad hebbend feit erkende] »niet van de Philosophie in het algemeen; ik »sprak dáár van de Philosophie, zoo als zij was, op een »vroeger, op een bekrompen en eenzijdig standpunt: en »ik sprak van tijden, toen men zich een geheel averegtsch »begrip had gevormd van het godsdienstig geloof; toen men »daaronder doorgaans een blind en historisch geloof, een »geloof op gezag en geschiedkundige gronden verstond. »Neen! met een geloof, dat op zulke gronden rustte, kon »de ware Wijsgeer, kon ook JACOBI de hoogste en ge»wigtigste waarheden niet aannemen; hij kon, hij mogt »niet gelooven aan een *positief historisch* Christendom, »omdat hij meende, dat hij het aannemen moest op *posi»tive historische* gronden."

Maar op welken grond is dan de *hedendaagsche* Wijsbegeerte tot de erkentenis van het *positief-historische*

(*) Zie bl. 97 van het hiervoren bij aant. 1 reeds aangehaalde geschrift.

Digitized by Google

Christendom gekomen? Welk is het grondbeginsel dier Wijsbegeerte? Hoedanig is hare verhouding tot Christendom en Godgeleerdheid?

Het was hierover, dat ik heden het woord wenschte te voeren. Ik ben dus voornemens te spreken *over de Wijsbegeerte op haar tegenwoordig standpunt, in hare betrekking tot Christendom en Godgeleerdheid.*

Daartoe zullen wij *eerst* eenen blik werpen op de Geschiedenis der Wijsbegeerte, onder de achtervolgende leiding van KANT, den ouderen FICHTE, SCHELLING en HEGEL, bij de steeds aanhoudende *oppositie* van nu wijlen den reeds genoemden JACOBI, tot de optreding van den jongeren FICHTE, als stichter der tegenwoordige Hoofdschool.

Ten tweede zullen wij het karakter der Wijsbegeerte van den jongeren FICHTE, SCHLEIERMACHER en anderen, onderzoeken.

Eindelijk, *ten derde*, zullen wij, als slotsom, de verhouding nasporen der hedendaagsche Wijsbegeerte, in geest en strekking beschouwd, tot het eenvoudig Christengeloof en de wetenschappelijke Godgeleerdheid.

Wij beginnen met den terugblik op de geschiedenis der Wijsbegeerte.

I. Bij de navorsching dier geschiedenis verdienen, behalve de meermalen aangehaalde *Ontwikkeling* van Prof. ROORDA, inzonderheid te worden geraadpleegd de *Voorlezingen* van HEINRICH SCHMID, naar de omwerking van den *Groninger* Hoogleeraar DE GREUVE (*); en KANNEGIESSER's beknopte geschiedenis der Wijsbegeerte, sedert de vroegste tijden tot op den tegenwoordigen, naar de vrije

(*) De titel is: HEINRICH SCHMID's *Voorlezingen over het wezen der Wijsbegeerte, en hare beteekenis voor wetenschap en leven*, uit het Hoogduitsch vertaald, van opheldere inlasschingen voorzien, en vermeerderd met een bijvoegsel *over het verband van geloof en weten*, door P. C. DE GREUVE, Hoogleeraar te *Groningen*. *Groningen*, bij P. VAN ZWEEDEN, 1838 en 1839.

Digitized by Google

vertaling en aanvulling door den Predikant LE ROY (*). Maar, ook om hetgeen Prof. ROORDA nopens FRIES en anderen aanmerkt, blijft de jonge FICHTE steeds de eigenlijke stichter, en SCHLEIERMACHER een der gelukkigste voltooijers van de tegenwoordige Hoofdschool (†).

Wat nu den gang der Wijsbegeerte in de laatste tijden betreft, het is algemeen bekend, dat KANT zijn vroeger omhelsd *Dogmatismus*, ten gevolge der lezing van de *sceptische* schriften van HUME, heeft laten varen. Maar, in het *Scepticisme* niet kunnende berusten, ondernam hij een *onderzoek van 's menschen kenvermogen*; trachtte hetgeen alleen in *onze* wijze van beschouwen zijnen grond heeft, of het *onderwerpelijke*, af te scheiden van hetgeen aan de dingen eigen is in zichzelve, of het *zuiver voorwerpelijke*, en maakte aldus een onderscheid tusschen den persoon of de zaak, gelijk die verschijnt of voor ons kenbaar is, het *Phaenomenon*, en den persoon of de zaak, gelijk die innerlijk bestaat, het *Noumenon*, dat is, hetgeen ons verstand (ὁ νοῦς), als onbekende oorzaak van het ontstaan der verschijningen, zich denken moet.

Schoon hij nu zelf, wanneer hij al, wat wij waarnemen of zinnelijk ons voorstellen, slechts als *verschijningen*, hetzij aan onze zinnen, hetzij aan onze daarvan afhankelijke verstandsaanschouwing, erkent, echter daarmede geenszins beslissen wil, dat het louter *schijn* is; eene dwaling van vele *Sceptici*, waartegen hij zelfs ijvert in de *Elementarlehre* van zijne *Critik der reinen Vernunft* (§); zoo scheen hij desniettegenstaande den meergemelden Wijs-

(*) De titel is: *Beknopte Geschiedenis der Wijsbegeerte, sedert de vroegste tijden tot op den tegenwoordigen*, vrij vertaald uit het Hoogduitsch van K. L. KANNEGIESSER, Professor te *Breslau*, met bijvoegselen en doorloopende aanmerkingen vermeerderd door J. J. LE ROY, Predikant te *Oude Tonge*. *Rotterdam*, bij VAN DER MEER EN VERBRUGGEN, 1838.

(†) Bl. 62 der meergezegde *Ontwikkeling*, vooral in de zeer belangrijke aanteekening *i* op gemelde bladzijde.

(§) I Th. II. Abschnitt, p. m. 69 van de *Critik der reinen Vernunft*, *Riga*, *bey* J. F. HARTKNOCH, 1787.

Digitized by Google

geer JACOBI te twijfelachtig zich uit te drukken nopens het *wezenlijk* bestaan van de door ons noodzakelijk onderstelde oorzaken der verschijningen, de *Noumena*. JACOBI hechtte sterk aan het ons ingeschapen *gevoel*, het bewustzijn van een dadelijk vernemen der *werkelijkheid*, een *onmiddellijk vernoembare openbaring van het wezen des Oneindigen* in het binnenste van 's menschen geest. Waar KANT slechts vroeg, wat wij met bewijsbare zekerheid weten kunnen, daar wilde JACOBI meer letten op hetgeen een niet uit te delgen *gevoel* ons als waarheid aanprees.

KANT schreef wel sedert eene *Critik der practischen Vernunft*, die met zijne *Critik der reinen Vernunft*, althans naar het oordeel van den Hoogleeraar KINKER (*), niet toereikend zamenstemde; en die *werkdadige* of *practische* Rede scheen wel zich aan te sluiten bij ons onuitwischbaar menschelijk *gevoel:* maar nog altijd was de *Koningsberger* Wijsgeer voor JACOBI te koud en te twijfelzick, en deze bleef dus, schoon zelf geen eigenlijk stelsel tegenover dat van KANT ontwikkelende, in de *oppositie*.

Doch welhaast trad de ondere FICHTE op. Al wat KANT onbealist gelaten had, ging hij, in zijne *Wetenschapsleer*, verder onderzoeken. *Ik* en *Niet-ik* zijn de tegenstellingen, welke hij maakt. Hoe neem *ik* in mijzelven, in mijne gewaarwordingen en denkbeelden op, wat buiten mij is, en, voor zoo veel het buiten mij blijft, ook te mijnen opzigte niet bestaat; gelijk *ik* wederkeerig, ten opzigte van anderen, slechts aanwezig ben, voor zoo veel *mijn* aanzijn in *hunne* bewustheid is opgenomen. Dooh indien er een Wezen is, hetwelk voor zijn Ik geene grenzen kent, maar al het bestaande in zijne zelfbewustheid opneemt; voor hetwelk alle dwaling en zwakheid onmogelijk, en 't welk de Rede, de Volmaaktheid zelve is; dan

(*) Men zie hierover onder anderen de *beoordeeling* der hiervoren aangehaalde werken van SCHMID en KANNEGIESSER, naar de vertalingen door DE GREUVE en LE ROY, in den *Recensent ook der Recensenten*, Maart 1841, XXXIVste Deel, N°. 3; door den Hoogleeraar KINKER, blijkens de *onderteekening*.

Digitized by Google

is *dat* wezen GOD. Naar mate wij het volmaakte deelachtig zijn, is God in ons; hoe meer wij dus het nog buiten ons zijnde goede in ons opnemen, hoe Goddelijker wij worden. Het Goddelijke op te vatten in onsen *wil*, en alzoo onze vereeniging met den Oneindige te bewerken, moet het doel van ons streven zijn. Naar ons uiterlijk lot zijn wij slechts *gelukkig* of *ongelukkig;* maar voor zoo veel de Godheid in ons woont, zijn wij *zalig;* voor zoo veel zij ons vreemd is, zijn wij *rampzalig*. Eerst dan, wanneer wij naar de volmaaktheid trachten, kunnen wij gerekend worden in God te gelooven.

De wijze, waarop de vorige Wijsgeer FICHTE hierbij te werk ging, voerde, volgens JACOBI, tot zoodanig een *Idealisme*, dat deze nog luider protesteerde; en de *transcendentale* Wijsbegeerte van het *Criticisme*, alzoo door de *Wetenschapsleer* tot het uiterste van het *Idealisme* gedreven, beleefde eene omwenteling.

De toen nog jeugdige SCHELLING predikte (gelijk Prof. ROORDA zich uitdrukt (*), zijne phantastische en dichterlijke, maar geestvolle *Identiteitsleer*, en een troosteloos, maar diepzinnig [naderhand door hem vaarwel gezegd] *Pantheïsme*.

Alle tegenstellingen van ons verstand, alle *antinomiën* der bespiegelende Rede, vrijheid en noodzakelijkheid, oorzaak en gewrocht, zelfs het voorwerpelijke en het onderwerpelijke, lossen zich op in het Volstrekte of *Absolute*, het waarachtige Zijn, waar alles uit voortwelt en alles in wederkeert. Het is bij den eersten aanblik, als of de persoonlijkheid van het Opperwezen, met eigenlijk gezegde vrijheid en onsterfelijkheid, wegvalt. Echter, daar SCHELLING ook het Goede, Ware en Schoone in het Volstrekte Zijn laat zamensmelten; — daar hij onderscheid maakt tusschen het *oorspronkelijk* Absolute, of God als Vader, welks karakter hij de zich uitstortende Liefde noemt, en tusschen het uit dat Grondwezen *voortvloeijend* Absolute, 't welk het *zuivere Zijn* der schepselen is; schoon weder-

(*) Bl. 64 der meermalen aangehaalde *Ontwikkeling*.

Digitized by Google

om, in het *Absolute zelve*, dat in *onze* voorstelling geboren onderscheid, tusschen deszelfs *Grondwezen* en de eeuwige *Afstraling* daarvan, zich vereenzelvigt in de ondeelbaarheid van het onveranderlijk *Zijn*; hetwelk tevens de *Geest* of het *zuivere Denken* is, vermits ook de tegenstelling van bestaans- en denkkracht, schoon allezins geldig in de zinnenwereld, in het Goddelijk Wezen wegvalt; — daar hij verder zeker heimwee, of zekere zucht om in den boezem der Godheid terug te keeren, als het algemeene karakter der schepselen aanmerkt, welke hij beschouwt als in de zinnenwereld tot zelfstandig aanzijn geroepene, doch van God uitgegane en Zijne gemeenschap terugwenschende *Idéën*: zoo kan er eene zelfs zeer *piëtistische* uitlegging aan zijn stelsel, vooral gelijk hij zelf in rijpere jaren het gewijzigd en toegepast heeft, worden gegeven; en alsdan vervoert het al ligt tot zeker *mysticisme*, waarbij een lijdelijk berusten in de bezielende werking van het in ons afstralend *Absolute*, en een dweepen met de in ons opwellende *idéën* van het volmaakte, de plaats van vrijheid en werkdadigheid vervangen. Nu protesteert JACOBI derhalve nog krachtiger dan ooit.

Men gevoelt, waar het hapert. HEGEL staat op, en verkondigt zijne *Begrippenleer*.

Scherpzinnige, maar wel eens ijskoude redekaveling doet nu dat onbestemde *phantaseren* verdwijnen. Wat is toch dat *Absolute*, dat woord van onzekere beteekenis? — Bij HEGEL is het *Denken* de hoofdwerking van het Absolute, ja, eigenlijk gesproken, het Absolute *zelf*; derhalve verheven boven tijd en ruimte, de oorzaak van alles, en één met het gedachte of geschapene, hetwelk slechts eene *wijziging* van het denkend beginsel is. Want door dat eeuwige Denken, als de bestendige werking van het zuivere of oorspronkelijk Zijn, worden de voorwerpen tot een voorbijgaand daarzijn geroepen; en al het bestaande is slechts het zich dadelijk verwezenlijkend *begrip* der Volmaakte Rede, die God is, in de ondeelbaarheid van wiens zelfbewusten *Geest* het *zich zuiver denken* met het *zich anders of gewijzigd denken*, en dus het Grondbeeld der vol-

Digitized by Google

maaktheid met deszelfs afspiegeling in de schepping, zich vereenzelvigend zamenvloeit.

Doch tegen zulk eene wereld van *begrippen*, gelijk velen er in meenden te zien, en die slechts tot vereenvoudiging, opheldering en uitwerking van het onvoltooid gebleven stelsel van SCHELLING scheen te zijn ingevoerd, liet zich de *oppositie* van alle kanten hooren. »Men gevoelt," zegt de Hoogleeraar ROORDA, (*) »hoe langer hoe meer, met »welk een regt JACOBI zich beriep op een dadelijk vernemen der *werkelijkheid:* men dringt aan op een vernieuwd »onderzoek van 's menschen denkvermogen, op een be»zonnen onderzoek der eenheid of harmonie van het *be»grip*, dat gedacht wordt, en het werkelijk *wezen* der »dingen. Met eene nieuwe omwenteling wordt eene nieu»we orde van zaken geboren; en de Philosophie, verjongd »als een phenix, betreedt frisch en jeugdig haar *tegen»woordig* nieuwste standpunt."

II. En hoedanig is nu het karakter der hedendaagsche Wijsbegeerte? Dit is ons *tweede* punt van onderzoek.

Men zou *haar*, in tegenoverstelling van het kenmerkende der andere *systemata*, de *Bewustheidsleer* kunnen noemen.

Had KANT het onderzoek gedaan, welke de vormen zijn onzer waarneming, de wetten van ons denk-, de grenzen van ons kenvermogen; thans is meer bepaald de vraag: Door welk middel komt de mensch tot kennis van hetgeen hij weten *kan?* Wat is de grond zijner overtuiging, dat hetgeen hij alzoo in zijne bewustheid opneemt, overeenkomstig is met de waarheid, voor zoo veel die door ons kan worden ontdekt?

Behalve de algemeene grenzen van ons kenvermogen, die door KANT met juistheid omschreven zijn, erkennen wij nog bijzondere grenzen der vatbaarheid van elk onzer. De *zinnelijke* mensch heeft slechts *bewustheid*, dat is, heldere gewaarwording van het *zinnelijke*, dat wil zeggen, van de werkingen, die hij op zijne zintuigen ondervindt.

(*) Bl. 65 van meergemeld werk.

Digitized by Google

Hij denkt er niet eens aan, dat hij slechts verschijningen waarneemt. Echter heeft hij een onbestemd en duister *gevoel* van het *ware* wezen der wereld, en even zoo heeft hij van het *Wezen der Wezens*, de Grondoorzaak van al het bestaande, een' zekeren indruk; hij bespeurt in zijn binnenste eene neiging, om iets boven zich te erkennen. Doch zal nu dat donker gevoel, die neiging tot het geloof, overgaan tot bewustheid en overtuiging, dan kan dit niet anders geschieden dan door middel van iets *zinnelijks*.

Dat zinnelijke is de *spraak*, die de openbaring is der in ons wonende Rede. Het gevoel van het wezen der dingen, en van het Wezen der Wezens, of den Schepper en Bestuurder des heelals, wordt aan het licht des bewustzijns gebragt, wanneer de *ware* uitdrukking er voor gevonden, wanneer het uitgesproken en onder woorden gebragt wordt.

Doch ook hier moeten wij acht geven op het nooit te vergeten onderscheid tusschen het *Noumenon* en het *Phaenomenon*: want dien ten gevolge is alles, wat wezenlijk of schijnbaar bestaat, in onze voorstelling, of *enkelvoudig*, of *tweevoudig*, of *drieëenig*.

Enkelvoudig is alles, wat louter verschijning is, b. v. het *uitspansel*: want de Natuurkunde leert ons, dat zulk een den aardbol omgevend kospelgewelf in het *wezen* der dingen ten eenemale ontbreekt, zoodat het slechts bestaat in het oog van den waarnemer.

Tweevoudig daarentegen is alles, wat niet slechts in tijd en ruimte *verschijnt*, maar ook *wezenlijk* bestaat, echter hetzij zonder eigen bewustheid van zijn aanwezen, hetzij zonder bevatting der tegenstelling van innerlijk en uiterlijk aanzijn, en dus ook zonder besef der zamensmelting van dat innerlijke met dat uitwendige in de ondeelbaarheid van het *absoluut* bestaande wezen. Tot deze *categorie* behooren derhalve vooreerst zoodanige stoffelijke voorwerpen, die meer dan louter verschijnsel zijn, b. v. de *zon*. Want de schitterende schijf, die wij dagelijks kunnen zien open ondergaan, is slechts eene afstraling van de ware zon, dien verbazend grooten, doch waarschijnlijk bewusteloozen bol, van welken wij zoo weinig weten te zeggen. Die

Digitized by Google

schijf is dus de verschijning; de ware zon is het iets, hetwelk die verschijning, in den kring van het geschapene, ten grondslag strekt. — Maar men moet ten andere tot de wezens van een *tweevoudig* bestaan ook de *dieren* brengen, daar zij, volgens de slotsom der nasporingen van CUVIER en anderen, wel instinct en verstand, met zinnelijkheid en gevoel, maar geene eigenlijk gezegde Rede, gelijk wij menschen, bezitten. Zij missen dus de begrippen van het bovenzinnelijke, het beginsel der zedelijkheid, de onderscheidende kennis van hetgeen tot hun innerlijk en hun uiterlijk aanzijn behoort, en de bewustheid der zamensmelting van die beide wijzen van bestaan in de ondeelbaarheid van hun wezen. Zij hebben wel eene *ziel*, maar zij derven den eeuwigen *geest*, door wien God zich alleen in de redelijke schepselen uitstort en afspiegelt.

Eindelijk, elk *redelijk* wezen is *drieëenig*. Het bestaat *objectief*, *subjectief*, en *absoluut*. Want het heeft, even als de dieren, zijn bestaan als *noumenon*, en tevens, gelijk alles, wat zijn leven aan anderen kenbaar maakt, een uiterlijk aanzijn als *phaenomenon;* maar bovendien, in onderscheiding der schepselen van lageren rang, bezit elk *redelijk* wezen eenen nadenkenden *geest*, in de ondeelbaarheid van welk onstoffelijk middelpunt die beide wijzen van bestaan, de innerlijke en uiterlijke, zoodanig zamenvloeijen, dat het denkend wezen de *bewustheid* heeft, zoo wel innerlijk te *zijn*, als zich uiterlijk te *openbaren*. Ieder onzer kent alzoo zijne medemenschen wel alleen, voor zoo veel hun innerlijk wezen, door woord en daad, zich aan hem ontsluijert; maar wij weten, ieder met betrekking tot zichzelven, door onmiddellijke gewaarwording, dat ons inwendig wezen of onze *ziel*, en de vorm onzer verschijning of ons *ligchaam*, tot dezelfde menschheid behooren, zoodat wij slechts éénen *geest* hebben, dat is, ééne bewustheid, éénen wil, ééne werking. Daarom heeft, in het gebied der wetenschap, de *Physiologie* de kennis van het ligchaam, en de *Psychologie* die van de ziel ten voorwerp; terwijl de Menschkunde, of *Anthropologie*, die beide studiën zamensmelt.

Digitized by Google

Indien wij nu onze medemenschen slechts kennen, voor zoo veel zij zich aan ons openbaren, hoe veel te meer moet dit waar zijn van het Wezen der Wezens, den onzigtbaren God? Of wie zal het den Apostel tegenspreken, als hij schrijft: »Niemand weet wat des menschen is, dan de geest des menschen in zijn binnenste; alzoo weet niemand wat Gods is, dan de Geest van God." (*)

Het is zoo: wanneer wij menschen, die niet dan zinnelijk van God kunnen spreken, en Hem noodwendig als ongeschapen erkennen, ons in den tijdvorm gegrond begrip van oorzakelijkheid op den Allerhoogsten overbrengen, dan zeggen wij, of kunnen wij zeggen: »Alle schepselen bezitten slechts een toevallig en wisselbaar aanzijn. Al hebben zij de oorzaak hunner *verschijning in* zich, de oorzaak hunner *wording* hebben zij *buiten* zich. Maar het Opperwezen bestaat door eigene kracht en volgens eigenen wil. Overeenkomstig de theorie van SCHELLING, dat alle tegenstellingen van ons verstand zich oplossen in het *Absolute*, vereenigt dus de Schepper (als tevens de uitwerkende oorzaak van zichzelven, in alle verschillende betrekkingen of vormen zijner openbaring) de beide tegenovergestelde karakters van *Vader* en *Zoon*, of van Oorzaak en Gewrocht, in de ondeelbare bewustheid van zijnen eeuwig en overaltegenwoordig werkenden *Geest*."

Doch ieder gevoelt, dat deze, uit den tijdvorm en het Eenzelvigheidsstelsel zich verklarende, *Drieëenheidsleer*, of hoe men die voorstelling ook anders noemen wil, ons God wel afmaalt als het veelvormig uitgedrukte denkbeeld van zijnen eigenen wil, maar dat zij ons het geheim van zijn wezen daardoor nog niet ontsluijert: want wij kunnen God wel eerbiedigen, maar geenszins kennen, gelijk Hij, als het noodwendig door ons onderstelde *Noumenon*, de Vader of Grondoorzaak is zijner eigene volmaaktheid en harer afspiegeling in 't heelal.

Neen! zóó slechts, gelijk de Eeuwige buiten ons, in tijd en ruimte, heerlijk, doch zinnelijk afstraalt, en zóó, ge-

(*) 1 *Korinth.* II: 11.

Digitized by Google

lijk Hij verder, ten gevolge der inspraak van elks gemoed, mitsgaders dier gedurige wisseling van gevoelens en denkbeelden onder het menschdom, waaruit de voortgang der verlichting geboren wordt, op onzen voor toenemende volmaking vatbaren geest, in den loop der eeuwen, en dus bij opvolging en uitbreiding, invloeit; zóó alleen, als het *op verschillende wijze zich openbarend Opperwezen*, en derhalve niet *objectief*, maar *subjectief* te kennen, als het uitgesproken *Woord* zijner onfeilbare Rede, 't welk tevens de *Zoon* is, of het afstralend Beeld van zijn verborgen Grondbestaan; zóó alleen is God een *Phaenomenon* voor onze verstandsaanschouwing, een voorwerp van onze *bespiegeling*: en alle vereering van den Oneindige is dus, in den grond der zaak, eene aanbidding van het *eeuwige Woord*, dat de tot ons hart sprekende stem van den Goddelijken *Geest* is. Want, schoon wij de wet in ons gemoed, met KANT, *autonomie* of eigene wetgeving mogen noemen, in tegenstelling van *heteronomie* of der vreemde wetgeving, dat is van hetgeen ons slechts door onze medemenschen bevolen wordt, zoo mogen wij toch nimmer vergeten, dat die in ons hart gegrifte wet geen voorschrift is van onze eigene willekeur; dat zij veeleer, insgelijks overeenkomstig de leer van KANT, een *categorisch* pligtgebod is, door den Allerhoogste ons ingeprent, en bij gevolg de stem van zijnen Geest in ons binnenste, de algemeene openbaring van God aan en in elk redelijk wezen, de afstraling van zijn Grondbestaan in ons hart.

Maar, indien wij den Onzigtbare nu slechts kennen, gelijk Hij voor onze verstandsaanschouwing eene *verschijning* is, en dus zoo als en voor zoo veel Hij zich, in tijd en ruimte, aan en in ons openbaart: waarin bestaat dan die openbaring? op hoe velerlei wijze geschiedt zij?

Wij antwoorden: dit kon uit het vorengestelde reeds worden afgeleid. Het is immers zoo? Het Opperwezen spreekt tot ons in de stoffelijke schepping, in ons eigen gemoed, en in de geschiedenis der menschheid; ja, ieder kan God, als het tot hem zich rigtende *Woord*, leeren kennen, voor zoo ver de inhoud dier *driederlei* openbaring

Digitized by Google

tot zijne bewustheid gekomen, en dien ten gevolge in zijne overtuiging is overgegaan.

Doch wat zou er van ieder onzer geworden zijn, indien hij, al ware het in volwassenen toestand, eens *alleen* op aarde ware nedergeworpen? en wat zou er van het kind worden, zonder ouders of opvoeders?

De stoffelijke schepping moge den opmerkzamen waarnemer de kenteekenen van zoodanig eene orde aanwijzen, dat hij daaruit tot een regelend Opperwezen besluit; de stem in zijn binnenste, die innerlijke wet, welke den mensch, als vrijwerkend wezen, straf of belooning waardig keurt, ja reeds vóór het plegen van eenige daad hem het zedelijk goede of kwade er van, schoon altijd slechts naar zijn eigen feilbaar begrip van regt en pligt, doet beoordeelen, moge hem, in eenigzins beschaafden toestand, God en zedelijkheid leeren eerbiedigen: Zou de geheel verwaarloosde, de met en als de dieren opgegroeide mensch, den blik wel immer boven de grenzen van het zinnelijke verheffen? Heeft wijders, ook in de beschaafde maatschappij, de zinnenwereld niet reeds lang den jeugdigen mensch gekluisterd en zijne geheele ziel ingenomen, vóór dat hij tot zelfstandig gebruik zijner rede bekwaam is? »Hoe zou hij dan zichzelven," vragen wij met Professor ROORDA, »uit die boeijen kunnen verlossen?"

Heeft dus niet de eene mensch den anderen, gelijk tot zijne uiterlijke welvaart, alzoo tot zijne zedelijke ontwikkeling noodig? En zijn niet de gaven van den geest, even als die van het ligchaam en van de fortuin, ongelijk verdeeld, opdat alle menschen door éénen band van gemeenschappelijke behoefte zouden worden omstrengeld, en door wederkeerige hulp elkanders tijdelijk en eeuwig geluk zouden bevorderen?

Al is het dan, dat verreweg de meeste menschen het in ons sluimerend gevoel voor het goede, ware en schoone, niet in zichzelven zouden hebben doen opgloren, of althans, indien de geestelijke levensvonk nu en dan bij hen geflikkerd had, buiten staat zouden zijn geweest, om die flaauwe schemering tot dat heldere licht der *bewustheid* te

Digitized by Google

brengen, waardoor het een toereikend schijnsel op het pad des levens werpen kan; hooger Geest heeft in dezen voor de behoefte der menschheid gewaakt, en door aan sommigen, in verschillende tijden en bij onderscheidene volken, eenen verhevener aanleg te schenken, dezen tot lichtende sterren in de duisternis gesteld. Door zulke mannen, die door meerdere vrijheid van de boeijen der zinnelijkheid, maar vooral door reinheid des harten, daarvoor vatbaar waren, heeft dus het Wezen der Wezens zich aan het menschdom in deszelfs *geschiedenis* geopenbaard. Zij zochten en vonden, geheel of ten deele, de juiste uitdrukking of het *woord* der waarheid; zij spraken het uit; het weêrgalmt in ons hart, en wij zeggen het na. Zoo traden een PYTHAGORAS, een SOCRATES, een PLATO, een ARISTOTELES bij de *Grieken* op, en verspreidden, (voor zoo veel de Geest der Godheid in hen werkte en door hen sprak, en voor zoo veel, dien ten gevolge, hunne taal door de zedelijke Rede, als éénige keurmeesteres van bovenzinnelijke waarheid onvermijdelijk werd toegejuicht) volgens de erkentenis van JUSTINUS *den Martelaar*, CLEMENS van *Alexandrië* en andere Kerkvaders, licht in het donker des Heidendoms.

» Maar het heeft der Voorzienigheid behaagd," (ik bezig hier weder de woorden van Prof. ROORDA) (*) » vooral bij » één volk het licht der Goddelijke Openbaring, hoe lang » zoo helderder, in eene rij van heilige Dichters en Profé» ten te ontsteken, tot dat eindelijk onder *dat* volk de Men» schenzoon geboren werd, aan wien God zijnen geest *zon» der mate* schonk; bij wien het gevoel of gewisse van het » Wezen der Wezens" [hetwelk aan alle menschen oorspronkelijk eigen is] » niet slechts in *die* mate versterkt en » verlevendigd was, dat het, gelijk bij Wijzen en Profeten, » van tijd tot tijd in heldere stralen aan het licht des be» wustzijns kwam, maar bij wien dat gevoel tot louter licht » en bewustheid verklaard scheen; die, in dat *volle Gods» bewustzijn*" [gelijk SCHLEIERMACHER het noemt] » le-

(*) Bl. 89 der meergezegde *Ontwikkeling*.

Digitized by Google

»vende, niet slechts zijne naauwe betrekking en verbind-»tenis met de Godheid *gevoelde*, maar zich één met den »Vader *wist;* die in deze *bewuste* eenheid met het Wezen »der Wezens steeds leefde, dacht, sprak en handelde, en »daarom niet, gelijk alle menschen van Gods geslachte »zijn, als kind, maar in verhevener zin als *Zoon*, als »eeniggeboren Zoon van God," [als het slechts eenmaal zich in de geschiedenis verwezenlijkt hebbende Ideaal der Menschheid, hetwelk één is met het Ideaal der Rede, of met God, gelijk Hij onder het bereik onzer voorstelling valt, en dus als het volmaakte Beeld of Afschijnsel van den Eeuwige] »door allen, die hem kennen, vereerd wordt;— »die, uit dat volle Godsbewustzijn, uit die *bewuste* een-»heid met den Vader sprekende, het Wezen der Wezens" [dat in zichzelven voor ons onkenbaar is] »in die waar-»heid, reinheid en volkomenheid openbaarde, dat *Hij* »het" [vleeschgeworden] »Woord van God" [de levende Openbaring of verzinnelijkte Uitdrukking der onfeilbare Rede] »mogt genaamd worden."

Het is waar, de scherpzinnige Doctor STRAUSS heeft, in zijne *Critische bearbeiding van het Leven van Jezus*, tegen de erkentenis der hedendaagsche Wijsbegeerte trachten in te brengen, dat de eerste Christenen het idee der volmaakte menschheid, waar God zelf op de zuiverste wijze in afstraalt, of het idee van *God*, *geopenbaard in het vleesch*, slechts op een' niet onverdienstelijk, maar toch overigens gewoon Joodsch leeraar zouden hebben toegepast; dat zij, in de Profeten des Israëlitischen volks en in de lotgevallen van deszelfs oudvaders, de teekening van den Godmensch, met alles, wat hem naar de denkbeelden der Zieners moest overkomen, voorgeteekend vindende, dáárom, gedeeltelijk ter goeder trouw, gedeeltelijk om zoo veel te meerderen indruk te maken, aan het leven van dien JEZUS, welken zij inderdaad voor den CHRISTUS hielden, dat alles hebben toegedicht, wat er naar hun inzien nog bij behoorde, om hem te maken tot hetgene zij wenschten; en dat dus het leven van JEZUS, gelijk het bij ons wordt aangenomen, slechts een historische roman zou zijn; eeni-

Digitized by Google

germate gelijk de *Cyropedie* van XENOPHON. Dat dan ook de Evangeliën, donkelijk met uitzondering van dat van JOANNES, lang na den tijd, waarover zij handelen, door onbekende personen, op naam van onder de eerste Christenen vermaarde mannen, (gelijk reeds de *Manichéën* beweerd hadden) zouden zijn opgesteld; en dat de Brieven van PAULUS, waarvan men slechts eenige weinige ondergeschovenen moet uitzonderen, de éénige *echte* gedenkstukken van het Nieuwe Verbond zouden wezen; waarbij men echter welligt het Evangelie van JOANNES zou mogen voegen, als welks stijl te levendig en roerend is, om er het opstel van den *boezemvriend* van JEZUS in te kunnen miskennen.

Doch hierop hebben Prof. BRETSCHNEIDER en anderen in *Duitschland* reeds aangemerkt, dat zelfs door ons niet alleen het leven van JEZUS, gelijk het in de Evangeliën verhaald wordt, in zijne voornaamste bijzonderheden, (zoo wij de opgaaf daarvan in de oudste gedenkschriften der Christenheid *niet* hadden gevonden) met geene mogelijkheid uit de profetiën en door inlassching van gebeurtenissen uit het leven der Aartsvaders zou kunnen worden opgesteld; maar dat vooral door blijkbaar Joodsche Schrijvers uit ten minste vier verloopene eeuwen, die omtrent den Messias, uit eigen inzien, geen ander denkbeeld konden koesteren, dan ten hoogste dat der besten hunner oorspronkelijke geloofsgenooten, nog veel minder zulk eene geschiedenis, om tot het historisch beeld van den CHRISTUS te dienen, zou zijn in de wereld gebragt, indien het hun niet van buiten gegeven ware. Ja, dat zij, veeleer dan de geschiedenis te plooijen naar hetgeen hun de inhoud der oude Godspraken schijnen kon, integendeel als waarheid melden hetgeen met hun eigen vroeger begrip nopens dat onderwerp strijdig was; terwijl zij, tot overtuiging hunner Mede-Israëlieten, slechts de Godspraken op het gebeurde toepasten, en zich somtijds daartoe, naar den smaak van hunnen tijd, van eene vrij gedwongene uitlegging bedienden.

Zoo geeft dan juist het wel eens gekunstelde dier toe-

Digitized by Google

passing, naar het oordeel van BRETSCHNEIDER en anderen, het bewijs, dat de schrijvers, wie zij ook waren, niet de geschiedenis naar de voorspellingen hebben geschikt, maar de oude Godspraken hebben verklaard naar hetgeen zij, dikwerf huns ondanks, als gebeurtenis moesten erkennen. Doch daaruit volgt al verder, dat de *Evangeliën* en de *Handelingen der Apostelen*, bij de onderlinge overeenstemming, te midden der veelvuldige verscheidenheid op te merken, wel degelijk door de mannen, welker naam zij voeren, of ten minste naar aanleiding van hetgeen door dezen verkondigd was, maar allenthalve, gelijk stijl en bewoordingen zelfs aanduiden, door *Joden*, benevens in den schoot hunner kerk opgenomene lieden, uit de eerste eeuw des Christendoms, en die allen zich van de geschiedkundige waarheid hunner verhalen overtuigd hielden, zijn opgesteld; terwijl ook zoodanige, en dat is bijna alle Brieven van PAULUS, welke door STRAUSS, zoo wel als de levensgeschiedenis van dien Apostel, voor *echt* worden erkend, en als opstellen van een' voormalig' vijand en vervolger, die tevens een der geleerdsten onder zijne natie was, bij den onpartijdigen navorscher het meeste historisch gezag bezitten, dezelfde leer en dezelfde hoofdgebeurtenissen prediken; die trouwens ook in het Evangelie van JOANNES worden vermeld, welks echtheid door STRAUSS geenszins wordt tegengesproken. Buiten twijfel hebben dus de eerste Christenen geene andere leer omhelsd en geene andere geschiedenis geloofd, dan in het Nieuwe Verbond, over het geheel genomen, wordt voorgesteld; terwijl er zoo min aan verdichting ter goeder trouw, als aan opzettelijk bedrog, kan worden gedacht.

Voor het overige heeft de *Groninger* Hoogleeraar DE GREUVE zich reeds bezig gehouden met de critische, doch daarom meest *negative*, wederlegging van STRAUSS, overeenkomstig de *Begrippenleer* van den, zoo wel bij STRAUSS zelven als bij DE GREUVE hooggeschatten, Wijsgeer HEGEL (*); en voor de Christenen in het algemeen zijn de

(*) *Het Leven van* JEZUS, *critisch verdedigd tegen Dr.*

Digitized by Google

Voorlezingen van Mr. DA COSTA, tegen het stelsel van STRAUSS gerigt, en van meer *positief* wederleggenden aard, allezins voldoende. (*)

De Wijsbegeerte van den jongeren FICHTE, SCHLEIERMACHER en zoo vele anderen, huldigt allenthalve de *waarheid* der verschijning van den Godmensch in den *persoon* des Instellers van het Christendom. Zij vindt in de harmonie tusschen de vragen van gevoel en rede, in beider hoogste ontwikkeling ter eene, en de antwoorden van het eenvoudige, doch zoo veel eeuwen heugende Evangelie ter andere zijde, en dus in den wederklank van het verkondigde woord in het hart des welgezinden, den genoegzamen grond van gemoedelijke overtuiging; terwijl zij, voor het overige, het onderzoek en de opheldering van deze en gene oudheid-, taal- en geschiedkundige bijzonderheden van minder belang, als niet tot het *wezen* des Christendoms behoorende, aan de Godgeleerdheid overlaat, maar alle Evangelieverhalen als waarheid aanneemt, zoo lang er de valschheid niet van bewezen is.

III. Hoedanig is dan nu de verhouding tusschen de hedendaagsche Wijsbegeerte aan de eene; en het eenvoudige Christengeloof, benevens de wetenschappelijke Godgeleerdheid, aan de andere zijde? — Dit is het *derde* en laatste punt van ons onderzoek. In zijne *Critiken* der zuivere en der werkdadige Rede had reeds KANT de hoofdstukken des Redegeloofs, of van het Christelijk voorgestelde *Theïsme*, onafhankelijk gemaakt van het bewijs der, op den eisch der zedelijkheid geen acht gevende, maar louter uit verstandelijk oogpunt *bespiegelende* Rede.

D. F. STRAUSS, *door* F. C. DE GREUVE. Te *Groningen*, *bij* P. VAN ZWEEDEN, 1840.

(*) *Voorlezingen over de verscheidenheid en de overeenstemming der vier Evangeliën. Of Proeve van de middelen, welke de Bijbel ook den niet wetenschappelijken onderzoeker aanbiedt tegen de aanvallen van het ongeloof, bepaaldelijk tegen het* Leben Jesu, *van Dr.* D. F. STRAUSS, *door Mr.* ISAAC DA COSTA. Te *Leiden*, bij S. en J. LUCHTMANS, 1841.

Digitized by Google

De *Kantiaan* zegt: »In mijnen aanleg als redelijk, en derhalve zedelijk wezen, is het gegrond, te gelooven aan zoo veel vrijheid, als ik noodig heb, om verantwoordelijk te zijn aan mijn geweten; te gelooven aan eene onsterfelijkheid tot mijne persoonlijke volmaking; aan eene toekomstige vergelding van mijn gedrag op aarde, en aan een' God, wiens oneindige volmaaktheid, tot heil van al zijne redelijke schepselen en dus ook te mijnen behoeve, de zegepraal van het goede, ware en schoone, over het booze, valsche en misvormde, in eene hoogere orde van zaken bewerken zal, waar heiligheid en zaligheid zullen blijken onafscheidbaar te zijn van elkander. Is er iemand, die mij dat alles geheel of gedeeltelijk betwisten wil, *dan* heb *ik* de gegrondheid van hetgeen mijne zedelijkheid mij *gebiedt* te gelooven, door sluitredenen noch uitwendige bewijzen te staven; maar mijn *bestrijder* moet aantoonen, dat ik geene toereikende vrijheid bezit, en dus geen geweten heb; dat mijn geest, bij de sloping mijns aardschen ligchaams, vernietigd wordt, en ik dus tot geen ander leven kan worden opgewekt; dat regtvaardige vergelding eene hersenschim is; dat God niet bestaat, en er dus geen eindelijke zegepraal van het goede over het kwade, door Zijn wereldbestuur daar te stellen, mag worden verwacht. Zulk een betoog kan mijn bestrijder niet leveren. Derhalve blijf ik gelooven."

Datzelfde is door den jongeren FICHTE op het *positief-historische* Christendom toepasselijk gemaakt. — De schildering van het Ideaal der Menschheid, en de ontvouwing zijner tegen den eisch der zinnelijkheid grootendeels inloopende leer; bij den toon van overtuiging en den blijkbaren waarheidszin, waarmede de verhalen geschreven zijn, gepaard met de zedelijke onmogelijkheid, hetzij van inbeelding der hoofdgebeurtenissen, hetzij der verdichting daarvan, door blijkbaar ongeletterde *Israëlieten*, eerst na hunne optreding versterkt door een' toegetreden vijand, die tot de geleerden onder dezelfde natie behoorde; terwijl die allen de door hen met geestdrift voorgestane zaak, onder den bijval eener menigte menschen van oorspronkelijk

Digitized by Google

wijdverschillende geloofsbelijdenis, in de eerste eeuw onzer jaartelling, ten einde toe, zelfs tot eigen gevaar en schade, hebben volgehouden: dit alles te zamen geeft het door de Rede, *tegenwoordig*, als *wettig* erkend *vermoeden* voor de waarheid der geschiedenis in het algemeen. Hij, die haar *nu* nog tegenspreekt, moet de *valschheid* aantoonen. Dit kan hij niet door eenig betoog *van voren*: want, daar God menschen van wijdverschillenden aanleg schept; daar er zoo velen zijn geweest, die boven hunne tijd- en landgenooten in kennis verheven waren, en daar het Ideaal der Menschheid, of de mensch in zijne volmaaktheid, denkbaar is; zoo kan niemand beweren, dat het met de wijsheid, de magt, de liefde of de heiligheid van den Albestuurder strijdig zou zijn geweest, indien zich éénmaal dat Ideaal, tot het zegenrijkste oogmerk, op aarde had verwezenlijkt.

Men kan de geschiedenis ook niet alleen daarom verwerpen, dewijl er wonderen en voorspellingen in voorkomen, en deze, op eenigen grond *a priori*, onmogelijk zouden kunnen worden verklaard: want de geschiedenis, vooral die van het dierlijk *magnetismus*, levert zoo vele voorbeelden op van genezing zonder de gewone hulpmiddelen van artsenij- en heelkunde, en zoo vele voorbeelden van vérzien in tijd en ruimte, welker *subjectiviteit* door KANT reeds bewezen is, dat men veilig het volgende besluit mag nemen: Er schuilen in den mensch hoogere krachten, dan hij doorgaans in de zinnenwereld ontwikkelt. Ongewone toestanden kunnen eene versnelde en versterkte werking van bestaande, zoo wel ons bekende, als ons grootendeels nog onbekende, krachten veroorzaken. (*) Gelijk de gaven des verstands in verschillende mate zijn uitgedeeld onder de menschen, zoo kan dat ook wezen met die der genezing door aanraking of wilsbepaling, benevens die van vérzien in tijd en ruimte, door welke

(*) Zie hierover: *Belangrijke verschijnselen van het zieleleven, medegedeeld en beoordeeld.* Te *Deventer*, bij J. DE LANGE, 1836, en aldaar vooral bl. 164 tot 180 ingesloten.

Digitized by Google

laatste begaafdheid men min of meer volledige kennis draagt van het afwezige, verledene en toekomende. — In den Godmensch, of den mensch in zijne hoogste volmaaktheid, welke hem de aan zondige stervelingen ontbrekende *bewustheid* schenkt zijner eenheid met het vlekkeloos in hem afstralend Opperwezen, in den CHRISTUS derhalve moeten ook die, anders in den mensch grootendeels nog sluimerende, begaafdheden reeds op aarde luisterrijk hebben uitgeblonken; ja, zonder dien hooger ontwikkelden aanleg, is zelfs de verschijning van Gods verzinnelijkt Beeld niet denkbaar. Het is al verder met de volmaaktheid des Alregeerders wel te vereenigen, dat in een' tijd, toen de gansche wereld met het gerucht van wonderen nog vervuld was, en waarin eene leer, die met de heerschende begrippen van Joden en Heidenen streed, zonder zinnelijk bewijs geenen opgang bij het volk zou hebben gemaakt, althans niet zóó, gelijk met het Christendom (onder anderen blijkens de brieven, tusschen Keizer TRAJANUS en den jongen PLINIUS gewisseld, ja zelfs volgens den Geschiedschrijver TACITUS) het geval is geweest (*); dat in zulk eenen tijd het Opperwezen niet alleen in den Godmensch, als het Afschijnsel zijner Heerlijkheid, maar ook in de door dezen uitgezondene verkondigers der waarheid, welker openbaring eene behoefte voor de natiën was, de verborgene krachten van den mensch (die anders slechts eenigermate, ja meestal slechts in eenigen bijzonderen toestand, bij dezen en genen zich ontwikkelen, en dan reeds zoo vele raadselen nopens den aard van het zieleleven doen ontstaan) met meerdere snelheid en volkomenheid opwekte. Ook bezit *Hij*, die de wetten der natuur heeft bepaald en geregeld, buiten twijfel, de magt, om aan de krachten, in de schepselen gelegd, eene sterker en spoediger werking te schenken. Of beweegt zich niet dadelijk onze hand, wandelt niet onze voet, spreekt niet onze tong, zoo ras onze *wil* gebiedt? Bestaat er dus niet eene waarlijk won-

(*) PLIN. Lib. X, Epist. 97, 98, en TACIT. *Ann.* Lib. 15 cap. 44.

Digitized by Google

derdadige, d. i. voor ons stervelingen onverklaarbare, heerschappij van den Geest over de Stof? En indien wij zelven, met onzen beperkten geest, zulk een gezag voeren over het ons geschonkene ligchaam, hoe veel te meer moet dan de onzigtbare Vader der schepping, door zijnen oneindigen Geest, eenen vrijen en alvermogenden invloed uitoefenen op het door Hem geschapene en bezielde heelal? Zoo men dus die, ook naar het gevoelen van Dr. STRAUSS, niet natuurlijk verklaarbare gebeurtenissen ontkennen wilde, zou het, gelijk Prof. DE GREUVE onwederlegbaar heeft aangetoond, nooit mogen zijn op eenige redekaveling *a priori;* maar er zou, tot ontzenuwing van het door de Rede ten voordeele van het *positief-historische* Christendom gewettigde vermoeden, gelijk dat hiervoren is opgegeven, alsnu door den tegenspreker *a posteriori* moeten worden bewezen, dat al die verhalen opgesierd, ja dat zij zelfs, wat de voornaamste gebeurtenissen aangaat, verdicht zijn. Het bewijs dier *antichristische* stelling wordt *niet* geleverd. Bij gevolg blijft de Evangeliegeschiedenis geloofbaar in het algemeen, en is de hoofdinhoud, inzonderheid het lijden en sterven, de opstanding en verheerlijking van den CHRISTUS, boven alle bedenking verheven.

In dan nu, volgens de leer der hedendaagsche Wijsbegeerte, alle verder wetenschappelijk onderzoek overtollig en af te keuren? — In geenen deele!

Even gelijk het Redegeloof door de bijkomende bewijzen, welke de *bespiegelende* Rede levert, kan en mag worden versterkt, zonder echter daarop gegrond of daarvan afhankelijk te wezen, eveneens mag het Christengeloof, (gelijk hiervoren reeds eenigermate geschied is) schoon meer tot wederlegging der tegenstanders dan tot eigene verdediging, wapenen zoeken in het tuighuis der wetenschap. Maar nimmer mag, naar de grondbeginselen der Wijsbegeerte van onzen tijd, het godsdienstig geloof de slotsom zijn van *een louter* critisch, historisch en grammaticaal onderzoek, hetwelk zelfs voor de geleerden met ontelbare zwarigheden gepaard gaat.

Digitized by Google

En welke is dus nu de verhouding tusschen de Wijsbegeerte en de Godgeleerdheid?

Gelijk er zoo wel eene *toegepaste* als eene *zuivere Wiskunde* bestaat, eveneens is er zoo wel eene *toegepaste* als eene *zuivere Wijsbegeerte*. De *zuivere* Wijsbegeerte bepaalt zich, naar het voorbeeld van KANT, tot het onderzoek van 's menschen kenvermogen in het afgetrokkene; de *toegepaste* Wijsbegeerte, die vooral door den jongeren FICHTE behartigd wordt, vorscht na, wat wij, met behulp van dat kenvermogen, uit Gods openbaring in de natuur, in ons hart en in de geschiedenis, kunnen te weten komen. In hare toepassing op de *geschiedenis* erkent de *hedendaagsche* Wijsbegeerte JEZUS van *Nazareth* als den Godmensch, en verkrijgt daardoor weder eene nieuwe toepassing op het *Christendom*, *uit een wetenschappelijk oogpunt beschouwd*, en dus op de *Christelijke Godgeleerdheid*.

Aan deze Godgeleerdheid blijft, (echter behoudens de eens voor altijd vastgestelde onschendbaarheid van het geloof aan JEZUS, als den omgebragten en daarna verheerlijkten Godmensch,) overigens het gebied van de hoogere en lagere Critiek der Heilige Schrift, met de historisch-grammaticale Uitlegkunde en de stelselmatige behandeling der Bijbelleer. Doch *de Wijsbegeerte*, *toegepast op de Godgeleerdheid*, even als zij op het Volken- en Burgerregt, ja zelfs op de Natuurkunde en alle mogelijke kunsten en wetenschappen, toepassing erlangt, streeft er naar, de opgegevene stelselmatige waarheden door te denken, zoo veel doenlijk op te helderen, eenheid en ronding er aan te geven. Natuurlijke en zedelijke Godsdienst, Mozaïsche en Christelijke geloofsleer, alles moet, in zeker opzigt, één worden; alles moet zamensmelten in zoodanige waarheid, waarvan wij de bewuste kennis in onszelven moeten omdragen; terwijl de in onze menschheid sluimerende idéën zoodanig door de Bijbelsche Openbaring worden opgewekt, dat wij, na de uiteenzetting daarvan te hebben gehoord, de waarheid dadelijk zullen erkennen. — Wij staan nog slechts aan den drempel des onderzocks. Maar

Digitized by Google

het donker gevoel van bovenzinnelijke waarheid tot levende bewustheid te verheffen, en alzoo tot duidelijkheid van inzigt bij helderheid van doorzigt te geraken; terwijl het licht der *Openbaring* in de natuur, in ons gemoed en in de geschiedenis der menschheid, de poolster, het *onmiddellijk zielsgevoel* het daarhenen wijzend kompas, en de *werkdadige Rede* de stuurman is op den togt door de zee des levens naar het land onzer bestemming: dit is het doel der *hedendaagsche*, die bij uitnemendheid eene *Christelijke Wijsbegeerte* verdient genoemd te worden.

UITTREKSELS UIT EEN ZEER ONLANGS IN DUITSCHLAND VERSCHENEN REISVERHAAL RAKENDE EGYPTE.

In de schildering, welke de ongenoemde Schrijver geeft van de ongemeene natuurschoonheden, die zich te *Stamboul* opdoen, is hij met al de vroegere reizigers eenstemmig. Hij ontwerpt een zeer levendig beeld van den eersten indruk, welken het Oostersche leven en de menigvuldigheid van ongewone gezigten, die hem als tooneeldecoratiën en zoogenaamde genrestukken voorkwamen, op hem maakten. Ook had hij het geluk, den jongen Sultan niet alleen te zien, maar zelfs te spreken. »Een losbarstend onweder (zegt hij) dwong mij, naar mijne bark terug te keeren. Alles vlood naar de tenten, en ook ik zocht eene schuilplaats in de grootste derzelve, waar ik eenen kring van menschen om eenen troep dansers, die uit knapen zoo schoon als meisjes bestond, verzameld zag. Slechts een eenig man in het gezelschap zat; het was de Sultan, die, door den regen verrast, hier binnen getreden was, en het verzoek had ingewilligd, dat men voor hem zou dansen. Ik groette hem eerbiediglijk op *Europesche* wijze, en hij beantwoordde mijne buiging met minzame bevalligheid. Toen de dans ten einde was, stond hij op, knikte mij vriendelijk toe, en deed door eenen heer uit zijn gevolg mijnen dragoman vragen, wie ik was. Ik trad nader, en gaf mijn leedwezen te kennen, dat gebrek aan uniform mij belet had, aan de uitnoodiging, om Z. Hoogh. mijne opwachting te komen maken, te voldoen, maar dat ik mij gelukkig schatte, mijnen wensch daartoe thans hier vervuld te zien. Hij was uiterst min-

Digitized by Google

zaam, en ik kon zijn gelaat natuurlijk nu meer op mijn gemak gadeslaan dan 's morgens. Er ligt schranderheid en goedhartigheid in; maar de trekken van hetzelve zijn voor zoo pril eene jeugd reeds zeer verouderd: of de zorgen van het rijksbestuur, dan wel de vier dames, welke de oude CHOSREW zijnen nieuwen Heer toch wel wat vroeg verschaft heeft, daaraan schuld zijn, wil ik niet beslissen."

De hedendaagsche uniform der *Turken* vond de Schrijver afschuwelijk en het geheele krijgswezen allerdeerlijkst in verval. Deze eens zoo onwankelbare steun van het *Turksche* rijk is thans vermolmd en krachteloos; en echter, waarop zal het anders wel rusten? Het overwigt van het Christendom en van onze beschaving is in *Europisch Turkije* sedert lang eene uitgemaakte zaak.

Onze reiziger begaf zich, over *Smirna*, welks uitmuntende schoonheid hij roemt, en *Chios*, waar hij een vernield paradijs vond, naar *Athene*, van waar hij bijna geheel *Peloponnesus* doorkruiste. Het blijft steeds iets aangenaams, eenen zoo vrolijken en alles zoo warm, klaar en duidelijk afschilderenden reiziger te volgen, zelfs wanneer zijn togt hem door meer bekende oorden henen voert.

In het tweede deel van het werk geraken wij naar *Egypte*. De intrede in hetzelve is zeer aanlokkelijk geschilderd; de *Afrikaansche* wereld treedt ons in hare treffendste eigenaardigheid als te gemoet. Over MEHEMET-ALI uit de Schrijver eene meening, in welke zeker ieder onbevooroordeelde met hem zal instemmen. MEHEMET-ALI heeft de krachten en welvaart van *Egypte* verspild, om *Arabië*, *Nubië*, *Syrië* te veroveren, en heeft die veroveringen toch niet kunnen behouden. Zoo doende heeft hij dus prijs en inzet verloren. »Ontegenzeggelijk zou het," zegt onze reiziger, »voor het Oosten een geluk zijn, wanneer de staatzuchtige MEHEMET op het punt moest blijven staan, waartoe de vier Mogendheden hem thans beperkt hebben; voor geheel het Oosten zeg ik, want *Egypte* zou, op zichzelf staande en wanneer MEHEMET-ALI gedwongen wierd voor altijd van buitenlandsche veroveringen af te zien, met slechts weinig handelsvrijheid en eeniglijk door het afschaffen van het monopoliestelsel, in korten tijd voor alle omliggende landen het toonbeeld der voor dezelve zoo noodige hervorming worden. Indien wij dit gewest beschouwen, gelijk het er veertig jaren geleden uitzag en zoo als het zich tegenwoordig voor-

Digitized by Google

doet, moeten wij dubbel betreuren, dat de schranderheid en de magt van deszelfs beheerscher minder de ware welvaart van het land, dan wel dwaze veroveringsontwerpen op het oog gehad en de aan het volk ontwrongene geldsommen, die het gelukkig hadden kunnen maken, aan ijdele roemzucht opgeofferd heeft. — MEHEMET-ALI heeft zich den vloek van zijn volk op het hoofd geladen; want de behoefte om te leven gaat vóór alle andere, en de middelen tot vervulling dier behoefte heeft hij aan hetzelve ontroofd. *Egypte's* bevolking werd oudtijds op zeven millioenen menschen geschat, tijdens den inval van BONAPARTE op vijf, toen MEHEMET-ALI de *Mamelukken* verdelgde op drie, en is thans tot twee, ja velen beweren tot anderhalf millioen versmolten. Dit is het eenvoudigste en meest afdoende antwoord, hetwelk men aan die pralende lofredenaars eener verfoeijelijke regeringswijze kan geven, die geen eigendomsregt erkent en den mensch slechts als middel om geld te verkrijgen behandelt. Wat baat aan het arme *Egyptische* volk de hersenschimmige roem van deszelfs Vorst, wat de *bevrijding* van het *Turksche* oppergezag, wat de kolossale vloot, het kostbare bestuur, de geldverzwelgende *Europesche* projektenmakers, tafelschuimers en pluimstrijkers, die het geld naar huis dragen en over MEHEMET's ligtgeloovigheid spotten? En mag men het nu aan dit arme volk wel ten kwade duiden, wanneer het de dwingelandij, waaronder het gebukt gaat, slechts met verkropte woede draagt en derzelver bewerker haat? Want gehaat is MEHEMET-ALI, dit gevoelt hij wel, en vandaar zijn schrikbewind, waaraan zeker alleen een zoodanig, sedert duizende jaren aan het juk gewone, volk zich kan onderwerpen. Wat vinden wij tot nog toe in MEHEMET-ALI's regering, hetwelk slechts een spoor van billijkheidsgevoel en menschelijkheid jegens zijne onderdanen vertoont? Persoonlijke ijdelheid en voldoening eener rustelooze eerzucht zijn de roersels zijner handelingen; en, terwijl in zijne oogen het land niets anders is dan een eigendom, hetwelk hij naar willekeur kan uitpersen, beschouwt hij zijne volken als kudden vee, bestemd om geschoren en geslagt te worden. Zegt hij niet bij elke gelegenheid, dat deze ellendige *Fellahs* voor eenen beteren toestand nog niet rijp zijn, én dat men hen alleen door schrik in orde kan houden? En eindelijk, wat heeft hij gedaan, om, zelfs in de meest verwijderde toe-

Digitized by Google

komst, den grondslag van eenen gunstiger toestand voor zijn volk te leggen, of eene betere zedelijke betrekking voor te bereiden? Wat hij gedaan heeft, deed hij voor zichzelven alleen, zonder in aanmerking te nemen, dat zijn monopoliestelsel handel en verkeer, ja al de welvaart van geheel het land moet vernielen. Hij heeft eene ontzettende groote vloot gebouwd, zonder den binnenlandschen handel te bevorderen. Zijn belastingstelsel heeft de rijke karavanen uit zijn land verjaagd, en zijne fabrijken vinden geen ander vertier, dan hetgeen zijne onderdanen, door dwang geperst, daaraan verschaffen. De vele reeds weder vervallende fabrijkgebouwen toonen, hoe nutteloos derzelver aanleg was; en de inderdaad onverantwoordelijke ligtzinnigheid, met welke men de projekten van eenige onervarene ingenieurs gevolgd is, om dammen aan de punt van den *Delta* des *Nijls* op te werpen, is het ware beeld van MEHEMET-ALI's verblinding en verkwisting, gelijk zij tevens den maatstaf levert, waarnaar men zijne raadgevers beoordeelen kan, die den roemzuchtigen grijsaard in iederen steen, welken zij metselen, eenen trap ter onsterfelijkheid doen zien. Al deze werken vervallen thans weder; de millioenen gehouwen steenen, welke men sedert jaren, met onmetelijke kosten, bijeengesleept had, om de *Nijl*-afsluiting tot stand te brengen, worden thans, met even veel kosten, naar elders vervoerd, om andere werken te beginnen, die niet minder onnut zullen wezen. — Zijn heerschend denkbeeld is, een *Arabisch* rijk te stichten, en zijne verblinding laat hem niet inzien, dat het bezit van *Syrië* en van *Arabië* zijn ondergang zal zijn, terwijl hij met het rijke *Egypte* alleen eene duurzame dynastie had kunnen grondvesten. De natuur heeft *Egypte* voor den landbouw bestemd, en deze kan er acht millioenen menschen voeden; in plaats nu van denzelve te bevorderen, onttrekt MEHEMET hem de arbeidende handen. MEHEMET bezit eene reusachtige vloot, die hem tot niets nut is; hij bouwt oorlogschepen en vernielt de handelsmarine. Zijne alles op het uiterste drijvende schatkist legt belastingen op alle levensbronnen. Hij verkwist de schatten des lands tot krankzinnige vergrootingsplans, in plaats van dijken, bruggen, kanalen en verbeterde waterwerken aan te leggen, die bij het gedurig hooger worden van den grond steeds onontbeerlijker worden; en hij verliest hierbij den voornamen grondregel aller vroegere beheerschers van *Egyp-*

Digitized by Google

te, namelijk dien om slechts belastingen in produkten te heffen, gedurig meer uit het oog. Op geenerlei wijs zorgt hij voor de opvoeding van zijn volk, ja niet eens voor deszelfs natuurbehoeften. In geheel *Egypte* is niemand, die zeggen kan, dat hij een eigendom bezit; alles behoort den Pacha. Welke knevelarijen zich de betaalde Scheiks en soldaten hier te lande veroorloven, om aan de arme *Fellahs* de vruchten van hunnen onbeschrijfelijk zuren arbeid tot willekeurig gestelde prijzen af te persen, kan ieder, die in *Egypte* reist, dag aan dag aan het hartverscheurend geschreeuw vernemen, dat hem uit alle dorpen te gemoet klinkt. Een rijk, op willekeur en wreedheid gegrond, kan niet standhouden, en MEHEMET's bloeddorstige opvolger, IBRAHIM, *is het minst van allen geschikt*, om dit denkbeeldig gebouw voor het instorten te bewaren."

MEHEMET-ALI ontving den Schrijver, en behandelde hem even beleefd als alle andere *Europesche* reizigers, alzoo hij, gelijk men weet, er zich bijzonder aan laat gelegen liggen, zijnen goeden naam in *Europa* te behouden. Maar, kan wel zulk eene beleefdheid eenen reisbeschrijver omkoopen, wanneer de ellende voor de poorten zich zoo luid laat hooren? Om hier slechts weinig aan te voeren: »In het Oosten, waar noch geboorte- noch sterfregisters gehouden worden en geen kadaster bestaat, *is* regelmatige belasting iets onmogelijks. Derhalve heeft men er den kortsten weg gekozen, en aan elken landvoogd eene som opgelegd, welke hij moet aanschaffen. Dat hij hierbij zichzelven niet vergeet, is ligt te begrijpen. In *Egypte*, waar deze wijs van heffing op eene, zoo mogelijk, nog kwellender wijs geoefend wordt dan in *Turkije*, strekt zij zich ook tot de steden uit, waar elke wijk, dat is te zeggen al de gegoeden in dezelve, eene vastgestelde som moeten leveren. Nu gebeurde het te *Kairo*, dat eene stadswijk de haar opgelegde schatting niet betalen wilde. Men deed een gestreng onderzoek, om de schuldigen te ontdekken. Men vond echter slechts één van de twintig, die solidair tot het opbrengen der som gehouden waren, want de overige negentien waren eenige weken te voren aan de pest gestorven. Dit alles hielp echter niets. De eenig overgeblevene werd met den dood bedreigd, zoo hij niet voor allen betaalde, want het geld moest nu eenmaal uit dat gedeelte der stad te voorschijn komen. Nadat hij vijftienhonderd stokslagen op de voetzolen ontvangen had,

Digitized by Google

legde hij geheel zijn vermogen aan de voeten der justitie, en des anderen daags zag men hem bedelen. De fijne kunstenarij, om aan geld te komen, bezigt alle mogelijke middelen. De Onderkoning dwingt zijn volk, zijne slechte fabrijkwaren te koopen; zijn zoon bouwt huizen en legt landgoederen aan, om daarmede woeker te drijven; nu laatstelijk heeft de regering zich ook meester gemaakt van de scheepvaart op den *Nijl*. Te dezen einde worden gedurig meer schuiten gebouwd, om vervolgens die vaartuigen te verhuren; want, daar men zich met de kleine bijzonderheden van de veerdienst niet kan inlaten, wil men huurders hebben, die echter meestal niet te vinden zijn. Nu moet derhalve geweld, hetwelk hier een noodwendig bestanddeel van den wettigen toestand der maatschappij is, gebezigd worden. Gegoede lieden worden gedwongen, de Gouvernementsschuiten te pachten, en wel tot zeer hooge prijzen. In *Egypte* moet voorts het eene dorp voor het andere, een distrikt voor het naburige borg staan. Is ergens de oogst mislukt, zoo moeten de buren voor hunne buren de belastingen betalen, hetgeen alsdan misschien in het volgende jaar terugbetaald wordt, maar eene vruchtbare bron is der verschrikkelijkste knevelarijen en ellenden. Men zegt, dat de Delta nog vóór twintig jaren vol bloeijende dorpen was, terwijl thans die geheele streek in armoede gedompeld ligt. De dadelpalm, die edelste, schoonste en nuttigste boom, is aan dit plunderstelsel niet ontsnapt; op elken stam ligt eene belasting van drie piasters," enz.

Na deze schildering der barbaarsche regeringswijze, welke in *Egypte* plaats vindt, en die nogtans in *Europa* lofredenaars genoeg gevonden heeft, volgt de beschrijving eener reize op den *Nijl*. Eerst komen wij te *Kairo*, waar ons de eigenaardigste tafereelen voorgehangen worden. »Het eerste, wat mij ontmoette, was een gezelschap op ezels rijdende vrouwen. Reeds deze verschijning staat met *Konstantinopel* in tegenspraak, waar men vrouwen van aanzien wel in rijtuigen, maar nooit op eenig draagdier ziet; iets, waardoor de straatbeweging in die hoofdstad eene groote bekoorlijkheid mist. De vrouwen te *Kairo* zitten schrijlings op den ezel; een wit zijden of neteldoeksch kleed bedekt haar van het voorhoofd tot op de stijgbeugels en laat alleen de oogen vrij. Over geheel de gestalte golft, van op het achterhoofd nederwaarts, eene groote zwart zijde mantille. Deze klee-

Digitized by Google

ding heeft iets bijzonder *fashionable*. — Een geweldig geschreeuw en geworstel tusschen eene menigte *Arabieren* trok in de eerstvolgende straat mijne oplettendheid tot zich. De kameelen, welke zij voortdreven, namen weldra deel aan den strijd, en het gedurig digter wordende gedrang vermeerderde de verwarring in verontrustende mate. Men moet de naauwe straten van *Kairo* kennen, om zich van de aldaar elk oogenblik ontstaande opstopping een denkbeeld te vormen. Drie blinde grijsaards braken eindelijk door; de een blies eene naar eene hoboe gelijkende fluit; de beide andere sloegen de kleine *Egyptische* pauken, die bij geenen optogt ontbreken mogen; het was eene oorverscheurende muzijk. Hierna kwam, op een rijk versierd paard, een man, die een' rooden, aan eenen staf gehechten, doek in het rond zwaaide. Hem volgden drie meisjes, op eene wonderlijke wijs met witte kleederstoffen en sluijers omhuld, die echter zeer smaakvol gedrapeerd waren; over aangezigt en borst droegen zij eene soort van pantser-masker, uit zilverlaken gevlochten, hetwelk, gevoegd bij de lange stokken, die zij in de hand droegen, haar het voorkomen van *Arabische* JEANNES D'ARC gaf. Nu kwam een geweldig groot verhemelte van rijke bleekroode zijden stof, die aan alle kanten naar den grond afdaalde, en onder hetwelk de bruid voorttrad. Alle zijden van hetzelve waren zoo digt gesloten, dat zij bezwaarlijk haren weg beter moet hebben kunnen vinden, dan haar vooruitgaand blind orkest. Nu volgde een drom van wulpsche *Almehs* en een trein van vrienden en bekenden, terwijl een groote trom met waarlijk helsch geraas den optogt besloot. Aan dit vastenavondsspectakel, hetwelk trouwens eene niet onaardige vertooning op een maskerbal gemaakt zou hebben, sloot zich de zwerm van lediggangers en nieuwsgierigen aan, en ik dankte den hemel, dat ik mij uit het gewoel dezer bruiloftsvreugde in eene min of meer vrijere straat kon bergen. Naauwelijks echter was ik eenige stappen voortgereden, of mij ontmoette een moedernaakt mensch met een gezigt als een krankzinnige en een' krans om het hoofd. Hij verdraaide zijne oogen op eene waarlijk schrikwekkende wijs, en een zamenloop van allerlei geboefte volgde hem met de teekenen van den hoogsten eerbied. Het was een heilige des lands. Bij ons zou de politie zulk eene heiligheid niet lang geëerbiedigd hebben. — Zoo wisselen de beelden af in deze originele stad. Het on-

Digitized by Google

kundige, naar kinderen gelijkende, volk schept er zijn vermaak in de onbeduidendste kunstvertooningen, en elk oogenblik ontmoet men springers, koordedansers en worstelaars, welke soms inderdaad eene buitengewone ligchaamskracht aan den dag leggen. De ruwe grappen en platte kwinkslagen der potsenmakers doen alles in het rond van lagchen schateren. *Dervischen*, die door geheimzinnige bezweringen slangen uit de huizen lokken; toovenaars, die door den beroemden magischen spiegel dieven ontdekken; allerbehendigste goochelaars, van wier snelvingerigheid men zich bij ons geen denkbeeld maken kan; het geschreeuw der kameeldrijvers, die de voetgangers waarschuwen; het gebrul der kunstenmakers; de schilderachtig gekleede en ernstig daarhenen wandelende rijzige gestalten der *Bedouinen*; de glinsterend roode uniformen der door de straten galopperende *Egyptische* officieren; het overgroot getal *Abyssinische* en *Ethiopische* slaven; het gehuil der klaagwijven, die, terwijl zij zich de haren uit het hoofd trekken en de borsten bont en blaauw slaan, de dooden ten grave geleiden; het treurig klinkend geroep der *Muessins* van 400 Minarets; het nimmer ophoudende tumult der *fantasia's* in 1100 koffijwinkels; naakte menschen en kinderen; halfverhongerde, aan niemand toebehoorende honden, die in groote benden rondwaren en alwat hun voorkomt aantasten: al dit bonte gewoel en gewemel windt zich den geheelen dag lang door straten, die op vele plaatsen zoo smal zijn, dat men met uitgestrekte armen de rijen der huizen ter wederzijde bereiken kan."

Wij slaan de korte beschrijving der piramiden enz. over, om den Schrijver op den *Nijl* verder zuidwaarts naar *Opper-Egypte* te verzellen. Het reizen op den *Nijl* neemt hoe langer hoe meer de overhand. Gemakkelijk op de stoomboot naar *Alexandrië* gekomen, gaat men er weder in een gemakkelijk *Nijl*-schip over, en vaart aldus, even als bevond men zich in zijne kamer, van al het noodige ruim voorzien, welgemoed tot in het land der Zwarten de rivier opwaarts. Men roemt de *Egyptische* lucht als gezond, inzonderheid voor longzieken. Een *Noordamerikaan*, dien alle Doctoren opgegeven hadden, is er door gered geworden, en sedert is de *Nijl* als overzaaid met hektische *Yankees* en wemelt van *Amerikaansche* vlaggen.

Overal vond onze reiziger de oevers van den *Nijl*, naar

Digitized by Google

evenredigheid van hetgeen zij vroeger waren, verlaten en woest. Naauwelijks zag hij nog hier en daar eenig spoor van den vroegeren akkerbouw. Waar eenmaal het land onbebouwd blijft liggen, waar geene grachten en dijken de wilde natuurkracht te keer gaan en haar beteugelen, neemt snel het zand der woestijn de overhand. »Wat heeft *Egypte* niet nog van de inbreuken der woestijn te verwachten, dien gevaarlijken nabuur, die reeds zoo veel heerlijks in het land verzwolgen heeft! De oude *Egyptenaren* gedoogden niet, dat zij hun over het hoofd groeide, en men mag met reden twijfelen, of wel te hunnen tijde het zand de grenzen overschreden heeft, welke de natuur zoo wijselijk, tot bescherming van het *Nijl*-dal, in de beide hetzelve omvattende bergketens opgeworpen heeft. Thans overstroomt het bewegelijke element vele vlakten aan deze zijde der bergen, en op menigte plaatsen grenst woestijn aan akkerland, ja woestijn aan woestijn, slechts door de rivier gescheiden. Gaat men voort het land ontvolkt en zonder kanalen te laten, alsdan zal het woestijnzand steeds verder om zich grijpen, en in diezelfde mate gevaarlijker worden, als de opgehoogde grond minder toegankelijk voor de overstroomingen wordt. Bij *Fardiguth* wordt men door de waarlijk weelderige bebouwing der landerijen verrast; hier te lande echter behoeft men niet te vragen, aan wien vlijtig bebouwde grond toebehoort. Ibrahim *Pacha* heeft hier, gelijk op vele andere plaatsen, suikerplantaadjen aangelegd, en oefent dit, eigenlijk voor ambtelooze personen geschikt, bedrijf tot zijn eigen voordeel. Hoe zou *Egypte* er uitzien, wanneer het overal zoo bloeide, en vermoedelijk heeft het er eens zoo uitgezien."

Over de voortdurende vernieling van het heerlijkste en heiligste uit hij zich met volle en geregte verontwaardiging, inzonderheid bij de schildering der Koningsgraven. »Scherpgesnedene poorten leiden uit de eene dier onderaardsche kamers in de andere, en op eenen wit-gepolijsten grond zijn alle wanden, zolderingen en zuilen met zulk eenen overvloed der schoonste teekeningen, met zulk eene pracht van kleuren overdekt, dat jaren lang de bekwaamste kunstenaars genoeg te doen zouden hebben, om dezen verbazenden rijkdom van kunstwerken te copiëren. De Koningen van *Memphis* hebben hunne graven met de piramiden tot de sterren verheven; hunne voorgangers te *Thebe* had-

Digitized by Google

den zich in de ontoegankelijke katakomben van *Biban el Moluk* te rust begeven. Te rust, zeg ik? De gebeenten, de stukken vleesch, de grafgewaden, die in het zand dier verschrikkelijke wildernis verstrooid liggen, toonen genoegzaam, welke rust die arme Koningen in hunne zoo hechte doodsburgten gevonden hebben! Uitgerukt uit hunne schoone grafkamers, bezoedeld, geplunderd hebben de mumie-jagers de koninklijke slapers in hunne onderaardsche gewelven; en even als de gier het aas vindt, hoe verborgen het ook liggen moge, hebben de onbarmhartige oudheidzamelaars, geholpen door de schattenzoekende *Arabieren*, de vorstenlichamen in derzelver albasten sarkophagen en kisten van graniet weten op te sporen, en hebben ze in stukken gescheurd. Welk een geloof moet het geweest zijn, dat zoo veel kunst met zich in den eeuwigen nacht kon naar beneden trekken; en zullen onze fresko-schilderijen wel zoo vele honderd jaren duren, als de enkaustiek der *Egyptenaren* duizende jaren in bloeijende levensfrischheid bestaan heeft?"

DE LAZZARONI.

Toen ik te *Napels* kwam (schrijft Dr. K. A. MEIJER) was ik zeer begeerig eenen *Lazzarone* (*) te zien; want ik geloofde, dat zulk een mensch van de overige *Napolitanen* wezenlijk onderscheiden en een merkwaardig zamenstel van ledigloopper, bedelaar en schavuit was. Wel is waar zag ik op straat eene menigte jongens en manspersonen, die geene andere kleeding aan het lijf hadden dan eene dikke wollen muts, een op de borst open en aan de armen opgestroopt hemd, en eene broek, die ter naauwernood tot aan de knieën reikte — en dit alles nog daarenboven menigmaal deerlijk gehavend en gelapt; doch deze lieden waren deels visschers, die met hunne waar rondliepen, deels kleinhandelaars van allerlei soort, of pakkedragers, of menschen, die eenig ambacht op de straat oefenden, of landlieden, door hunne belangen naar de stad gevoerd, of bedelaars, gelijk men deselve, geheel *Italië* door, alleen het *Lombardisch-Venetiaansche* Koningrijk uitgezonderd, in menigte vindt. Der-

(*) De naam *Lazzarone* of *Lassarro* wordt van den armen LAZARUS uit den Bijbel afgeleid.

Digitized by Google

halve vroeg ik eenen *Napolitaan*, wat men dan toch eigenlijk onder eenen *Lazzarone* verstond. Het antwoord was: Het woord *Lazzarone* kan in driederlei beteekenissen gebruikt worden. Vooreerst en in den ruimsten zin noemen wij elken lompen kerel zoo; het is alsdan een scheldwoord, dat niets minder onvriendelijk klinkt dan canaille. In naauweren zin wordt geheel de schamele volksklasse, die, gelijk gij ziet, half naakt gaat en geene of slechts armoedige huisvesting heeft, daaronder begrepen. Eindelijk, en in de engste beteekenis van het woord, verstaat men door *Lazzaroni* die arme bewoners der stad *Napels*, die zonder regelmatige kostwinning zijn, en derhalve op de straten naar eenige toevallige gelegenheid van geldverdienen moeten rondzien, zoo als eene groote stad, waar aanhoudend vreemdelingen toestroomen, dit op allerlei wijzen levert. De pakkedrager van beroep daarentegen heet *Facchino*; niet zelden staat hij bij deze of gene handelshuizen in vaste dienst, en is dan den *Lazzarone* in den engsten zin regtstreeks tegenovergesteld (*). Niettemin hoort men de uitdrukkingen *Facchini* en *Lazzaroni* gedurig met elkander verwisselen.

Uit het hierboven gezegde blijkt, dat de *Lazzaroni* (zelfs in den engsten zin) geene ledigloopers zijn, hetgeen ook, sedert GÖTHE's schoone opstel over het onderwerp, niemand meer gelooft. Zeker, zij arbeiden zoo hard niet als een *Duitsche* houthakker, en waarom zouden zij het ook doen? Humane kleeding is onder de zon van *Napels* goed genoeg. Als bed zijn zij met trap of bank tevreden; een paar penningen, door hen verdiend, reiken niet alleen tot voeding dier matige, met weinig voldane, menschen volkomen toe, maar verschaffen hun ook nog het een of ander levensgenoegen. De arme *Duitscher* zeker moet; van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, in het zweet zijns aanschijns arbeiden, want de bittere nood dwingt hem er toe; deed hij het niet, hij verhongerde of bevroor. De *Lazzarone* heeft geen

(*) De meeste *Facchini* van deze soort wonen in het naburige dorp *San Giovanni*. Velen hunner zijn op eene voegzame wijs gekleed en brengen het tot eene zekere soort van welgesteldheid. Daar echter de benaming *Facchino* soms in eenen versmadenden zin gebruikt wordt, heeft zich van dezelve het *Fransche* woord *faquin* gevormd, even als van *Villanus vilain*.

Digitized by Google

huis, geen brand noodig, even min om zich te warmen als om te koken, want hij eet vruchten of koopt spijs, die op de openbare straat wordt toebereid. Voorraad voor den winter op te doen, behoeft hij even min, want er komt geen winter. En dan verwijt men hem, dat hij niet arbeidt! »Ik ben niet op de wereld gekomen," zegt hij, »om mij dood te wurmen; ik ben geen paard, maar een Christenmensch, en wil leven."

Laat ons eens een oog werpen op zijn dagwerk. De morgen breekt aan, de *Lazzarone* ontwaakt op de straatsteenen. Geen lid doet hem zeer, want aan zulk een bed is hij van zijne jeugd af gewoon. Zijn eerst gevoel is honger. Hij tast in zijn' zak; niet een enkele *tornese* is er in te vinden, ook het stuk maïsbrood, hetwelk hij er den vorigen dag ingestoken heeft, is verdwenen. »*Corpo di Bacco!*" zegt hij al lachende, »dat heeft mij zeker een hond uit mijn broek weggevreten, of die schelm van een boer heeft het genomen, die zich gisteravond naast mij te slapen heeft gelegd." Hierop gaat hij naar de naastgelegen kerk en hoort er aandachtig eene mis; dan zwerft hij straat in straat uit, zingend en fluitend, met zijne bekenden pratend en lachend, en daarbij bijzonder de vreemdelingen in het oog houdend. Toevallig ontmoet hem een schilder, die hem naar de eene of andere straat vraagt; de *Lazzarone* biedt zijne dienst aan, om hem den weg te toonen; de schilder wijst hem af, maar de ander is zoo toedringend, dat hij hem niet kwijt kan worden. »*Eccellenza*," zegt de *Lazzarone*, »ik ben ANTONIO, een met roem bekende *Cicerone* der stad *Napels*. Wil ik u naar *San Gennar* brengen? Dat is de schoonste en rijkste kerk, die men in de wereld zien kan; zij heeft zestig heiligen van klinkklaar zilver. Of naar de Katakomben, waar de beenderen van meer dan honderdduizend Christenen zoo digt op elkander liggen als de china'sappelschillen op den *molo*? Of verkiest uwe Edelheid ook eene schuit te nemen, en bij de aangename koelte van dezen schoonen ochtend naar de *villa* te varen?"

De schilder verklaart hem vrij knorrig, dat hij niets anders wil, dan zoo snel mogelijk naar het huis te geraken, hetwelk hij hem genoemd heeft, en den *Lazzarone* blijft niets overig, dan hem, met *Italiaansche* woordenpraal, op al de merkwaardigheden, bij welke zij voorbijkomen, oplettend te maken. Eindelijk zijn zij op de bedoelde plaats; de

Digitized by Google

Lazzarone droogt zich met zijne muts het niet zweetend voorhoofd af, en haalt diep adem, alsof hij door het loopen afgemat was. De schilder geeft hem een stuk gelds. Om het even nu, of dit veel of weinig zij, de *Napolitaan* zweert bij hoog en bij laag, dat zijne dienst er niet toereikend mede betaald is; de gang had zoo veel tijd weggenomen, zij hadden zoo vele *miglien* afgelegd, en geen vreemdeling had ooit nog zoo karig beloond. Om van hem af te komen, legt de schilder er nog eenige *gran* bij en gaat heen. Naauwelijks is hij weg, of de *Lazzarone* schatert het uit van lagchen over den dommen buitenlander en maakt een capriool. Twintig *gran* heeft hij ontvangen; van zulk eene som zou hij op zijn gemak vier ja vijf dagen kunnen leven, maar liever jaagt hij nog heden alles door de keel. Hij begint met voor twee *gran* een ontzettend stuk meloen te koopen en vult er zijne maag mede. Ten overvloede steekt hij nog voor een *gran* knoflook bij zich, waarop hij, onder het verder gaan, met grooten smaak knabbelt. Bij een' tabakswinkel houdt hij stil; heden wil hij eens regt den voornamen heer spelen, en koopt voor twee *gran* een cigaar, met welke in den mond hij trotsch zijne kameraden voorbijgaat, en zich bij de meisjes van zijnen stand aanzien zoekt te geven. Toevallig ontmoet hij een regement soldaten, dat met deszelfs muzijk naar het *Campo* marcheert; hij marcheert mede, en blijft een uur lang naar de wapenoefeningen staan kijken. Onderweg is zijn cigaar tot een half duim lang stompje afgebrand; een in lompen gekleede jongen vraagt hem er om, en hij geeft het weg. In de stad teruggekeerd, drinkt hij bij een' *acquaiolo* voor een *gran* twee glazen kostelijk sneeuwwater, gaat van daar naar den naasten *maccaroni*-kok, en ledigt met de vingers een' schotel vol van zijn geliefkoosd geregt. Vervolgens begeeft hij zich, want hij wil heden eens regt smullen, naar den *freggitore*, en doet zich gebakken visch voordienen, welken hij met citroensap bevochtigd. Dit alles kost hem zes *gran*. Ruim verzadigd, strekt hij zich nu op de groote steenen bank voor het koninklijk paleis, uit en houdt twee uren lang *siesta*. Dan staat hij weder op, slentert naar den *molo*, en zingt met luide stem het lied van TERSILLA, die non moest worden. Onderweg, op het *Largo di Castello*, speelt hij *mora* met een paar *facchini*, en wint hun twee *gran* af, van welke er een in den zak van een' bedelenden leekebroeder wandelt,

Digitized by Google

als bijdrage voor de arme zielen in het vagevuur. Op den *molo* roepen hem vreemdelingen aan; hij hoort niet, hij wil niet meer werken, hij heeft immers nog negen *grana* in zijn' zak. Hij bekijkt de nieuw aangekomene schepen in de haven en de schuitjes in zee, beschouwt met diep gepeins de graauwe wolk, die over den krater van den *Vesuvius* hangt, luistert een tijdlang naar polichinel, naar een' predikenden kapucijner, naar den voorlezer van ARIOSTO en bewondert de kunstgrepen van een' goochelaar. Hiermede verloopen weder een paar uurtjes, en nog altijd is hij zijne negen *grana* rijk. Nu gaat hij een paar glazen aardbeijen-ijs eten, doet in de kerk van zijnen beschermheilige een lang gebed, en maakt dan, met vijf of zes vrolijke kameraden, in een rijtuigje met één paard, tot zonsondergang, een pleiziertoertje op de *Strada nuova*. Graven, Hertogen, Prinsen rollen hem voorbij; het heerlijkste landtooneel der wereld ligt rondom hem uitgespreid. Inmiddels is het donker geworden. Van den *corso* teruggekeerd, vervoegt hij zich op het Koningsplein, waar een uur lang ouverturen en marschen gespeeld worden, welke hij half binnensmonds naneuriet. Twee *grana* zijn hem nog overgebleven. Voor een derzelven gaat hij in het poppenspel, en ziet de DIDO van METASTASIO, of het duël van KAREL DEN XII en PETER DEN GROOTEN; voor den anderen drinkt hij nog twee glazen ijswater. Nu is zijn zak ledig en zijn dagwerk volbragt. Hij legt zich neder op den trap eener kerk, zendt een gebed op naar de Madonna, en valt in een' diepen, zoeten slaap. — Dit alles is nu wel geen zeer verfijnd levensgeluk; maar hoeveel armen in *Duitschland* kunnen zich beroemen een zoodanig te genieten?

Wie dit slag van lieden in massa bij elkander zien wil, moet op een' zondag namiddag naar de *Vicarie* gaan, waar tegen vijf ure, in eene der grootste zalen van dit oude koningspaleis, de trekking der getallóterij plaats heeft. Daar niemand drukker in die loterij zet, dan het gemeene volk, zoo stroomt het ook daarbij in groote menigte zaam en speelt er eene hoofdrol. Ook ik heb eens, met andere *forestieri*, die trekking bijgewoond en zal trachten een denkbeeld van het tooneel te geven.

Toen wij aankwamen, stonden de *Lazzaroni* reeds in menigte naar het oogenblik der trekking te wachten, met de zwarte hoofden digt saamengedrongen, de roode en bruine

Digitized by Google

schippersmutsen in de eene, het briefje, waarop hun nommer stond, in de andere hand. Geen voetstap of geschuifel liet zich hooren, want zij waren allen barrevoets, maar een dof gemurmel van stemmen, even als het gegons van zwermende bijen, doorliep de wijde ruimten. In de hoop op een *buona mano*, of drinkgeld, geleidden de wachten ons naar eene groote galerij of zitgestoelte in het diepst der zaal, waar andere aanzienlijken, die ten deele ook houders van loten waren, zich als bijzonder begunstigden reeds bevonden. Hier zaten almede eenige regters en schrijvers, in wijde zwarte toga's met befjes om den hals, om eene groote ronde tafel; achter hen verhieven zich de standbeelden der geregtigheid, der waarheid en der barmhartigheid. Ik liet het oog over de van menschen wemelende zaal weiden, welker oude pracht nog hare sporen toonde in het verbleekte, half met kalk overstrekene schilderwerk der wanden. In den digten hoop der *Lazzaroni*, wier menigte gedurig aangroeide, vertoonden zich ook handwerkslieden, boeren, bedelaars, soldaten, koks, geestelijken, vrouwen en kinderen, kortom menschen van allerlei soort, want geheel *Napels* neemt aan deze loterij deel. Allengskens vulden zich de nog opene zitplaatsen der regters, die bij hunne komst langzaam en deftig door de menigte traden, en dan — het was een heete dag — hijgend en blazend in hunne zetels neêrzegen. Thans verscheen ook de president, een tweede Abt van *St. Gall*, gelijk BURGER dien beschrijft, een man, die, als FALSTAFF, nooit zijne knieën gezien had. De menigte week eerbiedig op zijde; het gemurmel der verwachting werd luider; de wachten presenteerden het geweer, en de dikke heer waggelde naar de galerij, waar een eerezetel de armen uitbreidde om hem te ontvangen. Twaalf *Lazzaroni*, waarschijnlijk de vertegenwoordigers der twaalf wijken van *Napels*, hadden achter de stoelen der regters post gevat. Nog echter kon de trekking geen begin nemen, tot dat eindelijk een policiebeambte zijwaarts eene soort van kansel besteeg, en het hoofd der *Lazzaroni* van *Napels*, *Capo Lazzaro* getiteld, een lange kerel in visschersgewaad, van onder de menigte te voorschijn trad. Zijne verschijning werd met geschreeuw en gejuich begroet. Fier betrad hij de groote galerij, en ging, zonder de hand aan de muts te slaan, langs de regters voorbij; want hij alleen, in geheel de zaal, heeft het regt, om met gedekten hoofde te blijven.

Digitized by Google

Zijne plaats is achter des voorzitters zetel, op welks leuning hij, staande, de hand legt. Op den *Capo Lazzaro* volgde een priester, met een ongeveer zesjarig knaapje aan de hand, hetwelk een sierlijk zijden kleedje droeg. Thans trad een schrijver op den rand van het tooneel, toonde het volk twee groote tinnen borden, zette dezelve voor den regter neder, en hief het kind op de tafel. De priester prevelde gebeden en besprenkelde den kleine met wijwater, die, hierop niet veel acht gevende, half angstig op de menigte staarde; want, daar telkens een andere knaap de loten trekt, stond hij voor de eerste maal tegenover dit zonderlinge publiek. Andermaal trad de secretaris te voorschijn met een gesloten kistje, en schudde de daarin liggende in houten bussen bevatte, nommers door elkander. Bij het sterke gerammel, dat zulks veroorzaakte, verhief zich in de zaal een vreeselijk geschreeuw, vermengd met gehuil, gefluit en gesis. Dit getier heeft iets buitengemeen wilds; ik dacht aan MAS ANIELLO en zijne scharen. Vergeefs beval de president stilte; zijn herhaald, met heftigheid uitgestooten, *st! st!* was van geene de minste vrucht. Maar toen nu de *Capo Lazzaro*, over den schouder van den voorzitter henen, aan het razende volk de vlakke hand (een allen welbekend teeken) voorhield, en te gelijk een donderend: *statevi zitto* (*) deed weêrgalmen, was alles plotseling doodstil, zoodat men een blad kon hooren vallen. Ondertusschen zette de schrijver het kistje weder op tafel, en stroopte het kind de beide mouwen op, waarna het zijne armpjes in de hoogte steken en dezelve aan het volk vertoonen moest. Een der regters sloot het kistje open; de knaap tastte er in, haalde er eene nommerbus uit, liet die aan de verzamelde menigte zien, en reikte ze vervolgens, op een der borden, den voorzitter toe. De president opende de bus, toonde het nommer aan den regter, die naast hem zat, en hield het vervolgens, over zijnen schouder, aan den *Capo Lazzaro* voor. Deze strekte drie vingers in de hoogte, en riep met zijne Stentorstem het woord *tre* (†) aan de beneden staande menigte toe. Een alle beschrijving te boven gaand huilen en brullen verhief zich; daartusschen klonk een korte, luide kreet van vreugde. Een van de wachthoudende policiesoldaten, die allen, nevens hunne geweren, loterijbriefjes in de handen

(*) Houd u stil. (†) Drie.

Digitized by Google

hadden, had den schreeuw uitgestooten; hij had gewonnen.

Andermaal schudde de schrijver de bussen door elkander, andermaal brulde de menigte, andermaal strekte het kind, sidderend, de naakte armpjes in de hoogte en tastte in de van geluk en ongeluk zwangere kist, andermaal schreeuwde de *Capo Lazzaro* het nommer af, en andermaal bruiste de stormende zee der volksmenigte door de zaal. Het tumult groeide nog aan, toen de twee volgende loten getrokken en afgeroepen werden, want met elken nieuwen afroep verminderde voor ieder der belanghebbenden de waarschijnlijkheid, dat hij winnen zou, gedurig meer. En niet alleen zij, die in de zaal waren, maar ook de nog grootere menigte, die zich op het plein voor het paleis verzameld had, en aan welke men de getallen telken male uit de vensters verkondigde en op briefjes geschreven naar beneden wierp, lieten kreten van spijt en teleurgestelde hoop vernemen.

Toen de president eindelijk het vijfde en laatste nommer aan den *Capo Lazzaro* vertoonde, trok deze een droevig gezigt en tranen schoten hem in de oogen; vervolgens riep hij met eene treurige, half gesmoorde stem, terwijl hij twee vingers uitstak: *ottante dojo!* (*) De reden van zijne neerslagtigheid bleek mij weldra; want ik zag, hoe hij een loterijbriefje, hetwelk hij uit zijnen zak gehaald had, aan eenen anderen *Lazzarone* voorhield, en ik hoorde hem met haperende stem daarbij zeggen: »Slechts één nommer hooger, en ik had gewonnen!"

In geweldige beweging verstrooide zich nu de menigte, en ook wij verlieten de zaal. Op de straten, door welke wij kwamen, stonden overal menschen in levendige gesprekken, met briefjes in de hand. Aan de talrijke loterijkramen zag men reeds de winnende nommers aangeplakt.

Vele *Lazzaroni*, die uit het vondelingshuis afkomstig zijn, heeten *Sposeto*, dat is *Esposto*, te vondeling gelegden; een naam, die aan vondelingen gegeven wordt, wier ouders onbekend zijn. Er zijn onder de *Lazzaroni* eene menigte *Sposeto's*, gelijk dan ook overal in de wereld de familie *Sposeto* vrij talrijk is.

(*) *Napolitaansch*, in plaats van *ottante*, drie, tweeëntachtig.

Digitized by Google

DE BANKIERSDOCHTER.

Door

J. P. R. JAMES.

Omtrent tien jaren geleden woonde te *Londen* een groot bankier, die een zeer fraai huis op *Portland-place* en een ander zeer oud huis in de *City* bezat. Leverde dit laatste een beeld van handelbedrijf en geldwinning, zoo vertoonde het eerste de hoogste weelde en geldvertering. Hij voor zichzelven was een stil man, wiens praalzucht van eene bedaarde soort, maar daarom toch in geenen deele zonder werking was. Zijne gebaren waren steeds hartstogteloos, zijne kleeding eenvoudig; maar de eersten waren daarbij statig en de laatste was naar den besten smaak. HOLDITCH vervaardigde hem zijne rijtuigen en UDE's neef was zijn kok; zijne lakkeijen traden, wanneer zij eenen gast moesten aanmelden, naar de maat de trappen op, en openden te gelijk beide de slagdeuren der zaal met eene bevallige deftigheid, zoo als slechts lange oefening kan doen verkrijgen. Alles in zijn huis ging naar regel en orde, en niets ging er ooit verkeerd. Al de lakkeijen droegen poeder in het haar, en de vrouwelijke dienstboden waren verpligt, een model van mutsen te dragen, gelijk haar zulks voorgeschreven was.

Zijne vrouw was de dochter van eenen landedelman uit eene oude familie; zij had fijn beschaafde manieren en echter een warm hart. Ofschoon zij steeds twee equipaadjen te harer beschikking had, ging zij desniettemin dikwijls, en zelfs wel in *Londen*, te voet, en wilde niet, dat van hare gezelschapspartijen in den *Morning-Post* gewag gemaakt wierd.

De bankier en zijne vrouw hadden slechts één kind, eene dochter, een aanminnig meisje, niet zeer groot, hoezeer fraai gevormd en buitengemeen bevallig. Zij was volstrekt vrij van gemaaktheid; want, daar zij van kindsbeen af eene volkomene vrijheid genoten had, daar haar niets, wat regt en braaf was, geweigerd werd, daar zij voorts van hare moeder edele hoedanigheden had leeren waarderen, daar zij te zeer aan rijkdom gewoon was, om daaraan eene bijzondere waarde te hechten, en te dikwijls met hoogen rang in aanraking kwam, om dien boven deszelfs waarde te schatten,

Digitized by Google

had zij niets, dat zij nog wenschen, niets, dat zij nog door deze soort van huichelarij kon trachten te verwerven. Haar gelaat was schoon en ernstig, hoezeer hare gedachten blijkbaar in de meeste gevallen eenen vrolijken gang hadden, en hare stem klonk welluidend en zacht. — Zij heette ALICE HERBERT, en was voor alle meisjesbewonderaars een voorwerp van ongeveinsde bewondering. Men keek naar haar in de opera, in het park, verklaarde haar voor eene schoonheid, voor aanbiddelijk, voor goddelijk; zij was een voorwerp van aangaping, van geestdrift, van mode, en wanneer men van haar sprak, voegde elk er bij: „Zij erft, minst genomen, een half millioen ponden sterlings." De Heer HERBERT toonde volstrekt geene haast, om zijne dochter aan iemand der genen, die naar hare hand dongen, uit te huwelijken, want niemand derzelven was meer dan Baronet; ook Mevrouw HERBERT overhaastte zich daarmede niet, omdat zij zich niet gaarne van hare dochter wilde scheiden; en ALICE ging het mede aldus; zij wilde onder hare bewonderaars er geenen kiezen, want een deel derzelven waren winderige heertjes, een nog grooter aantal lichtmissen, en de overigen gekken; en uit die drie klassen deed ALICE even ongaarne eene keus, als haar vader uit de lagere graden van den *Britschen* adel.

Zeker, er was wel een jong, hare moeder in verre bloedverwantschap bestaand man, die als officier bij de garde diende, en noch windmaker, noch lichtmis, noch gek was, maar integendeel in den volsten zin datgene, wat de *Engelschen* een' *Gentleman* noemen, een fatsoenlijk, edeldenkend man. Hij bezocht dikwerf haar huis; maar vader, moeder, dochter, niemand had hem op de lijst der vrijers geplaatst, de vader omdat hij geen Hertog, de moeder omdat hij soldaat was, en de dochter omdat hij haar nimmer aanleiding gegeven had, om te denken, dat hij haar bewonderde of beminde. Daar hij omtrent tweeduizend pond sterling jaarlijks te verteren had, mogt hij eene goede partij voor eene predikantsdochter wezen, maar kon op geene jonkvrouw HERBERT aanspraak maken. ALICE mogt hem intusschen beter lijden, dan eenig ander man, dien zij immer gezien had; ja eens zag zij zelfs zijne oogen, uit het tegenovergestelde einde eener balzaal, op haar gerigt, en wel met eene uitdrukking, die haar doof maakte voor al het geraap haarer dansers. Het bloed vloog haar naar de wangen, en hare

Digitized by Google

ontroering scheen HENRY ASHTON, aan wiens scherpzienden blik dezelve niet ontsnapt was, den moed gegeven te hebben om nader te treden en haar ten dans te verzoeken; ook den volgenden avond danste zij met hem; en de Heer HERBERT, aan wien op zijne beurt dit niet ontsnapt was, achtte het raadzaam, den jongen Heer ASHTON bij voorkomende gelegenheid eenen wenk hieromtrent te geven. Toen derhalve, twee dagen daarna, op een oogenblik dat ALICE's vader op het punt stond om uit te gaan, de jonge garde-officier in zijne bibliotheek trad, besloot de oude man, hem den voorgenomen wenk, en dat wel regt verstaanbaar, te doen toekomen. Edoch deze moeite werd hem bespaard, want ASHTON's eerste woorden waren: »Ik ben gekomen, Mijnheer HERBERT, om afscheid van u te nemen. Wij zijn naar *Kanada* gekommandeerd, om de aldaar ontstane onlusten te dempen. Binnen een uur vertrek ik van hier, om mijne moeder in het graafschap *Stafford* vaarwel te gaan zeggen, en terstond daarna ga ik met mijn regement scheep."

De Heer HERBERT hield nu zijnen noodeloozen wenk terug, en wenschte zijnen jongen bloedverwant allen mogelijken voorspoed en geluk. »Apropos," voegde hij er bij, »misschien zal wèl mijne vrouw u een paar regels schrifts aan haren broeder te *Montreal* willen medegeven. Gij weet, het is haar eenigste broeder, hij heeft, met zijn bouwen, planten, landbouwdrijven en allerlei dingen van dien aard, slechte affaires gemaakt; daarom verschafte ik hem eenen post in *Kanada*, opdat hij min of meer op zijn verhaal zou kunnen komen. Ik weet, zij zou hem gaarne eens schrijven. Gij vindt haar boven; ik moet thans noodwendig uit; dus nog eens, veel geluks!"

Geluk had hij ook; want in het eerste vertrek, waar hij binnentrad, vond hij ALICE geheel alleen. Voor haar stond eene tafel, over welke zij zich, zoodra zij hem bemerkte, als druk met iets bezig, henen boog; doch, toen HENRY ASHTON nader trad, ontdekte hij, dat zij, zichzelve blijkbaar onbewust, niets anders dan wild verspreide bladeren op een stukje papier geteekend had, terwijl hare gedachten ver van haren arbeid rondzwierven. Zigtbaar bewogen, bloosde zij, toen hij haar aansprak; maar nog veel hooger steeg hare ontroering, toen hij haar herhaalde, wat hij haren vader gezegd had. Zij werd beurtelings rood en weder bleek, bleef stokstijf zitten, en was onvermogend een woord te

Digitized by Google

uiten. ASHTON zelf was innig aangedaan. »Doch, wat baat het?" zei hij bij zichzelven; »het is toch te vergeefs; ik ken haren vader te goed;" en hiermede stond hij op, haar vragende, waar hij hare moeder zou kunnen vinden.

Met naauwelijks hoorbare stem antwoordde ALICE: »In het kleine kamertje bij de achterste zaal."

HENRY vertoefde nog een oogenblik; de verzoeking was te sterk, dan dat hij dezelve geheel zou hebben kunnen weêrstaan; hij vatte de hand van het aanminnige meisje, drukte die aan zijne lippen, en zeide: »Vaarwel, Miss HERBERT, vaarwel! Ik weet, nimmer zal ik een meisje ontmoeten, dat u evenaart; maar ten minste is het gelukzaligheid geweest, u te hebben leeren kennen — al is het dan om eeuwig te betreuren, dat het geluk mij niet nog gunstiger geweest is. Vaarwel! vaar regt, regt wel!"

HENRY ASHTON voer naar *Kanada* en trok er te veld. Hij onderscheidde zich als officier, en zijn naam werd in verscheidene depeches met eer vermeld. Eene soort van ridderlijk gevoel fluisterde hem menigmaal, wanneer zij of een versterkt dorp bestormden, of eene bende opstandelingen aangrepen, bemoedigend toe: »ALICE HERBERT zal er van hooren!" Niet zelden dacht hij ook wel bij zichzelven: of zij ook misschien al gehuwd mag wezen? en zijne krijgsmakkers schertsten vaak met hem, dat hij in de nieuwsbladen steeds het eerst naar kraam-, sterf- en trouwberigten keek.

Zijne bezorgdheden, indien wij ons van deze uitdrukking bedienen mogen, bleken volkomen ongegrond te zijn. ALICE trouwde niet; hoezeer, omtrent een jaar nadat ASHTON *Engeland* verlaten had, haar vader in zijne hoogstrevende eergierigheid min of meer scheen te verflaauwen en haar niet onduidelijk te verstaan had gegeven, dat zij, des verkiezende, aan het aanzoek van den jongen Graaf * * * gehoor kon geven. Edoch ALICE was niet geneigd aan dit aanzoek gehoor te verleenen, en gaf den Graaf verstaanbaar genoeg te kennen, dat zij geene roeping gevoelde om zijne Gravin te worden. De Graaf liet zich niet afschrikken, en de oude HERBERT ondersteunde hem met zijnen invloed; maar ALICE toonde zich stijfhoofdig, en herinnerde haren vader de belofte, welke hij haar vroeger gegeven had, dat hij haar nooit tot een huwelijk, met wien het ook zij, zou dwingen. Over dezen tegenstand scheen de Heer HERBERT verdrietiger te zijn, dan ALICE verwacht had; zwijgend ging hij de ka-

Digitized by Google

mer op en neder, en, na ALICE's verklaring vernomen te hebben, sloot hij zich bijna twee uren lang met zijne vrouw op. Wat zij met elkander gesproken hadden, kwam ALICE niet te weten; maar van dien tijd af zag hare moeder er steeds ernstig en droefgeestig uit. Zonder bij zijne dochter verder aan te dringen, bleef de Heer HERBERT er op staan, dat de Graaf als huisvriend ontvangen zou worden, en bals en feesten volgden nu zoo druk op elkander, dat de meer rustige bewoners van *Portland-place* den bankier en deszelfs gezin daarheenen wenschten, werwaarts ALICE gaarne genoeg zou gereisd zijn, naar *Kanada*. Middelerwijl werd ALICE voor hare moeder, welker gezondheid door de eene of andere niet bekende oorzaak scheen te lijden, inderdaad bezorgd; maar Mevrouw HERBERT wilde geenen geneesheer te hulp roepen, en haar gemaal scheen de neerslagtigheid en zwakte, waartoe zij meer en meer verviel, in het geheel niet te bemerken. Derhalve vatte ALICE het voornemen op, om haren vader op den toestand harer moeder oplettend te maken; en, daar hij thans elken morgen zeer vroeg uitging, stond zij op zekeren ochtend tijdiger op dan gewoonlijk, en klopte aan de deur zijner kleedkamer. Zij ontving geen antwoord, en, na eenigen tijd gewacht te hebben, deed zij de deur zachtjes open, om te zien, of haar vader ook misschien reeds uitgegaan was.

De gordijnen waren nog toe, maar eenige zonnestralen drongen door dezelve, en bij dit zwakke, ongewisse licht ontwaarde ALICE iets, over hetwelk zij, zonder regt te weten waarom, tot in haar binnenste begon te beven. Haars vaders stoel was ledig, maar naast denzelven lag op den grond eene menschelijke gedaante, die scheen te slapen. ALICE waagde zich naderbij; haar hart klopte zoo heftig, dat zij het kon hooren slaan; geen ander geluid liet zich in de kamer vernemen. Zij knielde naast de gestalte, welke zij gezien had, neder — het was haar vader. Zijnen adem hoorde zij niet gaan; zij schrikte nog heviger, sprong op, en rukte de gordijnen open. Hij was bleek als albast; zijne oogen waren geopend, maar stonden onbewegelijk strak. ALICE bleef zichzelve meester; zij slaakte geen geluid, maar keek met vertwijfeling in de kamer rond, en overlegde, wat zij doen moest. Hare moeder was in de naastvolgende kamer; maar ALICE schroomde haar te roepen, en schelde dus liever haars vaders kamerdienaar. Deze kwam

Digitized by Google

en hief zijnen heer van den grond; HERBERT scheen reeds ettelijke uren lang dood geweest te zijn. De arme ALICE schreide bitter; doch zij dacht aan hare moeder, en maakte geen gerucht. Ook de bediende was stil; want, toen hij het lijk op de sopha gelegd had, had hij een fleschje gevonden, hetwelk hij oplettend bekeek.

»Het is beter, Miss;" zeide hij eindelijk met half gesmoorde stem, »dat ik dit uit den weg ruim, eer iemand anders komen mogt."

ALICE zag met schreijende oogen op het fleschje; het daaraan gehechte briefje voerde het opschrift: *Blauwzuur! Vergif!*

Zoodanig was het begin van eene lange reeks van rampen. Hoezeer de *Coroners-Jury* bij de lijkschouwing de uitspraak deed, dat de Heer HERBERT door eene bezoeking Gods, dat is eenen natuurlijken dood, gestorven was, vermoedden velen de waarheid, en weldra, toen men bevond dat hij geheel insolvent gestorven was, verspreidde zich algemeen het gerucht, dat hij zich vergeven had. Thans zagen ALICE en hare moeder zich aan al de ijselijkheden van zulk eenen toestand overgeleverd: de begrafenis, het onderzoek der papieren, de verkoop van huis en meubelen, de het huiselijke in al dezelfs innigste betrekkingen openscheurende tijgerklaauwen der geregtigheid, het medelijden van vrienden, de spot en gisping van hen, die den rijken man gehaat, of in het geheim benijd, of ook wel gevierd en gevleid hadden, en wat er van dien aard nog meer is. Na dit alles kwam voor ALICE nog de bitterste slag van alle, de ziekte en het sterven harer moeder, te midden der diepste armoede. Het laatste bedrijf des treurspels was eindelijk voorbij — de aarde was over de doodkist harer moeder geschud. ALICE zat schreijende in hare eenzaamheid, en dacht: wat moet ik nu beginnen? toen haar een brief overhandigd werd, die, gelijk zij uit het handschrift zag, van haren oom uit *Kanada* kwam. Zij had hem terstond na den dood haars vaders geschreven, en hij antwoordde haar vol liefde en minzaamheid, dat zijne zuster en nicht maar terstond naar hem, op zijne nieuwgekochte landbezittingen, moesten overkomen. Al de gewone troostredenen, welke de wijsbegeerte immer heeft uitgedacht, om, in de menigvuldige zorgen en kwellingen des levens, den mensch verligting te verschaffen, zijn, met een enkel woord van ware liefde vergeleken, geen

Digitized by Google

stroohalm waard. Dit liefdebetoon was ook voor ALICE een verzachtende balsem, en, ofschoon het hare wonden niet heelen kon, lenigde het ten minste hare smart.

Mevrouw HERBERT, ofschoon alles behalve rijk, was echter niet te eenemaal onbemiddeld geweest, en haar klein vermogen was thans alles, wat ALICE het hare noemen kon. Wel is waar was, bij huwelijksche voorwaarde, aan hare moeder een aanzienlijk weduwegoed verzekerd; maar, om ligt besefbare redenen, deed ALICE hiervan afstand. Spaarzaamheid was dus voor haar een onontbeerlijk vereischte; en ALICE ging, na in een der goedkoopste schepen, die naar *Quebec* bestemd waren, met name de *St. Laurens*, haren overtogt bedongen te hebben, naar *Bristol* op weg, waar zij den 16 Mei 1836 behouden aankwam.

Thans echter moeten wij naar HENRY ASHTON terugkeeren.

De zaken in *Kanada* waren zoo even ten einde gebragt, toen hij op zekeren dag te *Quebec* in eene kamer trad, waarin verscheidene officieren van zijn regement bijeen waren. Een hunner was bezig een' brief te schrijven, die met de zeilklaar liggende pakketboot vertrekken moest; twee anderen keken uit het venster naar het onbeduidende, hetwelk op straat voorviel, en een las de courant; op tafel lagen nog twee of drie nieuwsbladen, en ASHTON greep naar een derzelven. Zoo als gewoonlijk, zag hij het eerst naar de aankondigingen der drie hoofdvoorvallen van het menschelijke leven, en begon met de trouwberigten, waarna hij tot de sterfädvertentiën overging. Onder deze laatste vond hij de volgende: »In zijn huis op *Portland-place* is plotseling overleden de Heer WILLIAM ANTONY HERBERT." Het papier viel hem wel niet uit de hand, maar verbazing en aandoening overstelpten hem te gelijker tijd. Zijn gevoel was echter van onderscheiden aard, en, ofschoon wij hem het regt moeten doen, dat de eerste indruk die van leedwezen over het sterven van zijnen bloedverwant was, keerden zich zijne gedachten terstond naar ALICE, en vroeg hij zichzelven: »Zou het mogelijk zijn, dat zij nog de mijne konde worden? Zij was immers, toen ik vertrekken moest, zoo innig aangedaan."

»Dat ziet er waarlijk mooi uit!" riep plotseling de officier, die de andere courant zat te lezen; »de firma HERBERT is naar den drommel, en ik had zeshonderd pond bij dezelve

Digitized by Google

staan. Gij verliest er ook bij, ASHTON — daar, zie slechts — men biedt drie schellingen per pond sterling."

HENRY nam het blad, en las in hetzelve een relaas van het te *Londen* gebeurde. Plotseling greep hij zijnen hoed en snelde naar het hoofdkwartier. Wat hij daar sprak of deed, raakt niemand; genoeg, met het begin der volgende week bevond hij zich in de *St. Laurens*-golf. Een gunstige wind bragt hem tot bij de *Engelsche* kust; maar in het *St. George*-kanaal liep alles tegen, en het schip werd drie dagen lang heen en weder geslingerd, zonder merkbaar te kunnen vorderen. ASHTON werd ongeduldig, en, wanneer hij aan ALICE dacht, klopte zijn hart door eene zonderlinge mengeling van gevoelens. Om dezen tijd gebeurde er een dier op zichzelve weinig beduidende voorvallen, welke soms het geluk van een' mensch bevorderen of verhinderen. Eene kustboot, die van *Swansea* naar *Wiston* bestemd was, kwam juist nabij genoeg, om gepraaid te kunnen worden; en ASHTON, die den tragen voortgang van het andere schip moede was, deed zijn valies, hetwelk door hemzelven en een' bediende gevolgd werd, op dit kleine vaartuig overbrengen, met hetwelk hij weinige uren daarna in het nette zeestadje *Wiston* aankwam. Nog een paar uren moest het aanloopen, eer de dag ten einde was; en derhalve deed HENRY eene postchais inspannen, om hem en zijnen dienaar over *Bristol* naar *Londen* te brengen. Tamelijk bij tijds nog kwam hij in eerstgemelde koopstad aan; maar er was aldaar juist dien dag een dier voorvallen gebeurd, welke gewoonlijk de herbergen met vreemdelingen vullen, en ASHTON moest lang van het eene hotel naar het andere rijden, eer hij een nachtkwartier kon vinden. Eindelijk had hij, in een klein logement nabij de haven, nog twee voegzame vertrekken opgedaan, en zich juist bij een aangenaam warmend vuur aan zijn avondeten gezet, toen een *Iersche* matroos zijn hoofd in de kamer stak, en hem vroeg, of hij de dame was, die 's anderendaags naar de *St. Laurens*-rivier wilde scheepgaan. ASHTON beduidde hem, dat hij geene dame was, en dat hij, juist even uit *Kanada* gekomen, niet gezind was, zoo onmiddellijk daarheen terug te keeren, waarop dan ook de zeebonk vertrok, om zijne nasporingen elders voort te zetten.

Het sloeg middernacht, toen ASHTON zich te bed begaf. Omstreeks ten twee ure werd hij wakker, bespeurde eene

Digitized by Google

aandoening van hitte, en verbeeldde zich de koorts te hebben. Om dit onaangenaam gevoel te lenigen, dacht hij aan ALICE HERBERT. Dit middel bleek echter slecht gekozen te zijn, want de hitte, die hij ontwaard had, werd gedurig sterker; weldra overviel hem eene benauwdheid, alsof hij stikken moest, en hij meende een' scherpen reuk, als van brandend hout, te bespeuren. Zijne kamer was een dier ongevallige herbergs-slaapvertrekken, die onder het toevoorzigt van eene woonkamer staan, welke, even als eene *Spaansche duenna*, er niemand binnenlaat, die niet eerst door derzelver deur getreden is. HENRY schoot haastig zijn' nachtjapon aan, en trad in de woonkamer; hier werd de brandlucht nog sterker; hij hoorde een sterk geknap en geknetter, dat niet geschikt was om hem meer gerustheid in te boezemen; derhalve opende hij de kamerdeur. Geheel de bovengang was vol van dikken walm en rook, terwijl van den kant, waar de trap was, een roodachtig schijnsel hem te gemoet flikkerde. Een oogenblik daarna toonde hevig geklop op de buitendeur, het gaan der schellen en het geroep van: brand! brand! dat de menschen op straat het gevaar bemerkt hadden. Hij zag, gelijk het bij dergelijke omstandigheden gewoonlijk gebeurt, mans en vrouwen van alom half naakt te voorschijn snellen en alle deuren van het huis geopend worden, even als wilde men opzettelijk, door togt, aan het vuur toevoer van verschen lucht verschaffen. Het roepen en schreeuwen, het klagen en jammeren, en daaronder het gedruisch der voortwoedende vlammen, waren zoo erg, dat men gevaar liep gehoor en tegenwoordigheid van geest te verliezen.

ASHTON dacht een oogenblik aan zijnen mantelzak, en verwonderde zich over de afwezigheid van zijn' bediende; toen hij echter aan eenen stroom van menschen, die door het vuur den trap werden afgedreven, bemerkte, dat er geen tijd meer te verliezen was, snelde hij een' zijtrap af, en was in eene of twee minuten op straat. Middelerwijl waren de brandspuiten aangekomen; eene ontzettende menigte menschen had zich verzameld; de verschrikte bewoners van het logement drongen naar buiten. Midden onder hen bemerkte ASHTON een jong meisje, hetwelk de handen wrong en uitriep: »O, mijne arme, mijne arme juffer!"

»Waar is zij, meisje?" vroeg de jonge officier.

»Op N°. 12," zei het meisje; »haar slaapvertrek ligt ach-

Digitized by Google

ter de woonkamer; zeker zal zij het gedruisch niet gehoord hebben."

»Daar is zij, geloof ik," riep een der omstanders; »daar!"

ASHTON zag op naar het huis, uit welks benedenvensters thans de vlammen naar buiten sloegen. Aan het raam naast dat zijner eigene kamer zag hij de gedaante eener vrouw in nachtgewaad.

»Een ladder!" riep hij; »om Gods wil een ladder! Daar boven is iemand in doodsgevaar."

Men had geen ladder bij de hand; ASHTON zag er vruchteloos naar om; eindelijk riep hij: »De achtertrap is van steen — redding is nog mogelijk."

»Maar," zei een der logementsknechts, »de bovengang staat in brand; onderneem het niet; het is onuitvoerlijk."

Doch HENRY ASHTON snelde voort en het logement binnen. Gelijk de knecht gezegd had, de bovengang stond reeds in vollen brand, en de vlam sloeg bereids tot voor de deur der vertrekken, welke hij bewoond had. Desniettemin drong hij voorwaarts. Eensklaps herinnerde hij zich, gezien te hebben, dat in de kamer, waar hij geweest was, nog eene andere deur uitkwam, welke gemeenschap met de volgende vertrekken scheen te hebben. Hij wierp zich dus in die kamer, greep de kruk dezer middeldeur, en, bevindende dat zij gesloten was, schudde hij haar uit al zijne magt.

»Ik zal opendoen," riep van binnen eene stem, die hem bekend voorkwam.

De sleutel werd omgedraaid, de deur ging open, en HENRY ASHTON en ALICE HERBERT stonden tegen elkander over.

»God in den Hemel!" riep hij, haar aan zijn hart drukkende. Zij wilde spreken, maar hij liet haar geen tijd tot nadere ophelderingen. IJlings snelde hij met haar terug naar de buitendeur zijner kamer. Het was te laat; met geene mogelijkheid kon men door den gang dringen.

»Gij zijt verloren!" riep hij, haar op nieuw aan zijne borst drukkende.

»En gij hebt, om mijn leven te redden, het uwe geofferd!" zei ALICE.

»Ten minste heb ik den troost, met u te sterven," was ASHTON's antwoord. »Maar neen! zie, men heeft een ladder

Digitized by Google

gehaald... zij wordt opgerigt... geliefd meisje, gij zijt gered!"

Hij voelde, dat ALICE zwaar in zijne armen hing, en, toen hij op haar nederzag, bemerkte hij, dat zij, door angst, door de verstikkende hitte, of door zijne laatste woorden, onmagtig geworden was.

»Zóó is het misschien beter," zei hij, en, toen de ladder opgerigt was, hief hij zijne geliefde buiten het venster, en besteeg, terwijl hij haar innig aan zijnen boezem drukte, den gevaarlijken weg, die hem ter redding nog over was. Beneden heerschte eene angstige stilte. De ladder trilde onder den dubbelen last; de vlammen sloegen uit het huis naar buiten en lekten de sporten, welke hij betrad: maar bedaard, met vastheid en goed beleid, steeg de jonge soldaat verder af. Immers droeg hij alles, wat hem lief en waard was, in zijne armen; het was geen oogenblik om te aarzelen of te vreezen.

Toen eindelijk zijn voet den grond bereikt had, borst een vreugdekreet uit aller monden, en trof zelfs het oor der nog half bezwijmde ALICE; doch, eer zij volkomen tot haarzelve gekomen was, bevond zij zich in de net gemeubelde zijkamer van een fraai koopmanshuis, iets verder in de straat gelegen.

Des anderen daags ging de *St. Laurens* naar *Quebec* onder zeil, welke plaats hij niet bereikte, daar hij, gelijk men uit de nieuwspapieren kan gezien hebben, in den vreesclijken orkaan, welke gedurende den zomer van dat jaar op den Oceaan gewoed heeft, met man en muis verging. Op den dag, echter, toen dit ten ondergang gedoemde schip de ankers ligtte, zat ALICE naast ASHTON, hand in hand, in de bedoelde kamer van het *Bristolsche* koopmanshuis; en, eer nog eenige maanden verloopen waren, werden de tranen, welke zij hare geliefde overledenen wijdde, verdrongen door de blijde verwachting van jaren der hoogste aardsche zaligheid, toen zij den man, dien zij met al den gloed en de innigheid eener eerste liefde beminde, en dien zij, zoo de brand in de herberg niet voorgevallen ware, nimmer zou hebben wedergezien, hare hand aan het trouwaltaar reikte.

Digitized by Google

DE SPELER.

Een speler ging daaglijks ten disch en ten dans,
De zon zijner vreugd praalde in schittrenden glans,
Het spel was hem gunstig, en, waagde hij veel,
Bij 't wagen was 't winnen voortdurend zijn deel;
Hij lachte en hij riep in vervoering steeds uit:
Door niets wordt op aarde mijn voorspoed gestuit!

Daar stond in den nacht, toen hij 't speelhuis verliet,
Een bedelaresse; hij merkt haar wel niet,
Maar zij spreekt met bevende stemme hem aan:
»Wees, brave! wees gij met mijn jammer begaan;
Ik smeek om een aalmoes; ach! stil mijn geween;
Slechts lompen bedekken mijn rillende leên."

Hij werpt haar een geldstuk met drift in de hand;
»'t Geluk," zegt hij, »hield aan mijn zijde weêr stand,
En blijft mijn gelukster steeds flonkerend staan,
Dan bied ik, door geld, u mijn bijstand weêr aan;
Kom, vrouw, altijd hier; is mijn geldbeurs voorzien,
Dan zal ik u hulp en verademing biên."

En weêr lokt het spel hem den volgenden dag;
Hij gaat en hij keert even blij als hij plag;
Daar staat weêr de bedelares, en met drift
Reikt hij haar, voortijlend, weêr mildlijk een gift;
En vall' ook haar innige dank hem ten deel: —
De speelzucht ontgloeit en bedwelmt hem geheel.

En eens op een nacht toog hij pijlsnel weêr heen;
Daar stond zij, de schaamle, met snikkend geween;
Fortuin had haar schat weêr den speler geteld;
Hij keerde beladen met tasschen vol geld;
Doch toornig en norsch graauwt hij de arme nu toe:
»Kwel, wijf, mij niet langer; uw klagt ben ik moê!"

En plotslijk verdween zij; geen klagt of geen woord
Werd meer van de bedelaresse gehoord;
Schor kraste de nachtuil; dof klonk van den dom
Het middernachtsuur met holdreunend gebom;
In 't rond was 't den speler zoo aaklig en naar,
Als werd hij slechts lijken en geesten gewaar.

Digitized by Google

Des anderdaags keerde hij weêr naar het spel;
Hij kende fortuin, zoo hij meende, te wèl;
't Geluk had hem nimmer benijd of belaagd;
Dus werden weêr duizenden roekloos gewaagd.
Fortuin keert den rug hem; hij speelt, hij speelt door,
En schatten van zilver en goud gaan te loor!

Nu, raadloos, wanhopig ter deur uitgegaan,
Nu spreekt hem geen bedelaresse meer aan;
Wel was het als klonk hem een stem in het oor:
Verlaat toch het spel en 't bedrieglijke spoor!
O! Zaagt gij vaak d' armen in zijn lijden en druk,
Ras wijkt ook van u 't onbestendig geluk.

De dag breekt weêr aan, en zijn speelzucht ontbrandt;
Wis speelt hem fortuin dubble winst in de hand;
Hij hoort naar vermaning noch waarschuwend woord,
Maar speelt met fel brandenden ijver steeds voort;
Verdubbeld wordt de inzet, niets dat hem weerhoudt,
Maar, weg is weêr 't zilver en weg weêr het goud!

Nu tast hij met roofzieke hand naar het geld,
Door weêuwen en weezen vertrouwd hem geteld.
Wat raakt hem geweten, wat deugd en wat eer!
Hij lacht met vertrouwen en schattenbeheer;
't Wordt alles gewaagd en ten offer gebragt,
Als proef, waar hij uitkomst voor 't laatst nog van wacht.

Verdobbeld is ras ook dat heilige goed;
Hij lastert den Hemel, en, raadloos, verwoed,
Verwenscht hij zichzelven en vloekt zijn bestaan;
Hij blikt nog de lachende spelers eens aan;
Bespot en verguisd door de brassende bent,
Verlaat hij al razend het speelhuis in 't end.

Nu doolt hij verwilderd in 't holst van den nacht,
Door angst en vertwijfling tot wanhoop gebragt;
Hij ijlt naar den oever van 't bruisende meer;
Hij blikt en hij peinst, hij schouwt rond en peinst weêr;
De Furiën staan, waar hij doolt langs de kolk,
En martlen hem, dreigend met geesel en dolk.

Verloren is alles! geen lichtstraal blinkt door!
Bang klinkt hem het ruischen der golven in 't oor,

Digitized by Google

't Geloei van den storm in den aakligen stond,
't Meldt alles hem dood en verwoesting in 't rond;
Hij peinst, en hij blikt in 't geöpende graf,
En stort, zich vervloekend, van d' oeverkant af.

Nu strekt hij stuiptrekkend de handen vooruit;
Niets hoort hij, dan 't bonzen van 't golfslaggeluid;
Daar voelt hij op eens zich gesleurd met geweld,
En waant zich in de armen des doods reeds gekneld;
Maar, God! wie, staat helpend, menschlievend hem bij?
De boetelaresse, geen ander dan zij!

Naar het *Hoogduitsch* J. VAN HARDERWIJK, Bz.
van PASSY.

BIJZONDERE GENEIGDHEID VAN HET LONDENSCHE GRAAUW VOOR DE NALATENSCHAP VAN VREKKEN.

Onder de hartstogtelijke geneigdheden van het Londensche, en wel over het algemeen van het Engelsche graauw, behoort ook de minder bekende, maar opmerkelijke drift, om iets uit de nalatenschap van den een' of anderen overleden zoogenaamden *miser*, dat is vrek, vooral deszelfs kleedingstukken of huisraad, aan te koopen, in gevalle hij namelijk, hetgeen van zelf spreekt, bekend staat een groot vermogen achtergelaten te hebben. Het Londensche gemeen handelt hierin op de door velerlei vroegere en latere voorbeelden gewettigde onderstelling, dat in deze of gene oude pantoffel of andere dergelijke prullen een rolletje souvereinen of een pakket banknoten verborgen mag zijn; en zoo ontstaat bij dergelijke boedelveilingen een letterlijke wedstrijd om iets van die dingen te bekomen, zoodat menige gescheurde flanellen hemdrok tegen eenen prijs verkocht wordt, waarvoor men zich gemakkelijk een dozijn nieuwe had kunnen aanschaffen. Een schouwspel van dien aard heeft onlangs, te *London* de verkooping der goederen van eenen afgeleefden gierigaard, met name SMITH, geleverd. De aandrang van het gepeupel naar het armoedige steegje, waar hij gewoond had, was zoo groot, dat de policie in de zaak tusschenbeiden komen moest. Eenige oude gebedenboeken en andere geschriften, die met elkander naauwelijks ettelijke stuivers

Digitized by Google

waard waren, worden tot overmatige prijzen opgejaagd, omdat de koopers er met zekerheid op meenden te kunnen rekenen, dat zij tusschen de bladen of in den band honderden en duizenden aan banknoten verborgen zouden vinden. — Deze vrek, die een aanmerkelijk aantal huizen naliet, welke hij zelf in onderscheidene wijken der stad *Londen* had doen bouwen, en die daarenboven een ontzettend vermogen in geld en effecten bezat, maakte nog kort vóór zijnen dood alle klein ijzerwerk, bij voorbeeld aan deuren, vensters enz., hetwelk zijne talrijke nieuwe timmeraadjen vereischten, met eigene handen, en leefde daarbij van het grofste brood, van uijen en ander even onkostbaar voedsel. Met de anecdoten, die van zijne alles te boven gaande gierigheid in omloop zijn, zou men een boekdeel kunnen vullen. Een beruchte Londensche vrek van vroeger' tijd, ELWES geheeten, van wien in die stad nog vele sprookjes verteld worden, moet met hem op verre na niet te vergelijken geweest zijn.

ROLLENWISSEL.

Men weet, hoe te *Parijs* (misschien ook elders?) gehuurde toejuichers en uitfluiters der tooneelstukken gevonden worden. Dit gaf onlangs in een' der schouwburgen dier hoofdstad, aanleiding tot het volgende kluchtige voorval. Twee dier heeren, die reeds uren lang om 't zeerst gearbeid hadden, om hunne zoo belangelooze meening in regtstreeks tegenovergestelden geest te kennen te geven, waren beide — de een door het woedend applaudisseren, de ander door het onophoudelijk siffleren — zoo vermoeid, dat zij hunne taak niet langer konden volhouden. Op het punt om die te moeten opgeven, kreeg de *claqueur* eenen heerlijken inval. »Confrater," zei hij tegen zijnen antagonist, »hoor eens, ik kan niet meer klappen; zie slechts, hoe mijne handen gezwollen zijn! Gij daarentegen zijt geheel buiten adem. Laat ons dus van rol wisselen. Gij klapt voor mij, en ik fluit voor u. Men verliest er niets bij, want ik vervang u en gij mij." Bereidwillig werd de voorslag aangenomen, en bijval en afkeuring lieten zich met vernieuwde kracht in de zaal vernemen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

WELKE IS DE REDEN, WAAROM DE DICHTKUNST, ONDER ONZE LANDGENOOTEN, VOOR HET TEGENWOORDIGE, MINDER ALGEMEENEN BIJVAL SCHIJNT TE VINDEN, DAN IN VROEGERE TIJDPERKEN?

De vraag, aan het hoofd van dit betoog geplaatst, zal welligt sommigen vreemd en wonderspreukig klinken, of als ongepast en van genoegzamen grond ontbloot beschouwd worden. De een wijst ons daarbij op de gedurig voorkomende aankondigingen in de dagbladen van de uitgave van dichtbundels of andere poëtische werken van meerderen of minderen omvang; een tweede op menigen herdruk van dit of dat algemeen geacht dichtstuk; terwijl een derde ons doet stilstaan bij een beduidend aantal dusgenoemde kleine editiën van den arbeid eens beroemden zangers, als wilde men, door al die aanwijzingen, de stelling, die in de gedane vraag ligt opgesloten, al aanstonds logenstraffen. Daarbij wijst men ons tevens op de lange reeks van letterkundige vereenigingen in *Nederland*, en op de menigte van dichtstukken en poëtische bijdragen, die bij elk derzelve, gedurende de winterbijeenkomsten, worden voorgelezen; op jaarboekjes en Muzenälmanak; en, terwijl men over onze vermeende onkunde medelijdend of wel spottend de schouders ophaalt, vraagt men ons naar het bewijs der stelling: »dat de Dichtkunst onder onze landgenooten, voor het tegenwoordige, minder algemeenen bijval zoude vinden, dan in vroegere tijdperken." Wij hebben ons op deze vraag, en de krachtige wederspraak, die dezelve schijnt uit te lokken, voorbereid, en konden ons daarop voorbereiden, vermits al het gezegde aan ons evenzeer als aan onze tegensprekers bekend is. Zij vertoonden ons, als 't ware, eene schoonbewerkte medaille, maar lieten ons dezelve slechts van ééne zijde beschouwen. Het zij ons bescheidenlijk vergund den penning om te keeren, en

Digitized by Google

ook de andere of keerzijde te beschouwen; en, terwijl wij dit bewerkstelligen, merken wij in het voorbijgaan op, dat wij geenszins ontkennen, dat de Dichtkunst in onze dagen beoefend wordt, of bij onze landgenooten bijval vindt, maar alleen blijven beweren, dat die bijval niet zoo groot is als in vroegere tijdperken; vooral niet in de dagen, die de herleving onzer Letterkunde en Dichtkunst, in de zeventiende eeuw, zijn opgevolgd. Wij zijn hiervoor het bewijs schuldig, en zijn bereid het te geven.

Het is eene bekende daadzaak, die wel van den minderen bijval der natie voor de dichterlijke voortbrengselen van onzen leeftijd getuigt, dat de uitgevers in onze dagen zich huiverig betoonen, om eenig poëtisch werk van eenigen omvang voor hunne rekening ter perse te leggen. Stukjes van den dag, en die eenen bekenden en beroemden naam op den titel voeren, mogen hierop eene geringe uitzondering maken; maar waar ziet men thans uitgaven verschijnen, die met die der zeventiende, ja met sommige der achttiende eeuw kunnen vergeleken worden? Wij ontkennen niet, dat enkelen onder onze groote en beroemde vaderlandsche zangers geenszins angstig naar eenen uitgever behoeven om te zien, ja dat van een enkel werk somtijds een herdruk in het licht kwam; maar mogen zulke uitzonderingen vergeleken worden met die verschillende uitgaven en herdrukken van vroegere dagen? Destijds voorzagen de uitgevers zich, bij de Regering, van een Privilegie ter uitgave van beduidende werken, tot afschrik van nadrukkers; maar waar is de boekhandelaar in onzen leeftijd, die voor nadruk van eenig dichterlijk werk schromen zal? Wie, om niet van levenden te spreken, was als Dichter meer algemeen bekend, bewonderd en beroemd, dan BILDERDIJK; en echter, waar bestaan de verschillende uitgaven of herdrukken van zijnen arbeid? terwijl het moeijelijk zoude wezen stellig te bepalen, hoe vele verschillende uitgaven, herdrukken en nadrukken er van de dichtwerken van HOOFT en VONDEL, inzonderheid van CATS, zijn in 't licht verschenen. En beziet men die uitgaven van nabij, welk een verschil ontwaren wij dan tusschen het *toen* en

Digitized by Google

thans in de wijze van uitvoering! Thans, en dat nog bij lange na niet altijd, is eene titelgravure, in koper of op steen, het eenige sieraad van het dichtwerk, en destijds zag men bijna geen dichtbundel zonder een groot aantal prentverbeeldingen. Begeert thans een dichter zijn werk met vignetten of kunstplaten op te sieren, hij is verpligt de kosten daartoe voor eigene rekening te nemen, of wel den uitgever te veroorloven, dat deze zich, voor zijne uitschotten door eene voorloopige inteekenlijst schadeloos stelle. In de vorige tijdperken kende men zulke hulpmiddelen niet, en was het geheel onnoodig, zich van dezelve te bedienen; en de uitgever van de *folio-editie* van CATS, met al de platen, koesterde gewis minder vrees voor het welslagen zijner onderneming, dan de tegenwoordige boekhandelaar gevoelt, wien de uitgave van eenen enkelen bundel verzen, van een gesteendrukt titelvignet voorzien, wordt opgedragen. Heeft men niet in onzen tijd beproefd, om, door middel van inteekening en bij wijze van afleveringen in *cahiers*, eene nieuwe *quarto-editie* der werken van CATS, met steendrukplaten, te geven, en heeft men, tot op zekere hoogte gekomen, niet van deze onderneming moeten afzien? en strekt dit verschijnsel, met zoo vele daarmede strijdige ervaringen van vroegere dagen vergeleken, niet ten bewijze, dat de poëzij bij het thans levend geslacht minder bijval vindt, dan bij onze voorvaderen?

Wil men nog eenen grond voor onze stelling, wij ontleenen dezelve uit onze dusgenoemde Leesgezelschappen, in grooten getale in ons vaderland aanwezig, en waaronder er vele worden gevonden, die de lektuur van dichterlijke werken in hunnen bijzonderen kring hebben buitengesloten. Dit verschijnsel heeft men in de laatstverloopene jaren beginnen waar te nemen; en vermits het bestaan dezer gezelschappen op den boekhandel voordeelig invloeit, zoo kan men het uitsluiten van poëtische voortbrengsels als eene bijkomende oorzaak beschouwen, waarom de uitgevers geene bijzondere opgewektheid betoonen voor het ter perse leggen van dichtwerken.

Is men eenigzins bekend met dezen toestand van zaken,

Digitized by Google

op waarheid en ervaring gegrond, en daarbij onbevooroordeeld, dan zal men moeten toestemmen, dat de vaderlandsche poëzij, vóór het tegenwoordige, minder algemeenen bijval vindt bij onze landgenooten, dan in vroegere tijdperken, en men zal, het ontijdig noch ongepast keuren, dat wij de reden daarvan pogen op te sporen en aan te wijzen. Onze volgende beschouwingen wenschen wij hiertoe dienstbaar te maken, en, ten einde wij daarbij niet op gewaagde vooronderstellingen, maar op vaste grondslagen, ons gevoelen mogen vestigen, zal het noodig zijn de geschiedenis te raadplegen.

De zeventiende eeuw was voor *Nederland*, in menig opzigt, een tijdvak van roem en glorie. en voor Letterkunde en Dichtkunst was de middeleeuwsche nacht voorbijgegaan: HUYGENS, HOOFT, VONDEL, CATS en ander puikdichters deden hunne liederen hooren aan eene natie, die in de berijmde geschiedenissen van STOKE en MAERLANT, of de *Spelen van Sinne* der Rederijkers, weinig behagelijks vinden kon; was het wonder, dat, bij het aanbreken van een' zoo schoonen dag, zich een geheel volk in de verlichtende en koesterende stralen van het rijzend licht verheugde? KOORNHERT en SPIEGHEL hadden, als taalopbouwers, den grond gelegd, waarop de zucht voor Letterkunde en Poëzij welig ontkiemde; het nationaal Tooneel werd gevestigd, en de Treurspelen van HOOFT en VONDEL vervingen de duistere en langwijlige mysteriën van vroegeren tijd; CATS werd, als Zededichter, de zanger des volks, en zijne zoetvloeijende gedichten werden het huis- en handboek der natie, naast den Bijbel in hooge eere gehouden, en van de ouders op de kinderen, als eene zedelijke nalatenschap, vermaakt. Regenten en aanzienlijken des volks, zoo wel als geleerden en letterkundigen, huldigden de verdiensten en begaafdheden der dichters, die den roem des vaderlands en de glorie der vaderlandsche helden bezongen; terwijl de godsdienstige zin der Vaderen voedsel vond in de stichtelijke liederen en harpzangen, die de aloude referijnen geheel deden vergeten. De jeugdige Staat, van *Spanjes* boei ontslagen, te land en

Digitized by Google

ter zee en in Oost en West zegepralende, vertoonde, in den bloei der Schilder- en Dichtkunst, het evenbeeld der eeuw van DE MEDICIS, AUGUSTUS EN PERICLES, en het kon die beide, onder zulke gunstige omstandigheden, niet aan krachtdadigen voorstand en aanmoediging ontbreken.

Maar die schoone dag zonk, in den aanvang der achttiende eeuw, allengskens ter kimme, en de weleer zoo glansrijke zon der Dichtkunst ging in mist en neveldampen schuil. Wel bleven de werken der eerste meesters in de handen der natie, maar het vuur der poëzij scheen in den boezem van hare beoefenaren uitgedoofd. De moedige *Pegasus*, die zich weleer zoo edel, vrolijk en vrij door veld en dal en over heuvel en duintop bewoog, werd op stal gezet, of, indien men den vluggen klepper het genot der buitenlucht vergunde, dan sloeg men hem in een gladgeslepen gareel van maat en rijmklanken, die wel het oor vermogten te streelen, maar het hart koud lieten. De schoone, vrije en edele Dichtkunst werd, door den *Areopagus* der Kunstgenootschappen, tot eene soort van ambacht vernederd, en het vleijend gelegenheidsvers werd soms met een of meer dukaten betaald! 't Is waar, er bestonden in dezen uitzonderingen; maar wee den zanger, die de wetten en besluiten der *Mecenen* en *Aristarchen* durfde versmaden en zichzelven een spoor koos en baande! Veroordeeling en verkettering werd zijn lot.

Zoodanig was de toestand der poëzij tot op de helft der vorige eeuw, waarin zij, van haren grootschen oorsprong verbasterd, tot onbeduidende rijmelarij verviel. Intusschen was men elders voorwaarts gegaan: *Frankrijk* had meesterstukken geleverd, en de schoone eeuw voor Letteren en Dichtkunst was in *Duitschland* aangebroken. De daar doorgeblonken dag schoot ook op *Nederland* zijne stralen, en de duisternis begon te verdwijnen: VAN EFFEN, LUBLINK en KANTELAAR verrijkten onze Letterkunde, — VAN ALPHEN, DE KRUYFF, BELLAMY, NIEUWLAND, FEITH en BILDERDIJK de Poëzij. Hunne gedichten verschenen, en een nieuw leven openbaarde zich bij de natie; de oude, door de Kunstgenootschappen veroordeelde, mees-

Digitized by Google

ters werden bij hunnen welverworven roem gehandhaafd, en een nieuw tijdvak brak aan, waarin de glorie der zeventiende eeuw als bij vernieuwing straalde. De natie gevoelde, wat de Dichtkunst is en vermag, en de poëtische werken van dat tijdvak werden gretig gelezen; van het *Graf* en de *Ouderdom* van FEITH werden *achttienhonderd* afdrukken verkocht; en dit was wel een sprekend bewijs van de hooge belangstelling onzer landgenooten, die in zulke kunstgewrochten bevrediging zochten voor verstand en hart, voor gevoel en verbeelding beide.

Zietdaar eene beknopte geschiedenis der vaderlandsche Dichtkunst tot op het einde der vorige eeuw! De korte herinnering daaraan is noodzakelijk, zullen wij den tegenwoordigen toestand der Poëzij, of liever de mate, waarop zij door onze landgenooten in onze dagen geschat wordt, met genoegzame kennis van zaken overwegen, zonder ons daarbij door vooroordeel of partijdigheid te laten besturen. Want, aangezien het buiten kijf is, dat de voortbrengselen der vaderlandsche Muze minder algemeenen bijval dan vroeger, b. v. nog vóór dertig, veertig jaren, ondervinden, zoo is het duidelijk, dat daarvoor bijzondere oorzaken moeten bestaan, wier opgave wij thans wenschten te beproeven.

Eene *eerste* oorzaak meenen wij te vinden in de meerdere bekendheid onzer tijdgenooten met vreemde talen, dan die aan het voorgeslacht mogt te beurt vallen. Er zijn thans weinig lieden uit den beschaafden stand, in de kennis der Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen onbedreven; en hoe groot is het aantal van hen, die de werken van *Franschen*, *Duitschers* en *Britten* in de oorspronkelijke taal hebben gelezen; dit was bij het voorgeslacht geenszins het geval, en hetzelve kon alleen in dichterlijke werken in de moedertaal geschreven bevrediging zoeken en vinden. En let men nu op den grooten overvloed van poëtische voortbrengselen, die onze genoemde naburen opleveren, dan is het niet vreemd, dat daardoor iets ontstaat, hetwelk men in den handel gewoon is *concurrentie* te noemen. In allen gevalle is het waarheid, dat daardoor

Digitized by Google

de aftrek van inheemsche producten niet kan bevorderd worden.

Eene *tweede* oorzaak is gelegen in den trek naar het vreemde, waarbij welligt zekere modezucht hare uitspraken laat gelden. *Engeland*, *Duitschland* en *Frankrijk* huldigen hunne tegenwoordige Puikdichters, en van derzelver werken verschijnt herdruk op herdruk. Is het wonder, dat dit den lust opwekt, om die hoogvereerde werken te kennen? en vereenigt zich hiermede de zucht, om met die kennis in gezelschappelijken kring te pralen, is het dan wel vreemd, wanneer men aan de kennis van BYRON of LAMARTINE boven den bekenden landgenoot de voorkeure geeft? De smaak voor Dichtkunst is wel geenszins verminderd, maar men drenkt zich aan van elders afgeleide bronnen, en gaat den inlandschen stroom voorbij. In menige boekverzameling vindt men buitenlandsche dichtwerken, terwijl die van den landgenoot geene plaats kunnen verwerven. Het vreemde bekoort doorgaans meer dan het bekende, en menigeen weet u meer van den *Simplon* dan van *Arnhems* bekoorlijken omtrek te verhalen; men kent *Milaan* en *Venetië*, maar heeft *Middelburg* en *Vlissingen* nimmer bezocht; men zal een vers van VICTOR HUGO van buiten kennen, zonder te weten, hoe heerlijk NIEUWLAND den *Orion* bezong. Dat was *anders* bij onze vaders en moeders, grootvaders en grootmoeders van vóór veertig, vijftig jaren. Zij kenden het vreemde en den vreemdeling niet, of slechts bij name, en voor hen waren inlandsche werken alleen toegankelijk; thans is dat alles veranderd en omgekeerd, en ziet zich de vreemdeling naast, vaak boven, den inboorling verheven.

Als eene *derde* oorzaak noemen wij de meer algemeene beoefening der poëzij in onze dagen, in vergelijking met vroegere tijdperken. Hoe verbazend is toch, in de laatste jaren, het getal van dichters en verzenmakers niet toegenomen! Voorheen was een dichter meer iets zeldzaams; heden ten dage baart zijn optreden in ons midden niet de minste verwondering. Voorheen had dat zeldzame den veelvermogenden prikkel der nieuwheid; thans heeft men

Digitized by Google

minder op hetgeen gewoon, ja schier alledaagsch is geworden. Voorheen zag men de uitgave van eenig dichtwerk met belangstelling te gemoet; thans neemt men de aankondiging daarvan aan voor berigt, ten ware de dichter eenen reeds beroemden naam mogt voeren. Het verschijnsel is niet vreemd: wat men zelden geniet, wekt de begeerte op; wat men te elken dage kan verkrijgen, voert ligt tot eene zekere mate van onverschilligheid. De instelling van een groot aantal letterkundige vereenigingen en voorlezingen verergert de bestaande kwaal: X. heeft zijn dichtstuk hier en daar en elders voorgedragen, (iets, dat men vroeger niet kende, en althans niet algemeen was) men heeft het eens of tweemalen gehoord; en waarom het zich nu aangeschaft, wanneer het in druk verschijnt? Men kan niet alles koopen! en ligt krijgt men het in het leesgezelschap! Zoo spreekt en zoo handelt men. En inderdaad het kan niet ontkend worden, dat er, in verhouding tot den vroegeren tijd, in de dichterlijke wereld eene *overproductie* plaats heeft, die de belangneming moet verminderen.

Na al het opgemerkte kan het, *ten vierde*, onze aandacht niet ontgaan, dat onze vaderlandsche Dichtkunst vroeger geheel instemde met het Nederlandsche volkskarakter; iets, hetwelk wij, over het algemeen, niet zoo geheel en volkomen van onze thans aan de orde zijnde poëzij zouden durven beweren. Wij willen, wel is waar, al de Dichters der zeventiende en achttiende eeuw niet met den naam van Volksdichters bestempelen; maar hunne liederen waren toch uitsluitend voor *Nederland* bestemd, en gegrond op onze zeden, gewoonten, denkwijze, begrippen, in één woord, op den aard en de natuur van ons volksbestaan en karakter in eenen zedelijken en godsdienstigen zin. In die liederen vond de natie zichzelve, als in eenen spiegel, voorgesteld, met al hare deugden en gebreken, en daaruit laat zich de bijval verklaren, die aan den dichterlijken arbeid dier tijdperken zoo ruimschoots te beurt viel. Maar dragen ook al de dichterlijke voortbrengselen der laatste dertig jaren dit eigendommelijk ka-

Digitized by Google

rakter? Zijn zij, over het algemeen, voor het volk, als zoodanig, geschikt? Men vergunne ons, hieraan, bescheidenlijk, te twijfelen. Zoo wel de groote wereldgebeurtenissen, in de laatstvoorgaande halve eeuw voorgevallen, als de beoefening der vreemde Letterkunde en Poëzij, hebben, hier en daar, en bij sommigen onder onze Dichters, eene wijziging en verandering van begrippen en voorstellingen, denkbeelden en gevoelens te weeg gebragt, die met ons degelijk volkskarakter niet altijd eenen gelijken tred houden; en dat er wel eens vreemd vuur op onze vaderlandsche altaren ontstoken is, zouden wij niet durven tegenspreken. Intusschen is ook een deel der natie, hier en elders, veranderd, en bij dit gedeelte heeft de nieuwe dichtschool welligt eenigen bijval ingeoogst; maar het gros des volks is meer onveranderd gebleven, en bij hetzelve vinden de nieuwere begrippen geenszins algemeen ingang.

Dan, er is meer. Behalve in de veranderde voorstelling van zaken en denkbeelden, die aan het voorgeslacht altijd welkom, belangrijk en dierbaar waren, en die, de tijden door, met het eigendommelijk karakter des volks in het naauwste verband stonden, heeft men ook in de vormen eene gehcele verandering ingevoerd; immers die kunstvoortbrengselen, welke geheel of ten deele naar buitenlandsche modellen vervaardigd zijn, dragen daarvan de kenmerken in een' gezwollen toon en stijl en eene duisterheid van uitdrukking, weinig overeenkomende met die bevallige eenvoudigheid, welke het kenmerk is van het ware en schoone, en waardoor de lezer zich steeds genoodzaakt vindt, om naar de eigenlijke meening des dichters te raden.

Wij beleven tevens eenen tijd, waarbij, vooral in de Fransche literatuur en de poëzij van den dag, alles aan de zucht om *effect* te doen wordt opgeofferd. Romans en Tooneelstukken bevatten niet zelden voorstellingen, waarvan het hart terugbeeft, en waarbij, met levendige trekken, de afgrond wordt afgemaald, waartoe de onzedelijkste hartstogten en driften den mensch kunnen doen wegzinken. Ook hier te lande vinden zulke producten, in proza en

Digitized by Google

poëzij, niet dan te veel lezers en bewonderaars onder de zoodanigen, die gedurig nieuwe en nog sterkere prikkels voor een overdreven gevoel en eene opgewondene verbeelding behoeven. Zulke lezers vinden echter, in het meerderdeel onzer poëtische voortbrengselen, het buitensporige der Fransch-romantische school van onze dagen niet terug, en zij klagen over het prozaïsche onzer dichtkunst; of verschijnt er, nu of dan, een gedicht, eenigzins op de bedoelde leest geschoeid, dan wekt dit de afkeuring van hen, die in de schildering van uitheemsche *horreurs* en schandtooneelen geen behagen scheppen. De slotsom is, dat de vaderlandsche zanger voor den een' te weinig, voor den ander' te veel zich voegt, schikt en plooit naar den smaak van wufte vreemdelingen; en dat daardoor eigene voortbrengsels minder bijval vinden, zal wel geen opzettelijk betoog behoeven.

Het is zoo, onze vroegere en vooral onze latere dichters waren geene vreemdelingen in de buitenlandsche literatuur; maar zij gebruikten hunne kennis meer tot een middel van studie, dan dat zij dezelve dienstbaar maakten aan de zucht, om den vreemdeling te volgen, en zij bepaalden zich daarbij tot het klassieke en bij al wat de buitenlander groot en schoon had weten daar te stellen. Men werkte in den geest der beste meesters, zonder hen slaafs na te volgen, en daardoor bleven nationaliteit en zelfstandigheid bewaard; thans begeeft men zich, hier en elders, aan het kopiëren, en nationaliteit en zelfstandigheid gaan verloren. De Fransch-romantische school, met al hare *absurditeiten*, heeft echter nog de treurige verdienste, dat zij ons de Fransche zeden naar waarheid afmaalt; maar de meeste dier schilderijen zijn, den Hemel zij dank! op onzen landaard niet van toepassing, en zelfs geheel strijdig met het doorgaand karakter en de zeden der natie, als waarbij zedelijkheid en godsdienstige zin op prijs geschat worden; zulke producten zijn alzoo bij ons niet te huis, en vinden, over het algemeen, dien bijval niet, die aan dezelve elders te beurt valt. Al wat in dit *genre* nu en dan vervaardigd is, werd dan ook geenszins met bijzondere belangstelling

Digitized by Google

ontvangen, en de tegenzin, dien men deswege blijken liet, werd hier en elders zigtbaar omtrent andere poëtische voortbrengselen en de Dichtkunst in het geheel.

Bij de opgenoemde oorzaken kunnen wij nog, *ten slotte*, eene algemeene oorzaak voegen, die haren grondslag ontleent uit de bekende opmerking, dat men ook in het gebied van letteren en kunsten eene gedurige afwisseling van denkbeelden en begrippen pleegt waar te nemen. Hoe weinig algemeene belangstelling b. v. viel de Toonkunst, in ons vaderland, vóór dertig, veertig jaren te beurt, en met hoeveel geestdrift wordt hare beoefening niet in onze dagen bevorderd! Maar wat strekt ons ten waarborg, dat er geen tijd kan komen, waarin die geestdrift door mindere belangstelling zal worden opgevolgd? Nu eens valt de algemeene smaak des volks op dit, dan weder op iets anders, al naarmate de geest des tijds of bijzondere gebeurtenissen en voorbijgaande omstandigheden medewerken, om den vloed of ebbe der publieke *opinie* te regelen. In het laatste derde gedeelte der verloopene eeuw opende zich een nieuw tijdvak in de geschiedenis der vaderlandsche poëzij, en het was geen wonder, dat al wat dat tijdvak opleverde de algemeene belangstelling gaande maakte. In het begin der negentiende eeuw hadden staatkundige gebeurtenissen eenen in het oog loopenden invloed op de Dichtkunst, en de vaderlandsche zangen, die, in dagen van onrust en onderdrukking, zoo welkom waren voor het hart van den echten *Nederlander*, vonden overal een toegenegen oor; maar in deze dagen is alles van gedaante veranderd, en, met uitzondering van den Belgischen opstand en afval, verkeerde het vaderland, gedurende vele jaren, in een' staat van staatkundige kalmte en rust. Op de vroegere spanning is een staat van ontspanning gevolgd, en de vaderlandsche Dichtkunst heeft, in de algemeene schatting, een gedeelte harer belangrijkheid, bij rustiger tijden, verloren. De Roman, zich, bij vreemden en landgenooten, met de geschiedenis verbindende, heeft een nieuw en vroeger onbetreden spoor geopend en bij velen de poëtische uitspanningslektuur vervangen, en dat daar-

Digitized by Google

door de poëzij zelve minderen bijval moest vinden dan weleer, is te duidelijk, dan dat wij zulks zouden behoeven aan te wijzen.

Wij hebben, naar wij bescheidenlijk vertrouwen, overeenkomstig de waarheid en de ondervinding, de vraag beantwoord, die wij wenschten te onderzoeken; en nu vraagt men ons welligt wederkeerig, wat er behoort gedaan te worden, om de vaderlandsche Dichtkunst in eenen meer algemeenen bijval bij onze landgenooten te doen deelen?

Het antwoord op deze vraag kan met weinige woorden worden gegeven. Onzes inziens, en behoudens beter oordeel, behoort er minder *gedaan* dan *gelaten* te worden, en onze vaderlandsche Dichters vooral af te zien van het navolgen van vreemdsoortige poëtische voortbrengsels en van die toonen, welke geenen wederklank vinden in het hart van den regtschapen *Nederlander*. Nationaliteit, oorspronkelijkheid en zelfstandigheid kenschetsten onze vaderlandsche Dichtkunst de tijden door, en deze voortreffelijke eigenschappen behooren dezelve te blijven versieren, naauw vereenigd met eenen zedelijk-godsdienstigen zin, die, den Hemel zij dank! bij het meerderdeel onzer landgenooten nog op hougen prijs gesteld wordt. Immers zijn dichtstukken, waarin die strekking de heerschende is, ook nog in onze dagen, bij onze natie bestendig welkom; terwijl menig product, hetwelk die grondtoonen zeldzaam doet hooren, weinig bijval vindt.

En is het eene waarheid, dat er in de laatste jaren een groot aantal, welligt te veel poëtische voortbrengsels zijn in het licht verschenen, dan is onthouding het beste middel, om den kwijnenden lust weder op te wekken. Zoo wel naar het ligchaam als naar den geest werkt oververzadiging altijd nadeelig, en wanneer het genot te dikwerf terugkeert, houdt het al ras op genot te wezen. De Dichtkunst zal niets van hare waarde en luister verliezen, wanneer hare beoefenaren de lier, voor eenigen tijd, laten rusten. In den jongsten tijd is er wellig meer gedicht omdat men dichten *wilde*, dan omdat men dichten *moest*. Echte poëtische verrukking moet van zelve in het hart des dichters

Digitized by Google

ontstaan, en het moet hem eene behoefte worden, om hetgeen hij in zijn binnenste gevoelt in klanken uit te drukken. Waar die behoefte niet bestaat, dicht men met het hoofd, maar geenszins met het hart; en vandaar ontstond zoo menig voortbrengsel, dat het hart koud laat en in hetzelve geen weêrklank kan vinden.

Heeft de nieuwere tijd veel goeds opgeleverd, het was omdat dit goede in den geest der oude meesters gedicht was. Men stelle zich derhalve de klassische Dichters voor oogen; niet om die slaafs te volgen, maar om hunne werken te bestuderen ter vorming van den smaak en opdat gevoel en verbeelding behoorlijk geleid mogen worden. Er zijn er, die dat bestuderen der oude modellen als beneden zich schijnen te beschouwen, en daaraan eene *zoogenaamde* oorspronkelijkheid niet begeeren op te offeren; maar niet zelden hoort men aan de zonderlinge klanken hunner lier, dat zij vreemdelingen zijn in de eerste beginselen van waarheid, schoonheid en eenvoudigheid, en vanhier is het, dat hunne zangen zoo weinig algemeenen bijval vinden. Men take derhalve dat offeren op altaren, met eigene hand of met behulp van anderen opgerigt, en brenge den wierook, aan de Muze der Dichtkunst gewijd, ten offer op het eenvoudig altaar, de eeuwen door, geheiligd aan al wat waar, goed en schoon is en het altijd zal blijven, te midden van al de wisselingen, die, door de invloeden van tijdgeest, volgzucht en wansmaak, mogen ontstaan!

OVER DE DURING DER BLIKSEMSTRALEN. Door ARAGO.

(Getrokken uit 's Mans Verhandeling over het Onweder, geplaatst in het *Annuaire* voor het jaar 1838, aan den Koning der *Franschen* aangeboden door het *Bureau des Longitudes* te *Parijs*.)

Het *Bureau des Longitudes* te *Parijs* geeft jaarlijks een werkje uit, waarin, behalve de sterre-, zeevaart- en staatshuishoudkundige tafelen en opgaven, ter wier bekend-

Digitized by Google

making hetzelve hoofdzakelijk is ingerigt, van tijd tot tijd meer of min belangrijke verhandelingen worden opgenomen; onderwerpen, wel van wetenschappelijken aard, doch tevens van algemeen belang, op eene ook voor nietgeleerden bevattelijke wijze voorgesteld. Het is de geleerde ARAGO, aan wien, sedert vele jaren, deze taak is toevertrouwd, en die in het *Annuaire* voor 1838 eene proeve over het Onweder geleverd heeft, welke eenen schat van belangrijke waarnemingen bevat, en waaruit wij een hoofdstuk zullen overnemen, hetwelk door wonderspreukig opschrift, naauwkeurigen betoogtrant en treffende uitkomsten onze aandacht bijzonder boeide en ons der mededeelinge overwaardig voorkwam.

Tot beter verstand van dit stuk zij vooraf aangemerkt, dat de Heer ARAGO, na over het onweder in het algemeen, over den aard, de uitwendige kenmerken en de hoogte der onweêrswolken gehandeld te hebben, de verschillende soorten van lichtende verschijnselen beschouwt, welke bij onweders waargenomen, en door hem in *drie* klassen gerangschikt worden.

In de *eerste* klasse plaatst hij die soort van licht, hetwelk wij onder den naam van *bliksem* of *bliksemstraal* verstaan, en zich als eene zeer dunne, zeer smalle en zeer scherp geteekende lichtstreep of lichtstraal vertoont, zich nooit of zeer zelden in regte lijn voortbeweegt, maar doorgaans slangswijze of met zeer scherpe hoeken de lucht doorklieft.

Onder de *tweede* klasse begrijpt ARAGO dat lichtend verschijnsel aan de onweders eigen, hetwelk wij meestal *weêrlicht* noemen; een licht, dat somtijds alleen de omtrekken der wolken, doch vaak ook derzelver geheele oppervlakte schijnt te verlichten, ja uit haar binnenste schijnt voort te komen, en zich over onmetelijke gedeelten des uitspansels verbreidt.

Beide deze soorten van lichtverschijnsels bewegen zich met eene groote snelheid, en maken te dezen het onderwerp van het volgend onderzoek uit; terwijl de *derde* klasse de *vuurballen* of *vuurklompen* bevat, wier bewe-

Digitized by Google

ging langzaam genoeg is, om daarvan den duur te kunnen berekenen.

De geheele verhandeling over het onweder beslaat in het *Annuaire* 400 bladzijden, waarvan 12 ingenomen worden door de beantwoording der vraag: *Welke is de during van een weêrlicht of een bliksemstraal van de eerste of de tweede klasse?*

Deze vraag is belangrijker, dan men oppervlakkig wel denken zoude. De oplossing derzelve, eerst korteling (vóór weinige jaren) verkregen, steunt op zeer fijn gesponnene redeneringen, welke gedeeltelijk aan een kinderspel ontleend zijn; ik bedoel die proefneming, welke iedereen of zelve wel gedaan heeft of door anderen heeft zien doen, en in de daarstelling bestaat van eene onafgebroken streep of band van licht, door de snelle beweging van een klein kooltje vuurs. Vooronderstel, namelijk, dat het kooltje eenen cirkel beschrijft, en dat, om den geheelen omtrek daarvan te doorloopen, het niet meer dan één tiende gedeelte eener seconde besteedt; alsdan, de proefneming heeft het aangetoond, ziet men eenen omtrek van licht, waarin het oplettendst oog geene de minste gaping gewaar wordt. Men zou zeggen, dat de gloeijende kool of vonk al de punten van den omtrek des cirkels te gelijker tijd inneemt; en toch is het zeker, dat zij dezelve in haren loop niet dan het eene na het andere bereikt, en dat er een tiende gedeelte van eene seconde verloopt tusschen het tijdstip, dat zij een dier punten verlaat, en het oogenblik, dat zij hetzelve op nieuw inneemt.

Eene gewigtige gevolgtrekking vloeit uit deze proefneming voort. Zij zal klaarblijkelijk worden indien men voor een oogenblik eens de aandacht onafgebroken en bepaaldelijk gelieft te vestigen op één enkel punt van den omtrek, welken de vonk doorloopt, — op het bovenste, bij voorbeeld.

Wanneer zich de vonk in dit bovenste punt bevindt, doen de lichtstralen, die er uit voortschieten, haar beeld in het oog des waarnemers op een zeker deel van het netvlies vallen. Zoodra de vonk draait, moet dit beeld even-

Digitized by Google

zeer draaijen, en dit gebeurt werkelijk, dewijl de vonk altijd in haren waren stand gezien wordt. Het zoude dus schijnen als meest het eerst gevormde beeld ter zelfder tijd worden uitgewischt, als de oorzaak, welke hetzelve deed ontstaan, zoo al niet verdwenen, dan toch van plaats veranderd is; maar verre van daar! de vonk heeft den tijd, eenen geheelen omloop te beschrijven, op hare eerste plaats terug te komen, en in het oog het beeld van het bovenste punt des cirkels te hernieuwen, alvorens de gewaarwording, welke haar eerste doorgang door hetzelfde punt deed ontstaan, geweken is.

De indrukken, welke wij door het zintuig des gezigts ontvangen, hebben dus eene zekere during. Het menschelijk oog althans is derwijze zamengesteld, dat *eene lichtende gewaarwording niet verdwijnt, dan een tiende gedeelte eener seconde na de volkomene verdwijning der oorzaak, welke haar deed ontstaan.*

Wij zijn zoo even tot de opmerking gekomen, dat een straalschietend punt, hetwelk niet meer dan een tiende eener seconde besteedt om een' geheelen kring te doorloopen, voor ons oog eenen over deszelfs geheelen omtrek verlichten cirkel zal doen ontstaan.

Het is duidelijk, dat, wanneer twee, drie, tien, honderd straalschietende punten, in regte lijn elkander opvolgende, en tusschen het eerste punt en het middelpunt van omdraaijing geplaatst, te gelijker tijd met gelijke snelheid omwentelen, zij twee, drie, tien, honderd verlichte en gelijkmiddelpuntige omtrekken van cirkels zullen doen geboren worden.

Eindelijk zal iedereen beseffen, dat, indien die verschillende straalschietende, beweegbare punten elkander onmiddellijk opvolgen, — met elkander in aanraking komen, en tevens talrijk genoeg zijn, om, in eenen staat van rust zich bevindende, eene voortgaande lijn van licht te vormen tusschen het aanvangspunt en het middelpunt van omdraaijing, in dat geval de omtrekken, welke zij al draaijende zullen doen ontstaan, zich onderling ook zullen raken, en dat de twee, drie, tien, honderd *afzonderlijke*

Digitized by Google

omtrekken van cirkels der vorige proefneming vervangen zullen worden door *eene cirkelvormige geheel verlichte oppervlakte.*

Men ziet, dat deze proef tot dezelfde uitkomsten leidt als die, welke wij met op zichzelve staande punten genomen hebben: eene verlichte *lijn*, om eene harer eindpunten ronddraaijende, brengt *eene cirkelvormige oppervlakte van licht* voort, wanneer zij in elke harer achtereenvolgende standen terugkeert, alvorens elk der beelden is uitgewischt, die zij gedurende eene eerste omwenteling in het oog had voortgebragt; te weten, wanneer de lijn den geheelen omtrek in het *tiende* deel eener seconde doorloopt.

Laat ons nu, in plaats van eene enkele verlichte beweegbare lijn, er vier vooronderstellen, allen volkomen gelijk en onderling regthoekig of zoodanig geplaatst, dat zij den omtrek in vier gelijke deelen verdeelen. De snelheid van beweging des toestels bij eene geheele omwenteling zal dan geenszins het *tiende* deel eener seconde behoeven te bedragen; eene *viermaal mindere snelheid* bij éene omwenteling, eene snelheid van *vier tiende* deelen eener seconde, zal genoegzaam zijn tot de daarstelling eener cirkelvormige oppervlakte, welke zich evenzeer geheel verlicht zal vertoonen.

Wat toch wordt er inderdaad tot die voortduring van licht vereischt? Immers dit: dat geen punt des cirkels van *wezenlijk licht* verstoken blijve langer dan een tiende deel eener seconde. Blijven wij nu in onze gedachten stilstaan bij den oogenblik, waarop eene der lijnen loodregt staat, de lijn, welke deze volgt, zal op hare beurt loodregt staan in het vierde deel des tijds tot eene volkomene omwenteling benoodigd, in het vierde deel van $\frac{4}{10}$ of in $\frac{1}{10}$ seconde; de derde bewegende lijn zal evenceens na een tiende gedeelte eener seconde de tweede lijn in de loodregte stelling vervangen, enz. enz. Wanneer dus het loodregte beeld der eerste lijn in het oog begint te verdwijnen, komt de tweede der vier verlichte regthoekige lijnen van den wentelenden toestel hetzelve vernieuwen; — wanneer het loodregte beeld van deze tweede lijn den eindpaal van deszelfs

Digitized by Google

during bereikt, neemt de derde lijn er de plaats van in; — de vierde lijn bevindt zich op hare beurt in loodregten stand op het oogenblik dat het beeld der derde aanving te wijken; — de eerste lijn, ten slotte, herneemt, na gelijk tijdsverloop, de stelling, waarin wij haar bij den aanvang vooronderstelden hadden, om door haar licht de loodregte plaats te vervullen, welke, door het verdwijnen van het beeld, de vierde lijn duister gelaten zoude hebben.

Ik meen alzoo uitvoerig, al te uitvoerig welligt! betoogd te hebben, hoe vier verlichte regthoekig geplaatste lijnen, een' cirkel rondom haar snijpunt in $\frac{1}{10}$ seconde beschrijvende, den loodregten straal dezes cirkels met een schijnbaar onafgebroken licht beschijnen. Het zal niemands opmerkzaamheid ontgaan, dat dezelfde redeneringen evenzeer van toepassing geweest zouden zijn op een' waterpassen of schuinen straal.

De wijze van voortbrenging van verlichte oppervlakten door de omwenteling van enkele lijnen is dus genoegzaam ontwikkeld. In 't kort: *Eene verlichte lijn brengt schijnbaar eene cirkelvormige oppervlakte van licht voort, wanneer zij zich snel genoeg om een harer eindpunten wentelt, om den gekleden omtrek te beschrijven in een tiende gedeelte eener seconde tijds.* Dit is eene daadzaak, in verband staande met de zamenstelling en de gevoeligheid van het menschelijk oog. De zaak *is* zoo, doch had anders *kunnen* zijn: proefnemingen alleen konden de waarheid doen kennen.

(Het vervolg en slot in N°. IX.)

DE ASPHALTSCHE OF DOODE ZEE.

Nature et miracle n'est ce pas tout un? et l'univers est-il autre chose que miracle éternel et de tous les moments?

DE LAMARTINE, *Voyage en Orient.*

De denkbeelden van zee en beweging zijn zoo zeer aan elkanderen verbonden, dat het als een buitengewoon verschijnsel

Digitized by Google

beschouwd wordt, wanneer de oppervlakte der zee zoo kalm en effen is, dat men op haar als zoude kunnen schrijven. Het wekt derhalve te meer verwondering, van eene *doode* zee te hooren spreken. En er bestaat inderdaad zoodanig eene. Tusschen *Judea* en *Arabië* strekt zich deze zee ter lengte van omtrent dertig mijlen uit. Hare oevers schijnen nog nooit in derzelver omvang omgevaren te zijn. Overal heeft zij hetzelfde voorkomen; zij schittert door de weerkaatsing der lichtstralen, maar zij mist de beweging, en men hoort hare golven niet tegen de oevers klotsen. Hare wateren zijn te veel zamenhangende, om door den wind tot rollende golven bewogen te worden, en geen helder wit schuim bruist over de keijen van het strand. Te midden eener doodsche natuur rust als 't ware eene doode zee. Grootsche maar schrikwekkende herinneringen zijn tevens met haar ontstaan en hare uitbreiding verknocht. Hoe vele eeuwen, sedert de verschrikkelijke gebeurtenis plaats had, ook voorbijgegaan zijn, nu nog verwekt zij eenen ontroerenden indruk. Een der laatste reizigers, BAPTISTIN POUJOULAT, geeft hiervan deze getuigenis:

Men kan het gevoel van ontroering niet van zich afweren bij het zien van dit doodsch en treurig meer. Het heeft de steden *Gomorrha*, *Sodom*, *Zeboïm* en *Adama*, welke voor God vervloekt waren, verslonden. Het nageslacht zal bij dit gezigt vragen: waarom heeft de Heer dezen lande alzoo gedaan? wat is de ontstekinge dezes grooten toorns? (*Deut.* XXIX.) En het antwoord zal wezen: Het geroep van de ongeregtigheden van *Sodom* en *Gomorrha* was ten top gekoomen, en JEHOVAH liet eenen zwavel- en vuurregen vallen; zoo werd het vruchtbare dal *Siddim* in eene akelige woestenij veranderd.

Een meer, door zoo vele eeuwen heen als zulk een gedenkteeken in de natuur overgebleven, trekt voorwaar de aandacht van elk, die in de gelegenheid is het te kunnen nabij komen; al is deszelfs voorkomen tegenwoordig ook eenigzins veranderd, doordien het niet meer brandt. Volgens vroegere Schrijvers zoude het lang rookende zijn gebleven; althans BROCARDUS (*Descriptio Terrae sanctae*) schrijft er van: »De *Doode Zee* is nog steeds rookende en met smook »bedekt. Zoo als ik dit met eigene oogen gezien heb, kwam »zij mij voor als de mond van eenen afgrond door den daaruit »opstijgenden walm." CLERICUS (*de Sodomae subversione*)

Digitized by Google

is echter minder stellig, wanneer hij verder, in overeenstemming met JOSEPHUS en PHILO, zegt: »Het wordt een »steeds voortbrandend (ἀσβεστος) vuur genoemd, hetwelk door »zoo vele eeuwen heen, van wege de harsachtige stof, ge»brand heeft en welligt nog brandt."

Terwijl in de laatste tijden onderscheidene aanzienlijke reizigers het vroegere *Kanaän* bezocht hebben, kon men verwachten, dat zij, die tot *Jeruzalem* gekomen waren, de *Doode Zee* ook niet onbezocht zouden laten. Onder dezen is de Hertog VAN RAGUSA een der genen, bij wie de *Doode* of *Asphaltische Zee* vooral belangstelling gewekt heeft. Wij zullen hem op zijnen togt derwaarts vergezellen, als een der voornaamste gidsen; wij zullen bij deze gelegenheid echter ook van de waarnemingen van anderen gebruik maken, om eene korte beschrijving van deze merkwaardige binnenlandsche zee te geven.

Deze zee draagt ook den naam van *Asphaltische Zee*, van wege het *aardhars* (*bitumen*), hetwelk zij oplevert. Het wordt ook overvloedig in den omtrek gevonden. Reeds ten tijde van DIODORUS *van Sicilie* en van STRABO was deze zee door den *Asphalt* beroemd, welken zij bevat. De eerste verhaalt, dat stukken hars als kleine eilandjes op het meer dreven, en STRABO spreekt er van, alsof de zee somwijlen geheel met deze stof vervuld was, die als bellen opborrelde. Nog tegenwoordig drijven er, volgens het getuigenis der reizigers, van tijd tot tijd brokken van deze stof op het water. Somwijlen worden zij, bij stormen, met zulk eene kracht tegen de oevers geworpen, dat zij verbrijzelen. (*)

De togt werd door den Hertog binnen zes uren te paard

(*) Het klinkt zonderling, dat DE LAMARTINE zegt, dat hij deze zee niet opgezocht heeft om der wetenschap wille; en toch deed het hem leed, toen hij met zijne togtgenooten aan hare oevers stond, dat hij niet te voren bedacht had, zich van het noodige te voorzien om deze zee te bevaren, dewijl de gelegenheid, door de goede gezindheid zijner *Arabieren*, hem daartoe zoo gunstig was. Volgens zijn zeggen heerscht er bij de *Arabieren* nog zoo veel vooroordeel, dat zij den toegang tot de *Asphaltische* Zee niet gemakkelijk maken, en niet gedoogen zouden, dat men er op voer. Jammer, dat hij, wien zoo veel vrijheid vergund werd, er geen meer gebruik van maakte.

Digitized by Google

afgelegd. De reizigers gingen regtstreeks over de bergketen van *Judea* naar de vlakte, waar zich de *Doode Zee* bevindt, te midden van eene desgelijks nagenoeg uitgestorvene natuur. De bergen zijn buitengewoon kaal. Het oog wordt door de witheid van den kalk als verblind. Eene prangende hitte drukt en perst den reiziger nog te meer uit, te midden der diepe stilte, welke hem omgeeft. Men ontwaart evenwel op deze bergen overblijfsels, welke van eene vroegere bevolking getuigen, en zij hebben nog een voorkomen van grootschheid, hetwelk doet vermoeden, dat zij hunnen oorsprong aan weelde en overvloed verschuldigd waren. Men ziet onderscheidene sporen van eene verledene grootheid en magt, waar thans een mensch naauwelijks eenig middel van bestaan zoude vinden. De stilte, welke anders over het geheele landschap ligt, werd bij dezen togt alleen door roofvogels afgebroken. Deze werden door de overblijfsels van kameelen en paarden gelokt, waarmede de wegen bedekt lagen, van het overwinnend *Egyptisch* leger afkomstig, door hetwelk de opstandelingen tot over de *Jordaan* vervolgd waren. Dat hier vroeger aanzienlijke werken ten uitvoer werden gelegd, blijkt nog uit eene schoone waterleiding, door welke de vlakte van *Jericho* van water kon voorzien worden, ten minste de ruimte harer bogen of buizen kon daartoe voldoende gerekend worden. Onder de regenbakken, welke hier en daar gevonden worden, was een kolossale, meer dan zestig voeten diep, met een' daaraan geëvenredigden omtrek. Op eene der hoogten zag DE LAMARTINE de overblijfsels van een slot, door de Kruisvaarders gebouwd: nu verlaten en niet meer bewoonbaar, had het in de verte iets van den romp van een verlaten schip op het zandige strand. Eens bestemd om den weg, die daarheen leidde, te verdedigen, zoude het thans den *Arabieren* tot eene hinderlaag kunnen dienen, om de voorbijtrekkende karavanen te overvallen.

Men zoude in een te wijdloopig onderzoek moeten treden, om op te sporen, van wie alle deze bouwvallen herkomstig zijn. Dit is zeker, dat het land eens eene groote omkeering ondergaan heeft, waarbij het werk der menschen niet minder geleden heeft. Volgens sommige oude Schrijvers zouden bij deze omkeering dertien steden te gronde zijn gegaan. — Ofschoon het in den winter op de bergen veel regent, blijft er bij de terugkeering van het schoone jaargetijde geen drop-

Digitized by Google

pel voor den deze streken doortrekkenden reiziger over; het verdwijnt spoedig, en vloeit weg langs de beddingen van het afstroomend water, hetwelk zich in de *Doode Zee* ontlast, of wordt door den grond ingezogen. Op de nabijgelegene vlakte, welke uit een zeer fijn en zeer bewegelijk met aarde vermengd zand bestaat, valt nooit regen. Het ontbreekt haar echter niet aan water, ja zij wordt daardoor dikwijls geteisterd. Terwijl zij eene gelijkmatige helling heeft en zich op deze wijze tot de *Doode Zee* uitstrekt, wordt deze vlakte van afstroomend water doorsneden. Deze vlieten vallen somwijlen als hevige stortvloeden in de zee. Ook welt er overal water uit den grond op. Dit onderaardsche water doortrekt den grond zoo, dat de geheele oppervlakte als in een' modderpoel verkeert, en de wegen gewoonlijk van het einde van December tot de maand April geheel ontoegankelijk zijn. Toen de Heer DE LAMARTINE in het begin van November deze plaats bezocht, was het strand reeds zoo doortrokken, dat zijn paard tot het midden er in zonk. Deze moddervlakte is dan zoo bewegelijk, dat zij door den wind in allerlei rigtingen gedreven wordt. Wanneer zij later wederom opdroogt, ziet men er nog geruimen tijd de overblijfsels van in vele splijtingen. Door deze veranderingen wordt veel grond naar de zee medegevoerd; terwijl het water onder den grond ook instortingen en hollighéden voorbereidt. Op deze wijze zoude in den loop der eeuwen welligt het geheele meer met aarde gevuld kunnen raken en daardoor verkleind worden of misschien geheel in een' modderpoel veranderen. Deze glooijende vlakte vertoont echter zonderlinge doorsnijdingen van hier en daar meer vasten bodem en enkele op zichzelve staande rotsen. Somwijlen is de grond als de asch door eenen volkaan uitgeworpen; en er worden ook zilte bronnen gevonden, welke het zout, tot kristallen gevormd, afzetten.

Omtrent het eigenaardige van het water der *Asphaltische Zee* bestaat er bij de reizigers, die het onderzochten, weinig verschil. De zwaarte van dit water staat tot die van het gewone omtrent als elf tot negen. Het verspreidt eenen eigenaardigen reuk, die dit zintuig onaangenaam aandoet (*).

(*) DE LAMARTINE gevoelde gedurende zijn verblijf in deze streek eene drukking in het hoofd en een koortsachtig gevoel, waarover ook zijne reisgenooten klaagden.

Digitized by Google

Het is ongemeen zout en bitter, kleverig op het gevoel, en het laat eenen moeijelijk te beschrijven indruk na op de huid, waarmede het in aanraking is geweest. In deze zee badende, kan men niet wel onderduiken, door de kracht, met welke men teruggestoeten wordt. POUJOULAT, die met nog twee andere reizigers zich in deze zee baadde, zegt: »Wij dreven op het water, alsof wij boomstammen waren; »wij zouden niet hebben kunnen zinken. Toen wij uit het »water kwamen, waren wij geheel met zout overtogen." (*)

Het is waarschijnlijk, dat er geene vischen in de *Doode Zee* kunnen leven; ten minste men ziet er geene langs den oever. De Hertog VAN RAGUSA nam water uit de *Doode Zee* mede. Toen hij er te *Alexandrie* eenige zeevischen inwierp, stierven zij binnen den tijd van twee tot drie minuten. Ook zag hij, tot op eenen afstand van tweehonderd voeten en meer, geen vogel langs de oppervlakte of verder zwerven. De Heer DE LAMARTINE schoot eenige vogels, welke het voorkomen van wilde eenden hadden; zij waren van de moerassige oevers der *Jordaan* opgevlogen; andere vogels zag hij er evenwel niet. Hij moest het ook onbeslist laten, of er eilandjes in deze zee gevonden worden. Te regt wordt deze zee de *doode* genoemd: wat met haar in dadelijke aanraking komt, schijnt er niet in te kunnen blijven voortleven.

De *Doode Zee* is als een der oudste gedenkstukken van gewaldige beroering der oppervlakte van den aardbol te beschouwen. Velen der oudste Schrijvers gedenken aan de *Doode Zee*. Dit ontzagwekkend natuurverschijnsel, hetwelk nog heden ten dage zulk een' diepen indruk op den beschouwer maakt, herinnert tevens aan de bestraffing van het grootste zedebederf, zoo als wij de geschiedenis daarvan in de

(*) In den laatsten tijd is dit water nog naauwkeuriger onderzocht door C. G. GMELIN, (*Naturwissenschaftliche Abhandlungen, herausgegeben von einer Gesellschaft in Wirtemberg, B.* 1.) Het is als 't ware verzadigd met zoutzure magnesia en zoutzure soda, waardoor het zoo ziltig en bijzonder scherp is. Het bevat ook *sal ammoniacum*; dit is een belangrijk verschijnsel, dewijl geene organische voorwerpen daarin leven; maar men vindt dit zout meestal in de dampen, welke, in meerdere of mindere hoeveelheid, uit de vuurbergen of de lava opstijgen. Het wijst eenigzins naar den volkanischen oorsprong van dit meer.

Digitized by Google

heilige oorkonde lezen. Het dagteekent van de geschiedenis van ABRAHAM en LOTH. Dat hier een buitengewoon oordeel van God in een allergeweldigst natuurverschijnsel geopenbaard werd, zoude men reeds daaruit kunnen opmaken, dat er sedert meerdere geweldige natuurverschijnsels hebben plaats gegrepen, waarvan de overleveringen echter veel minder zeggen, of naauwelijks iets meer dan eene voorbijgaande melding maken. (*) Tot in geringe bijzonderheden treedt hier het gewijde verhaal. De Heere JEZUS gewaagde meermalen van deze verschrikkelijke gebeurtenis ter waarschuwing; en de herinnering aan de gruwelen van *Sodom* en *Gomorrha* is op eene onverklaarbare wijze nog heden tot een' afschuw. Het is echter volgens sommigen twijfelachtig, of er in het dal van *Siddim*, vóór den ondergang der bekende steden, een meer bestond, hetwelk dan niet van zulk eene uitgestrektheid is geweest. Het kan zijn, dat de ondergang der steden ook niet gelijktijdig met de overstrooming van het dal *Siddim* heeft plaats gegrepen. Toen ABRAHAM naar de vlakte zag, (*Genes.* XIX: 28) ging er nog *een rook van den lande op, gelijk de rook eens ovens.* Te dien tijde schijnt slechts van een vuurverschijnsel sprake geweest te zijn. Met zekerheid vindt men hieromtrent niets opgeteekend ook bij andere Schrijvers. Men is zelfs van gevoelen, (SEETZEN onder anderen) dat de verwoeste steden niet gestaan hebben, waar thans de zee gevonden wordt, maar tegen het zuiden aan haar einde, welke bodem ook thans nog droog is. Wat sommige reizigers verhalen, alsof te midden der zee somwijlen nog puinhoopen zigtbaar werden, schijnt aan eene zinsbegoocheling toegeschreven te moeten worden. ERATOSTHENES en STRABO schijnen deze veranderingen niet als gelijktijdig te beschouwen. Ook TACITUS (*Historiarum, Lib. V*) maakt van deze gebeurtenis gewag, en neemt aan, dat de ontbranding door vuur van den hemel heeft plaats gehad. Uitvoerig in de beschrijving van den grond, hetwelk zeer merkwaardig is, treedt hij echter in geene bijzonderheden omtrent den al of niet gelijktijdigen oorsprong der *Doode Zee*. Hij volgt, gelijk hij

(*) De voortreffelijke HESS zegt van deze gebeurtenis, in zijne Geschiedenis der Patriarchen, B. 1, bl. 304: »Nooit »had God zich op zulk eene wijze als den Regter der men»schen doen kennen."

Digitized by Google

zelf zegt, hierin oudere Schrijvers. Ook JUSTINUS (Lib. 36. c. 3) gewaagt, doch als in het voorbijgaan, van deze plaats. De gebeurtenis was ook aan PLINIUS en anderen bekend. Indien nu al door sommigen in twijfel getrokken wordt, of de volkanische uitbarstingen dadelijk door het ontstaan van de *Doode Zee* gevolgd werden, dit is zeker, dat beiden in verband staan en het gevolg van ééne en dezelfde oorzaak zijn. De Heer LEONHARD, aan het verhaal van MOZES meer waarde hechtende dan gewoonlijk, zegt: »Het verhaal van MOZES spreekt eenvoudig, ongekunsteld, »maar stellig, zoo als MOZES zich steeds uitdrukt en bepaald »gelezen wordt *Genesis* XIX: 24." Er behoeft dus hier aan geene beeldspraak gedacht te worden. Ten gevolge van volkanische uitbarstingen op de plaats kon de uitgeworpen gloeijende stof als een vuurregen van lavadeelen op de aarde nederstorten. Door deze uitbarstingen werden de hier voorhanden belangrijke en verre uitgebreide *bitumen*- (aardpek) beddingen en de bronnen van aardolie ontstoken. Het dal van *Siddim* stond vóór deze gebeurtenissen reeds bekend als het dal der asphaltbronnen. De reeds vermelde gehalte der wateren van de *Doode Zee* zet aan dit gevoelen waarschijnlijkheid bij. Toen de Hertog VAN RAGUSA deze plaats onderzocht, kwam ook hem het gevoelen waarschijnlijk voor, dat de *Doode Zee* haren oorsprong aan volkanische uitbarstingen verschuldigd is. Ook zonder het bijbelsch verhaal en de daarmede in verband staande overleveringen (*) in aanmerking te nemen, vertoont het geheele land zich als vervuld met harsachtige en voor ontbranding vatbare stoffen. De Hertog meent, dat men uit de tegenwoordige gesteldheid der vallei tot zulke groote gebeurtenissen besluiten kan. Men kan de vallei volgen, door welke de rivier de *Jordaan* vloeide, en ook nu nog houden de beddingen, die door de stortvloeden ontstaan, dezelfde rigting. De moeijelijkheid van de beantwoording der beide vraagstukken, of de ondergang der steden en de vorming van de *Doode Zee* gelijktijdig hebben plaats gehad, of dat zij elkander in zeker tijdsbestek opgevolgd zijn, zoude vooral daarin gelegen zijn, werwaarts vroeger de *Jordaan* haren loop genomen heeft. De *Jordaan* is waarschijnlijk, volgens de waarnemingen van eenige nieuwere reizigers, door het dal van *Siddim* gevloeid, en heeft

(*) De *Algemeene Zendbrief des Apostels* JUDA, vs. 7.

Digitized by Google

hare wateren in den *Atlantischen* boezem van de *Roode Zee* uitgestort. Maar toen de schrikkelijke gebeurtenis plaats greep, hadden er aardbevingen plaats, ontbrandde het onderaardsch vuur, en terwijl de aarde op de eene plaats wegzonk, verhief zij zich op de andere. Geen ongewoon verschijnsel te midden van zulke beroeringen. Daardoor ontstond wellig die verheffing van den grond, welke ten zuiden van de *Doode Zee* als eenen dam vormt, waardoor de loop van de *Jordaan* eene andere rigting kreeg, maar tevens een gedeelte het dal *Siddim* begon te vullen, althans het voorheen in eenen poel verkeerde, die zich langzamerhand in eene zee veranderd heeft, die door eenen steeds voortdurenden toevoer van water meer en meer uitgebreid is. De gesteldheid van den bodem tusschen somwijlen enge rotskloven doet het als waarschijnlijk voorkomen, dat eene naauwe bedding der rivier daar ter plaatse gemakkelijk kon veranderd worden. In den loop der eeuwen zijn veranderingen elkander opgevolgd, wier verklaring moeijelijk schijnt, omdat men, bij gebrek aan echte bescheiden, den sedert verloopen tijd niet kan doen gelden. Het is van belang, over dit onderwerp te lezen *Geschichte der durch Ueberlieferung nachgewiesenen natürlichen Veränderungen der Erdoberflache; ein Versuch von* K. E. A. VON HOFF. Volgens de meening van anderen deed het vuur, hetwelk in zekeren zin de landstreek verteerde, (men herinnert zich de harsachtige gesteldheid van den grond) eene kolk ontstaan, waarin de wateren zich nederstorteden. Zij doofden den volkaan uit, en de waterspiegel daarna gedaald zijnde, is daaruit deze verpeste waterplas blijven staan. VAN DER PALM, in zijne aant. op *Genesis* XIX: 25, spreekt van een onderaardsch meer, waarin ook de *Jordaan* zich zoude verloren hebben, en laat de nafta door den bliksem ontsteken enz: De Hertog volgde, bij zijn onderzoek in September, den westelijken zoom tot in de nabijheid van den mond der *Jordaan*, en hij keerde langs den regter oever van de rivier terug. In dit jaargetijde wordt het bed van de rivier verder dan een uur door de zee ingenomen. De *Jordaan* voert dan niet meer water aan, wanneer zij zich in de zee van *Tiberias* ontlast. Gekomen, waar de Heer JEZUS door JOANNES gedoopt werd, en weinig beneden de plaats, waar de *Israëliten*, onder het bevel van JOSUA, de *Jordaan* overtrokken, had het water zijnen gewonen smaak herkregen. Gaarne had deze reiziger

Digitized by Google

waarnemingen gedaan omtrent den verschillenden stand van de *Doode Zee* tot de *Middellandsche*; doch daartoe ontbrak hem het noodige. Hij berekende echter, naar de hoogte van den Olijfberg, die zich tot eene hoogte van 747 meters boven de *Middellandsche Zee* verheft, en volgens verschil van temperatuur op overeenstemmende uren waargenomen, dat de *Doode Zee* vermoedelijk vijfhonderd meters beneden den berg ligt, en derhalve ook meer dan tweehonderd meters boven de *Middellandsche Zee*.

Merkwaardig is het ook, dat sedert zoo langen tijd hier alles als in eene volstrekte rust verkeert, terwijl andere gedeelten van *Palestina* en *Syrië* geweldige aardberoeringen ondervonden. Wie zal uitkomst geven over hetgeen hiervan de oorzaak *is*? Het is niet waarschijnlijk, dat het water, indien het ook als in eene kolk is ingestort, de volkanische verschijnsels tot zwijgen gebragt heeft. Dit is van eene te gering werkende oorzaak een te groot denkbeeld vormen. Eerder zoude men aan het gevoelen van den Heer RITTER gehoor geven, dat voortdurende onderaardsche werking eene andere rigting neemt in hare uitingen naar buiten. Is dit het geval, dan schijnen de plaatsen, waar eens de natuur met eene onnavolgbare majesteit hare kracht deed zien, te rusten. Als uitgedoofd komen de volkanen voor, en in de kraters worden geene teekenen van eenige werking in derzelver ingewanden waargenomen, terwijl daarentegen op andere plaatsen alles van eene inwendige onrust, werking en streven naar buiten getuigt. Wie gevoelt onder dit alles niet de hand des Heeren, van wien de Dichter zegt: *Als Hij de aarde aanschouwt, dan beeft zij; als Hij de bergen aanraakt, dan rooken zij. De bergen rezen op, de dalen daalden, ter plaatse, die Gij voor hen gegrond had. Loof den Heere, mijne ziele!* (*Ps.* CIV.)

EEN BEZOEK BIJ CHARLES DICKENS.

(Uit een' Brief van eenen *Noord-Amerikaan* aan WASHINGTON IRVING.)

Daar gij uwe bewondering over het genie en het karakter van den onder den naam BOZ bekenden schrijver, CHARLES DICKENS, dikwijls geuit hebt, zoo meen ik, dat eenige bij-

Digitized by Google

zonderheden van dezen voortreffelijken man u niet onwelkom zijn zullen. Ik heb het genoegen gehad, den Heer DICKENS in zijn eigen huis te bezoeken; en daar ik overtuigd ben, dat niet één der tegenwoordige Engelsche schrijvers door onze landslieden zoo bewonderd en gelezen wordt als hij, en men bij gevolg in *Amerika* van niemand liever iets zal willen hooren, zoo zal ik u eene korte schets van mijn gesprek met hem geven, en mij in zoo ver over zijn karakter en zijne betrekkingen uitlaten, als de bescheidenheid zulks toelaat. Indien hij ooit zijn eigen leven beschrijft, en ons eene uitgewerkte schilderij van zijn vroeger leven schenkt, mogen wij ons verzekerd houden, een der belangrijkste werken te zullen ontvangen, die in eenige taal het licht zien.

Er waren bij ons vele menschen, die nog lang na de uitgave der *Pickwick-Club* niet konden overgehaald worden tot het lezen zijner werken. Zoo vele slechte kopijen van SAM WELLER waren er op de gemeene volkstheaters ten tooneele verschenen, dat de naam BOZ aan alles herinnerde, wat ons in de kluchtspelen der Amerikaansche schouwburgen zoo zeer tegenstaat. In dit gevoelen had ik vroeger ook gedeeld. Maar vóór een jaar bragt mij een vriend *Olivier Twist*, om den zieke de verveling van slapelooze nachten te verdrijven. Ik had nog slechts weinige bladzijden gelezen, toen mijn vooroordeel tegen den gevoelvollen schrijver reeds verdwenen was, en na mijne herstelling haastte ik mij dit schoone boek nog eens te lezen. Ik nam in al de wederwaardigheden van den »Held uit het werkhuis," als in mijne eigene, deel; zoo wist de teederhartige schrijver mij te boeijen. Ik verzamelde dadelijk alle schriften van DICKENS, en las die met nieuwe opgetogenheid. Zijn vernuft en zijne luim verdreven elke onaangename gewaarwording; ja ik ken schier geen genoegen, dat ik niet zou hebben willen ruilen voor de tooneelen uit het lijden, den jammer en de zegepraal in de geschiedenis van den hooghartigen doch ongelukkigen OLIVIER, van den stouten, goedaardigen NICOLAAS, van de vertrouwelijke MADELINE, het schoone KAATJE, en vooral van de engelachtige kleine NELLY.

Dezen morgen heb ik den Heer DICKENS bezocht. Ik gevoelde voor den patroon der kleine NELLY, toen ik zijne studeerkamer binnentrad, denzelfden eerbied, die mij voor den schrijver van den *Waverley* bij zijn graf zou bezielen. Ja nog grooteren; want in zijn hart huist wellig eene nog

Digitized by Google

hoogere Christelijke menschenliefde, dan zelfs in dat van Sir WALTER SCOTT woonde. Ik schreef op mijn kaartje: »Een *Amerikaan* zou zich zeer verpligt rekenen, indien hij den Heer DICKENS eens zien mogt." Binnen weinige oogenblikken kwam de bediende terug, en geleidde mij in de studeerkamer. Boz zat in een' grooten armstoel aan de tafel, en had een blad uit de *Klok van Meester Humphry* voor zich. Hij kwam mij te gemoet, bood mij vriendelijk de hand, en verzocht mij geene verontschuldigingen te maken; hij verheugde zich altijd *Amerikanen* te zien; zij hadden het onderdrukte *Engeland* zoo behulpzaam de hand geboden, dat zij regt hadden op de vriendschap der *Engelschen*. Ik gevoelde mij op eens als te huis, en zeide hem, dat ik geloofde inderdaad door eene edelere drift, dan door bloote nieuwsgierigheid, geleid te worden, toen de wensch bij mij opkwam, om hem te bezoeken; dat ik verlangde den man te zien, die het menschelijke hart zoo trouw geschilderd, en zoo veel medelijden met armen en lijdenden getoond had; dat ik meer begeerde den menschenvriend dan den schrijver te zien. Hij antwoordde, dat niets hem aangenamer kon zijn, dan zulke betuigingen van achting van Amerikaansche lezers te ontvangen. »Amerikaansche lof," zeide hij, »is de beste lof in de wereld; want hij is opregt. De meeste recensiën worden hier te lande onder den invloed van persoonlijke bedoelingen geschreven. Geloof echter niet, dat ik mij over de behandeling van onze kritiek te beklagen heb; men heeft mij meer geprezen dan ik verdien."

Ik uitte den wensch, iets van zijn schrijversleven te vernemen, maar voegde er tevens bij, dat ik als vreemdeling niet verwachtte, iets van hem te hooren, dat hij niet vrij aan de gansche wereld zoude mededeelen. »Och, Mijnheer," antwoordde hij, »vraag mij zoo veel gij wilt; als *Noord-Amerikaan* behoort het vragen tot uwe onbetwistbare regten." Ik verlangde dan te weten, of hij niet in de meeste gevallen bij het teekenen zijner karakters het oog gevestigd had op een of ander hem bekend persoon, daar ik niet begrijpen kon, dat zulke trouwe, natuurlijke beelden niet naar de natuur zouden geteekend zijn. »Veroorloof mij, u te vragen," vervolgde ik, »of de eenoogige SQUEERS, de ruwe goedhartige JOHN BROADIE, de schoone SALLY BRASS, de listige SWIVELLER, de spookachtige geslepen QUILP, de goede broeders CHEERYBEL, de gierige FAGIN en de lieve kleine

Digitized by Google

NELLY alleen scheppingen der verbeelding zijn." — »Dat zijn zij niet," antwoordde hij; »zij zijn kopijen. Gij begrijpt natuurlijk, dat zij niet in alle opzigten met de werkelijkheid overeenkomen, maar het zijn afbeeldingen van wezenlijke personen; ik heb nooit meer gedaan, dan mijne eigene geschiedenis, zoo goed ik kon, te verhalen, en een trouw tafereel te malen van tooneelen, waarvan ik zelf ooggetuige geweest was. Mijne toenmalige bezigheden (als *Reporter* der Londensche nieuwsbladen) hebben mij dikwerf met de diepste ellende en de doortraptste boosheid in aanraking gebragt. In de woningen der afgrijselijkste armoede heb ik menig gebroken hart gevonden, dat te goed was voor deze aarde. Vele der zoodanigen, die zich thans in den ellendigsten toestand bevinden, hebben betere tijden gehad. Eens door vrienden en door weelde omgeven, heeft thans het lot hen in den diepsten jammer en het nijpendste gebrek neêrgeslingerd. Deze soort van menschen is zeer talrijk. Dan zijn er nog duizenden, die, in de werkhuizen en de achterstraten van *Londen*, zonder vrienden, behalve God en eene stervende moeder, ter wereld komen; ook velen, die, door den storm der hartstogten medegesleept, zich door een' enkelen noodlottigen misstap voor altijd in het verderf gestort hebben. *Londen*, ja geheel *Engeland*, is vol armen, ongelukkigen en misdadigen. Deze menschen worden door de meeste schrijvers over het hoofd gezien. Zij hebben niemand, die zich om hen bekommert, en verbergen zich voor het oog der menigte in een' donkeren hoek dezer groote stad, om de onbarmhartigheid der baatzuchtige wereld te vloeken en — te sterven. Nergens zoo veel jammeren als in *Londen!* De diepte der armoede, de menigte der misdaden en ondeugden overtreft hier alle berekening. Ik meende der menschheid eene dienst te bewijzen met haar deze tooneelen te schetsen, die, daar zij ze nooit aanschouwd heeft, haar schier onmogelijk moeten voorkomen. In deze mijne pogingen ben ik niet geheel ongelukkig geweest, en het verheugt mij, dat ik door eenige mijner tafereelen tot vermeerdering der algemeene opgeruimdheid, door andere tot vermeerdering van het algemeene medelijden bijgedragen heb. Het doet het hart goed, lijdenden op te zoeken en hun leed te verzachten. Ik heb dagen en nachten in de rampzaligste holen der hoofdstad doorgebragt, om het menschelijk hart te bestuderen. Daar moet men het zoeken. In

Digitized by Google

hoogere kringen is niets van het ware karakter te vinden; wij moeten de hutten der armen binnengaan; hunne beproevingen van allerlei aard kunnen ons licht geven. Ik heb op deze mijne togten voorbeelden van hooghartige opoffering en heldhaftige onderwerping gezien, die elken stand eer zouden aandoen; ik heb dikwijls zielen ontdekt, die slechts weinige stralen der gelukszon noodig hadden, om de schoonste gaven des Hemels te ontwikkelen. Ik geloof, dat ik van zulke ontmoetingen nooit terugkeer zonder beter geworden te zijn. Bij het teekenen dezer karakters beijverde ik mij het meest, hun innerlijk gevoel te doen kennen. Ik ben overtuigd, dat het mij altijd gelukt is, de sorgen en het lijden der armen te beschrijven, gelijk zij zelve zulks gedaan zouden hebben."

Ik sprak van de algemeene verspreiding zijner werken, en merkte aan, dat hij voor iederen Engelschen lezer er wel tien in *Amerika* had. »Ja," zeide hij, »de verspreiding mijner werken heeft mij verbaasd. Éene oorzaak weet ik daarvoor, en die doet mij niet weinig genoegen: omdat zij hij u zoo gunstig ontvangen werden, las men ze ook elders met graagte. Ik tracht mijnen roem, zoo lang het mogelijk is, te genieten; want ik ben niet ijdel genoeg, om te geloovem, dat mijne boeken mijne tijdgenooten zullen overleven." — Ik hernam, dat hij alleen deze meening voedde, en dat het hem waarschijnlijk moeijelijk zou vallen, de wereld hiervan te overtuigen. Hij antwoordde lagchend: »Ik zal mij hierover niet ernstig bekommeren." — Over ieder onderwerp, waarover ons gesprek liep, sprak DICKENS met eene vrijmoedigheid en vertrouwelijkheid, welke zeker uit het hart kwam.

De vensters van zijn studeervertrek zien op eenen tuin uit; ik zag daarin verscheidene kinderen met roode wangen en vrolijke gezigten; zij speelden bij eene fontein. Daar de kleinen dikwerf naar boven zagen, meende ik in hunne groote blaauwe oogen, in hun goudgeel haar, in hun betooverend lagchen het beeld van CHARLES DICKENS te herkennen. Het waren werkelijk *zijne* kinderen. Ik was hierover eenigzins verwonderd, daar ik nooit voorheen van eene Mevrouw DICKENS gehoord had. — Naar mijn oordeel is DICKENS de schoonste man, dien men zien kan. Zijn portret in de te *Philadelphia* verschenen uitgave zijner werken is goed getroffen, maar geen penseel kan de uitdrukking

Digitized by Google

zijner gelaatstrekken, wanneer hij te midden van eenig gesprek in vuur geraakt, wedergeven. Dan ligt in zijne oogen iets, dat niet geschilderd kan worden. Hij is wel niet zeer groot, maar zijne gestalte is zoo edel, dat hij grooter schijnt dan hij werkelijk is. Zij is vol bevalligheid, noch te slank, noch te grof; het gelaat is schoon, de kleur zacht, gewoonlijk een weinig bleek, doch als zijn gevoel opgewekt wordt, bedekt een hoog rood zijne wangen. Hij schijnt mij toe op zijn haar een weinig ijdel te zijn: men kan het hem vergeven. Uit zijn voorhoofd zou een Phrenoloog tot een helder en juist verstand besluiten. Ik geloof, dat zijn neus eerst een Romeinsche meende te worden, en eindelijk, na lang beraad, tot een' klassisch Griekschen is overgegaan. Zijne volle zachte oogen zijn echter zijn grootste sieraad; het vernuft spreekt er uit.

Ik bragt twee uren bij hem door, en verliet hem meer dan ooit van de goedheid van zijn hart overtuigd. Bij het afscheidnemen gaf ik hem mijnen wensch te verstaan, dat de kleine NELLY (in wier lot ik bekennen moet grooter deel te nemen dan in dat van vele werkelijke personen) na hare omzwervingen eindelijk nog een rustig en gelukkig einde vinden mogt. »Diezelfde hoop," antwoordde hij, »hebben ook anderen mij te kennen gegeven; doch wanneer gij in een volgend nommer haren dood mogt vernemen, zult gij zeggen, dat zij gestorven is zoo als zij leefde."

DICKENS is gewis een der beminnelijkste menschen, en ik raad dengenen, die de verkeerde meening voeden, dat zijne werken zonder eenig zedelijk doel en alleen om het volk te vermaken geschreven zijn, *Olivier Twist* en *Nicolaas Nickleby* te lezen. Ik wenschte, dat ieder, die zijne werken niet begeert te lezen omdat zij verdicht zijn, zulk eene ziel bezat als hij. Ik ben overtuigd, dat geen van de thans levende Engelsche schrijvers aan de menschheid zoo veel nut gedaan heeft als CHARLES DICKENS, en dit gevoelen is het mijne niet alleen.

EENE BEZOEKREIS VAN KONINGIN ELIZABETH VAN ENGELAND.

—— »Wij verontschuldigen u, Heer Sheriff, want gij zijt met de gebruiken der hoven niet bekend; maar weet, dat het strijdig is met de waardigheid en de majesteit van eenen

Digitized by Google

Koning, het daarzijn van eenen Vazal op te merken, alvorens die Vazal de huldiging gebragt heeft, welké het onvervreemdbaar regt is dergenen, om wier hoofd de hand des Heeren den diadeem gestrengeld heeft. Hij wachte tot dat het ons gepast dunkt, hem waar te nemen."

»Behage het nogtans uwe Majesteit te bedenken, dat het een man is uit een der doorluchtigste geslachten van *Frankrijk*,' boven wiens wapenschild reeds eeuwen lang de vorstenhoed prijkt; dat het de Hertog VAN BIRON, de vriend en vertegenwoordiger van uwer Majesteits koninklijken neef, HENDRIK van *Frankrijk*, is, die naar het geluk smacht, om uwer Majesteits stralend aangezigt ongesluijerd te mogen aanschouwen."

»Hij wachte! en al kwam onze koninklijke neef HENDRIK in eigen persoon, met de volle praal van kroon en rijksappel, voorwaar, wij zouden ons niet overhaasten hem te ontvangen, maar bedenken, dat, onder onze doorluchte voorgangers, *Frankrijk* een leen van dien troon geweest is, waarop het den Allerhoogste, in deszelfs genade, behaagd heeft, ons onzen zetel aan te wijzen. — Is er, op eene voor onze achtbaarheid en den rijkdom van ons land gepaste wijze, in de huisvesting en verzorging van den Hertog en deszelfs gevolg nabij ons hofverblijf voorzien geworden?"

»Behage het uwer Majesteit, zij zullen in het fraaije huis van Lord SANDY, volgens oud gebruik, op kosten van het Graafschap vrijgehouden worden; de hoogere en lagere Adel hebben, nevens menigerlei ander huisraad, eenhonderd-enveertig bedden geleverd; tapijten en zilverwerk zijn uit den *Tower* aangebragt."

Dit gesprek had, in het park van *Basing*, plaats tusschen eene dame en eenen heer, die beide te paard zaten. De dame reed eene heerlijk schoone sneeuwwitte, met kostbaar tuig gesierde telle, die, vlug en bevallig, al dartelend en toch met zoo zekeren tred daarhenen danste, dat het scheen, alsof zij het voornemen had, de ijdelheid harer berijdster te vleijen, zonder haar de geringste aanleiding tot vrees te geven. Gekleed was de dame in een' zeer wijden rok van donkergroen fluweel, waarop groote gouden bloemruikers kunstig geborduurd waren, en voorts in een' digt om het lijf en de armen sluitenden spencer, insgelijks van fluweel, maar violetkleur, welke soort van jakje, op de wijs van het wambuis eens mans, in korte panden uitliep; onder een' klei-

Digitized by Google

nen, met een' diadeem van kostbaar edelgesteente getooiden, zwarten hoed golfde een rijke overvloed van donker blonde lokken te voorschijn, welker digtheid en kleur het vermoeden bijna opdrong, dat de dame jong moest zijn en een teint van leliën en van rozen bezitten; met volle zekerheid echter was hierover niet te oordeelen, want een masker van zwart fluweel verborg het gelaat der Amazone.

Ofschoon de zachtheid en gehoorzaamheid der schoone telle sporen en rijzweep volkomen overtollig maakten, en het gebruik daarvan meêdoogenloos onverstand verraden zou hebben, had de dame zich echter van eene karwats voorzien; ondertusschen scheen het, dat zij dit werktuig van tuchtiging slechts als speeltuig, en niet om te straffen, in de werkelooze regterhand genomen had, of wel om daarin een ander, gehoorzaamheid beveland zinnebeeld, te vervangen.

De heer droeg een kleed van zwart fluweel en om den hals eene gouden eereketen. Hij hield zich op een' eerbiedigen afstand van de dame, wel zijne paardslengte achter dezelve blijvende, en hoog, wanneer zij met hem sprak, het ontbloote hoofd bijna tot op de manen van zijn paard. Verre achter hen, zoodat zij het gesprek niet verstaan konden, volgden, of enkel, of bij troepjes, hovelingen in jagtkleeding, en na dezen een talrijke tros van bedienden.

Op eene opene plek in het bosch, digt aan den weg, dien de dame te paard scheen te volgen, stond een andere schitterende ruiterdrom, welke den eersten trein scheen te verwachten. Deze drom bestond uit ongeveer twintig, op voortreffelijke paarden gezetene heeren in prachtige kleeding, van welke bijna ieder een teeken van hooge waardigheid of van beloonde verdiensten droeg. Hij, die de voornaamste en de aanvoerder der overigen scheen, was een man van middelbare jaren en van edele houding, wiens purperroode, met hermelijn bezette mantel van fluweel zijnen hoogen rang scheen te verkondigen.

Dit gezelschap nam, toen het de dame zag aankomen, eerbiedig de met zwierige pluimen gesierde hoeden en barets af, en de aanvoerder reed, blootshoofds en zich diep buigende, den naderenden trein te gemoet. De dame te paard scheen ondertusschen niet gezind, zijne aanwezigheid of die van zijn gevolg op te merken, want zij vervolgde haren weg, zonder in het minst op hem te letten; en men

Digitized by Google

zoo bijna gezegd hebben, dat zij voor niets anders oog en aandacht had, dan voor de elastische bewegingen der voorpooten van haar paard. Desniettemin bleef de heer met den vorstelijken mantel haar, met den hoed in de hand en met eerbiedige houding, volgen. Nadat de dame op deze wijs wel tien minuten lang, zonder een woord te spreken, voortgereden was, hield zij plotseling stil, en, terwijl zij haar ros eene halve wending deed maken, groette zij met de hand, waarin zij hare rijzweep hield, naar den kant van den vreemden heer: »Welkom in *Engeland*, heer Hertog!" riep zij hem toe, met eene onvrouwelijk ruwe stem, welke zij zich dwong welwillend te doen klinken; »uwe heerlijkheid schijnt een' voorspoedigen overtogt gehad te hebben." Vervolgens drukte zij, met duim en voorvinger der regterhand, het onder het hoofdhaar verborgene knopje, hetwelk den band van haar masker vasthield, los, en de van ouderdom strakke trekken, de onder vergrijsde wenkbraauwen in gehuichelde zachtheid glinsterende oogen van ELIZABETH begroetsden met den glimlach van kokette vriendelijkheid den Hertog VAN BIRON.

»Den zendbrief van uwen koninklijken heer zullen wij bij ons aanstaand lever van u aannemen." De Hertog scheen te willen antwoorden, maar de Koningin liet hem niet te woord komen.

»Adieu, heer Hertog!" riep zij. »Wij jagen heden in dit park, en hopen u dezen avond bij het banket te zien."

Groetend wenkte zij met de hand, vierde haar ros den teugel, en was in weinig minuten uit de oogen van den Hertog verdwenen. Horengeschal, hondengeblaf en het halloo! der jagers, die het wild vervolgden, vervulden weldra de lucht.

ELIZABETH had den Markies VAN HARTFORTH, op deszelfs landverblijf *Basing*, met haar bezoek vereerd, en beschouwde, gelijk zij bij hare bezoekreizen gewoon was te doen, het huis van haren gastheer als het hare. Geheel haar hof was rondom haar verzameld, en zij ontving aldaar, even alsof zij een harer eigene paleizen bewoonde, de gezanten der vreemde hoven, geleerden, kunstenaars, aanzienlijke of beroemde reizigers, en over het algemeen allen, welken het haar goeddacht toegang tot hare geheiligde persoon te verleenen.

Dienovereenkomstig verbeidde haar des avonds, toen zij,

Digitized by Google

na van de vermoeijenissen der jagt uitgerust en van kleederen veranderd te zijn, in de pronkzalen van het slot verscheen, een talrijk, door den rang, de begaafdheden of de verdiensten der leden, waaruit het bestond, hoogst aanzienlijk gezelschap. Met de aan zijne natie eigene behendigheid had de Hertog VAN BIRON, hetgeen hij reeds van het Engelsche hof gezien had, tot rigtsnoer zijner handelwijze weten te maken; de bestudeerde pracht der hovelingen had hem den smaak der heerscheresse verraden; derhalve verscheen hij dien avond in een gewaad, waarin zijn ridderlijke Koning, zoo hij hem had kunnen zien, den pronkloozen BIRON, aan wien hij eens schreef: »Verhang u, dappere BIRON; wij hebben gevochten, en gij waart er niet bij!" bezwaarlijk herkend zou hebben. (*) Sir WALTER RALEIGH, de prachtigste aan ELIZABETH's hof, nadat LEICESTER en ESSEX van hetzelve verdwenen waren, zag zich bijna door hem verdonkerd. BIRON's gevolg had met hem gewedijverd; het deed voor dat der Koningin in pracht niet onder, en de Fransche en Engelsche Edelen waren door niets dan door hunne volkseigenheden van elkander te onderkennen; even als bij kampspelen in het gevecht onderscheidden de eersten zich door behendigheid en sierlijkheid, de anderen door deugdelijkheid en gewigt.

Voor menige menschelijke aandoening bleef ELIZABETH's hart gesloten, voor die der ijdelheid nooit: de geleerde Doctor DEE had het aanzien, waarin hij bij haar stond, veel meer te danken aan de loogwatertjes, welke hij haar tot het kleuren harer haren en wenkbraauwen bereidde, en aan de zalven, welke hij haar zamenstelde, om de door ouderdom en geweldige hartstogten in haar aangezigt gegroefde rimpels te vernietigen, dan aan de voordeelen, welke hare gezondheid uit zijne wetenschap getrokken had. Zij had op den avond, waarvan wij spreken, het aanwenden van geen der door hem uit de voortbrengselen aller natuurrijken zaam-

(*) Hier schijnt de schrijver van dit verhaal zich te vergissen. Het was noch de vader HENRI DE GONTAUD DE BIRON, noch de zoon CHARLES, aan wien HENDRIK IV dit schreef, maar aan CRILLON; de woorden van den brief waren: »*Pends-toi, brave* CRILLON; *nous avons combattu à Arques, et tu n'y étais pas. Adieu, brave* CRILLON, *je vous aime à tort et à travers.*"

Digitized by Google

gestelde middelen tot verjonging en verfraaijing verzuimd, en hield zich nu voor zoo bekoorlijk, dat zij den Hertog wegens de oplettendheid, welke hij haar door het schitterende uiterlijke van zijn gevolg bewees, niet beter achtte te kunnen beloonen, dan door de achtbaarheid der Koningin voor een gedeelte ter zijde te stellen, en zich, in de plaats daarvan, aan hem in al de haar als vrouw eigene of liever ontleende aanminnigheid te vertoonen. Zij vergunde hem, aan hare voeten plaats te nemen, waardoor hij, volgens het gebruik van dien tijd, voor den geheelen avond tot haren ridder verklaard werd.

»Gij zult het ongewoon en strijdig met de gebruiken van uw vaderland vinden," zeide ELIZABETH, zich met eene zachte beweging naar den Hertog neigende, »een gekroond hoofd onder het dak van eenen Vazal hof te zien houden." — »Uwe Majesteit vergist zich," hernam BIRON, en, na eenige seconden gezwegen te hebben, voegde hij, met eene wèl nagebootste beschaming, er bij: »Uwe Majesteit vergeve het onbedachte woord aan de rondheid van een' in de legers oud geworden soldaat; maar ik vind, dat uwe Majesteit volkomen overeenkomstig de begrippen handelt, welke de wereld zich van de verhevenheid uwer gevoelens gevormd heeft. Een JUPITER der aarde zou zich met het schitterende bewustzijn vergenoegen, rijkdom, veiligheid der eigendommen, en eene aan de wetten onderdanige regtsoefening in zijne landen gevestigd te hebben; van de PALLAS, welke deze rijken beheerscht, en die VENUS toovergordel om het harnas, waardoor hare maagdelijke borst ompantserd wordt, heeft weten te strengelen, is de verbaasde wereld gewoon, het verhevene steeds op eene bekoorlijke wijs te zien volbrengen. Uwe Majesteit weet dus de waarde van het geluk, hetwelk gij verspreidt, door de tooverkracht uwer tegenwoordigheid te verhoogen."

De Koningin lachte gunstrijk, en liet de linkerhand langs haren schoot nederglijden; BIRON maakte zich van dezelve meester, en koos den kleinen vinger tot uitsluitend voorwerp zijner huldiging.

De Koningin wenkte nu Sir WALTER RALEIGH, die zich op eerbiedigen afstand, maar afgezonderd van den grooten hoop der hovelingen gehouden had, tot zich.

»Wie is die heer toch, Sir WALTER," zeide zij, »die niet van uwen elleboog wijkt, alsof hij, tot straf van eenige mis-

Digitized by Google

daad, door de Wraakgodin NEMESIS er aan vast getooverd was?"

»Het is," hernam RALEIGH, met eene diepe buiging, »een van uwer Majesteits getrouwste onderdanen, wien het benijdenswaardige geluk ten deel geworden is, vele jaren van zijn leven aan uwer Majesteits dienst op verre en gevaarvolle reizen te wijden."

»En heeft hij ook eenen naam, die getrouwe onderdaan?"

»Met uwer Majesteits welnemen, het is meester HARIOT, de zeer ervaren natuur- en wiskundige."

»Heb ik het niet gedacht!" riep de Koningin met levendigheid; »een geleerde. Ik heb hem oogenblikkelijk aan zijne kleeding herkend. Zonderling toch, dat de geleerden in hunne kleeding zulk eene voorkeur aan de kleur van den nacht geven; zij verspreiden immers licht onder de menschen, en behoorden zich dus niet in eene kleur te hullen, die met de duisternis verwant is. In welk eene betrekking staat Sir WALTER met meester HARIOT?"

»Hij was mijn leermeester in de wiskunde. Mijne dankbaarheid heeft hem, zonder met mijne armoede te rade te gaan, een klein jaargeld toegekend. Hij woont thans in mijn huis."

»Dan, Sir WALTER, behoort hij u, niet ons."

Sir WALTER boog zich nog dieper en demoediger, dan hij te voren gedaan had, en hernam: »Ons aller vrienden, onze kinderen, onze dienaren, ons vermogen, en wijzelven, zijn immers uwer Majesteits goed en eigendom."

De Koningin wierp een' blik van genadig welgevallen op Sir WALTER en hervatte: »Wat voert meester HARIOT aan ons hof?"

»Hij is," gaf RALEIGH ten antwoord, »eerst onlangs van eene moeijelijke reis naar de *Zuidzee*-eilanden teruggekeerd, en hij haakte er naar, zich te koesteren in den zonneschijn van het glansrijk gelaat der magtige heerscheres, die zoo uitgestrekte rijken in den afgelegen Oceaan aan haren scheptter onderworpen heeft."

»Gij weet, Sir WALTER," hernam de Koningin, »hoezeer wij verlangen, ons hof tot het verblijf van waardige geleerden te maken. Zeg aan meester HARIOT, dat het ons genoegen verschaffen zal, iets van zijne reizen te vernemen."

Op eenen wenk van Sir WALTER naderde meester HARIOT

Digitized by Google

de Koningin. Aan zijnen gang kon men zien, dat zijne voeten meer gewoon waren het dek van door den storm geslingerde schepen, of ook de steenachtige paden der woestijn te betreden, dan den gladden vloer van hoofsche zalen. Hij boog zich voor ELIZABETH, en, toen hij zich weder opgerigt had, bleef hij stokstijf voor haar staan, wachtende dat zij hem zou aanspreken.

»Uwe zeereis heeft u aan *Virginia*-eiland voorbijgevoerd, geloof ik?" zeide ELIZABETH, met een' slecht verborgen lach over de stijve houding van meester HARIOT.

»Voorbijgevoerd? — Met uwer Majesteits welnemen, de expeditie is er geland, en heeft er grondige onderzoekingen gedaan."

»En de vrucht daarvan is geweest?" ....

»Met uwer Majesteits welnemen, de natuurkundigen der expeditie, onder welken uw onderdanigste dienaar behoorde, zijn het land in verschillende rigtingen doorgetrokken, en hebben er menige merkwaardige steensoort, veel nuttige planten en heilzame gewassen ontdekt, verzameld en naar huis gebragt; onder deze laatsten behoort een door deszelfs wonderbare werkingen hoogst opmerkelijk geneeskruid."

»Hoe heet hetzelve?"

»Uwer Majesteits getrouwe onderdanen op *Virginia*-eiland noemen het *Yppowoc*. Deszelfs heilaanbrengende kracht is noch in den wortel, noch in den stengel, noch in den bloesem, noch in het zaad gelegd, maar openbaart zich door de bladeren, die, wanneer zij tot volkomene rijpheid gekomen en daarna gedroogd zijn, aan smalle strookjes gesneden, in kleine aarden vaten gepropt en dan aangestoken moeten worden; want, om derzelver weldadige eigenschappen te genieten, moet de lijder derzelver rook, door middel van een dun, in het aarden kopje, waarin zij branden, gehecht riet, in mond en maag opzuigen. Op deze wijs gebruikt, gaat de *Yppowoc*-plant alle bekend gewordene artsenijen, in welken vorm, gedaante of manier zij ook gebruikt mogen worden, aan wonderdadige kracht te boven. De rook van derzelver bladeren opent de zweetgaten, verteert zware en schadelijke sappen, voorkomt verstoppingen, en neemt weg die, welke reeds bestaan mogten; hij vervrolijkt het gemoed, stemt den geest tot denken, en maakt het bevatten gemakkelijker voor het verstand. Uwer Majesteits getrouwe onderdanen op *Virginia* beschouwen het *Yppowoc*-

Digitized by Google

blad als het welgevalligste brandoffer, hetwelk zij hunnen Afgoden kunnen brengen; want, behalve de duizenden andere weldaden, welke uwe Majesteit elken dag, ja elk uur, met ruime hand over de onderdanen uwer Britsche rijken uitstort, ontberen die op *Virginia* ook de zegeningen der heilige geopenbaarde Godsdienst, en liggen nog in de strikken van het blinde Heidendom verward."

Hier boog HARIOT zich, tot een teeken dat hij ten einde was.

»En heeft deze, Goden en menschen zoo welgevallige, rook schenkende plant geenen anderen naam, dan dien onze onderdanen op *Virginia*-eiland daaraan geven?" vroeg de Koningin.

»Met uwer Majesteits welnemen," hernam HARIOT, zich weder buigende, »bij de *Spanjaarden* heet zij *Tobacco*."

»En onze Britsche onderdanen noemen haar *Tobac*," viel de Koningin hem levendig in de rede. »Uw nieuws, meester HARIOT," ging zij voort, »is niet zoo geheel nieuw; wij kennen uwe plant. Gij moet weten, Hertog, dat wij, op kosten van onzen bijzonderen schatkoffer, met dien *Yppowoc* kennis gemaakt hebben. Pas weinige dagen geleden hebben wij een weinigje van deszelfs rook, zonder daarbij zijne wonderdadige kracht in het geringste gewaar te worden, met twintig nieuw gemunte goudstukken betaald."

»Zeker eene daad van grootmoedigheid....."

»Waarlijk geene grootmoedigheid," viel ELIZABETH den Hertog in de rede; »houd ons niet voor zoo verkwistend. Het was eene weddingschap."

»Eene weddingschap?"

»Zoo is het, heer Hertog! Sir WALTER RALEIGH had ons zoo dikwijls en zoo veel van de door meester HARIOT daar zoo even beschrevene wonderplant verteld, dat wij nieuwsgierig geworden waren, hare bladeren te zien branden. Sir WALTER vulde hierop een van klei gebakken langwerpig rond kopje met *Yppowoc* en stak het aan. Nadat het vuur de bladeren verteerd had, verzekerde Sir WALTER, dat hij in staat was, het gewigt van den rook, waarin zij opgegaan waren, naauwkeurig, tot op een stofdeeltje toe, te kunnen bepalen. Wij geloofden, dat Sir WALTER willens was, van het voorregt der genen, die in vreemde landen gereisd hebben, gebruik te maken, en te beweren.

Digitized by Google

wat onbewijsbaar was; wij boden hem dus eene weddingschap van twintig goudstukken aan."

»Welke uwe Majesteit noodwendig winnen moest — of Sir WALTER RALEIGH moest een weinig van de zwarte kunst verstaan," zeide de Hertog schertsende.

»Welke wij verloren, zonder dat er zwarte kunst tegen ons gebruikt werd en blootelijk volgens de regelen der cijferkunst. Wij hebben vergeten Uwe Heerlijkheid te zeggen, dat Sir WALTER de hoeveelheid *Ypposoc*, alvorens die in het kopje te doen, had afgewogen; vervolgens, toen het kruid verbrand was, woog hij, om onzen twijfel te weêrleggen, de overgeblevene asch. Zoudt gij, heer Hertog, in staat geweest zijn te bewijzen, dat, hetgeen er aan het oorspronkelijk gewigt van den *Tobacco* ontbrak, niet in den rook bevat geweest was? Wij gevoelden er ons niet sterk genoeg toe, en betaalden ons verlies in nieuwe, met ons beeld gestempelde goudstukken."

»O, Sir WALTER RALEIGH," riep BIRON levendig, »gij hebt groote reden, u wegens het invoeren van den *Ypposoc* in *Engeland* geluk te wenschen; hij heeft u eene glorierijke winst bezorgd."

»De beeldtenis mijner koninklijke gebiedster twintigvoud verdubbeld!" riep Sir WALTER met geestdrift. »Voor elk harer beeldtenissen zou ik twintig levens laten, zou ik twintigmaal willen wandelen door de zwarte poorten des doods!..... en evenwel...." Hier zweeg hij, als waagde hij het niet verder te spreken, en zijn mond vertrok zich tot een naauwelijks merkbaren glimlach.

»Gij hebt gelijk," zeide de Koningin, aan wier scherp oog deze glimlach geenszins ontsnapt was, »gij hebt gelijk, met lagchen aan uwe winst te denken, want waarschijnlijk zult gij u zoo spoedig niet weder in eene dergelijke verheugen kunnen."

»Het strookt met rede en orde," hernam Sir WALTER, in diepe onderdanigheid, »dat de giften, die uit uwer Majesteits handen vlieten, niet anders dan met eerbied herdacht kunnen worden. Evenwel, men mag het menschelijk gemoed niet ongepast met een bergwerk vergelijken: even als in den schoot der aarde diamanten naast keijen en edele metalen in het omhulsel van afzigtelijke ertsstof groeijen, zoo ontstaan in de diepten van des menschen geest verhevene ge-

Digitized by Google

dachten niet zelden digt nevens gemeene, en vrolijke in den bolster des kommers."

»Zou uwe wijsbegeerte wel zoo verre willen afdalen," hernam de Koningin, met een' zeer merkbaren zweem van spotternij op haar gelaat, »ons, tot beter begrip harer diepzinnige leeringen, door een voorbeeld behulpzaam te zijn?"

»Toen uwe Heerlijkheid," zeide Sir WALTER, het woord tot BIRON rigtende, »zoo even gewag maaktet van het geluk, hetwelk mij door de in tegenwoordigheid mijner genadigste gebiedster gedane proefneming met de Virginische plant te beurt gevallen is, drong zich mij, gepaard aan de geestdriftwekkende herinnering der gunstrijke goedheid van mijne verhevene Koningin, tevens grof en lomp een belagchelijk en vrij onaangenaam voorval, door het gebruik der *Yppowoc*-plant veroorzaakt, aan mijn geheugen op."

»Gij kunt staat maken, geen medelijden van ons te zullen erlangen," merkte ELIZABETH aan, »zoo lang gij ons niet met de toedragt van uw ongeval bekend gemaakt hebt."

»Meester HARIOT heeft tot lof der *Tobacco*-plant niet te veel gezegd," nam Sir WALTER weder het woord; »derzelver eigenschappen zullen haar, in verloop van tijd, tot de lieveling der geleerden maken. Meer dan eenmaal heb ik reeds de werking harer, het denken bevorderende, krachten ondervonden; en zoo dikwijls mij de lust bekruipt, mij met mijne boeken te onderhouden, hul ik mij in de wolken van haren rook. Weinige dagen geleden had ik mij in mijn kabinet afgezonderd, om over eenige, aan mijne onwetendheid moeijelijk voorkomende vraagstukken betrekkelijk scheepvaartkunde en wereldbeschrijving, raad te zoeken bij de wijzen, die niet meer zijn, en ons de schatten van hunne vlijt in hunne schriften nagelaten hebben. Het blad van den *Yppowoc* brandde, en zijn geestopwekkende rook omgaf mij als een digte maar ontastbare sluijer, toen mijn bediende met de hoeveelheid ale binnentrad, welke ik gedurende dat gedeelte van den nacht, hetwelk ik aan het studeren wilde wijden, geacht had te zullen behoeven; want gelijk meester HARIOT zeer juist heeft aangemerkt, het opslorpen der vochten is eene der opmerkelijkste eigenschappen van den *Tobac*. De geen, aan wien ik het bezorgen van mijnen drank had aanbevolen, is een nieuweling in mijne dienst, en de *Yppowoc*, als ook de wijs om dien te rooken, waren hem onbekend. Toen hij in het met rook gevulde vertrek

Digitized by Google

trad, bleef hij, als door den donder getroffen, aan de deur staan; maar ziende, dat die rook ten deele ook uit mijzelven voortkwam, sprong hij, geen gevaar meer ontziende, plotseling op mij toe, en, eer ik het voorzien of belatten kon, goot hij mij de kan met ale tot op den laatsten droppel over het hoofd. Zonder mij den tijd te laten, hem over zijne dolle onderneming te rede te stellen, reede hij vervolgens de trappen af, en vervulde geheel het huis met zijn angstig geschreeuw, dat zijn heer van binnen in brand stond, dat de rook hem den mond uitsloeg en zich reeds door de geheele kamer verspreid had."

De Koningin toonde juist geen' grooten lust, aan Sir WALTER, wegens het door hem ondergane ongeval, veel medelijden te besteden; integendeel scheen het, als gunde zij hem den hem toegedienden ale-doop van gansscher harte, en als vergat zij, in het gelach daarover, zoowel hare vorstelijke als hare maagdelijke ingetogenheid.

(*Het vervolg en slot in het andere No.*)

EEN DRIEJARIG KIND ALS GETUIGE VOOR DEN REGTER.

Er doen zich voor de Engelsche geregtshoven soms gevallen op, die wegens derzelver sonderlingheid verbazing moeten wekken. Van dien aard is het volgende geval, hetwelk in de geschiedenis der regtsverhandelingen misschien wel een der merkwaardigste zijner soort mag heeten. Het Londensche blad *the Examiner* berigt uit eene door hetzelve genoemde bron, *the Monmouthshire Merlin*, dat een inwoner van het Prinsdom *Wallis*, TOMMY HOPKINS genaamd, te *Newport* voor den *Mayor*, den Heer P. HUGHES, en deszelfs adjunct L. HAWKINS gebragt en aangeklaagd werd 10 sovereigns en 18 schillings van zijnen oom gestolen te hebben. De beschuldigde had in het vertrek, waar de bedoelde geldsom geborgen geworden was, zonder op het kleine kind te letten, eene pijp zitten rooken. Toen hij heengegaan was, liep de driejarige dochter des huizes naar haren vader en riep: »Paatje, paatje, waarom zijt gij niet gekomen? TOMMY heeft het geld genomen en in zijn' zak gestoken." De vader overtuigde zich weldra, dat het kind gelijk had; het geld was verdwenen. Nu kwam de zaak voor de hier boven

Digitized by Google

genoemde regters, die langen tijd beraadslaagden, of het kind al dan niet als getuige verhoord mogt worden; zij besloten eindelijk van ja. Het kleine meisje werd op den arm der geregtsminne (*the court-nurse*) binnengebragt, en de *Mayor* deed aan hetzelve de volgende vragen. *De Mayor:* Bezoekt gij de school? — *Het Kind:* Ja, Sir! — *Mayor:* Kunt gij de gebeden opzeggen? — *Kind:* Ja, Sir! — *Mayor:* Zegt gij ze alle ochtenden op? — *Kind:* Neen, alle avonden. — *Mayor:* Regt zoo; gij zijt een lief klein meisje. Speelt gij gaarne met ondeugende kinderen? — *Kind:* Neen, want die zijn stout. — *Mayor:* Waar gaan zulke kinderen heen, als zij dood zijn? — *Kind:* Naar beneden in de hel, Sir! — *Mayor:* En de goede kinderen, waar komen die? — *Kind:* Hierboven, in den hemel. — *Mayor:* Nu, mijn lief klein meisje, moeten wij u den eed afnemen; gij moet de waarheid spreken; doet gij het niet, zoo komt gij op de plaats, waar de boozen zijn, in de hel. Hier is de Bijbel, dat is het woord Gods. Neem dat boek in de hand, kus het, en zeg dan de waarheid, de geheele waarheid, niets dan de waarheid, zoo waarlijk als gij wilt dat God almagtig u helpen zal! (Blijken van verbazing, gefluister en half luid gemor onder de toeschouwers.) Het kind deed, wat de regter het bevolen had te doen, en verhaalde daarop, dat het in haars vaders huis gespeeld had, toen TOMMY HOPKINS in de kamer kwam, waar hij eene doos opende, er iets zwarts uitnam, en daarop heenging. Hierin bestond de geheele verklaring van het kind, en op dezelve werd de gevangene naar de eerst te houden Assizes verwezen, om er te regt te staan.

SATYRISCH WOORDENBOEK.

Het Parijsche blad *le Charivari* behelst eene satyre, welke het een *Woordenboek ten gebruike van den tegenwoordigen tijd* noemt; zie hier daarvan eenige artikelen als proeve: *Geweten.* Een oud woord, dat in onbruik geraakt is, en welks beteekenis zich ganschelijk verloren heeft. — *Moed.* De daad van een onverschrokken man, die eenen goeden post en eene rijke bezoldiging versmaadt. Versmaadt men te gelijker tijd verscheidene goede posten en verscheidene rijke bezoldigingen, dan bezit men eenen *uitstekenden* moed. —

Digitized by Google

Meening. Synoniem voor *hemd.* Men kan zonder onderscheid zeggen: van meening verwisselen als van hemd, of van hemd verwisselen als van meening. — *Grondbeginsel.* Eene soort van draagbare waar, van welke men zich naar welgevallen moet weten te ontdoen. Het beste grondbeginsel is, er in het geheel geen te hebben. — *Getrouwheid.* Een verouderd woord, bijna buiten gebruik, en thans nog slechts toepasselijk op poedelhonden. — *Eeuwig.* Dit bijvoegelijk naamwoord wordt somwijlen van *trouw* gebezigd; in dit geval beteekent het nu eens eenige uren, dan weder eenige minuten. — *Eed.* Dit woord wordt alleen in het meervoud gebezigd, op dezelfde wijs als *petits pâtés;* gewoonlijk geeft men, bij het dozijn, den dertienden eed op den koop toe. Een en dezelfde man kan eed doen aan eenen oppermagtigen Vorst, eene een en ondeelbare Republiek, een Directoire, een' eersten Consul, een' Keizer, twee Koningen van den onderen tak, eenen Koning van den jongeren tak, aan God, enz.

MIDDEL OM MATROZEN-GENEGENHEID TE WINNEN.

De Koningin van *Groothrittanje* heeft, bij een bezoek, hetwelk zij, vóór eenigen tijd, op het haren titel voerende linieschip *Queen* aflegde, zich bij geheel de vloot door eene enkele uitdrukking eene onvergankelijke gedachtenis gesticht. Zij proefde den scheepskost; en toen haar, bij dit onderzoek, ook een glas grog gereikt werd, zeide zij, na er de lippen aan gezet te hebben: »De grog is niet sterk genoeg." Op deze woorden ging bij al de matrozen een vreugdekreet op, en met trotschheid herhalen zij thans, dat *Engelands* Koningin geene *Teatotaller* is. Men weet, dat deze naam door de Britsche liefhebbers van sterken drank aan de leden en voorstanders der Matigheidsverbindtenissen gegeven wordt.

PRO EN CONTRA.

Dezer dagen heeft een ongemeen voorval in de zitting der vijfde kamer van het Parijsche geregtshof, alle aanwezigen hartelijk doen lagchen. Nadat een Advocaat verscheidene

Digitized by Google

minuten lang gepleit had, zweeg hij plotseling, en zeide vervolgens: »Onverhoeds den last bekomen hebbende om een' mijner ambtgenooten te vervangen, bemerk ik nu eerst, dat ik, bij vergissing, de rol van mijne tegenpartij op mij genomen en de zaak verdedigd heb, welke ik bestrijden moest." Hij wilde hierop beginnen om in den tegenovergestelden geest te spreken, toen het geregtshof berigt kreeg, dat de partijen, elkander bij den aanvang der zitting ontmoet hebbende, hun proces door een vergelijk in der minne geëindigd hadden.

ANECDOTEN UIT NORMANDIJE.

In het door SCHOBERL uitgegeven werk: *Excursion in Normandy*, (2 Deelen, *Londen* 1841) komen, onder meer andere, de bewoners van *Normandije* kenmerkende trekken, ook de volgende voor:

»Een vleeschhouwer uit *Caen* kocht van eenen veehandelaar in de nabuurschap dier stad een kalf. Een paar fleschen cider sloten den koop, en onder het ledigen derzelve vermat zich, al pratende, de vrolijke slager, dat het hem geene moeite kosten zou, het gekochte kalf, bij klaar lichten dag, de stad binnen te smokkelen; dat is te zeggen, met hetzelve onaangehouden het kantoor der tolcommiezen voorbij te gaan, zonder iets te betalen. De veehandelaar verklaarde, dat dit eene volstrekte onmogelijkheid was. Beide gingen hierop over het slagen der onderneming eene weddingschap aan, en de vleeschhouwer bedong alleen, dat de ander hem voor een half uurtje zijnen hond zou leenen. Dezen hond nu stak hij in een' wijden zak, wierp dien over zijnen schouder, en wandelde er mede de stad in. Aan het tolkantoor gekomen, verklaarde hij, niets belastingschuldigs bij zich te hebben, want dat in den zak slechts een hond stak, dien hij zoo even gekocht en in dezer voege met zich gebragt had, opdat hij niet weg mogt loopen. Natuurlijk wilden de tolcommiezen hem hierin op zijn woord niet gelooven, maar vorderden den hond te zien. Na eenig tegenstreven gehoorzaamde de slager, opende den zak, en — de hond liep weg. Scheldende en vloekende liep de man hem na. Na verloop van een kwartier uurs was hij hijgende weder aan het tolkantoor, met den zak op den rug. »Gij

Digitized by Google

hebt mij daar een' lieven kuijer laten doen," zeide hij, en ging ongehinderd met het kalf door.

Op zijne reis door *Normandije* hoorde LODEWIJK XVI, in den omtrek van *Caen*, eenen boer een vrolijk volksliedje zingen, en vond zoo veel behagen daaraan, dat hij bij het slot van het lied: *bis! bis!* riep. De boer vroeg, wat dat zeggen wilde, en vernam, dat het woord: *nog eens!* beteekende. Hij zong dus zijn liedje nog eens, en toen hij gedaan had, gaf de Koning hem een goudstuk; maar de slimme boer hield andermaal de hand op, en riep: *bis! bis!* met welk geroep hij voortgegaan zou zijn, zoo de Koning hem niet, al lagchende, een tweede goudstuk gereikt, maar tevens daarbij gezegd had: *assez! assez!*

Een sterke boer was op zekeren dag, in den omtrek van *Evreux*, trots storm en regen, op het veld blijven arbeiden. Toen hij nu des avonds moede en doornat naar huis kwam, trad hem aan de deur zijn wijfje te gemoet, dat den geheelen dag binnenshuis gebleven was. »Manlief," zeide zij, »het heeft van daag zoo vreeselijk geregend, dat ik onmogelijk water kon gaan halen, en dus nog geen soep voor u heb kunnen koken. Gij evenwel zijt nu toch door en door nat, en zult wel zoo vriendelijk zijn, mij een paar kannen water te halen; natter kunt gij wel niet worden." Tegen de waarheid van dit argument was niets in te brengen. De goede man nam dus de kannen, en haalde, aan de vrij afgelegene bron, het water, dat zijn niet zeer liefderijk noch vlijtig vrouwtje gevorderd had. Toen hij terugkwam, zat zij gemakkelijk bij het vuur. Op eens heft de man beide de kannen in de hoogte, en giet ze zijne vrouw over hoofd en lijf. »Vrouwlief," zeide hij vervolgens, »gij zijt nu even zoo nat als ik; dus kunt gij het water, dat gij behoeft, zelve halen; natter toch kunt gij niet worden."

DE BIECHTENDEN.

Een bruidspaar, hetwelk des anderen daags in het huwelijk zou treden, ging in het Parijsche kerspel *St. Roch* ter biecht. Toevalligerwijs kwam de beurt het eerst aan den bruidegom, en hij legde kort en bondig zijne biecht af. De bruid daarentegen besteedde tot de hare een vol uur tijds. Toen zij eindelijk opstond, en nu met opgeruimd gelaat haren

Digitized by Google

aanstaande te gemoet trad, weerde deze haar af, zeggende: »Neen, neen, Mademoiselle! zoek een' ander' man, als het u belieft; ik wil geene vrouw, die zoo veel tijds noodig heeft om hare zonden op te tellen." — Het Fransche dagblad, hetwelk dit voorval verhaalt, voegt er bij, dat van het huwelijk inderdaad niets gekomen is.

REDDING VAN EEN AANTAL MENSCHEN DOOR EENEN HOND.

Het bijblad, hetwelk onder den titel van *Satellit zum Siebenbürger Wochenblatt* in het licht komt, deelt uit *Braila*, onder dagteekening van den 15 Februarij l. l., het volgende merkwaardige voorval mede: »Op zekeren dag, toen hier de *Donau*, alvorens zich vast te zetten, reeds veel drijfijs afvoerde, waagde het, des ondanks, een Noorsche scheepskapitein, wiens schip aan den anderen oever van het kanaal voor anker lag, om zich, in eene kleine boot, dwars door de geweldig aandrijvende ijsschotsen, naar het vaste land te laten overzetten. Deze uiterst gevaarlijke togt liep wel zonder ongeluk af; maar nu moest de schuit, welke den kapitein aan wal gebragt had, naar het schip terugkeeren. Naauwelijks was een derde gedeelte van den overtogt afgelegd, of de aandrang van het drijfijs werd zoo sterk, dat de boot eindelijk geheel in hetzelve bezet geraakte en noch voor- noch achterwaarts noch ter zijde eenen uitgang meer had. De dood der zes met dezelve terugkeerende menschen scheen dus onvermijdelijk. Een Grieksche loods, die op het schip aanwezig was, ondernam, op de schotsen, die ook hetzelve reeds geheel omgaven, de boot met de in doodsgevaar zijnde personen te hulp te komen; doch naauwelijks is hij van boord en eenige schreden ver op het ijs, of het breekt hem onder de voeten, en hij wordt aan het vreeselijk element ten offer. Dit voorval vermeerderde natuurlijk den angst der in de boot zittende lieden. Van wal en van boord der schepen kon hun geen bijstand gezonden worden, alzoo niemand zich andermaal aan een zoo oogenschijnlijk levensgevaar wilde blootstellen. Doch, waar de nood op het hoogst is, is menigmaal de hulp het naast. De aan boord van het Noorsche schip gebleven eerste stuurman komt op de gedachte, om het eene eind eener genoegzaam lange lijn aan zijnen poedel in den bek te geven, en hem te bevelen, hetzelve naar de boot te brengen. Na verscheidene vruchtelooze pogingen, slaagde dit gehoorzame en schrandere dier, om over de ijsschotsen naar de boot te geraken en aan de manschap in dezelve het eind van den tros te brengen. Men nam nu den vermoeiden redder in de schuit, maakte het touw er aan vast, en zij werd vervolgens, door en over de schotsen, langzaam naar het schip getrokken. Op deze wijs werd, door eenen hond, het in klaarblijkelijk doodsgevaar zwevende leven van zes menschen gered.

Digitized by Google

MENGELWERK.

MEDEDEELING VAN EENEN BRIEF VAN MARIA VAN REIGERSBERGEN AAN HUIG DE GROOT,

door

Mr. JERONIMO DE VRIES.

Onder al de Geleerden en Staatsmannen van vroegeren tijd is mij geen zoo belangrijk en beminnelijk voorgekomen als HUGO DE GROOT. Hoe meer ik zijn leven en werken naga (en ik doe het gaarne, ook om zekere partijdigheid, die ik mij verbeelde, dat sommigen in onzen tijd tegen hem koesteren), hoe meer ik hem waardeer als Geleerde, hoe meer ik hem als mensch en Christen liefheb. Hoe men ook over hem als Staatkundige denken moge (en ik voor mij, vooral na de vroeger en later van hem uitgekomene brieven te hebben gadegeslagen, acht hem ook als zoodanig hoog), niemand, slechts eenigzins onpartijdig, kan of zal hem de grootste bekwaamheid, moed, eerlijkheid, trouw en kunde kunnen ontzeggen. Er is daarenboven iets eenvoudigs, kinderlijks en zachts in zijn karakter, dat in alles doorstraalt. Zijne Nederduitsche Gedichten missen nog eene afzonderlijke en beknopte uitgave, welke zeer is aan te raden. Heb ik eens meer ruimte van tijd, zoo wil ik mij gaarne daartoe verledigen, ook in het belang der Christelijke Godsdienst, waarvan de waarheid door hem, met groote geleerdheid en overvloed van bewijs, op de overtuigendste wijze, ten behoeve van zeevarenden en anderen, in dichtmaat, is betoogd en bewezen.

Onder de trekken van zijn karakter, aan vele vernuften van den eersten rang (men denke aan VONDEL, BILDERDIJK en anderen) eigen, behoort de weinige geschiktheid voor bemoeijing met huishoudelijke en finantiële belangen. Gelukkig had hij eene Gade, die moed en bekwaamheid bezat, om hem ook van het knellende en pijnlijke van de hem hierin prangende banden te verlossen en veel zorg en bemoeijenis op zich te nemen. Belangrijk en aan-

Digitized by Google

doenlijk zijn de brieven van MARIA VAN REIGERSBERGEN hieromtrent. In mijn werk, HUGO DE GROOT *en* MARIA VAN REIGERSBERGEN, heb ik hierover genoeg gezegd, om er nu niet verder in uit te weiden. Toevallig echter eigenaar geworden van eenen oorspronkelijken brief van MARIA, vind ik daarin een nieuw bewijs.

Zoo ik wèl heb, zijn er nog verscheidene oorspronkelijke brieven van haar aan DE GROOT bewaard gebleven. Een groot aantal zou nog, zoo men mij gezegd heeft, te *Rotterdam* en elders te vinden zijn. In het bezit van bijzondere lieden zijn er ook nog aanwezig. Welligt zou er voor de Geschiedenis des Vaderlands, zeker voor het bijzondere leven van het doorluchtig en beroemd Echtpaar en hunne Kinderen, licht uit te ontleenen zijn. Ik beveel de zaak aan verder nadenken, voegzame belangstelling en medewerking van anderen aan.

Ziet hier de letterlijke mededeeling van den onder mij berustenden brief:

» Alderliefste

» Ic hebbe alle de uwen wel ontfangen ic sal eerst » begunnen van het perdt dat UE zeidt te moeten coopen » UE ghelieft immers een goedt jonck perdt te doen » coopen quadt goedt en deugdt nergens toe het moet » vooren op het hooft een *colle* hebben geen blesse op dat » het mach ghelijcken met de *mijne* dien ic hier doen coo- » pen hadde UE connen wachten tot dat ic daer een had- » de connen zenden zoude wel een ghesonden hebben » met de scheepen die te Rotterdam ghereedt leggen ende » niet en wachten als naer de windt over acht dagen » hebbe ic vergeeten te schrijven van het testament van Dirck » hem is ghemaekt thien dusent gulden dadts geldt » bij aldien dat hij het in Dudtslandt onfinck zoo zoude hem » daer noch commen negen dusent een hondert gulden ende » te Parijs ontfangende compt hem noch elf dusent gulden » nedt naer ic wt Cornelia verstaen hebbe zoo gaedt hij » naer de heer Bannier toe hij heeft zaterdach uwen brief » ontfangen wat ghij daer in schrijft en weet ic niet » ic hebbe UE gheschreeven waerom dat ic Melander

Digitized by Google

» prefereerde voor Bannier eerst om dat mij wee deede
» hem zoo verde ende zoo perijculeus te zenden dat deede
» ic wt een groote affectie daer neeme ic Godt tot ghe-
» tuge dat het niet en is gheschiedt door iemants zeggen als
» door mijn eigen en dat is waer dat doen UE mij Melander
» voorslogh dat ic blijde was dat hij zoo verde niet en be-
» houfde te gaen zoo ras als ic uwen brief hadde zeide
» ic het hem hij en thoende ooc niet dat hij daer ict te-
» gen hadde maer gaedt heimmelijc daer van aen UE schrij-
» ven onderentusschen zoo laedt hij mij met monsieur
» Wickevoort daer van spreeken tis waer dat ic tegen
» mijn broeder zeide dat UE mij hadt geschreeven dat UE
» goedt vondt dat men hem bij Melander zoude zenden het
» welcke mijn broeder ooc niet qualijc en gheviel hoopende
» dat hij daer alzoo wel zoude zijn alzoo het een zeer ghe-
» reegeleerdt logé was naer wij wt Wickevoordt verstonden
» of de zaeke daer door te arger is gheworden om dat
» mijn broer dat gheavoueerdt heeft en weet ic niet mij
» dunckt dat het met de mijnne gaedt als men van Spaengen
» zeidt dat al goedt is datter van daen compt behalfven dat
» spreeken can zoo gaedt het ooc met mij ende de mij-
» ne al datter van compt en is niet quadt behalfven dat
» ghezeidt oft gheraeden werdt ic ben altijdt noch goedt
» ghenough voor de kinderen om geldt bij den anderen te
» raepen ic geeve aen uwen jonsten zoon dusent gulden
» om hem wegh te helpen dat is het laaste dat hij van mij
» sal hebben ic hebbe hem ghezeidt dat hij voortaen aen
» UE sal schrijven om geldt als hij iet van doene sal hebben
» UE sult hem dan ordonneeren hoe veel dat hij wilt
» datmen hem geeve en zien waer het van daen commen sal
» hadde ic mij begeeven om gouvernante in iemants huijs
» te zijn ende dat ic zoo veel jaeren wel ende ghetrouwelijc
» hadde ghediendt men zoude mij meer eere doen alsmen
» nu doet daer ic moeder ben doch geeve dat Godt op
» gister morgen is den ousten die hier is bij mij ghewoest
» hij was te brulooft ghenoodt t'Amsterdam ic hadde
» aen UE broeder ghezeidt dat ic goedt vondt dat hij thuijs
» zoude blijven hij en doet niet als loopen de brulooft

Digitized by Google

» is gister avondt den eersten avondt gheweest hij en heeft
» samblendt ghemaekt als of hij niet gaen en zoude za-
» terdach zijn just de brieven laedt ghecommen hij had-
» dese tsavons door zijn knecht doen haellen ende zondtse
» noch ten neegen ueren tot onsent smorgens ten acht
» ueren quam hij voor mijn bedde ende zeide mij de expres-
» sen last dien hij van UE hadde naer Amsterdam te gaen
» om uwe zacken te verrijchten van dage hebbe ic ver-
» staen dat hij noch gisteren in allen haest naer Amsterdam
» is de zaeken waeren van zulcken inportansie datse de-
» sen maendach niet en kosten verwachten in alle die
» dingen en hebbe ic niet te zeggen alst mijn heeren ghe-
» lieft moet geldt schaffen luckraek waer het van daen compt
» UE doet mij noch lachen hoe qualijc het mij lust als
» hij zeidt datmen immers Pieter naer Amsterdam zoude lae-
» ten gaen woonen als UE iet int hooft heeft geen ree-
» den en connent daer wt brengen Klouck en Abram
» Antonissen sullen hem wel helpen aen werck Clouck
» heeft twee zoonen dat advocaten zijn Abram Antonis-
» sen heeft een swager die zijn dochter heeft die bij hem
» woondt ic bidde UE zedt toch die lorren wt u hooft
» dat ghij meendt dat als hij maer tot Amsterdam en is dat
» het dan merveljes sullen zijn het en ontbreekt hem aen
» geen werck ghelooft ghij mij noch niemant vande mijn-
» ne vraghdt het aen u broeder ic hoope immers dat ghij
» hem wel sult gheloove als hij tot Amsterdam sal zijn
» daer sal hij wel weer nieu credijt connen macken dat hier
» haest wt sal zijn ic hebbe hem meest alle zijn cleeren
» ghegeeven ende daerenbooven noch vijfthien hondert gul-
» den aen gelde tseedert dat hij wt Vranckrijc is ghecommen
» ende nu moeter noch voor zijn kostgeldt voor twee jaeren
» ghezorgdt zijn ende naer men mij zeidt zoo is hij zeer veel
» schuldijch weet ghij hem aen te wijsen waer hij geldt
» daer toe sal haelen sult mij ende hem zeer groote vriendt-
» schap doen mijn intensie is mij van alle dese becom-
» meringe te ontlasten dewille ic zoo weinigh aenziens bij
» de kinderen hebbe en die de becommeringe te laeten die
» het commandement hebben is dat niet redelijc nu

Digitized by Google

» noch van wat anders ghij zegdt dat ghij Blaeu uwe Historije
» belooft hebt te laeten drucken ende dat al *voor niet*
» dat is goede coop minder en kost ment niet geeven
» nu scheide ic daer wt hier meede blijve ic

wt den Hage desen XVI April.

[Adres:]

A monsieur

monsieur Lambassadeur
de Sweede

a Parijs

Uit eene oude kantteekening op de achterzijde blijkt, dat deze brief geschreven is 16 April 1640; en aan het hoofd van denzelven staat met zeer kleine letteren, waarschijnlijk van de hand van DE GROOT zelven: *recu 26 Aprilis.*

Wat den nu medegedeelden brief aangaat. Om de bijzondere zaken van DE GROOT in dit jaar te behartigen, trok zijne Gade uit *Frankrijk* naar *Holland* en *Zeeland*. Met een jagt van *Holland* naar *Zeeland* reizende, liep zij, door een fel onweder, groot gevaar van om te komen; terwijl een schip met veertig matrozen ten zelfden tijde verongelukte. DE GROOT treurde zeer om haar afzijn, blijkens vele zijner brieven in de groote verzameling. Het jaar 1640 was dat, waarin het drukken aanving van zijne onschatbare Aanteekeningen op het Nieuwe Testament, waarvan de eerste proefbladen door VOSSIUS, de laatste door CURCELLAEUS, op zijn verlangen, moesten worden nagezien. Het was dat jaar, waarin zijn werk uitkwam, dat zoo veel tegenspraak wekte, ten betooge, dat de Paus de in den Bijbel vermelde Antichrist niet was, waarom DE GROOT van denen als overhellende tot de Roomsche Kerk, van genen voor een' Sociniaan werd uitgekreten. Het was dat jaar, waarin zijn werk over de Waarheid der Christelijke Godsdienst werd

Digitized by Google

herdrukt en zelfs in het Arabisch vertaald; waarin hij Latijnsche Gedichten gemeen maakte; over het uitgeven zijner Latijnsche Vertaling in dichtmaat der Grieksche Anthologie dacht, en zijne Historiën ter drukpers beschikte. Het was omstreeks dat jaar, waarin zijn Vader en Zuster beiden stierven; waarin hij SALMASIUS te *Parijs* eene vriendschap en achting bewees, naderhand zoo slecht beloond; waarin hij, hoe kwalijk door D. HEINSIUS in vele gevallen bejegend, edelmoedigheid jegens dezen betoonde; waarin hij een' treffenden troostbrief, vol echt Christelijke Godsdienstigheid, aan G. J. VOSSIUS over het verlies der zijnen schreef, en zijnen vriend CASSIUS in deze woorden geluk wenschte met de geboorte van een' zoon: »Ik wensch »u geluk, dat u, bij zooveel voorspoedigs, nu ook een zoon »is geschonken door uwe teeder beminde gade. God be»ware hem voor u beiden en doe den zoon 's vaders deug»den navolgen! — Mijne gade is het geheele jaar in *Hol»land* en *Zeeland* geweest met hare dochter, en staat nu »op haar wederkeeren, niet zonder diepe droefheid over »het verlies mijns vaders en mijner zuster. Twee mijner »zonen zijn in krijgsdienst. De oudste is Vaandrig bij de »Duitsche Garde te paard onder den eed des Konings van »*Frankrijk*. De jongste, beroofd van zijn Opperhoofd VAN »WIJNBERN, heeft zich naar het leger te *Bonn* begeven. »Mijn middelste verkeert bij de Haagsche vierschaar en be»oefent de praktijk. Ik zelf vaar door Gods goedheid wèl, »en den eenigen tijd, die mij van de behandeling der Zweed»sche zaken overig is, breng ik door in mijne studiën, niet »alleen ten mijnen beste, maar bovenal ten beste, gelijk ik »hoop, der nakomelingschap, mij voornamelijk daarop toe»leggende, dat ik de Godvreezendheid den gemoederen in»scherp, niet de ijdele, maar werkdadige, en dat ik de Ge»schiedenissen ophelder. Ik dank u van heeler harte, dat »gij, wegens uwe oude genegenheid jegens mij, met zoo »veel zorg en goedheid belang toont in mij en de mijnen. »Zoo uw zoon eens groot geworden zijn zal en God het mij »beleven laat, zend hem dan, bid ik, mijwaarts. Ik zal »zorgen, dat hij met eenig goed en vruchtbaar gevolg tot

Digitized by Google

»u wederkeere. Zoo ik intusschen iemand, wien gij mij, »uwen vriend, aanbeveelt, hij zij wie hij zij, dien gij lief- »hebt, iets welgevalligs zal kunnen doen, weet, dat ik, »die altijd zeer veel werks van u maakte en zulks zal blij- »ven doen, daartoe niets sparen zal."

Ik heb dezen brief, uit het Latijn overgebragt, medegedeeld, én om het hart van DE GROOT en zijne edele gevoelens ook jegens dezen vriend te doen kennen, én omdat dezelve voor een gedeelte den medegedeelden van de Gade van DE GROOT toelicht. Gunt mij, ter nadere opheldering, nog het een en ander daarbij te voegen. Zien wij denzelven eens in.

Allerliefste, dus was de aanhef van al de brieven aan DE GROOT van zijne MARIA. En te regt; uit alles blijkt, hoe innig zij, schoon van een geheel ander karakter en daardoor wel eens wrevelig, haren HUGO liefhad, hoe zij voor hem zorgde en haar hart als voor hem geheel openstond.

Na van het koopen van een paard, op het andere gelijkende, waarmede zij zich ook al moest bemoeijen, gesproken te hebben, gewaagt zij van het testament *van*, dat is, zoo ik meen, ten behoeve van den jongsten Zoon DIRK. Het legaat was hem, naar gedachte, gemaakt door zijnen Duitschen Veldheer, den Hertog VAN WIJMEREN. In het Leven van DE GROOT wordt gezegd, dat DE GROOT het denkbeeld van zijnen Zwager REIGERSBERGEN goedkeurde, dat CORNELIS, de oudste Zoon, de krijgsbedrijven van dezen Hertog zou beschrijven, zoo uit dankbaarheid voor hetgeen hij van dien Vorst, welken ook hij ten oorlog gevolgd was, had genoten, als om zijne studie in het schrijven te oefenen. DE GROOT zelf had er het een en ander reeds toeverzameld en zou het dezen zijnen Zoon zenden. Maar deze had meer lust den degen te voeren dan de pen. Onder den Zweedschen Generaal, Baron DEGENVELD, woonde CORNELIS den veldtogt bij en de belegering van *Arras*; terwijl zijn jongste Broeder DIRK, naar *Kassel* getogen, lang in beraad was, onder wien nu dienst te nemen, óf onder den Veldoverste der Hessische krijgs-

Digitized by Google

benden MELANDER, óf bij den Zweedschen Veldheer BANNIER. Men ziet uit dezen brief, dat de Moeder meer was voor den eersten, en de zaak met haren Broeder en den bekenden WICKEFORT overlegd had. DE GROOT echter begreep het met zijnen Zoon DIRK anders, en aan BANNIER werd de voorkeur gegeven. Uit eenen brief aan den Broeder van DE GROOT blijkt echter, dat DIRK de Zweedsche dienst spoedig verliet. Hij kreeg van zijne Moeder *f* 1000, om hem, zoo zij schrijft, *weg te helpen;* die som kostte haar opoffering. Zij verborg den wrevel haren Man, gelijk men ziet, daarover niet, dat de Kinderen haar veel zorg gaven en derzelver belangen buiten haar geregeld werden. Zij klaagt ook over CORNELIS, den oudsten, nopens welken de Vader had goedgekeurd, dat hij zijne Moeder vergezelde, waaraan hij slecht beantwoordde. Hij deed, zegt zij, niet dan loopen, en ging naar *Amsterdam* te bruiloft en om zaken van zoogezegde importantie, op het schrijven des Vaders, zonder dat zij er in gekend werd.

DE GROOT wilde, dat PIETER, de middelste, die, blijkens eenen brief, bij afzien van Broeder CORNELIS, een opstel maakte over de daden van den Hertog VAN WIJMEREN, te *Amsterdam* de praktijk zou beoefenen. De Moeder was er niet voor. Er waren *Amsterdammers* genoeg, die hunne kinderen als Advocaten voorthielpen; zoo dacht zij, en ook de Broeder van DE GROOT; maar DE GROOT, schoon van oordeel, dat zijne kinderen in het ondankbaar Vaderland nooit zouden voortkomen, waarom hij twee in militaire loopbaan bij vreemden liet treden, maakte omtrent *Amsterdam* eene uitzondering. »Daar alleen," schreef hij, »werd nog de kwijnende en kranke Vrijheid gekoesterd. — »*Amsterdam*," vervolgde hij, »is vol goede en welwillende »burgers. De *Amsterdammers* zijn mij lief en waard. Ik »vond ze mij steeds zeer getrouw. Laat PIETER zijn eigen »fortuin maken; zoo heb ik ook moeten doen. Zoo hij op »'s vaders vermogen rekent, bedriegt hij zich zeer. Hij ver»huize dan naar *Amsterdam*, om in zee- en handelszaken »zich te oefenen. Daar alleen kan en moge hij eens Pensio»naris worden, en in geene der andere steden. Ik zag

Digitized by Google

»hem intusschen gaarne bevorderd tot bijgevoegden Advocaat »der Oostindische Maatschappij."

De Gade van DE GROOT gaf PIETER, gelijk men ziet, behalve al zijne kleederen, *f* 1500 mede, en moest voor zijn kostgeld voor twee jaren daarenboven zorgen. PIETER had vrij wat schulden. Hij schijnt in zijne jeugd, vooral na zijne wederkomst van *Parijs*, zeer luchtig geleefd te hebben.

Over den Broeder van MARIA, NICOLAAS VAN REIGERSBERGEN, zie men LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 517, en de daar aangehaalde Schrijvers. Hij is, zoo niet eene afzonderlijke levensbeschrijving, ten minste eene afzonderlijke vermelding waard, gelijk wij die van WILLEM DE GROOT, den hartelijk geliefden, bekwamen en zedigen Broeder van HUGO, te gemoet zien van een jeugdig Geleerde te *'s Gravenhage*, Mr. H. VOLLENHOVEN.

Over de Kinderen van DE GROOT en derzelver lotgevallen kan men de Levensbeschrijvingen van DE GROOT nazien, inzonderheid DE BURIGNY. Deze verhaalt, dat, na den dood hunner Ouders, CORNELIS en DIRK, zich op reis bevindende van hier naar *Zweden*, waar Vaders naam nog in eere was, om den nieuw gehuldigden Koning KAREL GUSTAAF te begroeten, en bij hem hun geluk, dat zij in het Vaderland misten, te beproeven, tusschen *Embden* en *Bremen*, door eenen knecht, die onder DIRK had gediend, en verlokt was door het geld, dat zij bij zich hadden, des nachts moorddadig werden aangevallen, met dat gevolg, dat de jongste, DIRK, door den knecht, en de knecht zelf door den oudsten, CORNELIS, werd gedood. CORNELIS stierf ongehuwd. CORNELIA, de oudste der Kinderen, trouwde met JOAN BARTON, Vicomte DE MOMBAS, eerst Kolonel te paard in Fransche dienst, daarna tot de eerste militaire bedieningen hier te lande bevorderd, maar in het vermaarde jaar 1672 tot den dood gedoemd, dien hij door de vlugt ontkwam. PIETER was werkelijk Pensionaris van *Amsterdam* gedurende zeven jaren, daarna bij onderscheidene Hoven Gezant van den Staat. Zijn gedrag is onderscheidenlijk beoordeeld en krachtdadig

Digitized by Google

verdedigd. Hij was een man van groote bekwaamheid en een goed Nederduitsch Dichter. Zijn leven is bekend, en laatst zijn door wijlen den bekwamen C. W. WESTERBAEN zijne verdiensten in een helder licht gesteld. PIETER alleen liet Kinderen na, waarvan HUGO en JAN de belangrijke uitgaaf van Grootvaders Latijnsche brieven in folio bezorgden; eene verzameling, waaruit zeer veel nog te putten is ten nutte der Historie van Land en Kerk, vooral tot waardering van den edelen en onvolprezenen HUIG DE GROOT, welken ik houde voor den grootsten, nuttigsten en meest omvattenden Geleerde van zijnen tijd, die eene bron van kennis geopend heeft, waaraan de nakomelingschap zich nog kan en moet laven, wil zij wèl doen. Hij vertoont zich tevens in al zijn doen en schrijven zoo beminnelijk, dat men, zijn Leven en zijne schriften met aandacht lezende, hem bewondert en hartelijk lief krijgt. Hij was een regt edel mensch en tevens een boven zijn' tijd liefderijk en verdraagzaam Christen. Hij mag ook als zoodanig nog geroemd en nagevolgd worden.

Aan het slot des briefs komt een trek voor, alleraardigst en gewigtigst voor de kennis van het onderscheiden karakter der beide Echtgenooten. MARIA schrijft: *Ghij zeght dat ghij* BLAEU *uwe Historie belooft hebt te laeten druchen, en dat al voor niet; dat is goede coop; minder en cost men 't niet geeven.* Men ziet er uit de onbekrompene en edelaardige wijze van handelen en denken van DE GROOT in zaken van studie; welke onbekrompenheid echter zijne Gade, zoo zij schrijft, *zonder commandement* in deze en dergelijke zaken, in vrij wat bekommering bragt. Hoe gelijk is DE GROOT ook hierin aan andere groote Vernuften! Men denke weder aan BILDERDIJK.

MARIA overleefde haren HUGO acht jaren. Zij stierf den 19 April 1653, oud 63 jaren. Men zie over haar onder anderen LA RUE's *Zeeland*, bl. 514—517. Zij had voorgenomen haar eigen leven te beschrijven. »Mijne huisvrouw," schrijft DE GROOT in een' zijner brieven, »neemt bij tijd en wijle wat tijds voor zich, om hare »historie te dicteren." DE GROOT overleed vijf jaren na het

Digitized by Google

ontvangen van dezen brief, op den 23 Augustus 1645, oud 62 jaren, in een vreemd land; gejaagd en miskend, en reikhalzende naar Gade en Kroost, aan welke zijn hart zoo innig gehecht was, bezweek hij. Hij stierf zoo Christelijk als hij geleefd had, met de woorden op de lippen: *Op* CHRISTUS *alleen is al mijne hoop gevestigd!* — (*)

OVER DE DURING DER BLIKSEMSTRALEN. Door ARAGO.

(*Vervolg en slot van bl.* 394.)

Door deze proefondervindelijke waarheid eenmaal alzoo vastgesteld zijnde, dat *een tiende deel* eener seconde per omwenteling, bij draaijing van eene *enkele* lijn, de geringste maat van snelheid uitmaakt, onontbeerlijk ter voortbrenging eener cirkelvormige oppervlakte van onafgebroken licht, zoo vloeit hieruit noodwendig, wiskunstig, voort, dat de minste snelheden van omwenteling, met welke 10, 100, 200 op gelijken afstand van elkander verwijderde lijnen, haar gemeenschappelijk snijpunt draaijende, dezelfde uitwerking te weeg zullen brengen, ook 10 maal, 100 maal, 200 maal minder zullen zijn, dan in het geval van ééne enkele lijn; te weten, dat zij zullen overeenkomen met ééne seconde, met 10 of met 20 seconden per volkomene omwenteling.

(*) *Naschrift der Redactie.*

Ten gevalle van onze Lezers hebben wij de naamteekening der vermaarde Vrouw getrouwelijk in houtsnee hierboven doen overbrengen, en voegen hieronder ook die van haren Echtgenoot, ons door de heuschheid van den geachten Mededeeler dezer bijdrage verstrekt, en onder eene op zichzelf onbelangrijke Akte van dien tijd geplaatst.

Digitized by Google

Niets, in al onze redeneringen, brengt mede, dat de draaijende lijnen door eigen licht verlicht zijn; men moet dus verwachten volstrekt gelijke verschijnselen te zullen ontwaren, het zij men uit zichzelve, dan wel door weêrkaatsing, verlichte lijnen doe rondwentelen; slechts is het in het laatste geval noodig, dat de lijnen van zoodanigen aard, van zoodanige gedaante of in diervoege met betrekking tot het bestralend licht geplaatst zijn, dat het oog dezelve *gelijkelijk* in al de rigtingen, welke zij al draaijende innemen, beschouwen kunne. Zoo zouden, bij voorbeeld, de platte en ongepolijste spaken van een rad of wiel van mat zilver zijn; insgelijks de platte en ongepolijste spaken van een rad, van welken aard ook, met eene laag van loodwit of iets dergelijks bestreken; de eene en de andere door eene weêrkaatsende lamp, door eene Argandsche lamp of zelfs door eene eenvoudige kaars, vlak van voren beschenen wordende. Ongepolijst zijnde, zouden de spaken in geen harer standen de werking van spiegels doen. Men zoude dezelve alleen gewaar worden door die soort van licht, 't welk bestraalde ligchamen aannemen, om ons hetzelve in alle rigtingen of in den staat van verspreidend licht terug te geven (*lumière diffuse*, zegt ARAGO), het vermillioen met eenen sterken gloed, het geel koper met eenen kenbaar gelen schijn, het matzilver en het loodwit met eene volmaakte witheid, enz.

Eene spaak van matzilver om eene harer uiteinden in $\frac{1}{10}$ eener seconde rondwentelende, zal eene witte cirkelvormige oppervlakte doen geboren worden; 4, 10, 100 spaken van dezelfde stof, op gelijke afstanden van elkander geplaatst, zullen hetzelfde uitwerksel te wege brengen, wanneer zij in $\frac{1}{10}$ deel eener seconde, in één seconde, in 10 seconden hare omwenteling volbrengen.

Bepalen wij ons voor een oogenblik bij het laatste geval; te weten dat, waarbij 100 dunne, onderling gelijke hoeken vormende metalen spaken voor het oog eene cirkelvormige oppervlakte van licht doen geboren worden. Deze uitwerking begint plaats te grijpen, wanneer de snelheid van beweging één omwenteling per 10 seconden bedraagt. Eene mindere snelheid ware ongenoegzaam; doch elke

Digitized by Google

meerdere snelheid, hoe groot ook, zoude, indien mogelijk, nog zekerder tot dezelfde uitkomst geleiden. Laat ons nu, ten einde de denkbeelden bepaaldelijk te vestigen, eene keuze doen uit dat oneindig getal snelheden, grooter dan die, welke volstrekt noodig is, om al draaijende spaken eene onafgebrokene oppervlakte te doen vertoonen. Stellen wij, dat onze honderd spaken één omwenteling beschrijven in $\frac{1}{10}$ seconde, hetgeen eene zeer ligt verkrijgbare snelheid is. Elke spaak zal dan een honderdste deel dier hoeveelheid of $\frac{1}{1000}$ seconde besteden, om een van hare standen, welke ook, te verwisselen met die, welke op hetzelfde tijdstip door de voorgaande spaak wordt ingenomen. Laat ons dit laatste getal (*een duizendste deel eener seconde*) wèl onthouden, en onze proefneming met eene laatste opmerking vermeerderen. Stellen wij, dat het licht, hetwelk de 100 spaken van het draaijend rad bestraalt, en zonder hetwelk wij die spaken niet zien zouden, uit zich zelve geen licht geve, of dat dit licht niet onafgebroken schijne; — laat ons aannemen, dat, met de overeengekomene snelheid van één omwenteling in elk *tiende* gedeelte eener seconde, altijd in de duisternis ronddraaijende, het rad verlicht worde door een licht, hetwelk slechts één oogenblik aanhoudt; dan is het de lengte van dat oogenblik, of de during der verschijning van het bestralend licht, welke bepalen zal, of het verlichte rad zich vertoonen zal onder de gedaante van een werkelijk wiel, met van het middelpunt tot den omtrek ledige en gevulde deelen, met verlichte en donkere *sectors*, dan wel onder de gedaante van eene overal gelijkelijk verlichte onafgebrokene oppervlakte. Stellen wij, in de eerste plaats, dat het licht het draaijend rad alleen beschijne gedurende een onberekenbaar kort oogenblik, dan zal dat licht de verschillende spaken treffen noch bestralen, dan alleen in een' enkelen harer standen. Elke spaak zal, in dezen enkelen en bijzonderen stand, in het oog één beeld voortbrengen, waarvan wij de during proefondervindelijk op een tiende deel eener seconde bepaald hebben. Het draaijend rad zal dus gedurende een tiende deel eener seconde onder deszelfs ware gedaante en als 't ware onbewegelijk gezien worden.

Digitized by Google

Gaan wij nu tot eene andere vooronderstelling over, welke ik *uiterste* noemen zal (deze uitdrukking zal weldra gerechtvaardigd worden); nemen wij aan, dat het bestralend licht een duizendste deel eener seconde hebbe aangehouden. Een duizendste van eene seconde is, bij onderstelling, de tijd, welken elke spaak besigt, om van een' harer standen over te gaan tot dien, waarin zich op hetzelfde oogenblik de haar voorafgaande spaak bevindt. In dit korte tijdsverloop dus zal er in het inwendige gedeelte van het draaijend rad niet eene enkele *denkbeeldige lijn*, van het middelpunt naar den omtrek loopende, zal er niet *een' enkelen straal* (dit is de meetkunstige benaming) bestaan, welke niet op zijne beurt door een' der stoffelijke spaken beslagen wordt; zal er niet één dier duizend en duizend standen bestaan, waarin de spaken niet de werking van het bestralend licht ondervinden, en waarin zij niet haar beeld in het oog zullen vormen. — Deze beelden (men herinnert zich dit wèl) duren een tiende gedeelte eener seconde, dat is honderdmaal langer dan noodig is, om van alle de *meetkunstige stralen* des rads eene verlichte lijn aan den waarnemer te doen toekomen. Dus zullen op een gegeven oogenblik al de verlichte lijnen te gelijkertijd gezien worden; dus zal het rad, ofschoon uit ledige en gevulde vakken zamengesteld, eene onafgebrokene, op alle punten verlichte oppervlakte aantoonen.

Indien men nu beproefde dezelfde gronden toe te passen op het geval, waarin de during des lichts minder zijn zoude dan de tijd, welken elke, om het middelpunt des rads rondwentelende, spaak behoeft, om zich van een' harer standen te verplaatsen naar dien welke op hetzelfde tijdstip de spaak, die haar voorafgaat, beslaat, zoude ieder zonder moeite zien, hoezeer de uitkomsten dier proefneming van de andere zouden verschillen. Stellen wij, bij voorbeeld, dat de during der verschijning van het licht slechts de helft der vorige bereikt; dat zij niet meer dan *een* HALF *duizendste eener seconde* beloopt: in een half duizendste gedeelte eener seconde doorloopt elke stoffelijke spaak slechts de helft der hoekige ruimte, begrepen tusschen een' harer

Digitized by Google

standen en dien, welke gelijktijdig door de onmiddellijk voorafgaande spaak wordt ingenomen. Wanneer het licht zich vertoont, wordt elke beweegbare spaak in een' harer standen getroffen en verlicht; — wanneer het verdwijnt, heeft elke spaak nog slechts de helft afgelegd van den afstand, dien zij te doorloopen had, om den stand der voorafgaande spaak te bereiken. Op het *wiskunstig* tijdstip van de verschijning des lichts begrensden al de spaken onderling zekere gegevene *sectors*. Wel nu, er is juist de helft van elke dier *sectors*, waarin geene spaak is doorgedrongen gedurende den tijd, dien wij zoo even voor de verschijning des lichts hebben aangenomen. Al deze ontledige ruimten hebben naar den waarnemer geen' enkelen straal van het beschijnend licht kunnen doen terugkaatsen; bij gevolg heeft het rad zich moeten voordoen als zamengesteld uit de vereeniging eener reeks van beurtelings duistere en verlichte *sectors*.

Zij, aan wie het nut onbekend was, dat de gewaarwording in het oog, voortgebragt door de werking van eenigerlei licht, nog een weinig tijds voortduurt, nadat het licht werkelijk verdwenen is, moesten, al ware het slechts uit hoofde dezer omstandigheid, geene aanmerkelijke hoop koesteren, eene juiste oplossing te bekomen van het vraagstuk, aan het hoofd dezer lange afdeeling geplaatst; en toch is ten slotte, dit schijnbaar beletsel zelve het middel van navorsching geworden, en zijn wij er in geslaagd, om op enkele *duizendste* gedeelten van seconden met beter gevolg te kunnen werken, dan men zulks wezenlijk met behulp der gewone middelen op geheele seconden zoude kunnen doen. Men denke een oogenblik over de bijzonderheden der proefneming na, en men zal mijne verzekering niet overdreven keuren.

Ik begeer de during te kennen van elk der bliksemstralen, die in eenen donkeren nacht de lucht doorklieven. Tegenover de hemelstreek, waar het onweder woedt, rigt ik een metalen rad op, van honderd fijne spaken voorzien. Een uurwerk deelt aan hetzelve de onafgebrokene en regelmatige snelheid van tien omwentelingen per seconde tijds,

Digitized by Google

of van ééne omwenteling in elk tiende deel eener seconde, mede. Ter waarneming plaats ik mij tusschen het rad en de onweêrswolken, in diervoege echter, dat de vrije toegang van het licht der bliksemstralen tot het draaijend rad daardoor niet verhinderd worde. Dit rad zie ik doorgaans niet, dewijl, bij onderstelling, alles in duisternis is. Het weerlicht; — op dit oogenblik wordt het rad verlicht; ik moet hetzelve dus zien, en zie het ook inderdaad, maar in standen, welke verschillen naar mate der during van het licht. Heeft het weerlicht of de bliksemstraal slechts gedurende een' onberekenbaar korten tijd geschitterd, zoo zal het rad zich, gedurende een tiende deel eener seconde, als honderd verlichte onbewegelijke spaken, schijnbaar van dezelfde breedte als de werkelijke, vertoond hebben. Heeft het weerlicht het duizendste deel eener seconde geduurd, zoo zal het rad zich als een cirkel van het middelpunt tot aan den omtrek vol licht vertoond hebben. Aan afmetingen van den duur des weerlichts, welke met een half duizendste, met een derde, met een vierde, met een vijfde duizendste deel eener seconde gelijkstaan, zullen schijnbaar cirkelvormige gedaanten beantwoorden, waarvan de helft twee derden, drie vierden, vier vijfden van de geheele oppervlakte des cirkels geheel van licht zullen verstoken zijn. Door het draaijend rad meer en meer te vergrooten, zal de oppervlakkige schaal der afmetingen zoo uitgebreid, zoo berekenbaar worden, als men zulks zelve verlangen zal. Merken wij hier nog aan, dat, door het verwisselen der snelheid van omwenteling, men zelfs de noodzakelijkheid, om de verhouding van het verlichte tot het duistere gedeelte op het oog af te schatten, vermijden kan; dat men alles terug kan brengen tot de bepaling der snelheid, onder welke de cirkel geheel verlicht schijnt. Is eene snelheid van het rad van een tiende deel eener seconde per omwenteling niet genoegzaam om eenen onafgebroken' cirkel van licht daar te stellen, zoo vermeerdere men dezelve trapswijze, tot zoolang de volkomen cirkel ontsta. Wordt deze uitkomst niet verkregen dan op het oogenblik, dat de snelheid van het rad eene omwenteling

Digitized by Google

per halve of per derde gedeelte van het tiende eener seconde bedraagt, zoo zal dit ten bewijze strekken, dat het weerlicht of de bliksemstraal slechts eene during van *een half of derde deel van het duizendste eener seconde* gehad heeft; en zoo is het evenceens met alle andere getallen, welke men zoude mogen vinden.

En nu, deze uitvoerige uiteenzetting ten einde gebragt hebbende, blijft ons nog over te vermelden, dat, na de speken des rads zoo veel mogelijk vermenigvuldigd te hebben, na de grootste snelheden te hebben in 't werk gesteld, welke uit het gebruik van raderwerken met zekerheid en eenvormigheid zijn af te leiden, het draaijend rad, in onweêrsnachten aan bliksemstralen der eerste of der tweede klasse blootgesteld zijnde, nimmer den schijn eener onafgebrokene oppervlakte verkregen heeft; dat deszelfs speken zoo scherp, zoo duidelijk zigtbaar waren als had het rad stilgestaan; dat zij zelfs volstrekt niet verbreed schenen.

Wij blijven verre ten achtere met opzigt tot de gevolgtrekking, waartoe deze proefneming regt zoude geven, wanneer wij ons bepalen tot de verzekering, dat de schitterendste, de uitgestrektste bliksemstralen der eerste en der tweede klasse, zelfs diegene, welke hunne vlammen over de geheele uitgebreidheid des zigtbaren horizons schijnen uit te storten, geene during bezitten gelijk aan *het duizendste gedeelte eener seconde tijds!* (*)

(*) Het is den Heere WHEATSTONE, aan wien men de vernuftige proefneming, waarvan ik hierboven verslag gedaan heb, te danken heeft, gelukt, met behulp eener zeer belangrijke wijziging van zijnen draaijen toestel, de zekerheid te erlangen, dat de vonk onzer electriseermachines niet het *een millioenste gedeelte eener seconde* aanhoudt. Het is te wenschen, dat die nieuwe middelen van navorsching met volharding op het onderzoek der bliksemstralen mogen worden toegepast. Gewigtige ontdekkingen zullen daarvan waarschijnlijk te verwachten zijn.

Digitized by Google

REISUITTREKSEL VAN J. G. KOHL.

(*Reisen in Südrussland von* J. G. KOHL, *II Theile*, 1841.)

In het tweede deel van dit leerrijke werk zien wij ons naar het westelijk uiteind der *Steppe*, naar *Bessarabië* verplaatst. De schrijver maakt ons opmerkzaam, hoe groot en magtig het *Moldavische* rijk geweest moet zijn, dat thans onder zoo veel heeren verdeeld is. Voormaals *Moldavië*, *Wallachije*, *Bukowina*, *Bessarabië* en een deel van *Servië*, van *Zevenbergen* en van *Hongarije* omvattende, was het een sterke voormuur tegen de *Turken*, doch werd als zoodanig niet genoeg door de *Polen* en de *Hongaren* geëerbiedigd en ondersteund. Later, onder de *Turksche* heerschappij, werden er, met de *Grieksche Hospodars*, eene menigte *Grieksche* familiën als *Bojaren* opgenomen, waardoor de nationaliteit vervalscht en de zedelijke kracht verzwakt zijn. Wat *Bessarabië* in het bijzonder betreft, zoo is die provincie eerst sedert dertig jaren *Russisch*. *Bessarabië* werd tot nu toe nog steeds als half en half een buitenland beschouwd. Deze provincie heeft nog een haar bijzonder eigen bestuur. Al het geboefte, alle weggeloopene *glebae adscripti*, (*) alle voortvlugtige recruten enz. pogen, om die reden, zoodra mogelijk, den *Dniester* te bereiken, en beschouwen zich bijna als geborgen, wanneer zij die rivier achter den rug hebben. Ten gevolge hiervan is het land vol verloopen volk; iets, hetgeen natuurlijk voor den landman ook niet voordeelig wezen kan. De regeringsbeambten van het gewest nemen dit gespuis, zoo al niet met opene armen, ten minste zonder veel zwarigheid op, ten einde hunne provincie daardoor gedurig meer te bevolken; ja van tijd tot tijd zijn zelfs eenige *Bessarabische* steden, bij voorbeeld *Akerman*, tot eene vrijplaats aller gaauwdieven verklaard geworden; dat is, men heeft ginds en elders het voorregt bekomen, om ieder, die zonder pas aankwam, in de gemeenschap der stadsbargers op te nemen. Derhalve ziet men er eene menigte lieden, die zich op deze wijs van landloopers in eerzame burgers verkeerd hebben. Hieruit wordt ook de ongemeen snelle aangroei der bevolking in de steden van *Bessarabië* verklaarbaar, en evenzoo het

(*) Aan den grond verbondene lijfeigenen.

Digitized by Google

opmerkelijke verschijnsel, dat op verscheidene sterk bevolkte plaatsen van dat land, sedert eene reeds lange reeks van jaren, geen enkel mensch gestorven is. Deze bijzonderheid zou aan een' beoefenaar der statistiek, die met de betrekkingen van het gewest niet bekend was, veel te peinzen en te gissen geven, over de taaiheid der levenskracht, de gezondheid der luchtstreek, en den buitengewoon langen duur van den middelbaren leeftijd in dit gezegend oord. Ondertusschen heldert zich de geheele zaak zeer eenvoudig op uit een' kleinen kunstgreep, waarvan zich de stadsoverheden bedienden, om het getal hunner burgers te doen aangroeijen. Wanneer zich namelijk een voortvlugtige aanmeldt en verlangt als *Meschtschanin* (burger) bij de stad ingeschreven te worden, zoo zeggen zij: »Neen, vriendlief, dat gaat niet aan! Gij hebt immers geen' pas. Evenwel, vertoef hier maar eenigen tijd; wij zullen zien, of wij iets voor u doen kunnen." Vervolgens wachten zij, tot dat een burger in de stad te sterven komt, en nu doen zij den nieuwaangekomene weder voor hunne roode raadstafel verschijnen. Zij vragen hem alsdan: »Hoe heet gij?" — »IWAN GRITSCHOW." — »Hoe oud?" — »Vijfentwintig jaar." — »Nu hoor, IWAN; gisteren is hier MITROPHAN KALENKO in zijn vijftigste jaar gestorven. Wilt gij burger worden, zoo moet gij zijnen naam en ouderdom aannemen, en alsdan zullen wij u in zijne plaats zetten en u zijne papieren geven." — IWAN GRITSCHOW bewilligt met blijdschap hierin, en heet nu voortaan MITROPHAN KALENKO, oud 50 jaren. De gestorvene wordt nu bij de hoogere regeringsbeambten in het geheel niet als overleden opgegeven; integendeel leeft hij nog lang na deze metamorphose voort, tot dat zij hem dan toch eindelijk, misschien na een derde en vierde verjonging, zoo omtrent in zijn 150ste jaar moeten laten sterven. Hieruit ziet men dan ook, om zulks in het voorbijgaan aan te merken, dat men zich zoo bijzonder niet behoeft te verwonderen, wanneer niet zelden uit *Rusland* gewag gemaakt wordt van lieden, die verre boven de honderd jaren oud geworden zijn. In dezer voege hebben zij steeds eene menigte overloopers in voorraad, die elk op zijne beurt de namen van gestorvenen overnemen. Natuurlijk lokt deze manier, om de bevolking te vermeerderen, niet altijd bestanddeelen aan van edeler soort, dan diegene waren, waaruit ROMULUS zijne burgerij zamenstelde. Gedurende dezen zomer hebben wij niet min-

Digitized by Google

der dan driehonderd personen, lieden uit alle natiën van het oostelijke halfrond, *Russen*, *Duitschers*, *Franschen*, *Italianen*, *Grieken*, *Moldaviërs*, *Tataren* enz. in den *Ostrog* (de gevangenis) te *Akerman*, en niet heel veel minder (men zeide ons honderd en tachtig) te *Kischenew* gevonden; iets, hetwelk, bij de onophoudelijke verzending naar *Siberië*, ongehoord genoemd mag worden. — Bij dit alles kan men nu ligt begrijpen, hoe dat gedeelte van het *Moldavische* volk, hetwelk met *Bessarabië* aan *Rusland* gekomen is, bij zulk eenen vloed van goede en slechte, maar voor hetzelve even zeer onaangename dingen, die uit *Rusland* op hetzelve instormen, zich in zijn eigen land niet zeer behagelijk meer gevoelt.

Vervolgens gaat de Schrijver over tot eene omstandige beschrijving van de *Steppe* en derzelver bewoners. Deze wildernis strekt zich van *Bessarabië*, ten noorden van de *Zwarte Zee*, en van den *Kaukasus*, tot in het hart van *Asië* uit, en eindigt eerst aan den *Chineschen* muur. Hier spreken wij slechts van derzelver westelijk uiteinde. Het is een groene graszee. Voor de dieren is er beneden voeder, voor de Engelen in de hoogte de hemel, maar voor de menschen tusschen beide eigenlijk niets. De eentoonige vlakte wordt alleen door diepe regengreppels afgebroken, waarin het overtollige water afloopt. Het groen is er van tweederlei soort, lage zode of *Trawa*, en hoog onkruid of *Burian*. Het laatste wordt zeer gevreesd, daar het niet zelden ondoordringbaar is en met name uit distelwouden bestaat, zoo hoog, dat ros en ruiter daarin verdwijnen. Eene distelsoort, de zoogenaamde windheks, strooit haar zaad in groote bollen uit, zoo ligt als veders, en jaagt die in ontelbare zwermen, door den wind gedreven, wijd en zijd over de woestenij. Ook alsem groeit hier in menigte, en deelt zijnen bitteren smaak aan het brood mede, wijl stofdeeltjes der plant zich bij het dorschen met het graan vermengen, en aan melk en boter, omdat de sappen der koebeesten, die er van eten, de bitterheid van dit voedsel aannemen. Even kenmerkend is de menigte der koningskaarsen, die hier geheele bosschen vormen, even als de *Cactus* in *Zuid-Amerika*. De *Burian*, gelijk ook de digte biesbosschen, aan de oevers van het water, worden, wanneer zij verdord zijn, afgebrand; en deze *Steppen*-branden behooren tot de schoonste en heerlijkste tooneelen. — Opmerkelijk is het, dat de *Steppen*-bewoners

Digitized by Google

beweren, dat het klimaat vroeger veel zachter geweest is. Een oude veehoeder zei aan den Schrijver, dat in den tijd der *Tataren* het gras in de *Steppe* veel beter was en veel weliger groeide, en dat ook de winters bij lange na zoo streng niet waren; hij herinnerde zich, hoe zij eens, zes jaren achter elkander, met hun vee winter en zomer onder den blooten hemel gekampeerd hadden, zonder een winterverblijf te zoeken; de *Moskoviters* hadden ijs en sneeuw met zich gebragt, en sedert was het niet meer mogelijk, den winter in de *Steppe* te verduren. Merkwaardig is het, dat zoo vele der door de *Russen* onder het juk gebragte volken, *Tataren*, *Turken*, *Moldaviërs*, *Grusiërs*, hun ditzelfde, ongerijmd genoeg, te last leggen.

Onder de dieren der *Steppe* munt het aardhaasje (*susslik*) door zijne bevalligheid uit. Van de *Steppen*-honden worden ons wonderlijke dingen berigt. Zij dringen in de wijnbergen, eten druiven, en klouteren zelfs, even als de beeren, op de boomen, om van het ooft te snoepen, paren ook wel met de wolven, die in grooten getale in den *Burian* en in de biezen huizen. Onder de vogels heeft men er inzonderheid de trapgans, welke de *Kozakken* te paard, al galopperende, met lange zweepen vangen; als ook de fraaiste der reigersoorten, de zoogenaamde Jonkvrouw van *Numidië*. Tot de zeldzaamheden der *Steppe* behoort voorts de paddenregen. Jonge padden, namelijk, vallen met den regen neder op eenen tijd, wanneer het gewone paddenbroed reeds lang uitgekomen is, en wel in eene menigte, welke met hetzelve in geene verhouding hoegenaamd staat. Ook aan slangen, en wel zeer groote, is er geen gebrek. Eene groote plaag voor de *Duitsche* kolonisten zijn voorts de sprinkhanen. Strijken deze op korenvelden neder, en is het graangewas nog niet geel en hard, dan vreten zij alles met blad en steel, aren en halmen glad weg. In zulke gevallen maaijen de landlieden soms, zoo snel zij kunnen, het graan, om nog iets er van te redden; maar de vernielende insekten vreten de reeds gevelde halmen als 't ware onder de zeissen weg, en zij verdwijnen zoo snel, dat het onmogelijk is, ook slechts het geringste binnen te brengen. In de wijnbergen vreten de sprinkhanen ranken en loof, de druiven alleen uitgezonderd, want deze laten zij op den grond liggen. Zeer in het groot drijft men, op de bloemrijke *Steppe*, de bijenteelt. Men behandelt ze nomadisch. De bijenhouders trekken met

Digitized by Google

hunne korven rond, en waar zij de geurigste bloemenvoorraad vinden, zetten zij dezelve in lange rijen neder, met welke zij na eene poos weder opbreken, om verder te trekken. Niet zelden voert zulk een zwervende bijenhouder duizend korven met zich.

Het ware leven verkrijgt echter *de Steppe* eerst door de veeteelt, door de ontelbare kudden paarden, runderen en schapen, die hier in eenen staat van halve wildheid weiden. De zwervende stoeterijen of *Taboenen*, onder het bestuur van verwilderde en aan het hardste leven gewone hoeders, (*Taboentschiks*) leveren een belangwekkend gezigt, en worden door onzen Schrijver zeer omstandig en met veel deelneming beschreven. Een *Taboen* van 800 brieschende vossen (zegt hij) is als ware het een republikeinsch gewoel met het gemeene volk der merriën en ruinen en met de edele aristokratische hengsten. Zie toch daar ginds, hoe de *Taboentschiks* een paard jagen en het met de stropkoord pogen te vangen. Daar hebben zij het!... Neen, de worp is gemist. De jagt gaat voort. Misschien hebben zij van den grondbezitter bevel, om het dier te leveren, of ook wel willen zij er iets mede doen, aan hetzelve eene artseny ingeven of een zadel opleggen, om het allengskens aan de dienst te gewennen. Dat is eerst eene jagt! Welk een gewoel, welk eene drukte! Daar, daar zit eindelijk de strik, en in hetzelfde oogenblik ligt hij ook op den grond, de arme spartelende vierpoot! — Opmerkelijk was het, de overige paarden der kudde bij dit voorval gade te slaan. Ruinen en merriën graasden rustig voort. Brood! brood! schreeuwt het graauw, en laat overigens de wereld gaan zoo zij wil. De hengsten daarentegen waren allen oplettend. Eenige galoppeerden, onder de aardigste bokkensprongen, achter de jagers heen, als wilden zij hen vervolgen. Een schoone, zwarte hengst stond in de schilderachtigste houding op eenen grasheuvel, en sloeg met gespitste ooren eene wijl gade, wat er gebeurde. Vervolgens stiet hij een fluitend geblaas door de neusgaten, strekte zijn' hals uit als een zwaan, die bijten wil, waarbij zijne ruige haren zich glad aan het vel legden, als ware hij een toornige tijger, en dreef vervolgens zijne merriën, die hem oogenblikkelijk verstonden, ter zijde, om haar voor den werpstrik van den *Taboentschik* te behoeden. — Een geweldig gevecht ontstaat, wanneer vreemde *Taboenen* elkander ontmoeten. Wel is

Digitized by Google

waar herders ontwijken doorgaans elkander reeds van verre; maar somwijlen zijn zij niét op hunne hoede, of ook wel gaan zij, even als hunne paarden, met woede op elkander los, wanneer namelijk elke partij vermeent, dat zij het uitsluitend regt heeft, daar ter plaatse te weiden, en dat de andere voor haar wijken moet. In zulke gevallen van betwist regt maken dan nu ook de *Taboenen* met elkander kennis; maar deze kennis blijft geene twee minuten lang vriendschap. Gewoonlijk kampen de edele dieren dan als de *Grieken* en *Trojanen* voor *Ilium*. Het jonge volk en de moeders staan van verre en eten; maar de sterkeren treden voorwaarts in het kampperk, en strijden met zoo veel woede en volharding tegen elkander, alsof de een een' onzigtbaren HECTOR en de ander den geest van ACHILLES op zijnen rug droeg. Zij schudden daarbij de te berge gerezene manen als leeuwen, en hunne hoornen hoeven kletteren tegen elkander in de lucht als schilden. Tevens doen zij daarbij schelle, fluitende en brullende geluiden hooren, welke wij bij onze slavenpaarden in het geheel niet kennen, en welke men eer met het gehuil der wilde dieren dan met het gehinnik onzer tamme rossen zou kunnen vergelijken. Ook bedienen zij zich in dit vechten even dikwijls van hunne tanden als van hunne achterhoeven, en stuiven op elkander in als roofdieren, tot dat eindelijk HECTOR voor ACHILLES de vlugt neemt en met zijne aanhoorigen afdeinst. Somwijlen ontvoert dan ook wel eens de overwinnaar den overwonnene een deel zijner merriën, welker uitwisseling vervolgens de herders op nieuw aan elkander brengt. — Nog merkwaardiger zijn de veldslagen der paarden met de wolven, van welke ontmoetingen wij, door verkeerde prentverbeeldingen misleid, ons gewoonlijk een onjuist denkbeeld vormen. De paarden dringen zich geenszins schuw in éénen hoop op elkander, noch keeren den wolf de achterhoeven toe, maar grijpen het roofdier aan, zoodra zij het slechts gewaar worden. Waar zij den wolf in het gras zien sluipen, springen zij, bek aan bek, op hem in, en slaan hem met de voorhoeven neder. Ook te dezen aanzien staat men bij ons, geloof ik, in een verkeerd begrip, en denkt, dat de paarden al hunne strijdkracht slechts in de achterpooten hebben. Dit is geenszins het geval. Integendeel gebruiken zij tot den aanval steeds de voorpooten, en bedienen zich slechts in geval van nood en tot verdediging ook van de andere; ja,

Digitized by Google

gelijk ik gezegd heb, achten zij zelfs hunne tanden geene tot het gevecht onbruikbare natuurgaaf, en men mag twijfelen, of de draak van *Rhodus*, met zijn duizendtandig gebit, wel woedender op de runderen uitschoot, dan een *Taboenen*-hengst gewoon is zulks op den wolf te doen. Somwijlen brengt hij hem met zijne voorpooten reeds terstond eenen slag toe, die de eerste en de laatste tevens *is*; somwijlen ook bedwelmt hij hem daarmede slechts, pakt hem alsdan, zonder veel omstandigheden te maken, met de tanden in den nek, en werpt hem aan de merriën toe, die hem vervolgens den pels zoo duchtig uitkloppen, dat er zelfs geen mikroskopisch stofdeeltje in blijft. Daarom moet de wolf er zich altijd mede vergenoegen, nu en dan een afgedwaald veulen te stelen. Zoodra hij door de paarden bemerkt wordt, is hij zonder redding verloren, want zij vervolgen en dooden hem onvermijdelijk. De paarden zijn des nachts het levendigst, en het is geene gemakkelijke taak voor den *Taboentschik*, hen in de eindelooze woestijn in den donker bijeen te houden. — Behalve de paarden, bevolken de *Steppe* groote kudden van de bekende grijze rundersoort, die aan *Europa* de geweldige menigte talk verschaft, welke het verbruikt, en de niet minder bekende schapen met vetstaarten.

EENE BEZOEKREIS VAN KONINGIN ELIZABETH VAN ENGELAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 419.)

Even als ELIZABETH lachten al de overigen, een eenig lang en mager man uitgezonderd, wiens oor het koninklijke geschater en deszelfs onderdanigsten weêrgalm niet scheen te vernemen. Deze man kon ongeveer vijfenveertig jaren oud zijn en droeg zwarte kleederen, zoodat hij, volgens de uitspraak der Koningin, tot den stand der geleerden behoorde. Die hem oppervlakkig, naar houding en manieren, beoordeeld had, zou misschien in verzoeking gekomen zijn, om hem voor een' hoovaardigen vorst aan te zien; doch den naauwkeuriger beschouwer zou niet ontgaan zijn, dat 's mans onachtzaamheid omtrent de menschen geenszins hoogmoed, maar eene onduidelijke waarneming der voorwerpen, die hem omgaven, en der dingen, die rondom hem gebeurden, tot grond had: het doel zijner blikken scheen voorbij het

Digitized by Google

bereik van der menschen gewone werkzaamheid en streven gelegen te zijn.

Zijne kleeding, ofschoon uit fraaije en kostbare stoffen zaamgesteld, had desniettemin een veronachtzaamd en onbevallig voorkomen; en hoezeer het scheen, dat zij reeds lang gedragen was, zat zij nogtans scheef en als weêrspannig op de kantige ledematen van hem, die ze droeg. Over een slecht gewasschen halskraag, wiens regt, om zich aan het hof te vertoonen, uit lang bewezene diensten ontleend scheen, droeg hij verscheidene gouden eeretekens, met daaraan gehechte groote gedenkpenningen van hetzelfde metaal; aan zijne linkerheup hing een lang, smal zwaard, welks gevest met steenen bezet was, die er als edelgesteenten uitzagen; en aan hen, welke genegen mogten zijn dezelve voor echt te houden, onschatbaar moesten voorkomen; zijn knevelbaard was in een' ontzagwekkenden vorm opgemaakt, zorgvuldig gekamd en geölied, en oogenschijnlijk het eenige aan 's mans uiterlijke, hetwelk zijne liefde en zorg genieten mogt; zijn dun, zandkleurig haar was onachtzaam van het voorhoofd naar het achterhoofd en van de zijden achter de ooren gestreken.

De hier door ons beschreven man stond, afgezonderd van de hovelingen, naast eenen anderen, insgelijks in het zwart gekleeden persoon, met wien hij van tijd tot tijd eenige woorden wisselde. Toen het gelach over Sir WALTER's ongeluk opgehouden had, en de Koningin naar een ander voorwerp van onderhoud rondzag, viel haar oog op deze beide. »Dokter DEE!" riep zij een' langen, mageren man met vele eereketens toe, »is er ook iets nieuws aan den hemel voorgevallen? want u naar aardsche dingen te vragen, zou eene groote onbekendheid met uwe neigingen en bezigheden verraden."

Dokter DEE trad met lange, onregelmatige schreden naar de plaats, waar de Koningin gezeten was; zijn oog was zoo vast en onafgewend op haar gevestigd, dat hij den aan hare voeten neêrgehurkten BIRON niet gewaar werd en bijna over hem gestruikeld was.

»Wanneer de menschen de magt, welke hun over de krachten en voortbrengselen dezer aarde verleend is, regt wilden leeren kennen en gebruiken, zoo zou het hun in korten tijd gelukken, zich van den invloed en de luimen der hemelsche ligchamen onafhankelijk te maken," sprak

Digitized by Google

Dokter DEE, terwijl hij de steenen aan de greep van zijnen degen begluurde, alsof er niets, zijne blikken meer waardig, in de zaal te beschouwen was.

»Wel is waar hebben wij," hernam de Koningin, »door lange oefening zoo tamelijk de bekwaamheid verkregen, om de ongewone dingen, welke gij tot het voorwerp onzer rede pleegt te kiezen, uit de ongewone woorden te raden, waarin het u behaagt dezelve te kleeden; evenwel, niet altijd gelukt ons zulks, en ook ditmaal moeten wij u uitnoodigen, hetgeen gij daar zoo even willens waart te zeggen, op eene wijze te herhalen, welke voor alledaagsche verstandskrachten bevattelijk is.

»Uwe Majesteit," hervatte Dokter DEE, »gebiedt over de zwaarden van vele helden en over de wetenschap van vele wijzen; maar van al de helden en al de wijzen, welken het onuitsprekelijke geluk ten deel geworden is, hunnen heldenmoed en hunne wijsheid voor uwer Majesteits dienst gereed te houden, is het geenen enkelen gelukt, de teugels te grijpen, waaraan de hemel de aardsche gebeurtenissen bestuurt; het ding, hetwelk der menschen onwetendheid als zinnebeeld van het niet en de onwezenlijkheid gekozen heeft, tot bestrijder van den stormwind en tot overwinnaar van zee en golven te maken."

»Gij verstaat het voortreffelijk, Dokter DEE, donkerheid in den nacht te brengen," zei de Koningin met eene kleine opwelling van ongeduld.

Zonder op haar te letten, keerde DEE zich naar den in het zwart gekleeden heer, met wien hij zich vroeger onderhouden had, en zeide: »Kapitein Don BLASCO DE GARAY, de Majesteit van *Engeland* is bereid, aan uw berigt een genadig oor te verleenen."

De dus aangesprokene was een klein mannetje, hoog van jaren, geel en mager van gezigt; met zwarte diepliggende oogen en een' grijzen knevelbaard; zijne kleeding was van veel minder fraaije stoffen en veel meer afgedragen en veronachtzaamd, dan die van Dokter DEE. Desniettemin trad hij zoo snel en trotsch voor de Koningin, en met een oog vol van zoo veel onmiskenbaren hoon op den aan hare voeten hurkenden BIRON nederziende, dat ELIZABETH tegen den gunsteling van haren lijfarts ongunstig vooringenomen werd.

»Wie zijt gij?" vroeg zij hem op den strengsten toon harer barsche stem.

Digitized by Google

»Ik ben Don BLASCO DE GARAY," hernam de vreemdeling, »een arme werktuigkundige, dien zich Keizer KAREL V, roemrijker gedachtenis, dien nooit een vijand verwon en in wiens rijken de zon nooit onderging, in den Adelstand en tot den rang van Kapitein in zijne met roem bekroonde armée verheven heeft, wegens eene uitvinding, welke zijne hovelingen hem als een wonderwerk schilderden, en van welke gebruik te maken zijne raadslieden hem terughielden."

»De uitvinding moet wel gewigtig geweest zijn, daar het 's Keizers Majesteit behaagde haar zoo rijkelijk te beloonen," zeide de Koningin.

»Des Keizers Majesteit deed nog meer," hernam Don BLASCO DE GARAY; »dezelve beschonk mij met de som van 66,000 realen de velon.

»En waarin, in des doods naam! bestaat dan dit zoo duur betaalde geheim?" vroeg de Koningin vol ongeduld.

»In de kunst," gaf GARAY ten antwoord, »om schepen, zonder de hulp van door den wind gezwollene zeilen, zonder door menschenhanden bewogene riemen, met eene snelheid, welke die van den stormwind overtreft, naar alle rigtingen voort te drijven."

»Onmogelijk!" riep ELIZABETH met onmiskenbare teekenen van ongeloof.

»Zoo zeiden Keizer KAREL's des Glorierijken raden ook — tot dat zij het vraagstuk opgelost zagen," merkte de *Spanjaard* droogjes aan.

»En hoe hebt gij het dan opgelost, en wanneer?" vroeg de Koningin verwonderd.

»Door waterdamp, den 17 Junij van het jaar des Heeren 1543, in de haven van *Barcelona*. Zonder teekeningen en modellen zou het niet mogelijk zijn, uwe Majesteit duidelijk te maken, hoe raderwerk en riemen, door stoom in beweging gebragt, de kracht bekomen kunnen, om een schip, overeenkomstig den wil van den werktuigmeester en met de door hem noodig geachte snelheid, naar alle hemelstreken voort te drijven.

»Toen Z. M. Keizer KAREL V voor de eerste maal mijn plan aan de door hem te raad genomene scheepvaart- en scheepsbouwkundigen voorleide, werd ik door hen als een dwaas bespot of als een krankzinnige beklaagd. Noch hoon noch medelijden hebben mijne overtuiging doen wankelen. Ik bragt mijn raderwerk en mijne riemen in een koopvaar-

Digitized by Google

dijschip van tweehonderd tonnen aan, hetwelk een edeldenkend koopman mij tot mijne proefneming overliet. Den tot het in beweging brengen der werktuigen vereischten damp verkreeg ik uit zekere hoeveelheid water, in een' grooten ketel onafgebroken tot het kookpunt verhit. Zeker van de uitkomst, verzocht ik nu des Keizers Majesteit, eene Commissie naar *Barcelona* te willen zenden, opdat zij zich van de uitvoerbaarheid der door 's Keizers raden bespotte theorie zou kunnen overtuigen.

»De Keizer stemde genadiglijk in mijn verzoek; hij zond afgevaardigden naar *Barcelona*, welke zonder verwijl den dag tot den proeftogt vaststelden. Eene ontelbare menigte menschen had zich aan de haven verzameld; het sein werd gegeven, en zie, mijn schip bewoog zich in elke rigting, welke de stuurman daaraan verkoos te geven, een verdoovend gejuich verzelde deszelfs bewegingen en verwelkomde mij, toen ik, na volbragte vaart, aan wal steeg. De Keizerlijke Commissarissen verzekerden, in tegenwoordigheid en ten aanhooren van het bij duizenden zaamgestroomde volk, dat ik alles, wat ik beloofd had, en wel volkomen overeenkomstig het voorgelegde plan, was nagekomen. Zeer verwonderde ik mij derhalve, en zoo ik geloof met regt, toen ik het eene jaar na het andere verloopen zag, zonder dat men de geringste aanstalte maakte, om van mijne uitvinding gebruik te maken. Na lang te vergeefs de oorzaak dier voor mij zoo bittere veronachtzaming nagespoord te hebben, vernam ik, dat Don RAVAGO, 's Keizers schatmeester, die, als hoofd der Commissie, ooggetuige van den gelukkigen uitslag mijner onderneming geweest was, den Keizer berigt had, dat de uitvinding van weinig nut zou zijn, vermits een volgens dezelve gebouwd schip niet in staat was, meer dan eene mijl wegs in een uur tijds af te leggen, terwijl daarentegen de ingewikkelde zamenstelling der machine aanhoudend kostbare herstellingen zou vereischen; ook dreigde de ketel vol kokend water de op zulk een vaartuig aanwezige personen bestendig met een oogenschijnlijk gevaar, want een genoegzaam zeker middel, om het springen te beletten, was niet voorhanden.

»Daar nu mijn vaderland mijne uitvinding langer dan eenen menschenleeftijd ongebruikt heeft gelaten," verhaalde Don BLASCO DE GARAY verder, »zoo ben ik herwaarts gekomen, om uwe Majesteit onderdanigst te verzoeken, mij wel

Digitized by Google

te willen veroorloven, de van Don RAVAGO's kant daartegen ingebragte bedenkingen onder de bescherming van uwen magtigen schepter te mogen weêrleggen, door uwe zeevaarders tot heeren van wind en weder, van stroomen en golven te maken."

GARAY zweeg en boog zich. De Koningin gaf op zijne voordragt geen antwoord; zij scheen in gepeins verzonken; na eenige minuten zwijgens brak zij in de woorden uit:

» *Primum cana salix, madefacto vimine, parvam*
Texitur in puppim, caesoque induta juvenco,
Vectoris patiens tumidum supernatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano.

»Zoo sprak eens meester LUCANUS; wat zou hij nu wel zeggen, zoo hij uw door onzigtbare magt in beweging gezet schip gezien had, Don BLASCO DE GARAY?"

Nog eer de *Spanjaard* met zichzelven eens geworden was, wat hij der Koningin moest antwoorden, trad Sir WALTER RALEIGH met eene diepe buiging voor ELIZABETH: »De dichtregelen van LUCANUS, welke uwe Majesteit, door hoogst derzelver voorbeeldig trouw-geheugen ondersteund, daar even zoo juist heeft aangehaald, herinneren mij eene overzetting van dien dichter, waarmede ik mij sedert jaren bezig houde, doch welke ik niet waag in het licht te geven, omdat het mij tot nog toe aan den moed ontbroken heeft, uwer Majesteits oordeel daarover te vragen."

»Ons oordeel, het oordeel eener vrouw, kan van geen gewigt zijn in de weegschaal der kritiek. Wij zijn steeds veel te zeer met de welvaart van ons volk en met de verijdeling der ontwerpen van deszelfs vijanden bezig geweest, dan dat ons tijd overgebleven zou zijn, om lettergrepen te tellen en maatcadansen af te meten."

»De ernst der vorstin is even min in staat geweest de Muzen af te schrikken, als zij vermogt heeft de Gratiën te verjagen. De verbaasde wereld luistert naar de toonen, welke uwe Majesteit aan APOLLO's lier ontlokt, met verrukking en bewondering."

»Gij wilt mij al vleijende omkoopen, Sir WALTER; gij spreekt met toegevendheid van de enkele akkoorden, waartoe mijne ongeoefende hand de zangersharp waagt te tokke-

Digitized by Google

len, opdat wij van onzen kant uwe liederen prijzen zouden. Om zulks te doen, om u geregtigheid te laten wedervaren, is het in de eerste plaats noodig dat wij ze hooren. Hoe klinken bij u — in het Engelsch der Koningin, — gelijk mijn geliefd volk gewoon is te zeggen — de door mij aangehaalde Latijnsche verzen?"

Sir WALTER bedacht zich eenige oogenblikken, en zeide toen, met vaste stem, het volgende op:

» *The moistened osier of the hoary willow*
Is woven first into a little boat,
Then cloth'd in bullock's hide upon the billow
Of a proud river lightly doth it float
Under the waterman.
So on the lakes of overswelling Po
Sails the Venetian, and the Briton so
On outspread Ocean (*)."

»Gij hebt zeer gelukkig vertaald," zei de Koningin; »maar wilt gij ons het regt, om uwe verzen te beoordeelen, in waarheid toestaan, zoo zouden wij misschien tegen het woord *waterman* aanmerken, dat het te zeer een zuiver hedendaagsch denkbeeld uitdrukt, en te regtstreeks aan het beroep herinnert, dat onze schuitenvoerders op den *Theems* oefenen; ook heeft het u er toegebragt, aan het woord *Ocean* eene met het algemeen gebruik strijdige uitspraak op te dringen (†)."

(*) »De met vocht doortrokken twijg der grijze wilg wordt eerst tot eene kleine boot zaamgevlochten; vervolgens met ossenhuid overtogen, dobbert zij, door den schipper bestuurd, ligtelijk op de golven van een' trotschen rivierstroom. Zoo zeilt op de wateren van den overstroomenden *Po* de *Venetiaan*, en zoo de *Brit* op den uitgestrekten Oceaan."

(†) Sir WALTER RALEIGH had namelijk, in zijn boven aangehaald vers, aan het woord *Ocean* drie lettergrepen gegeven en hetzelve tot een' zoogenaamden *dactylus* gemaakt. De Engelsche uitspraak kent daaraan slechts twee syllaben toe; dus b. v. POPE:

» *That never air nor ocean felt the wind,*
That never passions discompos'd the mind."

Digitized by Google

»Met het genadige verlof mijner koninklijke beheerscheresse zal ik, voor de door uwe Majesteit afgekeurde plaatsen, andere pogen te vinden."

»Doe dat niet, Sir WALTER," hernam de Koningin; »de wereld zou er u waarschijnlijk geenen dank voor weten; uwe verzen zijn goed, zoo goed, dat wij er meer van wenschen te hooren."

»Mijne Muze koestert het vurigste verlangen, om uwe Majesteit een gunstiger denkbeeld van haar in te boezemen, dan haar zulks met hulp van LUCANUS gelukt is, en zou de gelegenheid daartoe als het grootste geluk beschouwen."

»Welaan dan, het geluk, waarnaar zij haakt, zal haar gegund worden; wij willen haar gelegenheid geven, om hare krachten in voor de vuist gemaakte verzen, op de wijs der *Italianen*, te toonen. Vertaal mij dus eens, zonder van pen, papier of inkt gebruik te maken en in den tijd van hoogstens acht minuten, de volgende plaats uit mijnen lievelingsdichter VIRGILIUS:

»*Principio coelum, ac terras, camposque liquentes,*
Lucentemque globum lunae, titaniaque astra,
Spiritus intus alit; totamque infusa per artus
Mens agitat molem et magno se corpore miscet."

Sir WALTER beantwoordde de uitdaging der Koningin, bijna zonder zich te bedenken, op de volgende wijze:

»*The heaven, the earth, and all the liquid main,*
The moons bright globe, and stars titanian,
A spirit within maintains; and their whole mass,
A mind, which through each part infused doth pass,
Fashions and works, and wholy doth transpierce
All the great body of the universe (*)."

»Regt fraai, waarlijk!" riep de Koningin met een genadig lachje. »Uwe Muze kan het versmaden tijd te nemen, en ofschoon zij zich vrijwillig in de boeijen van het rijm slaat,

(*) »Den hemel, de aarde en de zee, den glansrijken bol der maan, de Titanische sterren onderhoudt een geest, die in hen woont; en in derzelver gansche klomp leeft eene ziel, die elk deel doorstroomt, het vormt en bewerkt, en geheel het groote ligchaam des heelals doordringt."

Digitized by Google

gelukt het haar toch, de dichterlijke geestdrift in derzelver vlugt te volgen. Waarom, Sir WALTER, verklaart gij u niet voor de kort geleden door Sir PHILIP SIDNEY, DIJER en HARWAY gevormde school? Waarom ontheft gij u niet van den last des rijms?"

»De eigenheden der Engelsche taal, wanneer uwe Majesteit deze uitdrukking mij eens vergunnen wilt, verzetten zich tegen de strenge maatverordeningen der Latijnen, in welke die school de Britsche dichtkunst zou willen prangen; die eigenheden zijn zoo na aan het rijm verwant, dat verzen met niet op elkander klinkende uitgangen aan ongelatiniseerde ooren steeds voorkomen als in een keurslijf geperst proza."

»Wij gelooven bijna, dat gij gelijk hebt, Sir WALTER, en achten het wèl gedaan, ons getrouwe volk in deszelfs nationaliteit te versterken, en alle pogingen, die iets, hetgeen tegen zijnen aard en wezen strijdt, aan hetzelve willen opdringen, te verijdelen."

»Ik gevoel mij zeer gelukkig," zei GARAY, half overluid en met kwalijk verheelde spijt, tegen Dokter DEE, »aan uwe maagdelijke Koningin door mijn aanbod, om mijne uitvinding naar hare rijken te verplanten, gelegenheid tot eene verhandeling over verzenmakerij gegeven te hebben!"

»Hoofsche gebruiken," hernam Dr. DEE met verachtelijk opgeworpen lip en opgehaalde schouders, »zijn niet te veranderen. Verkiest gij een weinig wraak?"

»Wraak? door dolk? door vergif?" vroeg de *Spanjaard* met zaamgetrokkene wenkbraauwen.

»O, zoo ernstig nemen wij, in dit koude land, de dingen maar zelden op. Ik heb u niet anders aan te bieden dan een luttel alsem, welke ik over het door de alles weten willende gunstelingen aan de ijdelheid geboden geregt denk te strooijen."

DEE trad nader bij de Koningin: »Heeft meester WILLFIELD, de bekwame zilversmid uit de Lombardstraat," zeide hij, »bij wien uwe Majesteit gewoon is juweelen te laten zetten, aan zijne, mijne en ons aller koninklijke gebiedster ook reeds het kunstrijke werkstuk vertoond, hetwelk hij nu laatstelijk voltooid heeft?"

»Voor zoo ver wij ons herinneren, niet," hernam ELIZABETH.

»Het is ook eerst onlangs gereed gekomen, en waarschijn-

Digitized by Google

lijk wil de meester uwer Majesteits terugkomst in hoogst derzelver goede en getrouwe stad *Londen* afwachten."

»Maar waarom denkt gij in het geheel, Dr. DEE, dat hij het ons vertoonen zal? De handwerken zijn in onze pligtgetrouwe hoofdstad zoo zeer in kunstvaardigheid toegenomen, dat het ons aan tijd ontbreken zou, bijaldien wij elk goed geslaagd werkstuk afzonderlijk in oogenschouw zouden willen nemen."

»Dat van meester WILLFIELD, waarover ik bedoelde te spreken, is zoo ongemeen wèl geslaagd, dat ik mij niet heb kunnen onthouden, den bekwamen zilversmid te hopen, hetzelve niet aan den besteller af te zenden, alvorens hij het aan uwe Majesteit vertoond zou hebben. Hij gevoelde zich uiterst gelukkig in het vooruitzigt, voor zijne koninklijke beheerscheresse te zullen verschijnen, maar gaf een diep leedwezen te kennen, dat, zoo deze hoop niet nog vóór den afloop van het tegenwoordig jaar vervuld wierd, zij onvervuld zou moeten blijven, want dat het kunstwerk bestemd was tot een geschenk, om den eersten dag van het volgend jaar te vieren."

»Wat verbeeldt dit werkstuk?"

»Met uwer Majesteits welnemen, eene handlantaren. Het bovendeel derzelve bestaat uit eene kroon van massief goud, welke tot deksel dient voor een daaronder aangebragt wierookvat; het schild, hetwelk den lichtschijn terugkaatsen moet, is zeer schoon uit massief zilver gewerkt; aan den eenen kant vertoont het de zon, de maan en de planeten, aan den anderen de geschiedenis van onzen Heer en Zaligmaker, gelijk DAVID II, Koning van *Schotland*, dezelve gedurende zijne gevangenschap te *Nottingham* in het koper gegraveerd heeft."

»Een schoon en zinrijk geschenk, hetwelk eenen rijken gever laat vermoeden. Heeft men u dien ook genoemd?"

»Wanneer mijn onachtzaam geheugen mij niet een zijner gewone parten speelt, heeft men mij meester WILLFIELD Sir JOHN HARRINGTON als den besteller genoemd."

De Koningin scheen door eene genoegelijke gedachte getroffen. »Sir JOHN," zeide zij, »is een onzer getrouwste Vasalen en onze persoon zeer toegedaan; misschien hebt gij, Dokter DEE, door ons het op zijn bevel vervaardigde kunstwerk te beschrijven, tegen zijnen wensch, om ons te verrassen, gehandeld."

Digitized by Google

Dokter DEE keek schuw in de zaal rond: »Zou er dan hier iemand zijn, die wat ik spreek zou kunnen verraden?" zei hij half overluid, alsof hij tot zichzelven sprak.

»Uwe geleerde verstrooijing van gedachten heeft u weder een harer gewone parten gespeeld, gelijk gij zulks noemt," zei de Koningin lagchende.

De Dokter keek ELIZABETH met wijd opgesperde oogen aan, en brak, op den toon van verwondering en twijfel, in de woorden uit: »Zou ik dan werkelijk gezegd hebben, dat de lantaren voor de Majesteit van *Schotland*, JAKOB DEN VI, bestemd is?"

»Van *Schotland!*" herhaalde werktuigelijk de Koningin.

»En dat de woorden: »Heere, gedenk mijner, wanneer gij in uw rijk komt," daarop gegraveerd zijn?" voer DEE voort, alsof hij den uitroep der Koningin niet gehoord had.

»Het verheugt ons, zoo wijze, op de toekomst bedachte Vasalen aan den voet van onzen troon te kunnen tellen; wij zullen zorg dragen, deszelfs last naar de kennis hunner krachten en huns wils, die ons van tijd tot tijd mag toekomen, met de bij ons erfelijke geregtigheidsliefde te verdeelen."

De Koningin stond op; zij toonde zich zeer ongeduldig, en scheen niet regt te weten, wat zij met zichzelve beginnen zou. Geen der hovelingen waagde eene vleijerij of eenen geestigen inval; de waarheid, welke hun door den geleerden en, naar de manier der geleerden, onhoffelijken Dokter eenige oogenblikken levensgrootte en met volkomen ontsluijerd gelaat was voorgehouden, had in allen herinneringen aan het sedert lang gesmoorde geweten levendig gemaakt. Zelfs BIRON, hoezeer *Franschman*, zweeg; hij was volkomen overtuigd, zich bij de Koningin in gunst gezet te hebben; een enkel, ton ontijde aan haar gerigt woord, zou hem hare goede meening hebben kunnen doen verbeuren. Om echter het hovelingshandwerk niet geheel te laten rusten, fluisterde hij, terwijl hij op geringen afstand hare schreden volgde, een' zijner kavaliers, half binnensmonds, maar toch hoorbaar, opmerkingen toe over hare JUNO's gestalte en de Nimfengratie haver bewegingen. De Markies VAN HARTFORD, wien de reden van ELIZABETH's kwade luim volstrekt onbekend was, omdat hij in eene andere zaal bezig geweest was met het geven van bevelen betrekkelijk het feestmaal, trad thans, daar hij bemerkte, dat zij hare zitplaats verlaten

Digitized by Google

haar, nader, om te vragen, of het haar ook misschien behaagde zich aan tafel te zetten. ELIZABETH, ditmaal de lieftaligheid, waarmede zij bij goede luim zoo gaarne de dienst harer onderhoorigen aannam, geheel latende varen, gebood hem, zonder een woord te spreken, alleen door eene vrij norsche beweging harer ellebogen, dat hij haar den weg zou wijzen.

In de dienst van den Markies VAN HARTFORD bevond zich een der bekwaamste schenkers van dien tijd, welke de tafel, waaraan de hooge gast van zijnen heer thans op het punt was plaats te nemen, op eene zoo zinrijke wijs versierd had, dat de kwaad geluimde Koningin bij den aanblik daarvan hare mismoedigheid bijna vergat.

Behalve het prachtige tafelgereedschap van goud en zilver, welks overvloed van den rijkdom des gastheers getuige droeg, waren op den met het heerlijkste lijnwaad bedekten disch nog eene menigte andere, tot kortswijl bestemde of de nieuwsgierigheid prikkelende dingen ten toon gesteld. Aan het boveneind stond, op een groot zilveren presenteerblad, een, volgens de naauwkeurigste grondregelen der vestingbouwkunde, met bolwerken, grachten en muren omgeven rotskasteel, van welks torens de Spaansche vlag wapperde, terwijl op de wallen en door de schietgaten der muren de tromben van kanonstukken naar buiten keken. Regt tegenover dit slot, aan het benedeneinde der tafel, stond een oorlogschip; het voerde de Engelsche vlag, en de dekken vertoonden toebereidselen tot een gevecht. In het midden der tafel en regt voor de zitplaats der Koningin stond, tusschen twee reusachtige pasteijen, een in vollen sprong afgebeeld hert, in welks zijde een pijl stak. De randen der schotels, welke deze dingen bevatteden, waren dik met zout bestrooid, waarin eijeren overeind stonden. Zoodra de Koningin zich nedergezet had, gaf het schip eene volle laag. De vesting antwoordde met het lossen van haar geschut; het vaartuig wendde, volgens al de regelen der scheepvaartkunde, en gaf eene tweede laag, waarop de Spaansche teekens van wallen en torens der sterkte verdwenen en Engelsche daarvoor in de plaats opgingen.

Hierover betoonde de Koningin wel is waar groot genoegen, maar maakte toch de aanmerking, dat een zeegevecht in eene kamer, vooral bij een jaargetijde, hetwelk niet veroorloofde de vensters open te zetten, hoe roemrijk de

Digitized by Google

uitkomst ook mogt geweest zijn, wegens den achterblijvenden kruiddamp toch voor den reuk iets onaangenaams had. Zoodra de Markies VAN HARTFORD dit hoorde, strekte hij de hand uit naar den schotel, waarop het slot stond, en drukte eenige der in het zout staande eijeren stuk; dit bragt den heerlijkt riekenden geur te weeg, want uit de eijerschalen was de stof, welke zij bevat hadden, weggenomen, en daarin door kostbaar reukwerk vervangen geworden.

»Dit hert, Mevrouw," zei de Markies, op het tafelstuk, dat voor de Koningin stond, wijzende, »is hetzelfde, hetwelk uwe Majesteit heden morgen in het park hebt aangeschoten; het wil, dat de hand, die het kwetste, een eind aan zijn lijden make; zijne oogen zijn smeekend op de DIANA der boschen van *Hampshire* gerigt, om haar te bewegen den pijl uit zijne wond te trekken."

De Koningin vatte den pijl, en trok dien, na eenig aarzelen, uit de zijde van het hert. Een roode stroom van den krachtigst riekenden Bourgonjewijn schóot uit de opening, welke het wapen achterliet, en toen die stroom ophield, viel ook het hert om.

De onbehouwen grootte der pasteijen gaf aanleiding tot vele vermoedens en hield de nieuwsgierigheid onafgebroken bezig. De jongere hofdames legden haren wensch, om te weten, wat daarin toch verborgen mogt zijn, op de onverholenste wijs aan den dag, en alleen de tegenwoordigheid der Koningin scheen haar te weêrhouden de deksels op te ligten. ELIZABETH vermaakte zich een tijdlang met het ongeduld van het vrouwelijke gedeelte van haren hofstoet, en gelastte vervolgens de twee jongste harer dames, om gelijktijdig de deksels van de pasteijen te nemen. Haar bevel, in plaats van de gewenschte oplossing van het raadsel te weeg te brengen, veranderde de te voren betoonde drift in dralen; wel tienmalen strekten zij, aan welke de last was opgedragen, de blanke handjes uit, om het bevel harer gebiedster te volbrengen, en steeds trokken zij die weder terug, alsof zij een stuk geschut moesten afsteken, of eenige met de Christelijke leer strijdige tooverhandeling verrigten. De Koningin verwaardigde zich, der bevreesde juffren moed in te spreken, noemde haar gekkinnetjes en *spiritless lasses* (hange deerns). Eindelijk vatteden twee bevende handjes de deksels der ontzettende pasteijen; maar naauwelijks waren dezelve opgeheven, of uit de eene fladderde eene geheele

Digitized by Google

vlugt vledermuizen in de lucht, en uit de andere huppelde een talrijk gezelschap kikvorschen op het tafellaken. De plotselinge vrijlating dezer gevangenen gaf aanleiding tot veel scherts en gelach en verwekte eene geweldige verwarring. De dames vlogen van de tafel op, om aan de kikvorschen te ontkomen, en beproefden duizend belagchelijke middelen, om hare hoofden voor de vledermuizen in veiligheid te stellen. De heeren zelven, die heldhaftiglijk tot bescherming der dames toeschoten, hadden zware gevechten te leveren, om hunne fraaigelokte paruiken voor den aandrang der gevleugelde vijanden te behoeden.

Van de waschkaarsen op de tafel en aan de wandlusters waren de meeste door het angstige rondfladderen der lichtschuwe vogels reeds uitgeblascht en in een gedeelte der zaal heerschte bijna volstrekte duisternis, toen plotseling, als op een tooverwoord, de slagdeuren aan beide de einden van het ruime eetvertrek te gelijk opensprongen, en van elken kant zes lakkeijen met brandende kaarsen op vierarmige kandelaars binnentraden. De eensklaps zich verbreidende helderheid wekte een' ligten, half gesmoorden schreeuw; de Koningin keerde den blik naar den kant, van waar hij voortkwam, en het scheen haar toe, als zag zij Sir WALTER RALEIGH zich plotseling van Miss TROGMORTON, eene harer staatsdames, verwijderen.

»Ligtekooi!" riep zij, de hand als tot eene oorveeg opheffende, het van schrik, misschien ook wel van schuldbewustzijn verbleekte meisje toe, »scheer u uit mijne oogen en laat u nimmer weder voor mij zien! En gij, Kapitein der lijfgarde," ging zij, zich naar Sir WALTER wendende, voort, »weg met u naar den *Tower*, en waag nimmer om uwe loslating te verzoeken, op straffe van onze hoogste ongenade! — Wij zullen heden avond niet banketteren," zeide zij, in het voorbijsnellen, tot den Markies VAN HARTFORD, en met gedruisch verliet zij de zaal.

VERHAAL VAN DE SCHIPBREUK, DE GEVANGENSCHAP EN HET LIJDEN VAN TWEE AMERIKAANSCHE MATROZEN.

Ik werd den 21 Julij 1810 geboren, zoo verhaalt een der beide schipbreukelingen. Mijn vader, PHINEAS HOLDEN, was een kleine pachter te *Hillsborough*, eene stad van den

Digitized by Google

Staat *New-Hampshire*. Ik herinner mij nog, dat mijne familie, bestaande uit mijne ouders, uit drie zonen en twee dochters, een gerust en aangenaam leven leidde. Allen aan den arbeid gewend, zagen wij onze pogingen volkomen bekroond door het bescheiden deel, dat ons was toegelegd. Ik had juist den ouderdom van tien jaren bereikt, toen een vreeselijke slag ons gezin trof. Mijn vader werd ons, na eene lange en smartelijke ziekte, ontrukt, en liet ons zonder andere bescherming achter, dan onze goede moeder. Indien haar vermogen en hare middelen haren wil en hare moederlijke zorgen hadden geëvenaard, zoo zou zij ons alle ongemakken hebben bespaard en in al onze behoeften hebben voorzien. Maar, daar wij geene hulpbronnen voor ons onderhoud bezaten, behalve onze eigene vlijt, werden wij reeds op jeugdigen leeftijd de wereld ingezonden, en waren genoodzaakt, voor onszelve te zorgen. Ik beproefde onderscheidene ambachten tot aan mijn twintigste jaar; en toen, bemerkende, dat ik naauwelijks genoeg voor mijzelven verdiende, en wenschende mede het mijne tot het onderhoud onzer goede moeder toe te brengen, besloot ik, mijn geluk op zee te wagen. Ik verliet mijne geboorteplaats en scheepte mij in de maand Julij 1831 te *New-Bedford* in *Massachusets* op het schip *de Mentor* in, uitgerust ter walvischvangst in de *Indische* Zeeën. Het behoorde toe aan den Heer W. NORMAN, een koopman van die plaats, aan wien ik na mijne terugkomst oneindig veel verschuldigd ben. Wij gingen onder zeil op den dag zelven van mijne komst aan boord. De equipaadje bestond uit eenentwintig koppen. Niets merkwaardigs gebeurde ons gedurende het eerste gedeelte van onze reis. Nadat het ons gelukt was eene kleine hoeveelheid traan te verzamelen, deden wij *Fayal*, een van de *Azorische* eilanden, aan, waar wij onzen voorraad afzetteden en ons van leeftogt voorzagen. Wij vertrokken den volgenden dag, en, na de *Kaap de Goede Hoop* te zijn omgezeild en het kanaal van *Mozambique* te zijn doorgevaren, kwamen wij in de *Indische* Zee. Wij bleven eenigen tijd tusschen de kleine eilanden kruïsen; maar, daar wij in het doel van de reis niet slaagden, werd er besloten, om op *Java* koers te rigten. Wij zeilden dit groote eiland langs, en tusschen de eilanden, die ten oosten liggen, en *Sandelhout* door, bereikten *Timor*, en liepen de haven van *Coupang* binnen, waar wij vijf dagen bleven, om water, hout en levensmiddelen in te

Digitized by Google

nemen. Vandaar vertrekkende, beproefden wij, om door de straat van *Timor* in den Grooten Oceaan te komen. Tegenwinden en het geweld der stroomen noodzaakten ons, dit oprzet te laten varen. Wij veranderden dus van koers. Wij hadden plan, om *Ternate*, de voornaamste van de *Molukken*, aan te doen; maar wij zeilden dit eiland voorbij, en liepen voort tot aan het noordelijk uiteinde van *Morty*. Geen haven vindende, waar wij konden schuilen, besloten wij een' anderen koers te volgen en ons te rigten naar de *Dieveneilanden*, die aan de *Spanjaarden* behooren.

Naauwelijks hadden wij ons van *Morty* verwijderd, of wij werden door eenen vreeselijken storm beloopen, die drie dagen en drie nachten duurde. Gedurende dien ganschen tijd was het onmogelijk eene enkele waarneming te doen. Dat was de oorzaak van de treurige gebeurtenis, welke het begin was van de ongelukken, rampen en smarten, voor hen, die ze niet ondervonden hebben, naauwelijks te begrijpen. Het geweld van den storm noodzaakte ons om alle zeilen te strijken, behalve alleen een fokkezeil, waarvan bijna alle reven waren ingenomen. Zoo zeilden wij zonder vrees voor gevaar, toen, op den 21 Mei 1832, tegen elf ure des avonds, op het oogenblik, waarop de wacht werd afgelost, het schip met groot geweld stootte op de koraalriffen, die, gelijk wij later vernamen, zich noord- en oostwaarts van de *Pelsweilanden* uitstrekken. Het schip liep regt op de rotsen aan, en stootte drie malen achtereen als in één oogenblik, terwijl de golven rondom ons met eene geduchte woede braken.

In dit vreeselijk oogenblik, toen het schip voor de derde maal stootte, lag ik in mijne hangmat. De schok was zoo geweldig, dat ik tegen den wand werd geworpen; doch weldra mij herstellende, liep ik op dek. Alles was daar verwarring, schrik en ontsteltenis. Terstond na den derden schok wendde het schip, zoodat het de bakboordzijde naar den wind keerde en in een oogenblik op zij werd geworpen. In dezen treurigen toestand, terwijl de golven het vaartuig dreigden te verzwelgen of te verbrijzelen, kwam de Kapitein op dek, en vroeg aan den tweeden stuurman: »Waar zijn wij?" Deze antwoordde: »Ik weet het niet; maar ik geloof, dat er onder den wind land is." Er was schier geen tijd van beraad; alles scheen de onmiddellijke verbrijseling van het schip aan te kondigen.

Te midden van deze verwarring, hoorde ik den eersten

Digitized by Google

stuurman het bevel geven, om een der booten uit te zetten. Zijne bevelen werden terstond gehoorzaamd, en tien man van de equipaadje begaven zich aan boord, het veiliger achtende zich aan de genade der golven over te geven, dan op het schip te blijven met het vooruitzigt van een' zekeren en spoedigen dood. Doch vele redenen loopen zamen, om mij te doen vooronderstellen, dat zij allen een graf in de golven hebben gevonden. Kort na het vertrek van de eerste boot gaf de Kapitein, het onmogelijk achtende, dat het schip tot aan den dag in zijn geheel zoude blijven, bevel, om zijne eigene sloep uit te zetten. Dit bevel kon niet ten uitvoer gebragt worden dan door de vereenigde pogingen van het overgeblevene gedeelte der equipaadje. Eenigen der matrozen, en ik behoorde onder dit getal, hadden besloten, om tot het laatste oogenblik op het schip te blijven, en begrijpende, dat eene boot niet tegen het geweld der golven bestand kon zijn, vereenigden wij ons, om den Kapitein ernstig te doen gevoelen, dat zijn plan te gevaarlijk was, om het te wagen. Onze pogingen waren vruchteloos, en hij drong er op aan, dat wij hem de behulpzame hand zouden bieden. Daar men in zulke omstandigheden de onderscheidingen van rang niet zoo naauwgezet in acht kan nemen, deed ik den voorslag, om de masten te kappen, omdat ik dacht, dat het schip daardoor verligt zoude worden en minder stooten. Het was des te noodzakelijker hiertoe over te gaan, omdat het anders bijna onmogelijk was, om de boot uit te zetten. Mijn raad werd gevolgd; ik greep eene bijl, en hielp de masten en het touwwerk kappen. Dit had althans ten deele het gewenschte gevolg, en met groote moeite werd de sloep te water gebragt. De Kapitein en drie matrozen daalden er terstond in af, en maakten zich gereed, om ons te verlaten. Op verzoek van den eersten bond men hem een touw om het lijf, opdat er, zoo de boot mogt worden verbrijzeld, gelijk men reden had om te vreezen, eenige kans op behoud voor hem mogt overblijven. Onze makkers werden voorzien van de instrumenten, die zij noodig hadden, een logboek, een zak met kleederen, eene kleine hoeveelheid beschuit en een klein vaatje water. De boot hing op dit oogenblik aan de takels, en met oogmerk om zich naar beneden te laten glijden, stond de Kapitein bij de voor- en een der matrozen, BOUKET, bij de achterplecht van de boot; beide grepen de takels, en lieten zich zakken. Op

Digitized by Google

dit oogenblik rolde eene vreeselijke golf op de boot aan, en verbrijzelde haar zoo geheel, dat er geen stuk van overbleef. Twee der matrozen werden gered; de Kapitein werd op eenen afstand van 450 voeten weggesleurd, en wij hadden groote moeite, om het touw vast te houden, dat wij hem om het lijf hadden gebonden. Eindelijk gelukte het ons, hem naderbij te trekken. Toen wij zijnen noodkreet hoorden, verdubbelden wij onze pogingen, en weldra was hij aan boord. Hij was uitgeput van vermoeijenis, maar had gelukkig geene gevaarlijke wonde gekregen.

Na deze vruchtelooze poging en het verlies van onze halve manschap, kwam men, na rijp beraad, overeen, om op het schip te blijven, tot dat de dag ons onzen wezenlijken toestand zou doen kennen. In dezen staat van onzekerheid hielden wij ons stevig vast aan het touwwerk, en hadden veel moeite, om ons voor het geweld der golven te beveiligen, die ons ieder oogenblik dreigden weg te spoelen. Het was een verschrikkelijke nacht! Met het aanbreken van den dag konden wij zien, dat een gedeelte van het rif, omstreeks drie Engelsche mijlen onder den wind, droog scheen. Hoe weinig dit ook beteekende, het gaf ons moed. Weldra ontdekten wij land, twintig of dertig mijlen oostwaarts. Dit gezigt, hoewel wij het karakter der inwoners niet kenden, ja niet eens wisten, of deze rotsen door menschen bewoond werden, deed ons de mogelijkheid van redding begrijpen, en wij begonnen terstond zoo goed mogelijk toebereidselen te maken, om het schip te verlaten. Er was slechts één boot over, die in zeer slechten staat was en eigenlijk ongeschikt om elf menschen zoo verre te voeren. Doch ons bleef geene keuze; weldra was de boot gereed, en vóór dat de zon twee uren boven den horizon was, waren onze beschikkingen gemaakt. Wij namen een klein vaatje beschuit mede, een weinig water, een' genoegzamen voorraad van kleederen, eene kruiddoos, een geweer, een paar pistolen, drie hartsvangers en een' pot om vuur aan te leggen. Het was in een klein bootje en met die weinige middelen, om het leven te behouden en te verdedigen, ons vooral op de hoede der Voorzienigheid verlatende, dat wij ons schip verlieten, niet zonder een gevoel van diepe droefheid en met zeer weinig hoop om onzen toestand te verbeteren.

Eerst regtstreeks koers zettende naar het rif, landden wij daar zonder moeite aan, en sleepten onze boot op het drooge.

Digitized by Google

Het was, gelijk wij hadden vermoed, een gedeelte van het rif, waarop wij schipbreuk geleden hadden, en wij bemerkten spoedig, dat het gedeelte, hetwelk niet door het water was bedekt, slechts een duizend voeten lang was, zeer smal, maar toch groot genoeg, om ons een veilig verblijf op te leveren gedurende den korten tijd, dien wij daar dachten te toeven. Wij wilden er slechts blijven tot dat onze toebereidselen gereed waren, en dan was ons oogmerk, of met minder gevaar zee te kiezen, of naar het land koers te zetten, dat wij nu duidelijk bespeurden. Wij hadden tot dusverre weinig tijd gehad, om met bedaardheid na te denken. Nu bleef ons eene allergewigtigste vraag te beslissen: wat was het voorzigtigste, de golven te tarten in ons ranke vaartuig en met onze weinige levensmiddelen zee te kiezen, of ons over te geven aan de genade der menschen, die wellicht het eiland bewoonden? Ter gunste van het eerste plan werd geopperd, dat wij bemerkt en opgenomen konden worden door een schip, dat in deze streken zeilde, en op deze wijze aan gevangenschap of dood ontsnappen bij een barbaarsch volk. Van den anderen kant oordeelde men, dat in allen gevalle de kans op behoud bij de wilden van het eiland verkieslijk was boven het gevaar van eenen zeetogt in zulk eene kleine boot, die in geen opzigt deugde, en met weinige ponden beschuit en een' kleinen voorraad water, om het leven te houden.

Gelukkig, dat, door de wijsheid en goedheid van den Opperbestuurder van der menschen lot, de ongelukkigen eene menigte bronnen van troost beuitten, die de mensch in voorspoed voorbijziet. Wij bevonden ons op eene kale rots, midden in zee, verwijderd van onze betrekkingen en vrienden en van de woonplaats van alle beschaafde volken; het schip, dat ons herwaarts gevoerd had, lag daar als een nutteloos wrak; en toch konden wij een oogenblik van verligting, ja van wezenlijk genoegen smaken door eene omstandigheid, die, hoe onbeduidend ook op zichzelve, toch verdient te worden vermeld. Het gelukte ons, om een' aal, eenige krabben en schelpdieren te vangen. Het noodige hebbende, om vuur aan te maken, zamelden wij genoeg stukken aangespoeld hout op, maakten onze vangst gereed, en, er een weinig beschuit bijvoegende, verkwikten wij ons met eenen maaltijd, die ons zeer weelderig scheen. Toen hij geëindigd was, dachten wij aan onze toebereidselen voor den nacht.

Digitized by Google

Wij zigtten op een' kleinen afstand van de boot eene tent op met een gedeelte van onze kleederen en stukken zeildoek; en toen de zon was ondergegaan, hielden eenigen de wacht, terwijl de overigen zich aan den slaap overgaven. Tegen middernacht losten de slapenden de wakenden op hunne beurt af, en den volgenden morgen voelden wij ons zeer verkwikt, ofschoon de meerdere helderheid van onzen geest slechts diende, om ons eene levendiger voorstelling te geven van de ijselijkheden van den eersten nacht en van de gevaren onzes tegenwoordigen toestands.

Het scheen, dat de Voorzienigheid wilde, dat wij niet lang onzeker zouden blijven ten aanzien van de partij, welke wij te kiezen hadden; want vóór het opgaan der zon zagen wij, op kleinen afstand van ons, eene kano met tweeëntwintig inwoners van het naburige eiland. Zij naderden de plaats, waar wij ons bevonden, tot op een pistoolschot, en hielden daar eenigen tijd stil, om ons gade te slaan, terwijl zij groote vrees betoonden. Daar wij begrepen, dat het beste was hunne vriendschap te winnen, bonden wij een hemd aan een onzer riemen, als een teeken van ons verlangen, om hen als vrienden te beschouwen en te behandelen. Onze wensch werd vervuld; want terstond roeiden de eilanders naar onze rots, en, eene groote vreugde aan den dag leggende, kwamen zij aan land en spoedden zich naar de plaats, waar de meesten onzer zich bevonden. Zij bragten kokosnoten en een weinig brood, vervaardigd uit het vleesch van die vruchten; gekookt in het sap, dat uit den stam wordt gehaald. Ik was op dat oogenblik op eenigen afstand van mijne lotgenooten en aanschouwde dit tooneel met eene soort van onrust. Het voorkomen van deze wilden wekte mijne verwondering op, en ik sidderde tevens bij het zien van schepsels, die menschen geleken, en toch onthloot waren van datgene, wat, naar onze denkbeelden, tot de menschelijkheid behoort. Zij waren geheel naakt; allen waren gewapend met eene lans en eene knods; sommigen droegen ook strijdbijlen. Op verschillende deelen van hun ligchaam waren zij zonderling getatoueerd. Hunne haren, ruw en zwart, als die van de *Noord-Amerikaansche Indianen*, zeer lang en in wanorde over hunne schouders hangende, gaven hun een vreemd en afschrikwekkend voorkomen. Hunne tanden waren geheel zwart, hetgeen veroorzaakt wordt, gelijk wij later vernamen, door het kaauwen van *aborak*.

Digitized by Google

Ons vertrouwen op de eerlijkheid onzer bezoekers nam niet toe, toen wij nader kennis met hen hadden gemaakt. Zoodra zij aan land waren gestapt, begonnen zij met het kleine aantal voorwerpen te rooven, die al onzen rijkdom uitmaakten. Zij eigenden zich, zonder aarzelen, onze scheepswerktuigen, het geweer en een gedeelte van onze kleederen toe. Gelukkig waren onze overige kleedingstukken, het kruid en de hartsvangers in eene spleet van de rotsen verborgen. Beladen met hunnen buit, snelden zij naar hunne kano terug, en, ons teekens doende om hen te volgen, roeiden zij naar het schip. Hun eerste voorkomen en hunne blijkbare geneigdheid tot stelen, wel verre van ons op te wekken om nader kennis met hen te maken, hadden in ons eene onweerstaanbare neiging doen geboren worden, om hen te ontwijken. Wij waren dan ook al spoedig tot het besluit gekomen, dat de Groote Oceaan met zijne gevaren, maar onder de bescherming der Goddelijke Voorzienigheid, oneindig verkieslijker was, dan het lot, dat ons onder dergelijke schepsels wachtte. Wij haastten ons derhalve, om onze boot te water te brengen, en haar te laden met alles, wat wij nog van eenige waarde hadden overgehouden. Omringd van nieuwe moeijelijkheden, gaven wij ons andermaal aan de golven over.

Het eiland was thans duidelijk zigtbaar, en wij rigtten onzen koers derwaarts, maar moesten eenen omweg maken, om het rif te vermijden. Terwijl ons dit gelukte, kwamen de wilden, die naar het schip gegaan waren, van daar terug met de vijf geweren, die wij er hadden achtergelaten. Welras roeiden zij ons met groote snelheid voorbij, blijkbaar met oogmerk, om met hunnen buit ongehinderd te ontsnappen. De oorzaak van hunnen spoed bleek weldra. Op hetzelfde oogenblik ontdekten wij eene groote menigte praauwen, misschien wel dertig, die even geneigd schenen om te plunderen als de vorigen. Hunne taal was voor ons geheel onverstaanbaar, maar wij konden uit hunne vrij duidelijke gebaren opmaken, dat zij vooral onze vuurwapenen begeerden. Zij gaven ons teekenen, om met hen te gaan en hen te helpen; maar wij waren niet minder begeerig om te ontkomen, en bleven naar het eiland roeijen. Eindelijk verlieten ons al de praauwen, met uitzondering van eene enkele. De eilanders, die bij ons waren gebleven, schenen in ons gezelschap groot belang te stellen, gedeeltelijk, zoo als wij

Digitized by Google

naderhand hoorden, omdat zij vooronderstelden dat wij kostbaarheden verborgen hadden, gedeeltelijk omdat zij hoopten ons gevangen te nemen en op deze wijs hunne makkers de loef af te steken. Na eenigen tijd boden zij ons aan om ons op het sleeptouw te nemen, en na eenig beraad wierpen wij hun eene lijn toe. Hierdoor werd onze voortgang veel gemakkelijker gemaakt, omdat hunne praauw, zeer ligt zijnde, met eene ongeloofelijke snelheid over de oppervlakte des waters gleed. Zoodra deze schikking gemaakt was, verlieten een opperhoofd en een andere eilander hunne praauw en kwamen in onze boot. Het opperhoofd zette zich met eene groote gemeenzaamheid naast den Kapitein neder. Wij behoefden niet lang naar de oorzaak hunner vriendelijkheid te gissen. Onze beschuit was in eene kleine kist; het schijnt, dat die kist hunne nieuwsgierigheid grootelijks gaande maakte; zij hielden bijna onafgewend hunne blikken op dat voorwerp gevestigd, en poogden den Kapitein te overreden, om hun te laten zien, wat daarin was. Hij weigerde dit, het beter achtende hen in dezen staat van ongeduld te laten, dan hun de geringe waarde te toonen van datgene, wat wij bij ons hadden. Het was waarschijnlijk ten gevolge van deze weigering, dat het opperhoofd, toen wij slechts vijf of zes mijlen van het eiland verwijderd waren, een sein gaf, waarop het zeil van de praauw plotseling werd opgehaald; te gelijker tijd greep hij de doos, waarin het kruid was, sprong in zee, en zwom naar zijn vaartuig. Zijn makker, zijn voorbeeld volgende, greep een pak met kleederen; hij stond gereed om het mede te nemen, toen NUTE, een der matrozen, later de medgezel in mijn ongeluk, beslag op het pak leide en het vasthield. Toen plaatsten de eilanders hunne praauw ter zijde van onze boot en grepen onze riemen vast; op nieuw boden wij weerstand, en hadden het geluk om onze riemen los te maken, het eenige middel om ons van eenen wissen dood te redden. De eilanders toonden zoo groote verbittering, dat wij het raadzaam oordeelden, ons buiten het bereik van hunne knodsen, van hunne lansen en strijdbijlen te houden, en wij namen dienvolgens onze maatregelen. Wij waren nog altijd aan hunne praauw vastgehecht en zoo zeer onder hun bereik, dat er niet weinig moed werd vereischt, om eene poging te wagen, om hen te verlaten. NUTE, wiens stoutmoedigheid door den voorgaanden twist was opgewekt, nam een mes en sneed de lijn door. Ons oogmerk

Digitized by Google

was, om geheel van koers te veranderen, en vervolgens hi-verende en zoo digt mogelijk bij den wind zeilende, onze vijanden te ontkomen of hun althans een tijdlang eene betere bezigheid te geven, dan het plunderen van hunne ongelukkige slagtoffers. Gedeeltelijk gelukte het ons; maar het was slechts ten koste van veel moeite en van eenige slagen, die zij ons bij ons vertrek zoo ruw toediende, dat wij niet spoedig de gedachtenis van hun barbaarsch gedrag zullen verliezen. NUTE scheen, om zijne vermetelheid, het bijzondere voorwerp van hunnen haat te zijn geworden; zij sloegen hem onbarmhartig.

Daar wij slechts drie riemen hadden, was onze vaart niet zoo snel, als wij wel hadden gewenscht; maar, daar wij weldra bemerkten, dat wij, scherp bij den wind zeilende, het grootste voordeel hadden, en wisten, dat in de vlugt alleen ons behoud was, stelden wij alle onze pogingen in het werk, en hadden weldra het genoegen, de eilanders verre achter ons te laten. Zij schenen echter besloten te hebben, ons niet te laten ontkomen, en volgden ons tot vier ure des namiddags. Niet dan met groote moeite konden wij ons van hen ontslaan. Ziende, dat onze vijanden te nabij ons waren, bedienden wij, ofschoon onze kleederenvoorraad niet meer dan het noodige bevatte, ons van de list, om van tijd tot tijd een enkel kleedingstuk in het water te werpen, vooronderstellende, dat de wilden zich zouden ophouden, om het op te visschen, en dat wij hen op deze wijze van ons zouden kunnen afhouden.

Toen zij ons verlaten hadden, vervolgden wij onzen koers naar de volle zee tot aan den ondergang der zon. Omstreeks dien tijd ontdekten wij land voor ons op eenen afstand van ongeveer veertig mijlen. Des morgens ten drie ure bemerkten wij, dat het water ondiep werd, en dat wij ons bij de branding bevonden. Het gelukte ons, om een eind touw met eene dreg in zee te werpen, die op acht voeten diepte den grond raakte en vast bleef zetten, en wij bleven daar tot aan den dag. Toen maakten wij ons ankertje los en zetteden koers naar het land. Tegen vier ure des namiddags gelukte het ons een klein eilandje te bereiken, dat op eene halve mijl afstands van een grooter was gelegen. Onze krachten waren bijna uitgeput, en wij leden verschrikkelijk door gebrek aan water. Ons eerste werk was, middelen te zoeken, om onzen dorst te lesschen. Tot onze onuitsprekelijke vreug-

Digitized by Google

de vonden wij weldra eene bron van zoet water. In onze omstandigheden was zij ons meer waard dan eene goudmijn. Een der matrozen, SEDON genaamd, was in de boot gebleven in eenen staat van volkomene bewusteloosheid; men bragt hem water, en hij herleefde terstond.

Na alzoo aan onze dringendste behoefte te hebben voldaan, moesten wij eenig voedsel opzoeken. Wij hadden nog een weinig beschuit en nog wat vleesch van kokosnoten, fijngemalen en vermengd met het vocht uit den kokosboom; het een en ander werd met water aangelengd, en deze spijze maakte onzen avondmaaltijd uit, die, weinig smakelijk voor een verfijnd gehemelte, door ons met dankbaarheid en smaak werd genuttigd. Verkwikt en versterkt, vereenigden wij ons op het strand en spraken over onze vooruitzigten. Wij begrepen, dat het, zoo wij ons het noodige voedsel konden verschaffen, best zoude zijn, hier een paar dagen te blijven. Doch weldra stortte ons noodlot ons in nieuwe moeijelijkheden.

Van de plaats, waar wij ons bevonden, bespeurden wij twee levende wezens, geheel naakt, die in eene praauw in zee waren gestoken van eene uitstekende landtong, een weinig lager gelegen. Blijkbaar hadden zij ons in het oog en naderden om te zien, wie en in welken toestand wij waren. Toen zij binnen het bereik der stem waren, hielden zij stil, en schenen bang te zijn, om digter bij te komen. Begrijpende, dat het beter was hunne vriendschap te winnen, zochten wij hen door teekenen te overreden, om te naderen. Zij schenen daarover verheugd, en toonden ons, ten bewijze van hunne vriendschappelijke gezindheid, eenen visch, die zij bij zich hadden, hetgeen wij beantwoordden door hun eene krab te toonen, die wij hadden gevangen. Terstond roeiden zij naderbij. Wij boden ieder hunner een mes aan, en gaven hun door teekenen te kennen, dat zij konden nemen, wat hun beviel. Zij schenen zeer tevreden en gedroegen zich ordentelijk. Weldra keerden zij weder naar hunne praauw, en noodigden ons, om hen te volgen. Wij begrepen, dat het best was, aan hun verlangen te voldoen. Wij bragten onze goederen in de boot, en volgden hen naar eene soort van haven, wat verder gelegen. Daar hunne praauw veel ligter was dan onze boot, waren zij ons spoedig verre vooruit, en, eene landtong omroeijende, waren zij weldra geheel uit ons gezigt. Weinige minuten later keerden zij

Digitized by Google

terug, vergezeld van eene menigte praauwen, zoodat de zee als door deze kleine vloot was bedekt. Al de eilanders waren gewapend, en geleken veel naar die, welke wij eerst hadden gezien.

Later vernamen wij, dat deze beweging geschied was ten gevolge van de tijding, door de beide eilanders aangebragt, dat eene boot met vreemde en zonderlinge menschen op hun grondgebied was aangeland. Zij werd aangekondigd, door het slaan op eene groote schelp. De menigte kwam in beweging, liep uit, om hare nieuwsgierigheid te bevredigen, en haar best te doen, om ons gevangen te nemen en in zekerheid te brengen. Eene groote oorlogspraauw roeide regt op ons aan; het opperhoofd sprong in onze boot, greep den Kapitein bij de schouders, en sloeg hem met zijne knods, hem te gelijker tijd doende begrijpen, dat het zijn wil was, dat wij ons met alle kracht aan de riemen zettede, om spoedig te komen op het punt, vanwaar zij waren afgestoken. Hij zwaaide vervolgens zijne knods boven onze hoofden, waarschijnlijk om ons door vrees tot gehoorzaamheid te dwingen. Er bleef ons niets over, dan ons te onderwerpen. Hij begon met ons van onze kleederen te berooven. Terwijl hij daarmede bezig was, stonden zijne makkers in hunne praauw, met hunne lansen zoodanig gerigt, dat zij ons oogenblikkelijk konden doorboren, zoo dat noodig was.

(*Het vervolg hierna.*)

BIJ HET ZIEN EENER AFBEELDING VAN DEN WELEERWAARDEN ZEER GELEERDEN HEER SERVAAS GREGOOR,

laatst Predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente te Rotterdam,

OVERLEDEN DEN 2 JUNIJ 1842.

Men moge blik, en trek, en vorm, en houding malen,
Maar d' afdruk van de ziel maalt beitel noch penseel;
Opregtheid, slechts op aard' geschetst in idealen,
Vormde, ongekunsteld, hier een allerschoonst geheel:
Welsprekend was die mond, welsprekender het harte;
Daaruit ontwelde liefde en wijsheids hemeltaal;
Taal, ernstig, roerend, vol van Christentroost in smarte,
Gepat uit 's Heilands woord en wars van pronk en praal.
Men schetse een' Leeraar af in spreken, doen en handlen:
Elke opgelegde taak heeft hij getrouw voltooid;
Voor 's Heeren aangezigt opregt en vroom te wandlen,
Dat voorbeeld gaf hij ons, dien pligt vergat hij nooit,
Hij, op wien aller oog met diepen rouw blijft staren:
De Kerk derft aan de Maas haar' allerschoonsten gloor;
En wij? — o! Blijv'..'t elks doel, hier Christus te evenaren,
Dan evenaren wij gewis ook 't meest Gregoor.

Rotterdam. J. VAN HARDERWIJK, BZ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE ALPEN.

Door

ALBRECHT VON HALLER. (*)

Naar het *Hoogduitsch*,

door

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

Beproef 't, verbeter, mensch! uw' toestand in dit leven;
Neem, wat natuur of kunst u biedt met milde hand;
Vergroot uw' lusthof; tooi, versier uw bloemendreven;
Verander rotsen in paleizen, grootsch van trant;

(*) Onder de mannen, die de Duitsche Letterkunde van veel wansmaak, valsch vernuft en taalverbastering gezuiverd hebben, verdient HALLER eene vereerende plaats. Natuurlijke eenvoudigheid, bevalligheid en rijkdom van gedachten blinken in zijne kunstvoortbrengselen uit, waarvan een zijner schoonste gedichten, de *Alpen*, hetwelk ik beproefde in onze taal over te brengen, getuigen kan. HALLER's aanhoudende en afgetrokkene studiën hadden eenen zeer nadeeligen invloed op zijne gezondheid; en gevoelende, dat hij uitspanning en verstrooijing behoefde, besloot hij, in het jaar 1728, deze hemelhooge gebergten te bezoeken. De Hoogleeraar GESNER van *Zurich* vergezelde hem. De aanblik der heerlijke Natuur bragt zijne geheele ziel in opgetogene stemming, en deed hem dat meesterstuk vervaardigen, hetwelk zoo verheven en onvergankelijk is als de bergen, die daarin worden bezongen. Het gedicht behoort tot de beschrijvende Poëzij. Het is niet bloot een beschrijvend gedicht *om* te beschrijven, maar, gelijk de Hoogleeraar VAN KAMPEN aanmerkt, er is een zedelijk denkbeeld tot grondslag gelegd. (*Handb. der Hoogd. Letterk.* 1ste Stuk, art. HALLER, bl. 58.) Overal straalt het doel des Dichters door, om zijne lezers te overtuigen, dat slechts reine zeden en

Digitized by Google

Behang de marmren zaal met Perzische tapijten;
Slaap in bij snarenspel, ontwaak bij 't schaatrend lied;
Ga iedren levensdag in dans- of eetzaal slijten;
Drink paarlen uit smaragd; vergroot uw jagtgebied:
Maar, moge ook 't grillig lot uw wenschen onderschrijven,
Arm zult gij in geluk, rijk in ellende blijven.

De plant van waar geluk moet uit de ziel ontspruiten;
Het welgestemd gemoed schenkt vrolijkheid aan elk;
Wat zegt de vreugde toch, die lokt en trekt van buiten?
Haar bitterheid vergalt zoo vaak den levenskelk!
Wat heeft de koning, dat den herder zou ontbreken?
Dien valt de schepter zwaar, deez' kwelt de herderstaf:
Wee hem, als rust der ziel den boezem is ontweken!
De stoet, die hem bewaakt, weert zijn verdriet niet af:
Maar, is 't hier binnen kalm, dan valt er vreugd te rapen,
Het zij we op 't harde stroo of 't donzen rustbed slapen.

---

eene eenvoudige levenswijze, vreemd van de behoeften door weelde en pracht geboren, den mensch, schoon arm naar de wereld, rijk en gelukkig maken kunnen. Elk natuurtooneel is voor ons oog geschilderd; alles is bevallig, schoon gestoffeerd, en een voortreffelijk gedenkstuk van beschrijvende Poëzij. Omtrent mijne vertaling moet ik mededeelen, dat ik dezelfde versverdeeling des gedichts, in coupletten van 10 regels, gehouden heb, doch hier en daar sommige geheel plaatselijke partijen heb weggelaten. De coupletten, die ik bedoel, zijn deze, waarin de vorm en de kracht der kruiden en planten, welke op de *Alpen* groeijen, beschreven worden. HALLER heeft zelf, om deze regelen voor zijne lezers duidelijk te maken, kruidkundige aanteekeningen onder den tekst geplaatst. Ik hoop de schoonheden van het oorspronkelijke eenigermate te hebben behouden. *Op* HALLER, als leerling van den onsterfelijken BOERHAVE, mogen ook wij *Nederlanders* roem dragen, terwijl ook de beminnelijkheid van zijn karakter zijne verdiensten opluisterde. BILDERDIJK getuigt van hem, »dat hij zich door waarachtig gevoel onderscheidt, en iets heeft van de openheid van een' *Hollander*, die zich geen ontleenden rol voorschrijft, maar die uit het hart denkt, spreekt en handelt." (*Taal- en Dichtk. Verscheidenheden*, Iste D. bl. 37.)

Digitized by Google

O dierbre gouden tijd! geschenk uit 's hemels bogen!
Onzalig, dat gij de aard' zoo vroeg reeds zijt ontvlugt!
Niet wijl zij toen alleen met bloemen was omtogen,
En scherpe noordewind niet gierde door de lucht;
Niet wijl de halmen toen van zelf op de akkers groeiden;
Niet wijl de fiere leeuw de schaapekooi toen ontsag,
En melk en honig mild in vette stroomen vloeiden,
Of 't afgedwaalde lam bij wolven veilig lag;
O neen! maar wijl de mensch tevreden was op aarde,
Hem nooddruft rijkdom was, en 't goud geen zorgen baarde.

O kindren der natuur, gij kent nog gouden dagen!
Wel uit geen fabeleeuw, wier wonderpracht bekoort;
Neen! wien kan 't ijdle schoon der wereld ooit behagen,
Waar armoê vrolijk maakt en deugd tot arbeid spoort?
't Lot doet geen Tempe u hier aanschouwen in die streken;
De wolk, waaruit gij drinkt, schiet ook haar bliksems uit;
De lange winter kort de late lenteweken,
Terwijl een eeuwig ijs zich om uw dalen sluit;
Doch bij uw stille deugd wordt veel door u genoten;
Der elementen strijd kan uw geluk vergrooten.

Wat heil, gulhartig volk! hebt gij u zelf beschoren,
Ofschoon geen glans van 't goud, geen eer u tegenlacht!
Vaak ging de bloei, de roem eens wakkren volks verloren,
Wanneer 't aan weelde en praal uitzinnig offers bragt:
Toen Romes adelaar steeds met triomfen keerde,
Was hout der Goden huis, was moes der helden maal;
Maar toen zijn dwinglandij na iedren strijd vermeerde,
Verbrak de zwakste hand het alvernielend staal.
Waak, hoogstgelukkig volk! laat u geen schijn verblinden!
Zoo lang ge eenvoudig leeft, zult gij 't geluk ook vinden.

Natuur kan wel uw' grond geen paradijsooft geven,
Maar toch beploegt gij de aarde en toch ontspruit het zaad;
Zij wierp eens de Alpen op, beschermsters van uw leven!
Want zelf berokkent toch de mensch zich 't meeste kwaad:
Moet, bij de broodschaal, u de zilvren bergstroom drenken,
De honger kruidt u 't maal met keur van specerij;
En moog de mijngroef slechts u smeedbaar ijzer schenken,
Eens wenschte Peru wel zoo arm te zijn als gij!
Waar de eedle vrijheid woont, zal moeite en zorgen wijken;
Daar ziet men rotsen zelfs met schoon gebloemte prijken.

Digitized by Google

Onschatbaar dan 't gemis, dat heerscht in uwe dreven!
De rijkdom heeft geen schat, dien de armoê u niet biedt;
Door eendragt mag de vreugd in aller boezem leven,
En nijd werpt onder u den tweedragtsappel niet;
Hier kleurt geen bange vrees, maar blijdschap ieders wangen;
Behoeften worden hier niet noodeloos vergroot;
De rede, door natuur geleid, stuurt ieders gangen;
Men mint het leven en men vreest niet voor den dood:
Wat Socrates ooit sprak, wat Zeno heeft geschreven,
Is, zonder leer, als pligt elks boezem ingedreven.

Hier huist geen onderscheid, door hoogmoed uitgevonden;
Hier wordt geen deugd miskend, geen ondeugd lof gebragt;
Geen zelfverveling, neen, vergalt hier 's levens stonden;
Men slijt met werk den dag, met zoeten slaap den nacht:
Hier laat geen trotsche waan door eerzucht zich verblinden;
Geen morgenzorg verstoort de vreugde van den dag;
De vrijheid, altijd mild, doet waar genoegen vinden,
En arbeid, vrede en rust wekt lied en vreugdgelach:
Geen ontevreden geest waart onder 't volksgewemel;
Men eet, en slaapt, en mint, en dankt voor 't goed den Hemel.

Geleerdheid doet wel niet haar rijke bron hier vloeijen;
Men kent de schoonheên niet van Rome of 't Vatikaan;
Men prangt des menschen geest hier in geen schoolsche boeijen,
En niemand leert de zon in hare kreitsen gaan;
Geen stelselvormen doen hier 't vuur van twist ontsteken.
Vrij kenn' men 's werelds bouw, wat aarde of hemel bied';
Wat blijvend vreugdgenot kan 't ook den wijsgeer kweeken?
Hij leeft, hij peinst, hij sterft, en kent zichzelven niet!
Maar hier, hier heeft natuur de kunst, om blij te leven
Den mensch niet in het brein, maar in het hart geschreven.

Hier, hier is ouderdom en jeugd altijd tevreden;
Wat land en luchtstreek schenkt, maakt iedereen verheugd;
't Is nu als 't gistren was, 't zal morgen zijn als heden;
Geen tranen volgen hier op kortgenoten vreugd;
Geen voorval, nooit aanschouwd, bijzondert hier de dagen;
De levensstroom vloeit steeds gelijk hij altijd vloot;
Steeds rijden grijze en kind in d' eigen vreugdewagen;
De levenstrappen zijn hier slechts geboorte en dood;
Geen kwaad gesternt' geeft hier een onheilspellend teeken,
Geen gloeijend morgenrood kan hooger blijdschap kweeken.

Digitized by Google

Als door de lentelucht de zoele windjes zweven,
Als 't jeugdig bloed met kracht door borst en aders bruist;
Dan schaart zich heel een dorp in lommerrijke dreven,
Waar liefde en teederheid in aller boezem huist;
Hier zingt en danst een paar bij 't lustig hoogtijdvieren,
En vat elkaar om 't lijf, dat feller 't harte blaakt;
Daar weet de forsche hand zoo fiksch den steen te zwieren,
Dat hij het luchtruim klieft en juist den merkpaal raakt;
Ginds toonen anderen een woelger spel te minnen,
Of luistren naar het lied der blijde herderinnen.

Ginds giert het snorrend lood door 't wijde luchtruim henen,
En lucht en schijf zijn zaam, op d' eigen stond, doorboord;
Daar gaan bij 't kegelspel zich andren weêr vereenen,
En werpen snel den bal langs 't gladde baanvlak voort;
Hier danst een bonte rij bij 't luchtig ommekeeren,
Daar zang en veldschalmei in 't veld zich hooren doet;
Vreemd van 't geen maat en kunst aan andren moeten leeren,
Hecht slechts de vrolijkheid hun vleugels aan den voet;
Zelfs d' afgeleefden grijs kan dit den boezem streelen,
En staart met kindervreugd op 't blij en schuldloos spelen.

Hier, waar natuur alleen haar wetten 't volk doet lezen,
Hier stoort geen dwangbevel de vreugd in liefdes rijk;
Wat minnenswaardig is, bemint men zonder vreezen;
De deugd alleen geeft rang, de min maakt elk gelijk:
Men deelt geen gunsten uit voor rijkgevulde koffers;
Hier speelt ligtzinnigheid nooit met een' heilgen naam;
Neen! de armste brengt ook hier der liefde zuivere offers,
En staatzucht koppelt hier geen huwelijken zaam;
Hier spreekt de liefde vrij, niet huivrig, hoe zich te uiten;
Hier sluit getrouwe min jaloerschen wrevel buiten.

Ja, voelt de herdersknaap door teedre minnelaken,
Aan 't maagdenoog ontglipt, het hart in liefde ontbrand;
Dan houdt geen bange vrees zijn lippen digtgeklonken;
Neen! wat de ziel doorgloeit, meldt hij op gullen traant;
Zij hoort hem, en verdient zijn liefde haar belooning,
Dan zegt ze ook wat zij voelt op ongeveinsden toon;
Voor dat gevoel behoeft ge, o maagden! geen verschooning;
Is deugd en eerbaarheid slechts 't sieraad van uw schoon.
Wijk, valsche zedigheid! gij moogt voor kuischheid spelen,
De hoogmoed kon alleen tot ons verderf u telen.

Digitized by Google

Hier kan eenvoudigheid het zoet der min vergrooten,
Waar elders koelheid ook d' ontstoken vuurgloed blusch' :
Hij mint haar, zij mint hem, en straks wordt de echt gesloten;
Het jawoord dient ten eed, ten zegel dient een kus.
Het zangrig koor doet blij de teedre twijgen buigen;
De kuischheid spreidt hun 't bed, waar eerbre min hen noodt;
't Gebladerte is 't gordijn en de eenzaamheid getuige,
En liefde voert de bruid in haars bemindes schoot.
O driemaal zalig paar! wat innig zielsverblijden!
De vorst op 't staatsiebed moet uw geluk benijden.

Hier blijft het echtbed rein; geen Argus hoeft te waken,
Want kuischheid houdt de wacht; wat andren lokken moog',
Verkeerde lust doet hier niet naar 't verboodne haken,
Want wat men mint schat elk, als kostbaar kleinood, hoog.
De liefde komt gebloemte op 's levens paden strooijen;
Den man valt niets te zwaar, die aan zijn gâ zich hecht;
Hier is men vreemd van sluw en van arglistig plooijen;
Hier luidt het staamlen schoon, spreekt slechts het hart opregt;
Hier kwetst nooit de angelbeet van vuigen hoon en laster;
Opregtheid, eendragt, vreê knoopt hier den band te vaster.

Hier weet, bij ernst of scherts, de min van geen verkoelen;
Een zoete eenstemmigheid versterkt den huwlijksband;
Men blijft elkaârs geluk met reinen zin bedoelen,
En, vreemd aan lediggang, leeft elk gezond op 't land.
Een werkzaam leven komt de vadsigheid vervangen,
Die andren pijnt en kwelt, die wreevlig ledig gaat,
En, valt ook de arbeid zwaar, die last zal niemand prangen;
Gezondheid maakt dien ligt, al drukt hij lang en laat.
Hier blijft van smetten vrij het bloed door de aders vloeijen;
Hier doet geen erflijk gif de borst koortsachtig gloeijen.

Zoo ras bij lentes komst de stormen niet meer gieren,
En nieuwe voedingskracht in bloem en planten leeft;
Als zich de jeugdige aard' met schoonen dos gaat sieren,
En 't lieflijk westewindje op zachte vleuglen zweeft,
Ras, ras ontwijkt dan 't volk de lage en sombre streken;
't IJlt zingend de Alpen op, en zoekt naar 't groenend kruid,
Dat met de topjes reeds door de ijskorst heen komt steken,
Of door de ontdooide sneeuw de blaadjes openspruit;
Het vee verlaat den stal en loeit de bergkruin tegen,
Waar lente en waar natuur het vreugde spelt en zegen.

Digitized by Google

Vaak komt den herder 't licht des dageraads te spade;
Maar, als de leeuwrik ook bij d' eersten straal hem wekt,
Rukt hij zich dankbaar los uit de armen zijner gade;
Schijn' 't afscheid ook te vroeg, hij kust haar en vertrekt.
Dan drijft zijn staf de drift van logge rundren heenen;
Zij loeijen vrolijk voort langs klaverzoom en heg,
Of gaan in morgendauw bij troepen zich vereenen,
En scheren 't malsche gras met scherpe tongen weg;
Hij zet zich vrolijk neêr, terwijl zijn rundren dwalen,
En 't schallen van zijn' hoorn roept de echo in de dalen.

En werpt dan 't zinkend licht een langer schaduw neder,
Dooft, als van 't schijnen moê, de zon haar' fakkelgloed,
Dan keert verzadigd 't vee naar de open schuren weder,
Daar 't met zijn luid geloei de stallen welkom groet.
Dan vliegt de herderin verheugd den herder tegen;
De kindren kussen hem, bij lach en blijde taal;
Eerst gaat men de uijers van de zoete melkvracht legen,
En 't moede paar gaat dan te gast aan 't voedzaam maal;
De honger saust de spijs, die de eenvoud komt bereiden,
En liefde en slaap gaan elk naar 't eindlijk leger leiden.

Doet koestrend zonnevuur en veld en akkers bloeijen,
Rijst in het gele gras des landmans hoop ten top,
Dan gaat, vóór dat Auroor haar' purperstroom doet vloeijen,
De herderschaar verheugd de rijke heuvels op;
Dan gaat men Flora's rijk het kroonsieraad ontrooven;
De kromme sikkel slaat haar tooiselpracht te grond;
Van 't opgetaste kruid stijgt dan de geur naar boven,
Die, zwevend door de lucht, zijn wasem spreidt in 't rond;
De ploegos sleept de vracht, de keur van winterspijzen,
En maagd en maaijer doen den veldzang opwaarts rijzen.

Straks, als de herfstwind weêr de bladren af doet vallen,
Als zich de koude lucht in grauwen nevel hult,
Dan ziet men veld en hof, met vrolijk welgevallen,
Schoon ook aan bloempraal arm, met keur van ooft gevuld.
Nu gaat wel voor het oog de blos der lente wijken,
Maar 't ziet den appel, schoon gekleurd en zacht gerond,
Waar eertijds bloesem lachte, aan vruchtbre takken prijken,
Die, buigend aan den boom, zich bieden aan den mond;
't Volsappig ooft wacht slechts een hand om 't af te plukken,
Daar peer en purpren pruim des wandlaars oog verrukken.

Digitized by Google

't Is waar, hier is geen berg bekranst met wijngaardloover,
Hier perst men uit de druif den geurgen nektar niet;
Maar 't zilver bronnat blijft als godendrank u over;
Een vocht, door kunst bereid, kort hier het leven niet.
Wat mist gij aan een' drank, die, moog' hij vreugd vermeeren,
Bij misbruik, d' eedlen mensch beneden 't dier verlaagt?
O, heft geen klagten aan! wat gij ook moogt ontberen,
Gij ziet, bij uw verlies, uw stil genot geschraagd;
U, u gelukkigen! zal steeds natuur verzorgen;
Zij heeft, u ten behoud, den weg voor u verborgen.

En toch kan hier de herfst de rijkste schatten bieden,
Die list of waakzaamheid vindt op der bergen top.
Eer damp en nevel weêr de heuvelen ontvlieden,
Wekt 's jagers hoorngeschal den klipbewoner op;
Bevleugeld door den schrik, rept over heuvelklingen
En wijde steengroef zich de gems in snelle vaart;
Daar stuit het mikkend lood de bokken in het springen,
Ginds vlugt de snelle ree, zwenkt om, en stort ter aard';
't Holklinkend hondgebas en 't knallen der geweren,
Gekaatst door 't bochtig dal, herhaalt zich duizend keeren.

En, om zich 's winters niet door zorg te voelen prangen,
Voorziet de vlijt des volks ook in behoefte en nood;
Dan gaat men over 't vuur den vollen ketel hangen,
En straks verdikt de melk tot voedzaam Alpenbrood;
Nu moet de zware steen het deksel drukkend dekken,
Dan scheidt het zure vocht het water en het vet;
De tweede melkroof gaat tot gift voor de armen strekken,
En lokkend prijkt de kaas in vormen schoon en net.
Niets kan de drokte nu in 't woelig huis beperken;
Geen slavenarbeid is zoo zwaar, als niet te werken.

Als onder sneeuw en ijs de velden zijn begraven,
Als uit den stalen grond geen plantje meer ontspruit,
Als de aarde rust, om weer te ontwaken met haar gaven,
En een kristallen dam den loop der vloeden stuit;
Dan zet de herder zich, bij schuldloos kindersnappen,
In zijne veldhut neêr, alwaar de pijnboomdamp
De drooge binten zwart, daar onder 't vonkenknappen
Zich heel 't gezin verheugd bij 't flikkren van de lamp.
De dag is doorgeschertst en om den haard gezeten
Wordt, vrolijk, de avondstond, bij wijs gesprek, gesleten.

Digitized by Google

De een, door natuur geleerd, kan weêr en wind voorspellen;
Dees zegt: een schoone dag verkondt ons 't starrenheer;
Een ander blijft op zwerk en buijen de aandacht stellen,
Of speurt, bij heldre lucht, reeds naadrend stormig weêr;
Die weet, wanneer de maan 't zij flaauw of hel zal schijnen;
Een ander, wat hem mist of nevel baren zal;
En, moog' de wintertijd in lang nog niet verdwijnen,
Reeds telt hij, 't weêr in 't oog, het rijpend schovental;
Als vraagbaak van heel 't dorp komt ieder hem bezoeken;
Ervaring is voor hem veel meer dan duizend boeken.

Dan heft de herdersknaap, bij 't klinken zijner snaren,
't Geliefkoosd liedjen aan; terwijl het gloeijend vier,
Dat, door natuur ontbrand, zijn borst is ingevaren,
Zijn zangdrift meer ontsteekt bij 't tokklen van de lier.
Of, zoo hij in zijn dicht iets anders af wil malen,
Dan doet hij 't kunsteloos, doch met verheugden zin,
Dan zingt hij van zijn vee, zijn bergen en zijn dalen;
En zijne Muze spreekt gelijk zijn herderin:
Dat taal of regel vrij eens anders dichtwerk kroone,
Zijn leeraar is zijn hart, zijn Phebus is zijn schoone.

Dan spreekt een grijsaard weêr met zilverblanke haren;
Bij 't leerzaam onderhoud zit heel de kring verstomd;
Hem kende 't voorgeslacht; de last van honderd jaren
Heeft zijnen geest gesterkt en slechts het lijf gekromd;
Hij meldt, wat moed en trouw de vaadren eens bezielden,
Als zij, ter glorie nog van d' ouden heldentijd,
Het staal wel in de vuist, maar God voor oogen hielden,
Als de eer van 't vaderland hen opriep tot den strijd;
En daar 't verhaal de jeugd, stil luistrend, kan bekoren,
Verlangt zij bovenal steeds meer van hem te hooren.

Een ander, die de kroon der grijsheid ook mag dragen,
Waarop geheel een dorp als op een bake ziet,
Verhaalt, hoe vaak een volk in ketens werd geslagen,
Als 't zich door dwinglandij verneedrend honen liet;
Hij maalt, hoe Tell met moed het dwangjuk kon verbreken,
Wiens trouw en vrijheidszin nog klinkt in elk gehucht,
Hoe 't heerlijkst Eden dan verkeert in woeste streken,
Als heerschzucht wetten geeft en 't volk in boeijen zucht;
Maar hoe ook eendragtszin, getrouw aan wet en regten,
De wieken der fortuin kan aan de staten hechten.

Digitized by Google

Dan sluit zich weêr een kring om eenen andren grijze:
Hij wijst zijn hoordrental op 't schoon der scheppingspracht;
Hij kent van ieder kruid den vorm of heelingswijze,
Noemt elke mosplant op, dringt in den zwarten nacht
Der mijnen; schetst, hoe 't goud de harde groef doorkronkelt;
Zegt, hoe de donder rolt, spreekt van het bliksemvuur,
Noemt ieder starrenbeeld, dat aan het luchtruim vonkelt,
En slaat de teekens ga aan 't uitgestrekt azuur;
Hij kent zijn vaderland, en weet, wat rijke schatten
Zijn dalen overal voor mensch en vee bevatten.

Daar, waar de Sint Gothard de kruin steekt door de wolken,
Waar 't zonlicht hooger glans geeft aan 't verheven schoon,
Daar spreidt natuur, voor 't oog der vreedzame Alpenvolken,
Alwat zij zeldzaamst heeft in beemd of dal ten toon.
't Is waar, meer schokkend vreemds kan Lybiën ons geven,
Daar in zijn zandwoestijn het roofdier brult en loeit;
Maar meer geliefd zijn van den hemel deze dreven,
Waar 't noodige niet faalt en 't nuttige toch groeit:
Der bergen wassend ijs, der rotsen steile wanden
Zijn zelfs onschatbaar daar, en drenken mild de landen.

Ja, als weêr Titan 't licht op 't hoog gebergt' doet schijnen,
Als voor zijn' heldren blik de dikke nevel vliedt,
Dan staart men van de spits, bij 't wijkend dampverdwijnen,
Op 't schittrend schouwtooneel, dat dan natuur ons biedt;
Dan opent zich een wolk, en, als met goud bepereld,
Vertoont zich aan het oog, bij 't maatloos vergezigt,
Een weemlend volkental; terwijl een nieuwe wereld
Met al haar' rijkdom daar op eenmaal voor ons ligt:
Een duizling grijpt ons aan, bij 't pinken van onze oogen,
Die 't verder reiken door de ruimte niet vermogen.

Hier staart de vaste blik, en bosch en heuvels pralen,
In vorm verschillend wel, maar schoon van tint en gloed,
Daar uit de diepte van de onmeetbre klaverdalen
Zich 't runderengeloei alomme hooren doet;
Hier blinkt het vlak der zee gelijk een heldre spiegel;
De kust, die met een rij van groene heuvels prijkt,
Verlicht door 't avondrood, speelt op het golfgewiegel,
Of dommelt langzaam weg, hoe meer ze in afstand wijkt;
Daar ziet het oog een beek door groene dalen vlieten,
Waarop, door 't donkre woud, de laatste stralen schieten.

Digitized by Google

Ginds toont een kaal gebergt' zijn glibberige wanden;
Het gloeijend kreeftgestarnt', dat hier zijn stralen schiet,
Ontdooit, al schijnt ook 't ijs den hemel aan te randen,
Van 't harde sneeuwkristal den fijnsten kegel niet.
Dan zien we een bergenrij als muren opwaarts rijzen;
De witbeschuimde vloed, die door de gleuven boort,
Ploft als een stortzee neêr, die 't starend oog doet ijzen,
En dringt zich buiten 't perk van hare grenzen voort;
Terwijl een regenboog den weerschijn van zijn glansen
Op regenstofjes werpt, die om de bergen dansen.

Dan waasmen door de lucht de lieflijkste ambergeuren;
't Wordt alles schoon gedaagd, in kleur en tint verhoogd;
Het prachtig bloemental wedijvert dan in kleuren,
Terwijl de zon op 't land der wolken tranen droogt;
't Land schijnt een groen tapijt, met paarlen overtogen,
Daar 't onbesmette blaauw, waarmeê de hemel praalt,
Gepaard aan 't glinstrend nat, dat tintelt voor onze oogen,
Den schitterglans verdooft, die Flora's hoofd omstraalt:
De vreemdling, die de spits, dat wonderoord, mag groeten,
Ziet wolken boven 't hoofd en wolken aan zijn voeten!

Daar, waar geen menschlijk oog het zonlicht ooit ziet schijnen,
Daar rolt de steenrotsgroef een pracht en schoonheid bloot,
Die door geen tijd vergaat, geen winter doet verdwijnen,
Maar 't kleinood blijven zal van 's aardrijks donkren schoot.
Daar, in dat dompig hol, waar bloem en plant zou sterven,
Verkeert de vochte klei, in vonkelend kristal;
Daar flonkert langs den wand de gloed van duizend verwen,
En spreidt al tintelend zijn glansen overal.
O rijkdom der Natuur! wie zijn wij, zwakke dwergen?
Europaas diamant groeit hier in 't hart der bergen.

Ginds, midden in een dal, van schollen ijs omgeven,
Ontspringt en schuimt een bron, die borlend, bruisend ziedt,
En, schoon er 't buldrend Noord zijn' troon heeft opgeheven,
Verzengt het gras, waar langs haar kokend water schiet.
Bezwangerd met metaal, ten bergspits afgeschoten,
Verspreidt zij damp en rook door 't sissen van haar' vloed,
Een heilzaam ijzerzout is in haar' stroom besloten,
Dat ze op de vlakte door de borling glinstren doet;
Hoe sneeuw en winden woên, niets stuit haar dwarlend stoomen;
Haar wezen zelfs is vuur en vlammen zijn haar stroomen.

Digitized by Google

Ja! wat dan ook natuur hier voor het oog doet pralen,
Waar 't oor ook 't klotsen hoort van stroom af waterval,
't Geeft aan het vreedzaam volk, 't zij 't in de stille dalen
Of op de bergen leeft, vreugd, rijkdom overal.
Hier, waar de rozen op de weelge heuvels bloeijen,
Waar heel natuur den schat van haren kruidtuin biedt,
De stroom vloeit, zwaar van 't goud; de herder ziet hem vloeijen,
Maar, achtloos op den schat, telt hij den rijkdom niet.
O voorbeeld voor den mensch! geen schatten of geen kroonen
Doen in het huis den vreê, in 't hart de vreugde wonen.

Verblinde sterveling, die reeds den grafkuil nadert,
Waarom in ijdele eer uw levensheil gezocht?
Waarom den korten tijd u schatten opgegaderd,
Die u ten ballast zijn op d'af te leggen togt?
Wat wilt gij 't stil geluk des middelstands versmaden?
Geeft niet natuur in 't rond u van haar mildheid blijk?
Behoefte schept ge uzelv', en nooit voelt ge u verzaden;
Geen ridderkruis maakt vrij, geen tooi van paarlen rijk!
Neen! zie, hoe 't armlijk volk van vreugd het hart voelt blaken,
Daar 't door natuur alleen zich ziet gelukkig maken.

Wee hem, die voor 't gewoel der stad de borst voelt gloeijen!
Daar steekt de boosheid vaak zich in 't gewaad der deugd;
De praal, die hem omringt, knelt hem in gouden boeijen;
Het hemelsch vriendschapsvuur, dat anderen verheugt,
Brandt niet, waar eigenbaat den boezem blijft bewonen;
Hij dorst slechts rusteloos naar eer en vuig gewin;
Vreemd is hij aan opregt, belangloos hulpbetoonen,
Want wrevel neemt de plaats van liefde en goedheid in.
Daar doet de wellust vaak gezondheidsblos versterven;
Hier ingetogenheid hem hooger gloed verwerven.

De rijkaard stapelt goud en schatten op elkandren;
Genieten durft hij niet, hoeveel hij ook ontving;
Met wenschen, nimmer moê, plaagt hij zichzelv' en andren,
En 't leven is hem slechts een bange sluimering.
Die rampen, vrolijk volk! zijn vreemd aan uw gemoedren;
Het needrig, sober maal, waarmeê ge u dankbaar voedt,
Verzadigt u veel meer dan de uitgezochtste goedren;
't Is u een feestbanket, dat u nooit walgen doet;
Geen heimelijk verdriet komt uw genot verteren,
Geen onverzaadbre lust doet eindloos u begeeren.

Digitized by Google

Gelukkig, die, als gij, zijn' erfgrond mag beploegen;
Die aan zijn' eigen haard het reinst genoegen vindt;
Wiens vreugd te meerder rijst naar hij te meer moet zwoegen,
En zalig in zijn huis zich voelt bij gade en kind;
Die, waar ook zingenôt hem lokken moge of trekken,
Als 't westewindje waait, bij koelen waterval,
In zorgeloozen slaap op 't veld zich uit mag strekken,
Vreemd aan het woest gedruisch van zeedloos vreugdgeschal!
De bron van waar geluk ligt in zijn borst besloten;
De Hemel kan gewis zijn' heilstaat niet vergrooten.

DE HOOFDSTAD DER STEENKOLEN.

Onder dezen titel heeft onlangs een buitenlandsch Schrijver een verslag gegeven van het voorkomen en den toestand der in gewigt en aanzien, met het gedurig toenemend verbruik der in haren omtrek gewonnen brandstof, aanhoudend rijzende *Engelsche* stad *Newcastle* aan de *Tyne*. Na herinnerd te hebben, hoe deze, aan het uiterste einde van den door de *Romeinen* tegen de invallen der *Schotten* opgerigten scheidsmuur gelegene vesting, langen tijd aldaar aan *Engeland* tot een meestal met goed gevolg verdedigd bolwerk gediend had, gaat het opstel aldus voort:

Heden ten dage is het krijgshaftige voorkomen van *Newcastle* verdwenen, en eenige overblijfsels van verbrokene wallen, benevens een of twee ingestorte torens, herinneren ter naauwernood aan hetgeen de stad voormaals geweest is. Daarentegen zijn de heuvels allerwegen met digt opeengedrongene gebouwen bedekt, boven welke zich een woud van lange, dunne schoorsteenen verheft, die onophoudelijk wolken van zwarten steenkolenrook ten hemel zenden. Op de rivier varen onafgebroken bruisende stoombooten heen en weder. Midden in den stroom ziet men reusachtige, vastliggende vaartuigen; op den eenen oever *Gateshead* met deszelfs uitgestrekte blokken huizen, deszelfs dooreenwemelende bevolking, deszelfs in een' nimmer optrekkenden dampkring gehulde machineriën; op

Digitized by Google

den anderen *Newcastle*, gelijk *Rome* en *Konstantinopel* op eenen troon van zeven heuvelen gezeten, en tusschen beide die steden de *Tyne*, met schepen en kolenleggers overdekt, door kolenmagazijnen en honderderlei andere, geweldig groote, alle pikzwarte gebouwen omgeven. Eene over dezen *Theems* in het klein geslagen brug, die door haar somber voorkomen aan wijlen de *Londonbridge* herinnert, verbindt de twee volkrijke steden tot eene eenige. Men kan ze als een paar tweelingzusters van een en hetzelfde wezen en bestaan beschouwen, zoozeer herinnert de eene aan de andere door hare spoorbanen, hare stoommachines, hare gebouwen, hare berookte inwoners, hare scherpriekende dampen, haar gedruisch en gestamp, eindelijk door alles, wat de magt, den rijkdom, het leven dezer twee steden voortbrengt.

Wat het eerst te *Newcastle* het oog treft, is eene merkwaardige ineensmelting van vroegere eeuwen met den tegenwoordigen tijd. Aan deze zijde rijst, achtbaar en somber, de vierkante toren naar boven, van welken ROBBERT, de zoon van WILLEM *den Veroveraar*, in het jaar 1078 de hechte grondvesten legde; dat achthonderdjarige, ontzettende gebouw, aan hetwelk de stad haren naam van *Nieuw-Kasteel* te danken heeft. Ter linkerzijde van hetzelve strekt de schoone klokkentoren van *St. Nikolaas* zijne scherpe spits ten hemel; terwijl men ter regterzijde de rijzige zuil gewaar wordt, die ter eere van Graaf GREY is opgerigt. Langs den waterkant loopen verscheidene rijen plompe gebouwen, sedert vier of vijf eeuwen door de teerachtige dampen dezer kolen-hoofdstad zwart geverwd, en op eene hoogte achter deze gebouwen ontwaart men eene fabrijk, in *Grieksche* stijl gesticht, van welke men in verzoeking zou geraken te zeggen, dat zij van *Athene*, waar zij onmisbaar aan MINERVA's eerdienst gewijd geweest zou zijn, herwaarts verplaatst is. Over dezelve henen ziet men daken en straten doorschemeren, welker geheel hedendaagsche pracht eene verjonging der oude stad schijnt aan te duiden. Eer wij ons echter door eene natuurlijke nieuwsgierigheid daarheenen laten lokken,

Digitized by Google

willen wij de voorsteden en wat tot dezelve behoort gaan bezigtigen; en aldaar zullen wij dan in voorwerpen, die misschien eenig in hunne soort zijn, den sleutel van zoo veel welvaart en rijkdom ontdekken.

Van hier gaan de ontzettende hoeveelheden steenkolen uit, die, behalve het buitenland, *Engelands* groote hoofdstad en twintig andere steden der zuidelijke Graafschappen van brandstof voorzien. Om de steeds meer en meer aangroeijende behoefte derzelve te vervullen, wordt de grond aan alle kanten met onvermoeiden ijver doorwoeld. Naauwelijks heeft men, op de reis naar het noorden, het Graafschap *Durham* betreden, of men ziet regts en links het dakwerk der mijnpompen, de hooge schoorsteenen als uit de aarde opstijgen en den rook in dikke zuilen ten hemel dwarlen. Een geheimzinnig gedruisch dringt in ons oor; de grond steunt en sist onder onze voeten: men zou kunnen gelooven, dat er in den boezem der aarde een helsch feest gevierd werd; doch het is niets anders dan het spel der hefbalken en stoompompen. Hoe meer men *Newcastle* nadert, des te doller wordt het helsche rumoer, des te meer vuurs werpen de onderaardsche spelonken naar boven, en des te sterker geraakt de lucht in het rond met vette en bijtende uitdampingen bezwangerd. Men begint de machinen-huizen (*engine-houses*), welke men in den beginne slechts ter loops en ver van den weg gezien had, in derzelver bijzonderheden te bestuderen. Men ziet uit derzelver daken, niet ongelijk aan eenen reuzenarm, een' geweldigen balk te voorschijn komen, en, in regelmatige beweging, beurtelings nu rijzen dan dalen. Aan dezen balk is het zware touw en de pompstok gehecht, welke de kolenmijn, die twee- tot driehondefd voeten diep onder den beganen grond ligt, van water bevrijdt. Somwijlen geschiedt dit ook door een' dergelijken, maar in deszelfs midden zwevend gehouden balk, die zich op eene wonderlijke wijs van den regter naar den linker kant beweegt, waarom men hem dan ook met den naam van *Whimsey* (omtrent zoo veel als het gekkeding) bestempeld heeft.

Bovendien dragen nog deze geweldige machinen, langs

Digitized by Google

den kringvormigen mijnput, die naar de groef voert, manden, en in die manden menschen, welke beneden te doen hebben. Zij schieten naar de diepte met eene snelheid, welker gevaar zij slechts door de gewoonte trotseren kunnen, en op gelijke wijs worden zij ook weder naar boven gebragt. Middelerwijl steunen boven hen raders en balken, als buiten adem geraakte *Titans*, met klagend en heesch geluid, zonder dat de reuzenwerktuigen, die het werk van tweehonderd paarden verrigten, een oogenblik rusten. Naauwelijks is eene met kolen gevulde mand aan den mond der groef gekomen, of men ziet die van zelve naar eene schuit of eenen waggon snellen, om zich daarin uit te storten, waarna zij, met een vernuft en behendigheid, welke den aanschouwer verstomd doen staan, naar de plaats terugkeert, van waar zij uitgeloopen was. Vervolgens rent, met de snelheid des bliksems, een lange trein van waggons, met kolen beladen, zonder paarden, zonder stoomtrekker, zonder voerman, over de vlakte daarheen. Zonder voerman, zeg ik? neen, hierin vergis ik mij — achterop zit een man, die den wilden loop niet aanzet, maar poogt te matigen. Doch hoe verbaasd staat men, wanneer men bij de *Tyne* aankomt, en den waggontrein, met eene vaart, die door niets te stuiten schijnt, tot aan den uitersten oeverrand ziet voortschieten, waar hij eenen op sterke pijlers gedragen spoorweg vindt, die als eene ophaalbrug over het water uitsteekt! Men zou denken, dat de gladde baan tot niets anders bestemd kon zijn, dan om het ten verderve rennen van het dol konvooi nog te bevorderen. Nog één oogenblik, en de snel bewogen massa stort, over en onder elkander, in het water. Doch zie, ter regter tijd houdt het razend voortjagen op; de waggons laten elkander los; slechts de voorste, als ten zoenoffer voor de overigen aan den ondergang gewijd, zet zijnen loop voort. Deze ten minste is zonder redding verloren! Maar neen, plotseling, aan het eind van de ijzerbaan, rijzen twee reuzenarmen in de hoogte, grijpen den zwaren wagen, heffen dien, alsof het een veder ware, hoog in de lucht, en, hem vervolgens zachtkens latende

Digitized by Google

zakken, zetten zij hem, niet in het water, maar in een vaartuig neder, dat op hem lag te wachten. Naauwelijks is de waggon op gelijke hoogte met het boord, of een man, daartoe opzettelijk geplaatst, stoot met den voet een grendel weg; de bodem des wagens opent zich, en de kolen glijden langzaam naar den kant des vaartuigs, waar zij zich plaatsen moeten. Nu pakken de reuzenarmen den wagen weder aan, om hem op de ijzerbaan te plaatsen, langs welke hij thans, even als een zwarte zwaan op het meer, waar hij zijn verblijf gevestigd heeft, naar de verzameling zijner broederen ijlt. Al de wagens, maken, zoodra de beurt aan ieder hunner komt, dezelfde manoeuvre met gelijke snelheid en schijnbaar met hetzelfde verstand; daarna, allen weder bijeen zijnde, zinken zij op nieuw in de diepte, die hen verwacht.

Op deze wijs verteld, schijnt alles eene fabel in den grilligen smaak van HOFFMANN en deszelfs nabootsers; maar, van naderbij beschouwd, kan niets natuurlijker en tevens eenvoudiger toegaan.

Een vaste stoomtrekker, een spoorweg en eene niet zeer zaamgestelde machine, *a drop* (een val) genoemd, die door tegenwigten in beweging gezet wordt, is tot deze zoo het schijnt zoo moeijelijke verrigting toereikend. Het laatste werktuig is uitgedacht geworden, om het nadeelige van een' al te steilen val te voorkomen, waardoor de kolen menigmaal bij de inscheping van derzelver waarde verloren, doordien de grootste blokken zich verbrijzelden. Thans heeft zulk eene omstandigheid op het eerste transport bijna in het geheel niet meer plaats.

De vlakke en bijna ronde vaartuigen; van welke wij gesproken hebben, heeten *Keels*. Derzelver bootsvolk, *Keelmen* genoemd, vormt een bijzonder slag van menschen, vermaard wegens deszelfs ligchaamskracht en moed, maar ook wegens deszelfs ruwe en trotsche zucht tot onafhankelijkheid. Voormaals hadden zij zich, door hun deelnemen aan eene menigte rebelliën en door hunnen krachtigen wederstand tegen alles, wat hun als eene ook slechts zijdelingsche inbreuk op hunne regten en vrijheden voor-

Digitized by Google

kwam, eenen gevreesden naam gemaakt. MACKENZIE ontwerpt van hen de volgende schildering: »De arbeid van het kielvolk is zoo zwaar, dat er eene buitengemeene spierkracht toe behoort; en om die kracht te behouden, hebben zij bijzonder sterk voedende spijzen noodig. Nimmer gaan zij aan boord hunner schepen, zonder zich alvorens van eene duchtige portie koud vleesch en een' fermen homp brood, uit het beste meel gebakken, voorzien te hebben; eene flesch bier mag er ook niet aan ontbreken. Om zich een regt begrip te kunnen vormen van den materiélen wellust, welke een mensch bij zijnen maaltijd genieten kan, moet men de kielmannen om hunnen *huddock* of kajuit hebben zien sitten, en, druipende van zweet, zwart van koolenstof, vrolijk en welgemoed zien smullen. Tot elken kielbootstroep behoort een kleine jongen, die onder het onmiddellijk bevel van den schipper staat, maar door de matrozen van kost voorzien moet worden.

Het gebruik, om elkander op de rivier, vooral onder het varen bij nacht, te praaijen, zet aan hunne ruwe stemmen eene bijna brutale uitdrukking bij. Tegenwoordig echter ziet men hen met elken dag iets van de barsche manieren afleggen, welke men hun vroeger te last legde. Onder elkander nemen zij overigens de allervriendschappelijkste behandeling in acht, en noemen zich nimmer anders dan *Keelbullies* (schuitenbroêrs.) BRAND verhaalt, hoe een behoeftig man te *Newcastle*, zich om onderstand aan de armverzorgers wendende, tot meerderen aandrang er de aanmerking bijvoegde, dat zijn vader hem zes *bullies* (broeders) had nagelaten, aan welke hij den kost moest geven. Te *London*, waar dit woord eene andere beteekenis heeft, (die van opsnijder, rumoermaker) zouden de policiebeambten door zulk eene verklaring niet weinig ontrust geworden zijn.

Het gemeenschappelijke fonds, hetwelk de kiellieden als eene onderstandskas voor hunne zieken, oude lieden, weduwen en weezen opgerigt hebben, getuigt van een prijswaardig vooruitzigt, waaraan andere klassen van arbeidslieden een voorbeeld behoorden te nemen. Hunne vrouwen en dochters zijn naarstig, welgevoed, gezond en sterk. Doorgaans dragen zij wijde wollen mantels; een bontkleurige zijden doek is haar, zonder veel zorg, over de schouders geworpen, en een of twee dergelijke dienen haar tot hoofddeksel. Sommige dier vrouwen hebben den post, om de

Digitized by Google

kielvaartuigen uit te vegen, voor welke dienst zij geen ander loon erlangen dan het vaagsel. Men noemt ze de kieldokters.

Boven en beneden de brug treft men deze vermetele bootslieden bij geheele vloten aan, die van ver verwijderde kolwerven komen, en door de mededingende steden, welke hoopsgewijs noord- en zuidwaarts van den zeeboezem elkander tegenover liggen, uitgezonden worden. Soms varen zij met hunne volgeladene booten, welke zij door middel van een' enkelen riem besturen, stroomafwaarts, of zij boomen dezelve, ledig zijnde, de rivier op. Bezwaarlijk zou men vermoeijender werk kunnen vinden dan dit; maar weinig arbeidslieden zouden ook met hen in volharding kunnen wedijveren. Hun geliefkoosde tijdverdrijf bestaat in het zingen van eenige liederen, die blijkbaar door toonkunstenaars en dichters uit hun midden opgesteld zijn.

Een ander ras, met hetwelk wij kennis moeten maken, eer wij *Newcastle* binnentreden, en dat niet minder zijne eigene afzonderlijke zeden en gewoonten heeft dan de kieljieden, zijn de koolgravers in de mijnen. Om hen te leeren kennen, moeten wij hen echter onverschrokken in hunne onderaardsche verblijven gaan opzoeken. Derhalve nemen wij aan, dat de lezer, even als wij, van eenen opzigter verlof daartoe bekomen hebbende, zijn misschien elegant reiskleed met eene slechte flanellen kiel, zijn hoofddeksel met eene oude vilten kap verwisseld, en zijne beenen in een paar groote modderlaarzen, als die onzer baggerlieden, gestoken heeft. Zoo uitgedost verschijnt hij aan den rand van een' der mijnputten; de reeds vermelde stoommachine is gereed, den vervoer, door middel van manden, of ook blootelijk van een touw, waarin eene luts tot tabouret dient, op zich te nemen.

Ofschoon dit laatste middel van transport niet van de aangenaamste is, moet men het zich echter somwijlen getroosten. Nadat men nu eenige minuten zwevend over den afgrond gehangen heeft, voelt men zich plotseling met eene schrikbarende snelheid daarin nedergelaten. Er zijn wel eenige kolenmijnen, die ook in horizontale rigting toegankelijk zijn, en in welke men, na eenen marsch van twee of drie mijlen onder den grond, tot de arbeidsplaatsen geraken kan; maar de duisternis dier onderaardsche wegen, het geratel der waggons met derzelver ijzeren kettingen, dat in

Digitized by Google

deze holle gangen naar het rollen des donders gelijkt, zijn, alles wèl ingezien, nog schrikwekkender dan de regtstandige nederdaling. Keeren wij derhalve tot deze terug. De eerste stuwing der stoommachine brengt den bezoeker op de bovenste verdieping der mijn, dat is te zeggen op gelijke hoogte met de eerste laag steenkool, ongeveer 200 voet onder den beganen grond. Aldaar vindt hij de standplaats der paarden, als ook eener tweede stoommachine, die de kolen uit eene dieper liggende bedding naar boven haalt, en eindelijk die van eene ventileer-kagchel, door welker werking de lucht van onreine dampen gezuiverd wordt. Dit is het eerste poststation op onze hellevaart. Hier moet men zich weder op het eind van een touw plaatsen en op nieuw in eenen tweeden afgrond nederdalen, welks donkerheid en akeligheid alles te boven gaat, wat ons immer van dien aard is voorgekomen. Deze ontzettende proef moet men doorgaans nog eens, en dus voor de derde maal bestaan, eer men tot de plaats geraakt, waar gearbeid wordt. Aldaar gekomen, bevindt men zich midden onder eene menigte menschelijke wezens, allen bezig steenkolen uit te hakken en dezelve onder de opening te brengen, door welke zij naar boven gevoerd moeten worden. Eer men echter tegenover de eigenlijke werkplaats komt, heeft men nog een uitgestrekt gewest der duisternis te doorloopen. Eindelijk aangekomen, ziet men voor een' langen zwarten wand de mijngravers met over elkander geslagene beenen zitten, elk bezig een zeker afgeteekend vak steenkool met een spits houweel, zoo diep hij slechts kan, uit te breken. Eene kaars, in een klomp klei gestoken, verschaft hem bij dien arbeid het noodige licht. Heeft hij het blok, dat hij losmaken wil, genoegzaam ondermijnd, alsdan pikt hij het ook nog aan de zijden los, en eene kleine hulp van boven doet het voor zijne voeten neêrstorten. Deze losgewerkte koolklompen worden nu terstond in manden gelegd, en, al naar dat de plaatselijke gelegenheid het medebrengt, nu eens door *ponies* (*Hitlandsche* paardjes) op een' kleinen spoorweg weg getrokken, dan weder door eenen man, menigmaal ook door eene vrouw, op de schouders tot in het bereik der stoommachines gedragen. Hier wordt het nu de taak van den zoogenaamden *onsetter*, de manden aan het touw te hechten, dat dezelve naar boven moet trekken.

Allerwege ziet men sporen van de gevaren, waaraan de

Digitized by Google

mijngravers blootgesteld geweest zijn, en aanstalten van voorzorg tegen de ongelukken, die hun leven bedreigen. Elk werkman zorgt er voor, dat hij eene genoegzame dikte van steenkool staan laat, om aan de gewelven der uitholingen als steunpilaren te dienen. Een opziener wijst, langs de geheele linie, elken arbeider zijn dagwerk aan, en houdt het oog er op, of wel de lucht volkomen van ontvlambaar koolgas vrij blijft. Een tweede opziener bepaalt de dikte der steunpijlers, en doet op plaatsen, waar instorting te vreezen mogt zijn, muren of zuilen van baksteenen opmetselen.

Men kan de voorzorg niet te ver drijven, om tegen al de beginselen van vernieling te worstelen, die zich in de kolengroeven opdoen. Elke derzelven heeft van de werklieden, naar hetgeen er mede voorgevallen is, de eene of andere kenmerkende benaming ontvangen. Zoo, bij voorbeeld, is uit eene zit- eene kruipgroef geworden; dat is te zeggen, er heeft eene verzakking plaats gehad, hetzij omdat de draagpijlers te zwak geweest zijn, of wel omdat de grond, waarop zij gestaan hadden, bezweken is. In beide gevallen worden de werklieden, die zich door zulk een ongeval verrast zien, of verpletterd, of van alle gemeenschap afgesneden, en moeten, bij gebrek aan lucht of voedsel, ellendiglijk omkomen.

Voorts heeft men er ook nog den *chokedamp*, een koolzuur gas, hetwelk de ongelukkigen, die het inademen, verstikt, en den *fire-damp*, of het ontvlambare gas, hetwelk, zoodra het met eene brandende kaars in aanraking komt, vuur vat, eene vreeselijke ontploffing veroorzaakt, en de arme mijnwerkers deerlijk verbrandt. Men heeft beleefd, dat door zulke uitbarstingen, welker werking naar die van eenen vuurberg of eene aardbeving geleek, met éénen slag meer dan honderd menschen gedood zijn. In het jaar 1812 had er bij *Jarrow* in twee mijnen te gelijk eene gasontbranding plaats; al de omliggende dorpen trilden door den schok en derzelver daken werden met asch overdekt; zesennegentig menschen kwamen er bij om het leven.

In de nabijheid van *Walls-end* werpt eene kolenmijn, die reeds sedert jaren in brand geraakt is, nog tegenwoordig door de overgeblevene openingen rook en vlammen uit. Men ziet dezelve van den spoorweg tusschen *Newcastle* en *North-Shields*.

Digitized by Google

Om zulke vreeselijke ongevallen te voorkomen, heeft men niets onbeproefd gelaten, wat door middel van ventilators, trechters, klapdeuren en soortgelijke inrigtingen te verkrijgen was. Vroeger maakte men ook van een staal-cilinder gebruik, die, door zich voortdurend al draaijende tegen vuursteenen te wrijven, eene soort van vuurstroom onderhield; maar vóór de uitvinding van Sir HUMPHREY DAVY'S veiligheidslamp had men geen volkomen beschermend middel tegen de plotselinge ontvlamming van het waterstofgas. Ongelukkiglijk komen zelfs nu nog, door de zorgeloosheid der werklieden of de hebzucht der ondernemers, van tijd tot tijd zulke ongelukken voor.

Maar te midden van al die gevaren leeft een volkje, dat vrij van zorgen is en zonder weêrzin het verkwikkende zonnelicht vaarwel gezegd schijnt te hebben. 't Is waar, de mijngravers gewennen zich reeds van hun zesde of zevende jaar aan hunnen zwaren arbeid. Vreemd aan de overige wereld, zien, kennen en beminnen zij alleen hunne makkers en lotgenooten; allen spreken zij ééne taal, hebben dezelfde begrippen, zijn op gelijke wijs gekleed, en vormen, door die gelijkheid van gedrag en vooroordeelen, de kinderen, welke men hun toeschikt, gemakkelijk en volkomen naar hun voorbeeld.

De geheele week door aan alle verfijningen der kleedkamer vreemd, tooit de koolgraver zich bijzonder gaarne, wanneer de zondag gekomen is, en verkiest alsdan de zwierigste, om niet te zeggen de koketste kleeding. Zijn rok is van de meest in het oog vallende kleur; zijn vest vertoont de bontste en wonderlijkste bloemen; zijne kousen zijn hemelsblaauw, scharlakenrood, purperverwig, of van allerlei kleuren dooreen gemengd. De meesten hunner dragen zeer lang haar, hetwelk zij in de week opgebonden of in papillotten houden, maar, wanneer zij in hunnen feestdos zijn, over de schouders laten zwieren. Sommigen hebben om hunne vilten hoeden evenwijdig twee of drie linten gehecht, om er bloemen in te kunnen steken.

Voor het overige kan men het hun altijd aanzien, met welk een' harden arbeid zij hun brood verdienen. Zoo hebben die genen, die in mijnen met naauwe en lage gangen werken, steeds eene deelswijze misvorming des ligchaams: hunne borst puilt meer uit, dan zij behoorde te doen; hun nek en rug zijn gebogen, hunne beenen krom en dun.

Digitized by Google

Het dagwerk van een' koolgraver duurt acht uren, maar verdubbelt zich menigmaal, wanneer de nood zulks verëischt, dat is te zeggen wanneer de bestellingen toenemen en er gebrek aan handen is. Gedurende zijnen werktijd eet hij zelden; maar nadat hij te huis gekomen is en zich gereinigd heeft, doet hij een duchtig maal, op hetwelk de diepe en gezonde slaap volgt, welke doorgaans het deel der genen is, die veel werken en weinig denken. Een hunner, den *caller* (roeper) geheeten, moet al de werklieden, die tot den nachtploeg behooren, ter bestemder ure wekken. Zulks geschiedt almede op eene min of meer opmerkelijke wijs. Zoo hoorde ik niet zonder eenige aandoening, hoe er een voor de deur van zijnen kameraad riep: »ROBIN WINSHOPP, aho! sta op in den naam des Hemels!"

Over het algemeen staan nabij elke kolengroef zoo vele woningen, als tot huisvesting der bij dezelve aangestelde werklieden noodig zijn, en elk huis heeft een tuintje, om er moesgroenten in aan te kweeken. De kolengraver eet gaarne lekker, zoodra zijne middelen hem zulks veroorloven. Dagelijks vermuilen zij eene goede portie koek, taart en zwarten pudding, boven en behalve het rund- en schapenvleesch, dat hun gewone voedsel uitmaakt.

Van alle andere klassen van werkvolk afgescheiden, hangen zij des te inniger aan elkander, hetgeen dan ook hunne zamenspanningen tot het bedingen van hoogere loonen te gevaarlijker maakt. Eene zonderlinge plegtigheid is daarvan gewoonlijk het voorspel: men zegt, namelijk, dat zij, om hunne eensgezindheid te bezegelen, allen rondom eenen steen gaan staan en er op spuwen. Dit is een gebruik, waarvan de oorsprong zich, naar het schijnt, in de vroegste tijden verliest.

Vervolgens iets van de verlustigingen, de trouw- en kraamfeesten der kolengravers gezegd hebbende, gaat het verhaal tot de beschrijving van *Newcastle* zelf over, waaromtrent het zich in dezer voege uitdrukt:

Maar het wordt eindelijk tijd, dat wij de groote kolenhoofdstad zelve betreden.

Wanneer wij van *Gateshead* derwaarts komen, bevinden wij ons terstond in een netwerk van naauwe steil afhellende straten, die van eene digt opeengedrongene bevolking wemelen. Ondersteld het regent, zoo gieten zich in dezelve, door de druipgoten, die van de daken komen, regts en

Digitized by Google

links stroomen van slijkerig water, in hetwelk kinderen met gescheurde lompen aan het lijf rondplassen, onbelemmerd door schoenen of kousen, vermaak scheppende den modderstroom door stroo en vuilnis, of nog eenvoudiger door hunne tegen elkander gehoudene naakte voeten, af te dammen, en vervolgens, wanneer dan het aanzwellende water den aan hetzelve in den weg gezetten dijk overweldigt en nu met verdubbelde kracht de schuinsche straat afschiet, een gelach en een vreugdegejuich aanheffen, om welke de Goden hen zouden kunnen benijden. Bij de brug, die over de Tyne geslagen is, behoeven wij ons slechts een weinig links af te wenden, om eene der schilderachtigste voorbeelden van enge, half verstopte, volkrijke, zwartberookte, ongelijke en kromme straten te zien, welke met mogelijkheid ter wereld gevonden kunnen worden. Deze stadswijk draagt den naam van *Pipewell-gate*. Toen de Cholera heerschte, was dit kwartier het geliefkoosde verblijf dier gruwelijke ziekte. Thans is het levendiger dan ooit, en levert aan de liefhebbers van belemmeringen de heerlijkste verzameling van rondzwervende varkens, kruiwagens, vodden, oud gebroken aardewerk en duizend andere hindernissen zonder naam, die ooit in eene straat vol slijk en modder bijeengevonden zijn. Het woordenboek van een' oude-kleerkoop zou niet in staat zijn de benamingen van al die wonderlijke prullen op te geven. Wij willen nu dit somber verblijf verlaten, en, terwijl wij de brug overgaan, een oogenblik stilstaan, om het schilderachtige gezigt te bewonderen, hetwelk de met schepen overdekte rivier verschaft. Bij droog weder en min of meer sterken wind is een lang vertoeven te dezer plaatse niet aan te raden; want de zephirs en het stof van beide de kolensteden drijven op deze brug hun dartel spel. Noch de *Lord-mayor* van *Newcastle*, noch de overheden van *Gateshead* schijnen hier eenige magt te hebben, en zoo blaast dan de wind zonder schroom of schaamte den voorbijgangeren eene rijke lading stroo en stof in het aangezigt en op de kleederen.

In de stad zullen wij ook niet zoo spoedig veel aangenamer verschijnselen ontmoeten. De *Sandhill*, over welken wij daarheen geraken, is eene vochtige en morsige streek. Men verlaat dezelve langs eene oude heuvelachtige straat, *the Side* genaamd, van welke regts en links andere, insgelijks oude en ongelijke straten uitgaan; doch, wanneer men de *Dean*-straat doorgegaan is, ziet men zich plotseling en zon-

Digitized by Google

der eenigen overgang in eene geheel moderne, rijke, prachtige en voortreffelijk gebouwde straat verplaatst. Schouwburg, hotels, openbare inrigtingen van allerlei aard prijken aldaar met hunne in den zuiversten stijl der *Grieksche* bouwkunst gebeitelde zuilen. De woonhuizen en winkels zijn er in volkomene overeenkomst met die majestueuze gebouwen. Aan het eind van deze lange en breede straat verheft zich eene hooge zuil van de *Toskaansche* orde, die het beeld van eenen weldoener draagt, naar wien de straat genoemd is. Het is namelijk de *Grey*-straat met het gedenkteeken, hetwelk de algemeene dankbaarheid aan den Minister, wien men de Parlementshervorming te danken heeft, heeft opgerigt.

Onderzoekt men nu, door natuurlijke aandrift van nieuwsgierigheid, wie de bouwmeester dezer heerlijke straat, de ontwerper en oprigter van dit schoone monument geweest is, zoo zal ieder u den Heer GRAINGER van *Newcastle* noemen, op wien zijne vaderstad met reden trotsch is. Aan dezen man heeft *Newcastle* al de verbeteringen te danken, die eene morsige, onregelmatige stad, waarin al de gebreken der steden uit de Middeleeuwen zich vereenigden, en welke te regt den naam van *Kolenhok van het Noorden* droeg, in eene welgeordende verzameling van paleizen begint te herscheppen; want regts en links van de *Grey*-straat strekken zich straten en pleinen uit, die met haar in overeenkomst staan. De door hem ondernomene en met spoed en goeden uitslag reeds verre voortgezette verfraaijingen hebben ook nog dit voordeel, dat zij in het middelpunt, gewoonlijk het moeijelijkst te verbeteren gedeelte der steden, begonnen zijn. Bij elken stap ontmoet men heerlijke bouwwerken van velerlei aard, door GRAINGER begonnen of voltooid: eene bogen-galerij van niet minder edelen stijl dan die van LOWTHER te *London*, eene verbeterde gevangenis, de zoogenaamde centraalbeurs, geheel nieuwe straten vol van de prachtigste gebouwen, welke men zegt dat GRAINGER voornemens is nog twee mijlen ver van *Newcastle* naar *Eiswick*, waar hij woont, te verlengen. Overal slecht hij heuvels, dempt hij diepten, verlegt hij rivierbedden, vervangt hij fraaije gebouwen door nog fraaijere, gaat van de uitgestrektste ontwerpen zwanger, zoo als dat om de *Tyne* voor zeeschepen bevaarbaar en *Newcastle* tot middelpunt van handel en rijkdom in het noordoosten van *Engeland* te maken, en heeft bij dit alles, als luisterrijke weêrlegging van het spreekwoord, dat geen

Digitized by Google

professt in zijn vaderland geëerd wordt, zich zoo geheel van den geest zijner medeburgers meester gemaakt, dat zij alles billijken, wat hij aanraadt of ontwerpt. Men moet ook erkennen, dat de Heer GRAINGER een dier voorbeelden is, welke bewijzen, hoe genie en volharding alle hinderpalen te boven komt. Ziehier eenige bijzonderheden van 's mans vroeger leven:

Kan er nog iets verwonderlijker zijn dan de omvang en de snelheid van het door hem daargestelde, zoo is het voorzeker de omstandigheid, dat hij zich ook de middelen daartoe heeft moeten scheppen. De Heer GRAINGER is uit een armenhuis voortgekomen, en eerst bij een' timmerman in de leer geweest, daarna bij een' man, die uit speculatie of bij aanneming huizen bouwde. Het heeft zijne opvoeding volstrekt aan die voorbereidende studiën ontbroken, welke voor eenen bouwkunstenaar, tot ontwikkeling van deszelfs smaak, als onmisbaar beschouwd worden. Slechts door de kracht van eigen genie heeft hij de grootsche bouwwerken, waarop zijne geboortestad met reden trotsch is, tot stand gebragt. Eene reis naar *Edinburg*, en eene andere naar *Dublin* en naar *London*, waren, alvorens hij zijne reusachtige ondernemingen begon, voor hem de eenige gelegenheden geweest, om de onderscheidene modellen van bouwkunst te vergelijken en zich datgene, wat men stijl noemt, te vormen. De zoon van een' lastdrager, en nog zeer jong aan de zorg van zijne moeder, die zich met handschoenennaaijen, wasschen en strijken geneerde, overgelaten, heeft RICHARD GRAINGER de jaren zijner kindschheid doorgebragt met op die zelfde straten rond te loopen, die bestemd waren, naderhand onder zijne magtige hand neêr te zinken, om zoo veel schooner te herrijzen. Niemand weet, en naar men verzekert hij zelf niet, hoe hij eensklaps zoo groot een bouwkunstenaar geworden is; nog minder weet hij, welk hooger bestuur hem het vertrouwen zijner medeburgers geschonken, en aan hem, den doodarmen man, de mogelijkheid verschaft heeft, om over de groote geldsommen te beschikken, welke hij tot zijne verbazende ondernemingen behoefde. Voorzeker strekt het aan het verstand van *Newcastles* inwoners niet minder tot eer, dat de ontwerpen van GRAINGER slechts in zichzelve goed en nuttig behoefden te zijn, om niet verstoken te blijven van de middelen tot derzelver uitvoering. Zijn geest, door dezen verstandigen geest des pu-

Digitized by Google

blieks ondersteund, heeft over alle hinderpalen gezegevierd. Plaatselijk of bijzonder eigendomsregt, weêrstand van monopoliën, hardnekkige vooroordeelen — alles is voor deze vereenigde kracht verdwenen, gelijk de hersenschimmen der inbeelding voor het licht der eeuwige waarheid en rede verdwijnen moeten. In geene andere geschiedenis komt welligt iets dergelijks voor. Men zou het voor een' roman kunnen houden, bijaldien het niet gelijktijdig te onwaarschijnlijk, te waar en te logisch was. Het is een droom, gelijk soms wel een jonge dichter mag gedroomd hebben, wanneer hij op een' schoonen zomerdag in het lommer van eenen eik lag te sluimeren; maar het is een dichterdroom, van welken al de beelden zich door de eenvoudigste, stelligste, aan de gewone kunstvlijt meest bekende middelen verwezenlijkt hebben; het is een droom, die in hechten bouwsteen daarstaat, als voorwerp van bewondering voor de volgende geslachten.

VERHAAL VAN DE SCHIPBREUK, DE GEVANGENSCHAP EN HET LIJDEN VAN TWEE AMERIKAANSCHE MATROZEN.

(*Vervolg van bl.* 472.)

Weldra landden wij; het was eb, en wij werden genoodzaakt, uit de boot te stappen, en door de ondiepte te waden, om het land te bereiken. Ons voorkomen, zoo als de lezer kan begrijpen, deed ons vaderland weinig eer aan; maar wij mogten nog dankbaar zijn, dat wij niet in slechter toestand waren. Wij onderwierpen ons aan ons lot, en lieten ons naar de grooten des eilands brengen. Wij werden gevoerd naar eene vlakke plaats op eene hoogte niet ver van het strand, waar de mannen zaten, die over ons te beschikken hadden. De vlakte was twaalf of vijftien vierkante voeten groot en van alle kanten omgeven met lange woningen, die zij *pats* noemden. Later hoorden wij, dat de hoofden des volks ze als plaatsen van uitspanning en harems voor hunne vrouwen bezigden. Zij waren ruw opgeslagen van bamboes en met kokosbladen bedekt, zestig voet lang en vierentwintig breed.

Opdat de lezer zich eenig denkbeeld moge maken van dit tooneel, zal het niet ongepast zijn, eene korte beschrijving

Digitized by Google

te geven van de zeden en gewoonten der bewoners van het eiland. Het is bij de zeevarenden bekend onder den naam van *Baubelthouap*; het is het grootste van de groep der *Pelew-eilanden*; de lengte bedraagt omstreeks 120 mijlen, de breedte 20. De bevolking telt misschien 2000 zielen. De mannen loopen geheel naakt; zij gaan doorgaans gewapend op de wijze, door mij beschreven, en hebben een klein mandje bij zich, dat gewoonlijk alles bevat, wat zij bezitten. De vrouwen hebben geen ander kleedingstuk, dan eene soort van voorschoot, door een' kunstig gewerkten gordel aan het lijf vastgemaakt; het hangt tot op de knieën en is aan beide zijden open. Het wordt vervaardigd uit de schors van den *karamal*, een boom dertig of veertig voet hoog, die eenen omtrek heeft van twee of drie voet. Beide kunnen dragen het haar lang; ik heb reeds gezegd, dat het ruw is en in kleur als dat van de *Indianen* van *Noord-Amerika*. Zij maken veel gebruik van kokosolie; zij wrijven zich het ligchaam daarmede in, en beschouwen het als het toppunt van schoonheid, wanneer de huid daarmede geheel doortrokken is. Hunne armen en somtijds het benedendeel van hun ligchaam, gelijk ook hunne beenen, zijn kunstig getatoueerd. Hun vel is licht koperkleurig. Hunne oogen hebben eene zonderlinge roodachtige kleur. Hun neus is eenigzins plat, maar niet zooveel als die der *Afrikanen*; hunne lippen zijn ook minder dik, dan die van de Negers. Zij houden veel van opschik. Eene dame van den *bon ton* zou glimlagchen, als zij de moeite zag, waarmede een dezer natuurkinderen zich zoekt op te sieren. Zij steekt in hare ooren eene soort van sieraad, van zeker gewas gemaakt, waaraan zij den vorm van een eikel weet te geven; in haren neus steekt zij den stengel van het blad van den *kaboué*, dat tot een dubbel oogmerk dient, tot versiersel en tot reukfleschje; zij kamt zich en smeert zich in met welriekende olie, en hare armen, rijk getatoueerd, zijn daarenboven omringd met eene menigte schelpen. Onze vaderlandsche schoonen kunnen begrijpen, hoe wij ons vermaakten, toen wij deze koperkleurige dames onze oude schoenen zagen stuksnijden, om zich daarvan versierselen te maken, en in verrukking brokken van ons schoeisel als kostbare oorbellen zagen gebruiken.

Naarmate wij dit zonderlinge volk meer leerden kennen, werden wij in onze meening bevestigd, dat het geene huwelijksverbindtenis kent. De opperhoofden nemen zooveel vrou-

Digitized by Google

wen, als hun goeddunkt, en oefenen in hunne keuze eene willekeur, die niets ontziet. Over het algemeen zijn deze eilanders in den meest onbeschaafden toestand, dien men zich kan voorstellen. Wij merkten evenwel bij hen eenige denkbeelden op van het regt van eigendom en een' zekeren eerbied voor het welvoegelijke; ook schenen zij niet geheel vreemd te zijn aan de edeler gevoelens onzer natuur, die men ter naauwernood bij zulke ruwe volken zou hebben verwacht. Zoodanig waren de lieden, onder welke de beschikking der Voorzienigheid ons had gebragt; de gedachte van ons leven of een groot deel van hetzelve onder hen te moeten doorbrengen, stond gelijk met het vooruitzigt van eene levenslange gevangenschap.

De eilanders drongen zich om ons heen, om ons te zien; de vrouwen waren het nieuwsgierigste; zij betastten ons vleesch, en schenen zeer verwonderd, dat het zooveel verschilde van het hare. De witte kleur van ons vel scheen hun zeker strijdig met den goeden smaak, en dat wij niet getatoueerd waren een bewijs van onze minderheid; in het vervolg werden wij, tot ons groot verdriet, gedwongen, ons naar hun gebruik te schikken, en wij zullen levenslang de bewijzen van deze goedgemeende maar pijnlijke bewerking op ons ligchaam dragen.

Naar het scheen was onze zaak eene zaak van het hoogste gewigt geworden. De opperhoofden hadden blijkbaar beraadslaagd, of wij als vijanden moesten behandeld worden en dus onthoofd op het blok, dat voor ons stond, dan of wij als vrienden moesten worden bejegend en tot hunne ruwe gastvrijheid toegelaten. Buiten staat om een enkel woord te begrijpen van hun gesprek, of om ons zelve te doen verstaan en ons te verdedigen, laat zich onze pijnlijke toestand gemakkelijker begrijpen dan beschrijven. Eenige oogenblikken vreesden wij, dat dezelve wanhopig stond. De vrouwen, die ons behoud schenen te wenschen, begonnen, na eenigen tijd te hebben gadeslagen, wat er tusschen de opperhoofden voorviel, een geschreeuw aan te heffen en schenen over ons lot zeer bedroefd. Hare droefheid scheen opregt; zij weenden en drukten op duizenderlei wijze haren welgemeenden angst uit. Wij konden niet beslissen, of dit eene manier was, om ter onzer gunste tusschenbeiden te treden, om een dreigend gevaar af te wenden, of eene openbaring van hare smart, omdat ons vonnis geveld was. Nim-

Digitized by Google

meer hebben wij ook de uitgestrektheid onzer verpligting aan deze vreemde vrouwen leeren kennen. Een uur later nam onze onzekerheid een einde.

Na eenige beraadslaging bragt men ons een groot rond vat, rijk versierd met schelpen, die zoodanig geschikt waren, dat zij eene soort van hieroglyphen vormden, en gevuld met een zoetachtig water. Op het verlangen der eilanders dronken wij daarvan uit een' beker van de schaal eener kokosnoot, met zorg besneden. Wij beschouwden dit blijk van gastvrijheid als een teeken van de welwillendheid der eilanders, en onze hoop werd weldra verwezenlijkt; want naauwelijks hadden wij gedronken, of zij maakten zich gereed om ons naar elders te voeren. Later vernamen wij, dat er eene tijding was gezonden naar een naburig dorp, om hunne profetesse te raadplegen over ons lot, en dat zij had geantwoord: »Zend mij die vreemdelingen!" Later zal ik over deze belangrijke personaadje moeten spreken; nu meld ik enkel, dat de eilanders haar den diepsten eerbied betoonden en dat zij over hen een schier onbepaald gezag oefende.

Wij werden dus, na een onbeduidend gehucht te zijn doorgegaan, naar het dorp gevoerd, waar de profetesse woonde. Wij zagen er verscheidene verspreide woningen zonder eenige orde, en behalve de verblijfplaats van de profetesse zelve gaven nog twee lange huizen of *pats* aan deze plaats in de oogen der bewoners een zeker gewigt. Men deed ons bij een van deze *pats* tegenover de woning der profetes stilhouden. Op dit oogenblik had er eene belangrijke omstandigheid plaats. Juist toen de bediende der profetesse ons eenig voedsel bragt, zagen wij op eenigen afstand een zonderling wezen ons naderen. De man scheen ons zestig jaren oud; zijn lang en grijs haar verschilde van dat der inboorlingen; zijne beenen, armen en borst waren getatoueerd; zijn gang was vlug en vast; zijne bewegingen toonden, dat hij zich hield voor iemand van zeker gewigt; hij had al zijne tanden verloren, en zijn mond was zwart geworden door het gebruik van den *kaboud*. Men oordeele over onze ontroering, toen deze zonderlinge persoon ons in slecht *Engelsch* aansprak. Zijn eerste uitroep was: »Mijn God, gij zijt *Engelschen*!" Daarop voegde hij er terstond bij: »Nu hebt gij niets meer te vreezen." Hij gaf ons vervolgens te ken-

Digitized by Google

nen, dat het door eene soort van wonder was, dat wij niet terstond waren vermoord, toen wij nog in de boot waren.

Deze man, een *Engelschman* van geboorte, leefde sedert negenentwintig jaren op dit eiland. Hij verhaalde ons, dat hij CHARLES WASHINGTON heette, en dat hij hoedenmaker van beroep en vervolgens soldaat bij de *Engelsche* marine was geweest op het linieschip *the Lion*. Gedurende een kruistogt in deze zeeën, had hij, na het plegen van een gering misdrijf tegen de scheepstucht, waarvoor hij strenge straf vreesde, het schip verlaten en op dit eiland de wijk genomen. Hij scheen met zijnen toestand tevreden, en had geen verlangen om zijn vaderland weder te zien. Hij had grooten roem onder de eilanders verkregen en was hun zeide opperhoofd. Hij scheen veel invloed te hebben en oefende zijn gezag met eene voorbeeldige matiging. Hij zeide, dat de levensmiddelen, die men ons had gebracht, voor ons gebruik waren, en dat wij gerustelijk daarvan mogen konden. Bespeurende, dat de menigte jonge eilanders, die zich om ons heen drong, ons hinderlijk was, zwaaide hij met zijne knods boven hunne hoofden, en zeide hun, dat wij aan hem toebehoorden, en oogenblikkelijk verstroiden zij zich.

Er werden nu weldra schikkingen gemaakt, om ons te huisvesten; een gedeelte van een der *pais* werd ter onzer beschikking gesteld en van matten en andere benoodigdheden voorzien. Wij bleven daar bijna eene maand; geregeld ontvingen wij eene genoegzame hoeveelheid levensmiddelen, varkens, geiten, visschen, wortels, kokosnoten, broodvruchten, amandelen en somtijds *patates*. Er scheen eene geheele verandering ten onzen aanzien te hebben plaats gehad: wij bevonden ons bij een ruw en woest volk, zonder eenige gemeenschap met de overige wereld, beroofd van vele dingen, die wij als noodzakelijke behoeften hadden leeren beschouwen; maar wij hadden toch groote reden om der Voorzienigheid dankbaar te zijn. De eilanders voorzagen in onze nooddruft en beschouwden ons als vrienden. Met oprechte dankbaarheid en genegenheid zullen wij velen hunner blijven gedenken, het slechts betreurende, dat wij hunne vrijwillige weldaden niet hebben kunnen vergelden.

Bezeffende van hoeveel belang het was, om met de eilanders te kunnen spreken, grepen wij elke gelegenheid aan, om hunne taal te leeren. Al spoedig gelukte ons dit eenigermate, en naar gelange wij meer hierin vorderden, scheen

Digitized by Google

onze toestand ons aangenamer. Het behoeft geene vermelding, dat wij ons vooral bezig hielden met het beramen van middelen, om te kunnen ontsnappen. Het beste middel was, zoo dit kon geschieden, door vriendschappelijke overeenkomst, en zoo wij de eilanders konden beduiden, dat het hun belang was, ons behulpzaam te zijn. Wij vernamen weldra, dat er aan den tegenovergestelden kant van het eiland een andere stam woonde, en dat tusschen de beide volken niet de beste harmonie heerschte. De verderaf wonenden vernamen onze tegenwoordigheid en onzen wensch, om het eiland te verlaten; en, zeker eenig voordeel daarvan meenende te kunnen trekken, zonden zij twee *Engelschen*, die sedert jaren onder hen woonden en door hunne schepen waren achtergelaten, als boden, om ons te zeggen, dat zij ons gaarne zouden helpen, om eene boot te maken, groot genoeg om zee te bouwen. Zulk een aanbod van den kant hunner vijanden moest natuurlijk de trotschheid van onze vrienden kwetsen; het wekte eene levendige ontevredenheid op, en, daar wij den wensch hadden te kennen gegeven om te vertrekken, werden wij des te zorgvuldiger bewaakt. Wij hadden intusschen geene reden, om ons daarover te beklagen, want onze eilanders wedijverden met hunne naburen om ons van dienst te zijn. Evenwel, ons onderhoud werd zulk een zware last voor onze vrienden, dat zij besloten, eenigen van ons naar een ander dorp te zenden. Diensvolgens voerde eene sterke wacht HUTE, ROLLINS en mij derwaarts. Deze schikking mishaagde ons zeer; wij waren veel liever bij onze makkers gebleven; maar tegenstand zou ons in nog moeijelijker omstandigheden hebben gebragt. Wij onderwierpen ons dus. Wij werden overvloedig van levensmiddelen voorzien, en hadden de vrijheid om onze vrienden in het andere dorp te bezoeken, zoodat wij onze dagen zoo aangenaam dit mogelijk was sleten.

Wij hadden reeds eenige toebereidselen gemaakt, om eene soort van groote boot te vervaardigen. De eilanders hielpen ons zooveel zij konden, en zoo het ons niet volkomen gelukte, het was meer het gevolg van hunne onbekwaamheid, dan van gebrek aan goeden wil. Na lange beraadslagingen hadden zij daartoe besloten. Zij hadden vooraf hunne profetesse geraadpleegd en met veel statigheid de hulp van hunne Godheid ingeroepen. Geene zoodanige onderneming was ooit beproefd, en eene overgroote menigte stroomde za-

Digitized by Google

men, om aan de plegtigheid deel te nemen. Wij beloofden er ons weinig goeds van, maar verheugden ons over den ijver der eilanders en namen gaarne deel aan hunne feestvieringen. Vervolgens gingen allen naar de bosschen, om timmerhout te zoeken. De vrouwen namen de zorg op zich, om matten te vlechten, die tot zeilen moesten dienen voor het toekomstige schip. Wanneer men de onbeduidende hulpmiddelen nagaat, die de eilanders bezaten, moet men zich verwonderen, dat zij nog zoo veel tot stand bragten. De beste werktuigen, die wij hadden, waren eenige oude scharen, die als bijlen werden gebruikt, om planken te hakken uit de boomen. Er waren eenige spijkers op het eiland, maar boren hadden wij niet. Toen het hout in het bosch gereed was, werd er bevel gegeven om het bijeen te brengen. Zelden hadden wij een schouwspel gezien, als dat, hetwelk de eilanders ons opleverden, toen zij de ruw bewerkte stukken hout voor de boot aanbragten. Men zag hen van alle kanten komen, beladen met hout van allerlei vorm en grootte, en het strand en de valleijen weêrgalmden van hun geschreeuw. Vervolgens begon het werk, om die stukken te vereenigen. Het gelukte ons eene soort van kiel te leggen en eindelijk ook om een geraamte zamen te stellen. Het kon wel niet als eene proeve van scheepsbouwkunde worden beschouwd, maar het leek toch naar een vaartuig. Doch toen wij het boord op de balken wilden bevestigen, schoot onze bekwaamheid en die van de eilanders te kort, en wij waren genoodzaakt de onderneming te laten varen. De eilanders begrepen nog altijd, dat zij de zaak wel zouden ten einde brengen, en hunne droefheid was groot, toen zij haar geheel moesten opgeven. Zij schenen zich te verbeelden, dat zij in onze achting moesten gedaald zijn, en dachten, dat wij nu de hulp hunner vijanden zouden inroepen, die niets vuriger verlangden, dan om ons in hunne magt te hebben. De kapitein gaf zelfs zijnen wensch daartoe te kennen. Dat vermeerderde hunne ontevredenheid. Na lange beraadslagingen stelden zij ons voor, om eene praauw te maken, groot genoeg voor ons allen. De zaak mogelijk achtende, stemden wij er in toe om te wachten en hen te helpen. De profetesse werd op nieuw geraadpleegd; de voornaamste hoofden kwamen bijeen; men besloot, den grootsten broodboom van het eiland te vellen, en het volk werd hiertoe opgeroepen. Verscheidene dagen waren er noodig, om

Digitized by Google

zulk een werk te volvoeren met werktuigen, die niet veel meer konden uitvoeren, dan de tanden van een of ander dier. Eindelijk was de herculische arbeid volbragt, en de boom viel. Maar men oordeele over onze aandoeningen, toen men bespeurde, dat de groote stam in kijnen val zoodanig gespleten was, dat hij nergens meer toe kon dienen. Het scheen, dat een wreed noodlot wilde, dat niets ons zou gelukken. Een tweede boom werd uitgekozen, en deze werd zonder onheilen geveld. Nu begonnen wij hem uit te holen en hem den gewenschten vorm te geven. De oude scharen werden gebezigd, en in achtentwintig dagen waren wij met het werk gereed. Uit stukken van den beschadigden boom maakten wij twee groote planken, die aan de bovenboorden van de praauw werden bevestigd, en waardoor zij meer kon bevatten. Twee maanden werden gevorderd om haar met zeilen te voorzien en zoo ver te brengen, dat zij zee kon houwen.

Toen begrepen de eilanders, dat er op nieuw een feest moest worden gevierd, en, daar onze pogingen nu met eenen gelukkigen uitslag waren bekroond, werden er meer dan gewone toebereidselen gemaakt, om het feest zoo luisterrijk mogelijk te doen zijn. Men had eene menigte visch gevangen; de vrouwen bragten een' grooten voorraad broodvruchten, kokosnoten en wortelen. De arbeid van verscheidene maanden werd bij de algemeene vreugde vergeten.

De eilanders verlangden nu even sterk naar ons vertrek als wij zelve. Wij verloren dus ook geen tijd, om onze toebereidselen te maken. Ons oogmerk was, het ruime zop te kiezen, in de hoop van een of ander schip te ontmoeten, dat naar *China* of elders ging, en zoo met den tijd ons vaderland weder te bereiken. De eilanders voorzagen ons van levensmiddelen; maar wij hadden een kompas noodig, en vonden er eindelijk met moeite een. Wilson, die vroeger hier schipbreuk heeft geleden, had er een gegeven aan een der opperhoofden, en wij haalden dezen over, het ons af te staan. Schoon in een' gebrekkigen toestand, was het ons van groote dienst.

Wij maakten een akkoord met de inwoners; en te wenschen ware het, dat het Gouvernement zich daardoor gebonden rekende, en op deze wijze het leven en de goederen van toekomstige schipbreukelingen verzekerde, door de goede gezindheid dezer eilanders te koopen. Wij konden hen

Digitized by Google

niet doen gevoelen, dat zij te veel eischten. Zij hadden ons maanden lang onderhouden en geholpen, groote moeite en kosten gedaan, om ons een vaartuig te verschaffen. Wij beloofden hun daarvoor, tot vergelding, zoo wij ons vaderland mogten bereiken, te zullen zenden: tweehonderd geweren, tien vaatjes kruid, en kogels en vuursteenen in evenredigheid. Daarenboven verzekerden wij hun, dat zij verschillende voorwerpen van weelde, glazen koralen, riemen, kammen en andere snuisterijen zouden ontvangen.

(*Het vervolg later.*)

EEN IERSCH NACHTTOONEEL.

Wien is niet de treurige toestand bekend, waarin *Ierland* en deszelfs bevolking, aan den eenen kant door onwetendheid, ligtzinnigheid en beide te baat nemende arglist, aan den anderen door zorgeloosheid, zelfzucht en dwang, zich gebragt ziet? Ontelbaar bijna zijn de schriktooneelen, welke deze gesteldheid der gemoederen in het ongelukkige land veroorzaakt heeft. De Engelsche dagbladen en zoo vele werken van meer omvang en gewigt zijn er vol van; nog onlangs had men daarvan te *Ennis* een vreeselijk voorbeeld. Ziet hier, getrokken uit een geschrift van den Heer CARLETON, de beschrijving van eene dier wraakoefeningen, die, kort geleden, in zekere deelen des eilands, bijna als dagelijks voorkomende gevallen beschouwd werden.

* * *

—— Het tooneel, dat zich voor mij opdeed, strookte niet alleen met het uiterlijke voorkomen van het huis, maar ook met de duisternis, die ons omgaf, den storm, die buiten bulderde, en het akelige van het nachtuur, want het was over twaalven. Ongeveer tachtig mannen zaten in doodsche stilte op de kringvormige trappen van het altaar; allen schenen zoo onbewegelijk als steenen beelden. Terwijl ik te midden van dit zwijgend nachtgezelschap voorttrad, vermeerderde het dof geluid mijner stappen, door den hollen weêrgalm van het gebouw herhaald, nog het beangstigende van geheel den geheimzinnigen en plegtigen toestel, waardoor ik omringd was. De binnenluiken der vensters waren

Digitized by Google

gesloten geworden: op het altaar brandde eene lamp, welker zwak en flikkerend licht ter naauwernood de genen, die er het naast bij zaten, deed onderscheiden; al de overigen, die aanwezig waren, verloren zich in het dikke duister van den achtergrond. De sterk geteekende trekken van hen, die op de eerste altaartrappen zaten, staken scherp op deze donkerheid af: ofschoon ik hen niet geheel en al kon zien, zag ik echter genoeg, om te bemerken, dat de luidste en onrustigste lieden van het kerspel tot deze zamenkomst behoorden. Wat betrof de genen, die voor het altaar geplaatst waren, en in welke ik de opperhoofden herkende, kon men in hunne blikken onheilspellende voornemens en sombere wraakzucht lezen. Hunne troniën gadeslaande, moest men ontwaren, dat zij den prikkel van geestrijke dranken niet ongebezigd gelaten hadden, en daardoor het besef der verantwoordelijkheid, welke zij in deze wereld en voor de andere op zich gingen laden, hadden pogen te bedwelmen.

De wijs, waarop ik ontvangen werd, verschilde zeer van de hartelijke begroeting, die onder de eedgenooten in gebruik was. Twee of drie der genen, die op de trappen zaten, knikten mij vlugtig toe, terwijl zij half binnensmonds zeiden: »*Ghud dhemur tha thu?*" (Hoe vaart gij?) Zij, die voor het altaar stonden en klaarblijkelijk de hoofden waren, drukten mij krampachtig de hand en sloegen eenen doordringenden blik op mij, alsof zij mij in de ziel wilden lezen, en ontdekken, of ik wel inderdaad de man was, waarop zij in al hunne ondernemingen bouwen konden. Geen dier laatsten sprak een woord; maar hunne oogen kenteekenden verachting van alle gevaar en vermetel zelfvertrouwen; het was mij alsof ik er in las: »Wij zijn voornemens eene wraakoefening te verrigten, en voegt gij u niet bij ons, zoo gedenk, dat u zulks zou kunnen berouwen."

Allen, die tot deze geheime vereeniging zaamgekomen waren, naderden beurt om beurt het altaar, en ontvingen er een, twee, ja drie glazen whisky, elk naar mate hij verlangde. Om der waarheid niet te kort te doen, moet ik zeggen, dat slechts weinigen, ondanks de aanmaning van den hoofdman, zich onthielden, dien drank in de kerk zelve te gebruiken. Enkelen alleen, naauwgezetter dan de overigen, gingen hunnen whisky buiten de kerkdeur drinken, denkende zij hierdoor het plegen van heiligschennis te vermijden.

Nadat dit verrigt was, stond de hoofdman op; spanning

Digitized by Google

zetelde op zijn voorhoofd. »Broeders," zeide hij, »want allen zijn wij hier broeders, wij hebben, bij alles wat ons waard en heilig is, gezworen, de bevelen te zullen uitvoeren van hem, die ons aanvoert, en die thans in ons midden tegenwoordig is, ofschoon zijn naam geheim moet blijven. In naam van dien God, voor wiens altaar wij staan, broeders, zijt gij bereid uwen eed gestand te doen?"

Naauwelijks waren deze woorden gesproken, of zij, die bij elkander voor het altaar gestaan hadden, kwamen in haast de trappen af, en, hunne handen opsteekende, riepen zij: »Bij al wat ons waard en heilig is, wij zijn bereid!" Te zelfder tijd stonden de zaamgezworenen, die gezeten hadden, overeind, en herhaalden: »Ja, bij al wat ons waard en heilig is, wij zijn bereid!"

»Maar, kinderen," hernam de hoofdman, »zijt gij nu niet de grootste dwazen der wereld? Weet iemand van u allen wel, wat ik voornemens ben te doen?"

»Gij zijt onze hoofdman," hernam een der aanwezigen; »gij ontvangt de bevelen, welke gij ons overbrengt, van hooger hand; en daarom, al wat gij ons gelasten zult, zullen wij uitvoeren."

»Het is wel," zei nu met een' grimlach de hoofdman; »ik wilde u slechts op de proef stellen. Bij den eed, dien wij gedaan hebben, in geheel het land kan geen kapitein fierder op zijnen titel wezen, dan ik het ben. Derhalve, gijlieden zult niet terugdeinzen, wanneer het oogenblik gekomen zal zijn? Wel dan, gij hebt ieder nog een glas whisky verdiend; zij, die het in de kerk niet drinken willen, kunnen het buiten doen; men zal de deur voor hen openen." Hierop deelde hij eigenhandig een glas whisky uit aan allen, die het verlangden; waarna hij de kruik naar buiten droeg, om ook de meer gemoedelijken te wille te zijn. Toen de uitdeeling volbragt was en de whisky zijne uitwerking begon te doen, nam de hoofdman op nieuw het woord.

»Broeders," zeide hij, »gijlieden hebt plegtiglijk beloofd mij te zullen gehoorzamen, en ik ben zeker, dat er onder u niemand is, slecht genoeg om meineedig te worden. Maar ook ik heb gezworen, den geen, die boven ons is, ons algemeene opperhoofd, te zullen gehoorzaam zijn; en om u te toonen, dat ik niet aarzelen of terugtreden zal, zoo ziet!" Met deze woorden nam hij een misboek en plaatste dit op het altaar. Tot nog toe had hij met eene bedaarde en eenig-

Digitized by Google

zins bedwongene stem gesproken; thans echter schenen zijne oogen te ontbranden, zijn gelaat nam iets duivelachtigs aan, en met eene ontzettende geestdrift riep hij: »Op dit geheiligde boek zweer ik, het oogmerk, waartoe wij hier vergaderd zijn, te zullen uitvoeren; ik zweer het op dit boek Gods, op dit altaar Gods!" en met de vlakke hand deed hij daarbij een' geweldigen slag op het misboek.

De lamp, die tot nog toe eene flaauwe schemering door de kapel verspreid had, ging uit, en plotseling vonden wij ons in volstrekte duisternis gedompeld. Deze donkerheid, het geheimzinnige nachtuur, de woorden, welke wij gehoord hadden, de verwachting van hetgeen volgen moest, alles was geschikt om in ons hart en hoofd de zonderlingste aandoeningen en denkbeelden te wekken; vruchteloos zocht de een den blik des anderen, en elk onzer, te midden dier menigte alleen en aan zichzelven overgelaten, bleef in zijne eigene gepeinzen verdiept. Weldra echter ontstak men de lamp weder, en ging tot een ander deel der plegtigheid over. Elk op onze beurt moesten wij het altaar naderen, en hoofd voor hoofd den eed der wraak herhalen. Het formulier werd met langzame stem gesproken, en de akelige onheilswoorden klonken met een' doffen weêrgalm van de gewelven terug, even alsof een kwaadverkondigend wezen ze ons had nagebaauwd. Sommigen der aanwezigen volbragten dit gedeelte van het ceremonieel met eene koortsachtige drift. Hunne bleeke kleur, hunne zaamgeperste lippen, hunne gefronsde wenkbraauwen, hunne glinsterende oogen, alles in hun voorkomen verkondigde, dat wraakzucht zoo wel in hun hart was als op hunne lippen. Zij schenen tijgers, dorstende naar bloed en verwoesting.

Een plotseling geschater, hetwelk uit het diepst der kapel tot ons overklonk, riep onze oplettendheid naar dien kant. Op dit gerucht wendde de hoofdman zich om, scheen een oogenblik te peinzen, en sprak vervolgens in het Iersch: »*Gutsho 'nish, avohelhec!*" (komt hier, kinderen!) Terstond zagen wij, uit een' verborgen hoek van het gebouw, zeven personen te voorschijn komen, die er den geheelen nacht verborgen gebleven waren en door verscheidene der onzen herkend werden. Het waren de broeders en neven van zekere boosdoeners, onlangs door den regter overtuigd en gevonnisd, dat zij des nachts met geweld in het huis van

Digitized by Google

een braaf man uit de huurt gedrongen waren, en, na hem mishandeld te hebben, zijne wapenen hadden weggevoerd.

Het rumoer, dat nu volgde, is bezwaarlijk te beschrijven. De meesten der aanwezigen, als door eene soort van razernij bevangen, hieven een woest geschreeuw aan, huppelden en sprongen als in zegepraal, klepperden met de vingers, sloegen en bonsden tegen den grond en zelfs tegen het altaar met hunne geweldige kneppels en met de kolven hunner vuurroers; kortom, gaven door de woedendste gebaren hunne gezindheid te kennen, om al wat men slechts wilde te wagen. Een tijdlang luisterde niemand naar de stem van het opperhoofd; vruchteloos poogde hij het dol geweld te stillen; eindelijk klom hij op eene bank, die voor het altaar stond, en, uit al zijne magt met den voet stampende, gelukte het hem zich eenig gehoor te verschaffen. »Kinderen," zei hij, »nu is het genoeg; het is zelfs reeds te veel. Zoo nu niet deze kapel van alle wonipgen te ver verwijderd was, zou zulk een gedruisch ons onmisbaar moeijelijkheid op den hals halen. Dat zij, die den eed nog niet gedaan hebben, zich aan de eene zijde scharen en de anderen op hunne beurt laten naderen!"

Maar reeds had, in den wuften geest der *Ieren*, de loop der denkbeelden eene andere rigting genomen. De eerste, dien men opriep, weigerde glad af te zweren, zoo men hem niet te voren onderrigtte, van welk eenen aard het werk was, waartoe men hen had zaamgeroepen. Zijne medgezellen, door zijn voorbeeld bemoedigd, verklaarden met eenparige stem, dat zij, alvorens zich te verbinden, met juistheid weten wilden, wat van hen gevorderd werd. Ik zag, hoe de bovenlip van den hoofdman zich krampachtig bewoog; zijne wenkbraauwen naderden elkander; zijne oogen schoten bliksemstralen; iets demonisch ging hem over het wezen; maar met krachtige zelfbeheersching bedwong hij de uitbarsting zijner woede; zijne gefronsde weezenstrekken ontspanden zich, en met koele boosaardigheid begon hij te lagchen.

»Gij vreest u te verbinden," sprak hij tot de weêrspannigen, »waarlijk, gij hadt geene reden om bang te zijn. Uwe hulp is mij bijna overbodig. Niemand uwer zal de hand aan het werk slaan; gij zult slechts toeschouwers wezen; stelt men zich te weer, dan alleen zult gij u vertoonen. Ziet men dan, hoe talrijk gij zijt, zoo zal men alle denkbeeld van

tegenstand opgeven. Maar in allen gevalle zweert gij geheimhouding. Schande en eerloosheid over hem, die neen zegt! hij zou noch dag, noch uur, noch oogenblik weten, wanneer hij zijne weigering met zijnen dood betalen zou."

Dit gezegd hebbende, legde hij zijne uitgestrekte regterhand andermaal op het misboek, en zwoer het eerst, dat hij aan ieder mensch, aan wien het ook zij, den priester uitgezonderd, verzwijgen zou, wat dezen nacht stond te gebeuren; hij zwoer, dat noch giften, noch gevangenis, noch dood hem dit geheim zouden ontwringen. Toen hij op deze wijs aan de overigen het voorbeeld gegeven had, trad hij van de bank, waarop hij gestegen was, en naderde met open' en vertrouwelijken blik de menigte. Zij, die den eersten eed geweigerd hadden, zwoeren gereedelijk den tweeden; en nu ging men terstond over, om de toebereidselen tot het voorgenomen nachtbedrijf te maken. De half verbrande turf werd in een' aarden pot verzameld; men deelde een laatste glas whisky aan het gezelschap rond, waarna de verzameling in de diepste stilte de kapel verliet. De hoofdman sloot de deur, stak, daar hij klerk van het kerspel was, den sleutel in zijnen zak, en geheel de troep ging in den duister op marsch.

God, barmhartig Vader uwer schepselen! nog sidder ik op de herinnering van hetgeen ik dien nacht gezien heb. Na door een bog of moeras getrokken te zijn, naderden wij, onder het nemen van alle mogelijke voorzorgen, een eenzaam staand huis. De hoofdman deelde nu zijn volk in twee hoopen en wees aan ieder zijnen post. Vervolgens nam hij die zelfde personen met zich, welke ik voor het altaar bijeen had zien staan, en die, den geheelen nacht door, zich door teekenen van ongeduld en woede onderscheiden hadden. Deze waren de eenigen, die kennis droegen van hetgeen men voornemens was; hun getal ging geene vijftien te boven. De hoofdman koos er vijf, en, zich aan hunne spits stellende, trad hij nader bij de woning, in acht nemende om daarbij tegen den wind in te gaan, want het was een man, die zijn bedaard overleg nimmer verloor en met de geringste omstandigheid zijn voordeel wist te doen. Eenige minuten daarna kleurde een akelige vuurschijn den hemel als met bloed; knapperend rezen vlammen in de hoogte, en weldra omgaf een felle brand de aan het verderf gewijde gebouwen, schoon als nog slechts ten halve.

Digitized by Google

Op dit gezigt snelde het achtergebleven deel der manschap naar den kapitein en deed hem de dringendste vertoogen. Het was te laat; het vuur, door ligtontvlambare brandstof versterkt en door een' frischen wind aangeblazen, liep met snelheid voort en had weldra geheel het huis omgeven. Nu en dan ging er eene zwarte rookkolom uit op, en dan weder schoten dwarrelende vlammenbundels al sissende naar de getuigen van dit verschrikkelijke schouwspel, plotseling hunne aangezigten verlichtende, waarop deels vrees, deels de voldoening van een' helschen wraaklust geteekend stonden. Te midden dezer bende duivels was de hoofdman gemakkelijk te onderscheiden. Zijne trekken hadden de kalmte en bedaardheid, die zij vroeger schenen aan te duiden, geheel en al verloren. De onmenschelijkste hartstogten schenen er op te woelen; eene diepe groef, waarmede zijn voorhoofd tusschen de wenkbraauwen doorploegd was, en die van den neus tot onder de haren opsteeg, verdeelde zijn aangezigt als in twee helften, die uitzagen of zij niet bij elkander pasten. Zijne van elkander verwijderde lippen, waar tusschen de geslotene tanden zigtbaar werden, zijne wijdgeopende neusgaten, de opwaarts getrokkene hoeken van zijnen mond, geheel zijn voorkomen was dat van iemand, die over een' diep gehaten vijand zegeviert. Verscheidene zijner medgezellen, zij vooral, die mij reeds in het oog gevallen waren, leverden waardige nevenbeelden in zijne nabijheid: het was een tooneel, dat de haren te berge deed rijzen!

Ondertusschen deed zich uit de brandende woning geene menschenstem hooren; men vernam niets dan het gekraak van het vuur en het gedwarrel der vlammen. Eenigen der aanwezigen, door deernis overmeesterd, waagden, voor de ongelukkigen, welke het huis bevatten mogt, genade te smeeken. Onmeêdoogend stiet men hen terug, en toen zij bleven aandringen, werden zestien geweerloopen tegen hunne borst gekeerd.

»Nog een enkel woord," bulderde de hoofdman, »en ik druk los! De eerste, die van genade spreekt, is een lijk. Wij zijn hier niet om genade te bewijzen, en, bij den eed, dien ik gezworen heb, hij, die voorstelt om aan hen kwartier te schenken, ik verzeker hem, dat ik hem geen kwartier geven zal! Omsingelt het huis... ik hoor hen bewegen en kreunen... geen kwartier! geen genade! dit is ons wachtwoord."

Digitized by Google

Zoo vreeselijk was het overwigt, hetwelk deze man op de anderen oefende, dat op zijne stem alle edeler gevoelens zwegen. Het huis werd omsingeld; men sloot het van alle kanten in, om elke poging tot vlugt te verijdelen, in geval de rampspoedige bewoners, door hun lijden tot de wanhopige onderneming gedreven, trachten mogten naar buiten te komen. Helaas! dit ware slechts den eenen dood met den anderen verwisseld. Weêrstand was onmogelijk, en bij hunne beulen was geene genade. Wat de overige *lêden* betreft, hoezeer de daad verfoeijende, durfden zij niet eens de plaats, waar zij bedreven werd, verlaten: zij wisten te wel, dat zij den onverzoenlijken wrok des hoofdmans op hunnen hals geladen zouden hebben, zonder de ter dood gedoemden te redden. Het was thans half drie in den ochtendstond. Op dit oogenblik werd een der vensterramen van binnen stuksgestooten; een menschenhoofd vertoonde zich door hetzelve, — het was dat eener vrouw. Doodsbleek, met uit hunne kassen puilende oogen, de trekken door angst en pijn verwrongen, de haren los om den hals, riep zij met half gesmoorde stem, met bijna verstikte, maar echter door de ziel snijdende klanken, om genade, om genade voor haar gezin. „Geen genade! geen barmhartigheid!" gilde het rot der duivels. Terzelfder tijd vlogen twee hunner (de hoofdman was de eerste van beide) op het arme slagtoffer aan. Wat zij met hetselve deden, belette de rook mij te zien; maar het woord genade verloor zich in eenen angstkreet, nog vreeselijker dan de vorige. Eene akelige stilte volgde, en weldra verscheen de hoofdman met zijnen makker weder, een bloedig hoofd op de spits van eene bajonet en eene piek met zich brengende. Beide de wapens te gelijk staken in dit afzigtelijke zegeteeken, hetgeen vervolgens in de vlammen geworpen ward.

Een kreet van afschuw was uit aller monden opgegaan; de vrienden van den hoofdman alleen juichten het gedane toe. Hij zelf, door zijne eigene wreedaardigheid in eene soort van dronkenschap gebragt, zwaaide zijne bajonet, langs welke het bloed nog afdroop, in de lucht, en, zich naar degenen keerende, die zijne barbaarschheid afkeurden: »Moet iemand hangen, dan zullen wij het allen," zeide hij. »Hetgeen de zaak voor ons het veiligtst maakt, gij ziet dit in, is, dat er niemand overblijve, die ons verraden kan. Thans kunt gijlieden naar huis gaan. Gedenkt uwen eed! houdt hem, om den wille van uzelven. God zou u straffen,

Digitized by Google

zoo gij hem verbraakt, en, in afwachting dat Hij zulks deed, zou er iemand hier op aarde zijn, die straf aan u zou weten te oefenen."

Ondanks dit, bijna met een bevel gelijkstaand verlof, om heen te gaan, bleven wij allen. Wat mijzelven betreft, ik zou niets liever gewenscht hebben, dan mij zoo spoedig mogelijk van dit schriktooneel te verwijderen; maar mijne voeten waren als aan den grond genageld. Ik spande mijne krachten in, om mijne oogen van het gloeijende dak af te wenden, onder hetwelk op dat oogenblik zelf een aantal ongelukkige menschen levend verbrandde! Eene onweêrstaanbare kracht voerde mijne blikken er telkens weder op terug. Het huis vertoonde niet anders meer dan eene vuurkolk; de storm, die thans met vol geweld losbarstte, blies den brand nog gedurig heviger aan, en onder deszelfs magtigen adem zwierden de vlammenzuilen nu regts dan links. Onder het geluid der krakende balken mengde zich een hartverscheurend angstgehuil. Door den brand in hunnen slaap verrast, waren de bewoners ijlings uit hunne bedden opgevlogen en poogden thans uit deuren en vensters te vlugten. Overal grimde de dood hen aan: meêdoogenlooze vijanden, duivels in menschengedaante, dreven hen aan alle kanten in den gloed terug, of bragten hen, zoodra zij verschenen, om hals. Allen, die zich vertoonden, verloren het leven, zoodat weldra de stem van den orkaan en die van den brand de eenige waren, die in het nachtelijke donker weêrgalmden, en het verdelgingswerk ten volle volbragt scheen.

Het was zulks evenwel nog niet. De afgrijselijkheid van het treurspel moest nog vermeerderen. Op het oogenblik, dat de hoofdman en zijne bende zich weg begeven wilden, werd men, op een waggelend brok muurs, een half naakten man gewaar. De weêrschijn van het vuur verlichtte zijn gelaat. Genadig God, welk een gezigt! In eeuwigheid zal mij dit beeld niet uit het geheugen gewischt worden. Men verbeelde zich al wat doodsangst schrikkelijks, al wat wanhoop ontzettends hebben. Ongetwijfeld had die man ijselijke pijnen geleden; want duidelijk was zijn ligchaam op verscheidene plaatsen verbrand; niettemin scheen hij voor zijne kwetsuren ongevoelig. Boven de vlammen gezeten, die slechts nu en dan tot hem oprezen, wierp hij telkens angstvolle blikken naar beneden op de brandende ruimte, waarin zij al gedurig voortwoedden. Dan weder

Digitized by Google

keerde hij zich tot zijne vijanden, smeekend zijne handen naar hen uitstrekkende, en woorden stamelende, die hunne ooren niet bereikten. Eindelijk deed een vermogender belang alle ander gevoel bij hem zwijgen, en met eene stem, die ons door het hart sneed, riep hij: »Mijn kind!... mijne dochter!... redt mijne dochter! Zij is daar, daar... het vuur omringt haar; het zal haar bereiken. Om den wil van uwe moeders, van uwe kinderen, om den wil van den God, die u geschapen heeft, redt, o redt mijn kind! laat mij mijn kind toch niet levend zien verbranden! Doodt mij, doodt mij liever!"

Onbewogen trad de hoofdman den ongelukkige nader: »Laaghartige verklikker," riep hij hem toe, »thans zult gij geene brave lieden meer doen veroordeelen om een' armzaligen snaphaan, dien men u afgenomen heeft."

Vóór dat nog de man kon antwoorden, verscheen eene vrouw met half verbrande kleederen aan een venster. Zij hield een klein meisje in hare armen, dat zij buiten bereik van het vuur poogde te plaatsen. Haar zien, er heenvliegen, moeder en kind met bajonetsteken doorboren, beiden in de vlammen terugstooten, was voor den hoofdman het werk van een oogenblik. »Nu de beurt aan u!" schreeuwde hij, terugkomende, den armen vader toe, die, sprakeloos en als versteend, geene poging deed om zich aan zijn lot te onttrekken. Met wonden doorboord, stortte hij eindelijk in den gloed, die onder hem brandde. Een laatste kreet kenmerkte zijnen val. Daarna heerschte weder eene diepe stilte, slechts afgebroken door den huilenden stormwind. Langzaam verteerde het vuur de overblijfsels van deszelfs prooi. Allen, welken afgrijselijke wraaklust op deze noodlottige plaats verzameld had, verstrooiden zich regts en links, begunstigd door den duister. De opgaande zon bescheen, aan dit nog kort geleden vrolijk oord, niet dan hoopen puins, verkoold houtwerk, asch en menschenbeenderen. Een gezin van elf menschen was verdelgd, en *Ierland* telde eene gruweldaad te meer.

GODSDIENSTOEFENING DOOR TEEKENS.

Op den 18 April dezes jaars (dus verhaalt het Londensche blad *the Standard*) werd in het Instituut voor Doofstommen,

Digitized by Google

in *Holborn*, eene bekende wijk der hoofdstad, Godsdienstoefening gehouden. De gemeente bestond, gelijk men begrijpen kan, voornamelijk uit doofstommen, en voor de eerste maal beproefde men bij deze gelegenheid, om deze klasse van het lijdende menschdom, die gewoonlijk, tevens met het gewone spraakvermogen, ook van het gehoor beroofd is, door openlijke voordragt in de Heilige Schrift te onderwijzen. De Godsdienstoefening had plaats op de volgende wijze, die bij alle aanwezigen eene diepe aandoening en belangstelling wekte. De Heer ROSSER, zelf een doomstomme, droeg, als men het zoo noemen mag, eene keur van godsdienstige morgengepeinzen voor, welke hij, in de vingertaal, met buitengewone snelheid mededeelde. Het Gebed des Heeren, geheel door gebaren gedaan, was een uitmuntend voorbeeld van zwijgen vol uitdrukking. Na dit gedeelte der dienst hield de Heer SIMPSON eene korte, maar voortreffelijke mondelinge voordragt uit het 35ste hoofdstuk van JESAIAS, welke leerrede, zoo snel als zij gesproken werd, door een schrander achtjarig meisje, JANET CROUCH geheeten, (dat overigens noch doof noch stom is) in de gebarentaal werd overgezet. Het buitengewone talent van het meisje hiertoe wekte algemeene verbazing. Ten slotte werden de doofstommen door teekens ondervraagd, of zij de voordragten ook verstaan hadden, hetwelk zij allen bevestigend verzekerden. Deze nieuwe manier, om het woord Gods door zigtbare teekens te prediken, was voor geheel de vergadering uiterst aandoenlijk, en men besloot, van nu af aan, in het gemelde Instituut, elken zondagmorgen de Godsdienstoefening op dezo wijze te doen houden.

MENSEN ERNST, DE SNELLOOPER.

MENSEN ERNST, de werelddoorkruiser, behoort tot de zonderlingste verschijnselen van onzen tijd, en zijn leven, waarin hij zoo veel ontmoet en ondervonden heeft, verdiende te regt eenen beschrijver (RINK namelijk) te vinden, van wiens werk thans reeds eene tweede uitgave het licht ziet. De zoon van eenen fregatskapitein uit *Bergen* in *Noorwegen*, die zich ook gedurende *Koppenhagens* bombardement in Engelsche zeedienst bevond, moest ERNST, die van zijne vroegste jeugd tot de zeevaart bestemd geweest was en zich uit dien hoofde

Digitized by Google

juist te dien tijde op de *Koppenhager* kweekschool bevond, reeds bij het begin zijns levens de grievendste balsturigheden van het noodlot ondervinden. De voorvallen op zijne zeetogten, als scheepsjongen, matroos en stuurman, zouden, ook bij het eenvoudigste relaas daarvan, belangstelling gewekt hebben, want zij leiden ons op een, voor den bewoner van het vaste land, gedurende de jaren der onderdrukking en der zegepraal, bijna geheel vreemd gebleven veld der geschiedenis van onzen tijd, op de zee namelijk, waar *Engeland*, *Amerika* en *Frankrijk* zoo bloedig met elkander worstelden. Toen MENGEN ERNST in het jaar 1818, na eenen driejarigen kruistogt, op het fregat *Caledonia*, door alle zeeën medegemaakt te hebben, en na drie Oostindische reizen, weder te *Londen* teruggekomen was en zich van zijne gewonnene prijsgelden wat te goed deed, bood zich voor hem de gelegenheid aan, om van zijne, onder de zeelieden bekende en reeds vroeger wel eens op de proef gestelde bekwaamheid in het snel loopen, ten koste van eenige liefhebbers van weddingschappen, bewijzen te geven. Twee groote en langdurige wedloopen, de eene van *Londen* naar *Portsmouth*, (72 Engelsche mijlen in 9 uren tijds) de andere van *Londen* naar *Liverpool*, (150 mijlen in 32 uren) legden den grond van zijnen, sedert in geheel *Europa* verbreiden roem, en bragten den renlust, die in hem was, tot zulk eene hoogte, dat hij sedert met de snelheid des ruiters en met de rusteloosheid der zwaluw, op gebaande en ongebaande wegen, de wereld doortrekt. In zijn 39ste jaar (1837) kon ERNST zich beroemen, meer dan 50,000 mijlen wegs, voor twee derde deelen ter zee en het andere derde te land, dat is te zeggen te voet, te hebben afgelegd. Zijne snelste reis mag wel de renloop geweest zijn, welken hij, tot beslissing eener weddingschap van 100,000 francs, tusschen verscheidene *Franschen* en *Engelschen*, van *Parijs* naar *Moskou* ondernam. ERNST verliet het *Vendôme*-plein den 11 Junij 1831, tien minuten na 4 ure, en bereikte het groote portaal van het *Kreml* den 25 Junij, ten 10 ure des morgens, zoodat hij den afstand van 352 mijlen in 13½ dagen, of dagelijks door elkander gerekend eenen weg van 25 à 26 mijlen, afgelegd heeft. Nog merkwaardiger was misschien de wonderbare togt van *Nymphenburg* naar *Nauplia* in 1833, van den 6 Junij, ten 1 ure na den middag, tot den 1 Julij, ten 1 ure 48 minuten des morgens, om Koning OTTO groet en

Digitized by Google

schrift van zijne vrienden uit het Beijersche vaderland over te brengen. Zulk eenen togt te lande, door de ongebaande gebergten van *Dalmatie* en de wildernissen van den *Montenero*, heeft, vóór ERNST, alleen de werelddoorstreven HERCULES ondernomen. Deze geweldig groote afstand werd in 24 dagen doorloopen. Later, in het jaar 1836, vertrok hij, met eenen last van de Oostindische Kompagnie, den 28 Julij uit *Konstantinopel*, en kwam den 27 Augustus, des morgens vroeg, te *Calcutta* aan, van waar hij den 1 September andermaal op reis ging, om, dwars door *Midden-Asie*, drieja viermaal sneller dan de karavanen, in eenen loop van doorecngerekend 19 mijlen daags, *Konstantinopel* weder te bereiken. Ongelukkiglijk zijn de berigten juist van deze landreis, die met betrekking tot de binnendeelen van *Asie* zoo vele nieuwe inlichtingen scheen te beloven, uiterst mager uitgevallen, en het ware wel te wenschen, dat MENSCH ERNST, wanneer eenmaal de ouderdom hem eene kunst geleerd zal hebben, welke hij nog niet verstaat, die namelijk van te zitten, het hoekje van den haard eens aardbeschrijvers vinden moge, om dezen aldaar, even als ULYSSES aan den Koning der *Phaeaciërs*, zijne zwerftogten te verhalen. De arme man, een ULYSSES te land, is ook daarin van den dolenden *Ithaker* onderscheiden, dat hij het vaderland vliedt, hetwelk de ander zocht. Doch wat zou hij ook nog in zijn noordland zoeken? Vader en moeder heeft de zee verzwolgen; het huis zijner kindschheid is woest en ledig. Hij is de ware PETER SCHLEMIHL, alsof zijn leven den dichter tot voorbeeld gediend had. Ook uit een ander oogpunt moet MENSCH ERNST den psycholoog en phrenoloog een onvergelijkelijk voorwerp van bestudering aanbieden. Dit rennen door de wereld herinnert aan het rustelooze voorwaarts ijlen dier dieren, aan welke men zekere gedeelten der hersenstof ontnomen heeft, zoodat de eeuwige aandrift van beweging geen tegenwigt, als 't ware geen klemhaak, meer vindt. Een brief uit *Muskau* van den 12 April l. l. meldt, dat MENSCH ERNST zich destijds gereed maakte, om den 1 Mei een kuijertje naar *Jerusalem* te beginnen, en de heilige stad in 30 dagen dacht te bereiken. Op de terugreis wil hij, uit nieuwsgierigheid, eenige landen van *Asie* bezoeken.

DAT IS.....!

Een *Engelsch* predikant, die als voortreffelijk redenaar veel naam en toeloop had, bezat echter, gelijk zulks meer gebeurt, alleen het talent, om uit de geschriften der voornaamste oudere kanselredenaars het treffendste uit te lezen en op eene bekwame wijs in zijne eigene preken in te vlech-

Digitized by Google

ten. Daar hij hierbij, op eene schrandere wijs, ook steeds zich naar de stemming van den dag wist te voegen, behoorden zijne toehoorders meestal tot de voornamere standen, en waren daardoor te minder berekend, om zijne letterdieverijen te ontdekken. Op zekeren dag, echter, nam vlak tegenover den predikstoel een bejaard, deftig man plaats; en reeds na de eerste zinsneden, welke de leeraar had uitgebragt, zei hij tamelijk luid: »Dat is SHERLOCK." Eene ligte, weldra te boven gekomene verlegenheid brak een oogenblik de predikatie af. Naauwelijks echter had dominé weder een poosje voortgesproken, of andermaal hoorde men: »Dat is BLAIR." Zich met moeite bedwingende, voer onze redenaar nogmaals voort; maar toen kort daarop een derde uitroep de aanmerking deed hooren: »Dat is TILLOTSON," keerde hij zich in volle woede tot den lastigen censor, met de woorden: »Kerel houd den mond, of ik doe je de kerk uitsmijten." Zonder het aangezigt te vertrekken antwoordde de oude heer zeer luid, terwijl hij opstond om heen te gaan: »Dat is hij zelf!"

Voorzeker bidt ieder redenaar, die gevoelt dat hem iets dergelijks zou kunnen overkomen, uit den grond zijns harten, toch altijd voor zulk een' toehoorder bewaard te blijven.

MIDDEL VAN BESTAAN.

Onlangs deed de voorzitter der regtbank van policie te *Parijs* aan eenen man, die als vagebond opgepakt was, de gewone vraag: »Hebt gij een middel van bestaan?" — »Ja," gaf de gevraagde ten antwoord, »een maag, en die regt goed is."

ADEL.

In *China* erven de kinderen den adel niet; maar die eene onderscheiding verdient, erlangt ze. En toch noemen wij *Europeërs* de *Chinezen* een dom volk!

DE VIJFDE.

Een fiaker-koetsier bemerkte, dat een straatjongen achter op zijn rijtuig zat. Deels uit voermans aandrift, deels uit medelijden met zijn' mageren knol, deed hij een' geweldigen slag met de zweep naar achteren, terwijl hij riep: »Schelm, wilt ge er wel af gaan? Er zitten er al vier in."

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER HET VEREEREN VAN WARE VERDIENSTE.

(Eene Voorlezing.)

Sinds eenigen tijd heeft zich eene en andere stem tegen het *vereeren* en zoogenaamd *vergoden* van menschen doen hooren, alhoewel wij vermeenen, dat aan de mogelijkheid van het laatstgenoemde mag getwijfeld worden. Wij leven thans niet meer in die fabelachtige eeuwen, waarvan OVIDIUS de dichterlijke tafereelen heeft opgehangen, toen de *heroën* der aloudheid, bij hun verscheiden, tot Godenrang werden verheven. Wij hooren het niet meer, dat een laaghartig en diepgezonken volk de rede van eenen anderen HERODES met de, even laffe als onzinnige, vleitaal begroet: »*Eene stemme Gods en niet eens menschen!*" En alhoewel men, in onze dagen, met Fransche ligtzinnigheid en trots, er toe overging, om aan het overschot van eenen ontkroonden overweldiger eene buitensporige hulde te brengen, niemand, onder zijne ijverigste vereerders, dacht er aan, om hem, even als weleer CESAR, tot Godenrang te verheffen.

Men heeft gewis het genoemde woord alleen, bij den ijver der tegenspraak, in den mond genomen, ten einde, door deze overdragtelijke spreekwijze, het buitensporige in het vereeren van menschen en derzelver verdiensten te kennen te geven. Immers, beschouwen wij de zaak met bedaarden zin en onbevooroordeeld, dan is er, in onze dagen, wel niet aan vergoden van menschen te denken, en op het vereeren hunner verdiensten en nagedachtenis valt, wellig, meer af te dingen, dan men, oppervlakkig beschouwd, vermoeden zou.

Uit het gezegde, M. H.! zijt gij mogelijk gereed, om te gissen, dat wij voornemens zijn, in eene wederlegging te treden van de redenen, die door anderen tegen het ver-

Digitized by Google

oeren van menschen en derzelver verdiensten zijn te berde gebragt. Wij koesteren echter zulk een voornemen niet, en eerbiedigen gaarne het gevoelen van hen, die anders denken dan wij; maar wij mogen toch, op onze beurt, voor onze meening bescheidenlijk uitkomen. De waarheid ligt niet altijd zoo duidelijk bloot, dat wij ons beroemen mogen dezelve gevonden te hebben, en een nader en bepaald onderzoek is daarom geenszins overtollig te achten. Wij wenschen de resultaten van dat onderzoek aan UL. mede te deelen, en onze meening en wijze van zien te ontvouwen. Zij, die van ons verschillen, mogen, zoo het hun der moeite waardig toeschijnt, onze leer nader toetsen en beproeven; welligt komt er dan wel eenige meerdere toenadering omtrent eene zaak, waarbij de begrippen thans nog zeer uit elkander loopen.

Wij spreken hier wel niet van eenen kansel, noch in een aan de Godsdienst toegewijd gebouw, maar toch van eene plaats en in eene zaal, waar Christenredenaars, over alles wat goed, waar, schoon, liefelijk en welluidend is, tot hunne Medechristenen het woord voeren. In zulk eene vereeniging van Christenen twijfelt gewis wel niemand aan de groote waarheid, dat wij menschen, ondanks de voortreffelijke vermogens der ziele, waarmede wij zijn toegerust, in en onder alles, afhankelijke schepselen zijn, en dat al wat de sterveling is en heeft aan hem, als eene weldadige gift van boven, door zijnen Schepper en Weldoener is geschonken. Het kan wel aan niemand, met gezonde hersenen begaafd, invallen, om het schepsel, hoe uitstekend in aanleg en vermogens het zich ook moge voordoen, nevens, veel minder nog boven den alleen Wijze te plaatsen. De geleerden en verstandigen van alle tijden hebben het gebrekkige en onvolkomene van al hun kennen en weten, gereedelijk en openhartig, bekend; en er zal wel, onder al de thans levende beroemde mannen, niet één worden aangetroffen, die niet, zonder eenig voorbehoud, zal erkennen, dat hij de grootste vordering gemaakt heeft in de kennis, dat hij weinig of niets weet; en bewonderen wij, ondanks deze edelmoedige betuiging, het verstand,

Digitized by Google

de scherpzinnigheid, het vernuft en de schranderheid van een aantal bevoorregte stervelingen — staan wij verbaasd over hunne vorderingen in wetenschappen, letteren en kunsten — dan zien wij, geleid door eenen godsdienstigen zin, in al de rijke gaven, waarmede zij zijn toegerust, niets anders dan een afschijnsel van het beeld, waarnaar de Almagtige den mensch heeft geschapen.

Na deze verklaring bare het geene verwondering, dat wij de vereering van menschen in onze bescherming nemen! Wij houden ons evenwel daarbij, naar ons inzien, op den gulden middelweg, die de uitersten eener buitensporige verheffing even zeer vermijdt als die eener bovenmatige geringschatting van erkende verdiensten. Wij herhalen het, dat wij den middelweg wenschen te bewandelen; en dit is, in ons vaderland vooral, welligt daarom gepaster, vermits men doorgaans hier te lande veeleer tot het laatst- dan wel tot het eerstgenoemd uiterste overslaat. Wat men van andere Natiën ook zeggen moge, *Nederlanders* zijn wel niet te beschuldigen, dat zij hunne groote en beroemde mannen eene buitensporige hulde toebrengen! De terughouding hiervan moge uit ons bezadigd volkskarakter en afkeerigheid van al wat gerucht maakt eenigzins verklaarbaar worden; maar zou zij ook niet, ten deele althans, ontstaan door mindere ingenomenheid en gebrek aan belangstelling? Hoe dit zij, er zou nog veel moeten gebeuren, alvorens in de Hoofdstad des Rijks een *Pantheon* voor groote mannen, beroemde geleerden, wijze staatslieden en verdienstelijke kunstenaars en helden wierd daargesteld! Men wane niet, dat wij zoo iets zouden verlangen; wij bragten het voorbeeld onzer Fransche naburen slechts bij, om te doen opmerken, hoe verre men hier te lande verwijderd is van het denkbeeld eener te hoog opgevoerde vereering van erkende verdiensten. Doet men elders, in dezen, te veel, en maakt men zich daarbij aan overdrijving schuldig; hier, waar de geestdrift niet zoo spoedig wordt opgewekt, is daarvoor wel geene vrees te koesteren; getuige de openlijke wederspraak, bij het geopenbaarde voornemen, om, ter vereering der nagedach-

Digitized by Google

tenis van REMBRANDT, een standbeeld van hem op te rigten!

Raadplegen wij deze denkwijze, waarop de ondervinding haar zegel drukte, dan schijnt er veeleer aanleiding tot opwekken dan wel tot ontraden te bestaan; maar wij willen noch het een noch het ander, en wenschten alleen onze gedachten, over het vereeren van ware verdiensten — of, zoo men wil, over het vereeren van menschen — met bescheidenheid mede te deelen. Het is, na al wat daarover, sinds eenigen tijd, geschreven en besproken is, welligt niet onnuttig, de zaak in geschil, met kalmte en waarheidsliefde, zonder eenige overdrijving, te overwegen.

Een beroemde naam wordt niet altijd langs denzelfden weg verkregen. Wij hebben hier slechts aan Vorsten, Staatslieden, Krijgshelden, Geleerden, Natuur-, Taal- en Letterkundigen, Kunstenaars, Menschenvrienden, nuttige Burgers, en wie wij hier meer zouden kunnen opnoemen, te herinneren, om de groote verscheidenheid op te merken, die zich hierbij aan ons vertoont. De een wordt vereerd ter zake van zijn bestuur; de ander om den wille zijner daden en bedrijven; een derde maakte zich door geschriften, ontdekkingen, uitvindingen of kunstgewrochten vermaard; en een vierde deelde in aller hoogachting van wege zijn nuttig en weldadig leven tot heil zijner natuurgenooten. In al die bijzonderheden te treden, zou een omslagtig werk zijn, en wij zouden daarbij gedurig in herhalingen moeten vallen, vermits de slotsom van elke beschouwing ons tot hetzelfde *thema* — vereering van ware verdiensten, vereering van den mensch — zou terugvoeren. Uit dien hoofde bepalen wij ons tot het opgegeven *thema* in het algemeen.

En dan staan wij, in de *eerste* plaats, stil bij het *geoorloofde* der vereering van menschen en menschelijke verdienste. Het is toch wel voornamelijk van deze zedelijke zijde, dat het beginsel mingunstig beoordeeld wordt; en, inderdaad, deed het vereeren van menschen, ook in den zin, dien wij daaraan hechten, iets te kort aan de eer, die wij onzen Schepper verschuldigd zijn, wij zouden het-

Digitized by Google

zelve voor ongeoorloofd moeten houden. Het komt ons echter voor, dat dit geenszins het geval is, en wij willen dit in eenige bijzonderheden aantoonen.

Is het de H. Schrift, die den treurigen toestand der menschen, naar verstand en hart, met levendige trekken afmaalt, zoo ontbreekt het niet, in de gewijde boeken, aan vereerende getuigenissen, die omtrent menschen en menschelijke daden worden afgelegd. In het *Oude Verbond* wordt van de goddeloozen gezegd, dat zij te schande gemaakt, en van de regtvaardigen, dat zij in eere zouden gehouden worden. Dezelfde opmerking geldt ten aanzien van de schriften des *Nieuwen Verbonds*, waar het werpen in de buitenste duisternis van den onboetvaardigen scherp wordt overgesteld tegen het eerekleed en de eereplaats aan den vorstelijken maaltijd den boetvaardige toegewezen. PAULUS, die, nevens BARNABAS, eene afgodische eerbewijzing van onkundige Heidenen, met nadruk en door woord en daad, afweert, verheugt zich, desniettemin, bij het staren op de eerekroon, die aan het einde van zijne moeijelijke loopbaan was opgehangen. Opmerkelijk is het voorbeeld van den Heiland zelf, die, toen zijne Discipelen, op voorgang van JUDAS, het gedrag van MARIA van *Bethanië*, in de zalving des Meesters, streng berispen en afkeuren, haar niet slechts verdedigt en prijst, maar er de merkwaardige woorden bijvoegt: *Waar mijn Evangelie gepredikt zal worden in de geheele wereld, daar zal ook tot hare gedachtenisse gesproken worden van hetgeen zij gedaan heeft.* Lezen wij verder de brieven, aan de zeven gemeenten van *Klein-Azië* gerigt, en in het boek der *Openbaring* te vinden, dan trekt het onze aandacht, dat de opwekkingen tot getrouwheid aan de belijdenis van het Christendom doorgaans worden aangedrongen door het wijzen op eene bijzondere en hooge vereering, die het loon zou zijn eener onwankelbare trouw aan de zaak des Heeren.

Hoog stonden dan ook de Godsmannen des *Ouden Verbonds*, met en nevens de Apostelen en Discipelen des Heeren, bij de eerste Christenen aangeschreven; en alhoewel wij het voor dwaling houden, om Profeten, Apostelen en

Digitized by Google

Martelaren in den rang der zoogenaamde Heiligen te plaatsen en, in zekeren zin, te vergoden, zoo gaan wij niet te verre, wanneer wij beweren, dat een betamelijk vereeren van menschen en menschelijke verdiensten met den geest des Christendoms in geen opzigt strijdig is.

Men zegge niet, dat in al het gezegde slechts sprake *is* van zedelijke bedrijven; want dan zouden wij met de woorden des Heilands antwoorden: *Wanneer wij gedaan hebben, wat wij schuldig waren te doen, zoo zijn wij niets meer dan onnutte dienstknechten*, en hiermede al wat naar eenige vereering zweemt moeten afweren. Intusschen heeft het Hem, die weet wat maaksel wij zijn, goedgedacht, om, te onzer opwekking en aansporing op de baan der deugd, aan het houden zijner geboden een groot loon te verbinden, en daarbij den moedigen strijder, hier op aarde, te sterken, door het uitzigt op de eere en heerlijkheid, die hierna zal geopenbaard worden.

Wij vermeenen genoeg gezegd te hebben, ten betooge, dat het vereeren van menschen en menschelijke verdiensten, uit een zedelijk, godsdienstig en Christelijk oogpunt beschouwd, allezins voor *geoorloofd* is te houden. Zoodanig dacht ook het, zoo hoog geprezen, voorgeslacht; en in onze vaderlandsche steden bevindt zich schier geen voornaam kerkgebouw, hetwelk niet een of ander gedenkteeken bevat van hen, wier nagedachtenis daardoor ook bij de nakomelingschap in eere wordt gehouden.

Maar ook is het vereeren van menschen en van menschelijke verdiensten iets zeer *natuurlijks*. Wij staan hierbij, *ten tweede*, stil.

Wijsheid en deugd zijn geenszins in gelijke mate in het bezit van alle stervelingen; ware heldenmoed of een schitterend kunsttalent is aan niet zeer velen ten deel gevallen. De namen van NEWTON, HOWARD, ERASMUS, BOERHAAVE, DE GROOT, DE RUYTER, BAYARD, ANGELO, RUBBENS, SHAKESPEARE, KLOPSTOCK en VONDEL blijven als 't ware éénig in de Wereldgeschiedenis. Kon men op een *honderdtal* SOCRATESSEN en PLATO's wijzen, dan zouden de namen van dat beroemde *tweetal* niet tot vol-

Digitized by Google

gende eeuwen zijn overgegaan. Maar het zeldzame der verschijning van eenen HOMERUS, van eenen CHRYSOSTHOMUS, van eenen TYCHO BRAHÉ, van eenen COLUMBUS, en wie wij hier nog meer zouden kunnen noemen, is de oorzaak, de *natuurlijke* oorzaak, dat zij eerst onze aandacht, daarna onze bewondering, eindelijk onze vereering tot zich trekken. Wat niet elken dag gebeurt, wekt de meeste opmerkzaamheid. Hoe verbaasd stonden eenmaal de Leydsche Hoogleeraren, toen zij wijlen den beroemden BORGER, als knaap, eene taalkennis zagen ten toon spreiden, in den zoon eens landmans althans boven het peil van hun begrip; en wat was wel eigenaardiger, dan de vereering en hooge achting, waarin, reeds toen, de toekomstige Hoogleeraar deelen mogt?

Aan den onbeschaafden, minbegaafden en onkundigen wordt niet gedacht. Den dwingeland, den onderdrukker, den snoodaard, den deugd en pligt met voeten tredenden booswicht gedenkt men met schrik, verontwaardiging en verachting (*); en hoe zou dit ook anders kunnen zijn? Maar is het nu ook evenzeer niet *natuurlijk*, dat men hen, die niet slechts iets, maar veel beteekenen, met hoogachting, bewondering en eerbetoon te gemoet komt? Wij zouden het niet weten te verklaren, indien het anders ware. De Joodsche onzin en wartaal: *eene stemme Gods en niet eens menschen!* eenen trotschen HERODES laaghartig toegeroepen, zou wel niemand, met gezonde hersenen begaafd, op nu wijlen onzen welsprekenden VAN DER PALM hebben toepasselijk willen maken; maar, door hem den *Nederlandschen* CHRYSOSTHOMUS te noemen, bewees men eene ongehuichelde hulde aan de hooge verdiensten van dien uitmuntenden redenaar en zijn gelukkig talent; en het getal van hen, die, geheel ongevoelig voor al wat waar, schoon, krachtig, liefelijk en welluidend is, in die hulde en vereering geen aandeel namen, mag wel zeer gering geacht worden. Vandaar dan ook het verlangen, om

(*) Dit zouden wij, enkel aan een' NAPOLEON gedachtig, zoo gaaf niet durven beamen. *Redact.*

Digitized by Google

beroemde mannen; die zich door hunne geschriften, verrigtingen, heldendaden of kunstgewrochten bekend en vermaard hebben gemaakt, in persoon te leeren kennen, en, indien mogelijk, met hen in nadere betrekking te komen; iets, hetwelk, ten aanzien van gewone en alledaagsche personen, geenszins het geval is of wezen kan. Men zou het gevoel voor al wat groot, schoon, uitstekend, nuttig en weldadig is moeten uitroeijen, om onverschillig en koud te blijven bij het hooren uitspreken van eenen te regt beroemden naam; dit ligt zoo zeer in den aard der zaak, en is tevens zoo eenvoudig en *natuurlijk*, dat wij het onnoodig achten hierbij nog langer stil te staan. Wie zulks niet gevoelt, zou door een breeder betoog tot geene overtuiging kunnen gebragt worden.

Is het vereeren van menschen en menschelijke verdiensten *geoorloofd* en *natuurlijk*, het heeft, *ten derde*, ook eene *nuttige* zijde.

Over het geheel hebben, doorgaans, de meeste menschen eene overhelling tot traagheid; en daaraan mogen wel de weinige vorderingen worden toegeschreven, die wij, in de zedelijke wereld, in het gebied van geleerdheid, kennis, wetenschap en letteren, en op de baan der kunsten, over het geheel, opmerken. Het is wel noodig, dat er een prikkel bestaa tot werkzaamheid; maar van waar zal men dien prikkel ontleenen? Men dwingt toch wel niemand, om een geleerde, een staatsman, een natuurkundige, een krijgsheld, een Philantroop of een kunstenaar te zijn, zelfs dan niet, wanneer de aanleg daartoe aanwezig mogt bevonden worden; want een ieder beroept zich op de vrijheid zijner gedachten en daden, waarvan hij alleen aan zichzelven, aan zijn geweten en aan God rekenschap schúldig is; en toch wil men zoo gaarne al wat waar en goed, edel en groot, schoon en beminnelijk is bevorderen! Zal men dit van omstandigheden en van den loop der tijden laten afhangen, wanneer er nog een vermogende prikkel overblijft? Wij gelooven dit niet.

Maar wat is hiertoe vermogender, dan de aanwending van den prikkel eener betamelijke eerzucht? Zie het in

Digitized by Google

het voorbeeld van den beroemden ARCHIMEDES! De Vorst van *Syracuse* koestert het vermoeden eener metaalvervalsching van eene gouden kroon, door een' kunstigen werkmeester vervaardigd, en draagt den last, ter ontknooping van dit schijnbaar onoplosbaar raadsel, aan den vereerden wiskundige op. Deze, vereerd door het in hem gesteld vertrouwen, peinst, gedurende eenigen tijd, vruchteloos, op een middel ter ontdekking van het vooronderstelde bedrog; toen zijn verblijf in het bad hem de regelen der waterweegkunde doet ontdekken, en hij met het vreugdegeroep: *Gevonden! gevonden!* schier half naakt, de badplaats verlaat, om zijn ontdekking op het moeijelijke vraagstuk te gaan toepassen. Stelt eens, M. H.! dat de beheerscher van *Syracuse* den beroemden natuurkenner en wiskundige geene hoogachting hadde toegedragen, zou er dan een prikkel bestaan hebben, vermogend genoeg, om den beroemden *Siciliaan* in eene zoo hooge mate tot ijverige werkzaamheid aan te sporen? Zoo stond, in later eeuw, de groote STEVIN bij Prins MAURITS in hooge eere, en het Vaderland dankt daaraan voor een deel deszelfs roem in de wiskundige wetenschap. Waar de geleerde, de man van wetenschap en kunst gelijk wordt gesteld met den visscher en landbouwer, den winkelier en ambachtsman, aan wien nooit eenige onderscheiding of eerbetoon ten deel valt, zal het wel aan aanmoediging ontbreken, om het steile pad naar den tempel der wijsheid, het gevaarvol spoor van den krijgsroem, de moeijelijke baan der kunst, en den aan mislukkingen zoo rijken weg der menschenliefde te bewandelen! Men moge de leer verkondigen, dat men de wijsheid, de dapperheid, de kunst, de menschenliefde om haars zelfs wille behoort te beminnen; maar die leer spreekt te zeer tot het koele verstand en te weinig tot het gevoel van den mensch, dan dat wij ons van hare prediking gewenschte gevolgen zouden kunnen beloven. Het is zoo, de regtschapen man volgt het besef van pligt en roeping op elk spoor, dat hij intreedt; maar de goedkeuring, de lof en de vereering zijner tijdgenooten sterkt en bemoedigt hem, om op dat

Digitized by Google

spoor onbezweken voorwaarts te streven, en zij zijn hem eene streelende vergoeding voor de miskenning, geringschatting en laster, waaraan ware verdiensten, in eene onvolmaakte wereld, zoo zeer ten doel staan.

Uitstekende voorbeelden werken, daarenboven, inzonderheid weldadig ter aanmoediging bij de nakomelingschap, en wekken dezelve op tot het betoonen van eenen edelen naijver; en dit vooral, wanneer de gedachtenis aan vermaarde, beroemde of hoogstverdienstelijke mannen, door een of ander gedenkteeken, in eere wordt gehouden. De mensch is, ja, wel een redelijk, maar tevens is hij eenzinnelijk wezen, en zinnelijke voorwerpen kunnen, onder bepaalde omstandigheden, op het gemoed van den mensch eene nuttige en, juist hierdoor, gewenschte uitwerking te weeg brengen; te weten, de zucht, om, door het volgen zijner roeping, in de eer te deelen, die de beroemde kunstenaar, menschenvriend, held of geleerde, zich heeft weten te verwerven. Of zou zulk eene betamelijke eerzucht den mensch onwaardig zijn? Wij durven zulks betwijfelen. Lof en eere van en bij menschen kan tot hoogmoed en trotschheid, tot ijdelheid en waan, tot zelfzucht en opgeblazenheid aanleiding geven; maar zal men daarom eere weigeren aan hem, wien dezelve toekomt? Wie zal niet gaarne het godsdienstig gevoel behoorlijk wenschen op te wekken en te besturen, alhoewel het, verkeerd en overdreven toegepast, tot dweeperij leiden kan? Maar zal men, van wege dit mogelijk misbruik, de nuttigheid van het godsdienstig gevoel betwijfelen? En is het met het vereeren van menschen en menschelijke verdiensten wel anders gelegen? Is het niet tevens, voor het gezond menschenverstand, blijkbaar, dat een mogelijk misbruik aan een doeltreffend gebruik nimmer tot nadeel kan worden toegerekend? Wij wenschten, dat men dit slechts begreep en toestemmen wilde.

De vereering van ware verdiensten toch heeft in geen geval het voeden van eigenwaan en trotschheid ten noodzakelijken gevolge; neen, lof en eere, den verdienstelijken, regtschapen man toegebragt, verteederen veeleer zijn

Digitized by Google

hart, en strekken hem ten spoorslag, om aan zijne roeping en bestemming steeds en meer en meer getrouw te zijn. Wij vragen het aan elken onbevooroordeelden: kan dit niet *nuttig* zijn, en wat schade is er van te wachten? ten zij men overdrijven wil; maar daardoor kan men het heiligste onheilig toepassen.

Eindelijk is het vereeren van menschen en van menschelijke verdiensten allezins *pligtmatig*.

De wereld, gelijk die bestaat, is niet, wat zij behoorde te wezen, en de menschen zijn, over het geheel, niet, wat zij wezen konden en moesten. Traagheid en ijverloosheid verhinderen den voortgang van het goede, schoone, groote en edele; en de menschen, gelijk die zijn, door koele en bloot verstandelijke redeneringen, tot werkzaamheid aan te sporen, dit is eene bemoeijing, die doorgaans met eene weinig voldragene vrucht beloond wordt. Dat men het verstand aanspore, is goed en pligtmatig; maar men zie niet voorbij, dat de mensch ook een gevoelig wezen is, en dat men van die zijde, in vele gevallen, weldadig op hem kan, ja behoort te werken. Om 's menschen natuurlijke traagheid en ijverloosheid te overwinnen, zijn zinnelijke prikkels noodig, omdat hij niet maar alleen een redelijk, maar ook een zinnelijk wezen is. Wil men die zinnelijke prikkels gering achten en afkeuren, het zij zoo! maar men scheppe dan wezens, niet gelijk de Almagtige dezelve op deze wereld plaatste en uit geest en stof zamenstelde, maar zonder gevoel voor de goedkeuring hunner medeschepselingen; koude wiskunstenaars, die alleen het nuttige en voordeelige berekenen; koele cijfermeesters, uitnemend geschikt om eene rekening van winst en verlies, met juistheid, te boek te stellen, maar wier gelaat niet aanduidt, of er duizenden gewonnen, dan wel verloren zijn!

Behaagt u zulk eene wereld, M. H.? Wij betwijfelen zulks, als geene vrienden zijnde van zulk eene Noordpoolskoude. Het gevoel van vooruitgang is de beste prikkel, om verder moedig voort te gaan; het besef van teruggang behoort de kracht op te wekken, om bestaande be-

Digitized by Google

zwaren en moeijelijkheden te boven te komen. Bestaat er slechts een ernstige wil, om al wat waar, goed, groot, schoon en edel is te bevorderen, dan is het woord der H. Schrift ons dierbaar en bemoedigend: *Over weinig waart gij getrouw, over veel zal ik u zetten*, en achten wij het *pligt*, om hun eere te geven, die wij eere schuldig zijn.

Men vermoede niet, dat wij hier te verre zouden gaan, en aan het schepsel zouden willen toekennen, wat den Schepper eeniglijk toebehoort. Of vereeren wij in het schepsel niet den Schepper, die het formeerde? en komen niet alle goede giften en gaven van boven, van den Vader der lichten? Dat men met menschelijke gaven, begaafdheden en verdiensten niet te hoog loope, is prijzenswaardig; maar men wachte zich dezelve gering te achten en der opmerkinge naauwelijks waardig te keuren, opdat men den Schepper niet gering schatte in zijne grenzenlooze wijsheid, magt en liefde! Men zou, door dien te verre gedreven ootmoed, wel eens den schijn van nederigen hoogmoed op zich kunnen laden. De wereld is onvolmaakt; derzelver toestand is het mede, en de menschen zijn het, over het algemeen, niet het allerminst; maar is het nu niet *pligtmatig*, het goede, dat er in de wereld, in derzelver toestand en onder de menschen is, te vereeren en hoog te achten, en, in het afleggen van ons getuigenis desaangaande de waarheid te bevestigen der bekende Bijbelspreuk: *Wij zijn van Gods geslachte!*

Er is veel kwaads in de wereld; maar gaan wij, door het breed uitmeten van hetzelve, en door al ons veroordeelen, dat kwade te keer? Het is daarom wijzer en verstandiger, en tevens pligtmatiger, de menschen te doen stilstaan bij al het goede, groote, schoone en edele, dat er, ondanks veel verkeerds, nog in de wereld te vinden is. Laten wij mannen als NEWTON, LEIBNITZ, KLOPSTOCK, BOERHAAVE, ERASMUS, RAFAËL, DE RUYTER, NIEUWLAND en GELLERT vereeren, en, bij derzelver grafsteden of gedenkteekenen, onze medebroeders toeroepen: *Wordt*

Digitized by Google

aan hen gelijk! Dan zullen wij, als menschen en als Christenen, onzen pligt en onze roeping vervullen.

Viel het zoo gemakkelijk, om, in wetenschap en kunst, in geleerdheid en letteren, in heldenmoed en menschlievendheid, eenige vermaardheid te verwerven, wij zouden gewis het pligtmatige in dezen aan billijke voorwaarden verbinden. Maar onder de millioenen aardbewoners is het aantal van groote, beroemde, vermaarde en verdienstelijke mannen, betrekkelijk, gering te achten; en er is dus wel geen gevaar te vreezen van de betamelijke vereering van menschen, die den adelbrief der menschheid, in hunne geschriften, in hunne daden en in hunne werken, hebben achtergelaten. Wie dien brief tot voedsel voor trotschheid en eigenwaan mogt willen bezigen, het kome voor zijne rekening! Wij stemmen niet mede in zijnen raad.

Gelijk elke pligtsbetrachting hare eigenaardige belooning met zich brengt, even zoo is het gelegen met de aangename gevolgen, die de zoo even geschetste *pligt* voor ons oplevert. — Vermaarde, beroemde en verdienstelijke mannen vereerende, en derzelver verdiensten op prijs stellende, gebeurt het niet zelden, dat wij tot hen in zekere aanraking en betrekking komen, die menige bloem op ons levenspad doet ontluiken, en ons de reinste genoegens, naar geest en hart, doet ondervinden. Hij, die ooit het voorregt genoot, om een te regt verdienstelijk, vermaard en beroemd man op zijnen weg te ontmoeten en als vriend de hand te drukken, draagt het streelend bewustzijn om, dat hij eenen schat van groote waarde heeft gevonden, die hem, voor meer dan één leven, de hoogste rente zal opleveren. In de nabijheid van den vereerden voelt hij den adel zijner natuur en de waardij der menschheid levendig en innig; het nietig schijnvertoon van al wat wezen noch waarde bezit verdwijnt dan voor hem als een ochtendnevel voor de stralen der zon, en hij verkwikt zich in het beschouwen en hoogschatten van echte verdiensten, als de middelen, die tot hooger waarde leiden en opvoeren. Zijn gevoel voor het groote, edele, verhevene en schoone wordt levendiger en duurzamer, en het doel zijner bestemming,

Digitized by Google

als redelijk, zedelijk en onsterfelijk wezen, staat hem, in een helder en bemoedigend verschiet, voor den geest. In den kring van wijzen, edelen en goeden wordt hij wijzer, beter, en daardoor tevens gelukkiger; en in hen, zij het dan ook nog zoo onvolkomen, de trekken ontwarende van het beeld des Onzienlijken, voelt hij zich opgewekt, om zichzelven naar dat beeld te vormen en te volmaken.

En nu, M. H.! kan *zulk eene vereering van menschen en menschelijke verdiensten*, als middel tot eigene volmaking, der deugd nadeelig, den mensch niet betamende, den Christen onwaardig genoemd worden? Wij betwijfelen zulks op de grondslagen, die wij hebben vastgesteld, en volgens welke wij het vereeren van menschen als *geoorloofd*, *natuurlijk*, *nuttig*, ja *pligtmatig* beschouwd hebben. Bedriegen wij ons niet, dan vermoeden wij op deze onze voorstelling uwe toestemming verkregen te hebben, en rekenen wij eenigermate op uwen bijval en goedkeuring. In dien bijval en goedkeuring is voorzeker voor ons iets vereerends gelegen; maar het was verre van ons, daarop jagt te maken. Trouwens, dat vereerende is ook eeniglijk aan de zijde der *waarheid*, die wij vermoeden te hebben voorgesteld, en de eere is derhalve *harer* en niet *onzer*. Mogten wij, evenwel, daardoor Ul. tot eene betamelijke vereering van menschen en menschelijke verdiensten, en bovenal tot het waarderen van wijsheid, regtschapenheid, kunstliefde en deugd, hebben opgewekt, dan zullen wij den arbeid, aan dit eenvoudig opstel besteed, dubbel beloond achten.

DE SPIJKERFABRIJK TE LEITH BIJ EDENBURG.

(Uit het *Hoogduitsch*.)

Leith is de haven van *Edenburg*, en ligt aan den oever der golf, welke den naam van *Firth* of *Forth* draagt. De afstand van *Edenburg* bedraagt ongeveer drie kwartier uurs gaans. De oudere gebouwen van *Leith* kunnen in geenen

Digitized by Google

deele aanspraak op een deftig voorkomen maken, en staan in naauwe morsige straten op elkander gedrongen. Daarentegen zijn de nieuwaangelegde straten breed, helder en zindelijk, en de huizen in den laatsten te *Edenburg* heerschenden smaak. De haven heeft Koning ROBERT DE I, in het jaar 1329, aan de gemeente *Edenburg* ten geschenke gegeven, en, ondanks menigvuldige pogingen der inwoners van *Leith*, om deze onderhoorigheid af te schudden, zijn zij tot heden toe aan het regtsgebied van *Edenburg* onderworpen gebleven. De handel is er aanmerkelijk; de invoer uit het zuiden van *Europa* bestaat in wijn, cognac en fruiten; *Westindië* levert rijst, suiker, rum en verfstoffen. Het sterkste handelsverkeer schijnt echter met de Oostzee-havens plaats te hebben. *Leith* bezit ook daarenboven aanzienlijke manufacturen en fabrijken, glasblazerijen, suikerbakkerijen en een' sterken scheepsbouw. Doch wegens één ding vooral is *Leith* merkwaardig, namelijk door de inrigting der Heeren JOHN GILLON EN CO. *for preserving fresh meat*, (tot het onbedorven houden van versch vleesch.)

Deze inrigting is de eenige van dien aard in *Schotland*; twee soortgelijke bestaan er in *Engeland*, en eene in *Ierland*; doch die van GILLON overtreft de andere, niet alleen in uitgebreidheid, maar ook nog daarin, dat zij hare werkzaamheid tevens tot het versch houden van plantenstoffen uitstrekt. De fabrijk is in Augustus 1838 gevestigd geworden en doet reeds luisterrijke zaken. Daar de opgaaf is, dierlijke en plantaardige levensmiddelen in verschen toestand naar alle werelddeelen te vervoeren, en den vernielenden invloed van den tijd zoodanig te keer te gaan, dat zij na verloop van jaren nog volkomen dezelfde zijn, als op het oogenblik toen zij ingepakt werden, kan natuurlijk de bekende behandeling van pekelen en rooken niet te pas komen. Het beginsel van het versch houden berust eenvoudig daarop, dat men de stoffen, waarop men het wil toepassen, zoodanig bewaart, dat zij tegen alle aanraking der dampkringslucht beveiligd zijn, en deze ontdekking is van *Franschen* oorsprong, doch heeft tot heden toe alleen in het etablissement van GILLON zulk eene uitgebreide werkdadige aanwending gevonden. — Het tooneel van deszelfs verrigtingen is een geweldig groot, in *Mitchellstreet* gelegen gebouw. De benedenste verdieping bevat de voorraadkamers voor de levensmiddelen, en voor elke soort derzelven eene

Digitized by Google

bijzondere ruimte tot de eerste verrigting, die van het reinigen. Zoo zijn, in eene groote zaal, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, veertig handen alleen met de voorloopige bereiding van ossenklaauwen bezig. De volgende verdieping is eene doorloopende reeks van kolossale keukens, uit welke de damp en walm, door met oordeel aangebragte ventilators, oogenblikkelijk aftrekt, zoodat er in deze keukens steeds zuivere lucht heerscht. Ik heb negen ketels geteld, elke van vierhonderd kwart inhouds, en verscheidene derzelven waren uitsluitend met de hierboven vermelde rundsklaauwen gevuld, die eene voortreffelijke, de grondstof van verscheidene soorten van soepen uitmakende, gelei leveren. Tot hetzelfde einde worden bijna even zoo veel runderbeenderen en geringe soorten vleesch gebruikt. De uit dezelve getrokken krachtbouillon heet, in de taal der *Engelsche* kookkunst, *stock*, en wordt voor de onmisbare grondlaag van alle goede soep gehouden. Gemelde ketels zijn inwendig van eene soort van doorslag voorzien, binnen welken het vleesch ligt, zoodat het nergens den ketel aanraakt en derhalve niet kan aanbranden. De bouillon wordt in afzonderlijke, daartoe bestemde vaten verkoeld, doch alvorens wordt het bovenop drijvende olieachtige schuim zorgvuldig afgeschuimd. Dit schuim ontstaat even zeer van de runderklaauwen als van ander vleesch, doch onderscheidt zich door voorkomen en bruikbaarheid. Dat van de runderklaauwen is eene witachtige olie, die bij voorkeur in de zijdemanufacturen tot het insmeren der machines gebruikt wordt; het andere gelijkt naar goede versche boter, en is, heinde en ver, bij de armere volksklassen, tot het smeudig maken van hunne gerstenbrij, zeer gezocht. Men heeft mij verzekerd, dat er driemaal meer gevraagd dan voortgebragt wordt, hetgeen, aangemerkt de prijs in geenen deele gering is (het pond kost vijf *Eng.* stuivers) daaraan toegeschreven moet worden, dat dit vet zeer strekzaam is. Van de tot uitvoer bestemde soepen zijn er twintigerlei verschillende soorten, waaronder natuurlijk de beroemde schilpaddensoep behoort, als ook de in geenen deele verwerpelijke soep van ossenstaarten. Al deze soepen worden, wel is waar, op de gewone wijs toebereid, maar zoodanig verkookt, dat men dezelve bij het gebruik met eene gelijke hoeveelheid water verdunnen moet. Men bewaart ze in blikken doozen van verschillende maat.

Digitized by Google

GILLON EN CO. doen inzonderheid sterke verzendingen naar *Oostindië*. Sedert eenige *Schotten* Directeuren der O. I. Compagnie geworden zijn, heeft de zorg voor hunne landslieden, hetwelk eene vaderlandlievende, de *Engelschen* zeggen eene schandelijk zelfzuchtige eigenschap der *Schotten* is, ontzettende hoeveelheden van dit voortbrengsel naar *Oostindië* doen uitvoeren. De *Schot* is echter niet alleen met innige genegenheid aan de bergen van zijn vaderland, maar ook met gezonden eetlust aan zijnen vaderlandschen kost gehecht. Daar nu de Heeren GILLON *Schotten* zijn, voldoen zij het best aan den smaak hunner landslieden in de *Oost;* en zoo gebeurt het, dat de inrigting eene aanzienlijke menigte *Schotsche* landssoepen uitvoert; want voorkeus voor soep is een trek, dien *Schotten* en *Duitschers* met elkander gemeen hebben. Het *Gillonsche* etablissement heeft, en wel naar mijn oordeel met regt, den winstgevenden roem, de *Schotsche* soepen in de hoogstmogelijke volkomenheid te leveren. Eene soep van schaapskoppen, een *hotchpotch* en een *cocky-luky*, hoe wonderlijk deze namen ook klinken mogen, zijn, wanneer zij uit GILLON's keukens komen, ware lekkerbeetjes onder de soepen, en de *cocky-luky* heeft hierbij nog het voordeel, dat zij het lievelingsgeregt van Koning JACOBUS geweest is. (Zie WALTER SCOTT's *Fortunes of Nigel.*) Ik mag te dezer gelegenheid ook niet *the great chieftain of the pudding-race*, (den grooten aanvoerder van het podding-ras) den edelen *haggis*, (*) vergeten. De bestanddeelen van dit klassisch geregt zijn klein gehakt schapengedarmte en lever, voorts niervet, havermeel en specerij, alles omvat in eene schapenmaag, in en met welke het gekookt wordt. Daar BURNS' gedichten genoeg bekend zijn, zal men ook begrijpen, waarom de *haggis* een klassisch geregt genoemd wordt, en wie het den titel van *great chieftain of the pudding-race* gegeven heeft. Daarentegen kan men nog niet weten, (zegt de Schrijver, welke dit berigt geleverd heeft) dat ik, bij het laatste herinneringsfeest van BURNS' geboortedag te *Dumfries*, een' *haggis* heb helpen opeten, die uit de keuken der GILLONS naar *Oostindië* en teruggereisd was, en nog zoo voortreffelijk smaakte, dat

(*) Kan dit woord ook eene, naar de *Engelsche* schrijfwijze, op den klank af veranderde spelling van het Fransche *hachis* zijn?

Digitized by Google

BURNS' eigen *haggis*, wanneer dezelve niet vóór vijftig jaren reeds opgegeten, maar op gelijke wijs bewaard geworden was, wel is waar even frisch, maar zeker niet beter gesmaakt zou hebben.

In twee met de keukens verbondene zijgebouwen houden, ik weet niet hoeveel, vrouwen zich dag aan dag met de toebereiding der onderscheidene geregten bezig. Eene lange rij derzelven zag ik pastinaken of witte wortels, roode, gele en witte rapen en andere moeskruiden verlezen en naar den eisch klein snijden. Ontzettend groot is het verbruik van witte en gele rapen, wijl het toeval wil, dat deze in *Oost-indië* niet groeijen. Twee vrouwen beklaagde ik van gansscher harte, ofschoon zij zelve er niet naar uitzagen, alsof zij beklag verlangden of verdienden; ik gevoelde namelijk medelijden met haar om harer oogen wille, ter zake der geweldig groote hoopen van uijen, welke zij dien dag te schillen en te snijden hadden; want vleeschsausen met salie en uijen, om bij gebraden eende- en varkensvleesch te gebruiken, vinden op zee en in de *Oost* een' sterken aftrek. Vier manspersonen sneden zoo sierlijk, dat het een vermaak was om het aan te zien, uit groote stukken schapen- en rundvleesch, alle beenderen en beendertjes los, en verdeelden vervolgens het vleesch in portiën van twee tot zes pond, die aan eene op schrandere wijs ingerigte soort van braadspitten, in ontelbare menigte, voor hooge, in vollen gloed brandende vuren braadden. Hierop worden deze stukken in blikken doozen gedaan, en deze tot bijna aan den rand met saus gevuld. Regt innig kan ik mij voorstellen, welk een heerlijk lekkerbeetje zulk eene doos voor een klein scheepsgezelschap midden in den *Stillen Oceaan* of voor eene officierstafel in *Afghanistan* zijn moet, terwijl de regementsmuzijk het heerlijke: *Glorious roast-beef of Old England* aanheft. Ook ontbrak het niet aan groote hoeveelheden van platte sneden vleesch, *collops*, die tot derzelver bestemming gereed gemaakt werden. De volledige lijst der geregten, welke hier toebereid worden, bevat negentig nommers. Al wist ik voor deze alle verstaanbare namen te vinden, zoo zou ik mij de terging niet hebben willen aandoen, deze lijst te vertalen! Wie toch kan, wanneer hij zich in *Engeland* en *Schotland* met de landskeuken eenigzins vertrouwd gemaakt heeft, zonder te watertanden neêrschrijven: *corned beef*, *seasoned beef*, *roasted hare*, *jugged hare*,

Digitized by Google

cowheel, *potted head*, *turbot*, *haddocks*, *salmon*, *oysters*, *lobsters* enz.? Bij het woord oesters moet ik aanmerken, dat ik er te *Edinburg* gegeten heb, die te *Calcutta* geweest waren, en die voortreffelijk smaakten. Misschien is het zelfs voor de *Berlijners* iets nieuws, te vernemen, dat hun Koning zaliger zich regelmatig zoo wel de oesters zelven als oester-soepen, schildpaddensoep, door de Heeren GILLON EN CO. deed toezenden. Er is in *Engeland*, onder den naam van *beef-tea*, eene tot vaste stof ineengekookte bouillon bekend, die voor het meest voedende en versterkende gehouden wordt, hetgeen een aan de beterhand zijnde zieke kan gebruiken. Ook dit vleeschsap wordt in aanzienlijke hoeveelheden in de *Gillonsche* fabrijk geproduceerd. Eindelijk mag ik *Meg Merrilies soup* niet onaangeroerd laten, een mengelmoes van alle soorten van eetbaar wildbraad, en, zoo al niet strikt genomen juist hetzelfde compositum, waarop de heidin van *Dernecleugh* den van schrik verstijfden Domine SAMPSON onthaalde, toch in allen gevalle iets zeer lekkers.

Op de plaats zijn tien werkwinkels voor dertig blikslagers en voor tien leerknapen, welke de doozen vervaardigen, waarin de spijzen verzonden worden. Slechts die, welke ter verzending van verschen haring dienen, hebben de langwerpige gedaante eener mout; al de overige zijn rond, en derzelver grootte verschilt, van die eener gewone snuifdoos tot die van eenen duchtigen hoed. Zoodra de doozen gevuld zijn, worden de deksels er op gesoldeerd; doch nu komt eerst de hoofdzaak. In elk deksel is een gat van een' of een' halven duim over het kruis; ook dat wordt naderhand, wel is waar, met een daarover gelegd stuk blik toegesoldeerd, en daardoor de doos hermetisch gesloten; maar men heeft de doos niet tot aan den rand mogen vullen, en dus is er in de tusschenruimte dampkringslucht gebleven, van welke de geringste hoeveelheid genoeg is, om den geheelen inhoud te bederven. Derhalve verstaat het zich van zelf, dat die lucht er ten volle (of althans zoo veel menschelijk vermogen zulks vermag) moet uitgetrokken worden; hoe dit geschiedt, is nu juist het geheim der bewerking. (*)

(*) Het is bekend, dat de gewone wijs van uittrekking der lucht, door middel der luchtpomp, die vloeistof slechts verdunt. Meer volkomen wordt een luchtledig gevormd,

Digitized by Google

Zoodra de doozen luchtledig en gesloten zijn, worden zij, tot beveiliging tegen de vochtigheid, (die het ijzer zou aandoen en misschien doorboren) verlakt. Vervolgens stapelt men ze, even als wijnflesschen, in verwulfde plaatsen op elkander, en pakt ze, ter verzending, in vaten. Tot het openen der doozen is nu, wel is waar, elk sterk en puntig mes toereikend; maar men weet, dat de verwende *Engelschen* alles gaarne volkomen naar hun gemak hebben, en zoo heeft dan ook, om aan deze neiging te voldoen, GILLON een klein *lever-knife*, een hefboom-mes, uitgevonden, met hulp van hetwelk die verrigting zonder de geringste moeite volbragt kan worden, en van dit mes worden gewoonlijk een of twee stuks gratis bij ieder vat of vaatje gevoegd. Bedenkt men nu, dat niet dan het uitgelezenste vleesch tot verzending gebezigd wordt, dat beenderen en al wat *onedel* is achterwege blijft, en dat elke doos den heeren fabrikanten zelven op de som van anderhalf tot acht groschen te staan komt, zoo moeten de prijzen van aflevering uiterst billijk voorkomen. Eer de Heeren GILLON hunne fabrijk oprigtedeu, waren de prijzen der *Engelsche* en *Iersche* inrigtingen van dien aard zoo hoog, dat alleen weelderige rijkdom zich de weldaad bewijzen kon, midden op den Oceaan versch vleesch te eten, of het genoegen kon hebben, in afgelegene werelddeelen vaderlandsche geregten te nuttigen. Onze *Schotten* gingen van den grondregel uit, dat, hoe billijker de prijzen zijn, bij minst genomen gelijke deugdzaamheid der waar, des te ruimer ook de aftrek is, en dat de snellere omzetting van het kapitaal in dezelfde verhouding de winst verdubbelt. De juistheid van dezen regel is ook hier op nieuw gebleken. Beste waar en matige prijs hebben aan de fabrijk eenen ontzettenden aftrek en deze weder aanzienlijke winsten ten gevolge gehad. Aan eenen eenigen scheepsreeder te *Liverpool* worden maand voor maand tusschen de vijf- en tienduizend doozen geleverd, ter waarde van vijfhonderd à duizend pond sterling, en, naar ik ver-

---

wanneer eene bevorens zelve van lucht ontdane stof, in eene buis gestort, welke aan het eene einde gesloten is, vervolgens bij het omkeeren dier buis, boven zich eene ruimte daarstelt. Op deze wijs vervaardigt men de barometers; doch daartoe wordt vereischt, dat de gebruikte stof eene groote soortelijke zwaarte hebbe, zoo als de kwik.

Digitized by Google

neem, heeft de inrigting nog sterkere klanten. Toen de expeditie van Kapitein ROSS naar de Noordpool uitgerust werd, leverde de inrigting, volgens daartoe aangegaan contract, acht ton of zestienduizend pond vleesch en groenten en achtduizend doozen met soepen en sausen. Het overtuigendste bewijs echter, hoe voortreffelijk hare zaken gaan, is misschien, dat dagelijks tusschen de acht- en tienduizend doozen gevuld worden, en dat desniettemin de fabrijk het tot nog toe tot geen eigenlijk gezegden voorraad heeft kunnen brengen.

NATUURTOONEELEN AAN DE OOSTZEE. Door J. G. KOHL.

Die reizigers, welke te *Memel* hunne kales bestegen hebben, en, na elken postrid van paarden wisselende, op den grooten rijweg naar *Petersburg* de velden der drie *Oostzee*-provinciën doorgevlogen zijn, vellen over de natuurlijke gesteldheid dier gewesten meestal een te ongunstig oordeel. Zij meenen eene woestenij doorreisd te hebben, waar slechts bosch en zand, struikgewassen en waterpoelen elkander afwisselen. Eindelooze wouden van dennenboomen hebben zij langs hunnen geheelen weg zien voortloopen. Hier en daar zagen zij een eenzaam huis als verloren daar staan, en de in grijze schaapspelzen gehulde bewoners, wier taal zij niet verstaan, slopen hen als nachtuilen voorbij. Het opmerkelijke leven in het binnenste dier wouden is hun onbekend gebleven; hoeveel beweging, hoeveel vrolijkheid in de huizen heerscht, weten zij niet, en regts en links van den weg, op welken zij voortsnellen, ontslippen hun de liefelijkste natuurtooneelen, omdat zij de slingerpaden niet betreden hebben, waarop, »in 't heilig diep der bosschen, 't aanminnig landschap zich verbergt." Zij hebben noch den sleutel, welke de verborgene deuren dier geheime schatten opent, noch ook den tijd om dezelve in oogenschouw te nemen, en, daar versmaden steeds gemakkelijker is dan gegronden lof toekennen, zoo verheugen zij zich, wanneer zij slechts eerst weder te *Petersburg* aan eene rijkbezette tafel kunnen zitten, en de onvriendelijke *Oostzee*-provinciën achter den rug hebben.

Ontegenzeggelijk is het, dat FLORA en de overige Godheden der natuur den ganschen horen huns overvloeds niet over

Digitized by Google

deze oorden hebben uitgestort. Zij hebben aan dezelve hunne gaven met spaarzame hand toegedeeld. Het landschap is meestal plat en effen, de plantengroei weinig verscheiden. Zelfs de menschen zijn in woning en gewaad minder sieraadminnend dan elders. Schaars slechts doorvlechten zij de werken der wilde Landgoden, der *Faunen*, water-, woud- en weidenimfen, met werken der beschaving, tuinen en vriendelijke woongebouwen. Ja zelfs JUPITER, de hoogdonderende, is hier flaauw en hartstogteloos. Op dof rollende onweêrswolken doorstreeft hij de lucht, en slechts in nevels en eindelooze regens daalt hij op aarde neder. Desniettemin echter bezit ook dit land zijne bijzondere bekoorlijkheden, zijne eigenaardige schoonheid. Het komt er slechts op aan, dat wij die ook naar derzelver eigene wijze weten op te vatten, en ons niet tot de *Baltische Idylle* wenden, wanneer wij kort te voren het *Zwitsersche Epos* bewonderd hebben.

De landen, welke de *Letten* en hunne naburen, de *Esthen*, bewonen, liggen onder den 55sten tot den 60sten graad noorder-breedte, en zulk eene hooge breedtegraad levert in geenen deele een gunstig vooruitzigt op zachtheid van klimaat. De winter duurt er zes maanden lang, en is vol van stormen, ijs, sneeuw, en van koude, vriezende dagen. De zomer is kort en heet; de herfst donker, regenachtig en vuil. Een jeugdige lentetijd is er naauwelijks; want de Meimaand is ruw en onaangenaam. De schoone dagen van Maart worden spoedig vergeten bij het kille winterweder, dat er later weder op volgt, en de maand Junij rijpt snel tot vollen zomer.

Al deze hoedanigheden hebben de Hertogdommen met menige grootere landen, Koning- en Keizerrijken, waarmede zij onder denzelfden aardgordel liggen, gemeen; maar de vochtigheid van lucht en grond schijnt hun meer bijzonder eigen te zijn. Het zij de moerassige gesteldheid des bodems, of wel eene eigenaardige voorgeschiktheid der lucht zulks veroorzaakt, dagen, ja weken lang druppelt het hier, zonder dat het tot eene krachtige vochtontlading en energieke opklaring van den dampkring komt. Het schijnt alsof alles zich hier karakterloos ondereenmengt, want zelfs de sneeuw vloeit menigmaal met regen doormengd naar beneden. De *Duitschers* hebben voor deze, hier zoo dikwijls voorkomende, chaotische wedergedaante de uitdrukking *es schlackert* gevormd.

Digitized by Google

Gelijk de *Oostzee*-provinciën, met betrekking tot derzelver bevolking, op de grenzen van het ras der *Slaven* en der *Germanen* liggen, zoo liggen zij ook, met betrekking tot de luchtsgesteldheid, tusschen de *Duitsche* en de *Russische* wedervormen. Niet zoo scherp, als in *Rusland*, scheiden zich de jaargetijden, en niet zoo zacht, als in *Duitschland*, zijn de overgangen. Hieruit ontstaat de onbehagelijke wedersgesteldheid der *Oostzee*-provinciën, waar de *Siberische Boreas* nog geene zoo beslissende heerschappij oefent, en toch evenwel de *Oostzee*- en de westelijke luchtinvloed noch in den zomer koelte, noch in den winter warmte aanbrengen. Vandaar, met name, in den winter, wanneer in *Rusland* alle wateren veilig overkorst zijn en men steenharde paleizen van ijs kan oprigten, hier te lande dat eeuwige weifelen tusschen dooi en vorst, en wel bijzonder in *Koerland* zulk eene gedurige afwisseling van sneeuw en regen en een onafgebroken klagen over de onbestendigheid der sledebaan. In de donkere herfstmaanden October en November schijnt het letterlijk, alsof de zon de aarde vaarwel gezegd heeft, en alles op het puut is om in den ouden bajert terug te zijgen. Ondoordringbare wolken overspannen met eentoonig floers den hemel, en nacht en dag wisselen naauwelijks merkbaar elkander af. Wegen en paden verdwijnen dan in een doorgaand moeras, en bijna alle gezellige omgang houdt op. Het *Baltische* menschdom verzinkt in melancholie.

De schoonste natuurverschijnselen zijn hier de heldere zomernachten en de noorderlichten in den winter. Doch van beide heeft slechts de eenzame beschouwer genot, die alsdan met wellust de wonderbaar verlichte bosschen doorwandelt, of ook de *Lette* en *Esthe*, die de Johannes nachten tot op het aanbreken van den dageraad met zingen doorbrengt, en des winters bij den flikkerglans van het noorderlicht over de ijsvlakte der meren zijne slede naar de bruiloftsfeesten zijner bekenden doet snellen.

Poelen.

De groote vochtigheid der lucht en de westewinden, die zich hier, door den *Siberischen* oostewind bestreden, van hunnen waterlast ontladen, hebben den grond des lands tot een' der natste en drassigste gemaakt, zoodat in zekere jaargetijden geheel de oppervlakte van denzelve in moeras verkeerd schijnt te zijn. De groote hoeveelheid van mosplan-

Digitized by Google

ten, waarmede de aarde bedekt is, houden almede de vochtigheid langen tijd in zich vast, en derhalve treedt men zelfs aan de helling der heuvels in het natte gras, alsof men in moergrond stapte. Overigens zijn er blijvende en nimmer opdroogende poelen allerwegen in menigte, ja bijna alle weidegronden zijn min of meer dras. Heldere, over kristallen kiezelgrond stroomende beken zijn er in geheel het land bijna niet, en de kleinere riviertjes zijn meestal moerassig en derhalve hoogst gevaarlijk. Slechts op weinige punten vindt men veilige waadplaatsen.

De trappen van verscheidenheid onder de poelen en moerassen zijn ontelbaar. Aan den eenen kant gaan zij over tot blootelijk vochtige gronden, met water overloopene weilanden, en meren; aan den anderen vormen zij eigenlijke moer- en mospoelen. Menigmaal is in deze de sponsachtige, weeke mosmassa 20 tot 30 voet diep. De ergste poelen liggen in ruime rivierdalen en in digte, uitgestrekte bosschen verborgen. Zij bevriezen eerst zeer laat in den strengsten winter; ja vele blijven bijna altijd onbevroren. Door het graven van slooten en grachten is het gelukt, verscheidene derzelve droog te maken; doch de meeste zijn zoo diep en schijnen zoo moeijelijk op te droogen, dat zij bezwaarlijk immer aan den landbouw dienstbaar gemaakt zullen kunnen worden. Met name leggen de mosmoerassen onoverkomelijke moeijelijkheden aan denzelven in den weg; want, daar de geheele massa mos als eene spons van water doordrongen is en hetzelve niet loslaat, zoo baten afwateringskanalen hier niet. Slechts zoo ver de gracht reikt, loopt het water weg; ter wederzijde blijft het in het mos hangen. Ook kan men op deze mosmoerassen uiterst bezwaarlijk eene vruchtbare laag van teelaarde vormen; want de in den grond van het moeras hare wortels hebbende mosplanten drijven met eene onverstikbare kracht nieuwe knoppen en spruiten naar boven, die al het opgekomen graan of gras weder vernietigen.

De talrijke poelen en de ongemeene vochtigheid van den grond maken in dit land een aantal eigenaardige wijzen van akkerbouw noodwendig. De bouwlanden zijn overal met diepe slooten en greppels doorsneden, die het water verzamelen en lozen. Van den anderen kant is, om het land van behoorlijke rijwegen te voorzien, vereischt geweest, den grond derzelven op te hoogen, zoodat bijna al de min of meer aanmerkelijke wegen eigenlijk dijken zijn. In den

Digitized by Google

winter hebben deze dijken het nadeel, dat op dezelve de sledebaan zich niet zoo gemakkelijk vormt als op den platten grond, vermits de wind de sneeuw aanhoudend van dezelve wegwaait. Vandaar de vraag, welke men hier te lande gedurig hoort doen: »Zijn de dijken nog kaal?" Waarop men alsdan met zoo veel blijdschap soms het antwoord ontvangt: »Neen, de dijken zijn reeds goed besneeuwd." Ook hinderen of bemoeijelijken de poelen overal het verkeer en dwingen in den zomer tot groote omwegen.

Het gezigt van een' grooten, *Lijflandschen* poel is uiterst treurig. Op eene lange, wijde uitgestrektheid lands vertoont zich niets dan een onvruchtbare, ongenaakbare chaos, op welken niet dan stijf rietgras, dat met zijne witte zijden pluimen in den wind speelt, hooge, leelijke biezen en bloesemlooze mossen gedijen. Hier en daar ontwaart men slechts een verarmd berkeboompje, kleine, misgroeide pijnboomen, tusschen welke de *betula nana* en lage wilgen zich als kreupelhout naauwelijks boven den grond verheffen, en nu en dan eene eenzame bloem, die slechts met den verrekijker te bereiken is. Alles is eene kale, wilde, schrikwekkende wildernis, door water- en poelsnippen bewoond, en eeniglijk verlevendigd door het gedurige geschreeuw van den kievit, die in wijde kringen zijn nest omvliegt, als ook van den slaanden kwartel, die zich in het natte oevergras verbergt. Er zijn poelen van dezen aard, die meer dan een vierkante mijl groot zijn, in *Lijfland* echter meer dan in *Koerland*, en in *Esthland*, hetwelk de droogste der drie provinciën is, het allerminst.

Waar de grond en bodem der daldiepten vast werd, en het water zich daarboven rein en helder verzamelde, ontstonden meren, met welke het land overal, doch in *Esthland* het minst, bezaaid is. Zelden hebben de oevers dier meren iets schilderachtigs of romanesks. Gewoonlijk verliezen zich derzelver boorden in een' lagen moerassigen grond, of in kaal zand, en zijn rondom met donkere bosschen omschaduwd. Hier en daar vertoont zich aan derzelver zoomen een eenzaam gelegen landgoed of een *Russisch* visschersdorp; want deze meren kweeken eenen overvloed van smakelijke visschen van allerlei soort, en eenden, ganzen, zwanen en meeuwen huizen in digte scharen tusschen derzelver riet- en biesbosschen.

Iets zeer gewoons is op deze plassen het verschijnsel van

Digitized by Google

drijvende eilanden. De menigvuldige diepwortelende mos- en rietplanten houden den grond als een taaije vilt bijeen, en derhalve worden niet zelden groote, aldus verbondene lappen gronds van de oevers losgerukt en met boomen, struiken en al wat er op groeit door den wind op het meer heen en weder gedreven. Nu eens maken de bewoners van den westelijken oever het aangespoelde eiland aan hunnen wal met touwen vast; dan weder, wanneer een storm het losgerukt heeft, hechten de bewoners van den oostelijken het aan den hunnen. Nu eens, wanneer de plantgewassen te veel water opgezogen hebben, zinkt het eiland naar den grond, en dan weder, wanneer de verrotting in hetzelve gas ontwikkelt, rijst het weder naar de oppervlakte en bedekt zich met een' nieuwen plantengroei.

Meren en moerassen hebben van oudsher in de geschiedenis des lands eene gewigtige rol gespeeld. Bij gebrek aan bergen, dienden zij als versterkingsmiddelen ter beveiliging en verdediging des lands. Kasteelen en steden plaatsten zich niet zelden op eilanden in het midden dier wateren. Adellijke sloten kozen gewoonlijk den oever van een meer tot standplaats.

Daar de meren meestal slechts vlakke, ondiepe plassen zijn, vereenigen de aangrenzende goedbezitters zich menigmaal om een kanaal te doen graven, ten einde daardoor het water af te tappen, en deelen hierna onderling het drooggemaakte weiland, hetwelk niet zelden van aanmerkelijke uitgestrektheid is, zelfs al gelukt het slechts, den waterspiegel van het meer eenige weinige voeten te doen dalen.

De poelen, meren, moerassige drasgronden en de, vooral in *Lijfland* (*Zandland*) menigvuldig voorkomende, geheel woeste zandstreken en duinen onttrekken vele oorden des lands gansch en al aan den akkerbouw. Niettemin is het land, over het geheel genomen, niet onvruchtbaar; integendeel schijnt het bijzonder gunstig te zijn voor de teelt van menige akkerplant, met name de rogge, de garst, het vlas, die nergens ter wereld weliger en in grootere volkomenheid gedijen dan hier. Die vruchtbaarheid neemt echter af, naarmate men van het zuiden noordwaarts optrekt. In het zuidelijke *Litthauwen*, het tarweland, schijnt het toppunt van vruchtbaarheid gevonden te worden, het bezinksel der vetste aardkorst, welke zelfs zonder bemesting bruikbaar koren levert. Reeds de *Koerlander* ziet met nijd op zijne

Digitized by Google

Litthausche buren, doch wordt op zijne beurt door de noordelijker liggende *Lijflanders* wegens zijnen vruchtbaren grond benijd, en de *Esthlanders* zijn, over het geheel genomen, schaarscher dan al de overigen bedeeld. De vervolkomening van den akkerbouw staat echter in omgekeerde rede tot deze verhooging van vruchtbaarheid. In *Lijfland* is hij op den hoogsten trap, en de *Koerlanders* prijzen hunne noordelijke buren wegens derzelver ijverige pogingen in dit opzigt. Op het onordelijke landbedrijf der zuidelijke *Litthauwers* zien zij met verachting neder.

Woudstreken en Bosschen.

Niets kan een denkbeeld geven van het gezigt der wildernissen in de hooge pijn- en sparrewouden van *Lijf-* en *Koerland*. Wel is waar heeft het geweldig verbruik van hout, hetwelk sedert eeuwen in de fornuizen der branderijen, der badhuizen, bij het bouwen van huizen en omtuiningen met verkwistende hand gebezigd wordt, reeds vele wouden gedund, en hier en daar hoort men reeds klagten, dat de natuur niet snel genoeg weder voortbrengt, hetgeen de mensch in onbedachte haast verspilt (*); doch van den anderen kant zijn er ook nog wel hier en daar wouden, even oud als de wereld, en zoo digt en wild, dat zij voor geen menschenvoet toegankelijk zijn, en dat alleen het vliegende eekhorentje of de klauterende losch er in voort kan komen. Er is gebrek aan kanalen en voor de houtvlotterij geschikte rivieren, met welker hulp men van het binnenste zulker bosschen partij trekken en met den rijkdom der eene plek de armoede der andere te hulp zou kunnen komen. Torenhooge pijn- en sparreboomen rijzen hier in tallooze scharen ten hemel. Menige goedbezitters hebben in hunne bosschen groenende masten genoeg, om geheel de *Britsche* vloot daarmede te voorzien, en zouden schatten, grooter dan die van Koning CROESUS, kunnen verzamelen, ware het hun slechts mogelijk, geheel het woud, ontworteld en behakt, met den slag eener tooverroede op de regte markt te verplaatsen. Bij den tegenwoordigen toestand van hun woudbedrijf echter zijn

(*) Reeds KELCH, die zijne *Lijflandsche Historie* in het jaar 1695 heeft uitgegeven, spreekt van het vernielen der bosschen, als van een sedert lang daar te lande bemerkt en betreurd verschijnsel.

Digitized by Google

zij, te midden van hunnen overvloed, zoo arm, dat zij met hun brandhout spaarzaam, ja zelfs karig moeten te werk gaan.

Onze *Duitsche* Schrijvers over boschbestuur en houtvesterij tellen in hunne werken, daar waar zij van het beschermen der wouden spreken, duizenderlei dingen op, die voor het geboomte schadelijk zijn, en welke men moet trachten weg te nemen of te voorkomen. Men behoort de boomen, zeggen zij, met takken en bladeren tevens te vellen, omdat een nog van zijn loof voorziene boom zachter nederkomt dan een daarvan ontbloote, en derhalve deels niet zoo splijt en splintert als deze, deels ook niet zoo veel jonge planten onder zijnen val verbrijzelt. Des winters mag men de boomen niet bij te hevige koude vellen, vermits in zulk een weder die jonge planten minder buigzaam zijn en wegens die brósheid onder de drukking eener zwaarte ligter breken. Muizen, konijnen, hazen, reeën en herten moet men zoo veel mogelijk uitroeijen, omdat zij het jonge plantsoen beschadigen. Kor- en berkhoenders, ook de duiven, zijn inzonderheid voor de boomen nadeelig, en men moet ze dus almede trachten te verdelgen. Tegen honderderlei houtknagende insekten weet men bij ons duizenderlei middelen. Drassig heideland, mos, biezen en rietgras moeten almede niet geduld worden, omdat zij den boomen het voedsel onttrekken, dat nu in ijdele halmen oprijst, daar het zich in digte houtstof had kunnen veranderen. De koude vooral is den bosschen nadeelig, omdat zij den plantengroei stremt. Niet minder is zulks de hitte, zoo wel voor het zaad als voor het reeds opgeschoten plantsoen. Derhalve behoort men de houtvellingen, met achtgeving op beide, naar gelang der omstandigheden, nu eens in de eene, dan in eene andere rigting te doen plaats hebben. Tot bescherming tegen de winden, van welke vooral het naaldhout veel te lijden heeft, moet men de bosschen van hoogstammig pijn- of vuchtenhout overal met zoomen of mantels van voorgeplant loofhout omgeven, en ook op verscheidene plaatsen zoodanige zoomen of beveiligingsstroomen door het naaldhout laten loopen. Ten einde de verwoestingen, door sneeuwlast te weeg gebragt, te voorkomen, wordt aangeraden, de boomen verder uit elkander te planten, doch niet al te ver, omdat enkel staande boomen weder meer blootgesteld zijn aan rijp, ijzel enz. Derhalve moet men hierin den juisten middelweg weten te treffen. Ook moet men de jongere plantsoenen, die voor sneeuw-

Digitized by Google

schade meer blootstaan, minder, de oudere daarentegen, voor welke dezelve meer te vreezen is, digter gesloten houden. Vóór alle dingen mag men geene moerassen in de bosschen gedoogen, want zij doen den grond verzuren. Ook verwekt het staande water in deszelfs nabijheid door zijne uitwaseming koude, hetwelk menigmaal te weeg brengt, dat jonge looten en scheuten bevriezen. Ook stroomend water is niet goed, omdat het door ijsgang, wegspoeling van grond en zelfs van hout, overdekking met zand en steenen en lang aanhoudende overstrooming de bosschen beschadigt. Derhalve moet men de woudbeken zorgvuldig met wilgen omzoomen, de schadelijke bogten der rivieren doorsteken, en over het algemeen zorgen, dat de vereischte afwatering niet belemmerd zij. — Zoo luiden de voorschriften onzer boschkundigen.

Beschouwt men nu den toestand, waarin zich de *Koerlandsche*, *Lijflandsche* en, even als deze, ook de naburige *Poolsche* en *Russische* bosschen bevinden, zoo moeten de meeste als ware AUGIAS-stallen voorkomen, om welke tot den geregelden staat van een verstandig aangelegd en bestuurd bosch te brengen HERCULES zelf nog eeuwen lang te werken zou hebben.

Juist de vogelsoorten, die aan het geboomte de meeste schade doen, wilde duiven, berk- en korhoenders nestelen er het meest, ja zij worden er zelfs tot nadeel der bosschen aangekweekt. Hazen, reeën, elandsdieren en andere vijanden der jonge pas ontsprotene boompjes zijn insgelijks genoeg voorhanden, zonder dat men zich beijvert, dezelve in naam der *Dryaden* te verdelgen. De gretige, van boomvoedsel levende kruip- en slingerplanten, mossen en *lichens* omhangen en omstrikken hier in het noorden elken tak der oude boomen, en onttrekken hun de sappen, terwijl de jonge boompjes moeite hebben, om van tusschen de digte biezen, varenstengels en rietgrashalmen naar boven te dringen.

Zoo nijpend de koude hier des winters is, zoo drukkend is er des zomers de hitte. Terwijl derhalve gedurende het eerste jaargetijde, welks ruwheid niemand zich beijvert op eenigerlei wijs voor het arme geboomte te verzachten, de boomen zes maanden lang in hunnen groei gestuit zijn, en terwijl het jonge plantsoen, dat men door geen over hetzelve gespreid rijs, noch ook door het aankweeken van be-

Digitized by Google

schuttende gewassen poogt te dekken, in geheele partijen bevriest en wegsterft, verstikt en vergaat des zomers alles onder eene ondragelijke, door niets afgekoelde hitte, en geheele wouden worden alsdan niet zelden de prooi der vlammen.

De winden zijn waarlijk in deze oorden niet zwakker dan bij ons, en toch heeft men geenerlei voorzorgen tegen derzelver geweld genomen. Somwijlen woeden zij allervreeselijkst onder de digte legerbenden dier boomen, en werpen den eenen hemelhoogen den over den anderen. Niet minder wild gaat de sneeuw in deze bosschen te werk. Menigmaal pakt zij zich in dikke lagen op de takken der boomen, en drukt jong en oud onder hare zwaarte tegen den grond, sonder dat de hand des menschen het overladen geboomte te hulp komt. Rijp en ijzel zijn dikwerf nog sneller in het werk der vernieling. De weêrstoestand, waardoor zij gevormd worden, is nergens gewoner dan in deze vochtige en koude nevellanden. In eenen enkelen nacht zet zich menigmaal zoo veel ijzel aan, dat boomen en takken met een pantser van dikke ijskristallen omkorst, en zelfs de kleinste twijgjes en draadjes zich als in glas gehuld vertoonen. Hoe prachtig en tooverachtig zich zulk een verglaasd bosch voor dengene mag voordoen, die alleen het schilderachtige zoekt, zoo treurig en akelig is dan voor den woudbezorger het gezigt der onder den ijslast bezwijkende en wegscheurende boomen en takken. Duizenden van jonge spruitjes worden daardoor voor geheel hun leven tot kreupelen gemaakt, en honderden der oude boomen van hunne takken beroofd, als waren zij met bijlen gebakt.

Niet beter, of liever het allerergst, is het met de bewatering van den grond gelegen. Overal verzuurt en bederft de aarde in poelen en moerassen. Ook brengen deze, door hunne uitwaseming, in de bosschen eene gedurige koude te weeg, bij welke de jonge loten menigwerf doodvriezen en de boomen overal in hunnen groei vertraagd worden. In de bosschen heerscht, ten gevolge van dezen toestand, de winter menigmaal nog in volle kracht, wanneer daarbuiten de lente reeds lang in allerlei voortbrengselen hare werkingskracht heeft doen gevoelen. Geen mensch telt de kleine en groote boomstammen, niemand berekent de ontzettende hoeveelheden hout, welke hier door de, wild de bosschen doorbruisende rivieren, door overstrooming en ijsgang verloren gaan.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Digitized by Google

VERHAAL VAN DE SCHIPBREUK, DE GEVANGENSCHAP EN HET LIJDEN VAN TWEE AMERIKAANSCHE MATROZEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 507.)

Den 27 October 1832 gingen wij onder zeil; wij hadden de boot, die ons na de schipbreuk had gered, zoo goed mogelijk gekalefaterd, en bedienden ons van dezelve benevens de praauw. Wij kwamen overeen, dat drie van ons op het eiland zouden blijven, en dat drie inlanders, twee opperhoofden en een van gewonen rang ons zouden vergezellen, om toe te zien, dat het gesloten verdrag getrouwelijk werd nagekomen. Uit vrees, dat de bewoners van het andere gedeelte van het eiland op ons af zouden komen en ons vertrek zouden beletten, gingen wij des nachts onder zeil. Weldra bemerkten wij, dat de boot zooveel water maakte, dat het dwaasheid zou geweest zijn er ons verder van te bedienen, en wij keerden terstond terug. Onze onverwachte terugkomst ergerde de eilanders zeer; maar wij hielden vol, dat de zee te bouwen in zulk een gebrekkig vaartuig niets anders was, dan ons blootstellen aan eenen gewissen dood. Zij stemden eindelijk toe, om ons te helpen in het beter herstellen van onze boot, en ons toe te laten daartoe ons verblijf te verlengen, tot dat wij onze toebereidselen geheel zouden hebben gemaakt.

Een en ander hield ons omstreeks eene maand op; en wij zeiden daarop andermaal de plaats vaarwel, waar wij zoo lang tegen onzen wil hadden moeten vertoeven. Intusschen moeten wij erkennen, dat de ruwe welwillendheid der eilanders tegen hnnne gebreken zoozeer had opgewogen, dat wij bij het afscheid een gevoel van spijt niet konden onderdrukken, en eenigermate gebogen gingen onder de talrijke weldaden, die wij van hen hadden ontvangen. Zij hadden ons beschouwd en behandeld als wezens van eene hoogere orde, en ons gedrag had hun eerbied en een bijna onbegrensd vertrouwen ingeboezemd. Niets bewees dat meer, dan de partij, welke drie hunner kozen, toen zij zich vrijwillig aan ons overgaven. Zeven van ons benevens de drie eilanders scheepten zich in de praauw in. Onze kapitein, ROLLINS, NUTE en ik, wij gaven de voorkeur aan de boot. Een groot aantal der eilanders vergezelde ons gedurende den eersten dag

Digitized by Google

van onze reis; tegen den avond, toen het ons gelukt was ons van de koraalriffen te verwijderen, verlieten zij ons, en wij zetteden onzen togt voort.

Wij waren nog niet verre verwijderd, of wij hadden reden, om berouw te gevoelen, dat wij de gevaarlijke poging hadden gewaagd, om deze wateren te bevaren met scheepjes, zoo weinig geschikt voor ons oogmerk. Wij werden overvallen door een' geweldigen storm met regen; de wind huilde met geweld, en de golven dreigden ieder oogenblik ons te verzwelgen. Op eens, o schrik! raakte het roer van de praauw, dat slechts gebrekkig was aangehangen, los, en gedurende eenige oogenblikken scheen de ondergang van allen, die in dit vaartuig waren, onvermijdelijk. Met groote moeite gelukte het ons, des morgens het roer weder te herstellen, en men kon de reis voortzetten. In den loop van den dag raakte het roer andermaal onklaar; wij konden het thans met minder moeite dan de vorige maal met touwen vasthechten. Hoe gelukkig voor ons, indien dit onheil het ergste ware geweest, wat ons trof! Vervolgens stortte onze mast neder, en gedurende het overige van den nacht dreven wij op de genade van wind en golven. Intusschen begon de praauw te lekken, en het was onmogelijk, haar zoo spoedig ledig te scheppen, als het water er inliep. In dezen nood draalden wij geen oogenblik, om de geheele lading naar het eene einde van de praauw over te brengen; wij verscheurden onze oudste kleederen, en stopten die in de spleet, waardoor het lek verholpen werd. In dezen treurigen toestand voeren wij voort tot aan den vijfden dag sedert ons vertrek; en toen, op het oogenblik, waarop de zon onderging, deed eene plotselinge windvlaag, die tot eene verkeerde manoeuvre aanleiding gaf, de praauw omslaan. Gelukkig verdronk geen der manschappen; vier bereikten zwemmende onze boot; de drie anderen bleven den ganschen nacht, zich vasthoudende aan het vaartuig, drijven. Wij hadden groote moeite, om onze boot bij het naderen van de praauw voor stooten te bewaren. Het regende intusschen onophoudelijk; nooit hadden wij zulk eenen vreeselijken nacht doorgebragt. Den volgenden morgen deden wij ons best, om de praauw weder te doen keeren; eene vruchtelooze poging, waarvan wij genoodzaakt waren af te zien. Men haalde er nog eenige kokosnoten uit, en als laatste toevlugt werden allen in de boot opgenomen. Wij reddeden ook nog het kompas, en betreurden minder het

Digitized by Google

verlies van het vaartuig, dan de onrust, vermoeijenissen en kwellingen, die het ons had veroorzaakt.

Weldra overvielen ons nieuwe rampen. Bijna al onze levensmiddelen waren bij het omslaan van de praauw verloren geraakt, en wij hadden nog slechts eene kleine hoeveelheid waters. Wij oordeelden derhalve best, al de levensmiddelen onder elkander te verdeelen. Ieder ontving vier kokosnoten, en eenige nog overschietende stukken werden gelijkelijk verdeeld. Rondom ons zagen wij niets, dan eenige zeevogels. Zoo ging het ons negen dagen en negen nachten; ons eenig vooruitzigt was van honger te sterven; dat zou het waarschijnlijk einde van ons lijden zijn. Wij waren op het punt, om ons in eenen toestand van de uiterste wanhoop ter neder te leggen; toen wij tot onze onuitsprekelijke vreugde land ontdekten, omstreeks tien mijlen van ons verwijderd. Wij verdubbelden onze pogingen, zooveel wij konden, om het te bereiken. Toen wij zes mijlen hadden afgelegd, zagen wij eene vloot van achttien praauwen, die ons naderde.

Eerst kwamen de kleinste praauwen naderbij, om te herkennen, wie wij waren. Het voorkomen der eilanders wekte onze verwondering en onzen afkeer. Even als diegenen, welke wij verlaten hadden, waren zij geheel naakt, en, gelijk wij later ondervonden, veel ruwer en wreeder. Weldra waren de groote praauwen bij ons, en terstond begonnen de eilanders ons te mishandelen. Zij vielen ons met beestachtige woestheid aan, ons met hunne knodsen uit onze boot drijvende, terwijl zij tevens de vreeselijkste gebaren maakten en als vleeschelijke duivels brulden. Zij wierpen zich op onze boot, vernielden haar in een oogenblik, en bragten de stukken in hunne praauwen over. Intusschen zwommen wij van het eene vaartuig naar het andere, hen met teekenen smeekende ons niet te dooden, maar ons toe te laten ons bij hen in te scheepen. Lang weigerden zij ons deze gunst, en sloegen ons meêdoogenloos, zoo dikwijls wij het een of het ander vastgrepen, om ons voor verdrinken te bewaren.

Nadat zij onze boot hadden vernield, en ons eenigen tijd in twijfel hadden gelaten omtrent hun welbehagen te onzen opzigte, stonden zij ons toe in hunne praauwen te klimmen, maar het was om ons tot roeijen te dwingen, ten einde het eiland te bereiken. Zij beroofden ons van alle onze kleederen, zoodra wij bij hen waren. De lezer kan zich een denkbeeld maken van onze ellende in dezen toestand, onder eenen

Digitized by Google

brandenden hemel, wanneer ik hem zeg, dat vóór den nacht onze schouders met groote blaren waren bedekt, door aldus aan de lucht te zijn blootgesteld.

Het eiland naderende, ontdekten wij geene woningen; maar nadat wij eene landtong waren omgevaren, zagen wij bij het strand eene reeks van kleine en slecht gebouwde hutten. Wij werden gedwongen, om uit de praauwen in zee te springen en naar het strand te waden. Inmiddels was de oever bezet met vrouwen en kinderen, die de lucht van een vreeselijk geschreeuw en gehuil deden weêrgalmen; hunne gebaren en de geweldige verdraaijingen van hun ligchaam geleken naar de ongeregelde bewegingen van de woedendste krankzinnigen. De ontvangst, die ons aan den wal wachtte, was niet aangenamer, dan die, welke men ons op zee had doen ondervinden. Aan de behandeling denkende, die wij van de vrouwen hadden ondervonden op het eiland, hetwelk wij nu hadden verlaten, hoopten wij, dat zij, bij wie wij thans kwamen, ons de blijken van haar mededoogen zouden schenken; maar in dit punt bedrogen wij ons jammerlijk; zij waren, zoo mogelijk, nog wreeder, dan de mannen. Wij werden weldra van elkander gescheiden en her- en derwaarts gesleurd, terwijl onze heeren en meesters met elkander twistten, wiens eigendom wij zouden worden.

Doch het schijnt mij niet ongepast, hier de plaats te beschrijven, waar ons ongelukkig noodlot ons geworpen had. Onmogelijk ware het, een juist denkbeeld te geven van de ruwheid, domheid, armoede en den trap van zedelijke laagheid dezer eilanders; dit moet ons niet verwonderen, daar zij geheel afgescheiden zijn van het overige menschdom, beroofd van alle aangenaamheden des levens, en ontbloot van alle middelen en gelegenheden, om hunnen toestand te verbeteren.

Wij bevonden ons op het kleine stukje lands, dat de inboorlingen *Tobi* noemen, en de zeelieden *het eiland van Lord North*, gelegen tusschen den derden en vierden graad noorderbreedte en op 131° 20′ oosterlengte. Het is ook bekend onder den naam *Nevil-eiland* en *Johnstone-eiland*. Tot nu toe heeft men beweerd, dat het onbewoond was, hetgeen niet te verwonderen is, daar de inboorlingen ons hebben verzekerd, dat geen blanke het ooit had bezocht. Intusschen schijnt men uit de stukken ijzer, die deze lieden bezaten, en uit andere omstandigheden te mogen opmaken,

Digitized by Google

dat zij gemeenschap gehad hadden met *Spanjaarden* en *Portugezen*. Somtijds droegen zij een' grooten hoed, dien zij nu eens *chappo*, dan weder *sombrèro* noemden; namen, blijkbaar ontleend van het Portugesche *chapeo* of het Fransche *chapeau* en van het Spaansche *sombrèro*, die dezelfde beteekenis hebben.

Even als vele andere eilanden van den grooten oceaan, is dit eiland omringd met een koraalrif, van een achtste tot een halve mijl breed; maar aan gene zijde van die riffen doet alles vermoeden, dat men geen grond kan peilen, daar het water er even blaauw is als in het midden van de zee, en de grootste schepen op vele plaatsen tot minder dan een vierde van eene mijl de kust kunnen naderen. Het eiland verheft zich zoo weinig boven de oppervlakte der zee, dat de golven dikwerf tot ver in het binnenland loopen. Het heeft eene lengte van drie vierde mijl en eene breedte van eene halve mijl. Er waren drie dorpen, op het strand gebouwd, en wier vereenigde bevolking drie- of vierhonderd zielen telde, ten tijde, dat wij daar werden gebragt; maar dit getal is vóór ons vertrek door hongersnood en ziekte veel verminderd.

De eilanders zijn in eenen staat van volslagene woestheid en onbeschaafdheid. De eenige kleeding der mannen bestaat in een' gordel, gemaakt uit boomschors; het eene einde hangt van achteren, het andere is van voren opgenomen en vastgehecht. De vrouwen, als zij huwbaar zijn geworden, dragen een voorschoot, vervaardigd uit de bladeren van den *karrémang*, die zij splijten, en waarvan zij de stukken vlechten. Dit voorschoot loopt van de heupen tot aan de knieën. Sommigen versieren hare polzen met ringen, of uit witte schelpen, of uit schildpad gemaakt. Hare ooren zijn altijd doorboord; zij steken in het gat een opgerold blad, en versieren haren hals met eene keten, uit stukken van kokosnoot en uit kleine witte schelpen bestaande, hier *kim* genoemd. De kinderen loopen geheel naakt. De kleur dezer eilanders is licht gekoperd, minder donker, dan die van de *Maleijers* of van de bewoners der *Pelew-eilanden*; naar denen gelijken zij echter zeer, door de breedte van hun gelaat, de uitstekende wangbeenderen en den platten neus. Zij maken hunne tanden niet zwart, door het een of ander te kaauwen; die tanden zijn zoo sterk, dat zij daarmede in een oogenblik eene kokosnoot van den bast weten te ontdoen.

Digitized by Google

De kokosnoot maakt hun voornaamste voedsel uit. Somtijds vangen zij visch. Evenwel gedurende ons verblijf onder hen bedroeg dit slechts eene kleine hoeveelheid. Hunne vischhaken, van schildpad gemaakt, kunnen hun slechts van weinig dienst zijn, en zij wilden zich van de onze niet bedienen, vóór dat zij ze gloeijend hadden gemaakt en van gedaante veranderd, waardoor zij ongeschikt werden om den visch vast te houden. Dit deden zij, zeiden zij, omdat YARRIS (God) toornig zou worden op hen, zoo zij onze vischhaken gebruikten, zonder ze op hunne wijze te hebben toebereid. Somtijds hebben zij het geluk eene schildpad te vangen; gedurende ons verblijf vingen zij er slechts vijf; ik moet er bijvoegen, dat zij dit dier als een geheiligd dier beschouwen. Zij verbouwen in kleine hoeveelheid eene plant, wier wortelen worden gegeten; doch zoo lang wij onder hen waren, mislukte de oogst. Dat zijn de geringe middelen van hun bestaan, die hen meestal voor den hongerdood, maar niet voor hongersnood bewaren. Wanneer een hunner uit gebrek aan genoegzaam voedsel begint te verzwakken, zoodat zijn dood zeker schijnt, verdrijven zij hem wreedaardig uit hun midden en laten hem in eenzaamheid van honger sterven.

Hunne Godsdienst is zoodanig, als men van zulk een ruw volk kan verwachten. Eene hut, vijftig voet lang en dertig breed, is de plaats der aanbidding. In het midden hangt eene soort van altaar, en zij vooronderstellen, dat hun God daar nederdaalt, om met den priester te spreken. Beelden, die naauwelijks eene gedaante hebben, en die op onderscheidene plaatsen zijn ter nedergesteld, schijnen de Godheid te moeten voorstellen, die, naar hunne meening, even als de mensch, luimig en wraakgierig is. Gedurende ons verblijf schreven zij aan zijn misnoegen de geringe opbrengst van hunne brood- en kokosboomen toe en het mislukken van hunne visscherij. Hunne godsdienstige gebruiken zijn zonderling. De priester begint met rondom het altaar te loopen, en neemt er eene mat van af, die hij op den grond uitspreidt. Hij gaat daarop zitten, en heft een geschreeuw aan, onder het nemen van allerlei houdingen en het maken van vreemde gebaren, om de Godheid op het altaar te lokken. Van tijd tot tijd zingt de vergadering, maar houdt terstond op, zoodra de priester begint. Naast het altaar staat altijd eene groote schaal en zes kokosnoten. Als de aanroe-

Digitized by Google

ping is geëindigd, worden vier noten stukgebroken en in de schaal uitgestort; de twee andere blijven uitsluitend bewaard voor het gebruik van den priester, die ook YARRIS genoemd wordt. Zoodra de noten gebroken zijn, begint een uit de vergadering te schreeuwen, werpt zich midden in den tempel, grijpt de schaal, drinkt de kokosmelk op, en werpt gewoonlijk ook een goed deel daarvan op den grond. Vervolgens worden de twaalf beelden daarmede ook een weinig besproeid, en het overige wordt door de priesters opgegeten. Daarmede eindigt de plegtigheid, en men geeft zich vervolgens aan feestvreugde over, wat meer en beter bevalt.

Gedurende ons verblijf op het eiland werden er verscheidene schokken van aardbeving gevoeld. De eilanders toonden zich daarbij zeer verschrikt, beletteden hunne kinderen om een woord te spreken, en zeiden onder elkander: *Tóbi too* YARRIS, *Tobi yet-tah men.* (YARRIS komt, *Tobi* zal verzwolgen worden.) Zij hebben ook groote vrees voor donder en bliksem; dan zeggen zij: YARRIS *ti-tri.* (YARRIS spreekt.) Eene eklips woonden wij bij hen niet bij, en weten dus niet, hoe zij daaronder wezen zouden.

Hunne krijgswapenen zijn speren en knodsen; pijl en boog bezitten zij niet. Hunne lansen zijn van kokosnotenhout; zij wapenen ze aan de punt met rijen van haaijentanden, en, daar zij zeer zwaar en tien tot twintig voet lang zijn, mogen het vreeselijke wapenen worden genoemd.

Hunne praauwen zijn met veel moeite uit boomstammen uitgehouwen, die de zee aan het strand spoelt; want op het eiland zijn geene boomen, groot genoeg tot zulk een gebruik. Deze praauwen zijn zeer gebrekkig gemaakt; om ze voor omslaan te bewaren, voorziet men ze van balanceerstokken, even als op de *Pelew-eilanden.*

Gelijk andere wilde volken, berekenen zij den tijd naar de manen; andere tijdvakken heb ik hen nooit hooren aanduiden, behalve wanneer zij van twee of drie dagen spraken.

Zij zijn trotsch op hun hoofdhaar en dragen daarvoor veel zorg, wasschen en reinigen het bijna dagelijks. Zij verwen het niet, gelijk men van andere eilanders verhaalt; zij bestrijken het slechts met het sap, dat zij uit de kokosnootpit persen, waardoor het glinsterend wordt. Het hangt hun dikwijls tot beneden de heupen. Hunne wijze van groeten bestaat daarin, dat zij elkander in de armen vallen en hunne neuzen tegen elkander wrijven. Muzijkinstrumenten hebben

Digitized by Google

wij bij hen niet gezien. Bij sekere gelegenheden lieten zij eene soort van zang hooren, waarvan wij niets begrepen. Wat hunne namen betreft, het is mij niet mogelijk geweest, om te ontdekken, of zij iets hadden, dat naar eenen geslachtsnaam geleek; zij hebben slechts éénen naam, naar het schijnt; ik heb ook niet kunnen te weten komen, of die naam iets beteekende, gelijk die van de *Noord-Amerikaansche Indianen*. Hoe vreemd die namen klinken, kan blijken uit die van de familie, bij welke ik woonde. De vader heette PARANBOU'AH, de moeder NAH'KIT; de oudste zoon BAHOUOUR'TIMAH, de beide dochters KABAOU'OUT en MOBANNOU'UK, de jongste zoon OUAH'REBO. De kinderen noemen de ouders bij hunnen naam. De ouders behandelen hen op eenen voet van gelijkheid en zeer zachtzinnig, hen nimmer straffende, dan wanneer zij te veel ongeduld toonen om eten te krijgen.

Een uitvoerig verhaal van al, wat ons gebeurde bij deze wilden, zou den lezer slechts bedroeven, of ten hoogste toonen, wat een mensch kan verduren. Ik zal mij dus bijna enkel bepalen bij het verhaal van het lijden van éénen dag, er bij opmerkende, dat wij twee jaren lang onophoudelijk dezelfde ontberingen ondervonden en op dezelfde barbaarsche wijze werden behandeld.

Deze eilanders zijn lafhartig en slaafsch, maar daarbij barbaarsch en wreed; de vrouwen overtreffen in woestheid en wreedheid de mannen nog zoo zeer, dat wij het dikwijls aan het medelijden der laatsten verschuldigd waren, dat wij niet door deze furiën werden gedood.

Wij waren op den 6 December 1832 genomen en naar *Tobi* gebragt, en bijna twee maanden later, op den 3 Februarij 1833, verlieten twee onzer het eiland. In vergelijking van den overigen tijd onzer gevangenschap, waren tot op dat oogenblik onze ontberingen en ons lijden minder hard geweest; maar nooit ontvingen wij genoeg voedsel, om onzen honger te stillen; de kruimels, die van eene gewone tafel afvallen, zouden voor ons eene weelde zijn geweest; de zwijnen in *Noord-Amerika* worden beter gevoed, dan wij werden, zelfs in onze gelukkigste dagen op *Tobi*.

Op den dag, waarvan ik spreek, werd er een schip gezien op eenigen afstand; de eilanders kwamen terstond bijeen, en maakten zich gereed, om naar boord te gaan, ten einde ijzer en andere voorwerpen van groote waarde voor hen te

Digitized by Google

verkrijgen. De hoop daalde nog eens in ons harte neder, en natuurlijk hadden wij groot verlangen, om het eiland te verlaten. Toen dus de praauwen te water waren gebragt, poogden wij ons mede in te scheepen; maar onze woeste meesters traden tusschenbeiden, en verhinderden ons door bedreigingen en slagen om ons plan te volvoeren. Verscheidenen van ons werden vreeselijk geslagen, en op twee na werden wij allen teruggehouden. Deze beiden, onze kapitein en een der matrozen, ontsnapten. Wij hoopten, dat zij middel zouden vinden om ook ons te bevrijden. Het schip bleef nog drie uren in het gezigt, en naderde eens digt genoeg, om de manschap te kunnen onderscheiden; maar men verbeelde zich onze ontsteltenis, toen wij het schip de reis zagen voortzetten! Al onze hoop verkeerde op eens in wanhoop; wij schreiden als kinderen.

Bij hunne terugkomst van het schip bragten de eilanders eene kleine hoeveelheid ijzer en eenige voorwerpen van weinig waarde mede. Zij waren weinig tevreden over datgene, wat zij ontvangen hadden, en zeer uit hun humeur. De verdeeling van deze zaken veroorzaakte vele moeijelijkheden en twisten, die verscheidene dagen duurden. Wij, arme vreemdelingen, ofschoon geheel onschuldig, leden het meeste. De eilanders deden ons boeten voor het gedrag van hen, die vertrokken waren, en koelden aan ons hunne drift en boosaardigheid. Zij deden ons begrijpen, dat ons lot nu bepaald was, en dat wij hen nimmer zouden verlaten. Wij waren dus bestemd om slagtoffers te worden van de wreedheid dezer barbaren! Helaas, voor de meesten onzer was dit maar al te waar. Ik, met nog een ander, wij waren bestemd, om onze medgezellen een voor een te zien sterven; zij bezweken onder den gedurig meer drukkenden last, en stierven óf van gebrek óf onder de slagen der eilanders.

Gewoonlijk werden wij tegen het opgaan der zon uit onzen dikwijls afgebroken sluimer opgewekt en gedwongen om te gaan werken; wij werden gewoonlijk gebruikt voor den bouw van het *korei*, de plant, waarover ik vroeger heb gesproken. Men laat dezen eetbaren wortel groeijen op bedden, die toebereid zijn, door het zand uit te graven en het door teelaarde te vervangen. Alles moest met de hand bewerkt worden, en wij moesten uren lang in de vochtige aarde blijven zitten en den grond met onze vingers omwerken. Somtijds moesten wij ons van deze taak kwijten tot

Digitized by Google

aan den middag, zonder iets te nuttigen, en het gebeurde zelfs, dat men ons niets gaf vóór het einde van den dag. Het meeste, wat men ons te gelijk toedeelde, was een klein stukje van de pit eener kokosnoot, naauwelijks een mondvol; en zoo wij door vermoeijenis of uit andere oorzaken traag in het werken waren, dan onthield men ons nog ons rantsoen.

Uit dit eenvoudig en opregt verhaal ziet men, dat onze toestand over het geheel ellendig genoeg was; eene ongelukkige omstandigheid maakte hem nog rampzaliger. Omstreeks vier maanden na onze komst op het onvruchtbare eiland ontroofde een geweldige storm de ongelukkige bewoners bijna van alle middelen van bestaan. De wind velde verscheidene der schoonste kokosboomen en beschadigde grootelijks de vruchten van die, welke waren blijven staan. Daarenboven werden de lagere velden, waar de eilanders de *korei* bouwden, bijna geheel met zand bedekt, en de hongersnood dreigde ons met al zijne ijselijkheden. De eilanders schreven dit ongeluk toe aan den toorn van hunnen God, en namen hunne toevlugt tot die middelen, welke zij het geschiktste oordeelden, om hem te verzoenen. Onze rampen werden er niet weinig door vergroot; wij werden niet alleen tot nog meerdere ontberingen veroordeeld, maar ook gedwongen, schoon naauwelijks in staat om ons van de eene plaats naar de andere te slepen, om te arbeiden aan het herstellen van de geleden schade. Maanden lang werden wij gebruikt, om op onze schouders en in onze armen stukken koraalrots aan te voeren, ten einde eene soort van wal te maken, die de golven moesten beletten om de boomen weg te spoelen. Deze taak, wanneer men bedenkt, dat wij naakt waren, blootgesteld aan de brandende zon, was te zwaar voor ons. Ons vleesch, of, om juister te spreken, onze huid, want het vleesch was verdwenen, was somtijds zoodanig verscheurd door de scherpe rotspunten, en zoo geblakerd door de zon, dát wij naauwelijks naar menschen geleken.

Eene nieuwe beproeving wachtte ons. De eilanders begrepen, dat wij getatoueerd moesten worden, en wij waren genoodzaakt, ons aan deze pijnlijke bewerking te onderwerpen. Onze tegenstribbelingen, onze gebeden baatten niet; de wilden waren onverbiddelijk. Ik zal beschrijven, hoe zij

Digitized by Google

daarbij te werk gingen, opdat de lezer zich een denkbeeld moge maken van hetgene wij leden.

Vooreerst strekten zij ons op den grond uit en hielden ons daar vast; met een' puntigen stok teekenden zij vervolgens de figuren, die onze huid moesten worden ingedrukt; vervolgens werd die huid gestoken met een werktuig, gemaakt uit scherpe vischgraten, in het klein gelijkende naar een timmermansbeitel, maar getand. Dit werktuig werd op een duim aftands van het vel gehouden, en door middel van een stuk hout zoodanig daarin geslagen, dat het met iederen slag terugsprong. Op deze wijze werden onze armen en onze borst behandeld, en vervolgens werd de inkt uit het sap eener plant, *sarvan* geheeten, op de steken gelegd. De bewerking veroorzaakte zulk eene ontsteking over ons ligchaam, dat slechts een gedeelte te gelijk kon worden volvoerd; en zoodra de zwelling verminderde, werd een ander deel van de bewerking ondernomen, tot dat onze ligchamen bedekt waren met dit vreemde sieraad. Het heeft goed gevat; want tot op dezen dag zijn die figuren nog even duidelijk, als toen zij werden gemaakt, en wij zullen de teekenen tot aan ons graf dragen. De eilanders wilden dezelfde operatie op ons aangezigt in het werk stellen; maar daartegen verzetteden wij ons met geweld, en zeiden, dat wij liever wilden sterven, dan daarin toestemmen. De oudsten waren het sterkst getatoueerd; de jongsten het minst. Behalve dat zij ons tatoueerden, dwongen zij ons, om ons de haren uit te trekken over ons geheele ligchaam, gelijk ook den baard, hetgeen zeer pijnlijk was, en telkens groeide hij dikker en digter weder aan.

Zeventien dagen na het vertrek van den kapitein werd er onder den wind een zeil gezien; maar de eilanders deden geene pogingen, om er aan boord te gaan. Vijf maanden later was er op nieuw een schip in het gezigt, dat drie dagen in de nabijheid van het eiland bleef. Een oogenblik konden wij de manschappen aan boord zien; maar men bewaakte ons streng, en met geen der praauwen konden wij ontkomen. Het bleek, dat wij tot eene levenslange slavernij waren veroordeeld. De dood scheen eene weldaad voor ons té moeten zijn, en sommigen onzer zagen hem met blijdschap naderen, hoe verschrikkelijk hij ook mogt zijn.

Omstreeks een jaar na onze komst was een onzer, SELDON geheeten, in zulk eenen staat van uitputting, dat wij alle

Digitized by Google

hoop op zijn herstel verloren. Hij geleek een geraamte, en was eindelijk zoo geheel door den honger uitgeput, dat hij niet meer kon gaan, ja zich eindelijk niet meer van de eene plaats naar de andere kon slepen. De onmenschen plaatsten hem toen in eene oude praauw, en lieten die in zee drijven. Mijn hart bloedt nog, wanneer ik aan zijne laatste magtelooze blikken denk. Ik moet hierbij opmerken, dat de eilanders alleen de lijken van kleine kinderen begraven; die der volwassenen worden in eene praauw aan de golven overgegeven.

Weldra bezweek een tweede onzer makkers. Hij werd door de eilanders van een klein misdrijf beschuldigd; zij bragten hem ter dood met hunne knodsen, en gingen daarbij op de wreedste wijze te werk. Ik bevond mij op dat oogenblik op eenigen afstand van de plaats, waar hij gedood werd. Mijn meester was afwezig; eenig geweld hoorende van den kant, waar dit moordtooneel plaats had, liep ik in die rigting, om te zien, wat er gebeurde. Toen ik aan het strand kwam, zag ik een' troep inboorlingen, die naar de plaats snelden; waar ik was, en het mishandelde lijk van mijnen makker voortsleepten. Een hunner naderde mij van achteren en velde mij met zijn knods ter aarde. Zoo goed ik kon, weerde ik de slagen af, die zij mij wilden toebrengen, en, al mijne krachten verzamelende, liep ik, zoo snel ik kon, naar de hut van mijnen meester. Hij was nog niet terug; maar gelukkig kwam er op dit oogenblik een grijsaard voorbij, die mij vroeger eenige belangstelling betoond had; den man, die mij vervolgde, aangrijpende, hield hij hem staande. Ik ontsnapte, snelde in de hut, en bereikte door eene opening eene ruimte onder het dak. Ik bedekte het gat met eene oude kist; maar weldra hadden zij dit beletsel weggeschoven, en een hunner greep mij aan. Op dat oogenblik kwam mijn meester met eenigen van zijne vrienden en redde mij uit de handen mijner vijanden. Intusschen was mijn medgezel NUTS en de overigen bij den *Tahbou*, de plaats der vereeniging, waar de vrouwen zich voor deze enkele maal hulpvaardig voor de vreemdelingen betoonden; zij verborgen ze achter matten, en bewaakten ze daar, tot dat de woede der eilanders eenigsins bedaard was.

Wij verloren vervolgens een der opperhoofden van het eiland *Pelew*, die met ons gekomen was; hij bezweek van gebrek, en werd naar gewoonte in eene praauw aan de gol-

Digitized by Google

ven overgegeven. Eenigen tijd later werd een zijner landgenooten betrapt, terwijl hij zonder verlof kokosnoten nam. Men bond hem de handen op den rug, en wierp hem in eene praauw, die men in zee stuwde; op deze wijze worden de misdaden gestraft.

Een jaar en zeven maanden na onze gevangenneming stierven er weder eenigen onzer lotgenooten, zoodat alleen NUTE en ik benevens KOBAK, het andere opperhoofd uit *Pelew*, overbleven. Wij waren gemeenzaam geworden met de gedachte des doods, dien wij als den eenigen eindpaal van ons lijden beschouwden. De welwillende zorg der Voorzienigheid rekte ons leven, en gaf ons kracht, om ons lijden te verduren. Dikwijls waren wij zoo verzwakt, dat het ons onmogelijk was te gaan, en dat wij ons op onze handen en voeten voortsleepten, om eene plaats te bereiken, waar wij ons in de schaduw van een boschje konden uitstrekken, ten einde uit te rusten. Doch hoezeer werd deze weinige verligting nog vergald door de muskieten, die ons in grooten getale aanvielen! Onze groote magerheid was oorzaak, dat de beenderen door het vel heenstaken, als wij ons nederwijden. Nadat wij getatoueerd waren, bleven de deelen van ons ligchaam, die deze bewerking hadden ondergaan, langen tijd etterende wonden, die ons vreeselijk deden lijden. KOBAK was voor ons als een broeder; hoe gaarne zouden wij hem hebben gered! Maar toen wij hem voor het laatst zagen, leefde hij ter naauwernood meer, en is zeker spoedig bezweken.

In het begin van den herfst van 1834 waren wij zoo vermagerd, zoo ziekelijk, en zoo zwak, dat wij zelfs geene pogingen konden doen, om eenigen arbeid te verrigten. Wij hadden toen eene genoegzame kennis van de taal des lands verkregen, om ze vrij vlug te spreken, en zeiden aan onze meesters, dat onze ellendige toestand ons verhinderde, om iets te doen; dat wij weldra zouden bezwijken, indien zij ons niet van allen arbeid vrijlieten, en dat zij, als wij bezweken, geen voordeel van ons konden hebben, terwijl zij, zoo wij bleven leven en aan boord van een schip konden komen, rijkelijk zouden worden beloond. Met groote moeite verkregen wij de belofte, dat zij ons op het eerste schip, dat het eiland naderde, zouden laten vertrekken. Maar te gelijker tijd verklaarden zij, dat zij, zoo wij ophielden te werken, ook zouden ophouden, ons het kleine rantsoen ko-

Digitized by Google

kosnoot te geven, dat ons mede tot onderhoud had moeten dienen. Wij onderwierpen ons daaraan en wachtten den dood af. Wij sleepten ons van het eene einde des eilands tot aan het andere, van bladeren levende en van tijd tot tijd bij de eilanders een stuk kokosnoot bedelende. Dit duurde bijna twee maanden, toen de tijding, dat er een schip in het gezigt was, onze bezwijkende krachten nog eens deed herleven.

Het gelukte ons in de praauwen te komen, en de *Brittannia*, kapitein SHORT, te bereiken. De eilanders ontvingen van den kapitein, wat deze dacht, dat hùn aangenaam zou kunnen wezen? Onze vreugde was onbeschrijfelijk, toen wij ons weder onder beschaafde menschen bevonden, en onze dankbaarheid omtrent den Engelschen kapitein en zijne onderhoorigen, die ons met de grootste menschlievendheid behandelden, is vurig en groot. De *Brittannia* stevende naar *Canton*, van waar wij op het schip *Morrison* naar *New-York*, terugkeerden.

Van de tweeëntwintig koppen, die de manschap van den *Mentor* uitmaakten, hebben slechts vier hun vaderland teruggezien, mijn lotgenoot HUTE en ik, en de kapitein met den matroos, die vroeger ontsnapt waren.

Ik kan dit verhaal niet eindigen, zonder mijnen innigen dank jegens de Voorzienigheid uit te drukken, die ons te midden van zoo vele beproevingen heeft staande gehouden en ons aan de onzen heeft teruggeschonken!

DE POINTS D'ALENÇON.

Onder de regering van LODEWIJK XIV leefde in het zuiden van *Frankrijk* een zeer rijk Edelman, die op sekeren tijd besloot in het huwelijk te treden. Zijne bruid was eene schoone en brave jonge juffer uit *Bretagne*. LODEWIJK XIV onderteekende zelf het huwelijkscontrakt, en eene maand lang sprak men ten hove van niets anders dan van de prachtige bruidsgeschenken, welke de Hertogin VAN L. bekomen had, maar vooral van een stuk kant, hetwelk de Hertog voor meer dan honderdduizend kroonen te *Venetië* gekocht moest hebben. Het gedurig ophalen hiervan verdroot COLBERT, die daarop eene Memorie aan den Koning inleverde, bij welke hij aandrong, het kantwerken ook in *Frankrijk*

Digitized by Google

in te voeren. De Koning, om de waarheid van het gerucht te onderzoeken, deed den Hertog zelven bij hem ontbieden, en vernam werkelijk, dat hij de kanten voor zijne bruid met 400,000 livres betaald had. Dit besliste; de Koning keurde COLBERT's voorslag goed. Er werden dertig kantwerksters uit *Venetië* ontboden en tweehonderd *Vlaamsche* meisjes onder haar opzigt gesteld, om in hare kunst onderwezen te worden. Men plaatste leermeesteressen en leerlingen in een klooster van *Normandije;* en weldra was COLBERT in staat, den Koning proeven van de verkregene bekwaamheid dezer laatsten voor te leggen: het waren de sedert zoo beroemde *points d'Alençon.* Deze soort van kant kwam binnen kort, aan het hof en in de stad, algemeen in de mode; zij verdrong de *Venetiaansche*, en staat nog heden, gelijk men weet, bij onze dames in geene geringe achting.

VISCHREGEN.

Over den vischregen, die in den nacht van den 29 op den 30 Junij 1841, bij eenen hevigen donderstorm, op het goed van den Heer VAN HOLTZENDORFF-JAGOW in de *Uckermark* gevallen is, en van welken de dagbladen in der tijd slechts kortelijk melding gemaakt hadden, heeft de *Pruissische Staatszeitung* van den 10 Augustus nader en uitvoeriger het volgende berigt medegedeeld, hetwelk in de Maatschappij der natuuronderzoekende Vrienden te *Berlijn*, den 10 Augustus, door den Directeur Professor AUGUST, gegeven was: »Reeds tegen den avond trok in het westen van het dorp *Jagow* een onweder zaam, hetwelk, na eenige weifelende bewegingen naar het noorden, eindelijk in de rigting uit het west-noordwesten kwam opzetten, bijna een uur in het zenit vertoefde en tegen 9 ure weder afdreef. Hierop zag men het nog slechts ver in het westen bliksemen; tegen 11 ure werd ook donder hoorbaar; de regen had opgehouden. Plotseling viel er ten 2 ure 's nachts (30 Junij) een hevige slagregen, die anderhalf uur lang zoo geweldig aanhield, dat het dorp op eene wijs overstroomd werd, welke zich de oudste inwoners niet herinneren kunnen. Den 30 Junij bragten veehoeders in hunne hoeden eene menigte kleine visschen naar huis, om er hunne eenden mede te voederen. Zij hadden dezelve op de schaaps-

Digitized by Google

weide, en wel op de hoogste heuvels, in de aldaar door den regen gevulde grondholten verzameld, en verhaalden, dat den geheelen dag door meer dan zestig ooijevaars, als ook eene ontelbare menigte kraaijen en andere vogels, zich er aan visschen zat gegeten hadden, en dat desniettemin in de regenplassen nog zeer vele levende visschen te vinden waren. De goedsheer, die dit eerst den 1 Julij te weten kwam, kon zich niet vóór den 2den, op de plaats waar het gebeurd was, van de waarheid der opgaaf overtuigen. Doch ook toen nog vond hij op de aangewezene plaatsen vele visschen, waarvan de grootste vijf duim lang en die meerendeels als broedsel van inlandsche soorten te herkennen waren. De kleine poelen en plassen, waarin zij vrolijk rondzwommen, waren, op het hooggelegen braakland, blijkbaar eerst door den hierboven vermelden stortregen ontstaan, en hadden volstrekt geene gemeenschap met eenig vischwater. De uitgestrektheid der ruimte, in welke men deze visschen vond, was ruim 200 schreden lang en 50 breed, en had hare lengtestrekking in de rigting, waarin het onweder over het dorp getrokken was. De door den Heer VAN HOLTZENDORFF gedane nasporingen stelden het buiten allen twijfel, dat de bedoelde visschen door de lucht naar die plaats gebragt moesten zijn. Opmerkelijk is het, dat de waterhoos, welke hen in hare dwarreling medegevoerd moet hebben, geene sporen van door wervelwind veroorzaakte verwoesting heeft achtergelaten, ja dat zelfs gedurende dien nacht geen wind van eenig aanbelang bespeurd geworden is, maar dat de regen regtstandig naar beneden viel. In het dorp zelf en op alle overige overstroomde plaatsen, die met weidebeken en door deze met nabij of verder af gelegene vijvers en meren zamenhingen, was geen spoor van zulke visschen te vinden. De door genoemden Heer tevens met dit berigt ingezondene visschen behooren tot soorten, die in onze binnenmeren gewoon zijn, zoo als de snoek, baars, voren, enz., gelijk een aanwezig lid van het Genootschap, de Heer Dr. TROSCHEL, die dezelve naauwkeurig onderzocht had, aan de vergadering verklaarde."

DE VIERSCHAAR DER WOLVEN.

Zekere abdij, in het hart van *Auvergne* gelegen, (dus verhaalt een geloofwaardig ooggetuige) werd gewoonlijk, zoodra

Digitized by Google

er diepe sneeuw gevallen was, door wolven als 't ware belegerd. Eenen winter in het bijzonder had het getal dier roofdieren zoozeer de overhand genomen, dat de proost des kloosters verscheidene jagers uit de nabuurschap smeekte, zich toch tot bevrijding der landstreek van die plaag te willen vereenigen. Tien of twaalf moedige jagtliefhebbers begaven zich diensvolgens naar de abdij; maar de ongemeen diepe sneeuw veroorloofde geene wolfsjagt. Des avonds van hunne aankomst verkondigde een vreeselijk gehuil het naderen der wolven; zij kwamen zelfs in grooter getal dan anders, omdat de reuk van een gestorven paard, hetwelk op het voorplein der abdij buiten den stal lag, hen aanlokte. Door honger gedreven, waagden zij zich tot aan de muren van het plein. Een ervaren jager ontwierp nu een welberaamd plan, tot welks uitvoering men onverwijld overging. Hij beval de ijzeren slagdeuren van het plein wagenwijd open te laten staan, maar aan elk derzelven een sterk touw te hechten, zoodanig ingerigt, dat zij op den eersten wenk toegetrokken konden worden. Aan al zijne makkers, met buksen en jagtroers wèl gewapend, wees hij bij daartoe gepaste vensters hunne posten aan. De kaarsen werden uitgedaan — de diepste stilte heerschte. Nadat ongeveer drie vierde uurs verloopen waren, verscheen een geweldig groote wolf aan de poort; met de uiterste omzigtigheid sloop hij nader, berook het op de plaats liggende paard, en ging toen, gedurig achteromziende, weder heen. Spoedig echter keerde hij terug, verzeld door nog tweeëntwintig andere wolven, die met gretige haast het plein binnenrenden. Oogenblikkelijk vielen allen op den hun zoo welkomen buit aan; doch ook nu sloegen eensklaps de deuren toe, en van alle kanten vielen snaphaanschoten. Vol schrik stuift de hoop uit elkander, wil vlugten, en zoekt overal vergeefs naar eenen uitgang. Dien niet vindende, vormen de verbitterde wolven terstond eenen kring, en spannen letterlijk eene soort van vierschaar; na een oogenblik van beraad, werpen allen zich te gelijk op den ouden wolf, die hen er gebragt had, en verscheurden dien ongelukkigen gids. Toen dit strafvonnis voltrokken was, lieten zij zich, zonder verdere poging tot vlugt of wederstand, tot den laatsten toe, doodschieten.

EEN DRIETAL DIEREN-ANECDOTEN.

Twee echtelieden in de provincie *Rijn-Hessen* werden wegens het stelen van een paar ganzen voor de correctionele politie gebragt en ook werkelijk deswege tot gevangenisstraf veroordeeld. Uit de regtsverhandelingen bleek, dat het eerste spoor tot ontdekking der dieven — wie zou het gelooven? — door een mannetjes-gans geleverd was. Binnen den

Digitized by Google

tijd van drie dagen, namelijk, was hij van zijne beide gezellinnen beroofd geworden. Het verlies der eerste verdroeg hij met blijkbare treurigheid, maar gelaten; doch, toen ook de tweede van zijne zijde weggerukt werd, brak zijn ganzenhart in luid geklag uit. Zijne gebieders over leven en dood verstonden weldra de treurklanken van het verlaten dier en sloegen het gade. Jammerend verliet het de plaats van zijn verblijf, en, door innerlijk gevoel of scherpe zinnen geleid, posteerde het zich voor het huis, waar zijne trouwe wederhelft den wreeden dood der halsomdraaijing van de moorddadige hand des diefs had moeten ondergaan. Hier verhief de arme gans op nieuw een zoo geweldig klaaggeschrei, dat men eindelijk zijne bedoeling giste, nasporing deed, en als *corpus delicti* de om het leven gebragte gans ontdekte, waarna de Policie niet veel moeite had om de schuldigen te treffen. — Wie zou nu wel durven twijfelen, dat de ganzen in onze dagen de redders van het Kapitool in schranderheid evenaren, ja misschien overtreffen?

Een kalkoensche, een gewone huishaan en een faizant werden op de plaats der zelfde landhoeve bij elkander gehouden. Na eenigen tijd zond men den kalkoen naar eene andere boerderij. Kort daarop viel er tusschen den huishaan en den faizant een twist voor; de haan behield de overhand en de faisant verdween. Doch weinige dagen daarna verscheen hij weder, en wel verzeld door den kalkoen: de twee bondgenooten vielen te zamen den ongelukkigen haan op het lijf en beten hem dood.

Een eekhoorn zat in een' notenboom. Iemand, die het diertje gadesloeg, zag, hoe het de noten in beide zijne klaauwtjes tegen elkander afwoog, om uit het gewigt te oordeelen, welke goed waren: die, welke het te ligt bevond, liet het vallen, en hield dit zoo lang vol, tot dat er een hoopje noten aan den voet des booms bijeenlag. Dit onderzocht men naderhand; en zie, het bestond geheel en al uit doove noten.

ZELFVERBLINDING.

Hoe hoog muzikale waanzin kan stijgen, welke zonderling dolle verkeerdheden in de kunst voorkomen, en welke gevolgen het spel van LISZT en meesters van zijne soort onder de liefhebbers kan te weeg brengen, hiervan mag de volgende mededeeling getuigen, voor welker letterlijke waarheid het Duitsche dagblad *de Humorist* zegt te kunnen instaan. Een jonge klavieronderwijzer heeft, kort nadat hij LISZT gehoord had, zich de tusschenhuid tusschen al zijne vingers opgespouwen, om de gedrogtelijke moderne akkoorden te kunnen overspannen en grijpen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

REDEVOERING BIJ HET VERSLAG EN DE PRIJSUITDEELING IN DE MAATSCHAPPIJ *Felix Meritis*, ONDER VOORZITTING VAN HET DEPARTEMENT TEEKENKUNDE, OP DEN 27 JANUARIJ 1841 GEHOUDEN,

DOOR

Mr. JERONIMO DE VRIES,

Lid van Verdiensten der Maatschappij.

Hooggeachte Toehoorders en Toehoorderessen!

Wilt gij weten, wat mij bewogen heeft gehoor te verleenen aan het vereerend aanzoek van Bestuurders dezer Maatschappij, om bij deze gelegenheid het woord te voeren, en tevens mijn onderwerp kennen? Ik meld het u gaarne, en terstond, in weinige woorden.

Het is nu twee jaren geleden, dat ik, in eene andere afdeeling dezer Maatschappij, eene Redevoering hield: *Over het Nationale of eigenaardige in onze Dichtkunst.* Ik kon toen niet afzijn, daarbij hare tweelingzuster, *de Schilderkunst*, met een enkel woord, in vergelijking te brengen. De grondslagen in ons nationaal karakter liggende, en de geschiedenis van het Zusterpaar, met den invloed van onzen tijd, waren, zeide ik, dezelfde. De stof eener Redevoering in dit Departement, aan de Schilder- en Teekenkunst gewijd, bij het doen van het Verslag wegens eene Prijsuitloving en bij het uitreiken der Prijzen, lag dus als voor de hand, om het toen ter loops aangemerkte wat meer uit te werken, toe te passen, en om alzoo te spreken, gelijk ik het thans waag te doen: *Over het Nationale of eigenaardige in onze Schilder- en Teekenkunst, in verhouding van onzen tijd, met die waarschuwingen, welke, naar mijn oordeel in den tegenwoordigen tijd en stand der zake*

Digitized by Google

noodig zijn. Daarom was mij de vereerende aanvrage, om bij deze gelegenheid te spreken, — ik beken het gaarne, — eenigzins welkom. Ik meende toch, — welligt dwaalde ik, — door ondervinding geleerd, en van kennis der zaak niet geheel ten dezen ontbloot, aan het eigenlijke en groote doel dezer bijeenkomst, *Verslag* en *Uitreiking*, voldoende, tevens iets nuttigs en ter waarschuwing te kunnen voordragen, op die losse, ongedwongene, vrijmoedige, ik zou bijna zeggen, gewaagde wijze, welke de inschikkelijkheid van meer kundigen mij wel vroeger ten goede hield, en ook thans, hoop ik, ten goede houden zal. Dit zij inzonderheid bij u het geval, Toehoorderessen! Bij eene vroegere gelegenheid als deze alhier, sprak ik, om iets meer behagelijks en doeltreffends voor Vrouwen bij te dragen, over de vermaarde MARIA VAN REIGERSBERGEN. De kundige en kunstkeurige Heeren van dien tijd merkten aan, dat ik meer voor en over de Vrouwen, dan over de Kunst en de Kunstenaars had gesproken. De aanmerking was juist, en ik heb, toegevende destijds aan de eer der tegenwoordigheid van zoo vele Vrouwen, zeker u al te zeer te wille en dus te beleefd willen zijn; ik vrees, dat het nu juist het omgekeerde zijn zal, en dat gij zult oordeelen, dat ik al te bepaald en te zeer overeenkomstig het doel en oogmerk van deze bijeenkomst, over Kunst, Kunstzaken en Kunstenaars gesproken zal hebben; maar uw fijn gevoel voor kunst, uw smaak, aanleg, het gelukkig slagen van sommigen uwer in de Schilder- of Teekenkunst, — zoo te regt als alle andere Deugden en Kunsten door Vrouwenbeelden voorgesteld, — zijn verre van vreemd ten deze, en, in allen gevalle, zal uwe bekende goedheid en inschikkelijkheid, naar uwen zachten en goeden geest, het mijn voegzame gaarne verschoonen, overeenkomstig uwen geduldigen en lijdzamen aard, met zooveel innerlijke vastheid en wezenlijke verhevenheid, gelijk onze nationale kunst zelve, verbonden.

Ik zeide dan, Toehoorders, dat de grondslagen van deze en mijne vroegere Verhandeling dezelfde waren, dat zij la-

Digitized by Google

gen in onze Geschiedenis en in ons Nationaal Karakter. Slaan wij eerst een' vlugtigen blik op de Geschiedenis.

De Geschiedenis der Dicht- en Schilderkunst is één. De opkomst en bloei der Dicht- en Schilderkunst is die der opkomst en bloei des Lands. Vóór het einde der zestiende eeuw, vóór de vestiging van het Gemeenebest, was er geene verheffing. De Rederijkers met hunne blazoenen en kamerspelen, kwamen in den voortogt. Vijf Burgemeesteren, acht Schepenen en vele Leden van den achtbaren Raad waren in hun midden. Daarna, van het Spaansche juk verlost, werd de vrije Landaard ontvonkt tot eenen te voren ongekenden ijver en warmte. Iets toe te brengen tot vestiging en roem van den nieuwen staat, eerst door de wapenen, daarna door letter- en kunstverdiensten, was aller doel. Het getal van Staatsmannen, Zeehelden, Veldoversten, Geleerden, stond met dat van Dichters en Schilders, in de zeventiende eeuw, wel in zekere gelijke verhouding, maar de Schilders wonnen het van allen. Hoe spaarzaam de Natuur ook zij in uitstekende gaven van zeldzame kunstvermogens; omstreeks het midden der zeventiende Eeuw, leefden op éénen tijd omtrent *honderd*, die zich als Schilders beroemd hebben gemaakt. Eerzucht is de prikkel tot vordering. De Schilders wilden niet achterlijk zijn, en zij overtroffen hunne mededingers, om een eigen zelfstandig volk te vormen. Wat MAURITS en FREDERIK HENDRIK te velde, TROMP en DE RUITER ter zee, JAN DE WITT in de raadzaal, DE GROOT in het boekvertrek vermogten, vermogt VONDEL met zijne dichtpen, REMBRANDT met zijn penseel. De gulden eeuw van onzen Staat was daar. Tegen het einde der zeventiende eeuw ziet men verflaauwing, mindere verheffing, meer vreemden invloed, bijzonder van Franschen. Vanhier gebrek aan oorspronkelijkheid en veerkracht, meer Dichtscholen, meer praal van Schilderkunst. Men sprak, men drukte, men redeneerde meer over de Kunst, men had meer gezelschappen, voorschriften en handleidingen, maar minder wezenlijke Aanmoedigers, Dichters en Schilders. Het dierlijk leven van al het geschapene wordt door ge-

Digitized by Google

durige prikkeling gaande gehouden: die prikkeling begon op te houden; de opwinding, de krachtige uiteenzetting van de springveder der onderlinge roemzucht hield op; die veer werd meer en meer ontspannen; de lust om groot te maken was voorbij; cultuur, luxe, genot traden in de plaats; de ontwikkelingsleeftijd, de bloei van den Staat was met dien der Dicht- en Schilderkunst voorbij; men teerde op voorvaderlijken roem; men verloor eindelijk den moed bij het beschouwen en herdenken van de meesterstukken der vaderen. De regte smaak, het juiste gevoel voor het ware, eenvoudige, schoone, nationale, ontbrak; men zocht naar vreemden opschik en blanketsel, naar het zinnebeeldige en afgetrokkene. De Zaligmaker en de Kruisberg, met Apollo en den Parnas, werden om- en door elkander gehaald, de schelle trompet werd gestoken, de rommelende trom geslagen. Hard geluid, harde kleuren en tegenstellingen kregen de overhand. Op dien hoogdravenden, min nationalen, meer Franschen toon, op die valsche verheffing volgde, als altijd, nederploffing. De uitersten naderen elkander gemakkelijk. Na den tijd van zwier, na dien van overlading, dat is, na dien van krul-, kop- en lofwerk, volgde stilstand of platheid. De drie eerste vierdedeelen der achttiende Eeuw hebben geenen Dichter als VONDEL, geenen Schilder als REMBRANDT, POTTER, DOU, VAN DER HELST, DU JARDIN, VAN DE VELDE of dergelijken, opgeleverd. Na BAKHUYZEN heeft men genoegzaam VAN HUYSUM alleen. Hij teekende en schilderde niet alleen dood wild, vruchten en bloemen, nog in hooge waarde, maar ook Arcadische landschappen, thans weinig geacht. Eerst het goudlederen behangsel, waarop de zwaarmoedige geest van den rijkdom te lezen stond; daarna, het behangsel-schilderen drong de meesterlijke schilderstukken van vroegere dagen van den wand, die veelal ten lande uitgevoerd werden. Pegasus reed op een egaal drafje. Pictura vestigde haren troon, dat is, zat achter de toonbank, in een behangselschilders-winkel, en had vrij wat nering.

Na het midden der achttiende eeuw tot en in onzen

Digitized by Google

tijd, kregen Dicht- en Schilderkunst allengs nieuwen wasdom; maar, evenmin als voor de Grieken de Eeuw van PERICLES, voor de Romeinen die van AUGUSTUS, voor de Italianen die der MEDICISSEN herrees, zoo ook herrees voor de Nederlanden die van FREDERIK HENDRIK niet. Eerst Dicht-, daarna Schilderkunst kregen later op nieuw eenigen luister: zij werden beter geëerd en beter beoefend: zij kregen weder meer zelfstandigheid. De spanning, de woeling der tijden gaven der Kunsten weder eene eigene nationale uiteenzetting, werking en verheffing, waarin wij ons nog verheugen, wier uitwerksels en voortbrengsels u allen te bekend zijn, om ze hier u mede te deelen. Letten wij nu op ons Nationale Karakter, in toepassing op onze Schilder- en Teekenschool en onzen Tijd; het groote doel onzer zamenkomst intusschen niet vergetende en als daarin vlechtende.

De oorspronkelijke kenmerken van ons Nationaal Karakter zijn, zoo als wij bij vorige gelegenheid te kennen gaven, kalmte, ernst, bedaardheid, naauwkeurigheid, geduld, vlijt, onvermoeide werkzaamheid, leerzaamheid, vasthoudendheid, huisselijkheid, liefde tot waarheid, zedelijkheid, vaderlandsliefde, zucht tot vrijheid, godsdienstzin, en dit alles vereenigd met, en verhoogd door een innerlijk fijn gevoel en een gezond oordeel. Met deze, onmiskenbaar goede hoedanigheden vereenigen zich echter gebreken, en eene der voornaamste, — volgens getuigenis van alle, zelfs onze eigene meest geachte en met den landaard hoogst ingenomene Schrijvers, eenen HOOFT, SIMON STIJL en vele andere, — is een bijzondere lust tot navolging, of liever, tot overneming van vreemden, bijzonder van Franschen. Wij streven naar beschaving. Zij vormt zich door mededeeling, omgang, kennis en overneming. Wij zijn zelve juist niet steeds de voorkomendste jegens vreemdelingen, maar wij zien en leeren toch gaarne iets van hen. Wij houden van oefening en vergelijking. Wij ontspannen ons gaarne. Vertooning van losse zwier en bevalligheid behagen ons, al zijn wij zelve van nature wat ernstig en wijsgeerig gestemd. Wij zijn goedhartig en inschikkelijk.

Digitized by Google

Vandaar bij ons eene te ver getrokkene bewondering van vreemden, en de zucht om hen na te volgen; iets, geheel strijdig anders met ons karakter van vasthoudendheid. »Een Duitscher," geeft STIJL, wien wij hier volgen, in zijne *Vergelijking der Gemeenebesten* te kennen, (ik laat het gezegde voor zijne rekening), »kan ons doen gelooven, dat hij tien of twaalf kunsten te gelijk verstaat. Men zegt, dat er Hollanders zijn, die zich een' tand of twee doen uitbreken, om den Engelschen tongval volkomen magtig te worden. Maar den Franschman, naar wien wij het minst van allen gelijken, kiezen wij bovenal tot meester. Hij regeert ons onbepaald; onze kleeding, onze manieren, onzen smaak."

Vrijheid, huiselijkheid, waarheidzin, eenvoud, naauwkeurigheid, fijn gevoel, onvermoeide nasporing, werkzaamheid, vasthoudendheid en juistheid, — wie miskent ze ook als grondtrekken onzer Schilder- en Teekenschool? Wie roemt niet het geduld, de onvermoeide arbeidzaamheid, de gehechtheid van ieder aan het ééns gekozen vak of de ééns gekozene soort, de correcte teekening, de ware opvolging van licht en schaduw, de natuurlijke mengeling en harmonie der kleuren? Welk eene verscheidenheid en welk eene overeenstemming in onze beroemdste Meesters! DOU was leerling van REMBRANDT; de kundige proeft in hem allezins den meester, en echter hoe geheel anders is hij in keus, bewerking en voorstelling. POTTER, ADRIAAN VAN DE VELDE, BERGHEM, CUYP, KAREL DU JARDIN, WOUWERMAN, allen beest- en landschap-schilders, — hoe verschillen zij onderling, en hoe komen zij overeen in die bij allen onmiskenbare zucht om de natuur in hare fijnste schuilhoeken te bespieden en na te volgen! En hoe verschilt hun rijk gestoffeerd landschap toch weder met dat van RUISDAAL, BOTH, HOBBEMA, WIJNANDS en anderen! Hoe onderscheiden zich de boerengezelschappen en vrolijke tafereelen van OSTADE en JAN STEEN! Hoe de waters van WILLEM VAN DE VELDE en BAKHUIZEN! Hoe de lichten van DOU en SCHALKEN! Hoe de binnenhuizen van TERBURG, METZU, VAN DER HEIST, en PIETER DE

Digitized by Google

HOOGHE! Hoe de stadgezichten van VAN DER HEIDEN, LINGELBACH, BERKHEIDEN! Hoe het wild en gevogelte van WEENIX, HONDEKOETER en SNIJDERS! Hoe de bloemen van VAN HUYSUM en RACHEL RUYSCH! Hoe de portretten van REMBRANDT, VAN DER HELST, MIEREVELD, BOL, FLINCK en anderen? — Maar, ik vond geen einde, zoo ik op deze wijze voortging, of zulks op nadere bijzonderheden wilde toepassen. Vergelijkt hiermede de voortbrengsels van andere landen, vooral in vroegeren tijd. Ook daar is wel verscheidenheid van onderwerp, maar niet in die mate. En wat behandeling aangaat, alles trok reeds van ouds meer naar één monarchaal beginsel, naar éene penseelsbehandeling, naar één en hetzelfde palet. Het was tegen het eind der vorige eeuw, dat men de gedachte, bij brave en edele handhavers van de kunst, bovenal in deze Maatschappij, bij eenen VERSTEEG, KUIPER, DUPRÉ, TERSTEEG en anderen opgerezen, tot voornemen en uitvoering bragt, om jonge lieden van grooten aanleg, eenen GRANDJEAN, VOORD en dergelijken, tot bevordering van het te regt hier te lande geliefde vak, het Landschap, naar *Italië* te doen reizen, om aldaar de onmiskenbare, de ontzettende en grootsche Natuur te bestuderen en ter onzer bewondering over te brengen. BOTH, BERGHEM, KAREL DU JARDIN, TH. WIJCK, ASSELIJN en anderen hadden, dacht men, dáár de kunst eerst regt geleerd. Deze ouden echter bleven nationaal, zelfstandig, vrij in keus, behandeling en voorstelling. De nieuwen kregen de manier van vreemden weg. Zij geleken elkander, bij verschillende voorstelling der voorwerpen, in kleur, houding, in schilder- en teekenmanier. Dezelfde harde luchten, dezelfde bonte kleuren zijn niet te miskennen; de delicate, zachte menging, stille overgangen, de uitdrukking van fijn en diep gevoel, de Nationaliteit was als verloren. — Er is één waarheid. Zij kan op onderscheidene wijzen worden voorgesteld en waarheid blijven. Het kan zijn, dat de latere behandeling of navolging van het tegenwoordig landschap *Italiaansch* waar is, maar in ons land is zij zeker ongevallig, en de wezenlijke of fictive

Digitized by Google

voorstelling mishaagt ons, omdat wij haar bij de voorgangers anders, en meer overeenkomstig met onze natuur, met ons gevoel, zien en opmerken.

In het nog bestaande Reglement der Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten alhier, naar dat van *Antwerpen* opgemaakt, is de bepaling opgenomen, aan den hoogsten prijs van *f* 1200 's jaars eene vierjarige reis naar *Italië* of elders te verbinden. Wij misprijzen dit niet. Laten onze Schilders naar *Italië* of elders reizen. Laten zij zien, vergelijken, schetsen, door het afwisselend genot der grootsche natuurtooneelen opgewekt worden. Laten zij daardoor hooger en edeler gestemd worden; maar de vreemde schildermanier moeten zij van daar niet herwaarts overbrengen; met andere woorden, laten zij hier wederkeeren, om, als vroegere Nederlanders, hetgeen zij gezien en geleerd hebben op oud Nederlandsche wijze toe te passen; de nationaliteit van bewerken moeten zij blijven behouden en handhaven. Hier te lande *is*, ook naar de getuigenis van bevoegde vreemden, de ware school nog niet verloren gegaan; hier is nog genoeg te leeren. Een HULSWIT, SCHOTEL, SCHELFHOUT, P. G. VAN OS, KOEKKOEK en anderen bewijzen het. Dit zij gezegd omtrent het Landschap. Meer nut van vreemden kan de Historie- en Beeldenschilder trekken, maar ook deze moet de Nationale behandeling bewaren, al schikt hij zich naar meerdere verheffing in onderwerp.

Sints de School van DAVID in *Frankrijk* verbazenden opgang maakte in het belang der Fransche geestopwinding, en sints die invloed van *Frankrijk* op *België*, en van daar op ons gewerkt heeft door inlijving en vereeniging, heeft de vóórliefde of liever de aandrang tot groote en grootsche historiële voorstellingen bij ons wortel geschoten, en brengt velen tot de gedachte, dat dit vak het eenige der kunst regt waardige mag genoemd worden. Wij eerbiedigen het grootsche historiële, daar het tot opwekking van vaderlandsliefde strekken kan. Enkele onzer tegenwoordige kunstenaars hebben zich op dit veld, het hoogste en edelste, gewaagd; maar *algemeen* kan noch zal het, mijns

Digitized by Google

oordeels, niet gemakkelijk hier worden. Ik vraag het u, Toehoorders! zijn de kunstenaars hier te lande daarvoor *op den duur* aangemoedigd en beloond geworden? In *Frankrijk* en *België* zijn, zoo oude als latere, voorgangers in dit vak; grootsche gebouwen, paleizen, prachtige Roomsche Kerken ter plaatsing; dáár is meer algemeene, statelijke Eeredienst. De natie is voor het groote, het colossale, en daardoor treffende, voor het oorlogzuchtige, voor grootere vertooning meer gestemd; maar is dit ook hier in dezelfde mate het geval? Het historiële, waar het tot deugd, eer en dapperheid, tot Nationale verheffing strekken kan, ben ik verre af van te miskennen, veelmin te verachten; maar zijn onze gewone gebouwen, onze huizen voor zulke schilderstukken wel zoozeer geschikt? Zijn die onderwerpen wel zoozeer overeenkomstig met dien eenvoudigen, vreedzamen, stillen, huiselijken zin des Burgers, die liever iets kleins, maar voortreffelijks in en voor zich bezit of wegbergt. Vanhier onze meerdere lust voor Teekeningen en Penningen. Wij erkennen de hooge verdiensten van zoodanige groote Historiestukken, en geven den welverdienden en onmiskenbaren lof, roem en eer, aan eenen DE KEIZER en dergelijke met regt thans toegekend. Zij stemmen tot grootheid en edelaardigheid, verheffing van gevoel en heldenaard. Wij ontkennen de verpligting niet van Vorsten, Openbare Besturen en Grooten, om ze te bevorderen en daarvoor plaats in te ruimen in hunne paleizen en Musea: dit is pligt; maar geheel algemeen, nationaal-geliefd, gezocht en bij voorkeur te plaatsen, zullen die groote historiële voorstellingen hier te lande niet ligt zijn; waarom ze dan, als bij *uitsluiting*, te zeer op den voorgrond gesteld en het overige minder of te min geacht? — Een gering voorwerp door kunst te verhoogen, heeft welligt dubbelen lof in zich. Dat wij er des noods voor berekend zijn, bewees vroeger ons Raadhuis en elders eene Oranjezaal; bewijzen nog onze openbare Musea, waar ze plaats kunnen vinden. En wat is, wat noemt men Historiëel? Ziet dien Schuttersmaaltijd, eene voorstelling in eene herberg van etenden en drinkenden, waar-

Digitized by Google

onder menigeen, die, om zoo te spreken, reeds een' roes beet heeft! Het onderwerp is den vreemdeling, even als dat van die uittrekkende burgers, die Nachtwacht met die kippenvrouw, laag en onedel. Ziet die vier Regenten van een Godshuis of van een Gild aan tafel redeneren over kleine belangen! Was dat der moeite waardig voor eenen VAN DER HELST, REMBRANDT en KAREL DU JARDIN? Maakt er van een feestelijk bedrijf bij gelegenheid van het sluiten van den Munsterschen Vrede, nadat het lot van geheel *Europa* beslist was. Verbeeldt u in die Regentenstukken geheime raadplegingen van Staatslieden over dien vrede. Verbeeldt u, dat die Wacht diep in den nacht aftrok, toen die groote staatsaangelegenheid van 1648 voor de wereld beslist was; — zult gij ze *dán historiëel* noemen? — Het zijn en blijven toch dezelfde Schilderijen, volmaakt in het een of in het ander geval; het blijft, wat het is, hetzelfde kunstwerk; — het verschil wordt een woordentwist. De kunst blijft beslissend.

Denkt echter niet, M. T., dat ik eene lage voorstelling boven eene verhevene, een Boerenkrakeel boven een Riddergevecht stelle. Dit zij verre! Ik kies eene edele daad, eene uitstekende deugdsvoorstelling, een belangwekkend voorval boven het dagelijksche en algemeene; maar, wat *schildering*, wat *kunst*, dat is het KUNNEN, het *vermogen* van uitdrukken, voorstellen en bewerken aangaat, verschilt het zoo veel niet, als men wel meent. Het onderwerp is veel, zeer veel, van groot belang, — maar niet alles. Het één moet het ander niet verdringen.

Het was een gelukkige inval, tijdens onze vereeniging met *België* (eene verbroedering, waaruit beide Scholen veel geleerd hebben of ten minste veel hebben kunnen leeren) een *kleiner* historiëel voor ons daar te stellen, waarin het *historiële* en *tableau de genre* zich gelukkig vereenigden en als te zamen smolten. Zegt mij, M. T., voldoet dit niet meer? Is het niet beter naar onzen smaak, voor onze woningen berekend? Ziet den gewonden Prins WILLEM den Eersten; herinnert u eene MAGDALENA MOONS bij den Spaanschen Bevelhebber, den stervenden FREDERIK HENDRIK;

Digitized by Google

den jongdigen MAURITS met de Weduwe van Prins WILLEM den Eersten; JACOBA VAN BEIJEREN met VAN BORSELEN; VAN SPEYK bij het graf van DE RUYTER en vele anderen; en ik vraag: hebben die stukken, om vaderlandsch gevoel op te wekken, niet beteren aftrek, meerdere aanmoediging, en belooning ondervonden? Vinden zij niet meer liefhebbers, koopers, plaatsing bij ons, dan het slepen der Atheensche slagtoffers voor den Minotaurus en dergelijke, van den, als leermeester te regt hooggeprezen M. VAN BREE en andere verdienstelijke meesters, die gij u zult herinneren, en van welke de Schetsen boven de Schilderijen van grooten omvang hier geliefd waren. Het is zonder veel kennis en kosten moeijelijk, die fijnheid, die juistheid, die naauwkeurigheid, dat uitwerken, die houding, kleur en harmonie, ronding en wijking, waarop onze School zoo zeer gesteld is, in een *zeer groot* schilderij over te brengen. Ik spreek nog niet eens van historische en oudheidkundige kennis en andere noodwendige opsporing en hulpmiddelen, omdat zij altijd den kunstenaar tot nut en sieraad verstrekken. Daarenboven is er in een groot stuk ligt het één of ander, dat, ondanks het voortreffelijke van het geheel, ons ligt stuit of tegenstaat, een gedraaid of gedwongen voorwerp, een niet gelijkend afbeeldsel op den voorgrond, een bijna als caricatuur voorgestelde held gewond of stervende; iets gerings kan ligt het geheel bij ons bederven; onze tact, ons gevoel is te fijn. Wij willen niets dat ons hindert; de kunst moet ons niet alleen treffen, maar ook bekoren.

In 't kort, het historiële is loffelijk, maar stukken van dien aard, van beperkte maat, zijn voor ons meer Nationaal en algemeener te plaatsen; ook zij verdienen inzonderheid aanmoediging. Edel en loffelijk, Bestuurders dezer Maatschappij en hare Afdeeling, aan Schilder- en Teekenkunst gewijd! was uw doel bij het uitloven van eenen *gouden Eereprijs* voor eene historiële voorstelling van *beperkte* maat: *Prins* MAURITS., *na den slag bij Nieuwpoort, van zijn paard gestegen, dankt God vurig voor de behaalde Overwinning.*

Digitized by Google

Uit de Aanteekeningen uwer beoordeeling blijkt, dat gij u gunstiger' uitslag hadt voorgesteld. Uw doel is gemist; doch het zou te betreuren zijn, dat een historiestuk van niet te grooten omvang, niet ook in het vervolg het voorwerp uwer vaderlandlievende uitschrijving en der mededinging wierd. Wij moedigen u daartoe mét ruimte aan.

Wie de schilderijen onzer beste oude Meesters gadeslaat, moet hen danken, dat zij hun genie gevolgd en zich vakken gekozen hebben in overeenstemming met hunnen aanleg, hunnen lust en hun genoegen. Waarlijk, deze laten zich niet te zeer dwingen. Het *laat ze begaan* geldt ook niet weinig in de kunst. — Wij hebben gesproken over vrije keus van onderwerp. Deze laat de kunstenaar zich niet opdringen; men kan hem echter ten goede raden, van lage onderwerpen voorzigtig tot betere, tot meer dégelijke, meer verhevene zoeken af te leiden, op goede voorbeelden bij anderen wijzen; en men doet dit te weinig, of te onhandig. Meestal echter is de schuld aan den kunstenaar, die het hoogdravende en vreemde te ras navolgt, het vaderlandsche niet genoeg bestudeert, of, op zijne eigene, eerste schetsen te zeer verliefd, te weinig ten deze raadvraagt.

Wij zeiden, huiselijkheid, waarheidzin en eenvoud, juistheid, geduld en uitvoerigheid waren kenmerken van onzen Landaard en onze Kunst tevens.

Eenvoudige, huiselijke tafereelen van liefelijken, geestigen aard zijn ons Nederlanders bijzonder welgevallig. De gezelligheid bij gade, kroost of vrienden, die beminnen wij; dáár is onze rust, onze hemel. In dergelijke voorstellingen zijn wij meer te huis dan op een slagveld of martelplaats. Van onze dierbaarste voorwerpen willen wij afbeeldsels of gegroepeerde voorstelling. Wij zoeken de waarheid in stad- of landgezigt, buiten- en binnenhuizen, bij maan- of kaarslicht, in vruchten, bloemen of dood wild. Daarom loofde deze Maatschappij een' gelijken Gouden Eerepenning uit, benevens een loffelijk Getuigschrift, aan de beste Schilderij, voorstellende *het Binnenvertrek van eene deftige Burgerwoning van den tegen-*

Digitized by Google

woordigen tijd, waarin eenige personen aandachtig luisteren naar den Notaris, die hun een Testament voorleest.

Dit onderwerp was welgekozen. Het huiselijke en karakterkundige worden op deze wijze geestig vereenigd. Bijzonder trof mij in die prijsuitschrijving de voorwaarde, om eene woning voor te stellen *van den tegenwoordigen tijd.* Het overspelige van *oude* meubelen, waardoor bijwerk hoofdzaak wordt, was u, mijne Heeren! zeker voor den geest. Een enkel oud stuk meubel, als schilderachtig, bekoort en treft; maar ook hierin, gelijk in alles, moet men overlading, met overspanning het hoofdgebrek van onzen tijd, mijden. Ik meende deze waarschuwing, noodig en nuttig naar tijdsomstandigheden en onderscheiding, niet te mogen terughouden. Ik wensch der Maatschappij geluk met den goeden uitslag van deze Prijsuitschrijving. Vier stukken kwamen in; aan twee is de eer der Tentoonstelling, en aan één te regt de Gouden Eerepenning en het vereerend Getuigschrift toegekend. Het moet u, mijne Heeren Bestuurderen! aangenaam zijn geweest, gelijk het zeker voor u, SAMUËL DE VLETTER, streelend mag en moet zijn, dat die toewijzing met éénparigheid van stemmen heeft plaats gehad. Het is, waarde DE VLETTER! ook voor mij verheugend. Wij toch kennen elkander in eene andere betrekking. Gij zijt en heet nog kweekeling aan de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten alhier. Gij zijt Meester in de kunst en Leerling in de studie of oefening: velen willen het eerste zijn zonder het laatste, maar gij volhardt zoolang mogelijk in beide. Ziedaar een' prijzenswaardigen trek van uwe Nationaliteit. Gij gevoelt, dat u in juiste en naauwkeurige teekening nog somtijds wel iets ontbreekt. Goed en naauwkeurig teekenen is, gij weet het, de ware grondslag der Schilder- en Teekenkunst. Zoo werd het bij onze oude Meesters beschouwd, zoo moet het bij ons blijven, of onze Nationale roem ten deze is verloren. Gij, DE VLETTER, blijft u oefenen. Gij volhardt onder uwe waardige leermeesters, PIENEMAN, KRUSEMAN, en meer bijzonder den laatsten. Gij verlaat uw eens gekozen vak, op het voorbeeld onzer beste schil-

Digitized by Google

ders, die weten, dat niet het uitgestrekte maar het bepaalde, door vlijt, volharding en door zijn vak van alle kanten te doorzien, moet en kan verkregen en veredeld worden, niet; maar gij poogt het te verhoogen, ten beste te wijzigen, het vaderlandsch historiële naar eisch in acht te nemen, — daarvan was uwe JACOBA met BORSELEN een bewijs. O! ga zoo voort op den goeden weg; hoor naar goeden raad; laat uwe schetsen aan kundigen en welwillenden zien, eer gij ze verder bewerkt. Gij hebt een geluk boven honderden. Uwe schildering, uwe voorstelling, zij bevallen, zij vinden prijs. Houd dat goede vast; verbeter het min prijselijke, dat weinig is. Laat u door geldverlokking niet tot spoed en overhaasting verleiden: niet dat veel is is wèl, maar dat wèl is, is veel. Waarde en gelukkige DE VLETTER! ontvang dit Eermetaal en dit Getuigschrift uit de hand van mijnen vriend, den Voorzitter der Afdeeling Teekenkunde. (*) Toon uwen dank vooral door vordering in die Nationale stemming van kunst en van hart, welke nederig en ootmoedig zichzelven mistrouwt, maar juist daardoor een verhoogd, veredeld, een godsdienstig vertrouwen geeft, dat slechts kan gevoeld worden door hen, die Godsdienst, deugd en kunst, als gij, gevoelen en vereenigen.

Er is, waarde Toehoorders! verschil over het al of niet nuttige van een openbaar of algemeen onderwijs in het vak van het Landschap. Ik voor mij zie niet, waarom het openbaar onderwijs voor het bijzondere ten dezen zouden onderdoen. Zonder oefening en onderwijs wordt niemand ligt meester in de kunst. Mijn gevoelen ten deze is bekend; ja misschien trek ik de zaak te ver, als ik voor mij meen, dat teekenen en schilderen in het algemeen hoofdwerk, het onderwerp meer toepassing en dus meer ondergeschikt is; — dat vrijheid, trek, genie, zich selve ruimte, lucht en ontwikkeling moeten verschaffen; — dat men wel raden en leiden, maar vooral niet dwingen moet, — dat openbare oefenplaatsen, wanneer zij zich veel verder dan

(*) Den Heer C. P. ROOS.

Digitized by Google

tot vaste gronden en beginselen, tot opwekking van gevoel in het algemeen, met kunst van bewerking in het bijzonder, uitstrekken, als van zelven wel eenigzins tot eenige *manier* leiden; — dat geene Akademiën of ruime Schoollokalen met de best verlichte *loges* en hulpmiddelen zooveel meer en beter kunst thans aanbrengen dan de vroegere schilderzolders van onze beste oude meesters, waarin hunne beroemdste leerlingen gevormd werden en toch vrij bleven in keus en behandeling. Ik beken echter dat alle hulpmiddelen prijsselijk in zich zelve zijn. Ik help gaarne tot al het goede mede; maar roep dan ook eene billijke plaats in voor die studie, waardoor onze School met hare edelste handhavers zich zoo beroemd heeft gemaakt, gelijk een KORKKORK, en SCHELFHOUT zich nog den roem der vaderen waardig toonen. Land- en watergezigten vereenigen zich gaarne en gemakkelijk. Wie denkt niet aan het broederlijk werk van ADRIAAN en WILLEM VAN DE VELDE? Dit werd ook door deze Maatschappij gevoeld, toen zij eenen Gouden Eerepenning en een eervol Getuigschrift uitloofde voor *een Hollandsch Strandgezigt, van waar een visschersvaartuig in zee wordt gebragt, met eigenaardige stoffaadje.* Om hare zucht voor het vak van het Landschap nader en zigtbaarder te doen blijken, loofde de Maatschappij nog eene dubbelen Zilveren Eerepenning uit voor *de teekening van een Landschap in den zomer, aan eene rivier, bij ondergaande zon, behoorlijk gestoffeerd.* Wij danken de Maatschappij voor deze dubbele, regt Nationale prijsuitloving in dit vak, en betreuren het met haar, dat van de zeven schilderijen en twaalf teekeningen geene den eereprijs, zelfs geene onderscheiding, heeft kunnen wegdragen. Dit, mijne Hoorders! verdient opmerking en nadenken omtrent een zoo algemeen hier te lande geacht en gewaardeerd vak, waarin althans tot dusverre geen Franschman, Duitscher, Engelschman of Italiaan, mijns oordeels, ons overtroffen heeft. Zou het gemis van openbaar onderwijs, zou de invloed van het gerucht van mindere waardering en opleiding zich bereids doen gevoe-

Digitized by Google

len? Dit mogen, dit kunnen wij niet vooronderstellen, veelmin verwachten; neen, landschap-, zee-, strand- en stadgezigten moeten niet verdrongen worden door vreemden invloed en schijnbare verheffing, die wezenlijke verwrikking van de grondzuilen onzer nationale School zouden kunnen aanbrengen.

Gaarne, ik herhaal het, geef ik dus toe, dat men een verheven historisch onderwerp, wat de keuze betreft, boven voorwerpen van lagere natuur stelle. Meesterstukken van hoogeren rang verdienen verreweg, wat onderwerp, wat studie, wat moeite betreft, de hoogste belangstelling, maar niet bij uitsluiting, niet bij overdrijving. Overdrijving is de kanker dezer Eeuw; gelijk zij het is in Letter-, Toon- en Staatkunde, zoo is zij het ook in de Schilder- en Teekenkunst. Overdrijving van gevoelens staat in harmonie met hardheid van kleuren, toonen en woorden. Geweldige tegenstellingen overschaduwen zuiverheid, helderheid, eenvoud en waarheid. Alles wordt dan overladen, hard en donker; men voert ons naar het tooneel, niet naar de natuur; uit de wereld van waarheid en der historie tot die der *fictie* en van den *roman*.

Dit *theatrale*, *decorative*, overdrevene mag ons voor een oogenblik treffen en begoochelen, al wederspreken onze natuur, ons nationaal gevoel en ons oordeel; op den duur zullen harmonie en evenredigheid zegevieren. Op den duur zullen geene scherpe, schelle, afstootende en verblindende lichten, harde kleuren, sterke tegenstellingen, verwringingen, akelige voorstellingen, schrik- en angstverwekkende tafereelen ons kunnen behagen. Dit verkeerde moeten wij niet overnemen van die Groote Natie, welke, door haren tuimelgeest bevangen, het gezond verstand, van waar alle oordeel, smaak en kunst moeten uitgaan, nu en dan schijnt te missen, en, bij het inhalen van het gebeente van eenen, Gode zij dank! lang gestorven dwingeland, nog roept: *Hij leve!* terwijl het in eene kunstafbeelding, zijn *lijk*, gekleed, gelaarsd en gelauwerd, de zware grafzerk doet opligten! Die natie moge hier hare kunst, gelijk thans, in zoo ruime mate, ter markt

Digitized by Google

brengen: men zij deswege omzigtig en op zijne hoede. Onder veel goeds, ja voortreffelijks bij Franschen, is veel verleiding, dat de ware regtbank van fijn gevoel, rede en smaak op den duur niet kan doorstaan. Elke voorstelling, die niet op waarheid en wezenlijkheid rust, pijnigt, en strijdt tegen het verheven evenwigt van rede en gevoel. Hardheid is inderdaad het natuurlijke gevolg van overspanning. Al te groote opwinding, verwarring van dégelijkheid en schijn kweeken valschen smaak, wanstaltigheid en schriktooneelen. Zij zijn er de natuurlijke gevolgen van, de eenige middelen, waardoor men alsdan nog voor eene poos kan treffen en zich redden. Deze klippen, waardoor zachtheid, waarheid en harmonie door het zoogezegde grootsche en treffende van één oogenblik worden vervangen, moeten wij mijden, want zij strijden tegen ons Nationaal karakter en ons Nationaal gevoel, evenzeer als tegen het onwaardeerbaar voorbeeld der oude meesters, die ons de fakkel der ware kunst vooruitdroegen. Hadden zij het groote historiële meer willen en kunnen beoefenen, zij zouden ook daarin boven anderen hebben uitgemunt: getuigen hunne Regenten-, Schuttersstukken en Portretten. Zij zouden het groote historiële, zoo het voor paleizen van eenen Spaanschen wereldmonarch, of voor grootsche roomsche Kerken nog had moeten en kunnen gehandhaafd worden, na de hervorming, voor deze soort van schilderkunst evenmin als voor de beeldhouwkunst voordeelig, hebben kunnen vervaardigen. Zij zouden het bijna ontelbaar getal van kruisigingen en martelarisatiën meesterlijk hebben kunnen vermeerderen; maar, vol nationaliteit, vol gevoel van vrij te zijn van den band, waaraan men zich ontwrong, en zonder iets van het eigenaardige vermogen van uitdrukken en veredelen te verliezen, bragten zij de schilderkunst op meer vrijen, schijnbaar meer algemeenen en lageren, maar inderdaad vasteren grond over. Onze Schilderschool werd hierdoor éénig, edel, natuurlijk, eigenaardig en bewonderingwaardig; zij droeg den stempel der vrijheid, geestontwikkeling, liefde voor waarheid en huiselijkheid, die onze voorouders bezielden; zij werd en is

Digitized by Google

nog de meest algemeene, prijshoudende ter wereld. Ziet daar wat wij, minder nog dan zij voor het allergrootste berekend, moeten bewaren, handhaven en aan de nakomelingen, zoo ongeschonden mogelijk, overbrengen. De zaak is van grooter belang, dan men bij den eersten opslag wel zou meenen. Er is verband tusschen Landaard en diens teeken- en schilder-verkiezing. Zij, die magt, kracht en pracht minnen, zij moeten wel wapenfeit, oorlogsroem, gevechten, overwinningen, zegepralen, een' held met ijzeren wil en ijzeren arm huldigen; maar wij, op Godsdienst, deugdelijke en zedelijke stemming meer gezet, wij kunnen ons aan voorstellingen van dien aard niet zoo gemakkelijk gewennen. Een CHRISTUS, de kinderen zegenende; een eenvoudige Evangelist; eene, haren gewonden echtgenoot oppassende Prinses, wie de schrik der verwonding om het harte sloeg; een beweldadigd Huisgezin tegenover eenen weinig medelijdenden Huisheer, — zij treffen en leeren ons tevens; zelfs een ouderenpaar, over de eerste wankelende voetstappen van hunnen lieveling zich verblijdende; een verjaringsbezoek bij grootouders; de wederkomst van eenen zeeman bij ouders of gade en kroost, — zij wekken ons gevoel op en behagen ons. Zij, dit dit als laag en nietig noemen, die het belagchen en berispen; zij beproeven zichzelve en mogen over zichzelve waken! Neen, ook het minste, het geringste voorwerp van stil genoegen of pligtsbetrachting behoeft niet uitgesloten te worden. Een enkel beeld zelfs van dien aard kan en mag ons treffen.

Van dezen geest, om ook het eenvoudigste in de natuur niet uit te sluiten en de leden in penseelsbehandeling tevens te oefenen, was steeds ook het Bestuur dezer Maatschappij doordrongen. Daarom woes zij in 1839 aan den verdienstelijken en kundigen Heer PIERRE LOUIS DUBOURCQ, titulair lid der afdeeling Teekenkunde, den Zilveren Eerepenning en een Getuigschrift toe voor zijn eenvoudig, maar wel bewerkt geschilderd beeld: een *Veldwachter*, en in 1840 gelijke belooning van Eerepenning en Getuigschrift voor *eene Waschvrouw* aan den Heer PETRUS

Digitized by Google

KIERS, mede titulair lid van dezelfde afdeeling. Van de geteekende Akademiebeelden heeft niemand der titulaire leden eenen prijs mogen erlangen, omdat weinige zich hier daarin vlijtig geoefend hebben. Wij hopen, dat zij het elders niet verzuimd hebben. Hier echter was er alles toe ingerigt en zulks kosteloos. De oefening van het Akademiebeeld is onmisbaar voor den teekenaar en schilder; van dit beeld toch, vooral van het naakt menschenbeeld, als pronkstuk der schepping, moet de eerste, de beste, de grondigste oefening van teekenen en schilderen uitgaan. Die dit verwaarloost, miskent den waren, eenvoudigen grondslag der natuur en der waarheid, waarop alle kunst, ook onzer School, bijzonder rust. Met de edele waarheid begonnen, vordert men steeds, als men aan haar getrouw blijft. Eenmaal van haar afgeweken, is het terugkeeren bijna onmogelijk. Wat men meent te verhoogen, te veredelen, bederft men. Alle onze eerste, beste meesters zijn met het Akademiebeeld begonnen, van daár tot het *moderne* gekleed model overgegaan, en hebben zich in ontleed- en doorzigtkunde geoefend. Thans schijnt men alles om te keeren en zich te overhaasten. Haast en spoed zijn vooral kenmerken van onzen leeftijd. Vandaar zoo vele onvolbragene en onrijpe vruchten. Een PICART, KUIPER, zelfs een ANDRIESSEN en dergelijken, boven welke men zich thans verheven rekent, mogen hier nog wel tot voorbeelden strekken. Teekenen en schilderen van het menschenbeeld, eerst naakt en dan gekleed, zeg ik, is de ware grondslag, de nooit voleindigde studie. Gij, mijne Heeren DUBOURCQ en KIERS! hebt de zaak wèl ingezien. Ontvangt daarvoor deze blijken van onderscheiding en goedkeuring. Blijft bij het vak, door u gekozen, maar verhoogt, veredelt het, kan het zijn, nog meer. Onvermoeide arbeid, aanhoudende lust, meer en meer verfijnd en geoefend gevoel voor het ware en schoone kunnen en zullen eenigtijk daartoe leiden. Gij, en uwe kunstkeurige Gade, begaafde KIERS! weten dit. Zij, de kunstenares, wacht en loont u, bij uwe terugkomst, door hare liefde, terwijl zij met u wedijvert in kunstverdiensten.

Digitized by Google

Ik heb, mijne Toehoorders! aan mijne belofte, aan het voorname oogmerk dezer bijeenkomst voldaan. Gunt mij, als ter toepassing, hier nog het een en ander bij te voegen.

Het is dezer dagen in eene uitnemende Redevoering van den Hoogleeraar J. BOSSCHA betoogd, hoe zeer Rijks- en Stadsbesturen verpligt zijn, ten eigen beste en ter beschaving en veredeling, gelijk wetenschap en letterkunde, zoo ook kunst aan te moedigen. Ieder Bestuur is gehouden, redelijkerwijze, de belangen óok van de kunst, voor te staan en te beschermen. Zonder een meer verheven, verfijnd gevoel voor het ware en schoone, is geene echte beschaving te denken en te erlangen. Zonder kunst- of letterontspanning wordt het dagelijksche bij den beschaafden mensch al te eentoonig, al te afmattend, schier ondragelijk. Kunst en Letteren geven uitspanning en verpoozing. Na dagwerk zijn zij nuttig, noodig en tevens verkwikkend en vermakelijk. Ja, schoon wij geenszins durven beweren, dat het gevoel voor en de betrachting van het goede met dat voor het schoone gelijken tred houdt, (hetgeen toch waarlijk te betreuren is) zoo kan kunstgevoel den mensch hooger, beter en heiliger stemmen, voor indrukken van ware beschaving en verlichting, voor Godsdienst en zeden vatbaarder maken. Rijks- en andere Besturen moeten de kunst ten beste van het algemeen voorstaan, hare verheffing bevorderen. Dit is pligt, roeping, en eischt welbegrepen eigenbelang. Men verge echter noch van den Staat, noch van ander openbaar bestuur, noch van medeburgers, ook ten dezen, te veel! Men overeische niet of onttrekke iets aan armen-, liefdadige en Godgewijde inrigtingen. Ieder burger moet maar medewerken, ieder belangstelling toonen en redelijke opofferingen zich getroosten. Prinsen, Vorsten, Koningen moeten hunne hofzalen met vaderlandsch historiewerk, bestuurders de openbare gestichten, partikulieren hunne huizen met eigen, nationaal kunstwerk versieren: zoo zal, door voorbeeld, belooning, ondersteuning, aanmoediging, ja, verheffing, waar het pas geeft, lust en leven, groei en bloei in den vaderlandschen kunsttuin gekweekt

Digitized by Google

worden, en die meer en meer vruchten dragen, den ouden lusthof waardig. Schilderijen waren voortijds eene Meubelbehoefte voor allen, en de meer aanzienlijken verlangden regt goede, de voornaamste, de rijkste, de uitmuntendste. Zoo moet het wederom worden. Onze oude schilders kenden noch Ridderordes noch Schilder-Akademiën. De beroemde ADRIAAN VAN DER WERFF sloot de lange rij van onze gelijklevende groote kunstschilders in het laatst der zeventiende Eeuw, toen hij door een' vreemd' en kunstlievend' Vorst met eer, geld en ordeteeken hoog vereerd werd. Er is geen land zoo rijk en mild in het vereeren en betalen van schilders en schilderijen als *Engeland;* maar waar zijn de voortreffelijke Engelsche meesterstukken, met die onzer oude schilders wedijverende? Hier ten minste zijn ze schaars te zien. De veer moet gespannen blijven, of zij verlamt. Wat helpt het, of zij verguld worde? In *Frankrijk* is voorzeker beter, edeler en meer verscheiden schildertrant dan in *Engeland.* De Fransche school verbetert al meer en meer, naar gelange men, den waren smaak huldigende, meer onze oude School volgt; maar de algemeene schildergeest draagt dáár toch nog te zeer het kenmerk van overdrevenheid en hardheid.

Openbare Musea, Kunstzalen, waarop enkele voorwerpen van vreemde, wezenlijke kunststukken; hooge onderscheidingen, ruime lokalen tot oefening, zij zijn nuttig, maar men overdrijve ook dit niet. Al te opgevulde kunstzaal wordt wel eens als magazijn of openbare marktplaats. Het ter markt brengen van eigene en vooral van vreemde kunst, bijzonder door Franschen en Franschgezinden, is reeds genoeg doorgedrongen. Overlading, al te groote aanmelding en aanbieding tot koop, van wie het zij, geeft ligt verzadiging, voor 't minst mindere gehechtheid aan hetgeen men heeft. Ook hierin geldt de regel: wat men in ruimte wint, verliest men vaak in degelijkheid en ware belangstelling. De kunst moet noch naar uitgebreidheid, noch naar schaarsheid harer voortbrengselen, noch naar geldswaarde, maar naar hare in-

Digitized by Google

norlijke en wezenlijke waarde beoordeeld worden. Edele Aanmoedigers, onbekrompene Verzamelaars, waarop deze Maatschappij met zooveel regt als leden zich beroemt! Gij zijt de ware steun, de levensader der kunst! Dank, hoogen dank is u het Vaderland, de Stad, deze Maatschappij, de Kunst, vooral ook de Kunstenaar verschuldigd. Ik behoef u niet te zeggen, van hoe veel belang het voor die allen is, dat gij *nationale* kunst blijft voorstaan en handhaven! Daarom behoeft gij u aan de kunst van elders, vooral die der Franschen en Belgen van den goeden stempel, niet te onttrekken. Het Gemeenebest der kunsten omvat, als dat der letteren, de geheele wereld; maar uw vaderland, uwe stadgenooten, hebben toch de eerste regten op uwe belangstelling, en het verschilt veel: of men geld en aanmoediging hier in het vaderland of bij vreemden laat gedijen. Het voedsel van kunst is en blijft toch ook, wie zou 't ontkennen? — geldelijk belang. Edele Kunstliefhebbers! laten uwe vreemde, uwe Fransche kunstwerken dienen tot aanwijzing en verbetering van onze kunstenaars, waar het pas geeft, niet tot verdringing, niet tot het opwekken van wrevel, veel min tot mismoediging bij uwe land- en stadgenooten! Ligt wordt anders vreemde kunst hier *mode*. En wie zal het ontkennen, dat, gelijk in zoo vele andere zaken, er ook in de kunst mode bestaat; en mode baart losheid en partijdigheid: beide zijn allernadeeligst voor de kunst. Wat goed is in zichzelf is daarom nog niet hoog in prijs. Dégelijkheid en geldswaarde staan op verre na in geene vaste verhouding. Het is eene dwaasheid, dezen overdrijvenden en partijdigen tijd waardig, slechts bij uitnemendheid te achten en lofwaardig te keuren, wat duur en zeldzaam is. Het is partijdigheid, op éénen trant, als 't ware, te verlieven; alles wat van REMBRANDT (om dezen uitstekenden, éénigen meester van vroegeren tijd alleen te noemen) of alles wat op zijn REMBRANDTSCH is, als bij uitsluiting slechts te waarderen. Ook al te hooge prijzen, al te hooge schatting van het enkele is overspanning; het doet schade aan het overige, waarin toch ook veel, zeer veel goeds is, en schaadt dus het geheel.

Digitized by Google

Zoo ieder op het uitstekendste en zeldzame alleen valt, verkeert het geheel in groot gevaar. Al hebben EVERDINGEN, LUIKES, CATS en dergelijken veel geteekend, zij zijn en blijven toch zeer verdienstelijke meesters. Het zeldzame moge geldopoffering waard zijn, om het, tot vollediging, te bezitten, het geeft daarom, wel beschouwd, geene meerdere wezenlijke kunstwaarde dan dat waarvan overvloed is, als het inderdaad goed is in zichzelf. Edele Kunstminnaars! blijft verzamelen, maar met oordeel; zijt niet karig, als het pas geeft, maar ook niet kwistig tot bederf van den kunstenaar! Hebt vooral iets over voor wat wezenlijk goed is, bij hen die u omringen! Ontsluit uwe kunstzalen en kunstkassen willig; zijt overvloedig in ruime toelating ter beschouwing en vergelijking. Laat vooral den jeugdigen kunstenaar de nog niet overtroffene kunstwerken onzer oude School zien. Laten zij er de ware gronden van de kunst en wat hun nog ontbreekt van leeren, bovenal ootmoed, nederigheid van wegdragen; maar mismoedigt hen niet. Zij hebben aanmoediging noodig. Hoe weinigen, die een ruim bestaan en ruimen roem tevens er mede winnen, in vergelijking van zoo vele, die zich te laat beklagen, door jeugdigen overmoed misleid, te spoedig eene te vaste keus ten dezen gedaan te hebben! Welk een pijnlijk gevoel, met zijne kunst als 't ware te venten of te doen venten! Hoe ontmoedigt telcurstelling, afwijzing, na eigene voldoening en opwinding! Maar neen, een waar kunstenaar voldoet zich zelven nimmer. Hij wil altijd voorwaarts streven, en daarom moet hij zich steeds oefenen. Algemeene, openbare, ja gedurige Tentoonstellingen, mits aan oordeel, kunde en schifting onderworpen, kunnen daartoe bijdragen. Zij kunnen den kunstenaar zijne sterke en zwakke zijde, zijne meerdere of mindere waarde leeren kennen; zij stellen hem in staat, zoo al niet (en dat toch ook niet zelden) goeden prijs, zeker goeden raad te winnen. Kunstverzamelaars, of liever Kunstkenners! onthoudt den leergragen kunstenaar uwen raad niet; en gij, Kunstenaars! volgt dien, niet slaafs en onderworpen, maar met dat gevoel van vrijheid en zelf-

Digitized by Google

standigheid, hetwelk evenzeer verwijderd is van hoogmoed als van onderdanigheid, in één woord, dat een kenmerk is van echte Nationaliteit. Zij vordert, bij gevoel van eigen waarde, nederigheid.

En nu, gij allen, Toehoorders! van welken rang, aard en stemming! het is een wonderlijke, ja woelige tijd, dien wij beleven. Er is botsing van meeningen, er is overdrijving in het Godsdienstige, staatkundige, ook in zaken van Kunst. Laten wij den middenweg houden. Niets is voor ware verlichting en beschaving, niets voor bevordering van echte kunst nadeeliger, dan ijtersten, dan gemis aan medewerking en overeenstemming, dan tweedragt, onverdraagzaamheid onder welmeenende land-, stad- en kunstgenooten. Harde beoordeeling van anderen en partijdigheid strijden met Hollandsche goedwilligheid, bedaardheid en welberadenheid. Godsdienstige stemming, waarheidsmin, door zachtheid en liefde verhoogd, geven kleinachting bij ons zelve, waardering en daardoor liefderijke beoordeeling des naasten en van hetgeen des naasten is. Alle oppermagtige beslissing is, ook in de kunst, terugstootend, ja schadelijk. Laten wij dan als broeders met elkander verkeeren! Laten wij, ook in de kunst, broederliefde, vrede en eendragt voorstaan en bewaren! Houden wij vast aan eigene overtuiging, maar ook aan ware *liberaliteit* en *nationaliteit*. Gode zij dank, de Nederlandsche beginsels van ernst, vastheid en waarheid zijn nog niet geweken. Dat allen, die aan vrijheid, vaderland, goeden smaak en echte kunst hunne offers brengen, zich hiertoe aaneensluiten, opdat alles zoo harmonisch mogelijk zij in de groote vaderlandsche kunstvereeniging! Dat deze Maatschappij en hare afdeeling aan schilder- en teekenkunst gewijd, door *kunstverdiensten* inderdaad *gelukkig* zij!

Digitized by Google

GENEESKUNDIGE BLIK OP HET LAATSTE TIJDVAK UIT LODEWIJK VAN BEETHOVEN'S LEVEN. Door wijlen ANDREAS WAWRUCH, *Med. Doct. en Keiz. Kon. Prof. ord. der Geneeskunde.* (*)

Weenen, den 20sten Mei 1827.

Na MOZART en HAYDN is nu ook de laatste Drieman in het gebied van *Oostenrijks* toonkunst, algemeen en diep betreurd, ten grave gedaald. Daar een man, aan wiens Muze geheel de wereld den tol van hoogachting betaalde, wiens reuzentalent en hooggeroemde naam tot aan de uiterste grenzen van het beschaafde menschdom is doorgedrongen, van nu af aan tot de geschiedenis zijner kunst behoort; zoo acht ik, mits deze, eenen heiligen pligt te vervullen, wanneer ik, die hem als arts behandeld heb, eenige merkwaardige bijzonderheden uit de laatste tijden zijner ziekte opteeken, om dezelve voor 's mans tallooze vereerders en vrienden te bewaren. Zeldzame begaafdheden, gelijk de zijne, zijn meestal tot op het einde toe vruchtbaar aan belangrijke oogenblikken, welke niemand beter dan een arts, die tevens vriend is, vermag te verzamelen. Dit korte opstel is derhalve geene ziektegeschiedenis, (want wat toch zou deze, voor het groote, met de kunst min bekende publiek, aanlokkelijks kunnen hebben?) maar veeleer een eenvoudig

(*) Het *Weener Tijdschrift voor Kunst* enz., waaruit deze mededeeling getrokken is, merkt daaromtrent het volgende aan: "Het hieronder staande opstel is eerst onlangs in de nalatenschap van den zeer verdienstelijken, algemeen betreurden Professor, Dr. WAWRUCH, gevonden, en van wege des overledenen weduwe, door vriendelijke tusschenkomst van den Heer A. FUCHS, aan de redactie dezer bladen ter publiekmaking medegedeeld. Het eigenhandige manuscript van den opsteller, blijkens de daarbij gevoegde dagteekening onmiddellijk na den dood van den grooten toonkunstenaar geschreven, is onveranderd gedrukt geworden, en daarvan alleen het slot weggelaten, hetwelk, behalve het buitendien reeds bekend geworden lijkschouwingsberigt, enkel met het doel dezer mededeeling in geen verband staande opmerkingen bevat."

Digitized by Google

verhaal van daadzaken, betrekking hebbende tot BEETHOVEN's moedig lijden, en tot de vrome gelatenheid, met welke hij zijn naderend einde te gemoet zag.

LODEWIJK VAN BEETHOVEN verzekerde, van zijne vroegste jeugd af aan, eene sterke, vaste, door menigerlei verduurde ongemakken geharde gezondheid bezeten te hebben; eene gezondheid, die zelfs door de vermoeijendste inspanning in zijn geliefkoosd vak, door onafgebroken, diepdenkend studeren, niet in het minst geschokt heeft kunnen worden. Van den beginne af aan was de stille eenzaamheid van den nacht het aangenaamst en gunstigst voor zijne gloeijende verbeeldingskracht. Daarom schreef hij dan ook gewoonlijk tot drie ure na middernacht. Een korte slaap van vier à vijf uren was volkomen toereikend om hem te verkwikken. Na ontbeten te hebben, zat hij weder tot twee ure namiddags aan zijnen schrijflessenaar.

Met het begin echter van zijn dertigste levensjaar begon zich bij hem het ongemak der aanbeijen voor te doen, vergezeld van een hinderlijk ruischen en suizen in de ooren. Weldra werd hij hardhoorend, en, hoezeer hij menigmaal maanden lang hierdoor niet gekweld werd, steeg het kwaad eindelijk tot volslagene doofheid. Al wat de kunst beproefde, bleef zonder vrucht. Bijna gelijktijdig bemerkte BEETHOVEN, dat de spijsverteringskracht bij hem begon te verminderen; gestoorde eetlust bragt indigestie, hinderlijk oprispen, weldra ook hardnekkige verstopping en nu en dan menigvuldigen stoelgang te weeg.

Nimmer gewoon ernstig aan het innemen van geneeskundigen raad te denken, begon hij zich aan geestrijke dranken te gewennen, om den verminderenden eetlust te prikkelen, en wilde hij de zwakte zijner maag door sterke punch, door overmatig gebruik van ijs, door lange en vermoeijende togten te voet min of meer te hulp komen. Juist deze verandering in zijne levenswijs had hem, vóór omtrent zeven jaren, aan den rand des grafs gebragt. Hij kreeg toen eene hevige ontsteking in de ingewanden, die, wel is waar, voor de kunst moest wijken, maar hem echter, in vervolg van tijd, menigmaal kolijkpijnen en ongesteldheden der ingewanden berokkende, welke wederom, althans ten deele, de eindelijke ontwikkeling der ziekte, die hem in het graf gesleept heeft, moesten begunstigen.

In het laatste gedeelte van den herfst des vorigen jaars

Digitized by Google

(1826) ontstond bij BEETHOVEN de onweêrstaanbare drang, om, ten behoeve zijner wankelende gezondheid, verademing op het land te zoeken. Daar hij, uit hoofde zijner volslagene doofheid, alle gezelschap zorgvuldig vermijdde, zoo was hij, onder de ongunstigste omstandigheden, dagen, ja weken lang, aan zichzelven overgelaten. Menigmaal, aan de helling van eenen woudheuvel gezeten, schreef hij met ongemeene volharding aan zijne werken, en liep vervolgens, na volbragten arbeid, nog gloeijend van het ingespannen denken, alle weder trotserende, ja niet zelden in digte sneeuwjagt, uren lang door de ruwste wildernissen rond. Zijne reeds van tijd tot tijd waterzuchtige voeten begonnen te zwellen, en daar hij, volgens zijne verzekering, alle gerijfelijkheden des levens, alle gemak en verkwikking ontberen moest, nam zijne kwaal met snelheid de overhand.

Beangst door het treurige vooruitzigt, dat hij zich, in geval eene ernstige ziekte hem overviel, op het land hulpeloos bevinden zou, verlangde hij naar *Weenen* terug, en gebruikte, naar zijne kluchtige wijs van zich uit te drukken, het ellendigste vervoermiddel, dat de Duivel ooit uitgevonden heeft, eenen melkboers wagen, om derwaarts weder te keeren.

De maand December, waarin deze noodlottige reis geboerde, was ruw, vochtig en koud, BEETHOVEN's kleeding niets minder dan voor zulk eene weêrsgesteldheid gepast, en desniettegenstaande dreef eene innerlijke ongerustheid, een duister voorgevoel van ongeluk hem voort. Hij had nachtverblijf in eene dorpsherberg genomen, waar hij, behalve het armzalige dak, waaronder hij rustte, weinige gemakken vond, geene wintervensters, geen vuur in zijn slaapvertrek. Omstreeks middernacht gevoelde hij de eerste rilling van koorts, benevens een' droogen, korten hoest, van hevigen dorst en stekende pijn in de zijde vergezeld. Toen de koortshitte vervolgens begon, dronk hij een paar kannen ijskoud water, in zijnen hulpeloozen toestand naar het aanbreken van het eerste licht der morgenschemering hakende. Ziek en afgemat liet hij zich weder op den boerenwagen laden, en kwam eindelijk geheel uitgeput te *Weenen* aan.

Eerst den derden dag werd ik geroepen. Ik vond BEETHOVEN reeds aangedaan met de zorgwekkendste teekenen eener longontsteking: zijn aangezigt gloeide; hij spoog bloed;

Digitized by Google

de bezwaarlijke ademhaling dreigde met het gevaar van verstikking, en het pijnlijke zijdewee veroorloofde hem daarbij slechts de moeijelijke ligging op den rug. Eene streng ontstekingwerende geneeswijze verschafte hem weldra de zoo gewenschte verligting; zijne natuur behield de overhand, en verloste hem weldra, door eene gelukkige crisis, van het oogenschijnlijke levensgevaar, zoodat hij den vijfden dag in staat was, om, zittende, mij zijn tot nog toe ondergane leed in de aandoenlijkste bewoordingen te schilderen. Den zevenden dag gevoelde hij zich weder zoo wèl, dat hij opstaan, de kamer rondgaan, lezen en schrijven kon.

Den volgenden, achtsten dag was ik echter niet weinig verschrikt. Bij mijn morgenbezoek vond ik hem in den akeligsten toestand en geelzuchtig over geheel het ligchaam; een vreeselijke aanval van braakloop had hem in den afgeloopen nacht bijna het leven gekost. Woedende toorn, diepe ergernis over ondervondene ondankbaarheid en onverdiend hem aangedaan leed hadden deze geweldige uitbarsting veroorzaakt. Sidderend en bevend wrong hij zich van pijn, door de snijdingen, die in lever en darmen woedden, en zijne bevorens slechts matig gezwollene voeten, waren ontzettend dik geworden.

Van dit tijdstip af ontwikkelde zich de watersucht. De urinafscheiding werd geringer; de lever toonde duidelijke sporen van harde knobbels; de geelzucht nam toe. Liefderijke toespraak zijner vrienden stilde eerlang de onrust van het verstoorde gemoed, en de ligt verzoenbare man vergat de geledene verongelijking. Niettemin ging zijne ziekte met reuzenschreden voorwaarts. Reeds in den derden nacht deden zich nachtelijke toevallen van verstikking op; de ontzettende hoeveelheid van het zich verzamelende water vereischte snelle hulp, en ik vond mij genoopt eene aftapping voor te slaan, om daardoor het gevaar van plotselinge barsting te voorkomen. Na een paar oogenblikken van ernstig gepeins, bewilligde BEETHOVEN in de kunstbewerking, en zulks te meer, daar ook de tot een geneeskundig consult verzochte Ridder VAN STAUDENHEIM hetzelfde middel, als volstrekt noodwendig, dringend aanprees. De eerste heelmeester van het algemeene ziekenhuis, de Heer SEIBERT, verrigtte de operatie met zijne gewone behendigheid, zoodat BEETHOVEN, bij het gezigt van den waterstroom, vrolijk uitriep, dat de operateur hem als MOZES voorkwam, die met zijn' staf op

Digitized by Google

den rotssteen sloeg, en er water uit deed ontspringen. Weldra ondervond hij verligting. Het afgetapte water bedroeg 25 pond, maar het navloeijende gewis nog wel vijfmaal zoo veel.

Eene onvoorzigtigheid, welke het wondverband des nachts deed losmaken, vermoedelijk om al het verzamelde water snel te lozen, zou bijna de vreugd der ondervondene beterschap ganschelijk vergald hebben. Eene hevige, naar roos gelijkende ontsteking deed zich op, en toonde reeds de eerste teekenen van koudvuur; doch een allerzorgvuldigst drooghouden van de randen der wond, om dezelve zoo veel mogelijk tegen den invloed van het uitloopende water te beveiligen, zette het kwaad weldra paal en perk. Gelukkiglijk gebeurden de drie volgende operatiën zonder den geringsten hinder.

Beethoven wist maar al te wel, dat de aftapping niets meer dan een palliatief was; hij was dus op een hernieuwd vermeerderen van het water gevat, te meer, daar het regenachtige, koude winterweder de terugkeering der kwaal moest begunstigen, en de ziekteoorzaken, welke in verjaarde ongesteldheden der lever, als ook in organieke gebreken der ingewanden van het onderlijf, haren zetel hadden, moest versterken.

Opmerkelijk blijft het, dat Beethoven, zelfs na de voorspoedig volbragte kunstbewerkingen, bijna geene artsenijen verdragen kon, zoo men zacht oplossende daarvan uitzondert. De eetlust verminderde van dag tot dag, en de krachten moesten, door het herhaald aanmerkelijk verlies van sappen, insgelijks in sterke mate afnemen. Daarom kwam Dr. Malfatti, die mij van nu af aan met zijnen raad ondersteunde, en, als veeljarige vriend van Beethoven, deszelfs heerschende neiging voor geestrijke dranken in aanmerking nam, op den inval, om ijspunch voor te slaan. Ik moet erkennen, dat dit middel, ten minste een paar dagen lang, voortreffelijk werkte. Beethoven gevoelde zich door dit prikkelend ijs zoo krachtig verkwikt, dat hij reeds den eersten nacht rustig doorsliep en sterk begon te zweeten. Hij werd opgeruimd, menigmaal vol geestige invallen, en droomde zelfs, dat hij zijn begonnen Oratorium: *Saul en David*, zou kunnen voltooijen.

Zijne blijdschap, hetgeen ligt te voorzien was, duurde niet lang. Hij begon het voorschrift te misbruiken en eene

Digitized by Google

duchtige hoeveelheid punch in te nemen. De geestrijke drank veroorzaakte weldra een' hevigen aandrang van het bloed naar het hoofd; hij werd slaapziek en rogchelde als iemand, die zich een' zwaren roes gedronken heeft, begon te ijlen, en eenige malen voegde zich hierbij ontstekingspijn in den hals, met heeschheid, ja zelfs geheel verlies van stem. Hij werd onrustiger, en toen nu, ten gevolge der verkoeling van de ingewanden, kolijk en loslijvigheid ontstonden, werd het hoog tijd, hem deze zoo geliefde lafenis te onttrekken.

Onder omstandigheden van dezen aard, bij eene snel toenemende vermagering en merkbaar zinken der levenskracht, verliepen de maanden Januarij, Februarij en Maart. BEETHOVEN voorspelde, in droeve uren van zelfgevoel, na de ten vierden male herhaalde aftapping, zijne naderende ontbinding, en hij bedroog zich niet. Geen troost vermogt hem meer op te beuren; en toen ik hem met het nu op handen zijnde, alles met nieuw leven verkwikkende lenteweder, al troostende, leniging van zijn lijden beloofde, gaf hij mij met een lachje ten antwoord: »Mijn dagwerk is volbragt; kan een arts hier nog helpen, *his name shall be called wonderful!*" (*) Deze bedroevende zinspeling op HÄNDEL's *Messias* deed mij zoo magtig aan, dat ik mij niet onthouden kon, in mijn binnenste, met diep smartgevoel, de waarheid dier uitspraak te bevestigen.

Nu naderde de noodlottige dag met gedurig rasschere schreden. Mijn schoone, doch helaas! maar al te dikwerf zoo moeijelijke beroepspligt gebood mij, den lijder, die mijn vriend geworden was, op den beslissenden slag oplettend te maken, ten einde hij aan zijne pligten als burger en als godsdienstig man zou kunnen voldoen. Met de omzigtigste sparing schreef ik de vermanende regels op een blad papier (want aldus gaven wij ons aan elkander van den beginne af te verstaan.) BEETHOVEN las, hetgeen ik geschreven had, met voorbeeldelooze bedaardheid, langzaam en peinzend; zijn aangezigt geleek daarbij naar dat van eenen reeds verheerlijkte. Hij reikte mij hartelijk en ernstig de hand, en zeide: »Doe den heer pastoor roepen." Vervolgens werd hij stil en verzonk in diep gepeins, waarna hij mij, met de woorden: »Ik zie u spoedig weder," vriendelijk toe-

(*) »Dan mag zijn naam wel Wonderman heeten."

Digitized by Google

knikte. Kort daarop verrigtte BEETHOVEN zijne Godsdienstpligten met die vrome berusting, die gelaten en getroost de eeuwigheid te gemoet ziet, en keerde zich vervolgens tot zijne hem omringende vrienden met de woorden: »*Plaudite, amici; finita est comoedia.*" (*)

Na eenige uren verloor hij de bewustheid, begon slaapzuchtig te worden en te rogcheln. Den volgenden morgen waren al de teekenen der op handen zijnde ontbinding aanwezig. De 26ste Maart was stormachtig, donker; eene sneeuwbui, vergezeld van donder en bliksem, barstte omstreeks het zesde namiddaguur los. BEETHOVEN stierf.

(*) »Klapt in de handen, vrienden; het levensspel is gespeeld." Men weet, dat de schouwspelen bij de oude *Romeinen* eindigden met de toespraak aan de aanschouwers: *Actum est, plaudite!* (Het is uit; klapt nu!)

NATUURTOONEELEN AAN DE OOSTZEE.

(*Vervolg van bl.* 550.)

Alleen in *Koerland* heeft men hier en daar aanvang met een beter en zorgvuldiger boschbestuur gemaakt. Elders in deze landen wordt er, over het algemeen en in het groot genomen, aan geene geregelde vellingen, jaarlijksche afwisseling, doorhakken, weder bezaaijen of beplanten enz. immer gedacht. De van wormen doorknaagde, door stormwinden en andere natuurkrachten gebrokene of ontwortelde boomen rollen en tuimelen zoodanig door elkander, dat in menige bosschen de binnendeelen geheel ontoegankelijk worden, en dat, zoo men eenen schilder hier henen bragt en hem het digtst dezer wouden met een paar fakkels verlichtte, meer dan eene partij, SALVATOR ROSA waardig, zich aan hem ontdekken zou. Eenige boomen zijn slechts half geknakt en leunen met hunne toppen tegen hunne hemelhooge naburen, in welken hangenden stand zij nog jaren lang blijven groeijen. Andere zijn geheel onderstboven gekeerd, staan met de kroon op den grond, en strekken de wortels ten hemel. Menige hebben in allerlei zonderlinge standen weder wortel gevat, en zijn, zich krommende, op nieuw naar boven gegroeid. Ontelbare stammen

Digitized by Google

liggen door elkander over den grond, en stoppen den weg voor elk levend wezen, de eekhorentjes uitgezonderd. Struik- en slingerplanten strengelen zich hier doorheen. Mosplanten van onderscheidene soort hebben zich aangezet en bedekken alles in het rond als met een kleed van sneeuw. Een deel dier boomen is geheel, een ander half vergaan. Vele vertoonen zich als versche slagtoffers van winden, sneeuw, bliksem, boschbranden, wormen en alle andere, verwoestend op deze houtmassa's indringende krachten.

Den bewoneren dezer landen komt dit alles als volkomen natuurlijk voor. Zij hebben de bosschen nog niet in den kring van een verstandig ingerigt landbedrijf getrokken. Ondanks alle schadelijke omstandigheden, die in den loop eens jaars mogen voorvallen, gelukt het toch nog aan houts genoeg, zich door te worstelen, en, zonder dat menschenbeleid de werking der wilde natuurkrachten in het geringste regelt, geraken toch boomen, hunne naburen verdringende, en wind en worm, water en vuur trotserende, tot de aanzienlijkste ontwikkeling in hoogte en in dikte, zoodat er toereikend voor de dagelijksche behoefte wordt voortgebragt. Nalatigheid in het weder beplanten enz. is dus bij hen ligt vergeeflijk; maar ten minste behoorden zij met de inzameling van hetgeen de natuur van zelve voortbrengt verstandiger en spaarzamer te werk te gaan. Ook hierin wordt gewoonlijk op eene onverantwoordelijke wijs gehandeld. In onze wetenschappelijke boeken over de houtvesterij leest men geheele reeksen van belangrijke regelen over het waar, wanneer en hoe der houtvellingen. Wij behoeven geenszins, van elk dezer voorschriften in het bijzonder, te toonen, hoe weinig het hier in acht genomen wordt, wanneer wij zeggen, hoe het zelfs niet zelden gebeurt, dat het schoone, gehakte en opgestapelde hout niet eens naar huis gehaald wordt. Somwijlen treft men, bij het doorkruisen dezer wouden, uitgehakte plaatsen aan, waar werk- en brandhout in regelmatige hoopen op elkander gestapeld ligt. Uit de verte meent men eerst korteling tot gebruik gehakt en ten vervoer gereed liggend hout te zien; doch bij naauwkeuriger beschouwing blijkt het, dat alles reeds zoo goed als vergaan is, daar het, ofschoon behakt en bijeengezameld, nu tien jaren lang ongebruikt is blijven liggen. Tien jaren geleden was men ongetwijfeld voornemens het binnen te halen; maar ongelukkiglijk dooide de

Digitized by Google

sledebaan te vroeg weg, en het hout bleef waar het was. In de eerstvolgende jaren vond men het gemakkelijker, hout uit eene andere plaats van het bosch te nemen. In het vijfde en zesde jaar vergat men het geheel. In het zevende of achtste, toen men zich het gehakte hout eens weder herinnerde, was het te laat, want men ontdekte, hoe het door het weder reeds zoo veel geleden had, dat het de moeite van het binnenhalen niet meer waardig was.

In deze overoude bosschen, die menigmaal eene oppervlakte van verscheidene vierkante mijlen bedekken, staan de hemelhooge pijnboomen eeuwen lang, verouderen, vermolsemen, en storten, door stormwinden geknakt of door het hemelvuur getroffen, over elkander. Hier en daar, wanneer geweldige orkanen gewoed hebben, liggen jonge en oude, gezonde en vergane stammen zoo verward dooreen, dat zelfs wolven en vossen moeite moeten hebben er door te geraken. Geen mensch bekommert er zich om, en waar de boomen den weg verstoppen, worden zij hoogstens doorgehakt en ter zijde geworpen, om baan te maken.

Doch evenzeer als hierom het gezigt dezer aloude bosschen den verstandigen landman en houtvester bedroeven moet, evenzeer verheugt het den liefhebber der wilde natuur, en de eenzame zwerver ontmoet in dezelve genietingen, welke in het overige, van menschen wemelende *Europa* nog slechts zelden aangetroffen worden. Mijlen ver geen spoor van menschenhand, geen rijweg of voetpad, en zelfs niet uit de afgelegenste verte het geblaf van eenigen waakzamen hond. Alles in het bezit der wilde dieren, der wolven, beeren en lossen; alles de eigendom der Faunen, Nimfen, Najaden en Leimoniaden (*). Hier en daar wordt het duistere woud lichter; doch deze vrije plekken zijn slechts weigronden, die alleen door het schuwe elanddier afgegraasd worden, of diepe moerassen, waarin zelfs de vlugtende vos zich niet straffeloos waagt. In de schemering der pijntakken huist de korhaan of nestelt de zwarte adelaar. Lossen en eekhorentjes snellen, de vogels vervolgende, of een beneden grasend ree beloerende, op de wiegelende takbruggen van boom tot boom. De beer heeft in deze bosschen, onder het vermolsemend geboomte, meer woningen dan de mensch; want

(*) Leimoniaden, beemdnimfen. De namen der overige, door den Schrijver vermelde, Veldgoden zijn meer bekend.

Digitized by Google

slechts selden vertoont zich, op groote afstanden van elkander, waar het woud hier en daar zich tot een stukje akkerveld verdunt, de stulp van eenen *Lettischen* of *Esthnischen* boschwachter.

In het voorjaar, wanneer alles uitbot en groent, en vooral in de heldere, als met tooverglans verlichte, aan leven en beweging zoo rijke Junij-nachten, vertoonen deze wouden zich het schoonst. De frissche balsemgeur der jonge knoppen van het pijnblad vervult de lucht. Nu en dan, bij den ligten ademtogt der zomerwindjes, stijgen digte wolken van bevruchtend stuifmeel in de lucht, terwijl scharen van vogels in het gebladerte kwelen, door niemand beluisterd dan door de Godheden des velds, den jager, die het wild beloert, en den eenzamen wandelaar, die zich verbeelden kan van dit alles de eenige heer en koning te zijn.

Het gebrekkige boschbestuur, de achteloosheid der inlanders, inzonderheid der veehoeders, die overal vuur aanleggen, en de hier en daar nog heerschende gewoonte, om kreupelhout en struikgewas door vuur uit te roeijen, veroorzaakt menigvuldige woudbranden, die zich in drooge zomers soms zeer ver uitstrekken en hoogst onaangenaam voor geheel het land worden. In heete jaren zijn deze boschbranden, bij welke in korten tijd datgene in de asch zinkt, aan welks voortbrenging de natuur eeuwen lang gearbeid had, zoo aanhoudend, dat geheel de dampkring des lands weken lang met dikken houtrook vervuld is. Dit vormt alsdan eenen hoogst beangstigenden toestand. De lucht is zoozeer verduisterd, dat de zon er niet kan doorbreken, en menigmaal laat zich de eigenlijke vuurhaard moeijelijk gissen. Soms ook staan de bosschen, overal in het rond, in lichtelaaije vlam, en in dat geval gaan de door den brand omgevene dorpen met het bosch te niet.

Pijnboomen, dennen en ander naaldhout vormen, wel is waar, verreweg de meerderheid der boomstammen; maar ook aan loofhout is geen gebrek. De meest onder hetzelve voorkomende boomsoort is de berk en de graauwe els, van welke vooral de eerste in geheel het natuur- en volksleven des lands nevens den pijn- en den sparreboom de hoofdrol speelt.

De berk, een sierlijke en zwierige boom, welks fijn en teeder loof het eerste is, dat in de lente ontspruit en de terugkomst van het schoone jaargetijde verkondigt, schijnt

Digitized by Google

in de *Oostzee*-provinciën, hoezeer hij er zeer goed gedijt en tot eene bij ons onbekende grootte en schoonheid opwast, evenwel geene uitgestrekte bosschen, gelijk in de andere provinciën van *Rusland*, te vormen. Doorgaans vindt men hem gezamenlijk met spar- en pijnboom, en vormt hij daarmede dunne bosschaadjen, voornamelijk bij den overgang van het eene woud tot het andere. Voorts omkranst hij de meren en poelen des lands. Den schilderachtigen hang- of treurberk ziet men in rijen langs alle grootere en kleinere wegen des lands, en zelfs, als sieraad, in de meeste tuinen. De moeras- en dwergberk groeit in digte hoopen op alle vochtige plekken, en de *betula alba* omgeeft, met den els, als voorbosch, den rand van alle donkere pijnboomwouden met een' vriendelijk lokkenden, lichtgroenen zoom. Bij kleine watervennen en andere plassen staan de berken, in schilderachtige groepen vereenigd, op den frischen, groenen weidegrond, zoodat men, midden in de wildernis, aren lang zou kunnen wanen tusschen kunstig aangelegde parkpartijen te wandelen. De grootere berkenbosschen, waar die boomsoort de heerschende is en digter bijeenstaat, zijn het geliefkoosde verblijf van het elanddier, voor hetwelk het jonge, geurige berkenloof eene lekkernij is. Gelijk in de pijnbosschen het korhoen, wandelt onder de berken het kleinere berkhoen, hetwelk men hier overal in groote menigte aantreft.

De berk wordt in de *Oostzee*-provinciën, wanneer men daarin van het zuiden naar het noorden voortreist, gedurig menigvuldiger en schooner. Met den beuk, eik, popel, els, wilg enz. is dit omgekeerd. De beuk vertoont zich nog slechts in het zuidelijke *Koerland* boschgewijs bijeen; aan gene zijde der *Duna* houdt zijn gebied op. Van den eik wordt menigmaal, ofschoon ten onregte, hetzelfde beweerd. Ook nog in *Esth-* en *Ingermanland*, zelfs tot naar *Petersburg*, wordt hij gevonden; doch slechts in *Koerland* vormt hij aanzienlijke bosschen. Evenwel ook deze komen met de *Duitsche* eikenwouden in geene vergelijking. Slechts hier en daar, en afgezonderd van ander boomgewas, ziet men op het open veld groote eikenstammen staan, die nog tegenwoordig, even als voormaals, door de inwoners geëerd en voor heilig gehouden, met eene kleine omtuining omgeven zijn. Geen boom is in dit land sterker vervolgd en ongenadiger uitgeroeid geworden dan de eik. Want daar hij, in

Digitized by Google

tegenoverstelling van de pijnboomen, welke eenen meer zandigen grond verkiezen, en van de berken, die in leemigen en vochtigen bodem beter voortkomen, overal de vetste en vruchtbaarste aardlagen opzoekt, moest hij ook overal, meer dan eenige andere boom, plaats maken voor de vlijt des akkermans, die van oudsher de eikenbosschen uitroeide, om plaats voor den ploeg te winnen. De eenzaam staande eiken, welke men menigmaal op het veld als eerwaardige, maar treurige ruïnen ontmoet, zijn de getuigen en overblijfsels van groote, voormaals hier weelderig groeijende eikenbosschen.

Van den wilg moet een kruidkundige predikant des lands zestigerlei verschillende soorten opgeteld hebben, en van ahornen, abeelen, elzen en popels zijn er mede meer dan éene soort; ook wilde ooftboomen, taxus, linde en hazelaar, mengelen zich overal tot bont geschakeerde bosschaadjen, die zich op geenen tijd liefelijker vertoonen dan in October, wijl ook hier, gelijk in *Kanada* en andere noordelijke landen, het verwelkende loof bijzonder lang aan de boomen gehecht blijft, en nog, alvorens het graauw en dor ter aarde valt, de schoonste kleurenschaal van groen tot goudgeel, purperrood en violet doorloopt.

Van heestergewassen komt er geen menigvuldiger voor, dan de kreupele, knoesterige, treurige jeneverbessen-struik, welke hier menigmaal, met zijnen nutteloozen groei, uitgestrekte ruimten overdekt, die volkomen naar de *Amerikaansche Savannen* gelijken, en hier, even als de jeneverheester zelf, *Kaddik* genoemd worden. Deze jenevervelden zijn gewoonlijk de onvruchtbaarste grond van geheel den omtrek, op welken de kleine koeijen des lands, tusschen de ellendige warrelruigte der heide- en der vaccineën-planten, slechts karig voedende grashalmen en slingergewassen vinden.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE BELOONING.

Verhaal.

Den 15den April des jaars 1523 dobberde op de Noordzee eene sloep, den golven ten speelbal. In het broze vaartuig,

Digitized by Google

elk oogenblik op het punt om te zinken of verbrijzeld te worden, bevonden zich eene vrouw, twee kinderen en een matroos. De vrouw, neêrgehurkt op den grond der boot, in eenen mantel gewikkeld, waaronder zij hare kleinen voor nat en koude poogde te beschermen, bad en schreide. De matroos, nadat hij langen tijd tegen den storm geworsteld en vruchteloos getracht had aan de boot eene vaste rigting te geven, had de riemen nedergelegd, en verwachtte, met kruiseling over de borst geslagene armen, mismoedig zwijgend den dood. Plotseling geeft hij eenen schreeuw van vreugde: »de kust! de kust!" roept hij, grijpt de roeispanen weder op, en begint met hernieuwden ijver te arbeiden. Doch, helaas! ondanks zijne geweldigste inspanning verwijdert de sloep zich van het land, in plaats van het te naderen. Nog een half uur lang zet hij zijnen vruchteloozen arbeid voort; eindelijk legt hij de riemen andermaal neder, ontdoet zich van de kleedingstukken, die hem bij het zwemmen hinderlijk kunnen zijn, en maakt zich gereed om in zee te springen. »Groote God!" riep nu de radelooze moeder, »gij wilt toch niet mijne kinderen aan hun noodlot overlaten?" De matroos wierp aarzelende blikken, nu eens op de ongelukkigen, dan eens op de zich verwijderende kust, en toen hij de overtuiging scheen bekomen te hebben, dat het onmogelijk was, ook slechts een eenigen der drie nevens hem aan boord zijnde personen te redden, wierp hij zich in de golven met eene kracht, welke de boot, door de werking van den wederstuit, bijna had doen omslaan. De arme moeder sloeg eenen blik van wanhoop ten hemel, zoo roerend, dat hij zelfs den geest van het booze erbarming zou hebben ingeboezemd, en toen hare oogen weder op de golven staarden, zag zij daarop een bloedig ligchaam dobberen; het was het lijk van den matroos, die zich aan eene blinde klip te bersten gesprongen had. Op hetzelfde oogenblik liep ook de boot, met eenen zwaren stoot, tusschen twee rotspunten vast.

De moeder stak haren arm in het water en voelde vasten grond. Zij klom hierop uit de sloep, en, tot aan den gordel in het water staande, nam zij hare kinderen in de armen, en poogde, al wadende, het strand te bereiken. Somwijlen steeg het water haar tot aan de borst en dreigde hare kinderen te versmoren. Op andere oogenblikken doorsneed een plotselinge schrik het hart der moedige vrouw, wanneer zij

Digitized by Google

eensklaps voor hare schreden een' afgrond veelde, waarin zij op het punt was reddingloos te verzinken. Eindelijk, na eene gedurige slingering tusschen wanhoop en vreugd, tusschen gevaar en redding, bereikte zij den oever, en viel, God dankende, op de knieën. Hare kinderen waren behouden!

Zij behoefde eenige oogenblikken van volstrekte rust, om slechts min of meer de kracht te herkrijgen, welke zielsangst en vermoeijenis haar ontnomen hadden. Spoedig echter wapende zij zich met nieuwe standvastigheid, nam hare kinderen bij de hand, en poogde te overleggen, welke rigting zij nemen moest. Overal in het rond zag zij niets anders dan water, zand en rotsen. Nog altijd huilde de storm, sloeg de regen in stortvlagen naar beneden, klemden zich de kinderen angstig aan hunne moeder. Gevaar en verlatenheid grimden haar andermaal aan, en ook de zee, die tot nog toe geëbd had, begon weder naar strand te rollen, als wilde zij den haar pas ontkomen buit op nieuw in hare magt brengen. Op dit oogenblik liet zich uit de verte eene stem hooren, en weldra kwam het roepen nader. Een man verscheen op den rotswand en deed met de handen seinen aan de schipbreukelingen. Weinige minuten daarna droeg hij de in onmagt gevallene vreemdeling in zijne armen, en eene vrouw, die hem vergezeld had, nam de twee kinderen met zich naar de hooger gelegene rotsen. De hulp was inderdaad van pas gekomen, want niet lang duurde het, of de magtig opzettende vloed had het zoo even door hen verlaten strand overdekt. De hut des visschers, dien God tot redding der onbekende gezonden had, lag in de nabijheid, en weldra gelukte het aan de zorgen der beide brave lieden, om de arme moeder in het leven terug te roepen. Haar eerste blik zocht hare kinderen, welke zij met hartstogtelijke vreugd in hare armen sloot en met kussen overdekte. Vervolgens nam zij een kostbaar halssnoer, dat het kleine meisje droeg, en sprak tot den visscher: »Neem, o gij, wien ik het leven mijner kinderen verschuldigd ben, neem dit pand mijner dankbaarheid!" Doch de visscher weigerde volstrekt het geschenk aan te nemen. »Zoo veel rijkdom behoef ik niet," zeide hij; »mijn arbeid is tot mijn levensonderhoud genoeg. Dit goud en die edelgesteenten zullen u beter te pas komen dan mij; behoud ze."

De onbekende drukte den braven zeeman de hand. Het

Digitized by Google

was eene jonge, zeer schoone vrouw, die, niettegenstaande het eenvoudige der bijna schamele kleeding, met welke de vrouw van den visscher haar verzorgd had, in houding en gebaren eene onmiskenbare majesteit vertoonde. »Neem dan mijnen dank," zeide zij. »Ja, ik begrijp het; diensten, op zulk eene wijs bewezen, laten zich met geen goud betalen. God, hoop ik, zal mij veroorloven, u eenmaal mijne erkentenis op eene u waardiger wijze te betoonen." — »Uwe redding is ons loon," was het antwoord; »wij wachten en verlangen er geen ander." — »Zegt mij nu, waarde vrienden, aan welk eenen oever heeft de schipbreuk mij geworpen?" — »Aan de kust van *Denemarken*."

Bij het woord *Denemarken* doorbeefde haar eene rilling van schrik en van vertwijfeling. »*Denemarken!* Wee! wee! dan zijn mijne kinderen verloren!" — »Zoo lang FINN en zijne vrouw leven, hebt gij niets te vreezen, Mevrouw, noch voor u, noch voor uwe kinderen." — »Maar gij weet niet, vrienden, dat ik den *Deenschen* grond ontvlood; dat op mijn hoofd en op dat mijner kinderen een prijs gesteld is. Ik ben...." — »Behoud uw geheim; om u te helpen, behoef ik niet, het te weten," zei FINN. »Laat slechts de storm voorbij zijn; *Hollands* kusten zijn niet verre, en morgen, misschien reeds dezen avond, breng ik u derwaarts. Gij zult er voor de vervolging uwer vijanden veilig wezen. Thans echter neem rust en verlaat u op mijne gastvriendschap."

Dit gezegd hebbende, begon hij, nevens den haard, een bed van vachten te bereiden, waarop de onbekende, met hare twee kinderen vast in de armen gesloten, weldra in eenen diepen slaap gedompeld lag. Weinige uren daarna deed een ongewoon gedruisch haar ontwaken; soldaten hadden de hut omsingeld en verhoorden den visscher FINN. »Honderd stukken gouds, Heer Kapitein?" hoorde zij hem zeggen; »dat zou eerst regt een buitenkansje voor mij wezen. Zijt verzekerd, geen schipbreukeling zal den voet hier op de kust zetten, of ik houd hem aan en breng hem naar den naasten wachtpost." — Vervolgens voegde hij er nog bij, met die bedaarde beradenheid, welke de bewoners van het noorden kenmerkt: »Maar wilt gij niet een oogenblik in mijne woning treden om uit te rusten?" — »Neen," hernam de officier, »ik heb haast; houd slechts goede wacht, en zorg,

Digitized by Google

dat gij mij minst genomen een paar der hoofden brengt, waarop de premie gezet is."

Toen de aftrekkende soldaten een eind wegs verwijderd waren, trad FINN in de hut: »Mevrouw," zeide hij, »laat ons geen oogenblik langer verwijlen. De storm bedaart; wij moeten op staanden voet scheep gaan; wind en zee zijn op dit oogenblik minder te vreezen dan de menschen." De onbekende had middelerwijl al hare kracht van geest herkregen. Zonder een woord te spreken, nam zij hare kinderen bij de hand, gebood hun door een teeken stil te zijn, en volgde FINN, die haar, langs hem bekende kronkelpaden tusschen de rotsen, naar de plaats van het strand geleidde, waar zijne bark vertuid lag. Hier gingen zij scheep, en FINN begon met zoo veel kracht en behendigheid te roeijen, dat zij reeds na verloop van zes uren de *Hollandsche* kust in het gezigt hadden. Op dit oogenblik bespeurde hij, dat twee gewapende sloepen jagt op hem maakten. Zonder zich te ontzetten, en om de genen, welke hij besloten had te redden, niet door dit nieuwe gevaar te verschrikken, al moest ook hij zelf er in omkomen, zeide hij bedaardelijk: »De boot is bij dezen geringen last te rank, Mevrouw; wees zoo goed, leg u met de kinderen op den bodem van het vaartuig neder, en beweeg u niet." Naauwelijks hadden zij gehoorzaamd, of reeds begonnen de kogels FINN om de ooren te fluiten, terwijl zich te gelijker tijd het dreunen der schoten met het gebruis der golven vermengde. FINN mat met de oogen den afstand, die hem nog van den oever scheidde, en begreep, dat de sloepen hem ingehaald zouden hebben, vóór hij deze tusschenruimte had afgelegd. Een stout, bijna wanhopig besluit welde bij hem op; hij staakte zijne vlugt, en, zijne handen als een' scheepsroeper gebruikende, riep hij: »Hé, halloo! wat wilt gij?" — »Gij zijt niet alleen aan boord?" — »Neen zeker, ik heb eene goede lading visch. Wilt gij er van hebben, zoo hebt gij slechts te spreken; maar daarom op mij te schieten, was juist niet noodig!" — »Kom hier en ontvang mijne bevelen." — »Ik kom reeds," gaf hij met vrolijke stem ten antwoord.

Hij roeide nu op de beide sloepen aan. Toen hij dezelve zeer nabij gekomen was, hield hij zich alsof hij in de holle zee zijne boot niet meer meester was, en stiet met groote behendigheid en geweld tegen de loefzijde der sloep, die hem het naast was, zoodat zij omsloeg. Terwijl nu het

Digitized by Google

volk, dat aan haar boord geweest was, naar het andere vaartuig poogde te zwemmen, en dit zich moeite gaf om de drenkelingen op te visschen, wist de stoute visscher, uit alle krachten roeijende, te ontvlugten. Tien minuten daarna had hij de onbekende met hare twee kinderen aan den *Hollandschen* wal gebragt. — Toen hij vervolgens des avonds in zijne stulp teruggekeerd en weder rustig aan de zijde zijner vrouw gezeten was, verhaalde hij haar de doorgestane gevaren van den dag, en schilderde op eene boertende wijs het bad, dat hij aan de *Deensche* soldaten bezorgd had.

Zes jaren waren verloopen sedert den dag, waarop de dame, die schipbreuk geleden had, bij FINN zoo gastvrij ontvangen was, toen de visscher en zijne vrouw op zekeren morgen soldaten in hunne hut zagen treden. Zonder zich te verwaardigen, hun een woord van opheldering toe te voegen, greep men den visscher en deszelfs vrouw, bond hen, en plaatste hen op eene kar, waarmede zij in eene hun onbekende stad gevoerd werden. Hier nam men hun hunne banden af en bragt hen scheep. Toen zij aan boord waren, sloot men hen, doch zonder hen met de vorige strengheid te behandelen, in een kamertje op, waar niemand van het bootsvolk eenigen omgang met hen mogt hebben. Een matroos, wiens taal zij niet kenden en die van zijnen kant geen woord *Deensch* verstond, bragt hun het noodige voedsel. De overvaart duurde vrij lang. Toen FINN en zijne vrouw eindelijk aan land kwamen, deed men hen in een zorgvuldig gesloten rijtuig stijgen. Na eene landreis, die weder vrij lang geduurd had, verloste men hen eindelijk uit hunne rollende gevangenis en bragt hen in een prachtig paleis. Zonder dat hun de tijd gelaten werd om tot zichzelv' te komen, bevonden zij zich plotseling tegenover eenen voornamen man met strengen blik en achtbaar gelaat, dien eene talrijke verzameling van rijk gekleede heeren omgaf.

»Zijt gij de visscher FINN?" vroeg hem de voorname heer met ernstige stem. — »Die ben ik," gaf de arme man sidderend en bedeesd ten antwoord. — »Gij woont aan de kust van *Denemarken*, niet verre van het dorp *Lorgen*?" — FINN antwoordde met eene buiging. — »Gij hebt aan eene verbannen vrouw met twee kinderen huisvesting verleend?" — »Ja, dat heb ik gedaan," hernam FINN reeds met meer vastheid. — »Hebt gij niet ook de bevelen in den wind geslagen, die zulks verboden, en waarbij een prijs op hunne

Digitized by Google

hoofden gesteld werd? hebt gij hen niet aan de wraak van het *Deensche* volk onttrokken, ja zelfs tegen het schoepsvolk gevochten, dat uitgezonden was om hen te vervolgen, en hebt gij niet de sloep omgestooten?" — »Dit is alles waar." — »En wist gij, welke straf u wachtte?" — »De dood." — »Kendet gij de ballingen, welke gij gered hebt?" — »Ik wist, dat het de Koningin van *Denemarken*, Hare Majesteit ISABELLA, gemalin van Koning CHRISTIAAN, mijnen Souverein, was. Ook hare beide kinderen heb ik herkend. Mijn leven ligt in uwe handen; neem het, zoo ik misdaan heb."

Een gemompel ontstond in de vergadering; FINN dacht, dat het met zijn leven gedaan, en dat men bezig was het doodvonnis over hem en zijne vrouw uit te spreken.

»FINN, gij hebt een braaf, een edel gemoed," hief de onbekende, die den visscher in het verhoor genomen had, thans weder aan. »Gij hebt, met gevaar uws levens, de zuster en zusters kinderen van Keizer KAREL DEN V gered; Keizer KAREL zal geen ondankbare zijn. Sta op, FINN, en kus de hand, die hij u toereikt. Geluk en eer wachten u. Verklaar vrijelijk, wat gij immer wenschen moogt; ik zweer, het zal vervuld worden." — »Heer!" hernam FINN, »ik ben oud en verlang niets meer dan een visschers stulp aan den oever der zee. Heb ik er wèl aan gedaan, dat ik de pligten van eenen trouwen onderdaan vervulde en, mijn leven voor mijne Koningin wagende, het leven dier verhevene vrouwe redde, zoo zijn de woorden van goedkeuring, welke uwe Majesteit in tegenwoordigheid dezer edele vergadering gesproken heeft, daarvoor een eerevol, mij volkomen vergenoegend loon." — »Vergenoegend voor u, maar niet voor mij," hernam de Keizer. »Ik benoem u tot het opperhoofd van al mijne visscherijen te *Ostende* en verhef u in den adelstand. Ridder FINN, sta op!" Met deze woorden nam KAREL zijne eigen eereketen af en hing die FINN om den hals.

Nog in het begin der negentiende eeuw was er te *Ostende* een geslacht, hetwelk den naam van FINN voerde en het volgende wapenschild had: een keizerlijke adelaar, benevens twee barken in derzelver natuurlijke kleuren, op een rood veld.

Digitized by Google

EEN GEVECHT MET ALLIGATORS.

(Naar BASIL HALL.)

Tijger- en leeuwenjagten zijn vaak genoeg geschilderd geworden. Laat ons nu eens, tot afwisseling, eene jagt op *Alligators* of *Indische Kaimans* beschrijven, gelijk zij niet zelden op *Ceilon* en op de groote *Sunda*-eilanden gehouden wordt. De *Maleijers*, een onversaagd geslacht, zijn in dit water-jagtwerk uitgeleerde meesters.

Op zekeren herfstdag had de Admiraal Sir SAMUEL HOOD een talrijk, uit *Engelsche* officieren en *Europesche* dames bestaand gezelschap genoodigd, om in den omtrek van *Trinconomale*, op *Ceilon*, eene krokodillenjagt bij te wonen; welke een aantal der in dienst van de *Oostindische* Compagnie staande *Maleische* soldaten zou houden. Reeds met het aanbreken van den dag waren allen gereed; want in dit heete klimaat moet alles, wat ligchamelijke beweging vordert, laatst genomen, met zonsopgang begonnen worden.

Het schouwtooneel van deze zonderlinge jagt was een, verscheidene mijlen omvang hebbende moerassige grond, hier en daar bezaaid met kleine meer- of vijverachtige plassen van stilstaand water, die door slijkerige grachten met elkander gemeenschap hadden. Zoo wel deze kanalen als de meertjes waren met welig tierende waterplanten digt omzet, en ontelbare zwermen van muskieten gonsden in het rond. De lucht was nog koel, maar zoo dik en bedompt, dat ieder onwillekeurig aan de lastige en gevaarlijke moeraskoorts dier gewesten denken moest. De *Maleijers* ondertusschen, die het klimaat beter verdragen kunnen, hadden den geheelen nacht onder den blooten hemel geslapen, en stonden dus reeds vroeg in behoorlijke orde gereed, om den Admiraal te ontvangen. Voorwaar eene zonderling uitgeruste eerewacht! Het regement had de uniform uitgetrokken, en was met eene soort van korte broeken en met sandalen onder de voeten gekleed. Ook de geweren waren ter zijde gelegd; in plaats van dezelve diende tot wapen een ongeveer zes voet lange stok, waaraan eene bajonet gehecht was. Daarenboven droeg ieder de bekende *Maleische* kris.

Toen de Admiraal gekomen was, scheidde zich het regement in twee afdeelingen en eene achterhoede. De twee

Digitized by Google

eerste trokken, de eene naar den regter, de andere naar den linker kant, en namen vervolgens post op verscheidene punten der modderige verbindingskanalen. Zij konden een klein half uurtje van elkander verwijderd zijn, en hadden nu eene ruimte ingesloten, waarin zich, gelijk de *Maleijers*, die van zulke dingen goed verstand hebben, wel wisten, veel *Alligators* moesten ophouden. De soldaten vormden aan het kanaal drie evenwijdige liniën, en wel in dier voege, dat tusschen elke derzelve omtrent eene ruimte van tien schreden overbleef; in deze liniën stonden echter man aan man zoo digt nevens elkander, dat zij slechts even plaats hadden tot het hanteren hunner bajonetstokken of lansen. Het kanaal was in het midden hoogstgenomen vier of vijf voet diep, en deszelfs water had eene middelkleur tusschen inkt en koffij, welke tint, wanneer het slijk bewogen werd, in bruingeel overging.

Nadat de vereischte toebereidselen gemaakt waren, velden de *Maleijers* hunne lansen naar de moddergracht, en verhieven, toen het bevel gegeven was om de jagt te beginnen, allen te gelijker tijd een vreeselijk geschreeuw. De twee afdeelingen van het jagtleger rukten in welgeslotene kolommen tegen elkander aan, schreeuwden uit vollen hals, en boorden met hunne lansen in het slijkerige water. Thans weken de opgejaagde gedrogten naar het nog onbestookte middengedeelte terug, en keerden aan de *Maleijers* de lange staarten toe. Slechts enkele dieren verlieten in hunnen angst en verwarring het kanaal, en braken dwars door de driedubbele rijen der bajonetten; en hierin lag nu voor de *Maleijers* het beste gedeelte van het jagtvermaak, hoeveel gevaar er ook mede verbonden mogt zijn. Rondom den *Alligator* vormde zich in zulk een geval een dubbele kring, overal met dreigende bajonetten bezet, die hem weder in de moddergracht poogden terug te drijven. Gelukte zulks, zoo werd hij deels gesmoord, deels gespiest, en kwam ellendig om het leven. De bewoners van den poel hadden slechts de keus tusschen *Scylla* en *Charybdis*. Het geschreeuw werd gedurig geweldiger, het gewoel gedurig digter; beide afdeelingen waren nu elkander op den afstand van misschien honderd schreden genaderd; de tusschenruimte wemelde van *Alligators*, die verward door elkander zwommen, nu eens naar beneden doken, dan weder den muil over den water- of liever slijkspiegel ophieven, of een aanval tegen hunne

Digitized by Google

kwelgeesten beproefden. Velen dier laatsten geraakten daarbij onder den voet in het slijk, of wel hunne lansen braken; alles tot groote verlustiging hunner jagtmakkers, die elke leegte in de gelederen snel vervulden. Velen der jagers werden gekwetst, maar niet een eenige gedood. Voor allen scheen het echter een toppunt van genoegen, wanneer het gelukte, eenen *Alligator* van de overigen af te snijden, hem te omringen, half dood te steken, dan op te nemen en met eenen geweldigen zwaai op het land te slingeren.

Gelijk men weet, zijn de *Alligators* tweeslachtige dieren. Zij bleven dus slechts zoolang in het water, als zij begrepen, dat dit voordeelig voor hen was. Toen zij zich eindelijk te naauw ingesloten zagen, kropen zij overal naar den oever. Hier echter ontmoeteden zij de sedert het begin der jagt reeds op hen passende achterhoede, die juist daarom aldaar geposteerd stond, ten einde de vlugtenden op te keeren, welke nu, met slijk overtogen, in de verschrikkelijkste woede het kanaal verlieten, om in eenen met biezen en waterplanten bedekten plas eene wijkplaats te zoeken. Weinigen evenwel gelukte het, denzelven te bereiken. De *Alligators* waren door hunnen vruchteloozen wederstand afgemat; de een na den ander werd gedood, tot onbeschrijfelijke vreugd van den Admiraal, wien deze eigenaardige jagt het uiterste genoegen scheen te verschaffen. Hij kreeg zelfs lust, om, trots zijne stevels, sporen en hoed met pluimen, deel aan het gevecht te nemen, en wij hadden alle moeite ter wereld, om hem daarvan terug te houden. Wij zelven geraakten eenmaal in eenen bedenkelijken toestand, toen wij den Admiraal tot digt op den rand van het kanaal gevolgd en alzoo tusschen het reservekorps der *Maleijers* en de *Alligators* in geraakt waren. Allen met elkander werden wij met slijk overspat; sommigen geraakten onder den voet en hadden moeite nog in tijds overeind te springen.

Hoe veel *Alligators* dien dag bij *Trinconomale* op het slagveld bleven, weet ik niet naauwkeurig meer te zeggen; minder dan dertig of veertig was het zeker niet. De grootste zal ongeveer tien voet lang geweest zijn, waarvan er twee voor den kop gerekend kunnen worden. Veel klein, jong gebroedsel werd levend gevangen, en menig derzelve aan boord der schepen gebragt, waar zij door de matrozen,

Digitized by Google

die niet zelden eenen vrij wonderlijken smaak hebben, als geliefkoosde hondjes of katjes gekweekt en gekoesterd werden.

ANECDOTE UIT DECATUR'S LEVEN.

De dappere *Noord-Amerikaansche Commodore* DECATUR was een zeeman in zijn hart, en vertelde gaarne anecdoten van gemeene matrozen. Onder deze verhalen was ook het volgende: In een der gevechten voor *Tripoli* zou DECATUR, terwijl hij met den kapitein van eene kanonneerboot man tegen man vocht, door eenen *Turk*, die hem van achteren aanviel, bijna neêrgehouwen geworden zijn. Een matroos, RUBEN JAMES genaamd, die reeds aan beide de handen gekwetst was, wierp zich, toen hij het gevaar zag, waarin zijn bevelhebber zweefde, moedig tusschen beiden, en ontving den sabelhouw op zijn hoofd; gelukkigerwijs bleef de brave pikbroek in het leven. Eenigen *tijd* daarna, toen hij van zijne wonden hersteld was, deed DECATUR hem op het verdek roepen, dankte hem, in tegenwoordigheid der geheele manschap, voor zijne zelfopoffering, en vergunde hem, eene belooning te verzoeken. De goede matroos trok zijne broek in de hoogte, schoof zijne pruim tabak van de eene wang naar de andere, en wist bij slot van rekening niet, wat hij toch eigenlijk wel verzoeken zou. Zijne kameraden drongen om hem heen, stieten hem aan den ellenboog, en fluisterden hem toe, dat hij thans alles krijgen kon, wat zijn hart verlangde, dat de oude hem niets kon weigeren, enz. De een raadde hem het eene, de ander het andere: dubbele gagie, dubbel rantsoen, den post van bootsman, een zak vol geld en volle vrijheid aan land. JACK stiet hen allen van zich af en wilde hunnen raad niet aannemen. Eindelijk, na lang overleg, verzocht hij tot loon, dat hij niet meer verpligt mogt zijn, de hangmatten op te rollen. Het kluchtige verzoek werd natuurlijkerwijs toegestaan, en van dien tijd af sleurde hij, wanneer de anderen tot het oprollen der hangmatten gekommandeerd werden, op zijn gemak in het rond, en zag, met eene soort van voorname hoogheid, hen werken. Steeds bleef hij op hetzelfde schip als DECATUR. »Altijd," zegt de *Commodore*, »kon ik mijne eigene gemoedstemming aan JACK herkennen: was ik goed

Digitized by Google

geluimd en zag ik er vergenoegd uit, zoo kwam JACK in mijne nabijheid en ontving een' vriendelijken knik; maar was ik sleeht gemutst en kon men op mijn gezigt kwaad weêr lezen, dan hield hij zich in de verte en sloop onder de andere matrozen rond." Het verdient intusschen gezegd te worden, dat RUBEN JAMES voor zijne dapperheid en trouw eene wezenlijker belooning bekwam dan die, welke hij gevraagd had, te weten een pensioen van de regering. — Bij eene andere gelegenheid werd aan DECATUR, als bewijs van achting en dankbaarheid, het burgerregt van *Nieuw-York* verleend. Des anderen daags hoorde hij het volgende gesprek tusschen twee zijner matrozen: »JACK!" zeî de een, »wat wil dat zeggen, het burgerregt der stad?" — »Dat is," gaf de ander met veel wijsheid ten antwoord, »dat de oude nu het regt heeft, om op de straten rond te zwerven, geweld te maken, de mans te ranselen en de vrouwen te kussen, zoo veel hij wil." — »Wel zoo," riep de ander, »dat is toch wel de moeite nog waard, dat men er voor vecht."

LIEFDE, VRIENDSCHAP, KUNST, DEUGD EN GODSDIENST.

Er is een BLOEM, die bij den Poolkring groeit
En welig aan den boord van d'*Indus* bloeit,
Den Zomer met haar bladerdos verschoont,
Den Herfst omkranst, den barren Winter kroont.

Noem ik haar naam, gij geeft dien naam mij weêr
In LIEFDE, rein, als 't licht uit hooger spheer;
Ja, schoon is zij, als 't blozend uchtendrood,
En krachtvol; want ze is sterker dan de dood.

Er vloeit een BEEK, die, kronklend door den beemd,
Een heldre sprank van water tot zich neemt;
En breeder stroom vertoont de kalme vliet,
Wiens oeverboord de schoonste bloemen biedt.

Ge erkent gewis de VRIENDSCHAP in dit beeld;
Zij voert tot iets, wat meest den boezem streelt;
Verdubbeld wordt, door haar, de vreugd van 't hart,
En ze eischt voor zich de helft van 's levens smart.

Digitized by Google

Er toont zich ginds een BAAN voor ons gezigt;
Ze is breed en schoon, omglansd door lieflijk licht;
En verre, aan 't eind, praalt, op een heuvelkruin,
Een lauwerbosch, naast tempels van arduin.

Gij kent die Baan; zij is der KUNST gewijd,
En waardig is den mensch haar schoone strijd;
Die strijd getuigt, terwijl hij voorwaarts streeft,
Dat in zijn borst iets groots, iets scheppends leeft.

Er loopt een PAD door 't wislend leven voort;
't Voert hem, die 't gaat, allengs naar hooger oord;
't Is smal en steil, maar toont den wandelaar
Den regten weg, die veiligt voor gevaar.

Dát is — roept ge uit — dát is het Pad der DEUGD!
Wel moeilijk, ja, maar rijk in zielsgeneugt';
Het schittert niet, is arm aan praal en pracht,
Maar licht toch hel, al is het rondom nacht.

Er staat een ROTS, zoo oud als 't wereldrond,
Maar vaster nog dan 't hart der aard' gegrond;
Het Lot verdelg', de Tijd doe 't all' vergaan,
Zij blijft het woên van Tijd en Lot weêrstaan.

Zieltreffend beeld der GODSDIENST, die ons schraagt,
Waardoor de mensch het beeld der Godheid draagt;
Die, als het graf zijn donker om hem spreidt,
Hem juichen doet in zijne onsterflijkheid.

W. H. WARNSINCK, BZ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HUISELIJKHEID.

(Voorlezing.)

Gezelligheid is een grondtrek der menschelijke natuur. Deze neiging openbaart zich reeds vroeg bij het kind. De mensch heeft behoefte aan deelneming en mededeeling. Men kan zulks opmerken bij alle volken en volksstammen, hoe verschillend de mate van beschaving voor het overige zijn moge. Gezelligheid brengt niet alleen veel toe tot vermeerdering van levensvreugde, maar bevordert ook verstandelijke en zedelijke ontwikkeling. Behoefte deed de menschen huiselijk zamenwonen. Uit huisgezinnen ontstonden grootere maatschappijen, natiën, volken.

Die in bosschen zich ophouden, of verstrooid op het veld verkeeren en in de jagt hun onderhoud vinden, kunnen slechts weinig nut van de oorspronkelijke neiging tot gezelligheid trekken. Wanneer zorg voor vervulling van de eerste noodwendigheden des levens den geheelen mensch gedurig bezig houdt, gaat de ontwikkeling niet veel verder, dan bevrediging van de dierlijke behoeften des ligchaams vereischt. In de herderstenten der oude wereld leerde men het eerst de genoegens en voordeelen van het huiselijk leven beter kennen. Daar werd gezelligheid een middel tot ontwikkeling en beschaving, terwijl huisgezinnen tot stammen van kleineren of grooteren omvang aangroeiden. Bij toenemende bevolking der aarde ontstonden allengs maatschappijen en steden van wijdere uitgebreidheid. Werd daardoor aan verstandelijke ontwikkeling gewonnen, voor zedelijkheid was die ophooping van vele menschen in eene zoo beperkte ruimte niet altijd voordeelig. Het huiselijk leven kwijnde nu hier en daar. Heerschzucht vestigde eene harde dwingelandij in de oudste rijken van het Oosten. Vorsten en Koningen beschikten eigendunke-

Digitized by Google

lijk over goed en bloed hunner onderdanen. Misbruik van magt dagteekent reeds van de vroegste tijden.

In de zoogenaamde vrije staten of republieken was het beter gesteld. Daar stonden mannen op, wier grootheid wij heden ten dage nog bewonderen. En wat zien wij echter in de schitterendste tijdperken van *Athene* en *Sparta* en *Rome?* De *mensch* werd verwaarloosd, de *burger* was alles. Aan den Staat behoorde ieder, met al zijne bezittingen, vermogens en bekwaamheden.

Bij zoodanige gesteldheid van zaken kon het huiselijk leven niet zijn, wat het behoort te zijn, om menschen te vormen en te veredelen. De bewoners van elk land — van elke stad waren verdeeld in vrije lieden en slaven. De laatsten moesten voor de eersten arbeiden en hadden geene burgerlijke regten. Ook de vrouw van den vrijgeborene verkeerde in eenen toestand van vernedering, en de wetten des lands veroorloofden aan den vader eene magt over het kind, die verder gaat, dan de natuurlijke betrekkingen medebrengen.

Het huiselijk leven was derhalve geenszins, wat het in lateren tijd is geworden. De opvoeding der jeugd had eene geheel andere strekking. Vermaken en spelen der kinderen dienden, om burgers voor den Staat te vormen, en deze vroeg tegen de vermoeijenissen van den krijg te harden. Dit was de hoofdzaak, welke men bij alle inrigtingen en bedrijven zich ten doel stelde. Het leven der oude *Grieken* en *Romeinen* verkreeg daardoor een geheel eigen karakter. Het was een meer openbaar leven — een dagelijks verkeeren op de markt, waar staatszaken behandeld werden en het volk zijne stem uitbragt en deel nam aan de algemeene aangelegenheden. Van eigenlijke huiselijkheid wist men weinig. De genoegens en voordeelen derzelve konden dus niet genoeg gewaardeerd worden. Zoo vormde zich wel een sterk uitkomende *volksgeest;* maar de ontwikkeling van den *mensch* bleef eenzijdig en zeer onvolkomen. Geen wonder dus, dat die beroemde volken der oudheid eenmaal moesten verdwijnen van het tooneel der wereld. Socrates waagde het, pogingen te doen, om

Digitized by Google

den *mensch* te vormen; doch hij werd miskend en veroordeeld om den gifbeker te drinken. *Die van Athene nu allen*, lezen wij ergens (*), *en de vreemdelingen, die zich daar ophielden, besteedden hunnen tijd tot niets anders, dan om wat nieuws te zeggen en te hooren.*

Het Christendom heeft een geheel nieuw tijdvak in de geschiedenis des menschelijken geslachts geopend, en inzonderheid ook toegebragt, om belangstelling in huiselijk leven te doen toenemen. Trouwens, dit moest voortvloeijen uit den geestelijken aard der Evangelieleer. Onder elk volk immers wordt *ieder, die God vreest en regt handelt*, den Kenner des harten *welbehagelijk* genoemd. Het Christendom bestaat onafhankelijk van staatsvormen en heeft veredeling van den *mensch* ten doel; maar de Christelijk veredelde mensch zal steeds een goed *burger* van den Staat zijn.

Het hoofdbeginsel is liefde — algemeene menschenliefde, die ineenvloeit met liefde tot den Vader der menschen — liefde uit een rein hart, gewijzigd naar betrekkingen en omstandigheden. In den huiselijken kring vooral werkt deze liefde en breidt vandaar zich uit in steeds wijderen omvang. Het Christendom kweekt en veredelt dezelve. Een zelfde band der volmaaktheid verbindt man en vrouw en kind — broeders en zusters. Men leeft geheel voor elkander en vindt de hoogste levensvreugde in het bevorderen van onderling geluk. Zoo bloeit stille deugd in het huiselijk leven, en naar mate de regte huiselijkheid meer algemeen wordt, neemt het maatschappelijk welzijn toe. De naauwere betrekking tot bloedverwanten en huisgenooten sluit de algemeene belangstelling in de aangelegenheden van natuurgenooten niet buiten. Een hart, dat vervuld is van Christelijke liefde, klopt voor de menschheid. In den huiselijken kring leert men edel denken en edel handelen. Die hier aan anderen doet, wat hij mag wenschen, dat hem zelven gedaan worde, zal ook als burger

(*) *Hand.* XVII: 21.

Digitized by Google

van den Staat gaarne zijne pligten vervullen en menschengeluk door menschenveredeling trachten te bevorderen.

Zoo had dan het Christendom een' heilzamen invloed op het huiselijk leven, en huiselijkheid vermeerderde het volksgeluk. Maar de werking kon niet algemeen worden, zoo lang Christelijke begrippen en beginselen niet algemeen waren. De geest des Heidendoms bleef honderden van jaren nog in vele maatschappelijke betrekkingen en vooral kennelijk in het staatsbestuur. De herleving der letteren in *Italië*, de uitvinding der boekdrukkunst, de ontdekking van *Amerika* werden de middelen en voorbereidselen tot gebeurtenissen, die in de zestiende eeuw ons werelddeel schokten en waarvan de gevolgen nog voortduren. En van dien tijd af vooral zien wij de ontwikkeling der nieuwere volken een' zeer verschillenden gang nemen. Bij het eene is meer smaak voor het huiselijk leven; andere naderen meer tot het openbare staatsleven der oude *Grieken* en *Romeinen*. Vergelijkt het Duitsch en het Fransch karakter; het onderscheid valt terstond in het oog. Fransche invloed heeft, helaas! veel langer dan eene eeuw, nadeeligen invloed gehad op de meerdere huiselijkheid van het overige *Europa*, en nog werkt het voorbeeld van woelzucht ginds en elders verderfelijk, nu eens onder den naam van *Burschenschaften*, die het *jonge Duitschland* poogden daar te stellen, dan onder dien van het verfoeijelijke *Socialismus*. Ja zelfs het stugge en anders zoo onbuigzame gemoed der *Britten* bleef niet vrij van die besmetting; het ongelukkige *Ierland* werd het brandpunt dier heillooze woelzucht, door opruijing eener verhongerende bevolking. Waar men minder belang stelt in het huiselijk leven, daar ontstaan ligter oproeren en omwentelingen. Ook in ons vaderland heeft dwaze volgzucht reeds van Fransche zeden en gewoonten te veel overgenomen, tot nadeel der huiselijkheid. Maar de dure lessen eener smartelijke ondervinding zijn voor ons niet geheel nutteloos geweest. De groote meerderheid des Nederlandschen volks stelt nog prijs op het huiselijk leven, en ook in dit opzigt verschillen wij aanmerkelijk van onze naburen en voorma-

Digitized by Google

lige landgenooten, de *Belgen*, die zoo gaarne in alles de *Franschen* schijnen te willen naäpen.

Stille werkzaamheid — behartiging der pligten van beroep en stand — het rustig bewegen in den huiselijken kring komt meer overeen met den echten geest van onzen landaard, dan het najagen van de vermaken der uithuizigheid of het spelen eener schitterende rol op het woelige tooneel des openbaren levens. Vreemdelingen hebben ons deswege miskend en weleens den spot gedreven met de vermeende koelheid van den *Noord-Nederlander*. Anderen mogen op hunne wijze zich verlustigen en genot zoeken, dat de zinnen streelt; wij zijn geene vijanden van betamelijke vreugde, maar wij stellen vooral prijs op het huiselijk leven, dewijl wij vertrouwen, dat de mensch, als zedelijk wezen, hier beter zich ontwikkelt onder den zachten en weldadigen invloed des Christendoms. En ziet men op duurzame en wezenlijke genoegens, alles pleit voor het huiselijk leven, terwijl uithuizigheid vele gevaren en nadeelen heeft. Ook hier geldt het vaderlandsche spreekwoord: *Eigen haard is goud waard*. Met weinige woorden, maar krachtig en treffend, drukt de menschkundige EWALD (*) datgene, wat ik bedoel, aldus uit: »De huiselijke mensch behoeft dit (het schitteren in de wereld) niet tot zijne gelukzaligheid. Zijn huis is zijne wereld. Echtgenoot en kinderen zijn zijn gezelschap. Zijne bezigheden zijn voor hem de kruiderijen van alle genieting. De eenvoudigste maaltijd is voor hem een gastmaal — een vertrouwd gesprek met de zijnen een Drama van IFFLAND — de spelen zijner kinderen zijn hem eene Opera — eene uitgezochte wandeling is eene reis naar *Valencia*."

Maar zal het huiselijk leven dit genoegen aanbrengen, dan moet hetzelve veredeld en bezield worden door den zachten en weldadigen geest des Christendoms. Niet ieder kent zoo groot een geluk. Van daar bij sommigen die sterke en gedurige trek naar uithuizigheid. In grootere steden vooral werken verschillende omstandigheden zamen,

(*) *Voorlezingen over de Opvoeding*, bl. 37.

Digitized by Google

om de menschen buiten den huiselijken kring te lokken en alzoo een meer openbaar leven te doen ontstaan. Daar zijn velerlei vermakelijkheden en zamenkomsten, welke men niet kent op plaatsen van geringere bevolking. De grootere menigte van ledigloopers en van vreemdelingen draagt vooral ook bij, om, tot nadeel des huiselijken levens, vreemde gewoonten in te voeren en naar gedurige verstrooijing te doen haken.

Welligt had langere gemeenschap met *België* ook te dezen opzigte gevaarlijk voor ons volkskarakter kunnen worden. Met loffelijke ijverheid streven wij thans, om onze zelfstandigheid te bewaren, en wij worden meer oplettend op datgene, wat ons nog loffelijk onderscheidt van onze naburen. Thans komen wij te minder in verzoeking, om met hen wufte *Franschen* na te volgen in derzelver oppervlakkigheid en woelige onrust en gedurige uithuizigheid. De gebeurtenissen der laatste jaren kunnen inzonderheid ook strekken, om ons te meer prijs te doen stellen op de genoegens en voordeelen van het huiselijk leven.

Dat men echter niet overdrijve, noch de zaak enkel van éénen kant beschouwe. Uithuizigheid is altijd af te keuren; doch niet elke verkeering buiten de eigene woning strijdt tegen het huiselijk leven. Gezellige omgang bepale zich geenszins tot huisgenooten alleen. Men moet van tijd tot tijd ook andere menschen zien. Die onophoudelijk in denzelfden kleinen kring zich beweegt, neemt mede ligt kwade gewoonten aan, wordt weleens eigenzinnig, en beziet het leven te veel slechts van éene zijde. Eigenzinnigheid is gevaarlijk; dezelve vermindert altijd de levensvreugde, en kan zelfs, onder zekere omstandigheden, aanleidende oorzaak van verstandsverbijstering worden. Men moet het huiselijk leven beminnen, maar van tijd tot tijd ook omgang met andere menschen hebben en deelnemen in de algemeene belangen der menschheid. Verkeering met lieden, die eene edele eenvoudigheid beminnen, zal veel toebrengen tot verhooging van de ware genoegens der gezelligheid. Uithuizigheid verstrooit en geeft aanleiding tot verderf; maar gepaste uitspanning ten behoorlijken

Digitized by Google

tijde is voor den werkzamen en huiselijken mensch weldadig naar ligchaam en geest beide. De regte huiselijkheid bevordert waar levensgenot en heeft ook invloed op de rust en het geluk der volken.

NATUURTOONEELEN AAN DE OOSTZEE.

(*Vervolg en slot van bl.* 604.)

Het Dierenrijk.

In het dierenrijk der *Oostzee*-provinciën komen niet minder eigenaardige betrekkingen en verschijnselen voor, dan in dat der gewassen. Menige dieren, welke men er vindt, behooren uitsluitend tot dit land; vele, die bij ons in menigte gezien worden, doen zich hier in het geheel niet meer op, of hoogstens als doortrekkende pelgrims of zeldzame indringers. Andere, bij ons slechts in sprookjes en fabelen bekend, loopen hier allerwegen in het rond.

Van alle wilde dieren is de wolf aan de *Duna*, gelijk in geheel het Oosten van *Europa*, het meest gewoonlijk voorkomende en verst verspreide. In *Koerland*, waar de edellieden en goedbezitters zeer waakzame vervolgers van dit roofdier zijn, komt het meest zelden en in het dun bevolkte *Esthland* meest overvloedig voor. Het is zulk eene groote landplaag voor herders en kudden, dat men zelfs eene der maanden, die van December, wanneer honger en koude het in de nabijheid der menschenwoningen drijven, de Wolfsmaand (*Wilku mehnes*) genoemd heeft. In Januarij, den paartijd der wolven, is het wolfsgehuil eene zoo gewone nachtmuzijk, als in onze steden het gemaauw der krolsche katten op de daken. *Lijfland* houdt tusschen *Esth-* en *Koerland* het midden. In *Lijfland* alleen werden, op de van wege de overheid ondernomene jagttogten,

in het jaar 1836 niet minder dan 507
» » » 1837 » » » 468
» » » 1838 » » » 551
» » » 1839 » » » 523

Digitized by Google

wolven gedood, door elkander gerekend dus iets meer dan 500 in ieder jaar. Men overdrijft niet, wanneer men stelt, dat op bijzondere jagten ten minste nog tweemaal zoo veel wolven geschoten zijn; en dienvolgens zijn er in *Lijfland* jaarlijks, minst genomen, 1500 wolven gedood. Om elk jaar weder 1500 jagtbare wolven voort te brengen, moesten dan toch ieder jaar, al willen wij door elkander aan elk paar drie jongen toekennen, ten minste 500 paren of 1000 wolven ongedood overblijven. Derhalve moesten er telken jare, hoe gering men de schatting ook neme, 2500 wolven in *Lijfland* voorhanden zijn. Het is overigens zeer waarschijnlijk te maken, dat men dit voor volledig bewijs vatbare minimum nog met duizend vermeerderen, en dienvolgens ten minste vier wolven op elke vierkante mijl in *Lijfland* kan aannemen, waaruit men eenigermate het ontzettend getal dier roofdieren kan berekenen, welke in geheel die landstreek te zamen genomen moeten leven, en het verbazend verbruik van schapen, kalven, reeën, hazen en andere den mensch nuttige dieren, hetwelk zij tot hunne voeding vereischen. Een oude-wolfspels wordt in *Lijfland* voor 6 à 7 roebels verkocht; maar men kan veilig aannemen, dat elke oude-wolfspels, door elkander gerekend, het land, minst genomen, op een paar honderd roebels te staan komt. *Lijfland* is ondertusschen in geenen deele de provincie van *Rusland*, die het sterkst met wolven bevolkt is. Integendeel bevatten bijna al de overige Gouvernementen daarvan oneindig meer. Doch, al willen wij slechts het *Lijflandsche* minimum tot grondslag eener middelbare begrooting voor geheel *Rusland* aannemen, zoo volgt daaruit, dat geheel het door wolven bewoonde gedeelte van *Rusland*, hetwelk men, na aftrek der weinige noordelijke en zuidelijke landstreken, waar de wolf niet voorkomt, ten minste op 350,000 vierkante mijlen begrooten kan, een minimum van een millioen dezer dieren moet voeden.

De broeder of neef des wolfs, de beer, heeft thans de provincie *Koerland* geheel en al ontruimd, en nog slechts enkele plaatselijke benamingen, zoo als de beerenrivier,

Digitized by Google

het beerendorp, of ook hier en daar, op een adellijk slot, de afbeelding eener beerenjagt, herinneren er aan, dat hij vroeger hier gehuisd heeft. In *Lijfland* daarentegen, en nog meer in *Esthland*, zijn de beeren niet zeldzaam. Men heeft er van zeer onderscheidene soorten. Tusschen *Narva* en *Dorpat* aan het meer *Peipus* treft men de gevaarlijkste, grootste en sterkste soort aan, aschgraauw, met een' witten ring om den hals. De beerenjagt is een van de meest gewone veldvermaken van den adel. Ook de *Esthlander* gaat dit grimmige dier met de grootste koelbloedigheid te lijf, en brengt deszelfs vleesch en vel niet zelden in de steden ter markt.

Niet zoo menigvuldig als de beeren zijn er de lossen; nog schaarscher de bevers en de vliegende eekhorentjes. Den vos vindt men er zoo veelvuldig niet als in *Duitschland*, en het wilde zwijn komt slechts als gast uit *Litthauen* over.

Het gebied van het hert heeft hier ganschelijk opgehouden; *Pruissen* is deszelfs noordelijkste provincie. Het vaderland van het rendier is er nog niet begonnen; noordelijk *Finland* is deszelfs zuidelijkste streek. Tusschen beide schuift zich met zijne woonplaats het reuzendier van het noorden, de eland, in, die tegenwoordig in *Pruissen* nog slechts zelden voorkomt en in *Finland* nevens het rendier woont. Voormaals plagt het in alle groote landen gevonden te worden; maar de ridders der *Teutonische* orde hebben van oudsher in deszelfs jagt zulk een uitnemend behagen geschept, dat het in verscheidene streken reeds dreigt geheel te zullen verdwijnen.

In het westelijke *Koerland* zijn de elanddieren het zeldzaamst; in het *Oberland* zijn zij menigvuldiger. Het talrijkst komen zij voor in oostelijk *Lijfland*, daar, waar het aan de *Poolsche* provincien grenst. Terwijl in *Koerland* op de jagten gewoonlijk slechts enkele elanddieren geschoten worden, en het reeds voor iets groots mag gelden, wanneer men er bij eene drijfjagt een half dozijn te zien krijgt, drijft men in het genoemde deel van *Lijfland* niet zelden 20, 30, ja somwijlen 40 tot 50 dezer dieren bijeen.

Digitized by Google

De inboorlingen des lands gaan met dit edele dier genadiger om, en menigmaal ziet men eene elandsmoeder met hare jongen tusschen de herders en derzelver kudden grazen. Overigens heeft men den eland nergens getemd, en de pogingen, om deszelfs groot en sterk gebouwd ligchaam tot 's menschen dienst te bezigen, zijn mislukt. De smaak van zijn vleesch, hetwelk hier dikwijls op de tafels verschijnt, houdt het midden tusschen dien van ossen- en hertenvleesch. Zijne huid levert het dikste en sterkste leder. Dat het op enkele plaatsen zelfs voor een' snaphaanskogel ondoordringbaar zou wezen, wordt slechts dáár verteld, waar men het dier niet kent; evenwel weet men ook hier te lande, hoe moeijelijk het is eenen eland te vellen, daar dit bij het eerste of tweede schot zelden gelukt. Menigmaal, zelfs met vier kogels in het lijf, ontsnapt hij nog. Ook over het gladde ijs der poelen en meren komt het dier zonder glibberen voort, naardien het, zijnen scherpen hoef met de punt in het ijs stootende, even goed in hetzelve indringt als een scherp beslagen paard.

De reeën schijnen een' ruimeren uitbreidingskring te hebben dan de herten; zij zijn in *Koerland* nog zoo menigvuldig, dat er, op groote jagtpartijen, nog somwijlen 15 tot 20 dier dieren geschoten worden. De hazen hebben dit land met al de overige landen der wereld gemeen, doch de witte hazen slechts met de andere noordelijke gewesten. Dassen en hamsters doorwoelen met hunne holen den grond, en otters en bevers bewonen hier en daar de oevers der rivieren.

Onder de vogels zijn de overvloedigste en edelste uit het hoendergeslacht de kor- en berkhoenders, die zich bij geheele koloniën in de bosschen ophouden. Vele soorten van arenden en valken, goudarenden, vischarenden, steenarenden, gieren, nacht-, jagt- en dwergvalken nestelen in de hoogste toppen der pijnboomen. Van uilen telt men tien soorten, waaronder de groote *schuhu* of schuifuil. Wilde zwanen trekken deels, in het voorjaar naar *Zweden* verhuizende, de provinciën door, deels huisvesten zij, nestelende in het riet der oevers, op de meren van het land,

Digitized by Google

die daarenboven door eene tallooze menigte van wilde eenden bewoond worden. Op het *Papenmeer*, bij *Liebau*, is de zwanenjagt van zoo veel aanbelang, dat zij jaarlijks aan de meestbiedenden verpacht wordt en niet onbeduidende sommen opbrengt. Met betrekking tot de ooijevaars (men heeft er een' witten en een' zwarten ooijevaar) wordt in *Koerland* beweerd, dat zij niet verder dan tot de *Duna* komen; evenwel ziet men hen ook nog, hoezeer zeldzamer, in *Esthland*. De roerdomp (*dumpis* in het *Lettisch*) laat overal op de *Lijflandsche* rietmoerassen zijn gebrul hooren, en snippen, strandloopers en andere hoogbeenige poelvogels zijn er onder de dieren in denzelfden overvloed, als in het plantenrijk de soorten der mossen, spons- en rietgewassen. Tortel-, ring- en lachduiven kirren in de bosschen nevens de krassende raven en schreeuwende uilen. Onder de zangvogels ontbeert men er weinige van die, welke ook in de meer zuidelijke streken van *Europa* Gods lof verkondigen, noch de onderscheidene soorten van leeuwerikken, meezen, lijsters, noch ook de bloed- en andere vinken, wielewalen, basterd- en echte nachtegalen, welke laatste zelfs reeds in Mei, hoe ruw en winterachtig die maand zich in *Lijfland* ook vertoont, in het nog kale kreupelhout zingen, ofschoon dan echter derzelver zang in geenen deele dezelfde rijke en menigvuldige modulatiën bezit als bij ons.

Zijn al de koudvochtige, maar warmte beminnende amphibiën onder de hier levende diersoorten het zeldzaamst — hoezeer toch de vrees voor de menigvuldig voorkomende, maar niet zeer gevaarlijke zoogenaamde koperslang, die hier dikwijls eene blaauwzwarte kleur vertoont, menige aangename wandeling bederft — zoo zijn daarentegen weder de vischsoorten ongemeen talrijk; zalmen, snoeken en puitalen in de grootere rivierstroomen, in alle kleinere beken en meren snoeken, karpers, zeelten en alen, en heilbotten, steuren, schelvisschen, makreelen, haringen en zoogenaamde *strömlingen*, of *Zweedsche* ansjovis, in de aangrenzende zeeën, die nog daarenboven door robben,

Digitized by Google

dolfijnen en bruinvisschen, waarop de eilandbewoners der *Esthlandsche* kusten jagt maken, bewoond worden.

Van al deze zeevisschen is er geen, naar het schijnt, beroemder, en geen meer uitsluitend zich aan de *Esthlandsche* kusten ophoudende, dan de *strömlingen*, eene kleine soort van haringen. De beste zijn de *Kullaströmlingen*, die bij *Reval* gevangen, als sardellen gepekeld en door het gansche land, gelijk mede buitenslands, als eene ontbijtlekkernij verzonden worden.

Ook aan insekten hebben deze gewesten geen gebrek. Hoezeer in den winter alles geheel dood en verlaten schijnt, zoo fladdert, wemelt en krioelt het des zomers allerwegen. Vele insekten scholen in zoo geweldige hoeveelheden bijeen, dat zij tot eene ware landplaag worden. Dus, bij voorbeeld, stijgen uit de poelen en rivieren tallooze zwermen van kleine, naauwelijks zigtbare muggen, welke men hier *schnaken* noemt, en die zeer gevoelig, als *Engelsche* naalden, steken en mensch en vee alle natuurgenot verbitteren. Zij zijn zoo klein, dat zij doorgaans met het oog naauwelijks ontdekt worden, en daarbij vullen zij de lucht zoo digt als stof. In even zoo groote menigte danst over de wateren het haft en andere diertjes dier soort zijnen kortstondigen levensdans. De juffers, gemeene, getraliede, kopergroene en bont gevlekte, nevens duizend andere waterinsekten, fladderen gedurende den korten zomer in digte wolken over de drassige weilanden.

Ook de vliegen, wespen en paardenvliegen trachten gedurende de maand Julij in te halen, wat de koude April en Mei hen in hun genot te kort heeft doen schieten. Wilde bijen huizen talrijk in de bosschen. Doch geen insekt is hier menigvuldiger dan de mier, die onder de pijnboomen des lands zoo talrijke koloniën gesticht heeft, dat in menige bosschen hunne torens van houtsplinters slechts weinige schreden van elkander verwijderd liggen.

Elke boom heeft zijnen eigen' worm, en die houtwormen vermenigvuldigen zich in menige jaren, bij daarvoor gunstige omstandigheden, zoo geweldig, dat geheele bosschen onder hunne knagende vreetwerktuigen te gronde gaan.

Digitized by Google

Gelijk in vele opzigten het land onder *Aziatischen* invloed staat, zoo deelt het ook in de *Aziatische* huisplaag der kakkerlakken, die hier in alle woningen verspreid zijn.

Het delfstoffelijk rijk is uitgemaakt het armste in dit land, want VULCANUS akkerploeg heeft er den grond niet opgereten en de schatten der aardkorst aan den dag gebragt. Eenvormige klei-, kalk- en zandbeddingen bedekken het binnenste des lands. Desniettemin is het aan eenige, voor het welzijn huns vaderlands ijverende, personen gelukt, hier niet alleen marmer te ontdekken, maar zelfs bergkristallen, agaat, jaspis, granaten en andere edelgesteenten op de *Lijflandsche* velden te verzamelen, en dezelve als voortbrengselen van hun land op de lijst te stellen. Immers zijn een' tijd lang zelfs echte parels in *Lijfland* gevischt. Doch met dezen roem is het eveneens gelegen als met dien, dat dit land zijn eigen *Lijflands-Zwitserland* — ook *Koerland* heeft zijn *Zwitserland* en *Koerland* maakt zelfs wijn (cider) — zijnen eigen' HORATIUS, TACITUS, HOMERUS zou bezitten. Alle provinciebewoners toch houden hun gewest steeds voor het volkomenste, dat er bestaat, en zien daarin een volledig mikrokosmus.

BIJZONDERHEDEN OVER GRAAF RASTOPTSCHIN.

VARNHAGEN VON ENSE deelt, in het onlangs verschenen zesde deel zijner *Denkwürdigkeiten und vermischten Schriften*, de volgende bijzonderheden mede aangaande den Graaf RASTOPTSCHIN, (niet, gelijk dikwijls geschreven wordt, ROSTOPTSCHIN) die, schoon zij niet elken twijfel oplossen, toch eenige opheldering geven omtrent den brand van *Moskou*.

Het was in de maand Junij van het jaar 1817, verhaalt hij, en het schoone weder lokte naar *Baden-Baden*. Het gezelschap aldaar mogt Europeesch genoemd worden. Het middelpunt van alle kringen was het huis van den Generaal VON TETTENBORN, dat, even als in het vorige jaar, door het aanzien van zijnen beroemden naam, door den

Digitized by Google

glans en den overvloed zijner gastvrijheid en door de beminnelijkheid van zijnen omgang en dien zijner echtgenoote, alles, wat eenigzins uitstekend was, in zijnen kring lokte. Hier zag men de Gravin VON DEMIDOFF met haar talrijk gevolg, de Hertogin VAN RAGUSA met het hare, den Russischen gezant, Graaf GOLOFFKIN, bekend door zijn gezantschap naar *China*, den toen nog jeugdigen, maar bekwamen Franschen Generaal BACHELU, den Graaf DE ST. AULAIRE, den voormaligen Prefect van *Rome* MONTBRETON-NORVINS, den advocaat, later Minister TESTE, den Gouverneur van *Moskou*, Graaf RASTOPTSCHIN. De laatste naam schitterde boven allen uit, en zijn persoon, in welken de grootste tegenstrijdigheden zich vereenigd toonden, zou opzien en schroom verwekt hebben, al ware zijn naam niet met den brand van *Moskou* onafscheidelijk verbonden geweest. Van hem wil ik eenigzins uitvoeriger spreken.

Hij kwam te *Baden-Baden* uit *Parijs*, waar hij eenen geruimen tijd had doorgebragt, en scheen geheel bezield en opgewekt door den invloed, dien het leven vol beweging ook naar den geest op hem had gehad. Van zijne jeugd af ingewijd in de Fransche beschaving en geoefend in alle fijnheden en geestigheid van het Fransche verkeer, boeide hij door zijne losse, vrije manier van mededeelen, welker aanlokkelijkheid nog vermeerderde, wanneer men al spoedig bemerkte, dat dit luchtige spel van geestigheid gepaard ging met eene ijzeren kracht van wil en eene niets verschoonende vastheid, waarvan men het denkbeeld van half woeste drift en ruw geweld naauwelijks kon afscheiden. Inderdaad mengde zich in het genot, dat ieder in zijnen omgang vond, dikwijls onwillekeurig eene huivering, en men gevoelde de behoefte, om tegenover dien man op zijne hoede te zijn. Aan talent, aan geestigheid en scherts, aan onuitputtelijkheid van luim deed RASTOPTSCHIN voor den Prins DE LIGNE niet onder; maar de indruk was geheel verschillend. Zoo men bij de vrolijke scherts van DE LIGNE zich als op zacht mos gewiegeld voelde, bij RASTOPTSCHIN vermoedde men, dat de grond met scherpe prikkels

Digitized by Google

was bezaaid, tusschen welke men voorzigtig den voet moest nederzetten.

Ik geloof inderdaad, dat zonder zijne gave als redenaar zijn wezen iets zeer terugstootends zou gehad hebben; doch deze boeide onwederstaanbaar. Het was een feest, hem de scherpzinnige en ten deele zeer eigenaardige opmerkingen, die hij gedurende zijn verblijf te *Parijs* gemaakt had, op zijne wijze, op bedaarden toon of snel sprekende, te hooren mededeelen. Zijne wijze van beschouwen was vrij, door geene staatkundige betrekkingen, noch ook door de wenschen van zijn eigen hart bepaald. Hij oordeelde vrijmoedig en sprak, wat hij dacht, onbevreesd uit. Dat de toenmalige orde van zaken in *Frankrijk* bij de eerste botsing moest instorten, was bij hem het ontwijfelbaar resultaat van al zijne opmerkingen. Met ongeloofelijke driestheid en bitterheid sprak hij vooral over Russische betrekkingen, tot groote ergernis van Graaf GOLOFFKIN, die nog wel moest medelagchen, als hij, op den toon van eenen ervaren wijze, verzekerde, dat nergens de lieden van verdienste zoo zeker hun fortuin maakten als in *Engeland*, nergens de vrouwen het zoo goed hadden als in *Frankrijk*, maar dat *Rusland* daarentegen het paradijs der bedelaars mogt heeten, daar het dezen aldaar stellig het beste ging; doch er kwamen nog wel eens andere redeneringen voor, die de ambtelijke waardigheid van eenen gezant niet wel toeliet aan te hooren. De geheele wildheid van toomeloozen hartstogt lag dan verborgen achter het net van puntige Fransche spreekwijzen en loerde op hare werking. Hij voelde zich door ondank en beleediging uit het vaderland, tot welks redding zijn grootsch besluit wezenlijk had medegewerkt, uitgestooten, en zou niet ongaarne zijne tegenwoordige vijanden even vreeselijk hebben willen treffen, als hij vroeger de *Franschen* getroffen had. Het was gevaarlijk, hem onverhinderd in zulke beschouwingen te laten voortgaan; hij scheen zich dan te naauwernood te kunnen beheerschen; zijn gezigt kreeg eene vreeselijke uitdrukking, en rondom hem geraakte alles in eene pijnlijke ontstemming. Maar toch meende ik, ondanks deze

Digitized by Google

uitbarstingen, nog sporen van zacht gevoel in hem te ontdekken, en ik moest hem, gelijk vroeger met DE LIGNE, zoo nu met WILHELM VON HUMBOLDT eene zekere gelijkheid toekennen, dezelfde schijnbare koelheid, waaronder de warmte van gewaarwording zich niet geheel kan verbergen, dezelfde bron van stekelige en eigenaardige geestigheid, namelijk ongeduld, dat zich in de verveling niet kan schikken, die gewone gesprekken zoo dikwijls opwekken, en die men, bij gebrek aan geest bij anderen, slechts door eigene geestigheid kan ontgaan.

Reeds vroeg had deze buitengewone man zijne handelwijze door ruwheid gekenmerkt. Onder Keizer PAUL Minister van buitenlandsche zaken, scheen hij met de ruwe geaardheid van zijnen heer uitstekend overeen te stemmen. Algemeen werd over de bitse hardheid geklaagd, waarmede hij de lieden afstootte; gewoonlijk echter was er in zijne uitdrukkingen iets geestigs. Aan den Graaf MICHAEL OGINSKI, die, met aanbeveling van den Pruissischen Minister VON HAUGWITZ, bij den Keizer aanzoek had gedaan, om naar *Polen* te mogen terugkeeren, deelde RASTOPTSCHIN, den 29 Maart 1799, het weigerend antwoord in de volgende lakonische regels mede: » Mijnheer de Graaf! Z. M. de Keizer, uwen brief van den 12den dezer ontvangen hebbende, heeft goedgevonden uw verzoek te weigeren en mij gelast u daarvan kennis te geven. Ik heb de eer," enz. Ten tijde van den inval der *Franschen* was zijne heftigheid tot wilde woede gestegen. Zijne verschrikkelijke oproeping aan het volk, zijne den vijand smadende opschriften zullen niet ligt vergeten worden. Drie dagen vóór de ontruiming van *Moskou* schreef hij nog aan BAGRATION in krachtig Russisch, dat hij *Moskou* zoo goed mogelijk zou zoeken te behouden, en dat, zoo het tot het uiterste kwam, het spreekwoord gold: beter naar den Duivel, dan in 's vijands hand! Doch ook bij voorspoed en welslagen duurde die bittere stemming voort, welke het ongeluk en de vertwijfeling bij hem hadden opgewekt. De *Franschen* hadden het verbrande *Moskou* verlaten; de achtergeblevene gewonden werden door de binnenrukkende

Digitized by Google

Russen nedergesabeld, en eenigen, die met zwakke krachten het waagden het groote hospitaal in het Vondelingshuis te verdedigen, viel de genade ten deel, dat zij in harde gevangenschap mogten smachten. Zij wendden zich in hunnen dringenden nood smeekende tot RASTOPTSCHIN; de Keizerinne moeder had zich het lot dier ongelukkigen meêdoogend aangetrokken; geheel durfde hij hun verzoek niet afslaan, maar hij stond het toe met de volgende, eigenhandig door hem geschrevene, harde woorden: »De Graaf RASTOPTSCHIN staat aan den Heer GAZO, den vader, den noodigen tijd toe, om zich van zijne ziekte te herstellen; waarna hij zich met zijnen zoon naar het Gouvernement van *Wologda* hebbe te begeven. De zamenkomst, die hij mij vraagt, zou tot niets dienen; het zijn noch laster noch boosaardigheid, die bij den Graaf RASTOPTSCHIN werken; maar eene natie, die wet noch trouw kent, en die sedert twintig jaren slechts misdaden en gruwelen heeft aan te wijzen, moet nimmer het Opperwezen tot getuige roepen, welks regtvaardigheid bij bandieten wordt miskend." De ijzeren man was intusschen in zijnen haat tegen de *Franschen* niet zóó volhardend, als de Minister VON STEIN. *Parijs* had het weerbarstige metaal weten te smelten, en de held van *Moskou* had daar eene toevlugt en levensgenot gevonden, gelijk zijn moederland ze hem niet opleverde.

Op zekeren avond, toen de kring bij TETTENBORN klein en vertrouwelijk was, gaf RASTOPTSCHIN ons onverwacht een volledig verhaal van den brand van *Moskou* en zijn aandeel daaraan. Hij spotte met de vertelling, alsof hij de verbazende hoofdstad met eene fakkel had aangestoken, gelijk men op het tooneel den brand van *Persepolis* door de enkele hand van THAÏS ziet ontsteken. „Ik heb," zeide hij, »de gemoederen der menschen ontvlamd; aan dit vreeselijkste vuur ontsteekt men gemakkelijk de pekkransen." Hij gaf vervolgens de maatregelen op, die hij als Gouverneur had genomen, het wegzenden der brandspuiten, waarbij ook in aanmerking kwam, dat de spuitgasten een militair corps uitmaakten, dat niet in han-

Digitized by Google

den van den vijand kon worden gelaten, het openen der gevangenissen, de middelen van allerlei aard, om aan de *Franschen* geene rijk voorziene hoofdstad, maar slechts eene plaats van verwoesting over te laten, en eindelijk het bedissende voorbeeld, dat hij zelf gegeven had, door het verbranden van zijn eigen buiten *Moskou* gelegen paleis. Hij legde zijne gedachtenreeks, zijne drijfveren en aandoeningen bloot, en erkende, dat hij niets gevoeld had, dan de weinige waarde van alle bezittingen, zoo het vaderland te gronde ging. Dat hij hierbij eenstemmig dacht met het volk, had de ijver getoond, waarmede zijn plan werd uitgevoerd. Pekkransen en fakkels waren weldra in de hand der woeste benden, die zichzelve eene soort van orde bepaalden en de rollen en de wijken onderling verdeelden, schoon dit alles in de woede en den spoed der uitvoering weder in de war geraakte, gelijk ook verscheidene kruidmijnen, aangelegd om den vijand bijzondere schade toe te brengen, door overijling of verzuim doelloos werden. De geheele verwoesting was echter vreeselijk; zij overtrof alle voorafgaande berekening, en zoo het nadeel, den vijand berokkend, weldra doodelijk bleek te zijn en eene geheele wending gaf aan den loop der zaken, zoo was voor het oogenblik de prijs, waarvoor dit gekocht werd, te vreeselijk, dan dat men den veroorzaker zou hebben kunnen roemen. Eene waarde van vijfhonderd millioenen roebels had de brand van *Moskou* verteerd, en drieduizend menschen waren er bij omgekomen. Of wij, die den man, welke zulk eene ijselijkheid had bewerkt, nu zoo geestig en rustig als een vreedzaam verhaler in ons midden zagen, niet eenige huivering gevoelden, dat moge de lezer zich voorstellen!

Geruimen tijd waagde men het ook niet, om de daad in *Rusland* te erkennen; bij het volk en het leger kreeg het denkbeeld de overhand, dat de vijand *Moskou* had in brand gestoken, en men vond raadzaam, deze meening niet tegen te spreken. Rastoptschin zelf eogste van vele zijden verwijtingen en afkeuring in. Door een voorval, waarover wij zoo aanstonds zullen spreken, had hij zich

Digitized by Google

de ontevredenheid van den menschlievenden ALEXANDER op den hals gehaald; spoedig zag hij den *Russischen* bodem overal onder zijne voeten wankelen, en hij week naar *Duitschland* en *Frankrijk*.

Het is een merkwaardige trek in RASTOPTSCHIN, en naar ons oordeel een nieuw bewijs van zijne innerlijke kracht, dat hij in latere jaren, ten einde naar *Rusland* te kunnen terugkeeren en daar rust en vrede te vinden, zijn algemeen bekend deel in deze gebeurtenis loochende (*), en hiermede den onsterfelijken roem opofferde, die daarom aan zijnen naam was gehecht. Het oogenblikkelijke doel had bij hem de overhand boven al het andere. Men zou kunnen zeggen, dat hij *Moskou*, nu *zijn Moskou*, nogmaals opofferde. Men heeft daarin soms de daad van eenen buigzamen hoveling willen zien; men behoorde er eerder zekere grootheid in te erkennen, want niet ligt zal iemand om een korlstondig tijdelijk voordeel zijne billijke aanspraak op de bewondering der nakomelingschap opgeven, die den held ook met zijn leven niet te duur gekocht schijnt. Doch misschien meende hij ook bij deze tweede opoffering, even als bij de eerste, dat hij meer redde, dan verwoestte. Zeker kon hij slechts hopen bij het scherpere onderzoek van den geschiedkundige, dat hij door zijne ontkenning uitlokte, te zullen winnen, daar de aan het licht gebragte waarheid zijnen naam des te helderder zou doen lezen, en gewis kon hij, gelijk GALILEI, hen uitlagchen, die door zijne herroeping ook de zaak zelve veranderd waanden.

Wat den Keizer ALEXANDER onherstelbaar tegen RASTOPTSCHIN had ingenomen, was de volgende jammerlijke gebeurtenis, die ik wedergeef, zoo als zij mij later van eenen voornamen, goed onderrigten *Rus* is verhaald. Toen de *Franschen* tegen *Moskou* in aantogt waren, stootte de politiewacht op zekeren dag op eene groep jonge *Russen*, welke gretig naar een' hunner luisterden, die hun uit een *Fransch* dagblad de laatste, door NAPOLEON uitgevaar-

(*) Hij deed dit in zijn werk: *Vérité sur l'incendie de Moscou. Paris*, 1824.

Digitized by Google

digde oproeping verlaalde. De tolk werd terstond als misdadiger behandeld en weggesleept. Het was een jong mensch van 24 jaren, hoofdman buiten dienst, genaamd WERISHALIN. Geen vermoeden van slechte bedoelingen kon bij zijne onbedachtzame daad op hem kleven; integendeel, alle getuigen volhardden bij hunne verklaring, dat hij zijnen landslieden de woorden des vijands met afkeuring en misnoegen had voorgedragen. Doch RASTOPTSCHIN hield zich aan de uitwendige daadzaak, het verbreiden van de *Fransche* oproeping, wilde niets verders hooren, en voelde aan zijne eigene woede, dat ook de woede des volks een offer noodig had, om zich te koelen. Hij was gewoon, de voor zijne woning verzamelde, dikwijls onrustige menigte van het balcon van eenen vrij hoogen trap aan te spreken, en de opgewekte gemoederen door zijne korte, hevige woorden nog meer te ontvlammen. Derwaarts liet hij den jongen WERISHALIN voeren, en toen hij hem zag, riep hij in grooten toorn: »Maar meer dan de *Franschen* zijn verraders onze vijanden. Deze verdienen meer dan gene onzen haat, het uitgezochtste verderf. Daar ziet gij er een', die NAPOLEON's oproepingen heeft verbreid, daar ziet gij uwen ergsten vijand!" Nu putte hij zich uit in verwijten en schimpredenen tegen den gevangene zelven, en eindelijk, terwijl hij zich van hem afwendde, beval hij den naastbij staanden politiesoldaat: »Sla toe!" De soldaat gaf hem een' slag met de platte kling. »Kom, kom!" riep RASTOPTSCHIN, die zich weder omkeerde, »dat beteekent niets; laat hem aan het volk over, dat zal beter met hem omspringen!" Terstond werd de ongelukkige het woedende gemeen toegeduwd, en in weinige oogenblikken was hij in duizend stukken verscheurd; zijne leden, zijn geheele ligchaam was verdwenen; een stuk van eene hand met een paar vingers was alles, wat men op het plein vond, toen de menigte zich eindelijk verstrooid had.

Deze gruwelgeschiedenis was echter daarmede niet afgeloopen; zij werd op eene treffende wijze weder in het geheugen herroepen. In den aanvang van het jaar 1813, op eene plaats in *Polen*, werwaarts de overwinning Keizer ALEXANDER had gevoerd, werd een grijsaard voor hem gebragt, die verlangde hem te spreken. Zijne knieën knikten en zijne lippen beefden. Toen hij voor den Keizer gekomen was, viel hij weenend en snikkend voor hem neder, en kon wel vijf minuten lang geen woord uitbrengen. De Keizer,

Digitized by Google

in pijnlijke onrust, scheen met zichzelven in strijd. Hij wist, dat de oude WERISHALIN voor hem lag. Deze kreeg eindelijk zijne spraak terug, en eischte onderzoek en, zoo zijn zoon onschuldig werd bevonden, herstel van diens eer; hij weeklaagde over zijne nu kinderlooze grijsheid, die geen' erfgenaam zijner goederen zou achterlaten. De Keizer poogde hem tot bedaren te brengen, sprak hem vriendelijk toe, en beloofde hem regt: hij wist reeds, zeide hij, dat de jonge man aan geen verraad schuldig was geweest en in geene betrekking tot den vijand had gestaan, en hij zond den grijsaard met vertroostende woorden henen. Den volgenden dag leverde RASTOPTSCHIN zijn verzoek in om zijn ontslag; de Keizer nam het aan, en zeide met eenen donkeren blik, dat hij hem geen oogenblik wilde ophouden, maar wenschte, dat hij hem nooit weder zou moeten zien. Zoo was RASTOPTSCHIN van de baan des roems en der overwinning, waarop de vlammen van *Moskou* voorlichtten, plotseling afgestooten, van magt en invloed beroofd, bij het schitterend voortrukken en de dagelijks toenemende zegepralen van het leger en het gansche volk een werkelooze banneling; en daar het vaderland hem als verstiet, trok hij, vol van somberen toorn, eenzaam de troepen na door de landen, die zij bevrijd hadden, eerst in *Berlijn* eene korte poos van rust vindende, later in *Parijs* onder het gewoel van verstrooijingen weder herlevende. Zijne ijskoude luim werd nu tegen zijne landgenooten gerigt. Ingewijd in alle betrekkingen, hield hij den draad van vele verbindtenissen in zijne hand, en zijn snijdend woord kon ongeneeslijk wonden, doodelijk treffen.

Doch tegen den vijand, die in zijn binnenste woonde, had hij geene wapenen. Bij het vallen van het duister overviel hem niet zelden spookachtige schrikbeelden, die hem in vreeselijke spanning bragten. Te *Parijs*, werwaarts hij na dit verblijf in *Baden-Baden* terugkeerde, werden deze sombere uren nog menigvuldiger en pijnigender. Bij zulk eene gelegenheid drongen eens twee van zijne meer gemeenzame bekenden, voorname *Russen*, ondanks den tegenstand van zijnen kamerdienaar, bij hem binnen. Zij meenden ten hoogste slechts een galant avontuur te zullen storen; doch hoe verschrikten zij, toen zij het afgelegene vertrek binnentraden! Ontdaan en bleek zat RASTOPTSCHIN daar, en toen hij de binnentredenden bemerkte, riep hij huiverend, hen met de handen afwerende: »Wat wilt gij van mij? Gaat

Digitized by Google

henen, gaat henen! Ik ben het niet, die u geslagen, die u naar beneden gestooten heb!" Ontzetting was in hem en ging van hem uit. De beide vrienden begrepen, dat hij de WERESHALINS, vader en zoon, meende te zien; zij noemden hunnen naam, riepen hem bij den zijnen, en wekten hem eindelijk uit zijne jammerlijke verbijstering. Nu herkende hij zijne bezoekers, herstelde zich, streek met de hand over voorhoofd en oogen, dronk een paar glazen water, en na eene poos kon hij weder met hen spreken, gelijk gewoonlijk. De indruk van deze gebeurtenis bleef bij de beide getuigen onuitwischbaar, en een van hen heeft mij, lang daarna, met al de huivering van iets, dat men pas heeft bijgewoond, de omstandigheden woordelijk zoo verhaald, als ik ze hier heb wedergegeven. Nog lang, zegt men, bleef RASTOPTSCHIN door zulke schrikbeelden gekweld, die intusschen ook uit ligchamelijke krankheid hunnen oorsprong hadden en na het gebruik van gepaste geneesmiddelen ophielden. Hij bragt, gelijk bekend is, zijnen laatsten levenstijd weder in *Rusland* door, waar hem de gewenschte terugkeer vergund werd; en de eerbied en bewondering, hem betoond, gaven zijner eergierigheid toch de bevredigende overtuiging, dat hij als een der helden van *Rustands* bevrijding werd erkend.

Overigens behooren die sombere trekken tot de voltooijing van het beeld. Dezelfde man had uren, waarin hij met de grootste eenvoudigheid de onschuldigste genoegens smaakte, zich bezig hield met de beschouwing van eene bloem, van eenen vlinder, waarin hij lagchend het spel van kinderen gadesloeg, hen voor ongevallen beveiligde, hunne vreugde door geschenken verhoogde; andere uren, waarin hij zich als den voorkomendsten en vriendelijksten gezelschapper vertoonde, vol fijne oplettendheden voor mannen en zich met kiesche huldiging aan vrouwen aansluitende. Terwijl hij het niet verborg, dat de schoonheid en gezellige bevalligheid van eene tooneelspeelster uit *Stuttgart* hem aanlokten, verborg eene levendige *Française* niet, dat zij door hem was bekoord. Zijn gezond verstand bewaarde hem echter voor het gevaar om zich belagchelijk te maken, en hij zeide schertsend, dat men op zijne jaren zelden op de vriendschap, maar nooit meer op de liefde vertrouwen moest.

Digitized by Google

SCHETSEN VAN SIBERIË.

(Getrokken uit de *Herinneringen van een Russisch Reisiger*, MICHAEL Y....)

Dem Schnee, dem Regen,
Dem Wind entgegen,
Im Dumpf der Klüfte
Durch Nebeldüfte,
Immer zu, immer zu,
Ohne Rast und Ruh'!

GOETHE.

Niet minder dan de krijg heeft de handel zijne gevaren en zijne helden; eene romaneske belangstelling hecht zich ook aan die vermetel stoute mannen, die, uit hunne koopkantoren opgestaan met de zoo prozaïsche zucht om winst te doen, weldra zich verheffen en grooter worden, te gelijk met de moeijelijkheid der omstandigheden, die hun voorwaarts streven belemmeren. Hun moed en hunne volharding overwinnen alsdan alle hinderpalen. Hoe vele onwaardeerbare ontdekkingen zijn ook niet wetenschap en beschaving aan hen verschuldigd! Geen lezer is er, die niet met innerlijke ontroering de reizende handelaars van het zuiden volgt, wanneer zij, op hunne snelvoetige kemels gezeten, de woestijnen van *Arabië* en van *Afrika* doorsnijden, elk oogenblik in gevaar om door het brandend stuifzand overstelpt, door den adem van den *simoom* verstikt, of door roofstammen overvallen en in slavernij gesleept te worden. Maar waarom zouden wij dan ook niet, wij Noordlanders (*) vooral, hetzelfde medegevoel en dezelfde bewondering verleenen aan diegenen onzer landgenooten, die niet minder gedurfde gevaren trotseren dwars door de ijswoestijnen van *Siberië*?

Zie slechts, hoe deze stoute pioniers van den noordelijken handel tweemaal 's jaars eenen afstand van drieduizend wersten (†) tusschen *Yakoetsk* en *Kolymsk* afleggen, bij eene

(*) Hierboven heeft men gezien, dat het een *Rus* is, die spreekt.

(†) Een *Russische* werst staat nagenoeg gelijk met den afstand van duizend *Nederlandsche* ellen.

Digitized by Google

koude van veertig graden beneden nul, en zulks dwars door digt begroeide bosschen en bijna onbegaanbare *toendres* (*), maanden lang voorttrekkende, zonder een menschelijk schepsel te ontmoeten, zonder hun hoofd onder eenig dak te kunnen beschutten, telkens blootgesteld om onder de sneeuw begraven, om de prooi der wilde dieren te worden, of om, hetgeen misschien nog ijselijker is, na al hunne paarden bij gebrek aan voedsel te hebben zien omkomen, zelven van honger en koude in die verschrikkelijke wildernissen te sterven! Laat ons eens op den voet die karavaan volgen, welker afgematte paarden een voor een en stap voor stap eene rigting houden, waar geen blijk van weg te bespeuren is, uitgezonderd het hier en daar ingedrukte spoor van eenig wouddier of de lagen sneeuw, welke de jongste storm opeengejaagd heeft. De reizigers zelven, in hunne dikke pelzen van geiten- of wilde-paarden-vellen gewikkeld, met geweldig groote mutsen op het hoofd en aan de beenen laarzen van rendier-huiden, die tot boven de knie opstijgen, trekken zwijgend voort, op hunne hooge *Yakoetische* zadels gezeten. De dampkring is somber en nevelachtig; maar de ochtendschemering begint. Eene bloedkleurige streep, die aan den gezigteinder verschijnt, verkondigt het naderen van den dag. Eindelijk rijst de zon, een gloeijende metaalklomp, zoo als hij uit den smeltoven voortkomt; doch nog verloopt er eene lange tijdruimte, eer hare warmtelooze stralen de nevelen verdrijven, waarmede het aardrijk bedekt is. Eensklaps echter ontstaan aan alle kanten ontelbare regenbogen, het gewrocht der plotselinge straalbreking, en spelen in duizende kleurschakeringen op het stijf bevroren gras en op de sneeuw, die als eene laag edelgesteenten schittert en de oogen verblindt. Glinsterende vuurvonken dalen allerwegen naar den grond; millioenen van lichtende lovertjes zweven in de lucht. Onmetelijke schaduwvormen, door de dampen teruggekaatst, schijnen uit de aarde op te rijzen, en vertoonen de schijnbeelden der zonderlingst gevormde torens, naalden en zuilen (†). Doch, helaas! die tooverspie-

(*) Moeraslanden, die bijna geheel het noordelijke deel van *Siberië* overdekken.

(†) Verschijnselen van dezen aard zijn door den Kolonel TODD des winters in de woestenijen van *Midden-Azië* opgemerkt, gelijk ook door den Heer WRANGEL, gedurende

Digitized by Google

geling duurt slechts een oogenblik. Reeds is de zon, hare korte winterloopbaan volbragt hebbende, wederom onder den horizon gedaald, en met haar heeft geheel de begoocheling een einde. Op nieuw ziet het oog niets anders dan eene grenzenlooze vlakte, met een hulsel van sneeuw als met een doodlaken overdekt; alleen verheft zich hier en daar, op verre afstanden, eenig struikgewas, droevig ter aarde gebogen onder den last van sneeuw en rijp, die het overstelpen. Geen vogel doorklieft de lucht, geen geluid breekt de stilte der eenzaamheid. Zij is nog treuriger dan het graf, want de dood zelf onderstelt het denkbeeld van leven en herleven; maar hier schijnt het leven nimmer bestaan te hebben of te zullen bestaan.

Eindelijk doen zekere teekenen, waaromtrent de reizigers zich nimmer bedriegen, hen bespeuren, dat zij de plaats van hun nachtverblijf naderen. »*Bar! bar!*" (voorwaarts! voorwaarts!) roepen de voerlieden, om hunne paarden aan te sporen. Weldra onderscheidt men zwart gebrande boomstammen, die boven de sneeuw uitsteken; het is de plaats van het kampement. »God dank, wij zijn er!" Men stijgt van de paarden. De *Yakoeten* nemen den dieren hunnen last af; sommigen gaan eene weideplaats opzoeken, dat is te zeggen eenen grond, waarop de minder hoog opeengepakte sneeuw de paarden veroorlooft, het schrale mos, met hetwelk de oppervlakte van den *toendre* bedekt is, te bereiken; anderen brengen dorre takken aan. Spoedig flikkert er een vuur,

---

den gevaarlijken togt, welken hij op sleden, door honden getrokken, over het ijs der *Behring-straat* gedaan heeft. De eerstgemelde waande eene groote stad te zien, door rijzige boomen overschaduwd en voorzien van torens, kanteelingen, minarets, enz. enz. De ander verbeeldde zich, dat hij kuststreken, rotsen, bosschen en dergelijke voorwerpen gewaar werd. Deze bijzondere soort van dampspiegeling is geheel verschillend van de opdoeming, welke men somwijlen in de lucht gewaar wordt, en die het getrouwe, hoezeer omgekeerde beeld vertoont van werkelijk aanwezige dingen. Even min gelijkt zij naar die, welke de *Arabieren seerab* noemen, en die den reiziger de bedriegelijke schijnvertooning van waterplassen midden in de woestijnen voorspeelt. Hetgeen wij hier beschrijven, is een geheel eigenaardig verschijnsel, dat nog niet op eene voldoende wijs is uitgelegd.

Digitized by Google

rondom hetwelk de meesten zich op uitgespreide kleeden nedervlijen en rust nemen, in afwachting van de thee en het avondmaal, hetwelk weder anderen gereed maken. De kleederen zijn wit van rijp; de pelsmaskers, die aangezigt en oren beschut hebben, zijn hard bevrozen; men haast zich ze af te doen, om ze te ontdooijen en daarna te drooge. De reisigers ademen vrijer, maar hun adem bevriest, zoodra hij uit den mond komt; zij spreken — en het geluid, hetwelk zij geven, wordt, om zoo te zeggen, zigtbaar in de bevrozen lucht, die hen omgeeft. Langen tijd verloopt, eer men genoeg sneeuw gesmolten heeft, om het water te bekomen, dat men behoeft; eer men het bijna in ijs verkeerde brood eetbaar heeft gemaakt, en de avondspijs gaar geworden is; en nog moet men zich haasten die te eten, zonder zijne handschoenen uit te trekken en zonder den kookketel van het vuur te nemen. Eindelijk is het uur daar, om te gaan slapen; maar alvorens is men wel genoodzaakt zich gansch elijk te ontkleeden, om zijne kleederen, die thans door de uitdamping door en door nat geworden zijn, bij het vuur te laten droogen; een nachttoilet, dat niets minder dan aangenaam is onder het gehlaas van den noordenwind en bij eene koude van 40 graden. Somwijlen ontstaat des nachts een orkaan (*boerane*), vervuld van dwarrelende sneeuwwolken, die alles, menschen en paarden, begraven. Het duurt soms twee etmaal, eer men er zich kan uitwerken; gelukkig nog, zoo men door ingespannen arbeid den dood ontkomt, en dan zelfs moet men niet zelden nog een paar dagen op dezelfde plaats blijven, om aan de afgematte lastdieren eenige krachten te doen herkrijgen. Eindelijk gaat men weder op weg bij het schijnsel van het noorderlicht, hetwelk nu eens als met duizend glinsterende vuurpijlen naar het toppunt schiet en dan weder in talloose bogen of in heldere lichtkolommen het hemelgewelf vervult. Op zulk eene wijs wordt die lange en moeijelijke reis, welke voor hen, die ze doen, eene onafgebroken reeks van lijden is, vervolgd en volbragt. Aan hun lijden alleen bespeuren zij, dat zij nog leven; alle ander gevoel is bij hen verdoofd.

De aldus, karavaanagewijs, tot binnen den poolkring vervoerde koopwaren worden in *Noord-Azie* aan de *Russen*, beambten der regering, en aan de *Kozakken* verkocht in de steden *Zachiversk*, *Verkhne-Kolymsk*, *Srednc-Kolymsk* en *Nyne-Kolymsk*; vervolgens, ten tijde van eene groote jaar-

Digitized by Google

markt, die op het eind van Maart of in het begin van April gehouden wordt, aan de leden der onderscheidene inlandsche volksstammen, welke onder de namen van *Yukoosen*, *Koriaks*, *Yookaguires* en *Tschooktchis* bekend zijn. Hier is het, dat, in ruil voor eenig laken en grof gedrukt katoen, eenig slecht koperwerk en kramerijen, de kooplieden die kostbare pelterijen, vachten van blaauwe en zwarte vossen, sabels enz. erlangen, die eenmaal de dames der *Parijsche* groote wereld, de *fashionables* van *St. Petersburg*, de rijke koopmansvrouwen van *Moskou* en *het licht der wereld* in eigenen persoon, dat is te zeggen den Schah van *Persie*, die er zijn staatsiekleed mede versiert, tot tooisel zullen dienen. Onder de door ons genoemde inlandsche stammen verdient die der *Tschooktschis*, welke het oostelijk uitsinde van *Siberië*, tot bij de *Behring-straat*, bewonen, de meeste opmerking. Het is een fier en strijdbaar geslacht, dat, hoezeer het gaarne, voor dezelfs voornaamste hoofden, de geschenken der *Russische* regering aanneemt en haar op zijne beurt, onder de gedaante van tegengeschenk, eene soort van schatting betaalt, zich niettemin als volkomen onafhankelijk beschouwt. Sedert eenige jaren verschijnen de *Tschooktschis* minder talrijk dan bevorens op die jaarmissen. Ook heeft men bij verscheidene hunner vuurwapenen van vreemd maaksel (*) opgemerkt, ongetwijfeld afkomstig van de *Amerikaansche* walvischvaarders, met welke zij sedert eenigen tijd in aanraking gekomen zijn. Even als alle wilde volken, beminnen de *Tschooktschis* de sterke dranken hartstogtelijk; en hoezeer het strengelijk verboden zij, er hun te verkoopen, wordt deze zeer winstgevende handel nogtans in het geheim gedreven. Bij zulke gelegenheden is een geheel zwarte-vossenvel niet zelden de prijs van het eerste glas brandewijn; voor het tweede zou de *Tschooktschi* ongetwijfeld met vreugd nog driemaal zoo veel geven; maar de vrees voor zijne dronkenschap en voor de gevaarlijke twisten, die daaruit zouden kunnen ontstaan, bedwingt de hebzucht der *Russische* kooplieden, en bijna altijd loopt de ruilhandel vreedzaam af. Wanneer al de koopen gesloten zijn, verzamelen de handelaars de vellen, welke zij zich hebben weten te verschaffen, naaijen dezelve zorgvuldig in zakken, waarvan elk

(*) De *Russische* beambten hebben het verkoopen van vuurwapenen aan de *Tschooktschis* verboden.

Digitized by Google

er veertig stuks bevat, en na ook hunnen voorraad van mammouthstanden (*) verzameld te hebben, laden zij dit alles wederom op hunne paarden en gaan ijlings op weg, ten einde over de *toendres* te geraken, alvorens het ijs, waarmede die moergronden overdekt zijn, gesmolten zij, en ook om nog tijdig genoeg op de jaarmarkt van *Yakoetsk* aan te komen, welke plaats, alwaar hunne gezinnen en vrienden hen met ongeduld verwachten, meestal in Julij door hen weder bereikt wordt.

Doch, daar wij ons dan nu in eene van *Siberiës* noordoostelijke steden bevinden, zal het niet ondienstig zijn, er eenige oogenblikken te vertoeven. De beschrijving, welke wij in staat zijn van de plaats te geven, zal niet lang wezen, en is toepasselijk op al de overige steden van het land, zoo zij al inderdaad den naam van steden verdienen. Een dozijn of wat huizen, op de vlakke oevers van de *Kolyma* verstrooid, zonder werven, schuren of stallen, omdat onder deze breedte er noch landbouw noch veeteelt bestaat; eene kleine kerk, zon-

(*) De hoeveelheid mammouthstanden, die regelmatig uit deze gewesten wordt ingevoerd, is zeer aanzienlijk, bedragende zij jaar voor jaar bij de 20,000 *poods*, (ongeveer 8000 quintalen) die doorgaande te *Yakoetsk* tot den prijs van 25 roebels het *pood* verkocht worden. Opmerkelijk is het, dat die slagtanden (in hoedanigheid met het ivoor gelijkstaande) bijna altijd gevonden worden regtop uit den grond stekende, hetgeen zou doen onderstellen, dat men, op geringe diepte, geheele ligchamen dier reusachtige zoogdieren in derzelver natuurlijken stand moet aantreffen. Na zoo veel tijd zou het moeijelijk te beslissen zijn, of zij door eenen grooten wereldvloed uit zuidelijker landen derwaarts gespoeld zijn, dan wel of zij oorspronkelijk deze zoo nabij aan de pool gelegene gewesten bewoond hebben. Evenwel doet de stand, waarin men hen vindt, als ook de lengte en digtheid van het niet zelden volkomen goed bewaarde huidhaar, ons tot de laatste onderstelling overhellen. Aan de oevers van de *Kolyma* treft men ook nog, in den grond, eene ontzettende hoeveelheid beenderen aan, die aan andere wervelbeendieren der voorwereld behoord hebben, onder deze vele geweldig groote rhinoceroshorens. De inboorlingen beschouwen die horens als de klaauwen eener onbekende soort van reusachtige vogels, welke zij gelooven, dat sedert onheugelijke tijden het land verlaten hebben.

Digitized by Google

der eenig sieraad; eene loods, die tot meelpakhuis, en eene andere, die tot zoutzolder dient; hierbij nog eenige in het rond staande *Yoerten* (*), ziedaar de gansche stad! Voeg hier nog bij een aantal netten, die te droogen hangen, eene hoeveelheid visch, tot hetzelfde oogmerk aan lange staken gehecht, hier en daar een menschelijk wezen, en een' ontelbaren zwerm honden, zoo is de schildering volkomen. Maar in dit afgelegen, van geheel de overige wereld vergeten hoekje der aarde leven ook menschen, en leven zij er, gelijk overal elders, bewogen en geschokt door wenschen en hartstogten. Hoe zeldzamer men er vreemdelingen ziet aankomen, des te gelukkiger acht men sich, hen er te kunnen ontvangen en onthalen. Ook zijn de inwoners van *Kolymsk* wegens hunne gastvrijheid beroemd, en hunne vrouwen worden voor lieftallig, ja zelfs voor schoon gehouden. Hun leven is overigens niet geheel en al van vermaken en tijdverdrijf ontbloot. Wel is waar moet in een land, waar de winter een aanhoudende nacht is, der menschen leven alsdan grootendeels met slapen doorgebragt worden. Men slaapt er in dit jaargetijde meestal gedurende dat gedeelte van het etmaal, hetwelk wij dag noemen, te weten op die uren, wanneer de zon boven den gezigteinder *zou moeten* zijn, en zulks wel uit zuinigheid, vermits de nachten in den regel door het noorderlicht genoegzaam verhelderd worden. Eindelijk, na hunne donzen bedden verlaten, zich uit hunne dikke dekens gewikkeld te hebben, vereenigen die stedelingen zich rondom den *samovar*, (de theemachine) dat huiselijk altaar der *Siberiërs*; en onder het drinken van hunne thee, die zij meestal zonder suiker gebruiken, verdrijven zij zich, gelijk overal elders, den tijd met liefderijk van hunnen naaste kwaad te spreken. Maar de vrolijkste tijd des jaars, de ware carnaval voor de inwoners van *Kolymsk*, is het oogenblik, dat de karavanen en de kooplieden van *Yakoetsk* aankomen. Hoe duur de sterke dranken er ook mogen wezen, wordt alsdan daarvan eene ontzettende hoeveelheid verbruikt op de feesten, die elkander zonder ophouden volgen; en dit vooral is de reden, waarom, niettegenstaande de groote winsten, welke de ruilhandel oplevert, zoo weinig lieden er tot eenig

(*) Dus noemt men de woningen der inboorlingen. Doorgaans zijn dit hutten of liever kegelvormige tenten, met eene dikke soort van vilt en met dierenhuiden overdekt.

Digitized by Google

aanmerkelijk vermogen geraken. Avondgezelschappen, gezang, sledevaarten vullen het overige van den tijd. Niet zelden gebeurt het, dat op die tochtjes, tot welke men zich van voorgespannen honden bedient, geheel een gezelschap, met vrouwen, meisjes, kinderen bij zich, door de plotselinge ontmoeting van eenen witten ijsbeer verrast wordt. De honden, door hunnen reuk van de nabijheid des beers verwittigd, hebben hem weldra ontdekt, en, bemoedigd door hunne talrijkheid, vliegen zij hem aan en grijpen hem met de tanden, doof voor de stem hunner meesters, die hen vruchteloos pogen terug te houden. Men verbeelde zich den schrik, het angstgekrijt en al de verwarring van zulk een tooneel! Evenwel, zelden loopt een zoodanig toertjesvoorval treurig af, want de beer, in de strengen en touwen van het hondengareel als in een net verstrikt, wordt door die dieren meestal overmeesterd. Zij werpen hem neder, strekken hem uit op de sneeuw, en alsdan valt het gemakkelijk hem te dooden met de ijzeren punten der stokken, die ieder man in de hand draagt, om de ligte sleden het evenwigt te doen bewaren. Na behaalde overwinning herzamelt zich het reisgezelschap, en keert, fier en verblijd, naar de stad terug, waar men van nieuws af aan begint te drinken en te rooken. Tabak, thee en brandewijn zijn de drie dingen, welke de inwoners dier streken het hartstogtelijkst beminnen. Menigmaal zelfs, wanneer zij, bij gebrek aan brood, gedwongen zijn roepjes gedroogde visch in hunne thee te doopen, zullen zij hun laatste stuk geld voor een' slok brandewijn besteden, ofschoon deze er nog duurder is dan zelfs het meel, en men heeft de huishoudelijkste vrouwtjes van *Kolymsk* eene *parkha* (*), en wel de laatste, die haar overbleef, voor een zetsel thee en een luttel suikers, zien geven. Tabaksdoos en pijp zijn zelden uit hunne handen; maar het zijn de *Russen*, die den tabak het meest als snuif

(*) Eene soort van pels van rendierenvel, omtrent van snee als een hemd. De *Ostiaken* vervaardigen dit kleedingstuk dubbel, dat is te zeggen uit twee vellen, van welke het eene met het haar naar binnen, het andere naar buiten gekeerd is. De *Yakoeten* en de *Kamtschatdalen*, daarentegen, maken ze steeds enkel, met de haarzijde binnenwaarts gekeerd. De onderrand van dit gewaad is met sabelbont of wel met zijden passementwerk omset.

Digitized by Google

gebruiken, terwijl de inlanders aan het rooken de voorkeur geven. Ondertusschen, de winter duurt, zelfs in die poolstreken, niet eeuwig. De lieve zomertijd komt op zijne beurt, maar verschijnt en verdwijnt er als een bliksemstraal, en deszelfs buitengemeen korte duur maakt hem nog aanlokkelijker. De natuur, welke den bewoneren dezer wereldstreken, door het volstrekt gemis van graangewassen en zelfs van eenigerlei vee (*), onwaardeerbare middelen van onderhoud ontzegd heeft, heeft hun daarvoor in zekeren zin vergoeding verschaft door de ontelbare hoeveelheid trekvogels, die er zich in den paartijd nederslaan en bij duizenden in netten gevangen worden; voorts leveren de rivieren, zoodra derzelver ijskorst weggedooid is, den visscherlieden eenen ruimen overvloed der lekkerste vischen, en eindelijk bezorgen onoverzienbare troepen van wilde rendieren hun een' toereikenden voorraad van vleesch voor den overigen tijd des jaars.

Na hier voren den zoo bezwaarlijken togt der noordwaarts trekkende karavanen beschreven te hebben, willen wij thans iets zeggen van die, welke, niet minder talrijk, hunne rigting oostwaarts nemen, naar de haven van *Okhotsk*. Eigenlijk gesproken is die reis, met de eerste vergeleken, slechts een kuijertje. De konvooijen, gebezigd tot den vervoer der ammunitie voor de *Russische* garnizoenen te *Okhotsk*, te *Guyiguinsk* en op *Kamtschatka*, der koopgoederen, aan de *Russisch-Amerikaansche* handelmaatschappij behoorende, en van welke een deel tot naar *Sitkha* (†) gaan moet, als ook der mondbehoeften, zoo als meel, brandewijn, olie enz., dit alles houdt bij de twintigduizend paarden bezig, en wordt, bijna gelijktijdig, elk jaar bij het begin der lente verzonden. De goederen worden aanvanke-

(*) Nog eene reden, behalve de koude der luchtstreek en de schaarschte van voeder, waarom men in het noorden van *Siberië* geen vee kan hebben, is de moeite om het levend te houden, alomme waar men zulk eene menigte honden tot het bespannen der sleden in den winter gebruikt; die verslindende dieren toch zouden onmisbaar paarden en ossen met huid en haar opeten. Zelfs in de stad *Okhotsk* is het iets zeer zeldzaams, eene levende kat te zien.

(†) Eilanden in het noorden van *Amerika*, de hoofdstapelplaats der *Russisch-Amerikaansche* maatschappij.

Digitized by Google

lijk op ossen geladen, om alzoo des te gemakkelijker over de hooge bergketen van den *Aldan* te geraken, welke op dien tijd des jaars nog met sneeuw bedekt is; vervolgens, zoodra men het jonge gras aantreft, worden de ossen door paarden vervangen. Aldan weêrgalmt het gebergte van het vrolijk geroep der voerlieden, en de trein lastdieren trekt langzaam voort, paard achter paard, nu eens naar steile bergtoppen opwerkende, dan weder beken doorwadende, welke het smelten der sneeuw in stortvloeden verkeerd heeft, op andere tijden aangenaam voortwandelende door liefelijke valleijen. Overal ontwaakt de natuur, dekken de boschen zich met loof; duizenden van onbekende bloemen ontluiken onder de schreden van den reiziger, en de vogels vervullen de lucht met hun oorstreelend gekweel. Onophoudelijk komen nieuwe landtooneelen, nu eens van eene grootsche wildheid, dan weder van de lieftalligste bekoorlijkheid, het oog verrukken, en elke berg, elke rots, elk dal biedt den dichter zijne overlevering en zijne legende. De aanvoerders en hoofdbeambten der karavaan verstrooijen zich naar alle kanten, om het vermaak der jagt te genieten, en gedurige snaphaanschoten worden door al de echo's van het gebergte teruggekaatst. In deze bergen ontmoet men eene ongeloofelijke menigte beeren, en van den top der hoogten ziet men soms geheele troepen dezer dieren onbezorgd zich bezig houden met den grond te doorwoelen, om zekere soort van wortelen op te sporen, welke zij bijzonder beminnen. Over het algemeen zijn die beeren niet zeer wild of gevaarlijk, althans niet ten aanzien van den mensch, dien zij zelden aangrijpen, zelfs niet om zich te verdedigen; maar des te geduchter zijn zij voor de paarden der karavaan, welke zij, zoodra zij er slechts gelegenheid toe vinden, aan stukken scheuren; ook gaat er zelden een nacht voorbij, zonder dat men er eenige verliest. Daarenboven zijn deze beeren allerbehendigste dieven, en daar zij den brandewijn hartstogtelijk beminnen, weten zij zich met veel schranderheid meester te maken van de platte vaatjes, waarin dit geestrijk vocht vervoerd wordt. Eenmaal in het bezit van dien schat, verzuimt de beer niet, zich smoordronken te drinken, en het is dan iets zeer kluchtigs te zien, hoe hij, zijne gewone deftigheid afleggende, als een echte potsenmaker huppelt, in het rond draait en zich over den grond wentelt. Is ten laatste het vaatje geheel ledig, zoo keilt de beer het gewoonlijk hoog in

Digitized by Google

de lucht, en slaat het vervolgens, met eenen slag van zijnen geweldigen poot, aan honderd stukken. Maar nog verlustigender is het, gade te slaan, hoe hij zich gedraagt, als het hem gebeurt meel te stelen. Geen' lust hebbende om dit droge stof te eten, zoo als het daar is, en ongetwijfeld liever daarvan eene soort van brij of pap willende bereiden, rolt hij den zak naar de naaste beek. Hier scheurt hij het linnen of het leder open en werpt het meel in het stroomende water, dat hetzelve meêdoogenloos wegvoert. Ongeduldig wordende, strooit eindelijk de beer het overschot in de lucht, en keert terug met ledige maag; maar wit gepoederd als een voormalige saletjonker.

In vroeger' tijd stonden de naar *Okhotsk* bestemde karavanen niet zelden aan een ander gevaar bloot, dat namelijk, van hunne paarden te verliezen, die soms, deels door ziekte, deels door vermoeijenis, bij duizenden om het leven kwamen, hetgeen de konvooijen, bij gebrek aan transportmiddelen, noodzaakte, zonder dak of schuilplaats, maanden lang in deze wildernissen te vertoeven. Zulke wederwaardigheden gebeuren thans niet meer, sedert de karavanen de partij gekozen hebben, om hunnen togt op een vroeger tijdstip en vóór het smelten der sneeuw te beginnen, hetgeen hun veroorlooft, zich tot aan den voet der bergen van sleden te bedienen, waardoor de zooveel langer gespaarde paarden vervolgens afmatting en zelfs veeziekte beter verduren. Eertijds had men ook in die bergen tegen gedurige regen- en stormbuijen te worstelen, terwijl er thans, sedert eenige jaren, des zomers het heerlijkste weder heerscht. De reden hiervan ligt in de trapsgewijze vermindering der bosschen door houtvellingen en woudbranden. Dus wordt, door het daarzijn en het werken van den mensch, tot zelfs de luchtstreek gewijzigd.

Ik heb reeds van het bespannen der sleden met honden gesproken. Van dit transportmiddel bedient men zich des winters, tot het vervoeren van koopwaren, op al de wegen tusschen *Zachiversk*, *'Srednc-Kolymsk* en *Nyne-Kolymsk*, in den omtrek van *Guyiguinsk*, in *Kamtschatka*, tusschen het gebergte *Aldan* en *Okhotsk*, in de distrikten van *Narym*, van *Berezoff* en bij al de zwervende volksstammen, zoo als de *Vogoelitschen*, de *Samojeden*, de *Koriaken*, de *Tschoetchis* en *Kamtschadalen*. Gewoonlijk laadt men tot 40 *poeds* (16 quintalen) op éène slede, die door twaalf honden ge-

Digitized by Google

trokken wordt; maar die manier van reizen wordt voornamelijk gebezigd, om snel over groote afstanden heen te geraken. Tusschen *Tobolsk* en *Berezoff* en ook tusschen *Yakoetsk* en *Okhotsk* worden verscheidene postridden door honden bediend, en zulks met de uiterste regelmatigheid. Met goede honden kan men in een etmaal 200 wersten afleggen, en wanneer men hun daarbij vleesch, in plaats van visch, dat hun gewone voedsel is, te eten geeft, loopen zij in éénen rid 70 wersten ver. Ondertusschen stelt deze wijs van reizen hen, die er gebruik van maken, aan vele moeijelijkheden en aan eenige gevaren bloot. Zeer bezwaarlijk valt het, de sleden in evenwigt te houden; de honden, na den reiziger onderstboven geworpen te hebben, zetten menigmaal hunnen loop voort, en de ongelukkige blijft te midden der woestijn alleen gelaten. Het geringste voorwerp ook, een op eenigen afstand voorbijvliegende vogel b. v., is genoeg, om de oplettendheid dezer dieren af te trekken en hen van hunnen weg te verlokken. Te *Okhotsk* gaat zelden een winter voorbij, waarin men niet eenig ongeluk van dezen aard te betreuren heeft. Menigmaal wordt een inwoner der stad, van een bezoek in derzelver omtrek gedurende eenen stikdonkeren nacht terugkeerende, door zijne honden op eenen verkeerden weg gevoerd en in eenen afgrond geworpen of naar den zeeoever gesleept, waar hij door het ijs zinkt en reddeloos moet omkomen. Daarenboven, zoodra er verschgevallen sneeuw ligt, kunnen de honden niet meer voortkomen, en men moet vóór hen uitgaan, om hun den weg te banen. IJzelt het, of wordt de vorst zeer hevig, dan dekt men hem met pelterijen en trekt hun eene soort van laarsjes aan.

Met dat al veroorlooft, in het noordelijkste en dus het koudste deel van *Siberië*, in het land der *Loparis*, der *Ostiaken* en in de streken aan den mond der *Lena*, het volstrekt gemis aan sneeuw niet meer, dat men zich van honden bediene. Aldaar worden zij door de rendieren vervangen. Dit is ook het geval in de zuidoostelijke provinciën, waar men de koopgoederen, des winters zoo wel als des zomers, op den rug van rendieren vervoert. Laat ons nu eens een' blik op deze laatstgemelde gewesten werpen, uitgestrekte woestenijen, die nog zeer onvolledig bekend zijn.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Digitized by Google

EIGENAARDIGE FABRIJK TE WEENEN.

»Kamers te huur op de eerste verdieping," las ik op een verhuurbordje, trad binnen, steeg den trap op, en klopte aan de eerste deur, welke ik ontmoette.

»Is dit de woning, die te huur staat?" vroeg ik eene meid, welke mij opendeed.

»*Waas i nit*," (ik weet het niet) antwoordde zij mij in den *Weener* tongval, en verlegen zag ik naar iemand om, die mij het verlangde berigt zou kunnen geven.

Uit een aangrenzend vertrek klonken lagchende kinderstemmen en vrolijk gezang; ik bedacht mij niet lang, maar klopte aan en opende de deur.

Een zonderling gezigt vertoonde zich voor mijn oog.

Aan lange tafels, rondom de zaal langs de wanden geplaatst, zaten of stonden jonge meisjes, naar het scheen tusschen de zes en tien jaren oud, zindelijk gekleed, vrolijk en met den blos der gezondheid op de wangen, de kleine mondjes onophoudelijk snappende of zingende, terwijl de handjes werkten, dat het een lust was om te zien.

Eer ik echter ontdekken kon, waarmede deze kinderen zich eigenlijk bezig hielden, trad een oud man met een echt aartsvadersgezigt op mij toe, en vroeg, wat mijn verlangen was.

»Het is hier tegenover," onderrigtte hij mij, toen ik de reden mijner komst gezegd had, »eene regt nette woning; alleenlijk, naar ik hoor, kan er moeijelijk gestookt worden. De bewoner zal denkelijk niet te huis zijn, want zoo even heb ik hem zien uitgaan."

Als een bescheiden man had ik dit nu ook moeten doen; maar het verheugend gezigt dezer vrolijke kinderen had voor mij iets zoo aanlokkelijks, dat ik er mijn oog niet van kon aftrekken; het was mij, als keek ik op een bloembed vol rozenknoppen, door de helderste Meizon vergüld.

»Gij zult mij mijne stoornis wel ten goede houden," stotterde ik, maakte eene buiging, en keek inmiddels al voort naar de kleine meisjes.

De patriarch lachte.

»Bedrieg ik mij niet," zeide hij, »zoo bevreemdt u de arbeid dezer kinderen, welks doel gij waarschijnlijk niet begrijpt. Treed vrij nader, Mijnheer, en bezie mijne fabrijk."

Digitized by Google

Zonder mij over de onderstelling van den ouden man verder uit te laten, schoot ik als een pijl uit een' boog naar de tafel, keek hierheen, keek daarheen, en was even wijs als te voren.

Hier stonden een paar meisjes en knipten strooken papier van een paar duim lengte; een paar andere bestreken ze met lijm, en weder andere plakten ze op elkander; eene volgende groep streek ze glad, waarna ze tot de verder staande overgingen, waar het eene eind omgekruld en weder op nieuw met eene kleefstof overtogen werd; — den verderen voortgang kon ik, daar de tafels, waar zulks gebeurde, te ver verwijderd stonden, niet meer nagaan.

»Gij bevindt u hier," nam de grijsaard weder het woord, als had hij mijn weinig begrip der zaak geraden; »gij bevindt u hier in eene fabrijk van lucifersdoosjes. Volg mij, bid ik u, een oogenblik door mijne nederige werkplaats, en gij zult u overtuigen, dat ook het beuzelachtigste bedrijf door orde en gepaste hantering de oplettendheid waardig kan worden."

Wij gingen nu de tafels langs, waarbij de oude heer moeite had om de kinderen in toom te houden, die door zijne tegenwoordigheid geheel en al uit het spoor geraakt schenen te zijn: hier greep er een naar zijne hand, om ze te kussen, of ten minste te drukken; daar trok er hem een aan zijn kleed en lachte hem, wanneer hij omkeek, vriendelijk toe, blijde van slechts een' blik van hem weggesnapt te hebben; hier hing zich een troep aan zijne armen en knie; daar bragt men hem eene voor hem bespaarde perzik, met vrolijk gejuich over zijne voorgewende verrassing; hier werden hem woorden van liefde toegeroepen; daar klouterde een klein, onbedeesd ding, met rasch besluit, op eene naburige tafel, pakte den grijsaard, in het voorbijgaan, om den hals, en drukte hem een' hartelijken zoen op de wangen: het was eene opschudding en een geweld, dat van de vorige orde geen spoor meer overgebleven was.

»Zie mij dat wilde tuig eens aan!" zei meesmuilend de fabrikant, en in zijne oogen was een vochtige glans te zien, terwijl hij vruchteloos poogde, vastheid aan zijne stem te geven; »de kleine nesten mogen mij zoo weinig lijden, dat ik vreezen moet, zoodra ik mij onder haar laat zien, bijna aan stukken gereten te worden! Maar komt, kinderen," ging hij voort, zijne stem tot eenen toon van strengheid ver-

Digitized by Google

heffende, die elk der kleinen genoeg wist dat hem geen ernst was, »schaamt u voor dezen vreemden heer, en laat eens zien, of gij ook hups vlijtig werken kunt. Die mij lief heeft, gaat terstond aan den arbeid.''

Pijlsnel vlogen de kinderen naar hunne plaatsen, en thans kon ik mijnen Cicerone verstaan, die mij al de gedeelten van het bedrijf uitlegde.

»Ziehier,'' zeide hij, »op deze wijs worden de strooken gesneden en, van hand tot hand gaande, geglad, gelijmd, gevouwen, omgeslagen, aaneengevoegd en van onderen vastgeplakt; aan de achterste tafel worden de deksels gemaakt, en daarmede de laatste hand aan het werk gelegd. Alles gaat als van een leijen dakje; het werk van de volgende sluit op dat van de vorige; de eene hand helpt de andere, gelijk bij alle menschelijke bedrijven het geval moet zijn, zal het goed gaan; stukje voegt zich aan stukje, en in een' oogwenk kunt gij zulk een beuzelachtig gewrocht der menschenhand van deszelfs eerste ontstaan af tot op deszelfs voltooijing zien voortloopen. Van nijd, haat of wangunst, wegens beter aandeel aan het werk, zult gij geen' zweem ontdekken; geen der kleinen dingt naar voorrang; geen harer acht zich beter dan de overige; elk is tevreden, wanneer slechts het werk goed van de hand gaat en zij haar kleine loon verdient. De meisjes kennen echter geene hebzucht; geld verdienen is voor haar geen doel, maar om zoo te spreken een punt van eer, waardoor zij in de burgerlijke maatschappij een voor haren leeftijd gepast gewigt erlangen. Hierbij streelt haar ook de gedachte, dat zij aan hare arme ouders eene kleine bijdrage tot de broodwinning verschaffen; zij zijn op eene gemakkelijke, winstgevende wijze bezig, en terwijl ik voor het niet opkomen van eenige kwade gewoonten of ondeugendheden zorg, beijver ik mij, haar liefde tot arbeid, verdraagzaamheid en blijmoedigheid in te boezemen, zoodat noch hare ligchamelijke noch hare zielsontwikkeling in het geringste komt te lijden.''

»Maar hoe,'' vroeg ik bescheiden, want de man boezemde mij innige achting in, »hoe staat het met het onderwijs, met de godsdienstige opvoeding?''

»Wanneer ik u zeg, dat ik de meisjes alleen voor de uren buiten den schooltijd aanneem; dat ik mij van week tot week de getuigenissen van school- en Godsdienstonderwijzers doe voorleggen; dat ik zelf met de kleinen over spraakkunst,

Digitized by Google

Godsdienst, het leven van JEZUS en bijbelsche geschiedenis repetitie houde; dat het haar grootste vermaak is, wanneer ik mij in haar midden nederzet, haar iets verhaal of vraag, zoo zult gij u gerust kunnen stellen en geene bedenking tegen mijne inrigting met u nemen. Mijn geweten is niet zoo inschikkelijk, dat het mij vergeven zou, indien ik laaghartig genoeg ware, mijnen eerbied voor de opvoeding aan — een winstje op te offeren."

Met warmte drukte ik den man de hand; ik zou ze hem wel hebben willen kussen; de vrolijkheid der kinderen, de ordentelijkheid van geheel hun gedrag, en de blijkbare liefde, waarmede zij aan den grijsaard gehecht waren, lieten geenen twijfel aan de waarheid van al wat hij gezegd had.

Hij verklaarde mij vervolgens, hoeveel gros luciferskokertjes op éénen dag vervaardigd, hoe zij betaald en hoe den kleinen hare arbeidsloonen toegedeeld werden; vervolgens besloot hij met de woorden: »De kinderen zijn, eigenlijk gezegd, mijne weldoensters en kostwinsters; dit weet ik zeer goed, en behandel ze daarom ook als een dankbaar vriend. Ik had in mijne jeugd, niet geheel zonder vrucht, een goed onderwijs genoten, en kwam naar *Weenen*, om er mij een middel van bestaan te verschaffen; doch alles mislukte mij, en met mijne thans overledene vrouw geraakte ik in de nijpendste behoefte. In dezen toestand kreeg ik eene aanbeveling aan eenen fabrikant van scheikundige bereidingen, die mij een klein inkomen verschafte, door mij de papieren kokertjes te laten vervaardigen, welke hij voor chemische zwavelstokken noodig had. Gij weet, hoe snel deze nieuwe uitvinding de vroegere middelen van lichtontsteking verdrongen heeft; weldra kon ik niet meer voorzien in den overgrooten voorraad, welken de fabrikant behoefde, en nu viel ik op het denkbeeld, hetwelk gij hier, tot deszelfs volkomenheid gebragt, in werking ziet. Een tot zoo kleine handgrepen beperkt bedrijf past natuurlijk het best voor kindervingertjes, die dan ook, volgens mijn voorschrift en aanwijzing, het geheel volbrengen; inkoop en voorbereiding behooren daarbij tot mijne taak. Thans ben ik, Gode zij dank! tegen vijandige aanvallen des noodlots beveiligd, en geloof mijne welvaart, met een gerust geweten, als de vrucht mijner vlijt, mijner nijverheid, te mogen beschouwen. Sluit ik eenmaal de oogen, zoo zijn mijne erven reeds benoemd."

Hier boog zich de man, als afscheid nemende, voor mij;

Digitized by Google

ik drukte hem nogmaals de hand met dien druk, door welken de harten elkander begroeten, en ging heen met de borst vol aandoening en vreugde. Die met zulke gevoelens leeft en werkt, al beweegt hij zich slechts in een' kleinen kring, is een edel man.

Gij Heeren en Dames, die zoo menigmaal een luciferskokertje verachtelijk wegwerpt, wanneer deszelfs inhoud verbruikt is, neemt voortaan deze dingskens met iets meer achting in handen; laten zij u, als voorbeeld van zinrijke en beloonde werkzaamheid in het klein, niet geheel onbelangrijk voorkomen.

GENEESKUNDIGE CURIOSITEITEN.

Eenigen tijd geleden hoorden wij gewag maken van het toedienen van paarlen en diamanten aan hooge personaadjen. Tegenover deze kostbare middelen werden ook minder prijshoudende overgesteld. Enkele zelfs zeer walgelijke werden daarbij opgegeven. Hoe vreemdaardiger evenwel het middel is, hoe meer voedsel het voor de verbeeldingskracht kan hebben. Een geneesmiddel, uit de apotheek gehaald, verliest reeds veel bij een middel, door het kerkhof of het knekelhuis geleverd. Wat van het geneesmiddel geldt, is misschien ook van toepassing op den geen, die het zal aanwenden. Het is welligt om deze redenen, dat hier en daar in den scherpregter, die vroeger de beenderen van misdadigers somwijlen verbrijzelde, het vertrouwen gesteld werd, dat hij ook de bekwaamste man was om beenbreuken te genezen en ontwrichte leden te herstellen. Dat, om bijzondere redenen, in de smeersels, daarbij gebezigd, groot vertrouwen gesteld werd, is mede meermalen gebleken. En wanneer tot poeder gebragte menschenschedels tegen vallende ziekte naam hadden gemaakt, waarom zouden ook delinquenten niet een krachtig geneesmiddel kunnen opleveren?

De scherpregter was derhalve vroeger een vermaard persoon, en niet zoo geheel vreemd aan het Chirurgijns-gilde, als men thans wel zoude vermoeden.

Uit eene in den jare 1839 te *Groningen* in het licht gegevene Dissertatie van den Heer H. J. BERGHUIS VAN WOORTMAN blijkt, dat het aan de knechten der scherpregters in 1625 vergund werd, aderlatingen te doen, even als aan de

Digitized by Google

knechts bij weduwen van Gildebroeders van het Chirurgijns-gilde, mits dat zij bij het *Collegium medicum* proeven van bekwaamheid hadden afgelegd.

In het jaar 1669 werd aan Meester G. HALVERSTADT, *Emeritus Scherpregter*, vergund voort te gaan met beenbreuken, ontwrichtingen enz. te mogen behandelen, onder den aangenomen titel van *Stads-Ledezetter*. Bij die gelegenheid werd hem ook dezelfde verpligting opgelegd als aan de andere Chirurgijns, om van voorgevallene verwondingen bij den Geregte aangifte te doen.

Uit die zelfde Dissertatie blijkt, dat men te *Leeuwarden* onder anderen ook een bijzonder vertrouwen in den scherpregter gesteld heeft. In 1805 was hem door den Magistraat het Privilegie toegekend, om eenvoudige beenbreuken en ontwrichtingen te behandelen, ofschoon dit gebruik bij eene algemeene wet in 1804 door de Bataafsche Republiek was afgeschaft. Dit voorregt zoude daarenboven in 1822 hem nog nader verzekerd zijn geworden.

Chirurgiae Doctores! gij hebt toch ook al zonderlinge *Collega's* gehad; en wanneer een scherpregter door eene Ministeriéle aanschrijving, volgens den Heer BERGHUIS, erkend *Ledezetter is*, waarom zou dan ook een geordend Geestelijke geen oogmeester mogen zijn? Wij zouden vele punten van vergelijking tusschen deze beide soorten van Heelkundigen kunnen vinden, maar zwijgen uit achting voor den stand. Intusschen zien wij als watertandend de belangrijke brochure van Ds. KREMER te gemoet, bij welker aankondiging wij ons CLAUDIUS herinnerden: »*Denn kam er auf die Gelehrsamkeit und die Gelehrten zu sprechen, und zog bey der Gelegenheit gegen die Ungelehrten los. Alle Hagel, wie fegt er sie!*"

EEN ENGELSCHE MATROOS.

Het hier volgende verhoor van eenen *Engelschen* matroos voor den Lord Mayor van *London* is misschien eene der grappigste genre-schilderingen, zoo als zij slechts uit de pen van den vernuftigen zedenschetser MARRYAT konden voortkomen.

Een matroos, met name JOHN CAMPBELL, het treffendste beeld van eenen echten *Britschen* zeeman, trad het *Mansion-house* binnen, waar zich de bureaux van den Lord Mayor of

Digitized by Google

Burgemeester van *London* bevinden. Eenige dagen te voren was hij, in eene der afgelegenste en armoedigste wijken dier hoofdstad, in een wijnhuis van verdachten aard geweest, gelijk dan ook lieden van zijn slag, zoo lang zij geld hebben, op dergelijke plaatsen het liefst verkeeren. In gemelde kroeg liet hij zich zijn geld op allerlei wijzen onttroggelen, en nadat hij er zich een tijdlang, volgens zijne verzekering, heerlijk vermaakt had, ging hij heen, doch niet eer vóór dat hij een' duchtigen roes gedronken had. Terwijl hij naar huis ging, voegde zich een man bij hem, die toen, of misschien wel reeds vroeger, zijnen toestand bemerkt hebbende, zeer vriendschappelijk aanbood, hem naar zijnent te verzellen en zijnen min of meer waggelenden gang te ondersteunen, om hem voor vallen te behoeden. Hij bragt hem ook behouden te huis; doch natuurlijk niet dan na zich tamelijk ruim, hoezeer buiten weten van den matroos, betaling voor zijne moeite verschaft te hebben.

Daags daarna werd CAMPBELL, die wederom beschonken was, uit dien hoofde door de wacht aangehouden, en men nam hem verscheidene papieren af, welke men bij hem vond. Het bleek, dat het adsignatiën voor aanmerkelijke sommen waren, op zijnen naam afgegeven. Natuurlijk wilde men nu papieren van zoo veel waarde in bewaring houden, tot CAMPBELL zijnen roes zou hebben uitgeslapen. Maar dit duurde onzen CAMPBELL te lang; derhalve ging hij naar den Lord Mayor, en had met hem de volgende zamenspraak:

De Lord Mayor: Dat is nu wèl, CAMPBELL; maar zeg mij eens, wat denkt gij dan eigenlijk te beginnen?

CAMPBELL: Wel, wat anders dan weêr naar zee te gaan, zoodra ik slechts al mijn geld kwijt ben; en ik verzeker u, lang zal het niet duren.

De Lord Mayor: Hoeveel geld hadt gij wel bij u, toen gij in de bewuste herberg gingt, en men u bij het naar huis gaan bestal?

CAMPBELL: Ik had tien souvereins in mijn' zak en al mijne brieven en papiertjes, voor welke mij een Jood tachtig pond heeft willen geven; zij zullen dus waarschijnlijk wel ruim zoo veel waard zijn. Maar à-propos, uwe Edelheid heeft ze nog in bewaring.

De Lord Mayor: Ja zeker heb ik ze, en dit is regt goed voor u, want bij mij zijn zij in veiligheid.

CAMPBELL: Ik dank uwe Edelheid wel zeer voor zoo

Digitized by Google

veel moeite, als ik u met mijne papiertjes maak; maar toch zou ik blij zijn, als ik ze weer in mijn' zak had.

De Lord Mayor: Om dan al dat geld met handen vol weg te kunnen werpen, niet waar?

CAMPBELL: Ja, uwe Lordschap. Vóór dat ik dit gedaan heb, heb ik toch geen rust; ik kan niet slapen vóór dat de laatste penning mij uit den zak gedanst is.

De Lord Mayor: Maar ik verzeker u, dat gij te eeniger tijd even zoo ligt vermoord als bestolen kunt worden, wanneer gij met zulke groote sommen in den zak rondzwerft.

CAMPBELL: Ja zeker, zeker — en had ik in het geheel geen geld, zoo zou het niemand in het hoofd krijgen, mij te vermoorden of te bestelen. Dus ziet uwe Edelheid zelf wel, dat ik gelijk heb, als ik mij zoo spoedig mogelijk van mijn geld wil ontdoen.

De Lord Mayor: Zeg mij eens, vriend, is het waar, wat men mij verklaard heeft, dat gij, wanneer gij in eene kroeg gaat om een glaasje grog te drinken en bij het betalen geld terug moet hebben, gewoon zijt te zeggen, dat gij uwe vingers met geene koperen munt wilt vuil maken; voorts, dat het u onmogelijk is, te voet te gaan, maar dat gij altijd in een kabriolet moet rijden, en dat de voerman van u niet alleen dubbel loon, maar ook nog daarenboven zoo veel grog krijgt, als hij verdragen kan?

CAMPBELL: Ja, zoo heb ik gezegd; die u dat verteld heeft, moet goede ooren gehad hebben. Ik begrijp niet, hoe de lieden op de straat *gaan* kunnen. Die hobbelige straatsteenen zijn voor paarden gemaakt en niet voor menschen.

De Lord Mayor: Gij zoudt verder gezegd hebben, CAMPBELL, dat die man, welke u op den bewusten avond naar huis gebragt heeft, een eerlijk man is, die u niet bestolen kan hebben. Is dat waar?

CAMPBELL: Dat is zoo waar als het boek van Koning ARTHUR en de Tafelronde — ik zeg nooit een woord, dat niet zoo zuiver is als een pas geboend verdek.

De Lord Mayor: Hóe zijt gij aan deze papieren, deze adsignatiën gekomen?

CAMPBELL: Wel, die heb ik verdiend. Alles is eerlijk gewonnen. Gij moet namelijk weten, Heeren, dat ik op zee een heele karel ben, en dat ik mij tegen de slavenhalers goed geweerd heb. Ja, laat ik mijn handjevol geld maar kwijt wezen,

Digitized by Google

Dan ga ik terstond, als een wakker gezel,
Naar 't land van de Zwarten, zoo heet als de hel.

De Lord Mayor: Gij hebt uwen roes nog niet geheel uitgeslapen, zie ik. Men kan u dus uwe papieren nog niet weder in handen geven.

CAMPBELL: Ook al goed — ik zie, uwe Lordschap meent het wél met mij; ik zal dan maar den wil voor de daad nemen. Maar om eene kleinigheid moet ik verzoeken. Al wat ik voor heden noodig heb, is zoo omtrent tien pond — want gij moet weten, dat ik dezen avond eene partij goede vrienden tracteren moet. Als dit gebeurd is, zal ik weder naar zee gaan, zoo waar als uwe Edelheid Lord Mayor is.

De Lord Mayor: Het is toch zonderling en jammer, dat een man van uwe opleiding en bekwaamheid zich aan dronkenschap overgeeft en met liederlijke personen in gemeene kroegen rondzwerft.

CAMPBELL: Ik heb u reeds gezegd, ik doe het alleen om van mijn geld af te komen. Ik *alleen*, wanneer niemand mij hielp, zou dit in geene maand lang gedaan krijgen, en veel tijd heb ik niet te verliezen, want uwe Lordschap moet weten, dat ik toekomende week reeds weder naar zee wil.

De Lord Mayor: En moet, gij daarom al uw geld uitgeven?

CAMPBELL: *Moeten* wel niet; maar een gek was ik, als ik het niet deed. Geld hebben is de grootste plaag, die ik ken, en ik kan niet rustig zijn, vóór dat ik geen stukje van dat ellendige metaal meer bezit.

De Lord Mayor zeide nu, dat hij overtuigd was, dat, zoo men den ouden zeerob al zijn geld in handen gaf, hij het met volle handen zou wegwerpen, en mogelijk daardoor zichzelven en anderen in het ongeluk storten; nimmer nog was hem een mensch voorgekomen, die zooveel minachting toonde voor hetgeen de afgod der geheele wereld was; derhalve kon hij niet over zich verkrijgen, aan zoo zonderling eenen man, als CAMPBELL bleek te zijn, al dat geld op eenmaal te geven. Hij zou het dus bewaren en beleggen, en hem, zoo dikwijls hij naar *Londen* kwam, er tien pond van uitbetalen.

CAMPBELL: Goed, goed! Ik zal er genoegen mede nemen, omdat ik zie, dat de Heeren het goed met mij mee-

Digitized by Google

nen — zoo als *zij* het verstaan — en de Lord Mayor, kijk, dat 's ook een hupsche vent.

LORD BYRON'S DRINKBEKER.

Lord BYRON beminde den wijn en de opgewondenheid, waarin het genot van dien drank den mensch kan brengen; doch het schijnt, dat hij daarbij ook tevens van zeer zonderlinge, met zijne zeldzame geaardheid overeenstemmende drinkschalen gehouden heeft, want zijn lievelingsbokaal op zijn goed *Newstead-Abbey* was een kunstrijk bewerkt menschenbekkeneel, dat rijk en op eene vernuftige wijs met zilver bezet en versierd was. Men heeft den vermaarden dichter over zijne vermetelheid hierin veelvuldig gelaakt; maar het is bekend, dat BYRON zich aan deze afkeuring niet stoorde, ja zelfs met blijdschap elke gelegenheid waarnam, om de pilaarbijters, gelijk hij hen noemde, ergernis te geven. Niet onbelangrijk ware het te vernemen, wat er van dien beker geworden is, en misschien ook, zoo zulks mogelijk ware, aan welken sterveling deze schedel toebehoord had. Naar alle waarschijnlijkheid echter heeft BYRON zelf het niet geweten en er zich ook niet om bekommerd, maar is de geheele zaak alleen een inval dier honende ironie geweest, welke hem zoo eigen was, die zich zelfs in zijne dichterlijke geestvervoering mengde en hem in den grond zoo ongelukkig gemaakt heeft.

INVALLENDE GEDACHTE BIJ DE VOORGENOMENE OPRIGTING VAN EEN STANDBEELD VOOR WILLEM I EN EEN' GEDENKSTEEN VOOR J. H. VAN DER PALM.

't Schijnt vreemd en met zich zelf in strijd,
Om strijdigheden te beloonen,
En wat men laken zou bij d' een',
Bij d'aêr met lauwren te bekroonen.
En toch men aarzelt niet in 't reiken van den krans,
Zijn de verdiensten maar waarachtig, heilig, zeker:
Den grooten *Zwijger* rijst een beeld;
Een zuil rijst voor den grootsten *Spreker*.

's Gravenhage, Aug. 1842.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DEN INVLOED VAN HET TOEVAL, DE BEHOEFTE, DE PRACTIJK EN DE THEORIE OP DE ONTWIKKELING VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Door

Dr. S. BLEEKRODE.

(Eene Voorlezing, gehouden bij het Genootschap ter bevordering der Natuurkundige Wetenschappen te *Groningen*.)

De zucht, den mensch ingeschapen, om de hem omringende zaken te leeren kennen, zoo wel als de begeerte, om van deze alle een nuttig gebruik te maken, hebben aan wetenschap en kunst, aan theorie en practijk haren oorsprong gegeven.

Tusschen de wetenschap, welke de theorie geeft, en de kunst, welke de practijk vormt, bestaat een zoodanig wederkeerig verband, dat beide steeds eenen gelijken gang houden — of dat, indien ook de eene de andere vooruitgesneld is, na verloop van eenig tijdperk beide nagenoeg hetzelfde punt bereiken.

Wanneer wij nu den staat van wetenschap en kunst in onze dagen vergelijken met dien van vroegeren tijd, dan zal een ieder toestemmen, dat alle takken van menschelijke kennis en kunst in omvang zijn toegenomen, en nog bij voortduring op hechtere grondslagen worden gesteld, niet alleen door het verbeteren en uitbreiden van hetgene den ouderen reeds bekend was, maar ook door het opsporen en ontwikkelen van hetgeen de nieuwere waarnemingen opleverden.

Even als in de geschiedenis der menschheid, zoo blijft het ook in de geschiedenis van wetenschap en kunst moeije-

Digitized by Google

lijk, te beslissen, aan welken invloed deze eigenlijk den vooruitgang verschuldigd zijn. Er ontbreken geene voorbeelden, die ons den vermogenden invloed van *theoretische* beschouwingen voorstellen, evenmin als ontegenzeggelijke bewijzen van de uitwerking der *practische* handelingen. Men zoekt niet vergeefs naar de vindingen, tot welke *de behoefte* gedreven heeft, evenmin als de ontdekkingen zeldzaam zijn, die het *toeval* aanwees.

Door eenzijdige navorsching dier invloeden wordt men verleid, om den eenen boven den anderen te stellen, terwijl nogtans de uitkomst van geringe beteekenis is, wanneer niet alle zamenwerken. Ik zal derhalve trachten in deze Voorlezing met ul. te overwegen, in hoeverre *toeval*, *behoefte*, *practijk* en *theorie* zamenwerken, om wetenschappen en kunsten te ontwikkelen en te volmaken. Verleent mij dan hiertoe ul. welwillende aandacht!

Het *toeval* is buiten twijfel eene rijke bron van ontdekkingen, en het was inderdaad meermalen de hoofdoorzaak van de grootste ontdekkingen. Een toeval kan den minst geoefende zoowel als den meest wetenschappelijke en ondervindingrijke tot opmerkzaamheid opwekken. Immers de natuur volgt onveranderlijk hare wetten, zoo als ze door de wijsheid des Scheppers zijn ingesteld. Volgens deze vertoont zij onveranderlijk de verschijnselen, op eene meer of min duidelijke wijze voor onze zintuigen. Zijn die verschijnselen bijzonder schitterend en duidelijk, dan worden wij tot nader onderzoek als van zelve aangespoord; zijn zij daarentegen minder beduidend, dan blijven zij meestal onopgemerkt, tot dat zij toevallig door den een' of ander' gezien worden.

De natuur verspreidt de kiemen voor alle ontdekkingen rondom ons — zij zijn dus voor een ieder. Maar slechts hij, die deze kiem onder gunstige omstandigheden weet te ontwikkelen, verdient algemeene erkentelijkheid; en hem belooft verdere ontwikkeling eenen rijken oogst, zoo hij, met theorie toegerust, de practijk verstaat. Voorbeelden zullen dit nader ophelderen.

Dat alle ligchamen, zoo zij ook een gelijk gewigt heb-

Digitized by Google

hem, niet even zwaar zijn, wanneer ze onder water gewogen worden, is een verschijnsel, dat in onzen tijd overbekend is en veelvuldige toepassingen vindt. En nogtans was het een toeval, dat de aandacht op dit eenvoudige verschijnsel vestigde. ARCHIMEDES, de beroemde *Grieksche* wiskundige, zoude het raadsel oplossen, dat hem door zijn' Vorst voorgelegd was, wegens de twijfelachtige zuiverheid eener gouden kroon, die de Vorst ter eere van zijne Goden had doen vervaardigen. Maar alle moeite bleef vruchteloos, tot dat eens ARCHIMEDES opmerkte, toen hij zich naar gewoonte in een bad begaf, dat zijn eigen ligchaam onder water ligter was. Het is bekend, dat hij dadelijk de belangrijkheid dier toevallige waarneming zoo doorzag, dat hij in geestvervoering ongekleed het bad verliet en door de straten van *Syracuse* liep, uitroepende: *ik heb het gevonden!* — Hetgene het toeval aldus aangewezen had, werd hem een onderwerp van wetenschappelijke beschouwing; hij vond het verschil in de specifieke zwaarte der ligchamen, en merkte ook de evenredige afwijking op, wanneer ligchamen van verschillende specifieke zwaarte met elkander gemengd worden. Nog tegenwoordig kan men op dezelfde wijze bij benadering het gehalte der voorwerpen, uit edele metalen vervaardigd, opsporen. — Doch ARCHIMEDES bleef niet hierbij stilstaan. Hij oordeelde, dat, wanneer verschillende ligchamen in hetzelfde vocht een verschil in gewigt opleveren, dit ook bestaan zal, wanneer hetzelfde ligchaam in verschillende vochten wordt gewogen; en hierdoor kwam hij tot de uitvinding des Areometers of vochtwegers, welks uitgebreide en nuttige toepassing geene breedvoerige beschrijving vordert.

Dat dus niet het toeval, als zoodanig, maar de juiste beschouwing der toevallige verschijnselen de eenigste oorzaak en bron van nieuwe en groote ontdekkingen wordt, leert ons de geschiedenis van den beroemden GALILEI nog duidelijker. Velen hebben ongetwijfeld de gelegenheid gehad, om de heen en weêrgaande bewegingen of schommelingen van een opgehangen ligchaam waar te nemen,

Digitized by Google

maar het was aan GALILEI, den edelen *Italiaanschen* geleerde, voorbehouden, om, naar aanleiding eener toevallige opmerking, de beweging van vallende ligchamen te bepalen en de leer des Slingers te ontwikkelen. In den Dom te *Pisa* zijnde, werd zijne vrome aandacht gestoord door de schommelingen van eene kerkkroon; hij zag hoe elke schommeling, bij grootere of kleinere uitwijking, in een nagenoeg gelijk tijdsverloop volbragt werd, en nu had hij het middel gevonden, om de wetten voor den val der ligchamen vast te stellen, die de grondslagen zijn van werktuigkunde, waterweeg- en waterloopkunde.

De meening van ARISTOTELES hield men nog steeds voor waar, dat er ligte en zware ligchamen zouden bestaan, van welke de eerste zich van de aarde trachten te verwijderen, even als de laatste de aarde zoeken. Maar GALILEI bewees, dat alle ligchamen even zwaar zijn, dat is, met gelijke poging de aarde zoeken, en dus even snel zouden dalen, zoo niet de lucht tegenstand bood in verhouding tot de ruimte, die zij innemen. En ook dit beginsel was van hoog gewigt; het vormde onder andere eenen van de grondslagen der lucht-scheepvaart.

Van hoeveel belang de leer van de Pendule of Slinger geworden is voor de sterrekunde en aardrijkskunde, kan niet in korte trekken worden geschetst, vooral nadat onze landgenoot CHRISTIAAN HUYGENS ze op de uurwerken toegepast had. De Slinger, verder, wordt niet alleen gebruikt om eene regelmatige beweging voort te brengen, maar ook als regulateur, om eene onregelmatige beweging te besturen en gelijkvormig te doen worden.

Het is bekend, dat eenige putgravers te *Florence* in volle verbazing tot den beroemden GALILEI snelden, omdat een pomproer, hetwelk zij, ten einde het water uit eenen put tot eene meerdere hoogte te kunnen opleiden, langer dan gewoonlijk gemaakt hadden, weigerde water te geven. GALILEI beantwoordde hunne bevreemding met eene verklaring, die sedert eeuwen uit misverstand en vooroordeel verdedigd werd. Het rijzen van het water in de pomp werd toegeschreven aan den afkeer der natuur,

Digitized by Google

om eene plaats ledig te laten — het scheen dus nu, dat de natuur dezen afkeer niet verder dan tot 32 voeten hoogte uitstrekte. — Hierin berustte GALILEI.

Hetgene echter den grooten man ontging, werd door zijnen leerling TORRICELLI, die hierbij tegenwoordig was, vastgehouden. Hij overwoog het toevallige verschijnsel, en bevond, dat de drukking der lucht het water in de pompbuis opdreef. Hij leerde dan ook de zwaarte der lucht kennen en gaf aanleiding tot de daarstelling des Barometers. TORRICELLI had aldus, door het juist en zonder vooroordeel opmerken van het toevallige verschijnsel, den weg aangewezen, die aan velen zijner opvolgers eene roemvolle plaats onder de natuurkundigen verschafte. Zijn voetspoor volgende, leerde PASCAL den barometer kennen als middel, om de veranderlijke zwaarte der lucht met juistheid gade te slaan, en vormde aldus de grondslagen van de weêrkunde en de leer der luchtverhevelingen.

De uitvinding der Luchtpomp, door OTTO VAN GUERICKE werd kort hierna gedaan. En welken afstand is er niet tusschen OTTO VAN GUERICKE's eerste proefneming en de luchtpomp, zoo als wij ze thans kennen, — zoo als wij ze in onze dagen toegepast zien. Drie volwassene en sterke mannen had hij noodig, om den zuiger van zijne luchtpomp te bewegen, en naauwelijks was het luchtledige daargesteld, of de lucht deed zijnen toestel door de persing van buiten zamenstorten. Hoe veelvuldige fabrijkmatige bewerkingen worden thans op de eenvoudigste wijze verrigt. Eene stoommachine van lage drukking drijft eene luchtpomp, die de luchtledigheid overal daarstelt, waar men zulks verkiest. JOHN HAGUE beweegt, door het vormen van eene luchtledigheid, eene kraan tot het ophalen van zware lasten; en in eene ankersmederij heeft hij zulks aangewend tot de plotselinge beweging der zwaarste hamers, om het gloeijende ijzer in den kortsten tijd te treffen.

Bij de munt te *Utrecht* kan men zien, hoe eene eenvoudige stoommachine van lage drukking de luchtledigheid in vijf recipienten daarstelt. Rondom ieder recipient zijn acht muntpersen geplaatst, die door dezelve worden ge-

Digitized by Google

dreven, zoodra de lucht, door het omdraaijen eener kraan, gelegenheid vindt, om in de luchtledige ruimte te dringen; elke pers maakt dan 50—60 slagen in éene minuut.

Het is ontegenzeggelijk waar, dat zoo wel hij, die zich op zijne beschouwingen beroept, als hij, die op zijne practijk steunt, zelden door eigene beweging van den eenmaal ingeslagen' weg afwijkt. Hij vermeent een veilig pad te betreden; zijne opgevatte denkbeelden bevestigen hem hierin, en hij gaat dan, en velen met hem, uit gewoonte, blindelings voort, tot dat een toeval of een onverwacht verschijnsel zijne oplettendheid wekt. Wij zullen ook dit bevestigd zien, wanneer wij den gang der wetenschappen tot op onzen tijd gadeslaan. Ik noem slechts in het voorbijgaan NEWTON, wien de val van een' appel, toen hij in zijnen tuin te *Woolsthorpe* over de beweging der hemelsche ligchamen nadacht, tot de eerste oorzaak opvoerde, die planetenstelsels onderling verbindt en beweegt, terwijl zulks aan KEPLER ontging, die onvermoeid den loop der hemelsche ligchamen naspoorde en daardoor hunne eenwige wetten wel begreep; doch, gebonden door heerschende denkbeelden, vermogt hij niet tot die oorzaak op te klimmen. Ik herinner ul. slechts den naam van GALVANI, wien de toevallig waargenomene laatste zenuwtrekkingen van voor de keuken toebereide kikvorschen den weg wezen naar een nog onbekend gebied van natuurverschijnselen. Hij erkende wel is waar eene bijzondere werking, maar zocht ze te onderwerpen aan eene toen gehuldigde leerwijze, aan welke hij dezelve tot eenen gewigtigen steun zocht toe te voegen. Doch weldra verhief zich VOLTA boven het veranderlijke leerstelsel, en zoo werd de Galvanische Electriciteit geboren. Honderden ijverige handen en een nog grooter getal denkende hoofden zag men nu dagelijks het nieuwe wetenschappelijke veld bearbeiden, maar aan niemand gelukte het een verschijnsel te vinden, dat het lang gewenschte verband kon daarstellen tusschen Electriciteit en Magneetkracht. OERSTED werd plotseling hiertoe geroepen, toen hem dit toevallig verscheen, ter ge-

Digitized by Google

legenheid, dat hij aan zijne leerlingen eenige Electrische proeven voorstelde. Het Electromagnetisme opende nu eene nieuwe bron van wetenschappelijke nasporingen. De schranderste geleerden werden werkzaam, om den weg te vervolgen, onder welke ik slechts AMPÈRE noem; maar eerst na verloop van een' geruimen tijd gaf de ondervinding aan FARADAY aanleiding, om de Inductie of Magneto-Electriciteit te leeren kennen. Nadat men aldus toevallig de wetenschap uitgebreid had, ging men over tot hare toepassing en practijk, van welke buiten twijfel nog onze leeftijd de schoonste vruchten zal genieten.

Hetgene het toeval weigert, wordt soms door den drang eener *behoefte* gevonden. Wij erkennen de verhevenste wijsheid in die natuurwet, dat de mensch, hoewel de hoogste en volmaaktste plaats in de ons bekende schepping innemende, onder alle schepselen de meeste behoeften heeft; dat hij aan vele gevaren is blootgesteld en vele swarigheden moet te boven komen, vóórdat hij het toppunt zijner bestemming kan bereiken; zijne behoeften wekken hem op, om zijne opmerkzaamheid te vestigen op hetgene hem omringt; daardoor wordt hij werkzaam — hij denkt, onderzoekt, en hoewel een nietig deel der schepping zijnde, vereenigt hij het Heelal in het brandpunt van zijnen geest. Zijn leven, als individu, zoo wel als zijn maatschappelijk leven, verwekt behoeften, tot welker voldoening hij middelen zoekt; — en dan, wanneer natuur of kunst hem tegenstreven, wordt hij nog meer aangespoord, den moed niet te verliezen, om de overwinning te behalen.

Egypte, dat steeds de vruchtbare overstroomingen van den *Nijl* zegende, werd niet zelden door besmettelijke ziekten geteisterd, wanneer, bij het terugtrekken van den stroom, de lage, moerassige landen geene genoegzame afwatering hadden, en deze dan door derzelver langzame uitdrooging de meest verpestende dampen verspreidden. Het was noodzakelijk, voor eene spoedige afwatering te zorgen, welke aan ARCHIMEDES op de meest eenvoudige wijze gelukte, door de vinding der Archimedische Schroef; eene vinding,

Digitized by Google

die tot op onze dagen, onder verschillende wijzigingen, de uitgestrektste toepassing vindt. Niet alleen bij waterlozingen is het gebruik der Archimedische Schroef bekend, maar in vele fabrijken wordt zij aangewend, bij voorbeeld in de korenmölens, naar de *Amerikaansche* verbetering gebouwd, om graan of meel op eene gemakkelijke wijze naar de plaats hunner bestemming te geleiden; in de vlasbanden voor spinmachines tot het bewegen der hekels, enz. En zullen wij dan nog de toepassing op de stoomscheepvaart vergeten, wanneer weldra een ijzeren gevaarte, met eene kracht van meer dan 1000 paarden, door behulp der Archimedische schroef, den Oceaan zal doorklieven, terwijl ARCHIMEDES bij de eerste vinding niets meer beoogde, dan eenen eenvoudigen en weinig beweegkracht behoevenden toestel, om het water af te leiden.

Het gebruik van Watermolens tot het voortbrengen van beweegkracht was den *Romeinen* in de derde eeuw genoegzaam bekend; zij waren gebouwd nabij den berg *Janiculus*, alwaar de grootste waterleidingen aangelegd waren. Ten tijde der belegering van *Rome* door de *Gothen*, in 536, werden door den vijand de waterleidingen vernield, en daardoor de stad van water beroofd, zoodanig dat de watermolens niet gedreven konden worden. Er was ook geene gelegenheid om deze door menschen of dieren te bewegen. Door het gevaar van hongersnood gedreven, kwam de *Romeinsche* Veldheer BELISARIUS op het denkbeeld, om scheep-watermolens op den *Tiber* aan te leggen, en bragt zulks werkelijk ten uitvoer. — Ook de watermolens, die door ebbe en vloed gedreven worden, hebben hunnen oorsprong te danken aan den drang van behoeften. Te *Calais* en in andere *Fransche* zeesteden stonden, volgens het verhaal van BELIDOR, dikwijls gedurende een gedeelte van het jaar de korenwindmolens stil, zoodat er gebrek aan meel ontstond. Een timmerman, met name PERSE, te *Duinkerken*, zocht dit bezwaar weg te nemen, en maakte zich in 1730 verdienstelijk door zijne uitvinding van ebbe- en vloedmolens.

Digitized by Google

Drinkbaar water behoort tot de eerste behoeften der menschen, die door deze behoefte genoodzaakt werden om het door uitgraving en vorming van putten dáár te verzamelen, waar de natuur het niet van zelve aanbood. Het graven door boren te vervangen, was in vele streken sedert eeuwen bekend — in het *Fransche* Graafschap *Artois* waren de geboorde putten niet zeldzaam; en vandaar de naam van Artezische putten. Wat is echter van deze vinding geworden? Niet alleen voor huishoudelijk gebruik bestemd, worden zij thans tot het drijven van fabrijken en tot het verwarmen van gebouwen aangewend. In 1824 bestonden in *Engeland* meer dan 182 Artezische putten, van welke eenige 500 voeten diep waren en sommige het water tot 42 voeten boven de aardoppervlakte dreven. Op verschillende plaatsen worden thans korenmolens met behulp van den waterstraal eener Artezische put gedreven. Te *Gonchem* bij voorbeeld, nabij *Bethune*, zijn vier putten ter diepte van 45 el geboord, uit welke het water 3,5 el boven den grond springt en een waterrad van 3 el middellijn drijft, hetwelk 200 ponden gemalen meel in het uur levert. Tien Arteziaansche putten, vereenigd, bewegen in *Frontes*, bij *Aire*, al de werktuigen eener spijkersmederij. — De wateren, die uit de inwendige aderen des aardrijks opwellen, toonen eenen hoogeren, en op sommige plaatsen zelfs een' aanzienlijken warmtegraad; het warme water van den Artezischen put wordt nu door de gebouwen geleid, om tot eene eenvoudige en veilige verwarming te dienen. Doch denzelfden weg vervolgende, heeft de ondervinding geleerd, dat er Artezische putten bestaan, die eene omgekeerde werking vertoonen, doordien zij niet vloeistoffen doen uitstroomen, maar met de meeste graagte de invloeijende vochten als het ware verslinden. Men begrijpt dus wel, dat ook deze waarneming eene veelvuldige nuttige toepassing gevonden heeft, aangezien men dikwijls uit werkplaatsen, niet zonder hinder voor den naburigen bewoner, overtollige of nadeelige vochten ontlasten of verwijderen moet.

Dwingt ons dan de behoefte, uit zelfbehoud voort-

Digitized by Google

vloeijende, tot nieuwe vindingen, niet minder is dit het geval, wanneer het behoud van de maatschappij in eenen bepaalden stand van zaken hiertoe dringt. Hoe onnatuurlijk ook uitgedacht, hoe onmaatschappelijk ook voorgesteld, nogtans was NAPOLEON's Continentaal Stelsel de drijfveer tot een groot aantal ontdekkingen, op welke onze tijd roem draagt. Toen het verkeer met die landen afgesneden was, welke, door de mildheid der natuur gezegend, zoo vele grondstoffen opleveren voor onze behoeften, werd de aandacht gevestigd op datgene, wat de natuur in ieders nabijheid voortbrengt. Even als de geschiedenis der geneesmiddelen ons leert, dat de natuur niet zelden de middelen juist dáár verspreid heeft, waar de genezing van ziekten dezo behoeft, zoo moende men ook overal te vinden, waartoe de behoeften drongen. Ik noem slechts drie zaken ter bevestiging. De bewerking van Katoen had de bewerking van Vlas grootendeels verdrongen; een vreemde bodem leverde de grondstof voor producten, die ook door de bewerking van eigen grond konden worden verkregen. NAPOLEON onderdrukte den invoer van katoen, zocht de vlasbewerking op te beuren, en na ontwikkelde zij zich na eene reeks van jaren op nieuw, om hare oude regten te hernemen. — De Indigo, die de verzengde luchtstreek voortbrengt, moest worden gemist, en uit eene inlandsche plant, de blaauw duizendknoop (*Polygonum tinctorium*) kan zij thans in genoegzame hoeveelheid worden verzameld. — Ook de fabricatie van Suiker uit beetwortels was een gevolg van dit stelsel, om door de snelheid van hare uitbreiding in de laatste jaren eene gewigtige bijdrage voor de kennis der Staatshuishouding te leveren. Dan het stelsel verdween, de gevolgen bleven achter, en ook deze hebben op nieuw doen gevoelen, in welk onderling verband Industrie, Landbouw en Koophandel van verschillende volken staan, die elkander wederkeerig moeten ondersteunen, zonder door kunstmatige middelen te worden geleid, ten einde duurzaam, bij het noodzakelijke, gerijfelijke en aangename, dat zij voor het

Digitized by Google

leven verschaffen, tevens eene gelukkige zamenleving te doen geboren worden.

Wanneer door eene ziekelijke gesteldheid, of door het gemis van ledematen, de gewone middelen ter voorziening in levensbehoeften niet kunnen worden gebruikt, is het een aangename pligt, langs andere wegen den ongelukkigen te gemoet te komen. Zoo hielp GRAEFF te *Southampton* in *Engeland* eene vrouw, die door naaijen in haar dagelijksch onderhoud voorzag, doch buiten staat werd haar handwerk uit te oefenen, toen zij, ten gevolge eener ziekte, den regterarm moest missen; — GRAEFF dacht eenen toestel uit, die haar het gemis van den arm vergoedde. Even zoo heeft BRUNEL eene machine gevonden, waardoor iemand, die eene zijner handen verloren heeft, schoenen kan maken. Zelfs in het Instituut voor blinden te *Liverpool* zijn zeer vele werktuigen in gebruik tot het uitoefenen van handwerken, waaronder gezegd worden te bestaan, die door blinden zelven zijn uitgevonden!

Indien het dan tot nu toe gebleken is, dat het *toeval* vreemde zaken opwekt en dat *behoefte* tot nieuwe zaken drijft, zullen wij verder gaan en bevinden, dat beide niets vermogen, indien zij niet door de *practijk* ondersteund en door de *theorie* voorgelicht worden.

Wat de *practijk* door trapsgewijze volmaking kan worden, leert meer dan een voorbeeld. De verdeeling van eenen boomstam in planken is hoogst eenvoudig. Doch de eerste practijk ging niet verder, dan door middel van klossen of wigvormige houtstukken een' dikken stam in hoogstens drie bruikbare planken te splijten, terwijl meer dan de helft nutteloos verloren ging. Nog in de zestiende en zeventiende eeuw was deze handelwijze in *Noorwegen* en *Rusland* gebruikelijk. Door de toenemende behoefte aan hout, door het verminderen dier uitgestrekte woudstreken werd men tot meerdere zuinigheid genoodzaakt, en daartoe de handzaag uitgevonden. Hoe groot de vinding der zaag gehouden werd bij de *Grieken*, blijkt uit het verhaal van DAEDALUS, aan wien de eer toegekend werd, met ter zijde stelling van den zoon zijner zuster, dien sommigen

Digitized by Google

TALUS, anderen PERDIX noemen; TALUS kon zich zulks niet laten welgevallen, en eindigde zijn leven door zich van een' toren neder te storten. — En nogtans was deze practijk ontleend aan de zaagvormige onderkaak der slangen of de zaagvormige ruggegraat van eenen visch, zoo als DIODORUS verhaalt. De oudste bewoners van het eiland *Madeira* gebruikten de zaag van den zaagvisch; en vandaar, dat de naam van den visch en van den zaag met hetzelfde woord in het *Grieksch* en in het *Latijn* worden uitgedrukt. De opdelvingen te *Pompeji* en *Herculanum* bevatten eene teekening der zaag, zoo als ze nog bij ons in gebruik is. Door de uitvinding der zaag bragt men het weldra zoo ver, dat men zonder moeite uit de hand eenen boomstam in planken van één duim dikte verdeelen kon, en niet meer dan $\frac{1}{8}$ behoefde te verliezen. Doch bij de kostbare houtsoorten was ook nog dit verlies te groot, terwijl men daarenboven de verdeeling zooverre zocht te brengen, dat het gebruik van dezelve niet door de kosten zoude beperkt worden. De vinding der fourneer- en cirkelzaag werd gedaan, en men bereikte weldra eene zoodanige volmaaktheid, dat een *Engelschman*, met name MUNDING, in 1826 eene cirkelzaag daargesteld had, waardoor hij in staat was, om uit eenen post van een' ouden duim dikte 20 bladen te snijden.

Vraagt men nu verder, wat de practijk door goede leiding vermogt, dan antwoorden wij door te wijzen op de aanwending van de kracht des winds tot het drijven van molens. In de vierde eeuw werden reeds in de *Nederlanden* hout en steenblokken met behulp van windkracht gezaagd; later werden de windmolens als algemeene beweegkracht door geheel *Europa* bekend, waar zij eene volmaking bereikten, die thans in *Nederland* vergeefs gezocht wordt. In den beginne moest de geheele molen verplaatst worden, zoo als men ze nog op enkele plaatsen aantreft, ten einde den wind op te vangen, nadat men ingezien had, dat de molen niet in eene onveranderlijke rigting kon staan blijven; om op eenen gunstigen wind te wachten. Immers in de *Nederlanden* waren de eerste mo-

Digitized by Google

lens onbewegelijk en in de rigting van den noordwesten wind gebouwd, als den meest heerschenden luchtstroom. Het verdraaijen van den molen, rondom eene verticale spil, gaf tot nieuwe zwarigheden aanleiding, wanneer hij van eenigen omvang was, terwijl nog daarenboven de minder hechte stand niet genoegzaam het geweld des storms kon verduren. Eeuwen later werd door eenen *Vlaming*, nabij *Yperen*, de bewegelijke molenkap daargesteld, en hiermede scheen de *Hollandsche* windmolen volmaakt, tot dat de negentiende eeuw leerde, om niet meer de bewegelijke kap telkens uit de hand naar de windstreek te rigten, maar om het rigten der wieken aan den wind zelven over te laten, en zijn veranderlijk vermogen door regulateurs te wijzigen en gelijkvormig te doen worden.

Even als de vinding der zaag ontstaan is door de practische toepassing van een voorbeeld, dat de natuur oplevert, zoo kunnen wij meer werktuigen noemen, die aan haar ontleend zijn. Was het niet de natuurdrift der spinnen, die aan de spinnerij en weverij haren oorsprong gaf? en welken aanzienlijken afstand ziet men nu niet tusschen het eenvoudige weefstel van den *Indiaan*, zoo als hij zijne ketting tusschen boomstammen uitspant, en den *powerloom* of zelfwerkenden weefstoel! welk een verbazend verschil tusschen de wijze, waarop hij eenen enkelen draad uittrekt en spint, en den spinstoel, die zelfs elfhonderd draden gelijktijdig voortbrengt!

Eene stoommachine van 100 paardekracht levert het vermogen van 880 krachtvolle mannen. Met behulp van eene zoodanige machine kunnen in eene katoenspinnerij 50,000 klossen worden in beweging gesteld, benevens al de werktuigen, die tot de voorbereidende bewerkingen behooren, waarbij men slechts 750 arbeiders, bestaande in mannen, vrouwen en kinderen, behoeft, om het toezigt over de werktuigen te houden. Deze menschen leveren nu, met behulp der stoommachine, zoo veel, als vroeger naauwelijks 200,000 menschen konden verrigten, zoodat de 50,000 klossen te zamen, in 12 uren werktijd, eenen draad spinnen van 62,000 mijlen lengte, waarmede men

Digitized by Google

den aardkogel twee en een half malen omspannen kan. Hieruit blijkt dan genoegzaam, hoeverre de practijk door vooruitstreving en volmaking gaat. Het was RICHARD ARKWRIGHT, die in de voorgaande eeuw, gelijktijdig met JAMES WATT, de practische Werktuigkunde eene zoodanige rigting gaf, dat thans niets onmogelijk, niets onuitvoerbaar schijnt, wanneer het kracht en beweging geldt.

Als kunstwerk van onzen tijd prijkt de Thames-tunnel, een werk, dat, uithoofde van herhaalde moeijelijkheden en bezwaren, werd gestaakt en hervat, zonder schatten noch arbeid te ontzien. En nogtans zoude BRUNEL er niet in geslaagd zijn, zoo niet het instinct van den paalworm hem voorgelicht had, om, even als deze worm zich in deszelfs verwoestenden werkkring door een schild dekt, ook zijne arbeiders onder een soortgelijk schild aan het werk te zetten.

Wij zouden meer dergelijke voorbeelden uit ouderen en nieuweren tijd kunnen aanhalen, om te doen zien, wat practijk vermag, wanneer zij op eene juiste wijze wordt geleid en uitgevoerd. Men behoeft zich slechts op de Daguerreotype te beroepen, als uitkomst eener beproefde practische kennis, zonder theorie, maar geleid door theoretische beginselen. En hoe verre heeft zich ook deze kunst niet volmaakt, nu zij thans, in eenige seconden, de gewenschte teekening voortbrengt. Eene practijk, die niet door theorie wordt bijgestaan of toegelicht, tast in het blinde rond, verspilt tijd, moeite en kosten, zonder zekere uitkomsten, en veroorzaakt daarenboven niet zelden schade en nadeel.

Is practijk met theorie vereenigd, dan bevindt zich de menschelijke geest op een hooger standpunt, en dit eerst leidt tot welvaart en genoegen. Toevallige verschijnselen zijn, even als in het algemeen de daadzaken van elke ondervinding en de uitkomsten van iedere practijk, op zichzelve genomen, veel minder in waarde, zoo lang zij geheel alleen staan en afzonderlijk worden beschouwd. De theorie wordt als het ware derzelver geest; met behulp van haar, kan men dezelve meer van nabij beproeven, op me-

Digitized by Google

nigvuldige wijzen toetsen, veranderen en wijzigen, tot dat uit dezelve belangrijke gevolgen kunnen worden afgeleid. De theorie maakt niet alleen de daadzaken eener bijzondere ondervinding meer algemeen, maar bezit nog eene scheppende kracht, om uit het bekende het onbekende in het licht te roepen; door haar verkrijgt men een bijzonder doorzigt, vormt nieuwe denkbeelden en geraakt tot nieuwe uitvindingen. — Zoo naderen wij weder het gebied der wetenschappen, en ontwaren dat, hoezeer ook theoriën op theoriën gevolgd zijn, de meest onvolmaakte theorie nog van belang bleef en tot den vooruitgang van wetenschap en kunst medewerkte. Bij al hetgene wij verrigten, kunnen wij noch de stof, noch de krachten, die in haar werken of door haar opgewekt worden, missen. In overeenstemming met den wezenlijken aard der stof en de juiste kennis dier krachten, kan, hetgene toeval, behoefte of practijk aan de hand geeft, nuttig worden. Wij kunnen ons niet boven dezelve in de wezenlijke wereld verheffen, zonder hersenschimmen in het aanzijn te roepen. Ik verwijs ul. tot de geschiedenis der sterrekunde, om te ontwaren, hoeverre men het met eene juiste theorie brengt, en welk nut deze voor de practijk oplevert. Niet de opeenstapeling van daadzaken, niet de zamenstelling van verschijnselen hebben de sterrekunde tot de verhevenste wetenschap gevormd, maar het verband, waarin ze de theorie gebragt heeft, heeft tot de eeuwige wetten der natuur geleid.

Ik verwijs tot de geschiedenis der scheikunde, hoe de eene theorie steeds tot de andere geleid heeft, en dat hierdoor een schat van daadzaken verzameld is, die den grondslag vormen der scheikundige kunsten, om niet steeds beperkt te blijven bij de bewerking der materialen, zoo als ze de natuur oplevert, maar ook om nieuwe voort te brengen, waar ze vergeefs gezocht worden, of wegens de schaarschheid kostbaar zijn. Tot voorbeeld strekke de kunstmatige salpeterbereiding en de daarstelling van den kunstmatigen Ultramarin.

Ook de natuurkunde levert hier meer dan één voorbeeld. Wij vestigen de aandacht op de Galvanische Electriciteit,

Digitized by Google

in hare toepassing om nieuwe scheikundige producten daar te stellen; om beweegkracht op te wekken tot het drijven van werktuigen; om beweging voort te planten tot telegraphisch gebruik; om nieuwe ligchamen kunstmatig te vormen, zoo als de Galvanotypie en plastiek dit tegenwoordig uit de edele metalen, zoo wel als uit de onedele, verrigt; om de edele metalen uit de ertsen af te zonderen, en de min edele metalen, bij wijze van platinering, vergulding en verzilvering, met een opperhuid der edele metalen te dekken.

Deze voorbeelden zijn reeds voldoende, om ons gevoelen over de waarde der theorie te staven, wanneer zij uit echt wetenschappelijke bronnen geput wordt. Wat behoeven wij ons dan te verwonderen, dat men zich in den laatsten tijd zoo zeer bemoeid heeft, om bij de uitoefening van alle bedrijven, die van natuurvoortbrengsels en natuurkrachten afhankelijk zijn, meer en meer op eene wetenschappelijke en theoretische vorming aan te dringen, in verband met de practijk.

Hetgene in andere landen betrekkelijk Industrie- of Polytechnische Scholen reeds lang bij ondervinding goed bevonden is, drong eerst laat tot ons door. Mogt dan dit ook eene slechte zijde gehad hebben, de goede zijde bestaat daarin, dat men van de ondervinding, die buitenslands verkregen is, gebruik kan maken, om zulks dadelijk op de beste wijze tot stand te brengen en in stand te houden.

Wij erkennen den invloed van een gelukkig toeval en de uitwerking van dringende behoeften op den vooruitgang in de kunsten en wetenschappen; maar het strijdt tegen het gezonde verstand, om aan deze het lot van wetenschap en kunst over te laten, evenmin als wij hieraan de beschaving der menschen en de verlichting der maatschappij overlaten.

Er is geene kracht, geene werking, zonder dat wetenschap haar leidt.

Voorzeker levert het werkdadige leven, de practijk, de hechtste grondslagen voor alle takken van menschelijke

Digitized by Google

kennis en bedrijvigheid; maar niet, wanneer zij blindelings zich aan hare ondervinding hecht, zonder deze te overwegen en te toetsen, en dan bij het eenmaal aangeleerde stilstaat. Stilstand is achteruitgang, waar bij anderen de vooruitgang niet gestuit kan worden! Door de theorie voorgelicht, streven wij voorwaarts naar die oneindige waarheid, die tot de Almagt leidt. Eene ware theorie leert ons niet, hoe verre wij reeds gevorderd zijn, maar hoe verre wij nog verwijderd zijn van het standpunt, van waar men den aard der dingen naar waarheid zou kunnen overzien. Het is eene hooge wijsheid, dat toeval en behoefte den mensch op eens tot een hooger standpunt kunnen verheffen, waarheen zijne krachtinspanning en zielsvermogens hem niet zoo snel zouden brengen. Want de mensch is wel voor elke ontwikkeling vatbaar, maar als eindig wezen heeft hij zijne grenzen, en kan zich, niettegenstaande de bron zijns verstands onuitputtelijk is, slechts tot zekere spheren verheffen.

BRAND DOOR EENE MET WATER GEVULDE KARAF.

Er ontstaat somwijlen brand, waarvan de oorzaak zeer moeijelijk valt op te sporen, somwijlen geheel verborgen en, onder gegevene omstandigheden, onbegrijpelijk blijft.

Indien mijn geheugen mij niet bedriege, deelden de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, eenige jaren geleden, ons het ontstaan van brand, uit eene vrij zonderlinge oorzaak, mede; had men dien brand niet nog tijdig ontdekt, men zoude zich in gissingen verloren hebben, terwijl de eigenlijke aanleidende oorzaak waarschijnlijk niet ontdekt zoude geworden zijn.

Dat intusschen dergelijk eene oorzaak misschien reeds meermalen brand verwekt heeft; dat hiervan ook bij eene andere gelegenheid gebleken is, vindt men opgeteekend in de *Mémoires de Madame la Duchesse* D'ABRANTES, Tome 6. Ten tijde dat de Hertogin, toen nog Mevrouw JUNOT, zich in *Portugal* bevond met haren echtgenoot

Digitized by Google

als afgezant, vond het volgende plaats, hetwelk wij met hare woorden zullen verhalen:

Het was op den 28 October, dat ik met den Heer DE RAYNEVAL het ontbijt nam. Hij was als zaakgelastigde achtergebleven, terwijl de Generaal JUNOT reeds naar *Austerlitz* vertrokken was. Ik vermeld vooral de dagteekening, omdat de zon dan reeds minder kracht uitoefent, hetwelk vooral opmerkelijk is bij het gebeurde. Terwijl wij koffij dronken, ontwaarde ik eene sterke brandlucht. Er waren in het huis in 't geheel geene schoorsteenen, behalve eene kleine stookplaats, welke nog afkomstig was van de Hertogin VAN MONTEBELLO, in een salon, waar ik gewoonlijk mijn verblijf hield, maar er was geen vuur in. Ik zeide tot den Heer DE RAYNEVAL: »Deze lucht komt uit uwe vertrekken." — »Dat is wel een zonderlinge inval," hervatte hij. »Ik brand geen licht. Ik heb schoorsteen noch koolbekken" (*brasero*). — »Om het even," zeide ik, »de lucht komt van beneden. Laat ons zien, wat het is." Wij stonden vrij ongerust op, want de lucht werd hoe langer hoe sterker. Toen wij in den gang kwamen, waar de kamer van den Heer DE RAYNEVAL op uit kwam, onderscheidden wij duidelijk den reuk van brandend papier. Wij traden onderscheidene vertrekken binnen. Eindelijk hoorden wij den Heer DE RAYNEVAL zelf het eerst *brand* roepen. Zijne schrijftafel stond in vlam. De oorzaak van dit geval is zoo vreemd en buitengewoon, dat ik haar niet zou durven mededeelen, indien de Heeren DE RAYNEVAL en DE CHERVAL niet nog leefden. Ik zoude anders vreezen in verdenking te komen dergelijk iets verzonnen te hebben. Op de werktafel van den Heer DE RAYNEVAL stond eene karaf van kristal. Zij was zeer doorschijnend, en gevuld met helder water. Zij had de werking van eene lens of van een brandglas gedaan. Het licht, in haar als in een middelpunt vergaderd, had van daar op het papier gewerkt en dit in brand gestoken. Hoe dit mogelijk is, (zegt Mevrouw JUNOT) moet ik ter verklaring aan deskundigen overlaten; genoeg, dat ik deze zonderlinge uitwerking zelve gezien heb.

Digitized by Google

De verklaring is niet moeijelijk, ofschoon de omstandigheden, waaronder dit verschijnsel plaats kan hebben, gelukkig niet dikwijls voorkomen, of liever zeer zeldzaam schijnen te zijn. Het zoude echter van belang wezen, door opzettelijke proeven na te gaan, onder welke omstandigheden eene gevulde karaf in staat is, dezelfde werking voort te brengen als een gewoon brandglas.

SCHETSEN VAN SIBERIË.

(*Vervolg en slot van bl.* 650.)

In geheel de landstreek op den regter oever van de *Lena*, tot aan de grenzen van *Daoerie* en de zee van *Okhotsk*, ontmoet men geene andere woningen dan kampementen van *Tongoezen* en *Lamoeten*, vreedzame, van de jagt levende volken, wier woningen de pelterij-handelaar gedwongen is op te sporen, om die kostbare waren, welke hij van zoo ver komt halen, uit de eerste hand te erlangen. Op goed geluk af en zonder zeker rigtsnoer, hetwelk hij volgen kan, reist hij rond, om deze zwervende stammen te zoeken, dwars door eindelooze moerassen en ondoordringbare bosschen, in oorden, waar sedert het ontstaan der wereld nog nimmer eenig pad gebaand geworden is, noch welke de hoef van een paard immer betreden heeft. Eindelijk, na lang en moeijelijk rondzwerven, doet zijn goed gesternte hem een of twee armzalige *Yoerten* ontmoeten, en hij is niet minder gelukkig, derzelver wilde bewoners gewaar te worden, dan hij zijn zou, landslieden en oude vrienden weder te zien. Die vreugd is weêrkeerig: ook de gevondenen ontvangen hem als een' broeder en onthalen hem zoo goed zij immer kunnen. Feesten en wederzijdsche geschenken gaan de opening van den ruilhandel vooraf. De *Tongoes* is arm, maar eerlijk en herbergzaam. Hoezeer tot zijn levensonderhoud niets anders hebbende, dan hetgeen zijne jagt hem verschaft, en menigmaal, wanneer dit middel hem ontvalt, gedwongen om geheele dagen te vasten, is hij niettemin, zoodra hij eenen vreemdeling ziet, steeds bereid met dezen het laatste voedsel, dat hem overblijft, te deelen. Aan hem biedt hij het beste, dat hij heeft, de zachtste pelterijen, om hem tot le-

Digitized by Google

gerstede te dienen, de zuiverste melk zijner rendieren, de rijpste wilde vruchten, welke hij heeft kunnen inzamelen. Eindelijk, na verloop van ettelijke dagen, de ruilingen volbragt en eenig berigt omtrent andere naastgelegen kampementen ingewonnen zijnde, verlaat de koopman het gastvrije dak der *Oeroessen* (*) en hervat zijne avontuurlijke handelsreis. Hoe statig is niet de stilte, welke in die nimmer doorzochte wouden heerscht, waar de lucht zelve eerbiediglijk haren adem schijnt terug te houden! Geen blaadje ritselt aan de eeuwenoude boomen; ceders en berken sterven uitgeleefd op hunne stammen. De zwarte eekhoren, in het digt gebladerte gezeten, kijkt, nieuwsgierig over het vreemde verschijnsel, den digt bij hem voorbijtrekkenden man in het aangezigt, en begint vervolgens op nieuw gerustelijk voort te knagen aan de schors, welke hij at. De schuwe zabel vlugt overhaast, van den eenen tak op den anderen springende. Nu en dan verheft een eenzame kraanvogel, onder het slaken van een klagend geschreeuw, zijne lange beenen verre achteruit gestoken, zich in de lucht. Wolken van muggen zwermen boven bloedkleurige moerassen (†) — ziedaar al wat men gewaar wordt. Nergens ziet men eenig spoor van veldbouw, nergens weergalmt het geluid eener menschenstem. Hier en daar slechts, ver van elkander, ontdekt de reiziger, op den top eens steilen heuvels, een ruw gebeiteld steenen afgodsbeeld, het eenigst overblijfsel der oude volken, die hier gewoond hebben, maar verdwenen zijn, zonder ander spoor van hunnen voorbijgang te laten. (§) Doch ziedaar wordt zijn blik getroffen door iets, hetwelk de voet van een onbekend dier schijnt te wezen... hij stijgt van zijn paard, onderzoekt het indruksel naauwkeurig en siddert... het is het spoor van een' panter.

Ik zie, dunkt mij, de verbazing en het ongeloof van mij-

(*) Zomer-yoerten, uit berkenschors, die met rendierhaar aaneen genaaid is, zaamgesteld.

(†) Dit zijn ondiepe moerassen, aan welke de daarin ontbonden oker eene roode kleur geeft.

(§) Menigmaal ontmoet men zulke gedenkteekenen in *Siberië*. Ongetwijfeld hebben zij aan vroegere volken behoord, waarvan nog andere overblijfsels het bestaan doen blijken, doch van welke geenerhande geschiedkundige overlevering tot ons gekomen is.

Digitized by Google

nen lezer: »Een panter," zal hij zeggen, »een panter in *Siberië!* dit is immers onmogelijk?" Welnu, ik kan hem verzekeren, dat het niets zeldzaams is, er deze dieren te ontmoeten, en wel van de grootste soort. Menigmaal komen zij er uit *Oppor-Azië*, hetzij doordien zij in het gebergte verdwaald zijn, hetzij omdat zij, gedurende den zomer, in het noorden eenige koelte en nieuwe prooi komen zoeken, hetzij eindelijk dat zij derwaarts gevlugt zijn, om aan de uitgestrekte jagten te ontkomen, welke de Keizer van *China* op gezette tijden in zijne staten doet houden. Zelden gaat er een jaar voorbij, dat men niet in de provincie van *Yakoetsk* een of twee dier verslindende dieren gedood en er verscheidene gezien heeft. Derzelver sterkte, moed en buitengemeene vlugheid verschrikken de jagers, die hunne overwinning menigmaal duur betalen moeten. Zie hier een voorval van dien aard, hetwelk in het jaar 1827 heeft plaats gehad.

Twee huisgezinnen, het eene een *Yakoetisch*, het andere een *Tongoesisch*, waren altijd nevens elkander gelegerd. De mans, beiden jagers van beroep, hadden met elkander eene naauwe vriendschap gesloten. Op zekeren ochtend kwam de vrouw van den *Yakoet*, plotseling en met den schrik op het aangezigt geteekend, de *yoerte* binnenloopen. Bijna sprakeloos, maar met vragen bestormd, bragt zij eindelijk uit, dat zij een groot wild beest van eene haar onbekende soort gezien had. De twee jagers grijpen in haast hunne wapenen en snellen naar buiten, om de zaak met eigen oogen te onderzoeken. Doch ook hen bevangt weldra verbazing en schrik, want twee snaphaanschoten ver van de hut zien zij een' geweldig grooten panter op zijn' buik liggen, blijkbaar in afwachting dat men hem zal komen aantasten. Schromende zoo geducht een' vijand aan te grijpen en zich noch van elkander durvende scheiden, noch te gelijk hunne gezinnen verlaten, besluiten de beide mans te huis te blijven en voor dien dag hun gewone jagtbedrijf op te geven. De dag, de nacht gaan voorbij, maar de panter verwijdert zich niet; hij schijnt vast besloten te hebben, onder de hutbewoners eene prooi te vinden, en de honger, welken hij intusschen lijdt, schijnt zijne woestheid nog gedurig te vermeerderen. Vruchteloos poogt men hem, door het aanheffen van luid geschreeuw, door het slaan op koperen ketels, door het toewerpen van brandende stukken hout, te verschrik-

Digitized by Google

ken. Het roofdier staat op, doet een paar sprongen, loopt heen en weder, maar eindigt steeds met op denzelfden afstand weder te gaan liggen. Nog een dag verloopt op deselfde wijs, en nu vermeestert wanhoop het hart der twee jagers. Eindelijk echter herleeft hun moed bij de tranen en het gekerm hunner vrouwen en kinderen, die door honger, dorst en onophoudelijken angst gefolterd worden. Hun bleef slechts de keus over, om of van honger of onder den tand van het schrikdier om te komen. De *Yakoet* besluit het eerst, den strijd te wagen. Hij laadt verscheiden kogels in eene soort van donderbus, welke hij gelukkig bezat, en gaat nu stoutmoedig op den vreeselijken vijand los, die hem dus belegerd hield. Het dier schijnt met verbazing den man te beschouwen, die het zoo vermetel durft naderen; vervolgens begint het den grond met zijne staart te zweepen, spalkt zijn' geweldigen bek open en laat zich zijne bloedroode tong over de lippen gaan, als had het een voorgevoel dat hem zijne prooi nu niet meer kon ontsnappen. Nog draalt het; maar toen de *Yakoet*, om te vaster aanleg te nemen, zich op de eene knie nederlaat, rijzen plotseling de haren des panters te berge; hij kromt den rug als eene kat en met de snelheid des bliksems doet hij den sprong. Op hetzelfde oogenblik gaat ook het schot los, en een der kogels treft het springende dier; doch tevens is ook eene hand van den armen jager door deszelfs tanden vermorzeld. In dit hagchelijk tijdstip vliegt de trouwe *Tongoes* op den gezamentlijken vijand aan, en snel achter elkander brengt hij hem met zijne *palme* (*) drie wonden toe. De panter, zich tegen dien nieuwen vijand keerende, grijpt deszelfs wapen met zijne tanden, verbrijzelt het in duizend stukken en slaat zijne scherpe klaauwen diep in deszelfs ligchaam.... Gelukkiglijk heeft de *Yakoet*, hoe deerlijk ook gekwetst, kracht en moed genoeg om met de nog onbezeerde hand zijn mes te grijpen; hij trekt het uit den gordel en stoot het zijnen vreeselijken vijand in de zijde. Reeds door het vroeger bloedverlies verzwakt, laat nu de panter zijne prooi los, verwijdert zich en zijgt op eenigen afstand ter aarde. De jagers echter, zelven zoo zwaar gekwetst, waren buiten staat het dier te vervolgen; tegen den avond gaf het den geest. Zijn vel,

(*) Eene lans, uit het lemmer van een lang mes bestaande, dat aan een' houten steel gehecht wordt.

Digitized by Google

hetwelk aan den Gouverneur der provincie gebragt werd, duidt aan, dat het een dier van meer dan gewone grootte moet geweest zijn. De moedige *Yakoet* overleed twee dagen na het gevecht; en ook de *Tongoes* kwijnde lang, eer hij volkomen herstelde.

Laat ons nu tot de bevindingen en ontmoetingen van den *Russischen* handelsreiziger in het Zuid-oosten van *Siberie* terugkeeren. Ik heb het vriendschappelijk onthaal beschreven, hetwelk hem in de hut van den *Tongoes* gewoonlijk verwacht; maar die gastvrije hut is hij niet altijd zoo gelukkig van te kunnen bereiken. Somwijlen, door allerlei verhinderingen opgehouden, komt hij te laat op de met dit nomaden-volk bepaalde plaats en vindt er niemand meer; alsdan, in die hoop teleurgesteld en van juiste aanwijzingen ontbloot, zwerft de ongelukkige reiziger op goed geluk rond en eindigt soms met te verdwalen. Weken, maanden, loopen op deze wijs voorbij; zijn leeftogt vermindert; zijne paarden, zijne rendieren verzwakken gedurig meer, en ondertusschen blijven al zijne nasporingen vruchteloos: hij ontdekt niets, noch eenig spoor van menschen, noch eenig blijk van woningen; alles is eenzaam en stil. Door de behoefte gedrongen, doet hij van zijne rendieren het minst noodwendige slagten, de horens der overige worden geschraapt en het schraapsel als voedsel genuttigd; eindelijk verslindt hij ook de riemen en de lederen zakken, welke hij bij zich heeft. Maar nog altijd daagt er niets op, nog altijd geene redding.... De dood, de verschrikkelijke hongerdood, grimt hem in al hare ijselijkheid aan. Ik heb zulke lieden gezien, welken een wonderdadig toeval aan dit gruwelijke lot onttogen had. Nog slechts uit vel en been bestaande, aan wandelende geraamten gelijk, schenen zij levend uit het graf gestegen. Overigens is het niet de in deze gewesten verdwaalde reiziger alleen, die zulk een lot te vreezen heeft; getuige het volgende verhaal, hetwelk ik opgeteekend heb uit den mond van eenen koopman, die deselve herhaalde malen doorkruist had.

»Op zekeren dag," zeide hij mij, »wilde ik eenen *Tongoezischen* jager bezoeken, met wien ik sedert lang in vriendschappelijke betrekkingen stond. Ik kende de plaats van zijn winter-kampement, hetwelk hij bij gebrek aan rendieren niet naar welgevallen verlaten kon. (*) Derhalve

(*) Velen dier nomaden die, uithoofde hunner armoede,

Digitized by Google

trok ik regtstreeks op zijne hut aan. Bij mijne nadering hoorde ik de honden niet naar gewoonte aanslaan, hetgeen mij denken deed, dat de eigenaar der woning op de jagt was. Ik kwam naderbij.... ook geen rook was te bespeuren.... Eindelijk trad ik de hut binnen, en als versteend bleef ik staan op het schouwspel, dat nu mijne oogen trof. De vrouw van den *Tongoes* lag voor mij, levenloos; haar lijk hield nog het jongste harer kinderen in de armen geklemd, dat, in de verdroogde moederborst geen zog meer vindende, ongetwijfeld het eerst bezweken was. Niet ver van daar lag de oudste dochter op den grond uitgestrekt, met de voeten in den haard, waar zij zeker vruchteloos een overschot van warmte gezocht had. Een knaapje van tien à twaalf jaar had insgelijks den dood gevonden; hij had nog een eind riem in de hand, waaraan hij blijkbaar geknaagd had. De sporen van krampachtig lijden waren in de wezenstrekken dier ongelukkigen te zien, vooral van de moeder, wier oogen met smartelijken blik ten hemel gekeerd waren. Wel twee maanden moesten sedert dit treurgeval verloopen zijn, want de wind had eene ontzettende hoeveelheid sneeuw door den schoorsteen naar binnen gejaagd, waar zij zich in ijs verkeerd had; al de lijken waren er mede overdekt. Men moet onderstellen, dat, de huisvader op de jagt onder de sneeuw omgekomen zijnde, al de zijnen in de hut door honger ellendiglijk om het leven geraakt waren. Deze onderstelling werd bevestigd door de bijzonderheid, dat wij een hondenvel in de *voerte* nabij den haard vonden. Dit dier was ongetwijfeld alleen naar huis gekeerd, en de nood had deszelfs meesters gedwongen het tot spijs te slagten."

Zoodanig is het lijden, zoodanig zijn de gevaren, waaraan het leven van den inlandschen jager in *Siberië* onderworpen is; welnu, ondanks dit alles, geeft hij aan dit leven boven alle andere de voorkeur. Breng dezen man onder eenen zachteren hemel, te midden eener rijke, welbevolkte stad, weldra zal hij uwe gemakkelijke woningen te eng vinden, hij zal van verlangen beginnen te smachten naar zijn koude vaderland, naar zijn vorig vrij en zwervend aanwezen, dat onophoudelijk door vrees en hoop verlevendigd werd. Wij

---

geene rendieren onderhouden kunnen, zijn daardoor gedwongen vaste woonplaatsen te kiezen, of ten minste langen tijd achtereen dezelfde plaats te bewonen.

Digitized by Google

zelven immers, wanneer wij blootelijk voor onze verlustiging jagen, hoe blijde zijn wij dan niet, als wij slechts eene patrijs opstooten, met welk eene gemoedsbeweging leggen wij op haar aan, en met welk eene verrukking zien wij haar vallen! Hieruit beoordeele men, van welk een' alles te boven gaand belang de jagt moet zijn voor hem, wiens levensbehoud en dat van zijn gezin niet zelden van een gelukkig schot afhangt, voor hem, wien, volgens eene uitdrukking van SCHILLER, het gansch heelal in den loop van zijn geweer besloten schijnt. Voor zulk een' man is de jagt eene gebeurtenis van het ernstigste gewigt, is zij een deel zijner geschiedenis!

In *Siberië* wordt slechts een klein aantal gebaande wegen en in het geheel geene kanalen of vaarten gevonden; evenwel is deze schaarschte van gemeenschapsmiddelen geen wezenlijk kwaad voor het land. Al de groote rivieren loopen er eenparig van het zuiden naar het noorden, en zijn gedurende de helft des jaars met eenen dikken ijsvloer overkorst. Hetzelfde heeft plaats met de onmetelijke moerassen, welke de noordelijke deelen des lands beslaan; onbegaanbaar in den zomer, veranderen zij zich, zoodra de winter daar is, in de heerlijkst geëffende wegen, in voortreffelijke handelsbanen, van des te meer waarde, daar derzelver onderhoud aan den staat niets kost. De transporten, niet gedwongen de kronkelingen van eenen gewonen weg te volgen, en gehard genoeg, om, waar het ook zij, in de woestijn een nachtverblijf te nemen, kunnen de kortste rigting kiezen; een onwaardeerbaar voordeel daar, waar de afstanden reeds op zich zelve zoo overmatig groot zijn. De aangrenzende, door de *Kirgizen* bewoonde steppen, voorzien *Siberië* van uitmuntende paarden, die weinig onderhoud kosten, daar de overvloed van weiden het voeder ongemeen goedkoop maakt. Bestonden er in *Siberië* goede en regelmatige wegen, gelijk elders, zoo zou, bij voorbeeld, de suiker er niet op den voor het land zoo matigen prijs van 1 roebel 50 kopeks te staan komen, en de allerbeste thee zou te *Moskou* niet slechts 4 roebels kosten.

Het goederen-vervoer gaat in *Siberië* met eene onbedenkelijke snelheid. Hoe zwaar de lading ook zijn mag, legt men er in de vierentwintig uren en met dezelfde paarden eenen afstand van honderd twintig wersten af, welke afstand verdubbeld kan worden, wanneer men onderweg voor wissel-

Digitized by Google

paarden zorg draagt. Die snelheid van transport oefent natuurlijkerwijs eenen gunstigen invloed op het goedkoope der waren, vooral omdat zij de kapitalen te spoediger in handen van den koopman doet terugkeeren, en hem in staat stelt, dezelve tot nieuwe speculatiën te bezigen. Deze omzetting heeft, bij een slechts min of meer ijverig handelaar der stad *Irkoetsk*, over het algemeen twee of drie malen 's jaars plaats, en hij zelf zal gedurende dien tijd middel gevonden hebben, om in *Rusland* de jaarmarkten van *Irbit* en *Nijini* te gaan bezoeken, naar *Yakoetsk* terug te komen, en vervolgens naar *Kiakhta*, aan de grenzen van *China*, te gaan. Dus werken de slechte staat der wegen, de gestrengheid der luchtstreek, en tot zelfs het gemis van allen veldbouw, in *Siberië* zamen, om dat land, ten minste uit het oogpunt des koophandels, van eene hooge waarde voor het overige des rijks te maken.

Wij zullen dit overzigt der karavanen-togten in de verschillende deelen van *Siberië* nog aanvullen, door eenige bijzonderheden mede te deelen omtrent de gevaren, waaraan de goederen-transporten, die zich naar de *Chinesche* grenzen bij *Kiakhta* begeven, blootgesteld zijn. Met het begin van den winter en wanneer het ijs van het meer *Baïkal* nog niet sterk genoeg geworden is, zijn de karavanen menigmaal gedwongen, die binnenzee om en hooge bergen over te trekken, waar zij gevaar loopen, door stormen en sneeuwstortingen om te komen. De overtogt over de hooge keten, die den naam van *Khamar Daban* draagt, is vooral moeijelijk en gevaarvol. Dwarrelende sneeuwstormen wisschen er alle spoor uit van den, door vroegere transporten al slingerend langs de berghellingen gebaanden weg, en alsdan is een enkele rukwind, een enkele misstap genoeg, om de rijtuigen in afgronden te doen nedertuimelen, waar alles, menschen en paarden, onmisbaar het leven verliest.

Evenmin is ook de overtogt over de ijskorst van het meer *Baïkal* van gevaren bevrijd. Somwijlen verbrijzelt een plotselinge orkaan die ijsvlakte, en alsdan blijft aan de voerlieden geen ander middel van lijfsbehoud over, dan de ijsschots, waarop zij zich toevallig bevinden, van het overige ijs los te maken, en zich daarvan als van een vlot te bedienen, om den tegenover gelegen oever, of althans eenen hechteren grond, te bereiken. Op deze wijs wordt de hinderpaal zelf voor hen een reddingsmiddel.

Digitized by Google

Somwijlen worden de karavanen, wanneer zij met het begin der lente van *Kiakhta* terugkeeren, na afloop der groote jaarmarkt, die er gedurende de *witte maand* der *Chinezen* (in Februarij en Maart) gehouden wordt, onder het overtrekken van het meer *Baikal*, door de losbreking van het ijs verrast. Vele wagens gaan alsdan verloren; andere worden, na eenen allerhachelijksten overtogt en na lang tusschen leven en dood gezweefd te hebben, nog gelukkiglijk door den wind naar den oever gedreven. Soms ook dwingt gebrek aan sneeuw gedurende den winter, of eene te vroege lente, de voerlieden der karavaan, hunne sleden met op wielen staande rijtuigen te verwisselen. Hieruit ontstaat echter voor hen geene noemenswaardige schade, want bijna altijd gelukt het hun, hunne sleden in de omliggende dorpen te verkoopen, of wel dezelve er tot den volgenden winter in bewaring te geven. Des somers geschiedt de overtogt over het meer *Baikal* op groote, ~~naar~~ getimmerde schuiten, *karabas* geheeten; enkele galjoten blijven tot dienst der kroon voorbehouden. Wenschelijk zou het zijn, indien de regering besluiten kon, op die groote watervlakte, tot het overvoeren van den post, eene stoomboot te onderhouden. Dit ware een goed voorbeeld aan den handel gegeven.

Daar *Siberië* door het *Oeral*-gebergte van *Europa* gescheiden is, en het daardoor moeijelijk blijft, dat land te allen tijde van buitenlandsche voortbrengselen te voorzien, zoo zou het zeer te wenschen zijn, dat de *Russische* regering, wanneer eenmaal de bevolking er genoegzaam toegenomen zal wezen, hare uiterste pogingen aanwendde, om er de fabrijk-nijverheid aan te wakkeren. Die landstreek toch, overvloedigliijk van alle grondstoffen voorzien, rijk in metalen en edelgesteenten, daarbij eenen onuitputtelijken voorraad van brandstof bezittende, heeft langs hare geheele zuidelijke grenslijn tot naburen *Asiatische* natiën, bij welke meestal niet de geringste nijverheid van dien aard bestaat, hetgeen dus aan *Siberië* voor het vervolg, behalve deszelfs eigen verbruik, een onberekenbaar vertier van bewerkte stoffen naar buiten zou verzekeren. Uit deze bron zou voor dat land eene welvaart voortvloeijen, ongelijk grooter dan het voordeel, hetwelk de doorvoer, die thans nog deszelfs eenig handelsbedrijf uitmaakt, immer aan hetzelve kan verschaffen.

Van den anderen kant is het voor *Siberië* zeer te wen-

Digitized by Google

schen, den landbouw in deszelfs zuidelijke provinciën te zien verbeteren, die, uit hoofde van de rigting zelve harer waterstroomen, geroepen zijn, om in het onderhoud der meer noordelijke gewesten te voorzien, waar de gestrengheid der luchtstreek en de aard zelf van den grond allen akkerbouw zoo goed als onmogelijk maken. Reeds nu heeft deze toevoer eenigermate plaats, daar met elk voorjaar, zoodra het ijs in de rivieren opgeruimd is, eene ontelbare hoeveelheid schuiten van alle maaksel en grootte de *Oby*, de *Irtysch*, de *Yenissey*, de *Angara*, maar vooral de *Lena* afkoomt, beladen met granen en met meel, welke eetwaren zij bij de bewoners der lager aan die stroomen gelegene landen tegen pelterijen gaan verruilen. Deze zelfde handel, op eene groote schaal gedreven, zou vermogend medewerken om het lot dier volksstammen te verbeteren en hen uit den wilden nomadischen tot den gezeten beschaafden staat te doen overgaan. Wij kunnen ons hier niet langer bij deze bedenkingen ophouden, die ontegenzeggelijk verdienen rijpelijk overwogen en in een opzettelijk werk *grondig* behandeld te worden. Laat ons, om dit overzigt te besluiten, nog eenen snellen blik werpen op de landtooneelen, welken de loop der *Lena* aanbiedt; tooneelen schilderachtig grootsch en van eene poëtische wildheid.

In de lente, wanneer het ijs losgaat, sleept deze geweldige stroom, met zware ijsschotsen overdekt, deselve in zijnen snellen loop tusschen zijne rotsige oevers voort en verbrijzelt ze met oorverdoovend gedruisch. Evenwel, zich in de naauwste doorgangen opeenstapelende, vormen deze blokken, helder en doorschijnend als kristal, weldra eenen ijsdam, die tot ontzettende hoogte aangroeit, zoolang tot dat de stroom, als verbolgen over den hinderpaal, welken de natuur hem in den weg durft werpen, bruisend opzwelt en met zijn schuimend water zegevierend het bolwerk doorbreekt. Op deze wijs zet de rivier haren loop voort, elk jaar hare oevers veranderende en de eilanden, welke in den vorigen herfst nog haren stroom versierden, of verdelgende, of onder grind en slib begravende. Eindelijk echter, van ijs en hinderende boomstammen vrij, rolt de *Lena* hare wateren met meer kalmte voort, en de diepe stilte harer oevers wordt door niets meer gestoord, dan door het gekrijsch der wilde ganzen, die in onoverzienbare vlugten, hoog in de lucht, voorbijtrekken. De stroomafwaarts drij-

Digitized by Google

vende bark vervolgt met snelheid hare vaart, tusschen de steile wanden van ontzettend hooge rotsen, welker kruinen met pijn- en cederboomen bedekt zijn, terwijl hier en daar een berk zijwaarts in de spleten der granietklompen wortelt. Van tijd tot tijd opent zich voor het gezigt een plekje vlakken grond, met weelderig groeijend gras bedekt, te midden van hetwelk de *Siberische* lelie hare schitterende kleuren ten toon spreidt. Zelden, zeer zelden, komt het gezigt van een menschelijk wezen deze eenzaamheid verlevendigen. Het is alsdan of een *Tongoes*, die stil langs den oever sluipt en zijnen gespannen boog op eene wilde eend gerigt heeft, of wel een *Yakoet*, die eenen zalm, door zijne lans getroffen, uit het water haalt, of wel een ruiter, dien men op het naauwe pad, hetwelk den kam der rotsen bekroont, ziet galopperen, en wiens gevaarlijken loop het verschrikte oog ter naauwernood durft volgen.

Maar wie kan naar eisch de schrikbarende schoonheid beschrijven, welke het in *Siberië* zoo menigmaal voorkomende schouwspel van in brand staande bosschen vertoont? Aanvankelijk ziet de reiziger, die de rivier bevaart, in de verte niet dan eene zwarte rookwolk, welke, even als een dik gordijn, hem het uitzigt belet. Weldra onderscheidt hij de vlam, die langs de zijde van het gebergte voortloopt, en aan de rotsen het voorkomen bijzet van draken met vurige manen. Die vlam verteert, onder onophoudelijk geknap en gekraak, de dorre struiken en het kreupelhout; vervolgens slingert zij zich als eene slang om de stammen der pijn- en cederboomen naar boven. De hemel zelf schijnt in brand te staan, en de rivier vermeerdert nu eens de uitwerking van dit schriktooneel, door het van haren waterspiegel terug te kaatsen, dan weder bedekt zij zich met eenen dikken rookdamp, in welken de schuit des reizigers, door den stroom voortgesleept, als in eenen van de monden der hel schijnt neêr te dalen.

Hoe meer men *Yakoetsk* nadert, des te meer ziet men de rivier zich verbreeden en hare oevers zich met schilderachtige landouwen versieren. Ik ben haar afgevaren in eenen van die heldere nachten der noordelijke gewesten, wanneer haar water, klaar en glinsterend als kristal, het azuurblaauw van eenen hemel zonder wolken terugkaatste. Pijlsnel schoot mijne bark tusschen de oeverrotsen door, welker wonderlijk gevormde spitsen, bij het twijfelachtige licht der

Digitized by Google

schemering, den schijn van torens met kanteelingen of van lange zuilengangen vertoonden. Diepe stilte heerschte over deze wilde, maar grootsche natuur. Doch snel is hij voorbij, die nacht van het noorden; en ziedaar reeds, zich bijna met het gloren van het avondrood vereenigende, verschijnt de dageraad, door een frisscher waaijend morgenkoeltje verkondigd. Maar, wat beteekent die blaauwachtige rook, welken ik daar ginds gewaar word, aan het eind van die in het water uitspringende kaap? Het is slechts eene nederige *Russische isba* (*); doch de reiziger zal er goed ontvangen worden. Hij zal er dikken room, versch gebakken brood en een hartelijk onthaal vinden.

Maar ziedaar zijn wij reeds nabij *Yakoetsk*. Bereids ontdekt men in de verte deszelfs klokketorens en de houten wallen van deszelfs kasteel. Hier vertoont de *Lena*, door de overal smeltende sneeuw buiten hare oevers gedreven, het gezigt eener uitgestrekte zee, en overdekt de talrijke eilanden, welke gedurende de overige tijden des jaars uit haren boezem oprijzen en van welke men thans niets anders bespeurt dan eenige rietbosschen, die hun buigzaam hoofd boven de golven verheffen. In de stad is reeds alles in rep en roer, en de menigte dringt aan den oever zaam, om de schuiten, welker nadering door geloste schoten verkondigd is, te zien aankomen. Hier eindigt de scheepvaart der kooplieden van *Irkoetsk;* maar in onze hoedanigheid van reizigers kunnen wij de rivier nog verder afvaren.

Het is slechts tot aan *Aldane* of nog iets verder, dat de oevers der *Lena* hoog en schilderachtig blijven. Beneden die plaats, hoe meer men naar het noorden komt, hoe vlakker hare boorden worden, en aan gene zijde van *Yigansk* veranderen zij in *toendres*. Trapsgewijs worden de bosschen zeldzamer, de boomen verminderen in grootte, eindelijk wordt het gras zelf door kleurloos mos vervangen, en de rivier stroomt nog slechts door eindelooze moerassen. Nabij haren mond wordt haar voorkomen nog treuriger. Men ziet er niets meer dan duizenden van vogels, die te midden der waterwoestijn rondzwemmen, of onder heesch geschreeuw van het eene naar het andere eiland fladderen, dat, uit mos en moerasplanten ineengevlochten, op het vlak des waters dobbert. Aan den gezigteinder smelten oever, zee en hemel

(*) *Izba*, boerenwoning, stulp.

Digitized by Google

in eene enkele grijsgraauwe tint te zamen. Nergens vindt het oog een rustpunt in die eindelooze ruimte, waar geene bloem, geen grashalmpje het gezigt verkwikt. De zon, die in de langste dagen hier den horizon bijna niet verlaat, de bleeke, schier warmtelooze zon van het noorden, schijnt met weêrzin den grijzen hemel te doorloopen. Alles, kortom, op dien treurigen grond draagt het kenmerk van den overgang der levende, bewerktuigde natuur tot de van leven en teelkracht ontbloote.

TOONEELEN UIT DEN BRAND VAN MOSKOU EN DEN OVERTOGT OVER DE BERESINA.

Het is natuurlijk, dat alle schilderingen, welke betrekking hebben op den brand van *Moskou*, eene gebeurtenis, voor de wereldgeschiedenis zoo belangrijk in gevolgen en schier met geene andere te vergelijken, nog altijd de belangstelling des lezers opwekken. Wij durven dan ook vertrouwen, dat de volgende trekken van deze schrikkelijke schilderij, van eene vrouw afkomstig, die het verhaalde zelve beleefde en met naauwkeurigheid en levendigheid weet te schetsen, onzen lezers welkom zullen zijn. Zij zijn ontleend uit de Gedenkschriften van de tooneelspeelster en zangeres LOUISE FUSIL, die op den eersten morgen van het jaar 1812, uit een vrolijk gezelschap terugkeerende, in haar dagboek schreef: »Waarom houdt toch de aanvang van dit jaar 1812 mij meer bezig, dan alle vorige gedaan hebben? Waarom voelde ik de behoefte, om dien in zuivere herinnering te bewaren? Ach, men kan zoo weinig op den duur van het geluk rekenen! Wij willen zien, hoe het in 1813 is!" En aan het einde van dat jaar leefden de meesten van hen, met wie zij het zoo vrolijk was begonnen, niet meer! Wij willen haar zelve laten verhalen.

* * *

Ik had eene reis van eenige maanden gedaan, en vond *Moskou*, toen ik terugkwam, in groote beweging; de vreemdelingen vooral waren vol onrust. De inneming van *Smolensko* was niet geschikt, om de gemoederen te doen bedaren. De geheele adel vertrok, en nam de schatten van het *Kremlin* en de rijkdommen, in het vondelingsgesticht

Digitized by Google

bewaard, mede. Men zag eenen onafgebroken trein van wagens en pakwagens met meubelen, schilderijen en allerhande voorwerpen. De stad werd reeds eenzaam, en naarmate de *Fransche* armee voortrukte, werd ook het aantal der wegtrekkenden grooter. Daar ik te *Stuttgart*, in het *Wurtembergsche*, geboren was, hoopte ik door bemiddeling der Keizerinne-moeder, die ook van daar afstamde, eenen pas naar *Petersburg* te bekomen. Doch deze werd mij geweigerd, ondanks de aanbeveling van den Graaf NARKOFF, voormaligen *Russischen* Gezant te *Parijs*. Ofschoon er reeds sedert eenigen tijd in den keizerlijken schouwburg te *Moskou* niet meer werd gespeeld, zoo mogt toch geen der aldaar aangestelde kunstenaars zich zonder uitdrukkelijke toestemming des Kamerheers verwijderen, en zonder deze kon men ook geene postpaarden krijgen.

Daar men vreesde voor gebrek aan levensmiddelen, begon ieder zich zoo veel mogelijk te voorzien. Weldra werd de bezorgdheid algemeen; want men sprak er van, om zich onder de puinhoopen van de stad te begraven. Men trok naar de afgelegenste wijken der stad, en bij hare verbazende uitgestrektheid rekende men er op, dat het gedeelte, waar de *Franschen* binnenkwamen, het eerst en alleen zoude worden in brand gestoken. Men kon zich de mogelijkheid niet voorstellen, dat deze onmetelijke stad geheel zou kunnen worden opgeofferd, en ontvlood derhalve slechts die gedeelten, waar men houten huizen vond. Al die steenen, met tegels bedekte paleizen konden niet verbranden, dacht men, en zoo nam men vooral tot deze de toevlugt.

Ik had mijne woning verlaten, om mij aan eene kunstenaarsfamilie aan te sluiten, die in een groot paleis woonde, dat aan den Vorst GALIZIN toebehoorde en in de *Bosma* stond, een kwartier, dat juist aan de tegenovergestelde zijde lag van die, waardoor het leger moest binnentrekken. De echtgenoot van mijne vriendin, de Heer VENDRAMINI, had van den Prins den last ontvangen, om zijne kostbare verzameling van schilderijen in plaat te brengen. Hij bewoonde met de zijnen eenen kleinen vleugel van het paleis, die het uitzigt had op eenen grooten tuin, zeer geschikt, om ons te verbergen, als het gemeen tot buitensporigheden oversloeg, en om ons bij brand te redden. Behalve verscheidene plantenkassen, waar men voor alle nasporingen veilig was, hadden wij nog het paleis, dat op zich zelf eene ge-

Digitized by Google

heele zij der straat besloeg, en het paleis van den Vorst ALEXANDER KURAKIN aan de andere zijde, waarheen wij ook wijken konden. Deze paleizen waren reeds door de eigenaars verlaten. Wij achtten ons dus veilig als in eene onoverwinnelijke vesting, en dachten er slechts aan, om ons van het noodzakelijkste te verzorgen. Ik liet een gedeelte van mijne goederen derwaarts brengen en verliet dwaasselijk een huis, dat onbeschadigd bleef, om naar een ander te wijken, dat eene prooi der vlammen werd. Doch ik was niet de eenige, die dat ongeluk trof.

Toen ik door de stad ging, om mij bij mijne vrienden in de *Bosma* te voegen, vond ik de straten eenzaam, en ter naauwernood ontmoette men eenige lieden van de geringste klasse. Zoo ging ik eenen tijd lang voort, toen ik op eens in de verte een treurgezang hoorde en plotseling het zonderlingste en hartroerendste schouwspel gewaar werd. Eene talooze menigte menschen, voorafgegaan door priesters in hun plegtgewaad, de beelden der heiligen dragende, mannen, vrouwen en kinderen, alle weenende en kerkgezangen zingende! Het gezigt van zulk eene schaar, die hare geboortestad verlaat, was zielverscheurend. Ik wierp mij op de knieën en begon te bidden en te weenen, gelijk zij. Zoo kwam ik, nog geheel geschokt door dit tooneel, bij mijne vrienden aan.

Acht of tien dagen lang bleef alles rustig; doch tegen het einde van Augustus, naar *Russische* tijdrekening, berigtte men ons, dat het leger naderde. Wij beklommen ieder oogenblik met verrekijkers het dak van het huis en zagen van verre de vuren der bivouaks. Onze dienstboden kwamen verschrikt bij ons binnen en zeiden, dat de politie aan alle huisdeuren had aangeklopt, om de bewoners te waarschuwen, zich te verwijderen, daar men de stad in brand zou steken. De brandspuiten had men weggenomen. »Wij willen hier niet langer blijven," voegden zij er bij, en inderdaad volvoerden zij weldra hun besluit. Met uitzondering van eene zwangere dienstmaagd, die ons brood bakte, en die zich bedronken had, om hare vrees te verdrijven, hadden wij geene bedienden meer. Deze vrouw was ons later van veel nut. Daar mijne vriendin zeer angstig was, begaf ik mij den ganschen nacht niet ter ruste. Ik waagde het niet, haar mijne overpeinzingen mede te deelen; want ik vreesde, dat zij zenuwtoevallen mogt krijgen. Onze woning lag zeer

Digitized by Google

eenzaam, en van tijd tot tijd hoorde ik dronken lieden vloeken en zweren. Ook den dag bragten wij in groote onrust door; want wij hadden gehoord, dat men aan het plunderen was. In den volgenden nacht scheen het gewoel nog sterker te worden, en ik hoorde duidelijk *Frunsouski* schreeuwen. Ieder oogenblik verwachtte ik, dat men onze deuren zou inslaan.

Zoo bragten wij twee nachten in den vreeselijksten angst door, en de derde brak reeds aan, zonder dat er eenige verandering in onzen toestand was gekomen; want wij wisten niet, wat er in het binnenste van de stad gebeurde. Daar ik moede en ziek was, wierp ik mij vroegtijdig op mijn bed, en mijne vrienden stegen op het dak, gelijk de vorige dagen. Plotseling vloog Mevrouw VENDRAMINI weder naar beneden en riep mij toe: »Kom spoedig, om het vreemde verschijnsel aan den hemel te zien. Het is iets zeer zonderlings; men zou meenen, dat het een vlammend zwaard was. Dat voorspelt onheil!" Daar ik hare bijgeloovigheid kende, wilde ik mij eerst niet laten storen. Doch zij trok mij mede, en ik zag inderdaad iets zeer buitengewoons. Wij spraken er over, zonder het te kunnen begrijpen, en sliepen eindelijk in. Tegen 6 ure klopte men verscheidene malen aan onze deur. Ik snelde naar de kamer mijner vrienden. »Nu zijn wij verloren," zeide ik; »men slaat de deur in." Ik hoorde inmiddels den heer des huizes bij zijnen naam roepen. Wij keken door eene reet van het luik en zagen iemand van onze bekenden. Het was de heer DE TAURIAC, een emigrant, vroeger officier van de koninklijke regementen. »Ach hemel," riep hij mij toe, »men moordt in de naburige wijk; geef mij eene schuilplaats!"

Deze vlugteling zeide ons, dat de brand niet ver van zijn huis was uitgebarsten. Hij vreesde, dat ook zijne woning eene prooi der vlammen zoude worden en verzocht daarom, dat wij hem met nog twee anderen wilden innemen. Men stond dit toe, en hij ijlde henen, om zijne vrienden te halen. De Heer VENDRAMINI waagde het, de straat ten einde te loopen, en berigtte ons vervolgens, dat het verschijnsel, hetwelk zijne vrouw gezien had, niets anders was geweest, dan een kleine, met Congrevische vuurpijlen opgevulde ballon, die op het paleis van den Vorst TRUBETZKOI, in de *Patroska*, eene naburige wijk, gelegen, was nedergevallen, en dat dit, even als de aangrenzende gebouwen, in brand

Digitized by Google

stond. Het scheen hem zeker, dat de stad in brand werd gestoken. Hij vertrok weder, om meerdere berigten in te winnen, en wij waagden het, ons hoofd buiten het venster te steken. Ik zag daar een' soldaat te paard en hoorde in het *Fransch* vragen: »Hier?" Men verbeelde zich mijne verbazing. Altijd evenwel wat moediger dan mijne vriendin, riep ik hem toe: »Heer soldaat, zijt gij een *Franschman*?"

»Ja, Mevrouw!"

»De *Franschen* zijn dus hier?"

»Zij zijn gisteren om drie ure de voorsteden binnengerukt."

»Alle?"

»Alle."

»Moeten wij ons," zeide ik tegen mijne vriendin, »daarover verheugen of beangstigen? Wij ontkomen aan het eene gevaar, om welligt in nog grooter gevaar te geraken." Onze overdenkingen waren van zeer treurigen aard, en het vervolg toonde, dat ons voorgevoel maar al te gegrond was.

Nu kwamen de drie personen, die bij ons huisvesting hadden verzocht, met hunne goederen aan, voor zoo veel zij deze nog hadden kunnen redden. Zij verhaalden ons, dat de brand reeds aan verscheidene kanten woedde, dat men hem wel poogde te blusschen, maar dat dit zeer moeijelijk was, omdat men geene spuiten had. Ik brandde van verlangen, om uit te gaan en te zien, of mijne woning, waarin zich nog mijne meubelen en al die goederen bevonden, welke ik niet had kunnen medenemen, ook reeds geleden had. Men zeide ons, dat het raadzaam was te voet uit te gaan, want dat men alle paarden wegnam, omdat de armee daaraan gebrek had. Een van allen voegde er evenwel bij: »De *Franschen* zijn galant; misschien laten zij u uwe paarden behouden. Ik wil er de mijne niet aan wagen; want als wij onze goederen moesten redden, zouden zij ons van groote dienst zijn." Hij scheen in eenen profetischen geest te spreken.

Des namiddags nam ik de *drotschke* van een' dezer heeren en reed naar de stad. Alle huizen waren vol soldaten; in het mijne vond ik twee hoofdofficieren der gendarmerie. Alles lag er verward dooreen; maar dat was, zeiden zij, reeds bij hunne komst zoo geweest. Men had er slechts *Russische* bedienden gevonden, en daar men deze niet verstond, had men het er voor gehouden, dat het huis verlaten was. Zij verzochten mij zeer, om mijne kamers weder te betrekken; en verzekerden, dat ik niets meer te vreezen had. Ik had

Digitized by Google

weinig lust daarin; want de brand in de nabuurschap kon ieder oogenblik mijne woning bereiken. Ik reed dus bij het licht van brandende huizen naar mijne vrienden terug. De wind woei hevig, en de vlammen breidden zich met verbazende snelheid uit. Alles scheen zamen te spannen, om de ongelukkige stad in de asch te leggen. Wij reden de straten door in de nabijheid van het paleis van den Vorst TRUBETZKOI, waar wij het woeden van den brand konden zien. Het was een schoon, maar tevens schrikkelijk schouwspel. Vier nachten hadden wij geen licht noodig; want het was helderder dan op den vollen middag. Van tijd tot tijd hoorde men eene zwakke ontploffing als een geweerschot, en dan zag men eenen zwarten rook opstijgen. Na eenige minuten werd deze rood, vuurkleurig, en weldra was alles eene zee van vuur. Eenige uren later was het gebouw vernield.

Toen ik te huis kwam, vond ik Mevrouw VENDRAMINI in gesprek met eenen gewonden officier. »Ik heb dezen heer verzocht," zeide zij tegen mij, »om bij ons zijnen intrek te nemen. Daar ons huis in eene zeer afgelegene straat is, staan wij aan duizend toevallen bloot. Deze heer raadt ons zelfs, om eene veiligheidswacht te vragen."

Ik ging den volgenden morgen uit, met oogmerk om berigten in te winnen. Het gedeelte der voorstad, hetwelk ik doorkwam, was één groote brand. *Poolsche* soldaten trokken de straten door, en alles had het voorkomen eener geplunderde stad. Ik begaf mij naar den Gouverneur, maar er was daar zulk een onbeschrijfelijk gedrang van menschen, dat ik niet tot hem doordringen kon. Ik was reeds weder op weg naar onze woning, toen een jonge, zeer beleefde officier naar mij toetrad, om mij te waarschuwen, niet alleen te gaan, hetgeen gevaarlijk kon zijn, en zich als mijnen geleider aan te bieden. Het oogenblik was te bedenkelijk, om dit aanbod niet aan te nemen. Toen op den hoek eener straat eenige vrouwen vol angst zijne bescherming inriepen tegen soldaten, die hare woning plunderden, verdreef hij deze terstond. Ik spoedde mij, om te huis te komen; want ik vreesde, dat ook onze woning welligt aan plundering zou zijn prijsgegeven, waarvoor hare afgelegene ligging ons tot dusverre beveiligd had. Mijn jonge geleider at dien middag bij ons en sprak zeer aardig over het tooneel, de mode enz., zoodat ik weldra onder den knevelbaard van den soldaat den zaletjonker van de *Chaussée d'Antin* herkende.

Digitized by Google

Kort daarna vertrok hij naar het legerkamp te *Petrowski*, en ik heb naderhand hem niet weder gezien. NAPOLEON woonde, uit vrees dat het *Kremlin* ondermijnd mogt zijn, in *Petrowski*. Mevrouw VENDRAMINI, de gewonde officier en ik, wij besloten dus den volgenden dag derwaarts te gaan en eene veiligheidswacht te verzoeken. De dag, waarop wij deze kleine reize ondernamen, was een merkwaardige dag voor mij. Toen wij vertrokken, was onze woning nog onbeschadigd, en was er zelfs in de naburige straten geen brand te bespeuren. De dochter van Mevrouw VENDRAMINI, een kind van 13 jaren, was bij ons. Zij had den brand nog slechts van verre gezien. Het eerste, wat haar trof, was de brand van de Roode Poort, de oudste van *Moskou*. Wij wilden den gewonen weg over den *Boulevard* nemen, maar het was onmogelijk, omdat overal de vlammen ons den doortogt beletteden. Wij rigtten ons dus op *Twerscoye*. Daar was de brand nog heviger, en de groote schouwburg, werwaarts wij vervolgens reden, was een vlammenpoel. Tegen denzelven was een houtvoorraad voor een jaar opgestapeld, en het gebouw zelf was ook slechts van hout. Wij keerden regtsaf, omdat wij daar minder vlammen bespeurden. Toen wij de helft van de straat hadden bereikt, woei de wind zoo geweldig in de vlammen, dat deze naar de overzijde oversloegen en letterlijk een gewelf van vuur vormden. Wij konden noch voorwaarts noch ter zijde, en moesten dus besluiten, om terug te keeren. Doch van minuut tot minuut nam de brand toe, en de vlammen speelden tot in ons rijtuig. De koetsier, die ter zijde op den bok zat, hield krampachtig de teugels, en zijn gelaat, dat naar ons was gekeerd, toonde vrees en angst. Wij riepen hem toe: *Nasad!* (Terug!) Het was moeijelijk; maar eindelijk gaf de angst hem kracht, om zijne paarden te besturen. Hij bragt ze in den snelsten galop, en zoo kwamen wij weder op den *Boulevard*. Nu reden wij naar huis terug en dankten den hemel, dat wij onze van rook en vlammen pijnlijke oogen in de versche lucht konden verkwikken. Doch nooit zal ik den indruk vergeten, dien het gezigt van onze woning op ons maakte. Het huis, waarheen wij in rust hoopten weder te keeren, waar een uur vroeger geen vonk te zien was, stond nu geheel in vlammen. Men moest den brand eerst kort geleden hebben aangestoken; want zij, die binnen in huis waren, hadden het nog niet eens bemerkt. Op het ge-

Digitized by Google

schreeuw van het dochtertje van Mevrouw VENDRAMINI liepen zij uit. Het kind was geheel buiten zich zelve en riep slechts: »Redt Mama! Helpt! Helpt! Ach God, wij zijn verloren!" Mijn hart bloedde bij deze ramp. Ik dacht aan mijne zuster, en verheugde mij, dat ik in dit vreeselijk oogenblik alleen was.

Daar ik gelukkig genoeg ben, om in het gevaar mijne tegenwoordigheid van geest te behouden, zoo beijverde ik mij, om de overigen te helpen redden, en zocht toen bijeen, wat ik voor mij zelve het kostbaarste achtte. De zwangere dienstmaagd, die ons alleen nog was overgebleven, hielp mij mijne goederen in den tuin dragen. De heeren, zelfs de gekwetste officier, hadden het hoofd verloren. Zij liepen heen en weder en voerden niets uit. Zij deden eene deur met bijlen openbreken, terwijl er vlak naast deze eene andere openstond. Er kwamen officieren in den tuin en boden ons soldaten aan, om ons voort te helpen. Het was des te minder noodig, zich te overhaasten, daar het paleis van het kleine huis gescheiden was door den tuin en de plantenkassen. Zeker kon het vuur zich door middel van de laatste tot ons uitbreiden, gelijk ook gebeurde, doch eerst op den volgenden dag. Zoo men alles beter had overlegd, zou men veel minder hebben verloren. Doch de vrees overlegt niet, en het angstgeschrei van moeder en dochter bragt ieder in verwarring. Toen ik alles in den tuin had laten brengen, zette ik mij naast het portret van mijne oudste dochter neder, dat ik niet had willen achterlaten, en zag rond op alles wat er voorviel. Daar ik noch *drotschke* noch wagen meer had, liep ik gevaar van niets te kunnen redden. Ik nam oogenblikkelijk mijn besluit. Ik maakte van de ondeugdelijkste stukken een pakket en legde dat in de *drotschke* van een' onzer lotgenooten. Een ander kleiner pak legde ik in die van den officier, welke een soldaat, MATTINOT genaamd, reed, een eerlijke knaap vol gedienstigheid. Toen ik mijne kleine aangelegenheden aldus had bezorgd, stak ik in den zak, dien ik in de hand had, mijne juweelen en mijn geld, en wachtte nu bedaard af, wat God over ons beschikken zou.

»Aan wien behooren toch deze koffers?" vroeg de officier, die in onze wijk het bevel voerde.

»Aan mij, Mijnheer!" antwoordde ik.

»Laat gij die daar zoo staan?"

Digitized by Google

»Waar zal ik er meê heenen? Ik heb noch paarden noch wagen."

»Kom kom! Mijnheer hier" (op den officier wijzende) »zal een gedeelte daarvan bergen. Zulke dingen zijn voor eene vrouw onontbeerlijker, dan een matras voor eenen man. En overigens, men moet elkander helpen."

Zoo zag ik de helft van mijne goederen gered. Het overige gaf ik prijs en liet het portret mijner dochter in eenen hoek van eene broeikast. Ik scheidde er met droefheid van; want ik zag vooruit, dat ik het niet weder zou zien. Hoe zeer wenschte ik nu, dat het een miniatuur geweest ware! Wij verlieten het huis, en weldra was alles eene prooi der soldaten. Niets was treuriger, dan het gezigt van vrouwen, kinderen en grijsaards, die, gelijk wij, uit hunne brandende woningen vlugtten. Met ons trok een groot aantal soldaten voort, die naar het legerkamp gingen en ons voorsloegen, hen te volgen. Nadat wij lang omgedoold hadden, vonden wij eindelijk eene straat, die nog niet in brand stond. Wij traden in het eerste huis het beste; alle waren verlaten, en wij wierpen ons op de sofa's neder, terwijl de mannen onze goederen bewaakten en toezagen, of de brand ook naderbij kwam. Zoo eindigde deze dag, welks gebeurtenis ik nooit zal verliezen.

Wij bragten, gelijk zich begrijpen laat, eenen angstigen nacht door. Wij wisten niet meer, waar wij eene schuilplaats zouden vinden, want men had mij verzekerd, dat mijn huis was afgebrand. Toen de beide naaste huizen in brand stonden, had ieder het verlaten; en toch hadden de vlammen het verschoond. Naar *Petrowski* konden wij zonder eenen officier niet gaan, en de onze wilde ons niet vergezellen. Wij dwaalden dus van straat tot straat, van huis tot huis. Alles droeg de sporen der verwoesting, en de stad, die ik kort te voren zoo rijk en prachtig gezien had, was nu slechts een puinhoop, waarin wij als spoken rondwaarden. Eindelijk bekroop ons de lust, om naar onze oude woning terug te keeren; misschien was zij niet geheel afgebrand. En zoo was het ook. Zij was nog, gelijk wij haar hadden verlaten, behalve dat de soldaten alles vernield hadden. Wij vonden nog levensmiddelen, die wij daar verborgen hadden, en die niet ontdekt waren. Daar wij sedert den vorigen dag bijna niets gegeten hadden, stelde onze officier voor, om eenen maaltijd te houden. Men haalde

Digitized by Google

eene tafel voor den dag en eenige stoelen, die nog geheel waren gebleven, en men maakte eenen maaltijd gereed, die midden op de straat werd voorgediend. Men stelle zich die tafel midden op straat voor, terwijl men van alle kanten brandende huizen en rookende puinhoopen ziet, waaruit een vurig stof ons in het gezigt waait, en vlak bij ons brandstichters doodgeschoten, of ook dronken soldaten, die hunnen buit wegslepen, en men heeft het tooneel van onzen maaltijd voor oogen. Ach, de tijd was niet verre, waarin wij een nog treuriger schouwspel zouden zien! Na den maaltijd peinsden wij op nieuw op middelen, om ons eene schuilplaats te verschaffen. Men ried ons met den overste te spreken, die hier het bevel voerde, en hem te verzoeken, dat hij ons eenen officier wilde medegeven, om ons naar het leger te geleiden. Mijne gezellin was geheel moedeloos en had geen plan om derwaarts te trekken. Men moest echter eene partij kiezen, en ik besloot mij tot den overste (SICARD, in 1813 gesneuveld) te wenden, die onze redder werd.

Toen de orde eenigzins hersteld was, begaf ik mij weder naar mijne vroegere, van den brand verschoond gebleven woning in het huis van den Generaal DISOFF. Toen ik mijne kamer binnentrad, zag ik eenen officier voor mijn toilet zitten. Hij was zoo zeer in papieren verdiept, die hij in de hand had, dat hij, met den rug naar de deur gekeerd, mijn binnentreden niet bemerkte. »Mijnheer," zeide ik, »het spijt mij, u te moeten storen, maar gij zijt hier in mijne kamer."

»O," antwoordde hij zonder op te staan. »Waarlijk! Dat is mij zeer aangenaam. *Mademoiselle* BELZI dus, met wie ik de eer heb te spreken?"

»Neen, Mijnheer," hernam ik verbaasd.

»Dus *Mademoiselle* HENRIETTE?"

»Dat is mijne dochter," antwoordde ik, zonder eigenlijk te weten, wat ik zeide.

»Is zij hier?"

»Ik begrijp niet, wat u dat aangaat."

»O, vergeef mij, dat gaat mij zeer aan; want ik vond hier allerliefste brieven..."

Om dit te verklaren, moet ik zeggen, dat mijne dochter in Mei 1812 naar *Frankrijk* was vertrokken, en briefwisseling had gehouden met eene kort te voren gehuwde vrien-

Digitized by Google

din. Zij schreven elkander allerlei grappen, waaraan hare echtgenooten ook deel namen, maar die zij niet onder de oogen van eenen kavallerie-officier zouden hebben willen brengen. Deze brieven waren in mijn toilet blijven liggen, om er papillotten van te maken. Welk eenen indruk zij op den overste hadden gemaakt, zag ik uit den luchtigen toon, dien hij met mij aansloeg, en ik antwoordde hem dus: »Mijnheer, ik laat u deze kamer over, gij kunt uwe nasporingen voortzetten; doch ik heb altijd gemeend, dat krijgslieden de vrouwen behoorden te beschermen, maar niet te beleedigen."

»Blijf hier, Mevrouw," antwoordde hij verlegen. »Ik zal mij verwijderen. Overigens moet ook ik deze woning aan eenen Generaal afstaan." Hierop verwijderde hij zich.

De vrouw des huisbewaarders kwam nu, om mij een weinig den boel in orde te helpen brengen, en verhaalde mij, wat er sedert mijn vertrek was voorgevallen. Naauwelijks had ik mijne woning, die uit twee kamers bestond, eenigzins weder in orde gebragt, of ik zag eenen anderen officier binnentreden; het was de Generaal CHARTRAN, die later in de citadel van *Rijssel* is doodgeschoten. Hij was bij zijne kameraden om zijne dapperheid geacht; en ook voor diegenen, die hem niet kenden, een soldaat van een aangenaam voorkomen.

»Mevrouw," zeide hij met weinig omslag tegen mij, »het spijt mij, maar wij hebben het geheele huis noodig, en dat zal naauwelijks toereikende zijn, om allen te bergen."

»Dat wil dus zeggen, Mijnheer, dat gij mij uit mijne eigene woning jaagt?"

»Uit uwe woning? Dat weet ik niet. Dit hotel behoort eenen Generaal, en een Generaal zal het weder betrekken. Overigens zijn er openbare bergplaatsen voor de vlugtenden."

»Maar, Mijnheer, vlugtenden zijn die, wier woningen afgebrand zijn, en dat is hier het geval niet. Ik woon sedert lang en met goedvinden des eigenaars in dit hotel. De stad is, zooveel ik weet, niet met storm ingenomen, en zijn wij overigens ook geene *Franschen*?"

»Ja, *Russische Franschen*. Waarom zijt gij niet weggetrokken?"

»Dat had ik gaarne gedaan, en ik ben hier niet voor mijn genoegen gebleven. Het komt mij voor, dat, sedert ik *Frankrijk* verlaten heb, alles veranderd is. Toen waren de mannen beleefd."

Digitized by Google

»O Mevrouw, in het veld kent men geene beleefdheid. Kort en goed, wij hebben deze woning noodig. Daarmede afgedaan."

»Nu dan, Mijnheer, daar gij zulk een' toon aanneemt, zeg ik u, dat ik dit huis niet verlaten zal, of gij moet er mij door uwe soldaten doen uitwerpen. Dat zou eene fraaije heldendaad zijn!"

De Generaal CHARTRAN ging en bromde iets voor zich heen, wat ik niet verstond. Ik was woedend. Ik zond de vrouw des huisbewaarders heen, om een licht aan te steken. Zij nam eene kaars en kwam weldra terug met het berigt, dat men ze haar uit de handen gerukt had. Ik ging eenen trap op en ontmoette den edelen Generaal CURIAL, dien ik toen nog niet kende, een best mensch, maar koelbloedig, om het geduld te verliezen.

»Het schijnt hier op plunderen gemunt te zijn, Generaal!" zeide ik tegen hem. »Een uwer officieren dringt zich bij mij in, om mij de deur te doen uitwerpen; men rooft eene kaars, die mijne bediende in de hand heeft..."

»Men zal ze u wedergeven, Mevrouw. Maar wat uwe kamer betreft, ik ben genoodzaakt die te behouden, omdat ik niet weet, waar ik al mijne lieden bergen zal. Gij kunt er intusschen heden nog gerust blijven; men zal u tijd laten, om eene andere woning te zoeken."

»O, ik verzeker u, Generaal, dat dit zoo spoedig mogelijk zal gebeuren. Ik heb geen' lust, om hier te blijven."

De Kapitein L., adjudant van den Generaal, begeleidde mij naar mijne kamer en nam toen zeer beleefdelijk afscheid. Zijne familie heeft mij later, na mijne terugkomst in *Frankrijk*, met goedheden overladen. Een half uur later kwam dezelfde officier terug en zeide mij, dat de Generaal mij liet verzoeken, om dien middag bij hem het middagmaal te komen gebruiken. Ik had grooten lust om het te weigeren, maar ik bedacht, dat de voorzigtigheid mij riet, om mij met deze officieren niet op eenen al te vijandigen voet te plaatsen, en nam het aan. Hij zag eene guitar bij mij en zeide: »Aha, Mevrouw, gij speelt dit instrument?"

»Ik zing in de Opera," antwoordde ik.

»Men heeft ons hoop gegeven, dat wij het genoegen zullen hebben, u te hooren."

Ik antwoordde niet. Den tijd vóór het diner besteedde ik om mijn toilet te maken. De officier haalde mij af, en de

Digitized by Google

Generaal plaatste mij naast zich. De Generaal CHARTRAN, die tegen mij over zat, poogde gedurig een gesprek met mij aan te knoopen; ik antwoordde hem koel en enkel met eene beweging van het hoofd.

»Aha," zeide de Generaal tegen mij, »gij mokt nog tegen CHARTRAN?"

»In het geheel niet! De Generaal is wel niet als de representant van de *Fransche* galanterie tot mij gekomen, en heeft mij zeer militair behandeld; maar ik heb geen regt, om mij daarover te beklagen."

Ik zag, dat de man verlegen werd en liet het daarbij berusten. Na de koffij ging ik naar mijne kamer.

Te midden van zoo veel angsten en bekommernissen had men de kunstenaars, die nog in *Moskou* gebleven waren, doen opzoeken, en aan eenigen bevel gegeven, om in het kasteel te zingen, aan anderen, om stukken op te voeren. Dat laatste was, in eene geheel geplunderde stad, waar de vrouwen noch kleederen noch schoenen, de mannen rokken noch laarzen hadden, waar geen spijker voor de decoratiën, geen olie voor de lampen was, eene moeijelijke zaak. Zij werd echter beproefd. De voorname *Russen* hebben in hunne paleizen schouwburgzalen. Die van den heer VON POSNEKOFF was eene van de fraaiste en was niet afgebrand. Deze liet men herstellen, en daar werd gespeeld. In de kazernen der soldaten vond men linten en bloemen, en men danste op nog rookende puinhoopen. Wij speelden tot op den avond van den terugtogt, en NAPOLEON was jegens ons zeer mild. Hij zelf kwam weinig in den schouwburg; maar toen het hem eenmaal inviel, om dit te doen, gebeurde mij het volgende. Men gaf het blijspel: *Openbare Oorlog!* Ik zong daarin eene romance, die ik zelve had gekozen, omdat zij op de *Moskousche* gezelschappen met genoegen was gehoord. Zij was van FISCHER, eenen *Duitschen* componist, en nog niet gedrukt. Men applaudisseerde niet, omdat de Keizer tegenwoordig was; maar deze romance, die niemand kende, maakte eene soort van sensatie. NAPOLEON had juist met iemand gepraat en ze niet gehoord. Hij vroeg, wat er gaande was, en de Heer DE BAUSSET, de Huismaarschalk, beval mij de romance te herhalen. Ik voelde, dat mijne stem beefde, en ik vreesde, het lied niet te zullen kunnen ten einde brengen. Maar gelukkig herstelde ik mij, en van nu af kwam de romance zoozeer in de mode, dat ik haar

Digitized by Google

overal moest zingen, en dat de Koning van *Napels* haar voor zijn muzijkkorps wenschte te hebben.

Op het oogenblik, waarop wij dit het minst verwachtten, verspreidde zich het gerucht van den terugtogt. De Generaals en officieren zagen met medelijden vooruit, dat een groot gedeelte van hen, die zij *Russische Franschen* noemden, de slagtoffers zouden kunnen worden van de woede der soldaten. Zij noodigden ons derhalve uit, om het land te verlaten en hen althans tot in *Polen* te volgen. Vooral wekten de vrouwen hunne deelneming op; want sommige konden geen heenkomen vinden, andere hadden geen geld om het te betalen. Wat mij betreft, ik was te minder geneigd om mij te verwijderen, daar mijn belang mij moest doen wenschen in *Rusland* te blijven. Doch men jaagde mij door de voorstelling van alles, wat mij nog kon gebeuren, zulk eenen angst aan, dat ook ik eindelijk tot het vertrek besloot.

(*Het vervolg hierna.*)

IERSCHE CRETINS.

De *Ieren* schijnen, op gelijke wijs als de *Turken*, krankzinnigheid voor eene hemelsche ingeving te houden, want de arme zwervelingen, die eigenlijk eer *cretins* dan krankzinnigen genoemd behoorden te worden, zijn er voorwerpen der liefderijkste zorgvuldigheid. De landlieden veroorloven zich niet dan uiterst zelden een hard woord, of eene uitdrukking van toorn of verachting tegen deze ongelukkigen, die in *Ierland* en *Schotland* onschuldigen of natuurkinderen genoemd worden. Menige derzelven zijn inderdaad boosaardig, alle lastig en indringend, maar desniettegenstaande worden zij in elke hut gastvrij en dienstvaardig opgenomen. Er zijn zelfs vele familiën van ouden adel, welke aan deze rondzwervende idioten eene groote deelneming betoonen. Laatstgemelden zijn aan hunne goedsheeren met een bijna dierachtig instinkt, maar tevens ook met voorbeeldelooze trouw verknocht. Op de jagt zijn zij gewoonlijk de bruikbaarste wildopspoorders, daar zij de vossenholen naauwkeurig kennen en steeds weten waar patrijzen of kwartels te vinden zijn. Te huis is de zoon van den goedsheer het voorwerp hunner zorg en waakzaamheid; zij gaan met de kinde-

Digitized by Google

ren uit wandelen en vervaardigen voor hen allerlei speelgoed. Daarentegen genieten zij hetgeen er van de tafel overschiet en hebben hun nachtverblijf op den hooizolder. In vele aanzienlijke huizen worden zij ten minste geduld, en er zijn nog menige goedbezitters van den ouden stempel, die eenen sedert lang in den omtrek bekenden krankzinnige als een erfelijke toegift tot hun huiswezen beschouwen en hem eene vaste plaats in hun slot aanwijzen, op gelijke wijs bijna als de wachthond de zijne in zijn hok aan de ingangspoort heeft.

Zulk een in zijne verstandsvermogens gekrenkt mensch, zekere LARRY, die zich gewoonlijk op de pastorij te *Lerlip* ophield, was gewoon ieder, die hem ontmoette, met het een of ander, eene bloem, een' steen, een stroohalm, te beschenken. LARRY ging hierbij echter niet zeer gemoedelijk te werk, want hij bestal soms PIETER, om PAULUS te voldoen. Boven alle anderen had hij den jongen vicaris tot het voorwerp zijner genegenheid gekozen. Op zekeren morgen zat deze bij het ontbijt, toen LARRY aan het venster klopte. De vicaris doet open. »Ik wil u iets present doen," zei LARRY. — »En wat dan? Laat zien!" — »Raad eens." — De vicaris noemt verscheidene onbeduidende dingen, welke hij dagelijks gewoon was van den onnoozele te ontvangen. Eindelijk lost LARRY hem het raadsel op. »De pastoor draagt een pruik; hij heeft er verscheidene en gij geen eene; dat is niet regt. Ik breng u dus de beste zondagspruik van den pastoor. Kom, ik zal ze u opzetten." De goede vicaris liet zich de pruik opzetten, en LARRY danste van blijdschap in het rond.

HAZARDSPELEN EN SPEELHUIZEN.

Te allen tijde hebben de menschen naar uitspanning en tijdverdrijf gehaakt. De *Grieken* verveelden zich gedurende het eindelooze beleg van *Troje*, en bedachten tot hunne verlustiging verscheidene spelen. *Indianen* of *Chinezen* hebben reeds vóór onheugelijke tijden het schaakspel uitgevonden, waarin zij met hulp van kleine poppetjes oorlog voeren, legers doen aanrukken en veldslagen leveren. Bij de *Romeinen* nam de speelwoede zoo zeer de overhand, dat de strengste wetten onvermogend waren aan dien hartstogt

Digitized by Google

perk te zetten. »De dolheid der hazardspelen," zegt JUVENALIS, »is nimmer zoo groot geweest als thans; niet te»vreden met al het geld te wagen, dat men bij zich heeft, »doet men zich zelfs kisten vol goud nadragen en zet de»zelve op eenen enkelen teerlingsworp." Maar niets even-aarde de razende speelzucht der oude *Duitschers*, die, nadat zij veld en akker verspeeld hadden, zich zelven op het spel zetteden en op deze wijs de slaven werden der genen, die hen arm gemaakt hadden. Ziet men nu al in onze tijden dezen hartstogt zelden meer tot zulk eene hoogte stijgen, zoo moet men toch erkennen, dat hij menigmaal de treurigste uitkomsten ten gevolge heeft. Het spel behaagt den mensch om vele redenen, want het prikkelt zijne hebzucht, het wekt zijne nieuwsgierigheid, en de zonderlinge, nu eens gelukkige, dan ongelukkige wisselkansen, door het toeval aangebragt, houden zijne belangneming gaande. Daarom bekleedt het spel ook nog onder de gezellige vermaken van den tegenwoordigen tijd zulk eenen voornamen rang. De handwerksman, die de geheele week door gearbeid heeft, offert des zondags een deel van zijn zuur verdiend loon aan het spel. De student vindt, na zijne geestvermoeijenissen, eene aangename uitspanning aan de speeltafel. De koopman of ambtenaar zoekt daar eene verpoozende afwisseling in zijn eentoonig beroepsleven; de arts verademing van zijne vermoeijende praktijk. De aanzienlijken spelen, soms wijl zij moeten, meer nog wijl zij willen; reizigers spelen, om zich naar de gebruiken van het land te voegen; saletjonkers, omdat de goede toon het vereischt; leegloopers, om den tijd te dooden; armen, op hoop van rijk te worden; rijken, om zich te vermaken, en gaauwdieven, om te bedriegen. Deze laatste soort van spelers wordt nergens zoo overvloedig aangetroffen als in *Frankrijk*, waar zij onder velerlei namen, ook onder dien van *de Grieken* (*les Grecs*) bekend zijn. De behendigheid dezer lieden bij het spel gaat tot in het ongeloofelijke, doch zij ontvangen wel eens hun loon. Te *Parijs* had, in zeker speelhuis, een dier *Grecs* de gewoonte, om eene waskaars, die op tafel stond, te snuiten; maar op hetzelfde oogenblik wist hij, door eene snelle handgreep, de beste kaartebladen uit den zoogenaamden stok in zijn spel te doen overgaan. — »Mijnheer," zei een oud officier, die met hem speelde, »ik heb opgemerkt, dat, zoo dikwijls gij de kaars snuit, ik geen aas kan krijgen. Gij zoudt mij zeer

Digitized by Google

verpligten, met deze zorg voortaan aan de bedienden over te laten." Eenen tijdlang wist de spitsboef zich te bedwingen; maar zoodra hij kans zag, een zeer voordeelig blad in zijne magt te krijgen, strekte hij weder de hand naar de kaars uit, daarbij zeggende: »Neem mij niet kwalijk, Mijnheer, het is zoo eene verkeerde gewoonte, waarvan ik mij niet ontdoen kan." — »Ik heb van mijnen kant de lastige gewoonte," zei de officier, die ditmaal, daar hij op zijne hoede was, den industrie-ridder op de daad betrapte, »dat ik aan ieder, die mij in het spel bedriegt, het licht uitblaas," en met deze woorden, een pistool uit den zak trekkende, schoot hij den ander, dwars over de tafel, werkelijk neder.

Ook in *Engeland* worden niet weinige dezer gelukzoekers gevonden. Een der meest bekende was zekere *Ier*, O'BYRNE genaamd, die, zonder de minste opvoeding of begaafdheden te bezitten, langen tijd in de glansrijkste gezelschappen der hoofdstad gezien werd. Eens speelde hij des avonds piket met iemand van zeer hoog aanzien, en bevond, dat hij, na weinige uren, reeds honderdduizend pond sterling gewonnen had. Daar hij nu wist, dat zijne tegenpartij niet in staat was, hem die geheele som te betalen, en daar hij vreesde *niets* te zullen krijgen, wanneer men niet *alles* voldoen kon, liet hij zich opzettelijk zijne winst tot op tienduizend pond weder afwinnen, welke hem dan ook met blijdschap betaald werden. Wegens dezen onvergelijkelijk goeden inval gaf zijn landsman HARE hem den bijnaam van XENOPHON, een' naam die, zeide hij, hem toekwam om zijnen welberaden *aftogt met de tienduizend*.

In twee van *Londens* voornaamste straten, *Regent-street* en *St. James*, liggen zeer vele speelhuizen. Zij zijn bijna alle in den prachtigsten stijl gebouwd, en derzelver instandhouding kost ontzettende sommen gelds. De eigenaars dier roovershölen vormen een bont mengelmoes van oude rijkgeworden spelers, paardenkoopers, geruïneerde millionairs, afgedankte kamerdienaars, gecasseerde ambtenaren, bankbreukige kooplieden, enz. enz. Al deze lieden kleeden zich naar de nieuwste mode, hebben buitenplaatsen, rijtuigen, paarden, houden eene heerlijke tafel, prijken met kostbare horologiën, kettingen, breloques, snuifdoozen, diamanten ringen en andere kleinooden; meestal gewezen eigendom van zoodanige ongelukkigen, die, na hunnen laatsten penning

Digitized by Google

verspeeld te hebben, deze kostbaarheden voor een spotgeld verkocht hadden. Verre van deze speelhuizen voorzigtig in den duister te verbergen, waar derzelver plaats behoorde te zijn, worden zij met verblindende gasvlammen verlicht en hebben hunne eigene bijzondere soort van beambten, (de offerzoekers, *lookers out for victims*, gelijk CROCKFORD hen noemt) die de lieden op straat, onder overhandiging van een adreskaartje, uitnoodigen, om het etablissement, waartoe zij behooren, te bezoeken. (*)

(*) Eene uitvoerige beschrijving van de *Londensche* Speelhuizen of zoogenaamde *Hells*, en inzonderheid van het hier vermelde huis van CROCKFORD, kunnen de Lezers van dit Tijdschrift vinden onder het *Mengelwerk* van N°. V. April 1837.

IETS RAKENDE DEN ZOON VAN KONING LODEWIJK, BIJ DES LAATSTEN BEKLIMMING VAN DEN HOLLANDSCHEN TROON.

De Hertogin D'ABRANTES maakt in hare *Mémoires* ook gewag van de komst van LODEWIJK NAPOLEON tot den troon van *Holland*, voor hem door NAPOLEON opgerigt.

Bij gelegenheid, dat er eene bezending naar *Parijs* kwam, om, *op last*, den Prins LOUIS tot Koning te verzoeken, gebeurde er iets, hetwelk, indien ook slechts gevonden, toch zeer geestig uitgedacht zoude zijn. Hoezeer de Hertogin voor het verhaalde niet durft instaan, was het toch zoo algemeen in omloop, dat NAPOLEON er zich zeer misnoegd over betoonde, waarom de Hertogin het niet waagde er verder onderzoek naar te doen. NAPOLEON vond geen behagen in zulke rondloopende vertellingen, van gevoelen zijnde, en misschien wel niet ten onregte, dat van het oogenblik, dat men met de regering den draak begint te steken, men ophoudt haar achting toe te dragen. Ziet hier het geval:

De Keizer was zeer verheugd over de komst der bezending. Hij beminde LODEWIJK meer dan een' zijner andere broeders. Ook voor de Prinses en hare kinderen koesterde hij eene schier vaderlijke genegenheid. Eene kroon zoo schoon als die van *Holland* (*) gaf den Keizer de schoonste gelegen-

(*) En dat wel van datzelfde aangeslibde *Holland*, een verblijf van reigers en kikvorschen genoemd!

Digitized by Google

heid, om Prins LODEWIJK van zijne goedgunstigheid te doen blijken.

De afgezanten werden door den Keizer met vele blijken van minzaamheid ontvangen. Om deze nog te meer te doen uitkomen, liet de Keizer ook den jongen Prins LOUIS NAPOLEON komen, en stelde hem aan de Heeren der bezending voor. Tot dien jongen Prins zeide NAPOLEON, dat hij beleefd moest zijn jegens de Heeren, die verzochten, dat zijn vader over hen wilde komen regeren.

Nu vervolgt de Hertogin: »Wanneer men een vijfjarige Prins is, weet men niet veel meer van beleefdheid of bevalligheid, dan fabels of versjes of iets dergelijks op te zeggen. En nu begon hij dan ook dadelijk de fabel op te dreunen van de kikvorschen, die om eenen Koning vragen!"

Heeft het kind welligt in zijne onnoozelheid gedaan, wat anderer geestigheid hem in den mond had gelegd? Die onderstelling is te gewaagd, om haar aan te nemen. Doch, wat er van de zaak zijn moge, de fabel is door den tijd maar al te zeer bewaarheid geworden.

DE HEER GROEN VAN PRINSTERER ALS GESCHIEDSCHRIJVER.

De Heer GROEN VAN PRINSTERER schrijft in de voorrede voor de onlangs uitgekomen *tweede aflevering* van zijn *Handboek der Vaderlandsche Geschiedenis:* »Aan deze aflevering »is, bij de menigvuldigheid en het gewigt der gebeurtenissen, »niet geringe moeite besteed. Inzonderheid de tijden van »LEICESTER en MAURITS hebben een nieuw en ernstig on»derzoek vereischt. Ik wensch daarbij de meest naauwge»zette onpartijdigheid in acht genomen te hebben." Het *nieuw en ernstig onderzoek* schijnt bijzonder gestrekt te hebben tot bevestiging van TRIGLAND, wiens berigten meerendeels zijn overgenomen. En van de *meest naauwgezette onpartijdigheid* willen wij een klein proefje mededeelen. Het derde artikel van de *Remonstrantie*, door de aanhangers van ARMINIUS ten jare 1610 aan de Staten van *Holland* ingeleverd, luidt woordelijk als volgt: »Dat de Mensche 't »salich-maeckende gheloove van hem selven niet en heeft; »noch uyt cracht van sijnen vrijen wille, alsoo hy in den »stant der afwijckinghe en der sonden niet goets dat waer»lijck goet is (gelijck insonderheyt is het salichmaeckende

Digitized by Google

»gheloove) uyt ende van hem selven een deuecken, willen »ofte doen: Maer dat het van noode is, dat hy van Godt in »Christo door sijnen heyligen Gheest werde herboren en ver»nieut in verstant, affectie oft wille ende alle crachten, »opdat hy het ware goet te recht moge verstaen, bedenc»ken, willen ende volbrengen, naer 't woordt Christi Jo»hann. 15. 5: *Sonder my en vondt ghy niet doen.*" — Volgens den Heer GROEN VAN PRINSTERER (t. a. pl. bl. 299) is de *summiere* inhoud van dit artikel: »vrije wil of kracht »van den verdorven wil ten goede." — *Voilà comme il écrit l'Histoire!*

TOESTAND VAN HET VOLKSONDERWIJS EN VAN DE GODSDIENSTKENNIS IN ENGELAND.

Hoe verwaarloosd men de lagere volksklassen in *Engeland*, wat school- en godsdienstonderwijs betreft, ook reeds mag geacht hebben, het rapport, nu laatstelijk aan het Parlement door deszelfs tot onderzoek dezer zaak benoemde Commissie gedaan, gaat schier alle geloof te boven. Vooral is dat gedeelte van dit verslag verbazingwekkend en bedroevend tevens, hetwelk de antwoorden bevat, door kinderen en jonge lieden van acht tot zeventien jaren in het Prinsdom *Wallis* op de hun gedane vragen gegeven. »Ik ga op de zondagsschool," zei een tienjarig knaapje, »maar van JEZUS CHRISTUS heb ik nooit iets gehoord, en wat het Onze Vader is weet ik niet." — »O ja, wat God is weet ik," antwoordde een jongen van dertien jaren; »God was de eerste mensch." — »Ik heb twaalf maanden lang op onze dorpschool gegaan," gaf een veertienjarige knaap ten antwoord; »JEZUS CHRISTUS heeft mij geschapen, en zoo, denk ik, zal hij ook wel God geschapen hebben." — Een zeventienjarig meisje zeide: »Van JEZUS CHRISTUS heb ik wel gehoord, maar wie en wat hij geweest is, heb ik niet vernomen." — Een ander meisje, dertien jaren oud, gaf ten antwoord: »Van JEZUS CHRISTUS weet ik in het geheel niets, en ook begrijp ik niet regt, wat gij met God meent; van ADAM heb ik hooren spreken, maar niets van de Heilige Schrift; het woord Bijbel heb ik gehoord, maar weet niet wat het beteekent; wat na den dood uit mij worden zal, wanneer ik ondeugend geweest ben, heeft niemand

Digitized by Google

mij ooit gezegd." — Zulke antwoorden en nog bedroevender vullen vele folio-bladzijden. — »Veroorloof mij u een paar anecdoten te verhalen," zei de voor de Commissie geroepen Dr. LEICHFIELD, Predikant te *Kensington*, een dorp zeer digt bij *Londen*: »In *Cornwallis* vroeg ik eenen kolengraver, of hij JEZUS CHRISTUS kende. De man schudde met het hoofd, en riep een' zijner kameraden, die iets verder stond, toe: »Hoor eens, JAN, is er hier ook een JEZUS CHRISTUS aan het werk?" — »Moet hij in de groef of op den winkel werken," vroeg JAN. — Een andermaal sprak ik met een volwassen meisje, dat uit *Londen* kwam en mij op eene wandeling ontmoette. Ik vroeg haar, wat zij van JEZUS CHRISTUS wist. »Eigenlijk niets," antwoordde zij; »maar het moet een groot en schoon man geweest zijn." — Aan den eenen kant eene heerschende kerk met overmatig rijke inkomsten, aan de andere een in deszelfs opvoeding, in deszelfs zedelijke en godsdienstige beschaving op zoo verregaande wijs veronachtzaamd volk — de gevolgen laten zich bevroeden; doch ook een werkelijk bewijs leveren getallen en daadzaken. (*)

(*) De Vertaler vraagt, van wege het belangrijke der zaak, den Lezer geene verschooning voor deze naar profaniteit zweemende treurige mededeelingen.

HET VERZUIMDE BEDRIJF.

De eenige nog in leven zijnde zoon van den grooten Dichter SCHILLER is Koninklijke Opperhoutvester te *Lorch*, nabij *Stutgard*. Het is een eerlijk, innemend man, maar hij heeft geen' druppel poëtisch bloed uit de dichtader zijns vaders geërfd. Een vreemdeling, die de voorstelling van een der beste stukken van SCHILLER op het Hoftheater te *Stutgard* bijwoonde, trof er in de koffijkamer een' man aan, wiens rond en trouwhartig voorkomen hem zoo zeer innam, dat hij terstond, zonder verdere aanleiding, met hem in gesprek trad. Dit onderhoud werd door het schellen afgebroken, hetwelk de wederopening van het scherm aankondigde. De vreemdeling snelde heen, om geen tooneel van het stuk te verzuimen, en keerde in het volgende tusschenbedrijf naar de koffijkamer terug. De goede *Zwaab*, met wien hij te vo-

Digitized by Google

ren gepraat had, zat weder op dezelfde plaats aan het buffet en was even vriendelijk als te voren. »Gij hebt dan uw goede plekje weder kunnen krijgen?" vroeg de vreemdeling. »Eigenlijk niet;" hernam behagelijk lachende de ander, »want ik heb het in 't geheel niet verlaten." — »Wel hoe is het mogelijk, in zoo uitmuntend een stuk, een bedrijf te kunnen verzuimen!" riep de vreemde; »bevalt u dan de wijs van voorstelling niet? Zijt gij misschien met het spel van den Heer MORITZ, DÖRING, MAURER of van Mejuffer STUBENRAUCH ontevreden?" — »O neen; integendeel, ik bewonder hen zeer, en nog daarenboven zijn zij allen te zamen mijne goede vrienden." — »Zoo mishaagt u veelligt het stuk zelf? Mogelijk zijt gij geen vereerder van den voortreffelijken SCHILLER?" — »Wat," hernam de *Zwaab* met drift; »ik geen vereerder van hem? Ik ben meer dan zijn vereerder, Mijnheer — ik ben zijn zoon."

DE MATIGHEIDSPREDIKER.

Een *Engelsche* landkramer, die zich vooral in den handel met rum en andere sterke dranken een aanmerkelijk vermogen verzameld had, leefde sedert als *independent gentleman* op een aangenaam gelegen landgoed, en was een ijverig lid van Matigheidsgenootschappen geworden. In deze laatste hoedanigheid poogde hij alle drinkers uit de nabuurschap te bekeeren, en predikte hun bij elke gelegenheid de meerdere voortreffelijkheid van de thee. »Buurman TOM," zei hij onder anderen tot een' zijner beste voormalige kalanten, »als gij niet zoo veel rum en jenever gedronken hadt, dan zoudt gij nu koets en paarden kunnen houden." — »Gij hebt gelijk," antwoordde TOM, »en dan waart gij misschien mijn koetsier geweest."

CHINEESCH SPREEKWOORD.

De *Chinezen* hebben het volgende spreekwoord: »Wanneer de sabels roestig maar de ploegkouters blinkend zijn, »wanneer de kerkers ledig en de graanzolders vol liggen, »wanneer men slijk ziet op de kerktrappen en er gras groeit »op de geregtsplaatsen, wanneer doctoren te voet gaan en »vleeschhouwers te paard rijden, dan kan men zeggen, dat »het goed gesteld is met den Staat." — Uit deze zetregels ziet men, dat er in het Rijk van het Midden somtijds juist genoeg gecoordeeld wordt. Wierd dit spreekwoord er tot wezenlijkheid, dan verdiende *China* ook wel met de daad den naam van het Hemelsche Rijk.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERTOOG, OVER HET ONTSTAAN, DE BEHANDELING EN DE WERING DER ARMOEDE.

Door

M. H. DE GRAAFF EN F. W. WILCKE.

In onzen tijd van uiterlijke welvaart, maar van innerlijken achteruitgang, moet de armoede dagelijks grooter worden en van lieverlede, in eene meerdere of mindere mate, toenemen. Hoe fraai het schijnschoon van eenen gewaanden voorspoed zich ook moge vertoonen, en hoe lang het gebrek verbloemd moge worden, eindelijk toch verdwijnt die bedriegelijke toestand, en het naakte spooksel des ongeluks grimt ons aan. Wij dienen hetzelve te weren, en, hoe hevig deszelfs aanvallen ook mogen zijn, altijd moedig te bestrijden. Laten wij onze armen, wanneer het ongeluk ons treft, werkeloos langs het ligchaam nederhangen, en bukken wij onze hoofden met eenen versuften geest, dan zal het ons geheel ten onder brengen en met deszelfs ijzeren voetzool onzen gekromden nek breken; doch wacht men hetzelve vol moed af, spannen wij onze krachten zoo veel mogelijk in om werkende te blijven, en houden wij onze hoofden met eenen vasten wil en met eenen opgescherpten geest omhoog, dan bestaat er kans, om het ongeluk te overwinnen. De meeste menschen blijven, in de dagen des tegenspoeds, gewoonlijk werkeloos, ofschoon zij juist dan hunne krachten des te meer moesten bezigen. Ieder onzer weet toch, dat het ongeluk tegenover het geluk staat, en dat wij, naar het laatste zooveel mogelijk strevende, ons door het eerste niet moeten laten verschrikken, want uit het ongeluk komt dikwerf het geluk en uit het geluk vaak het ongeluk voort. Wij bedenken niet genoeg, dat al het aardsche zoo veranderlijk, zoo wissel-

Digitized by Google

vallig is. De geschiedenis leert ons den ondergang van geheele rijken, en is niets anders dan eene bestendige verkondigster van de wisseling der menschelijke lotgevallen en der menschelijke werken. Zoowel in het groote als in het kleine bestaat opkomst, bloei en verval. De wereld kan ons geen duurzaam geluk aanbieden; slechts aan gene zijde des grafs wacht den brave een onverstoorbaar heil. Zoo lang wij op eene aarde leven, waar niets bestendig is dan de onbestendigheid alleen, dienen wij hare wisselvalligheden onderling onschadelijk te maken, in zoover de menschelijke magt daartoe het vermogen bezit. De armoede, eene der grootste bronnen van ellende, heeft voorzeker aanspraak op die magt, welke haar moet trachten te lenigen. De onderscheidene oorzaken der armoede maken echter de middelen tot derzelver verzachting of wering even verschillend; weshalve wij ons, om eenige geschikte oogpunten te verkrijgen, tot deze drie hoofddeelen zullen bepalen: 1°. het ontstaan, 2°. de behandeling, 3°. de wering der armoede.

Het ontstaan der armoede is òf aan eene beschikking van hoogerhand òf aan eigen toedoen toe te schrijven. Wij zien menigmaal achtenswaardige familiën, door een enkel ongelukkig toeval, vele jaren achtereen in welstand verminderen, en eindelijk geheel tot behoeftigheid en armoede geraken. Dingen, welke den mensch somtijds onbeduidend toeschijnen, kunnen tot gewigtige ongevallen aanleiding geven. Waarom vloog b. v. de bliksemstraal niet in den grond, maar deed, een weinig verder, have en goed van vele dorpbewoners verbranden, die daardoor bedelaars werden? Waarom bezweek de dijk op eene plaats, waar de binnenstroomende wateren de meeste verwoesting konden aanrigten, zoodat landlieden en stedelingen van hunne bezittingen beroofd werden en tot den bedelstaf vervielen? Waarom hangt er van eenige gelukkige oogenblikken zooveel af, en waarom moesten dezelve ongebruikt voorbijgaan? Waarom kwam juist het ongeluk, terwijl het geluk te verwachten was? Al deze vragen kunnen niet door ons beantwoord worden, dewijl de wegen der Voor-

Digitized by Google

zienigheid voor ons, kortzigtige stervelingen, onnaspeurlijk zijn, hoe gaarne wij ook de oplossing dier schijnbare tegenstrijdigheden zouden willen weten. IJver, geschiktheid en ervarenheid in ons beroep, baten dikwerf niets tegen de slagen van het onverbiddelijke lot. De voorzigtige kan even goed vallen als de onvoorzigtige. Bij den eersten schijnt het ons vreemd en onbegrijpelijk toe, even als bij den laatsten zeer natuurlijk. Vaak gebeurt het, dat een braaf en werkzaam man, niettegenstaande al zijne vlijt en zijne veelvuldige bemoeijingen ten goede, tot armoede vervalt, terwijl een luije dwaas, na eene reeks van gewaagde ondernemingen, tot welstand geraakt. Dergelijke gebeurtenissen behooren tot den weg der Voorzienigheid, in wier beschikkingen wij, met gelatenheid, geloovig moeten berusten, vermits hare wegen niet onze wegen zijn, en de goddelijke inzigten meestal met de menschelijke strijden. Het is den sterveling niet gegeven, alle ongelukkige gebeurtenissen af te weren. Hier wordt de vader van een talrijk huisgezin, door een' val, voor zijne werkzaamheden ongeschikt gemaakt; daar ligt eene moeder op het ziekbed krachteloos neder, hetgeen het huishoudelijk bestier en de verzorging der kinderen grootelijks verwart; ginds valt eene handelsonderneming, waarvan men voor zich en de zijnen de beste gevolgen mogt verwachten, geheel ten nadeele uit; elders wordt men door zijne vijanden belaagd of door zijne zoogenaamde vrienden bedrogen. En hoe vele onvoorziene oorzaken meer zijn er niet, waardoor men van den gelukkigsten in den rampspoedigsten toestand geraakt en jammeren moogt, waar men meende genoegens te zullen smaken.

Slechts eenige oorzaken van armoede hebben wij hier opgenoemd, en dan nog wel de zoodanige, welke voornamelijk van hoogerhand komen; doch hoe oneindig groot is bovendien het aantal derzulke, die door eigen schuld gewrocht zijn. Verkeerde hartstogten, kwade gewoonten, schadelijke misbruiken, ongebondene zeden brengen armoede te weeg. De lediggang, die wortel van alle kwaad, is echter de schadelijkste van alle. Zij strekt niet alleen

Digitized by Google

ten verderve van ieder individu, maar ook ten verderve der gansche maatschappij. Wat nut kan een lediglooper den Staat verschaffen, jegens welken hij zoo vele burgerlijke pligten verzuimt. Wat voordeel brengt hij der dagelijksche zamenleving toe, welke de naleving van onderscheidene aangelegenheden van ieder in het bijzonder vordert. Hij smaakt geene genoegens, waar nijvere menschen zich, na afloop van hun dagwerk, vermaken, want hij kent het genot der rust niet, na eenen wèl volbragten arbeid. Één vrolijke dag wordt bij hem door vele langwijlige dagen opgevolgd. De gezondheid van ziel en ligchaam, die door regelmatig werken versterkt wordt, gaat bij hem in koortsachtige aandoeningen, in melancholie of in verzwakking over. Eene ongeregelde levenswijze schijnt hem de eenigste verkwikking te geven, en allerlei onbetamelijke lusten zijn het gevolg van dien heilloozen waan. De verwaarloozing van alle levenspligten; de langzame verstokking van het geweten; de vooruitgang in het kwade; het verlies van het tijdelijk vermogen; slechte praktijken tot herstel van dat verlies; in één woord, een dief, een roover, ja, een moordenaar kan ligt uit den lediglooper voortkomen.

De ledigheid is de moeder van het zedebederf en van de meeste dwaasheden en misstappen in het burgerlijke leven. Uit haar ontspruiten schaamteloosheid, roekeloosheid, en verwoesting van de tijdelijke welvaart. Zij ondermijnt braafheid, trouw, de meeste zedelijke verbindtenissen, industrie, spaarzaamheid, om kort te gaan, zij vernietigt ten laatste alle maatschappelijke en huiselijke deugden, en leidt den mensch tot onverschilligheid, Godverzaking, en tot de snoodste boosheden. Zij doet den vader zijne vaderzorgen vergeten; de moeder, niet alleen hare huiselijke, maar ook hare moederlijke pligten verwaarloozen; den jongeling zijne ouderliefde verzaken; de maagd hare eer verliezen. Aanvankelijk schijnt zij zoo onbeduidend, dat men geenszins denkt, door haar zoo diep te kunnen vallen. Doch gelijk alles in de schepping eene trapsgewijze neiging tot ontwikkeling heeft, zoo is die wet der natuur zelfs in

Digitized by Google

de kwade daden der menschen zigtbaar. Eerst onttrekt een zoodanig mensch zich nu en dan aan den arbeid, hetgeen telkens vaker gebeurt. De ledige tijd moet aangevuld worden, doch tot werken heeft men geen' lust, derhalve zoekt men uitspanningen, welke de huiselijke uitgaven verdubbelen. De onaangename stemming wegens dit te kort denkt men bij spel en dans te verdrijven, dus gaat men tot nieuwe verteringen over, zwelgt gedurende geheele nachten, verspeelt in één oogenblik het loon eener geheele week, en laat vrouw en kinderen aan het gebrek ten prooi. Eindelijk is alles doorgebragt, de goede naam verloren, de werkader geborsten, de weg tot eenige geldelijke verdiensten gesloten, en de scherpe honger doet zich in hem en rondom hem gevoelen. Hij gaat tot bedrog, list, dieverij, en menigmaal tot moord over, en de luijaard sterft in armoede, ellende en schande.

De verarming, door eigen schuld ontstaan, komt grootendeels uit ledigheid voort. Het is de sterkste verzoeking, wanneer iemand aan de willekeur zijner gedachten overgelaten blijft. Het eene denkbeeld leidt tot het andere, en één voldane lust wekt de begeerte naar meerder genot op. Het is echter ongelukkig, dat een redelijk wezen zoo diep kan zinken; doch wij allen weten, welk eene magt de hartstogten op ons uitoefenen, en hoe zwak wij in het goede zijn. Ieder onzer heeft zijne gebreken in eene grootere of kleinere hoeveelheid. Dit voert ons van zelf tot de billijke gevolgtrekking (en hiermede gaan wij tot het 2de deel over: de behandeling der armoede), dat wij de fouten onzer evenmenschen met medelijden, verschooning en zachtheid moeten zoeken weg te nemen, en de schuldigen op geene onbetamelijke wijze moeten verstooten. Wie weet, waartoe wij zelven zouden vervallen, indien wij in hunnen toestand verkeerd hadden; en wie durft beweren, dat hij nimmer in eenen dergelijken toestand zal geraken. Een kwaad bescheid leidt tot niets goeds noch verandert het ongeluk; maar eene deelnemende vermaning vindt overal ingang, en schenkt troost en hulp. Als mensch rust de heilige verpligting op ons, om onze natuurgenooten, welke

Digitized by Google

nooddruftig zijn, te ondersteunen. Wanneer wij zien, dat het lot, onder het bestuur eener alwijze Voorzienigheid, armoede en rijkdom, als het ware blindelings, uitdeelt, dan moeten de gegoeden niet achterwege blijven, iets van hunnen overvloed aan den arme af te staan. Wat God ons gegeven heeft, kan Hij ons ook weder ontnemen, en hoe gaarne zouden wij dan insgelijks den bijstand onzer medemenschen ontvangen. Het is een teeken van ongevoeligheid, wanneer wij slechts voor ons zelven leven, zonder ons om het lot van anderen te bekreunen. Het is wreed, den arme, die door eigen schuld ongelukkig werd, zijn ongeluk te verwijten en hem met minachting af te wijzen. Men weet niet, hoe diep men daardoor zijnen evenmensch grieft. Men bedenkt niet, dat God den arme reeds genoeg straft, door hem aan de genade van weêr en wind, van honger en allerlei smarten prijs te geven. Men gevoelt niet, hoe zwaar de last van het zelfverwijt zijn afgetobd ligchaam drukt; hoe vreeselijk de herinnering aan vroegere welvaart zijn hart en zijne nieren verknaagt, en hoe vernederend het is, zijne vorige vrienden en kennissen om eene aalmoes te moeten vragen. Het zou liefdeloos, hard, ja, onmenschelijk zijn, den ongelukkige bittere verwijtingen, in plaats van hulp, te geven. Menig arme is daardoor tot wanhoop vervallen en verkortte zijn ellendig leven door eenen zelfmoord. Neen! laat ons de armoede nimmer beschimpen, want geene menschelijke wijsheid bewaart ons voor dezelve, maar wel de goedheid Gods. Met eene innige dankbaarheid, met eene waarachtige menschlievendheid, met eene Christelijke zelfvoldoening moeten wij de behoeftigen, al zijn zij ook door eigen schuld tot armoede vervallen, ondersteunen en troosten. Dit zal helpen en verbeteren, terwijl eene liefdelooze behandeling slechts verbittert en tot boosheid aanleiding geeft.

Hetgeen gij wilt dat de menschen u zullen doen, doe hun ook alzoo, predikte de Verlosser van het menschdom. Indien wij de regten der menschheid hoofdzakelijk naar onze eigene noodwendigheden afmeten, en de onontbeerlijkste dingen dezes levens als voor onze natuur volstrekt

Digitized by Google

gevorderde behoeften beschouwen — dan zullen wij tot het billijke besluit komen, dat deze regten in geenen deele gekrenkt mogen worden, maar, als wetten van individueel en algemeen geluk, heilig zijn. Wij moeten onze verarmde medebroeders niet voor verworpene schepselen houden, maar voor menschen, die dezelfde aanspraak op levensonderhoud hebben als wij. Hun aanwezen, hunne natuur en hun naam van mensch geeft den zoodanigen het regt, om voedsel, kleeding en huisvesting van den Staat en van deszelfs vermogende inwoners te verlangen, en wij kunnen het hun niet weigeren volgens de grondregelen der natuur en volgens de leer van onzen Verlosser. Deze toch zegt: Gij zult uwe naasten liefhebben als uzelven (*); en op eene andere plaats: God heeft den blijmoedigen gever lief. (†)

Het is een onzer voornaamste pligten, de armen bij te staan. Niet alleen die soort van armen, welke ik zoo even opgenoemd heb, maar ook ten opzigte van anderen, die eene grootere aanspraak op onze menschlievendheid hebben. Gebrekkige menschen, welke door misgeboorte of door bijzondere toevallen van het behoorlijk gebruik hunner ledematen verstoken zijn, verdienen voornamelijk onze ondersteuning, dewijl zij, reeds ongelukkig door hunne wanschapenheid of door pijnlijke gebreken, bovendien van de liefdadigheid hunner medemenschen moeten afhangen, welk gevoel van afhankelijkheid, werkeloosheid en mismaaktheid hen menigmaal sterker grieft, dan menigeen denkt. Bejaarden, die gedurende hun werkzaam leven niet genoeg konden winnen om hunnen ouderdom van nooddruft te vrijwaren, en nu, te krachteloos om iets te verdienen, aan den rand des grafs staan, op hunnen moeitevollen levensweg met kalmte terugziende, doch neêrgedrukt door den last der jaren en door de vrees, dat zij eindelijk, in hunne grijsheid, het pijnlijk gebrek zullen leeren kennen — dezulken zijn onze hulp overwaardig.

(*) Matth. XXII: 39.
(†) 2 *Corinth.* IX: 7.

Digitized by Google

Arme, verlatene of ouderlooze kinderen zijn niet minder voorwerpen van medelijden en verdienen onzen bijstand en dien van den Staat. Door eene goede opvoeding kunnen zij eenmaal het land hunner inwoning tot voordeel verstrekken, terwijl zij, aan hun lot overgelaten, dikwerf zich zelven en anderen ongelukkig maken en den huishoudelijken toestand der maatschappij benadeelen. Om kort te gaan, alle soorten van armoede verdienen onze ondersteuning. Wij zijn geene goede Staatsburgers, wij zijn geene ware Christenen, wij gedragen ons niet als redelijke wezens, indien wij de armen verstooten, en hen niet overeenkomstig de wetten der natuur en die der zaligmakende leer behandelen.

Indien het een onzer eerste pligten is, menschlievendheid jegens onze behoeftige evenmenschen uit te oefenen, zoo moet men echter niet onverschillig zijn omtrent de middelen, welke men daartoe bezigt. De wering der armoede, hetgeen tot de derde verdeeling behoort, kan op onderscheidene wijzen betracht worden. Wanneer wij slechts aalmoezen geven aan allen, die er ons om vragen, zonder omtrent hunne personen genoegzaam ingelicht te zijn, dan zal onze mededeelzaamheid dikwerf eerder eene schadelijke dan nuttige strekking verkrijgen. Landloopers, vagebonden, luijaards, gewaande armen en allerlei gespuis wordt daardoor in deszelfs verderfelijke praktijken gestijfd, en de zaden van het kwaad rijkelijk vermenigvuldigd. Er worden immers, door sommigen, geene slechte middelen ontzien, ten einde het medelijden der menschen op te wekken. Afzigtelijke kwalen, ongelukkige ziekten, beklagenswaardige gebreken bootst men na. De grootste bedriegers winnen vaak het meeste, terwijl de wezenlijke armen, welke zich met dergelijke snoodheden niet ophouden, onmeêdoogend worden afgewezen. Dit is het hardste lot voor hem, die, te midden zijner armoede, een eerlijk hart bezit. Velen zullen zelfs, door den hoogen nood gedrongen, tot deze verfoeijelijke maatregelen de toevlugt nemen, om voor zich en de hunnen ten minste eenig bestaan te vinden. De policie verbiedt wel het bedelen langs

Digitized by Google

den publieken weg, doch zij kan hetzelve in groote steden nimmer geheel uitroeijen, en er schijnen nog altijd menschen te zijn, welke onbedachtzaam aalmoezen geven. Men vermoedt niet, hoe veel kwaads zoodanige giften stichten. Luiheid, bedriegerij, slechte gewoonten en zeden kweekt men daardoor aan. De bedelaars van beroep leiden, dusdoende, hunne kinderen meer en meer in het bedelen op, maken ze met allerlei eerlooze kunstgrepen bekend, en de jeugd blijft verstoken van eenig nuttig handwerk, waarmede zij anders, in het vervolg, zich zelve en den Staat, op eene eerlijke wijze, van dienst had kunnen zijn. Het geld, aan deze deugnieten gegeven, verschaft hun de noodwendigste levensbehoeften niet, neen! het wordt voor drank en spel verbrast. In plaats van zegen, rust er vloek op. Men lacht over de onnoozelheid der weldoeners, beroemt zich op het gepleegde bedrog, bespot de werkzame lieden, en beschimpt de wezenlijk gebrekkige armoede. Wanneer de kinderen daarenboven geene voldoende som te huis brengen, dan slaat men deze verwaarloosde schepsels, welke menigmaal, uit benaauwdheid voor straf, beginnen te stelen. Om hen een gepast en winstgevend ambacht te laten leeren, daaraan denken zulke ouders niet, want vlijt en arbeidzaamheid schuwen zij. Morsigheid, gescheurde kleederen en liederlijkheid zijn hun aangenamer, dan alles wat een betamelijk voorkomen geeft, daar men voor het laatste ijverig moet werken, terwijl het eerste de liverei der luiheid is.

De onbedachtzaam gegevene aalmoezen stichten het grootste onheil in eene ordelijke maatschappij; zij weren de armoede niet, maar vergrooten dezelve, en scheppen eene reeks van ondeugden, die de gewaande nooddruft, tot opwekking van het mededoogen, te baat neemt. Ik misprijs geenszins de gift, aan een wezenlijk gebrekkig mensch uitgereikt, neen, want de meêwarige menschlievendheid voorziet dan in de behoefte van eenen ongelukkige; doch ik misprijs de gift, aan ieder' lediglooper overhandigd, al draagt hij ook de sporen van een ongeregeld leven op zijn gelaat. Men kan de barmhartigheid beter aanwenden,

Digitized by Google

wanneer men de aalmoezen tot een bepaald doel geeft, en daartoe gezamentlijk bijdraagt, gelijkerwijs de geschiedenis van vroegere dagen ons reeds heilzame voorbeelden weet aan te toonen. Immers bij de *Israëlieten*, bij de *Grieken* en bij de *Romeinen* bestonden openlijke inrigtingen tot verpleging der armen en weezen. De *Israëlieten* stonden, om de drie jaren, tienden van hunne goederen af; gaven op feestdagen, bijzonder te Pinkster; lieten, in den oogsttijd, de vruchten op de hoeken van de akkers staan; hielden eene naschudding der boomen en eene nalezing der wijnbergen, en gaven de, op het veld vergetene, garven aan de armen, gelijk wij uit het boek van *Ruth* zien. In iedere Synagoge was bovendien eene armenbus, waaruit de nooddruftigen wekelijks giften ontvingen.

Bij de *Grieken* werden de behoeftigen en alle noodlijdende personen, in weeshuizen, vondelingshuizen, armhuizen en hospitalen verzorgd. De kinderen, voor welke de ouders geen genoegzaam onderhoud hadden, werden aan de zorg van den stedelijken raad opgedragen, die dezelve opvoedde, en ze tot knechten gebruikte (*). Ook de *Romeinen* munten in de verpleging der armen uit. Niet alleen voor binnenlandsche, maar ook voor buitenlandsche armen bestonden er te *Rome* gestichten, welke door de rijkste *Romeinen* bekostigd werden. Bij hooge feesten en andere gelegenheden werden de behoeftigen volop met spijs en drank onthaald (†). In den Circus strooide men geld of iets anders onder hen uit, terwijl het vleesch der gedoode dieren hun te beurt viel. Overigens kan men uit de schrandere opmerkingen der Ouden over het schadelijke der vele armen, over de noodzakelijkheid van derzelver verzorging, en over de regten van noodlijdende personen, genoegzaam opmaken, dat de Heidensche volken toen reeds met eene prijzenswaardige zorgvuldigheid het lot der armen zochten te verzachten. De Mozaïsche instelling: » Wanneer der onder u een arme sal zijn, één uyt uwe broederen,

(*) Emmius, in Republ. graec.
(†) Lipsius de Strenis, 2 § 18.

Digitized by Google

in eene uwer poorte, in uw lant, dat de Heere uwe Godt u geven sal; so sult gij uw herte niet verstijven, noch uwe hant toesluijten voor uwen broeder, die arm is: maer gij sult hem uwe hant mildelick opdoen: ende gij sult hem rijckelick leenen, genoegh voor sijn gebreck, dat hem ontbreeckt (*)," deze instelling schijnen de Heidensche volken tot grondregel aangenomen te hebben in de behandeling der armoede, en is door CHRISTUS in het Nieuwe Testament insgelijks vastgesteld. De Zaligmaker beveelt ons overal de menschlievendheid op het nadrukkelijkst aan. Overal predikt Hij de verzorging der armen en de liefde jegens onze naasten. Zijne Apostelen, mannen, die bij ondervinding wisten wat armoede was, beijverden zich, om deze milde leerwijze van hunnen grooten Meester bij hunne aanhangers te vestigen. De wonderen, door hen verrigt, waren meest allen blijken van menschlievendheid, en verstrekten den genezene tot eene groote weldaad. De edelste denkbeelden en daden ontsproten daarenboven vaak uit de behartiging van het lot der noodlijdenden en kermerkten den waren Christen.

Gelijkerwijs de Oudheid, door de genoemde Mozaïsche instelling, tot verpleging der armoede aangespoord werd, even zoo gaf dit beginsel, bij de Christenen, aanleiding tot de oprigting van kerken, kloosters, scholen, wees-, arm- en gasthuizen. Onze voorouders, nooit karig waar het zulke vrome inrigtingen gold, hebben door deze gestichten de schoonste gedenkteekenen hunner menschlievendheid nagelaten, en de heerlijkste voorbeelden, overwaardig door ons nagevolgd te worden. Wij blijven dan ook niet ten achteren, getuige de veelvuldige pogingen ter leniging en wering der armoede. Het schijnt echter, dat overbevolking, dure tijden, zware belastingen, geringere verdiensten, de lagere volksklassen geheel ter neder drukken en de middelbare standen beginnen te ondermijnen, zoodat de armoede, indien zij onder ons niet in tijds, door heilzame middelen, gestuit wordt, een algemeen karakter

(*) *Deut.* XV: 7, 8, enz.

Digitized by Google

dreigt aan te nemen. Maar welke middelen kunnen hiertoe het gevoegelijkst gebezigd worden?

In de eerste plaats verdienen de armgestichten onze aandacht. De koloniën *Frederiksoord*, *Wilhelmina's-oord* en *Willemsoord*, noch de gestichten te *Veenhuizen*, *Wateren* en *Ommerschans* zullen wij hier aanhalen, daar derzelver nuttige inrigtingen te algemeen bekend zijn, dan dat een afzonderlijk betoog noodig zou wezen; alleen de provinciale armhuizen worden door ons bedoeld. Men moet de armhuizen, in het algemeen, niet uitsluitend als verplegingsgestichten beschouwen, maar ook als eigenlijke werkhuizen, waar de nooddruftige en werkelooze, wanneer hij gebrek aan voedsel lijdt, arbeid en onderhoud verkrijgen kan. Het zijn dienvolgens toevlugtsoorden, waar zoo wel die armen verzorging vinden, welke kunnen werken, als de zoodanigen, die door ouderdom, gebreken, ziekte en zwakte daarin verhinderd worden. Eigenlijke bedelaars moet men in zulke gestichten niet opnemen, want dezen vorderen een strenger toezigt en zijn geschikter voor onze koloniën.

De inrigting der armhuizen moet in een politiek, moreel, physiek en oeconomisch verband staan. Opzigtens de politiek drage men zorg, dat de bewoners dezer huizen onderscheidene werkzaamheden verrigten, waardoor kleeding, voedsel en onkosten voor het gebouw bestreden worden, hetgeen den Staat tevens tot voordeel verstrekt. Opzigtens de moraliteit, dat al ons doen en laten de zedelijke verbetering der menschen beoge, hun verstand verlichte, hetwelk de drijfveer hunner daden zij en tot eene gemeenschappelijke betrachting der deugd aanspore, uit besef van hare hooge waarde. Opzigtens de physiek, dat de taak, den arme opgelegd, niet al te zwaar zij, maar ieder naar zijne krachten te werk gesteld worde. Niet alle menschen bezitten toch dezelfde ligchaamssterkte. Indien men van den zwakke even zoo veel eischt als van den sterke, dan wordt de last, dien men op de schouders van den eerste laadt, te zwaar en ontaardt in eene verfoeijelijke onderdrukking. Eene wijze verdeeling der werkzaamheden is

Digitized by Google

wenschelijk, noodzakelijk en regtvaardig, zoo men wil dat ieder zijne taak naar behooren zal vervullen. Opzigtens de oeconomie, dat het gansche gesticht naar de regels eener strenge spaarzaamheid ingerigt en bestuurd worde. Men late niets verloren gaan, want eene wijze huishoudkunde kenmerkt zich alleen door oeconomie. Wij bedoelen hiermede een juist gebruik der aanwezige middelen, dewijl de oeconomie daardoor niet tot onthouding, en bij gevolg tot verval, leidt, maar alle deelen doet zamenwerken tot vorming van een schoon geheel. Wanneer de armhuizen aldus ingerigt zijn, zullen zij den bewoners en den Staat heil aanbrengen.

Niet alleen in de steden, maar ook ten platte lande, is de oprigting dezer gestichten aanprijzenswaardig. Wij weten immers, dat een groot aantal bedelaars, zoogenaamde nachtbidders, de boeren dagelijks lastig vallen met hunne ontijdige bezoeken. Zij leven van aalmoezen en van kleine dieverijen, welke de bestolene, uit gewoonte, over het hoofd ziet. Het is voor den boerenstand, op den duur, onaangenaam, de vruchten zijner vlijt met zulke landloopers te deelen. Het luije voorbeeld dezer bedelaars drukt den geest der industrie neder, en heeft menig boerenarbeider verleid, insgelijks te gaan ronddolen; eene gemakkelijker kostwinning dan de zware landarbeid. De policie, ten platte lande, minder streng en ondoelmatiger ingerigt dan de stedelijke, moet meer waken, dat dergelijke luijaards opgenomen en in de armhuizen der gemeentebesturen geplaatst worden. Voor de bedelaars zelve en voor de maatschappij is het nuttiger, dat deze lieden werken, dan bedelende rondzwerven. De armen hebben echter tegen deze gestichten een ingeworteld vooroordeel, want zij beschouwen ze in het algemeen als plaatsen, waar men met smart datgene geniet, wat natuur en leven eischen. Hoe menschlievend het doel en de behandeling ook zij, dergelijke huizen blijven voor de behoeftigen immer eene gevangenis. Door den ligten arbeid en den voedzamen kost worden zij moedwillig en vinden zich in hunne daden te zeer beperkt, terwijl zij onder het stuitend gevoel van

Digitized by Google

teregtwijsing gebukt gaan. Anderen, die zich over hun lot beklagen, stemmen volmondig met deze onwilligen in, en betoonen weêrstrevigheid en onvoldaanheid, waar men onderwerping en dankbetuiging verwacht had. Dit vooroordeel ontspruit voornamelijk uit de ligtheid der gemeenschappelijke werkzaamheden. De mechanische arbeid, gelijk garen spinnen, veêren schiften of plukken, wol kammen enz., waarbij geene noemenswaardige beweging der ledematen noch gebruik der krachten noodig is — verdikt het bloed, maakt het ligchaam traag en den geest verdrietig. Bij een levendig temperament ontwikkelen zich bovendien eene menigte van schadelijke ontwerpen, welke de ontvangene weldaden doen vergeten, of ze uit een verkeerd oogpunt doen beschouwen. Het verkeerde der moedwillige gezegden of daden wordt den soodanige wel onder het oog gebragt, doch deze goede raadgevingen beschouwt hij als erge berispingen, waaraan hij zich uit dwang moet onderwerpen. Alle gevoel van erkentelijkheid verdwijnt van lieverlede, en met hetzelve de hoop op eene zedelijke verbetering. Het kwaad, dat zoo spoedig ingang vindt, breidt zich gemakkelijk onder onbeschaafde menschen uit. De onbezorgdheid voor het onderhoud geeft tot allerlei wenschen, schadelijke denkbeelden en loszinnigheid aanleiding, vooral, wanneer geest en ligchaam weinig te verrigten hebben. Traagheid ontstaat door het langdurige zitten, en onbeschaamdheid verspreidt zich onder eenen niet genoeg werkenden volkshoop. De ouden van dagen worden meestal met het eerste euvel besmet, en zijn daarenboven verdrietig; de jongeren vervallen tot het laatste, en gevoelen hunne ongebruikte krachten allengskens verzwakken.

Wil men een politiek, moreel, physiek en oeconomisch voordeel van de armgestichten trekken, dan breide men den kring der werkzaamheden uit, en kieze eenen zwaarderen arbeid, die ligchaam en geest bezig houdt. Daartoe zou men het bereiden van tabak, het raspen van verfhout, het maken van allerlei houtwaren, benevens vele andere voor tijd en plaats geschikte bezigheden, kunnen

Digitized by Google

invoeren, terwijl het spinnen van vlas en het weven van wol als bijzaken moesten beschouwd worden.

Het eerste artikel wordt zoo algemeen gebruikt, dat men immer van een' goeden aftrek verzekerd kan zijn. Het spinnen, snijden en verpakken van dit product geeft eene gezonde beweging aan het ligchaam en vergt oplettendheid aan den geest. Deze arbeid is derhalve nuttig en voordeelig. Alleen bij het spinnen worden er vijf menschen aan éénè bank vereischt, in diervoege, dat de zwakste tot het omdraaijen van den molen, een ander tot het leggen der bladeren, een derde tot het poppen maken, een vierde tot het pakmaken, en de vijfde met het handijzer tot spinnen gebezigd wordt. De luijaard kan dan ook niet ledig blijven zitten, want hij zou daardoor zijne medearbeiders in hunne bezigheden verhinderen. Het snijden en verpakken vordert tevens eene behoorlijke oplettendheid, terwijl men zijne krachten daarbij moet inspannen, en, na gedanen arbeid, naar rust verlangt, hetgeen een physiek en moreel nut aanbrengt. Overigens is het eene gezonde bezigheid, dewijl de inademing der fijne tabakdeeltjes het taaije slijm oplost, het ligchaam zuivert, en vele innerlijke ongemakken verhoedt.

Het raspen van verfhout eischt geene mindere inspanning van krachten, dan de behandeling van den tabak. Gewoonlijk in geheele stukken verzonden wordende, zou het voor de koopers welligt gemakkelijker wezen, wanneer zij dit hout buiten 's huis konden doen raspen, waarvoor zij zich nu werklieden afzonderlijk moeten aanschaffen. Het was echter beter, dat zij zulks in de armhuizen lieten verrigten, en daartoe het gewigt der stukken opgaven, hetwelk door het bestuur dier gestichten geboekt behoorde te worden, om vervolgens tot de bewerking over te gaan, die naar een behoorlijk vastgestelden prijs voor het raspen van hard en week verfhout zou dienen te geschieden. Het fernambuk moest natuurlijk meer kosten dan het geelhout. Na de bewerking kon het geraspte den eigenaars wedèr toegewogen en het daarvoor verschuldigde aan het armbestuur betaald worden.

Digitized by Google

Het maken van allerlei houtwaren is zeker almede eene aanbevelenswaardige bezigheid. Aanzienlijk is het gebruik van dergelijke waren in de dagelijksche zamenleving. Nappen, tobben, vaten, schoppen, klompen enz. ziet men overal. Verreweg het grootste gedeelte dezer goederen wordt van buiten ingevoerd door behoeftige *Duitschers*, welke daardoor winsten genieten, waarvan onze lagere volksklasse verstoken blijft, uit gebrek aan de noodige gelegenheid tot uitoefening van eenen dergelijken arbeid.

Het vlasspinnen en wolweven zou voornamelijk tot eigen gebruik kunnen strekken of ook ter verzending naar onze overzeesche bezittingen, indien men zulks voordeelig achtte. Wanneer men in het laatste geval nog overhield, kon men het verwerkte als een fabrikaat, b. v. als doek, baai of lijnwaad naar onze naburen uitvoeren, naar gelang de gelegenheid en de tijdsomstandigheden dien uitvoer begunstigden. Het spreekt van zelf, dat dit spinnen en weven slechts eene bezigheid voor de zwakken is, of ook door de sterkeren gedaan kan worden, wanneer de vooraf genoemde werkzaamheden somtijds eene onverwachte stremming mogten ondervinden. In dat geval kon men, buiten het spinnen en weven, sigaren rollen, zeven, schuijers en vegers, uit paardehaar en zwijnsborstels, maken, stroo-, biezen- en rietwaren vervaardigen, vischnetten breijen enz., hetgeen den handeldrijvenden burger geene noemenswaardige schade zoude toebrengen, ten minste niet die schade, welke hem door sommige aanzienlijken toegebragt wordt, die werkhuizen doen oprigten, ten einde de afgewerkte goederen, beneden den fabrijksprijs, onderling te verloten, welke domme streken, in navolging van den *Engelschen* adel, in sommige *Nederlandsche* steden worden uitgevoerd.

Het tabaksbereiden, het verfhout raspen, en het maken van allerlei houtwaren zoude niet alleen een financieel voordeel opleveren, maar ook voor den ligchamelijken en geestelijken welstand van den nooddruftige heilzaam zijn. De armhuizen behoefden dan geen' onderstand van 's landswege, gelijk thans meermaals geschiedt, maar konden uit eigene middelen bestaan. Het waren dan geene huizen,

Digitized by Google

waar men alleen verpleegde, maar waar men ook werkte. De armen waren niet dood voor de maatschappij, neen, zij namen zoodoende een levend aandeel in de bedrijvigheid der dagelijksche zamenleving. Het stuitende denkbeeld van het verlies der vrijheid werd daardoor getemperd, en de levenslust, die bij den behoeftige in eenen kwijnenden toestand verkeert, opgewekt. Het gevoel van afhankelijkheid werd grootendeels weggenomen, want het gegeven onderhoud zou meer uit eigene verdiensten ontspruiten. De nijverheid werd aangewakkerd, de armoede, door de armhuizen zelve, wijselijk bestreden, de noodlijdenden wezenlijk geholpen, de welvaart des lands bevorderd, en de ingezetenen, op eene gemakkelijke wijze, van eenen drukkenden last ontheven. In 't kort, de armgestichten zouden een politiek, moreel, physiek en oeconomisch nut aanbrengen, en geene huizen van ledigheid, van verveling, geen noodzakelijk kwaad zijn, maar voorbeelden van vlijt, opgeruimdheid, en van eene doelmatige menschlievendheid.

Heeft ieder burger belang bij de welvaart van zijn vaderland, en moet hij het zijne daartoe bijdragen, dan is het ten minste de dure pligt eener regering, welke door het volk alleen tot instandhouding van al het goede gekozen wordt, krachtdadig tot het algemeene welzijn mede te werken. Indien sommige maatregelen, welke het bestuur eertijds tot heil van den staat heeft ingevoerd, naderhand eene schadelijke strekking verkrijgen, gelijk wij bij ondervinding bespeuren, dan moet hetzelve de, in der tijd, genomene besluiten zoeken te wijzigen en te verbeteren. Men handelt niet onvoorzigtig noch onverstandig, wanneer men eene vroegere wet later herziet; neen, ieder begrijpt, dat de tijden veranderen, en wij met hen. Hetgeen voorheen misschien eene goede strekking gehad heeft, kan thans louter nadeel voortbrengen, en dit nadeel moet men wegnemen. Naar ons inzien is dit vooral toepasselijk op de toelating van allerlei vreemdelingen, van welke ons land overstroomd is, hetgeen men in de hooge, middelbare en lagere volksklasse kan opmerken. Voornamelijk in de twee laatste klassen is deze indringing van vreemde-

Digitized by Google

lingen ten duidelijkste zigtbaar, waartoe het aangrenzende *Duitschland* verreweg het grootste gedeelte levert. Wij zeggen niet te veel, wanneer wij de uitdrukking bezigen, dat de *Duitschers* ons land als het land der belofte beschouwen, waar zij altijd voor broodsgebrek beveiligd zijn. Niet bekend, zoo als land- en stadgenooten elkander kennen, kunnen zij, in den beginne, zonder opspraak, oeconomischer leven, meer vleijen en kruipen, en zich minder voordoen, dan de inwoners zelven. Tegen eene kleinere belasting, dan de ingezetenen betalen, kunnen zij iets beginnen, en, door de sobere levenswijze (*), gemakkelijk voortzetten. Niet alleen in de stad hunner inwoning onderkruipen zij onze burgerij, maar het geheele platte land wordt door hen ingenomen en afgeloopen. Stedelingen en dorpbewoners schaden zij in de uitoefening van hunne kostwinning, vermits dezen, hooger belast zijnde, en, welstaanshalve meer moetende verteren, niet met hen kunnen wedijveren. Onze hoofdstad *Amsterdam* levert het sprekendste bewijs op, hoe verbazend groot het aantal buitenlanders is, hetwelk de inboorlingen verdringt. Allerlei handwerken en handelsvakken zien wij door vreemdelingen waarnemen, terwijl de *Nederlanders* meer en meer op den achtergrond geschoven worden. De zucht van het vreemde boven het eigene te schatten komt dezen indringers zeer te stade. Zij weten van onze, in dat opzigt al te liberale, wetten, en van de *Nederlandsche* toegenegenheid voor buitenlanders, voordeelig partij te trekken. In het begin vleijend en kruipend, worden zij naderhand norsch en heerschzuchtig, naarmate het fortuin hen meer of minder begunstigt. Tot eenen zekeren trap van welvaart opgeklommen, verlaten zij doorgaans het land, waar het kapitaal gewonnen is, om het verkregene op hunne geboorteplaats *en grand seigneur* te verteren. Arm binnen onze grenzen gekomen, trekken zij er wel-

(*) Vaak wonen drie of vier huisgezinnen in een *Keulsch* schip te zamen, waardoor zij de belasting van woningen ontduiken, welke onze lagere volksklasse moet betalen.

Digitized by Google

gesteld weêr over heen. De Staat geniet derhalve geen het minste voordeel van dergelijke moderne volksverhuizers, want de kleine belasting, gedurende eenige jaren betaald, kan hier niet in aanmerking komen. Het nadeel, door eene dusdanige handelwijze den lande toegebragt, overtreft verre de zoogenaamde voordeelige opbrengsten. Vele burgers zijn door hen uit hunne kostwinning verdrongen, tot armoede vervallen, en ten laste van den Staat gekomen. Dit verlies zou mogelijk door hun voortdurend verblijf hier te lande en door het deelen in de lasten onzer armgestichten eenige vergoeding vinden, doch, gelijk ik zoo even gezegd heb, zij trekken weder over de grenzen, zoodra zij genoeg bezitten, om als renteniers te leven. Hun geboorteland geniet de winst, en wij krijgen eenige nieuwe armen voor hen in de plaats.

Zoo gaat het niet alleen met den middelstand, maar zelfs tot de lagere volksklasse is deze kanker doorgedrongen. De houtvlotten van den *Rijn* voeren onophoudelijk eene menigte oeverbewoners van die rivier met allerlei waren naar ons toe. Aardewerk, houtwaren, mandewerk, tapijtgoederen, linnens, bronwateren, vervalschte eau de Cologne, en ik weet niet wat al meer, wordt grootendeels binnengesmokkeld, en onder den prijs verkocht, welken de inwoners, die 's lands regten betaald hebben, moeten vragen. Wat de Staat van hunne geringe patentgelden trekt, verliest hij door den sluikhandel, ongeacht het groote nadeel, hetwelk deze zwendelaars aan den kleinhandel toebrengen, aan den bloei der inlandsche pottebakkerijen, tapijtfabrijken, linnenweverijen, en aan de vervaardigers van houtwaren, mandenwerk enz. Deze invoer berooft vele lieden van werk en van een voldoend bestaan, welke lieden anders, door hunnen arbeid, voor zichzelven en voor de hunnen hadden kunnen zorgen, doch nu ten laste van de armgestichten en van den Staat komen. Ook strekken deze schadelijke zwendelaars den boerenstand tot last, daar zij, bij het afloopen van het platte land, gewoonlijk op kosten van de boeren teren, die hen, door allerlei giften, als het ware onderhouden. De dorpsarmen gevoe-

Digitized by Google

len meestal de nadeelige gevolgen van de bedelarijen dier vreemdelingen en worden van ondersteuningen beroofd, welke hun anders ten deel waren gevallen.

Het al te liberale beginsel nopens de toelating der vreemdelingen hier te lande, en de gelijke toekenning van regten als de ingezetenen, moet noodzakelijk gewijzigd worden, ten wille van den bloei des lands en van de welvaart van deszelfs inwoners. De wet op de bedelarij, die dikwerf een klein patent tot dekking harer ongeoorloofde daden neemt, dient men in het algemeen strenger toe te passen, dan tot nog toe het geval is geweest. In de dorpsherbergen moesten de gedrukte ordonnantiën, wegens de rondzwervende bedelaars, aan den muur hangen, en de herbergiers toezien, dat armoedige personen, welke op kosten van het aanwezig gezelschap zoeken te teren, bij den schout of bij den veldwachter aangegeven werden, al hebben dezulken ook eenig patent voor hunne quasi negotie bij zich. Eene kleine belooning moet, des verkiezende, aan den aanbrenger uitbetaald worden, en de gemeente, waartoe zij behooren, dient de onkosten voor het vervoer van bedelaars naar de naastbijgelegene bewaarplaats te vergoeden, indien het gesticht zulks vordert. De gegoede ingezetenen zouden, bij verbeuring van boete ten voordeele van den aanbrenger, insgelijks verpligt zijn, de bedelaars behoorlijk aan te geven. Verder moesten de ouders, die hunne kinderen in het bedelen opleiden, gestraft worden, gelijk in het algemeen aan alle landloopers op straffe verboden behoorde te worden, aalmoezen te vragen, maar zij integendeel gelast zich bij het bestuur aan te dienen om werk te erlangen, of anders, als het vreemdelingen waren, naar hun land, op kosten hunner regering, teruggezonden worden.

Strengere wetten ten opzigte van de vestiging der vreemdelingen hier te lande, en een beter toezigt op de bestaande verordeningen wegens de bedelarij, zouden de armoede meer en meer verminderen. De huishoudelijke bepalingen dienden ook meer met de algemeene ordonnantiën overeen te stemmen, om deze laatste, in vele opzigten, niet krachte-

Digitized by Google

loos te maken door onderscheidene tegenstrijdige wijzigingen. Het is immers genoeg bekend, dat velen zich niet ontzien, zelfs de Godsdienst tot een voorwerp van speculatie te maken. Onder het groot aantal ledematen, dat door de veelvuldige katechizeermeesters aangebragt wordt, bevinden er zich velen, welke het lidmaatschap van CHRISTUS kerk alleen om den wille van het diakonieonderhoud aannemen. Hun onchristelijk gedrag, hun eigenaardig gezegde: »ik heb mij om den trek laten aannemen," bewijzen hunne slechte bedoelingen ten duidelijkste. Voor den arbeid en voor de tucht onzer koloniën vreezende, laten zij zich van de armbesturen gedeeltelijk onderhouden, en zoeken zich het overige door bedelarij en andere ongeoorloofde maatregelen te verschaffen. Zij offeren het liefst aan de luiheid en berooven de bejaarde of de gebrekkige behoeftigen van ruimere giften, vermits het groot aantal bedeelden de uitkeering verkleint. Hun voorbeeld strekt bovendien aan hunne lotgenooten ten verderve, want het slechte vindt spoedig overal ingang, vooral onder eene klasse van menschen, die minder met de maatschappelijke belangen en met de materiële verpligtingen bekend zijn. De katechizeermeesters moesten meer toezien, welk slag van menschen door hen werd aangebragt, hetgeen tevens de pligt der Predikanten en der Ouderlingen is, die zoo menigmaal machinaal handelen, opdat bij ieder kwartaal de noodige oogst van ledematen niet ontbreke, of wel om elkander te believen. Het armbestuur moest tevens omzigtiger te werk gaan in do bedeeling en in het toevoorzigt op de armen. Het onderhoud kon men uitreiken onder de verbinding, dat men hetzelve terugontving, indien de begiftigde naderhand tot terugbetaling in staat mogt wezen. Daardoor zou de nijvere arme eenige voldoening erlangen voor zijne vlijt, en zich boven den lediglooper verheven gevoelen, dien men naar onze koloniën moest zenden, of zijn aandeel, gedurende eenigen tijd, verminderen of terughouden, tot dat hij zich verbeterde en zijn handwerk behoorlijk behartigde, waaromtrent bij zijnen meester inlichtingen konden gewonnen worden.

Digitized by Google

De dagelijksche vermeerdering van allerlei soort van bier-, wijn- en speelhuizen moest almede van regeringswege te keer worden gegaan, door de houders van dergelijke kroegen *zoo zwaar mogelijk te belasten.* Deze plaatsen der ontucht, der brasserij en der dronkenschap, zijn de afgronden, waarin de zuur verdiende penningen van menigen handwerksman verzinken, en die de welvaart van ontelbare huisgezinnen verslinden. Deze herbergen, oorspronkelijk voor vreemdelingen ingerigt, welke geene vrouw, kinderen noch woning hadden, en daar, in hunne ledige uren, met andere buitenlanders vergaderden, — deze herbergen vermeerderen dagelijks, tot schade en schande van eene ordelijke maatschappij. Men moest slechts een zeker getal dulden, welke niet langer dan tot 10 ure tapperij hielden, of anders boetvallig waren. De maatregel van den stedelijken raad te *Lubeck* dient hier vooral vermelding. Dezelve overwoog: de dronkenschap, sedert eenige jaren, schrikbarende voortgangen gemaakt hebbende onder de arbeidende volksklasse hier ter plaatse — iets, hetwelk bovenal aan den verminderden handel en scheepvaart en den lediggang van duizenden behoort te worden toegeschreven — zoo heeft de Senaat van *Lubeck* een besluit uitgevaardigd, inhoudende: 1°. Dat de, bij kroeghouders, wijnverkoopers en distillateurs gemaakte schulden wegens geestrijke dranken, in hunne lokalen gebruikt zijnde, voortaan zullen worden beschouwd als tot de speelschulden te behooren, welke als onwettig, bij de wet, zijn aangenomen, en waaromtrent de regtbanken geene aanklagt kunnen gedoogen. 2°. Dat het aan de bovengenoemde personen verboden wordt, sterke dranken aan *beschonkenen* te tappen, op straffe van, voor altoos, de bevoegdheid te verliezen, gezegde dranken, in 't klein, te mogen verkoopen. 3°. Het staat aan een ieder vrij, die op zondag gedurende de Godsdienstoefening, of op welken feestdag ook, in eene kroeg of herberg drank gebruikt, zonder betaling heen te gaan.

De dansscholen, waar vrouwen en mannen te zamen komen, moesten wekelijks gesloten zijn en slechts des zon-

Digitized by Google

dags avonds, na kerktijd, tot 10 ure duren, onder verbod van sluiting voor eenige weken bij eene langere opening. De nachthuizen, insgelijks in een zeker getal toegelaten, moesten in de afgelegenste wijken eener stad geplaatst en zwart geverfd worden, opdat ieder dezelve van de nevensstaande woningen der eerzame burgers konde onderscheiden. Muzijk zij er geoorloofd, doch geene geestrijke dranken, ten einde de zinnelijke begeerten zoo veel mogelijk te verflaauwen, dewijl het *Latijnsche* spreekwoord te regt zegt: *Sine Cerere et Baccho friget Venus.* Het ergste kwaad en de grootste armoede ontspruiten uit het veelvuldig bezoek van de genoemde huizen. Drank, spel en wellust, die hoofdondeugden des menschdoms, verspreiden zich, uit deze holen des ongeluks, onder het volk. Luiheid, verkwisting, diefstal, liederlijkheid, in één woord, alle verderfelijke hartstogten woelen daar ondereen en deelen zich aan de ongelukkige bezoekers mede. Armoede, wanhoop en moord is het treurig uiteinde van den roekelooze, die daar zijne voeten zet, en daar alles verbrast en verspeelt.

Eene regering, die haar eigen welzijn en dat des volks beoogt, stelt aan de vermeerdering dier huizen perk en paal en zorgt, dat dit, zoo het schijnt noodzakelijk, kwaad aanmerkelijk gewijzigd worde. De aanzienlijken en de burgers, welke dienstboden houden, zijn ook als Christenen verpligt, hunne onderhoorigen voor het kwade te waarschuwen, en hen van het bezoeken dier plaatsen van ongebondenheid af te schrikken. En dat op de ouders eene natuurlijke en zedelijke verpligting rust, om hunne kinderen het goede te leeren en van het kwade af te houden, zulks zullen wij niet behoeven te betoogen, want het regtgeaarde ouderhart gevoelt de waarde en de noodzakelijkheid dezer waarschuwing veel levendiger, dan wij immer met woorden kunnen afschilderen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Digitized by Google

DE KATHOLIEK EN DE KERKBODE. (*)

In laatstgenoemde Tijdschrift, N°. 41 van dezen jaargang, bl. 162, lees ik: »Een der vormen, waarin de anti-Christe»lijke (!) onwaarheid zich vertoond heeft, *is* het zoogenaam»de Rationalismus, dat is, de denkwijze, volgens welke het »natuurlijke menschenverstand, of liever, iemands bijzon»dere meening, tot scheidsrigter der waarheid verheven »wordt. Deze dwaling is het eerst verschenen en onderdrukt »geworden in het Arianismus..... en eindelijk is zij in onze »dagen rijp geworden in het Straussiaansch *nihilismus*...."

De *Katholiek*, Julij 1842, bl. 6 enz. zegt: »Men weet, »dat de zoogenaamde Hervorming van de XVI eeuw, in den »grond, niets anders was, dan een openbare opstand tegen »de katholieke leerende kerk..... om voortaan, in het stuk »van Godsdienst, geen anderen regel te volgen of voor ver»bindend te houden, dan alleen de uitspraak der *individuele* »rede. Men riep, wel is waar, dat de Bijbel die eenige ge»loofsregel was, maar hield te gelijker tijd ook staande, dat »de verklaring van die doode letter aan elkeen zonder on»derscheid toekwam..... Om te kunnen bepalen, zeide »LUTHER, of een boek onder Gods ingeving geschreven is of »niet, moet men acht geven op den inhoud des boeks," enz.

Ziedaar de beschuldiging, in het eerste geschrift tegen eene partij uitgebragt, van de vroegste tijden af, onder verschillenden naam en vorm, in de kerk bestaande, door het laatste bepaaldelijk tegen het Protestantismus gekeerd! — Zoo het ons voorkomt, met schijn van grond. Wij althans gelooven niet, dat het Arianismus zijnen grond geheel of voornamelijk had in den afkeer van een moeijelijk te bevatten leerstuk, maar wel degelijk in Bijbelsche, schriftuurlijke gronden, die er inderdaad vele hoogstschijnbare gevonden worden; zoodat wij ons de taal van ERASMUS tegen een' jongeling, die met smaad van iemand als een *Ariaan* sprak, zeer wel kunnen voorstellen: »Oordeel zoo hard niet; vele en groote mannen hebben dat gevoelen voorgestaan, en ik voor mij verblijde mij hartelijk, dat de kerk voor ons in deze moeijelijke zaak beslist heeft."

Met de Hervormers daarentegen is het eenigermate zoo

(*) Dit stukje hier plaatsende, kom ik wel wat later; doch het betreft een *principe*, en *principes* verouderen niet. — *De Schrijver.*

Digitized by Google

gelegen, als de Schrijver zegt. Er bestond tot hiertoe geene andere kerk, dan de Katholieke. Zij werd geacht in het uitsluitend bezit der kennis, der waarheid, des Christendoms te zijn. Op haar gezag, als hare leer, nam men het eene en het andere, ook de heilige boeken des Bijbels aan. En haar verlatende, naar haar niet meer hoorende, moest men natuurlijk zelve met eigene oogen onderzoeken, wat waarheid was, wat men van het tot hiertoe geloofde behouden kon of niet, en wat men daarvoor moest in de plaats stellen. Zoo wel het onderzoek van de *Canon*, (wat al en wat niet tot den Bijbel behoort) als de eigene, best mogelijke verklaring van het voor echt en Goddelijk erkende, waren dus noodzakelijk. En hoe men dit anders, dan *redelijker*-wijze, *door het gebruik van zijn verstand* kon doen, begrijp ik niet. Of LUTHER wèl deed met enkel op den inhoud te letten om de canoniciteit te bepalen, is eene andere vraag. Wij houden hem niet voor onfeilbaar. Maar zonder rationalismus in den ruimeren zin, gebruik der rede, als toetssteen van waar of valsch, van Goddelijk of menschelijk, was de zaak niet mogelijk.

Het Roomsche kan ik mij, des noods, zonder gebruik des verstands denken. De Heiland hebbe het den Apostelen gezegd; deze den Bisschoppen; die zeggen het den Priesters, en zij weêr aan de Leeken. En er ga bij al dat overgieten niets verloren, noch, bij alle uitbreiding zelfs, door vermenging met vreemde, menschelijke bestanddeelen, niet het minste te loor. God zelf zorge daarvoor. Maar bij het Protestantismus is dit onmogelijk. De Bijbel moet onderzocht en verklaard, elk leerstuk aan het geheel, aan den zamenhang der geopenbaarde waarheden, zoo wel als aan die uitspraken van verstand en hart getoetst worden, welke wij niet kunnen verzaken, zonder op te houden denkende en zedelijke wezens te zijn. Doch, of dit aan het laatste tot mindere eer verstrekt, laat ik gaarne anderen beoordeelen. Wat mij betreft, al moest ik erkennen, dat de leer van STRAUSS een der gevolgen van de Hervorming was; gelijk zij, onder zoo vele schoone en goede, verscheidene onrijpe en schadelijke vruchten droeg; nooit zou ik mij beklagen tot hen te behooren, die *dagelijks de Schriften onderzoeken, of deze dingen alzoo zijn;* die het woord van PAULUS aannemen: »Als tot verstandigen spreek ik; gijlieden oordeelt hetgeen ik zegge;" omdat wij hem gelooven, wanneer hij zegt: »Ik spreek woorden van waarheid en van gezond verstand."

Digitized by Google

Er wordt intusschen, als ik het zeggen mag, met dat woord Rationalismus een jammerlijk spel gedreven. Eerst leerde *Duitschland* ons Neologen kennen. Dat waren menschen, die in geene openbaring, in geene wonderen geloofden, maar de rede als het eenige middel erkenden, om tot hoogere kennis te geraken. Thans spreekt men van Rationalisten, en geschiedde dit in denzelfden zin, van uitsluitenden voorstand der rede, wij zouden er niets tegen hebben. Maar dit is het geval niet; er is, wie ziet het niet, waarschijnlijk door toedoen eener nieuwlings opgekomene partij, een andere en valsche draai aan die beteekenis gegeven, waarmede zij eene ruimte heeft verkregen, dat er elke wat meer rigide letterknecht zijnen wat meer liberalen medebelijder onder kan beflappen: b. v. de Luthersche voorstander der consubstantiatie den Hervormden tegenstander van dit gevoelen, en, gelijk wij uit het bedoelde stukje zien, de voorstander der Athanasiaansche Drieëenheid elken daarover wat anders denkenden, de leerling uit de Hengstenbergsche school alle onze, in het voetspoor van GROTIUS tredende Theologanten.

Doch, wij vinden in het stuk van den *Kerkbode* eene definitie. »Het Rationalismus," staat er, »is die denkwijze, »volgens welke het natuurlijke menschenverstand, of liever »iemands bijzondere meening, tot scheidsrigter der waarheid »verheven wordt." En de *Katholiek* spreekt in denzelfden zin van »*de individuele rede.*"

Hierop hebben wij twee aanmerkingen. Vooreerst twijfelen wij, of de geleerden in *Duitschland*, die voor hun Rationalismus uitkomen, deze bepaling zouden toelaten. Het rijk van het *gezond verstand*, uit den tijd van SALZMAN en anderen, heeft lang uitgediend. Sedert KANT onderscheidt men tusschen verstand en rede, of althans tusschen gewoon menschenverstand en wetenschappelijke kennis. En zij vooral, die ik dadelijk zal noemen, de eenige liberale partij, die wij in *Holland* kennen, de voorstanders van het gezag der rede in de Godsdienst, in zeker oud boek *Raisonnable Biblianen* genoemd, kunnen bezwaarlijk een ander dan het laatstgenoemde bedoelen. Het gezond verstand is geenszins verwerpelijk; het was toereikend, om de verbastering der kerk in de XVIde eeuw op te merken en de behoefte aan een beter onderwijs te scherpen; maar het had de voorlichting der wetenschap noodig, om dien beteren weg te vinden, en de Protestantsche kerk heeft zoo

Digitized by Google

goed als de Katholieke eenen leeraarsstand, die, niet met bloot gezag, maar zoo veel mogelijk door overtuiging, de kudde der aanbidderen leidt.

Dan, om, zoo het schijnt, het opgegeven denkbeeld nog belagchelijker te doen voorkomen, wordt er bijgevoegd: *elks bijzondere meening;* volgens den *Katholiek: de individuele rede.* Het is waar, ieder werkt met zijn eigen hoofd. Het is *mijn* verstand, *mijn* gevoel, *mijn* geweten, die mij van de waarheid en Goddelijkheid des Christendoms overtuigen, die mij mijnen pligt, mijne verwachting, God, onsterfelijkheid en zoo veel meer, in de Natuur en in den Bijbel doen kennen en erkennen. Zij zijn het oog, waarmede ik zie, hoe vele verpligting ik aan God en menschen ook hebbe voor het licht door hen ontstoken. Maar, bestaan er dan geene algemeene regels voor waarheid en geregtigheid? Is het onzin en willekeur, wanneer men van *de* rede, en dus ook van *redelijk*, *betamelijk*, van algemeen menschelijk gevoel en *humaniteit* spreekt? Heeft elk eene Wiskunde, eene Redeneerkunde, eene Zedekunde op zijne eigene hand? Heeft de weldadige Schepper, die door menige natuurdrift zoo liefderijk voor de dieren waakte, *ons* geenen enkelen leidsman op het pad des levens medegegeven?

Ja, zegt men misschien, voor het zinnelijke, aardsche leven is door de zinnen en het verstand gezorgd. En hoe diep ook gevallen, er blijft eenig schemerlicht in den mensch over, doch dat hem *sonder hoogere hulpe* veeleer tot dwaling, bijgeloof en allerlei gruwel, dan tot kennis en deugd voert. Ik zou hierop veel kunnen aanmerken. Ik zou kunnen vragen: Zijn die gruwelen van dwaling en bijgeloof doorgaans vruchten van hetgeen wij het gezond verstand of de rede noemen? Worden ze op *haren* naam bedreven en in stand gehouden? Of rusten ze op de heersch- en baatzucht van weinigen, op Priesterbedrog en voorgewende *Openbaring?* En zoo men te *Athene* naar den redenerenden SOCRATES gehoord had, zouden de zeden en het geluk der burgeren daarbij verloren hebben?

Maar noch ARIUS, noch PELAGIUS, noch SOCINUS (namen, die eigenlijk tot de geschiedenis behooren, daar de denkwijze dezer mannen in haar geheel wel nergens meer bestaat, noch bij de vordering van wijsgeerte en uitlegkunde onder geleerden bestaan kan) verwierpen eene hoogere hulp. Zij erkenden den Bijbel; zij grondden elk zijn

Digitized by Google

gevoelen, op hunne wijze, daarop, en zochten, wat hun onaannemelijk voorkwam, door verklaring uit den weg te ruimen. Wij behoeven het toch niet te zeggen, die Bijbel, hoe helder en verstaanbaar ook op duizend plaatsen, hoe toereikend, naar ons oordeel, om den mensch *het eene noodige* met zekerheid te leeren, is niet overal even klaar, verspreidt niet dadelijk over ieder voorwerp van menschelijk onderzoek een bepaald licht, noch maakt het gemakkelijk ook de diepten Gods te peilen. Is het wonder, dat men in sommige hooge en diepe zaken verschilde, dat de een meer hier, de ander meer daarop hechtte, en, naar zijne geaardheid en vorming, *of* de letter drukte, *of* met het redelijk begrip te rade ging, *of* zeker warm gevoel en opgewekte verbeelding voornamelijk volgde? Dikwijls lag wel de waarheid in het midden, en had men dezelve, in vrede en bescheidenheid, ligt gevonden, terwijl men er nu veelal allen even ver van verwijderd raakte. En hier moeten wij den Schrijver in den *Kerkbode* regt doen: hij wil de dwaling niet met geweld onderdrukt, hij wil ze slechts derwijze benaauwd hebben, dat zij zich in hare eigene strikken meer en meer verwart, om eindelijk in alle hare naaktheid en verwerpelijkheid aan den dag te komen, volgens de spreuk: *al loopt de leugen nog zoo snel, de waarheid achterhaalt ze wel.* Wij danken hem voor deze verstandige rekkelijkheid, die men bij onze Duitsche naburen niet altijd meer vindt.

Rationalismus brengt derhalve, ook naar de meening van onzen Schrijver, geene verwerping eener Goddelijke openbaring mede. Wij kunnen die aannemen, in den vollen zin voor bovennatuurlijk en wonderdadig erkennen, en ons evenwel aan de voorzeide zonde schuldig maken. Wanneer wij de Rede boven de Openbaring stellen, denk ik; dat is, wanneer wij het beter willen weten dan God. Maar, wie zal dat doen of deed het ooit? Wie is er, die overtuigd is, dat God gesproken heeft, en die anders zou willen spreken? Maar wat Hij gesproken hebbe, welke de meening des geestes, de ware zin en bedoeling zij, daarop komt het aan. En hier zeker zal de Rede (ik bedoel het geheele menschelijke ken- en gevoelvermogen) toch wel eene gewigtige stem moeten hebben. Het woord zal niet alleen met het woord moeten overeenkomen; maar hetgeen wij er vinden, zal ook iets bevattelijks, iets moeten zijn, dat in den schakel onzer begrippen kan opgenomen worden. Men heeft gesproken van

Digitized by Google

het verstand onder het geloof gevangen te geven. Ik ben daartoe gereed, indien het gevorderde zoodanig is, dat ik ten minste in het algemeen weet, wat ik er bij denken moet; dat het *iets*, dat het een voorwerp van geloof is, en daarenboven duidelijk genoeg in den Bijbel is uitgedrukt. Zoo geloof ik b. v. aan Gods voorwetenschap, omdat ik ze in den Bijbel geleerd en bewezen zie, schoon ik het hoe dier kennis, ten aanzien der vrije daden van den mensch, volstrekt niet begrijp. Zoo geloof ik, dat de wraak ongeoorloofd is, schoon de natuur dezelve overal schijnt te leeren. Maar, zoo ik zeide, dat het *symbolum Athanasianum* mij eene wezenlijke voorstelling, een waarachtig voorwerp des geloofs gaf, ik zou onwaarheid spreken. Hier blijf ik dus vragen en, krijg ik geen duidelijk antwoord, berusten. *Wij kennen ten deele.* Ik bid u, hoe kan ik anders handelen, zoo ik Protestantsch wil blijven? Bidden om meerder licht, o ja; maar *ora .et labora* is het woord, en hoe kan ik anders werken, dan door onderzoek, door vlijtig gebruik mijner gaven, als een echt en vlijtig leerling der Hoogste Wijsheid?

Om kort te gaan, ik acht het bedoelde gebruik des woords Rationalismus een allerschadelijkst misbruik. Ik acht, dat de bewuste plaats in een, anders niet onverdienstelijk stuk, in den *Kerkbode* niet behoorde voor te komen. Het is onmogelijk, dat al de leden der Redactie hun zegel daaraan hechten. Dat echter wordt voorondersteld. De keus derzelven uit verschillende Protestantsche gezindten scheen een waarborg, dat het blad zuiver Protestantsche oppositie tegen het Katholicismus of Romanismus zoude zijn. Dat zoo iets bestaan kan, dat er inderdaad, in weerwil van alle verschil, eene Protestantsche Kerk bestaat, is zeker. De H. Schrift is haar grondslag en haar regel; de H. Schrift en niets dan de H. Schrift, schoon die zeker verstaan moet worden, en dus tot redelijke en zedelijke schepselen spreken, om van nut te kunnen zijn. En zoo al niet de Godheid zelve, in hare Openbaring, de leeraar, de verkondiger van het Evangelie zegt en moet zeggen: *Als tot verstandigen spreek ik; gijlieden oordeelt hetgeen ik zeg.*

Digitized by Google

DE MODDERWELLEN OP JAVA.

Den 11den Mei 1842 werd ik, in gezelschap reizende van den Heer LYSIUS, adsistent bij de zijdecultuur, in de gelegenheid gesteld, een der zeldzaamste natuurtooneelen van naderbij te beschouwen, namelijk: *de modderwellen van Koewoe-Bledoek* (ontploffing, donder, enz.) *Koewoe*. De welwillendheid van den Heer VAN DER POEL, adsistent-resident van de afdeeling *Grobogan*, verleende ons daartoe postrijtuig; terwijl de Heer Controleur der cultures REMI van *Prowodadi* ons op den togt wel wilde vergezellen. Deze wellen zijn gelegen in het district *Koewoe*, afdeeling *Grobogan*, residentie *Samarang*, 17 palen verder dan *Prowodadi*, en $59\frac{1}{2}$ paal (bijkans 20 uren gaans) ten zuidoosten van *Samarang*. De weg derwaarts loopt geheel door vlakke rijstvelden, en mag onder de beste en gemakkelijkste van *Java* worden gerekend. In de nabijheid van het moeras stroomt eene rivier onder den naam van *Kali loessie*. Ik reken, dat dit punt zich niet hooger dan 200 voeten boven de oppervlakte der zee zal verheffen; terwijl er geene bergen in den omtrek nabij liggen; het minst verwijderd is het lage gebergte van *Patti*, ten noorden; overigens ziet men uren ver niets dan de vruchtbaarste rijstvelden; hoewel op weinigen afstand van de wellen de grond schraler schijnt te worden. — In de nabijheid gekomen van het punt, waaromtrent onze nieuwsgierigheid zoozeer was gaande gemaakt, vernamen wij eenen doffen slag, als die van een zeer ver kanonschot, en zagen boven den grond witte rookwolken zweven. Het moeras berekende ik op eene lengte van ruim 10 minuten gaans en eene breedte van 5 minuten: deszelfs rigting loopt van het noordwesten naar het zuidoosten. Het is eene vlakte, die geheel uit zwart slijk bestaat, slechts aan de kanten begangbaar; de plantengroei heeft er geheel opgehouden. Ik vernam, dat in den droogen *moesson* de grond witter en zeer gespleten is. Eene vreemdsoortige verschijning grijpt op dit slijkveld plaats: op vele punten, (ja, men heeft er wel eens 1200 geteld) borrelt het slijk bij tusschenpoozen naar boven, spat met geweld uiteen, en laat eene dikke witte rookwolk ontsnappen, die, laag bij den grond zwevende, zich spoedig in den dampkring verspreidt. In het midden bevindt zich de grootste wel, die ik

Digitized by Google

wel op 30 voeten in omtrek schat; meermalen wierp dezelve eene slijkblaas op van meer dan manshoogte; ja, somtijds zag ik de geheele plek zich in groote golven bewegen, die, onder loslating van zwaren rook, de slijkbrokken meer dan 20 voeten in de lucht en in de rondte verspreidden: het meeste ploft echter in de wel neder, om zich een oogenblik daarna weêr te doen opheffen. Eene dito groote wel bespeurden wij noordelijker; de overige zijn van minder aanbelang, en niet altoos op dezelfde plaatsen. Deze ontploffingen gaan van een geluid vergezeld, dat door het *Javaansche* woord *bledoek* bijzonder goed verzinnelijkt wordt. Geheele stilstand is er nimmer in dit moeras; de langste tusschenpoozing der groote wel was 25 tellens. Jammer, dat men de wellen niet kan naderen, omdat men overal gevaar loopt in den grond te zakken. In het midden is het moeras geheel ontoegankelijk; ik zoude anders gaarne de temperatuur van het slijk en den aard van den rook onderzocht hebben, die nu door den wind geheel van ons werd afgedreven. Wij zagen evenwel eene menigte *Javanen* dezen poel met de uiterste voorzigtigheid en bedaardheid doorkruipen; als 't ware de amphibiën van dit verraderlijk oord. Zij scheppen namelijk het water, dat zich uit het opgeworpen slijk verzamelt, bijeen, waartoe hunne kennis van de plaats hun alleen de stoutheid geven kan. Dit water is zeer zout, en levert aan de inlandsche bevolking jaarlijks 2000 *pikols* (elk van 125 pond) zeer bruikbaar en smakelijk zout op. Het moeras is omringd van hutten, waar de *Javanen* dit water in gespleten bamboezen van zelf laten uitdampen. Ik heb iets van het slijk, het zout, enz. aan eenen onzer vaderlandsche scheikundigen toegezonden, die, zoo ik hoop, deszelfs bestanddeelen nader zal bekend maken. Zoude hier eene onderaardsche scheikundige werking bestaan, waardoor dit zout gevormd wordt, en waarbij zich die damp, welligt koolstofzuurgaz, ontwikkelt, dat, te zamen geperst, aanleiding geeft tot die modderexplosiën? — Ik vernam, dat op eenigen afstand een meertje ligt, dat ook gedurig modder doet opwellen; terwijl in het *Demaksche*, misschien echter op 25 palen afstands van hier, zich een dor stuk grond moet bevinden, waar eene groote hoeveelheid ontvlambaar gaz steeds van onder de aarde zich ontwikkelt: deze plaats hoop ik later te bezoeken; doch voor heden keerden wij zeer voldaan terug van een natuurverschijnsel, dat in deze vulcani-

Digitized by Google

sche gewesten tot de zonderlingste en treffendste behoort. Het is ons de reis dubbel waardig geweest.

Samarang, 13 Mei, 1842. J. MUNNICH.

NB. De *Javanen* hebben, even als omtrent andere zaken, die de bewondering gaande maken, ook omtrent dit hun bijzonder geloof. De welvoegelijkheid verbiedt mij, hunne historie hiervan in haar geheel te verhalen; doch het komt hierop neder, dat eene groote slang zich in deze wellen gestort heeft, met oogmerk om aldaar eenen weg te zoeken naar *Java's* zuiderzee, waar zich haar vader, zekere RADIN (Inlandsch hoofd) bevindt. — Mijn bediende onthaalt mij van tijd tot tijd op wonderlijke geschiedenissen van groote *slangen* en *duivels* (*setans*), die — hij zelf gezien heeft.

TOONEELEN UIT DEN BRAND VAN MOSKOU EN DEN OVERTOGT OVER DE BERESINA.

(*Vervolg van bl.* 704.)

De Heer CLEMENS DE TINTIGNI, ordonnansofficier van den Keizer en neef van CAULINCOURT, stelde zijn rijtuig en zijne bedienden ter mijne beschikking. Het eerste was een stevige reiswagen; ik had mijn pelswerk gered, en zoo was ik zoo goed verzorgd, als men het bij zulk eene gelegenheid zijn kon. Daar iedereen zich gereed maakte om de stad te verlaten, spoedde ook ik mij, om dezen heer op de bepaalde plaats te vinden. Wat ik kon medenemen, was reeds vooruit gezonden; het overige liet ik in den steek. Ik moest door de voorstad *Twerkoy*, die geheel verlaten was, daar de troepen zich naar de tegenovergestelde zijde wendden; ik had dien weg ingeslagen, om het gedrang op de brug te vermijden. Met eene soort van huivering beschouwde ik deze stad, waar ik overal slechts op puinhoopen stiet, toen plotseling eene menigte honden op mij aanvloog, om mij te verscheuren. De honden houden in de *Russische* huizen de wacht en blijven des nachts op de stoepen. Zij zijn zoo gevaarlijk, dat zelfs de moedigste mannen niet zonder stok uitgaan. Zoo men altijd maatregelen van voorzigtigheid moet gebruiken, men kan begrijpen, hoe gevaarlijk het moest zijn, ze te ontmoeten, nu zij geen voedsel hadden.

Digitized by Google

Toen de honden mij aanvielen, schrikte ik zoo, dat ik bijna op den grond nederstortte. Ik behield intusschen zoo veel tegenwoordigheid van geest, dat ik buiten hun gebied zocht te vlugten; want gewoonlijk bepalen zij zich tot den omtrek van den stoep, als de ruimte, die zij verdedigen. Doch zij waren zoo uitgehongerd, dat zij mij vervolgden en mijnen shawl grepen, dien zij verscheurden, gelijk ook mijn bovenkleed, ofschoon dit gewatteerd en van stevige stoffaadje was. Nu wist ik niet meer, hoe ik mij redden zou, toen mijn geschreeuw eindelijk eenen man tot mij riep, die mij als een redder des hemels was. Met zijnen grooten stok gelukte het hem, na veel moeite, de honden te verjagen. Ik moest weder naar mijne woning terugkeeren, die ik niet gedacht had weder te zullen betreden, en vond daar gelukkig nog de kleederen, die ik er achtergelaten had; want die ik aanhad, waren aan flarden.

Deze aanvang was een kwaad voorteeken voor mijne reis. Toen ik eindelijk bij den wagen kwam, waren de ordonnansofficieren zelve reeds met den Keizer vooruit.

Het was heerlijk weder, en het was er verre af, dat ik toen reeds de ongelukken zou hebben vooruitgezien, die mij later troffen; want, had ik ze eenigzins kunnen vermoeden, niets ter wereld zou mij hebben bewogen, om *Moskou* te verlaten. Ik was slechts voornemens, om tot *Mensky* of *Wilna* te gaan en daar een' rustiger tijd af te wachten. Naauwelijks waren er drie dagen verloopen, of wij waren reeds in groot gevaar, dat gedurig vermeerderde. Ik zal alleen spreken van datgene, wat mij persoonlijk gebeurde, en van de twaalf dagen, die ik in gedurigen doodsangst doorbragt. Wanneer zulk een dag aanving, dan zeide ik tot mij zelve: »Gij zult dezen dag niet levend ten einde brengen; maar welken dood zult gij sterven?" Niet verre van *Smolensko* begonnen de grootste rampen.

Het was 6 November 1812, een vrijdag, en wij bevonden ons vlak bij *Smolensko*. De officier, in wiens rijtuig ik reisde, had zijnen koetsier bevolen, om zich daar nog dien zelfden avond te laten vinden. Het was een *Pool*, de langzaamste en ongeschiktste, dien ik ooit ontmoette. Hij bragt den ganschen nacht door, om, gelijk hij zeide, fouragie te halen, en liet de paarden in de koude schier bevriezen. Toen hij ze weder wilde doen voortgaan, konden zij de pooten niet opligten, zoodat wij er twee verloren. Het was ons

Digitized by Google

volstrekt onmogelijk, om met de drie anderen voort te komen. Wij hielden dus des zaturdags ten 7 ure bij eene zeer verwoeste brug stil. Ik overleide, wat te doen, en besloot, zoodra het dag zou zijn geworden, den wagen te verlaten en de brug te voet over te gaan, om in een ander rijtuig bij den Generaal, die aan de overzijde van de brug het bevel voerde, hulp en opname te zoeken. Doch toen ik het raam van het rijtuig opende, zeide mij de koetsier, dat hij twee paarden gevonden had. Ik kon wel vermoeden, dat hij ze had gestolen; maar in die rampzalige dagen waren alle goederen gemeen, en men stal elkander zeer gerust af, wat men op het oogenblik noodig had. Het eenige gevaar liep men, als men op de daad betrapt werd; want dan kreeg de dief misschien een pak slagen. Men hoorde den ganschen dag roepen: »Men heeft mij mijn' mantelzak ontstolen, mijn ransel, mijn brood, mijn paard!" En zoo ging het van den Generaal tot den soldaat toe. NAPOLEON zag eens een van zijne officieren in eenen zeer fraaijen pels en vroeg lagchende: »Waar hebt gij dien gestolen?"

»Sire, ik heb hem gekocht."

»O ja, van iemand, die ingeslapen was!"

Weldra werd die uitdrukking algemeen gebruikt.

Wij begaven ons weder op weg, zonder onze nasporingen verder uit te strekken, verheugd, dat wij de brug konden overtrekken. Ongelukkig waren onze nieuwe paarden vrij slecht. Vergeefs zochten wij vooruit te komen; wij werden ieder oogenblik belemmerd. »Laat de equipagie van den Maarschalk, van den Generaal die of die voorbij!" heette het onophoudelijk.

Ik was wanhopig; toen ik op eens den kommandant der brug aan onzen kant, den Generaal RIBOISSIÈRE, in *mijne* nabijheid zag. »Om Godswil," riep ik hem toe, »laat *mijn* rijtuig passeren, want ik sta hier reeds sedert *dezen morgen* vroeg, en de paarden kunnen het niet langer uithouden. Ik ben verloren, zoo ik het hoofdkwartier niet weder bereik, en zou niet weten, wat er dan van mij worden moest." Ik schreide, want ik verlies eerder den moed bij kleine ongelukken, dan bij groote.

»Wacht een oogenblik," zeide hij; »ik zal mijn best doen." Hij sprak met eenen gendarme, en beval hem, mijnen wagen onder de equipagiën van den Prins VAN ECKMUHL op te nemen.

Digitized by Google

Deze gendarme hield mij, ik weet niet waarom, voor de vrouw van den Generaal LAURISTON en was zeer beleefd jegens mij. Toen wij eindelijk op de brug kwamen, was zij van beide zijden met Generaals en officieren bezet, die reeds sedert lang daar wachtten, om den overtogt te bespoedigen; want, gelijk ik later hoorde, de *Kozakken* waren niet verre. Wij waren naauwelijks een vierde gedeelte van de brug over, toen onze paarden niet verder wilden. Ieder rijtuig, dat op eene moeijelijke plaats den marsch belemmerde, moest verbrand worden, zoo luidde het stellige bevel. Ik zag mij dus in nog erger omstandigheid dan te voren. Van alle zijden schreeuwde men: »Deze *calèche* hindert den voortgang. Verbrandt haar." De soldaten, aan wie dit ook zeer welkom was, omdat de wagen dan kon geplunderd worden, schreeuwden mede: »Verbrandt ze! Steekt ze in brand!" Eenige officieren hadden gelukkig medelijden met mij en riepen: »Vooruit, soldaten! Aan de wielen!" Men greep de wielen aan, en zij hielpen zelve mede. Toen wij zoo tot aan het einde van de brug gekomen waren, trad de gendarme naar mij toe. Ik waagde het niet, hem geld aan te bieden; want dat telde men toen niet, en ik had geen brandewijn en nog minder brood. »Ik weet niet, heer gendarme," zeide ik, »hoe ik..."

»O Mevrouw, gij hebt vele hulpmiddelen; vergun mij slechts, mij eenmaal bij den Generaal op u te beroepen."

»Ja, dat moogt gij," antwoordde ik lagchend, en hij was daarmede volkomen tevreden.

Ik sloeg het zonderlinge tooneel gade, dat deze rampzalige armee vertoonde. Ieder soldaat droeg mede, wat hij had kunnen rooven. De een had den kaftan van eenen *Muschik* of den korten gevoerden rok van eene dikke keukenmeid aan het lijf; een ander het kleed van eene rijke koopmansvrouw, en bijna allen zijden, met bont gevoerde mantels. De dames, die den mantel alleen als eene beschutting tegen de koude gebruiken, dragen enkel zwarte mantels; maar kameniers, winkeliersters, met één woord al de lagere klassen beschouwen het als een stuk van weelde en hebben roode, blaauwe, lila en witte mantels. Niets was belagchelijker, waren de omstandigheden niet zoo treurig geweest, dan een oude grenadier met dikke knevels en eene beerenmuts in een roodzijden vrouwenpels. Zij beschermden

Digitized by Google

zich, zoó goed zij konden, tegen de koude, maar lachten dikwijls zelve over deze zonderlinge maskerade.

Dit brengt mij eene kleine ontmoeting voor den geest. Een overste van de garde had mijnen wagen aangehouden; terwijl hij zijn regement halt liet maken. Mijn bediende deed alle moeite, om hem te overtuigen, dat het de wagen was van den Heer TINTIGNI, den neef van den Grootstalmeester. »Dat raakt mij niet," antwoordde hij; »maar gij rijdt niet voorbij." Ik werd door den twist wakker, en zeker zag de overste mij eerst nu; want hij zeide: »O vergeef mij; ik wist niet, dat er eene dame in het rijtuig zat." Ik zag hem aan, en toen ik ook hem in eenen blaauwzijden pels zag, begon ik te lagchen. Waarschijnlijk viel hem evenzeer op dit oogenblik zijn kostuum in; want ook hij begon luide te lagchen. Eerst na deze uitbarsting van vrolijkheid kwamen wij tot eene verklaring. »Ja," zeide hij, »een blaauw zijden mantel is een kluchtig kostuum voor een' grenadieroverste; maar ik stierf bijna van koude, en kocht hem daarom van eenen soldaat." Wij keuvelden nog eenen geruimen tijd, en hij noodigde mij eindelijk uit, om eenen kleinen voorraad van levensmiddelen, dien hij nog bezat, met hem te deelen. Men stak vuur aan, hieuw eenige wilgen af, en maakte eene soort van ding, dat hij de hut van ANNETTE en LUBIN noemde. Het treurige groen beschermde ons niet voor de koude, en een huiveringwekkend uilgekras verving het lied des nachtegaals.

Ik kwam ten 3 ure des namiddags in *Smolensko* aan. Men had ons reeds verloren geacht. Den vorigen dag had men bedienden met paarden uitgezonden; maar zij hadden goed gevonden, onderweg nachtrust te houden en eerst den volgenden dag weder te komen. Op den wagen rekenden wij niet meer; doch zij kwamen des avonds, maar in den rampzaligsten toestand. Ondanks datgene, wat de bedienden zeiden, was het blijkbaar, dat zij ons bestolen hadden. Ik zelve verloor bijna alles, wat ik bezat, en mijne koffers, die op de wagens gepakt waren, welke aan de officieren behoorden, waren door de *Kozakken* genomen. Ik hield slechts één koffer meer over, waarin zich shawls, juweelen en geld bevonden, en ik stelde mij voor, dat ik alles zou verliezen. De Heer TINTIGNI sprak mij intusschen moed in en zeide mij: »Ik zal u een' van mijne kameraden medegeven, die, schoon gewond, toch mijne bedienden zal weten te doen

Digitized by Google

voortgaan. Elken avond houdt gij dan stil, waar wij halt houden, en zoo zal u, hoop ik, geen leed wedervaren." Ik rustte dus eenen geheelen dag in *Smolensko* uit, en eerst den volgenden dag trokken wij verder.

Den 10den November ten 4 ure des namiddags steeg ik met den vriend van den Heer DE TINTIGNI in den wagen. »Hij is mijn tweede ik," zeide deze, »en gij hebt nu niets meer te vreezen." Doch hij deed zich zelven hier onregt; want beide heeren verschilden veel van elkander. Van het eerste oogenblik af mishaagde de vriend mij ondanks deze lofrede. Ofschoon hij zeer onwellevend en met zichzelven ingenomen was, bewees ik hem toch alle zorg, die zijn toestand vorderde. Weldra bespeurde ik, dat onze paarden volstrekt niet beter waren, dan de vorige; daarbij waren zij nog zoo slecht gevoederd, dat zij naauwelijks gaan konden. Zoo ging het dus zeer langzaam voort tot Donderdag den 14den. Mijn medgezel was woedend, omdat hij in het rijtuig gestegen was, en vreesde onophoudelijk, dat wij op *Kozakken* zouden stooten. »Had ik mijne paarden," zeide hij, »zoo zou ik er mij niet over bekommeren, maar ik zie mijnen bediende niet, die ze mij brengen zou." Dat was niet zeer troostelijk voor mij; maar ik verontschuldigde hem; want zijne wonde was zoo zwaar, dat hij niet gaan kon. Eindelijk besloten wij naar het hoofdkwartier te zenden en den Heer TINTIGNI te laten weten, dat wij, zoo hij ons geene andere paarden kon bezorgen, niet verder konden komen. Om evenwel niet het slagtoffer te worden van de nalatigheid des bedienden, zonden wij dien, die de rijpaarden in bewaring had, en lieten den anderen met den koetsier fourageren. Zoo stond ik dan weder midden op den weg; maar ik was nu ten minste niet alleen. Eenige troepen trokken voorbij, en soldaten bivouakkeerden naast ons. Daar onze bedienden niet wederkeerden, vreesden wij, dat zij gevangen waren genomen. Omstreeks 10 ure zag mijn beminnelijke reisgenoot zijnen Kolonel, en ik hoorde, dat hij zeide: »Overste, ik ben gekwetst, en men heeft mij in dezen wagen geplaatst; maar, daar onze paarden niet verder willen, hebben wij onze lieden uitgezonden, om te fourageren. Ik vrees, dat zij weggeloopen zijn; want zij komen niet terug."

»Dan raad ik u," antwoordde de Kolonel, »om u te paard te zetten en den wagen te verbranden."

Digitized by Google

»Ik dank u zeer voor dezen goeden raad," viel ik in de rede; »maar ik verzoek u te bedenken, dat deze heer geen regt op dit rijtuig heeft, dat aan mij is afgestaan." En daarmede wendde ik mij af en sliep vast in. Tegen middernacht steeg mijn reisgezel, die zijnen bediende en zijne paarden had teruggevonden, zoo snel uit het rijtuig, dat hij den tijd niet had, om mij een enkel woord van verontschuldiging toe te spreken; maar hij vergat niet, om het eenige brood, dat wij nog hadden, mede te nemen. Ik ergerde mij, maar was er toch bijna trotsch op, dat ik meer moed had dan een man. Ik ontveinsde mij echter niet, dat mijn toestand alles behalve aangenaam was; doch ik kreeg weldra mijne gewone koelbloedigheid terug, en wachtte vrij bedaard het aanbreken van den dag.

De maan scheen helder genoeg, om de soldaten te kunnen zien, die twintig schreden van mij af sliepen. Ik besloot dus nog een uur te wachten, en, zoo er in dien tijd niemand kwam, te voet te gaan, totdat ik een wagen of kar ontmoette, waarin men mij wilde opnemen. Terwijl ik nog aldus overlegde, kwamen de bedienden terug. Ik was zoo verheugd, bekende gezigten weder te zien, dat ik er niet aan dacht, om hen te beknorren. Men moet zich in eenen dergelijken toestand hebben bevonden, om te voelen, hoe reeds de schijn van verbetering een groot geluk is. Er zijn genietingen in het leven, waarvan de gelukkige geen denkbeeld heeft. Ik verhaalde, op welke wijze de vriend van hunnen heer mij verlaten had. Zij waren daarover vergramd, en werden dit nog meer, toen zij hoorden, dat hij ons brood had medegenomen, waarvan ook zij hun aandeel hoopten te ontvangen. Zij wisten, dat ik met hen deelde, zoo ik iets had. De *Kozakken* waren niet verre van ons, en wij besloten dus, om de rijpaarden voor den wagen te spannen. Maar juist toen wij daarmede bezig waren, kwam de bediende met andere paarden terug. Men liet ze eene poos uitrusten, en toen ging het verder. Den geheelen volgenden dag waren wij van *Kozakken* omringd, en maakten zoo vele omwegen, om ze te vermijden, dat wij schier niets vorderden. Het daardoor veroorzaakte oponthoud had ons weder op de achterhoede teruggeworpen, en wij togen, gelijk ik later vernam, van dat oogenblik af met de achterblijvers voort. Het waren soldaten uit alle natiën, die tot geen korps behoorden of het hunne ten minste verlaten had-

Digitized by Google

den óf omdat hunne regementen vernietigd waren, óf omdat zij niet langer vechten wilden. Zij hadden hunne geweren weggeworpen en marcheerden op goed geluk voort, maar waren zoo talrijk, dat zij op enge plaatsen den voortgang stremden. Zij bestalen en plunderden hunne aanvoerders evenzeer, als hunne kameraden, en bragten wanorde mede, waar zij kwamen. Men had meermalen beproefd, hen tot een korps te vereenigen, maar het was nooit gelukt. Ten deele nu met deze lieden, ten deele met de achterhoede trokken wij voort. Zoo ging het tot aan middernacht achter een' zwaren reiswagen aan. Mijne bedienden zeiden mij, dat hij aan den Graaf VAN NARBONNE behoorde, en dat er slechts éene dame in was. Een overste, die een oogenblik te voren zijnen arm verloren had, bad mij om eene plaats in mijn rijtuig. Ik haastte mij, om zijn verzoek toe te staan, maar verzweeg hem niet, dat mijne paarden van vermoeidheid uitgeput waren, en ik wel genoodzaakt zou zijn, om den wagen te verlaten. Naauwelijks was er een kwartier verloopen, of men hield stil. Een officier fluisterde den overste iets in, en hij steeg af. Ik deed hetzelfde en ging naar de dame in de reiskoets. Bij zulke gelegenheden maakt men spoedig kennis. Niets verbindt meer dan het ongeluk. »Mevrouw," zeide ik tot haar, »naar alle waarschijnlijkheid zijn de *Kozakken* zeer in de nabijheid, want een officier kwam en zeide iets tegen den gewonden overste in mijnen wagen. Deze stamelde eenige verontschuldigingen en besteeg terstond zijn paard, schoon hij naauwelijks den zadel houden kon." Op hetzelfde oogenblik kwamen ook onze bedienden en berigtten, dat wij eenen hollen weg door moesten, waar geen wagen door kon; dat de *Kozakken* in de buurt waren, en dat men zich dus te paard moest werpen, om zich te redden. Wij poogden hun eenigen moed in te spreken. »Wij willen het ten minste beproeven," zeide ik; »breekt het rijtuig, dan is het altoos nog tijds genoeg, om het te verlaten."

»Komt zelve maar mede," antwoordden zij, »en gij zult zien, dat het onmogelijk is."

Wij gingen dus mede, en overtuigden ons, dat zij gelijk hadden. »Niet verre vandaar liep wel de groote weg, maar daar vlogen de kogels onophoudelijk. Wij namen dus het besluit, om te paard dwars door het veld te rijden, want gebaande wegen waren er niet. De arme paarden liepen

Digitized by Google

tot den buik in de sneeuw, en zij waren geheel uitgeput, daar zij den ganschen dag geen voeder gehad hadden. Zoo bevond ik mij dan te middernacht te paard, niets meer bezittende, dan wat ik bij mij droeg, geen' weg kennende en van koude bezwijkende. Om twee ure bereikten wij eene kolonne, die kanonnen voorttrok. Het was zaturdag den 16den. Ik vroeg den bevelvoerenden officier, of wij nog verre van het hoofdkwartier waren.

»O, daar behoeft gij u niet over te bekommeren," zeide hij verdrietig; »dat bereiken wij nooit; zoo wij dezen nacht niet gevangen worden genomen, dan gebeurt het toch morgen vroeg. Wij kunnen hun niet meer ontkomen."

Daar hij niet meer wist, waar hij eenen doortogt zou kunnen vinden, liet hij halt houden. De soldaten wilden vuur aanmaken, om zich te verwarmen, maar hij verzette er zich tegen, omdat dit hen aan den vijand zoude verraden. Ik steeg ook af en ging op een bos stroo zitten, dat men op de sneeuw had geworpen. Toen overviel mij een oogenblik van moedeloosheid.

Nadat de koetsier den wagen gebragt had, reden wij langzaam, bij het schijnsel van brandende dorpen en bij den donder der kanonnen, verder. Ik zag ongelukkige gekwetsten uit de gelederen treden. Eenige half verhongerden smeekten ons om brood; anderen baden ons, dat wij hen in het rijtuig zouden nemen, en zochten bij ons eene hulp, die wij hun niet geven konden, omdat zij in zoo groot aantal waren. Het was een tooneel van vertwijfeling en wanhoop. Men leed bij eigen kommer ook nog den kommer van anderen.

Toen wij *Krasnoi* in het gezigt kregen, zeide mij de koetsier, dat de paarden niet verder konden. Ik steeg af en hoopte het hoofdkwartier in de stad te vinden. De dag begon juist aan te breken. Ik volgde den weg, dien de soldaten insloegen, en kwam aan eene steile helling. Het was eene soort van ijsberg, dien de soldaten op de knieën afgleden. Daar ik geen' lust had hun voorbeeld te volgen, maakte ik eenen omweg en bereikte zonder ongelukken de plaats. Ik vroeg eenen officier naar het hoofdkwartier. »Ik geloof, dat het hier is," zeide hij, »maar lang zal het er niet blijven; want de stad staat in brand."

De brand nam zeer snel toe, doordien de huizen van hout en de straten zeer naauw waren. Ik liep snel voort. De

Digitized by Google

brandende balken dreigden op mij neder te storten. Een gensdarme had de beleefdheid mij te begeleiden en mij tot aan het andere einde der stad bij te staan. Hij vroeg mij, waarom ik daar heen ging. Ik antwoordde: »Om officieren van 's Keizers gevolg te vinden."

»De Keizer is reeds lang weg," zeide hij, »en gij kunt hem niet meer inhalen."

»Dan blijft mij niets overig, dan te sterven," zeide ik; »want ik heb geen kracht, om verder te gaan."

Ik voelde ook inderdaad, hoe de koude mijn bloed deed verstijven. Men verzekert, dat het eene zeer zachte wijze van sterven is, en ik geloof het ook. Gedurig hoorde ik het in mijne ooren ruischen: »Blijf daar niet! Sta op!" Men schudde mij; deze stoornis was mij onaangenaam. Ik voelde het langzame bewusteloos worden van iemand, die inslaapt. Eindelijk hoorde ik niets meer en verloor alle bewustheid. Toen ik uit dezen toestand bijkwam, bevond ik mij in eene boerenwoning. Men had mij in eenen pels gewikkeld, en iemand hield mijnen arm en voelde mij den pols. Het was de Baron DESGENETTES. Eene menigte van menschen omringde mij, en het was mij, alsof ik uit eenen droom ontwaakte. Maar ik voelde mij nog zoo zwak, dat ik mij niet bewegen kon. Ik zag rondom mij. De Generaal BURMANN, dien ik toen nog niet kende, zag mij deelnemend aan. De oude Maarschalk LEFEBVRE trad nader en zeide: »Nu, hoe gaat het? Gij hebt het ver gehaald!" Ik vernam, dat men mij op de sneeuw had vinden liggen. Men had mij eerst voor een groot vuur willen brengen, maar de Baron DESGENETTES had uitgeroepen: »Doet dat niet! Gij zoudt haar vermoorden. Wikkelt haar in alle pelswerk, dat gij bijeen kunt brengen, en legt haar in eene onbestookte kamer!" Zoo lag ik lange. Toen ik eenigzins warmer was geworden, bragt mij de Maarschalk eene groote kom zeer sterke koffij. Dat wekte het leven weder op en bragt het bloed weêr in omloop. »Bewaar deze kom," zeide hij; »zij zal historisch worden in uwe familie — zoo gij deze wederziet," voegde hij er zachtkens bij.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Digitized by Google

DE RUSSEN IN DEN KAUKASUS.

Eene ukase van den 20sten Mei 1838 verzekert aan de *Russische* officieren, die zich vrijwillig aanbieden om in den *Kaukasus* dienst te doen, een jaar vooruitbetaling hunner soldij, dubbele gage en vergoeding der reiskosten. Maar al deze voordeelen schijnen met de gevaren en moeijelijkheden, aan deze dienst verbonden, nog in geene verhouding te staan. Een *Engelsche* officier, Kapitein JESSE, wiens *Waarnemingen eens Reizigers* verleden jaar in het licht verschenen zijn, merkt het volgende aan betrekkelijk de *Russische* vestingen in het land der *Tscherkessen:* »De eene zijde derzelve ligt gewoonlijk aan eene rivier en wordt, wanneer deze water genoeg heeft, door eene kanonneerboot en eene gracht beschermd. Is er geene rivier in de nabijheid, zoo zoekt men, bij de keus der plaats, waar men eene vesting wil aanleggen, ten minste eene beek, vermits de bezetting het fort nimmer verlaten kan, om hout of water te halen, zonder eenig verlies te ondergaan. Menigmaal leiden de *Tscherkessen* de rivier boven het fort af, en dwingen daardoor de *Russen*, den voorraad, dien zij noodig hebben, op eenen aanmerkelijken afstand te gaan halen. Alsdan zijn deze verpligt, zich door digte bosschen, krenpelhout en andere hindernissen eenen weg te banen, iets waarmede hunne tegenpartij zeer wèl haar voordeel weet te doen, zoodat het geleide, hetwelk meestal uit eene kompagnie bestaat, zelden zonder aanmerkelijk verlies terugkeert. Een *Russisch* officier maakte mij de aanmerking, dat zeer dikwijls ieder glas water met een glas bloed gekocht moet worden. Blijkbaar is het, dat het nog veel moeijelijker zijn moet, de gemeenschap tusschen twee forten te onderhouden. Dit is echter nog niet het eenige ongemak, waaraan de troepen onderworpen zijn; want in alle laagliggende streken heerscht eene bedorvene lucht, en de troepen sterven er weg aan koortsen, welke men noch voorkomen noch genezen kan. De levensmiddelen, die men hun nimmer anders dan karig en steeds van dezelfde soort kan laten toekomen, worden hun menigmaal, door de, aan die kusten met bijzonder groot geweld waaijende winden afgesneden, en daar zij in den omtrek zelf geenen leeftogt verzamelen kunnen, verkeeren zij vaak in den zorgelijksten

Digitized by Google

toestand. Versch vleesch is er zeer zeldzaam en wordt, om deszelfs ontzettend hoogen prijs, onder de gewone soldaten in het geheel niet meer uitgedeeld. In den winter van 1839 was de gemeenschap met *Sebastopol* en *Kertsch* gedurende zulk eenen langen tijd afgebroken, dat de prijs der rogge tot op 65 roebels het *tscheteert* steeg. Nog erger zijn zij er aan toe in hetgeen artsenijen betreft; derhalve bedient men er zich tegen afwisselende koortsen steeds van eenen pekelharing, een goedkoop geneesmiddel, hetwelk in die oorden zeer bemind schijnt te zijn."

EEN MEDEDINGER VAN LORD BYRON IN DE ZWEMKUNST.

De *Berlijner* courant maakt, onder dagteekening uit *Potsdam* van 13 Julij, op de volgende wijs gewag van een opmerkenswaardig bewijs van bijzondere ervarenheid en volhardende kracht in het zwemmen: »Even als vóór eenigen tijd Lord BYRON den *Hellespont* over zwom, zoo heeft gisteren een officier van ons garnizoen, (de Eerste Luitenant VON GOTSCH, van het Garde Reserve-Infanterie-regement) ten gevolge eener weddingschap, de nog moeijelijker taak op zich genomen, om in zijne uniform het een uur lange rak van de *Glienicker* tot aan de *Teltower* of lange brug bij den spoorweg af te zwemmen. Zijne kleeding bestond uit een' gewonen militairen, aan den hals toegehaakten overrok met epauletten, militaire muts, witten pantalon met *sous-pieds*, en handschoenen. Ieder zwemmer nu begrijpt, hoe moeijelijk het zijn moet, eenen min of meer langen tijd in eene zoo benaauwende kleeding te zwemmen, en daar verscheiden zwemmeesters de volbrenging voor onmogelijk verklaard hadden, terwijl andere op de bekende kracht en volharding in het zwemmen van den door ons genoemden officier vertrouwden, zoo werden er aanmerkelijke weddingschappen in geld en in Champagne-wijn voor en tegen aangegaan. Kwartier vóór acht ure ging de Heer VON GOTSCH, gekleed gelijk wij opgegeven hebben, voor het oog van vele getuigen, bij de *Glienicker* brug te water, en, op eenigen afstand door twee schuiten met officieren vergezeld, begon hij zijnen zwemtogt en zette dien met zulk eene volharding voort, dat hij, na twee uren en vijftig minuten onafgebroken gezwommen te hebben, het doel bereikte, ja nog iets verder dan den ver-

Digitized by Google

eischten afstand zwom (te weten onder de brug door.) Eene ontelbare menigte menschen had reeds aan de punt der landspits van de *Havel* den wakkeren zwemmer met hoerageroep en gejuich begroet. Op gelijke wijs werd hij aan de Langebrug ontvangen, en toen hij in het wachthuis zijne kleeding verwisseld had, steeg de geestdrift van het volk zoo hoog, dat de menigte de paarden voor zijne *droschke* losspannen en hem in zegepraal over de brug trekken wilde; een voornemen, dat slechts met moeite belet werd. — Heden heeft men met algemeene belangstelling vernomen, dat de Heer VON GOTSCH zich te *Glienicke* volkomen wel bevond."

In een tweede artikel voegt dezelfde courant hier nog het volgende bij: »Terwijl Lord BYRON, door geene kleeding belemmerd, slechts een uur lang zwom, om den *Hellespont* over te steken, terwijl buitendien, gelijk men weet, de zee eene grootere draagkracht heeft, dan het zoete en minder diepe rivierwater, zoo werd daarenboven hier de meer dan dubbel zoo verre togt niet alleen door de zwaarte der kleeding bemoeijelijkt, die vol water trok en den zwemmer tot aan den rand der lippen deed inzinken, als ook door de benaauwende omstandigheid, dat de rok toegehaakt was, maar vooral door het toeval, dat de eene handschoen, dien hij aan had, rekte en vol water liep, terwijl eene zijner halve laarzen, losgeweekt, bijna van het been geschoten en nog slechts door den *sous-pied* gehouden wordende, de vrije beweging van het been belemmerde. Ook de voor den stouten zwemmer zoo vereerende persoonlijke deelneming van Prins KAREL, die, van de weddingschap verwittigd, bij het te water gaan tegenwoordig geweest was en niet alleen toen, maar ook later, na het afleggen van den togt, bij een eigenhandig biljet, hem geluk gewenscht had, verdient vermelding. Gedurende het zwemmen heerschte de diepe stilte eener angstige verwachting; elke minuut kon den dood aanbrengen. De op eenigen afstand volgende schuitjes gleden zonder eenig gedruisch door het water; buiten weten van den zwemmer, waren een geneeskundige en eenige zwemmeesters aan boord genomen. — De weddingschap van den Heer VON GOTSCH, om zóó te zwemmen gelijk hij daar gekleed stond, (zelfs met eenige dingen in den zak) was zondag te voren op het *plateau* van den spoorweg aangegaan; geheel het korps officieren van het garnizoen was er van onderrigt. Voor zichzelven won de Heer VON GOTSCH slechts 20 Friedrichs d'or en eene

Digitized by Google

hoeveelheid Champagne, maar over het geheel werden er te dezer gelegenheid meer dan duizend thalers verwed."

HET VERZUIMDE LEVEN.

Verhaal.

(Naar het *Engelsch.*)

„Vijf voet zes duim lang, breed van schouders, donkerbruine oogen, blozende kleur, welgevormde neus, witte tanden, breed voorhoofd, krullend bruin haar." Ware ik op mijn negentiende jaar verloren geraakt, zou dit het signalement geweest zijn, hetwelk mijne lieve ouders van mij in de couranten zouden hebben doen plaatsen, op hoop van daardoor den jongsten hunner lievelingen te zullen wederkrijgen. *Thans* echter zou deze ligchaamsbeschrijving niet meer zoo volkomen juist op mij passen, want ik ben niet meer negentien, maar veertig jaren oud.

Ik bezat een gezond ligchaam en een' gezonden geest; ook hield ik mij voor eenen niet geheel leelijken jongen, en in het negentiende jaar van ons leven is dat genoeg om gelukkig te zijn, ten minste om zich te verbeelden, dat men het is — en dat komt dan wel op hetzelfde uit. Ondertusschen, ik was het jongste van vijf kinderen, en derhalve veroordeeld, mij mijn pad door de wereld *self* te moeten graven. Mijn vader kon niet meer voor mij doen, dan mij eene som gelds te geven, die juist toereikend was, om mij, tot dat graven, de *spade* te koopen — dat is te zeggen hij gaf mij eenen reispenning. Toen ik dezen ontvangen had, verliet ik *Europa*, om elders, in het zweet mijns aanschijns, mijn brood te verdienen.

Een oom van mij bezat eene plantaadje in de *Westindiën*, en welbegrepen belang raadde mijne ouders, een' hunner spruiten derwaarts te zenden. Mijn vader beloofde mij eene jaarlijksche ondersteuning van een honderd rijksdaalders en deelde mij ten aanzien van mijn gedrag raadgevingen mede, die, meende hij, zoo ik dezelve niet in den wind sloeg, mij onmisbaar tot een rijk man moesten maken, en zulks in het naar evenredigheid korte tijdsbestek van twintig jaren.

Met blijdschap gaf ik mijne toestemming tot dit plan voor mijn volgend geluk. Het klimaat was ongezond; doch wat

Digitized by Google

hinderde dat? ik verliet mij op de sterkte van mijn ligchaamsgestel, en sprak van mijne terugkomst over twintig jaren, met zakken vol geld, even vrolijk en vol vertrouwen, alsof er van eene gebeurtenis gehandeld werd, die reeds over een paar maanden plaats moest hebben.

»Hoe onvermoeid zal ik niet werken, en hoe snel zal mij de tijd niet voorbijvliegen!" dacht ik bij mijzelven. »Over twintig jaar ben ik nog niet eens volle veertig jaren oud, dus op het best van mijn leven en nog jong genoeg om mijnen rijkdom te kunnen genieten, terwijl ik dan daarbij bedaard en beraden genoeg zal zijn, om de klippen en zandbanken te vermijden, waarop ik waarschijnlijk stranden zou, indien ik *ongelukkigerwijs* het vele geld, dat ik dan bezitten zal, nu reeds bezat. O, was ik maar reeds veertig! Ik wilde, dat ik het tijdvak, dat tusschen *nu* en *dan* ligt, kon overspringen, en mij in dien spiegel daar kon zien als een krachtig, deftig man van veertig jaren, met vijftigduizend pond sterling in mijn portefeuille!"

Het zal mijnen waarden lezer wel onverschillig zijn, hoe het eiland heette, waarheen ik mij vrijwillig transporteren liet, als ook op welke wijs ik er een rijk man moest worden. Of ik er als koopman of als regtsgeleerde aan mijn fortuin arbeidde — of ik twintig jaren gekromd achter een kantoorlessenaar zat, dan wel, in eenen nankingschen pantalon en met eenen stroohoed zoo breed als een parapluie op het hoofd, de slaven achterna liep — dit alles is voor den lezer en voor het doel dezer geschiedenis van gering belang. Ik stap op eenmaal over dit, waarlijk niet in ledigheid doorgebragte tijdvak van mijn leven henen, en sta nu voor u, gelijk ik voorspeld heb, als een rijk man van negenendertig jaren. Mijn waarde lezer moge slechts niet uit het oog verliezen, dat gedurende dien tusschentijd van twintig jaren mijn gansche aanwezen niets anders geweest was dan een leven van *verwachting*, een voorsmaak, of liever een vooruitgevoel. Ik had mijn vaderland verlaten met het gezette voornemen, om eerst bij mijne terugkomst aldaar het leven te genieten. Aan levensgenot gedurende mijne uitlandigheid dacht ik niet. *Geldwinnen* was het doel, naar hetwelk ik streefde, en elke kracht van ligchaam en van geest werd eeniglijk tot bereiking van dit doelwit ingespannen.

De schoolknaap, wanneer hij de speelplaats verlaten, naar school gaan en daar twee of drie onaangename uren door-

Digitized by Google

brengen moet, keert even levendig, frisch en vrolijk, als te voren, tot zijn spel terug. Ik hield mij voor het getrouwe beeld van dien schoolknaap. Ik voelde geene verandering in mijn *inwendige*, en de spiegel, in welken ik mij twintig jaren lang elken dag gezien had, toonde mij ook geene verandering in mijn *uitwendige*. Ja! Ik kon gerust naar huis gaan, en daar mijne oude stelling weder hernemen, alsof ik nimmer weg geweest was.

Ik keerde dan naar huis, met mijne geldzakken en met mijne gouden droomen van levensgenot.

Mijn gezin bewoonde een binnenstadje, waarin eene gezondheidsbron gelegen was. Een *medicinae doctor* namelijk had, tot heil der ingezetenen, de ontdekking gedaan, dat de tuinput achter zijn huis bijzonder vuil en troebel water opgaf. Daar men dit water nu noch tot koken noch tot waschen gebruiken kon, zoo analyseerde hij het scheikundig en vond, als bestanddeelen van hetzelve, zoo en zooveel zout, zwavel, soda en ander morsig tuig; deze bevinding maakte hij in druk bekend, en het gevolg hiervan was, dat nu vele lieden uit den omtrek den badtijd hier kwamen doorbrengen, des morgens verscheidene bierglazen van dit stinkende water dronken, leelijke gezigten daarbij trokken, en naar eenen troep zeer middelmatige muzikanten luisterden.

De eenige verandering, welke in mijn geboortestadje had plaats gegrepen, was, dat men er, gedurende de twintig jaren mijner afwezigheid, vele nieuwe huizen gebouwd had. Mijne familie woonde er nog, alleen mijn arme vader uitgezonderd. Toen ik het huis verliet, was hij reeds ziekelijk, en kort daarna stierf hij.

Het is tijd, dat ik van de overige leden mijner familie spreek. Mijne moeder was, toen ik haar verliet, eene frissche en daarbij inderdaad schoone vrouw van omstreeks veertig jaren, welke men dien ouderdom niet aangezien zou hebben. Ik heb reeds gezegd, dat ik de jongste van vijf kinderen ben; mijne drie zusters waren de eerstgeborene, en mijn broeder was een jaar ouder dan ik.

Welk eene onrust had zich niet gedurende mijne t'huisreis van mij meester gemaakt! Ik was nog eene dagreis van mijn geliefd stedeken verwijderd! Toen ik eenen laatsten nacht in het logement te *B**** moest doorbrengen, door welk een angstig ongeduld werd ik toen niet gefolterd! En den volgenden dag, welk een weder! Hoe regende, hoe stormde

Digitized by Google

het! Ik kon geene plaats binnen in de postkoets krijgen; wat was daaraan gelegen! In vrolijke verwachting der jaren van genot, die ik nu ging doorleven, verliep ook deze dag, en toen de zon zoo even ondergegaan was, stond ik voor de deur van mijn ouderlijk huis in de stad mijner geboorte.

Zal ik immer ons eerste wederzien vergeten, — dat gelukkige wederzien, waarvan ik twintig jaren lang in mijnen geest den voorsmaak genoten had? Neen, nimmer!

Mijne moeder ontving mij, gelijk iedere moeder haar kind ontvangt, — met innige liefde en met tranen. Maar ach! welk eene verandering! Hare bloeijende gestalte, hare deftige schoonheid waren weg, — de *oude vrouw* zat naast mij en staarde met hare doffe oogen door een bril naar mij op. En wat was mijne eerste gedachte, toen ik haar zag? Het was *deze:* Mijne arme moeder is oud en ziekelijk geworden; met hare levenskracht loopt het ten einde, en gedurende hare schoonste dagen, welker vreugden ik had kunnen vergrooten, had kunnen *deelen* — gedurende die schoone dagen was ik verre van haar weg, in een vreemd land! Ik ben overtuigd, dat ik den lezer hier slechts zeer onvolkomen het pijnlijke gevoel beschrijf, hetwelk mij destijds bekroop. Ik zag de verandering, welke ik *niet* in mijne verwachting omvat had en op welke ik *niet* voorbereid was, en ik snikte als een kind.

Mijn broeder was een jaar na mijn vertrek in het huwelijk getreden, maar woonde nog altijd in het stadje; en ware hij van den tijd mijner aankomst naauwkeurig onderrigt geweest, zou ik hem almede terstond te zien gekregen hebben; nu zou ik mijnen speelmakker eerst den volgenden morgen ontmoeten. Eene mijner zusters, de oudste, was weduwe; de beide andere nog ongehuwd (dus oude vrijsters) en alle drie woonden bij onze moeder.

»Zoo aanstonds zullen zij hier zijn," zeide mijne moeder; »wij hadden u heden niet meer verwacht, lieve GEORGE, en gij weet dat dames van *zekere jaren* zich niet gaarne *en déshabillé* vertoonen."

»Van zekere jaren!" riep ik uit. »Maar gij hebt gelijk, MATHILDE is vijf jaren ouder dan ik!"

Na weinige minuten trad zij de kamer binnen, MATHILDE, de weduwe, eene dame van vijfenveertig jaren, die zich, om jonger te schijnen, zoo lang beschilderd en beblanket

Digitized by Google

had, dat zij er thans ten minste tien jaren ouder uitzag, dan zij was. Het was niet meer die MATHILDE, die ik twintig jaren geleden verlaten had; geen spoor was meer van haar over; gezigt, gestalte, beweging, stem, alles was anders dan bij mijne beminnelijke zuster MASJE. Ik zag, ik *voelde* dit. Ons wederzien gaf mij niet het geringste genoegen; integendeel, het was voor mij onaangenamer dan ik beschrijven kan, vooral toen ik bemerkte, dat zij mij niet herkend zoude hebben.

Maar ik ben nog niet ten einde. Terstond daarop verscheen de oudste der twee ongehuwde. Zij was nooit bijzonder schoon geweest, en moest derhalve de gedachten op een huwelijk vroeger dan andere meisjes opgegeven hebben. Thans was zij vierenveertig, en mijne moeder had mij haar reeds voorloopig als eene *deftige* vrouw geschilderd, terwijl de weduwe haar onverbloemd *droog* en *pedant* noemde. Zij was zoo net, als slechts mogelijk was, gekleed, zoo zoet als honig en zoo koud als een ijskegel. »Wat hebben twintig jaren uit ulieden gemaakt, en zouden zij dan onmerkbaar aan mij voorbijgegaan zijn?" Dit was de gedachte, die mij bijna op nieuw het water in de oogen dreef. Kort daarna kwam de *jongste* mijner zusters, drieënveertig jaar oud, die door de andere gedurig *kind* genoemd werd. Zij was schoon, zeer schoon geweest, toen ik het huis verliet — en ook nu nog ontdekte men aan haar *sporen* van schoonheid, ofschoon er geen spoor van mijne vrolijke, aanvallige zuster MARIANNE was overgebleven. Zij droeg — wat, naar mijne wijze van zien, op een vrouwenhoofd het allerleelijkste der leelijkheden is — eene pruik! Eene pruik op het hoofd van een' man is zeker een jammerlijk ding; men ziet er noch beter, noch jonger mede uit; niemand bedriegt men, en toch vleit men zich, dat slechts weinigen ons geheim kunnen raden. Zegt men van een' man, dat hij er goed uitziet, zoo draagt hij gewis geene pruik. Maar de *vrouwelijke* pruik is nog oneindig leelijker! Eene pruik met lange staarten, die opgebonden, in elkander gevlochten zijn! Eene pruik, met eene bloem gesierd! Het is een kranz op een grafzerk; want eene pruik is in den grond toch slechts een gedenkteeken van de afgestorvene jeugd. En zulk eene pruik, met eene roos in de lokken, droeg mijne zuster MARIANNE! Ik was op het punt om haar die van het hoofd te trekken en in het vuur te werpen; maar daar ik

Digitized by Google

vreesde, dat ik haar zoodoende misschien beleedigen zou, liet ik het na.

Ik gevoelde mij bitter te leur gesteld, zonder dat ik echter de reden mijner mistroostigheid aan mijne familie zou hebben kunnen verklaren. Een pak ging van mijn hart, toen ik eindelijk mijne kaars nemen' en naar bed kon gaan, en na de lange pleizierrid in de open lucht, die ik heden gehouden had, viel ik weldra in een' diepen slaap. Den volgenden morgen, bij mijn ontwaken, gevoelde ik mij in geenen deele zoo verfrischt als anders; de regen van den vorigen dag had mij eene soort van rheumatismus en pijn in al mijne leden verwekt, en toen ik in de ontbijtkamer trad, met gekromden rug en stramme knieën, zag ik duidelijk, dat mijne moeder en mijne zusters mij met medelijden aankeken, als ware ik reeds vóór den tijd tot eenen METHUSALEM geworden.

Digt bij den schoorsteen zag ik een' ouden heer en nevens hem een' jongen man staan, die zich omkeerde toen ik binnentrad, en in wien ik mij verbeeldde, duidelijk mijnen ouderen broeder te herkennen, juist zoo als ik hem vóór twintig jaren verlaten had. Zonder mij een oogenblik te bedenken, ging ik op den knaap los, noemde hem met den naam mijns broeders en sloot hem in de armen. Maar, tot mijne verbazing, brak de jonge man in een luid gelach uit, en, zonder mijne liefkozing te beantwoorden, ging hij naar de tafel en nam aan dezelve plaats. De oude heer scheen deze lompheid te willen goedmaken; hij drukte mij met vaderlijke deelneming de hand, en verzocht mij de koelheid te willen verontschuldigen, waarmede mijn neef mij ontvangen had. Mijn neef! ja, zoo! Hij was twee jaren na mijn vertrek uit het vaderland geboren, en de onbekende oude heer was mijn broeder, die reeds sedert twintig jaren gehuwd was, een talrijk gezin bezat, er er niet meer aan dacht om *jong te willen schijnen* of het leven te genieten.

Bij deze gelegenheid moet ik aanmerken, dat sommigen het vroeger, anderen later opgeven *jong* te zijn. Hierbij komt het er veel op aan, of men omgang heeft in elegante gezelschappen of niet. Ik doel hier geenszins op bloote uiterlijkheden, of zelfs wel op het gebruik van blanketsel of andere cosmetieken, maar blootelijk op de onschuldige poging om er *goed uit te zien*. Wordt deze poging een-

Digitized by Google

maal opgegeven, hetzij uit gebrek of uit het verzuimen van omgang, of ook wegens wankelende gezondheid, zoo heeft het *goed uitzien* en het *jong wezen* een eind, en wel voor altijd een eind. Treed voor den spiegel en de wèl geconditioneerde *oude heer* staat voor u!

Dus alwederom eene ontgoocheling voor mij, en wel eene regt bittere! Ik verborg mijne aandoeningen, zoo goed het gaan wilde. Ik begon mijnen neef regt beminnelijk te vinden, misschien wel omdat hij de eenige vertegenwoordiger van dien jeugdbloei was, welken de tijd aan de overige leden mijner familie zoo onverbiddelijk had afgestroopt. Ik meende te bemerken, dat ook ik mijnen neef beviel, en reeds begon ik van mijne neerslagtigheid te bekomen; maar toevalligerwijs hoorde ik, terwijl ik de kamer een oogenblik verliet, hoe hij tot eene mijner zusters zeide: »Tante, wat kunnen wij doen, om den *ouden heer* eenig vermaak te verschaffen?" Deze goedgemeende vraag dempte mijne vriendschapshitte, gelijk de lezer wel op mijn woord zal willen gelooven.

Menigvuldig waren mijne teleurstellingen en verdrietelijkheden; maar die in derzelver bijzonderheden te beschrijven, zou langwijlig worden. Was ik op een bal, zoo vond ik, dat niemand verwacht had dat ik dansen zou, uitgezonderd wanneer er dansers te kort mogten komen, en zelfs dàn vond men in mijn opstaan veel *vriendelijke dienstwilligheid*, of het een of ander wat onbedachtzaam juffertje maakte de aanmerking: *dat heden zelfs mijnheer die en die mededanste!*

Mijne familie gaf mij den raad, eene vrouw te zoeken; een raad, die mijne volle goedkeuring had. Maar het was mij nog nimmer ingevallen, eene andere te willen huwen, dan eene jonge en schoone: ik hield om eene zoodanige aan en — liep een blaadwtje.

Had ik dan gedurende de twintig beste jaren van mijn leven omvermoeid gearbeid om rijk te worden, naar huis te keeren en als een rijk man het leven te kunnen genieten? en was ik bij slot van rekening teruggekeerd alleen om te ontdekken, dat de tijd van *genieten*, de tijd van *leven* reeds voorbij was? — Ja, zoo was het! Ik had eene groote dwaling, eene grove rekenfout begaan. Mogen deze kleine bekentenissen van een *oud wordend heer* tot waarschuwing strekken voor allen, die geneigd mogten zijn, in dezelfde voetsappen te treden!

Digitized by Google

Dat toch niemand geloove, dat men met veertig jaren kan beginnen te *leven*. Kon ik nog eenmaal tot den prillen leeftijd van negentien jaren terugkeeren; kon ik dezelfde rol op hetzelfde tooneel herhalen, zoo zou ik deze tweede maal de overtuiging medebrengen, dat op *dien* leeftijd reeds het spel der jeugd gespeeld, op *dien* leeftijd de heldin onzer liefdesgeschiedenis gevrijd en gewonnen, met één woord, dat reeds op *dien* leeftijd *geleefd* worden moet. Is het uw lot, gelijk zulks het mijne geweest is, vele, vele jaren in een vreemd gewest door te brengen, zoo laat ook dat gewest de schouwplaats van uw leven, uwe hoop, uwe gevaren, uwe genoegens, uwe wederwaardigheden, uwe liefde, uwe vriendschap, uwe verbindtenissen worden. Arbeid en luchtstreek mogen dan vrij uw haar dun en uwe wangen bruin doen worden, — men verwacht niet, dat de gehuwde man en vader *onveranderd* zal terugkeeren, — hij heeft een nieuw karakter aangenomen. Doch hij, die, gelijk ik, na twintig jaren, als ongetrouwde vrijer terugkomt, om quadrilles te dansen, den jongman te spelen, een meisje te vrijen, kortom het leven te genieten, dien zal het gaan — zoo als het mij gegaan is!

EEN STAAL VAN KONINKLIJKE ERKENTELIJKHEID.

Onder vele andere bewijzen voor het ondankbaar gedrag van KAREL II van *Engeland* jegens zijne *Iersche* aanhangers, welke zijne zaak met de meest ijverige trouw hadden behartigd, wordt door DERRICK in zijne Brieven het volgende verhaald: KAREL's gedrag bij zijne herstelling verdient vermeld te worden. Hij hing zijn zegel aan de giften, welke aan CROMWELL's soldaten waren toegestaan, terwijl zijne getrouwste onderdanen aan het gebrek ter prooije gegeven werden. Onder deze ongelukkige lijders verduurde wel niemand een harder lot dan de Burggraaf Lord FERMOY, het hoofd der *Roches*, een talrijke *Clan* in het Graafschap *Cork*. Deze edelman, die weigerde met den Protector in vergelijk te treden, verliet zijn' rang en schoon landgoed, begaf zich in 1652 buitenslands, en trad in *Spaansche* krijgsdienst. Tijdens KAREL zich te *Brussel* bevond, stond FERMOY, die aldaar het bevel over een regement voerde, den Koning nagenoeg zijne geheele soldij af,

Digitized by Google

en hield slechts een zeer klein gedeelte, tot onderhoud van zichzelven en zijn gezin, over. Toen deze edelmoedigheid hem bedorven had, was hij verpligt zijn regement te verkoopen, om zijne schulden te betalen. Na de herstelling der zaken begaf hij zich naar *Londen*, met eene vrouw en zes kinderen; maar de Koning, wel verre van hem zijnen rang en zijne bezittingen terug te geven, hoe sterk de Hertog VAN ORMOND en Lord CLANRICARDE daarop ook aandrongen, weigerde hem gehoor te verleenen, en zonder de welwillendheid der twee genoemde edellieden ware de ongelukkige Lord met zijne familie van gebrek omgekomen.

BRIEF VAN EENEN ADVOCAAT AAN DEN REGTSVERDEDIGER ZIJNER TEGENPARTIJ.

Hooggeëerde Heer Confrater!

Toen wij onlangs in het koffijhuis over onderscheidene beuzelingen keuvelden, viel het gesprek ook op het Proces, dat ons nu reeds sedert een dozijn jaren bezig houdt. Gij verhaaldet mij daarbij, hoe *mijn* client u eene kist met echten *Johannisberger* gezonden had, onder bijgevoegde belofte, dat hij, wanneer gij dien uitgedronken zoudt hebben, voor nieuwen toevoer zou zorgen. Gij zeidet vervolgens, dat de zaak van *mijnen* cliënt u sedert, bij nader inzien, zoo geheel onregtmatig toch niet voorgekomen was, als *uw* cliënt die deed beschouwen; eene aanmerking in welke ik terstond met u instemde, vermits ik maar al te wèl weet, hoe *waar* het oude spreekwoord: *in vino veritas*, bij deze gelegenheid gebleken is te zijn.

Denk nu eens, heden morgen ontvang ik een vaatje *gerookten zalm*, verzeld van eenen brief, waaruit ik zie, dat *uw* cliënt de toezender dier kleinigheid is, en waarin hij mij verzoekt, mij den zalm goed te laten smaken, en tevens aan het proces eene regtmatige uitkomst te gunnen.

Inderdaad, ik moet mij over het *savoir vivre* dezer beide mannen verbazen, die regt goed schijnen te weten, dat een Advocaat van het procederen alleen niet leven kan. Mijns erachtens echter ontbreekt het niettemin beiden aan *oordeel;* want u, mijn waarde Heer Confrater, heeft men wijn gezonden en anders niets, even alsof gij, vergeef mij de

Digitized by Google

uitdrukking, een *zuiper* waart; terwijl men mij alleen bremzouten zalm toezendt, en niet bedenkt, hoe volstrekt noodzakelijk het is, dien met een goed glas wijn te bevochtigen. Om deze reden dan zend ik u een gedeelte van mijnen zalm, en verzoek daarentegen eenige flesschen van uwen *Johannisberger*. Bij deze gelegenheid zou het mij ook aangenaam zijn, indien gij mij de tot de zaak van *uwen* cliënt betrekking hebbende acten ter inzage mogt willen toezenden, vermits anders de *mijne* ligtelijk in korten tijd het proces zou kunnen winnen, en wij dan klaarblijkelijk minder zalm zouden krijgen en de *fons perennis* van den *Johannisberger* ganschelijk zou opdroogen; ik wil, in billijke reciprociteit, u ook gaarne eenen blik in de papieren van *mijnen* cliënt laten doen.

Zoo het mij voorkomt, kunt gij mij dit verzoek niet wel weigeren, daar wij beide van den weg *regtens* niet afwijken; en ofschoon er misschien menigeen zijn mag, die beweren zou, dat wij ons lieten *omkoopen*, zoo is dit in geenen deele het geval; maar wij zijn *overtuigd*, dat ieder van ons eene geregte zaak voorstaat, alzoo onze cliënten, zoo wij hun *onregt* gaven, gewis naar eenen anderen Advocaat zouden gaan en dan eerst zich over ons *regt* zouden beklagen.

Menigmaal heeft men het woord in den mond, dat wij eene zaak weten te *rekken*. Maar de lasteraars, die dit zeggen, willen niet bedenken, dat wij Advocaten hierin eeniglijk handelen als ware menschenvrienden. Immers, daar wij maar al te wèl weten, dat niets in staat is onze cliënten van de proces-manie te genezen, dan het middel, waarvan het oude spreekwoord: *door schade wordt men wijs*, gewag maakt, zoo trachten wij hun, door het rekken der processverhandelingen, het kwade bloed, dat is hier *het geld*, af te tappen; want dit alleen is het, wat hen zoo *processiek* maakt. Zelfs is onze geneeswijze zoo *radicaal*, dat geene wederinstorting mogelijk is, maar de genezene nu volkomen inziet, hoe dwaas hij was, dat hij *zoo lang procedeerde*.

Ja, mijn zeer waarde Heer Confrater, wij *Advocaten*, wij alleen zijn het, die *onmiddelbaar* de weldoeners van het beschaafde menschdom worden, die den strijd tusschen twee partijen slechts *aanblazen*, om hun op indrukmakende wijs te toonen, welk een verderfelijke hartstogt de procedeer-

Digitized by Google

zucht is, en om tevens aan onze medemenschen een afschrikkend voorbeeld te leveren.

Laat ons dan, mijn waardste Confrater, op den ingeslagen weg voortgaan en ons begonnen *bekeeringswerk* voltooijen, ten einde eenmaal te kunnen zeggen: door *onregt* hebben wij *regt* gedaan!

Uw zeer toegenegen
KILIAAN HETZE, *J. U. Dr.*

EENE CHIRURGISCHE AANWENDING VAN DEN MAGNEET.

In FRORIEP's *neue Notizen aus dem Gebiete der Natur- und Heilkunde*, Julij 1842, N°. 485, leest men het volgende avontuurlijke berigt: »In de werkplaatsen van *Fairbairne*, in *België*, heeft men eenen zeer krachtigen, kunstigen magneet op de hoogte der oogen geplaatst. Elk oogenblik ziet men eenen arbeider, wien een stukje ijzer in het oog gekomen is, naar den magneet loopen, die het ijzerstukje uithaalt, zoodra de oogleden geopend zijn. Het is begrijpelijk, dat een magneet, die 2000 ℔ trekt, ook een in de oppervlakte der huid ingedrongen ijzerstukje kan uittrekken."

Wij vinden zulks inderdaad nog begrijpelijker, dan dat een wetenschappelijk Tijdschrift, onder het opzigt van een' *Ober-Medicinalrath*, zulke kindersprookjes kan opdisschen!

DE HEER OUVRARD.

De Heer OUVRARD is een rijk bankier te *Madrid*, en moet de geldmakerskunst, de grootste en sterkst beoefende wetenschap van onzen tijd, die echter, helaas! op geene akademie of universiteit onderwezen wordt, *ex fundamento et praxi* zoo grondig verstaan, dat hij in dezelve wel eenen tiendubbelen en daarbij gulden dokterhoed verdiend had. Hij was een goede vriend van den beroemden, onlangs door innerlijke en uiterlijke koude verstijfden *Spaanschen* wisselaar AGUADO, die het bescheiden vermogen van omtrent vijfentwintig millioen heeft nagelaten, en moet eens, in vertrouwen op zijn geldwinnend talent, gezegd hebben: »Zet mij morgen als een' naakten bedelaar op straat, en na verloop

Digitized by Google

van een jaar moogt gij vrijelijk vragen: in welk een paleis woont thans de millionair OUVRARD?"

LODEWIJK FILIPS OORDEEL OVER DE RENPAARDEN.

Dat wijlen de jeugdige Hertog van *Orleans* een bijzondere liefhebber en ijverige bevorderaar der harddraverijen in *Frankrijk* was, is bekend. Het *Foreign Quarterly Review* verhaalt, met betrekking hiertoe, de volgende anecdote: Bij eenen niet lang vóór 's Prinsen ongelukkigen dood gehouden wedren, waarbij zijne renpaarden eene der hoofdrollen speelden, nam Koning LODEWIJK FILIPS de paarden-verzameling van zijnen zoon in oogenschouw. »In mijnen tijd," sprak eindelijk de Monarch, terwijl hij daarbij het hoofd schudde, »zou men zulk een slag van dieren katten en hunne beenen tandenstokers genoemd hebben. Gij spreekt steeds, mijn waarde zoon, van het veredelen der *Fransche* paardenrassen; maar ik zeg u, dat gij het op *deze wijs zoo* ver brengen zult, dat uwe harddravers niet *meer in staat zullen* zijn zichzelven te dragen."

HET REGT.

Een burger vervoegde zich tot een' vermaarden Advocaat, met verzoek, zich met zijne regtszaak wel te willen belasten, hem dezelve tevens ontvouwende. »Uwe zaak is uitmuntend," sprak deze, »en het spijt mij, dat ge zoo laat komt; ik heb mij heden morgen verbonden voor uwe partij te pleiten." — »Maar, indien *mijne* zaak goed is, kan de *zijne* dit toch wel niet zijn." — »Dat zullen wij voor de regtbank zien," hernam de Advocaat droogjes.

BEIJERSCH WALHALLA.

Gij zoekt, in 't bont gewemel,
Vergeefs, tot uw verdriet,
Of gij ook Luther ziet?.....
Zoek Luther in den Hemel,
Maar in Walhalla niet!

A. Oct. 1842. B. T. B.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERTOOG, OVER HET ONTSTAAN, DE BEHANDELING EN DE WERING DER ARMOEDE.

(*Vervolg en slot van bl.* 735.)

Naarmate men het slechte en schadelijke weert, moet men het zedelijke en nuttige aankweeken. Daartoe behoort vooral de aanmoediging van allerlei handwerken en nijvere bezigheden, waarop men zich ijverig dient toe te leggen. De meerdere volmaking en uitbreiding der industrie zij het hoofddoel der hedendaagsche maatschappij. Waar de ambachten bloeijen, bestaat geene armoede, want de vlijt huwt zich aan de spaarzaamheid. De grootere toeleg op de verkrijging eener grondige kennis van de verschillende ambachten leidt hoofdzakelijk tot den vooruitgang van het tijdelijk vermogen en tot de welvaart der maatschappij. De gilden, vroeger in bloei, doch thans grootendeels vervallen, oefenden voorheen eenen gunstigen invloed uit op de verbetering der onderscheidene hanteringen. De opklimming der graden, naar de verdiensten geregeld, moedigden den handwerksman aan, in zijn vak meer en meer uit te munten. Het meesterschap was toen niet voor een patent te koop, maar werd alleen door de vereischte kunde verworven. Ieder werkte volgens zijnen graad en leverde iets degelijks goeds, terwijl men nu dikwerf knoeiwerk vervaardigt, ten nadeele van den eigenaar. De ambachtslieden konden zich minder aan uitspattingen overgeven, want de wetten der gilden hielden hen in een heilzaam bedwang. De luijaard moest werken, of de gestrengheid der bestaande verordeningen gevoelen. De min gegoede verkreeg, in dure tijden of als er weinig te verdienen viel, eenige ondersteuning uit de gildenkas, welke daarvoor was aangelegd. De slechte werd behoorlijk vermaand en hem de gelegenheid tot verbetering gegeven. De verstokte

Digitized by Google

zondaar werd uit het gild verbannen en der overheid in handen geleverd, ten einde hem volgens 's lands wetten te straffen. Zoo doende leefde het werkvolk in een maatschappelijk en zedelijk verband en was aan eene naauwgezette pligtsbetrachting onderworpen, zonder hunne individuele vrijheid te verliezen.

Volgens deze opgave achten wij het nuttig, dat men de gilden wederom invoere met al de graden, wetten en gebruiken, welke daarvoor naar de tegenwoordige tijdsomstandigheden het geschiktste zijn. Het voorzitterschap kan door een' overheidspersoon mede bekleed worden, ten einde het gedrag der werklieden stipter na te gaan, en diegenen van het gild vervallen te verklaren en aan het burgerlijk gezag over te leveren, welke zich aan luiheid en bedelarij overgaven of andere misstappen begingen.

Eene zoodanige vereeniging der achtenswaardigste mannen en der vlijtigste werklieden kan een uitgebreid nut stichten; zij bezit meer kracht, dan wanneer alles alleen aan den Directeur eener fabrijk of aan een' meesterknecht is overgelaten. Dezen hebben daardoor vaak met een heirleger van zwarigheden te strijden, welke, bij het bestaan van gilden, aanmerkelijk verligt worden. Bij eene industriële beschouwing van de hier te lande gevestigde zijdefabrijken, in 1839 gedaan, leest men deswege: »Sedert het begin van 1836, tot nu toe, zijn er omstreeks 36 leerlingen voor de onderscheidene bedrijven dezer fabrijk werkzaam geweest, van welke echter twee derden, na eene meer of min gevorderde industriële opleiding, het etablissement verlaten hebben, hetgeen voor henzelven en voor de fabrijk schadelijke gevolgen heeft gehad, althans voor henzelven, daar zij voorzeker kundige werklieden hadden kunnen worden en een goed loon zouden verdiend hebben, terwijl zij thans welligt in behoeftige omstandigheden verkeeren, het gevolg hunner wispelturigheid en van hunnen lust tot lediggang. Indien de meeste ouders uit de lagere volksklasse het tijdelijk belang hunner kinderen meer beoogden, dan konden de fabrijken in het algemeen meer door inlandsche werklieden worden bezet; doch nu

Digitized by Google

moeten vele Chefs, uit een welbegrepen eigenbelang, buitenlanders de voordeelen laten genieten, welke aan vele behoeftigen onzer natie brood zouden verschaffen. Ook met de onderhavige zijde-fabrijk wordt dit bewaarheid. Wanneer de lust tot arbeid, gepaard met de noodige belangstelling en naauwkeurigheid, grooter ware geweest bij de mindere standen, dan zou het getal wevers twee derden meer hebben bedragen, en dat der leerlingen verdubbeld zijn. Uit gebrek aan deelneming van menschen, die vaak om brood schreeuwen en niets voor deszelfs verkrijging willen doen, maar op de bekende Nederlandsche liefdadigheid steunen, moest men noodzakelijk andere hulpmiddelen bezigen, ten einde in de bestaande behoefte aan werklieden te voorzien (*)."

„Hoe meer men zich vereenigde, om de arbeidende klasse door nijvere voorbeelden, belooningen en andere industriële verordeningen tot werken aan te sporen, des te veelvuldiger en des te beter werden de bronnen van bestaan. De handwerken zouden in grootere achting staan, en meer door inboorlingen, minder door vreemden uitgeoefend worden. De prijzen der goederen konde men, onder het bestuur van gilden, insgelijks onderling bepalen, waardoor het verderfelijke slovijen, smokkelen, vervalschen en verminderen der koopwaren, te keer gegaan zou worden. De gevestigde kooplieden konden dan niet, door bankroetiers, gedurende eenen zekeren tijd, schade lijden, vermits ieder koopman, deelgenoot van zijn gild, aan deszelfs bepalingen onderworpen zou zijn. Wie zijne goederen het goedkoopst had ingekocht, bleef, bij dezen maatregel, altijd het meeste winnen, zoodat de nijvere handelaar geen het minste nadeel leed in zijne welbedachte speculatiën, en zijne handelkennis altijd hare waarde belond vond. De werklieden waren ook minder aan eene willekeurige uitdeeling van loonen onderhevig, dewijl éénheid van prijs

(*) *Beschouwingen der zijde-fabrijken te Geraardsbergen en te Heukelum. Door* H. H. DE GRAAFF. (*Vaderl. Letteroef.* Junij 1840.)

Digitized by Google

éénheid van verdiensten teweeg bragt, welke overigens naar de wetten der verschillende gilden geregeld werden.

Behalve de oprigting van gilden, het werk der handeldrijvende bevolking, moet de Staat voor de verligting van het levensonderhoud zorg dragen, hetgeen voornamelijk het behoeftige gedeelte der natie tot voordeel verstrekt. De inlandsche producten dienen vermenigvuldigd te worden, ten einde men de buitenlandsche van lieverlede zou kunnen missen. De goedkoopheid der onontbeerlijke levensmiddelen is een der voornaamste vereischten. Zij is het ligtst verkrijgbaar, uithoofde van de geringere zwarigheden in den prijs. Een bestendige voorraad van graan, peulvruchten en verdere voortbrengselen, is daartoe het zekerste middel.

Ook de bierbrouwerijen moet men meer en meer zoeken te ontlasten, om het bier beter en goedkooper te maken, waardoor het schadelijk gebruik van sterke dranken beteugeld wordt. De verminderde belasting van het bier kon door verhooging op de jeneverstokerijen vergoed worden, weshalve de Staat geen geldelijk nadeel zou lijden en de ingezetenen in gezondheid en welvaart zouden toenemen. Met den uitvoer van binnenlandsche producten is het eveneens, in zoo ver deze uitvoer ruw en onbereid geschiedt. Wanneer men een gedeelte der landelijke voortbrengselen ontberen en buitenslands verzenden kan, moet zulks echter nimmer ten nadeele van het onderhoud der ledelingen geschieden. Indien sommige koopwaren onbewerkt mogten uitgevoerd worden, zou de arbeidende klasse hier te lande dikwerf niets verdienen aan derzelver bereiding. Wanneer het land b. v. graan over had, en dit naar buiten wilde verzenden, waartoe de wet vrijheid geeft, moest zulks geschieden onder voorbehoud, dat de weit en rogge niet in korrels, maar als meel vervoerd werd, want daaruit zou een groot voordeel ontstaan. Het vermalen van zoo groot een' voorraad meel, en het pakken in vaten, verschafte molenaars, kuipers, sjouwerlieden en bouwers, handen vol werk, terwijl van de gewonnen zemelen meer vee konde onderhouden worden, hetgeen de waarde van

Digitized by Google

dezen uitvoer eerder verhoogen dan verminderen zou. — Verders. Alle drukkende monopoliehandel moest verboden worden. De woekerwinsten op de onontbeerlijkste levensbehoeften verrijken eenige weinigen, ten koste van ontelbare huisgezinnen. Men is desniettemin vaak gedwongen tot hen te komen, en moet geheel van de willekeur der handelsvereeniging afhangen. De armoede wordt daardoor grooter, en de arme zwoegt en zweet te vergeefs, om zijne uitgaven te bestrijden. Zoodra er monopoliën bestaan, kan de regering niet beter doen, dan de waren, waarmede men woekert, naderhand insgelijks te doen opkoopen door daartoe geregtigde arm- of weeshuizen, welke dezelve tegen eene matige winst aan de mindere volksklasse afleveren zouden. De geheime monopoliehandel wordt zoodoende vernietigd, de regten der armen gehandhaafd, en de gestichten der liefdadigheid, door het beginsel der menschlievendheid zelve, bevoordeeld.

Eene groote opkooperij is over het algemeen nadeelig, dewijl er zich dan meer verkoopers en minder koopers opdoen, en de eersten meer van bedrog, dan van eene regtmatige winst leven. Hun groot aantal schaadt daarenboven de nuttige handwerken, vermits dusdanige lieden meestal slechts heen en weêr loopen, zonder een vast hoofdvak uit te oefenen. De landman wordt ook, door eene dergelijke handelwijze, verhinderd de stad te bezoeken, en daar eenige noodwendige verteringen te maken, dewijl de opkooper hem de moeite en de kosten der reis bespaart, ofschoon zijne uitgaven ten voordeele van de stedelingen gestrekt hadden, welke nu daarvan verstoken zijn. Men moest niet vóór een bepaald uur, waarop de landlieden met hunne waren ter markt verschijnen, mogen inkoopen, want zulks zou den middelstand en de lagere volksklasse der steden grootelijks bevoordeelen. — Ook het afloopen van het land, met allerlei levensmiddelen en andere benoodigdheden, moest geweerd worden. Dit zou den landman en den burger tot winst verstrekken en den Staat van vele ledigloopende rondventers bevrijden, die,

Digitized by Google

hetzij door diefstal of door armoede, doorgaans toch ten laste der regering komen.

De heerschende kleederpracht onzer dagen is almede geene geringe oorzaak van de verarming der middelbare en lagere volksklasse. De uitgaven, daaraan te koste gelegd, grenzen dikwerf aan verkwisting. Eene onzalige trotschheid schijnt de gemoederen te beheerschen. Ieder verheft zich boven zijnen stand, en, bij gevolg, boven zijne inkomsten. De burgers volgen de Grooten na, en de dienstbaren de burgers. De weelde zit ten troon, en haar schepter drukt loodzwaar op hare aanbidders. Verspilling, ligtzinnigheid en armoede zijn hare trawanten. Zij verdrijft alle maatschappelijke deugden en ontziet geene middelen om haar doel te bereiken. De burger offert vaak zijn vermogen te hare gevalle op, en verwaarloost zijne zaken; de dienstbare geeft voor haar niet zelden de eerbaarheid prijs, of gaat tot diefstal over. De onderpligt wordt om haar verwaarloosd; de noodzakelijkste levensbehoeften worden om haar ontbeerd. Uiterlijk prachtvertoon en uiterlijke voorspoed gaat hier met huiselijke soberheid en huiselijk gebrek gepaard. De armoede volgt echter de overdadige weelde op de hielen, en haalt haar spoedig in. Onbeschaamdheid, verwenschingen van het lot en eene kwaadaardige stugheid zijn dan de gevolgen. Met de weelde is de lust tot werken verdwenen, en men begint te bedelen. De giften der menschenvrienden ontvangt men met geen gevoel van dankbaarheid, maar zij worden als een regtmatig onderhoud beschouwd, waartoe de vermogende verpligt is. De weelde vernietigt alzoo niet alleen ons tijdelijk vermogen, maar zij maakt den *mensch* zedelijk ongelukkig. Alle maatregelen, welke *dienstig* zijn ter verhoeding van dit tweeledig verderf, moeten gretig ter hand genomen worden. De nederigheid der meerderen geeft een nuttig voorbeeld aan de minderen. De wijze vermaningen van invloed hebbende personen werken weldadig tot wering van dit dagelijks toenemende kwaad. Het strenge toevoorzigt van ouders, voogden en leermeesters, zal de weelde merkelijk verminderen. De aangevraagde

Digitized by Google

getuigenissen wegens dienstboden kunnen dezelve ook doen afnemen, want aan hen die haar bleven huldigen, ondanks herhaalde waarschuwingen, moesten geene huren meer toegewezen worden. De ijverige bemoeijingen der geestelijken tegen de ijdelheden dezer wereld zullen de nietigheid der kleederpracht insgelijks duidelijk aantoonen en mede ten goede werken. De grootere toeleg op nationaliteit zal voorts het karakter des volks minder doen ontaarden en het minder aanzetten tot opvolging eener uitheemsche modeweelde, welke onze voorvaderen niet kenden. Dit alles worde dan door een iegelijk onzer bestreefd, ten einde het heerschende kwaad, uit eene overdrijving van het uiterlijke prachtvertoon ontstaan, allengskens te verzwakken en eindelijk geheel weg te nemen.

De burgerlijke welvaart zoude, al verder, ondersteund worden, wanneer de verpanding der eigendommen, bij nieuwe geldleeningen, moeijelijker gemaakt, en de interessen der voorgeschotene kapitalen verminderd werden.

De meeste, van tijd tot tijd, op huizen, tuinen, landerijen enz. verhypotheekte sommen, in zoo ver zij niet tot aankoop der eigendommen gebezigd zijn, hebben kennelijk tweederlei oorsprong, te weten: hetzij dat de interessen der eerst opgenomene kapitalen te groot waren, om behoorlijk te kunnen worden afgelost, en van daar weder tot kapitalen aangroeiden, waardoor het bedrag der verpandingssom zoo hoog steeg, dat de eigenaar niet meer bestaan kan en zijne bezittingen verlaten moet; hetzij, door een ligtzinnig levensgedrag van den bezitter, die, de tering niet naar de nering zettende, veel doorbrengt, daartoe geld borgt, en eindelijk menigmaal zijne eigendommen boven de waarde verteerd heeft, zoodat hij er ten laatste niets meer van bezit, en, door het onvermogen tot eene verdere aflossing der interessen, van zijn erf verdreven wordt. Zelfs den braafsten man, die zijne bezittingen, uit gebrek aan eene geschikte gelegenheid, niet zoodanig behartigen kan, dat hij de interessen van het kapitaal verdient, en ook niet in staat is dezelve uit zijne bekrompene broodwinning te bestrijden, treft menigmaal hetzelfde lot. Hij kan zich nu

tuurlijk niet redden, en moet gelaten toezien, wat men, tot bevrediging zijner schuldeischers, met hem aanvangt. Dergelijke voorvallen brengen vele huisgezinnen in armoede en ellende. De woekeraar ziet het gaarne, wanneer de interessen niet afgelost kunnen worden, rekent van de achterstallige interessen op nieuw interessen, verhoogt, zoodoende, zijne vordering, en grijpt ten laatste, door den verkoop der bezittingen, den eenigen steun van het ongelukkige huisgezin aan, ontneemt hetzelve niet alleen huisvesting en woning, maar ook gereedschap en kleederen, van welke men somtijds niet genoeg overhoudt, om zich tegen de ongemakken van weêr en wind te beschutten. Zoo waar het intusschen is en zijn mag, dat uit de ligtzinnigheid van menig eigenaar het verval der goederen ontstaat, blijkt nogtans uit het voorbeeld van een groot aantal nijvere menschen, dat er ook eene andere oorzaak moet wezen, en wel, de al te hooge interessen der verhypotheekte kapitalen. Tijdsomstandigheden of onvoorziene toevallen kunnen dikwerf de aflossing daarvan verhinderen, terwijl de lasten en uitgaven, welke met de overdragt van een' eigendom in verband staan, den onbemiddelden eigenaar bovendien drukken.

De verzwaring van hypotheek-inschrijvingen op eigendommen, voor welke het goed en rigtig gebruik der voorschotten niet aangewezen kan worden, is een middel, hetwelk den ligtzinnigen bezitter in zijne verwaarlozingen en verteringen te keer gaat, en zijnen ondergang verhoedt. Hij kan ten minste niet willekeurig schulden maken, en daardoor heeft men reeds veel gewonnen, wanneer hij eenigermate verhinderd is, zijne eigendommen met ligtzinnige schulden te kunnen bezwaren, hetgeen hem en zijn huisgezin in stand houdt. Dit is des te noodzakelijker, om de vele treurige voorvallen, welke iedere stad daarvan overvloedig oplevert, en om de bestaande getuigenissen der hedendaagsche hypotheekboeken, welke den schulden-last van onzen tijd, verre boven dien van den voortijd, aantoonen: een bewijs, dat men thans niet zoo huishoudelijk denkt als vroeger. Eene gepaste beteugeling in het ver-

Digitized by Google

hypotheeken moet derhalve ingevoerd worden, hetgeen aldus kan geschieden.

Vooreerst moet een eigendom, het besta waarin het wil, in het vervolg onder geen ander voorwendsel verpand kunnen worden, dan wanneer het geld, hetwelk men daarvoor opneemt, werkelijk tot verbetering van hetzelve strekt of zal strekken. Alle overige geldopnemingen moeten zich niet tot hypotheek-inschrijvingen kunnen vormen, en in geen geval moet toegestaan worden, dat men wissels of andere schulden op het goed overbrenge. Eveneens moet, als met het aangevraagde kapitaal een ander afgelost zal worden, het eerste nooit hooger zijn dan het af te lossene is; zelfs achterstallige interessen zijn hieronder niet begrepen. Bij buitengewone gevallen, wanneer iemand zijne bezittingen verpandt, daar hij met het geld eene handelsonderneming of eenig kunstvak beproeven wil, zou het alleen toegelaten mogen worden, onder beding, dat de bezittingen niet reeds over de helft van den inkoopsschat bezwaard waren, voorts dat hij twee geachte medeburgers aanwees, welke hunnerzijds de verzekering gaven, voor het goed gebruik van het op te nemen geld, en dat hij als een fiksch man te boek stond en de noodwendigheid zijner aanvrage behoorlijk konde staven.

Ten tweede. Wie eenige vaste goederen aankocht, moest altijd een derde gedeelte der koopsom in kontanten betalen, en nooit meer dan de overige twee derden daarop kunnen verpanden. Zoo er meer of zoo de geheele koopschat betaald werd, moest men, in het vervolg, bij opneming van geld, den genoemden maatregel van verzwaring stipt volgen.

Ten derde. De verschijning der interessen van verhypotheekte schulden berokkende menigmaal den ondergang eener familie. Wanneer twee of meerdere termijnen verschenen waren, werd de som hooger en zwaarder te betalen, zoodat men tot verpandingen van meubels overging. Ieder crediteur behoorde derhalve, op verbeurte zijner vordering, dadelijk aangift te doen, indien de interessen niet betaald werden, ten einde de overheid, uit de huur of

Digitized by Google

pacht van den bezwaarden eigendom, dezelve bij tijds konde aflossen, en daardoor den ondergang van een huisgezin verhoeden, hetwelk dikwerf de vereischte onkosten eener behoorlijke bewerking niet kan betalen.

Door dergelijke verordeningen zouden de grondeigenaars nimmer zoo geheel kunnen vervallen en hun toestand niet zoo buitengewoon verslimmeren, dat zij uit hunnen eigendom verdrongen en daarmede als vernietigd werden. Ook is het voor den Staat zeer voordeelig, indien de grondeigenaars in welvaart toenemen. Het is beter, dat een burger zijnen eigendom, welken hij niet meer willekeurig verpanden kan en toch de waarde daarvan in handen wil hebben, verkoopt en aan eenen kundiger bestuurder overlaat, dan dat hij daarin verarmt en er eindelijk uitgedreven wordt, of ook wel, gelijk dikwerf gebeurt, dat de gebouwen verwaarloosd worden en dreigen in te storten, waardoor hunne waarde bijna geheel verloren gaat. De zekerste steun der burgerlijke welvaart berust op het goed huishoudelijk bestuur der eigendommen; en daar men dit niet van allen uit eigene beweging verwachten kan, zoo moeten er voor deze afwijkingen behoedmiddelen bestaan, waartoe de gedane voorslagen dienen. Daardoor zal de ligtzinnige schuldenmaker grootelijks beperkt worden, dewijl ieder crediteur, wanneer hij zich niet zoo gemakkelijk van hypotheek kan voorzien, aarzelen zal, zoo spoedig, tot des debiteurs verderf, gelden voor te schieten.

De schuldenlast der tegenwoordige eigenaars zal echter, door al het genoemde, nog geene verligting erlangen. Vermindering der interessen is daartoe het eenigste en zekerste middel. Men kan dezelve gemakkelijk invoeren, wanneer de rijksbanken — waarin zulke groote sommen der rijken ongebruikt nederliggen, en ten nadeele van het volk buiten omloop zijn of ten minste niet nuttig genoeg aangewend worden — in het vervolg slechts ½ percent interessen gaven. Op gedeponeerde gelden van pupillen, in zoover dezelve niet over de *f* 3000 voor ieder pupil beliepen, zou men 3½ percent kunnen geven; hoe kleiner vermogen, des te meer interessen, en hoe grooter, trapsgewijs minder.

Digitized by Google

De Staat kon insgelijks eene aanzienlijke som uitzetten, die tegen 2 percent interessen op de eerste halve waarde van stedelijke goederen ingeschreven werd, welke aan kunstwerkers, handwerkslieden enz. toebehoorden. Het voordeel daarvan kon tot een weldadig doeleinde gebezigd worden, en wel voornamelijk tot ondersteuning van onze armgestichten.

Het is blijkbaar, dat de verwezenlijking dezer voorslagen het gewenschte gevolg voor een land zoude hebben; vermits daardoor het bestaan der middelbare en lagere volksklasse niet alleen verligt, maar ook aan de liefdelooze geldwoekeraars, welke voor de massa zoo drukkend en vernietigend zijn, in eens perk en paal gesteld werd. Doch dit is nog niet al het nut. Bedenken wij slechts, dat de burger, met vele schulden en hooge interessen bezwaard; zoodoende van lieverlede kan afbetalen, en zijnen eigendom behoudt, dat de groote hoeveelheid van baar geld; hetwelk thans tot allerlei woekerijen aanleiding geeft, des te beter in omloop komt, dewijl men daarmede 2 procent of iets meer op eene billijke wijze, door de ondersteuning of door de uitoefening van handwerken enz., kan verdienen; dat de eigendommen in waarde stijgen, hetgeen, in steden, voor de grondeigenaars van belang is; en eindelijk, dat, bij deze inrigting, niemand verliest, dan de kapitalist, die, zijn geld uitwoekerende, zich aan lediggang en aan een smullersleven overgeeft, het zweet van den behoeftigen schuldenaar verteert, en overigens voor den Staat vaak een onnut mensch is. Ieder regtschapen man zal wenschen, dat deze voor elk individu en voor het algemeen zoo heilzame maatregel, tot stand kome. Wat wil het toch voor eenen Staat zeggen, die een kundig Minister van Financiën heeft, wanneer dezelve een millioen guldens voor verscheidene jaren tegen 2 procent uitzet, en daardoor bewerkt, dat de interessen niet alleen verminderen, maar ook, dat de goede, doch onbemiddelde, inwoner, zijne broodwinning behoudt, dat zijn huisgezin niet ongelukkig wordt, en dat verarming en ellende, door gebrek aan voedsel, door zorg en kommer,

Digitized by Google

geene duizenden vroegtijdig in het graf storten en vele weezen aan den Staat doen achterlaten, als de ongelukkige getuigen eens gruwzamen woekers. Wie hier de rijken zoude willen verdedigen, moest eerst al de genoemde daadzaken geheel onwaar maken, en er niet aan denken, dat die sommen, welke thans tegen 5 procent interessen den burger drukken en ruïneren, hem door 2 procent meer ondersteunen, voorthelpen en zijnen welstand bevorderen zullen.

Waar de armoede grooter wordt en waar de armen meer en meer vermenigvuldigen, gelijk in ons vaderland; helaas! dagelijks gebeurt, daar is eene buitenlandsche kolonisatie aanprijzenswaardig, indien de binnenlandsche koloniën bezet mogten zijn. Wij *Nederlanders* bezitten daartoe de geschiktste gelegenheid op het zeer uitgestrekte en vruchtbare eiland *Java*. In dit opzigt vereenigen wij ons geheel met de zienswijze van een' ongenoemde, die daaromtrent schrijft: »Waarom zijn wij dwaas genoeg, eene naauwelijks onmerkbare stip van den bol, die ons tot verblijf werd aangewezen, als het eenige punt te beschouwen, waar wij moeten leven en sterven? Omdat wij er geboren werden? Waarom betwisten wij ons hier elken duim breed gronds, terwijl in andere werelddeelen de heerlijkste landouwen woest en ledig liggen, als behoorden zij den mensch niet toe? Duizenden van armen, berooiden en ellendigen worstelen hier, ook in *Nederland*, met gebrek, of leven in kommer en slaafsche afhankelijkheid; zij sterven, en bezitten geen hout voor hunne doodkist — alsof op *Java* en *Sumatra* — gezwegen van andere vruchtbare oorden — geen gebrek was aan nijvere handen, om den vruchtbaren grond voortreffelijke voortbrengselen te ontwoekeren. O, zegt men, hoe zullen die duizenden arme lieden daar komen? Hoe onstaatkundig, de landverhuizing in bescherming te nemen! Zeggen wij liever: hoe dwaas, nieuwe armenfondsen te scheppen, meer bedelaars en doennieten in den lande te bewaren, als waren zij een kostelijke schat, dien men niet te zorgvuldig kan bewaken! Ja, de bron van zoo veel ellende, van zoo veel

Digitized by Google

gemis, van zoo veel armoede en misdaden — zij ligt in onze dwaze ideën en vooroordeelen; in de zonderlinge rigting, welke de latere eeuwen aan het woord *Vaderland* hebben gehecht. Vroegere volken waren wijs genoeg, het *surplus* der huunen in staat te stellen, elders een vaderland te vinden, dat hen voedde.

»Maken wij ons welligt ook aan overdrijving schuldig? Zijn in *Nederland* weinig armen, weinigen die gebrek aan het noodige hebben? Kunnen alle handen hier arbeid vinden, alle talenten zich eenen meer of minder uitgebreiden werkkring openen? Zijn er werkelijk geene duizenden, die men als overbevolking kan beschouwen? Eilieve, de armbesturen, de gestichten van liefdadigheid, de duizenden posthongerigen, die nimmer verzadigd zullen worden en welker gelduitlovingen, ter verkrijging van eenig bestaan, dagelijks in de dagbladen prijken, en eindelijk de menigte van bedelaars — zij geven immers één te bevestigend antwoord, dan dat men de waarheid daarvan zoude kunnen loochenen. 't Is te vergeefs, dat men tracht over deze donkere vlek eenen sluijer te willen werpen; die kanker bestaat in onze *Europesche* maatschappijen. Hoe is het mogelijk, dat men immer met zoo veel minachting van landverhuizers spreekt, en dat de regeringen dezelve zoo veel mogelijk tegenwerken? Bestaat dan de magt van den Vorst of de welvaart van een land in de menigte zijner onderdanen? Het is of men iemand ziet, die slechts twee paarden gebruiken kan en er drie op stal houdt — het derde, van geen nut zijnde, verteert wat de twee andere winnen — of lijdt honger.

»*Java* — en ik bepaal mij slechts tot dat eiland — *Java* beschouwt men in *Nederland* slechts als een land, naar hetwelk men zich begeeft, om schatten te verzamelen. Indien het waar is, wat meer dan één reiziger zegt, dat dit vruchtbare eiland nog slechts op duizenden nijvere handen wacht, om voor het moederland van nog uitgebreider nut te worden; waarom bevordert dan het bestuur de verhuizing derwaarts niet, in plaats van op nieuwe middelen te zinnen, om het steeds meer aangroeijende getal

Digitized by Google

armen aan een schoor stuk broods te helpen? Zegt men: het staat ieder vrij, om een beter oord te zoeken; o voorzeker, even als het elken zieke vrij staat de badplaatsen te besoeken — indien het hem slechts niet aan middelen ontbrak. Waarlijk, wanneer men den juisten toestand van een groot gedeelte van het volk kende, benevens de behoefte en ontberingen van een aantal burgers van den Staat, dan zoude men welligt op meer afdoende middelen dan *geen* bedacht zijn."

Eindelijk. Het fabrijkwezen strekt een land tot groot voordeel, indien men inlandsche producten bewerkt, en de fabrijken aan onderscheidene particuliere personen en niet aan eene groote gemonopoliseerde vereeniging, noch aan de Regering toebehooren of door dezelve, uit 's lands schatkist, ondersteund worden. Wanneer eene groote vereeniging eene fabrijk bezit, moet de op zich zelven staande fabrijkant meestal bukken voor de drukkende overmagt dier associatie, en is genoodzaakt zijn *beroep vaarwel* te zeggen, hetgeen doorgaans zijnen ondergang berokkent. Ook de lagere volksklasse lijdt door eene dergelijke vereeniging, die gewoonlijk minder loon geeft om meer te winnen, of liever, om de prijzen der goederen beneden die van particuliere fabrijkanten te zetten. De fabrijkwerker moet zoodoende véél verrigten voor weinig geld, hetwelk te naauwernood zijn onderhoud bestrijdt en hem in bekrompene omstandigheden doet leven of geheel tot armoede brengt. Het stelsel: hoe grooter vereeniging, des te hooger belasting, zou in deze eene nuttige strekking hebben, zoowel voor de evenredige verdeeling van het fabrijkwezen onder verschillende personen, als voor de daaruit voortvloeijende verbetering der arbeidsloonen, waardoor het algemeene vertier insgelijks veelzijdig bevorderd zou worden.

Wat de bewerking van inlandsche voortbrengselen betreft, zoo is het van het hoogste belang en eene der voornaamste zorgen, dat dezelve boven de buitenlandsche gesteld worden. De binnenlandsche landbouw en nijverheid kunnen daardoor alleen verhoogd worden, terwijl de wel-

Digitized by Google

vaart der ingezetenen hoofdzakelijk van dezen maatregel afhangt. Men gebruike dus ook, in plaats van zijde, meer linnen en wollen stoffen, ten voordeele van het algemeen. De vlasbouw en de veeteelt verkrijgen dan eenen grooteren omvang, de landman wordt aangemoedigd, om zijnen heilrijken arbeid uit te breiden en te volmaken, en de inwoners verarmen minder door eene overdrevene kleederpracht, dewijl deze kostbare buitenlandsche stoffen de binnenlandsche verre in prijs te boven gaan. Het geld bleef ook, op die wijze, altijd tusschen den stedeling en den landman in omloop, verhoogde den rijkdom eens lands, en werd niet zoo kwistig aan eene vreemde kleederweelde besteed. Zoolang de zijdewormenteelt bij ons niet tot die hoogte geklommen is, dat men het fabrijkaat, in de benoodigde hoeveelheid, binnen 's lands kan aanvoeren en bewerken, zoo lang zullen deze fabrijken slechts eenige menschen aan den kost helpen, terwijl het algemeen er minder voordeel bij heeft. Indien men ze echter tot die gewenschte uitgebreidheid kan brengen, zullen zij almede eenen tak van nijverheid grondvesten, welke, bij een doelmatig gebruik in het vaderland zelf, doch vooral door verzendingen naar onze *Oostersche* bezittingen, even goed zijne winsten zal opleveren, als zoo vele andere industriële ondernemingen (*). In afwachting dier volmaking, zoeke men inmiddels de linnen- en wolfabrijken te vergrooten,

(*) Ook voor diegenen, welke, uit gebrek aan werk, rondloopen, zal eene gepaste uitbreiding der zijdefabrijken nuttig zijn. Men leest daswege: Het zou niet moeijelijk vallen te bewijzen, dat *Amsterdam* alleen jaarlijks voor vier millioenen aan zijden stoffen op vreemde markten inkoopt. En al rekenden wij deze som voor het inkoopskapitaal van al onze handelsteden te zamen, dan zouden er 2000 weefgetouwen noodig zijn, om aan deze aanvrage te voldoen, en niet minder dan 4000 menschen zouden werk erlangen. Tot nog toe bestaan er slechts groot 100 zoodanige weefgetouwen in geheel ons vaderland, en het getal der werklieden bedraagt omstreeks 120. (Beschouwing der zijdefabrijken door M. H. DE GRAAFF.)

Digitized by Google

ten einde het gebruik van deze artikels gedurig goedkooper en gemakkelijker te maken, en daardoor landbouw en veeteelt aan te moedigen, en het *Nederlandsche*, eigene producten bewerkende fabrijkwezen in het bijzonder, en de industrie in het algemeen, te bevorderen, ter wering der armoede.

TOONEELEN UIT DEN BRAND VAN MOSKOU EN DEN OVERTOGT OVER DE BERESINA.

(*Vervolg en slot van bl.* 753.)

Eenige uren later reed ik in den wagen van den Maarschalk verder. Wij hielden des avonds in een verlaten dorp halt, om daar den nacht door te brengen. Wij waren zeer digt bij de *Beresina*. Den volgenden dag werd zeer vroeg het bevel gegeven, om op te breken; maar dat geschiedde zoo overhaast, dat het niet zonder groote wanorde plaats had. De dag ving met eene nevelige lucht aan te schemeren. Mijne krachten waren teruggekeerd; want ik had voedsel gebruikt. Ik beklom dus den wagen, voor welken een detachement van de garde reed.

De Keizer stond aan het bruggenhoofd, om den overtogt te verhaasten. Ik kon hem op mijn gemak beschouwen; want wij reden zeer langzaam. Hij scheen mij even kalm, als bij eene parade in de *Tuilerien*. De brug was zoo smal, dat onze wagen NAPOLEON bijna aanraakte. »Vrees niet," zei NAPOLEON; »rijd maar toe; wees maar niet bang!" Deze woorden, die hij dadelijk tot mij scheen te rigten, daar er geene andere vrouwen in de nabijheid waren, deden mij vermoeden, dat er gevaar bestond. De Koning van *Napels* hield zijn paard aan den teugel, terwijl hij met de hand op het portier van mijn rijtuig leunde. Toen hij mij zag, sprak hij mij eenige beleefde woorden toe. Zijn kostuum kwam mij op zulk een oogenblik, en bij eene koude van 20 graden, zeer zonderling voor. Zijn bloote hals, zijn nalatig over den eenen schouder geworpen mantel van fluweel, zijn krullend haar en zijne zwarte, met eene witte veder versierde baret gaven hem het voorkomen van eenen held uit een melodrama. Ik had hem nooit zoo van nabij gezien, en kon mij

Digitized by Google

niet verzadigen van hem gade te slaan. Toen hij een weinig achter mijnen wagen was, boog ik het hoofd buiten het portier, om hem in het gezigt te zien. Hij bemerkte het en groette mij zeer beleefd met de hand. Hij was zeer ijdel en had het gaarne, dat vrouwen hem opmerkten.

Verscheidene stafofficieren hadden ook hunne paarden aan den toom; want men kon de brug niet te paard over. Zij was zoo zwak, dat zij onder de wielen van mijn rijtuig bewoog. Het weder was zachter geworden, en het ijs van den vloed eenigzins gesmolten, waardoor het nog gevaarlijker werd. Toen men het dorp had bereikt, hield men halt, gelijk de Keizer had bevolen, en alle officieren keerden naar de *Beresina* terug. Ik nam den arm van den Generaal LEFEBVRE (den zoon van den Maarschalk), om te zien, wat er gebeurde. Toen de brug ineenstortte, hoorden wij eenen kreet, eenen enkelen kreet, die niet te beschrijven is. Nog klinkt hij in mijne ooren, als ik er aan denk! Al de ongelukkigen, die aan den overkant van den stroom waren gebleven, werden door de kogels en het schroot des vijands verpletterd. Toen eerst konden wij den geheelen omvang van den rampspoed overzien. Het ijs was niet sterk genoeg, brak, en begroef mannen en vrouwen, paarden en wagens. De soldaten sloegen met de sabel in de hand alles neder, wat hunne redding in den weg was; want in het uiterste gevaar kent men de wetten der menschelijkheid niet; men offert alles aan eigen behoud op. Wij zagen eene schoone vrouw met haar kind op den arm, als tusschen twee ijsschollen ingeklemd. Om haar te redden, reikte men haar een geweerkolf en een degengevest toe, om zich vast te houden; maar door de beweging zelve, die zij maakte, om deze te grijpen, zonk zij. Snikkend vloog ik van dat vreeselijke schouwspel weg. De Generaal LEFEBVRE zelf, die anders niet zeer gevoelig was, werd bleek als een lijk en zeide meer dan eens: »Welk een verschrikkelijk ongeluk! Die arme menschen daar onder het vijandelijke vuur!" En toch gelukte het eenigen, om over het ijs naar den anderen oever te komen. Diegenen, welke wij te *Wilna* ontmoetten, verhaalden ons tooneelen, die het hart braken.

Hoe zonderling en onbegrijpelijk was Gods beschikking! Zoo ik niet als dood op de sneeuw was blijven liggen, zou de Maarschalk LEFEBVRE mij niet hebben opgenomen, en ik ware, gelijk de meeste *Moskousche* vlugtelingen, zonder twij-

Digitized by Google

fel in de *Beresina* omgekomen. Als men mij later, na mijne terugkomst in *Frankrijk*, bij iemand van aanzien wilde voorstellen of aanbevelen, heette het altijd: »Zij is de *Beresina* overgekomen!"

In den wagen van den Maarschalk zette ik mijne reize naar *Wilna* voort. Van dit oogenblik af was ik buiten gevaar, maar had toch nog veel te lijden. Ik was omringd van menschen, die mij geheel onbekend waren. Ik verhaalde hun op vrij opgeruimden toon mijne rampen; en de wijze, waarop ik mijne partij had weten te kiezen, wekte hen op, om mijne bedaardheid na te volgen. Wij dachten aan den tijd, als wij de onzen zouden wederzien, en als wij eten zouden krijgen; want dat was de hoofdzaak. Ik leefde bijna eene maand lang enkel van chocolade en suiker. »Als dat nog lange duurt," zeide ik tegen hen, »dan brengt gij mij als VRAT-VRAT terug; gij zult mij met bonbons gevoerd en mij geleerd hebben in alle talen te vloeken."

Op den 9 December des avonds ten elf ure kwamen wij te *Wilna*. In de poort was zulk een gedrang van menschen, die nu meenden het beloofde land te hebben bereikt, dat wij alle moeite van de wereld hadden, om er door te komen. Hier vonden bijna alle *Fransehen* uit *Moskou* den dood, die, tegen honger en koude kampende, de stad niet konden bereiken. Zelfs die, welke nog ontkwamen, waren zoo veranderd en verouderd, dat ik, na eene afwezigheid van zes weken, moeite had, om hen te herkennen. Wij namen onzen intrek bij de Gravin KASAKORSKI, waar de Hertog van *Dantzig* bij zijnen eersten doortogt had gewoond; maar het huis was in groote wanorde. Daar de Graaf KASAKORSKI in NAPOLEON'S dienst was, zoo maakte hij zich gereed *Wilna* te verlaten. Wij konden niet eens eenen bediende vinden, om vuur aan te maken en spijze te halen. De koude was tot 28 graden gestegen. Wij bragten eenen vreeselijken nacht door.

Uit de spanning, die ik op ieder gezigt las, besloot ik, dat wij niet lang in de stad blijven zouden. De zoon van den Hertog van *Dantzig* was gewond en kon niet vervoerd worden. Zijn ongelukkige vader was ieder oogenblik gedwongen hem te verlaten, om bevelen te geven. Eindelijk zeide hij ons des avonds, dat men aftrekken zou, en schreef aan den *Russischen* Generaal, die de voorposten kommandeerde, dat hij, genoodzaakt zijnen zoon in de stad achter

Digitized by Google

te laten, op zijne billijkheid vertrouwde, dat hij dien als een edelmoedig vijand zou behandelen. Zijne oogen zwommen in tranen. Diep geroerd zeide ik tegen hem: »Heer Maarschalk, ik blijf bij uwen zoon en zal hem als eene moeder verplegen." Hij dankte mij hartelijk en nam mijn aanbod aan.

Ik zag de gevaren wel vooruit, waaraan ik mij op nieuw blootstelde, maar toch moende ik hem dat offer te moeten brengen. Zijn adjudant, de overste VIRIAN, dezelfde, die een regement redde, dat in *Wilna* was achtergebleven, en zijn huishofmeester vertrokken ook niet. Hij liet hun geld en credietbrieven achter en reisde met een gebroken hart weg. Het scheen, als had hij een voorgevoel, dat hij zijnen zoon niet weder zou zien. Wij bragten den nacht slapeloos door. Des anderen morgens ten elf ure trokken de *Russen* binnen. Wij hadden nog geen antwoord op den brief van den Maarschalk en waren zeer in onrust. Om een ure evenwel liet de *Russische* Generaal ons door eenen adjudant weten, dat hij den brief ontvangen had en alle mogelijke welwillendheid zou betoonen, die hij aan het ongeluk en aan den zoon van eenen door hem hooggeschatten krijgsman schuldig was. Hij voegde er bij, dat men ons eene veiligheidswacht zoude zenden. Een half uur later zagen wij eenige *Kozakken* aankomen. Men was onvoorzigtig genoeg, hen in het vertrek te laten, waar zich de jonge Graaf bevond. Zijn adjudant gaf hun, om hen gunstig te stemmen, eenig geld. Doch zoodra de *Kozakken* hoopen geld op den schoorsteen en zilver' huisraad op de tafel zagen, dachten zij er slechts aan, om zich daarvan meester te maken, en ik las het op hun gelaat, dat hunne hebzucht ons duur te staan zou komen. Ik ging daarom bij het bed van den jongen Graaf zitten, en terwijl ik deed, alsof ik hem wilde toedekken, wierp ik zijn horologie, zijnen pels en eenige andere dingen achter het bed. Zij dreigden eerst met hunne lansen de twee mannen, die tegenover mij stonden, en lieten toen deze staan, om naar het bed van den Generaal te treden, dien zij ook bedreigden, en van wien zij in het *Russisch* geld eischten. Ik bond een klein beeld van de Madonna van *Kiow* van mijnen hals los, dat de Vorstin KUTUSOFF mij in *Rusland* als een' talisman tegen ongelukken had geschonken. Dat was het ook inderdaad voor ons. Ik legde het op den Generaal

Digitized by Google

en riep: »Hoe durft gij het wagen eenen stervende aan te vallen? God zal u daarvoor straffen!" De *Russen* hebben grooten eerbied voor Onze Lieve Vrouw van *Kiow*. Mijne tegenwoordigheid van geest redde ons; maar de invloed van deze ontmoeting op den zwakken jongen man maakte zijne ziekte doodelijk.

Tegen 4 ure kwam de *Russische* Generaal TSCHITSCHAGOW, en men verhaalde hem het gebeurde. Hij liet ons 18 man achter, voor welke hij instond; en wij gevoelden ons voor ons zelve eenigzins geruster. Wat wij echter van de bedienden hoorden, maakte ons des te angstiger voor anderen. Ongelukkigen doolden zonder huisvesting op de straten rond en werden door de inwoners afgewezen, dewijl zij voor plundering vreesden, in gevalle zij hen innamen. Zij werden van alles, wat zij nog bezaten, beroofd en stierven van koude. De straten waren vol van dezulken. Deze wanorde duurde tot aan de komst van den Maarschalk KUTUSOFF, en ook deze kon haar niet geheel verhelpen.

Wij woonden niet verre van een Benedictijner klooster en hoorden des nachts het jammeren dier *ongelukkigen*. *Ik* wachtte, totdat de soldaten zich verwijderd hadden, en onderzocht dan, of ik ook nog redden kon. Ach, altijd werd ik in mijne hoop teleurgesteld, en als ik terugkwam, knorde men over mijne onvoorzigtigheid, dat ik uit was gegaan en de ruwe krijgslieden wellig op ons spoor kon hebben gebragt.

De ziekte van den jongen Graaf nam dag aan dag toe. Zijn arts was een *Pool*, en de Baron DESGENETTES, die in *Wilna* gevangene was, bezocht hem dikwijls. Terstond na zijn eerste bezoek zeide hij ons, dat er geene hoop op behoud was, en dat men hem geven mogt, wat hij verlangde. De zieke hoorde alleen deze laatste woorden en liet mij daarom geene rust, voordat ik hem had bezorgd, wat hij wenschte. Het was moeijelijk, om ook slechts het geringste te bekomen; want de *Fransche* bedienden konden niet zonder gevaar uitgaan, en de *Joden*, die men als boodschappers gebruikte, kwamen terug met de klagt, dat men hun het gehaalde weder had afgenomen. Ik moest derhalve weer mijn best doen, om te bezorgen, wat de artsen hadden voorgeschreven. Ik ging midden door de soldaten en de paarden, die op de straat waren vastgebonden. Ik zei vriendelijk tegen

Digitized by Google

de *Kozakken*: »Ik bid u, brengt uwe paarden in orde!" en zij maakten mij plaats. Zoo werd ik gewoon in de stad te koopen, wat wij noodig hadden, en zag het tooneel der ellende van naderbij.

Eindelijk stierf de jonge man op den 19 December 1812, des morgens ten drie ure. Tot aan het laatste oogenblik had hij zijne bewustheid behouden. Eenige uren vóór zijnen dood, toen alles rondom hem sliep, riep hij mij en zeide met zachte stem: »Ik overleef dezen nacht niet." Ik deed mijn best, om hem te bemoedigen, en zeide, wat men bij dergelijke gelegenheden zeggen kan. Toen ging hij voort: »Daar gij waarschijnlijk spoedig wederr naar *Frankrijk* zult keeren, want men zal de vrouwen hier niet terughouden, snijd mij dan nu een lok haar af; want na mijnen dood hebt gij er misschien geen' moed toe. Zeg aan mijne ouders, dat ik u aan hen aanbeveel. Had ik nog krachten genoeg, zoo zou ik zelf daarover aan mijne moeder schrijven. Gij hebt alles verloren; mijne moeder is rijk; zij zal uwe opoffering voor mij niet vergeten." En vervolgens zeide hij mij nog meer aandoenlijke woorden, die mij diep troffen. Hij werd op eene naar de omstandigheden zeer betamelijke wijze begraven, en men trok hem, naar 's lands gebruik, zijne kleederen aan. Toen ik in het vertrek trad, waar zijn lijk werd ten toon gesteld, trof mij dit gezigt. De eerste maal, toen ik hem zag in het huis, dat zijn vader bewoonde, was het middernacht, en hij sliep op eene bank. Hij had hetzelfde kostuum en dezelfde houding. Die gelijkheid van houding en die snelle overgang van het leven tot den dood deden mij bittere tranen weenen.

Toen ik alle pligten vervuld had, die deze treurige gebeurtenis vorderde, dacht ik eindelijk aan mijzelve. Ik was zonder geld en zonder middelen, om het te verdienen. Men ried mij, om mij tot Keizer ALEXANDER te wenden; want daar ik acht jaren in zijne dienst als tooneelspeelster bij den keizerlijken schouwburg had gesleten, zoo had ik eenige aanspraak op zijne bescherming. Had ik den moed gehad, hem om eene audientie te verzoeken, gelijk verscheidene van mijne lotgenooten, hij had ze mij zeker toegestaan; want hij was altijd gereed, om het onheil van ongelukkigen te verzachten. Toen de Keizer te *Wilna* kwam, wilde men hem een feest geven; maar hij zeide: »Neen, besteedt het geld

Digitized by Google

ter ondersteuning der ongelukkigen, die zonder brood of dak zijn. Wie zou te midden van zooveel ellende vrolijk kunnen wezen? Dat ware spotten met het ongeluk."

Het was de Maarschalk KUTUSOFF, die mij gedurende mijn verblijf te *Wilna* ondersteunde. Zijne familie had mij in *Petersburg* zoo vriendelijk ontvangen, dat dit mij bij hem een regt te meer gaf op zijne welwillendheid. Daar ik in het huis van den Generaal LEFEBVRE na diens dood noch blijven kon, noch blijven wilde, zoo nam ik mijnen intrek bij eene weduwe, die zeer vele *Franschen*, mannen en vrouwen, had opgenomen, welke meest allen in den jammerlijksten toestand verkeerden. Daar mijne gezondheid van al het lijden en al de vermoeijenissen niet geleden had, zoo stond ik hen bij, die, ongelukkiger dan ik, ziek waren. Een officier, die getuige was van de zorg, waarmede ik hen verpleegde, sprak tegen mij van een kind, dat misschien nog leefde, ofschoon alles rondom hetzelve van honger en gebrek was gestorven. De officier deed mij daarvan eene hartroerende beschrijving. »Och," riep ik, »laten wij het halen!" Wij hadden weldra de *stadspoort* bereikt. Nog kan ik aan dat gezigt niet zonder huiveren denken. Ik nam het kind onder mijnen mantel en ijlde zoo snel weg, dat mijn medgezel mij naauwelijks volgen kon. Ik had weinig hoop, het kleine schepsel in het leven te houden; doch met vreugde zag ik, dat het door den bijstand van Dr. DESGENETTES weder eenigzins bijkwam. Het was enkel door de koude verstijfd. Doch wij moesten veel voorzigtigheid gebruiken, om het voedsel te geven; want het had lang honger moeten lijden. Langzamerhand moest men het maagje weder aan spijze gewennen. Naar allen schijn behoorde het aan *Fransche* ouders uit *Moskou*.

»Waarom zoudt gij u het kind niet blijven aantrekken?" zeide de officier tegen mij. »Gij zijt zoo goed."

»Ik zou het gaarne doen; maar ik heb zelve *niets* meer; wat kan ik dan voor de arme doen?"

»Wat gij voor alle ongelukkigen doet, haar verplegen."

»Maar verpleging alleen kan haar niet in het leven behouden."

»Zij kan dit toch gemakkelijker maken, en ik zal het weinige, dat ik kan, gaarne toebrengen. Het zal, helaas, het penningsken der weduwe zijn."

Digitized by Google

Tranen stonden in mijne oogen, als ik de kleine ongelukkige aanzag, voor wie ik zulk eene levendige belangstelling gevoelde. Een harer voetjes was bijna bevroren. Daar ik verscheidene personen met een zeer eenvoudig middel gered had, met aardappelenschraapsel, wendde ik dit ook bij haar aan, en het gelukte mij.

Ik ging den volgenden dag naar den Generaal KUTUSOFF. Zijn schoonzoon, de Vorst GOUDASCHOFF, ontving mij. »Gij hebt nog niet gehoord," zeide ik, »wat mij gebeurd is? Kent gij niet een klein *Fransch* stukje, dat BRUNET speelt: *Het bankroet van den Schoenlapper?* De arme man beklaagt zich, dat hij zijn eigen kind niet meer voeden kan en vindt er twee voor zijne deur te vondeling gelegd. Zoo gaat het mij ook ongeveer. Nu ik niets meer heb, is nog een kind tot mijn' last gekomen."

»Hoe? Een kind?"

»Ach ja! Een allerliefst schepseltje, dat, als een vogeltje, uit het nest op de sneeuw is gevallen."

Hij begon te lagchen. »Dat moet ik den Maarschalk KUTUSOFF verhalen," zeide hij.

»Ja, het is zeer grappig. Maar wees gij nu zoo goed, om mij te zeggen, wat van mij en het kind zal worden?"

»Ik zal met mijn' schoonvader daarover spreken. Breng gij uwen kleinen vogel maar eens hier."

Dat gebeurde nog op denzelfden dag. Ik had mijn klein meisje netjes aangekleed, om het aan den Heer KUTUSOFF voor te stellen. Terwijl ik op hem wachtte, sloeg ik mijne oogen op een boek, dat openlag. Het waren de Gedichten van CLOTILDE; ik las het couplet:

O schrei niet, lief wichtje,
Gij hebt niet te vreezen!
God heeft mij gezonden:
Uw redder zal 'k wezen!

»Zie eens," zeide ik tegen den Maarschalk, die op dit oogenblik binnentrad, »schijnt u dat niet eene voorspelling te zijn?"

»Waarlijk," zeide hij, »het treft zonderling. Nu, ik wil peet en redder zijn."

Hij liet haar NADEJE (Hoop) noemen, gaf haar 100 roe-

Digitized by Google

bels, en zijn schoonzoon 300. »Maak hiervan," zeiden zij tegen mij, »gebruik voor de eerste benoodigdheden van het kind."

Vol van blijdschap verhaalde ik den gelukkigen uitslag aan mijne vrienden, die er hartelijk in deelden. Intusschen was ik verlegen, wat ik met NADEJE doen zou, als ik vertrekken moest; want bij zulke onzekere omstandigheden, als de mijne, en in zulk eenen strengen winter het kind mede te nemen, was onmogelijk, en toch kon en wilde ik het niet verlaten. Vorst GOUDASCHOFF hielp mij uit de verlegenheid. Hij kende eene *Duitsche* vrouw, die verpligting aan hem had, en die hij een pas naar haar vaderland had bezorgd. Eene mijner bloedverwanten woonde in *Luxemburg*. De Vorst verzekerde mij, dat de *Duitsche* vrouw het kind zou medenemen, en het met eenen brief van mij aan deze bloedverwante brengen, opdat deze het tot mijne terugkomst mogt opvoeden. »Wij geven haar de reiskosten," zeide hij, »en ik sta voor haar in." Zij volbragt hare taak ook voortreffelijk. Ik behield het kind dus *bij mij* tot aan mijn vertrek; toen ik het verlaten moest, *voelde ik diepe* droefheid, en toen ik het wederzag, eene blijdschap, die ik niet beschrijven kan.

Ik had mijne betrekking opgegeven, mijne uitzigten opgeofferd, om voor dat kind te zorgen, dat ik als eene moeder liefhad. Deszelfs jeugd werd met zorg verpleegd, zoo als die dit vorderde. Doch dit ware slechts eene oogenblikkelijke belangstelling geweest, zoo de lieftalligheid en voortreffelijke aanleg van het meisje haar niet duurzaam hadden doen worden. NADEJE was door hare bevalligheid en schranderheid de lieveling van alle kringen in *Frankrijk* en *Engeland*, in de kleine stukjes, waarin ik haar liet spelen. Toen zij den *Russischen* volksdans in boerinnekostuum danste, kwam zij zoozeer in de mode, dat de kleine NADEJE bij schitterende partijen niet mogt ontbreken. Op het Congres te *Aken* trad zij bij de feesten op, die de Vorstin VON THURN UND TAXIS, de zuster van den Koning van *Pruissen*, gaf, en deze laatste schreef mij eenen zeer vleijenden brief over mijne kweekeling, dien ik zorgvuldig bewaarde. Toen wij naar *Polen* gingen, kwamen wij door *Berlijn*. NADEJE was toen 14 jaren oud. De Koning wilde haar zien en ontving haar zeer vriendelijk. Wij gaven eene *soirée* in *Pots-*

Digitized by Google

dam, waarbij alleen het hof tegenwoordig was. De Koning gaf mij verlof, om bij mijne terugkomst uit *Warschau* kunstenaars van daar mede te brengen, om *Fransche* stukken te *Berlijn* en te *Charlottenburg* te geven. Van dien tijd bestaat er een *Fransch* tooneel in *Pruissen*. — Toen NADEJE 15 jaren oud was, liet ik haar onder de gunstigste uitzigten in de *Comédie Française* optreden.... Ik heb den moed niet, deze levensbeschrijving te eindigen, en wil er nog slechts de volgende regelen over haren dood uit een Tijdschrift van 1832 bijvoegen: »Het is de belangwekkende wees, die door de moederlijke opleiding van Mevrouw DUSIT eene voortreffelijke tooneelspeelster geworden was, en wier eerste optrede in het *Théatre français* algemeenen bijval vond. Zij was de trots en de hoop harer aangenomene moeder, die haar in den ouderdom van twintig jaren verloor. Mevrouw DESBORDE VALMORE wijdde haar eenige regelen, die op haren grafsteen zijn uitgehouwen:

't Sneeuwklokje, in lentes eersten bloei ontloken,
Is aan den hof, helaas, te vroeg ontrukt.
Maar Gij, o God, Gij hebt het woord gesproken,
Gij hebt de bloem den stengel afgeplukt!

Nu mogen onze droeve tranen vloeijen;
O bloem, ontvallen aan eens Engels kroon,
Gij zult omhoog met nieuwen luister bloeijen;
Daar zien we u eens in 't onverderflijk schoon!

DE OUDEJAARSAVOND.

(*Vertelling.*)

In den namiddag van den laatsten December des jaars 184** was de arbeidskamer van Advocaat ***, te *Weenen*, bijna geheel ledig; de kopiist FREDERIK zat nog slechts alleen aan zijn tafeltje, en schreef eene geregtelijke aanklagte in het net. FREDERIK was een keurig en oplettend schrijver; nog nimmer had hij een zegel bedorven; maar het scheen, dat zulks heden te vreezen was, want hij moest nu in een kwartier uurs meer uitkrabben, dan anders in een geheel jaar. De jonge man, was in eene geweldige onrust van gemoed; de letters zwommen hem voor de oogen en zijne hand beefde

Digitized by Google

als die van eenen afgeleefden grijsaard. Ontelbare malen keek hij op zijn horologie, schoof in angstig ongeduld op zijnen stoel heen en weder, boog zich zuchtende achterover en zag wanhopig naar het plafond. Bij elk gedruisch luisterde hij met teruggehouden adem naar den kant der deur, en schudde, wanneer hij zich telkens bedrogen zag, ontevreden en misnoegdig het hoofd. Eindelijk, toen het reeds donker begon te worden, hoorde hij buiten werkelijk de stem van zijnen principaal. Alsof hij eenen elektrieken schok kreeg, trilde FREDERIK op dit geluid; al zijn bloed week naar het hart, dat hoorbaar klopte. »God zij dank!" fluisterde hij en wreef zich de handen, »eindelijk komt hij; wanneer hij mij ziet, zal hij het zich toch wel herinneren."

»Drommels, wat kan dat beteekenen? Mijn kantoor nog open?" riep de advocaat en trad binnen, terwijl de genen, die hem verzelden, op den drempel bleven staan.

FREDERIK sprong op, maakte eene diepe buiging, en sprak, zoo luid als de beklemming zijner borst hem zulks veroorloofde: »Goeden avond, Mijnheer!"

»Zoo, zijt gij de vlijtige man?" *riep de advocaat al lachende.* »Is er ook iets nieuws gekomen?"

»Niets, Mijnheer," gaf FREDERIK ten antwoord, en zijne ongeduldige verwachting dreef hem daarbij twee schreden nader tot den principaal.

»Nu, laat het dan ook voor heden gedaan werk zijn," sprak de advocaat met een' goedigen lach en volgde zijne reeds vooruitgegane vrienden.

FREDERIK bleef staan, doodbleek, en bevende tot in zijn binnenste. Hij voelde eenen heftigen drang, om zijnen heer na te loopen; maar aan zijne leden hing het lood der schroomvalligheid. Plotseling riep de advocaat hem van den trap toe: »Hoor eens, FREDERIK! FREDERIK!" en met nieuwe hoop bezield vloog de kopiist de kamer uit en wilde den trap af.

»Blijf maar boven," riep hem zijn principaal toe; »doch wanneer gij tijd en lust hebt, zoo kom tegen tien ure met ons Oudejaarsavond houden." Met deze woorden verdween hij.

FREDERIK waggelde terug; alles draaide voor zijne duizelende en omnevelde blikken. Lang stond hij in gedachtelooze verslagenheid; eindelijk hief hij de beide handen om-

Digitized by Google

hoog, wierp zijne papieren en schrijftuig bij elkander en meldde voort.

Vele lezers, maar insonderheid diegenen, die zelven in eenen dergelijken toestand geweest zijn, hebben zeker reeds geraden, wat het was, dat onzen armen kopist zoozeer kwelde. Hij had zijn maandloon nog niet ontvangen. Altijd was de advocaat gewoon geweest, stiptelijk op den laatsten dag der maand te betalen, en heden vergat hij zulks, juist heden, nu FREDERIK geenen penning meer in voorraad had. Zeker, hij kon nog wel op de zamenkomst bij het avondeten hopen; maar dan kwam het geld voor den vurigen wensch, dien hij thans koesterde, toch te laat. FREDERIK had namelijk zoo gaarne een klein nieuwjaarsgeschenk voor zijn vrouwtje gekocht.

Menig lezer zal met afkeurende verbazing vernemen, dat de arme dagschrijver reeds gehuwd is. Alle welberadene menschen hadden dit huwelijk eenen voorbarigen, dwazen stap genoemd; gelijk men dan over het algemeen niet zelden het gevoelen hoort uiten, dat aan arme lieden het trouwen ronduit verboden moest worden. Dit echter zou een hard, een onmenschelijk verbod wezen. Juist voor de armen is trouwen eene behoefte en eene weldaad, terwijl het voor de rijken maar al te dikwijls alleen een genot te meer is. Juist bij de armen is het trouwen het zegenrijkst, het Gode meest gevallig; want de armen trouwen niet om een huis te maken, om een oud geslacht voor uitsterven te bewaren, om deelnemers en erven van een lui en lekker leven te hebben; de armen trouwen, om door liefdevol medegenot de hun zoo karig toegedeelde levensvreugde te verhoogen, om met edele zelfopoffering elkander den last des levens te helpen dragen, voor de zamenleving vlijtige dienaren en voor hen zelven, tegen den tijd van hunnen hulpbehoevenden ouderdom, dankbare ondersteuners op te kweeken. Zalig prijs ik derhalve den schrijver FREDERIK, dat hij na zijn onaangename dagwerk niet in een eenzaam, treurig kamertje behoeft te treden, niet gedwongen is, alleen en zonder liefde te zijn in eene wereld, welker heiligste behoefte, welker hoogste zaligheid juist in de liefde gelegen is. Ach, hoe vele menschen zijn niet door die ongelukzalige, liefdeloose eenzaamheid aan ligchaam en ziel verdorven en verloren gegaan!

FREDERIK had een lief, goedhartig vrouwtje getrouwd,

Digitized by Google

zich een huiselijk vreugdeplekje gesticht, en aan zijne nijverheid eene edeler, heiliger rigting gegeven. Ook zijn maatschappelijke stand was niet zonder hoop. Wel is waar hij had niet gestudeerd, dat is te zeggen, hij kon door geene papieren testimonia bewijzen, dat hij zoo en zoo vele examens doorstaan had; maar hij had zich, door gelukkige vatbaarheid en rustelooze vlijt, zoo grondige kennis van het regtsvak verworven, dat de gepromoveerde jonge lieden, die onder zijnen patroon werkten, menigmaal zich verwaardigen moesten, onderrigt en raad bij den nederigen schrijver te zoeken. De advocaat waardeerde en beloonde FREDERIK's bekwaamheid, en had hem uitzigt gegeven, dat hij hem een' voordeeligen procureurspost verschaffen zou. Daarenboven wist FREDERIK's vrouwtje zoo naarstig en geschikt met de naald om te gaan, dat zij maandelijks een regt aardig sommetje gelds tot de kosten der huishouding kon bijdragen. In den laatsten tijd zeker had FREDERIK op deze ondersteuning weinig rekening kunnen maken; maar daarentegen had zijn lieve vrouwtje hem, drie maanden geleden, eenen levenden schat toegebragt, eenen zoo frisschen en sterken jongen, als kanselarijstof inademende vaders slechts zelden kunnen aanwijzen. O hoe vrolijk ging de gelukkige vader des morgens aan zijnen arbeid, wanneer hij de lieve moeder gekust en het sluimerende zoontje gezegend had; welk eene lafenis was het niet voor hem, wanneer hij in zijne vrije oogenblikken met den spartelenden knaap in het rond kon dansen, of hem de kluchtigste grappen vertellen, tot dat het mannetje, hetwelk met wijd opgesperde oogen en een voorkomen, alsof hij het verstond, toeluisterde, hartstelend begon te lagchen! Deze kleine erfprins was dan ook oorzaak geweest, dat zijns vaders geldvoorraad sneller dan anders uitgeput geraakt was, en dat hij thans, bij het verzuim van den advocaat, in de vervulling van zijnen liefdevollen wensch verhinderd was geworden.

FREDERIK besloot nu tot den zwaren stap, om ergens eenig geld ter leen te vragen, maar het lot bespaarde hem deze vernedering; hij vond niemand zijner bekenden te huis, en zonk in zulk eene droefgeestigheid, dat hij schroomde in deze gemoedsstemming naar huis te gaan. Het kwam hem dus wèl van pas, dat hij eene buurvrouw ontmoette, die juist naar huis ging. Door deze vrouw deed hij aan zijne LOTJE zeggen, dat hij te gast genood was en eerst na mid-

Digitized by Google

dernacht te huis zou komen; dat zij derhalve niet op hem wachten, maar gerust naar bed moest gaan. In de stad, waar alle winkels met zoo veel heerlijke dingen prijkten, welke onze goede FREDERIK gaarne al te zaam voor hen, die zijn hart liefhad, gekocht zou hebben, kon hij het niet uithouden; hij snelde, morrend tegen zijn lot, naar buiten, en liep er zoolang rond, tot dat het tijd was aan de noodiging van zijnen vergeetachtigen principaal te voldoen.

In den beginne moest de arme FREDERIK zich geen gering geweld aandoen, om niet, strijdig met hetgeen pligtmatige ondergeschiktheid van hem vorderde, het gezelschap door een droevig gezigt in deszelfs feestvreugde te storen; doch weldra oefende de gouden zorgenverdrijver ook op hem zijne tooverwerking, en hij begon de zaak verstandiger, dat is ligtzinniger, te beschouwen. »Of ik mijn geschenk eenen dag vroeger of later geef, komt op hetzelfde uit. Voor hetgeen wij morgen uit te geven hebben, zullen de potpenningen, die LOTJE-lief in haar spaarbeursje heeft, wel toereikend zijn. Overmorgen zal ik haar daarvoor wel andere, nagelnieuwe, zoo zij wil, opwisselen, en leg er dan, als interest voor het leenen, een stuk of drie meer bij." Deze redenen waren op zichzelve zeer afdoende, en na elk glas wijn meer kwamen zij den goeden kopiist ook nog gedurig meer afdoende voor, zoodat het hem weldra niet den geringsten zielestrijd meer kostte, met de vrolijken vrolijk te zijn. Had slechts zijn LOTJE nu naast hem kunnen zitten! Bij elk lekker beetje dacht hij: »Ach, kon mijn wijfje er maar ook iets van hebben!" Doch, daar dit nu eenmaal niet zoo zijn kon, en daar FREDERIK, als een braaf echtgenoot, vast in den geloove was, dat man en vrouw één lijf en ééne ziel zijn, zoo gaf hij zich met prijselijken pligtijver aan de genoegens der tafel over. Alleenlijk echter toen, bij het dessert, het suikerwerk opkwam, werd hij aan deze grondstelling van het huwelijksregt in zoo ver ontrouw, dat hij, onder den dekmantel van een geveinsd neussnuiten, verscheidene mooije dingjes in zijn' zak poogde te doen glippen, hetwelk hem ook, tot zijne groote blijdschap en tot nog grootere verlustiging der hem onbemerkt gadeslaande vrouw van den huize, gelukte.

Eindelijk, nadat alles gedaan was, wat op Oudejaarsavond allerwegen te doen gebruikelijk is, brak het gezelschap op, om het nieuwe tijdperk des levens op gelijke wijs te begin-

Digitized by Google

nen, als de mensch het leven zelf gewoonlijk begint, te weten, in de eerste plaats met eenig geschreeuw en vervolgens met eenen duchtigen slaap. Toen FREDERIK aan de vrouw des huizes zijnen afscheidsgroet bragt, fluisterde hem de goedhartige dame toe: »Ik heb iets voor uwe vrouw en uw kleintje in den zak van uwen mantel gestoken, *draag er goed zorg voor.*" Met een klein gewetensverwijt wegens zijne nu overtollige diefstalletjes dankte FREDERIK haar voor hare goedheid. Op de bedoelde plaats vond hij een' grooten papieren zak vol lekkernij, en spoedde zich nu vrolijk en welgemoed naar zijne afgelegene woning. Toen hij aan de huisdeur schelde, bekroop hem weder eenige misnoegdheid, omdat hij niet eens zoo veel geld had om voor het opendoen te betalen (*). »Ik begin het nieuwe jaar met schulden te maken, vriend MAARTEN! Morgen krijgt gij uw geld," riep hij den huismeester toe, en snelde den trap op. Zoo zacht hij kon, trok hij, reeds in de keuken, zijne laarzen uit, om vrouwlief niet wakker te maken. Vervolgens tastte hij rond, om zwavelstokken te vinden, stak licht aan en kreeg een bord, om er het *suikergebak op te stapelen*. De goede advocaatsvrouw had de keurigste stukken voor hem uitgezocht, en FREDERIK zegende haar daarvoor in vrolijke dankerkentenis. Toen het papier geledigd was, keerde FREDERIK den zak om, om ook de losgeraakte suiker op het bord te storten; zie, daar viel er nog een papiertje uit en plofte zoo zwaar neder, dat het eene boven op den stapel liggende APOLLO'S-lier verbrijzelde. Verwonderd vouwde FREDERIK het pakje open, en zes gerande dukaten glinsterden hem te gemoet. — O, welk een oogenblik van vreugde was dit, en hoe zoet moet niet de liefderijke geefster ingesluimerd zijn onder de gedachte aan de blijdschap, welke zij de goede luidjes bereid had! Men is gewoon, het geld den boozen geest der wereld te noemen; maar welk een

(*) Deze ons vreemd voorkomende uitdrukking hangt zamen met het in *Oostenrijk*, *Bohemen* en misschien in nog andere deelen der monarchij, heerschende gebruik, volgens hetwelk de zorg voor huissluiting ens. toevertrouwd is aan eene soort van portier, die den naam van *Hausmeister* draagt, en voor het openen der deur, na een zeker uur des avonds, als ook voor andere diensten, van elk der huisgenooten een klein inkomen geniet.

Digitized by Google

werktuig van oneindigen zegen kon het niet worden, wanneer het altijd en overal zoo edelmoedig besteed werd! Hoe dikwijls echter verspillen wij niet voor genietingen, die ons tranen van naberouw kosten, sommen, welke aan menig arme tranen van verrukking hadden kunnen ontlokken! O, mogten aanzienlijken en gegoeden bij de wisseling des jaars wel de lastige pligtpleging van het *geluk-wenschen* laten varen, maar nimmer den zoeten pligt van het *geluk-verspreiden!* Arme bloedverwanten, bedienden en arbeidslieden verheugen zich zoo lang op den Nieuwjaarsdag, en berekenen reeds vooruit, wat zij zich niet al voor de geschenken van dat tijdstip aanschaffen zullen; hoe bitter moet niet het gevoel zijn, deze hoop teleurgesteld te vinden, en hoe zoet daarentegen het bewustzijn van naar vermogen bijgedragen te hebben, om dien dag tot eenen algemeenen vreugdedag te maken!

FREDERIK versmolt als 't ware in een gemengd gevoel van blijdschap, dankbaarheid en liefde tot God, en de vreugdetranen, welke hij schreide, werden door den engel der vergelding opgezameld, om eenmaal te schitteren als paarlen in de kroon der verheerlijking, voor de edele weldoenster bestemd.

Toen hij eenigermate tot zichzelven gekomen was, spreidde FREDERIK het fijne papiertje, waarin de dukaten gewikkeld geweest waren, over het bovenste suikergoed uit, en legde de zes goudstukken naast elkander daarop, ten einde LOTJE's eerste blik er op mogt vallen. Nu luisterde hij door het sleutelgat, en, daar zich niets deed hooren, sloop hij op zijne toonen de slaapkamer in. LOTJE lag, half ontkleed, op het bed, en hield haren sluimerenden zuigeling aan hare borst gedrukt. FREDERIK boog zich over zijne geliefde vrouw henen, kuste haren adem, en zegende haar; vervolgens zette hij het bord op LOTJE's tafeltje en week even zacht naar zijn schrijfvertrek. Hier vond hij op zijne tafel een fraai geborduurd huiskapje, en daarbij een met groote en kromme letters beschreven blad papier, waarop de volgende woorden te lezen stonden: »Lieve Vader! Moeder en JANTJE wenschen u een regt gelukzalig Nieuwjaar, en schenken u dit kapje, om het op te zetten, wanneer gij 's morgens vroeg het keukenhout voor den geheelen dag klein maakt. Moeder heeft het kapje geborduurd, maar JANTJE heeft haar daaraan geholpen, want hij heeft haar

Digitized by Google

's nachts altijd wakker gemaakt en wakker gehouden, zoodat zij borduren kon zonder iets anders te verzuimen. Dezen brief echter heeft JANTJE, welk een klein dreumisje hij ook zijn mag, geheel alleen geschreven; moeder heeft hem slechts een weinig de hand bestuurd."

FREDERIK drukte het lieve geschrijf aan zijn hart, aan zijne lippen, en wilde de kamer uitsnellen, om zijn goede LOTJE wakker te zoenen; maar aan de deur lachte hem reeds haar spionerend, van de reinste vreugde gloeijend kopje te gemoet. Zij had niet geslapen, maar zich slechts zoo gehouden, ofschoon het haar de grootste moeite gekost had, zich te bedwingen en de inwendige gemoedsbeweging te verbergen.

»LOTJE! mijne hartelijk beminde LOTJE!" riep de gelukkige gade, en zij zonken in elkanders armen, omstrengelden zich vast en innig; hunne kussen, hunne vreugdetranen mengden zich, en zij begonnen het Nieuwjaar met eene zaligheid, zoo als er geene grootere op aarde mogelijk is.

MEIJERBEER.

GIACOMO MEIJERBEER is in het jaar 1791 te *Berlijn* van Joodsche ouders geboren, welken het zeldzame geluk te beurt viel, in hunne drie zonen, MEIJERBEER, MICHAËL en WILHELM BEER, der wereld drie beroemde mannen te schenken. Zijn vader had een van de grootste bankiershuizen der residentie, en genoot, wegens zijn' minzamen aard en het gebruik van zijn vermogen tot ondersteuning van elke algemeen nuttige onderneming, de achting van ieder, die hem persoonlijk kende of slechts van hem had hooren spreken. Reeds als jonge knaap toonde MEIJERBEER eene ongemeene begaafdheid voor de toonkunst. Zoo vertelt men van hem, dat hij eens, nog slechts zes jaren oud, door zijne ouders naar een concert medegenomen zijnde, na zijne tehuiskomst verscheidene muzijkstukken, welke hij gehoord had, uit zijn geheugen op het forte-piano naspeelde. De beroemde pianist FRANS LAUSKA, een *Bohemer*, was zijn muzijkonderwijzer; later ontving hij bij ZELTER het eerste onderrigt in den generaal-bas en in het componeren. De vorderingen, welke de knaap op zijn instrument maakte, waren inderdaad verbazend. Reeds in zijn negende jaar liet

Digitized by Google

bij zich openlijk, met even schitterende als welverdiende toejuiching, hooren. Met elk jaar werd nu zijn spel voortreffelijker, zoodat KARL MARIA VON WEBER hem voorspelde, dat hij de grootste klavierspeler van *Duitschland* zou worden. MEIJERBEER trad eenigen tijd daarna te *Weenen* op, en verwekte hier zulk eene geestdrift, dat, naar KAREL CZERNY beweert, de beroemde *Weener* virtuozen, ja zelfs HUMMEL, hun spel aanmerkelijk wijzigen en daaraan eene geheel nieuwe rigting moesten geven, om niet door den jongen MEIJERBEER overtroffen te worden. In de jaren 1810—1811 vinden wij MEIJERBEER te *Darmstad*, waar hij gelijktijdig met WEBER en GÄNSBACHER bij den Abt VOGLER den generaal-bas bestudeerde. Van hoeveel aanbelang de proeven zijner compositie geweest moeten zijn, blijkt uit het oordeel, door zijnen vriend en mededinger WEBER geveld, die van hem zeide, dat hij reeds destijds een groot, diep, *Duitsch* talent bezat, »voor hetwelk ik, toen wij nog te samen bij VOGLER studeerden, menigmaal bang was, en al mijne kracht moest inspannen, om niet bij hem achter te staan.'' Gedurende dezen studeertijd schreef MEIJERBEER zijn eerste eenigzins groote werk, eene Cantate: *God en de Natuur*, welke ook op de *Berlijner* Zangakademie opgevoerd werd en ongemeenen bijval vond. Even zoo werd zijne Opera *Jephte*, vooral te *Berlijn*, met eene luisterrijke uitkomst bekroond.

In dit tijdvak valt *Pruissens* voorbeeldeloose zelfverheffing, waardoor het de kluisters verbrak, waarin *Frankrijk* het geklonken hield. MEIJERBEER's ouders bragten, even als zoo vele andere patriotten, het vaderland de grootste offers, en bewezen vooral door de bijdragen, welke zij tot uitrusting der krijgslieden leverden, dat zij hunnen rijkdom slechts als het middel beschouwden, om hun land in deszelfs nood trouwhartig bij te staan. De achtingwaardige moeder van MEIJERBEER draagt nog tegenwoordig, als erkentenis harer verdiensten, die zich daarna door de verzorging der segevierend teruggekeerde strijders nog vermeerderden, de haar door wijlen den Koning verleende LOUISA-orde. Zwakheid van ligchaam, door onvermoeide werkzaamheid vermeerderd, belette MEIJERBEER, zich bij zijnen, naauwelijks zestienjarigen broeder, die pas de school verlaten had, te voegen, om gezamentlijk in de gelederen der vrijwillige verdedigers van het vaderland te treden. De laatste klom, in

Digitized by Google

een Dragonderregement, eerlang tot den rang van Luitenant op. — In het jaar 1814 kwam eene komieke Opera van MEIJERBEER, *de twee Kalifen* geheeten, te *Stutgard* en te *Weenen*, waar men hem nog steeds als den uitstekendsten klavierspeler bewonderde, ten tooneele. Deze tijd van *gisting*, waarin al de oplettendheid op de krijgsgebeurtenissen gerigt was, scheen weinig geschikt, om de gemoederen voor den arbeid van eenen jongen componist in te nemen; hierdoor viel aan dit werk, dat een' rijken schat van schoonheden inhoudt, de gewenschte uitkomst niet te beurt. Om zich inzonderheid eene inniger kennis van het gezang eigen te maken, reisde MEIJERBEER in het jaar 1815 naar *Frankrijk* en vervolgens naar *Italië*. Het verblijf in laatstgemelde land oefende op MEIJERBEER's Muze den schoonsten invloed. Hier, waar hij zoo ligt zijne *Duitsche* diepte van kennis en gevoel had kunnen opgeven, om zegepralen, zoo als de toenmalige van ROSSINI, te behalen, hield hij zich van allen vreemden invloed, voor zoo ver dezelve schadelijk op zijne voortbrengingskracht had kunnen werken, volkomen vrij. Door dit gedrag dan ook behielden, in al zijne werken, *Duitsche* ernst en *Duitsche* grondigheid de overhand, en wat hij uit het gezangrijke *Italië* overgenomen had, diende alleen om derzelver bekoorlijkheden te verhoogen.

Zoo ontstond de Opera *Romilda e Constansa*, welke in het jaar 1817 te *Padua* opgevoerd en met algemeene goedkeuring ontvangen werd. Op deze volgde eene tweede, *Margaretha van Anjou*, en eene derde, *Emma van Roxburg*, welke alle eenen bijval genoten, die tot nog toe in *Italië*, bij de voortbrengselen van eenen buitenlander, nooit gezien was. Doch al deze Opera's overtrof zijn *Crociato in Egitto*, die in *Italië*, in *Frankrijk*, in *Duitschland* met bijna voorbeeldelooze toejuiching gegeven werd. Toen deze Opera ook te *Berlijn* op het *Koningstadsche* tooneel tot opvoering kwam, waar zij buitengemeen beviel, betreurde men algemeen, dat tot nog toe aan de elders zoo beminde voortbrengselen van eenen landgenoot in zijne geboorteplaats zoo weinig oplettendheid geschonken was.

In het jaar 1825 keerde MEIJERBEER naar huis terug, en werkte van dien tijd onafgebroken aan zijn reusachtig meesterstuk *Robert le Diable*, waartoe hem, gelijk bekend is, SCRIBE den tekst geleverd had. Deze Opera werd in het jaar 1831 voor de eerste maal te *Parijs* ten tooneele ge-

Digitized by Google

bragt, en wel met eenen uitslag, zoo als men nog nimmer gezien had. Van *Parijs* ging deze Opera, door welke MEIJERBEER zich eenen onsterfelijken naam verworven heeft, naar *London* over, en deed nu vervolgens de rondreis door de wereld. Van den *Taag* naar de *Neva*, aan de oevers van den *Orinoco* en den *Missisippi*, kortom overal, waar de beschaving zich eenen weg gebaand heeft, klopten de harten van bewonderend gevoel voor den rijkbegaafden meester. En geene vlugtige reis rondom de wereld was het, welke deze Opera deed; overal vond zij eene blijvende plaats, overal bleef zij de Lievelingsopera van het publiek.

Na zulk een reusachtig werk had men gemeend, dat de verbeeldingskracht des meesters uitgeput moest zijn, en dat hij voortaan op de roemrijk verkregene lauweren zou rusten, waarmede geheel de beschaafde wereld — slechts enkelen uitgezonderd, wier oordeel te duidelijk den stempel der partijdigheid draagt — hem bekranst had. Verre van daar! Na zes jaren verschenen zijne *Hugenoten*; een werk, van hetwelk een *Fransche* beoordeelaar gezegd heeft, dat hem de schitterende bijval, welken deze Opera gevonden had, niet zoozeer verwonderde, als dat MEIJERBEER geslaagd was, na zijnen *Robert le Diable*, eene nog grootere zegepraal over zijne tegenstrevers te behalen. AUBER's *Muette de Portici* uitgezonderd, kon men met regt beweren, dat in de laatste twintig jaren niet eene eenige Opera zulk eenen triomf genoten had, als de *Robert le Diable* en de *Hugenoten* van onzen meester; een triomf, des te grooter, daar het laatste dier twee kunstwerken zelfs de vroegere tegenpartijen van MEIJERBEER deed verstommen, en hen als met geweld noodzaakte, zijn heerlijk gewrocht te bewonderen.

Sinds langer dan tien jaren vormt *Parijs* het geliefkoosde verblijf van MEIJERBEER. Hier wordt zijn naam onder de groote kunstmeesters dier wereldstad steeds het eerst genoemd, en de *Duitscher* te *Parijs* is niet minder trotsch op den eerbied, die er door alle standen aan eenen landsman bewezen wordt, dan hij MEIJERBEER zelven dankbaar is voor de minzaamheid, welke deze groote man in zoo rijke mate zijnen landslieden bewijst. Van tijd tot tijd zien wij hem in zijn geboorteland terugkeeren, waar zijne geliefde moeder zich beijvert, hem het afsterven van twee lieve kinderen te doen vergeten, en waar zij zelve in zijn bijzijn troost zoekt voor het smartelijk verlies, hetwelk zij, en met haar geheel

Digitized by Google

Duitschland, door het overlijden van haren dichterlijken zoon, MICHAËL BEER, geleden heeft.

MEIJERBEER, in wiens gelaatstrekken men reeds bij den eersten blik den uitstekenden geest onderscheidt, munt evenzeer uit door de hoedanigheden van zijn hart en gemoed, waarin minzaamheid en nederigheid zich paren. Een weldoener der armen, een vriend van gezelligheid, een liefhebbend huisvader, bezit hij die eigenschappen, zonder welke de lauwerkroon der kunst een ijdel sieraad is.

Moge hij nog lang uit de rijke en zoo het schijnt onuitputbare bron zijner verbeeldingskracht blijven scheppen, en moge zijn jongste werk, *de Profeet*, niet alwederom in het lot zijner vroegere deelen, dat namelijk van eerst na jaren tijds in de vaderstad des meesters ten tooneele gevoerd te worden! — Gelijk bijna alle beroemde mannen, bezit MEIJERBEER eene gewoonte, die hem bijzonder eigen is. Zoo verhaalde, vóór eenigen tijd, de *France musicale*, dat iemand, gekomen zijnde om hem zijne opwachting te maken, en den jongen MEIJERBEER alleen in de kamer vindende, aan dezen vroeg: »Is papa te huis?" — »Neen, Mijnheer," antwoordde het kind, »bij slecht weder is papa nooit te huis; zoo gij hem te huis treffen wilt, dient gij te komen als het mooi weder is; wij wachten hem eerst weerom, wanneer de zon begint te schijnen."

DE HALFVOLLE FLESCH.

Het geslacht van den geachten koopman F. te *Flensburg* voert in zijn wapen eene halfvolle flesch; de volgende daadzaak heeft hiertoe aanleiding gegeven: CHRISTIAAN F., de overgrootvader van het tegenwoordig hoofd van dit handelshuis, diende, in den, destijds tusschen *Zweden* en *Denemarken* gevoerden, uiterst bloedigen oorlog, als gemeen soldaat. Onmiddellijk na eenen, door de *Deenen* gewonnen slag, had deze oude F., die als schildwacht op zeker punt van het door zijne landslieden behouden slagveld geplaatst was, eene flesch bier bekomen, welke hij juist bezig was, tot lessching van zijnen brandenden dorst, aan den mond te zetten. Op dat oogenblik hoort hij de smeekende stem van eenen *Zweed*, die, van beide beenen beroofd, hem met aandrang om eenen dronk verzocht. F. had een hart, voor

Digitized by Google

medelijden vatbaar; in den smeekende ziet hij geenen vijand meer, maar slechts een' lijdende. Zijnen eigen' dorst vergetende, buigt hij zich over den gekwetste en reikt hem de volle *flesch* toe. Maar, terwijl hij dit doet, lost de valsche *Zweed*, die nog voor de laatste maal zijnen volkshaat wilde koelen, een pistool op den geen, die hem poogde wèl te doen. Over dezen echter waakte een goede engel. Hoezeer van zoo nabij gedaan, miste het schot. Bedaard nam F. de flesch, dronk ze half ledig, en reikte ze toen op nieuw den stervende toe, met de woorden: »Daar, rekel, nu krijgt gij slechts de helft." Een voornaam officier, die niet ver van daar getuige van dit geval geweest was, deelde het den Koning mede, die den wakkeren krijgsman eene belooning deed toekomen, en hem een wapen schonk, waarop eene halfvolle flesch het hoofdbeeld uitmaakt.

GELUKKIGE INVAL.

In den veldtogt van verleden jaar tegen eenen diep in het binnenland wonenden *Arabischen* volksstam, die met de *Franschen* nog weinig in aanraking gekomen was, doch niettemin den algemeenen haat der natie tegen hen in hooge mate deelde, werd eene kleine afdeeling *Franschen* door de *Arabieren* verrast, en al wat niet op de plaats zelve neêrgehouwen of gevangen genomen werd, moest ijlings zijn heil in de vlugt zoeken. Bij deze afdeeling troepen bevond zich ook de muzijk van het regement, en de muzikanten trokken met de overigen naar het tempo van een bruisend prestissimo af. Een der klephorenblazers werd ondertusschen door zijn groot en zwaar instrument (*Ophikleïd* geheeten) in het vlugten zeer gehinderd, en reeds was hij op het punt om het weg te werpen, toen hij, tot zijnen schrik, eenen *Arabischen* ruiter, die hem vervolgd had, met losse teugel op hem zag aanrennen. Verder vlugten werd nu vruchteloos; er bleef niets anders over, dan te vechten of zich over te geven. Eene schrikkelijke keus; want, wilde hij vechten, zoo beloofde zijn kort zijdgeweer hem weinig voordeel tegen de lange lans zijner weêrpartij, en van den anderen kant, zoo hij zich overgaf, was het uitzigt op eene veeljarige slavernij niets minder dan behagelijk. Deze wanhopige toestand boezemde den muzikant een even zonderling, als kloekmoe-

Digitized by Google

dig besluit in. Hij hief het geweldig groote instrument als een' snaphaan op den schouder, verwachtte met dreigende gebaren den vervolgenden vijand, en toen deze hem nabij gekomen was, legde hij het *Ophikleïd* als een schietgeweer op hem aan. De *Arabier* scheen plotseling door een' panischen schrik getroffen; ongetwijfeld hield hij *het helder* glinsterende instrument, hetwelk hem zijne wijdgapendé, donkere tromp toekeerde, voor de eene of andere nieuwe uitvinding des Duivels, voor eene soort van helsche machine, waarmede de *Giaurs* zijnen stam wilden vernietigen. Geen oogenblik bedacht hij zich, maar wendde zijn paard en verwijderde zich in vollen galop van het gevaarlijke instrument. De muzikant van zijne zijde trok met de overigen in goede orde voort. Zij bereikten allen behouden het *Fransche* leger, en dit voorval verlustigde langen tijd geheel de armee.

HIJ VERDIENDE HET.

Een kleine landeigenaar uit de *nabuurschap* van *Parijs* was onlangs eens naar de hoofdstad gereisd, om aldaar een en ander te koopen, en ging juist eene straat door, niet ver van de *barrière*, door welke hij binnengekomen was, toen een *chiffonnier* hem aansprak en een papier toereikte, zeggende dat dit hem zeker uit den zak gevallen moest zijn. »Ik kan niet lezen," voegde de voddenzoeker er bij, »en zou toch wel willen weten, wat ik gevonden heb." De landman las hem den inhoud voor, en nu bleek het, dat het papier een wisselbrief aan toonder was, groot 750 francs, ten laste van het handelshuis *Gebroeders* BRUAT, in de straat *Hauteville* te *Parijs*. Hebzucht spoorde den aangesprokene aan, het papier, dat hem niet toekwam, te eigenen. »Ja," zeide hij tot den *chiffonnier*, »die wissel moet mij daar zoo even ontvallen zijn; ik dank u, en daar hebt gij een drinkgeld." Met deze woorden reikte hij den armen man een vijffrancsstuk toe. De ander werd boos. »Hoe nu?" zeide hij, »een voddig vijffrancsstuk voor het eerlijk teruggeven van 750 francs! Neen, gij moet meer afschuiven. Op staanden voet geeft gij mij honderd francs, of gij wandelt met mij naar den Policie-Commissaris der wijk." Tegen ieder ander zou deze bedreiging van geene vrucht geweest zijn; maar voor onzen buitenman, die zich eenen wissel, welken hij niet

Digitized by Google

verloren had, ten onregte wilde toeëigenen, kon er niets vreeselijkers zijn. Om dus de groote som, welke hem aanlachte, niet te verliezen, gaf hij den voddenkrabber de zoo onbeschaamd gevorderde honderd francs, en haastte zich vervolgens om den wissel te gaan incasseren. Hier echter vond onze bedrieger zich bedrogen; niemand kende de *Gebroeders* BRUAT noch zelfs eene straat *Hauteville*. Hij was voor honderd francs opgeligt geworden door een' *Parijzer* gaauwdief.

DE VIER BERLIJNER KOMIEKEN.

BECKMANN, GERN, RÜTHLING en SCHNEIDER, de mogendheden van het viervoudig verbond der *Berlijnsche* komiek, hadden vóór eenigen tijd partij gemaakt, om, na afloop der voorstelling, te zamen naar *Treptow* te rijden en het vuurwerk, dat aldaar afgestoken moest worden, bij te wonen. De *droschken*, die anders, te weten wanneer men ze niet noodig heeft, hoopsgewijs de stadspleinen vullen, waren ditmaal alle onzigtbaar; derhalve moest men zich getroosten, tot naar de *Jakobsstraat* te gaan, en er in eenen van de daar afrijdende groote *omnibussen* plaats te nemen. Het boertigste quartet van geheel *Berlijn* zat reeds eene geruime wijl in den wagen, toen de phlegmatieke voerman hen verzocht, nog slechts een kwartiertje te willen wachten, alzoo hij met minder dan twaalf personen niet afrijden kon. Onze *comici*, het wachten moede, besloten terstond, om zelven het nog ontbrekende getal passagiers aan te vullen; een plan, hetwelk door de reeds heerschende duisternis begunstigd werd. De snelvoetige SCHNEIDER was de eerste, die onbemerkt uit den wagen sloop en, van eenen anderen kant naderende, als een klein, gebogcheld mannetje den voerman met de vraag aansprak: »Is er nog plaats?" — »Plaats? Dat zou ik meenen. Naar binnen maar!" Terwijl SCHNEIDER zich in den wagen hijschte, was BECKMANN er reeds uitgeglipt, en verscheen nu met al het voorkomen van een echt *Berlijnsch* burger en met de bescheidene vraag: »Of hij nog mederijden kon." — »Treed maar binnen, Mijnheer," was het antwoord; »kijkt, Heeren, nou zijn er toch al zes; er mankeren dus nog maar zes fotsige persoontjes." GERN en RÜTHLING daagden nu gelijktijdig op, de een lang en mager als een boonenstaak, de ander als een heertje van

Digitized by Google

Digitized by Google